ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים״
770 איסטערן פאַרקווי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ. י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי׳ תהא שנת נפלאות בכל
צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֶב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרֲכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרֲכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.
אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קטו.

תפילה על אריכות הגלות שיעשה למען שמו שלא יתחלל:

א לֹא לָנוּ | יְהוָה לֹא־לָנוּ כִּי־לִשְׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: ב לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: ג וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: ד עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם: ה פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: ו אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם
וְלֹא יְרִיחוּן: ז יְדֵיהֶם | וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: ח כְּמוֹהֶם יִהְיוּ
עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: ט יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: י בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ
בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יא יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יב יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ
יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן: יג יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים: יד יֹסֵף
יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: טו בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: טז הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: יז לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה:
יח וַאֲנַחְנוּ | נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

קטז.

שבחים גדולים להקדוש־ברוך־הוא והיאך דוד אמר בדין הוא לאהוב אותו על כל הטובות שעשה לו כמה ניסים ואינו יודע מה גמול ישלם לו שאי אפשר להשיב לו על כל הגמול שעשה עמו:

א אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע | יְהוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: ב כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: ג אֲפָפוּנִי |
חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: ד וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה
נַפְשִׁי: ה חַנּוּן יְהוָה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: ו שֹׁמֵר פְּתָאיִם יְהוָה דַּלֹּתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: ז שׁוּבִי
נַפְשִׁי לְמְנוּחָיְכִי כִּי־יְהוָה גָּמַל עָלָיְכִי: ח כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי
מִדֶּחִי: ט אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: י הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: יא אֲנִי
אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב: יב מָה־אָשִׁיב לַיהוָה כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: יג כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא
וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: יד נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: טו יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה הַמָּוְתָה
לַחֲסִידָיו: טז אָנָּה יְהוָה כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי־עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: יז לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח
תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: יח נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: יט בְּחַצְרוֹת | בֵּית
יְהוָה בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָם הַלְלוּיָהּ:

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום רביעי עמוד א

1 לו רַבִּי לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרֵיהּ [–בנו] את משנתינו כגירסא שלפנינו,
2 ’הַזָּהָב קוֹנֶה אֶת הַכֶּסֶף‘. אֲמַר לֵיהּ רבי שמעון, רַבִּי, הרי שָׁנִית לָנוּ
3 בְּיַלְדוּתָיְךָ [–בצעירותך], ש’הַכֶּסֶף קוֹנֶה אֶת הַזָּהָב, והזהב אינו קונה
4 את הכסף‘, והיינו שהכסף נחשב לדבר הנקנה [–פירא], והזהב הוא
5 התשלום [–טיבעא]. וְעַתָּה תַּחֲזוֹר וְתִשְׁנֶה לָנוּ בְּזוּקְנוּתְיְךָ להיפך,
6 שהַזָּהָב קוֹנֶה אֶת הַכֶּסֶף, והכסף אינו קונה את הזהב.
7 מבררת הגמרא: בְּיַלְדוּתֵיהּ מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי, וּבְזוּקְנוּתֵיהּ מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי.
8 משיבה הגמרא: בְּיַלְדוּתֵיהּ טַעְמָא דְּרַבִּי שדרגת חשיבות חומר המטבע
9 היא הקובעת מי הוא ה’טיבעא‘, ולכן דַּהֲבָא דְּחָשִׁיב – מטבע הזהב
10 החשוב יותר הֲוֵי טִבְעָא, וּכַסְפָּא דְּלֵאו חָשִׁיב הֲוֵי פֵּירָא, וְקָנֵי לֵיהּ פֵּירָא
11 [הכסף] לְטִבְעָא [את הזהב]. וּבְזוּקְנוּתֵיהּ טַעְמָא דְּרַבִּי, שאין הדבר תלוי
12 בחשיבות חומר המטבע, אלא במידת החריפות, דהיינו שמטבע
13 המשמש יותר למסחר הוא הנחשב למטבע כלפי מטבעות
14 המשמשים פחות, ולכן כַּסְפָּא

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קטו, קטז ..... ג

ג) מאמר ד״ה אל יפטר אדם מחבירו
יום ג׳ פרשת לך-לך, ד׳ מרחשון ה׳תשכ״א ..... ה

ד) הדרן על הרמב״ם
משיחות שבת פרשת לך-לך, ח׳ מרחשון ה׳תנש״א ..... כ

ה) משיחות שבת פרשת לך-לך ח׳ מרחשון ה׳תנש״א ..... לב

ו) לקוטי שיחות פרשת לך-לך כרך טו ..... לט

ז) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל
ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... מג

ח) ילקוט גאולה ומשיח – שבת פרשת לך-לך ..... מה

ט) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת לך-לך ..... מו

י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת לך-לך ..... עט

יא) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת לך-לך ..... פ

יב) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת לך-לך ..... צב

יג) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... צד

שיעורי רמב״ם

יד) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת לך-לך ..... צז

טו) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת לך-לך ..... קס

טז) – ספר המצוות לשבוע פרשת לך-לך ..... קפ

יז) נביאים וכתובים
ישעיה פרק לב, איוב פרק יא-יב ..... קפו

יח) משניות – מסכת תרומות/מעשרות
ביאור קהתי ..... קפח

יט) עין יעקב מסכת ביצה ..... קצה

כ) מסכת בבא מציעא עם ביאורים
מדף מא עד דף מז ..... קצו

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כא) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רכד

כב) שולחן ערוך הלכות פסח
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רכד

כג) לקוטי תורה
אדמו״ר הזקן ..... רכז

כד) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי ..... רכט

כה) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רל

כו) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רלא

כז) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב ..... רלא

כח) ספר המאמרים קונטרסים חלק א
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רלב

כט) ספר השיחות ה׳ש״ת-תש״א בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רלג

ל) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רלד

לא) אגרות קודש
מכתב הרבי מוהריי״צ לרבנית חיה מושקא ..... רלד

לב) חומש לקריאה בציבור ..... רלז

לג) קריאת התורה למנחת שבת קודש ..... רמה

לד) לוח זמנים לשבת פרשת לך-לך ..... רמו

לה) סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש ..... רמז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

ביאור בדרך אפשר

בחודש תשרי תשכ״א באה לרבי לראשונה קבוצה גדולה של אורחים מארץ הקודש בצורה מאורגנת (בטיסת־שכר (״צ׳רטר״) מיוחדת) ולקראת נסיעתם בחזרה לארץ הקודש, קיים הרבי התוועדות מיוחדת (ראה תורת מנחם – התוועדויות כרך כט) במהלכה אמר את המאמר שלפנינו.

אמרו חכמינו ז״ל:

אַל יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבַר הֲלָכָה שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ זוֹכְרֵהוּ[1] [כפי שהיה כאשר רב כהנא ליווה את רב שימי בר אשי משפת הנהר עד בית הדקלים של בבל ובבואו לשם אמר לו כי אנשים אומרים שהדקלים הללו בבבל קיימים מאדם הראשון ועד עתה], **וּמְסַיֵּם, אָמַר לֵיהּ** [רב שימי לרב כהנא] **אַדַּכְּרַתָּן מִלְּתָא** [הזכרת לי דבר שאמר ר׳ יוסי ברבי חנינא] **כּוֹ׳ מַאי דִּכְתִיב**[2] **בְּאֶרֶץ** [אשר] **לֹא עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם כּוֹ׳** [וכי מאחר ש״לא עבר״ (באותה ארץ אף אדם אחד), היאך יכול להיות ש״ישב״? אלא], **לוֹמַר לְךָ כָּל אֶרֶץ שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיִשּׁוּב נִתְיַשְּׁבָה, וְכָל אֶרֶץ שֶׁלֹּא גָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיִשּׁוּב לֹא נִתְיַשְּׁבָה** [עד כאן דברי הגמרא שהם מקור המאמר ״אַל יִפָּטֵר אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרהו״]. **וּמְבָאֵר רַבֵּנוּ נְשִׂיאֵנוּ**[3] [אדמו״ר מהוריי״צ, במאמר דיבור־המתחיל הזה משנת תרפ״ט, עם סיום ביקורו בארץ הקודש באותם ימים, כמסופר ברשימתו שהובאה בהערות למאמר זה ב׳ספר המאמרים תרפ״ט׳: ״נכנסתי אל המרכבה ועמדתי על השליבה העליונה באופן שיכולתי לראות את כל המלווים אותנו באופן שהם יוכלו לראות אותנו. אמרתי להם אל יפטר אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה, וכאשר אין הזמן גרמא לְדַבֵּר מסרתי בזה מאמר ארוך, וברכתי אותם והם ברכו אותי ונפרדנו בשמחה רבה״], **דְּהִנֵּה גַּבֵּי תּוֹרָה כְּתִיב**[4] **דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל**

ביאור בדרך אפשר

נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם, ובנוסף לכך כתוב על התורה גם **וְ׳תּוֹרָה אוֹר׳**[5], ומשני הפסוקים הללו מובן **שֶׁהִיא** התורה **מְאִירָה לָאָדָם** (ככתוב ״ותורה אור״) והאור הוא **בְּדַרְכֵי נֹעַם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ** (ככתוב ״דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום״), **וְזֶהוּ שֶׁאָנוּ מְבָרְכִין בִּבְרַכַּת הַתּוֹרָה ״אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ״** ולכאורה, מה הקשר בין שני הדברים: א) שהתורה היא אמת. ב) שהתורה נוטעת בנו חיים? אלא, **דְּכַאֲשֶׁר מֵאִיר לוֹ** לאדם **אוֹר הָאֱמֶת שֶׁבַּתּוֹרָה** (והרי התורה היא **תּוֹרַת חַיִּים, הוֹרָאָה בַּחַיִּים**[6], **שְׁמוֹרָה וּמְאִירָה** היינו גם נותנת הוראות וגם מאירה **אֶת דֶּרֶךְ הָאָדָם בְּעוֹלָמוֹ** שתהיה ברורה ומאירה), **אָז** אור התורה **הוּא נִרְאֶה וְנִכָּר גַּם בְּ״חַיֵּי עוֹלָם״ בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְכַיְּדוּעַ**[7] **דְּ-וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ**[8] **הוּא כְּלִי לְ-וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹקֶיךָ**[9], **וְלָזֹאת כַּאֲשֶׁר הָאָדָם הוֹלֵךְ מֵחֲבֵרוֹ** לאחר שקודם לכן היה יחד עם חברו (**שָׁאז נַעֲשֶׂה בֵּינֵיהֶם פֵּרוּד בְּמָקוֹם גַּשְׁמִי** ומבחינת המקום הגשמי הם רחוקים זה מזה, **וְלָכֵן צָרִיךְ לְהַבְטִיחַ** ולוודא **שֶׁעֲנָיָן זֶה** ריחוק המקום הגשמי **לֹא יִפְעַל עֲנָיָן שֶׁאֵינוֹ מַתְאִים לְ-וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ** אלא שלמרות המרחק לא תהיה חלישות באהבתם זה לזה), **וְצָרִיךְ** ההולך ומתרחק מחברו **לְהַנִּיחַ לוֹ** לחברו **אֵיזֶה דָּבָר** חפץ כלשהו **שֶׁיִּזְכְּרֵנוּ עַד אֲשֶׁר יַחֲזְרוּ וְיִתְרָאוּ [וּלְהָעִיר מִמַּאֲמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הַיְדוּעַ**[10], **שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁהָיָה הָאָדָם פַּעַם אַחַת, מֻכְרָח לָבוֹא שָׁמָּה שֵׁנִית]**, ואם כן, בוודאי יחזרו ויתראו], **וְלָכֵן** כיוון שיש צורך להשאיר ביד החבר מזכרת להבטיח שיזכרנו, אמרו חכמינו ז״ל **אַל יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ אֶלָּא מִתּוֹךְ דִּבְרֵי תּוֹרָה שֶׁ״דְּרָכֶיהָ**

בס״ד. יום ג׳, פרשת לך־לך, ד׳ מרחשון, ה׳תשכ״א

(הנחה בלתי מוגה)

אַל יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבַר הֲלָכָה שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ זוֹכְרֵהוּ[1], **וּמְסַיֵּם, אָמַר לֵיהּ אַדַּכְּרַתָּן מִלְּתָא כּוֹ׳ מַאי דִּכְתִיב**[2] **בְּאֶרֶץ לֹא עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם כּוֹ׳, לוֹמַר לְךָ כָּל אֶרֶץ שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיִשּׁוּב נִתְיַשְּׁבָה, וְכָל אֶרֶץ שֶׁלֹּא גָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיִשּׁוּב לֹא נִתְיַשְּׁבָה. וּמְבָאֵר רַבֵּנוּ נְשִׂיאֵנוּ**[3]**, דְּהִנֵּה גַּבֵּי תּוֹרָה כְּתִיב**[4] **דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם, וְ׳תּוֹרָה אוֹר׳**[5]**, שֶׁהִיא מְאִירָה לָאָדָם בְּדַרְכֵי נֹעַם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָנוּ מְבָרְכִין בִּבְרַכַּת הַתּוֹרָה ״אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ״, דְּכַאֲשֶׁר מֵאִיר לוֹ אוֹר הָאֱמֶת שֶׁבַּתּוֹרָה (תּוֹרַת חַיִּים, הוֹרָאָה בַּחַיִּים**[6]**, שְׁמוֹרָה וּמְאִירָה אֶת דֶּרֶךְ הָאָדָם בְּעוֹלָמוֹ), אָז הוּא נִרְאֶה וְנִכָּר גַּם בְּ״חַיֵּי עוֹלָם״ בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְכַיְּדוּעַ**[7] **דְּ-וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ**[8] **הוּא כְּלִי לְ-וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹקֶיךָ**[9]**, וְלָזֹאת כַּאֲשֶׁר הָאָדָם הוֹלֵךְ מֵחֲבֵרוֹ (שֶׁאָז נַעֲשֶׂה בֵּינֵיהֶם פֵּרוּד בְּמָקוֹם, וְלָכֵן צָרִיךְ לְהַבְטִיחַ שֶׁעֲנָיָן זֶה לֹא יִפְעַל עֲנָיָן שֶׁאֵינוֹ מַתְאִים לְ-וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ), צָרִיךְ לְהַנִּיחַ לוֹ אֵיזֶה דָּבָר שֶׁיִּזְכְּרֵנוּ עַד אֲשֶׁר יַחֲזְרוּ וְיִתְרָאוּ [וּלְהָעִיר מִמַּאֲמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הַיְדוּעַ**[10]**, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁהָיָה הָאָדָם פַּעַם אַחַת, מֻכְרָח לָבוֹא שָׁמָּה שֵׁנִית], וְלָכֵן אַל יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ אֶלָּא מִתּוֹךְ דִּבְרֵי תּוֹרָה שֶׁ״דְּרָכֶיהָ**

---

1) ברכות לא, א. 2) ירמי׳ ב, ו. 3) בד״ה אל יפטר תרפ״ט (סה״מ תרפ״ט ע׳ 252 ואילך). 4) משלי ג, יז. 5) שם ו, כג. 6) ראה זהר ח״ג נג, ב. 7) ראה גם ספר השיחות תרפ״ט ע׳ 56. קיץ ה׳ש״ת ע׳ 3. 8) קדושים יט, יח. 9) ואתחנן ו, ה. 10) ספר בעש״ט עה״ת פרשתנו (לך לך) אות כג.

ביאור בדרך אפשר

דַּרְכֵי נֹעַם" גַּם בְּ"חַיֵּי עוֹלָם". הדבר הטוב ביותר להשאיר כמזכרת לחברו בעת הפרידה כדי ששני החברים לא ישכחו זה את זה הוא דברי תורה כי דרכיה של התורה הם דרכי נועם לא רק מבחינה זו שהתורה היא תורת ה' אלא הם דרכי נועם גם בחיי העולם הזה, היינו גם בדברים שבין אדם לחברו, כנ"ל. **וּמְדַיֵּק בַּמַּאֲמָר** הנ"ל של הרבי הריי"צ משנת תרפ"ט, **שֶׁלְּפִי זֶה** שבעת פרידה מחבר, יש לומר דברי תורה על מנת שדברי התורה ישמשו כמזכרת מהחבר בתקופת הפרידה והריחוק **יֵקְשֶׁה אוֹמְרוֹ "מִתּוֹךְ דְּבַר הֲלָכָה"** קשה למה אמרו חכמינו ז"ל שהפרידה צריכה להיות דווקא מתוך דבר הלכה, **דְּמַשְׁמַע דְּדַוְקָא אָז** כאשר יאמר דבר הלכה **"זוֹכְרֵהוּ", וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיַן "דְּבַר הֲלָכָה" שְׁאָז** ומה הקשר המיוחד של **"זוֹכְרֵהוּ"** דבר הלכה דוקא לזיכרון?. **וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁהַשְּׁאֵלָה הִיא כְּפוּלָה.** (א) **מַהוּ הַדִּיּוּק "דְּבַר הֲלָכָה" דַּוְקָא, הֲרֵי בַּתּוֹרָה גּוּפָא יֵשׁ כַּמָּה חֲלָקִים, וּמִצַּד זֶה שֶׁהַתּוֹרָה דְּרָכֶיהָ דַּרְכֵי נֹעַם, וְעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁנָּתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת אַזַּי חַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ, יָכוֹל לְהִפָּטֵר מֵחֲבֵרוֹ עַל־יְדֵי כָּל עִנְיָן בַּתּוֹרָה, לָאו דַּוְקָא דְּבַר הֲלָכָה. וְיִתֵּירָה מִזֶּה, כֵּיוָן שֶׁצָּרִיךְ רַק לִפְעֹל שֶׁיִּזְכְּרֻנוּ עַד אֲשֶׁר יַחְזְרוּ וְיִתְרָאוּ, הֲרֵי מַסְפִּיק לְהָנִיחַ לוֹ אֵיזֶה דָּבָר, וְלִכְאוֹרָה אֶפְשָׁר לְמְצוֹא כַּמָּה וְכַמָּה עִנְיָנִים שֶׁכַּאֲשֶׁר יָנִיחַ לוֹ אוֹתָם הִנֵּה עַל־יְדֵי רְאִיָּתָם יִזְכּוֹר אֶת חֲבֵרוֹ שֶׁנִּפְטַר מִמֶּנּוּ בַּמָּקוֹם הַנַּשְׁמִי. וּמַהוּ הַצָּרֵךְ בִּדְבַר תּוֹרָה דַּוְקָא. וְעוֹד צָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ שֶׁ"כָּל אֶרֶץ שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיִשּׁוּב נִתְיַשְּׁבָה" כו', מַהוּ קֶשֶׁר הָעִנְיָנִים בָּזֶה.**

ב) **וּמַמְשִׁיךְ** בַּמַּאֲמָר[11], **וּלְהָבִין כָּל זֶה יֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה דְּהִנֵּה יָדוּעַ דְּהַצְמָצוּם הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיָה בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא וְכוּ' כדי לברוא עולמות ונבראים מוגבלים, וְהוֹלֵךְ וּמְבָאֵר עִנְיַן הַצְמָצוּם הראשון, וההבדל בינו לכל שאר הצמצומים שהיו באור האלוקי אחרי הצמצום הראשון, וְשֶׁכָּזֶה עִנְיַן הַצִּמְצוּם הִיא בִּשְׁבִיל הַגִּלּוּי וְכוּ' (כְּדִלְקַמָּן).**

וְיֵשׁ לוֹמַר בְּבֵאוּר קֶשֶׁר הָעִנְיָנִים (שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ בַּמַּאֲמָר), דְּהִנֵּה, כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁלְּמַטָּה־מִּמַּטָּה, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה עִנְיְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, נִשְׁתַּלְשְׁלוּ מֵהֶן[12], היינו מֵאוֹתָם עִנְיָנִים כְּפִי שֶׁהֵם לְמַעְלָה וכפי שמובא בתחילת פרק ג בתניא שנפש האדם כלולה מעֶשֶׂר בחינות שונות כנגד "עשר ספירות עליונות שנשתלשלו מהן", כי כל דבר שקיים למטה "נשתלשל" מהדבר שהוא מקביל לו למעלה (אלא שהדרך שבה הגשמיות באה מהרוחניות היא ב"סדר השתלשלות" שיש בו ירידה הדרגתית מדרגה לדרגה, בדומה לשרשרת בעלת חוליות (טבעות) רבות שכל אחת קשורה בשנייה אבל ריבוי החוליות גורם למרחק רב בין תחילת סדר ההשתלשלות לסופו, וכך גם בענייננו – כיון שההשתלשלות היא בריבוי דרגות יכול להיות שמהרוחניות תהיה התהוות של מציאות גשמית).

ביאור בדרך אפשר

צָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ שֶׁ"כָּל אֶרֶץ שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיִשּׁוּב נִתְיַשְּׁבָה" כו', מַהוּ קֶשֶׁר הָעִנְיָנִים בָּזֶה מדברי הגמרא נראה שיש קשר בין שני הדברים האמורים בסמיכות זה לזה – אמירת דבר הלכה בעת פרידה מחבר וגזירת אדם הראשון איזו ארץ תהיה מיושבת – וצריך להבין מהו הקשר בין השניים?

ב) **וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר**[11] הנ"ל, **וּלְהָבִין כָּל זֶה יֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה דְּהִנֵּה יָדוּעַ דְּהַצְמָצוּם הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיָה בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא וְכוּ', וְהוֹלֵךְ וּמְבָאֵר עִנְיַן הַצִּמְצוּם, וְשֶׁכָּזֶה הַצִּמְצוּם הִיא בִּשְׁבִיל הַגִּלּוּי וְכוּ' (כְּדִלְקַמָּן). וְיֵשׁ לוֹמַר בְּבֵאוּר קֶשֶׁר הָעִנְיָנִים (שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ בַּמַּאֲמָר), דְּהִנֵּה, כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁלְּמַטָּה־מִּמַּטָּה, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה עִנְיְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, נִשְׁתַּלְשְׁלוּ מֵהֶן[12], מֵאוֹתָם עִנְיָנִים כְּפִי שֶׁהֵם לְמַעְלָה. וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁהָאֶפְשָׁרוּת שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת לְמַטָּה בין שני חברים כפשוטו הָעִנְיָן דְּ"יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ" הִיא לְפִי שֶׁיֵּשְׁנוֹ עִנְיָן זֶה של האפשרות לפירוד וריחוק בְּנוֹגֵעַ לְ"אָדָם וַחֲבֵרוֹ" לְמַעְלָה, כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל וְהַקָּבָ"ה, עַל־יְדֵי רְאִיָּתָם יִזְכּוֹר אֶת חֲבֵרוֹ שֶׁנִּפְטַר מִמֶּנּוּ בַּמָּקוֹם הַנַּשְׁמִי. וּמַהוּ הַצָּרֵךְ בִּדְבַר תּוֹרָה דַּוְקָא שמזה משמע שהזיכרון בדברי תורה בכלל ודבר הלכה בפרט עדיף על כל מזכרת אחרת?. **וְעוֹד**

11) סה"מ תרפ"ט שם ע' 253. 12) ראה תניא רפ"ג.

ביאור בדרך אפשר

כְּרְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[13] עַל הַפָּסוּק[14] רָעֶךָ וְרֵעַ אָבִיךָ אַל תַּעֲזֹב, זֶה הַקָּבָ״ה הרי שהיחס של בני ישראל והקדוש־ברוך־הוא נמשל ליחס של רֵעִים, חברים.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דִּהְנֵה, נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל חֲצוּבוֹת מִתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד[15], וּלְמַעְלָה יוֹתֵר, לְפְנֵי הַצִּמְצוּם, הֲרֵי הַנְּשָׁמוֹת מֵשָׂרְשׁוֹת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, לְמַעְלָה אֲפִילוּ מֵהַתּוֹרָה וְכַיָּדוּעַ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[16] שְׁבָעָה דְּבָרִים[17] קָדְמוּ לָעוֹלָם וּבֵיניֵהֶם תּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל, וּמְסַיֵּם שֶׁמַּחְשַׁבְתָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל קָדְמָה לְכָל דָּבָר, אֲפִילוּ לַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְעַל־פִּי מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּמַּאֲמָרִים הַקּוֹדְמִים[18] שֶׁהַצִּמְצוּם אֵינוֹ פּוֹעֵל שׁוּם שִׁנּוּי לְגַבֵּי לְמַעְלָה, הֲרֵי כֵּן הוּא גַּם עַתָּה. וְאִם כֵּן, לֹא שַׁיָּךְ שֶׁ״יִפְּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ״, כֵּיוָן שֶׁנְּשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מֵשָׂרְשׁוֹת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּעֹמֶק יוֹתֵר מִשֹּׁרֶשׁ הַתּוֹרָה. וּמִכָּל־מָקוֹם, הֲרֵי בְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן דִּירִידַת הַנְּשָׁמָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, מֵאִגְּרָא רָמָה לְבֵירָא עֲמִיקְתָּא[19], וּבְבֵירָא עֲמִיקְתָּא גּוּפָא הֲרֵי הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, שֶׁהִיא חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ[20], בָּאָה בְּהִתְלַבְּשׁוּת בְּגוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית בְּאֹפֶן שֶׁנַּעֲשֶׂה יְחִידָה בֵּיניֵהֶם, עַד שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּ״לְאֹם מִלְאֹם יֵאָמֵץ״[21]. וְזֶהוּ קֶשֶׁר הָעִנְיָנִים בַּמַּאֲמָר,

ביאור בדרך אפשר

1 כְּרְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[13] עַל הַפָּסוּק[14] רָעֶךָ וְרֵעַ אָבִיךָ אַל תַּעֲזֹב,
2 זֶה הַקָּבָ״ה הרי שהיחס של בני ישראל והקדוש־ברוך־הוא נמשל ליחס
3 של רֵעִים, חברים.
4 וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דִּהְנֵה, נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל חֲצוּבוֹת מִתַּחַת כִּסֵּא
5 הַכָּבוֹד[15], וּלְמַעְלָה יוֹתֵר,
6 לִפְנֵי הַצִּמְצוּם, הֲרֵי הַנְּשָׁמוֹת
7 מֵשָׂרְשׁוֹת בדרגה גבוהה יותר
8 מאשר ׳כסא הכבוד׳ ועד שיש להם
9 שורש בְּעַצְמוּתוֹ ומהותו של
10 הקדוש־ברוך־הוא בעצמו יִתְבָּרֵךְ,
11 לְמַעְלָה אֲפִילוּ מֵהַתּוֹרָה שגם
12 לה יש שורש נעלה ביותר, ובכל זאת
13 השורש של בני ישראל נעלה יותר,
14 וְכַיָּדוּעַ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[16]
15 שִׁבְעָה דְּבָרִים[17] קָדְמוּ לָעוֹלָם
16 וּבֵיניֵהֶם תּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל,
17 וּמְסַיֵּם שֶׁמַּחְשַׁבְתָּן שֶׁל
18 יִשְׂרָאֵל קָדְמָה לְכָל דָּבָר,
19 אֲפִילוּ לַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר צַו
20 אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי
21 יִשְׂרָאֵל (ובלשון המדרש: ״מחשבתן
22 של ישראל קָדְמָה לכל דבר... אילולי
23 שֶׁצָּפָה הקדוש־ברוך־הוא שאחר כ״ך
24 דורות ישראל עתידין לקבל את
25 התורה, לא היה כותב בתורה צַו את
26 בני ישראל דַּבֵּר אל בני ישראל״)
27 וְעַל־פִּי מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר
28 בַּמַּאֲמָרִים הַקּוֹדְמִים[18]
29 שֶׁהַצִּמְצוּם אֵינוֹ פּוֹעֵל שׁוּם
30 שִׁנּוּי לְגַבֵּי לְמַעְלָה כי אמנם
31 הצמצום גורם סילוק של האור
32 האינסופי והמשכה של אור הדומה לקו דק וקצר, אבל הצמצום הוא רק
33 לגבינו. בעוד שמבחינתו של הקדוש־ברוך־הוא, גם לאחר הצמצום ממלא
34 אור־אין־סוף את החלל, הֲרֵי כֵּן הוּא גַּם עַתָּה גם לאחר הצמצום
35 והסילוק של האור האינסופי אפשר לברוא עולמות ונבראים מוגבלים,
36 מבחינתו של הקדוש־ברוך־הוא שום דבר לא מעלים ומסתיר על האור
37 האינסופי, וכשם שבריאת העולמות היא העלם והסתר על האלוקות רק לגבינו
38 אבל לא לגבי הקדוש־ברוך־הוא כך גם ביחס לנשמות ישראל המושרשות
39 בעצמותו ומהותו של הקדוש־ברוך־הוא שמבחינתו זה המצב תמיד. וְאִם
40 כֵּן, לֹא שַׁיָּךְ שֶׁ״יִפְּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ״, כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל
41 מֵשָׂרְשׁוֹת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּעֹמֶק יוֹתֵר מִשֹּׁרֶשׁ הַתּוֹרָה וכיוון

ביאור בדרך אפשר

שלנשמות יש שורש ומקור מאוד נעלה בעצמותו של הקדוש־ברוך־הוא הרי
מבחינתו לא ייתכן פירוד של יהודי (אדם) מהקדוש־ברוך־הוא (חברו).
וּמִכָּל־מָקוֹם אף שמבחינת הקדוש־ברוך־הוא אכן לא ייתכן פירוד, הֲרֵי
כשם שביחס לבריאת העולמות קיים ׳סדר השתלשלות׳ של ירידה גדולה
מדרגה לדרגה (כנ״ל) ומבחינת
הנבראים העולם הוא אכן העלם
והסתר על האור האלוקי, כך גם ביחס
לנשמה בְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת
יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן דִּירִידַת הַנְּשָׁמָה
מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, מֵאִגְּרָא
רָמָה לְבֵירָא עֲמִיקְתָּא[19] ירידה
עצומה מגג גבוה לבור עמוק (היינו
ירידה כפולה ומכופלת לא רק ירידה
מגג רגיל לבור רגיל אלא ירידה מגג
גבוה לבור עמוק), וּבְבֵירָא
עֲמִיקְתָּא גּוּפָא ובבור העמוק
עצמו, כלומר לאחר שהנשמה ירדה
ירידה כל כך גדולה הדומה לירידה
לבור עמוק היא חווה ירידה נוספת כי
הֲרֵי הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, שֶׁהִיא
חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ[20],
בָּאָה בְּהִתְלַבְּשׁוּת בְּגוּף וְנֶפֶשׁ
הַבַּהֲמִית בְּאֹפֶן שֶׁנַּעֲשֶׂה יְחִידָה
בֵּיניֵהֶם היינו שהחיבור בין הנפש
האלוקית, הנשמה הקדושה, והגוף
והנפש הבהמית הוא חיבור קרוב
ביותר שנקרא ׳התלבשות׳ היינו
שהנפש האלוקית מותאמת לפי אופן
הכוחות והיכולות והתכונות של הגוף
והנפש הבהמית (והביטוי ״התלבשות״
מורה על קשר קרוב, כשם שלבוש
(בגד) גשמי תואם את מידת גופו של האדם הלבוש בו, כך כאשר יש יחס
של ״התלבשות״ בין שני דברים רוחניים, שניהם מתאימים זה לזה. והיחס
בין הנפש והגוף, למרות ההבדלים הגדולים ביניהם, הוא יחס של
״התלבשות״) ולמרות ההבדלים הגדולים בין שתי הנפשות מבחינת השאיפות
והרצונות, החיבור מייחד ומאחד ביניהם, עַד שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת הָעִנְיָן
דְּ״לְאֹם מִלְאֹם יֵאָמֵץ״[21] כמבואר בספר התניא שהמאבק בין הנפש
האלוקית לנפש הבהמית דומה למלחמה בין שני מלכים על עיר אחת שכל
אחד רוצה לכבוש אותה ולמשול עליה״, בדומה לכתוב בתורה שכאשר
רבקה אמנו הייתה בהריון עם יעקב ועשו, נאמר לה ״שני גוים בבטנך...
ולאום מלאום יאמץ״ (ופירש רש״י: ״כשזה קם, זה נופל״).

---

13) שמו״ר רפכ״ז. 14) משלי כז, יו״ד. 15) ראה זהר ח״ג כט, ב. קכג, ב. פרדס שער א (שער עשר ולא תשע) פ״ז. 16) ב״ר פ״א, ד. 17) בב״ר שם: ששה דברים. וראה פסחים נד, א. ועוד. 18) ד״ה תקעו דיום ב׳ דר״ה פ״ד (סה״מ תשכ״א ס״ע ו ואילך). 19) לשון חז״ל — חגיגה ה, ב. 20) תניא רפ״ב. 21) תולדות כה, כג ובפרש״י (ממגילה ו, סע״א). וראה תניא פ״ט (יג, סע״ב ואילך). פי״ג (יח, ב). ובכ״מ.

ביאור בדרך אפשר

וְזֶהוּ שֶׁשָּׁר הָעִנְיָנִים בַּמַּאֲמָר, שֶׁמַּקְדִּים לְבָאֵר כֵּיצַד נַעֲשָׂה הָעִנְיָן דְּ״יִפְּטֹר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ״ אין יתכן שיהיה פירוד וריחוק בין הנשמה והקדוש־ברוך־הוא והרי מצידו של הקדוש־ברוך־הוא גם לאחר שהנשמה ירדה למטה ונתלבשה בגוף ונפש הבהמית אין שום דבר שמעלים ומסתיר אותה (שֶׁהֲעֲצָה לְזֶה לפתור את בעיית הפירוד והריחוק הִיא דְּבַר הֲלָכָה) בִּתְחִלָּה וּבְעֶצֶם אפילו לפני הירידה הגדולה של הנשמה ״לבירא עמיקתא״ אלא התחלת הפירוד ועצם הפירוד צריך ביאור כנ״ל — שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי הַצִּמְצוּם שאמנם אינו מסתיר לגבי הקדוש־ברוך־הוא אבל למעשה גורם ירידה, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר, שֶׁתְּחִלַּת הַכֹּל לפני בריאת העולם הָיָה אוֹר עֶלְיוֹן פָּשׁוּט לא מוגדר בשום הגדרה ולא ׳מצויר׳ בשום תואר מְמַלֵּא כָּל הַמְּצִיאוּת כו׳ וְלֹא הָיָה מָקוֹם לַעֲמִידַת הָעוֹלָמוֹת כי כאשר אור־אין־סוף מאיר בכל תקפו אין מקום למציאות של עולמות מוגבלים (וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁלֹּא הָיָה מָקוֹם לְעִנְיָן שֶׁל פֵּרוּד, ״יִפָּטֵר״), וְאַחַר־כָּךְ צִמְצוּם הקדוש־ברוך־הוא אֶת עַצְמוֹ כְּבְיָכוֹל שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן צִמְצוּם הָרִאשׁוֹן שֶׁהוּא בְּבְחִינַת סִלּוּק לְגַמְרֵי לאחר הצמצום הראשון עליו מדובר כאן היו עוד צמצומים רבים כדי להורידך ולצמצם את האור מדרגה לדרגה אבל בעוד שבשאר הצמצומים (שב״סדר השתלשלות׳) מדובר ב״מיעוט״ והפחתה של האור, לעומת זאת בצמצום הראשון לא היה רק ״מיעוט״ אלא ״סילוק״ לגמרי של האור שקדם לצמצום (כי האור שלפני הצמצום הוא שלא בערך לעולמות, וכדי לברוא עולמות היה צורך ב״סילוק״ של אור זה) וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֵׂית הָאֶפְשָׁרוּת שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּ״יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ״ לְמַטָּה.

ביאור בדרך אפשר

ג) וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר לְבָאֵר כַּוָּנַת הַמַּאֲצִיל בְּעִנְיַן הַצִּמְצוּם כו׳. דְּהִנֵּה, תֹּכֶן מַאֲמָר זֶה הוּא שֶׁצְּרִיכִים לְבַטֵּל אֶת הָרִחוּק שֶׁעַל־יְדֵי הַפְּטוּר (אַל יִפָּטֵר כו׳ אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבַר הֲלָכָה שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ זוֹכְרֵהוּ), וְלָכֵן מְבָאֵר מֵיָּד בְּתִחִלַּת הָעִנְיָן כְּלָלוּת הַנְּקֻדָּה, שֶׁאַף שֶׁשִּׁנּוּ עִנְיַן הַצִּמְצוּם שֶׁעַל־יְדֵי הַצִּמְצוּם כו׳. דְּהִנֵּה, תֹּכֶן מַאֲמָר זֶה הוּא שֶׁצְּרִיכִים לְבַטֵּל אֶת הָרִחוּק שֶׁעַל־יְדֵי הַפְּטוּר (אַל יִפָּטֵר כו׳ אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבַר הֲלָכָה שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ זוֹכְרֵהוּ), וְלָכֵן מְבָאֵר מֵיָּד בְּתִחִלַּת הָעִנְיָן כְּלָלוּת הַנְּקֻדָּה, שֶׁאַף שֶׁשִּׁנּוּ עִנְיַן הַצִּמְצוּם

ביאור בדרך אפשר

הראשון האיר אור הבלי־גבול עד אין סוף ללא כל הגבלה אבל לא הייתה שום התגלות של כוח הגבול (שגם הוא קיים בקדוש־ברוך־הוא שבהיותו בלי־גבול אמיתי הרי הוא מושלם בכל הכוחות וכשם שיש לו כוח בבלי־גבול כך יש לו כוח בגבול) והודות לצמצום ולסילוק שהיה באור האין־סוף הבלי־גבול, נוצרה אפשרות שאור הבלי־גבול יאיר גם במידה וגבול (הכיצד? והרי הוא אין סוף ולא מוגבל? ההסבר הוא שלאחר הצמצום של האור האינסופי נשאר בחלל רושם מסויים (״רשימו״) מאור זה ורושם זה הוא כוח הגבול שקיים באור האין־סוף שלפני הצמצום, שקודם הצמצום אין לו ביטוי ואחרי הצמצום הוא מאיר, כפי שיבואר עוד להלן).

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, ביאור עמוק יותר באמור לעיל שכוונת ומטרת הצמצום איננה ההעלם וההסתר כשלעצמו אלא דווקא הגילוי שבא לאחר מכן **דְּהִנֵּה, כֵּיוָן שֶׁפְּעֻלַּת הַצִּמְצוּם הִיא עִנְיָן הָפְכִּי מֵהַגִּלּוּי שֶׁהָיָה לְפָנֵי־זֶה** שהרי קודם הצמצום האור האינסופי היה גלוי מבלי כל העלם והסתר (ובלשון הקבלה והחסידות — האור היה ״ממלא כל המציאות״) וכיוון שכך, **הֲרֵי לֹא יִתָּכֵן לוֹמַר שֶׁעִנְיַן הַגִּלּוּי, שֶׁבּוֹ הִיא כַּוָּנַת הַצִּמְצוּם, אֵינוֹ אֶלָּא הַגִּלּוּי שֶׁהָיָה לְפָנֵי הַצִּמְצוּם** ולא יותר, **דְּאִם כֵּן, מַהוּ הַצֹּרֶךְ וְהַתּוֹעֶלֶת שֶׁבְּכָל הָעִנְיָן** אם הגילוי שבשבילו נועד הצמצום הוא אותו גילוי שהיה לפני הצמצום, נמצא שהצמצום לא פעל ולא הועיל דבר, ומה ״הרווחנו״ מהצמצום?. **וְעַל כֵּן צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁהַגִּלּוּי שֶׁבּוֹ הִיא כַּוָּנַת הַצִּמְצוּם הוּא נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַגִּלּוּי שֶׁהָיָה לְפָנֵי הַצִּמְצוּם, וּבִשְׁבִיל זֶה כְּדַאי שֶׁלְּפִי שָׁעָה וּבְהֶרְגֵּשׁ הַהַתְחוֹנִים** [=כי לגבי הקדוש־ברוך־הוא בעצמו כבר נתבאר שהצמצום אינו הסתר. אבל לפי שעה, עד שיהיה הגילוי שבשבילו נועד הצמצום ולפי הרגשתם של הנבראים התחתונים] **יִהְיֶה הֶפְקֵד עִנְיַן הַגִּלּוּי** והדבר הוא כדאי ו׳משתלם׳, **כֵּיוָן שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יָבוֹאוּ אַחַר־כָּךְ לְגִלּוּי נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַגִּלּוּי שֶׁהָיָה לְפָנֵי הַצִּמְצוּם.**

ביאור בדרך אפשר

וְעַל זֶה כדי לבאר מהו הגילוי שבא כתוצאה מהצמצום ומדוע כל הצמצום כדאי בשבילו **הוֹלֵךְ וּמְבָאֵר כָּלְלוּת עִנְיַן הַצִּמְצוּם, שֶׁצִּמְצוּם הָרִאשׁוֹן הֶכְרַח לִהְיוֹת בְּאֹפֶן כָּזֶה שֶׁהוּא בְּבְחִינַת סִלּוּק לַגְּמָרֵי** בשונה מהצמצומים בדרגות הבאות, בתוך סדר ההשתלשלות, שעניינם הוא רק ״מיעוט״ והפחתה בכמות ובעוצמת האור, הצמצום הראשון הוא ״סילוק לגמרי״ של האור, **שֶׁסִּלֵּק אוֹרוֹ הַגָּדוֹל עַל הַצַּד** שלא יאיר כלל, **דְּהַיְנוּ, סִלּוּק הָאוֹר הַבִּלְי־גְּבוּל, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת הִתְגַּלּוּת הָאוֹר הַגְּבוּלִי** שלא היה בגילוי לפני הצמצום והסילוק של האור הבלתי־גבולי. **וּכְפִי שֶׁמַּמְשִׁיךְ לְבָאֵר בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר**[23], **שֶׁכֹּחַ הַגְּבוּל יֶשְׁנוֹ** בעצם **גַּם בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלְּפָנֵי הַצִּמְצוּם** אף שאינו מתגלה, כי לפני הצמצום ניכר בגלוי הכוח הבלי־גבול והאור המאיר הוא אינסופי. אבל גם אז, לפני הצמצום קיים כוח הגבול, **כִּי הוּא יִתְבָּרַךְ ״כֹּל יָכוֹל״ וְיֵשׁ בּוֹ גַּם כֹּחַ הַגְּבוּל, וְכִדְאִיתָא בְּ׳סִפֶּר עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ׳**[24] למקובל רבי מאיר בן גבאי **דְּאֵין־סוֹף הוּא שְׁלֵמוּת** מכל הבחינות **מִבְּלִי חִסָּרוֹן חַס־וְשָׁלוֹם, וְאִם תֹּאמַר שֶׁיֵּשׁ לוֹ כֹּחַ בִּבְלִי־גְּבוּל וְאֵין לוֹ כֹּחַ בִּגְבוּל, אַתָּה מְחַסֵּר שְׁלֵמוּתוֹ, אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ כֹּחַ הַבִּלְתִּי־בַּעַל־גְּבוּל כֵּן יֵשׁ לוֹ כֹּחַ הַגְּבוּל**, והבלי־גבול והגבול קיימים בו באותה מידה ממש. **אֶלָּא שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם הָיְתָה הִתְגַּלּוּת בְּחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף הַבִּלְי־גְּבוּל** מבלי שיהיה ביטוי כלשהו לכוח הגבול, **הֲרֵי הָיָה הִתְגַּבְּרוּת** ושליטה מוחלטת של **הָאוֹר הַזֶּה הַבִּלְי־גְּבוּל עַל בְּחִינַת כֹּחַ הַגְּבוּל, שֶׁלֹּא הָיָה וְעַל־פִּי־זֶה מְבָאֵר גַּם בְּנוֹגֵעַ לְכַוָּנַת הַצִּמְצוּם שֶׁבִּשְׁבִיל הַגִּלּוּי, דִּכְשֵׁם**[25] **שֶׁקֹּדֶם הַצִּמְצוּם כְּשֶׁהָיָה הִתְגַּלּוּת בְּחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף הַבַּלְתִּי־בַּעַל־גְּבוּל** מבלי שיהיה ביטוי כלשהו לכוח הגבול, **הֲרֵי הָיָה הִתְגַּבְּרוּת** ושליטה מוחלטת של **הָאוֹר הַזֶּה הַבִּלְי־גְּבוּל עַל בְּחִינַת כֹּחַ הַגְּבוּל, שֶׁלֹּא הָיָה**

---

23) סה״מ תרפ״ט ע׳ 254. 24) שער א פ״ח. 25) סה״מ תרפ״ט ע׳ 255.

אל יפטר אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה

ביאור בדרך אפשר

נְקֵר כָּלָל (וְהֵינוּ, שֶׁאוֹר הַבְּלִי־גְּבוּל הָיָה שׁוֹלֵט, וְעַד שֶׁכָּלַל בְּתוֹכוֹ לְגַמְרֵי (עֵר הָאָט אִינְגאַנְצָן אַרוּמְגענומען) אֶת כֹּחַ הַגְּבוּל עד כדי כך שכוח הגבול לא נראה ולא ניכר כלל), הִנֵּה מִזֶּה מֻכְרָח שֶׁכֵּן הוּא גַּם לְאַחַר הַצִּמְצוּם שהצמצום בא כתוצאה מכך, שֶׁהָיָה רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁתִּתְהַוֶּה הִתְגַּלּוּת כֹּחַ הַגְּבוּל, שֶׁהַגְּבוּל כּוֹלֵל (נֶעמט אַרוּם) אֶת כָּל עִנְיַן הַבְּלִי־גְּבוּל, הַיְינוּ, שֶׁעַל־יְדֵי הַגְּבוּל לוֹקְחִים אֶת הַבְּלִי־גְּבוּל וכאשר יש התגלות של כוח הגבול הרי בעצם ובפנימיות הדברים זו גם התגלות של האין־סוף הבלי־גבול, כי כשם שהארת הבלי־גבול לפני הצמצום גרמה לכך שבגלוי לא היה ביטוי לכוח הגבול אבל באמת גילוי הבלי־גבול הוא גם גילוי הגבול (כי הבלי־גבול כולל בתוכו גם את הגבול) כך גם לאחר הצמצום למרות שאין התגלות של הבלי־גבול בצורה נראית וניכרת, באמת גילוי הגבול הוא גם גילוי הבלי־גבול (כי לאחר הצמצום הגבול מכיל וכולל בתוכו את הבלי־גבול). וּבִכְלָלוּת נִפְעָל עִנְיַן זֶה שֶׁל הִתְגַּלּוּת כוח הבלי־גבול לאחר הצמצום ולמרות הצמצום וההגבלה עַל־יְדֵי הָ'רְשִׁימוּ' (כֹּחַ הַגְּבוּל) כי אמנם לאחר הצמצום מאיר אור הגבול וכוח הגבול אבל יש בו רושם מסויים מהאור שלפני הצמצום (וכך מבואר בעניין ה'רשימו' במאמר משנת תרפ"ט: עניין ה'רשימו' הוא על־דרך־מָשָׁל הרושם [תכנית משורטטת] שעושין האומנים לבניין גדול דעל־פי הרשימות הקצרות שעושים בתחילה, על־פי־זה הם בונים אחר כך את הבניין... והדוגמא מזה למעלה הוא עניין ה'רשימו' להגביל את בחינת האור אין־סוף הבלי־גבול בדוגמת דבר כמו הרושם שמגביל את הבניין הגדול") וְאַחַר־כָּךְ לאחר הצמצום הראשון שֶׁפָּעַל סילוק של האור הבלי־גבול חזר והאיר הקדוש־ברוך־הוא עַל־יְדֵי הַקַּו באור מצומצם שנמשל בקבלה ולחסידות ללקו דק (שֶׁהַמְשָׁכָתוֹ מִבְּחִינַת הַגִּלּוּי שֶׁהוּא כֹּחַ הַבְּלִי־גְּבוּל אלא שכיוון שמדובר בהמשכה שלאחר הצמצום אין זה גילוי של האור אין־סוף בכל עוצמתו אלא גילוי מצומצם), וּכְפִי שֶׁמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר[26] שֶׁהִתְהַוּוּת הַכֵּלִים (שֶׁשָּׁרְשָׁם מִבְּחִינַת הָ'רְשִׁימוּ') הוּא מִן הָאוֹר (אוֹר הַקַּו), דְּמֵהִתְעַבּוּת הָאוֹר נַעֲשָׂה הַכְּלִי[27], וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה הַכְּלִי בְּעֶרֶךְ הָאוֹר, שֶׁיּוּכַל לְקַבֵּל בְּתוֹכוֹ אֶת הָאוֹר וְהַגְלוּיו, שֶׁזּוֹהִי תַּכְלִיתָם שֶׁל הַכֵּלִים. וּבְשָׁבִיל זֶה צְרִיכִים לִפְעֹל בָּאוֹרוֹת וּבַכֵּלִים שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם הֵפֶךְ טִבְעָם[28], דְּטֶבַע הָאוֹר הוּא לַעֲלוֹת לְמַעְלָה וְלֹא לְהִתְלַבֵּשׁ בִּכְלִי, וְטֶבַע הַכֵּלִים הוּא לְהַעְלִים וּלְהַסְתִּיר וְלֹא לְגַלּוֹת, וְלָכֵן צְרִיכִים לִפְעֹל בִּשְׁנֵיהֶם, גַּם בָּאוֹר וְגַם בַּכְּלִי, שֶׁיִּהְיוּ הֵפֶךְ טִבְעָם וכך יתלבש האור בכלי והכלי יתאים את עצמו לאור, וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֵׂית הִתְאַחֲדוּת שְׁנֵי הָעִנְיָנִים (אוֹר וּכְלִי) בְּיִחַד.

ביאור בדרך אפשר

והמשכת האור, והכלי מורה על העלם ומדידה והגבלה של האור. ובעניינו – כיוון שהכלים הם העלם על האור, שורשם מבחינת ה'רשימו' שהוא כוח הגבול שעניינו להעלים (כשם שחדרי הבית נעלמים ברישום התכנית של הבית), דְּמֵהִתְעַבּוּת הָאוֹר נַעֲשָׂה הַכְּלִי[27] כאמור, שורש הכלים הוא ה'רשימו', כוח הגבול וההעלם אך בד בבד התהוות הכלים היא גם מהאור כי כל התהוות ויצירה לא יכולה להיות מההעלם בלבד אלא כרוכה גם בהתגלות. לכן במקביל לכך שהכלים התהוו משורשם שהוא ה'רשימו', היינו הגבול, יש בתהליך התהוותם צד נוסף – שמהתעבות האור (כאשר האור הדק והעדין עובר צמצום ונעשה יותר עבה, כביכול) נעשה הכלי, וְעַל־יְדֵי־זֶה שהכלי נוצר מהאור נַעֲשָׂה הַכְּלִי בְּעֶרֶךְ הָאוֹר שכן לכל אור שבא בכלים יש כלי שמותאם לו. כמבואר בחסידות שספירת החסד, למשל, שוכנת בכלי החסד (כמו כלים גשמיים, למשל, המותאמים לקבלת הדברים הנתונים בהם וכלי אוכל שונים מכלי שתייה) והתאמת הכלי לאור נחוצה, שֶׁיּוּכַל הכלי לְקַבֵּל בְּתוֹכוֹ אֶת הָאוֹר וְהַגְלוּיו, שֶׁזּוֹהִי תַּכְלִיתָם שֶׁל הַכֵּלִים להכיל בתוכם את האור, וכדי שהכלי אכן יכיל בתוכו את האור, עליו להתהוות מהאור (אלא שמצד שני כיוון שהאור הוא אין־סוף, ויש ריחוק הערך בין האור והכלי, התהוות הכלים היא לאחר שהאור עובר צמצום, ובכוח ה'רשימו' הופך לאור מוגבל). וּבְשָׁבִיל זֶה כדי שהכלי יהיה מתאים לאור צְרִיכִים לִפְעֹל בָּאוֹרוֹת וּבַכֵּלִים שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם הֵפֶךְ טִבְעָם[28] היינו שהאור צריך לעבור תהליך שֶׁיִּקָּרֵב אותו אל הכלי למרות שזהו היפך טבעו, והכלי צריך לעבור תהליך שיקרב אותו אל האור למרות שהוא היפך טבעו, דְּטֶבַע הָאוֹר הוּא לַעֲלוֹת לְמַעְלָה (בדומה לטבע האש, כמבואר בתניא שהנשמה שנקראת "נר ה' נשמת אדם" נמשכת אל הקדוש־ברוך־הוא "כאור הנר שמתנענע תמיד למעלה בטבעו מפני שאור האש חפץ בטבע ליפרד מהפתילה ולהידבק בשרשו למעלה") וְלֹא לרדת ולהתרחק ממקורו לְהִתְלַבֵּשׁ בִּכְלִי, וְטֶבַע הַכֵּלִים הוּא לְהַעְלִים וּלְהַסְתִּיר וְלֹא לְגַלּוֹת, וְלָכֵן צְרִיכִים לִפְעֹל בִּשְׁנֵיהֶם, גַּם בָּאוֹר וְגַם בַּכְּלִי, שֶׁיִּהְיוּ הֵפֶךְ טִבְעָם וכך יתלבש האור בכלי והכלי יתאים את עצמו לאור, וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֵׂית הִתְאַחֲדוּת שְׁנֵי הָעִנְיָנִים (אוֹר וּכְלִי) בְּיִחַד.

---

26) שם ע' 256. 27) עץ חיים שער העקודים פ"ג. 28) סה"מ תרפ"ט ס"ע 257.

ביאור בדרך אפשר

ד) אָמְנָם אַף שֶׁלְּאַחַר הַצִּמְצוּם נִשְׁאַר הָרְשִׁימוּ, וְאַחַר־כָּךְ נִמְשַׁךְ הַקַּו, שֶׁעִנְיָנוֹ לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ בְּאֹפֶן שֶׁל הִתְלַבְּשׁוּת אוֹרוֹת בְּכֵלִים וְחִבּוּרָם יַחַד ואם יש איחוד וחיבור בין האורות והכלים הרי לכאורה הכלי אינו מעלים ומסתיר אלא מהווה כלי שדרכו יוכל האור להאיר, הרי זה נכון בעצם ולאמיתו של דבר, אבל מִכָּל־מָקוֹם, כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, חֲרֵי זֶה בְּאֹפֶן שֶׁיֵּשְׁנוֹ הָעִנְיָן דְּ״יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ״ וישנו פירוד בין האור והמקור לנבראים התחתונים המוגבלים כי אמנם בעצם הגבול והכלי־גבול מחוברים והאורות והכלים מותאמים זה לזה אבל כפי שהדברים הם בגלוי, לאחר הירידות והצמצומים של סדר השתלשלות, שֶׁחֲרֵי בְּחִצּוֹנִיּוּת וּבְהֶרְגֵּשׁ של האדם, יֶשְׁנוֹ עִנְיָן שֶׁל מְצִיאוּת כו׳ ולא ניכר שגם הגבול הוא בעצם כוח של הקדוש־ברוך־הוא בדיוק כמו הבלי־גבול ולא ניכר שבעצם גם האורות וגם הכלים הם אלוקות. וּבְפָרָט עַל־פִּי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּמַאֲמָרִים שֶׁלְּפָנֵי־זֶה[29] בְּעִנְיַן בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ[30], שֶׁהַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת שֶׁזֶּהוּ מְצִיאוּת[31] (וכפי שנאמר בשיחת שמחת בית השואבה שנה זו, תשכ״א: ״העולם הוא אכן מציאות, שהרי כדי שיוכל להיות עניין התורה ומצוות, בהכרח לומר ש״בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ״... הוא עניין אמיתי... אלא שהמציאות היא באופן כזה שבכל רגע ורגע שנעשית המציאות, הרי היא מתבטלת מיד״) וְלָכֵן כיוון שבחיצוניות ולפי ההרגשה של האדם השליטה היא בידי כוח הגבול, וכח הבלי־גבול אינו נראה ונרגש ויש חשש של ריחוק ופירוד מאלוקות יֵשׁ צָרִיךְ בְּעֵצָה כְּדֵי לְהַגִּיעַ לַתַּכְלִית שֶׁבְּשָׁבִיל זֶה הָיָה כָּל עִנְיַן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הֶחֵל מֵהַצִּמְצוּם כו׳ כמבואר לעיל שלא מתקבל על הדעת שהצמצום היה רק כדי להעלים ולהסתיר אלא האמת היא שהצמצום היה בשביל הגילוי. וְזֶהוּ אַל יִפָּטֵר כו׳ אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבַר הַלָּכָה, שֶׁבְּכָלְלוּת הוּא עִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁעַל־יָדָהּ נִפְעָל הָעִנְיָן דְּ״הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ״[32], תחילת הפסוק ״הליכות עולם לו״ היא – ״עָמַד וימודד ארץ״ ומבואר על כך במאמר דשנת תרפ״ט: ״וימודד ארץ״, היינו המדידה וההגבלה של האור האלוקי כדי לברוא את הארץ, הצמצום הראשון שהוא ה׳מדידה׳ ההכרחית כדי לברוא ארץ גשמית וכדברי המדרש על פסוק זה, ״עמד וימודד ארץ. אמר רשב״י: מדד הקדוש־ברוך־הוא את כל האומות ולא מצא אומה שהייתה ראוייה לקבל את התורה אלא ישראל... מדד הקדוש־ברוך־הוא את כל העיירות ולא מצא עיר שראוייה שייבנה המקדש אלא ירושלים״ שכן בריאת העולם, הארץ הגשמית, היא כדי שתהיה לקדוש־ברוך־הוא ׳דירה׳ בעולם הזה על ידי בני ישראל ובית המקדש שֶׁהוּא עִנְיַן הַמִּשְׁכַּת עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרַךְ כָּאן לְמַטָּה.

אַךְ לְאַחֲרֵי כָּל בֵּאוּר זֶה, עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין הַדִּיּוּק דְּ-אַל יִפָּטֵר כו׳ אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבַר הֲלָכָה, דִּלְכְאוֹרָה, כפי שנשאלה השאלה בתחילת המאמר עַל־פִּי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שהמשכת אלוקות בעולם והעצה למנוע ריחוק ופירוד מאלוקות היא על ידי התורה שעל ידה יש המשכת עצמותו של הקדוש־ברוך־הוא למטה הֲרֵי יְכוֹלִים לִפְעֹל עִנְיָן זֶה עַל־יְדֵי כָּל עִנְיָן שֶׁבַּתּוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁכָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ מְשֻׁרֶּשֶׁת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּמַהוּ הַצָּרִיךְ בְּעִנְיָן שֶׁל דְּבַר הֲלָכָה דַּוְקָא.

ה) וְיוּבָן זֶה בְּהַקְדִּים הַיְדוּעַ[33] בְּעִנְיַן זִכְרוֹנוֹת דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה (כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[34] אִמְרוּ לְפָנַי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כו׳ זִכְרוֹנוֹת כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה זִכְרוֹנְכֶם לְפָנַי לְטוֹבָה, וּמְבִיאִים עַל זֶה רְאָיָה מִן הַתּוֹרָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן פְּסוּקֵי זִכְרוֹנוֹת[35]), ותחילת בְּעִנְיַן אמירת פסוקי זִכְרוֹנוֹת בתפילת מוסף דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה (כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[34] אִמְרוּ לְפָנַי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כו׳ זִכְרוֹנוֹת כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה זִכְרוֹנְכֶם לְפָנַי לְטוֹבָה, וּמְבִיאִים עַל זֶה רְאָיָה מִן הַתּוֹרָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן פְּסוּקֵי זִכְרוֹנוֹת[35]),

ביאור בדרך אפשר

ד) אָמְנָם אַף שֶׁלְּאַחַר הַצִּמְצוּם נִשְׁאַר הָרְשִׁימוּ, וְאַחַר־כָּךְ נִמְשַׁךְ הַקַּו, שֶׁעִנְיָנוֹ לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ בְּאֹפֶן שֶׁל הִתְלַבְּשׁוּת אוֹרוֹת בְּכֵלִים וְחִבּוּרָם יַחַד, מִכָּל־מָקוֹם, כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, חֲרֵי זֶה בְּאֹפֶן שֶׁיֵּשְׁנוֹ הָעִנְיָן דְּ״יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ״, שֶׁחֲרֵי בְּחִצּוֹנִיּוּת וּבְהֶרְגֵּשׁ, יֶשְׁנוֹ עִנְיָן שֶׁל מְצִיאוּת כו׳. וּבְפָרָט עַל־פִּי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בַּמַּאֲמָרִים שֶׁלְּפָנֵי־זֶה[29] בְּעִנְיַן בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ[30], שֶׁהַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת שֶׁזֶּהוּ מְצִיאוּת[31]. וְלָכֵן יֵשׁ צָרִיךְ בְּעֵצָה כְּדֵי לְהַגִּיעַ לַתַּכְלִית שֶׁבְּשָׁבִיל זֶה הָיָה כָּל עִנְיַן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הֶחֵל מֵהַצִּמְצוּם כו׳. וְזֶהוּ אַל יִפָּטֵר כו׳ אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבַר הֲלָכָה, שֶׁבְּכָלְלוּת הוּא עִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁעַל־יָדָהּ נִפְעָל הָעִנְיָן דְּ״הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ״[32], שֶׁהוּא עִנְיַן הַמִּשְׁכַּת עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרַךְ כָּאן לְמַטָּה.

אַךְ לְאַחֲרֵי כָּל בֵּאוּר זֶה, עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין הַדִּיּוּק דְּ-אַל יִפָּטֵר כו׳ אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבַר הֲלָכָה, דִּלְכְאוֹרָה, עַל־פִּי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל חֲרֵי יְכוֹלִים לִפְעֹל עִנְיָן זֶה עַל־יְדֵי כָּל עִנְיָן שֶׁבַּתּוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁכָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ מְשֻׁרֶּשֶׁת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּמַהוּ הַצָּרִיךְ בְּעִנְיָן שֶׁל דְּבַר הֲלָכָה דַּוְקָא.

ה) וְיוּבָן זֶה בְּהַקְדִּים הַיְדוּעַ[33] בְּעִנְיַן זִכְרוֹנוֹת דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה (כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[34] אִמְרוּ לְפָנַי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כו׳ זִכְרוֹנוֹת כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה זִכְרוֹנְכֶם לְפָנַי לְטוֹבָה, וּמְבִיאִים עַל זֶה רְאָיָה מִן הַתּוֹרָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן פְּסוּקֵי זִכְרוֹנוֹת[35]),

29) נזכר גם בשיחת שמחת בית השואבה סוס״ט (תו״מ חכ״ט ס״ע 62). 30) בראשית א, א. 31) ראה המשך מים רבים תרל״ו פקנ״ח (ע׳ קעה). 32) חבקוק ג, ו. ראה סה״מ תרפ״ט שם ע׳ 258. 33) המשך תער״ב ח״א פר״א (ע׳ תז ואילך). 34) ר״ה טז, א. לד, ב. 35) ראה מאמרי אדה״ז תקס״ד ע׳ ריח.

ביאור בדרך אפשר

ברכת זיכרונות בראש השנה היא - **אַתָּה זוֹכֵר מַעֲשֶׂה עוֹלָם וּפוֹקֵד כָּל יְצוּרֵי קֶדֶם**[36], ומבואר על כך בחסידות ששני הדברים הנזכרים בברכה "מעשה עולם" ו"יצורי קדם" מתייחסים, בפנימיות הדברים, לשתי בחינות רוחניות **"מַעֲשֶׂה עוֹלָם" קָאֵי עַל כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת דְּעוֹלָם הַנַּאֲצָל** עולם האצילות **וְעוֹלָם הַנִּבְרָא** עולם הבריאה שלמטה מעולם האצילות, **ו"יְצוּרֵי קֶדֶם" קָאֵי עַל הָעוֹלָמוֹת שֶׁהֵם מִקֶּדֶם וְלִפְנֵי עוֹלָם הָאֲצִילוּת** ונעלים ממנו, **שֶׁעַל כֻּלָּם** על כל העולמות ועל כל הנבראים, בין אלה שמעולם האצילות ומטה ובין אלה שלמעלה מעולם האצילות **צְרִיכִים** את התעוררות **הַזְּכָרוֹן** של הקדוש־ברוך־הוא **בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁאוֹמְרִים** בהמשך ברכת הזיכרונות **וְגַם אֶת נֹחַ בְּאַהֲבָה זָכַרְתָּ,** של **שֶׁהוּא עִנְיַן קְרִיאַת הַבְּרִית** הקדוש־ברוך־הוא **דְּנֹחַ, וּמְסַיְּמִים** בחתימת הברכה **זוֹכֵר הַבְּרִית, דְּקָאֵי עַל קְרִיאַת הַבְּרִית דְּאַבְרָהָם [הַמְבֹאָרֶת בְּפָרָשַׁת שָׁבוּעַ זֶה[37] רפרשת לך־לך, השבוע שבו נאמר המאמר בשנת תשכ"א], וְעַל קְרִיאַת הַבְּרִית דְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ** ככתוב בפרשת נצבים, שמשה רבינו אומר לעם ישראל: אתם נצבים היום כולכם וגו' לעברך בברית וגו' כי המצוה הזאת וגו', כפי שיתבאר להלן.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה[38]**, דְּהִנֵּה, תֹּכֶן הָעִנְיָן דִּקְרִיאַת בְּרִית הָעִנְיָן דִּקְרִיאַת בְּרִית מוּבָן מֵהַמַּעֲשֶׂה שֶׁבַּדָּבָר כְּפִשׁוּטוֹ, שֶׁמְּחַלְּקִים וְגוֹזְרִים דָּבָר אֶחָד לִשְׁנֵי חֲצָאִין וְעוֹבְרִים בֵּין בְּתָרָיו, שֶׁזֶּהוּ סִימָן הַמּוֹרֶה שֶׁכָּכָה שֶׁבִּ' הַבְּתָרִים הֵם דָּבָר אֶחָד, כְּמוֹ כֵן גַּם אֵלּוּ שֶׁעוֹבְרִים בֵּין הַבְּתָרִים הֵם דָּבָר אֶחָד[39]. וּבְעֹמֶק יוֹתֵר, הִנֵּה פְּעֻלַּת קְרִיאַת בְּרִית, שֶׁעוֹבְרִים בֵּין הַבְּתָרִים, הִיא, שֶׁאֲפִילּוּ לְאַחֲרֵי שֶׁבְּחִצּוֹנִיּוּת** במרחק גשמי **יִתְרַחֲקוּ אִישׁ מֵרֵעֵהוּ, יִשָּׁאֵר זִכָּרוֹן הַהִתְאַחֲדוּת שֶׁיֶּשְׁנָהּ בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים** והרי הזיכרון של האחדות איננו מוגבל במקום, ויכול להיות בתוקף גם כאשר מבחינה מעשית, בחיצוניות, יש ריחוק ופירוד **כְּמוֹ בַּדָּבָר שֶׁגָּזְרוּ לִבְתָרִים, שֶׁבִּתְחִלָּה הָיָה בְּאֹפֶן שֶׁל אַחְדוּת, וּבַפְּנִימִיּוּת נִשְׁאֶרֶת אַחְדוּת זוֹ** לשניים **גַּם לְאַחֲרֵי כֵן** כי גם לאחר שבפועל, הדבר (הבהמה וכד') נחלק לשני חלקים הרי האמת היא שאלה הם שני חלקים של דבר אחד. **וְהִתְאַחֲדוּת זוֹ שֶׁמְּצַד פְּנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים, תֹּמֶשֶׁךְ וְתִפְעַל גַּם בְּחִצּוֹנִיּוּת, לְשַׁלֵּל אֶת פְּעֻלַּת הָעִנְיָנִים הַמַּפְסִיקִים** שעלולים לגרום חלישות באהבה שבין שני כותרי הברית, ולפעול **שֶׁגַּם בְּחִצּוֹנִיּוּת** בפועל ובגלוי, ולא רק בפנימיות ובהעלם **יִהְיוּ בְּהִתְאַחֲדוּת. וְהֵינוּ, שֶׁעִנְיַן קְרִיאַת בְּרִית**

ביאור בדרך אפשר

בֵּין הַבְּתָרִים הֵם דָּבָר אֶחָד[39] כמבואר ב'לקוטי תורה' לאדמו"ר הזקן במאמר על הפסוק "אתם ניצבים היום כולכם לפני ה' אלוקיכם... לעברך בברית": "כמו למשל שני אוהבים שכורתים ברית ביניהם שלא תפסוק אהבתם, שאילו היה הדבר שהאהבה תלויה בו קיים לעד, לא היו צריכין לכריתת ברית ביניהם אלא לפי שיראים שמא יבוטל הדבר ובטלה האהבה או שמא יגרום איזה מניעה מבחוץ ועל ידי הכריתת ברית תהיה אהבתם אהבה נצחית... ולא יפרידם שום מניעה מבית ומחוץ. והיינו מפני שעושין ביניהם קשר אמיץ וחזק שיתייחדו ויתקשרו באהבתם בקשר נפלא ולמעלה מן הטעם והדעת שאף שעל־פי הטעם והדעת היה צריך לפסוק האהבה או לגרום איזה שנאה, אף־על־פי־כן מחמת הכריתות ברית מוכרח להיות אהבתם לעד קיימת ועל כל פשעים תכסה אהבה זו וקשר אמיץ זה לפי שבאו בברית והתקשרות כאילו נעשו לבשר אחד. וכמו שלא יוכל לפסוק אהבתו על עצמו כך לא יפסוק מעל חבירו".

וּבְעֹמֶק יוֹתֵר, הִנֵּה פְּעֻלַּת כְּרִיתַת בְּרִית, שֶׁעוֹבְרִים בֵּין הַבְּתָרִים, הִיא, שֶׁאֲפִילּוּ לְאַחֲרֵי שֶׁבְּחִצּוֹנִיּוּת במרחק גשמי **יִתְרַחֲקוּ אִישׁ מֵרֵעֵהוּ, יִשָּׁאֵר זִכָּרוֹן הַהִתְאַחֲדוּת שֶׁיֶּשְׁנָהּ בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים** והרי הזיכרון של האחדות איננו מוגבל במקום, ויכול להיות בתוקף גם כאשר מבחינה מעשית, בחיצוניות, יש ריחוק ופירוד **כְּמוֹ בַּדָּבָר שֶׁגָּזְרוּ לִבְתָרִים, שֶׁבִּתְחִלָּה הָיָה בְּאֹפֶן שֶׁל אַחְדוּת, וּבַפְּנִימִיּוּת נִשְׁאֶרֶת אַחְדוּת זוֹ גַּם לְאַחֲרֵי כֵן** כי גם לאחר שבפועל, הדבר (הבהמה וכד') נחלק לשני חלקים הרי האמת היא שאלה הם שני חלקים של דבר אחד. **וְהִתְאַחֲדוּת זוֹ שֶׁמְּצַד פְּנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים, תֹּמֶשֶׁךְ וְתִפְעַל גַּם בְּחִצּוֹנִיּוּת, לְשַׁלֵּל אֶת פְּעֻלַּת הָעִנְיָנִים הַמַּפְסִיקִים** שעלולים לגרום חלישות באהבה שבין שני כותרי הברית, ולפעול **שֶׁגַּם בְּחִצּוֹנִיּוּת** בפועל ובגלוי, ולא רק בפנימיות ובהעלם **יִהְיוּ בְּהִתְאַחֲדוּת. וְהֵינוּ, שֶׁעִנְיַן כְּרִיתַת**

---

36) מוסף לר"ה (פסוקי זכרונות). 37) לך לך טו, ט ואילך. 38) בהבא לקמן — ראה המשך תער"ב שם (ע' תח). 39) ראה גם לקו"ת נצבים מד, ב.

ביאור בדרך אפשר

בְּרִית בעומק יותר, מעבר לסמליות שבפעולת הביתור והמעבר בין הבתרים **הוּא, לְקַשֵּׁר אֶת הָאָחוּד שֶׁבַּפָּנִימִיּוּת** שבעצם קיים תמיד **עִם חִצוֹנִיּוּת הָעִנְיָן,** שבה יכול להיות ריחוק ופירוד **שֶׁיְּמַשֵּׁךְ וְיִפְעַל גַּם בְּחִצוֹנִיּוּת** שלא יהיה פירוד אפילו בחיצוניות.

וּבְפָרָטִיּוּת יוֹתֵר יֵשׁ בָּזֶה בעניין כריתת הברית בין שני אוהבים, ועל־דרך־זה גם בעניין כריתת הברית בין הקדוש־ברוך־הוא ובני ישראל **ג׳ עִנְיָנִים** שהם שלוש בחינות ודרגות שונות, **כְּרִיתַת בְּרִית דְּנַחַ,** כריתת ברית **דְּאַבְרָהָם** ו כריתת ברית **דְּמֹשֶׁה. דְּהִנֵּה, יֵשׁ זָכָרוֹן וְיֵשׁ זָכָרוֹן** כלומר, יש שתי בחינות ודרגות בעניין הזיכרון (והרי כריתת הברית נועדה למנוע מצב של שכחה, כמובן מנוסח התפילה והפסוקים בברכת זיכרונות במוסף של ראש השנה: ״ויזכור אלוקים את נח... ואף את בריתי אברהם אזכור... וזכרתי אני את בריתי אותך״), **יֵשׁ זָכָרוֹן בְּחִצוֹנִיּוּת, וְיֵשׁ זָכָרוֹן בְּפָנִימִיּוּת. זָכָרוֹן בְּחִצוֹנִיּוּת** שגם הוא זיכרון, אבל באדם, למשל, איננו נוגע בעומק פנימיות נפשו ולכן הוא מדוד ומוגבל, **כְּלָלוּתוֹ** של הזיכרון החיצוני **שֶׁצָּךְ בְּעִנְיָנִים חִצוֹנִיִּים, עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים** שמעצם מהותם הם מוגבלים ויש שיעור עד כמה הם נוגעים בעומק ובפנימיות, **שֶׁגַּם הַהֶפְסֵק בֵּינֵיהֶם הוּא בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים** וכאשר שני חברים, למשל, נפרדים ומתרחקים זה מזה הרי הפירוד והריחוק ביניהם הוא, **הֶפְסֵק גַּשְׁמִי, בְּמָקוֹם** שיש מרחק של מקום גשמי ביניהם **אוֹ בִּזְמַן** מבחינת אורך הזמן שעובר מאז שהיו ביחד, ואמנם אם הם כרתו ביניהם ברית הדבר מועיל שלמרות הריחוק (ואפילו אם מרחק המקום ביניהם הוא גדול ומשך הזמן של הפירוד הוא אורך) יזכרו זה את זה, אבל בעניינים גשמיים סוף סוף הזיכרון הוא חיצוני. **וְכֵן לְמַעְלָה יוֹתֵר,** גם בעניינים רוחניים שהם למעלה מעניינים גשמיים יכול להיות מצב של זיכרון חיצוני בלבד - **כְּכְלָלוּת עִנְיַן סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת כְּפִי שֶׁנִּקְבַּע בְּסֵדֶר קְבוּעַ, שֶׁשָּׁרְשׁוֹ לְמַעְלָה הוּא מִבְּחִינַת יִחוּד חִצוֹנִי דְּחָכְמָה וּבִינָה[40]**

ביאור בדרך אפשר

סדר ההשתלשלות כולו מקבל שפע וחיות מייחוד (השפעה מתוך עומק ועצם הענין ולא רק מהחיצוניות והסוף, בשונה מהאופן שבו בדרך כלל עוברים השפע והחיות מדרגה לדרגה, כך שרק הסוף של הדרגה העליונה מעביר להתחלת הדרגה התחתונה) חכמה־ובינה וזאת משום שחכמה, הרעיון השכלי כפי שהוא נקודה ראשונית, מסמלת את האין (והביטול). והבינה, הרעיון השכלי כפי שהוא בא בעומק, באורך וברוחב ועם כל פרטיו, מסמלת את היש (והמציאות). וכללות השפעת החיות האלוקית מדרגה לדרגה בסדר השתלשלות הוא הליך של יש מאין, ואף שבאופן כללי יחוד הוא השפעה פנימית, אך בפרטיות יותר יש יחוד פנימי ויחוד חיצוני, והחיות והשפע שבאה בסדר ההשתלשלות בדרך כלל נובעת מייחוד חיצוני של חכמה ובינה ש׳מוליד׳ וממשיך השפעה במידה הכרחית לחיות וקיום העולמות, ואילו הייחוד הפנימי ׳מוליד׳ השפעה גדולה הרבה יותר שממנה באות הנשמות, **[וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[41] לְגַבֵּי חַלּוּק בֵּין כ״ה בֶּאֱלוּל** יום בריאת העולם על ידי יחוד חיצוני **לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁבּוֹ נִבְרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן[42], הִנֵּה עַל־יָדוֹ נִפְעָל יִחוּד פְּנִימִי דְּ׳חָכְמָה׳ וּ׳בִינָה׳]. וְעַל הַזְּכָרוֹן בְּחִצוֹנִיּוּת, שֶׁהוּא הַזְּכָרוֹן עַל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁנִּמְשָׁךְ מִיִּחוּד חִצוֹנִי דְּ׳חָכְמָה׳ וּ׳בִינָה׳, הָיְתָה כְּרִיתַת בְּרִית דְּנַחַ, שֶׁנִּבְרָא הוּא שֶׁיִּהְיֶה קִיּוּם כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁבְּמֶשֶׁךְ כָּל יְמֵי הָעוֹלָם לֹא יֶפְסְקוּ סִדְרֵי הָעוֹלָם. אַף יֶשְׁנוֹ גַּם הַזְּכָרוֹן בְּפָנִימִיּוּת, יַעֲלֶה זִכְרוֹנְכֶם לְפָנַי, שֶׁעַל־זֶה הָיְתָה כְּרִיתַת בְּרִית דְּאַבְרָהָם וּכְרִיתַת בְּרִית דְּמֹשֶׁה, וְכַמְבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר בְּאָרְכָּה[43] הַחַלּוּק בֵּינֵיהֶם, שֶׁכְּרִיתַת בְּרִית דְּאַבְרָהָם הָיְתָה עַל תּוֹרָה וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּכְרִיתַת בְּרִית דְּמֹשֶׁה הָיְתָה עַל**

1 **הָאָחוּד שֶׁבַּפָּנִימִיּוּת עִם חִצוֹנִיּוּת הָעִנְיָן, שֶׁיְּמַשֵּׁךְ**
2 **וְיִפְעַל גַּם בְּחִצוֹנִיּוּת. וּבְפָרָטִיּוּת יוֹתֵר יֵשׁ בָּזֶה ג׳**
3 **עִנְיָנִים, כְּרִיתַת בְּרִית דְּנַחַ, דְּאַבְרָהָם וּדְמֹשֶׁה.**
4 **דְּהִנֵּה, יֵשׁ זָכָרוֹן וְיֵשׁ זָכָרוֹן, יֵשׁ זָכָרוֹן בְּחִצוֹנִיּוּת,**
5 **וְיֵשׁ זָכָרוֹן בִּפְנִימִיּוּת. זָכָרוֹן בְּחִצוֹנִיּוּת, כְּלָלוּתוֹ**
6 **שֶׁצָּךְ בְּעִנְיָנִים חִצוֹנִיִּים, עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, שֶׁגַּם**
7 **הַהֶפְסֵק בֵּינֵיהֶם הוּא בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, הֶפְסֵק**
8 **גַּשְׁמִי, בְּמָקוֹם אוֹ בִּזְמַן. וְכֵן לְמַעְלָה יוֹתֵר,**
9 **בִּכְלָלוּת עִנְיַן סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת כְּפִי שֶׁנִּקְבַּע**
10 **בְּסֵדֶר קְבוּעַ, שֶׁשָּׁרְשׁוֹ לְמַעְלָה הוּא מִבְּחִינַת יִחוּד**
11 **חִצוֹנִי דְּחָכְמָה־וּבִינָה[40] [וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר**
12 **לְעֵיל[41] לְגַבֵּי חַלּוּק בֵּין כ״ה בֶּאֱלוּל לְרֹאשׁ**
13 **הַשָּׁנָה, שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁבּוֹ נִבְרָא אָדָם**
14 **הָרִאשׁוֹן[42], הִנֵּה עַל־יָדוֹ נִפְעָל יִחוּד פְּנִימִי**
15 **דְּ׳חָכְמָה־וּ׳בִינָה׳]. וְעַל הַזְּכָרוֹן בְּחִצוֹנִיּוּת,**
16 **שֶׁהוּא הַזְּכָרוֹן עַל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁנִּמְשָׁךְ**
17 **מִיִּחוּד חִצוֹנִי דְּ׳חָכְמָה־וּ׳בִינָה׳, הָיְתָה כְּרִיתַת**
18 **בְּרִית דְּנַחַ, שֶׁנִּבְרָא הוּא שֶׁיִּהְיֶה קִיּוּם כָּל סֵדֶר**
19 **הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁבְּמֶשֶׁךְ כָּל יְמֵי הָעוֹלָם לֹא**
20 **יֶפְסְקוּ סִדְרֵי הָעוֹלָם. אַף יֶשְׁנוֹ גַּם הַזְּכָרוֹן**
21 **בִּפְנִימִיּוּת, יַעֲלֶה זִכְרוֹנְכֶם לְפָנַי, שֶׁעַל־זֶה הָיְתָה**
22 **כְּרִיתַת בְּרִית דְּאַבְרָהָם וּכְרִיתַת בְּרִית דְּמֹשֶׁה,**
23 **וְכַמְבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר בְּאָרְכָּה[43] הַחַלּוּק בֵּינֵיהֶם,**
24 **שֶׁכְּרִיתַת בְּרִית דְּאַבְרָהָם הָיְתָה עַל תּוֹרָה וְאֶרֶץ**
25 **יִשְׂרָאֵל, וּכְרִיתַת בְּרִית דְּמֹשֶׁה הָיְתָה עַל**
26 **שֶׁיִּהְיֶה קִיּוּם כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁבְּמֶשֶׁךְ כָּל יְמֵי**
27 **הָעוֹלָם לֹא יֶפְסְקוּ סִדְרֵי הָעוֹלָם** ככתוב בתורה, שלאחר המבול כרת
28 הקדוש־ברוך־הוא ברית עם נח על המשך תמידי של קיום סדרי העולם, ״עוד
29 כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו״
30 ובהמשך נאמר ״ואני הנני מקים את בריתי אתכם... וזכרתי את בריתי אשר
31 ביני וביניכם״. **אַף יֶשְׁנוֹ גַּם הַזְּכָרוֹן בִּפְנִימִיּוּת,** שעליו אמרו חכמינו
32 ז״ל ביחס לאמירת פסוקי זיכרונות בראש השנה **יַעֲלֶה זִכְרוֹנְכֶם לְפָנַי,**
33 **שֶׁעַל־זֶה הָיְתָה כְּרִיתַת בְּרִית דְּאַבְרָהָם וּכְרִיתַת בְּרִית דְּמֹשֶׁה**

---

40) ראה לקו״ת שם מז, א. ובכ״מ. 41) אולי הכוונה למאמר דש״פ נצו״י כ״ה אלול תש״כ, שלע״ע לא הגיע לידינו (המו״ל). 42) ויק״ר רפכ״ט. תוד״ה לתקופות — ר״ה ח, א. 43) אוה״ת תשא ע׳ ב׳ז ואילך. ד״ה הנה אנכי כורת ברית תר״ל (סה״מ תר״ל ע׳ קג ואילך). תרנ״ד (סה״מ תרנ״ד ע׳ קעד ואילך). וראה גם ד״ה אתם נצבים תשי״ב (סה״מ תשי״ב ע׳ שסג ואילך).

ביאור בדרך אפשר

(וכאמור הנשמות באות מייחוד פנימי למעלה וגם הזיכרון שלהם הוא לא זיכרון חיצוני כמו הזיכרון של העולם אלא זיכרון פנימי), **וְגַם מְבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר בָּאֲרָכָה**[43] **הַחִלּוּק בֵּינֵיהֶם** בין שני הבריתות הללו עצמן, היינו הברית של אברהם והברית של משה, **שֶׁבְּרִיתַת בְּרִית דְּאַבְרָהָם הָיְתָה עַל תּוֹרָה וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** כי הארץ הובטחה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, והארץ היא גם מָשָׁל לענייני התורה והמצוות, כי קיום התורה והמצוות נמשל לזריעה בארץ. כשם שגרעין קטן וחסר טעם מצמיח פרי גדול וטעים ומזין, כך למרות שקיום המצוות הוא על ידי פעולות גשמיות פשוטות, הדבר ממשיך לעולם הזה גילוי אלוקות מעולמות עליונים וכיוון שרצונו של הקדוש־ברוך־הוא לגלות אלוקות בעולם הזה יכול להתבצע רק על ידי קיום התורה והמצוות על ידי בני ישראל הרי הוא זקוק להם, כביכול, ולכן כורת איתם ברית על הארץ והתורה, היינו קיום התורה ומצוות בעולם הזה, **וּכְרִיתַת בְּרִית דְּמשֶׁה הָיְתָה עַל עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב**[44] **כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ גו', דְּקָאֵי** פסוק זה מדבר **עַל עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ (כַּמְבֹאָר לְעֵיל**[41]) כהבטחת הקדוש־ברוך־הוא שגם אם בני ישראל יעברו על דברי התורה ויחטאו וייגלו, בכל זאת - "וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים" היינו שכריתת הברית על התשובה נכרתה עם משה ובכוח התשובה שלמעלה מתורה ומצוות נשאר היהודי קשור בקדוש־ברוך־הוא גם אם חָטָא וְגָלָה, והתשובה צריכה להיות בכל ימות השנה, **וּבִפְרָט בְּאַרְבָּעִים יוֹם הָאַחֲרוֹנִים** שהם היו הפעם השנייה שמשה רבנו היה בהר לאחר חטא העגל **שֶׁמֵּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁבּוֹ נִפְעָל הָעִנְיָן דְּ־סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶיךָ**[45] והרי דברי הסליחה הללו הם דברי הקדוש־ברוך־הוא למשה במענה לעניין התשובה, **שֶׁאָז** בימי חודש אלול ועשרת ימי תשובה מידי שנה שהם בתאריכים של ארבעים הימים האחרונים שהיה משה בהר **מֵדְגֶּשֶׁת כְּרִיתַת בְּרִית דְּמשֶׁה עַל עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה.**

ביאור בדרך אפשר

עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[44] **כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ גו', דְּקָאֵי עַל עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה. מֵדְגֶּשֶׁת כְּרִיתַת בְּרִית דְּמשֶׁה עַל עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה. אָמְנָם, הַכַּוָּנָה וְהַתַּכְלִית הִיא שֶׁמֵּהַזְּכָרוֹן בְּפְנִימִיּוּת יֶמְשַׁךְ גַּם בַּזְּכָרוֹן בְּחִצוֹנִיּוּת, וְהַיְנוּ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁיַּעֲלֶה זִכְרוֹנָכֶם לְפָנַי לְטוֹבָה, שֶׁזֶּהוּ הַזְּכָרוֹן בְּפְנִימִיּוּת, וּכְפִי שֶׁאוֹמְרִים בְּסִיּוּם וְחוֹתָם הַבְּרָכָה** ברכת זיכרונות במוסף של ראש השנה **זוֹכֵר הַבְּרִית, שֶׁזּוֹהִי כְּרִיתַת בְּרִית דְּאַבְרָהָם (הַקְּשׁוּרָה עִם עֲקֵדַת יִצְחָק) וּכְרִיתַת בְּרִית דְּמשֶׁה — הֲרֵי זֶה פּוֹעֵל גַּם בַּזְּכָרוֹן בְּחִצוֹנִיּוּת, וְגַם אֶת נֹחַ בְּאַהֲבָה זָכַרְתָּ, שֶׁיִּהְיֶה גַּם הַזְּכָרוֹן עַל עִנְיָנִים חִצוֹנִיִּים** קיום העולם והשפעת גשמיות, **שֶׁיֶּמְשֵׁךְ בְּכָל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,** מהדרגות העליונות (חכמה ובינה שהם ראשית ההשתלשלות וההשפעה מאין ליש ברוחניות) **עַד לְמַטָּה מַטָּה, בְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי.**

ו) **וּבְאוֹר הָעִנְיָן, דִּלְכְאוֹרָה צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַצֹּרֶךְ בַּזְּכָרוֹן בְּנוֹגֵעַ לִבְחִינַת הַפְּנִימִיּוּת, הֲרֵי בִּבְחִינַת הַפְּנִימִיּוּת, יֶשְׁנוֹ הָרָצוֹן הָעַצְמִי דְּ"יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר אָהֵב סֶלָה"**[46], שֶׁהוּא נַעֲלֶה יוֹתֵר אֲפִלּוּ מֵעִנְיַן הַתַּעֲנוּג, כַּמְבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר בַּאֲרֻכָּה**[47] **שֶׁהָרָצוֹן מְגַלֶּה (גִּיט אַרוֹיס) יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר הַתַּעֲנוּג** כי אף שבדרך כלל הסדר הרגיל של הדרגות העליונות, וכך גם של כוחות הנפש הוא שהעונג נעלה מהרצון (ואדם רוצה בדבר מסויים כתוצאה מכך שהדבר גורם לו עונג, וככל שהעונג גדול יותר כך הרצון גדול וחזק יותר), יש בחינה נעלית יותר ברצון, "רצון עצמי" שנעלית יותר מעונג ומהווה ביטוי חזק יותר של עומק פנימיות הנפש.

ביאור בדרך אפשר

אָמְנָם, הַכַּוָּנָה וְהַתַּכְלִית הִיא שֶׁמֵּהַזְּכָרוֹן בְּפְנִימִיּוּת בעניני תורה ומצוות ובעניין התשובה שהם עניינים פנימיים ורוחניים **יֶמְשַׁךְ גַּם בַּזְּכָרוֹן בְּחִצוֹנִיּוּת** (בראש השנה ובכל ימות השנה בעניינים גשמיים), **וְהַיְנוּ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁיַּעֲלֶה זִכְרוֹנְכֶם לְפָנַי לְטוֹבָה, שֶׁזֶּהוּ הַזְּכָרוֹן בְּפְנִימִיּוּת, וּכְפִי שֶׁאוֹמְרִים בְּסִיּוּם וְחוֹתָם הַבְּרָכָה** ברכת זיכרונות במוסף של ראש השנה **זוֹכֵר הַבְּרִית, שֶׁזּוֹהִי כְּרִיתַת בְּרִית דְּאַבְרָהָם (הַקְּשׁוּרָה עִם עֲקֵדַת יִצְחָק) וּכְרִיתַת בְּרִית דְּמשֶׁה — הֲרֵי זֶה פּוֹעֵל גַּם בַּזְּכָרוֹן בְּחִצוֹנִיּוּת, וְגַם אֶת נֹחַ בְּאַהֲבָה זָכַרְתָּ, שֶׁיִּהְיֶה גַּם הַזְּכָרוֹן עַל עִנְיָנִים חִצוֹנִיִּים** קיום העולם והשפעת גשמיות, **שֶׁיֶּמְשֵׁךְ בְּכָל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,** מהדרגות העליונות (חכמה ובינה שהם ראשית ההשתלשלות וההשפעה מאין ליש ברוחניות) **עַד לְמַטָּה מַטָּה, בְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי.**

ו) **וּבְאוֹר הָעִנְיָן, דִּלְכְאוֹרָה צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַצֹּרֶךְ בַּזְּכָרוֹן בְּנוֹגֵעַ לִבְחִינַת הַפְּנִימִיּוּת, הֲרֵי בִּבְחִינַת הַפְּנִימִיּוּת, יֶשְׁנוֹ הָרָצוֹן הָעַצְמִי דְּ"יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר אָהֵב סֶלָה"**[46], שֶׁהוּא נַעֲלֶה יוֹתֵר אֲפִלּוּ מֵעִנְיַן הַתַּעֲנוּג, כַּמְבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר בַּאֲרֻכָּה**[47] **שֶׁהָרָצוֹן מְגַלֶּה (גִּיט אַרוֹיס) יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר הַתַּעֲנוּג** כי אף שבדרך כלל הסדר הרגיל של הדרגות העליונות, וכך גם של כוחות הנפש הוא שהעונג נעלה מהרצון (ואדם רוצה בדבר מסויים כתוצאה מכך שהדבר גורם לו עונג, וככל שהעונג גדול יותר כך הרצון גדול וחזק יותר), יש בחינה נעלית יותר ברצון, "רצון עצמי" שנעלית יותר מעונג ומהווה ביטוי חזק יותר של עומק פנימיות הנפש.

ד"ה כי תשא (הב') תשי"ז (סה"מ תשי"ז ע' קמד ואילך). 44) נצבים ל, יא וברמב"ן שם. וראה לקו"ת שם מה, ג. 45) תנחומא פקודי יא. פרש"י תשא לג, יא. עקב ט, יח. וראה לקו"ש חכ"ד ע' 570 הערה 10. 46) תהלים מז, ה. 47) ראה

ביאור בדרך אפשר

וְכַיָּדוּעַ הָרְאָיָה וְהַהֶגְמָא בָּזֶה גַּם לְמַטָּה מֵהָרָצוֹן הָעַצְמִי
דְּיִשְׂרָאֵל, כשם שלקדוש־ברוך־הוא יש, כביכול, רצון עצמי לבני ישראל,
כך יש לבני ישראל רצון עצמי לקדוש־ברוך־הוא וכיוון שהרצון העצמי של
בני ישראל לאלוקות הוא למעלה מטעם, הרי זה מהווה משל לרצון העצמי
של הקדוש־ברוך־הוא בנשמות ישראל,
והולך ומבאר את ענייני של הרצון
העצמי למטה, בבני ישראל כְּמַאֲמַר
כ״ק אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן[48] שֶׁאִישׁ
הַיִּשְׂרְאֵלִי אֵינוֹ יָכוֹל וְאֵינוֹ
רוֹצֶה לִהְיוֹת נִפְרָד מֵאֱלקוּת,
שֶׁרָצוֹן זֶה הוּא רָצוֹן עַצְמִי,
וְעַד שֶׁמְּבִיא לִידֵי מְסִירַת נֶפֶשׁ[49]
בְּפֹעַל, ומאחר שהרצון הזה גורם
המסירות־נפש בפועל, ויתור על החיים
כפשוטו, ברור שמדובר ברצון עצמי
עד כדי כך שאין דבר כלשהו בתוך
נפש האדם שגורם ומעורר אותו כי
המסירות נפש יכולה לבוא רק בגלל
רצון עצמי שלמעלה מכל כוח אחר
ואין שום גורם שיכול לעורר רצון כזה
וְיָדוּעַ[49] שֶׁעִנְיַן הַמְּסִירוּת־
נֶפֶשׁ הוּא דַּוְקָא מִצַּד רָצוֹן
שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר עִם שֵׂכֶל, שֶׁהֲרֵי
הַשֵּׂכֶל אֵינוֹ מְחַיֵּב וְאֵינוֹ נוֹתֵן
מָקוֹם לְעִנְיַן הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ
(שֶׂכֶל טָרָאגְט נִיט אוּן
בְּרֵיינְגְט נִיט צוּ מְסִירוּת
נֶפֶשׁ), שכן על־פי שכל, יכולים
להיות נימוקים שונים מדוע עדיף
להישאר בחיים ולא למסור את הנפש
וְיִתֵּירָה מִזֶּה, לא זו בלבד
שמסירות נפש היא מעצם מהותה
למעלה מטעם ודעת ולא דבר שמחוייב
לפי ההיגיון אלא צעד שנובע רק
מ׳רצון עצמי׳ אלא יתירה מזו שֶׁרָצוֹן
זֶה למסור את הנפש אֵין בּוֹ גַּם
עִנְיַן הָעֹנֶג, כִּי גַּם אִם הָיָה
בָּזֶה עֹנֶג, לֹא הָיָה בָּא לִידֵי
מְסִירוּת נֶפֶשׁ אֲמִתִּית כי גם עונג
לא יכול להיות סיבה וגורם לוותר על
החיים לחלוטין למען מטרה מסוימת
והדבר בא אך ורק מכוח עוד יותר
עמוק ופנימי בנפש, וּכְדֵי לָבוֹא לִמְסִירוּת נֶפֶשׁ אֲמִתִּית הֲרֵי זֶה מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל שבו נפתח המאמר אַל יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ

ביאור בדרך אפשר

הַתַּעֲנוּג. וְכַיָּדוּעַ הָרְאָיָה וְהַהֶגְמָא בָּזֶה גַּם לְמַטָּה
מֵהָרָצוֹן הָעַצְמִי דְּיִשְׂרָאֵל, כְּמַאֲמַר כ״ק אַדְמוּ״ר
הַזָּקֵן[48] שֶׁאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי אֵינוֹ יָכוֹל וְאֵינוֹ רוֹצֶה
לִהְיוֹת נִפְרָד מֵאֱלקוּת, שֶׁרָצוֹן זֶה הוּא רָצוֹן עַצְמִי,
וְעַד שֶׁמְּבִיא לִידֵי מְסִירַת נֶפֶשׁ בְּפֹעַל, וְיָדוּעַ[49]
שֶׁעִנְיַן הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ הוּא דַּוְקָא מִצַּד רָצוֹן שֶׁאֵינוֹ
קָשׁוּר עִם שֵׂכֶל, שֶׁהֲרֵי הַשֵּׂכֶל אֵינוֹ מְחַיֵּב וְאֵינוֹ
נוֹתֵן מָקוֹם לְעִנְיַן הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ (שֶׂכֶל טָרָאגְט
נִיט אוּן בְּרֵיינְגְט נִיט צוּ מְסִירוּת נֶפֶשׁ), וְיִתֵּירָה
מִזֶּה, שֶׁרָצוֹן זֶה אֵין בּוֹ גַּם עִנְיַן הָעֹנֶג, כִּי גַּם אִם
הָיָה בָּזֶה עֹנֶג, לֹא הָיָה בָּא לִידֵי מְסִירוּת נֶפֶשׁ
אֲמִתִּית, וּכְדֵי לָבוֹא לִמְסִירוּת נֶפֶשׁ אֲמִתִּית הֲרֵי זֶה
דַּוְקָא עַל־יְדֵי רָצוֹן עַצְמִי, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁאֵינוֹ
מָדוּד עַל־פִּי טַעַם וָדַעַת וְשֵׂכֶל, אֶלָּא עוֹד זֹאת,
שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר עִם עִנְיַן הָעֹנֶג, וּמִזֶּה מוּכָח, שֶׁזֶּהוּ
רָצוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵעֹנֶג, שֶׁלָּכֵן יָכוֹל לְהָבִיא לִידֵי
מְסִירוּת נֶפֶשׁ לְמַטָּה בְּפֹעַל, מְסִירוּת נֶפֶשׁ אֲמִתִּית
שֶׁאֵין בָּהּ עֹנֶג. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, הִנֵּה גַּם בְּבְחִינַת
הַפְּנִימִיּוּת צָרִיךְ לִפְעֹל עִנְיַן הַזְּכָרוֹן, כִּי אַף שֶׁלֹּא
שַׁיָּךְ שֶׁהָרָצוֹן הָעַצְמִי יִתְבַּטֵּל חַס־וְשָׁלוֹם, מִכָּל־
מָקוֹם, אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בְּהֶעְלֵם לְפִי שָׁעָה לזמן מסויים. וְזֶהוּ עִנְיַן
אֲמִירַת פְּסוּקֵי זִכְרוֹנוֹת, שֶׁמְּבִיאִים רְאָיָה לענין הזיכרון
הפנימי מִפְּסוּקֵי הַתּוֹרָה, שֶׁעַל־
יְדֵי־זֶה פּוֹעֲלִים שֶׁיִּהְיֶה
הַזְּכָרוֹן בְּפְנִימִיּוּת, ״זוֹכֵר
הַבְּרִית״, כְּרִיתַת בְּרִית
דְּאַבְרָהָם, וּבְעֹמֶק יוֹתֵר,
כְּרִיתַת בְּרִית דְּמֹשֶׁה עַל
הַתְּשׁוּבָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה לאחר
שמעוררים ענין כריתת הברית
והזיכרון של אברהם (זיכרון פנימי,
בענינים רוחניים של תורה ומצוות
ותשובה) נִמְשָׁךְ גַּם הַזְּכָרוֹן
בְּחִצוֹנִיּוּת, וְגַם אֶת נֹחַ
בְּאַהֲבָה זָכַרְתָּ, שֶׁזֶּהוּ הַזְּכָרוֹן
שֶׁנּוֹגֵעַ לְכָל סֵדֶר
הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְעַד לזכרון גם
בעניינים גשמיים לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה
טְפָחִים בְּכָל צַרְכֵי הָאָדָם.
ז) וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר
אַל יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ אֶלָּא
דַּוְקָא עַל־יְדֵי רָצוֹן עַצְמִי, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁאֵינוֹ מָדוּד
עַל־פִּי טַעַם וָדַעַת וְשֵׂכֶל, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר עִם
עִנְיַן הָעֹנֶג, וּמִזֶּה מוּכָח, שֶׁזֶּהוּ רָצוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵעֹנֶג וְלֹא
בחינת הרצון שבה מדובר בדרך כלל והיא למטה מעונג, שֶׁלָּכֵן יָכוֹל רצון
זה לְהָבִיא לִידֵי מְסִירוּת נֶפֶשׁ
לְמַטָּה בְּפֹעַל, מְסִירוּת נֶפֶשׁ
אֲמִתִּית שֶׁאֵינָהּ בָּהּ עֹנֶג. וּמאחר
שהרצון של הקדוש־ברוך־הוא בבני
ישראל (שעליו נאמר ״בחר לנו את
נחלתנו״ וגו׳) הוא ׳רצון עצמי׳, בדומה
לרצון של היהודי המניע אותו
למסירות נפש שהוא ׳רצון עצמי׳
למעלה מהשכל ולמעלה מהעונג, למה
בכלל יש צורך לעורר אותו?
אַף־עַל־פִּי־כֵן, הִנֵּה גַּם
בְּבְחִינַת הַפְּנִימִיּוּת צָרִיךְ
לִפְעֹל עִנְיַן הַזְּכָרוֹן, כִּי אַף
שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ שֶׁהָרָצוֹן הָעַצְמִי
יִתְבַּטֵּל וייעלם לחלוטין חַס־
וְשָׁלוֹם, מִכָּל־מָקוֹם, אֶפְשָׁר
שיתכן שֶׁיִּהְיֶה בְּהֶעְלֵם לְפִי
שָׁעָה לזמן מסויים. וְזֶהוּ עִנְיַן
אֲמִירַת פְּסוּקֵי זִכְרוֹנוֹת,
שֶׁמְּבִיאִים רְאָיָה לענין הזיכרון
הפנימי מִפְּסוּקֵי הַתּוֹרָה, שֶׁעַל־
יְדֵי־זֶה פּוֹעֲלִים שֶׁיִּהְיֶה
הַזְּכָרוֹן בְּפְנִימִיּוּת, ״זוֹכֵר
הַבְּרִית״, כְּרִיתַת בְּרִית
דְּאַבְרָהָם, וּבְעֹמֶק יוֹתֵר,
כְּרִיתַת בְּרִית דְּמֹשֶׁה עַל הַתְּשׁוּבָה,
וְעַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁךְ גַּם הַזְּכָרוֹן בְּחִצוֹנִיּוּת, וְגַם אֶת
נֹחַ בְּאַהֲבָה זָכַרְתָּ, שֶׁזֶּהוּ הַזְּכָרוֹן שֶׁנּוֹגֵעַ לְכָל סֵדֶר
הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְעַד לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים בְּכָל
צַרְכֵי הָאָדָם.
ז) וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר
אַל יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ אֶלָּא

המשך תער״ב שם (ע׳ תז ואילך). וראה גם ד״ה ביום השמע״צ תש״כ פ״ג (סה״מ תש״כ ע׳ כ ואילך). 48) אג״ק אדמו״ר מהוריי״צ ח״ד ע׳ שפד. הועתק ב״היום יום״ כה תמוז. ועוד. 49) המשך תער״ב שם (ע׳ תט).

ביאור בדרך אפשר

אֶלָּא מִתּוֹךְ דִּבֵּר הֲלָכָה, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ זוֹכְרֵהוּ. דְּהִנֵּה, נִתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ב) שֶׁמִּצַּד סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (שֶׁנַּעֲשָׂה מִצַּד רְצוֹן הַבּוֹרֵא שֶׁתִּהְיֶה דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים[50]) יֶשְׁנוֹ עִנְיָן יְרִידַת הַנְּשָׁמָה מִלְמַעְלָה, מֵאִגְּרָא רָמָה מגג גבוה, עַד שֶׁבָּאָה לְמַטָּה, לְבִירָא עֲמִיקְתָא לבור עמוק, בְּמִדְּרֵי הַגְּבָלוּת הָעוֹלָם, עַד שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר וריחוק מאלוקות, שֶׁהוּא עִנְיָן דְּ"יִפְּטֵר וייפרד הקדוש־ אָדָם היהודי מֵחֲבֵרוֹ" בורוך־הוא. וְלָכֵן צָרִיךְ לִפְעֹל שֶׁיִּהְיֶה "זוֹכְרֵהוּ" (עַל־דֶּרֶךְ "שֶׁיַּעֲלֶה זִכְרוֹנְכֶם לְפָנַי לְטוֹבָה"), וְהֵינוּ, לְעוֹרֵר אֶת הַשֹּׂרֶשׁ שֶׁל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל כְּפִי שֶׁהוּא בִּבְחִינַת הַפְּנִימִיּוּת שֶׁלְּמַעְלָה ("לְפָנַי"), וְעַד לִבְחִינַת הַפְּנִימִיּוּת שֶׁהִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר מִבְּחִינַת הַחָכְמָה וְגַם מִבְּחִינַת הָעֹנֶג שֶׁלְּמַעְלָה, שֶׁזֶּהוּ הָרָצוֹן הָעַצְמִי שֶׁלְּמַעְלָה (עַל־דֶּרֶךְ שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה לִפְעֹל מחדש את התעוררות הַזְּכָרוֹן בִּפְנִימִיּוּת, לְפִי שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים חוֹזְרִים לְקַדְמוּתָם[51], כפי שהיו לפני בריאת העולמות וצריך לעורר אצל הקדוש־ברוך־הוא בכל שנה מחדש את הרצון לברוא עולמות ולמלוך עליהם, וְלָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַמְשָׁכָה מִבְּחִינָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵהַבְּחִינָה שֶׁבָּהּ חָזְרוּ כָּל הָעִנְיָנִים בשנים הקודמות, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת 'רָצוֹן עַצְמִי' שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׂכֶל וְעֹנֶג).

וְעִנְיָן זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי דִּבּוּר הֲלָכָה דַּוְקָא. דְּהִנֵּה, מִבְּאָר בַּאֲרָכָה בְּ'אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ'[52] בְּפֵרוּשׁ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[53] כָּל הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת בְּכָל יוֹם כוּ', "הֲלָכוֹת" דַּיְקָא, שֶׁעִנְיַן הַהֲלָכוֹת הוּא שֶׁבָּהֶם נִמְצָא רָצוֹן הָעֶלְיוֹן בִּגְלוּי. וְלָכֵן, הִנֵּה כְּדֵי שֶׁהָרָצוֹן הָעַצְמִי שֶׁלְּמַטָּה יִהְיֶה כְּלִי וְיִתְקַשֵּׁר עִם הָרָצוֹן הָעַצְמִי שֶׁלְּמַעְלָה, הֲרֵי זֶה נַעֲשֶׂה (לֹא עַל־יְדֵי עִנְיַן שֶׁבַּשֵּׂכֶל, כְּכָל שֶׁתִּגְדַּל מַעֲלַת הַשֵּׂכֶל, וַאֲפִלּוּ לֹא עַל־יְדֵי עִנְיַן שֶׁל עֹנֶג כפי שהוסבר לעיל שבדרך כלל העונג הוא למעלה מהרצון, אבל הרצון העצמי נעלה לא רק מהשכל אלא גם מהעונג ולכן ההתקשרות והחיבור (ההיפך מ"יפטר" שעניינו ריחוק ופירוד, היא לא על ידי שכל (שלמטה מרצון רגיל) וגם לא על ידי עונג (שלמעלה מרצון רגיל) אֶלָּא) עַל־יְדֵי עִנְיַן הָרָצוֹן העצמי, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן דִּבּוּר הֲלָכָה, שֶׁבָּזֶה יֶשְׁנוֹ רָצוֹן הָעֶלְיוֹן כְּמוֹ שֶׁהוּא, לְלֹא עֵרוּב עִנְיָנִים נוֹסָפִים זוּלַת הָרָצוֹן, וּכְפִי שֶׁמְּסַיֵּם בַּמַּאֲמָר[54] הנ"ל דשנת תרפ"ט גֹּדֶל הָעִנְיָן דַּהֲלָכָה פְּסוּקָה, שֶׁבָּזֶה כָּל עִמְקָ עַצְמוּת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן וזה לשונו: "משכיכים אור זה שהוא גילוי העצמות ברוך־הוא כמו שהוא לפני הצמצום... וזהו עניין הלכה

ביאור בדרך אפשר

"הֲלָכוֹת" דַּיְקָא ודווקא חלק ההלכות שבתורה נקרא 'כתרה של תורה', שֶׁעִנְיַן הַהֲלָכוֹת הוּא שֶׁבָּהֶם נִמְצָא רָצוֹן הָעֶלְיוֹן (בחינת הכתר שלמעלה מעשר הספירות) בִּגְלוּי כי הרצון העליון התלבש במצוות התורה (שמספרן תרי"ג ובתוספת שבע מצוות דרבנן – בגימטריא 'כתר') ובעוד שבתורה שבכתב הרצון העליון שבמצוות הוא נעלם ונסתר (כפי שצוטט לעיל מ'אגרת הקודש' שבתניא לגבי מצות תפילין, למשל) הרי בהלכות הפסוקות הרצון העליון שבמצוות הוא גלוי וידוע, ולכן השונה הלכות דווקא מובטח לו שהוא בן עולם הבא, כי בלימוד ההלכה נפש האדם מלובשת ברצון העליון.

1 מִתּוֹךְ דִּבֵּר הֲלָכָה, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ זוֹכְרֵהוּ. דְּהִנֵּה,
2 נִתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ב) שֶׁמִּצַּד סֵדֶר
3 הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (שֶׁנַּעֲשָׂה מִצַּד רְצוֹן הַבּוֹרֵא
4 שֶׁתִּהְיֶה דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים[50]) יֶשְׁנוֹ עִנְיַן יְרִידַת
5 הַנְּשָׁמָה מִלְמַעְלָה, מֵאִגְּרָא רָמָה, עַד שֶׁבָּאָה
6 לְמַטָּה, לְבִירָא עֲמִיקְתָא, בְּמִדְּרֵי הַגְּבָלוּת וְהַגְּבָלוּת
7 הָעוֹלָם, עַד שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל הֶעְלֵם
8 וְהֶסְתֵּר, שֶׁהוּא עִנְיַן דְּ"יִפְּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ". וְלָכֵן
9 צָרִיךְ לִפְעֹל שֶׁיִּהְיֶה "זוֹכְרֵהוּ" (עַל־דֶּרֶךְ "שֶׁיַּעֲלֶה
10 זִכְרוֹנְכֶם לְפָנַי לְטוֹבָה"), וְהֵינוּ, לְעוֹרֵר אֶת
11 הַשֹּׂרֶשׁ שֶׁל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל כְּפִי שֶׁהוּא בִּבְחִינַת
12 הַפְּנִימִיּוּת שֶׁלְּמַעְלָה ("לְפָנַי"), וְעַד לִבְחִינַת
13 הַפְּנִימִיּוּת שֶׁהִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר מִבְּחִינַת הַחָכְמָה
14 וְגַם מִבְּחִינַת הָעֹנֶג שֶׁלְּמַעְלָה, שֶׁזֶּהוּ הָרָצוֹן
15 הָעַצְמִי שֶׁלְּמַעְלָה (עַל־דֶּרֶךְ שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה
16 צְרִיכִים לִפְעֹל הַזְּכָרוֹן בִּפְנִימִיּוּת, לְפִי שֶׁכָּל
17 הָעִנְיָנִים חוֹזְרִים לְקַדְמוּתָם[51], וְלָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת
18 הַהַמְשָׁכָה מִבְּחִינָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵהַבְּחִינָה שֶׁבָּהּ
19 חָזְרוּ כָּל הָעִנְיָנִים, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת 'רָצוֹן עַצְמִי'
20 שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׂכֶל וְעֹנֶג). וְעִנְיָן זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי
21 דִּבּוּר הֲלָכָה דַּוְקָא. דְּהִנֵּה, מִבְּאָר בַּאֲרָכָה בְּ'אִגֶּרֶת
22 הַקֹּדֶשׁ'[52] בְּפֵרוּשׁ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[53] כָּל
23 הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת בְּכָל יוֹם כוּ', "הֲלָכוֹת" דַּיְקָא,
24 שֶׁעִנְיַן הַהֲלָכוֹת הוּא שֶׁבָּהֶם נִמְצָא רָצוֹן הָעֶלְיוֹן
25 בִּגְלוּי. וְלָכֵן, הִנֵּה כְּדֵי שֶׁהָרָצוֹן הָעַצְמִי שֶׁלְּמַטָּה
26 יִהְיֶה כְּלִי וְיִתְקַשֵּׁר עִם הָרָצוֹן הָעַצְמִי שֶׁלְּמַעְלָה,
27 הֲרֵי זֶה נַעֲשֶׂה (לֹא עַל־יְדֵי עִנְיַן שֶׁבַּשֵּׂכֶל, כְּכָל
28 שֶׁתִּגְדַּל מַעֲלַת הַשֵּׂכֶל, וַאֲפִלּוּ לֹא עַל־יְדֵי עִנְיַן
29 שֶׁל עֹנֶג, אֶלָּא) עַל־יְדֵי עִנְיַן הָרָצוֹן, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן
30 דִּבּוּר הֲלָכָה, שֶׁבָּזֶה יֶשְׁנוֹ רָצוֹן הָעֶלְיוֹן כְּמוֹ שֶׁהוּא,
31 לְלֹא עֵרוּב עִנְיָנִים נוֹסָפִים זוּלַת הָרָצוֹן, וּכְפִי שֶׁמְּסַיֵּם בַּמַּאֲמָר[54] גֹּדֶל הָעִנְיָן
32 דַּהֲלָכָה פְּסוּקָה, שֶׁבָּזֶה כָּל עִמְקָ עַצְמוּת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן.

43 מובטח לו שהוא בן עולם הבא כוּ',
44 תורה', שֶׁעִנְיַן הַהֲלָכוֹת הוּא שֶׁבָּהֶם נִמְצָא רָצוֹן הָעֶלְיוֹן
45 בִּגְלוּי כי הרצון העליון התלבש
46 במצוות התורה (שמספרן תרי"ג ובתוספת שבע מצוות דרבנן – בגימטריא
47 'כתר') ובעוד שבתורה שבכתב הרצון
48 העליון שבמצוות הוא נעלם ונסתר
49 (כפי שצוטט לעיל מ'אגרת הקודש'
50 שבתניא לגבי מצות תפילין, למשל)
51 הרי בהלכות הפסוקות הרצון העליון
52 שבמצוות הוא גלוי וידוע, ולכן
53 השונה הלכות דווקא מובטח לו שהוא
54 בן עולם הבא, כי בלימוד ההלכה נפש
55 האדם מלובשת ברצון העליון.
56 וְלָכֵן, הִנֵּה כְּדֵי שֶׁהָרָצוֹן
57 הָעַצְמִי שֶׁלְּמַטָּה יִהְיֶה כְּלִי
58 וְיִתְקַשֵּׁר עִם הָרָצוֹן הָעַצְמִי
59 שֶׁלְּמַעְלָה, הֲרֵי זֶה נַעֲשֶׂה (לֹא
60 עַל־יְדֵי עִנְיַן שֶׁבַּשֵּׂכֶל, כְּכָל
61 שֶׁתִּגְדַּל מַעֲלַת הַשֵּׂכֶל, וַאֲפִלּוּ
62 לֹא עַל־יְדֵי עִנְיַן שֶׁל עֹנֶג כפי
63 שהוסבר לעיל שבדרך כלל העונג הוא
64 למעלה מהרצון, אבל הרצון העצמי
65 נעלה לא רק מהשכל אלא גם מהעונג
66 ולכן ההתקשרות והחיבור (ההיפך
67 מ"יפטר" שעניינו ריחוק ופירוד, היא
68 לא על ידי שכל (שלמטה מרצון רגיל)
69 וגם לא על ידי עונג (שלמעלה מרצון
70 רגיל) אֶלָּא) עַל־יְדֵי עִנְיַן
71 הָרָצוֹן העצמי, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן דִּבּוּר
72 הֲלָכָה, שֶׁבָּזֶה יֶשְׁנוֹ רָצוֹן
73 הָעֶלְיוֹן כְּמוֹ שֶׁהוּא, לְלֹא
74 עֵרוּב עִנְיָנִים נוֹסָפִים זוּלַת
75 הָרָצוֹן, וּכְפִי שֶׁמְּסַיֵּם
76 בַּמַּאֲמָר[54] הנ"ל דשנת תרפ"ט גֹּדֶל
77 הָעִנְיָן דַּהֲלָכָה פְּסוּקָה, שֶׁבָּזֶה
78 כָּל עִמְקָ עַצְמוּת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן
79 וזה לשונו: "משכיכים אור זה שהוא
80 גילוי העצמות ברוך־הוא כמו שהוא
81 לפני הצמצום... וזהו עניין הלכה

---

50) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ. 51) ראה פע"ח ושער הכוונות שער ר"ה. סידור האריז"ל במקומו. לקו"ת שם נא, ב. ובכ"מ. 52) סכ"ט. 53) מגילה כח, ב. נדה עג, א. 54) סה"מ תרפ"ט שם ע' 258.

ח) וּמְסַיֵּם אַדַּכְּרֵתָן מִלְּתָא כּוּ׳ כָּל אֶרֶץ שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיִשּׁוּב נִתְיַשְּׁבָה, וְכָל אֶרֶץ שֶׁלֹּא גָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיִשּׁוּב לֹא נִתְיַשְּׁבָה. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּמְבֹאָר בַּמַּאֲמָר[54] דשנת תרפ״ט שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן הוּא ׳פְּרִצּוּף אָדָם־קַדְמוֹן׳, וּגְזֵרַת אָדָם הָרִאשׁוֹן הוּא מַחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה דְּאָדָם־קַדְמוֹן׳, וְהַיְנוּ, דְּכָל מַעֲשֵׂי בְּנֵי אָדָם וְעִנְיְנֵיהֶם הֵם עַל־פִּי הַגְּזֵרָה דְּהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה כְּפִי שֶׁעָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה דְּאָדָם־קַדְמוֹן׳. וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר יֵשׁ בָּזֶה ב׳ אוֹפַנִּים, אֶרֶץ שֶׁלֹּא גָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיִשּׁוּב נִתְיַשְּׁבָה, שֶׁהֵם ב׳ אוֹפַנִּים בַּעֲבוֹדַת הַבְּרִיּוֹת, עֲבוֹדָה בְּאֹפֶן שֶׁל חִיּוּב בַּצַּד הַטּוֹב, עַל־יְדֵי קִיּוּם מִצְוֹת־עֲשֵׂה, וַעֲבוֹדָה בְּאֹפֶן שֶׁל שְׁלִילָה בַּצַּד הַהֶפְכִּי, עַל־יְדֵי שְׁמִירַת מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, וּבִכְלָלוּת הֵם שְׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּ״סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב״[55]. וּכְלָלוּת שְׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּ״סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב״[55] מֵה׳ מִצְעֲדֵי גֶּבֶר כּוֹנְנוּ וְדַרְכּוֹ יֶחְפָּץ [וְכַיָּדוּעַ תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וּכְ״ק אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן[57] עַל הַפָּסוּק, שֶׁכַּאֲשֶׁר יְהוּדִי בָּא לְמָקוֹם מְסֻיָּם, עָלָיו לָדַעַת שֶׁהַהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה הֵבִיאָה אוֹתוֹ לְמָקוֹם זֶה, וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה הִיא כְּדֵי שֶׁדַּרְכּוֹ — שֶׁל הַקָּבָ״ה — יֶחְפָּץ הַיְינוּ שהיהודי בא לאותו מקום מסויים כדי לחפוץ ולרצות ולקיים שם את דרכו של הקדוש־ברוך־הוא, כּוֹלֵל גַּם הַפְּרוּשׁ הנוסף בפסוק שֶׁ(״דַּרְכּוֹ) יֶחְפָּץ״ קָאֵי עַל הַקָּבָ״ה ולא על האדם, היינו שהקדוש־ברוך־הוא מביא את האדם למקום מסוים ובזמן מסוים בהתאם לרצון העליון של הקדוש־ברוך־הוא], לְהַצְלִיחַ לְאִישׁ וְאִישׁ בַּעֲבוֹדָתוֹ בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת וּבְכָל עִנְיָנָיו הַנַּשְׁמִיִּים בִּכְדֵי לְהַשְׁלִים הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה לִהְיוֹת וְ״תוֹרָה אוֹר״ בְּאוֹר ״כִּי טוֹב״ (ובכך מסתיים המאמר דשנת תרפ״ט).

וְיֵשׁ לוֹמַר בְּבֵאוּר קֶשֶׁר הָעִנְיָנִים בְּמַאֲמַר רַז״ל זֶה שתחילתו בעניין לימוד ואמירת דבר הלכה לעורר את הזיכרון למעלה כדי למנוע ריחוק ופירוד מאלוקות, וסופו בעניין

ביאור בדרך אפשר

1 שמוליכים וממשיכים את אור־אין־סוף הבלי־גבול... הליכות עולם לו, היינו
2 בכדי שיהי׳ גילוי העצמות כמו שהוא לפני הצמצום דזהו ל״ו הוא על ידי
3 הלכות דווקא, דבהלכה פסוקה הרי בזה כל עומק עצמות רצון העלי׳ן.
4 ח) ומסיים במאמר חכמינו ז״ל שבו נפתח המאמר אדכרתן מלתא
5 כו׳ כל ארץ שגזר עליה אדם
6 הראשון לישוב נתישבה, וכל
7 ארץ שלא גזר עליה אדם
8 הראשון לישוב לא נתישבה.
9 והענין בזה, במבאר
10 במאמר[54] דשנת תרפ״ט שאדם
11 הראשון האמור כאן הוא משל
12 לבחינה רוחנית עליונה הנקראת
13 ׳פרצוף (תבנית שלימה הכוללת
14 כוחות ועניינים רבים כשם שפרצוף
15 האדם הגשמי, להבדיל, כולל כמה
16 כוחות שונים) אדם־קדמון׳, היא
17 בחינה עליונה באלוקות שלמעלה
18 מהעולמות שבהם יש ספירות ואורות
19 מסוגים שונים ונבדלים זה מזה אלא
20 בה כל ׳סדר ההשתלשלות׳ וכל
21 העולמות וכל המאורעות שמהבריאה
22 ועד ימות המשיח נכללים בסקירה
23 אחת (כאדם הרוצה לבנות בית שכאשר
24 הבית מתחיל לעלות במחשבתו, כל
25 הפרטים של הגג הקירות והחלונות
26 נכללים במחשבה אחת ויחידה)
27 וגזרת אדם הראשון הוא
28 מחשבה הקדומה האחת,
29 הכללית דׄ׳אדם־קדמון׳, והיינו,
30 דכל מעשי בני אדם ועניניהם
31 הם על־פי הגזרה דהשגחה
32 העליונה כפי שעלה
33 במחשבה הקדומה דׄ׳אדם־
34 קדמון׳ שלאחר מכן בדרגות הרבות
35 של סדר ההשתלשלות באה לידי ביטוי
36 בפרטים ופרטי פרטים רבים מאד אבל
37 כולם כלולים ב׳מחשבה הקדומה
38 דא״ק׳ וכל מה שנברא וכל מה
39 שמתרחש בכל העולמות הוא בהשגחה
40 פרטית.
41 ובפרטיות יותר יש בזה
42 בהשגחת הקדוש־ברוך־הוא על כל
43 העולמות ועל כל הנבראים ב׳ אופנים, השגחה בצורה חיובית, מה יהיה
44 ואיך יהיה ומתי יהיה - ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב

ביאור בדרך אפשר

45 נתישבה, והשגחה בצורה שלילית, מה לא יהיה - וארץ שלא גזר
46 עליה אדם הראשון לישוב לא נתישבה, שהם שני אופנים
47 בהשגחת ה׳ על העולם יש להם ב׳ אופנים מקבילים בעבודת הברי,
48 עבודה באופן של חיוב בצד הטוב, על־ידי קיום מצות
49 ־עשה, ועבודה באופן של
50 שלילה בצד ההפכי, על־ידי
51 שמירת מצוות לא־תעשה,
52 ובכללות הם שני הענינים
53 דׄ״סור מרע ועשה טוב״[55].
54 וכללות העבודה בשני סוגי
55 אלו היא על־פי
56 הגזרה דהשגחה העליונה
57 המכוונת כל אחד ואחד באיזה מקום
58 באיזה זמן ובאיזה אופן אדם פרטי זה
59 יעבוד את ה׳.
60 ומשיך במאמר: כמו
61 שכתוב[56] מה׳ מצעדי גבר
62 כוננו ודרכו יחפץ [וכיָדוּע
63 תורת הבעל־שם־טוב וכ״ק
64 אדמו״ר הזקן[57] על הפסוק,
65 שכאשר יהודי בא למקום
66 מסיים, עליו לדעת
67 שההשגחה העליונה הביאה
68 אותו למקום זה, והכוונה בזה
69 היא כדי שדרכו — של
70 הקב״ה — יחפץ היינו שהיהודי
71 בא לאותו מקום מסויים כדי לחפוץ
72 ולרצות ולקיים שם את דרכו של
73 הקדוש־ברוך־הוא, כולל גם
74 הפרוש הנוסף בפסוק ש(״דרכו)
75 יחפץ״ קאי על הקב״ה ולא על
76 האדם, היינו שהקדוש־ברוך־הוא מביא
77 את האדם למקום מסוים ובזמן מסוים
78 בהתאם לרצון העליון של הקדוש־
79 ברוך־הוא], להצליח לאיש
80 ואיש בעבודתו בתורה ומצות
81 ובכל ענייניו הנשמיים בכדי
82 להשלים הכוונה העליונה
83 להיות ו״תורה אור״ באור
84 ״כי טוב״ (ובכך מסתיים המאמר
85 דשנת תרפ״ט).
86 ויש לומר בבאור קשר
87 הענינים במאמר רז״ל זה שתחילתו בעניין לימוד ואמירת דבר הלכה
88 לעורר את הזיכרון למעלה כדי למנוע ריחוק ופירוד מאלוקות, וסופו בעניין

55) תהלים לד, טו. 56) שם לז, כג. 57) אג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ה ע׳ קג. קי. ״היום יום״ — י תמוז; יד חשון.

ביאור בדרך אפשר

ההשגחה פרטית המכוונת את דרכו של כל אדם כיצד יעבוד את ה', **שֶׁכְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה "זוֹכְרֵהוּ"** והאדם יהיה קרוב לאלוקות, **לֹא מַסְפִּיק לְמוּד דְּבַר הֲהַלָכָה, לְמוֹצִיאֵיהֶם בַּפֶּה,**[58] כמאמר חכמינו ז"ל על הפסוק "חיים הם למוצאיהם" – למוציאיהם בפה שדברי התורה ממשיכים חיות למי שמבטא את לימודו בדיבור בפה

ומכאן שיש מעלה גדולה בדיבור בדברי תורה כשלעצמו אבל בכך לא די, **אֶלָּא נוֹסָף עַל הַהַמְשָׁכָה מְמַחֲשָׁבָה לְדִבּוּר, צָרִיךְ לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ גַּם בַּעֲבוֹדָה בְּפֹעַל, לְקַיֵּם גְּזֵרַת אָדָם הָרִאשׁוֹן** וכאמור הכוונה לבחינת 'אדם קדמון' באלוקות **כָּל אֶחָד לְפִי עִנְיָנָהּ, לְיַשֵּׁב אוֹ שֶׁלֹּא לְיַשֵּׁב (כְּמוֹ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁלֹּא מַסְפִּיק אֲמִירַת פְּסוּקֵי זִכְרוֹנוֹת, אֶלָּא צָרִיךְ גַּם עִנְיַן הַמַּעֲשֶׂה** תקיעה בשופר בפועל, **שֶׁזֶּהוּ אוֹמְרוֹ** בגמרא שכדי שיעלה זיכרונכם לפני בראש השנה לא די באמירת הפסוקים להוסיף בדיבור אלא **וּבַמֶּה בְּשׁוֹפָר**[34]**, בַּאֲרֻכָּה בַּמַּאֲמָרִים שֶׁלְּפָנֵי־זֶה**[59] שנאמרו בראש השנה שנה זו תשכ"א שמידי שנה בראש השנה יש המשכת אור חדש שלא היה בשנים הקודמות, ולכן מידי שנה יש לעורר ו'לבנות' מחדש את עניין מלכות הקדוש־ברוך־הוא על העולמות והנבראים אך כדי שהאור החדש אכן יומשך למטה לא די באמירה בדיבור אלא צריכה להיות פעולה גשמית (מעשית שהיא התקיעה בשופר).

ט) וְזֶהוּ אַל יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבַר הֲלָכָה שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ זוֹכְרֵהוּ, בַּמֶּה בְּהֶמְשֵׁךְ תרס"ו[60] שבעצם ירידת הנשמה בגוף היא מצב שעלול לגרום פירוד בין הקדוש־ברוך־הוא והנשמה אלא שהירידה היא לצורך עלייה ולשם העלייה ולכן האדם יכול להמשיך להיות קשור באלוקות למרות הריחוק, כמבואר שם **הַמָּשָׁל מִבֶּן מֶלֶךְ שֶׁשּׁוֹלְחוֹ הַמֶּלֶךְ לְהָעָנְיָן דְּ"יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ", שֶׁלְּכאורה הצמצום מהווה העלם**

ביאור בדרך אפשר

הַמֶּלֶךְ לִפְעֹל במרחקים, כאשר איננו נמצא לצד אביו המלך **כו'**, וכך יתגלו בו כוחות שלא היו מתגלים בהיותו ליד אביו המלך ואין לו ניסיונות קשים **וְלָכֵן נוֹתֵן לוֹ** המלך לבנו **מִלְכַּתְּחִלָּה** בעת הפרידה ביניהם **אֵיזֶה דָּבָר** חפץ כלשהו שיישאר ביד בן המלך תמיד **שֶׁיִּזְכְּרֵנוּ עַד אֲשֶׁר יַחְזְרוּ וְיִתְרָאוּ (כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר**[61]**)**, ובנמשל – כאשר הנשמה יורדת לגוף בעולם הזה הגשמי נותן הקדוש־ברוך־הוא בידה דבר מסויים **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן דְּבַר הֲלָכָה, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ זוֹכְרֵהוּ, הַיְינוּ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁנּוֹתֵן לוֹ דִּבַּר הַהֲלָכָה, בָּרוּר הַדָּבָר** בלי ספק שלמרות גודל הירידה מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, כנ"ל, בסופו של דבר לא יהיה פירוד חס־ושלום - **שֶׁלֹּא יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח**[62]**, אֶלָּא יִהְיֶה זוֹכְרֵהוּ** כל הזמן בלי הפסק, **עַד אֲשֶׁר יַחְזְרוּ וְיִתְרָאוּ.**

וְזֶהוּ גַּם בְּאוּר דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן אַל יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבַר הֲלָכָה, דְּלִכְאוֹרָה הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר בְּקִצּוּר יוֹתֵר, יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ מִתּוֹךְ דְּבַר הֲלָכָה ומדוע נאמר הדבר דווקא בלשון שלילה ובאריכות יותר?. **אַךְ הָעִנְיָן הוּא** שאכן במכוון לא נאמר הדבר בלשון שמשמעו שישנה דרך כיצד יפטר אדם מחברו ויתרחק ח"ו מאלוקות (אלא שיש עצה כיצד למנוע זאת) אלא הדבר נאמר בדווקא בלשון ששוללת לחלוטין את האפשרות של "יפטר" ויתרחק, **שֶׁבָּזֶה מֻדְגָּשׁ שֶׁלּוּלֵי זֹאת שֶׁמִּלְכַּתְּחִלָּה נִתַּן דְּבַר הֲלָכָה שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ זוֹכְרֵהוּ, לֹא הָיָה כְּלָל מַעֲמָד וּמַצָּב דְּ"יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ", כִּי־אִם מַעֲמָד וּמַצָּב דְּ"אַל יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ", וְכָל הָאֶפְשָׁרוּת לִירִידָה דְּ"יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ"** וכללות ירידת הנשמה בגוף, **אֵינָהּ אֶלָּא צָרְךְ עֲלִיָּה (עַל־דֶּרֶךְ הָאָמוּר לְעֵיל** (סעיף ג) **בְּנוֹגֵעַ לְכַוָּנַת הַצִּמְצוּם שֶׁעַל־יָדוֹ נַעֲשֵׂית הָאֶפְשָׁרוּת לְהָעָנְיָן דְּ"יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ", שֶׁלכאורה הצמצום מהווה העלם**

---

58) עירובין נד, רע"א. 59) ד"ה תקעו דיום ב' דר"ה פ"ג (סה"מ תשכ"א ע' ה). 60) ס"ע שפ ואילך. 61) סה"מ תרפ"ט ע' 253. 62) שמואל-ב יד, יד. וראה תניא ספל"ט. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ג.

ביאור בדרך אפשר

והסתר גדול על האלוקות אבל האמת היא **שֶׁהוּא** מלכתחילה **בִּשְׁבִיל הַגְּלוּיִי כוּ׳), כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה "זוֹכְרֵהוּ" כָּל זְמַן שֶׁנִּמְצָאִים בַּשְּׁלִיחוּת** של הנשמה בעולם הזה.

וְכָאָמוּר, שֶׁבָּרוּר הַדָּבָר בלי ספק **שֶׁיִּהְיֶה "זוֹכְרֵהוּ"** לכל אורך השליחות כנ״ל, **וּבָרוּר הַדָּבָר שֶׁיַּחְזְרוּ וְיִתְרָאוּ** בסיום השליחות, **וְכִמְשֹׁל בֶּן הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה בַּשְּׁבִיָה** אבל בסופו של דבר - **וְחוֹזֵר לְאָבִיו הַמֶּלֶךְ, שֶׁאָז הַשִּׂמְחָה הִיא גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר**[63] (ובלשון רבנו הזקן בתניא: לגבי עבודת

לְהָעִנְיָן דְּ"יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ", שֶׁהוּא בִּשְׁבִיל הַגְּלוּיִי כוּ'), כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה "זוֹכְרֵהוּ" כָּל זְמַן שֶׁנִּמְצָאִים בַּשְּׁלִיחוּת. וְכָאָמוּר, שֶׁבָּרוּר הַדָּבָר שֶׁיִּהְיֶה "זוֹכְרֵהוּ", וּבָרוּר הַדָּבָר שֶׁיַּחְזְרוּ וְיִתְרָאוּ, וְכִמְשֹׁל בֶּן הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה בַּשְּׁבִיָה וְחוֹזֵר לְאָבִיו הַמֶּלֶךְ, שֶׁאָז הַשִּׂמְחָה הִיא גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר[63], וְנִמְשָׁךְ עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ יִתְבָּרַךְ עַד לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, שֶׁתִּהְיֶה דִּירָה לוֹ יִתְבָּרַךְ בְּתַחְתּוֹנִים.

ביאור בדרך אפשר

ה׳ בשמחה: ״תהיה עבודתו כל ימיו בשמחה רבה היא שמחת הנפש בצאתה (כאשר היא משתחררת) מהגוף המתועב ושבה אל בית אביה כנעוריה בשעת התורה והעבודה... ואין לך שמחה גדולה כצאת מהגלות והשביה כמשל בן מלך שהיה בשביה וטוחן בבית האסורים ומנוול באשפה ויצא לחפשי אל בית אביו המלך״), **וְנִמְשָׁךְ כָּל הַגְּדָרִים**[64], **וְנִמְשָׁךְ עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ יִתְבָּרַךְ עַד לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, שֶׁתִּהְיֶה דִּירָה לוֹ יִתְבָּרַךְ בְּתַחְתּוֹנִים.**

63) ראה תניא פל״א (מ, סע״א ואילך). 64) ראה סה״מ תרנ״ז ס״ע רכג ואילך.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום ראשון עמוד א

שְׁלִיחוּת יָד הָאָמוּרָה בְּתורה בין דיני **שׁוֹמֵר שָׂכָר** (שמות כב י) **מִשְׁלִיחוּת יָד הָאָמוּרָה** בְּתורה בין דיני **שׁוֹמֵר חִנָּם** (שם כב ז), שבשומר חנם נאמרה שליחות יד לצורך, כלומר ללמד את הדין ששולח יד מתחייב באונסין, ולולי שהיה פסוק נוסף היינו אומרים ששליחות יד צריכה חסרון. וכיון ששליחות יד המוזכרת בפרשת שומר שכר מיותרת, שאפשר ללומדה משומר חינם, על כרחך נכתבה לדרשה, ללמד שאף שליחות יד שאין בה חסרון מחייבת את השומר באונסין.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שני עמוד א

ולאחר זמן **אָמַר לֵיהּ** המפקיד לנפקד **הַב לִי זוּזַאי** – השב לי את המעות שהפקדתי אצלך. **אָמַר לֵיהּ** הנפקד למפקיד, **לָא יָדַעְנָא הֵיכָא אוֹתְבִינְהוּ** – אינני זוכר היכן הנחתי את מעותיך. **אָתָא** השומר **לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא**, לשואלו האם חייב הוא בתשלום, **אָמַר לֵיהּ** רבא, **כָּל לָא יָדַעְנָא פְּשִׁיעוּתָא הִיא** – כל אי ידיעה פשיעה היא, ולפיכך זיל **שַׁלֵּים** – לך ושלם לו את המעות.

מביאה הגמרא מעשה נוסף: **הַהוּא גַּבְרָא דְּאַפְקִיד זוּזֵי גַּבֵּי חַבְרֵיהּ, אַשְׁלְמִינְהוּ לְאִימֵּיהּ** – מסר הנפקד את המעות לאמו כדי שתשמרם עבורו, ולא אמר לה שאין אלו מעות שלו, **וְאוֹתְבִינְהוּ בְּכַרְטָלִיתָא** – והניחה האם את המעות בארגז שהיתה רגילה לשמור בו ממון, **וְאִיגְּנוּב** – ונגנבו המעות משם. **אָמַר רָבָא, הֵיכִי נְדַיְינוּ דַּיֵּינֵי לְהַאי דַּיְינָא** – כיצד ידונו הדיינים לדין זה. **נֵימָא לֵיהּ לְדִידֵיהּ זִיל שַׁלֵּים** – אם נאמר לשומר שעליו לשלם, מאחר שפשע בכך שמסר את המעות לאמו שתשמרם, **אָמַר** – יכול הוא לומר,

---

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שלישי עמוד ב

יָד ממש, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות כב ז) ׳אִם לֹא יִשְׁלַח הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים **אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ**׳, ומשמע שמתחייב רק אם שלח ידו ממש, ואין די שחשב לעשות כן.

דין נוסף: **הָשָׂה אֶת הֶחָבִית** שהופקדה אצלו, **וְנָטַל הֶימֶנָּה רְבִיעִית** יין, **וְנִשְׁבְּרָה** לאחר זמן, **אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא רְבִיעִית** שלקח, אך אינו חייב באחריות על כל החבית, לפי שלא קנאה עד שימשוך או שיגביה את החבית. ואם לא רק היטה את החבית, אלא גם **הִגְבִּיהָהּ וְנָטַל הֵימֶנָּה רְבִיעִית, וְנִשְׁבְּרָה** לאחר זמן, **מְשַׁלֵּם דְּמֵי כוּלָּהּ**, מאחר שקנאה בהגבהה זו, וגם החסיר ממנה רביעית, ומאז הרי היא ברשותו להתחייב באונסיה.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום רביעי עמוד ב

כסף, אך באמת בית שמאי נחלקו אף לגבי חילול פירות ממש על זהב, ואסרו גם בזה, כיון שהזהב נחשב ל׳פירא׳ גם כלפי פירות ממש.

הגמרא מנסה להוכיח שרבי יוחנן הוא הסובר שלדעת בית שמאי אין מחללין אפילו פירות ממש על הזהב: **תְּסָתַיֵּים** [–יש להוכיח] **דְּרַבִּי יוֹחָנָן הוּא דְּאָמַר אֵין מְחַלְּלִין לבית שמאי אפילו פירות, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,**

בס"ד. הדרן על הרמב"ם
משיחות ש"פ לך לך, ח' מרחשון ה'תנש"א

- יום סיום מחזור שביעי והתחלת מחזור שמיני* דלימוד הרמב"ם** -

א. בסיום וחותם ספרו (בשני פרקים האחרונים ד"הלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח"[1]) מבאר הרמב"ם כו"כ פרטים בנוגע לימות המשיח[2], ומסיים[3]: "לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח . . אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה, ולא יהי' להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא, כמו שביארנו בהלכות תשובה".

ולאח"ז מוסיף בהלכה האחרונה[4]: "ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהי' מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר[5] כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

וצריך להבין: כיון שבהלכה האחרונה מוסיף הרמב"ם עוד פרטים בתיאור המצב דימות המשיח, הי' צריך לכתוב זה בהמשך ובסמיכות לתיאור המצב דימות המשיח בהלכות שלפנ"ז, ולמה מפסיק ביניהם (בהלכה ד') בביאור הטעם ש"נתאוו . . ימות המשיח", ששייך לזמן שלפני ימות המשיח, ובמילא מתאים יותר לכתוב זה לפני (הקדמה) או לאחרי (סיכום) תיאור המצב דימות המשיח, ולא להפסיק באמצע תיאור המצב דימות המשיח?

ב. ובפרטיות יותר:

בהשקפה ראשונה, ההלכה האחרונה (הלכה ה') היא המשך וביאור ההלכה שלפני' (הלכה ד') - שבהלכה ד' כותב שהמעלה דימות המשיח (שלכן "נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח") היא שאז "יהיו (ישראל) פנויין בתורה וחכמתה ולא יהי' להם נוגש ומבטל", ובהלכה ה' ממשיך ומבאר פרטי הדברים, ש(כיון ש)"באותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה . . שהטובה תהי' מושפעת הרבה . . (התוכן ד"לא יהי' להם נוגש ומבטל" בתכלית השלימות) ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים וכו'" (התוכן ד"פנויין בתורה וחכמתה" בתכלית השלימות).

אבל, עפ"ז הי' הרמב"ם צריך לכתוב כל זה בהלכה אחת, ובסגנון של המשך: "לא נתאוו . . ימות המשיח . . אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה ולא יהי' להם נוגש ומבטל . . לפי שבאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה . . לפיכך[6] יהיו ישראל חכמים גדולים . . שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' גו'" - כסגנונו בהלכות תשובה (שמזכיר כאן): "ומפני זה נתאוו . . לימות המשיח כדי . . (ש)ירבו בחכמה . . לפי שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה'". וכיון שהרמב"ם מחלק ענין זה לב' הלכות[7], מובן, שמ"ש בהלכה ה' "ובאותו הזמן כו'" הוא (לא המשך וביאור להלכה ד', אלא) ענין בפ"ע.

וכמשנ"ת בארוכה במק"א[8] הטעם שבהלכות תשובה כותב הרמב"ם ענין זה בהלכה אחת ובסגנון של המשך, ובהלכות מלכים בב' הלכות ובתור ענין בפ"ע - על יסוד החילוק הכללי בתיאור המצב דימות המשיח בין הלכות תשובה להלכות

---

*) הקשר והשייכות דסיום מחזור שביעי והתחלת מחזור שמיני לתוכן היום (יום השבת, ח' מרחשון תנש"א, ופרשת לך לך) - נתבאר בארוכה בהתוועדות (ו"ל בקונטרס בפ"ע). וראה לקמן סי"ד.

**) כהמנהג הפשוט שנתפשט בתפוצות ישראל ללמוד ג' פרקים בכל יום.

1) כ"ה לשון הכותרת לפרקים יא ויב דהל' מלכים בדפוס ויניציאה רפד. שי.

2) בפרק הראשון (פי"א) - בנוגע לביאת המלך המשיח, ובפרק השני (פי"ב) - בנוגע למצב העולם בימות המשיח.

3) פי"ב ה"ד.

4) הלכה ה'.

5) ישעי' יא, ט.

6) בלא וא"ו ("ולפיכך"), שמדגיש ההמשך והסיום למ"ש לפנ"ז: "לפי שבאותו הזמן כו' לפיכך כו'".

7) כידוע גודל הדיוק בחלוקת ההלכות בספרו של הרמב"ם (ראה לדוגמא: הל' ת"ת לאדה"ז פ"א קו"א סק"א).

8) "הדרן על הרמב"ם" (משיחות ש"פ ויגש, עשרה בטבת וש"פ ויחי) ה'תשמ"ט.

מלכים ומלך המשיח[9], שבהלכות תשובה מתאר המצב דימות המשיח בשייכות לעבודה בזמן הזה, ובהלכות מלך המשיח מתאר המצב דימות המשיח (במקומן העיקרי) בשייכות לימות המשיח עצמם - שבהלכות תשובה נכלל תיאור המצב דימות המשיח (בשייכות לעבודה בזמן הזה) בה"נתאוו (בזמן הזה). . לימות המשיח . . לפי שבאותן הימים כו'", משא"כ בהלכות מלכים מבאר תחילה ה"נתאוו . . ימות המשיח" שנוגע לזמן הזה[10], ואח"כ כותב בהלכה בפ"ע ובתור ענין בפ"ע תיאור המצב דימות המשיח עצמם, "ובאותו הזמן וכו'".

ועפ"ז מתחזקת יותר השאלה האמורה: כיון שגם בג' ההלכות שבהתחלת הפרק (נוסף על הפרק שלפנ"ז) כותב הרמב"ם כו"כ פרטים אודות ימות המשיח עצמם - למה מפסיק הרמב"ם בתיאור המצב דימות המשיח עצמם (בג' ההלכות הראשונות ובהלכה האחרונה) בביאור הטעם ש"נתאוו . . ימות המשיח" בזמן הזה?!

ג. ויש לומר הביאור בזה:

כיון שהרמב"ם מחלק תיאור המצב דימות המשיח, שכמה פרטים כותב בג' הלכות ראשונות, ולא עוד אלא שבהלכה ד' מסיים הענין בביאור התכלית דימות המשיח (שלכן "נתאוו . . ימות המשיח") "כדי שיזכו לחיי העולם הבא, כמו שביארנו בהלכות תשובה", ובהלכה האחרונה חוזר ומוסיף עוד ענינים בתיאור המצב דימות המשיח, "ובאותו הזמן כו'" - מסתבר לומר, שבהלכה האחרונה כותב ענין חדש (לא רק פרטים נוספים בהענין הקודם) בהמצב דימות המשיח בהוספה על מ"ש בהלכות שלפנ"ז (ובהלכות תשובה).

ונקודת הענין - שבהלכות שלפנ"ז (ובהלכות תשובה) מדובר אודות השלימות דימות המשיח (בעיקר) ביחס לישראל, ואילו בהלכה האחרונה מוסיף ענין חדש בהשלימות דימות המשיח (גם) ביחס לכל העולם, כדלקמן.

ד. ביאור הדברים:

בהלכות תשובה מבאר הרמב"ם "זה שכתוב בכל התורה כולה . . כל אותן הדברים בעולם הזה, כגון שובע ורעב ומלחמה ושלום וכו'" (יעודים גשמיים), ש"הבטיחנו בתורה . . שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה כגון חולי ומלחמה ורעב . . וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה, כגון שובע ושלום . . כדי . . (ש)נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה", ובהמשך לזה מבאר ש"מפני זה נתאוו . לימות המשיח כו'", כיון שבימות המשיח יהיו "כל אותן הדברים בעולם הזה" בתכלית השלימות הדרושה לישראל ש"ימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה".

ועד"ז בג' הלכות ראשונות בפרק האחרון דהלכות מלך המשיח מבאר הרמב"ם שלימות העולם בימות המשיח ביחס לישראל - "שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי גוים[11] . . לא יגזלו ולא ישחיתו אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל"[12], "יעמוד נביא ליישר ישראל ולהכין לבם כו'"[13], "יתייחסו כולם על פיו כו'"[14], ומסיים (בהלכה ד') "לא נתאוו . . ימות המשיח . . אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה ולא יהי' להם נוגש ומבטל . . כמו שביארנו בהלכות תשובה".

ובהלכה האחרונה מוסיף ענין חדש בימות המשיח (גם) ביחס לשלימות העולם כשלעצמו[15] - בשתים:

א) שלימות העולם כשלעצמו יותר מכפי הדרוש לישראל:

---

9) כמודגש בהשינויים שביניהם, החל מהשינוי העיקרי שבהלכות תשובה מביא רק התחלת הפסוק "כי מלאה הארץ דעה את ה'", ובהלכות מלכים מביא גם סיום הפסוק "כמים לים מכסים", ועוד שינויים בפרטי הלשונות (וראה לקמן ס"ד).

10) אף שבהלכות מלכים גם ה"נתאוו" (בזמן הזה) הוא לפי ערך וביחס ל"אותו הזמן", באופן נעלה יותר מה"נתאוו" שבהלכות תשובה (ראה בארוכה ב"הדרן על הרמב"ם" הנ"ל ס"ד־יג).

11) בדפוס רומי: "העולם".

12) הלכה א'.

13) הלכה ב'.

14) הלכה ג'.

15) ואף שעי"ז יתוסף עוד יותר אצל ישראל, כמ"ש "ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים וכו'" - הרי, מסגנון הלשון ("ולפיכך יהיו ישראל כו'") משמע שההוספה בישראל היא ענין נוסף על התוכן העיקרי דהלכה זו בנוגע לשלימות העולם, וכדמוכח גם מסיום ההלכה, "שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", שהראי' מהפסוק היא רק בנוגע להשלימות דהעולם ("מלאה הארץ גו'"), ולא בנוגע להוספה היתירה בישראל (ראה גם "הדרן על הרמב"ם" (משיחת ש"פ חיי שרה) תש"נ ס"י).

"לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה . . שהטובה תהי' מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר": נוסף למ"ש בהלכות תשובה[16] "שיסיר ממנו (מישראל). . מלחמה ורעב . . וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות ידינו לעשות התורה" (לישראל דוקא, ורק במדה הדרושה להחזיק ידם לעשות התורה)" - מוסיף כאן שגם בכל העולם "לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה"[17], ובכל העולם תהי' השפעת הטובה בריבוי גדול יותר מכפי הדרוש להחזיק ידינו לעשות התורה - "הטובה תהי' מושפעת הרבה וכל המעדנים[18] מצויין כעפר".

ו"יהי' עסק כל העולם . . לדעת את ה'": נוסף למ"ש בהלכות תשובה[16] שאנחנו (ישראל) "לא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להן אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה" - מוסיף כאן שיהי' גם "עסק כל העולם . . לדעת את ה'".

ב) ועוד ועיקר - דרגא נעלית יותר בשלימות העולם:

"לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד" - שלילה בתכלית[19] דכל שאר הענינים שאינם בכלל "לדעת את ה'", וגם: נוסף למ"ש בהלכות תשובה ש"נשב פנויים ללמוד בחכמה", "תרבה הדעה והחכמה כו'", דעה וחכמה (דתורה[20]) סתם - מוסיף כאן ש"לא יהי' כו' אלא לדעת את ה'[21] בלבד", ידיעת ה' דוקא.

"שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים": נוסף לחציו הראשון של הפסוק ("שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה'") שמביא גם בהלכות תשובה, שבו מודגשת השלימות דהארץ שתהי' מלאה ב"דעה את ה'" - מוסיף כאן שלימות שלמעלה מגדרי הארץ, "(מלאה הארץ דעה את ה'[22]) כמים לים מכסים", שהארץ מכוסה (בטלה) ב"מים" ("מי הדעת", "דעה את ה'").

ועפ"ז מובן שבהלכה האחרונה מוסיף הרמב"ם ענין חדש בתיאור המצב דימות המשיח: (א) השלימות דהעולם כשלעצמו (לא רק ביחס לישראל), ובזה גופא - הן בנוגע להגשמיות דהעולם, "לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה כו' שהטובה תהי' מושפעת הרבה וכו'", והן בנוגע להרוחניות שבו, "יהי' עסק כל העולם לדעת את ה'", (ב) ויתירה מזה, שלימות שלמעלה מהעולם - "מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", שה"ארץ" מתעלה לדרגת "ים", ויתירה מזה, שה"ים" מכוסה (בטל) ב"מים".

ה. וצריך להבין:

א) מהי התכלית והמטרה בהוספה יתירה בשלימות העולם כשלעצמו (ועאכו"כ השלימות היתירה שלמעלה מהעולם) - נוסף על הדרוש בשביל ישראל (שבשבילם נברא העולם[23]) ש"יהיו פנויין בתורה וחכמתה"?

---

16) להעיר, שאף שלשונות אלה כותב הרמב"ם אודות היעודים הגשמיים שהבטיחה תורה על קיום המצוות בכל הזמנים, גם לפני ימות המשיח - הרי, כיון שבענין זה אינו מוסיף עוד פרטים בנוגע לימות המשיח, ורק מסיים ש"מפני זה נתאוו לימות המשיח כו'", מובן, שבימות המשיח (כפי שהם בהלכות תשובה) יהיו ענינים אלה (ולא יותר) בתכלית השלימות.

17) ומוסיף גם שלילת "קנאה ותחרות" שלא הזכיר בהלכות תשובה.

18) לא רק "טובה" (ועד ל"כל הטובות") סתם, אלא גם "מעדנים", שבהם מודגש ענין התענוג.

19) לא רק שההתעסקות בהם לא תהי' כל הימים - "לא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להם".

20) להעיר גם מלשון הרמב"ם (בסוף הל' מקוואות) "מי הדעת" - שקאי על תורה.

21) ועד"ז בישראל - "ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים . . וישיגו דעת בוראם כו'".

22) ויש לומר, שגם בהענין ד"מלאה הארץ דעה את ה'" מודגשת בהלכות מלכים שלימות העולם כשלעצמו (לא רק ביחס לישראל) יותר מאשר בהלכות תשובה - כי, בהלכות תשובה (לאחרי שמביא הפסוק "כי מלאה הארץ דעה את ה'") מוסיף "ונאמר (ירמי' לא, לג) ולא ילמדו עוד איש את אחיו ואיש את רעהו, ונאמר (יחזקאל לו, כו) והסירותי את לב האבן מבשרכם", שפסוקים אלה נאמרו בנוגע לישראל*, וי"ל, שבהוספת פסוקים אלה מדגיש הרמב"ם שגם הענין ד"מלאה הארץ דעה את ה'" הוא (בעיקר) ביחס לישראל (שכיון ש"מלאה הארץ דעה את ה'", "ימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה"), משא"כ בהלכות מלכים אינו מוסיף הפסוקים שנאמרו בנוגע לישראל**, כדי להדגיש שכוונתו לשלימות העולם כשלעצמו (לא רק ביחס לישראל).

23) פרש"י עה"ת בתחלתו. ובכ"מ. וראה רמב"ם הל' סנהדרין פי"ב ה"ג: כאו"א יכול לומר בשבילי נברא העולם.

---

*) כמובן מהתחלת הענין: "זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל . . והייתי להם לאלקים והמה יהיו לי לעם ולא ילמדו עוד איש את אחיו", "ולקחתי אתכם מן הגוים . . וזרקתי עליכם מים טהורים . . ונתתי לכם לב חדש . . והסירותי את לב האבן מבשרכם".

**) אף שמבאר בהלכה זו מעלה יתירה בישראל – "ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים וכו'" (ראה לעיל הערה 15).

ב) ועיקר: דברי הרמב"ם בהלכה האחרונה אודות שלימות העולם ב"באותו הזמן" הם בסתירה לכאורה לתוכן שני הפרקים דהלכות מלך המשיח, שבהם מודגש שבימות המשיח יהי' מצב העולם בשלימות הדרושה כדי שישראל יוכלו לקיים תומ"צ בתכלית השלימות באין מונע ומעכב, ותו לא:

בפרק הראשון כותב הרמב"ם בנוגע למלך המשיח - "המלך[24] המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה". וממשיך[25]: "ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחי' מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך . . ועיקר הדברים ככה הם, שהתורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם ולעולמי עולמים, ואין מוסיפין עליהם כו'", היינו, שבשביל שלימות קיום חוקי ומשפטי התורה אין צורך[26] שהמלך המשיח יעשה אותות ומופתים ויחדש דברים בעולם[27].

ועד"ז כותב הרמב"ם בפרק השני בנוגע לימות המשיח - "אל[28] יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהי' שם חידוש במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו נוהג, וזה שנאמר בישעי'[29] וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ, משל וחידה . . שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי גוים המשולים כזאב ונמר . . לא יגזלו ולא ישחיתו, אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל . . אמרו[30] חכמים[31] אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד"[32], היינו, שבשביל שלימות קיום חוקי ומשפטי התורה יש צורך רק בביטול שעבוד מלכיות ("שינוחו ממלכיות שאינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן", אלא "שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי גוים") והחזרת המלכות לישראל, ואין צורך[26] בשינוי מנהגו של עולם.

ובהלכה האחרונה כותב להיפך: "ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה . . וכל המעדנים מצויין כעפר" - שמצב זה הוא (בפשטות) שינוי מנהגו של עולם (אף ששינוי זה אינו היפך הטבע), שאין בו צורך[26] בשביל קיום התומ"צ בשלימות, ועאכו"כ השלימות היתירה ש"לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד . . מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", שהארץ מכוסה ובטלה כמו "ים" מכוסה ב"מים" - לא רק שינוי (וביטול) מנהגו של עולם בלבד, אלא שינוי וביטול גדר העולם?!

ו. ויובן בהקדם הביאור בדברי הרמב"ם "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהי' שם חידוש במעשה בראשית . . אין בין העוה"ז לימה"מ אלא שעבוד מלכיות בלבד" - דלכאורה אינו מובן:

א) מעיקרי האמונה (א' מי"ג העיקרים) הו"ע תחיית המתים, ועד שה"כופרים בתחיית המתים"[33] "אין להם חלק לעולם הבא" (כמ"ש הרמב"ם בהלכות תשובה[34]) - ואין לך ביטול מנהגו של עולם וחידוש במעשה בראשית יותר מזה?!

ב) קושיית הלחם משנה[35] ע"ד הסתירה בדברי הרמב"ם - שפוסק כשמואל[31] ש"אין בין העוה"ז לימה"מ אלא שעבוד מלכיות בלבד", ופוסק דלא כשמואל: (א) בהלכות תשובה[35]: "אמרו חכמים[31] כל הנביאים כולן לא נתנבאו

---

24) ריש פי"א.

25) הלכה ג'.

26) ואדרבה: כיון שהכוונה היא לפעול בעולם, ה"ז צ"ל בגדרי העולם (עולם כמנהגו נוהג) דוקא.

27) ראה בארוכה לקו"ש חי"ח ע' 275 ואילך.

28) ריש פי"ב.

29) יא, ו.

30) בדפוס רומי ובכת"י תימן - הפיסקא "אמרו חכמים אין בין כו' שעבוד מלכיות" היא הסיום דהלכה א', והתחלת הלכה ב' היא "יראה מפשוטם של דברי הנביאים שבתחלת ימות המשיח כו'".

31) ברכות לד, ב. וש"נ.

32) ועד"ז בהלכות תשובה (ספ"ט): "ימות המשיח הוא העולם הזה, ועולם כמנהגו נוהג, אלא שהמלכות תחזור לישראל, וכבר אמרו חכמים הראשונים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד".

33) להעיר מהמשך לשון הרמב"ם "(הכופרים בתחיית המתים) ובביאת הגואל" [אף שהכפירה בביאת הגואל נכללת ב"הכופרים בתורה", כמ"ש הרמב"ם (הל' מלכים רפי"א) "כל מי שאינו מאמין בו (במלך המשיח) . . כופר . . בתורה ובמשה רבינו"] - דיש לומר, שבזה מרומז ש"תחיית המתים" שייכת ל"ביאת הגואל".

34) פ"ג ה"ו.

35) הל' תשובה פ"ח ה"ז.

אלא לימות המשיח" - שעז"נ בגמרא[31] ש"פליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העוה"ז לימה"מ אלא שעבוד מלכיות בלבד" ("דלמ"ד אין בין העוה"ז וכו' משמע שסובר דהנביאים נתנבאו (לא לימות המשיח, אלא) לעולם הבא[36]), (ב) בהלכות שבת[37]: "כל כלי המלחמה אין יוצאין בהן בשבת . . ואם יצא בכלים שאינן דרך מלבוש כגון רומח וסייף וקשת ואלה ותריס, הרי זה חייב" - כדעת חכמים[38] ש"אינן (תכשיטין) אלא לגנאי, שנאמר[39] וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה" (ואי תכשיטין נינהו לא יהיו בטלין לעתיד[40]), שדעה זו (שכלי זיין בטלין לעתיד) היא דלא כשמואל[38] דס"ל אין בין העוה"ז לימה"מ אלא שעבוד מלכיות בלבד?

והביאור בזה:

לכל הדעות (גם לדעת שמואל והרמב"ם שפוסק כוותי') יהי' לעתיד ביטול מנהגו של עולם וחידוש במעשה בראשית [כמו: תחיית המתים, ביטול כלי זיין, ועד"ז "כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים" (ש"כל הספרים מלאים בדבר זה")[41], לא רק באופן ד"משל וחידה" אלא גם כפשוטם[42] - בתקופה השני' דימות המשיח[43],

והטעם שהרמב"ם לא המשיך בתיאור המצב דימות המשיח גם בנוגע להתקופה שיבטל מנהגו של עולם ויהי' חידוש במעשה בראשית [כשם שלא האריך כאן[44] בתיאור המצב דחיי העולם הבא[45]] - מפני שתוכנו של ספר הי"ד הוא "הלכות" שענינם לפעול בעולם שיהי' כפי הוראות התורה[46], אשר, ענין זה נעשה בשלימות ע"י ביטול "שעבוד מלכיות" ("לא יהי' להם נוגש ומבטל"), וחזרת המלכות לישראל ע"י המלך המשיח, ש"חוזרין כל המשפטים בימיו . . ככל מצותה האמורה בתורה", וכיון שבזה נשלמת פעולת ה"הלכות", שהעולם ("עולם כמנהגו נוהג", מבלי שיתבטל דבר ממנהגו של עולם או חידוש במעשה בראשית) מתנהג ונעשה כפי התורה - נשלם בזה גם ספר ההלכות.

ויש לומר, שלאחרי השלימות דכל פרטי הלכות התורה (בסיום ספר ההלכות) בתיאור המצב דימות המשיח שאז תושלם פעולת הלכות התורה בעולם (שהעולם יהי' ע"פ התורה), מוסיף הרמב"ם בהלכה האחרונה (סיום וחותם דספר ההלכות[47]) בקיצור וברמז שבשלימות פעולת הלכות התורה בעולם שתהי' "באותו הזמן" יש דרגא נעלית יותר, אשר, עם היות ששלימות יתירה זו אינה בגדר הפעולה דהלכות התורה בעולם[48], הרי היא נעשית בגמר ושלימות פעולת הלכות התורה בעולם, שאז נתגלה ה"כלל" (סך־הכל) דהלכות התורה, כדלקמן.

ז. ובהקדמה - שסדר לימוד התורה (ולימוד כל חכמה) הוא באופן שלומדים ענין פרטי, פרט לאחרי פרט, עד ללימוד כל הפרטים, ועי"ז נעשית (א) השלימות דהפרטים, שבזה נכללת גם שלימות יתירה בכל פרט ופרט, דכיון שכל פרט מוסיף בשאר הפרטים[49], הרי ע"י צירוף כל הפרטים נעשה כל פרט ופרט בשלימות, (ב) ויתירה מזה - שמתגלה הנקודה הכללית שבתורה, כלל שלמעלה מהפרטים.

וביאור הענין (שלימות הפרטים, והכלל שלמעלה מפרטים) בנוגע ללימוד הרמב"ם - "משנה תורה", "מקבץ לתורה שבעל פה כולה", הלכות כל התורה כולה:

---

36) לחם משנה שם.
37) ריש פי"ט.
38) שבת סג, א.
39) ישעי' ב, ד.
40) פרש"י שבת שם.
41) לשון הרמב"ם - הל' מלכים פי"א ה"א־ב.
42) וכמ"ש באגרת תחה"מ (אות ו') "ודע שאלו היעודים וכיוצא בהם אשר נאמר שהם משל, אין דברינו זה החלטי כו' וצריך שימתמין האדם כו' עד אשר יראו במהרה בימינו, ואז יתבאר אם הם משל או מופת" (עיי"ש).
43) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ז ע' 198 ואילך.
44) אף שהאריך בזה בהלכות תשובה (פ"ח), אבל, רק בשייכות לעבודה בעולם הזה (שידיעת גודל מעלת עולם הבא שהוא עיקר וסוף שכרן של מצוות מוסיפה עידוד וזירוז בקיום התומ"צ), ולא בשייכות לחיי העולם הבא עצמם, שהמקום לזה (לתאר המצב דחיי העולם הבא עצמם) מתאים לאחרי תיאור המצב דימות המשיח (בהלכות מלך המשיח), כיון שגם התכלית דימות המשיח היא "כדי שיזכו לחיי העולם הבא".
45) ורק מזכיר בדרך אגב שהשלימות דימות המשיח היא "כדי שיזכו לחיי העולם הבא".
46) ראה בארוכה "הדרן על הרמב"ם" תשל"ה ס"ד־ה.
47) כמארז"ל (ברכות יב, א) "הכל הולך אחר החיתום".
48) ולכן אין מקום לפרש בפרטיות ענין זה בספר ההלכות.
49) להעיר ממארז"ל "הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר" (סנהדרין צט, רע"ב), ועד ש"כל התורה ענין אחד" (תוספתא סנהדרין ספ"ז).

פרטי ההלכות שנתבארו בספר הרמב"ם הם "משפטי המצוות", "בלשון ברורה ודרך קצרה . . שיהיו כל הדינין גלויים לקטן ולגדול בדין כל מצוה ומצוה"[50], שענינם (של המצוות) הוראות וציוויים להאדם איך להתנהג בעולם, ועי"ז פועל שהעולם יהי' כפי התורה.

והכלל דכל ההלכות התורה - היותם (חלק מה)תורה שהיא חכמתו של הקב"ה שלמעלה מהעולם, ובלשון הגמרא[51] "חמודה גנוזה שגנוזה לך", שלכן, ענינם העיקרי דהלכות התורה הוא חכמתו ורצונו של הקב"ה[52], כלומר, הלכות התורה אינם בשביל העולם, אלא אדרבה, בריאת העולם היא "בשביל (קיום הלכות) התורה"[53], ובמילא, לימוד ההלכות הוא (לא רק לידע את המעשה אשר יעשון, אלא גם ובעיקר) לימוד חכמתו ורצונו של הקב"ה[54].

והסדר בזה - שע"י לימוד וקיום כל הלכה פרטית נפעל בענין וחלק פרטי בעולם שיהי' כפי התורה[55], ובגמר כל הלכות התורה נשלמת פעולת הלכות התורה, שהעולם כולו נעשה כפי התורה, שעי"ז ניתוסף בשתים:

א) השלימות דהפרטים, שבזה נכללת גם שלימות יתירה בכל פרט ופרט - הן בלימוד והבנת הלכות התורה, והן בפעולת הלכות התורה בעולם, כי, כשהאדם לומד ומקיים כמה הלכות פרטיות ופועל בכמה ענינים וחלקים בהעולם שיהיו כפי התורה, אבל ישנם עדיין כו"כ ענינים בעולם שאינם כפי התורה, ועד שהם בניגוד לתורה, וצריך ללחום עמהם שיהיו כפי התורה, הרי, גם הפעולה בהענינים שכבר נעשו כפי התורה אינה בכל התוקף והשלימות; ורק כשנשלם הלימוד והקיום דכל הלכות התורה באופן שכל עניני העולם נעשים כפי התורה, אזי הפעולה היא בכל התוקף והשלימות, שלא נשאר אפילו פרט אחד שהוא בניגוד לתורה.

ב) הנקודה הכללית, כלל שלמעלה מפרטים - הן בלימוד הלכות התורה, שמתגלה הנקודה הכללית דהלכות התורה, שענינם העיקרי הוא (לא רק הפעולה בעולם שיהי' כפי התורה, אלא גם, ובעיקר) חכמתו ורצונו של הקב"ה, והן בפעולת ההלכות בעולם - שנוסף על שלימות הפעולה בעולם, שכל עניני העולם (כל נקודה ופרט שבו) יהיו כפי התורה, נרגש וניכר בגלוי שהעולם אינו מציאות לעצמו שמתנהג בפועל כפי התורה, אלא כל מציאותו אינה אלא "בשביל התורה", שעל ידו יתקיימו הלכות התורה.

ונמצא, שבפעולת הלכות התורה בעולם ישנם ב' ענינים: (א) שלימות דהעולם - שהעולם כולו (כל הפרטים שבו) נעשה כפי התורה, (ב) עליית העולם לדרגא שלמעלה מהעולם - שמשתנית מציאות העולם שכל מציאותו אינה אלא מציאות התורה (קיום הלכות התורה).

ח. ומזה מובן גם בנוגע לימות המשיח - כשתושלם פעולת הלכות התורה בעולם ובמילא יהי' העולם בשלימות:

ובהקדם המבואר בתשובות הרשב"א[56] [בקשר ובשייכות להפלוגתא בנוגע למצב העולם לעתיד לבוא, "חד חרוב", אלף השביעי, או "תרי חרוב", אלף השביעי ואלף השמיני[57]] שיש כמה דרגות בהשלימות דהעולם, וז"ל:

"בריאת העולם . . ימי המעשה . . ששה, והמנוחה בסופם בסיום השביעי, והוא מכלל ימי ההיקף, וכן נבחרו בתורה השביעיות . . ופעמים ימנה הכתוב ששה ועושה השביעי בסופן מקודש ומכלל ההיקף, ופעמים שימנה שבעה ימי היקף שלם, ואחר המנין השלם יעשה השמיני מקודש ועומד בפני עצמו, שומר ההיקף. הנה בתחלת

---

50) לשון הרמב"ם בהקדמתו לספרו.

51) שבת פח, ב.

52) ראה תניא פ"ה: "הלכה זו היא חכמתו ורצונו של הקב"ה, שעלה ברצונו שכשיטעון ראובן כך וכך דרך משל ושמעון כך וכך יהי' הפסק ביניהם כך וכך, ואף אם לא הי' ולא יהי' הדבר הזה לעולם כו'".

53) פרש"י עה"ת בתחלתו. ובכ"מ.

54) כמו בכללות לימוד התורה - לא רק לימוד המביא לידי מעשה, "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה" (קידושין מ, ב. וש"נ. וראה רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ג. פ"ג ה"ג), אלא גם לימוד התורה כשלעצמה - "יגדיל תורה ויאדיר" (ראה חולין סו, ב), "דרוש וקבל שכר" (סוטה מד, א. וש"נ).

55) כמו באדם, שנקרא "עולם קטן" (תנחומא פקודי ג. ועוד. וראה מו"נ ח"א פע"ב), שכל הלכה פרטית פועלת על אבר פרטי, כמ"ש הרמב"ם בהקדמתו לחיבורו בנוגע למנין המצוות (שעליהם מיוסדים ההלכות שהם "משפטי המצוות") "מצות עשה רמ"ח סימן להם מנין אבריו של אדם", ובהקדמתו לספר המצוות מוסיף: "כל אבר ואבר אומר לו עשה בי מצוה".

56) ח"א ס"ט.

57) סנהדרין צז, א (ובפרש"י). וש"נ.

בריאת העולם מנה ששה וקדש השביעי שבת לה', ואחר עשה שבעה שבועות למנין שלם וקדש חג העצרת לאחר מלאת המנין . . וכן השמטה והיובל, עשה שש שנים ימי עבודה והשמטה והמנוחה בשנה השביעית, כימי המעשה והשבת[58] . . והיובל כימי הספירה והחג, ששנת היובל זולתי מספר שני השביעית . . וכן בחגים, בחג הפסח מנה ששה וקדש השביעי עצרת, והוא מכלל ההיקף, ואינו חג בפני עצמו, ובחג הסוכות עשה היקף שלם, וביום השמיני קדש חג העצרת, ולפיכך הוא חג בפני עצמו. וכן בימות העולם, ששת אלפים ימי עבודת העולם ומנהג העולם נוהג, והאלף השביעי מנוחה והוא מכלל ההיקף כו'", ומזה מובן שנוסף על השלימות דאלף השביעי כפי שהוא מכלל ההיקף, ישנה שלימות נעלית יותר שלמעלה מההיקף, בחי' שמיני[59], "מקודש ועומד בפני עצמו, שומר ההיקף".

וענין זה מבואר יותר בכלי יקר[60], וז"ל: "כל מספר ז' חול ומספר שמיני קודש, כדעת המדרש[61] האומר שכל קילוסו של משה הי' באז, ומאז באתי לדבר בשמך, אז ישיר משה כו', כי אז היינו אחד רוכב על ז', והוא להשליט את השי"ת על כל ז' כוכבי לכת ועל כל הנמצאים שנתהוו בשבעת ימי בראשית . . מספר זה (שמיני) מיוחד אליו ית'[62] . . ארז"ל[63] כינור של ימות המשיח יהי' שמונה נימין . . לפי שלימות המשיח נגלה כבוד ה' וראו כל בשר כי ה' אחד רוכב על ז' כוכבי לכת מנהיגי העוה"ז".

ובסגנון דתורת החסידות - מדות ומוחין[64]:

מספר ז' - קאי על שבעת המדות, שעיקרם בשביל הזולת [כמו במדת החסד ששייכת רק כשיש זולת שצריך להשפיע לו טוב וחסד, וללא זולת אי אפשר להיות השפעת החסד], שזהו"ע בריאת העולם (זולת) ע"י שבעת המדות בשבעת ימי בראשית, ובענין זה היא עיקר העבודה דבירור העולם בזמן הזה - ע"י לימוד וקיום הלכות התורה (כל פרטי הדינים דחייב ופטור, אסור ומותר טמא וטהור) שנמשכים מבחי' המדות[65] (כולל גם המוחין כפי שנמשכים במדות) שבתורה - בירור שבעת המדות, שזהו"ע כיבוש ארץ שבע אומות כנגד שבעת המדות[66].

ומספר ח' - קאי על בינה (ספירה השמינית מלמטה למעלה), הכוללת ג' הבחי' חב"ד, בחי' המוחין, שעיקרם (לא בשביל הזולת, אלא) לעצמו (שהרי גם ללא זולת יכול להשכיל השכלות לעצמו, ואדרבה, הזולת מבלבל לעיון והעמקה במושכלות כו'), חכמתו ורצונו של הקב"ה (תורה כשלעצמה) שלמעלה מהפעולה בעולם, אשר, עיקר ושלימות גילוי בחי' המוחין (מוחין בעצם) יהי' בימות המשיח, ועז"נ[67] "ירחיב ה' אלקיך את גבולך" (נוסף על ארץ שבע אומות, גם ארץ עשר אומות), כיבוש ארץ קיני קניזי וקדמוני[68], כנגד ג' מוחין חב"ד[66].

ומזה מובן שבשלימות העולם בימות המשיח ישנם ב' דרגות: (א) שלימות ע"פ גדרי העולם (חול), שלימות ההיקף, בחי' המדות, (ב) שלימות

58) ושם: "ומפני שהשנה השביעית מכלל מספר ההיקף אינה משמטת אלא בסופה". - ולהעיר ממ"ש אדה"ז (שו"ע חו"מ הל' הלוואה סל"ו) "וזמן הפרוזבול הוא לכתחילה בסוף הששית . . שאף ששביעית אינה משמטת אלא בסופה . . י"א שמשנכנסת שנת השביעית אסור לתבוע חוב . . ואם לא עשה פרוזבול בסוף ששית יעשה בשביעית עד ר"ה של מוצאי שביעית", היינו, שעשיית הפרוזבול בסוף הששית הוא מצד האיסור דתביעת חוב, אבל הזמן ששביעית משמטת הוא בסופה.

59) אלף השמיני, או ששלימות זו תהי' באלף השביעי עצמו (ראה לקו"ש ח"ז ע' 193 ואילך ובהערות שם), או אפילו באלף הששי (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 198 ואילך ובהערות שם). - ועפ"ז יומתק שהרשב"א אינו מסיים הביאור בנוגע לאלף השמיני. ועצ"ע ואכ"מ.

60) ר"פ שמיני.

61) שמו"ר פכ"ג, ג.

62) להעיר מפי' רבינו בחיי ר"פ שמיני: "רוב עניני המשכן והמקדש סובבים על חשבון שמונה, שהרי בגדי כהן גדול היו שמונה . . בשמי שמן המשחה והקטורת היו ג"כ שמונה . . גם הבדים היו שמונה . . גם הקרבנות . . לא הוכשרו ליקרב כי אם אחר שמונה ימים . . גם השיר שהיו הלוים אומרים על הקרבנות היו שמונה לחנין (ח' מיני כלי זמר) כו'". - ולהעיר שגם במשנה תורה להרמב"ם ספר עבודה ("מצוות שהן בבנין המקדש וקרבנות צבור התמידין") הוא ספר שמיני.

63) ערכין יג, ב ובחדא"ג מהרש"א שם.

64) ראה סה"מ תרנ"ג (תש"ח) ע' רפ ואילך (ע' 272 ואילך). ועוד.

65) ראה לקו"ת שה"ש מב, ד. סידור (עם דא"א) שער הק"ש עה, סע"ב ואילך. ובכ"מ.

66) ראה בארוכה מאמרי אדהאמ"צ דברים בתחלתו. ובכ"מ.

67) שופטים יט, ח (וראה לקמן ס"י).

68) כפי שהובטח לאברהם אבינו בברית בין הבתרים - כמ"ש בפרשת השבוע (לך לך טו, יח-ט) "לזרעך נתתי את הארץ הזאת גו' את הקיני ואת הקניזי ואת הקדמוני", "השלשה . . עתידים להיות ירושה לעתיד" (פרש"י עה"פ).

שלמעלה מגדרי העולם (קודש), "מקודש ועומד בפני עצמו, שומר ההיקף", בחי' המוחין.

ט. עפ"ז יש לבאר דברי הרמב"ם בנוגע לשלימות העולם בימות המשיח:

ב"הלכות מלך המשיח" שבסיום ספר ההלכות מבאר הרמב"ם גדרו של המלך המשיח (וימות המשיח) בהלכות התורה - שעל ידו יהי' קיום כל הלכות התורה ופעולתם בעולם בשלימות, כיון שיתבטלו כל הענינים המונעים ומעכבים לקיום הלכות התורה בשלימות, החל מכללות ענין הגלות - ביטול שעבוד מלכיות (שאינן מניחות לעסוק בתומ"צ כהוגן), קיבוץ גלויות ובנין ביהמ"ק (שאז "חוזרים כל המשפטים . . כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות[69] ככל מצותה האמורה בתורה").

ובהמשך לזה מבאר שהמלך המשיח אינו צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם, ועד"ז בנוגע למצב העולם בימות המשיח שלא יבטל דבר ממנהגו של עולם או חידוש במעשה בראשית, עד לסיום הענין, "לא נתאוו . . ימות המשיח . . אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה . . כמו שביארנו בהלכות תשובה" - כי, בשביל השלימות דהלכות התורה ופעולתם בעולם אין צורך בביטול מנהגו של עולם וחידוש מעשה בראשית.

ובהלכה האחרונה דהלכות מלך המשיח, שהיא גם סיום וחותם כל הלכות התורה (גמר ושלימות הלכות התורה ופעולתם בעולם), מוסיף הרמב"ם ענין חדש - ה"כלל" (סך־הכל) דהלכות התורה ופעולתם בעולם:

מצד פעולת הלכות התורה בעולם, גם לאחרי שנשלמת הפעולה דכל הלכות התורה שהעולם כולו מתנהג בפועל כפי הוראת התורה, נשאר העולם בגדרי מציאותו, **מציאות לעצמו[70], ובמילא, גם מצב העולם בימות המשיח הוא באופן שלא יבטל דבר ממנהגו של עולם.**

אבל כשמתגלה ה"כלל" דהלכות התורה ופעולתם בעולם (בגמר ושלימות ספר ההלכות), שענינם העיקרי הוא (לא הפעולה בעולם, אלא) חכמתו ורצונו של הקב"ה, ומציאות העולם אינה אלא בשביל קיום הלכות התורה - אזי נעשית השלימות האמיתית שלמעלה מהעולם, **ובמילא, ניתוסף גם במצב העולם בימות המשיח שלימות נעלית יותר שהיא** שינוי **מנהגו של עולם[71].**

וענין זה מוסיף הרמב"ם (בקיצור וברמז) בהלכה האחרונה - "ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות[72], שהטובה תהי' מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים":

"לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה . . שהטובה תהי' מושפעת הרבה כו'" - שמשתנה מציאות העולם באופן שגם מצד עצמו[73] **לא יהיו בו ענינים**

---

69) שתלויים בקיבוץ נדחי ישראל, שהרי אין היובל נוהג אלא כשכל יושבי' עלי' (רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"י ה"ח. וראה כס"מ שם פ"ד הכ"ה).

70) ועד שמצד עצמו (ללא פעולת התורה) ה"ה בניגוד לתורה. - ועפ"ז יומתק לשון הרמב"ם "כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה ולא יהי' להם נוגש ומבטל" [אף שבפשטות צ"ל בסדר הפוך, "כדי שלא יהי' להם נוגש ומבטל ויהיו פנויין בתורה וחכמתה", כלשונו בהלכות תשובה: "כדי שינוחו ממלכיות שאינן מניחות אותן לעסוק בתורה ובמצות כהוגן וימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה"] - כי, גם כ"שיהיו פנויין בתורה וחכמתה" יהי' מצב העולם באופן שיש מקום ל"נוגש ומבטל" (כיון שהעולם נשאר במציאותו בניגוד לתורה), אלא שבנוגע לפועל "לא יהי' להם נוגש ומבטל".

71) ועפ"ז יש לבאר דיוק לשון הרמב"ם "ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים כו'", "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם כו'" (ואינו כותב בקיצור "המלך המשיח אינו צריך לעשות אותות ומופתים"*, "בימות המשיח לא יבטל דבר ממנהגו של עולם") - שבזה מודגש שהשלילה דביטול מנהגו של עולם היא ביחס לדעתו ולבו של האדם הלומד הלכות התורה כדי לפעול בעולם, ששלימותו היא בגדרי העולם ומנהגו של עולם, אבל מצד השלימות שלמעלה מהעולם ישתנה מנהגו של עולם (כדלקמן בפנים).

72) להעיר גם מהמבואר ב"הדרן על הרמב"ם" (משיחות ש"פ ויקהל) תשמ"ו בסופו, שפרטי הענינים דרעב מלחמה קנאה ותחרות (ברוחניות) שייכים רק בלימוד התורה בתור אמצעי לענין אחר (לפעול שהעולם יהי' כפי התורה), משא"כ בלימוד התורה כשלעצמו (חכמתו ורצונו של הקב"ה), עיי"ש.

73) ולא מצד התגברות פעולת הלכות התורה, ובמילא, רק לצורך קיום הלכות התורה, "שיסיר ממנו . . מלחמה ורעב . . וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה".

---

*) ע"ד מ"ש בנוגע לנביא – "כל נביא . . אינו צריך לעשות אות כאחד מאותות משה רבינו . . שיש בהם שינוי מנהגו של עולם" (הל' יסוה"ת רפ"י).

בלתי־רצויים (רעב ומלחמה[74]), כי אם ריבוי מופלג של טובה ותענוג.

"ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד" - שמשתנה מציאות העולם עד כדי כך שה"עסק" דכל העולם אינו אלא "לדעת את ה' בלבד".

וטעם הדבר, "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", היינו, לא זו בלבד ש"דעה את ה'" ממלאת את מציאות הארץ שנשארת מציאות בפ"ע, אלא עוד זאת, שמתבטלת מציאות הארץ ונעשית "ים", שכל ענינו אינו אלא "מקום המים"[75], ויתירה מזה, שהים מכוסה ובטל[76], היינו, שמתגלה ונרגש בהעולם שכל מציאותו אינה אלא המקום שבו יהי' הקיום דהלכות התורה, שענינם העיקרי הוא חכמתו ורצונו של הקב"ה, "דעה את ה'".

י. ויש להוסיף, שכל זה מרומז גם בדברי הרמב"ם בפרק שלפנ"ז (פי"א) אודות האמונה בביאת המשיח, וז"ל:

"התורה העידה עליו, שנאמר[77] ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהי' נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה'", ומסיים "ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים", ואח"כ מוסיף "אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא . . במשיח האחרון . . ובמשיח שעומד מבניו . . זה המלך המשיח", ואח"כ מוסיף (בהלכה בפ"ע) "אף בערי מקלט הוא אומר הביאו בית ה' אלקיך וגו' שלש ערים וגו', ומעולם לא הי' דבר זה, ולא צוה הקב"ה לתוהו", ומסיים "אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך ראי' שכל הספרים מלאים מזה".

וצריך להבין[78]:

א) הפיסקא "ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי הנביאים" - הי' לו לכתוב לאחרי שמביא כל הפסוקים שבהם "התורה העידה עליו" (כמו הסיום "אבל בדברי הנביאים כו'"), ולמה כותב זה לאחרי הפסוק "ושב ה' אלקיך את שבותך וגו'", ואח"כ מוסיף "אף בפרשת בלעם נאמר כו' אף בערי מקלט הוא אומר כו'"?

ב) בפסוק "ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו'" לא נזכר (גם לא ברמז) אודות המלך המשיח[79], כי אם, "בפרשת בלעם נאמר ושם נבא . . במשיח האחרון . . זה מלך המשיח", ואעפ"כ, הפסוק הראשון והעיקרי (שכולל "כל הדברים שנאמרו ע"י הנביאים") שמביא הרמב"ם בתור ראי' ש"התורה העידה עליו" (על המלך המשיח) הוא (לא הפסוק שבפרשת בלעם, אלא) הפסוק "ושב ה' אלקיך את שבותך וגו'"?

ג) מהו הטעם דחלוקת ההלכות7 - שבהלכה א' מביא הפסוק "ושב ה' אלקיך וגו'", וממשיך באותה הלכה "אף בפרשת בלעם נאמר כו'", ואח"כ מוסיף בהלכה בפ"ע "אף בערי מקלט הוא אומר כו'"?

יא. ויש לומר הביאור בזה:

כיון שענינו וגדרו של המלך המשיח הוא "להחזיר מלכות דוד . . בונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה", היינו, קיום התומ"צ בשלימות - לכן עיקר הענין ש"התורה העידה עליו", הוא, "ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהי' נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה'", השיבה מן הגלות, שאז יהי' קיום התומ"צ בתכלית השלימות[80]. ולכן, "אלו הדברים

74) ועפ"ז י"ל שהפירוש ד"לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה" הוא באופן דביטול מנהגו של עולם ממש - שיבטלו כלי זיין ("לא מלחמה"), ויבטל המצב דעני ואביון ("לא רעב").

75) פי' הרד"ק ומצו"ד עה"פ.

76) בפרטיות יותר - ראה לקמן סי"ב.

77) נצבים ל, ג ואילך.

78) בהבא לקמן - ראה גם לקו"ש חי"ח ע' 271 ואילך. חכ"ד ע' 109 ואילך. שופטים תשמ"ט (באופן אחר).

79) ואדרבה: מפורש בכתוב "ושב ה' אלקיך גו' וקבצך גו'", היינו, שקיבוץ גליות יהי' ע"י הקב"ה בעצמו (ובלשון רש"י: "הוא (הקב"ה) עצמו צריך להיות אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו כו'"), ולא באופן ש"המלך המשיח . . מקבץ נדחי ישראל".

80) ועוד יותר מכפי "שהיו מקודם" - כיון שהגאולה היא ע"י התשובה, כמ"ש הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ז ה"ה) "כל הנביאים כולן צוו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, שנאמר והי' כי יבואו עליך כל הדברים האלה וגו' ושבת עד ה' אלקיך ושב ה' אלקיך וגו'", היינו, שהשיבה (גאולה) מן הגלות ("ושב ה' אלקיך וגו'") היא ע"י ולאחרי שלימות התשובה ("ושבת עד ה' אלקיך"), שאז מושלל

המפורשים בתורה (ע"ד השיבה מן הגלות) הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי הנביאים".

ולאח"ז מוסיף הרמב"ם "אף בפרשת בלעם נאמר כו' אף בערי מקלט הוא אומר כו'" - שנוסף על עיקר וכללות השיבה מן הגלות, נאמר בתורה גם בנוגע לפרטי הדברים: (א) שתהי' ע"י "משיח האחרון . . שמושיע את ישראל באחרונה, ושם הוא אומר . . זה המלך המשיח, שנאמר כו'", (ב) שבימיו יקויים מ"ש בערי מקלט "ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו'"[81].

ובפרטיות יותר - בהלכה א' כותב "שנאמר ושב ה' אלקיך את שבותך וגו'.. אף בפרשת בלעם נאמר כו'", ובהלכה ב' כותב "אף בערי מקלט הוא אומר כו'":

בהלכה א' מודגשת שלימות העולם שנעשית בהשיבה מן הגלות (שיכולים לקיים הלכות התורה בתכלית השלימות) שהיא לפי־ערך הגלות (ועד שהשם "גאולה" מדגיש שיש מציאות של גלות[82]) - כמודגש בכתוב "ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהי' נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה'" - השבה וקיבוץ מן הגלות, וכן בפרשת בלעם ש"נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון . . שמושיע את ישראל [באחרונה]" - ישועה מן הגלות[83].

ובהלכה ב' מרומזת השלימות דימות המשיח שאינה לפי־ערך הגלות (שלימות שלמעלה מהעולם) - כמרומז בכתוב "ירחיב ה' אלקיך את גבולך ויספת גו'", הוספה והרחבה יותר מכפי המוכרח לצורך קיום הלכות התורה בשלימות, ובפרטיות יותר: "ויספת לך עוד שלש ערים וגו'" - שלש הערים שבארץ קיני קניזי וקדמוני שיתוספו לעתיד לבוא, שבהם נרמז גילוי שלמעלה מהמדות (כנ"ל ס"ח), היינו, שנוסף על פעולת הלכות התורה בעולם (ז' המדות, שלימות ההיקף), נמשך ומתגלה גם רצונו וחכמתו של הקב"ה (ג' מוחין, שכלולים בבחי' שמיני, שומר ההיקף), שעי"ז נעשית השלימות שלמעלה מהעולם[84].

יב. ויש להוסיף בביאור תכלית השלימות דימות המשיח המרומזת בסיום וחותם הספר ממש, "(מלאה הארץ דעה את ה') כמים לים מכסים":

ובהקדמה - שג' התיבות "כמים לים מכסים", אף שמהווים תוכן אחד (ים המכוסה במים), הרי בפרטיות יש בזה ג' ענינים: (א) "ים", (ב) "מים" שמכסים על ה"ים", (ג) הסיום בתיבת "מכסים"[85]. ויש לומר, שבג' ענינים אלו מרומזים ג' דרגות

בתכלית ענין החטא*, ועד להשלימות ד"והסירותי את לב האבן מבשרכם", שלילת המציאות דיצה"ר כו'.

81) ולאח"ז מסיים "אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך ראי', שכל הספרים מלאים בדבר זה" - הן בנוגע לכללות השיבה מן הגלות, והן בנוגע לפרטי הענינים שבדבר.

82) ויתירה מזה - שבתיבת "גאולה" יש אותיות "גולה"** [ולא עוד אלא שצירוף תיבת "גאולה" הוא באופן שהאות הראשונה*** היא (לא א', אלא) ג', ר"ת "גולה" וגם ר"ת "גאולה"], שבזה מודגשת מעלת דהגאולה לגבי המצב שלפני ירידת הגלות - שלאחרי שהגלות נהפך לגאולה אזי מושלל בתכלית ענין הגלות (ע"ד מעלת התשובה, כנ"ל הערה 80).

ויש לומר, שענין זה מרומז באות ג', ר"ת "גולה" ו"גאולה" - כי, אות גימ"ל מורה על הירידה למטה, כמארז"ל (שבת קד, א) "גימ"ל דל"ת גמול דלים", אשר, ע"י ירידה זו ניתוסף עילוי גדול יותר (אצל המשפיע) לגבי המצב שלפני הירידה (כלשון הכתוב (תהלים קטז, ו) "דלותי ולי יהושיע").

---

*) כמ"ש הרמב"ם בביאור מעלת בעל תשובה לגבי צדיק – ש"טעם טעם החטא ופירש ממנו וכבש יצרו" (שם ה"ד), ובודאי ש"לא ישוב לזה החטא לעולם" (פ"ב ה"ב).

**) בתוספת אל"ף, שרומז על המשכת אלופו של עולם ב"גולה", שעי"ז נעשה מ"גולה" "גאולה" (ראה ויק"ר ספל"ב. לקו"ת בהעלותך לה, ג, ובכ"מ).

***) ראה שעהיוה"א בסופו: "כל אות הקודמת בצירוף היא הגוברת בבריאה זו, והשאר טפילות אלי' ונכללות באורה", ונאכ"כ האות הראשונה שהיא "ראש" התיבה.

83) ועד שישועה זו היא בערך להישועה שע"י משיח הראשון שהוא דוד (שהרי "בפרשת בלעם . . נבא בשני המשיחים"), אלא בשלימות נעלית יותר.

84) ועפ"ז תומתק סתימת לשון הרמב"ם "(אף בערי מקלט הוא אומר אם ירחיב גו' ויספת וגו') ומעולם לא הי' דבר זה ולא צוה הקב"ה לתוהו", ואינו מפרש (כאן) שדבר זה יתקיים בימות המשיח* - כי, כוונתו כאן לרמז להשלימות היתירה שלמעלה מהעולם** שתהי' לאחרי התקופה (הראשונה) דימות המשיח באופן שעולם כמנהגו נוהג.

85) אף שלכאורה מתאים יותר הלשון "כים המכוסה במים" - בהמשך למ"ש בהתחלת הפסוק "מלאה הארץ דעה את ה'", שכשם מזכיר תחילה הדבר הממולא (הארץ) ואח"כ הדבר הממלא (דעה את ה'), צריך להזכיר תחילה הדבר המכוסה (ים) ואח"כ הדבר המכסה (מים), או עכ"פ "כמים מכסים לים".

---

*) במכ"ש וק"ו מזה שפירש **בדין ערי מקלט** – "(כש)מוסיפין ערי מקלט אחרות בימי המשיח (הכל לגלגים)" (הל' שמיטה ויובל רפי"ג), "בימי המלך המשיח מוסיפין שלש אחרות על אלו השש . . בערי הקיני והקניזי והקדמוני . . ועליהן נאמר בתורה ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך" (הל' רוצח ושמירת נפש פ"ח ה"ד), ונאכ"כ שצריך לפרש **במקומו**, בהלכות מלך המשיח.

**) כמרומז בלשון "מעולם לא הי' דבר זה".

בהשלימות שלמעלה מהעולם גופא שנעשית ע"י התגלות ה"כלל" דהלכות התורה.

והביאור בזה:

א) "ים" - הוא המקום שבו נמצאים המים, ויתירה מזה, "למקוה המים קרא ימים"[86], שאסיפת המים קרוי' "ים". והפירוש שה"ארץ" נעשית "ים" ("מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים"), הוא, שניכר ונרגש בארץ שכל מציאותה אינה אלא המקום שבו מתקיימים הלכות התורה (מקום המים), ויתירה מזה, שכל מציאותה היא הקיום דהלכות התורה (מקוה המים) - כיון שנתגלה ה"כלל" דהלכות התורה, שענינם העיקרי אינו הפעולה בעולם, אלא חכמתו ורצונו של הקב"ה, ומציאות העולם היא בשביל קיום הלכות התורה (כנ"ל ס"ט).

ב) ולמעלה מזה - "מים" שמכסים על ה"ים": גם להפירוש ש"ים" הוא "מקוה המים" - מודגש ב"ים" הציור שנעשה בהמים (מצד המקום שבו נמצאים המים, קרקעית וכותלי הים), משא"כ "מים" סתם הם באופן של פשיטות שלמעלה מציור. ודוגמתו בנמשל - שגם כשניכר בעולם שמציאותו היא קיום הלכות התורה שהם חכמתו ורצונו של הקב"ה, ה"ז כפי שחכמתו ורצונו של הקב"ה מתלבשת בהלכות (פרטיות[87]) המדברים בעניני העולם שבהם מתקיימים הלכות התורה (משפטי המצוות), בדוגמת מי הים שבאים בהציור דקרקעית וכותלי הים, והפירוש שה"מים" מכסים על ה"ים" - שנמשך ומתגלה ה"כלל" דחכמתו ורצונו של הקב"ה שלמעלה מהתלבשות, מירידה והתלבשות בהלכות (פרטיות) המדברים בעניני העולם, בדוגמת הפשיטות דה"מים".

ג) ולמעלה מזה - הסיום בחיבת "מכסים": גם "מים" שמכסים על ה"ים" הם תואר ודרגא מסויימת שנקראת בשם "מים", ולמעלה מזה - "מכסים", שאין כאן לא "ים" ולא "מים", לא דבר המכוסה ("ים") וגם לא דבר המכסה ("מים"), כי אם, הכיסוי ("מכסים") בלבד, ביטול בתכלית.

ודוגמתו בנמשל - שה"כלל" האמיתי דהלכות התורה הוא [לא רק חכמתו ורצונו של הקב"ה כפי שנתלבשו בעניני העולם ("ים"), ולא רק חכמתו ורצונו של הקב"ה שלמעלה מירידה והתלבשות בעניני העולם ("מים" שמכסים על ה"ים"), אלא] גילוי העצם ממש[88] (שאינו בגדר מעלה ומטה, ולכן יכול לירד גם למטה) - אורייתא וקב"ה כולא חד[89], ומצד גילוי זה נעשה העולם (לא רק כים המכוסה במים, אלא) מכוסה ובטל בתכלית, "מכסים".

ובסגנון אחר קצת - שגם בהשלימות שלמעלה מההיקף (שמתגלית לאחרי שלימות ההיקף) יש ג' דרגות: (א) "שומר ההיקף", שעם היותו למעלה מההיקף ה"ה גם שומר ההיקף, ובמילא, יש לו שייכות לההיקף, מוחין (חכמתו ורצונו של הקב"ה) השייכים אל המדות (עולם), (ב) "מקודש ועומד בפני עצמו", "מיוחד אליו ית'", מוחין (חכמתו ורצונו של הקב"ה) בעצם. ולמעלה מזה (ג) - בחי' שלמעלה מכל תואר ודרגא, עד למהותו ועצמותו ית'.

ועפ"ז יש לומר, שהתוכן דשני פרקים האחרונים ("הלכות מלך המשיח") הוא ע"ד שלימות ההיקף; התוכן דהלכה האחרונה, "ובאותו הזמן כו' כמים לים מכסים" (שבה מודגש עיקר החידוש שבתיאור המצב דימות המשיח בהלכות מלך המשיח לגבי הלכות תשובה, שמוסיף סיום הכתוב "כמים לים מכסים") - הוא ע"ד בחי' שמיני שלמעלה מההיקף [ובזה גופא: שומר ההיקף - "ים", ו"מקודש ועומד בפני עצמו" - (ים שמכוסה

---

86) בראשית א, יו"ד.

87) דוגמא לדבר - ענין המס"נ כפי שהוא ה"כלל" דקיום התומ"צ (ש"קיום התורה ומצוותי' תלוי בזה שיזכור תמיד ענין מסירת נפשו לה' על יחודו" - תניא ספכ"ה) כפי שנמשך בפרטי המצוות.

88) ויש לומר, שענין זה נעשה ע"ז שחכמתו ורצונו של הקב"ה יורדת ומתלבשת בהלכות התורה שמדברים בעניני העולם - שע"י ירידה זו נעשית עלי' גדולה יותר גם לגבי חכמתו ורצונו של הקב"ה שלמעלה מירידה והתלבשות בהלכות התורה, שנעשה גילוי העצם ממש.

ובסגנון הכתוב "כמים לים מכסים" - ש"ים" ("מקוה מים") הם מים תחתונים שהובדלו (ע"י הרקיע) ממים העליונים ("מים") וירדו למטה (בדוגמת חכמתו ורצונו של הקב"ה שירידה ונתלבשה בהלכות התורה), אשר, ע"י ירידה זו [שמעוררת תשוקה לעלות למעלה, כמארז"ל (תקו"ז ת"ה (יט, ב) ועוד) "מים תחתונים בוכין אנן בעינן למהוי קדם מלכא"] נעשית העלי' גם לגבי מים עליונים (חכמתו ורצונו של הקב"ה שלמעלה מירידה למטה) - "(כמים לים) מכסים" (גילוי העצם ממש).

89) זהר הובא בתניא פ"ד רפכ"ג. וראה זהר ח"א כד, א. ח"ב ס, א. תקו"ז ת"ו (כא, ב) תכ"ב (סד, א). ועוד.

ב)"מים"]; והתוכן דהתיבה האחרונה ("מכסים") הוא ע"ד הבחי' שלמעלה מכל תואר ודרגא.

יג. ונעוץ סופן בתחלתן[90] - כנהוג ב"הדרן" לקשר הסיום עם ההתחלה, "מתכיפין התחלה להשלמה"[91] - "יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון וכו'", "דעה את ה'":

הטעם שהידיעה "שיש שם מצוי ראשון וכו'" היא "יסוד" ו"עמוד" דכל הלכות התורה, הוא, לפי ש"אם לא יתאמת מציאות השם . . לא תהי' האמונה בתורה"[92]. אבל, מטעם זה יש צורך להדגיש (לא רק ענין הידיעה, אלא) גם ענין האמונה[93], "לידע ולהאמין"[94], שאז יהי' הפירוש ש"מה שאפשר לידע ידע דייקא, ומה שא"א לידע יאמין"[95], ולמה מדייק הרמב"ם "לידע" בלבד?

ויש לומר הביאור בזה - שכוונת הרמב"ם ב"יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע כו'" היא (לא רק להתאמתות מציאות השם כיסוד ועמוד לכל התורה, אלא גם) ל"יסוד" ו"עמוד" (כלל) דלימוד הלכות התורה, שהלימוד צריך להיות חדור בהתוכן דידיעת ה' ("לידע שיש שם מצוי ראשון"), היינו, שגם בלימוד הלכות התורה שענינם לפעול בעולם, נרגש ה"כלל" (יסוד ועמוד) שענינם העיקרי הוא (לא רק הפעולה בעולם שיהי' כפי התורה, אלא) חכמתו ורצונו של הקב"ה, ובמילא, השלימות האמיתית דלימוד הלכות התורה היא (לא רק כדי לידע איך להתנהג בעולם ולפעול עליו ובו שיהי' כפי התורה, אלא) לימוד חכמתו ורצונו של הקב"ה, ידיעת ה' - כמו בסיום וחותם ספרו, "לדעת את ה' . . ישיגו דעת בוראם" (לא רק "דעה וחכמה" דתורה סתם (גם) כדי לפעול בעולם, אלא כדי להשיג דעת הבורא).

ובפרטיות יותר - ג' דרגות: (א) "מצוי ראשון" - כפי שהשפיל את עצמו כביכול להיות בבחי' "מצוי", ועד ל"מצוי ראשון", שיש לו ערך ושייכות להנמצאים שנמצאו ממנו, ודוגמתו בתורה - חכמתו ורצונו של הקב"ה שירדה ונתלבשה בעניני העולם שבהם מתקיימים הלכות התורה. (ב) "הוא אינו מצוי"[96] - שהוא ית' מצד עצמו אינו בגדר מצוי[97], ודוגמתו בתורה - חכמתו ורצונו של הקב"ה כפי שהיא מצד עצמה, למעלה מירידה והתלבשות בעניני העולם. (ג) "הוא שהנביא אומר וה' אלקים אמת[98] . . והוא שהתורה אומרת אין[99] עוד מלבדו"[100] - בחי' שלמעלה מכל תואר ודרגא, גם לא באופן של שלילה, "אינו מצוי", וכיו"ב, שהאדם מצד עצמו אינו יכול להשיג ולידע, כי אם, "הוא שהנביא אומר כו' שהתורה אומרת כו'", להיותה גילוי העצם ממש (שלמעלה מכל גדר, ולכן אינו שולל מציאות העולם - "אין עוד מלבדו", אבל יחד עמו יש עולם שמציאותו היא אלקות[101]). ודוגמתו בתורה - "אורייתא וקב"ה כולא חד".

ויש להוסיף ולקשר - ע"ד הרמז - גם עם התחלת הרמב"ם בהקדמה שלפני התחלת ספרו, שפותח בפסוק[102] "אז לא אבוש בהביטי אל כל מצוותיך":

"אז" - רומז על השלימות שלמעלה מז' ימי ההיקף, א' רוכב על ז' (כנ"ל ס"ח). ויש לומר, שבפתיחה זו מרמז הרמב"ם השלימות האמיתית דהלכות התורה - לא רק שלימות העולם, ז' (שלימות ההיקף), אלא גם השלימות דלמעלה מהעולם, "אז" (שומר ההיקף). וממשיך בכתוב (שבו פותח הרמב"ם) ששלימות זו ("אז") נעשית "בהביטי אל כל מצוותיך", שכאשר נשלמת הפעולה ד"כל מצוותיך", כל הלכות התורה (משפטי המצוות), אזי רואים ("בהביטי") את ה"כלל" ד"כל מצוותיך" - חכמתו ורצונו של הקב"ה, ובמילא, נעשית גם הפעולה בעולם באופן נעלה יותר,

---

90) ספר יצירה פ"א מ"ז.
91) נוסח "מרשות" לחתן בראשית.
92) לשון ה"פירוש" לספר הי"ד בתחלתו.
93) לא בנוגע למציאותו ית' כשלעצמה, שעל זה לא שייך גדר של מצוה, "לפי שהמצוה . . לא תצוייר בזולת אלקה מצוה ידוע, ולזה כאשר נניח אמונת מציאות הא־ל מצוה, כבר נניח אמונת מציאות הא־ל קודמת לאמונת מציאות הא־ל" (ראש אמנה לאברבנאל פ"ד ואילך), אלא ש"נאמין שהאלקה ב"ה שכבר ידענו שהוא נמצא, מציאותו היא היותר ראשון והיותר שלם אשר בכל המציאות כו'" (שם פ"ז).
94) חינוך מצוה כה. הובא בסהמ"צ להצ"צ מצות האמנת אלקות בתחלתה.
95) סהמ"צ שם ספ"ב.
96) הלכה ב'.
97) ראה "הדרן על הרמב"ם" תשל"ה ס"ח.
98) ירמי' יו"ד, יו"ד.
99) ואתחנן ד, לה.
100) הלכה ד'.
101) ראה לקו"ש חכ"ה ע' 102 הערה 86. וש"נ.
102) תהלים קיט, ו.

ש"לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד".

* * *

יד. בהאמור לעיל ניתוסף הדגשה מיוחדת בסיום הרמב"ם הזה - סיום מחזור השביעי והתחלת מחזור השמיני:

מלבד העילוי שניתוסף ממחזור למחזור, יש עילוי מיוחד בסיום מחזור השביעי - שנשלם היקף שלם בלימוד הלכות התורה, ומתחילים מחזור השמיני, "מקודש ועומד בפני עצמו, שומר ההיקף".

ומזה מובן שלאחרי שלימות ההיקף בלימוד כל הלכות התורה בשבעת המחזורים, נעשים ראויים ומוכשרים בתכלית לגילוי בחי' שמיני, שומר ההיקף דהלכות התורה - ה"כלל" דהלכות התורה ופעולתם בעולם - שמתגלה בשלימות "באותו הזמן . . (ש)לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד".

ויה"ר - והוא העיקר - שמהלימוד דסיום הרמב"ם נבוא תיכף ומיד להקיום בפועל ממש, שבשעתא חדא וברגעא חדא באים "לאותו הזמן . . (ש)לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד", ועאכו"כ בנוגע לישראל ש"יהיו חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם", "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

בס"ד. משיחות ש"פ לך לך, ח' מרחשון ה'תנש"א.

א. הענין המיוחד שביום הש"ק זה - שבו מסיימים רבים מישראל לימוד ספר הרמב"ם:

ידוע[1] המנהג שנתפשט (בשנים האחרונות) בתפוצות ישראל[2] ללמוד בכל יום ג' פרקים בספר "משנה תורה" להרמב"ם - על מנת לסיים "משנה תורה" ("מקבץ לתורה שבעל פה כולה"[3]), בכל שנה[4], כמו בתורה שבכתב, ש"המנהג הפשוט בכל ישראל שמשלימין את התורה בשנה אחת"[5], שעי"ז נעשה בכל שנה גם הלימוד דתורה שבעל פה כולה (נוסף על הלימוד דתורה שבכתב[6]).

וע"פ סדר חלוקת הפרקים לכל יום (כנדפס ב"מורה שיעור" ללימוד הרמב"ם) - מסיימים מחזור שביעי דלימוד הרמב"ם ביום הש"ק זה, ו"מתכיפין התחלה להשלמה"[7] - שבו ביום מתחילים מחזור שמיני דלימוד הרמב"ם[8].

וכמה פרטים בדבר:

(א) כללות הענין דסיום לימוד הרמב"ם, (ב) העילוי המיוחד דסיום מחזור שביעי והתחלת מחזור שמיני, (ג) השייכות להזמן[9] שבו מסיימים (בהשגחה פרטית) מחזור שביעי ומתחילים מחזור שמיני דלימוד הרמב"ם - יום הש"ק, ח' מרחשון,

---

1) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ז ע' 229 ואילך. ועוד.

2) להעיר מפס"ד הרמב"ם (ריש הל' ממרים) שמנהג שנתפשט בתפוצות ישראל יש בו התוקף דמצות עשה ומצות לא תעשה מן התורה.

3) רמב"ם בהקדמתו לספר.

4) וליתר דיוק: זמן הלימוד הוא פחות משנה שלימה, ולכן הסיום אינו בתאריך קבוע בכל שנה (כמו סיום תושב"כ), אלא הולך ומתקדם (ולדוגמא: סיום מחזור הראשון הי' בי"א ניסן, וסיום מחזור השביעי בח' מרחשון).

5) רמב"ם הל' תפלה רפי"ג.

6) ובלשון הרמב"ם בהקדמתו לחיבורו (בביאור שם הספר "משנה תורה") - "אדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ קורא בזה ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה, ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם".

7) נוסח "מרשות" לחתן בראשית.

8) להעיר, שאף שהשיעור דהתחלת מחזור השמיני הוא למחרתו (כנדפס ב"מורה שיעור") - הרי מצד הענין ד"מתכיפין התחלה להשלמה" טוב ונכון להתחיל תיכף לאחרי הסיום. ולהעיר גם מהנוסח שאומרים בה"הדרן" - "כשם שעזרתי לסיים כו' כן תעזרני להתחיל כו'".

9) שמשתנה משנה לשנה - ראה לעיל הערה 4.

בשנת תנש"א, (ד) והשייכות לפרשת השבוע - פרשת לך לך, כדלקמן.

ב. סיום לימוד הרמב"ם:

מנהג ישראל (תורה היא) שעושין שמחה[10] לגמרה של תורה[11] (בתושב"כ, ומזה מובן גם בנוגע לתושבע"פ, משנה תורה), ובמכ"ש וק"ו מהשמחה שבסיום מסכת אחת ע"י יחיד מישראל[12], ועאכו"כ בסיום לימוד הרמב"ם ש"מקבץ לתורה שבעל פה כולה" ע"י רבים מישראל.

ויש להוסיף, שהשמחה לגמרה של משנה תורה היא גם לאלה שאינם משתתפים בלימוד וסיום הרמב"ם בזמן זה, כיון שסדר הלימוד שלהם הוא פרק אחד ליום[13] - ע"ד שמצינו בתורה שבכתב, שאף ש"המנהג הפשוט בכל ישראל שמשלימין את התורה בשנה אחת", "יש[5] מי שמשלים את התורה בשלש שנים":

בנוגע לסיום מסכת - איתא בגמרא[14] "אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתי' עבידנא יומא טבא לרבנן", היינו, שה"יומא טבא" (שמחה) הוא לא רק ללומד ומסיים המסכתא ("צורבא מרבנן דשלים מסכתי'"), אלא גם לשאר התלמידים ("רבנן" סתם) שלא למדו וסיימו מסכת זו, שגם אצלם נעשה "יומא טבא" (שמחה)[15], ולא רק שמשתתפים בשמחה של רב אחר, אלא ששמחה זו נעשית השמחה שלהם ("יומא טבא לרבנן"), כמו השמחה של לומד ומסיים המסכת[16].

ומהטעמים לזה - כיון שכולם עוסקים בלימוד אחד, הן אלה שלומדים מסכתא זו, והן אלה שלומדים שאר מסכתות, שמתאחדים כולם ביחד - כמודגש בחלוקת הש"ס שחשיב כאילו כל אחד מהלומדים (שלמד מסכתא אחת) למד כל הש"ס[17].

ומזה מובן במכ"ש וק"ו בנוגע לענייננו - שכיון שכולם לומדים ומסיימים משנה תורה להרמב"ם, לימוד שוה ממש[18] (ולא רק שכל אחד לומד מסכת אחרת, אלא שמתאחדים בהחלוקה דכל הש"ס), והחילוק שביניהם אינו אלא במשך זמן הלימוד (בשנה אחת, או בשלש שנים), הרי בודאי שגם אלה שמסיימים הלימוד בשלש שנים משתתפים בשמחה לגמרה של תורה ע"י הלומדים בשנה אחת (כהמנהג הפשוט אצל רוב לומדי הרמב"ם), כמו בתורה שבכתב, שגם מי שמשלים את התורה בשלש שנים משתתף בשמחה לגמרה של תורה (שמחת תורה) ע"פ המנהג הפשוט בכל ישראל שמשלימין את התורה בשנה אחת (נוסף על השמחה לגמרה של תורה כשסיימו הלימוד שלהם בשלש שנים).

ויתירה מזה - שהשמחה לגמרה של משנה תורה שייכת גם לאלה שלעת־עתה אינם משתתפים בלימוד שיעור יומי ברמב"ם, דכיון שלימוד משנה תורה בכל שנה נתפשט בתפוצות ישראל, הרי הסיום הוא שמחה דכלל ישראל, וכמו בשמחת־תורה שע"פ מנהג ישראל משתתפים בה כל ישראל ממש (גם אלה שלעת־עתה אינם עוסקים בלימוד התורה), מצד השייכות דכל ישראל לכל התורה כולה - "מורשה קהלת יעקב"[19].

ג. ומעלה יתירה בסיום זה - סיום מחזור שביעי והתחלת מחזור שמיני:

לאחרי שלומדים ומסיימים משנה תורה במחזור ראשון, הלימוד והסיום במחזור שני הוא באופן נעלה יותר מבמחזור ראשון, ובמחזור שלישי באופן נעלה יותר מבמחזור שני, וכן במחזורים

---

10) ולהעיר, שגם כאשר החגיגה הפומבית לרגל סיום הרמב"ם נערכת בזמן אחר (כמנהג ישראל שמאחרין זמן חגיגת הסיום "משום כבוד התורה . . ביותר הידור ברוב עם כו'" (ס' תורת חיים או"ח סתקנ"א סקכ"ז)) - הרי עיקר השמחה היא ב"גמרה של תורה", בו ביום.

11) טור ורמ"א או"ח סתרס"ט. וראה לקו"ש שם הערה 6. וש"נ.

12) "כשמסיים מסכתא מצוה לשמוח ולעשות סעודה ונקראת סעודת מצוה" (רמ"א יו"ד סרמ"ו סכ"ו).

13) ועאכו"כ אלה שלומדים ספר המצוות להרמב"ם כפי שנחלק באופן מקביל ללומדי משנה תורה להרמב"ם ג"פ ליום, שהסיום שלהם הוא באותו זמן שמסיימים הלימוד דג"פ ליום.

14) שבת קיח, סע"ב ואילך.

15) להעיר ממנהג ישראל בתענית בכורים שגם אלה שלא למדו וסיימו המסכת משתתפים בסעודת מצוה דסיום המסכת ואינם מתענים.

16) ועפ"ז יומתק מאמרו של אביי "כי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתא עבידנא יומא טבא לרבנן" - שאביי (ולא (רק) ה"צורבא מרבנן דשלים מסכתי'") עושה "יומא טבא לרבנן".

17) ע"ד שמצינו בהלכות שבת שמלאכה שאי אפשר לעשותה אלא בשנים חשיב כאילו שניהם עשו כל המלאכה (שבת צג, א), ועד"ז בנדו"ד, שכיון שמפני צוק העתים אי אפשר לסיים הש"ס אלא ע"י החלוקה לכמה מישראל, הרי זה נחשב כאילו כל אחד מהם למד כל הש"ס (ראה לקו"ש ח"י ע' 267. וש"נ).

18) וכן אלה שלומדים ספר המצוות - תוכן וקיצור ומקביל לספר משנה תורה.

19) ברכה לג, ד.

שלאח"ז, עד ללימוד וסיום מחזור שביעי, שמפעם לפעם נעשה הלימוד והסיום באופן נעלה יותר - "מעלין בקודש"[20], ולא עוד אלא ש"מעלין בקודש" גם בההוספה עצמה, היינו, שההוספה במחזור שלישי לגבי מחזור שני היא הוספה נעלית יותר מאשר ההוספה במחזור שני לגבי מחזור ראשון, ועאכו"כ בנוגע להוספה במחזור שביעי לגבי כל המחזורים שלפנ"ז.

ונוסף על העילוי וההוספה ממחזור למחזור - יש עילוי מיוחד בסיום מחזור שביעי[21]:

ידוע מ"ש בתשובות הרשב"א[22] שמספר שבע מורה על שלימות ההיקף, כמודגש בענין הזמן (שבו קשורים כל עניני העולם שהם כולם בגדר הזמן[23]) שנחלק לשבעה ימים (ששת ימי השבוע ויום השבת), שבעת ימי ההיקף, שבהם נכללים שית אלפי שנין דהוי עלמא (כנגד ששת ימי השבוע) ואלף השביעי (כנגד יום השבת).

ויש להוסיף, שגם השלימות דישראל היא במספר שבע - שבעת קני המנורה, שרומז על כנסת ישראל שנחלקת לשבע סוגים, שהם שבע מדרגות בעבודת ה', כנגד שבעת המדות[24], ובצירוף כולם יחד נעשית השלימות ד"מנורת זהב כולה"[25], "מקשה זהב עד ירכה עד פרחה מקשה היא"[26].

ומזה מובן שיש עילוי מיוחד שבסיום מחזור השביעי - שלימות ההיקף בלימוד משנה תורה[27].

ולאחרי שלימות ההיקף בסיום מחזור שביעי מתחילים מחזור שמיני, שבו נוסף עילוי שבאין־ערוך - כי, מספר שמיני הוא למעלה מימי ההיקף ושלימות ההיקף, ובלשון הרשב"א "מקודש ועומד בפני עצמו שומר ההיקף"[28], היינו, שמספר שבע קשור עם גדרי העולם (שלימות דהעולם), ומספר שמונה הוא למעלה מגדרי העולם[29].

ויש להוסיף בביאור העילוי דמספר שמונה לגבי השלימות דמספר שבע (שלימות ההיקף) - ע"פ הידוע שמספר שמונה קשור עם הגאולה, כמארז"ל[30] "כינור של מקדש של שבעת נימין הי' . . ושל ימות המשיח שמונה"[31], ומרומז באות ח' (שמספרו שמונה) ר"ת חירות[32], ומזה מובן שמספר שמונה הוא בפני עצמו (באין־ערוך) למספר שבע, כמו הבפני עצמו והאין־ערוך דגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו לגבי הזמן שלפני הגאולה.

ובסגנון דתורת החסידות - שמספר שמונה קשור עם בחי' המוחין (בינה, ספירה השמינית מלמטה למעלה, ועוד שכוללת ג' ראשונות) שלמעלה משבעת המדות השייכים לעולם שנברא

---

20) ברכות כח, א. וש"נ.

21) להעיר ממארז"ל (ויק"ר פכ"ט, יא) "כל השביעין חביבין"*.

22) ח"א ס"ט. וראה ד"ה ויהי ביום השמיני תרע"ח, תש"ד ותש"ה. ועוד.

23) ראה שעהיוה"א פ"ז. ובכ"מ.

24) לקו"ת ר"פ בהעלותך. ובכ"מ.

25) זכרי' ד, ב.

26) בהעלותך ח, ד.

27) להעיר שגם בתורה מודגשת השלימות דשבע - כמארז"ל "חצבה עמודי' שבעה אלו שבעה ספרי תורה" (שבת קטז, רע"א).

*) ושם: "באבות שביעי חביב . . משה" - די"ל שבזה מרומזת גם השייכות לרבינו משה בן מיימון, כפתגם גדולי ישראל "ממשה ועד משה לא קם כמשה" (ראה שם הגדולים להחיד"א ערך ר' משה גאון. ובכ"מ).

28) ובפרטיות יותר: אף שנקרא "שומר ההיקף", אין זה באופן שענינו הוא לשמור ההיקף, שבזה מודגש שעם היותו למעלה מההיקף (שלכן ביכלתו לשמור על ההיקף) יש לו שייכות להיקף (ששומר עליו), אלא שהוא "מקודש ועומד בפני עצמו", למעלה לגמרי מההיקף (ראה גם הערה הבאה), ועד שגם שמירת ההיקף היא (לא ע"י פעולה מיוחדת, אלא) כמו בדרך ממילא, שמצד גודל מעלתו מתבטלים מאליהם הענינים הבלתי־רצויים (שבגללם יש צורך בשמירה).

ועפ"ז יומתק שמקדים "מקודש ועומד בפני עצמו" ל"שומר ההיקף" (אף שהסדר מלמטה למעלה הוא שביעי, שומר ההיקף, למעלה מההיקף אבל שייך אליו, ולאח"ז בחי' שמיני כפי שהוא "מקודש ועומד בפני עצמו") - כדי להדגיש שגם שמירת ההיקף אינה באופן ששייך להיקף, אלא כפי שהוא "מקודש ועומד בפני עצמו".

29) ראה כלי יקר ר"פ שמיני: "כל מספר ז' חול ומספר שמיני קודש . . כי מספר זה מיוחד אליו ית'".

30) ערכין יג, ב ובחדא"ג מהרש"א שם (וראה לקמן הערה 32).

31) להעיר שמשיח הוא (השמיני*) משמונה נסיכי אדם (מיכה ה, ד. סוכה נב, ב), ו"שמונה שמות נקראו לו למשיח" (מדרש משלי ספי"ט).

32) ראה לקו"ת תזריע כא, ד: "ופי' מהרש"א שם שבע נימין כל הקדושות הולכים בשבע ע"ד שבת שהוא השביעי כו', ושל ימות המשיח נוסף** בחי' א' שמשם נמשך החירות כו'".

*) ע"פ גירסת הענין יעקב (בסוכה שם), וכ"ה ביל"ש מיכה שם (רמז תקנב).

**) ולהעיר שלשון המהרש"א שם: "נוסף שיר א' (נימא אחת), ע"פ מ"ש אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות" – ענין החירות, ובלקו"ת מוסיף ומפרש "שמשם נמשך החירות".

בשבעת ימים כנגד שבעת המדות, ולכן, בזמן הזה עיקר העבודה היא בבירור שבעת המדות (שזהו"ע כיבוש ארץ שבע אומות), ולעתיד לבוא יהי' גילוי המוחין[33], בחי' השמינית, שכוללת ג' ראשונות (שזהו"ע כיבוש ארץ עשר אומות (גם ארץ קיני קניזי וקדמוני, כנגד ג' ראשונות) לעתיד לבוא)[34].

ויש לומר, שענין זה מרומז גם בסיום וחותם משנה תורה להרמב"ם בפסוק[35] "כי מלאה הארץ דעה את ה' (ומוסיף גם סיום הפסוק) כמים לים מכסים" (דלא כבהלכות תשובה[36] שמביא רק "כי מלאה הארץ דעה את ה'") - כי, "מלאה הארץ דעה את ה'" מדגיש השלימות דהארץ (שלימות ההיקף, מספר שבע, בחי' המדות), שהארץ כולה "מלאה" ב"דעה את ה'", והיא (עדיין) במציאות "ארץ" (עולם); ולאחרי זה באים לדרגא שלמעלה משלימות העולם (שומר ההיקף, מספר שמונה, בחי' המוחין) - "כמים לים מכסים", שמציאות הארץ מכוסה במים עד שלא רואים אלא "מים לים מכסים"[37].

ד. והדגשה יתירה בכהנ"ל (הן בנוגע לכללות הסיום דמשנה תורה והן בנוגע לסיום מחזור השביעי והתחלת מחזור השמיני) - מצד השייכות לזמן הסיום:

השמחה לגמרה של משנה תורה מודגשת ביותר מצד הסמיכות והשייכות לגמרה של תורה (שבכתב) בשמחת־תורה, כיון שבהמשך לה באה השמחה לגמרה של משנה תורה - למחרת היום שבו מסתיימים מועדי חודש תשרי (ז' במרחשון, שבו חוזר אחרון שבישראל לנהר פרת[38]), שסיומם וחותמם בשמחת־תורה[39].

זאת ועוד:

סיום מחזור שביעי והתחלת מחזור שמיני הוא בזמן הקשור עם העילוי דשבע ושמונה[40]: בימי השבוע - ביום השבת, יום השביעי דימי השבוע, שלימות ההיקף[41], ובימי החודש - ביום השמיני (ח') לחודש השמיני (מרחשון), שומר ההיקף.

וענין זה מודגש גם במעלת השנה - שנת תנש"א, כלשון הכתוב[42] "ותנשא מלכותו", התנשאות מלכות בית דוד ע"י מלך המשיח, וכמרומז גם בהר"ת "תהא שנת אראנו נפלאות", דקאי על הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, עלי' נאמר[43] "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" ("נפלאות" גם בערך ליצי"מ[44]) - שאז יהי' העילוי ד"שמיני" ("של ימות המשיח שמונה") שלמעלה משבעת ימי ההיקף, שומר ההיקף.

ה. והוספה יתירה בכהנ"ל - מצד השייכות לפרשת השבוע:

"ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך" - שלאחרי כל העילויים שהיו אצלו לפנ"ז, בהיותו בן ע"ה שנה[45] [ובלשון הרמב"ם[46] "כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן . . עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבונתו הנכונה . . ובן ארבעים (מ"ח[47]) שנה הכיר אברהם את בוראו"[48], ולאחרי זה עברו עוד כמה עשיריות שנים בעבודתו לאחרי שהגיע לשלימות הכרת בוראו], נאמר לו "לך לך מארצך וגו'" - לצאת מכל המדידות וההגבלות

---

33) מוחין כשלעצמם, נוסף על בחי' המוחין השייכים אל המדות.

34) ראה בארוכה מאמרי אדהאמ"צ דברים בתחלתו. ובכ"מ.

35) ישעי' יא, ט.

36) פ"ט ה"ב.

37) נתבאר בארוכה בהתוועדות.

38) תענית יו"ד, א - במשנה.

39) ולהעיר, שלימוד הרמב"ם מחדש (במחזור שמיני) שמתחיל (תיכף לאחר הסיום) למחרת ז' מרחשון, המשך וסיום דשמחת תורה - סיומו בשמחת תורה הבעל"ט, גמרה של תורה שבכתב ושבעל פה ביום אחד.

40) להעיר, שגם ב"גמרה של תורה" בשמח"ת מודגש העילוי דשבע ושמונה - כי שמח"ת הוא (ובחו"ל יו"ט שני ד)שמיני־עצרת: "עצרת" - מורה על הקליטה דכל שבעת ימי הסוכות, שלימות ההיקף, ו"שמיני (עצרת*)" - שומר ההיקף.

41) שהרי יום השבת כולל ומשלים כל ימי השבוע - שמיני' מתברכין כל ימי השבוע שלאחריו (זח"ב סג, ב. פח, א), ובו נעשה העילוי והשלימות ("ויכולו") דכל ימי השבוע שלפניו (ראה אוה"ת בראשית מב, ב ואילך. תקח, א ואילך).

42) בלק כד, ז.

43) מיכה ז, טו.

44) ראה אוה"ת נ"ך עה"פ (ע' תפז). וש"נ.

45) פרשתנו יב, ד.

46) הל' ע"ז פ"א ה"ג.

47) הגהות מיימוניות שם.

48) "גמר ההיכרא" - נוסף על התחלת הכרת בוראו בהיותו "בן שלש שנים" (כסף משנה שם. וראה בארוכה לקו"ש ח"כ ס"ע 14 ואילך).

*) להעיר ש"עצרת" הוא גם מלשון מלוכה (כמו "זה יעצור (ימשול) בעמי" – ש"א ט, יז ובפרש"י), והרי עיקר ושלימות המלוכה היא במלך המשיח, בחי' שמיני.

ד"ארצך ומולדתך ובית אביך" (ארץ וכו' שלך) דקדושה[49], להיותם קשורים עם גדרי העולם (שבעת ימי ההיקף), ולילך "אל הארץ אשר אראך" [כב' הפירושים: (א) שקאי על הארץ - ארץ שיראה לו הקב"ה (כפשטות הכתוב), (ב) שקאי על אברם - "אראה ואגלה אותך בעצמך"[50] ("במהותך ועצמותך"[51])], היינו, הליכה לדרגא שלמעלה מגדרי העולם (שמיני, שומר ההיקף).

ויומתק יותר ע"פ המבואר בדרושי חסידות[52] בפירוש הכתוב[45] "ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן" - ש"שבעים שנה" מורה על השלימות דשבעת המדות (כפי שכלולים מעשר), ו"חמש שנים" מורה על ה' חסדים שפועלים הגדלת המדות, ועי"ז נעשית היציאה מ"חרן" (בגימטריא גרון, מיצר הגרון שמפסיק בין מוחין למדות) - שנמשך אור המוחין למדות.

ולאחרי היציאה מחרן "כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת גו' את הקיני ואת הקניזי ואת הקדמוני וגו'", "עשר אומות" (כמסופר בהמשך הפרשה)[53] - שבזה מרומז שנוסף על המשכת אור המוחין למדות, מוחין השייכים אל המדות, ישנה גם המשכת המוחין עצמם, כפי שיתגלה לעתיד לבוא[54], שאז תהי' השלימות שלמעלה משבעת ימי ההיקף (מדות, כולל גם מוחין השייכים למדות), בחי' שמיני, שומר ההיקף (מוחין עצמם[55]).

וענין זה מודגש גם בסיום הפרשה שבה מדובר אודות מצות מילה[56] - מילה לשמונה, כמ"ש[57] "ובן שמונת ימים ימול גו'", כמבואר בכ"מ[58] שמילה קשורה עם השלימות דשמונה שלמעלה מהשלימות דשבע[59], ולכן תכלית השלימות דמילה יהי' בביאת המשיח (בחי' שמונה), שאז יקויים היעוד "ומל ה' אלקיך את לבבך"[60] (נוסף על העבודה ד"ומלתם את ערלת לבבכם"[61] שנעשית בזמן הזה)[62].

ומזה באים להגילוי ד"וירא אליו הוי'" (בהתחלת פרשת וירא שקורין תיכף במנחה) - כמבואר במק"א[63] שמעלת הגילוי ד"וירא אליו הוי'" שנעשה ע"י המילה לגבי הגילויים שלפני המילה, היא, להיותו מבחי' שאי אפשר לנבראים להמשיך בכח עצמם, היינו, גילוי שלמעלה מגדרי הנבראים (בחי' שמיני שלמעלה משבעת ימי ההיקף)[64].

ו. המורם מהאמור לעיל:

בעמדנו ביום שבו מסיימים מחזור שביעי ומתחילים מחזור שמיני דלימוד הרמב"ם - יש נתינת־כח מיוחדת להוסיף ביתר שאת וביתר עוז בלימוד הרמב"ם, ועד להוספה באופן שבאין־ערוך לגבי הלימוד שלפנ"ז, בהתאם להעילוי דמחזור השמיני[65] שהתחלתו ביום זה.

והתעוררות מיוחדת צ"ל ע"ד ההוספה בפירסום המנהג דלימוד שיעור יומי ברמב"ם וההשתדלות להשפיע על יהודים נוספים שיצטרפו ללימוד הרמב"ם [מה טוב - ג' פרקים ליום, ועכ"פ - פרק אחד ליום, ועכ"פ הלימוד בספר המצוות (גם

---

49) ראה לקו"ש שם ע' 59. וש"נ.

50) תו"א פרשתנו יא, ב. תו"ח שם פא, רע"א.

51) תו"ח שם. וראה סה"מ מלוקט ח"א ע' רפא ואילך. וש"נ.

52) ראה תו"א שם יא, ד. ובארוכה תו"ח שם צ, ב ואילך.

53) טו, יח־יט ובפרש"י.

54) ובלשון רש"י: "עשר אומות יש כאן, ולא נתן להם אלא שבעה גוים, והשלשה . . עתידים להיות ירושה לעתיד".

55) ובפרטיות הם ג' - חב"ד.

56) ולהעיר מהשייכות לשיעור היומי ברמב"ם (הל' מלכים פ"י ה"ז) - "המילה נצטווה בה אברהם וזרעו בלבד, שנאמר (פרשתנו יז, ט) אתה וזרעך אחריך".

57) פרשתנו יז, יב.

58) לקו"ת תזריע כ, ד ואילך. סהמ"צ להצ"צ מצות מילה ט, ב ואילך. ועוד.

59) "וזה טעם שהמילה שבשמיני דוחה השבת שבשביעי" (כלי יקר שם. לקו"ת וסהמ"צ שם).

60) נצבים ל, ו.

61) עקב יו"ד, טז.

62) ראה אגה"ק ס"ד. תו"א סוף פרשתנו. ובארוכה - תו"ח שם צג, ג ואילך. ובכ"מ.

63) לקו"ש ח"י ע' 50 ואילך. ספר השיחות תש"נ עמ' 110 ואילך.

64) ובפרטיות יותר: "וירא אליו ה', לבקר את החולה" (פרש"י ר"פ וירא) - "חולה" בגימטריא מ"ט (ז' פעמים ז' - שלימות המדות), וע"י הגילוי ד"וירא אליו ה'" נתרפא החולי, שנמשך ונתגלה לו שער הנו"ן דבינה (בחי' המוחין).

65) וע"פ האמור לעיל (ס"ג) שח' (שמיני) ר"ת חירות - יש לומר, שענין זה מתבטא גם בהלימוד באופן של חירות, "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה" (אבות פ"ו מ"ב), ע"ד מארז"ל (מכילתא ר"פ בשלח. שם טז, ד) "לא ניתנה התורה לידרש אלא לאוכלי המן", שהיו בני חורין מדאגות הפרנסה, ועד להשלימות דלימוד התורה באופן של חירות - בגאולה האמיתית והשלימה, "חרות על הלוחות", "אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות . . אין כל אומה ולשון שולטת בהן, שנאמר חרות, א"ת חרות אלא חירות" (עירובין נד, א).

לנשים וטף)], שעי"ז תהי' אצלם השלימות דלימוד הלכות כל התורה כולה, ועד"ז בנוגע לשאר הפעולות בהפצת התורה והיהדות והפצת המעיינות (דפנימיות התורה) חוצה, שעי"ז ממהרים ומזרזים ופועלים תיכף הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו (שאז יהי' הגילוי דבחי' שמיני, כנ"ל ס"ג).

ויש להוסיף ולהדגיש שפעולת ההתעוררות וההשפעה על יהודים נוספים שיצטרפו ללימוד הרמב"ם צריכה להיות גם (ובמיוחד) ע"י אלה שסיימו כבר מחזור שביעי דלימוד הרמב"ם:

לכאורה, יש מקום לומר שלאחרי שהגיע לשלימות דמחזור השביעי, מוטב שיעסוק בלימוד הרמב"ם לעצמו בתכלית השלימות, במקום להתעסק בהשפעה על יהודי שרחוק ממדרגתו בלימוד הרמב"ם (ובפרט במחזור שמיני) מן הקצה אל הקצה, שעדיין לא התחיל לימוד הרמב"ם.

[ועד"ז בשאר הפעולות דהפצת התורה והיהדות והפצת המעיינות חוצה - שטוען שמוטב שיתעמק בלימוד החסידות לעצמו משיעסוק בהפצת התורה והמעיינות להנמצאים ב"חוצה"].

והמענה לזה - שבימינו אלה הפעולה דהשפעה על הזולת היא ענין של פיקוח נפש, וכיון שכן, חיוב ההתעסקות בהשפעה על הזולת מוטל על כאו"א, גם זה שנמצא בדרגא נעלית שיכול לעסוק בענינים הכי נעלים, ואדרבה - בפקו"נ "מצוה בגדול"[66].

[ויש לומר, שכאשר הפעולה על הזולת נעשית "בגדול", אזי הפעולה עצמה באופן נעלה יותר, לפי ערך דרגת הגדול. ובנדו"ד - שנוסף לכך שיכול להסביר ולהראות לו דוגמא חי' מגודל התועלת דלימוד הרמב"ם בכל שנה, הרי, להיותו בהתחלת מחזור השמיני, בכחו וביכלתו לפעול על יהודי שעדיין לא התחיל בלימוד הרמב"ם שגם אצלו תהי' מעלת ושלימות הלימוד דמחזור השמיני, קפיצה ודילוג מן הקצה אל הקצה].

ומצד גודל הכרח והחשיבות שבפעולה על הזולת (ענין של פקו"נ) מובן גם בנוגע לאופן הפעולה - שאינו נשאר במקומו ודרגתו, ומשם מנסה להרעיש ולעורר את הזולת שנמצא בריחוק מקום ודרגא, אלא יוצא ממקומו ודרגתו למקומו ודרגתו של הזולת, ומדבר עמו בסגנון ובאותיות שלו (של הזולת), שעי"ז נעשית הפעולה על הזולת כדבעי ובשלימות.

ז. ויש להוסיף, שבענין זה (אופן הפעולה על הזולת) יש לימוד והוראה מהתחלת פרשת וירא שקורין במנחה:

בהתחלת פרשת וירא מסופר אודות מדת הכנסת אורחים של אברהם אבינו - כמבואר בפירוש רש"י (פשוטו של מקרא) על הפסוק "והוא יושב פתח האוהל", "לראות אם יש עובר ושב ויכניסם בביתו", "כחום היום", "הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה שלא להטריחו באורחים, ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחים באים, הביא המלאכים עליו בדמות אנשים", ואברהם הכניסם לביתו והאכילם כו'.

ותמוה[67]: כיון שמדובר אודות "מלאכים . . בדמות אנשים", שלא היו זקוקים להכנסת אורחים, ולא היו צריכים לאכול, ולא אכלו, כי אם, "נראו"[68] כמו שאכלו"[69] - נמצא (לכאורה) שאברהם לא קיים בהם מצות הכנסת אורחים, ואיך יתכן שהקב"ה הערים (ח"ו) על אברהם ש"הביא המלאכים עליו בדמות אנשים" כדי שידמה לאברהם שקיים מצות הכנסת אורחים?!

ובפרט ע"פ דברי הגמרא[70] שמכאן למדים ש"גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה"[71] - שעפ"ז תמיהה גדולה יותר: איך יתכן שבתורת־אמת למדים המעלה דהכנסת אורחים מפעולת הכנסת אורחים שאינה אמיתית?!

ויש לומר הביאור בזה[72] - שכאשר "הביא המלאכים עליו בדמות אנשים", והתנהגו כמנהג

66) ראה יומא פד, ב. רמב"ם הל' שבת פ"ב ה"ג.

67) ראה גם לקו"ש ח"ה ע' 324 ואילך.

68) פרש"י יח, ח (מב"מ פו, ב).

69) וגם להדעה ש"אוכלין ושותין ממש" (תוד"ה נראין (ב"מ שם) מסדר אלי' רבה) - כיון שמצד עצמם לא הוצרכו לאכילה ושתי', אלא שאכלו ושתו "מפני כבודו של אברהם" (תוס' שם), או מפני ש"אזלת לקרתא הלך בנימוסי" (ב"ר פמ"ח, יד. וש"נ), אין בזה לכאורה קיום מצות הכנסת אורחים לאמיתתה.

70) שבת קכז, א. וש"נ. וראה רמב"ם הל' אבל פי"ד ה"ב.

71) ועד"ז למדים מכאן הלוויית אורחים - כמ"ש בהמשך הפרשה (וירא יח, טז) "ואברהם הולך עמם לשלחם", "כסבור אורחים הם" (פרש"י עה"פ). וראה רמב"ם שם: "שכר הלוי' מרובה מן הכל והוא החק שחקקו אברהם אבינו ודרך החסד שנהג בה, מאכיל עוברי דרכים ומשקה אותם ומלוה אותם".

72) עוד ביאור בזה - ראה לקו"ש שם.

אנשים שאוכלים ושותים, נעשה אצלם ה"דמות אנשים" ומנהג אנשים ענין אמיתי, היינו, שבבואם למטה לא נשארו בדרגת מלאכים שנראים כמו אנשים (דמיון בעלמא), אלא שבאו למטה "בדמות אנשים", ובמילא, חל עליהם גדר ודין "אנשים" (לפי שעה), ולכן, קיים אברהם אבינו על ידם מצות הכנסת אורחים לאמיתתה.

ומזה למדים הוראה באופן הפעולה על הזולת - שכאשר ה"גדול" צריך לפעול על הזולת שנמצא "למטה" (במקום החוצה), אינו יכול להשאר בדרגתו הנעלית, אלא צריך לירד מדרגתו (לפי שעה) לדרגתו של הזולת הנמצא למטה, ולדבר לפי ערך הזולת, ע"פ דרכו ומנהגו, ועד שנמצא במעמדו ומצבו, ואז יפעל עליו באמיתיות ובשלימות.

ח. ויה"ר שקבלת החלטות טובות בנוגע ללימוד הרמב"ם, הן הלימוד שלו לעצמו והן בהפעולה על הזולת, בתוככי שאר הפעולות דהפצת התורה והמעיינות חוצה, תמהר ותזרז ותביא תיכף את "אותו הזמן" שאודותיו מדבר הרמב"ם בסיום וחותם ספרו - ימות המשיח.

ובלשון הכתוב בפרשת השבוע - "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך", שכאו"א מישראל וכל בנ"י הולכים מחוץ לארץ לארץ ישראל[73], וזוכים לקיום בפועל דהבטחת הקב"ה "לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת את הקיני ואת הקניזי ואת הקדמוני וגו'", "עשר אומות", בגאולה האמיתית השלימה ע"י משיח צדקנו, ובארץ ישראל עצמה - באים לירושלים עיר הקודש ולבית המקדש השלישי, "אל מקום המזבח"[74] (ש"מקומו מכוון ביותר"[75]); ואז יהי' הגילוי ד"וירא אליו הוי'" לכאו"א מישראל בתכלית השלימות - "ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רואות את מוריך"[76].

ועוד והוא העיקר - שכל זה יהי' בפועל ממש ותיכף ומיד ממש, כך, שיערכו את הסיום דלימוד הרמב"ם במחזור שביעי ביום הש"ק זה ביחד עם הרמב"ם (נשמה בגוף, "הקיצו ורננו שוכני עפר"[77]), בעיר שבו מנוחתו כבוד - טבריא[78], אלי' "עתידין (סנהדרין) לחזור תחילה ומשם נעתקין למקדש"[79].

ואז יהי' הלימוד דסיום הרמב"ם באופן שיראו בגלוי שנתקיימו בפועל דברי הרמב"ם בסיום וחותם ספרו: "באותו הזמן . . לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל[80] חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

---

73) להעיר מהידוע שבמשך כל ימי חייו השתוקק הרמב"ם לעלות לא"י*, ורק לאחרי הסתלקותו זכה להקבר בה**, ואולי י"ל בדרך אפשר, שעבודתו ושליחותו בעולם היתה לפעול בחוץ לארץ, ועד לארץ מצרים, כמרומז גם בר"ת ד"רמב"ם", "רבות מופתי בארץ מצרים"***, ורק לאחרי גמר ושלימות עבודתו (בעת הסתלקותו) עלה גופו לארץ ישראל ונטמן בטבריא.

74) לשון הכתוב בפרשתנו יג, ד. - ולהעיר שג' המזבחות שבנה אברהם הם כנגד ג' בתי מקדשות (ראה לקו"ש ח"ל עמ' 63 ואילך).

75) רמב"ם הל' ביהב"ח רפ"ב.

76) ישעי' ל, כ. וראה תניא פל"ו.

77) ישעי' כו, יט.

78) ובפרט שבארץ ישראל (ששם עכשיו (בעת ההתוועדות) מוצאי שבת קודש*) ערכו כבר סיום הרמב"ם דמחזור שביעי על ציון הרמב"ם.

79) רמב"ם הל' סנהדרין פי"ד הי"ב.

80) להעיר שסיום וחותם משנה תורה הוא בהמעלה דישראל לגבי כל העולם, כמו הסיום דתושב"כ "לעיני כל ישראל". ולהעיר, שבשמע"צ ושמח"ת שמסיימים התורה מודגשת מעלתם של ישראל - "ביום השמיני עצרת תהי' לכם", "יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך", "ישראל ומלכא בלחודוהי".

---

*) ונאכו"כ בהיותו במצרים ש"אסור להתיישב בה, בשלשה מקומות הזהירה תורה שלא לשוב למצרים" (רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ז). ועד שמצינו ש"כשהר"ם ז"ל הי' חותם שמו הי' מסיים הכותב העובר בכל יום ג' לאוין כו'" (כפתור ופרח פ"ה). – ראה השקו"ט בזה בספרים שנסמנו בלקו"ש חי"ט ע' 171.

**) ראה רמב"ם שם הי"א: "אינה דומה קולטתו מחיים לקולטתו אחר מותו, ואעפ"כ, גדולי החכמים היו מוליכים מתיהם לשם, צא ולמד מיעקב אבינו ויוסף הצדיק".

***) כולל גם כתיבת חיבורו העיקרי "משנה תורה" שהיתה בארץ מצרים.

*) ראה שו"ע אדה"ז או"ח (מהדו"ת) ס"א ס"ט: "זמן כניסת שבת ויו"ט . . בכל מדינה ומדינה לפי זמן הימים והלילות שלה, כי . . קדושת שבת ויו"ט הוא למעלה מגדר המקום והזמן, רק שמאיר למטה לכל מקום ומקום זמנו הראוי לו".

לקוטי־שיחות פרשת לך־לך כרך טו

א.

הבטחת ה׳ עקב רצון אברהם, והשאלה על כך

בקשר להבטחת ה׳ לאברהם ״לזרעך אתן את הארץ״[1], נאמר במדרש[2]: ״בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהריים... ראה אותן אוכלים ושותים ופוחזים, אמר, הלואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת, וכיוון שהגיע לסולמה של צור, ראה אותן עסוקין בניכוש... בעידור... אמר, הלואי יהא חלקי בארץ הזאת, אמר לו הקב״ה, לזרעך אתן את הארץ הזאת״.

המדרש מקשר את הבטחת ה׳ (״לזרעך אתן את הארץ״) אל רצונו של אברהם אבינו (״הלואי יהא חלקי בארץ הזאת״) מפני עיסוק יושביה במלאכה, ומזה מובן, שהתעסקותם במלאכה היתה הסיבה (לא רק לרצונו של אברהם בארץ הזאת, אלא גם) לנתינת ארץ־ישראל לזרעו של אברהם.

נשאלת אפוא השאלה: דברי אברהם אבינו ״הלואי יהא חלקי בארץ הזאת״, כלומר, רצונו שיהיה לו בארץ הזאת חלק בין שאר התושבים, מובנים: כי הוא רצה לגור בין אנשים המתנהגים כראוי, ולא בין אנשים אשר ״אוכלים ושותים ופוחזים״.

אבל כוונת ההבטחה ״לזרעך אתן את הארץ הזאת״ היא, שהקב״ה יתן את ״הארץ הזאת״ לבני־ישראל בלבד, על־ידי ירושה וכיבוש. ומהו, אפוא, הקשר בין הבטחה זו לבין התנהגות יושבי הארץ? ובמיוחד להתנהגותם בימי אברהם?

ב.

הנהגת יושבי הארץ, האם זה סימן לתכונות הארץ

לכאורה, ניתן היה להשיב, שהתנהגות יושבי הארץ מורה על תכונתה המיוחדת של ״הארץ הזאת״ עצמה, כדברי חז״ל[3] ״יש ארץ שמגדלת...״.

אבל צריך להבין: חז״ל אומרים[4], ש״מעשיהם של כנענים מקולקלים מכל עמים ואותו המקום שנתכונו[5] בו ישראל מקולקל מכל״. ואם מעשיהם של הכנענים באופן כללי היו ״מקולקלים מכל עמים״ (אף יותר משל עם ארם־נהריים), כיצד ייתכן לומר שמעלתם היחידה — התעסקותם במלאכה — הכריעה את כל חסרונותיהם האחרים, ודוקא ארץ זו ראוייה לישראל?

ג.

המטרה: עמל מלאכה, עמל שיחה, עמל תורה

על חשיבותה של מלאכה אומרים חז״ל[6]: אמר רבי אלעזר, כל אדם לעמל נברא, שנאמר[7]: כי אדם לעמל יולד. איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר[8]: כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר[9] לא ימוש ספר התורה הזה מפיך — הוי אומר לעמל תורה נברא״.

ואינו מובן[10]: כיצד תיתכן בכלל סברא שבריאת האדם היתה ״לעמל מלאכה״ — מהו היתרון במלאכה עד־כדי־כך, שלמענה תהא הבריאה כולה?

גם הסברא השניה, שאדם נברא למען ״עמל שיחה״, אינה מובנת, ובמיוחד לפי דברי הרמב״ם בהרחבה[11], שרוב הדיבורים הם דיבורים בלתי־רצויים.

התמיהה גדולה יותר, לפי הידוע, שכל סברא המובאת בתורה — תורה היא[12], כמוכח מן ההלכה, שהלומד קושיה או סברא כלשהיא בתורה, ללא המסקנה, חייב לברך ברכות התורה[13], ויתר־על־כן: בברכה הוא מכנה זאת ״תורתו״, ״תורת אמת״ — כלומר, בקושיה או סברא זאת יש אמת (אלא שאין היא מתאימה לכאן[14] וכדומה).

---

1) פרשתנו יב, ז.
2) ב״ר פרשתנו פל״ט, ח.
3) במדב״ר פט״ז, יב. פרש״י שלח יג, יח.
4) תו״כ אחרי יח, ג. וראה עוד דרז״ל — עד״ז — שם לפני זה, ובפרש״י עה״ת שם.
5) כן הוא בדפוס ויניצאה שס״ט. דעסויא תק״ב. ווין תרכ״ב (וצילום ממנו). ועוד. אבל בכו״כ דפוסים ״שנתיישבו״. ובכת״י התו״כ (ניו יארק, תשי״ז) ע׳ שעב — וכל המאמר הוא שם על הגליון) ״שנשתכנו״.
6) סנהדרין צט, ב.
7) איוב ה, ז.
8) משלי טז, כו.
9) יהושע א, ח.
10) ראה אוה״ת שמיני (ע׳ נו): והמפרשים נדחקו מאד בזה וכו׳.
11) בפי׳ המשנה (אבות פ״א מי״ז) ״ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה״.
12) וע״ד קס״ד בתושב״כ. וראה לקוטי לוי״צ אגרות־קודש ע׳ רסו (ושם: וכן ההלכה שעלי׳ אמרו אח״כ שבדותא היא.. כולם ממש אמר ה׳ ובאותו הלשון ממש.. וה׳ עצמו אומר ההלכה והוא עצמו אמר שבדותא היא).
13) להעיר מעירובין נג, סע״א. שם סה, א. סוף הוריות. ועד״ז בכ״מ.
14) ע״ד בפרשתנו: ותקל גברתה בעיני׳ (טז, ד. ובפרש״י).

וכך בענייננו: היתרון שב"עמל מלאכה" ו"עמל שיחה", שבגללו קיימת הסברא שזוהי מטרת בריאת האדם, איננו מושלל בגלל מסקנת הגמרא ש"לעמל תורה נברא", אלא, שאין די בעמל מלאכה ושיחה כדי להוות מטרה לבריאת העולם.

במילים אחרות, סדר הענינים בדיון שבגמרא – הסברא הראשונה, השניה, והמסקנה ש"לעמל תורה נברא", קיים גם לפי המסקנה: כדי שאדם יגיע לתכלית בריאתו – "לעמל תורה נברא" – הוא נזקק לפני־כן למעלה של "עמל מלאכה" ו"עמל שיחה", וכאשר יש לו כל זאת, הוא מגיע לשלימות בתכלית בריאתו.

ד.

שלימות האדם: "דומה לבוראו"

כדי להבין זאת יש להסביר תחילה את החשיבות של "עמל" בכלל, שהוא התכלית הכללית לבריאת האדם ("אדם לעמל יולד"). כי לכאורה[15]: הקב"ה הוא עצם הטוב, וטבע הטוב להיטיב, ואם כך, מדוע הוא קבע את סדרי הבריאה כך שהאדם יצטרך לעמול ולהתייגע?

אין לומר, שזה מפני שטבעו של אדם להתענג יותר מדבר שהוא עמל עליו, כמאמר חז"ל[16]: "אדם רוצה בקב שלו מט' קבין של חברו" – שהרי טבע זה אינו הכרחי, אלא הקדוש־ברוך־הוא טבע תכונה זו באדם, ושוב קיימת אפוא הקושיה: מדוע ברא הקב"ה באדם תכונה זאת, שייהנה מדברים שהוא עמל ויגע עליהם, ולא ממתנת חינם?

ההסבר לכך: הטוב האמיתי הוא, שהאדם יגיע לדרגה שבה הוא נעשה, כביכול דומה לבוראו, כלשון חז"ל[17]: "שותף להקב"ה במעשה בראשית".

לפיכך ברא הקב"ה את העולם באופן שהאדם אינו מקבל מן המוכן את כל צרכיו, אלא באמצעות עמל ויגיעה, כדי שהוא יוכל להתעלות על־ידי־זה לדרגה של "משפיע"[18], דומה לבוראו (ולא רק דרגה של "מקבל" – שלימות של נברא), על־ידי שהוא עמל ויוצר בכוחות עצמו.

זוהי הסיבה לתכונתו של האדם, שאין הוא נהנה ממתנת חינם, אלא להיפך, הוא מתבייש בכך – "נהמא דכיסופא"[19] – כי בטבע האדם נקבע שתפקידו הוא להיות גם "משפיע", דומה לבוראו, ולא רק "מקבל".

ה.

דוקא ע"י "עמל מלאכה" משפיע האדם בעולם

עפ"ז מובן, מדוע הדעה הראשונה בגמרא היא, שהאדם נברא "לעמל מלאכה":

כיוון שהמעלה של "עמל", היא שבאמצעותו מתעלה האדם לדרגת "משפיע", "שותף לקב"ה במעשה בראשית", נראה, שאין מדובר בעיסוק בענינים שבדרגתו של האדם, אלא ליגיעה בדברים שבאמצעותם הוא משפיע על מעשה בראשית, דומם־צומח־חי של העולם, ובכך הוא נעשה שותף במעשה בראשית.

ולכן הדעה הראשונה בגמרא היא שב"אדם לעמל יולד" אין הכוונה ל"עמל שיחה" או "עמל תורה", שהם אינם בעניני העולם, אלא ל"עמל מלאכה". כאשר האדם עמל במלאכתו באופן הרצוי על־פי התורה[20], הרי הוא משפיע וגורם לכך שהבריאה כולה תהיה כראוי, ונעשה שותף במעשה בראשית.

ו.

עמל שיש בו "חידוש"

מזה שהעמל הוא כדי שהאדם יהיה שותף לקב"ה במעשה בראשית, מובן, שאין הוא יכול להגיע לשלימות ה"שותפות" באמצעות "עמל מלאכה" בלבד, אלא יש צורך גם ב"עמל שיחה",

שהרי ה"שותפות" במעשה בראשית היא היותו דומה לבוראו, וכיוון שהקב"ה אינו רק "משפיע" על הבריאה, אלא גם מחדש אותה, מובן, שגם "שותפות" האדם במעשה בראשית היא מושלמת, רק כאשר הוא גם מחדש משהו בבריאה.

לכן אין די ב"עמל מלאכה", כי ב"עמל מלאכה" אין מתבטא יתרונו של האדם על שאר סוגי הנבראים (שהרי כח המעשה קיים גם אצל בעלי־חיים), וב"עמל מלאכה" משפר האדם את הבריאה רק שיפור שהוא

---

15) לכללות סעיף זה – ראה הגש"פ עם לקוטי טעמים, מנהגים וביאורים (הוצאת תשמ"ו) ע' תרמא ואילך ובהערות שם. וראה גם לקו"ש ח"ג [המתורגם] ע' 271 ואילך.

16) ב"מ לח, א.

17) שבת י, א. קיט, ב.

18) להעיר מחדא"ג מהרש"א סנהדרין שם, ד"לעמל" ר"ת "ללמוד ע"מ ללמד".

19) ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. לקו"ת צו ז, רע"ד. ולהעיר ממ"מ להב"י בראשית מהדו"ק ד"ה אור ליוה"ש יד לטבת (י, א).

20) וראה שבת (לא, א), דשאלה הראשונה ("בשעה שמכניסין אדם לדין") היא "נשאת ונתת באמונה".

בדרגת הנבראים, אך אין הוא מעלה אותה מעבר לדרגתה – אין הוא מחדש בה.

רק כאשר "עמל מלאכה" כרוך גם ב"עמל שיחה", כאשר עבודת האדם בעולם היא באופן המבטא את מעלתו המיוחדת של מין המדבר[21], אז נוצר בבריאה חידוש, יתרון שהוא מעל לדרגת הבריאה כשלעצמה.

אך עדיין אין זו שותפות אמיתית, כי אין לו חלק בבריאתו שלו, ובמיוחד בבריאת כוח הדיבור שלו. רק כאשר הוא מקשר זאת לתורה, שהיא תורת הבורא (אשר הוא וחכמתו אחד[22]), וכל זאת באופן של עמל, שהתורה נעשית "תורתו" של האדם העמל בה[23], אז הוא מאחד את הבורא ואת הבריאה, והוא נעשה, כביכול, דומה לבוראו – שותף לקב"ה במעשה בראשית.

ז.

"עמל שיחה" - תפילה - מעל לעולם

ההסבר לכך בפנימיותם של הענינים הוא:

לגבי "עמל מלאכה" ו"עמל שיחה" מסביר[24] כ"ק מורי־וחמי אדמו"ר, שב"עמל מלאכה" הכוונה היא[25], "שיעשה מלאכתו באמונה... שיאמין בה' שהוא הזן ומפרנס והוא ית' יגמור בעדו לברכה", ו"עמל שיחה" הוא "התעסקות בתפילה"[26], כמאמר חז"ל[27] "אין שיחה אלא בתפילה".

הסבר זה הוא יסודו של ההסבר המובא לעיל, ש"עמל מלאכה" הוא בדרגת הבריאה, ו"עמל שיחה" נעלה מכך:

ע"י האמונה "שהוא הזן ומפרנס" בלבד אין מתעלים לדרגת אלקות שמעל לעולם, כי ההזדקקות לעשיה ועיסוק בדרכי הטבע נובעת ממגבלות העולם.

לכן, אף כאשר "עמל מלאכה" חדור באמונה בה', "שהוא הזן ומפרנס", ולא דרכי הטבע כשלעצמם, בכל זאת, מגיעים רק לדרגה האלקית ה"מלובשת" בעולם[28].

אבל עבודת התפילה – "עמל שיחה" – היא "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה"[29] – העלאת האדם ממטה למעלה, עד שהוא "מגיע השמימה" – מעל לבריאה.

לכן, כאשר ישנו "עמל שיחה" בנוסף ל"עמל מלאכה"[30], גורמים להתעלות בבריאה מעבר לדרגתה כשלעצמה[31], וזוהי המשמעות של "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה" – באמצעות התפילה, אין מעלים רק את האדם המתפלל, אלא גם את הענינים ה"ארציים" ("ארצה") עד ל"שמימה"[32] – לדרגה שמעל לעולם[33].

ח.

רק "עמל תורה" יוצר "חידוש"

אמנם "עמל שיחה", עבודת התפילה, גורם להתעלות הנעלית מן הבריאה, אך בכל זאת, לא יכול להיעשות על־ידי־זה חידוש אמיתי בבריאה, שהרי ההתעלות שבאמצעות התפילה נעשית ע"י האדם בכוחות עצמו, והלא האדם הוא מוגבל, ולכן גם ההתעלות מוגבלת. לפיכך גם לשינוי שנוצר על־ידי־זה בעולם יש עדיין קשר לדרגת הבריאה[34], ואין זה חידוש ממש.

לכן המסקנה בגמרא היא, ש"לעמל תורה נברא": התורה, גם כאשר ירדה למטה, היא תורתו של הקב"ה[35] – בלתי מוגבלת, נעלית לחלוטין מן הבריאה[36], ולפיכך בכוחה לגרום לשינוי מוחלט בעולם, עד לכדי יצירת מציאות חדשה ממש[37].

---

21) ראה חדא"ג מהרש"א סנה' שם.

22) רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב ה"י. תניא ח"ב פ"ח.

23) ע"ז יט, א. וראה תניא פ"ה (מו"נ ח"א פס"ח).

24) ד"ה אר"א כל אדם לעמל נברא תרפ"ט פ"ג.

25) ראה גם אוה"ת וישב (כרך ה') תתקיא, סע"א. ד"ה לא הביט עת"ר (ע' קצה ואילך).

26) ראה גם אוה"ת וישב שם (שם, ב). חיי שרה (קכט, א ואילך). ד"ה לא הביט שם (ע' קצה). יערות דבש הובא בעץ יוסף לע"י סנה' שם.

27) ברכות כו, ב. ע"ז ז, ב.

28) ראה בארוכה ד"ה אר"א שם פ"ג ואילך (וראה אוה"ת וישב שם. ד"ה לא הביט שם (ע' קצב). ובכ"מ), שע"י "עמל מלאכה" ממשיכים בחי' "מלאכה מלמעלה", שהיא התהוות העולמות, בחי' עשי'.

29) ויצא כח, יב. זח"א רסו, ב. זח"ג שו, ב. תקו"ז תי' מה.

30) ראה גם ד"ה אר"א שם פ"ו בענין ההתעסקות בתפלה (עמל שיחה), "דע"י התקשרות זו שבתפלה הרי רישומו ניכר בענינו ומעשיו בכל היום". וראה שם בסיום המאמר: "ע"י עמידה וביטול זה (בתפלה) מתקשר.. לפעול ישועות.. בעמל מלאכה כו'".

31) ראה ד"ה לא הביט שם (ע' קצה).

32) ד"ה זה היום תרצ"ד ספ"ב (סה"מ קונ' ח"ב שיט, ב). רד"ה ויחלום תש"ח. ובכ"מ. וראה לקו"ת בשלח ב, רע"ג.

33) ראה תו"א נח ט, ריש ע"ב. י, א. וראה לקו"ת בהר מא, א (לענין "התומע"ט של כל היום").

34) וראה סד"ה אר"א שם: "כ"ז הוא העמל שתחת השמש כו'". וראה גם אוה"ת וישב וחיי שרה שם. תו"ח בתחילתו (ד"ה בראשית ברא הא' פ"ז). ד"ה לא הביט שם. לקוטי לוי"צ לזח"ב (ע' קנח).

35) ראה ברכות כב, א.

36) ראה סד"ה אר"א שם (ועד"ז באוה"ת וישב וחיי שרה שם. ד"ה לא הביט שם), דתורה היא למעלה משמש הוי' דשייכה לעולמות.

37) וכדרז"ל (ירושלמי נדרים פ"ו סה"ח. ועוד) עה"פ לא־ל גומר עלי.

אך כדי שבאמצעות "עמל תורה"[38] יתעלה העולם לדרגה שהיא נעלית לגמרי מן הבריאה, מציאות חדשה, יש צורך תחילה בעבודה מושלמת ו"בירור" וזיכוך עניני העולם כשלעצמם.

לפיכך יש צורך תחילה ב"עמל מלאכה" – עיסוק בעניני העולם באופן הרצוי על־פי התורה, שעל־ידי־זה מתקנים את העולם שיהיה בעל תוכן של קדושה, אך אין די בכך, כי הכוונה איננה להשאיר את העולם במצבו ובדרגתו, אלא יש צורך גם ב"עמל שיחה" – להעלות את העולם לדרגה אלקית הנעלית מן העולם, ככל שיכול אדם להגיע בכוחות עצמו באמצעות עבודת התפילה.

ולאחר ההכנה של "עמל מלאכה" ו"עמל שיחה"[39], מגיעים ל"עמל תורה" שבכוחו ליצור חידוש בבריאה, ועל־ידי־זה מתבצעת כוונת הבריאה – לעשות לו יתברך דירה בתחתונים, שהתחתונים נעשים מציאות חדשה ממש[40].

עפ"ז מובן שרק קיומם של שלושת סוגי ה"עמל", ובסדר זה דווקא – "עמל מלאכה", "עמל שיחה", ו"עמל תורה" – מסביר את הענין של "אדם לעמל יולד": כי על־ידי עמל, גורם האדם לחידוש במעשה בראשית, ונעשה "שותף לקב"ה במעשה בראשית" – דומה לבוראו – וזוהי תכלית הבריאה.

ט.

שלושת סוגי העמל אצל אברהם

כשם שצויין לגבי עבודת האדם באופן כללי, שמטרת בריאתו היא לשנות את העולם באמצעות "עמל תורה", ולשם כך יש הכרח בהכנה של "עמל מלאכה", ו"עמל שיחה" – כך הוא גם לגבי ארץ ישראל, "ארצם" של היהודים:

ארץ ישראל ניתנה בתחילה לשבע האומות[41], כדי שישראל יכבשו אותה וישנו אותה, מארץ הגויים תיעשה ארץ ישראל, ארץ הקודש[42]: ארץ שבה מאיר בגלוי אור התורה[43], הנעלה מן העולם.

ענין זה התחיל בימי אברהם, בתחילת "שני אלפים תורה"[44], ו"אברהם התחיל להאיר"[45] – להאיר באור האלקי הנעלה מן העולם,

והתבוננותו באלקות התחילה, כדברי חז"ל[46], ע"י התבוננות אמיתית, באופן של עמל (שהרי "לא יגעת ומצאת אל תאמין"[47]), ב"בירה" (העולם), ואח"כ בשמש, שבאמצעותה מגיע השפע לעולם וכדומה, עד אשר הגיע למסקנה שיש בעל־הבית לבירה זו[48]. ועד לכדי הכרה בעליונות המוחלטת, באין ערוך, של בעל הבית על־פני הבירה, כמאמר חז"ל[49] "לא זה הוא עיקר האלקות מה שהעולמות מתהוים ממנו...".

י.

יש צורך בכל סוגי ה"עמל" כדי שתינתן הארץ לאברהם

כדי ש"הארץ" תהיה "כלי" מתאים לאור תורת אברהם, הנעלה מן העולם (שבאמצעותו היא נעשית ארץ ישראל, ארץ הקודש), צריך להיות בה תחילה הענין של "עמל מלאכה" ו"עמל שיחה".

לפיכך, דווקא העובדה שיושבי הארץ היו "עסוקין בניכוש... בעידור..." – ענין של "עמל מלאכה" – היוותה הכנה לכך, שלאחר בקשת ותפילת[50] אברהם ("שיחה") "הלואי יהא חלקי בארץ הזאת", תינתן ה"ארץ" לאברהם "ולזרעו אחריו", שהם הפכוה לארץ שמאיר בה אור התורה, הנעלה מן הבריאה.

(משיחות י' שבט תשכ"ח, י"א ניסן תשל"ב)

---

38) להעיר מתו"ח (שם ספ"ז): "זהו הנקרא עמל תורה שבא לתקן במע"ב כו'". ולהעיר ג"כ ד"עמל תורה" הוא (לא לימוד התורה מצ"ע, כ"א) "עמל פה" – "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך" – עיין תניא רפל"ז. וראה גם חדא"ג מהרש"א דלעיל הערה 17.

39) ראה תו"ח שם (רפ"ט): "ונמצא שעמל תורה מלובש בעמל שיחה דמע"ב לברר ולתקן כו'".

40) ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 22 ואילך ובהערות שם.

41) פרש"י ר"פ בראשית.

42) ראה בארוכה לקו"ש ח"ה [המתורגם] ע' 10 ובהערות שם. ח"י ס"ע 2 ואילך.

43) להעיר מרמב"ן (אחרי יח, כה) ד"עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'", עיי"ש בארוכה.

44) ע"ז ט, א.

45) שמו"ר פט"ו, כו.

46) ב"ר רפל"ט. וראה ג"כ רמב"ם הל' ע"ז פ"א ה"ג.

47) מגילה ו, ב.

48) ראה ב"ר שם.

49) תו"א מג"א צט, ב. הובא ונת' בלקו"ת שה"ש (ח, א), אוה"ת יתרו (ע' תתמב), סד"ה כי עמך תש"א.

50) להעיר מפי' מהרז"ו לב"ר פרשתנו שם.

בראשית ל, כד: וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יֹסֵף יְהוָה לִי בֵּן אַחֵר:

יוסף" בחי' צדיק, ה' לי בן אחר" שמבחי' אחר יעשה בן, יתרון האור וכו', צדיק ובעל תשובה ביחד

יוסף הוא מלשון תוספות ויתרון, יוסף ה' לי בן אחר שמבחי' אחר יעשה בחי' בן, ע"ד בעלי תשובה, שנעשה יתרון[1] האור מן החשך.

ויוסף שפטפט[2] ביצרו הוא בחי' צדיק דמעיקרא בחי' יסוד[3], הנקרא צדיק[4] יסוד עולם.

ויש מעלה בבעל תשובה לגבי צדיק כמאמר[5] במקום שבעלי תשובה עומדין כו', ויש מעלה בצדיק לגבי בעל תשובה וכו'. ועיין במס' ברכות דף לד[6].

ויש, שיהי' בה ב' המעלות דבעלי תשובה[7] וצדיקים על דרך לאתבא[8] צדקייא בתיובתא.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות־דברים עמוד תטז

לידת בנימין תלויה בלידת יוסף

לידת בנימין תלויה בלידת יוסף כמו שאמרה רחל בלידת יוסף, יוסף ה' לי בן אחר, שקאי על בנימין, ועיין [עץ חיים] בשער[9] מ"ן ומ"ד דרוש י', ובפרי עץ חיים בשער ק"ש[10] שעהמ"ט.

יוסף נק' חי, יסוד[11] ז"א דדכורא כמ"ש[12] בני יוסף חי הוא בסוד אבר חי, ויש ב' פעמים ח"י ע"ד מ"ש[13] חי חי הוא יודך כמוני, הב' פעמים חי הוא, חי דאבר היסוד, וחי דיסוד דנוקבא רוחא[14] דשביק בגווה בחי' בנימין

---

1) קהלת ב, יג.

2) בבא בתרא קט, ב "ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה (שמות ו, כה), מאי לאו מבנות יתרו שפיטם עגלות לעבודה זרה, לא דאתי מיוסף שפטפט ביצרו". ופרש"י **שפטפט**, מתריס ונלחם כנגד יצרו, ע"ש.

3) **יוסף בחי' יסוד**: ראה זהר חלק א' דף נט, ב "יוסף בגין דנטיר לי' לברית זכה דאקרי צדיק". וראה בתורת לוי יצחק חידושים וביאורים בש"ס עמוד רנג, וז"ל: "יוסף — יסוד, הי' לו נסיון עם פוטיפר, והנסיון הי' בזנות שהוא באבר היסוד ע"ש. ובהערות על ספר בראשית עמוד רפד "שיוסף בחי' יסוד מספרו ו' פעמים הוי' כי הוא המדה השישית". וראה בתורת מנחם התוועדויות ה'תש"נ ח"ד שיחות ש"פ בלק עמוד 15 ובהערה 21 וז"ל: "שיוסף הוא בחי' יסוד דאצילות, שענינו הוא להביא ולהמשיך בחי' אצילות (האבות) בבי"ע — ראה ביאורי הזהר (לאדמו"ר האמצעי) ויחי כט, ד ואילך. אור התורה ויחי תתקצ"א א ואילך. תשכ"א א ואילך. תורת מנחם — ספר המאמרים מלוקט חלק ד' עמוד קז ואילך. ע"ש".

4) משלי י, כה. ראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי פרשת נח דף ה, א (ד"ה ר' חייא פתח וכו') וז"ל: הנה בחי' צדיק הוא בחי' יסוד שהוא גוף האור השפע הנשפע מלמעלה למטה, וזהו הנקרא צדיק להיותו ממשיך שפע זאת, כמו הצדקה שהוא ההשפעה, והמשפיע נק' צדיק שמשפיע צדקות . . שנק' צדיק באמת ע"י בחי' השפעתו בתמידות כמו משה רעי' מהימנא להשפיע כל התורה לישראל, וכן בכל דור בחי' המשפיע לישראל נק' צדיק וע"ז נאמר וצדיק יסוד עולם ע"ש.

5) ברכות לד, א.

6) וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים (ישעי' סד, ג) עין לא ראתה אלקים זולתך, ופליגי דר' אבהו מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין שנאמר (ישעי' נז, יט) שלום שלום לרחוק ולקרוב, לרחוק ברישא והדר לקרוב. ור' יוחנן אמר לך מאי רחוק שהי' רחוק מדבר עבירה מעיקרא ומאי קרוב שהי' קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו, ע"ש.

7) ומבאר הפסוק כאן, "ותקרא את שמו יוסף" זהו בחי' צדיק מעיקרא, דזהו יוסף שפטפט ביצרו, ומ"ש אח"ז "יסף ה' לי בן אחר" זה בחי' בעל תשובה, והכוונה שיהי' ב' מעלות ביחד.

וי"ל דבזה ג"כ מתורצת שאלת המפרשים, ד"יוסף" הראשון בפ' כתוב בתוספות אות ו', משא"כ "יסף" השני חסר ו' (ראה לעיל סימן מד), ולפי הנ"ל מבואר, ד"יוסף" הראשון בחי' צדיק דהוא מלא, משא"כ "יסף" השני הוא בחי' בעל תשובה, דהי' **חסר** — בחי' אחר — ונעשה אח"כ בחי' בן וד"ל.

8) ראה זוהר ח"ג — פרשת בהעלותך — דף קנג, ב. לקוטי תורה דרושי שמיני עצרת צב, ב. שיר השירים נ, סע"ב. המשך תער"ב ח"ג עמוד א'שו. א'שמב. ראה בצל החכמה עמוד 137. ועוד.

9) שער לט.

10) ע"ש פרק ו. ז.

11) **יוסף** . . **יסוד ז"א**, יוסף הוא בחי' יסוד. ראה זהר חלק א' דף נט, ב "יוסף בגין דנטיר לי' לברית זכה דאקרי צדיק". וראה בתורת לוי יצחק חידושים וביאורים בש"ס עמוד רנג, וז"ל: "יוסף — יסוד, הי' לו נסיון עם פוטיפר, והנסיון הי' בזנות שהוא באבר היסוד ע"ש. ובהערות על ספר בראשית עמוד רפד "שיוסף בחי' יסוד מספרו ו' פעמים הוי' כי הוא המדה השישית". וראה בתורת מנחם התוועדויות ה'תש"נ ח"ד שיחות ש"פ בלק עמוד 15 ובהערה 21 וז"ל: "שיוסף הוא בחי' יסוד דאצילות, שענינו הוא להביא ולהמשיך בחי' אצילות (האבות) בבי"ע.

— ראה ביאורי הזהר ויחי כט, ד ואילך. אור התורה ויחי תתקצ"א א ואילך. תשכ"א א ואילך. תורת מנחם — ספר המאמרים מלוקט חלק ד' עמוד קז ואילך. ע"ש".

12) בראשית מה, כח "ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי". בלקוטי לוי יצחק הערות לזהר שמות־דברים עמוד נג מציין לזהר חלק א' עמוד ריא, ב וז"ל ברזא דברית קדישא דאקרי חי העולמים, ובזהר חלק ב' פרשת תרומה דף קלח, א וז"ל נשמת כל חי כו' ונשמתא דפרחא מההוא חי העולמים, ובהקדמת הזהר דף ו, א בן איש חי דא צדיק חי עלמין ע"ש. וראה מאורי אור אות ח' סעיף כד וז"ל חי הוא יסוד, ונק' יסוד חי בעת הזווג נעשה מאבר מת חי, ע"ש.

13) ישעי' לח, יט.

14) **רוחא דשביק גבה בנימין**: ראה זהר (סבא) משפטים דף צט, ב. לקוטי תורה מהאריז"ל פרשת וירא ד"ה והנה בן לשרה. וז"ל: ונבאר עתה מציאות בנימין . . כבר ידעת מ"ש בסבא משפטים כי בביאה ראשונה של אדם שדי רוחא בגוה . . כי בביאה ראשונה עשה אותה כדי שתהי' כלי ראוי לקבל טפה הזרעית, ואחר שקבלה הכלי ההוא משם ואילך תתעבר ותקבל הטפה הזרעית . . ., ואמנם כאשר ילדה רחל את בנימין נאמר בה ויהי בצאת **נפשה** כי מתה, ופי' הדבר כי אותו הבחי' של האי רוחא דשביק בה יעקב הנקרא בן, הנה כבר בארנו כי יש בו חלק חיות הנוקבא עצמה והוא הנקרא נפשה . . .,

(שבאמת חיות הנוקבא דמל׳ הוא מרוחא דשביק בגווה שהוא הנפש דמל׳, כמ״ש בע״ח שער מ״ן ומ״ד דרוש ז׳ ח׳ ע״ש). שכשמתחברים שניהם יוסף ובנימין דוקא אז יש היחוד להזריע להולדה. (משא״כ היחוד הראשון הוא רק לעשותה[15] כלי, ולא להזריע, שע״י היחוד הראשון נעשה רק בחי׳ בנימין רוחא דשביק בגווה).

והוא מה שלידת בנימין תלויה בלידת יוסף.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד תטז

וכשילדה יצאה נפשה ממנה ומתה וז״ש ויהי בצאת נפשה הוא ב״ן וכן ר״ת בצאת נפשה הוא ב״ן וזהו ב״ן ימין ע״ש.
ראה עוד מאמרי אדמו״ר הזקן תקס״ב חלק ב׳ עמוד שלה. שלט. אור התורה מקץ (כרך ו׳) עמוד תתשג, ב. המשך תרס״ו עמוד תשג. ועוד.

15) לשון הגמ׳ סנהדרין כב, ב. אשה אינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי.

אגרות קודש

[ה׳תשל״ב]

מובן שאין יסוד **כלל** ליפחד לכתוב לי – שהרי השתדלותי היא לעזור כפי יכולתי – ולא ח״ו להכביד או לגעור וכיו״ב.

בתקופות **מעבר** בחיי האדם (מקטנות לבגרות, מבגרות לעמידה וכו׳) – ה״ה רגיש (sensitive) יותר ויציב (stable) פחות – ולכן **רגיל** שאז נעשות אצלו שאלות חדשות או ספקות – שכשתעבור התקופה בעצמו ימצא הפתרון ובקל, אבל בעת המעבר נ״ל שזהו ספק גדול וכו׳. וע״י שיחה עם אחר יסבירו שהפתרון פשוט וכו׳. ולכן זה שאצלה כנ״ל – ה״ז כך אצל **כו״כ** ועובר במשך הזמן.

סיבה נוספת אצלה וגדולה היא: **כשהתחילה** ״להרגיש לא נוח״ באופן קל – הרי במקום **הוספה** בענינים המחזקים את בנ״י (שזהו תומ״צ) הרי ככתבה – **מיעטה** בהם! ומובנות התוצאות. ואף שהמיעוט בא ע״י פיתוי היצה״ר שכיון שע״פ **חשבונו** אין מגיע לה **כלל** עונש כזה (כההרגשה הנ״ל) ה״ז היפך היושר כלפי׳ ולכן דאַרף זי ״אָפּטאָן״ וכו׳ ומה בכלל השייכות בין קיום התומ״צ והרגשתה – שהקיום יועיל בזה?! (ולומר שזהו ענין דנסיון – לוינט ניט דעם יצה״ר, כמובן).

ובהתבוננות קלה מובן שזהו פיתוי ד״מלך זקן **וכסיל**״: 1) אפשר זהו נסיון, וכנ״ל. 2) חשבון **היצה״ר** שאין מגיע כו׳ – ״אפי״ל״ חשבון שקר. והשייכות הנ״ל – כאו״א (**ופשוט** שגם היא בכלל) מאמין באמונה פשוטה שככתוב בכ״מ **ובהסברה** שתורתנו תורת חסד היא ולהיטיב לאדם גם בעוה״ז – טובה אמתית (ולכן אפשרי שבתחילה נראה הדבר קשה לקיימו – אלא שהתורה **יודעת שדוקא** ע״ז יבוא רוב טוב לאחרי זמן).

פשוט ג״כ ששכל התורה גדול ועמוק הוא משכל בנ״א החכם ביותר (ובפרט משכלו של אדם **הנוגע** בדבר) – ולכן אין פלא **כלל** באם קורה ובנ״א אינו מבין לפי שעה הטובה **בשבילו** בעוה״ז – ע״י שיקיים הוראת התורה (ובאם מקיימים הוראת רופא בנ״א לקחת pill שאינו מתוק – עאכו״כ שצ״ל קיום הוראות התורה).

[בירור ספקות שלה והרמת מצב רוחה – דוקא ע״י דבור ושקו״ט עם בחור בזה, וכבר עשתה כן פעמים אחדות – ע״פ תורה: אינו רצוי ואינו כדאי לא בשבילה ולא בשבילו. שמזה גם מובן: 1) שאין זה טוב בשבילם, 2) **שבודאי** תמצא אופן אחר המותר – להשיג הנ״ל, באם תרצה].

עוד סיבה להרגשתה וכו׳ (וג״ז נראה במכתבה עצמה): בכל העמודים לא נזכרה אף תיבה אחת וגם לא ברמז – ע״ד **חובת הקדושה** לעזור להזולת ובפרט לאלה שלא זכו שהוריהם יחנכום בדרך התומ״צ, יודיעום מה זה יהדות **וכו׳** – אף ש(כמדובר באריכות קצת בההתועדות) הם **זועקים** לעזר –

עד כ״כ הצליח היצה״ר לפתותה שתתענין אך בעצמה והרגשותי׳

וכשתעשה בהצלת הנ״ל – עכ״פ בדרך המיצוע – ומתוך חיות ושמחה (על **זכותה** הנפלאה ויכולת שניתנה לה בזה)

בודאי שתוטב ההרגשה וכו׳.

*

נכנסו בתור (שנתארך ביותר – ע״י הטרדות דאה״ק ת״ו, עניני שנת הע׳ **ועוד**) וגם בזה תראה איך שפיתוי-הסברת היצה״ר אפי״ל היפך האמת. וק״ל.

אזכיר עה״צ ותבש״ט.

לך־לך טו, ז – ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וגו'

(תוכן: רצה הקב"ה להראות את אברהם איך בתחיית המתים ישוב אברהם ויירש את הארץ)

א. ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים וגו' רצה הקב"ה להראות את אברהם איך בתחיית המתים ישוב אברהם ויירש את הארץ. והוא בהזכיר מאמרם ז"ל (ב"ר מט, כג) על פסוק ואנכי עפר ואפר, שהוא אילו הרגני נמרוד לא הייתי עפר, אילו שרפני אמרפל לא הייתי אפר, הנה שהשוה את זו עם זו. ובזה יאמר הלא את עצמך נדרתי לתת את הארץ, שהוא אחר התחייה. אל תתמה על התחייה מהעפר, כי גדולה היא מניעתי מן האש שלא ישרפך, ממניעתי מן העפר שלא יכלך. והנה אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים כאילו מהיותך אפר החייתיך, ובזה תבטח לתת לך את הארץ הזאת לך בעצמך. כי מי שקיימך מהיותך אפר שלא בטבע, יקימך מהיות עפר. וזהו אומר לתת לך שהוא לו לעצמו ואין זה רק אחר התחייה.

ועל זה השיב ואמר במה אדע כי אירשנה, לומר, הנה אם כשתתן אותה לזרעי ימשך קיומה עד אחר התחייה מובטח אה"י בזה, אך במה אדע שביני וביני לא יאבדו ברוע בחירתם באורך הזמן, ומה גם בין הגוים, באופן שתפסק מציאותם מהעולם. ומה גם בגליות שנרמזו לו בענין המלכים כמדובר למעלה ויבטל ענין התחייה, גם לי גם להם ולא אירשנה.

על כן אמר לו אל תירא כי קחה לי עגלה וכו', והוא מאמרם ז"ל (ב"ר מד כג) וז"ל, עגלה משולשת זו בבל שמעמדת שלשה – נבוכדנצר אויל מרודך ובלשאצר. ועז משולשת זו מדי שמעמדת שלשה – כורש ודריוש ואחשורוש. ואיל משולש זו יון כו'. ותור הגוזל זו הרביעי. והראה לו הוא יתברך שכל הארבע מלכיות יתבתרו. ואת הצפור לא בתר כי לא יכלו, כמאמרם ז"ל (סוטה ט, א) חצי אכלה בם חצי כלים והם אינן כלים.

ושמא תאמר הלא טוב לבטל המלכיות ולא נצטרך תפלה ובקשה לינצל מהם. לזה אומר וירד העיט וכו', והוא מאמרם ז"ל (ילקוט רמז עו) וירד העיט וכו' הוא דוד, על הפגרים הם המלכיות, וישב אותם אברם. ופירושו כי רצה דוד לכלות כל האומות, והשיבו אברהם שהוא במה שבירר לבניו את המלכיות במקום גיהנם, ועל כן מנע ה' את דוד מלבוא בדמים. ויתכן הוא מאמר דוד באומרו (תהלים יח, לח) ארדוף אויבי ואשיגם וכו' כמפורש אצלנו במקומו. וזה יהי' ענין הכתוב וירד העיט הוא דוד, על הפגרים הם הרמוזים בפגרים הנזכרים שהם המלכיות.

ומה שאמרתי וישב אותם אברם – את הפגרים – מליפול ביד העיט – הוא דוד. הוא כי ויהי השמש לבא וכו' כי שם לפניו הוא יתברך את המלכיות, הם אימה וכו', ואת גיהנם הוא תנור וכו', ובחר אברם במלכיות, שעל ידי כן הי' סיבה שלא נתנם השם ביד דוד, שאם יכלם איך ישעבדו את ישראל, נמצא בזה כאילו ימנעו בידים.

והענין כי הנה יש שני זמנים, אחד טרם זמן העתיד, שהוא זמן הדין הגדול המתייחס לנשף וערב יום. ועד זמן ההוא הוא בעוד יום. והנה אשרי מי שטרם יחשך היום ברוגז הדין, הוא נקי מפשעיו, ואין זה רק על ידי שעבוד מלכיות, ואם אין שעבוד מלכיות, נשארו אשמותם צרורות בשמלותם על שכמם, עד הדין ההוא לידון בגיהנם העתיד. וזהו מאמר הכתוב ויהי השמש לבא, רמז אל טרם יחשיך, קודם סוף היום של דין הגדול, ואז ותרדמה של נבואה נפלה על אברהם. והנה אימה וכו' שהם הארבע מלכיות שיברור, שזה טוב להם, טרם יחשך ויצטרכו לדון בגיהנם העתיד – שהוא אחר בא השמש. ובהזכירו ביאת השמש, נרמז כי אז גיהנם הנקרא חשך – כמו שאמרו ז"ל (שמו"ר יד, ב) על חשך מצרים, ועיקר גיהנם הוא תנור עשן כו'– כדי שיברור. ויהי כן על ידי מה שהפיס דעתו באומרו ידוע וכו' כאשר יבא ביאורו בס"ד.

ואמר אחרי כן, כי על ידי הבירור נמשך, כי הגיהנם שהעביר לפניו על ידי מה שבירר את השעבוד, ישלוט במשעבדים. וזהו שרמז באומרו (לקמן יז) ויהי השמש באה ועלטה הי', רמז כי אז בזמן ההוא שכבר בא השמש ועלטת הדין באה, אז והנה תנור עשן הוא גיהנם העתיד אשר עבר עליו, יהי' בין הגזרים האלה הם האומות ולא על ישראל, כי בירר לבניו השעבוד.

תורת משה – להאלשיך

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שבת קודש עמוד ב

קונות מן התורה, אם כן מַאי אִיכָּא בֵּין רַבִּי שִׁמְעוֹן לְרַבָּנָן, שמחמת כן נחלקו במשנתינו מי יכול לחזור בו.

משיבה הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּרַב חִסְדָּא** – יש ביניהם מחלוקת אם תקנת משיכה נאמרה כדברי רב חסדא, **דְּאָמַר רַב חִסְדָּא** להלן (מט:), **כְּדֵרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בְּמוֹכְרִין כָּךְ תִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בְּלָקוֹחוֹת,** כלומר, כשם שתיקנו חכמים שיכול המוכר לחזור בו כל עוד לא משך הקונה, כך תיקנו מטעם זה שגם הלוקח יוכל לחזור בו, שמעתתה כל שכן שיטרח המוכר להציל, משום שיחשוש שמא הקונה יראה דליקה באה ויחזור בו, ויפסיד המוכר את הכל. ובזה נחלקו, **רַבִּי שִׁמְעוֹן לֵית לֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא** – רבי שמעון אינו סובר שנתקנה תקנת משיכה אף על הלוקח כפי שאמר רב חסדא, ולכך אין הלוקח יכול לחזור בו, **וְרַבָּנָן אִית לְהוּ דְּרַב חִסְדָּא** – רבנן סוברים שתיקנו אף על הלוקח כדברי רב חסדא, ושניהם יכולים לחזור בהם.

הגמרא מוסיפה להקשות ממשנתינו על ריש לקיש: **תְּנַן** במשנתינו, שאמנם כשנתן מעות ולא משך את החפץ יכול לחזור בו, **אֲבָל** מכל מקום **אָמְרוּ** חכמים על החוזר בו, **מִי שֶׁפָּרַע מִדּוֹר הַמַּבּוּל הוּא עָתִיד לִיפָּרַע מִמִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּדִיבּוּרוֹ.** שואלת הגמרא: **אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא קוֹנוֹת** וכדעת רבי יוחנן, מובן **שִׁמְשׁוֹם הָכִי קָאֵי בַּ'אֲבָל'** – משום קנין זה עומד החוזר בו בקללת 'מי שפרע', שחוזר בו על כל פנים מקנין המועיל מן התורה, **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ** כריש לקיש שאף מן התורה **מָעוֹת אֵינָן קוֹנוֹת, אַמַּאי קָאֵי בַּ'אֲבָל'** – מדוע החוזר בו עומד בקללה זו, והרי לא נעשה כאן שום קנין. מתרצת הגמרא: **מִשּׁוּם דְּבָרִים** – משום שחזר בו ממה שדיברו וסיכמו ביניהם.

שואלת הגמרא: **וּכְדַבָּרִים מַי קָאֵי בַּ'אֲבָל'** – וכי על דברים בלבד עומד החוזר בו בקללת 'מי שפרע', **וְהָתַנְיָא** – והרי שנינו בברייתא,

◆ יום ראשון ה׳ מרחשון ◆

יב (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ׃

א וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָם אֵיזֵל לָךְ מֵאַרְעָךְ וּמִיַּלָּדוּתָךְ וּמִבֵּית אֲבוּךְ לְאַרְעָא דִּי אַחֲזִנָּךְ׃

רש״י ◂ **לֶךְ־לְךָ** • לַהֲנָאָתְךָ וּלְטוֹבָתְךָ, וְשָׁם אֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל, וְכָאן אִי אַתָּה זוֹכֶה לְבָנִים. וְעוֹד, שֶׁאוֹדִיעַ טִבְעֲךָ בָּעוֹלָם.

כלי יקר – עוז והדר

יב (א) **וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל אַבְרָם לֶךְ לְךָ וְגוֹ׳.** מֶה הָיָה הַמִּקְרָא חָסֵר אִם הָיָה אוֹמֵר ׳לֶךְ לְךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ׳, וְלָמָּה הִזְכִּיר פְּרָטִים אֵלּוּ **מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ.** גַּם מִלַּת **לְךָ** צְרִיךְ בֵּאוּר, כִּי אֵין מַשְׁמָעוּתוֹ לְךָ ׳לַהֲנָאָתְךָ׳ (ראה רש״י). גַּם מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ״ן שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן (אֱלֹךְ לִי אֶל הַר הַמּוֹר) (שיה״ש ד ו) לֹא נִרְאֶה, כִּי (גַּם ׳לִי׳ גַּם ׳לְךָ׳ יִהְיֶה לוֹ) בֵּאוּר אַחֵר הֵיוֹתֵר קָרוֹב לִפְשׁוּטוֹ:

וְנִרְאֶה לוֹמַר, שֶׁהֶעְתִּיקוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵעִנְיָן לְעִנְיָן כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּחַנְּכִין הַתִּינוֹק, כִּי אוּלַי יִהְיֶה קָשֶׁה עָלָיו לְקַבֵּל הַכֹּל בְּבַת אַחַת, עַל כֵּן עָשָׂה לוֹ שְׁלֹשָׁה חֲלָקוֹת וְהֶעְתִּיקוֹ אֶל עִנְיָן רְבִיעִי. כִּי מִתְּחִלָּה בִּקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לַעֲזֹב אַרְצוֹ, וְזֶה שֶׁאֵלָּה קְטַנָּה, יַעַן כִּי אֵין לָאָדָם תּוֹעֶלֶת מֵאַרְצוֹ יוֹתֵר מֵאֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת כִּי אִם הַשֵּׁם וְהַכָּבוֹד הַמְדֻמֶּה שֶׁעוֹשִׁין לוֹ בְּמָקוֹם שֶׁמַּכִּירִין אוֹתוֹ, וְזוֹלַת זֶה אֵין לוֹ שׁוּם עֵזֶר וְסַעַד מִכָּל אַנְשֵׁי אַרְצוֹ הָרְחוֹקִים, וּבְנָקֵל יִתְפַּתֶּה לְעָזְבָם. וְאַחַר־כָּךְ כַּאֲשֶׁר הִסְתַּחֵל מִלְּבּוֹ כָּל אַרְצוֹ, אָמַר פֶּן יִהְיֶה נַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּאַנְשֵׁי תּוֹלַדְתּוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִצָּת עֵזֶר וְסַעַד מֵהֶם, כְּדֶרֶךְ הַמִּשְׁפָּחוֹת שֶׁהָאֶחָד נִכְנָס בָּעֲבִי הַקּוֹרָה בְּעַד שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ וְלֹא יִתְּנוּ לְזָרִים מָקוֹם לִמְשֹׁל בָּהֶם, וְזֶה תּוֹעֶלֶת קְצָת יוֹתֵר מֵהָרִאשׁוֹן. וְאַחַר שֶׁנִּתְפַּתָּה גַּם לָזֶה, חָשַׁשׁ פֶּן תִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּבֵית אָבִיו שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׁם תּוֹעֶלֶת נוֹסָף עַל כָּל אֵלּוּ, וְהוּא תּוֹעֶלֶת מָמוֹן, כִּי (בַּיִת וָהוֹן נַחֲלַת אָבוֹת) (משלי יט יד):

נוֹסָף עַל שְׁלֹשָׁה מִינֵי קוּרְבָה אֵלּוּ יֵשׁ קוּרְבָה רְבִיעִית, כִּי ׳אָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ׳ יוֹתֵר מִכָּל שְׁלֹשָׁה מִינֵי קְרוֹבִים אֵלּוּ (סנהדרין ט:), עַל כֵּן נֶאֱמַר לָךְ לְךָ), לְעַצְמוּתְךָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר לְאָדָם שֶׁיֵּלֵךְ (לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם) (לעיל ג כג), וּלְמַעְלָה פָּרְשַׁת בְּרֵאשִׁית (שם) פֵּרַשְׁתִּי שֶׁקָּאֵי עַל הַר הַמּוֹרִיָּה, כִּי ׳אָדָם מִמְּקוֹם כַּפָּרָתוֹ נִבְרָא׳ (ב״ר יד ח) וּמְקוֹרוֹ מִן הַר הַמּוֹרִיָּה כִּי מִשָּׁם לֻקַּח עֲפָרוֹ, וְדֶרֶךְ הַסֶּלַע שֶׁבְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלְּמַטָּה מִכְּנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלְּמַעְלָה (עֹלִים וְיוֹרְדִים בּוֹ) הַנְּשָׁמוֹת הַטְּהוֹרוֹת, אִם כֵּן שָׁם עַצְמוּת הַגּוּף וְשָׁם חֶבְיוֹן עֻזּוֹ שֶׁל הַנְּשָׁמָה, וְאִם כֵּן אָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוּתוֹ בְּיוֹתֵר מִן כָּל מִינֵי קְרוֹבִים שֶׁהִזְכִּיר, עַל כֵּן נֶאֱמַר **לְךָ ׳לְךָ׳**:

וְכֵן נֶאֱמַר לְשׁוֹן זֶה בְּעֵקְדָה (להלן כב ב) (וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה) וְגוֹ׳, וּבִשְׁנֵיהֶם לֹא גִּלָּה לוֹ הַמָּקוֹם מִיָּד, כִּי כָּאן נֶאֱמַר **אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ,** וּבָעֵקְדָה נֶאֱמַר (שם) (אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ), לְפִי שֶׁלֹּא רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְגַלּוֹת לְאַבְרָהָם מְקוֹם מוֹצָא הַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ עַד אֲשֶׁר יִעְרֶה עָלָיו מִמָּרוֹם רוּחַ קָדְשׁוֹ תְּחִלָּה, כִּי מֵהַיְדוּעַ שֶׁאֵין הַנְּבוּאָה שׁוֹרָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ (מכילתא מס׳ דפסחא א), וְאִם כֵּן כָּל זְמַן הֱיוֹתוֹ בְּחוּץ לָאָרֶץ עַד שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ רוּחַ נְבוּאָה לֹא יֵדַע וְלֹא יָבִין מַהוּת הַנְּשָׁמָה אֲשֶׁר מְקוֹרָהּ מִן הַר הַמּוֹרִיָּה, וַאֲפִלּוּ מַהוּת יְצִירַת הַחֹמֶר מִשָּׁם לֹא יָבִין, עַד בּוֹאוֹ אֶל תּוֹךְ הָאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה מָקוֹם מוּכָן אֶל הַנְּבוּאָה אָז הֶרְאָה לוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מַעֲלוֹת הַמָּקוֹם הַקָּדוֹשׁ הַהוּא, וְאֵיזֶהוּ הוּא מָקוֹם לְעַצְמוּתוֹ שֶׁל אָדָם (כִּי שָׁם בֵּיתוֹ) וּמְקוֹם חֲצִבָתָהּ שֶׁל הַנְּשָׁמָה וּמַחְצַב הַחֹמֶר, אֲשֶׁר בַּעֲבוּרוֹ רָאוּי לוֹ לַעֲזֹב כָּל אֵלּוּ וְלֵילֵךְ לְדַבֵּק בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ הַהוּא, כִּי שָׁם יִגִּיעַ אֶל דְּבֵקוּת הַשְּׁכִינָה. וְזֶהוּ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י (פסוק ט) (הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה) ׳לֵילֵךְ לִדְרוֹמָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם וְהַר הַמּוֹרִיָּה׳:

וּמִטַּעַם זֶה לֹא נֶאֱמַר בְּתְחִלַּת מַרְאֵה זוֹ ׳וַיֵּרָא אֵלָיו ה״ כִּי אִם עַד אַחַר שֶׁנִּכְנַס בָּאָרֶץ (פסוק ז), כִּי אָז הָיָה מוּכָן לִרְאוֹת בְּמַרְאוֹת הַשְּׁכִינָה, אֲבָל קֹדֶם זֶה שֶׁהָיָה עֲדַיִן בְּחוּץ לָאָרֶץ לֹא הָיָה שׁוֹמֵעַ כִּי אִם (קוֹל דְּבָרִים), כִּי לֹא נִרְאֶה אֵלָיו ה׳ עֲדַיִן עַד בּוֹאוֹ לָאָרֶץ וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסָמוּךְ (שם):

וְעַל כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא ׳סְלָמָא׳ שֶׁל צֹר׳, כִּדְאִיתָא בְּיַלְקוּט פָּרָשָׁה זוֹ (רמז סב) ׳בְּיָוון שֶׁהִגִּיעַ אַבְרָהָם לְסֶלָמָא שֶׁל צֹר אָמַר יְהִי חֶלְקִי בָּאָרֶץ הַזֹּאת׳, מִי הִגִּיד לְבַעַל הַמִּדְרָשׁ שֶׁהִגִּיעַ אַבְרָהָם לְסֶלָמָא שֶׁל צֹר. וַדַּאי בַּדָּנָתוֹ עַל הַר הַמּוֹרִיָּה, כִּי שָׁם מְקוֹם הַסֶּלַע אֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב עוֹמֵד בְּבֵית אֵל (להלן כח יח), וְדֶרֶךְ אוֹתוֹ סֶלַע עוֹלִים וְיוֹרְדִים הַנְּשָׁמוֹת, וְשָׁם ׳צוּר׳ חֶצְבוֹ שֶׁל הַגּוּף כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נא א) (הַבִּיטוּ אֶל צוּר חֻצַּבְתֶּם), כִּי מֵאוֹתוֹ צוּר שֶׁנִּקְרָא ׳אֶבֶן שְׁתִיָּה׳ הֶחְשִׁיכָה הָעוֹלָם הַבְּלִלִי (יומא נד:), גַּם הָאָדָם שֶׁנִּקְרָא עוֹלָם קָטָן (תנחומא פקודי ג) נוֹצַר מִמְּקוֹם אוֹתוֹ צוּר אֲשֶׁר בּוֹ מְקוֹם הַסֶּלַע גַּם לַנְּשָׁמָה כְּאָמוּר. וּמִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר **לְךָ לְךָ** כָּאן וּבָעֵקְדָה, וְכֵן בְּפָסוּק ׳אֵלֶיךָ **לִי** אֶל הַר הַמּוֹר׳: **וְכֵן** (שיה״ש ב יא) (הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ **לוֹ,** הָלַךְ לִמְקוֹם מְקוֹרוֹ, כִּי (אֵד עוֹלֶה מִן הָאָרֶץ) (לעיל ב ו). וְכֵן (דברים ב יג) (קוּמוּ וְעִבְרוּ **לָכֶם** אֶת נַחַל זָרֶד), הֵינוּ גַּם בֵּן לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְכֵן (ירמיה ה ה) (אֵלְכָה לִּי אֶל הַגְּדֹלִים), כִּי שָׁם דִּירַת הַשְּׁלֵמִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת שבת פרשת לך לך ה'תשמ"ב)

כַּאֲשֶׁר מַעֲבִירִים אֶת הַסִּדְרָה, וְנִזְכָּרִים שֶׁשָּׁם הַסִּדְרָה הוּא "לֶךְ־לְךָ" [הַיְינוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁבְּסִדְרָה זוֹ יֶשְׁנָם רִיבּוּי עִנְיָנִים, וְאִילּוּ צִיווּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאַבְרָהָם "לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ גוֹ'" מְסוּפָּר רַק בַּפְּסוּקִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁבַּסִּדְרָה, אַף־עַל־פִּי־כֵן, נִקְרֵאת כָּל הַפָּרָשָׁה כּוּלָהּ בַּשֵּׁם "לֶךְ־לְךָ"] – הֵרֵי זֶה מַזְכִּיר וּמְעוֹרֵר שֶׁהָעֲבוֹדָה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפָן דְּ"לֶךְ־לְךָ", הֲלִיכָה אֲמִיתִּית, לְמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְבָּלָה, בְּאֵין־עֵרוֹךְ לְגַבֵּי דַּרְגָּתוֹ הַקּוֹדֶמֶת.

וְלֹא רַק כַּאֲשֶׁר מְדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיְנֵי הָרְשׁוּת – דְּמַאי קָא־מַשְׁמַע־לָן, אֶלָּא גַּם כַּאֲשֶׁר מְדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיְנֵי קְדוּשָּׁה, נִדְרֶשֶׁת הֲעֲבוֹדָה שֶׁל "לֶךְ־לְךָ", עֲלִיָּה וְהִילּוּךְ שֶׁבְּאֵין־עֵרוֹךְ.

זֹאת אוֹמֶרֶת: גַּם כַּאֲשֶׁר עֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל "בְּכָל מְאוֹדֶךָ", הִנֵּה כַּאֲשֶׁר מִתְרַגֵּל בַּעֲבוֹדָה זוֹ, הֵרֵי הַהֶרְגֵּל נַעֲשֶׂה טֶבַע שֵׁנִי, אוֹ (כַּלְשׁוֹן הַמּוּבָא בְּמָקוֹם אַחֵר) טֶבַע סְתָם, וּמֵאַחַר שֶׁזֶּה נַעֲשָׂה טִבְעוֹ וּרְגִילוּתוֹ, שׁוּב אֵינוֹ נִקְרָא "עוֹבֵד אֱלֹקִים" עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה זוֹ, אֶלָּא "אֲשֶׁר לֹא עָבָדוֹ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת שבת פרשת לך־לך, ח' מרחשון ה'תשד"מ)

כַּאֲשֶׁר מַסְבִּירִים לִיהוּדִי פָּשׁוּט שֶׁבְּשָׁבָּת זוֹ יֶשְׁנוֹ צִרּוּף הָעִנְיָנִים דְּ"וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ" (לִהְיוֹתוֹ הַשַּׁבָּת שֶׁלְּאַחֲרֵי שִׂבְעָה בְּחֶשְׁוָן) וְ"לֶךְ־לְךָ" (פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ), וּמוֹסִיפִים וְאוֹמְרִים לוֹ שֶׁמְּדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", יְרוּשָּׁה הַשַּׁיֶּכֶת אֵלָיו, כּוֹלֵל עִנְיָן הַהוֹרָאָה שֶׁבַּתּוֹרָה (תּוֹרָה מִלְּשׁוֹן הוֹרָאָה), הַיְינוּ, שֶׁזּוֹהִי הוֹרָאָה עֲבוּרוֹ - הֲרֵי הוּא מֵבִין בְּפַשְׁטוּת שֶׁהַהוֹרָאָה בָּזֶה הִיא, שְׁכָלְלוּת הָעֲבוֹדָה דְּ"וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ" צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן דְּ"לֶךְ־לְךָ".

וּמַמְשִׁיכִים לְהַסְבִּיר לוֹ הַמְבוֹאָר בְּדִרּוּשֵׁי חֲסִידוּת בְּפֵירוּשׁ הָעִנְיָן דְּ"לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ" - דְּקָאֵי עַל הָרָצוֹן, הַמִּדּוֹת וְהַמּוֹחִין, "אַרְצְךָ" הוּא עִנְיָן הָרָצוֹן, "מוֹלַדְתְּךָ" הֵם הַמִּדּוֹת הַטְּבָעִיּוֹת, וְ"בֵּית אָבִיךָ" הוּא עִנְיָן הַמּוֹחִין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר "לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ", הַיְינוּ, שֶׁאֵין לוֹ לְהִתְחַשֵּׁב בְּרִצּוֹנוֹ וּרְגִילוּתוֹ וְטֶבַע מִדּוֹתָיו כּוּ', אֶלָּא עָלָיו לַעֲזוֹב כָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ, כְּדֵי לְקַיֵּם אֶת רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה.

וְכָאמוּר - עִנְיָן זֶה מוּבָן בְּפַשְׁטוּת גַּם לִיהוּדִי פָּשׁוּט שֶׁבַּפְּשׁוּטִים, וְאַדְרַבָּה: הַלְוַאי הָיוּ מַצְלִיחִים לִפְעוֹל שֶׁעִנְיָן זֶה יִתְקַבֵּל אֵצֶל "רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם" [שֶׁאֶצְלָם מְדוּבָּר אוֹדוֹת רָצוֹן וּמִדּוֹת דִּקְדוּשָּׁה כּוּ'] בְּאוֹתָהּ פְּשִׁיטוּת כְּפִי שֶׁהַדָּבָר מִתְקַבֵּל אֵצֶל "חוֹטֵב עֵצֶיךָ וְשׁוֹאֵב מֵימֶיךָ"!...

דּוּגְמָא לַדָּבָר:

כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת יְהוּדִי שֶׁבִּבְחִינַת "רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם", שֶׁהִטִּילוּ עָלָיו תַּפְקִיד מְסֻיָּם וּמְגֻדָּר שֶׁעָלָיו לַעֲסֹק בּוֹ, הַשְׁלָמַת בֵּאוּרִים בְּעִנְיְנֵי חֲסִידוּת, וְכֵיוָצֵא בָּזֶה [הַשְׁלָמָה כָּזוֹ שֶׁעַל־יָדָהּ נִפְעָל שְׁלֵימוּת גַּם בְּעִנְיָנִים שֶׁכְּבָר נַעֲשׂוּ לִפְנֵי זֶה] - יָכֹל לָבוֹא הַ"יֵּצֶר" וּלְבַלְבְּלוֹ שֶׁלֹּא לַעֲסֹק בְּעִנְיָן זֶה כִּדְבָעֵי, וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא עָסוּק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, חֲרִישָׁה וּזְרִיעָה, וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁמַּמְצִיא לוֹ שְׁאָר עִנְיְנֵי קְדֻשָּׁה, עִנְיָנִים טוֹבִים וְנַעֲלִים, וּמַסְבִּיר לוֹ בְּכָל מִינֵי תֵּרוּצִים וַאֲמִתְּלָאוֹת שׁוֹנוֹת, שֶׁעַכְשָׁו מָכְרָחִים לַעֲסֹק בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ דַּוְקָא, וְאִלּוּ עִנְיָן זֶה אֶפְשָׁר לִדְחוֹת לְמֶשֶׁךְ זְמַן, וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה. הַיֵּצֶר־הָרָע אֵינוֹ יָכֹל לְפַתּוֹתוֹ עִם דְּבָרִים שֶׁל מַה בְּכָךְ, תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה כּוּ' - בִּדְבָרִים כְּגוֹן דָּא אִי אֶפְשָׁר לִקְנוֹת אוֹתוֹ, מִכְּיוָן שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִזֶּה. וְלָכֵן, הַדֶּרֶךְ הַיְחִידָה הִיא - עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁמַּעֲסִיק אוֹתוֹ בְּשֹׁאָר עִנְיְנֵי קְדֻשָּׁה, תּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, מַעֲשִׂים טוֹבִים, עִנְיָנִים טוֹבִים וּמוֹעִילִים וְכוּ', הָעִקָּר שֶׁלֹּא יַעֲסֹק בְּעִנְיָן פָּרְטִי הַנ"ל הַמְיֻחָד לוֹ.

וְעַד כְּדֵי כָּךְ - שֶׁלְּמִרּוֹת שֶׁמְּעוֹרְרִים וּמַזְכִּירִים לוֹ אוֹדוֹת עִנְיָן זֶה מִזְּמַן לִזְמַן, וְרִבּוּי פְּעָמִים, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁזֶּהוּ תַּפְקִידוֹ הַמְיֻחָד לוֹ [עַל־דֶּרֶךְ וּבְדָגְמַת הָעֲדִיפוּת דְּעִנְיָן שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא לְגַבֵּי עִנְיָן שֶׁאֵין הַזְּמַן גְּרָמָא], אַף־עַל־פִּי־כֵן, לֹא פָּגַע וְלֹא נָגַע, וְהוּא עַצְמוֹ אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַדּוּעַ כָּךְ הֵם פְּנֵי הַדְּבָרִים.

וְכָךְ הוֹלֵךְ הַדָּבָר וְנִמְשָׁךְ כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, לְמַעְלָה מִשְּׁנֵי חֻזְקָה! וְזֹאת - לְמִרּוֹת שֶׁמְּדֻבָּר אוֹדוֹת עִנְיָן שֶׁאִם הָיוּ מִתְעַסְּקִים בּוֹ בְּאֹפֶן הַמַּתְאִים, הָיוּ יְכוֹלִים לְסַיְּמוֹ בְּמֶשֶׁךְ כַּמָּה שָׁעוֹת, כַּמָּה יָמִים אוֹ כַּמָּה שָׁבוּעוֹת, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הוֹלֵךְ הַדָּבָר וְנִמְשָׁךְ כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, מִבְּלִי לְסַיֵּם אֶת הַדָּבָר, וּבְקִצְבָּב כָּזֶה - מִי יוֹדֵעַ מָתַי וְכֵיצַד יִסְתַּיֵּם הַדָּבָר.

כֵּיצַד יִתָּכֵן אֲמִתָּם שֶׁל דְּבָרִים אֵלּוּ - הִנֵּה עַל זֶה יֶשְׁנוֹ לִמּוּד זְכוּת מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן:

אָדָם הָרִאשׁוֹן הָיָה יְצִיר כַּפָּיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה. וִיצִירָתוֹ הָיְתָה "כְּבָר עֲשָׂרִים שָׁנָה", שֶׁמִּזֶּה מוּבָן שֶׁאָצְלוֹ בָּאוּ הַיֵּצֶר־טוֹב וְכַמְּבוֹאָר בַּתַּנְיָא "מַה שֶּׁכָּתוּב בַּגְּמָרָא דְּעוֹבֵד אֱלֹוקִים הַיְינוּ מִי שֶׁשּׁוֹנֶה פְּרָקוֹ מֵאָה פְּעָמִים וְאֶחָד, וְלֹא עָבַדוֹ הַיְינוּ מִי שֶׁשּׁוֹנֶה פְּרָקוֹ מֵאָה פְּעָמִים לְבַד" – שֶׁזֶּהוּ "מְשׁוּם שֶׁבִּימֵיהֶם הָיָה הָרְגִילוּת לִשְׁנוֹת כָּל פֶּרֶק מֵאָה פְּעָמִים... וְלָכֵן זֹאת הַפַּעַם הַמֵּאָה וְאַחַת הַיְתֵרָה עַל הָרְגִילוּת שֶׁהוּרְגַּל מִנְּעוּרָיו, שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כּוּלָן... לִהְיוֹת נִקְרָא עוֹבֵד אֱלוֹקִים".

וְהִנֵּה, "**בִּימֵיהֶם** הָיָה הָרְגִילוּת לִשְׁנוֹת כָּל פֶּרֶק מֵאָה פְּעָמִים", וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר לוֹמֵד מֵאָה פְּעָמִים וְאֶחָד, נִקְרָא "עוֹבֵד אֱלוֹקִים"; אֲבָל כַּאֲשֶׁר מִתְרַגֵּל לִלְמוֹד מֵאָה פְּעָמִים וְאֶחָד – הֵרֵי גַּם כַּאֲשֶׁר לוֹמֵד מֵאָה פְּעָמִים וְאֶחָד, שׁוּב אֵינוֹ נִקְרָא "עוֹבֵד אֱלוֹקִים", וְלֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁאֵינוֹ נִקְרָא "עוֹבֵד אֱלוֹקִים", אֶלָּא יֹתֵירָה מִזּוֹ: "אֲשֶׁר **לֹא עָבָדוֹ**"!

וּכְפִי שֶׁיָּדַע אִינִישׁ בְּנַפְשֵׁיהּ, שֶׁכַּאֲשֶׁר עוֹשֶׂה דָּבָר מְסוּיָם מִצַּד הָרְגִילוּת שֶׁלּוֹ – אֵינוֹ זָקוּק לִיגִיעָה וּלְהִשְׁתַּדְּלוּת בְּעִנְיָן זֶה, וְלָכֵן אֵינוֹ נִקְרָא "עוֹבֵד אֱלוֹקִים" מִצַּד עֲבוֹדָה זוֹ.

וְהַיֵּצֶר־הָרַע בְּיַחַד - וְלֹא כְּפִי שֶׁזֶּה אֵצֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלְּכָל־לְרֹאשׁ בָּאָה הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית, "אַקְדְּמֵי טַעֲנִיתָא", וְרַק אַחַר־כָּךְ בָּאָה הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, כַּאֲשֶׁר נִצְטַוָּה שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַדַּעַת, הִנֵּה לַמְרוֹת שֶׁהָאִסּוּר הָיָה עַל ג' שָׁעוֹת בִּלְבַד [וּבְוַדַּאי יָדַע אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁאִם יַמְתִּין ג' שָׁעוֹת, אָזַי יְקֻדַּשׁ עַל הַיַּיִן דְּעֵץ הַדַּעַת - בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר מִזֶּה שֶׁאָנוּ יוֹדְעִים זֹאת], מִכָּל־מָקוֹם, לֹא עָמַד בַּנִּסָּיוֹן!...

וְטַעַם הַדָּבָר: מִכְּיוָן שֶׁעִנְיָן זֶה הָיָה נוֹגֵעַ בְּיוֹתֵר לִכְלָלוּת מְצִיאוּתוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁהֲרֵי זוֹ הָיְתָה הַמְצָוָה הַיְחִידָה שֶׁהָיְתָה לוֹ [כִּלְשׁוֹן הַזֹּהַר (חֵלֶק ב רסב, ב): "קוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא פָּקִיד לָךְ פִּקּוּדָא חָדָא"] - לָכֵן הִשְׁקִיעַ הַיֵּצֶר־הָרַע כֹּחוֹת וּמַאֲמָצִים מְרוּבִּים בְּיוֹתֵר כְּדֵי לְהַכְשִׁילוֹ.

מוּבָן וְגַם פָּשׁוּט שֶׁאֵין לְזַלְזֵל חַס־וְשָׁלוֹם בִּכְבוֹדוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, יְצִיר כַּפָּיו שֶׁל הַקָּבָ"ה - חָלִילָה וְחַס, וּבִפְרָט שֶׁאָנוּ צֶאֱצָאָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, הֵן כָּל בְּנֵי נֹחַ, וְהֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל! - וְהַמְּזַכֵּר לְעֵיל, הֲרֵי זֶה עִנְיָן הַמְּבֹאָר בַּתּוֹרָה, וּמַה גַּם שֶׁמְּזַכִּירִים זֹאת כְּדֵי לִפְעֹל הוֹסָפָה בְּעִנְיָן שֶׁל יִרְאַת שָׁמַיִם כוּ' - שֶׁכַּאֲשֶׁר יְהוּדִי רוֹאֶה שֶׁהַ"יֵּצֶר" מִתְנַגֵּד בְּיוֹתֵר לְעִנְיָן מְסֻיָּם, עָלָיו לָדַעַת שֶׁעִנְיָן זֶה הוּא עִנְיָן עִקָּרִי בְּיוֹתֵר בַּעֲבוֹדָתוֹ, וְלָכֵן כָּל כֹּבֶד מִשְׁקָלוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר מָטֶל עַל עִנְיָן זֶה דַּוְקָא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ט כרך א עמ' 42)

לַהֲנָאָתְךָ וּלְטוֹבָתְךָ (רש"י יב, א) יֵשׁ לְפָרֵשׁ: **הֲנָאָה** - תּוֹצָאָה חִיּוּבִית הַבָּאָה מִיַּד. **טוֹבָה** - כּוֹלֶלֶת תּוֹצָאוֹת חִיּוּבִיּוֹת הַבָּאוֹת לְאַחַר זְמַן. וְרַשִׁ"י מְפָרֵשׁ שֶׁזּוֹהִי הַכַּוָּנָה בָּ"לְךָ" מִפְּנֵי שֶׁכֵּן אֵרַע בְּפֹעַל: **הֲנָאָה מִיָּדִית** - הַיְצִיאָה מֵחָרָן, מָקוֹם שֶׁל חֲרוֹן אַף שֶׁל מָקוֹם, וּמָקוֹם שֶׁל עֲבוֹדָה־זָרָה. **טוֹבָה לְאַחַר זְמַן** - כָּל הַבְּרָכוֹת שֶׁקִּבֵּל כְּתוֹצָאָה מִיצִיאָה זוֹ וַהֲלִיכָתוֹ לְאֶרֶץ כְּנַעַן.

(ב) וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה:

ב וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה:

רש"י ◂ **וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל•** לְפִי שֶׁהַדֶּרֶךְ גּוֹרֶמֶת לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: מְמַעֶטֶת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, וּמְמַעֶטֶת אֶת הַמָּמוֹן וּמְמַעֶטֶת אֶת הַשֵּׁם, לְכָךְ הֶזְקַק לִשְׁלֹשָׁה בְּרָכוֹת הַלָּלוּ, שֶׁהִבְטִיחוֹ עַל הַבָּנִים, וְעַל הַמָּמוֹן וְעַל הַשֵּׁם.

(סְפָרִים אֲחֵרִים: וְזֶהוּ: "וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ": חֲרִינִי מוֹסִיף אוֹת עַל שְׁמְךָ שֶׁעַד עַכְשָׁו שְׁמְךָ אַבְרָם, מִכָּאן וְאֵילָךְ, אַבְרָהָם. וְאַבְרָהָם עוֹלֶה רמ"ח, כְּנֶגֶד אֲבָרָיו שֶׁל אָדָם. בְּרֵ"ש יְשָׁן).

וַאֲבָרֶכְךָ• בְּמָמוֹן (בראשית רבה)• **וֶהְיֵה בְּרָכָה• הַבְּרָכוֹת נְתוּנוֹת בְּיָדְךָ. עַד עַכְשָׁו הָיוּ בְּיָדִי, בֵּרַכְתִּי לְאָדָם וְנֹחַ, וּמֵעַכְשָׁו אַתָּה תְּבָרֵךְ אֶת אֲשֶׁר תַּחְפֹּץ** (בראשית רבה). **דָּבָר אַחֵר: "וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל", זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי אַבְרָהָם. "וַאֲבָרֶכְךָ", זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי יִצְחָק. "וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ", זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. יָכוֹל יִהְיוּ חוֹתְמִין בְּכֻלָּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וֶהְיֵה בְּרָכָה", בְּךָ חוֹתְמִין וְלֹא בָּהֶם. מֵאַרְצְךָ• וַהֲלֹא כְּבָר יָצָא מִשָּׁם עִם אָבִיו וּבָא עַד חָרָן? אֶלָּא כְּךָ אָמַר לוֹ: הִתְרַחֵק עוֹד מִשָּׁם וְצֵא מִבֵּית אָבִיךָ. אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ• לֹא גִּלָּה לוֹ הָאָרֶץ מִיָּד, כְּדֵי לְחַבְּבָהּ בְּעֵינָיו וְלָתֵת לוֹ שָׂכָר עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר. כַּיּוֹצֵא בּוֹ: "אֶת בִּנְךָ, אֶת יְחִידְךָ, אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק". כַּיּוֹצֵא בּוֹ** (שם): **"עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ". כַּיּוֹצֵא בּוֹ** (יונה ג): **"וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ".•**

כלי יקר – עוז והדר

וְכֵן כָּל 'לִי' וְ'לוֹ' וּ'לְךָ' וְ'לָהֶם' שֶׁבַּמִּקְרָא יִפֹּרֵשׁ עַל דֶּרֶךְ זֶה. וְהֵבִין אַבְרָהָם מִמִּלַּת **לְךָ לְךָ** לֵילֵךְ לְאֶרֶץ כְּנַעַן, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ עֲדַיִן לְאֵיזֶה אֶרֶץ יֵלֵךְ: תורה ב

(ב) **וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וְגוֹ'.** הוֹרָה לוֹ שְׁאֶפְלוּ אוֹתָן שְׁלֹשָׁה תּוֹעִלְיוֹת הַמְדֻמּוֹת שֶׁיֵּשׁ לְךָ **מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ** (פסוק א), יִהְיוּ לְךָ גַּם שָׁמָּה. כִּי אִם תֵּלֵךְ **מִמּוֹלַדְתְּךָ,** מָקוֹם מִשְׁפַּחְתְּךָ, וְתָחוּשׁ שֶׁבְּעֵת הַצָּרָךְ לֹא יִהְיוּ לְךָ אַחִים וְלֹא מְרַחֲמִים, עַל זֶה אָמַר **וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל,** כִּי גַּם שָׁם יֵצְאוּ מֵחֶלְצֶיךָ מִשְׁפָּחוֹת רַבּוֹת. וְאִם תָּחוּשׁ עַל יְרֻשַּׁת הַמָּמוֹן, הִנֵּה פֹּה **אֲבָרֶכְךָ** גַּם בְּמָמוֹן. וְאִם תָּחוּשׁ אֶל הַשֵּׁם טוֹב שֶׁיֵּשׁ לְךָ בְּאַרְצְךָ מָקוֹם שֶׁמַּכִּירִין אוֹתְךָ, **וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ** גַּם פֹּה (ראה רש"י):

וּכְנֶגֶד מֵאֲמַר **לְךָ 'לְךָ',** הֵינוּ לְעַצְמוּתֶיךָ (ראה דברי רבינו פסוק א), אָמַר **וֶהְיֵה בְּרָכָה,** אַתָּה תִּהְיֶה מְקוֹר הַבְּרָכוֹת (ב"ר לט יא) עַל יְדֵי שֶׁתִּדְבַּק בַּמָּקוֹם הַקָּדוֹשׁ הַהוּא אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ יוֹצֵא הַשֶּׁפַע לְכָל הָעוֹלָם (ראה זוהר חדש רות מז), וְהוּא מְקוֹר הַבְּרָכוֹת כִּי מֵימֵי הַבְּרָכוֹת מִן הַמְּקֻדָּשׁ יוֹצְאִים, וְעַל יְדֵי דְּרִישַׁת הָאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דּוֹרֵשׁ אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת (ספרי עקב מג), נִמְצָא שֶׁעַל יְדֵי שֶׁתִּדְבַּק בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא מְקוֹר הַבְּרָכוֹת תִּהְיֶה גַּם אַתָּה מָקוֹר לְכָל הַבְּרָכוֹת, וְעַל יְדֵי שֶׁתִּדְבַּק שָׁם בְּשָׁכִינָה יִהְיֶה פִּיךָ כְּפִי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּבְיָדְךָ לְבָרֵךְ לְכָל מִי שֶׁתִּרְצֶה:

וּבִמְדֻרָשׁ (במדב"ר יא ב), **'וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל,** זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים אֱלֹהֵי אַבְרָהָם כוּ', כִּי אַבְרָהָם הָיָה לְגוֹי גָּדוֹל יוֹתֵר מִכָּל הָאָבוֹת, כִּי כָּל מַה שֶּׁיָּצָא מִן יִצְחָק וְיַעֲקֹב מִתְיַחֵס גַּם כֵּן לְאַבְרָהָם,

(ג) **וַאֲבָרְכָה מְבָרֲכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה׃**

ג **וַאֲבָרֵךְ מְבָרְכָךְ וּמְלַטְּטָךְ אֵילוֹט וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילָךְ כֹּל זַרְעַיַּת אַרְעָא׃**

רס"ו **וְנִבְרְכוּ בְךָ** • יֵשׁ אַגָּדוֹת רַבּוֹת, וְזֶהוּ פְּשׁוּטוֹ׃ אָדָם אוֹמֵר לִבְנוֹ׃ 'תְּהֵא כְּאַבְרָהָם', וְכֵן כָּל "וְנִבְרְכוּ בְּךָ" שֶׁבַּמִּקְרָא, וְזֶה מוֹכִיחַ׃ "בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂימְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה". (בראשית מח)

כלי יקר – עוז והדר

נוֹסָף לוֹ עַל יִצְחָק וְיַעֲקֹב כִּי יָצָא מִמֶּנּוּ יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה. **'וַאֲבָרֶכְךָ,** בְּמָמוֹן (ב"ר שם), זֶה שֶׁאוֹמְרִים אֱלֹהֵי יִצְחָק', כִּי הוּא נִתְבָּרֵךְ בְּמָמוֹן יוֹתֵר מִכֻּלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (להלן כו יב) (וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה'). **'וְאַגְדִּלָה שְׁמֶךָ,** זֶה שֶׁאוֹמְרִים אֱלֹהֵי יַעֲקֹב', בְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (מגילה יח.) (וַיִּקְרָא לוֹ אֵל) (להלן לג כ) 'הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קָרָאוֹ לְיַעֲקֹב אֵל' כוּ'. וְכִפְשׁוּטוֹ נִקְרָא בְּשֵׁם 'יִשְׂרָאֵל' עַל שֵׁם (כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים) (להלן לב כח), אֲבָל אַבְרָהָם לֹא הָיָה כִּי אִם (אַב הֲמוֹן גּוֹיִם) (להלן יז ה)׃ תורה ג

(ג) **וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר.**

מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר 'וְאָאֹר מְקַלְלֶיךָ' כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַר **וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ**, כִּי (לְאָדָם מַעֲרִכֵי לֵב) (משלי טז א) קֹדֶם שֶׁמּוֹצִיא אֵיזוֹ דִּבּוּר מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ, כִּי הוּא מַעֲרִיכוֹ תְּחִלָּה בְּלִבּוֹ וּבְמַחֲשַׁבְתּוֹ. וְיָדוּעַ שְׁלִטּוּבָהּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִצָּרָךְ מַחְשָׁבָה לְמַעֲשֶׂה, אֲבָל מַחְשָׁבָה רָעָה אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְצָרָפָהּ לְמַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סו יח) (אָוֶן אִם רָאִיתִי בְלִבִּי לֹא יִשְׁמַע ה') (קידושין מ.)׃

וּכְתִיב (ישעיה סה כד) (טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה) וְגוֹ', לְפִי שֶׁקֹּדֶם שֶׁהָאָדָם מוֹצִיא הַדִּבּוּר מִפִּיו בְּשִׂאֵלָתוֹ וּבְבַקָּשָׁתוֹ כְּבָר הָיָה מְחֻשָּׁב בְּלִבּוֹ לְבַקֵּשׁ עַל כָּכָה, עַל כֵּן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (וַיַּעֲנֵהוּ מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ) קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא, לַאֲפוּקֵי בָּשָׂר וָדָם הַשּׁוֹאֵל דָּבָר מֵחֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְפָרֵשׁ בִּשְׂפָתָיו, כִּי אֵין אָדָם יוֹדֵעַ מַה בְּלִבּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (בֹּחֵן לִבּוֹת) מְמַלֵּא כָּל מִשְׁאֲלוֹת לִבּוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כ ה) (יִתֶּן לְךָ כִלְבָבֶךָ) וְגוֹ', וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טז א) (לְאָדָם מַעַרְכֵי לֵב וּמֵה' מַעֲנֵה לָשׁוֹן), רָצָה לְתַקֵּן בָּזֶה קְשָׁיָא זוֹ, וְהוּא, אִם בֶּאֱמֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יְמַלֵּא שְׁאֵלָתוֹ אַחַר שֶׁנֶּעֱרַךְ הַדָּבָר בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם, אִם כֵּן לָמָּה זֶה צִוָּה ה' עַל הַתְּפִלָּה בְּפֶה. עַל זֶה אָמַר 'וּמֵה' מַעֲנֵה לָשׁוֹן', כִּי זֶה מַתַּת ה' הוּא שֶׁנָּתַן מַעֲנֵה לָשׁוֹן לָאָדָם, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (יבמות סד.) 'שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִתְאַוֶּה לִתְפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים', לְפִי שֶׁנִּמְשָׁלִים אֵצֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כְּיֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים) אֵצֶל אָבִיו, אִם הוּא מְבַקֵּשׁ דָּבָר מֵאָבִיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁאָבִיו יוֹדֵעַ מַה שֶּׁהַבֵּן צָרִיךְ, מִכָּל מָקוֹם רוֹצֶה הָאָב שֶׁיּוֹצִיא הַבֵּן מִפִּיו מְבֻקָּשׁוֹ, לְפִי שֶׁהָאָב מִשְׁתַּעֲשֵׁעַ בְּדִבּוּר שְׂפָתָיו שֶׁל הַבֵּן׃

בָּךְ אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיִשְׂרָאֵל (שיה"ש ב יד) (הַשְׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלֵךְ כִּי קוֹלֵךְ עָרֵב) לָגֶשֶׁת לִי, וְאֵין הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ רוֹצֶה לְהִתְנַהֵג עִמָּנוּ כְּדַרְכָּךְ הַשָּׂרִים וְהַמּוֹלְכִים בָּשָׂר וָדָם שֶׁאֵין מְנִיחִין לְדַבֵּר בִּפְנֵיהֶם הַרְבֵּה, וּמֵיָּד כַּאֲשֶׁר יְבִינוּ כַּוָּנַת הַשּׁוֹאֵל אוֹמְרִים לוֹ קַצֵּר דְּבָרֶיךָ, אוֹ כַּלֵּה מִדְּבָרוֹתֶיךָ וְצֵא. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּחַסְדּוֹ אֵינוֹ כֵן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כא ג) (תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לוֹ), וְאַף־עַל־פִּי־כֵן (וַאֲרֻשַּׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶלָה), לְפִי שֶׁאָנוּ בְּעֵינָיו יִתְבָּרַךְ כְּ'שַׁעֲשׁוּעַ יֶלֶד וּבֵן יַקִּיר' (ע"פ ירמיה לא יט). וְזֶהוּ שֶׁאָמַר אַף־עַל־פִּי שֶׁטָּרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה), מִכָּל מָקוֹם כָּל (עוֹד שֶׁהֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע), כִּי לֹא מָנַעְתִּי מֵהֶם אֲרֻשַּׁת שִׂפְתוֹתֵיהֶם׃

וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סו יח) (אָוֶן אִם רָאִיתִי בְלִבִּי לֹא יִשְׁמַע ה'), וְשָׁמְעָא תֹּאמַר שֶׁגַּם לְעִנְיַן הַטּוֹבָה הוּא כֵּן, תַּלְמוּד לוֹמַר (שם פסוק יט) (אָכֵן שָׁמַע אֱלֹהִים הִקְשִׁיב בְּקוֹל תְּפִלָּתִי), כִּי אֵצֶל הַתְּפִלָּה אֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא שׁוֹמֵעַ בְּקוֹל תְּפִלָּתִי אַף־עַל־פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הוֹצֵאתִי הַדִּבּוּר מִפִּי. וְאִם תֹּאמַר אִם כֵּן אֵיפֹה לָמָּה (בְּקֵשׁ ה' מְיַדֵּי רְמֹס חֲצֵרָיו) לְהִתְפַּלֵּל לְפָנָיו. עַל זֶה אָמַר (שם פסוק כ) (בָּרוּךְ אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא הֵסִיר תְּפִלָּתִי וְחַסְדּוֹ מֵאִתִּי), כִּי אֲנִי נוֹתֵן הוֹדָיָה לִשְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ שֶׁבְּחַסְדּוֹ לֹא הֵסִיר תְּפִלָּתִי וְחַסְדּוֹ מִמֶּנִּי׃

לְכָךְ נֶאֱמַר **וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ,** כִּי הַמְבָרֵךְ אוֹתָךְ חוֹשֵׁב בָּהּ בִּלְבּוֹ קֹדֶם שֶׁמּוֹצִיא הַבְּרָכָה מִפִּיו, וּמַחְשָׁבָה טוֹבָה חֲשׁוּבָה כְּמַעֲשֶׂה, עַל כֵּן אֲנִי מְבָרְכוֹ קֹדֶם שֶׁיּוֹצֵא הַבְּרָכָה מִפִּיו. אֲבָל בְּמִקְלְלִים אֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא **וּמְקַלֶּלְךָ,** לְאַחַר שֶׁהוֹצִיא הַקְּלָלָה מִפִּיו, אָז **אָאֹר** אוֹתוֹ, אֲבָל לֹא קֹדֶם שֶׁהוֹצִיאָהּ מִפִּיו, כִּי מַחְשָׁבָה רָעָה אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְצָרְפָהּ לְמַעֲשֶׂה׃

טַעַם אַחֵר לַדָּבָר, לְפִי שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה מוֹרִיק מִכְּלִי מָלֵא וְגָדוּשׁ לְמוֹרִיק מִכְּלִי חָסֵר, כְּדֶרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ בְּבִרְכַּת כֹּהֲנִים (במדבר ו כג) (כֹּה תְבָרֲכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם), שֶׁהִשְׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמֵר תְּחִלָּה אֶל הַכֹּהֵן (וִיבָרֶכְךָ ה') (ספרי נשא לט), כִּי הִשְׁלִיחַ צִבּוּר הוּא סַרְסוּר בֵּין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּבֵין הַכֹּהֲנִים, וְהוּא אוֹמֵר תְּחִלָּה אֶל הַכֹּהֵן 'יְבָרֶכְךָ ה'' וּמוֹרִיד עָלָיו הַשֶּׁפַע דֶּרֶךְ הַצִּנּוֹרוֹת כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּהֵן כְּלִי (מָלֵא בְּרִכַּת ה') (ע"פ דברים לג כג), וְאַחַר־כָּךְ יוֹרִיק הַכֹּהֵן מִן כְּלִי מָלֵא עַל יִשְׂרָאֵל, כִּי אָז חָלָה הַבְּרָכָה בְּיוֹתֵר כְּשֶׁהַמַּשְׁפִּיעַ נִמְצָא בּוֹ הַבְּרָכָה בְּעֶצֶם וְרֹאשׁוֹנָה, כִּי אֵיךְ יְבָרֵךְ מִי שֶׁאֵינוֹ מְבֹרָךְ בְּעַצְמוֹ (ראה דברי רבינו במדבר שם). עַל כֵּן נֶאֱמַר **וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ,** שֶׁקֹּדֶם שֶׁיְּבָרֶכְךָ אֲנִי אֲבֹרָכוֹ תְּחִלָּה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה כְּלִי מָלֵא בְּרִכַּת ה' וְיוֹרִיק עָלֶיךָ מִן כְּלִי מָלֵא וְגָדוּשׁ. אֲבָל בְּקִלָּלָה אֵין שַׁיָּךְ דָּבָר זֶה כְּלָל, לְכָךְ נֶאֱמַר **וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר** אַחַר־כָּךְ וְלֹא קֹדֶם׃

וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר **מְבָרְכֶיךָ** לְשׁוֹן רַבִּים **וּמְקַלֶּלְךָ** לְשׁוֹן יָחִיד, הוֹרָה כִּי רַבִּים יְבָרְכוּהוּ, אֲבָל מְקַלְלִים לֹא יִהְיוּ רַבִּים, אֶלָּא יְחִידִים מְקֻצִּים וּפְחוּתִים בְּנִמְרוֹד וַחֲבֵרָיו שֶׁבָּטְלָה דַּעְתָּם אֵצֶל כָּל אָדָם׃

וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר. הָיָה לוֹ לוֹמַר 'וּמְקַלְלֶךָ

(ה) וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן:

ד וַאֲזַל אַבְרָם כְּמָא דְמַלִּיל עִמֵּהּ יְיָ וַאֲזַל עִמֵּהּ לוֹט וְאַבְרָם בַּר שִׁבְעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין בְּמִפְּקֵהּ מֵחָרָן:

(ה) וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת־כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְּחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן:

ה וּדְבַר אַבְרָם יָת שָׂרַי אִתְּתֵהּ וְיָת לוֹט בַּר אַחוּהִי וְיָת כָּל קִנְיָנְהוֹן דִּי קְנוֹ וְיָת נַפְשָׁתָא דְּשַׁעְבִּידוּ לְאוֹרַיְתָא בְּחָרָן וּנְפָקוּ לְמֵיזַל לְאַרְעָא דִּכְנַעַן וַאֲתוֹ לְאַרְעָא דִּכְנָעַן:

רש"י◂ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן • שֶׁהִכְנִיסָן תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה: אַבְרָם מְגַיֵּר אֶת הָאֲנָשִׁים וְשָׂרַי מְגַיֶּרֶת הַנָּשִׁים, וּמַעֲלֶה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עָשָׂאוּם (לְפִי פְּתִיב: "אֲשֶׁר עָשׂוּ").

וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת שֶׁקָּנוּ לָהֶם, כְּמוֹ: (שם לא) "עָשָׂה אֶת כָּל הַכָּבֹד הַזֶּה", לְשׁוֹן קִנְיָן, (במדבר כא) "וְיִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה חָיִל", לְשׁוֹן קוֹנֶה וְכוֹנֵס.

כלי יקר – עוז והדר

אֲקַלֵּל', אוֹ 'וְאוֹרֶרְךָ אָאֹר'. וְשִׁנּוּי זֶה קָשֶׁה גַּם בַּפָּסוּק (שמואל א' ב ל) (כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבֹזַי יֵקָלּוּ), כִּי הָיָה לוֹ לוֹמַר 'וּבֹזַי יִתְבַּזּוּ':

וְנִבְרְאוּ לְפָרֵשׁ, כִּי שִׁלְשָׁה לְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ כָּל אַחַת קָשָׁה מִשֶּׁל חֲבֶרְתָּהּ, וְסֵדֶר מַדְרֵגָתָן בִּזָּיוֹן, קְלָלָה, אֲרוּר. כִּי 'בִּזָּיוֹן' לְשׁוֹן קַל מִכֻּלָּם, וְהוּא בְּשֶׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה, שֶׁהַמְבַזֶּה אֵינוֹ נוֹהֵג כָּבוֹד בְּמַקְבִּלוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו לא) (כִּי דְבַר ה' בָּזָה), אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ע"ז ברכות ח.) 'זֶה הַמְּנַיֵּחַ סֵפֶר תּוֹרָה וְהוֹלֵךְ לוֹ'. וּלְשׁוֹן 'קְלָלָה' מְשֻׁמָּשׁ גַּם כֵּן לְשׁוֹן בִּזָּיוֹן כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשְׁ"י עַל פָּסוּק (דברים כא כג) (כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי), וְיֵשׁ בְּמַשְׁמָעוּתוֹ גַּם כֵּן ('קְלָלָה נִמְרֶצֶת') מַמָּשׁ (מלכים א' ב ח), קָרוֹב לִלְשׁוֹן 'אֲרוּר'. אֲבָל לְשׁוֹן 'אֲרוּר' אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (שבועות לו.) 'אֲרוּר, בּוֹ נִדּוּי, בּוֹ חֵרֶם, בּוֹ קְלָלָה', כִּי לְשׁוֹן זֶה כֻּלְּהוּ אִיתַּנְהוּ בֵּיהּ: **וְיִדּוּעַ** שֶׁהַכֹּל לְפִי הַמְבַזֶּה וְהַמִּתְבַּזֶּה (ב"ק פג:), כִּי הַפָּחוּת (וּשְׁפַל אֲנָשִׁים) אִם יְבַזֶּה אוֹ יְקַלֵּל אִישׁ (וְקַל וּנְשׁוּא פָּנִים) אֵין דֵּי בָּזֶה כְּשֶׁהוּא יְקַבֵּל גַּם כֵּן בִּזָּיוֹן אוֹ קְלָלָה, (כִּי אֵין הַצַּר שָׁוֶה בְּנֶזֶק) (ע"פ אסתר ז ד), כִּי הַשָּׁפָל אֵינוֹ מַקְפִּיד עַל בִּזָּיוֹנוֹ (וְיִהְיוּ כִּמְצַחֵק בְּעֵינָיו). לְפִיכָךְ לֹא הָיָה יָכוֹל לוֹמַר אֵצֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ 'וּבוֹזַי יִתְבַּזּוּ', כִּי אֵין זֶה (שָׁוֶה בְּנֶזֶק הַמֶּלֶךְ ה' צְבָאוֹת, שֶׁהָאָדָם הָאָחוּז בְּחַבְלֵי) בּוּז וּבְזִוּיֵי דְּבָזוּיֵי (ע"פ כתובות קיב:) יִבְזֶה דִּבְרֵי מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא ה', לְפִיכָךְ יוֹסִיף ה' לוֹ קְלָלָה וְקִלְלוֹן עַל כְּבוֹדוֹ וִיקַלְלֵנּוּ 'קְלָלָה נִמְרֶצֶת' לְפִי עֶרֶךְ הַמְבַזֶּה. וְכֵן אַבְרָהָם שֶׁהָיָה (אַב הֲמוֹן גּוֹיִם) (להלן יז ד) וְכָל בְּנֵי דּוֹרוֹ כְּאַיִן נֶגְדּוֹ, עַל כֵּן אֵין דֵּי כְּשֶׁיְּקַבְּלוּ מְקַלְּלָיו קְלָלָה, אֶלָּא **מְקַלְלְךָ אָאֹר,** אוֹסִיף לָהֶם מְאֵרָה לְפִי עֶרְכָּם. אֲבָל בְּמְבָרְכִים וּמְכַבְּדִים הַמִּדָּה שָׁוָה, לְבָרֵךְ מְבָרְכָיו וּלְכַבֵּד מְכַבְּדָיו:

וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר כָּאן **וּמְקַלְלְךָ** וְאֵצֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אָמַר 'וּבוֹזַי', לְפִי שֶׁלְּשׁוֹן 'קְלָלָה' אֵינוֹ שַׁיָּךְ כְּלַפֵּי מַעְלָה, כִּי וּמַה יִּתֵּן וּמַה יֹּסִיף), וְיוֹתֵר שַׁיָּךְ בּוֹ לְשׁוֹן 'בִּזָּיוֹן' בְּמִי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג כָּבוֹד כָּרָאוּי בִּדְבַר ה'. וּבְשֶׁר וָדָם רָאוּי לִהְיוֹת מִן הַנֶּעֱלָבִים שֶׁלֹּא לְהַקְפִּיד עַל בִּזָּיוֹנוֹ (ראה גיטין לו:), אֲבָל עַל הַקְּלָלָה רָאוּי לְהַקְפִּיד:

וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר כָּאן **וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ** וּלְהַלָּן נֶאֱמַר 'כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד', אֵין שְׁתֵּי הַבְּרָכוֹת דּוֹמִין זֶה לָזֶה, כִּי הַבְּרָכָה לָאָדָם הוּא תּוֹסֶפֶת שֶׁפַע וְרִבּוּי, וְזֶה אֵין שַׁיָּךְ כְּלַפֵּי מַעְלָה כִּי מַה יִּתֵּן לוֹ בִּבְרָכָתוֹ, אֶלָּא עִנְיָנָהּ בְּרָכָה שֶׁל הוֹדָיָה, וְאִם כֵּן מָה עִנְיַן הַבְּרָכוֹת זוֹ לָזוֹ שֶׁיֹּאמַר 'כִּי מְבָרְכַי אֲבָרֵךְ'. וְאֵצֶל הָאָדָם אֵין שַׁיָּךְ לוֹמַר 'וַאֲכַבְּדָה מְכַבְּדֶיךָ', כִּי אֵין דִּמְיוֹן לַכָּבוֹד שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה עִם חֲבֵרוֹ אֶל (הַכָּבוֹד שֶׁחֲכָמִים יִנְחָלוּ) מֵאֵת ה' (ע"פ משלי ג לה), אֲבָל הַבְּרָכוֹת דּוֹמִין זֶה לָזֶה, כִּי וַדַּאי אֵין בְּיַד הָאָדָם לִתֵּן הַבְּרָכוֹת מִיָּדוֹ מַמָּשׁ, זוֹלַת שֶׁהוּא מְבָרְכוֹ 'יֵיטִיב ה' עִמָּךְ', וּבְאוֹתָהּ בְּרָכָה שֶׁהוּא מְבָרְכוֹ יְבָרֵךְ ה' גַּם אֶת הַמְבָרֵךְ: תורה ד

(ה) **וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו.** וּלְמַעְלָה (יא לא) נֶאֱמַר (וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן הָרָן בֶּן בְּנוֹ וְאֵת שָׂרַי כַּלָּתוֹ). לְפִי שֶׁקֹּדֶם שֶׁהֻבְטַח אַבְרָהָם שֶׁיִּהְיוּ לוֹ בָּנִים הָיָה מִתְרַחֵק מִן שָׂרָה מִצַּד הֱיוֹתָהּ עֲקָרָה, לְפִי שֶׁכָּל אוֹתָן הַבְּעִילוֹת אֵינָן לְקִיּוּם הַמִּין, עַל כֵּן נֶאֱמַר (שם פסוק ל) (וְתִהְיִי שָׂרַי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלָד) וְסָמִיךְ לֵיהּ 'וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת אַבְרָם' וְגוֹ', לְפִי שֶׁהָיְתָה עֲקָרָה עַל כֵּן הִכְנִיס אֶת לוֹט בֵּיניֵיהֶם. אֲבָל אַחַר שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק ב) **וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל** וְהֻבְטַח בְּבָנִים, כְּתִיב **וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט,** כִּי בִּלְשׁוֹן **וַיִּקַּח** הוֹרָה שֶׁדּוֹמֶה כְּאִלּוּ עָשָׂה בָּהּ לִקּוּחִין שְׁנִיִּים תַּחַת אֲשֶׁר הָיָה פָּרוּשׁ מִמֶּנָּה, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב א) (וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת בַּת לֵוִי) (ראה סוטה יב.). וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר (פסוק ד) **וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו ה' וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט,** הֵינוּ לוֹט מֵעַצְמוֹ הָלַךְ אַחֲרָיו, אֲבָל אַבְרָם לֹא קֵרְבוֹ וְאִדַּרְבָּה הִרְחִיקוֹ **וַיִּקַּח אֶת שָׂרַי וְגוֹ':**

דָּבָר אַחֵר, תֶּרַח הָיָה מְקָרֵב בְּיוֹתֵר קְרוֹבָיו, עַל כֵּן לָקַח תְּחִלָּה אֶת אַבְרָם בְּנוֹ, וְאַחַר־כָּךְ לָקַח אֶת לוֹט בֶּן בְּנוֹ כִּי 'בְּנֵי בָּנִים כִּבָּנִים' (יבמות סב:), וְאַחַר־כָּךְ לָקַח כַּלָּתוֹ שָׂרַי. אֲבָל אַבְרָם לָקַח תְּחִלָּה אֶת שָׂרַי אִשְׁתּוֹ כִּי 'אִשְׁתּוֹ כְּגוּפוֹ' (ברכות כד.), וְאַחַר־כָּךְ לָקַח לוֹט שֶׁאֵינוֹ כְּגוּפוֹ: תורה ו

אַבְרָהָם מְגַיֵּר אֶת הָאֲנָשִׁים, וְשָׂרָה מְגַיֶּרֶת אֶת הַנָּשִׁים (רש"י יב, ה)

אֵין הַכַּוָּנָה לְגִיּוּר מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי בִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא לֹא מָצִינוּ בְּשׁוּם מָקוֹם שֶׁלִּפְנֵי מַתַּן תּוֹרָה חָל עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּין אַחֵר מֵאֲשֶׁר עַל בְּנֵי נֹחַ (מִלְּבַד מַה שֶּׁמְּזָכָּר בְּמִפְרָשׁ - מִצְוֹת מִילָה, וְעוֹד). וְהָאֲבוֹת קִיְּמוּ מִצְוֹת רַק בְּתוֹר חָמְרָא שֶׁהֵם קִבְּלוּ עַל עַצְמָם. אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא **שֶׁהִכְנִיסָן תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה**, שֶׁגַּם זֶה נִקְרָא בְּשֵׁם גִּיּוּר.

(ו) **וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ:**

ו **וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרְצָה עַד אֲתַר שְׁכֶם עַד מֵישַׁר מוֹרֶה וּכְנַעֲנָאָה בְּכֵן בְּאַרְעָא:**

רש"י ◂ **וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ** • נִכְנַס לְתוֹכָהּ. **עַד מְקוֹם שְׁכֶם** • לְהִתְפַּלֵּל עַל בְּנֵי יַעֲקֹב כְּשֶׁיָּבֹאוּ לְהִלָּחֵם בִּשְׁכֶם. **אֵלוֹן מוֹרֶה** • הוּא שְׁכֶם, הֶרְאָהוּ הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל, שֶׁשָּׁם קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה. **וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ** • הָיָה הוֹלֵךְ וְכוֹבֵשׁ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִזַּרְעוֹ שֶׁל שֵׁם, שֶׁבְּחֶלְקוֹ שֶׁל שֵׁם נָפְלָה כִּשְׁחֻלַּק נֹחַ אֶת הָאָרֶץ לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמַלְכִּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם", לְפִיכָךְ: "וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת", עָתִיד אֲנִי לְהַחֲזִירָהּ לְבָנֶיךָ, שֶׁהֵם מִזַּרְעוֹ שֶׁל שֵׁם.

(ז) **וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה הַנִּרְאֶה אֵלָיו:**

ז **וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאַבְרָם וַאֲמַר לִבְנָךְ אֶתֵּן יָת אַרְעָא הָדָא וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ דְּאִתְגְּלִי לֵהּ:**

רש"י ◂ **וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ** • עַל בִּשּׂוֹרַת הַגֵּרַע וְעַל בִּשּׂוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

(ח) **וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל וַיֵּט אָהֳלָה בֵּית־אֵל מִיָּם וְהָעַי מִקֶּדֶם וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה:**

ח **וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן לְטוּרָא מִמַּדְנַח לְבֵית אֵל וּפְרַס מַשְׁכְּנֵהּ בֵּית אֵל מִמַּעֲרְבָא וְעַי מִמְּדִינְחָא וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְצַלִּי בִּשְׁמָא דַיְיָ:**

רש"י ◂ **וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם** • אָהֳלוֹ. **מִקֶּדֶם לְבֵית אֵל** • בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל בֵּית אֵל, נִמְצֵאת בֵּית אֵל בְּמַעֲרָבוֹ, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: "בֵּית אֵל מִיָּם". **אָהֳלָה** • אָהֳלָהּ כְּתִיב, בַּתְּחִלָּה נָטָה אֶת אֹהֶל אִשְׁתּוֹ, וְאַחַר־כָּךְ אֶת שֶׁלּוֹ (בראשית רבה). **וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ** • נִתְנַבָּא שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לְהִכָּשֵׁל שָׁם עַל עֲוֹן עָכָן, וְהִתְפַּלֵּל שָׁם עֲלֵיהֶם.

(ט) **וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה:**

ט **וּנְטַל אַבְרָם אָזֵל וְנָטֵל לְדָרוֹמָא:**

רש"י ◂ **הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ** • לְפְרָקִים יוֹשֵׁב כָּאן חֹדֶשׁ אוֹ יוֹתֵר, וְנוֹסֵעַ מִשָּׁם וְנוֹטֶה אָהֳלוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, וְכָל מַסָּעָיו **הַנֶּגְבָּה**, לְלֶכֶת לִדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהִיא לְצַד **יְרוּשָׁלַיִם**. (פֵּרוּשׁ: יְרוּשָׁלַיִם הָיְתָה בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם וְסוֹף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כָּךְ פֵּרַשׁ בִּישַׁעְיָה) שֶׁהִיא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנִּטְלוּ בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַר הַמּוֹרִיָּה שֶׁהִיא נַחֲלָתוֹ (בבראשית רבה).

כלי יקר – עוז והדר

(ו) **עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה.** הֶרְאָהוּ קַבָּלַת הַתּוֹרָה וְהַשְׁבוּעָה שֶׁבְּהַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל (ראה רש"י). הֶרְאָה לוֹ קַבָּלַת הַתּוֹרָה, לְהוֹרוֹת שֶׁבִּזְכוּת קַבָּלַת הַתּוֹרָה זָכָה לְיָרּוּד **לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ,** כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קה מד–מה) וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֻמִּים יִירָשׁוּ, בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו יִנְצֹרוּ. וּכְלַפֵּי שֶׁאָמַר לְמַעְלָה (פסוק ג) וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר), הוֹרָה שֶׁזֶּה יִהְיֶה **עַד אֵלוֹן מוֹרֶה** וְלֹא עַד בְּכָלָל, כִּי כָּל הַמְבָרְכִים וְהַמְקַלְלִים שֶׁבְּהַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל יִהְיוּ בְּהִסְכָּמַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ וְלֹא יָאֹר אֶת הַמְקַלְלִים הָהֵם, כִּי קִלְלָתָם הִיא לְשֵׁם הַתַּכְלִית וּבְרָכָה תֵּחָשֵׁב: תורה ז

(ז) **וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם.** מַה שֶּׁלֹּא נִרְאָה אֵלָיו ה' מִיָּד כְּשֶׁאָמַר לוֹ (פסוק א) **לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ,** לְפִי שֶׁאָז הָיָה עֲדַיִן בְּחוּץ לָאָרֶץ כְּדַעַת הָרַאֲבָ"ע (לעיל יא כט), וּבְחוּץ לָאָרֶץ אֵין שְׁכִינָתוֹ יִתְבָּרֵךְ נִגְלֶה וּרְאָיָה מִיּוֹנָה (מכילתא מס' דפסחא א), וְאִם כֵּן לֹא נִרְאָה אֵלָיו שָׁם ה' בְּמַרְאֶה, כִּי אִם (קוֹל דְּבָרִים) לְבַד הָיָה שׁוֹמֵעַ. וְעַל כֵּן לֹא בָּנָה שָׁם מִזְבֵּחַ, כִּי לֹא בָּנָה מִזְבֵּחַ רַק לַ**ה' הַנִּרְאֶה אֵלָיו,** אֲבָל בְּעוֹד שֶׁלֹּא הָיָה נִרְאֶה אֵלָיו לֹא רָצָה לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַשְׁכִינָה שׁוֹרָה. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּמֹשֶׁה (שמות ד א) (כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֵלֶיךָ ה'), כִּי אֵין דַּרְכּוֹ לְהִתְרָאוֹת בְּחוּץ לָאָרֶץ, וּבְזֶה יִכָּחֲישׁוּ לוֹמַר שֶׁגַּם קוֹל לֹא שָׁמַעְתָּ: תורה ח

(ט) **הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה.** אוּלַי רָצָה

(י) וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם כִּי־כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ:

י וַהֲוָה כַפְנָא בְּאַרְעָא וּנְחַת אַבְרָם לְמִצְרַיִם לְאִתּוֹתָבָא תַּמָּן אֲרֵי תַקִּיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא:

רש"י ◂ רָעָב בָּאָרֶץ • בְּאוֹתָהּ הָאָרֶץ לְבַדָּהּ, לְנַסּוֹתוֹ אִם יְהַרְהֵר אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁאָמַר לוֹ לֶלֶכֶת אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן וְעַכְשָׁו מַשִּׁיאוֹ לָצֵאת מִמֶּנָּה.

(יא) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לָבוֹא מִצְרַיְמָה וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ:

יא וַהֲוָה כַּד קָרִיב לְמֵיעַל לְמִצְרַיִם וַאֲמַר לְשָׂרַי אִתְּתֵהּ הָא כְעַן יָדָעִית אֲרֵי אִתְּתָא שַׁפִּירַת חֵיזוּ אָתְּ:

רש"י ◂ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי • מִדְרַשׁ אַגָּדָה: עַד עַכְשָׁו לֹא הִכִּיר בָּהּ מִתּוֹךְ צְנִיעוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם, וְעַכְשָׁו הִכִּיר בָּהּ עַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה. דָּבָר אַחֵר: מִנְהַג הָעוֹלָם שֶׁעַל־יְדֵי טֹרַח הַדֶּרֶךְ אָדָם מִתְבַּזֶּה, וְזֹאת עָמְדָה בְּיָפְיָהּ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: "הִנֵּה־נָא" הִגִּיעָה הַשָּׁעָה שֶׁיֵּשׁ לְדָאֹג עַל יָפְיֵךְ, יָדַעְתִּי זֶה יָמִים רַבִּים כִּי יְפַת מַרְאֶה אָתְּ, וְעַכְשָׁו אָנוּ בָּאִים בֵּין אֲנָשִׁים שְׁחֹרִים וּמְכֹעָרִים, אַחֵיהֶם שֶׁל כּוּשִׁים, וְלֹא הֻרְגְּלוּ בְּאִשָּׁה יָפָה, וְדוֹמֶה לוֹ: "הִנֵּה נָא אֲדוֹנַי סוּרוּ נָא".

(יב) וְהָיָה כִּי־יִרְאוּ אֹתְךָ הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֹתָךְ יְחַיּוּ:

יב וִיהֵי כַּד (נ"י אֲרֵי) יֶחֱזוּן יָתִיךְ מִצְרָאֵי וְיֵימְרוּן אִתְּתֵהּ דָּא וְיִקְטְלוּן יָתִי וְיָתִיךְ יְקַיְּמוּן:

(יג) אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ לְמַעַן יִיטַב־לִי בַעֲבוּרֵךְ וְחָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ:

יג אִמְרִי כְעַן אֲחָתִי אָתְּ בְּדִיל דְּייֵטַב לִי בְּדִילָךְ וְתִתְקַיֵּם נַפְשִׁי בְּפִתְגָמָיְכִי:

רש"י ◂ לְמַעַן יִיטַב־לִי בַעֲבוּרֵךְ • יִתְּנוּ לִי מַתָּנוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק טו, עמוד 487 – מתוך 'לקראת שבת')

הֶהֵר שְׁחִיטָה לְחוֹלֶה בְּשַׁבָּת

אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ (יב, יג)

מִכָּאן שֶׁשּׁוֹחֲטִין לְחוֹלֶה בְּשַׁבָּת (מדרש פליאה)

וְיֵשׁ לוֹמַר בְּפֵרוּשׁ הַמִּדְרָשׁ, וּבְהַקְדִּים הַקְּשָׁיָא - לְחִדּוּדֵי: מִנָּא־לֵיהּ לְאַבְרָם שֶׁהַמִּצְרִים יַהַרְגוּ אוֹתוֹ, וְיַעַבְרוּ עַל הָאִסּוּר דְּשִׁפִּיכוּת דָּמִים, בְּכְדֵי שֶׁלֹּא לַעֲבוֹר עַל הָאִסּוּר דְּגִלּוּי עֲרָיוֹת - אֵשֶׁת אִישׁ? וְאֶחָד הַתֵּרוּצִים הוּא, דִּבְמַעֲשֶׂה הַהֲרִיגָה לֹא יַעַבְרוּ עֲבֵרָה אֶלָּא פַּעַם אַחַת. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁיְּקַחוּ אֶת שָׂרָה, וְאַבְרָם עוֹדֶנּוּ חַי, הֲרֵי בְּכָל בִּיאָה וּבִיאָה עוֹבְרִים עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת - וְלוֹמַד הַמִּדְרָשׁ בִּכְגוֹן דָּא בְּחוֹלֶה, אֲשֶׁר שׁוֹחֲטִין לְחוֹלֶה בְּשַׁבָּת וְאֵין אוֹמְרִים נַאֲכִילֶנּוּ נְבֵלָה. וּמִטַּעַם הַנַּ"ל, שֶׁבִּנְבֵילָה עוֹבֵר עַל כָּל כְּזַיִת וְכַזַּיִת, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּשְׁחִיטָה שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר אֶלָּא אִסּוּר אֶחָד. (ר"ן, הובא בשלחן־ערוך רבינו אורח־חיים סימן שכח).

וְאִם תֹּאמַר מַה הַדִּמְיוֹן, הֲרֵי אֵצֶל אַבְרָם שְׁנֵי הָאִסּוּרִים - שְׁפִיכוּת דָּמִים וְגִלּוּי עֲרָיוֹת - הָיוּ שָׁוִים בְּחֻמְרָתָם, דִּבְשְׁנֵיהֶם הוּא אִסּוּר מִיתָה. אַף בְּחוֹלֶה, חִלּוּל שַׁבָּת הוּא אִסּוּר מִיתָה, וְאִלּוּ אֲכִילַת נְבֵלָה הוּא אִסּוּר לָאו, וּמִנַּא־לָן שֶׁרִבּוּי לְאוִין דּוֹחֶה אִסּוּר מִיתָה?

כלי יקר – עוז והדר

לְהִתְחַכֵּם בָּאֱלֹהִיוּת, כִּי 'הָרוֹצֶה שֶׁיִּתְחַכֵּם יִדְרֹים' (ב"ב כה:), אֲבָל עַל הָעֹשֶׁר לֹא בְקֹשׁ, שֶׁהֲרֵי אָמַר (להלן יד כג) (אִם אֶקַּח מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ נַעַל). וְאוֹתָן מַתָּנוֹת שֶׁקִּבֵּל עַל יְדֵי שָׂרָה (פסוק טז) הָיָה מְכָרָח לְקַבְּלָם כְּדֵי שֶׁלֹּא יַהַרְגוּהוּ, שֶׁהֲרֵי כֻּלָּם נִתְּנוּ לוֹ דֶּרֶךְ חֲנֻפָּה אוּלַי יִתְפַּתֶּה לִתֵּן לוֹ אֶת אֲחוֹתוֹ לְאִשָּׁה, וְאִלּוּ לֹא הָיָה מְקַבֵּל הָיוּ חוֹשְׁבִים שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ לִתְּנָהּ לָהֶם וְהָיוּ הוֹרְגִים אוֹתוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם לֹא רָצָה לֵהָנוֹת מִן אוֹתָן מַתָּנוֹת וּנְתָנָם לִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (להלן כה ו) (וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת), הֵינוּ אוֹתָן מַתָּנוֹת שֶׁקִּבֵּל מִן הַמִּצְרִיִּים נִתָּנָם לִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים (רש"י שם), דְּהַיְנוּ בְּנֵי קְטוּרָה וְהִיא הָגָר הַמִּצְרִית כְּפֵרוּשׁ רַשִּׁ"י (שם פסוק א), כִּי מִן הַמִּצְרִיִּים לָקַח הַמַּתָּנוֹת, וְהֶחְזִירָם לְמַתְּנָתָם וּנְתָנָם לִבְנֵי הָגָר הַמִּצְרִית: תורה י

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּבָאֳמֶת הָיוּ יְכוֹלִים לַעֲבוֹר עַל גְּלוּי עֲרָיוֹת לְלֹא חֹמֶר הָאִסּוּר דְּמִיתָה, עַל־יְדֵי בִּיאָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, דְּבָן־נֹחַ אֵינוֹ נֶהֱרָג עָלֶיהָ, רַק שֶׁמְּכֹעָר הַדָּבָר. וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה אֲפִילּוּ בְּאוּמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁבְּנֵי־נֹחַ גְּדְרוּ עַצְמָן מִן הָעֲרָיוֹת.

עוֹד יֵשׁ לוֹמַר בְּאֹפֶן אַחֵר: דְּאִם הָיוּ הַמִּצְרִים לוֹקְחִים אוֹתָהּ בְּחָזְקָה, וְלֹא הָיָה יָכוֹל לִמְנֹעַ אוֹתָהּ מֵהֶם הֲרֵי זֶה בְּגֶדֶר יֵאוּשׁ, וּכְדִין לִסְטִים (בבא קמא קיד, א). וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁהָיְתָה מִתְגָּרֶשֶׁת בָּזֶה, דִּבְבָנֵי־נֹחַ חָלוּת הַגֵּרוּשִׁין הוּא עַל־יְדֵי שֶׁפּוֹרְשִׁים זוֹ מִזֶּה, וְאֵין צָרָךְ בְּגֵט - וְאֵין בָּזֶה אִסּוּר אֵשֶׁת אִישׁ כִּי־אִם דָּבָר מְכֹעָר.

וּמִזֶּה שֶׁהַמִּצְרִים הָיוּ מַעֲדִיפִים לַעֲבוֹר עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים - אִסּוּר אֶחָד, וְלֹא עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת - רִבּוּי אִסּוּרִים קַלִּים (כַּנַּ"ל), מִכָּאן שֶׁשּׁוֹחֲטִים לְחוֹלֶה בְּשַׁבָּת - אִסּוּר מִיתָה, וְאֵין מַאֲכִילִין אוֹתוֹ נְבֵלָה - רִבּוּי לָאוִין.

◆ יום שני ו' מרחשון ◆

(יד) וַיְהִי֙ כְּבֹ֣וא אַבְרָ֔ם מִצְרַ֖יְמָה וַיִּרְא֣וּ הַמִּצְרִ֑ים
אֶת־הָאִשָּׁ֖ה כִּי־יָפָ֥ה הִ֖וא מְאֹֽד׃

יד וַהֲוָה כַּד עַל אַבְרָם לְמִצְרָיִם וַחֲזוֹ מִצְרָאֵי
יָת אִתְּתָא אֲרֵי שַׁפִּירָא הִיא לַחֲדָא׃

רס"י ◂ **וַיְהִי כְּבוֹא אַבְרָם מִצְרָיְמָה** • הָיָה לוֹ לוֹמַר כְּבוֹאָם מִצְרָיְמָה, אֶלָּא לְמַד שֶׁהִטְמִין אוֹתָהּ בְּתֵבָה, וְעַל־יְדֵי שֶׁתָּבְעוּ אֶת הַמֶּכֶס, פָּתְחוּ וְרָאוּ אוֹתָהּ.

(טו) וַיִּרְא֤וּ אֹתָהּ֙ שָׂרֵ֣י פַּרְעֹ֔ה וַיְהַלְל֥וּ אֹתָ֖הּ אֶל־פַּרְעֹ֑ה
וַתֻּקַּ֥ח הָאִשָּׁ֖ה בֵּ֥ית פַּרְעֹֽה׃

טו וַחֲזוֹ יָתַהּ רַבְרְבֵי פַרְעֹה וְשַׁבָּחוּ יָתַהּ
לְפַרְעֹה וְאִתְּבָרַת אִתְּתָא לְבֵית פַּרְעֹה׃

רס"י ◂ **וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה** • הִלְלוּהָ בֵּינֵיהֶם לוֹמַר: 'הַגּוּפָה זוֹ לַמֶּלֶךְ'.

(טז) וּלְאַבְרָ֣ם הֵיטִ֣יב בַּעֲבוּרָ֔הּ וַיְהִי־לוֹ֙ צֹ֣אן־וּבָקָ֔ר
וַחֲמֹרִ֖ים וַעֲבָדִ֣ים וּשְׁפָחֹ֑ת וַאֲתֹנֹ֖ת וּגְמַלִּֽים׃

טז וּלְאַבְרָם אוֹטִיב בְּדִילַהּ וַהֲווֹ לֵהּ עָאן
וְתוֹרִין וַחֲמָרִין וְעַבְדִין וְאַמְהָן וַאֲתָנָן
וְגַמְלִין׃

רס"י ◂ **וּלְאַבְרָם הֵיטִיב** • פַּרְעֹה בַּעֲבוּרָהּ.

(יז) וַיְנַגַּ֨ע יְהוָ֜ה׀ אֶת־פַּרְעֹ֣ה נְגָעִ֗ים גְּדֹלִים֙ וְאֶת־בֵּיתֹ֔ו
עַל־דְּבַ֖ר שָׂרַ֥י אֵֽשֶׁת אַבְרָֽם׃

יז וְאַיְתִי יְיָ עַל פַּרְעֹה מַכְתְּשִׁין רַבְרְבִין וְעַל
אֱנָשׁ בֵּיתֵהּ עַל עִיסַק שָׂרַי אִתַּת אַבְרָם׃

רס"י ◂ **וַיְנַגַּע ה' וְגוֹ'** • בְּמַכַּת רָאתָן לָקָה, שֶׁהַתַּשְׁמִישׁ קָשֶׁה לוֹ (בראשית רבה). **וְאֶת בֵּיתוֹ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'וְעַל אֱנָשׁ בֵּיתֵהּ', (וּמִדְרָשׁוֹ: לְרִבּוֹת כָּתְלָיו וְעַמּוּדָיו וְכֵלָיו, בְּרֵ"ש י"ן). **עַל דְּבַר שָׂרַי** • עַל־פִּי דִּבּוּרָהּ. אוֹמֶרֶת לַמַּלְאָךְ: הַךְ! וְהוּא מַכֶּה.

(יח) וַיִּקְרָ֣א פַרְעֹ֔ה לְאַבְרָ֖ם וַיֹּ֣אמֶר מַה־זֹּ֔את עָשִׂ֖יתָ
לִ֑י לָמָ֣ה לֹֽא־הִגַּ֣דְתָּ לִּ֔י כִּ֥י אִשְׁתְּךָ֖ הִֽוא׃

יח וּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם וַאֲמַר מָה דָא עֲבַדְתְּ
לִי לְמָא לָא חַוַיְתָא לִי אֲרֵי אִתְּתָךְ הִיא׃

כלי יקר – עוז והדר

(יז) **עַל דְּבַר שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם.** וְכִי עֲדַיִן לֹא יָדְעִנוּ שֶׁשָּׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם. וְעוֹד מַה פִּשְׁעוֹ שֶׁל פַּרְעֹה, הֲרֵי סָבוּר שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ. וּמַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י **עַל דְּבַר שָׂרַי,** 'שֶׁאוֹמֶרֶת לַמַּלְאָךְ הַךְ וְהוּא מַכֶּה', לֹא נִזְכַּר בַּפְּסוּק 'הַךְ': **עַל** כֵּן נִרְאֶה לְפָרֵשׁ, אַף־עַל־פִּי שֶׁבְּפָנַי הֲהָמוֹן עַם אָמְרָה שָׂרָה אֲחוֹתוֹ אֲנִי, מִכָּל מָקוֹם לְפַרְעֹה הַגִּידָה הָאֱמֶת שֶׁהִיא אֵשֶׁת אַבְרָם, בְּחִשְׁבָּה שֶׁמְּלָךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דִין) לֹא יַעֲשֶׂה עָוֶל, וּפַרְעֹה לֹא הִשְׁגִּיחַ בָּהּ, כִּי אָמַר לְדִבְרֵיהָ הָרִאשׁוֹנִים אֲנִי מַאֲמִין. עַל כֵּן נִגְעוּ ה' **עַל דְּבַר שָׂרַי,** בִּשְׁבִיל דִּבּוּרָהּ שֶׁל שָׂרַי, וּמָה הָיָה דִּבּוּרָהּ, **אֵשֶׁת אַבְרָם,** כִּי הִיא דִּבְּרָה אֲלֵיהֶן 'אֵשֶׁת אַבְרָם אֲנִי'. וְאָמַר פַּרְעֹה לְאַבְרָם **לָמָּה אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִיא,** כִּי לְךָ הָיִיתִי מַאֲמִין וְלֹא לָהּ, כִּי חָשַׁבְתִּי אוּלַי אוֹמֶרֶת כֵּן כְּדֵי לְהִנָּצֵל מִן הַתַּשְׁמִישׁ שֶׁהוּא בְּלֹא אֵישׁוּת:

דְּבַר אַחֵר, **עַל דְּבַר שָׂרַי 'אֵשֶׁת אַבְרָם',** לְפִי שֶׁהָיְתָה אֵשֶׁת אִישׁ עַל כֵּן בָּאוּ עָלֶיהָ נְגָעִים אֵלּוּ: תורה יח

(יט) לָמָּה אָמַרְתְּ אֲחֹתִי הִוא וָאֶקַּח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה
וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ׃

יט לְמָא אֲמַרְתְּ אֲחָתִי הִיא וּדְבָרִית יָתַהּ לִי לְאִתּוּ וּכְעַן הָא אִתְּתָךְ דְּבַר וְאִיזֵל׃

רש״י ◂ קַח וָלֵךְ • לֹא כַּאֲבִימֶלֶךְ שֶׁאָמַר לוֹ: ״הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ״, אֶלָּא אָמַר לוֹ: לֵךְ וְאַל תַּעֲמֹד, שֶׁהַמִּצְרִיִּים שְׁטוּפֵי זִמָּה הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל כג) ״וַתִּרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם״.

(כ) וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ
וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ׃

כ וּפַקִּיד עֲלוֹהִי פַּרְעֹה גּוּבְרִין וְאַלְוִיאוּ יָתֵהּ וְיָת אִתְּתֵהּ וְיָת כָּל דִּילֵהּ׃

רש״י ◂ וַיְצַו עָלָיו • עַל אוֹדוֹתָיו, לְשַׁלְּחוֹ וּלְשָׁמְרוֹ. וַיְשַׁלְּחוּ • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳וְאַלְוִיאוּ׳.

יג (א) וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־
לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנֶּגְבָּה׃

א וּסְלִיק אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִתְּתֵהּ וְכָל דִּילֵהּ וְלוֹט עִמֵּהּ לְדָרוֹמָא׃

רש״י ◂ וַיַּעַל אַבְרָם וְגוֹ׳ הַנֶּגְבָּה • לָבֹא לִדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַעְלָה: ״הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה״, לְהַר הַמּוֹרִיָּה, וּמִכָּל־מָקוֹם כְּשֶׁהוּא הוֹלֵךְ מִמִּצְרַיִם לְאֶרֶץ כְּנַעַן, מִדָּרוֹם לְצָפוֹן הוּא מְהַלֵּךְ, שֶׁאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁמּוֹכִיחַ בַּמַּסָּעוֹת וּבִגְבוּלֵי הָאָרֶץ.

(ב) וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב׃

ב וְאַבְרָם תַּקִּיף לַחֲדָא בְּבְעִירָא בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא׃

רש״י ◂ כָּבֵד מְאֹד • טָעוּן מַשָּׂאוֹת.

(ג) וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין
הָעָי׃

ג וַאֲזַל לְמַטְלָנוֹהִי מִדָּרוֹמָא וְעַד בֵּית אֵל עַד אַתְרָא דִּי פְרַס תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ בְּקַדְמֵיתָא בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין עָי׃

רש״י ◂ וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו • כְּשֶׁחָזַר מִמִּצְרַיִם לְאֶרֶץ כְּנַעַן, הָיָה הוֹלֵךְ וְלָן בָּאַכְסַנְיוֹת שֶׁלָּן בָּהֶם בַּהֲלִיכָתוֹ לְמִצְרַיִם, לְמֻדְךָ ׳דֶּרֶךְ אֶרֶץ׳: שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם מֵאַכְסַנְיָה שֶׁלּוֹ. דָּבָר אַחֵר: (ב״ר) בַּחֲזָרָתוֹ, פָּרַע הַקָּפוֹתָיו. מִנֶּגֶב • אֶרֶץ מִצְרַיִם בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ כְּנַעַן.

(ד) אֶל־מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם בָּרִאשֹׁנָה
וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה׃

ד לַאֲתַר מַדְבְּחָא דִּי עֲבַד תַּמָּן בְּקַדְמֵיתָא וְצַלִּי תַּמָּן אַבְרָם בִּשְׁמָא דַיְיָ׃

רש״י ◂ אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם • וַאֲשֶׁר קָרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם ה׳. וְגַם יֵשׁ לוֹמַר, וַיִּקְרָא שָׁם עַכְשָׁו בְּשֵׁם ה׳.

◆ יום שלישי ז׳ מרחשון ◆

(ה) וְגַם־לְלוֹט הַהֹלֵךְ אֶת־אַבְרָם הָיָה צֹאן־וּבָקָר
וְאֹהָלִים׃

ה וְאַף לְלוֹט דְּאָזֵיל עִם אַבְרָם הֲוָה עָאן וְתוֹרִין וּמַשְׁכְּנִין׃

רש״י ◂ הַהֹלֵךְ אֶת־אַבְרָם • מִי גָּרַם שֶׁהָיְתָה לוֹ זֹאת? - הֲלִיכָתוֹ עִם אַבְרָם.

(ו) וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו:

ו וְלָא סוֹבְרַת יָתְהוֹן אַרְעָא לְמִיתַב כַּחֲדָא אֲרֵי הֲוָה קִנְיָנְהוֹן סַגִּי וְלָא יְכִילוּ לְמִיתַב כַּחֲדָא:

רש"י ◂ **וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם** • לֹא הָיְתָה יְכוֹלָה לְהַסְפִּיק מִרְעֶה לְמִקְנֵיהֶם, וְלָשׁוֹן קָצָר הוּא, וְצָרִיךְ לְהוֹסִיף עָלָיו, כְּמוֹ "וְלֹא נָשָׂא אוֹתָם מִרְעֶה הָאָרֶץ", לְפִיכָךְ כָּתַב "וְלֹא נָשָׂא" בִּלְשׁוֹן זָכָר.

(ז) וַיְהִי־רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה־אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי מִקְנֵה־לוֹט וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ:

ז וַהֲוַת מַצּוּתָא בֵּין רָעֵי בְעִירֵהּ דְּאַבְרָם וּבֵין רָעֵי בְעִירֵהּ דְּלוֹט וּכְנַעֲנָאָה וּפְרִזָּאָה כְּכֵן יָתִיב בְּאַרְעָא:

רש"י ◂ **וַיְהִי־רִיב** • לְפִי שֶׁהָיוּ רוֹעָיו שֶׁל לוֹט רְשָׁעִים וּמַרְעִים בְּהֶמְתָּם בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים, וְרוֹעֵי אַבְרָם מוֹכִיחִים אוֹתָם עַל הַגָּזֵל, וְהֵם אוֹמְרִים: נִתְּנָה הָאָרֶץ לְאַבְרָם וְלוֹ אֵין יוֹרֵשׁ, וְלוֹט יוֹרְשׁוֹ, וְאֵין זֶה גָּזֵל, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ", וְלֹא זָכָה בָּהּ אַבְרָם עֲדַיִן (ב"ר).

(ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־לוֹט אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רֹעַי וּבֵין רֹעֶיךָ כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ:

ח וַאֲמַר אַבְרָם לְלוֹט לָא כְעַן תְּהֵי מְרִיבְתָא בֵּינָא וּבֵינָךְ וּבֵין רַעֲוָתִי וּבֵין רַעֲוָתָךְ אֲרֵי גּוּבְרִין אַחִין אֲנָחְנָא:

רש"י ◂ **אֲנָשִׁים אַחִים** • קְרוֹבִים, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: דּוֹמִין בְּקַלַסְתֵּר פָּנִים.

(ט) הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי אִם־הַשְּׂמֹאל וְאֵימִנָה וְאִם־הַיָּמִין וְאַשְׂמְאִילָה:

ט הֲלָא כָל אַרְעָא קֳדָמָךְ אִתְפְּרַשׁ כְּעַן מִלְוָתִי אִם אַתְּ לְצִפּוֹנָא וַאֲנָא לְדָרוֹמָא וְאִם אַתְּ לְדָרוֹמָא וַאֲנָא לְצִפּוֹנָא:

רש"י ◂ **אִם הַשְּׂמֹאל וְאֵימִנָה** • בְּכָל אֲשֶׁר תֵּשֵׁב (וַאֲשֵׁב), לֹא אֶתְרַחֵק מִמְּךָ, וְאֶעֱמֹד לְךָ לְמָגֵן וּלְעֶזֶר, וְסוֹף דָּבָר הֲצָרְךָ לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וְגוֹ'". **וְאֵימִנָה** • אֵימִין אֶת עַצְמִי, כְּמוֹ: "וְאַשְׂמְאִילָה", אַשְׂמְאִיל אֶת עַצְמִי. וְאִם תֹּאמַר: הָיָה לוֹ לִנָּקֵד 'וְאַיְמִינָה', כָּךְ מָצִינוּ בְּמָקוֹם אַחֵר: (שמואל ב יד) "אִם אִישׁ לְהֵימִין" וְאֵין נָקוּד לְהַיְמִין.

כלי יקר – עוז והדר

יג (ז) **וַיְהִי רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וְגוֹ'.** רש"י פֵּרֵשׁ סְמִיכַת **וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ**, לוֹמַר שֶׁלֹּא זָכָה בָּהּ אַבְרָם עֲדַיִן. וְקָשֶׁה לָמָּה הִזְכִּיר כָּאן **וְהַפְּרִזִּי** וּלְמַעְלָה (יב ו) אָמַר (וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ). וְכָאן הִזְכִּיר **יֹשֵׁב** וְלֹא הִזְכִּיר זֶה לְמַעְלָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שָׁרָצָה לוֹמַר אֶלָּא שְׁנֵי אֻמּוֹת גְּדוֹלוֹת **הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי** נִתְיַשְּׁבוּ בָּאָרֶץ בְּלֹא מְרִיבָה, וּשְׁנֵי רוֹעִים אֶלָּא **לֹא נָשָׂא אוֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו** (פסוק ו). וְקָשֶׁה עוֹד, וְכִי בַּעֲבוּר זֶה אָמַר (פסוק ט) **הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי**, הִנֵּה רוֹעֵי אַבְרָם עָשׂוּ אֶת שֶׁלָּהֶם וְהוֹכִיחוּם עַל הַגֵּזֶל, וְאִם הַמָּה לֹא קִבְּלוּ תּוֹכַחְתָּם, הִנֵּה הַמָּה אֶת נַפְשָׁם הִצִּילוּ:

וְיוֹתֵר קָרוֹב לִשְׁמֹעַ, שֶׁרוֹעֵי אַבְרָם הוֹכִיחוּם עַל הַגֵּזֶל, וְהַמָּה טָעֲנוּ 'כָּל הָאָרֶץ הִיא שֶׁל אַבְרָם' כוּ' (ב"ר מא ה), וְחָשַׁב אַבְרָם שֶׁאִם יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ יִרְאוּ שֶׁהוּא מַחֲזִיק בָּאָרֶץ בְּחָזְקַת שֶׁהִיא שֶׁל אַבְרָם, וַאֲנִי מִתֵּי מִסְפָּר) פְּשִׁיטָא שֶׁיִּתְאַסְּפוּ (עָלַי וְהִכּוּנִי) (ע"פ להלן לד ל). עַל כֵּן הִזְכִּיר גַּם **הַפְּרִזִּי,** שֶׁהָיוּ אֲנָשִׁים גִּבּוֹרִים עַד שֶׁיָּשְׁבוּ בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת, כְּהוֹרָאַת שֵׁם 'פְּרִזִי', וּכְסִימָן שֶׁמָּסַר מֹשֶׁה לַמְרַגְּלִים (במדבר יג יט). וְכֵן יַעֲקֹב הָיָה מִתְיָרֵא מִן הַפְּרִזִּי בְּיוֹתֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (להלן לד ל) וְעֶכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיוֹשֵׁב הָאָרֶץ בַּכְּנַעֲנִי וּבַפְּרִזִּי וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר) וְגוֹ'. וּלְכָךְ הִזְכִּיר כָּאן 'יֹשְׁבָהּ', לוֹמַר שֶׁעַד עַכְשָׁו הֵם יוֹשְׁבִים בְּשַׁלְוָה עִמָּדִי, וְעַל יְדֵי שֶׁיִּרְאוּ כִּי רוֹעֶיךָ מַחֲזִיקִים בַּשָּׂדוֹת בְּחָזְקַת שֶׁהִיא שֶׁלִּי (וַיִּלָּחֲמוּנִי חִנָּם), לְפִיכָךְ **הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי:**

עַל כֵּן הָלַךְ לוֹט וְנִתְיַשֵּׁב אֵצֶל אַנְשֵׁי סְדוֹם שֶׁאֵינָן מַקְפִּידִין עַל הַגֵּזֶל, לְפִיכָךְ סָמַךְ לוֹמַר (וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים), לְהוֹרוֹת שֶׁבַּעֲבוּר שֶׁהָיוּ חַטָּאִים בְּמָמוֹנָם וְלֹא הִקְפִּידוּ עַל הַגֵּזֶל נִתְיַשֵּׁב לוֹט אֶצְלָם: תורה ח

(י) וַיִּשָּׂא־לוֹט אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה לִפְנֵי׀ שַׁחֵת יְהוָה אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה כְּגַן־יְהוָה כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בֹּאֲכָה צֹעַר׃

י וּזְקַף לוֹט יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת כָּל מֵישַׁר יַרְדְּנָא אֲרֵי כֻלַּהּ בֵּית שַׁקְיָא קֳדָם חַבָּלוּת יְיָ יָת סְדוֹם וְיָת עֲמֹרָה כְּגִינְתָא דַייָ כְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם מָטֵי לְצֹעַר׃

רש"י ◂ כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה • אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם. לִפְנֵי שַׁחֵת ה' • אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה • הָיָה אוֹתוֹ מִישׁוֹר. כְּגַן ה' • לְאֵילָנוֹת. כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם • לִזְרָעִים (ב"ר). בֹּאֲכָה צֹעַר • עַד צֹעַר. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה הוֹרִשׁוֹ לְגָנַאי: עַל שֶׁהָיוּ שְׁטוּפֵי זִמָּה, בָּחַר לוֹ לוֹט בִּשְׁכוּנָתָם. בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת.

(יא) וַיִּבְחַר־לוֹ לוֹט אֶת כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע לוֹט מִקֶּדֶם וַיִּפָּרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו׃

יא וּבְחַר לֵהּ לוֹט יָת כָּל מֵישַׁר יַרְדְּנָא וּנְטַל לוֹט מִלְקַדְמִין וְאִתְפְּרָשׁוּ גְּבַר מִלְוַת אֲחוּהִי׃

רש"י ◂ כִּכַּר • מִישׁוֹר, כְּתַרְגּוּמוֹ. מִקֶּדֶם • נָסַע מֵאֶצֶל אַבְרָם (ממזרחה) וְהָלַךְ לוֹ לְמַעֲרָבוֹ שֶׁל אַבְרָם, נִמְצָא נוֹסֵעַ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: הִסִּיעַ עַצְמוֹ מִקֶּדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אָמַר: אִי אֶפְשִׁי לֹא בְּאַבְרָם וְלֹא בֶּאֱלֹהָיו.

(יב) אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכִּכָּר וַיֶּאֱהַל עַד־סְדֹם׃

יב אַבְרָם יָתֵב בְּאַרְעָא דְכְנָעַן וְלוֹט יָתֵב בְּקִירְוֵי מֵישְׁרָא וּפְרַס עַד סְדוֹם׃

רש"י ◂ וַיֶּאֱהַל • נָטָה אָהָלִים לְרוֹעָיו וּלְמִקְנֵהוּ עַד סְדוֹם.

(יג) וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַיהוָה מְאֹד׃

יג וַאֲנָשֵׁי סְדוֹם בִּישִׁין בְּמָמוֹנְהוֹן וְחַיָּבִין בְּגוּיָתְהוֹן קֳדָם יְיָ לַחֲדָא׃

רש"י ◂ וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים • וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא נִמְנַע לוֹט מִלְּשָׁכֵן עִמָּהֶם. וְרַבּוֹתֵינוּ (יומא לח) לָמְדוּ מִכָּאן: (משלי ט) "וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב". רָעִים • (סנהדרין קט) בְּגוּפָם. וְחַטָּאִים • בְּמָמוֹנָם. לַה' מְאֹד • יוֹדְעִים רִבּוֹנָם וּמִתְכַּוְּנִים לְמָרֹד בּוֹ.

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות ה עמ' 42)

וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן, שֵׁם רְשָׁעִים יִרָקָב (רש"י יג, יג) וְקָשֶׁה, הֲרֵי "וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב" הוּא מִקְרָא מָלֵא בְּמִשְׁלֵי (י, ז), וְאֵיךְ אוֹמֵר רַשִׁ"י שֶׁרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּהוּ מִכָּאן. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה בְּמִשְׁלֵי שָׁם מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁאֵין מַזְכִּירִים שֵׁם רָשָׁע (רָקָבוֹן עוֹלֶה בִּשְׁמָם, שֶׁאֵין אָדָם חָפֵץ לְהַזְכִּיר שְׁמוֹ, וְהוּא מִשְׁתַּבֵּחַ מֵאֵלָיו), וּמִכָּאן לָמְדוּ שֶׁכַּאֲשֶׁר מַזְכִּירִים שְׁמוֹ מְגַנִּים אוֹתוֹ.

(יד) וַיהוָה אָמַר אֶל־אַבְרָם אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט מֵעִמּוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה שָׁם צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה׃

יד וַייָ אֲמַר לְאַבְרָם בָּתַר דְּאִתְפְּרֵשׁ לוֹט מֵעִמֵּהּ זְקוֹף כְּעַן עֵינָךְ וַחֲזֵי מִן אַתְרָא דְאַתְּ תַּמָּן לְצַפּוּנָא וּלְדָרוֹמָא וּלְמַדִּינְחָא וּלְמַעַרְבָא׃

רש"י ◂ אַחֲרֵי הִפָּרֵד־לוֹט • כָּל זְמַן שֶׁהָרָשָׁע עִמּוֹ, הָיָה הַדִּבּוּר פּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ. (וּלְעֵיל שֶׁהָיָה לוֹט אֶצְלוֹ וּכְתִיב: "וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם", בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כָּשֵׁר הָיָה, וְקַל לְהָבִין).

כלי יקר – עוז והדר

(יד) **וַה' אָמַר אֶל אַבְרָם אַחֲרֵי הִפָּרֶד לוֹט מֵעִמּוֹ.** פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י 'כָּל זְמַן שֶׁהָיָה הָרָשָׁע עִמּוֹ פָּרַשׁ מִמֶּנּוּ הַדִּבּוּר'. וּמְקֻשָּׁים כָּאן, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (לעיל יב ז) (וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם) וְהָיָה לוֹט עִמּוֹ:

וְנִרְאֶה לוֹמַר שֶׁלֹּא קָשֶׁה מִידִי, כִּי בְּהַבְטָחָה רִאשׁוֹנָה נֶאֱמַר (שם) וְלִזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ), וְהַבְטָחָה זוֹ הִיא שֶׁעָמְדָה לְרוֹעֵי לוֹט לְהַטְעוֹתָם וְלוֹמַר כָּל הָאָרֶץ שֶׁל אַבְרָם הִיא וְלוֹט יוֹרְשׁוֹ, וְעַל כֵּן הָיוּ מַרְעִין בְּהֶמְתָּם בִּשְׂדֵה אַחֵר (ב"ר מא ה), 'וְאִם לְדִין יֵשׁ תְּשׁוּבָה' עַל טַעֲנָתָם (ע"פ יבמות עו:), כִּי לֹא זָכָה בָּהּ אַבְרָם כָּל עִקָּר, כִּי לֹא נִתַּן הָאָרֶץ רַק לְזַרְעוֹ וְלֹא לוֹ, וְאִם כֵּן מִסְתָּמָא לֹא יַסְכִּים לוֹט עִם רוֹעָיו, וְהַמָּה הָיוּ רוֹעֵי בָּקָר 'וְלֹא מֵחָכְמָה

(טו) כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

טו אֲרֵי יָת כָּל אַרְעָא דִּי אַתְּ חָזֵי לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וְלִבְנָיְךְ עַד עָלַם:

(טז) וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר ׀ אִם־יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ גַּם־זַרְעֲךָ יִמָּנֶה:

טז וְאֶשַׁוֵּי יָת בְּנָיְךְ סַגִּיאִין כְּעַפְרָא דְּאַרְעָא כְּמָא דִּי לָא אֶפְשַׁר לְגַבַר לְמִמְנֵי יָת עַפְרָא דְּאַרְעָא אַף בְּנָיְךְ לָא יִתְמְנוּן:

רש"י ◂ אֲשֶׁר אִם־יוּכַל אִישׁ • כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְעָפָר לְהִמָּנוֹת, כָּךְ זַרְעֲךָ לֹא יִמָּנֶה.

(יז) קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה:

יז קוּם הַלֵּיךְ בְּאַרְעָא לְאָרְכַּהּ וּלְפְתָיֵהּ אֲרֵי לָךְ אֶתְּנִנַּהּ:

כלי יקר – עוז והדר

שָׁאֲלוּ עַל זֶה' (ע"פ קהלת ז י):

אֲבָל בְּהַבְטָחָה זוֹ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (פסוק טו) **כִּי 'לְךָ' אֶתְּנֶנָּה,** נִשְׁמַע מִזֶּה כִּי אַבְרָם עַצְמוֹ זָכָה בָּאָרֶץ, עַל כֵּן לֹא נֶאֱמְרָה הַבְטָחָה זוֹ לְאַבְרָם עַד **אַחֲרֵי הִפָּרֵד לוֹט מֵעִמּוֹ,** כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְלֶה עַצְמוֹ בְּהַבְטָחָה זוֹ יוֹתֵר מִבָּרִאשׁוֹנָה וְיָבוֹא לִגְזֹל בְּפֶרֶהֶסְיָא, (ולא יָשׁוּב מִפָּנַי כלל) (ע"פ משלי ל ל). וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר (פסוק יז) **כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה,** יִתְבָּאֵר בְּעֶזְרַת ה' פָּרָשַׁת וָאֵרָא (שמות ו ג) בְּאֵיזוֹ עִנְיָן זָכָה אַבְרָם בָּאָרֶץ:

דָּבָר אַחֵר, כִּי מַה שֶּׁנִּרְאָה אֵלָיו ה' אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה לוֹט עִמּוֹ, לְפִי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִרְשִׁיעַ לִרְעוֹת בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים, כִּי אוּלַי לֹא הָיוּ לוֹ לְלוֹט עֲדַיִן צֹאן וּבָקָר. אֲבָל אַחַר שֶׁהָלַךְ עִם אַבְרָם נָתְנוּ גַּם לְלוֹט מַתָּנוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק ה) (וְגַם לְלוֹט הַהֹלֵךְ אֶת אַבְרָם הָיָה לוֹ צֹאן וּבָקָר), וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (פסיקתא רבתי פ"ג) 'מִי גָּרַם לוֹ זֹאת, הֲלִיכָתוֹ עִם אַבְרָם', שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁקֹּדֶם שֶׁהָלַךְ עִם אַבְרָם לֹא הָיָה לוֹ צֹאן וּבָקָר עֲדַיִן, עַד שֶׁבָּא עִמּוֹ מִצְרַיְמָה וְנָתְנוּ לְאַבְרָם מַתָּנוֹת וְגַם לְלוֹט כְּדֵי שֶׁיִּסְכְּמִים עַל נְתִינַת שָׂרָה לוֹ לְאִשָּׁה, וְאָז הִתְחִיל לִרְעוֹת בַּהֲמוֹתָיו בִּשְׂדֵה אַחֵר, וְאָז נַעֲשָׂה רָשָׁע וּבַעֲבוּרוֹ פָּרַשׁ הַדִּבּוּר גַּם מִן אַבְרָהָם, כִּי הַגֵּזֶל גּוֹרֵם סִלּוּק הַשְׁכִינָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יב ו) (וּמְשֹׁד עֲנִיִּים מֵאֶנְקַת אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם יֹאמַר ה') (סנהדרין ז:): תורה טו

(יז) **קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ.** (הַבֵּט יָמִין וּרְאֵה)

(ע"פ תהלים קמב ה), כִּי מִתְּחִלָּה אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאַבְרָהָם (פסוקים יד–טו) **שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד שָׁם צָפוֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה, כִּי כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד עוֹלָם,** שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁבִּרְאִיָּה לְחוּד סַגִּי וְקָנֵי לָהּ. וְאַחַר־כָּךְ חָזַר מִזֶּה וְאָמַר **קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה,** שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת חֲזָקָה מַמָּשׁ מִכִּי דַּיֵּשׁ אַמְצָרֵי וּבִרְאִיָּה לְחוּד לֹא קָנָה לָהּ (ראה ב"ב ק:). וְעוֹד, כִּי מִתְּחִלָּה אָמַר **לְזַרְעֲךָ עַד עוֹלָם,** וְאַחַר־כָּךְ אָמַר **כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה** וְלֹא הִזְכִּיר 'זַרְעֲךָ' וְלֹא 'עַד עוֹלָם'. וְעוֹד שֶׁאָמַר (ברכות ט:), **שָׂא נָא,** אֵין נָא אֶלָּא בַּקָּשָׁה וּבְאָמְרוֹ **קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ** לֹא הִזְכִּיר לְשׁוֹן 'נָא'. וְאֵצֶל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם מָחֳלֶפֶת הַשִּׁיטָה, שֶׁאָמַר (דברים ג כה) (אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ), הֲרֵי שֶׁהִזְכִּיר לְשׁוֹן 'נָא' אֵצֶל הָעֲבָרָה מַמָּשׁ שֶׁהִיא דְּגֶמֶת **קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ,** אֲבָל אֵצֶל הָרְאִיָּה לֹא הִזְכִּיר 'נָא', כִּי לֹא אָמַר 'וְאֶרְאֶה נָא'. וְעוֹד, מַהוּ שֶׁאָמַר כָּאן **וּרְאֵה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד שָׁם,** וְכִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁיִּרְאֶה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֵינוֹ עוֹמֵד שָׁם:

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בְּכָל זֶה, שֶׁהִקְנָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶל אַבְרָהָם אֶת הָאָרֶץ לִקְנוֹת שָׁמָּה שְׁנֵי מִינֵי תּוֹעֶלֶת. הָאֶחָד רוּחָנִי, וְהוּא נִקְנָה בִּרְאִיָּה לְבַד. וְאֶחָד גּוּפָנִי, וְהוּא נִקְנָה מִכִּי דַּיֵּשׁ אַמְצָרֵי:

הָרוּחָנִי הוּא, כִּי שָׁם מָקוֹם מִקְדָּשׁ שֶׁל מַטָּה מִכֶּנּוּ כְּנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַעְלָה (ירושלמי ברכות פ"ד ה"ה), וְשָׁם פָּעַל ה' מָכוֹן לְשִׁבְתּוֹ יִתְבָּרַךְ (ע"פ שמות טו יז), וְשָׁם חֶבְיוֹן עֻזּוֹ יִתְבָּרַךְ (ע"פ חבקוק ג ד), וְכָל הַמִּסְתַּכֵּל בַּמָּקוֹם הַקָּדוֹשׁ הַהוּא מִיָּד נִתְלַבֵּשׁ רוּחַ טָהֳרָה וּקְדֻשָּׁה, וּמָלְךָ עֶלְיוֹן בְּיָפְיוֹ יִתְבָּרַךְ תֶּחֱזֶינָה עֵינָיו) (ע"פ ישעיה לג יז). וּבְרִאְיָה לְחוּד סַגִּי לְאָדָם לִקְנוֹת הַשְׁלֵמוּת הַהוּא בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר קָרָא לוֹ אַבְרָהָם (להלן כב יד) (ה' יִרְאֶה), וְקָרֵי בֵּהּ 'יִרְאֶה' הֵיוּ"ד בְּחִירִיק וְ'יֵרָאֶה' הֵיוּ"ד בְּצֵירֵי"י, כִּי 'כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא לִרְאוֹת כָּךְ בָּא לֵרָאוֹת' (חגיגה ב.), כִּי מִיָּד בְּבוֹאוֹ שָׁמָּה כְּשֵׁם שֶׁהַשְׁכִינָה רוֹאָה אוֹתוֹ כָּךְ הוּא רוֹאֶה פְּנֵי הַשְׁכִינָה, וּמִיָּד נַעֲשָׂה מְשֻׁפָּע וּמֻצְלָל וְדָבֵק בְּזִיו שְׁכִינָתוֹ יִתְבָּרַךְ מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא, כִּי גַּם שָׁם הַצַּדִּיקִים יוֹשְׁבִים וְנֶהֱנִים מִזִּיו שְׁכִינָתוֹ יִתְבָּרַךְ:

וְלֹא בְּכָל מָקוֹם בָּאָרֶץ הָאָדָם זוֹכֶה לִשְׁלֵמוּת זֶה, כִּי אִם בְּמָקוֹם הַנִּקְרָא 'ה' יִרְאֶה', וְהוּא הַר הַמּוֹרִיָּה וּבֵית אֵל, כִּי לְמַעְלָה כְּתִיב (פסוקים ג–ד) (וְעַד בֵּית אֵל אֶל מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ) וְגוֹ', וּלְקַמָּן פָּרָשַׁת וַיֵּצֵא (כח יז) פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁבָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לִקְרָאתוֹ עַד בֵּית אֵל, וּפֵרְשׁוּ הַמְפָרְשִׁים שֶׁמֵּאוֹתוֹ זְמַן וָהָלְאָה נִתְחַבְּרוּ שְׁנֵי הַמְּקוֹמוֹת מָקוֹם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבֵית אֵל וְהָיוּ לְמָקוֹם אֶחָד:

עַל כֵּן נֶאֱמַר כָּאן לְאַבְרָהָם **שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה שָׁם,** הוֹרָה בְּאֶצְבַּע שֶׁשְּׁלֵמוּת זֶה

(יח) וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה:

יח וּפְרַס אַבְרָם וַאֲתָא וִיתֵב בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא דִּי בְחֶבְרוֹן וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ:

רש"י ◄ **מַמְרֵא** • שֵׁם אָדָם.

≈ **נקודות משיחות קודש** ≈ (ע"פ לקו"ש ח"ל ע' 63 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

לְשֵׁם שָׁמַיִם – וְתוּ לֹא

"וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה'" (יג, יח)

לְעֵיל מִינֵיהּ מְסַפֵּר הַכָּתוּב עַל שְׁנֵי מִזְבְּחוֹת שֶׁבָּנָה אַבְרָם (יב, ז־ח), וְרַשִׁ"י בַּמָּקוֹם מְפָרֵשׁ הַטַּעַם לִבְנִיַּת מִזְבָּחוֹת אֵלֶּה. עַל הַמִּזְבֵּחַ הָרִאשׁוֹן הוּא מְפָרֵשׁ שֶׁבָּנָאוֹ אַבְרָם "עַל בְּשׂוֹרַת הַזֶּרַע וְעַל בְּשׂוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל", וְעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשֵּׁנִי (שֶׁבָּנָה בְּסִמְיכוּת לְ'עַי') כָּתַב: "נִתְנַבֵּא שֶׁעָתִידִין בָּנָיו לְהִכָּשֵׁל שָׁם עַל עֲוֹן עָכָן וְהִתְפַּלֵּל שָׁם עֲלֵיהֶם".

וּמַעֲתָּה יֵשׁ לִתְמוֹהַּ, לָמָּה בַּנִּדּוֹן־דִּידַן - הַמִּזְבֵּחַ הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבָּנָה בְּחֶבְרוֹן - שָׁתַק רַשִׁ"י וְלֹא נָתַן שׁוּם טַעַם לִבְנִיַּת מִזְבֵּחַ זֶה?

וְיֵשׁ לְבָאֵר, שֶׁמִּזְבָּחוֹת אֵלּוּ נִבְנוּ בְּהַדְרָגָה, בְּאוֹפֶן דְּמִן הַקַּל אֶל הַכָּבֵד:

אֶת הַמִּזְבֵּחַ הָרִאשׁוֹן בָּנָה אַבְרָהָם "עַל בְּשׂוֹרַת הַזֶּרַע וְעַל בְּשׂוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" - הַיְינוּ, בְּקֶשֶׁר עִם צְרָכָיו שֶׁלּוֹ, זֶה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ זֶרַע וְנַחֲלָה בָּאָרֶץ; הַמִּזְבֵּחַ הַשֵּׁנִי נִבְנָה בְּמַטָּרָה

כלי יקר – עוז והדר

הָרוּחָנִי הַנִּקְנֶה לוֹ בְּרִאיָּה לְחוּד, לֹא נִקְנֶה לוֹ כִּי אִם מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הוּא עוֹמֵד בּוֹ, וְהַיְנוּ 'בֵּית אֵל', כִּי כָּךְ מַשְׁמָע פְּשַׁט הַמִּקְרָאוֹת (פסוק ג) (וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב וְעַד בֵּית אֵל) וְגוֹ'. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל יב א) (אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ), שֶׁאֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ שָׁמָּה, וּבְסִבָּה זוֹ (מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ) (ישעיה שם). וְתוֹעֶלֶת רוּחָנִי זֶה לֹא יָסוּר מִזַּרְעוֹ עַד עוֹלָם, כִּי אַף בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלְּמַטָּה אֵינוֹ בְּבִנְיָנוֹ, מִכָּל מָקוֹם הַבַּיִת הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלְּמַעְלָה הַמְכֻוָּן נָגְדּוֹ נִצְחִי לֹא יָסוּר לְעוֹלָם, וּבְכָל זְמַן יוֹרֵד מִמֶּנּוּ הַשֶּׁפַע עַל זֶרַע אַבְרָהָם הַמְקֻדָּשׁ, וּמִטַּעַם זֶה (שְׁלֹמִים וְכֵן רַבִּים) נִכְסְפָה נַפְשָׁם לַעֲמֹד בַּמָּקוֹם הַקָּדוֹשׁ הַהוּא, (כִּי רָצוּ אֶת אֲבָנֶיהָ) וְגוֹ' (תהלים קב טו):

וּכְנֶגֶד תּוֹעֶלֶת רוּחָנִי זֶה אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא **שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה שָׁם,** רָצָה לוֹמַר מִן הַמָּקוֹם הַקָּדוֹשׁ אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד בּוֹ, כִּי בּוֹ תִּקָּנֶה הַשְׁלֵמוּת הָרוּחָנִי וְתִזָּכֶה לִרְאוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה. וְעַל אוֹתוֹ שְׁלֵמוּת אָמַר **לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד עוֹלָם,** כִּי שְׁלֵמוּת רוּחָנִי זֶה לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם:

וְאַחַר כָּךְ אָמַר כְּנֶגֶד הַשְׁלֵמוּת הַגַּשְׁמִי הַנִּקְנֶה לוֹ בָּאָרֶץ, וְהַיְנוּ סְתָם (נַחֲלַת שָׂדֶה וְכָרֶם), וּסְתָם קַרְקַע אֵינָהּ נִקְנֵית כִּי אִם בַּחֲזָקָה גְּמוּרָה מִכִּי הַיֵּשׁ אַמַּצְרֵי, אָמַר **קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה,** וְלֹא הִזְכִּיר 'לְזַרְעוֹ' עַד עוֹלָם, כִּי הָאָרֶץ נִתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל עַל תְּנַאי אִם (יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרוֹתָיו יִנָּצוֹרוּ) (תהלים קה מה):

וְעַל קִנְיַת שְׁנֵי מִינֵי שְׁלֵמוּת אֵלּוּ אָמַר מֹשֶׁה 'אֱלֹהֵי נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה', כִּי בְּאֶמְרוֹ 'אֶעְבְּרָה נָּא' בִּקֵּשׁ עַל קִנְיַת סְתָם חֵלֶק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לָזֶה צְרִיךְ הַעֲבָרָה מַמָּשׁ כְּדָרְךְ שֶׁנֶּאֱמַר **קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ,** וּבְאָמְרוֹ 'וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ' בִּקֵּשׁ עַל קִנְיַת הַשְׁלֵמוּת הָרוּחָנִי הַנִּקְנֶה בִּרְאִיָּה לְבַד. וּכְנֶגֶד מַה שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן **מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה שָׁם,** דְּהַיְנוּ 'בֵּית אֵל' מְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ, אָמַר לְהַלָּן (דברים ג כח) (וְהָנֵה הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן):

וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר כָּאן **שָׂא נָא עֵינֶיךָ,** הִזְכִּיר לְשׁוֹן 'נָא' דְּוָקָא בְּאוֹתוֹ שְׁלֵמוּת הַנִּקְנֶה בִּרְאִיָּה אֲבָל בַּשְׁלֵמוּת הַגּוּפָנִי לֹא הִזְכִּיר לְשׁוֹן 'נָא', וְאֵצֶל מֹשֶׁה כְּתִיב חִלּוּף הַדְּבָרִים, הַכֹּל חַד טַעְמָא הוּא. לְפִי שֶׁשְּׁלֵמוּת הַגּוּפָנִי (הָאָדָם יִרְאֶה לַעֵינַיִם) אֵלָיו בְּיוֹתֵר, עַל כֵּן אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ מִן הָאָדָם בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים שֶׁיְּקַבְּלוּ מִיָּדוֹ, אֶלָּא אַדְרַבָּה הָאָדָם מְבַקְּשׁוֹ בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים מִן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, (כִּי תַּאֲוָה הוּא לְעֵינַיִם) (ע"פ לעיל ג ו) לִרְאוֹת בְּחֶמְדּוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה. אֲבָל הַחֶמְדָּה הָרוּחָנִית אֲשֶׁר (עַיִן לֹא רָאָתָה) (ע"פ ישעיה סד ג) אֵין הַטֶּבַע נִכְסָף אֵלָיו כָּל כָּךְ, וְאֵין הָאָדָם מְבַקֵּשׁ עָלָיו בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים כְּפִי טִבְעוֹ, אֶלָּא אַדְרַבָּה ה' מְבַקֵּשׁ מִן הָאָדָם בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים שֶׁיִּדְבַּק בְּשִׁלְמוּת רוּחָנִי זֶה:

עַל כֵּן אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאַבְרָהָם **שָׂא נָא,** אֵין 'נָא' אֶלָּא בַּקָּשָׁה וּתְחִנָּה, שֶׁבִּקֵּשׁ ה' מִמֶּנּוּ שֶׁיִּדְבַּק בְּקִנְיָן רוּחָנִי זֶה, אֲבָל אֵצֶל **קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ** כְּדֵי לִקְנוֹת נַחֲלַת שָׂדֶה וְכָרֶם לֹא הָצְרַךְ לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ. אֲבָל מֹשֶׁה כְּשֶׁבִּקֵּשׁ עַל שְׁתַּיִם אֵלּוּ מִן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הִזְכִּיר לְשׁוֹן 'נָא' בְּאָמְרוֹ 'אֶעְבְּרָה', דְּהַיְנוּ קִנְיַת חֵלֶק בָּאָרֶץ שֶׁהַטֶּבַע נִכְסָף אֵלָיו וּמְבַקֵּשׁ עַל כָּכָה, אֲבָל בְּאָמְרוֹ 'וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ' לֹא הִזְכִּיר לְשׁוֹן 'נָא', כִּי הַכֹּל חַד טַעְמָא. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין זֶה נָאוֹת לְאָמְרוֹ עַל שְׁנֵי צַדִּיקִים כְּאַבְרָהָם וּמֹשֶׁה, מִכָּל מָקוֹם דִּבְּרָה תּוֹרָה בִּלְשׁוֹן סְתָם בְּנֵי אָדָם, וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאַבְרָהָם **שָׂא נָא וְקוּם הִתְהַלֵּךְ** כְּמִדַּבֵּר לְסְתָם אָדָם, וּמֹשֶׁה גַּם כֵּן לֹא רָצָה לְהַחֲזִיק אֶת עַצְמוֹ לְצַדִּיק גָּמוּר:

דָּבָר אַחֵר, אַבְרָהָם לֹא הָיוּ לוֹ וְעֵינַיִם רְמוּת) וְהָיָה תּוֹלֶה עֵינָיו תָּמִיד לְמַטָּה, עַל כֵּן נֶאֱמַר לוֹ **שָׂא נָא עֵינֶיךָ,** 'נָא' לְשׁוֹן 'עַתָּה', כִּי 'עַתָּה' לְפִי שָׁעָה **שָׂא עֵינֶיךָ** לְמַעְלָה **וּרְאֵה**: תורה יח

נִשְׂגְּבָה יוֹתֵר, כַּפָּרַת עֲוונוֹת - "שֶׁעֲתִידִין לְהִכָּשֵׁל עַל עֲוֹן עָכָן וְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם"; וְאִילוּ בַּמִּזְבֵּחַ הַשְּׁלִישִׁי יֵשׁ מַעֲלָה יְתֵירָה, שֶׁהוּא נִבְנָה לְשֵׁם שָׁמַיִם בִּלְבַד, בְּלִי שׁוּם כַּוָּנָה שֶׁל תּוֹעֶלֶת לָאָדָם.

וְזֶהוּ שֶׁרַשִׁ"י אֵינוֹ מְפָרֵשׁ כְּלוּם בְּטַעַם בְּנִיַּת מִזְבֵּחַ זֶה, כִּי אַבְרָהָם לֹא בָּנָה אוֹתוֹ לְשֵׁם כַּוָּנָה "צְדָדִית" אֶלָּא רַק לִכְבוֹדוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְתוּ לֹא מִידִי.

וְיוּמְתַּק לְפִי־זֶה מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ - חֶבְרוֹן: 'חֶבְרוֹן' מִלְּשׁוֹן חִיבּוּר (זח"א קכב, ב (מהנ"ע). קכה, א. ועוד); וַאֲמִיתִּית הַקֶּשֶׁר וְהַחִיבּוּר עִם הַקָּבָ"ה הוּא כַּאֲשֶׁר הָאָדָם אֵינוֹ חוֹשֵׁב עַל תּוֹעֶלֶת לְעַצְמוֹ אֶלָּא מְכַוֵּן אַךְ וְרַק לִכְבוֹדוֹ יִתְבָּרֵךְ.

◆ יום רביעי ח' מרחשון ◆

יד (א) וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם:

א וַהֲוָה בְּיוֹמֵי אַמְרָפֶל מַלְכָּא דְּבָבֶל אַרְיוֹךְ מַלְכָּא דְּאֶלָסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מַלְכָּא דְּעֵילָם וְתִדְעָל מַלְכָּא דְּעַמְמֵי:

רמ"ו ◂ **אַמְרָפֶל** • הוּא נִמְרֹד שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם: ׳פֹּל לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ׳ (ב"ר). **מֶלֶךְ גּוֹיִם** • מָקוֹם יֵשׁ שֶׁשָּׁמוֹ גּוֹיִם, עַל שֵׁם שֶׁנִּתְקַבְּצוּ שָׁמָּה מִכָּמָּה אֻמּוֹת וּמְקוֹמוֹת וְהִמְלִיכוּ אִישׁ עֲלֵיהֶם, וּשְׁמוֹ תִּדְעָל (בראשית רבה).

(ב) עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת־בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם וְאֶת־בִּרְשַׁע מֶלֶךְ עֲמֹרָה שִׁנְאָב ׀ מֶלֶךְ אַדְמָה וְשֶׁמְאֶבֶר מֶלֶךְ צְבוֹיִם וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִיא־צֹעַר:

ב סְדָרוּ (נ"י עֲבַדוּ) קְרָבָא עִם בֶּרַע מַלְכָּא דִּסְדֹם וְעִם בִּרְשַׁע מַלְכָּא דַּעֲמֹרָה שִׁנְאָב מַלְכָּא דְּאַדְמָה וְשֶׁמְאֶבֶר מַלְכָּא דִּצְבוֹיִם וּמַלְכָּא דְּבֶלַע הִיא צֹעַר:

רמ"ו ◂ **בֶּרַע** • רַע לַשָּׁמַיִם וְרַע לַבְּרִיּוֹת. **בִּרְשַׁע** • שְׁנָאָבוֹ. **שִׁנְאָב** • שׁוֹנֵא אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם. **שֶׁמְאֶבֶר** • שֵׁם אֵבֶר לָעוֹף וְלִקְפּוֹץ וְלִמְרֹד בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. **בֶּלַע** • שֵׁם הָעִיר.

(ג) כָּל־אֵלֶּה חָבְרוּ אֶל־עֵמֶק הַשִּׂדִּים הִוא יָם הַמֶּלַח:

ג כָּל אִלֵּין אִתְכַּנְּשׁוּ לְמֵישַׁר חַקְלַיָּא הוּא אֲתַר יַמָּא דְּמִלְחָא:

רמ"ו ◂ **עֵמֶק הַשִּׂדִּים** • כָּךְ שְׁמוֹ, עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ בּוֹ שָׂדוֹת הַרְבֵּה, וּמִדְרָשֵׁי אַגָּדָה: יֵשׁ הַרְבֵּה. **הוּא יָם הַמֶּלַח** • לְאַחַר זְמַן נִמְשַׁךְ הַיָּם לְתוֹכוֹ וְנַעֲשָׂה יָם הַמֶּלַח. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: אוֹמֵר שֶׁנִּתְבַּקְּעוּ הַצּוּרִים סְבִיבוֹתָיו וְנִמְשְׁכוּ יְאוֹרִים לְתוֹכוֹ.

(ד) שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרָדוּ:

ד תְּרֵתֵי עֲשַׂר שְׁנִין פְּלָחוּ יָת כְּדָרְלָעֹמֶר וּתְלָת עֲשְׂרֵי שְׁנִין מְרָדוּ:

רמ"ו ◂ **שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ** • חֲמִשָּׁה מְלָכִים הַלָּלוּ אֶת כְּדָרְלָעֹמֶר.

(ה) וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא כְדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם וְאֶת־הַזּוּזִים בְּהָם וְאֵת הָאֵימִים בְּשָׁוֵה קִרְיָתָיִם:

ה וּבְאַרְבַּע עֲשְׂרֵי שְׁנִין אֲתָא כְּדָרְלָעֹמֶר וּמַלְכַיָּא דְּעִמֵּהּ וּמְחוֹ יָת גִּבָּרַיָּא דִּי בְעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם וְיָת תַּקִּיפַיָּא דִּבְהֶמְתָּא וְיָת אֵימְתָנֵי דִּבְשָׁוֵה קִרְיָתָיִם:

רמ"ו ◂ **וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה** • לְמִרְדָּן. **בָּא כְדָרְלָעֹמֶר** • לְפִי שֶׁהוּא הָיָה בַּעַל הַמַּעֲשֶׂה, נִכְנַס בָּעֲבִי הַקּוֹרָה. **וְהַמְּלָכִים וְגוֹ׳** • אֵלֶּה שְׁלֹשָׁה מְלָכִים. **הַזּוּזִים** • הֵם זַמְזוּמִים.

(ו) וְאֶת־הַחֹרִי בְּהַרְרָם שֵׂעִיר עַד אֵיל פָּארָן אֲשֶׁר עַל־הַמִּדְבָּר:

ו וְיָת חוֹרָאֵי דִּי בְטוּרְהוֹן דְּשֵׂעִיר עַד מֵישַׁר פָּארָן דִּסְמִיךְ עַל מַדְבְּרָא:

שְׁמוֹ: "אָבֵל הַשִּׁטִּים", וְכֵן "בַּעַל גָּד" 'בַּעַל' שְׁמוֹ, וְכֻלָּם מְתֻרְגָּמִין 'מֵישַׁר' וְכָל אֶחָד שְׁמוֹ עָלָיו. עַל־הַמִּדְבָּר• אֵצֶל הַמִּדְבָּר, כְּמוֹ: (במדבר ב) "וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה".

רמ"י◄ **בְּהָרָם•** בָּהָר שָׁלָּהֶם. **אֵיל פָּארָן•** כְּתַרְגּוּמוֹ 'מֵישַׁר'. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁאֵין 'אֵיל' לְשׁוֹן מִישׁוֹר, אֶלָּא מִישׁוֹר שֶׁל פָּארָן 'אֵיל' שְׁמוֹ, וְשֶׁל מַמְרֵא 'אֵלוֹנֵי' שְׁמוֹ, וְשֶׁל יַרְדֵּן 'כִּכָּר' שְׁמוֹ, וְשֶׁל שִׁטִּים 'אָבֵל'

(ז) וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־עֵין מִשְׁפָּט הוּא קָדֵשׁ וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי וְגַם אֶת־הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בְּחַצְצֹן תָּמָר:

ז וְתָבוּ וַאֲתוּ לְמֵישַׁר פְּלוּג דִּינָא הִיא רְקָם וּמְחוֹ יָת כָּל חֲקַל עֲמָלֵקָאָה וְאַף יָת אֱמוֹרָאָה דְּיָתִיב בְּעֵין גֶּדִי:

רמ"י◄ **עֵין מִשְׁפָּט הוּא קָדֵשׁ•** עַל שֵׁם הֶעָתִיד, שֶׁעֲתִידִין מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְהִשָּׁפֵט שָׁם עַל עִסְקֵי אוֹתוֹ הָעַיִן, וְהֵם מֵי מְרִיבָה. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגְּמוֹ כְּפִשׁוּטוֹ: מָקוֹם שֶׁהָיוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה מִתְקַבְּצִים שָׁם לְכָל מִשְׁפָּט. **שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי•** עַדַיִן לֹא נוֹלַד עֲמָלֵק, וְנִקְרָא עַל שֵׁם הֶעָתִיד. **בְּחַצְצֹן תָּמָר•** הִיא עֵין גֶּדִי, מִקְרָא מָלֵא (בדברי הימים כ) בִּיהוֹשָׁפָט.

(ח) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ אַדְמָה וּמֶלֶךְ צְבוֹיִם וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִוא־צֹעַר וַיַּעַרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים:

ח וּנְפַק מַלְכָּא דְּסְדוֹם וּמַלְכָּא דַּעֲמוֹרָה וּמַלְכָּא דְּאַדְמָה וּמַלְכָּא דִּצְבוֹיִם וּמַלְכָּא דְּבֶלַע הִיא צוֹעַר וְסַדָּרוּ עִמְּהוֹן קְרָבָא בְּמֵישַׁר חַקְלָיָא:

(ט) אֵת כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר וְאַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָסָר אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת־הַחֲמִשָּׁה:

ט עִם כְּדָרְלָעֹמֶר מַלְכָּא דְּעֵילָם וְתִדְעָל מַלְכָּא דְּעַמְמִין וְאַמְרָפֶל מַלְכָּא דְּבָבֶל וְאַרְיוֹךְ מַלְכָּא דְּאֶלָסָר אַרְבְּעָה מַלְכִין לָקֳבֵיל חַמְשָׁא:

רמ"י◄ **אַרְבָּעָה מְלָכִים** וְגוֹ' • וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נִצְּחוּ הַמּוּעָטִים, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁגִּבּוֹרִים הָיוּ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא נִמְנַע אַבְרָם מִלִּרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם.

(י) וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בְּאֵרֹת בְּאֵרֹת חֵמָר וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ־סְדֹם וַעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ־שָׁמָּה וְהַנִּשְׁאָרִים הָרָה נָסוּ:

י וּמֵישַׁר חַקְלָיָא בֵּירִין בֵּירִין מַסְקַן חֵימָרָא וַעֲרָקוּ מַלְכָּא דִּסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וּנְפָלוּ תַּמָּן וּדְאִשְׁתָּאַרוּ לְטוּרָא עֲרָקוּ:

רמ"י◄ **בְּאֵרֹת בְּאֵרֹת חֵמָר•** בְּאֵרוֹת הָרְבֵּה הָיוּ שָׁם שֶׁנּוֹטְלִין מִשָּׁם אֲדָמָה לִטִּיט שֶׁל בִּנְיָן. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה, שֶׁהָיָה הַטִּיט מְגֻבָּל בָּהֶם וְנַעֲשָׂה נֵס לְמֶלֶךְ סְדוֹם שֶׁיָּצָא מִשָּׁם, לְפִי שֶׁהָיוּ בָּאֲמוֹת מִקָּצָתָן שְׁלֹא הָיוּ מַאֲמִינִין שֶׁנִּיצּוֹל אַבְרָהָם מֵאוּר כַּשְׂדִּים מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ, וְכֵיוָן שֶׁיָּצָא זֶה מִן הַחֵמָר, הֶאֱמִינוּ בְּאַבְרָהָם לְמַפְרֵעַ (ב"ר)• **הָרָה נָסוּ•** לְהַר נָסוּ, הָרָה כְּמוֹ לְהַר, כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֶ"ד בְּתַחְלָתָהּ הִטִּיל לָהּ ה"א בְּסוֹפָהּ. וְיֵשׁ חִלּוּק בֵּין הֵרָה לְהָהָרָה, שֶׁה"א שֶׁבְּסוֹף הַתֵּבָה עוֹמֶדֶת בִּמְקוֹם לָמֶ"ד שֶׁבְּרֹאשָׁהּ, אֲבָל (ספרים אחרים: זו) אֵינָהּ עוֹמֶדֶת בִּמְקוֹם לָמֶ"ד וּנְקוּדָה (ספרים אחרים: לְנֻקְדָּה) פַּתָּ"ח תַּחְתֶּיהָ, וַהֲרֵי "הֵרָה" כְּמוֹ לְהַר, אוֹ כְּמוֹ אֶל הַר, וְאֵינוֹ מְפֹרָשׁ לְאֵיזֶה הַר, אֶלָּא שֶׁכָּל אֶחָד נָס בַּאֲשֶׁר מָצָא הַר תְּחִלָּה. וּכְשֶׁהוּא נוֹתֵן ה"א בְּרֹאשָׁהּ לִכְתֹּב הָהָרָה, אוֹ הַמִּדְבָּרָה, פִּתְרוֹנוֹ כְּמוֹ אֶל הָהָר, אוֹ כְּמוֹ לָהָהָר (להר), וּמַשְׁמָע לְאוֹתוֹ הַר הַיָּדוּעַ וּמְפֹרָשׁ בַּפָּרָשָׁה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות עמ' ו עמ' 46)

לְהַר נָסוּ. הָרָה, כְּמוֹ לְהַר (רש"י יד, י)

לֹא פֵּרֵשׁ כֵּן עַל מָה שֶׁנֶּאֱמַר לְעֵיל "לְלֶכֶת אַרְצָה כְּנָעַן". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבָּא לְלַמְּדֵנוּ שֶׁלֹּא נִפְרַשׁ "וְהַנִּשְׁאָרִים הָרָה (אֵלּוּ שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בָּהָר) - נָסוּ". וְהֵינוּ, שֶׁאֵלּוּ שֶׁהָיוּ בָּעֵמֶק, בּוֹ נָעֲרְכָה הַמִּלְחָמָה, נָפְלוּ לְתוֹךְ בְּאֵרוֹת הַחֵמָר, וְאֵלּוּ אֵלּוּ שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בָּהָר - נָמְלְטוּ. וּלְפִי זֶה יִמְתַּק מַה שֶּׁמַּעְתִּיק בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל גַּם תֵּבַת "נָסוּ".

(יא) וַיִּקְחוּ֙ אֶת־כָּל־רְכֻ֣שׁ סְדֹ֔ם וְעַמֹּרָ֖ה וְאֶת־כָּל־
אָכְלָ֑ם וַיֵּלֵֽכוּ׃

יא וּשְׁבוֹ יָת כָּל קִנְיָנָא דִסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְיָת כָּל מֵיכְלְהוֹן וַאֲזָלוּ׃

(יב) וַיִּקְחוּ֙ אֶת־לוֹט֙ וְאֶת־רְכֻשׁ֔וֹ בֶּן־אֲחִ֥י אַבְרָ֖ם וַיֵּלֵ֑כוּ
וְה֥וּא יֹשֵׁ֖ב בִּסְדֹֽם׃

יב וּשְׁבוֹ יָת לוֹט וְיָת קִנְיָנֵהּ בַּר אֲחוּהִי דְאַבְרָם וַאֲזָלוּ וְהוּא יָתֵב בִּסְדוֹם׃

רש"י ◂ **וְהוּא יוֹשֵׁב בִּסְדוֹם** • מִי גָּרַם לוֹ זֹאת? יְשִׁיבָתוֹ בִּסְדוֹם.

(יג) וַיָּבֹ֖א הַפָּלִ֑יט וַיַּגֶּד֙ לְאַבְרָ֣ם הָעִבְרִ֔י וְה֣וּא שֹׁכֵ֔ן
בְּאֵלֹנֵ֖י מַמְרֵ֣א הָאֱמֹרִ֑י אֲחִ֥י אֶשְׁכֹּ֖ל וַאֲחִ֣י עָנֵ֑ר וְהֵ֖ם
בַּעֲלֵ֥י בְרִית־אַבְרָֽם׃

יג וַאֲתָא מְשֵׁיזְבָא וְחַוִּי לְאַבְרָם עִבְרָאָה וְהוּא שָׁרֵי בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא אֱמוֹרָאָה אֲחוּהִי דְאֶשְׁכּוֹל וַאֲחוּהִי דְעָנֵר וְאִנּוּן אֱנָשֵׁי קְיָמֵהּ דְאַבְרָם׃

רש"י ◂ **וַיָּבֹא הַפָּלִיט** • לְפִי פְּשׁוּטוֹ: זֶה עוֹג שֶׁפָּלַט מִן הַמִּלְחָמָה, וְהוּא שֶׁכָּתוּב: (דברים ג) "כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים", וְזֶהוּ 'נִשְׁאַר', שֶׁלֹּא הָרְגוּהוּ אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו כְּשֶׁהִכּוּ הָרְפָאִים בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם, תַּנְחוּמָא. וּמִדְרַשׁ בְּרֵאשִׁית רַבָּה: זֶה עוֹג שֶׁפָּלַט מִדּוֹר הַמַּבּוּל, וְזֶהוּ מִיֶּתֶר הָרְפָאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל ו) "הַנְּפִילִים הָיוּ בָאָרֶץ וְגוֹ'", וּמִתְכַּוֵּן שֶׁיֵּהָרֵג אַבְרָם וְיִשָּׂא אֶת שָׂרָה. **הָעִבְרִי** • שֶׁבָּא מֵעֵבֶר הַנָּהָר (בראשית רבה). **בַּעֲלֵי בְרִית־אַבְרָם** • שֶׁכָּרְתוּ עִמּוֹ בְּרִית. (סְפָרִים אֲחֵרִים, דָּבָר אַחֵר: שֶׁהִשִּׁיאוּ לוֹ עֵצָה עַל הַמִּלְחָמָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר).

(יד) וַיִּשְׁמַ֣ע אַבְרָ֔ם כִּ֥י נִשְׁבָּ֖ה אָחִ֑יו וַיָּ֣רֶק אֶת־חֲנִיכָ֗יו
יְלִידֵ֛י בֵּיתוֹ֙ שְׁמֹנָ֣ה עָשָׂ֔ר וּשְׁלֹ֖שׁ מֵא֑וֹת וַיִּרְדֹּ֖ף עַד־דָּֽן׃

יד וּשְׁמַע אַבְרָם אֲרֵי אִשְׁתְּבִי אֲחוּהִי וְזָרִיז יָת עוּלֵמוֹהִי יְלִידֵי בֵיתֵהּ תְּלָת מְאָה וְתַמְנֵי עֲסַר וּרְדַף עַד דָּן׃

רש"י ◂ **וַיָּרֶק** • כְּתַרְגּוּמוֹ 'וְזָרִיז', וְכֵן: "וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב", אֶזְדַּיֵּן בְּחַרְבִּי עֲלֵיכֶם, וְכֵן: (שמות טו) "אָרִיק חַרְבִּי", וְכֵן: (תהלים לה) "וְהָרֵק חֲנִית וּסְגֹר". **חֲנִיכָיו** • חֲנַכּוֹ כְּתִיב (ס"א קרי) זֶה אֱלִיעֶזֶר שֶׁחֲנָכוֹ לְמִצְוֹת, וְהוּא לְשׁוֹן הַתְחָלַת כְּנִיסַת הָאָדָם, אוֹ כְּלִי, לָאֻמָּנוּת שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲמֹד בָּהּ, וְכֵן: (משלי כב) "חֲנוֹךְ לַנַּעַר", (במדבר ז) "חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ", (תהלים ל) "חֲנֻכַּת הַבַּיִת", וּבְלַעַ"ז קוֹרִין לוֹ אינצניי"ר. **שְׁמֹנָה עָשָׂר וְגוֹ'** • (נדרים לב) **רַבּוֹתֵינוּ** אָמְרוּ: אֱלִיעֶזֶר לְבַדּוֹ הָיָה, וְהוּא מִנְיַן גִּמַטְרִיָּא שֶׁל שְׁמוֹ. **עַד דָּן** • שָׁם תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ, שֶׁרָאָה שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לְהַעֲמִיד שָׁם עֵגֶל (סנהדרין צו).

כלי יקר – עוז והדר

יד (יד) **וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו וְגוֹ'.** רַשִׁ"י פֵּרֵשׁ, 'אֱלִיעֶזֶר לְבַדּוֹ הָיָה שָׁם, כִּי **שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וּשְׁמֹנָה עָשָׂר** הוּא מִנְיַן שֵׁם 'אֱלִיעֶזֶר'. וְכִי דֶּרֶךְ הַמִּקְרָא לוֹמַר מִסְפַּר הַמּוּרָה עַל אִישׁ אֶחָד. וּמַהוּ שֶׁאָמַר (פסוק כד) **וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי,** וְהֲלֹא לֹא הָלַךְ עִמּוֹ כִּי אִם אֱלִיעֶזֶר לְבַדּוֹ:

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה, שֶׁגַּם רַשִׁ"י מוֹדֶה שֶׁלָּקַח עִמּוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וּשְׁמוֹנָה עָשָׂר אֲנָשִׁים מִמָּשׁ, כִּי חֵיב כָּל אָדָם לַעֲשׂוֹת בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע כָּל אֲשֶׁר יִמְצָא בְּכֹחוֹ לַעֲשׂוֹת, וּמַה שֶּׁיְּחַסֵּר הַטֶּבַע יַשְׁלִים הַנֵּס. אַף שֶׁקָּשֶׁה לְמָה לָקַח אַבְרָם דַּוְקָא מִסְפַּר שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וּשְׁמוֹנָה עָשָׂר, וּמַה הִגִּיד לָנוּ בָּזֶה הַכָּתוּב. אֶלָּא לְהוֹרוֹת שֶׁהָיְתָה הַמִּלְחָמָה כָּל כָּךְ חֲזָקָה עָלָיו עַד שֶׁלֹּא הָיָה שׂוּם אָפְשָׁרִי בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע לְנִצְחָם, וּמִכָּל מָקוֹם הָלַךְ לַמִּלְחָמָה כִּי סָמַךְ שֶׁאֱלֹהָיו יִהְיֶה בְּעָזְרוֹ, וְסִימָנָא מִלְּתָא הִיא (ע"פ הוריות יב.), כִּי לָקַח עִמּוֹ אֲנָשִׁים כְּמִסְפַּר 'אֱלִיעֶזֶר', לְהוֹרוֹת כִּי אֵלִי–עֶזֶר לְבַדּוֹ הָיָה שָׁם, כִּי לֹא נַעֲשָׂה הַנִּצָּחוֹן הַהוּא בְּשׂוּם פְּעֻלָּה אֱנוֹשִׁית, כִּי אִם בְּעֶזְרַ אֱלֹהֵי לְבַד:

לְפִיכָךְ לֹא רָדַף כִּי אִם **עַד דָּן,** וְשָׁם נִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה בַּעֲבוּר הֶעָגֶל שֶׁעֲתִידִין לְהַעֲמִיד בְּדָן, לְפִיכָךְ תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ שָׁם בְּהִסְתַּלְּקוּת הֶעָזְרַ הָאֱלֹהִי (ראה סנהדרין צו.). וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק טו) **וַיֶּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה,** שֶׁחָצְיוֹ הַשֵּׁנִי נִשְׁאַר לוֹ לַחֲצוֹת לַיְלָה שֶׁל מִצְרַיִם (ב"ר מג ג), כִּי אָז יָצָא ה' בְּעַצְמוֹ בְּתוֹךְ מִצְרַיִם (שמות יא ד), כָּךְ בְּמִלְחָמָה זוֹ לֹא הָיָה כִּי אִם עֵזֶר שֶׁל **אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן צָרָיו בְּיָדוֹ** (ע"פ פסוק כ):

דָּבָר אַחֵר, שֶׁלָּקַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וּשְׁמוֹנָה עָשָׂר אֲנָשִׁים כְּמִסְפַּר 'אֱלִיעֶזֶר', לְהוֹרוֹת שֶׁאֱלִיעֶזֶר שָׁקוּל כְּנֶגֶד כֻּלָּם, כִּי זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָם דָּבֵק בּוֹ, כִּי 'יְפֵה שִׂיחָתָן שֶׁל עַבְדֵי אָבוֹת מִתּוֹרָתָן שֶׁל בָּנִים' כו' (ב"ר ס ח):

וַיֵּשׁ אוֹמְרִים **וַיָּרֶק,** שֶׁהוֹרִיק מֵהֶם כָּל כְּלֵי זַיִן וְהָלְכוּ בִּלְא כְּלֵי זַיִן וְסָמְכוּ עַל תְּשׁוּעַת ה', מִלְּשׁוֹן (אֶרְיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי) (שמות טו ט), כִּי אָמַר פַּרְעֹה, אֲפִלּוּ אִם 'אָרִיק חַרְבִּי' לְסַלְּקוֹ מִכֹּל וְכֹל, מִכָּל מָקוֹם 'תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי' לְבַד בִּלְא חָרֶב: תורה טו

(טו) וַיֶּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וְעַבְדָּיו וַיַּכֵּם וַיִּרְדְּפֵם עַד־חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׂק:

טו וְאִתְפְּלֵג עֲלֵיהוֹן לֵילְיָא הוּא וְעַבְדּוֹהִי וּמְחוֹנוֹן וּרְדָפִנּוּן עַד חוֹבָה דִּי מִצְּפּוֹנָא לְדַמָּשֶׂק:

רש"י ◂ **וַיֶּחָלֵק עֲלֵיהֶם** • לְפִי פְּשׁוּטוֹ: סָרַס הַמִּקְרָא, וְ׳וַיֶּחָלֵק הוּא וַעֲבָדָיו עֲלֵיהֶם לַיְלָה׳ כְּדֶרֶךְ הָרוֹדְפִים שֶׁמִּתְפַּלְּגִים אַחַר הַנִּרְדָּפִים כְּשֶׁבּוֹרְחִים זֶה לְכָאן וְזֶה לְכָאן. **לַיְלָה** • כְּלוֹמַר, אַחַר שֶׁחָשְׁכָה לֹא נִמְנַע מִלְּרָדְפָם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: שֶׁנֶּחֱלַק הַלַּיְלָה, וּבְחֶצְיוֹ הָרִאשׁוֹן נַעֲשָׂה לוֹ נֵס, וְחֶצְיוֹ הַשֵּׁנִי נִשְׁמַר וּבָא לוֹ לַחֲצוֹת לַיְלָה שֶׁל מִצְרַיִם. **עַד־חוֹבָה** • אֵין מָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ חוֹבָה. וְדָן, קוֹרֵא ׳חוֹבָה׳, עַל שֵׁם עֲבוֹדַת גִּילּוּלִים שֶׁעָתִידָה לִהְיוֹת שָׁם.

(טז) וַיָּשֶׁב אֶת כָּל־הָרְכֻשׁ וְגַם אֶת־לוֹט אָחִיו וּרְכֻשׁוֹ הֵשִׁיב וְגַם אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הָעָם:

טז וַאֲתֵב יָת כָּל קִנְיָנָא וְאַף יָת לוֹט בַּר אֲחוּהִי וְקִנְיָנֵהּ אֲתֵיב וְאַף יָת נְשַׁיָּא וְיָת עַמָּא:

(יז) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם לִקְרָאתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מֵהַכּוֹת אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וְאֶת־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל־עֵמֶק שָׁוֵה הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ:

יז וּנְפַק מַלְכָּא דְסִדוֹם לְקַדָּמוּתֵהּ בָּתַר דְּתָב מִלְּמִמְחֵי יָת כְּדָרְלָעוֹמֶר וְיָת מַלְכַיָּא דִּי עִמֵּהּ לְמֵישַׁר מַפְנָא הוּא אֲתַר בֵּית רֵיסָא דְמַלְכָּא:

רש"י ◂ **עֵמֶק שָׁוֵה** • כָּךְ שְׁמוֹ, וְתַרְגּוּמוֹ ׳לְמֵישַׁר מַפְנָא׳, פָּנוּי מֵאִילָנוֹת וּמִכָּל מִכְשׁוֹל. **עֵמֶק הַמֶּלֶךְ** • בֵּית רֵיסָא דְמַלְכָּא, בֵּית רֵיס אֶחָד שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים קָנִים, שֶׁהָיָה מְיֻחָד לַמֶּלֶךְ לְצַחֵק שָׁם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: עֵמֶק שֶׁהֵשִׁיבוּ שָׁם כָּל הָאֻמּוֹת וְהִמְלִיכוּ אֶת אַבְרָהָם עֲלֵיהֶם לִנְשִׂיא אֱלֹהִים וּלְקָצִין.

(יח) וּמַלְכִּי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לֶחֶם וְיַיִן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן:

יח וּמַלְכִּי־צֶדֶק מַלְכָּא דִירוּשְׁלֶם אַפִּיק לְחֶם וַחֲמָר וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם אֵל עִלָּאָה:

רש"י ◂ **וּמַלְכִּי־צֶדֶק** • מִדְרַשׁ אַגָּדָה: הוּא שֵׁם בֶּן נֹחַ (נדרים לב). **לֶחֶם וָיָיִן** • כָּךְ עוֹשִׂים לְיִגְעֵי מִלְחָמָה, וְהֶרְאָה לוֹ שֶׁאֵין בִּלְבּוֹ עָלָיו עַל שֶׁהָרַג אֶת בָּנָיו. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: רָמַז לוֹ עַל הַמְּנָחוֹת וְעַל הַנְּסָכִים שֶׁיַּקְרִיבוּ שָׁם בָּנָיו.

(יט) וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

יט וּבָרְכֵהּ וַאֲמַר בְּרִיךְ אַבְרָם לְאֵל עִלָּאָה דְּקָנְיֵהּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא:

רש"י ◂ **קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ** • כְּמוֹ: (תהלים קטו) "עוֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ", עַל־יְדֵי עֲשִׂיָּתָן, קָנָאן לִהְיוֹת שֶׁלּוֹ.

כלי יקר – עוז והדר

(יט) **בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ.** לְמַעְלָה נֶאֱמַר (פסוק יח) **וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן** וְלֹא הִזְכִּיר ׳קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׳, לְפִי שֶׁקֹּדֶם שֶׁבָּא אַבְרָהָם הָיָה נִקְרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא **אֵל עֶלְיוֹן**, כִּי לֹא הָיְתָה מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ נִכָּר בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשׁ רַשִׁ"י עַל פָּסוּק (להלן כד ז) (ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לָקָחַנִי מִבֵּית אָבִי), וַאֲבָרָם הִקְנָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ לַה', כִּי פָּרְסָם לְכֹל מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ בַּתַּחְתּוֹנִים, עַל כֵּן הִזְכִּיר אֵצֶל אַבְרָהָם תָּמִיד **קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ**: **דָּבָר** אַחֵר, לְפִי שֶׁכָּל הַבְּרָכוֹת בָּאוֹת (וּמָטָל הַשָּׁמַיִם וּמִשְּׁמַנֵּי הָאָרֶץ), עַל כֵּן הִזְכִּיר אֵצֶל הַבְּרָכָה **קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ**. וְכֵן כְּשֶׁאָמַר לְמַטָּה (פסוק כב) **הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אִם מֵחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ נַעַל וגו'** אָמַר כֵּן, לְפִי שֶׁיְּכוֹל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לִתֵּן לִי מִשֶּׁלּוֹ (וּמְפֻגָּד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רוֹבֶצֶת תַּחַת) (ע"פ דברים לג יג), עַל כֵּן לֹא אֶקַּח מִשֶּׁלְּךָ כְּלוּם: **וְיֵשׁ** אוֹמְרִים, מַה שֶּׁאָמַר (פסוק כג) **לֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת אַבְרָם**, אֵין פֵּרוּשׁוֹ ׳כְּדֵי שֶׁלֹּא תֹּאמַר׳, אֶלָּא בֶּאֱמֶת אָמַר יוֹדֵעַ אֲנִי בְּךָ שֶׁ**לֹּא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת אַבְרָם**, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵין רְצוֹנִי לִקַּח כְּלוּם:

דָּבָר אַחֵר, שֶׁמִּתְּחִלָּה הָיָה **עֶלְיוֹן**, כִּי אָמְרוּ שֶׁאֵין הַשְׁגָּחָתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּמַה שֶׁלְּמַטָּה מִגַּלְגַּל הַיָּרֵחַ, וְעַל יְדֵי מִלְחָמָה זוֹ רָאוּ עַיִן בְּעַיִן כִּי הוּא גַּם ׳אֱלֹהֵי הָאָרֶץ׳ וְהַשְׁגָּחָתוֹ גַּם בַּתַּחְתּוֹנִים, (וְכִי לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר אִישׁ) (שמואל א' ב ט) כִּי אִם בְּהַשְׁגָּחָתוֹ יִתְבָּרַךְ תורה כ:

(כ) וּבָרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר־מִגֵּן צָרֶיךָ בְיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל:

כ וּבְרִיךְ אֵל עִלָּאָה דְּמְסַר סָנְאָךְ בִּידָךְ וִיהַב לֵהּ חַד מִן עַסָרָא מִכֹּלָּא:

רש״י ◂ אֲשֶׁר מִגֵּן • אֲשֶׁר הִסְגִּיר, וְכֵן (הושע יא) ״אֲמַגֶּנְךָּ יִשְׂרָאֵל״. וַיִּתֶּן־לוֹ • אַבְרָם. מַעֲשֵׂר מִכֹּל • אֲשֶׁר לוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה כֹּהֵן.

◆ יום חמישי ט׳ מרחשון ◆

(כא) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־סְדֹם אֶל־אַבְרָם תֶּן־לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרְכֻשׁ קַח־לָךְ:

כא וַאֲמַר מַלְכָּא דְסְדוֹם לְאַבְרָם הַב לִי נַפְשָׁתָא וְקִנְיָנָא (נ״א סַב) דְּבַר לָךְ:

רש״י ◂ תֶּן־לִי הַנֶּפֶשׁ • (הַגּוּפִים מִן) הַשְׁבִי שֶׁלִּי שֶׁהִצַּלְתָּ, הַחֲזֵר לִי הַגּוּפִים לְבַדָּם.

(כב) וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־מֶלֶךְ סְדֹם הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל־יְהוָה אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

כב וַאֲמַר אַבְרָם לְמַלְכָּא דְסְדוֹם אֲרִימִית יְדַי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ קֳדָם אֵל עִלָּאָה דְּקִנְיָנֵהּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא:

רש״י ◂ הֲרִמֹתִי יָדִי • לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, מֵרִים אֲנִי אֶת יָדִי לְאֵל עֶלְיוֹן, וְכֵן: (בראשית כד) ״בִּי נִשְׁבַּעְתִּי״, נִשְׁבַּע אֲנִי. וְכֵן: (בראשית כג) ״נָתַתִּי כֶּסֶף הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי״, נוֹתֵן אֲנִי לְךָ כֶּסֶף הַשָּׂדֶה וְקַחֵהוּ מִמֶּנִּי.

(כג) אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר־לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־אַבְרָם:

כג אִם מִחוּטָא וְעַד עַרְקַת מְסָנָא וְאִם אֶסַּב מִכָּל דִּי לָךְ וְלָא תֵימַר אֲנָא אַעְתְּרִית יָת אַבְרָם:

רש״י ◂ אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל • אַעֲבִיב לְעַצְמִי מִן הַשֻּׁבִי. וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר לָךְ • וְאִם תֹּאמַר לָתֵת לִי שָׂכָר מִבֵּית גְּנָזֶיךָ, לֹא אֶקַּח. וְלֹא תֹאמַר וְגוֹ׳ • שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הִבְטִיחָנִי לְעַשְׁרֵנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל יב) ״וַאֲבָרֶכְךָ וְגוֹ׳״.

(כד) בִּלְעָדַי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם:

כד לְחוֹד (בכל הס׳ בַּר) מִדְּאָכָלוּ עוּלֲמַיָּא וְחֶלָק גַּבְרַיָּא דִּי אֲזָלוּ עִמִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא אִנּוּן יְקַבְּלוּן חֶלָקְהוֹן:

רש״י ◂ הַנְּעָרִים • עַבְדַי אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי, וְעוֹד ״עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא וְגוֹ׳״, אַף־עַל־פִּי שֶׁעַבְדַי נִכְנְסוּ לַמִּלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם״, וְעָנֵר וַחֲבֵרָיו יָשְׁבוּ עַל הַכֵּלִים לִשְׁמֹר, אֲפִלּוּ הָכִי ״הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם״. וּמִמֶּנּוּ לָמַד דָּוִד, שֶׁאָמַר: (שמואל א ל) ״כְּחֵלֶק הַיֹּרֵד לַמִּלְחָמָה וּכְחֵלֶק הַיֹּשֵׁב עַל־הַכֵּלִים יַחְדָּו יַחֲלֹקוּ״, וּלְךָ נֶאֱמַר: (שם כה) ״וַיְהִי מֵהַיּוֹם הַהוּא וָמָעְלָה וַיְשִׂימֶהָ לְחֹק וּלְמִשְׁפָּט״, וְלֹא נֶאֱמַר: 'וְהָלְאָה', לְפִי שֶׁכִּבֵּר נִתַּן הַחֹק בִּימֵי אַבְרָהָם.

טו (א) אַחַר ׀ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל־תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד:

א בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין הֲוָה פִּתְגָמָא דַיְיָ עִם אַבְרָם בִּנְבוּאָה לְמֵימָר לָא תִדְחַל אַבְרָם מֵימְרִי תְּקוֹף לָךְ אַגְרָךְ סַגִּי לַחֲדָא:

כלי יקר – עוז והדר

טו (א) **אַל תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ.** בַּיַּלְקוּט (רמז עו) מַסִּיק ׳לְפִי שֶׁהָיָה אַבְרָהָם מְפַחֵד שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שְׂכָרִי בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאֵין לִי כְּלוּם לָעוֹלָם הַבָּא, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא **אַל תִּירָא, שְׂכָרְךָ** מְחֻקָּן לָעָתִיד לָבוֹא, וְזֶהוּ

רס"ו◂ **אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה•** כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: ׳אַחַר׳, סָמוּךְ. ׳אַחֲרֵי׳, מֻפְלָג (בראשית רבה). "אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה", אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ נֵס זֶה שֶׁהָרַג אֶת הַמְּלָכִים וְהָיָה דּוֹאֵג וְאוֹמֵר: ׳שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל **צִדְקוֹתַי**׳, לְכָךְ אָמַר לוֹ הַמָּקוֹם. **אַל תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ**, מִן הָעֹנֶשׁ, שֶׁלֹּא תֵּעָנֵשׁ עַל כָּל אוֹתָן נְפָשׁוֹת שֶׁהָרַגְתָּ, וּמַה שֶּׁאַתָּה דּוֹאֵג עַל קִבּוּל שְׂכָרְךָ, **שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לה עמ' 164)

וְהָיָה דּוֹאֵג וְאוֹמֵר שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צִדְקוֹתַי

(רש"י טו, א)

לְשִׁיטַת רַשַׁ"י, עִקַּר פֵּרוּשׁ "אַחַר הַדְּבָרִים" הוּא "אַחַר הַדִּבּוּרִים". רְאֵה פֵּרוּשׁוֹ בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא (כב, א): אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה . . **דְּבָרָיו** שֶׁל שָׂטָן . . שֶׁל יִשְׁמָעֵאל. וְשָׁם (פסוק כ): אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה . . הָיָה אַבְרָהָם מְהַרְהֵר **וְאוֹמֵר**.

וּבְפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב (לט, ו־ז) אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה . . **אָמַר** הַקָּבָ"ה אֶבְיךָ מִתְאַבֵּל וְאַתָּה מְסַלְסֵל בְּשִׂעָרְךָ. וְשָׁם (מ, א): אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה . . לְפִי שֶׁהִרְגִּילָה . . בְּפִי כֻּלָּם **לְדַבֵּר** בְּגִנּוּתוֹ. לְפִי זֶה מוּבָן דִּיּוּק לְשׁוֹנוֹ כָּאן "וְהָיָה דּוֹאֵג **וְאוֹמֵר**" (וְכֵן בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא שָׁם מוֹסִיף "מְהַרְהֵר **וְאוֹמֵר**").

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת חֵלֶק כ, עַמּוּד 45 וְאִילָךְ – מִתּוֹךְ 'לִקְרַאת שַׁבָּת')

קִבַּלְתִּ שְׂכָר לִשְׁמָהּ

אַל־תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד:

אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ נֵס כוּ' וְהָיָה דּוֹאֵג שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צִדְקוֹתַי, לְכָךְ אָמַר לוֹ הַמָּקוֹם כוּ' שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד (טו, א. ובפירוש רש"י)

לְכְאוֹרָה תָּמוּהַּ הַדָּבָר, הֲרֵי כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (הלכות תשובה פרק י הלכה ב): "הָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה עוֹסֵק בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת . . לֹא כְּדֵי לִירַשׁ הַטּוֹבָה אֶלָּא עוֹשֶׂה הָאֱמֶת מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֱמֶת . . וּמַעֲלָה זוֹ הִיא מַעֲלָה גְּדוֹלָה מְאֹד . . וְהִיא מַעֲלַת אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁקָּרָאוֹ הַקָּבָ"ה אוֹהֲבוֹ".

וְנִמְצָא, שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ עָבַד אֶת הַקָּבָ"ה מֵאַהֲבָה, וּמַדּוּעַ "הֲיָה דּוֹאֵג שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צִדְקוֹתַי", דְּמַה בְּכָךְ אִם כְּבָר קִבֵּל שְׂכָרוֹ?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

אַבְרָהָם רָצָה לְקַבֵּל שָׂכָר לֹא לְתוֹעֶלֶת עַצְמוֹ אֶלָּא רַק כְּדֵי שֶׁיִּתְגַּדֵּל כְּבוֹד שָׁמַיִם. שֶׁיִּרְאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁהָעוֹבֵד אֶת הַקָּבָ"ה וּמְקַיֵּם רְצוֹנוֹ, מְקַבֵּל רֹב טוּב גַּשְׁמִי בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בָּעוֹלָם.

וְנִמְצָא, שֶׁגַּם כְּשֶׁדָּאַג אַבְרָהָם שֶׁאוּלַי קִבֵּל כְּבָר כָּל שְׂכָרוֹ, לֹא הָיָה זֶה לְטוֹבַת עַצְמוֹ, אֶלָּא שֶׁרָצָה שֶׁיִּתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בָּעוֹלָם.

(ב) **וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֲדֹנָי יֱהוִה מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר:**

ב **וַאֲמַר אַבְרָם יְיָ אֱלָהִים מָה תִּתֶּן לִי וַאֲנָא אָזֵיל בְּלָא וְלָד וּבַר פַּרְנָסָא הֲדֵין דְּבֵיתִי הוּא דַּמַּשְׁקָאָה אֱלִיעֶזֶר:**

כלי יקר – עוז והדר

שֶׁאָמַר **הַרְבֵּה מְאֹד**, כְּמָה דְּאִתְּ אָמַר (תהלים לא כ) וְמָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ). עַד כָּאן. וְקָשֶׁה עַל זֶה הַמִּדְרָשׁ, אִם כֵּן מַהוּ שֶׁאָמַר (פסוק ב) **מַה תִּתֶּן לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וְגוֹ'**, מָה עִנְיַן הַבָּנִים לְשִׂכַּר הָעוֹלָם הַבָּא:

וְיֵשׁ לְיַשְׁבוֹ עַל דֶּרֶךְ שֶׁמָּסִיק בְּפֶרֶק יֵשׁ נוֹחֲלִין (ב"ב קטז.) ׳אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ בֵּן לְיִרְשׁוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מָלֵא עָלָיו עֲבָרָה, כְּתִיב הָכָא (במדבר כז ח) (וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ), וּכְתִיב הָתָם (צפניה א טו) (יוֹם עֲבָרָה הַיּוֹם הַהוּא׳). וְקָשֶׁה לָמָּה הֵבִיא רְאָיָה מִדִּבְרֵי קַבָּלָה לְדִבְרֵי תּוֹרָה, הָיָה לוֹ לְהָבִיא רְאָיָה מִן פָּסוּק (דברים ג כח) (וְוַיְתַעֲבֵר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם):

אֶלָּא שֶׁרָצָה לְהָבִיא רְאָיָה גַּם עַל הָעִנְיָן וְלֹא עַל הַלָּשׁוֹן לְבַד, כִּי רַבִּי יוֹחָנָן סָבַר שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ בֵּן לְיִרְשׁוֹ אֵינוֹ פָּטוּר בְּלֹא גֵּיהִנֹּם שֶׁנִּקְרָא ׳יוֹם עֲבָרָה הַיּוֹם הַהוּא׳, וְאָזַיל רַבִּי יוֹחָנָן לְטַעֲמֵיהּ שֶׁדָּרַשׁ (ב"ב שם) פָּסוּק (תהלים נה כ) (וַאֲשֶׁר אֵין חֲלִיפוֹת לָמוֹ וְלֹא יָרְאוּ אֱלֹהִים) עַל מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ בֵּן, כִּי זֶה וַדַּאי מִצַּד שֶׁלֹּא הָיָה יָרֵא אֱלֹהִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (שם קכח א) (אַשְׁרֵי כָּל יָרֵא ה') וְגוֹ', וּסְמִיךְ לֵיהּ (פסוקים ג–ד) (בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים) וְגוֹ' (הִנֵּה כִי כֵן יְבֹרַךְ גֶּבֶר יָרֵא ה'):

לְכָךְ אָמַר אַבְרָהָם **מַה** שָׁכַר **תִּתֵּן לִי** לְעוֹלָם הַבָּא, **וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי** שֶׁזִּיְּנוּ בַּגֵּיהִנֹּם כָּאָמוּר. וְאִם תֹּאמַר לְתֵּן שְׂכָרִי בָּעוֹלָם הַזֶּה, עַל זֶה כָּתִיב (פסוק ג) **וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי**. וְעַיֵּן כָּל הַדִּרּוּשׁ הַזֶּה בְּפָרָשַׁת פִּינְחָס (במדבר כז יב) בְּפָסוּק (עֲלֵה הַר הָעֲבָרִים), כִּי הוּא דִּרּוּשׁ יָקָר: תורה ב

רס״י ◂ **הוֹלֵךְ עֲרִירִי** • מְנַחֵם בֶּן סָרוּק פֵּרְשׁוֹ לְשׁוֹן יוֹרֵשׁ, וְחָבֵר לוֹ (מלאכי ב) ״עֵר וְעָנֶה״, עֲרִירִי, בְּלֹא יוֹרֵשׁ, כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר: (איוב לא) ״וּבְכָל תְּבוּאָתִי תְּשָׁרֵשׁ״, תְּעַקֵּר שָׁרָשֶׁיהָ, כָּךְ לְשׁוֹן עֲרִירִי חָסַר בָּנִים, וּבְלַעַ״ז דישאנפנטי״ש. וְלִי נִרְאָה, ׳עֵר וְעוֹנֶה׳ מִגִּזְרַת: (שה״ש ה) ״וְלִבִּי עֵר״, וַעֲרִירִי לְשׁוֹן חֹרְבָּן, וְכֵן: (תהלים קלז) ״עָרוּ עָרוּ״, וְכֵן: (חבקוק ג) ״עָרוֹת יְסוֹד״, וְכֵן: (ירמיה נא) ״עַרְעָר תִּתְעַרְעַר״, וְכֵן: (צפניה ב) ״כִּי אַרְזָה עֲרָה״. **וּבֶן מֶשֶׁק בֵּיתִי** • כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁכָּל בֵּיתִי נְזוֹן עַל פִּיו, כְּמוֹ: (בראשית מא) ״וְעַל פִּיךָ יִשַּׁק״, אַפּוֹטְרוֹפָּא שֶׁלִּי, וְאִלּוּ הָיָה לִי בֵּן, הָיָה בְּנִי מְמֻנֶּה עַל שֶׁלִּי. **דַּמֶּשֶׁק** • לְפִי הַתַּרְגּוּם, מִדַּמֶּשֶׁק הָיָה. וּלְפִי מִדְרַשׁ אַגָּדָה, שֶׁרָדַף הַמְּלָכִים עַד דַּמֶּשֶׁק. וּבַגְּמָרָא שָׁלְנוּ דָּרְשׁוּ נוֹטָרִיקוֹן: דּוֹלֶה וּמַשְׁקֶה מִתּוֹרַת רַבּוֹ לַאֲחֵרִים.

(ג) וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי:

ג וַאֲמַר אַבְרָם הָא לִי לָא יְהַבְתְּ וְלָד וְהָא בַּר בֵּיתִי יָרִית יָתִי:

רס״י ◂ **הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע** • וּמַה תּוֹעֶלֶת בְּכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי?.

(ד) וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ:

ד וְהָא פִּתְגָמָא דַּיְיָ עִמֵּהּ לְמֵימַר לָא יְרִתְנָךְ דֵּין אֱלָהֵין בַּר דְּתוֹלִיד הוּא יְרִתְנָךְ:

(ה) וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט־נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ:

ה וְאַפֵּיק יָתֵהּ לְבָרָא וַאֲמַר אִסְתְּכִי כְּעַן לִשְׁמַיָּא וּמְנִי כּוֹכְבַיָּא אִם תְּכוֹל לְמִמְנֵי יָתְהוֹן וַאֲמַר לֵהּ כְּדֵין יְהוֹן בְּנָיְךְ:

רס״י ◂ **וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה** • לְפִי פְּשׁוּטוֹ: הוֹצִיאוֹ מֵאָהֳלוֹ לַחוּץ לִרְאוֹת הַכּוֹכָבִים. וּלְפִי מִדְרָשׁוֹ, אָמַר לוֹ: צֵא מֵאִצְטַגְנִינוּת שֶׁלְּךָ, שֶׁרָאִיתָ בַּמַּזָּלוֹת שֶׁאֵינְךָ עָתִיד לְהַעֲמִיד בֵּן, אַבְרָם אֵין לוֹ בֵּן, אֲבָל אַבְרָהָם יֵשׁ לוֹ בֵּן. וְכֵן שָׂרַי לֹא תֵלֵד, אֲבָל שָׂרָה תֵּלֵד, אֲנִי קוֹרֵא לָכֶם שֵׁם אַחֵר וְיִשְׁתַּנֶּה הַמַּזָּל. דָּבָר אַחֵר: הוֹצִיאוֹ מֵחֲלָלוֹ שֶׁל עוֹלָם וְהִגְבִּיהוֹ לְמַעְלָה מִן הַכּוֹכָבִים, וְזֶהוּ לְשׁוֹן הַבָּטָה מִלְמַעְלָה לְמַטָּה.

(ו) וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה:

ו וְהֵימִין בְּמֵימְרָא דַּיְיָ וְחָשְׁבַהּ לֵהּ לְזָכוּ:

רס״י ◂ **וְהֶאֱמִן בַּה׳** • לֹא שָׁאַל לוֹ אוֹת עַל זֹאת, אֲבָל עַל יֵרֶשֶׁת הָאָרֶץ שָׁאַל לוֹ אוֹת, וְאָמַר לוֹ: ״בַּמָּה אֵדַע״?. **וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה** • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חָשְׁבָהּ לְאַבְרָם לִזְכוּת וְלִצְדָקָה עַל הָאֱמוּנָה שֶׁהֶאֱמִין בּוֹ. דָּבָר אַחֵר: ״בַּמָּה אֵדַע״? לֹא שָׁאַל לוֹ אוֹת, אֶלָּא אָמַר לְפָנָיו: ׳הוֹדִיעֵנִי בְּאֵיזֶה זְכוּת יִתְקַיְּמוּ בָּהּ׳. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: בִּזְכוּת הַקָּרְבָּנוֹת.

◆ יום שישי י׳ מרחשון ◆

(ז) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ:

ז וַאֲמַר לֵהּ אֲנָא יְיָ דְּאַפֵּקְתָּךְ מֵאוּרָא דְּכַשְׂדָּאֵי לְמִתַּן לָךְ יָת אַרְעָא הָדָא לְמֵירְתַהּ:

(ח) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יֱהוִה בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה:

ח וַאֲמַר יְיָ אֱלָהִים בְּמָה אֵדַע אֲרֵי אֵרְתִינַהּ:

כלי יקר – עוז והדר

(ח) **בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה.** רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל אָמְרוּ (תנחומא קדושים יג) ׳בְּעָבוּר שֶׁאָמַר אַבְרָהָם **בַּמָּה אֵדַע,** נֶעֱנַשׁ **בִּירֻעַ תֵּדַע׳** (פסוק יג). וְהַשֵּׂכֶל יְמָאֵן לְקַבֵּל דְּרוּשׁ זֶה שֶׁיִּסְבְּלוּ בָּנָיו עֹנֶשׁ גָּדוֹל כָּזֶה בַּעֲבוּר הָאוֹת שֶׁשָּׁאַל אַבְרָהָם, וְאַבְרָהָם עַצְמוֹ לֹא קִבֵּל שׁוּם עֹנֶשׁ (וְשָׁנִי בָּנָיו תִּקְהֶינָה) (ע״פ יחזקאל יח ב): **עַל** כֵּן לִבִּי אוֹמֵר וְגוֹמֵר שֶׁגָּלוּת מִצְרַיִם הָיוּ לוֹ סִבּוֹת אֲחֵרוֹת, וְנֶחְלְקוּ בּוֹ רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל, וְתִמְצָא כָּל הַדֵּעוֹת בַּמַּהֲרַ״י אַבְרְבָּנֵאל כִּי יָדוֹ קִבְּצָם, הֵן

(ט) וַיֹּאמֶר אֵלָיו קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ וְתֹר וְגוֹזָל׃

ט וַאֲמַר לֵהּ קְרֵב קָדָמַי עֶגְלִין תְּלָתָא וְעִזִּין תְּלָתָא וְדִכְרִין תְּלָת וְשַׁפְנִינָא וּבַר יוֹנָא׃

רס"ו◂ עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת• (ב"ר) שְׁלֹשָׁה עֲגָלִים, רֶמֶז לִשְׁלֹשָׁה פָּרִים: פַּר יוֹם הַכִּפּוּרִים, וּפַר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר וְעֶגְלָה עֲרוּפָה. וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת• רֶמֶז לְשָׁעִיר הַנַּעֲשָׂה בְּפָנִים, וּשְׁעִירֵי מוּסָפִין שֶׁל מוֹעֵד וּשְׁעִיר חַטַּאת יָחִיד. וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ• אָשָׁם וַדַּאי וְאָשָׁם תָּלוּי וְכִבְשָׂה שֶׁל חַטַּאת יָחִיד. וְתוֹר וְגוֹזָל• תּוֹר וּבֶן יוֹנָה.

כלי יקר – עוז והדר

קְצָרָה (אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת) מִלְּהַעֲלוֹת עָלֶיהָ כָּל הַדֵּעוֹת הַהֵם. אַף שֶׁבַּעַל מִדְרָשׁ זֶה קָשֶׁה לוֹ, יִהְיֶה הַטַּעַם אֶל הַגָּלוּת מַה שֶּׁיִּהְיֶה, לָמָּה זֶה הִגִּיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּשׂוֹרָה רָעָה זוֹ לְאַבְרָהָם לְצַעֲרוֹ בְּחָנָּם. עַל זֶה אָמַר שֶׁבָּעוֹן **בַּמֶּה אֵדַע** שֶׁרָצָה לֵידַע דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ צָרִךְ לֵידַע, כִּי מַה לּוֹ לְבַקֵּשׁ אוֹת עַל דְּבַר ה', עַל כֵּן נֶעֱנַשׁ **בְּיָדַע תֵּדַע,** שֶׁהוֹדִיעוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דָּבָר לְצַעֲרוֹ, וְזֶה גַּם כֵּן מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה:

וּבְעִנְיַן אוֹת זֶה שֶׁשָּׁאַל אַבְרָהָם תָּמְהוּ רַבִּים, לָמָּה שָׁאַל אוֹת עַל יֵרֶשֶׁת הָאָרֶץ, וְלֹא שָׁאַל אוֹת עַל הַבְטָחַת הַזֶּרַע. וַאֲנִי שׁוֹאֵל עוֹד שְׁאֵלָה אַחַת, לָמָּה לֹא שָׁאַל אוֹת עַל הָאָרֶץ מִיָּד כְּשֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּפַעַם רִאשׁוֹן (לעיל יב ז) (לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ) וְגוֹ'. גַּם בִּסְפֵקוֹת אֵלּוּ רַבּוּ הַדֵּעוֹת:

וַאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁהָאוֹת אֲשֶׁר שָׁאַל, לֹא שֶׁהָיָה אַבְרָהָם מְסֻפָּק בִּיעוּד הָאֵל יִתְבָּרַךְ, זוּלַת שֶׁרָצָה שֶׁיִּכֹּרֹת לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּרִית לְסַלֵּק מֶעָלָיו כָּל טוֹעַן וּמְעַרְעֵר. לְפִי שֶׁלְּמַעְלָה אָמַר לוֹ 'לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן' מַשְׁמָע מַתָּנָה בְּעָלְמָא, וְעַל זֶה לֹא הָיָה מְבַקֵּשׁ אַבְרָהָם כְּרִיתוּת בְּרִית, כִּי מִי יְעָרְעֵר עַל הַמַּתָּנָה אֲשֶׁר נָתַן לוֹ ה', (כִּי לוֹ יִתְבָּרַךְ תֵּבֵל וּמְלֹאָהּ) (ע"פ תהלים נ יב), וּבְיָדוֹ לִתֵּן הָאָרֶץ לְכָל מִי שִׁיִּרְצֶה. אֲבָל אַחַר שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (פסוק ז) **לָתֵת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת 'לִרְשֻׁתָהּ',** מַשְׁמָע שֶׁנִּתְּנָה זוֹ שֶׁהַזְכִּיר הֵינוּ תּוֹרַת יְרֻשָּׁה, לְפִי שֶׁנּוֹחַ כְּשֶׁחֵלֶק הָאָרֶץ לְבָנָיו נָתַן אֶרֶץ כְּנַעַן לְבָנוֹ שָׁם (מדרש אגדה לעיל שם ו), וְאַתָּה בָּא אֵלֶיהָ בְּתוֹרַת יְרֻשָּׁה, אָז חָשַׁב אַבְרָהָם שֶׁמָּא שְׁאָר יוֹרְשָׁיו שֶׁל שָׁם יְעָרְעֲרוּ עַל חֶלְקָם, כִּי (בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַרְפַּכְשַׁד וְאַשּׁוּר וְלוּד וַאֲרָם) (לעיל י כב), וְאַבְרָהָם יָצָא מִן אַרְפַּכְשָׁד, וְשָׁמָּא שְׁאָר בְּנֵי שָׁם יְעָרְעֲרוּ עַל הַיְרֻשָּׁה, עַל כֵּן אָמַר **בַּמֶּה אֵדַע כִּי 'אִירָשֶׁנָּה',** מָה הָאוֹת שֶׁאֲנִי לְבַד הַיּוֹרֵשׁ בִּלְעִי עֵרְעוּר:

וּבָאָה לוֹ הִתְּשׁוּבָה (פסוק ט) **קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְגוֹ',** כִּדְרָךְ שֶׁכָּרַת ה' לְאַבְרָהָם (במדבר יח יט) (בְּרִית מֶלַח עוֹלָם) לְסַלֵּק מַעְלָיו עֵרְעוּר שֶׁל קֶרַח, כָּךְ כָּרַת ה' בְּרִית לְאַבְרָהָם לְסַלֵּק מֵעָלָיו כָּל טוֹעֵן וּמְעַרְעֵר, כִּי (זֹאת לְפָנִים) לְחֹק, שֶׁכָּל כּוֹרְתֵי בְּרִית עוֹבְרִים בֵּין הַגְּזָרִים כַּנִּדְּע: תורה ט

(ט) **קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת.** בְּעִנְיַן מַרְאָה זוֹ רַבּוּ הַדֵּעוֹת, (וַאֲנָה גַּם אֲנִי חָלְקִי) וְאֹמַר, לְפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּהַבְטָחַת הָאָרֶץ שֶׁמְּזַכִּיר לִפְעָמִים הָאָבוֹת וְלִפְעָמִים זַרְעָם, וְהֵיכָן מָצִינוּ שֶׁהָיָה לָאָבוֹת חֵלֶק בָּאָרֶץ, הֲלֹא הָיוּ כֻּלָּם גֵּרִים בָּאָרֶץ, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר (לעיל יג יז) (כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה) וּכְתִיב (שמות ו ח) (וְלָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב) וְגוֹ', עַל כֵּן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (סנהדרין צ:) 'מִכָּאן לְתִחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ו ד) (וְלָתֵת לָהֶם), 'לָכֶם' לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא 'לָהֶם'". וְגַם זֶה מְחֻסַּר בֵּאוּר, וְכִי לִתְחִיַּת הַמֵּתִים יִנָּחֲלוּ הָאָבוֹת חֵלֶק בָּאָרֶץ בָּעוֹלָם הַזֶּה:

אֶלָּא אֵין זֶה כִּי אִם הַקְּבוּרָה, שֶׁיִּקָּבְלוּ חֶלְקָם לִהְיוֹת לָהֶם מָקוֹם קְבוּרָה בָּאָרֶץ, לְפִי שֶׁכָּל מֵתֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חַיִּין תְּחִלָּה לָעָתִיד (ירושלמי כלאים פ"ט ה"ג) כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעֻזְרַת ה' בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא (שמות שם ג), אֲבָל זַרְעָם קִבְּלוּ חֶלְקָם גַּם בַּחַיִּים בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהָאָבוֹת דַּוְקָא לְאַחַר מִיתָה שֶׁיִּחְיוּ תְּחִלָּה:

עַל כֵּן הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּמַרְאֶה זוֹ **עֶגְלָה,** כְּנֶגֶד אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (להלן יח ז) (וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם), **וְעֵז** כְּנֶגֶד יַעֲקֹב שֶׁהִלְבִּישׁ עַל צַוָּארָיו עוֹרוֹת גְּדָיֵי עִזִּים (שם כז טז), **וְאַיִל** כְּנֶגֶד יִצְחָק שֶׁהִקְרִיב תְּמוּרָתוֹ אַיִל (שם כב יג), וְכֵן פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא בְּקָרְבְּנוֹת הַנְּשִׂיאִים (במדבר ז כא). **וְתֹר וְגוֹזָל** אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל (מדרש אגדה). **וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ** (פסוק י), רָמַז כִּי שְׁלֹשָׁה אָבוֹת אֵלּוּ דָּוְקָא אַחַר בְּתוֹר, דְּהֵינוּ אַחַר מִיתָה, יִקָּבְלוּ חֶלְקָם בָּאָרֶץ כִּי מֵתֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חַיִּין תְּחִלָּה, אֲבָל לֹא בְּחַיֵּיהֶם. **וְאֶת הַצִּפֹּר לֹא בָתָר,** כִּי יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְתוֹר וְגוֹזָל יָבוֹאוּ חַיִּים לָאָרֶץ. כִּי בָּזֶה הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (מִי וְמִי הַהֹלְכִים) לָאָרֶץ, וּבְאֵיזֶה אֹפֶן יִהְיֶה לָאָבוֹת חֵלֶק בָּאָרֶץ, וְהוּא אַחַר בְּתוֹר וּמִיתָה, דְּהֵינוּ אַחַר הָעֲרֵב שִׁמְשָׁם בְּעוֹלָם הַזֶּה בִּנְפֹל תַּרְדֵּמַת הַמִּיתָה עֲלֵיהֶם:

זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק יב) **וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא וְתַרְדֵּמָה נָפְלָה עַל אַבְרָם,** כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (קהלת יב ב) (עַד אֲשֶׁר לֹא תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ), לְהוֹרוֹת כַּד נַיֵּם וְשָׁכִיב אַבְרָם אָז יִקָּבֵל חֶלְקוֹ בָּאָרֶץ, אֲבָל לֹא עַכְשָׁו **כִּי לֹא שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד הֵנָּה** (פסוק טז), וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ בְּאֵי הָאָרֶץ אַחַר הֶעָרֵב שְׁמִשּׁוֹ שֶׁל אַבְרָם וְתַרְדֵּמַת הַמָּוֶת כָּאֲמוּר, אַף בִּתְנַאי זֶה, **כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם** תְּחִלָּה **וַעֲבָדוּם** (פסוק יג):

וּמַה שֶּׁהִתְחִיל בְּלָשׁוֹן יָחִיד **זַרְעֲךָ,** וְאַחַר־כָּךְ אָמַר **וַעֲבָדוּם** לְשׁוֹן רַבִּים, לְפִי שֶׁהַגְּזֵרוּת הִתְחִיל מִשָּׁנוֹ לַד יִצְחָק (סדר עולם פ"ג), וְהָאָבוֹת הָיוּ יְחִידִים, אֲבָל הֶעָבְדוּת הִתְחִיל אַחַר שֶׁנִּתְרַבּוּ. וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר **בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם,** יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁקָּאֵי עַל אַנְשֵׁי הָאָרֶץ, כִּי גַּם הֵמָּה גֵּרִים בְּאַרְצָם, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ (חולין ס:) מִן הַפְּסוּק (להלן מז כא) (וְאֶת הָעָם הֶעֱבִיר אֹתוֹ לָעָרִים) 'כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְרְאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל גּוֹלִים'. וּמַה שֶּׁהִזְכִּיר אַרְבָּעָה דְּבָרִים, גֵּרוּת, וַעֲבָדוּת, וְעִנּוּי, וְרִחוּק

(י) וַיִּקַּח־לוֹ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ וַיִּתֵּן אִישׁ־בִּתְרוֹ לִקְרַאת רֵעֵהוּ וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר:

י וְקֹרֵב קֶדֶמוֹהִי יָת כָּל אִלֵּין וּפַלִּיג יָתְהוֹן בְּשֻׁיֵּהּ וִיהַב פַּלְגֵיָא פְּלוּגֵ לָקֳבֵל חַבְרֵהּ וְיָת עוֹפָא לָא פַלִּיג:

רש״י ◂ **וַיְבַתֵּר אֹתָם** • חֹלֶק כָּל אֶחָד לִשְׁנֵי חֲלָקִים, וְאֵין הַמִּקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה כּוֹרֵת בְּרִית עִמּוֹ לִשְׁמֹר הַבְטָחָתוֹ, לְהוֹרִישׁ לְבָנָיו אֶת הָאָרֶץ, כְּדִכְתִיב: (לקמן) ״בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה׳ אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר וגו׳״, וְדֶרֶךְ כּוֹרְתֵי בְּרִית לְחַלֵּק בְּהֵמָה וְלַעֲבֹר בֵּין בְּתָרֶיהָ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר לְהַלָּן: (ירמיה לד) ״הָעוֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל״, אַף כָּאן: ״תַּנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים״, הוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל שְׁכִינָה שֶׁהוּא אֵשׁ. **וְאֶת הַצִּפֹּר לֹא בָתָר** • לְפִי שֶׁהָאֱמוֹת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, נִמְשָׁלוּ לָפָרִים וְאֵילִים וּשְׂעִירִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים כב) ״סְבָבוּנִי פָּרִים רַבִּים וְגוֹ׳״, וְאוֹמֵר: (דניאל ח) ״וְהָאַיִל אֲשֶׁר־רָאִיתָ בַּעַל הַקְּרָנָיִם מַלְכֵי מָדַי וּפָרָס״, וְאוֹמֵר: ״וְהַצְּפִיר הַשָּׂעִיר מֶלֶךְ יָוָן״, וְיִשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לִבְנֵי יוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שה״ש ב) ״יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע״. לְפִיכָךְ, בִּתֵּר הַבְּהֵמוֹת, רָמַז עַל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁיִּהְיוּ כְּלִין וְהוֹלְכִין, ״וְאֶת־הַצִּפּוֹר לֹא בָתָר״, רֶמֶז שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל קַיָּמִין לְעוֹלָם.

(יא) וַיֵּרֶד הָעַיִט עַל־הַפְּגָרִים וַיַּשֵּׁב אֹתָם אַבְרָם:

יא וּנְחַת עוֹפָא עַל פַּגְלַיָּא וְאַפְרַח יָתְהוֹן אַבְרָם:

רש״י ◂ **הָעַיִט** • הוּא עוֹף, וְעַל שֵׁם שֶׁהוּא עָט וְשׁוֹאֵף אֶת הַנְּבֵלוֹת, לָטוּשׁ עָלֵי אֹכֶל, כְּמוֹ: (שמואל א טו) ״וַתַּעַט אֶל הַשָּׁלָל״. **עַל־הַפְּגָרִים** • הַבְּתָרִים. (סְפָרִים אֲחֵרִים: הַפְּגָרִים מְתֻרְגְּמִינַן פַּגְלַיָּא אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהֻרְגְּלוּ לְתַרְגֵּם ״אִישׁ בִּתְרוֹ״ וְיֵהַב פַּלְגֵיָא, נִתְחַלֵּף לָהֶם תֵּבֶת פַּגְלַיָּא לְפַלְגֵיָא, וְתִרְגְּמוּ: ״הַפְּגָרִים״, ׳פַּלְגֵיָא׳, וְכָל הַמְתֻרְגָּם בֵּן טוֹעֶה, לְפִי שֶׁאֵין לְהַקִּישׁ בְּתָרִים לִפְגָרִים, שֶׁבְּתָרִים תַּרְגּוּמוֹ: פַּלְגֵיָא, וּפְגָרִים תַּרְגּוּמוֹ פַּגְלַיָּא, לְשׁוֹן פִּגּוּל, כְּמוֹ: (ויקרא ז) ״פִּגּוּל הוּא״ לְשׁוֹן פֶּגֶר. כַּךְ שָׁמַעְתִּי מִפִּי רַבֵּינוּ יְהוּדָה בֶּן ר׳ שְׁמוּאֵל, וְכֵן הַגִּירְסָא בְּרַשִׁ״י כְּתֵב יָד. וּבִכְתַב יָד אַחֶרֶת כְּתִיב כַּךְ פֵּירֵשׁ רַבֵּינוּ מֵאִיר בֶּן ר׳ שְׁמוּאֵל). **וַיַּשֵּׁב** • לְשׁוֹן נְשִׁיבָה וְהַפְרָחָה, כְּמוֹ: ״יַשֵּׁב רוּחוֹ״, רָמַז שֶׁיָּבֹא דָּוִד בֶּן יִשַׁי לְכַלּוֹתָם וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, עַד שֶׁיָּבֹא מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ.

(יב) וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא וְתַרְדֵּמָה נָפְלָה עַל־אַבְרָם וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו:

יב וַהֲוָה שְׁמָשָׁא לְמֵיעַל וְשִׁנְתָא נְפַלַת עַל אַבְרָם וְהָא אֵימָה קְבַל סַגִּי נְפַלַת עֲלוֹהִי:

רש״י ◂ **וְהִנֵּה אֵימָה וגו׳** • רֶמֶז לְצָרוֹת וְחֹשֶׁךְ שֶׁל גָּלֻיּוֹת.

(יג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי־גֵר ׀ יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:

יג וַאֲמַר לְאַבְרָם מְדַע תִּדַּע אֲרֵי דַיָּרִין יְהוֹן בְּנָיךְ בְּאַרְעָא דִּלָּא דִילְהוֹן וְיִפְלְחוּן בְּהוֹן וְיעַנּוּן יָתְהוֹן אַרְבַּע מְאָה שְׁנִין:

רש״י ◂ **כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ** • מִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק עַד שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, כֵּיצַד? יִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב, וְיַעֲקֹב כְּשֶׁיָּרַד לְמִצְרַיִם אָמַר: (בראשית מז) ״יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה״, הֲרֵי ק״צ, וּבְמִצְרַיִם הָיוּ מָאתַיִם וְעֶשֶׂר כְּמִנְיַן רד״ו, הֲרֵי אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְאִם תֹּאמַר בְּמִצְרַיִם הָיוּ אַרְבַּע מֵאוֹת, הֲרֵי קְהָת מִיּוֹרְדֵי מִצְרַיִם הָיָה, צֵא וַחֲשֹׁב שְׁנוֹתָיו שֶׁל קְהָת וְשֶׁל עַמְרָם וּשְׁמוֹנִים שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, אֵין אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, וַאֲתָּה צָרִיךְ לְהוֹצִיא מֵהֶן כָּל הַשָּׁנִים שֶׁחַי קְהָת אַחַר לֵידַת עַמְרָם, וְשֶׁחַי עַמְרָם אַחַר לֵידַת מֹשֶׁה. **בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם** • וְלֹא נֶאֱמַר: ׳בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם׳, אֶלָּא ״לֹא לָהֶם״, וּמִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק: (בראשית כא) ״וַיָּגָר אַבְרָהָם וגו׳״, (בראשית כו) ״וַיָּגָר יִצְחָק בִּגְרָר״, (תהלים קה) ״וַיַּעֲקֹב גָּר בְּאֶרֶץ חָם״, (בראשית מז) ״לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ״.

כלי יקר – עוז והדר

הַשְׁכִּינָה **בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם**, יִתְבָּאֵר בְּעֻזָּרַת ה׳ לְקַמָּן פָּרָשַׁת וָאֵרָא (שמות ו ו). וְטַעַם לְמִסְפַּר **אַרְבַּע מֵאוֹת** יִתְבָּאֵר בְּעֻזָּרַת ה׳ פָּרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה (להלן כג טז): תורה י

(יד) וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל׃

יד וְאַף יָת עַמָּא דְּיִפְלְחוּן בְּהוֹן דָּיִין אֲנָא וּבָתַר כֵּן יִפְקוּן בְּקִנְיָנָא סַגִּי׃

רש"י ◂ **וְגַם אֶת־הַגּוֹי** • "וְגַם", לְרַבּוֹת אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, שֶׁאַף הֵם כָּלִים עַל שֶׁשִּׁעְבְּדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל. **דָּן אָנֹכִי** • בְּעֶשֶׂר מַכּוֹת. **בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל** • בְּמָמוֹן גָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יב) "וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרָיִם".

(טו) וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקָּבֵר בְּשֵׂיבָה טוֹבָה׃

טו וְאַתְּ תֵּיעוֹל לְוָת אֲבָהָתָךְ בְּשְׁלָם תִּתְקְבַר בְּסֵיבוּ טָבָא׃

רש"י ◂ **וְאַתָּה תָּבוֹא** • וְלֹא תִרְאֶה כָּל אֵלֶּה. **אֶל אֲבֹתֶיךָ** • אָבִיו עוֹבֵד עֲבוֹדָה־זָרָה, וְהוּא מְבַשְּׂרוֹ שֶׁיָּבוֹא אֲלֵיהֶן? לְמֻדְךָ שֶׁעָשָׂה תֶּרַח תְּשׁוּבָה. **תִּקָּבֵר בְּשֵׂיבָה טוֹבָה** • בְּשׂוֹרוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה יִשְׁמָעֵאל תְּשׁוּבָה בְּיָמָיו וְלֹא יֵצֵא עֵשָׂו לְתַרְבּוּת רָעָה בְּיָמָיו. וּלְפִיכָךְ, מֵת חָמֵשׁ שָׁנִים קֹדֶם זְמַנּוֹ, וּבוֹ בַּיּוֹם מָרַד עֵשָׂו.

(טז) וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא־שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד־הֵנָּה׃

טז וְדָרָא רְבִיעָאָה יְתוּבוּן הָכָא אֲרֵי לָא שְׁלִים חוֹבָא דֶּאֱמוֹרָאָה עַד כְּעַן׃

רש"י ◂ **וְדוֹר רְבִיעִי** • לְאַחַר שֶׁיִּגְלוּ לְמִצְרַיִם יִהְיוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת, וְהָרְבִיעִי יָשׁוּבוּ לָאָרֶץ הַזֹּאת. לְפִי שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן הָיָה מְדַבֵּר עִמּוֹ וְכָרַת בְּרִית זוֹ, כִּדְכְתִיב: "לָתֶת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ" וְכֵן הָיָה, יַעֲקֹב יָרַד לְמִצְרַיִם, צֵא וַחֲשֹׁב דּוֹרוֹתָיו: יְהוּדָה, פֶּרֶץ, חֶצְרוֹן, וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן מִבְּאֵי הָאָרֶץ הָיָה. **כִּי לֹא שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי** • לְהְיוֹת מִשְׁתַּלֵּחַ מֵאַרְצוֹ עַד אוֹתוֹ זְמַן, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִפְרָע מֵאָמָּה עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כז): "בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לב עמ' 95)

כִּי לֹא שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד הֵנָּה (טו, טז) יֵשׁ לִשְׁאוֹל, לָמָּה נִזְכַּר כָּאן הָאֱמוֹרִי דַּוְקָא, וַהֲרֵי הַהַבְטָחָה הִיא עַל אֶרֶץ כְּנַעַן כֻּלָּהּ, הַכּוֹלֶלֶת עֶשֶׂר (אוֹ לְפָחוֹת שֶׁבַע) אֻמּוֹת. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה רַשִׁ"י מְפָרֵשׁ **לְהְיוֹת מִשְׁתַּלֵּחַ מֵאַרְצוֹ עַד אוֹתוֹ זְמַן**, וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ שֶׁכַּוָּנָתוֹ הִיא בְּפַשְׁטוּת - בְּ"אוֹתוֹ זְמַן" נִשְׁלַם רַק עֲוֹן הָאֱמוֹרִי לְהְיוֹת מִשְׁתַּלֵּחַ מֵאַרְצוֹ, וְלֹא עֲוֹונוֹתֵיהֶם שֶׁל שְׁאָר הָאֻמּוֹת. וְכָךְ אָכֵן הָיָה: סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמוֹרִי נִכְבַּשׁ עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, בְּעוֹד שֶׁשְּׁאָר הָאֻמּוֹת נִכְבְּשׁוּ לְאַחַר מִכֵּן, עַל יְדֵי יְהוֹשֻׁעַ.

(יז) וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה הָיָה וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה׃

יז וַהֲוָה שִׁמְשָׁא בְּאָה וַעֲלְטָא הֲוָה וְהָא תַנּוּר דְּתִנָּן וּבְעוּר דְּאֶשָׁתָא דִּי עֲדָא בֵּין פַּלְגַיָּא הָאִלֵּין׃

רש"י ◂ **וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה** • כְּמוֹ: (בראשית מב) "וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם", (מלכים ב ג) "וַיְהִי הֵם קוֹבְרִים אִישׁ", כְּלוֹמַר 'וַיְהִי דָּבָר זֶה'. **הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה** • שָׁקְעָה. **וַעֲלָטָה הָיָה** • חֲשַׁךְ הַיּוֹם. **וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְגוֹ'** • רָמַז לוֹ שֶׁיִּפְּלוּ הַמַּלְכֻיּוֹת עוֹבְדֵי גִּילּוּלִים בַּגֵּיהִנֹּם. "בָּאָה" טַעְמוֹ לְמַעְלָה, לְכָךְ הוּא מְבֹאָר שֶׁבָּאָה כְּבָר, וְאִם הָיָה טַעְמוֹ לְמַטָּה בָּאָל"ף, הָיָה מְבֹאָר כְּשֶׁהִיא שׁוֹקַעַת, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, שֶׁהֲרֵי כְּבָר כְּתִיב "וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבֹא", וְהַעֲבָרַת תַּנּוּר עָשָׁן לְאַחַר מִכָּאן הָיְתָה, נִמְצָא שֶׁכְּבָר שָׁקְעָה. וְזֶה חִלּוּק בְּכָל תֵּבָה לְשׁוֹן נְקֵבָה שֶׁיְּסוֹדָהּ שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, כְּמוֹ: בָּא, קָם, שָׁב: כְּשֶׁהַטַּעַם לְמַעְלָה, לְשׁוֹן עָבָר הוּא, כְּגוֹן זֶה, וּכְגוֹן: (לקמן כט) "וְרָחֵל בָּאָה", (לקמן לז) "קָמָה אֲלֻמָּתִי", (רות א) "הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ", וּכְשֶׁהַטַּעַם לְמַטָּה הוּא לְשׁוֹן הֹוֶה, דָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה עַכְשָׁו וְהוֹלֵךְ, כְּמוֹ: (לקמן כט) "בָּאָה עִם הַצֹּאן", (אסתר ב) "בָּעֶרֶב הִיא בָאָה וּבַבֹּקֶר הִיא שָׁבָה".

(יח) בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת יְהוָה אֶת־אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת׃

יח בְּיוֹמָא הַהוּא גְּזַר יְיָ עִם אַבְרָם קְיָם לְמֵימָר לִבְנָיךְ יְהַבִית יָת אַרְעָא הָדָא מִן נַהֲרָא דְּמִצְרַיִם וְעַד נַהֲרָא רַבָּא נַהֲרָא פְּרָת׃

רמ״ו◂ **לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי** • אֲמִירָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּאִלּוּ הִיא עֲשׂוּיָה (ב״ר). **עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת** • לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹרְאֵהוּ גָּדוֹל, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מְאֻחָר בְּאַרְבָּעָה נְהָרוֹת הַיּוֹצְאִים מֵעֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל ב) ״וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת״, מִשֵּׁל הֶדְיוֹט: עֶבֶד מֶלֶךְ - מֶלֶךְ, הִדְבִּיק לַשַּׁחֲוָר וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ.

(יט) אֶת־הַקֵּינִי וְאֶת־הַקְּנִזִּי וְאֶת הַקַּדְמֹנִי:

יט יָת שַׁלְמָאֵי וְיָת קְנִזָּאֵי וְיָת קַדְמוֹנָאֵי:

רמ״ו◂ **אֶת־הַקֵּינִי** • (ב״ר) עֶשֶׂר אֻמּוֹת יֵשׁ כָּאן, וְלֹא נָתַן לָהֶם אֶלָּא שִׁבְעָה גּוֹיִם. וְהַשְּׁלִשָּׁה: אֱדוֹם וּמוֹאָב וַעֲמוֹן, וְהֵם קֵינִי, קְנִזִּי וְקַדְמוֹנִי - עֲתִידִים לִהְיוֹת יֵרֵשָׁה לֶעָתִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה יא) ״אֱדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלוֹחַ יָדָם וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם״.

(כ) וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־הָרְפָאִים:

כ וְיָת חִתָּאֵי וְיָת פְּרִזָּאֵי וְיָת גִּבָּרָאֵי:

רמ״ו◂ **וְאֶת־הָרְפָאִים** • אֶרֶץ עוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: (דברים ג) ״הַהוּא יֵחָשֵׁב אֶרֶץ רְפָאִים״.

(כא) וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַגִּרְגָּשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי:

כא וְיָת אֱמוֹרָאֵי וְיָת כְּנַעֲנָאֵי וְיָת גִּרְגָּשָׁאֵי וְיָת יְבוּסָאֵי:

טז (א) וְשָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וּשְׁמָהּ הָגָר:

א וְשָׂרַי אִתַּת אַבְרָם לָא יְלִידַת לֵהּ וְלַהּ אַמְתָא מִצְרִיתָא וּשְׁמַהּ הָגָר:

רמ״ו◂ **שִׁפְחָה מִצְרִית** • בַּת פַּרְעֹה הָיְתָה. כְּשֶׁרָאָה נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לְשָׂרָה, אָמַר: ׳מוּטָב שֶׁתִּהֵא בִּתִּי שִׁפְחָה בְּבֵית זֶה, וְלֹא גְּבִירָה בְּבֵית אַחֵר׳.

(ב) וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם הִנֵּה־נָא עֲצָרַנִי יְהוָה מִלֶּדֶת בֹּא־נָא אֶל־שִׁפְחָתִי אוּלַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרָי:

ב וַאֲמַרַת שָׂרַי לְאַבְרָם הָא כְּעַן מַנְּעַנִי יְיָ מִלְּמִילַד עוּל כְּעַן לְוַת אַמְתִי מָה אֵם אִתְבְּנֵי מִנַּהּ וְקַבִּיל אַבְרָם לְמֵימַר שָׂרָי:

רמ״ו◂ **אוּלַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה** • לְמֵד עַל מִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים שֶׁאֵינוֹ בָּנוּי אֶלָּא הָרוּס. **אִבָּנֶה מִמֶּנָּה** • בִּזְכוּת שֶׁאַכְנִיס צָרָתִי לְתוֹךְ בֵּיתִי. **לְקוֹל שָׂרָי** • (ב״ר) לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁבָּהּ.

(ג) וַתִּקַּח שָׂרַי אֵשֶׁת־אַבְרָם אֶת־הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה:

ג וּדְבָרַת שָׂרַי אִתַּת אַבְרָם יָת הָגָר מִצְרִיתָא אַמְתַהּ מִסּוֹף עֲשַׂר שְׁנִין לְמִתַּב אַבְרָם בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן וְיָהֲבַת יָתַהּ לְאַבְרָם בַּעְלַהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ:

רמ״ו◂ **וַתִּקַּח שָׂרַי** • לְקָחָתָהּ בִּדְבָרִים: ׳אַשְׁרֵיךְ שֶׁזָּכִית לְדָבֵק בְּגוּף קָדוֹשׁ כָּזֶה׳ (ב״ר). **מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים** • מִוֹעֵד הַקָּבוּעַ לְאִשָּׁה שֶׁשָּׁהֲתָה עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה לְבַעְלָהּ, חַיָּב לִישָּׂא אַחֶרֶת (יבמות סד). **לְשֶׁבֶת אַבְרָם** וְגוֹ׳ • מַגִּיד שֶׁאֵין יְשִׁיבַת חוּצָה־לָאָרֶץ עוֹלָה לוֹ מִן הַמִּנְיָן, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ (לעיל יב): ״וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל״ עַד שֶׁיָּבֹא לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

(ד) וַיָּבֹא אֶל־הָגָר וַתַּהַר וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ:

ד וְעַל לְוַת הָגָר וְעִדְּיֵאת חֲזַת אֲרֵי עִדְּיֵאת וּקְלַת רַבְּנָתַהּ בְּעֵינָהָהּ:

רש״י◂ **וַיָּבֹא אֶל־הָגָר וַתַּהַר** • מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה (ב״ר״ח). **וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ** • אָמְרָה: שָׂרַי זוֹ אֵין סִתְרָהּ כְּגִלּוּיָהּ, מַרְאָה עַצְמָהּ כְּאִלּוּ הִיא צַדֶּקֶת, וְאֵינָהּ צַדֶּקֶת,

שֶׁלֹּא זָכְתָה לְהֶרְיוֹן כָּל הַשָּׁנִים הָלָלוּ, וַאֲנִי נִתְעַבַּרְתִּי מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה (ב״ר״ח).

(ה) **וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אָנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחֵיקֶךָ וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וָאֵקַל בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ:**

ה וַאֲמַרַת שָׂרַי לְאַבְרָם דִּין לִי עָלָךְ אֲנָא יְהָבִית אַמְתִּי לָךְ וַחֲזַת אֲרֵי עַדִּיאַת וְקַלִּית בְּעֵינָהּ דִּין יְיָ בֵּינִי וּבֵינָךְ:

רש״י◂ **חֲמָסִי עָלֶיךָ** • חָמָס הֶעָשׂוּי לִי, עָלֶיךָ אֲנִי מַטִּילָה הָעָנֶשׁ, כְּשֶׁהִתְפַּלַּלְתָּ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: (לעיל טז) ״מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי״, לֹא הִתְפַּלַּלְתָּ אֶלָּא עָלֶיךָ, וְהָיָה לְךָ לְהִתְפַּלֵּל עַל שְׁנֵינוּ, וְהָיִיתִי אֲנִי נִפְקֶדֶת עִמְּךָ. וְעוֹד, דְּבָרֶיךָ אַתָּה חוֹמֵס מִמֶּנִּי, שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ בְּזִיּוֹנִי וְשׁוֹתֵק (ב״ר״ח). **אָנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי וְגוֹ׳ בֵּינִי וּבֵינֶיךָ** • כָּל בֵּינְךָ שֶׁבַּמִּקְרָא חָסֵר, וְזֶה מָלֵא, קְרִי בֵּיהּ וּבֵינַיִךְ (ר״ל נוֹכַח לְנֹכַחְתָּ), שֶׁהִכְנִיסָה עַיִן הָרַע בְּעִבּוּרָהּ שֶׁל הָגָר, וְהִפִּילָה עֻבָּרָהּ, הוּא שֶׁהַמַּלְאָךְ אוֹמֵר לְהָגָר: ״הִנָּךְ הָרָה״, וַהֲלֹא כְּבָר הָרָתָה, וְהוּא מְבַשֵּׂר לָהּ שֶׁתַּהַר? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁהִפִּילָה הֶרְיוֹן הָרִאשׁוֹן.

(ו) **וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־שָׂרַי הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ עֲשִׂי־לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינָיִךְ וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי וַתִּבְרַח מִפָּנֶיהָ:**

ו וַאֲמַר אַבְרָם לְשָׂרַי הָא אַמְתִּיךְ בִּידִיךְ עֲבִידִי לַהּ כִּדְתַקֵּין בְּעֵינָיְכִי וְעַנִיתַהּ שָׂרַי וְעָרְקַת מִקֳּדָמַהּ:

רש״י◂ **וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי** • הָיְתָה מְשַׁעְבֶּדֶת בָּהּ בְּקַשְׁיִ (ב״ר״ח).

(ז) **וַיִּמְצָאָהּ מַלְאַךְ יְהוָה עַל־עֵין הַמַּיִם בַּמִּדְבָּר עַל־הָעַיִן בְּדֶרֶךְ שׁוּר:**

ז וְאַשְׁכְּחַהּ מַלְאָכָא דַיְיָ עַל עֵינָא דְמַיָּא בְּמַדְבְּרָא עַל עֵינָא בְּאָרְחָא דְתַגְרָא:

(ח) **וַיֹּאמַר הָגָר שִׁפְחַת שָׂרַי אֵי־מִזֶּה בָּאת וְאָנָה תֵּלֵכִי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שָׂרַי גְּבִרְתִּי אָנֹכִי בֹרַחַת:**

ח וַאֲמַר הָגָר אַמְתָא דְשָׂרַי מְנָן אַתְּ אָתְיָא וּלְאָן אַתְּ אָזְלָא וַאֲמַרַת מִן קֳדָם שָׂרַי רִבְּנָתִי אֲנָא עָרְקָא (נ״ עָרַקְתְּ):

רש״י◂ **אֵי־מִזֶּה בָּאת** • מֵהֵיכָן בָּאת. יוֹדֵעַ הָיָה, אֶלָּא לִיתֵּן לָהּ פֶּתַח לִיכָּנֵס עִמָּהּ בִּדְבָרִים, וּלְשׁוֹן ״אֵי־מִזֶּה״ אַיֵּה הַמָּקוֹם שֶׁתֹּאמַר עָלָיו: ׳מִזֶּה אֲנִי בָּא׳.

(ט) **וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה שׁוּבִי אֶל־גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ:**

ט וַאֲמַר לַהּ מַלְאָכָא דַיְיָ תּוּבִי לְוַת רִבּוֹנְתִּךְ וְאִשְׁתַּעְבְּדִי תְּחוֹת יְדָהָא:

רש״י◂ **וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה ה׳ וְגוֹ׳** • עַל כָּל אֲמִירָה הָיָה שָׁלוּחַ לָהּ מַלְאָךְ אַחֵר, לָכֵן נֶאֱמַר ׳מַלְאָךְ׳ בְּכָל אֲמִירָה וַאֲמִירָה.

(י) **וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֵךְ וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב:**

י וַאֲמַר לַהּ מַלְאָכָא דַיְיָ אַסְגָּאָה אַסְגֵּי יָת בְּנָיְכִי וְלָא יִתְמְנוּן מִסְּגֵי:

(יא) **וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי־שָׁמַע יְהוָה אֶל־עָנְיֵךְ:**

יא וַאֲמַר לַהּ מַלְאָכָא דַיְיָ הָא אַתְּ מְעַדְּיָא וְתֵלְדִין בַּר וְתִקְרִין שְׁמֵהּ יִשְׁמָעֵאל אֲרֵי קַבִּיל יְיָ צְלוֹתִיךְ:

רמ"י הִנֵּךְ הָרָה • כְּשֶׁתְּשׁוּבִי תַּהֲרִי, כְּמוֹ "הִנְּךָ הָרָה" דְּאֵשֶׁת מָנוֹחַ. וְיֹלַדְתְּ בֵּן • כְּמוֹ וְיָלַדְתְּ, וְדוֹמֶה לוֹ: "יֹשַׁבְתְּ בַּלְבָנוֹן מְקֻנָּנְתְּ בָּאֲרָזִים". וְקָרָאת

שְׁמוֹ • צִוּוּי הוּא, כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר לְזָכָר: "וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק".

(יב) וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בַכֹּל וְיַד כֹּל בּוֹ
וְעַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו יִשְׁכֹּן:

יב וְהוּא יְהֵא מָרוּד בֶּאֱנָשָׁא הוּא יְהֵא צָרִיךְ לְכֹלָּא וִידָא דִבְנֵי אֱנָשָׁא יְהוֹן צְרִיכִין לֵהּ וְעַל אַפֵּי כָּל אֲחוֹהִי יִשְׁרֵי:

רמ"י פֶּרֶא אָדָם • אוֹהֵב מִדְבָּרוֹת לָצוּד חַיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רוֹבֶה קַשָּׁת". יָדוֹ בַכֹּל • לִסְטִים. וְיַד כֹּל בּוֹ • הַכֹּל שׂוֹנְאִין אוֹתוֹ

וּמִתְגָּרִין בּוֹ. וְעַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו יִשְׁכֹּן • שֶׁיִּהְיֶה זַרְעוֹ גָּדוֹל (ב"ר).

(יג) וַתִּקְרָא שֵׁם־יְהוָה הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל רֳאִי
כִּי אָמְרָה הֲגַם הֲלֹם רָאִיתִי אַחֲרֵי רֹאִי:

יג וְצַלְיָאת בִּשְׁמָא דַיְיָ דְּמִתְמַלֵּל עִמַּהּ אֲמָרַת אַתְּ הוּא אֱלָהָא דְחָזֵי כֹּלָּא אֲרֵי אֲמָרַת הַבְרַם הָכָא (נ"א הַאף אֲנָא) שָׁרֵיתִי חָזְיָא בָּתַר דְּאִתְגְּלִי לִי:

רמ"י אַתָּה אֵל רֳאִי • נָקוּד חֲטַף קָמָץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם דָּבָר: אֱלוֹהַּ הָרְאִיָּה שֶׁרוֹאֶה בְּעֶלְבּוֹן שֶׁל עֲלוּבִין (סְפָרִים אֲחֵרִים, דָּבָר אַחֵר: "אַתָּה אֵל רֳאִי", מַשְׁמָע שֶׁהוּא רוֹאֶה הַכֹּל וְאֵין שׁוּם דָּבָר רוֹאֶה אוֹתוֹ). הֲגַם הֲלֹם • לְשׁוֹן תְּמַהּ: וְכִי סְבוּרָה הָיִיתִי שֶׁאַף הֲלוֹם בַּמִּדְבָּרוֹת רָאִיתִי שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם,

אַחַר רֹאִי אוֹתָם בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁשָּׁם הָיִיתִי רְגִילָה לִרְאוֹת מַלְאָכִים? וְתֵדַע שֶׁהָיְתָה רְגִילָה לִרְאוֹתָם, שֶׁהֲרֵי מָנוֹחַ רָאָה אֶת הַמַּלְאָךְ פַּעַם אַחַת - וְאָמַר "מוֹת נָמוּת", וְזוֹ רָאֲתָה אַרְבָּעָה וָזֶה אַחַר זֶה - וְלֹא חָרְדָה.

(יד) עַל־כֵּן קָרָא לַבְּאֵר בְּאֵר לַחַי רֹאִי הִנֵּה בֵין־קָדֵשׁ
וּבֵין בָּרֶד:

יד עַל כֵּן קְרָא לִבְאֵרָא דְּמַלְאַךְ קַיָּמָא אִתַּחְזִי עֲלַהּ הָא (הִיא) בֵּין רְקָם וּבֵין חַגְרָא:

רמ"י בְּאֵר לַחַי רֹאִי • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'בְּאֵרָא דְמַלְאַךְ קַיָּמָא אִתַּחְזִי עֲלַהּ'.

(טו) וַתֵּלֶד הָגָר לְאַבְרָם בֵּן וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם־בְּנוֹ
אֲשֶׁר־יָלְדָה הָגָר יִשְׁמָעֵאל:

טו וְיָלְדַת הָגָר לְאַבְרָם בַּר וּקְרָא אַבְרָם שׁוּם בְּרֵהּ דִּילִידַת הָגָר יִשְׁמָעֵאל:

רמ"י וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם וְגוֹ' • אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא שָׁמַע אַבְרָהָם דִּבְרֵי הַמַּלְאָךְ שֶׁאָמַר: "וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל", שָׁרְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עָלָיו וּקְרָאוֹ יִשְׁמָעֵאל.

(טז) וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת־הָגָר
אֶת־יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם:

טז וְאַבְרָם בַּר תְּמָנָן וְשִׁתְּ שְׁנִין כַּד יְלִידַת הָגָר יָת יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם:

רמ"י וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְגוֹ' • לְשִׁבְחוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל נִכְתַּב, לְהוֹדִיעַ שֶׁהָיָה בֶּן שֹׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה כְּשֶׁנִּמּוֹל וְלֹא עִכֵּב.

יז (א) וַיְהִי אַבְרָם בֶּן־תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתֵשַׁע שָׁנִים
וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי־אֵל שַׁדָּי
הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים:

א וַהֲוָה אַבְרָם בַּר תִּשְׁעִין וּתְשַׁע שְׁנִין וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאַבְרָם וַאֲמַר לֵהּ אֲנָא אֵל שַׁדַּי פְּלַח קֳדָמַי וֲהֵוִי שְׁלִים:

רמ"י אֲנִי־אֵל שַׁדַּי • אֲנִי הוּא שֶׁיֵּשׁ דַּי בְּאֱלָהוּתִי לְכָל בְּרִיָּה. לְפִיכָךְ, "הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי" וְאֶהְיֶה לְךָ לֵאלֹהַּ וּלְפַטְרוֹן. וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא בְּמִקְרָא, פֵּרוּשׁוֹ כָּךְ:

דַּי שֶׁלּוֹ, וְהַכֹּל לְפִי הָעִנְיָן. הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'פְּלַח קֳדָמַי', הַדָּבֵק בַּעֲבוֹדָתִי. וֶהְיֵה תָמִים • אַף זֶה צִוּוּי אַחַר צִוּוּי, הֱיֵה שָׁלֵם בְּכָל נִסְיוֹנוֹתַי. וּלְפִי מִדָּרְשׁוֹ:

"הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי", בְּמִצְוֹת מִילָה, וּבַדָּבָר הַזֶּה תִּהְיֶה תָּמִים, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָעָרְלָה בְּךָ, אַתָּה בַּעַל מוּם לְפָנַי. דָּבָר אַחֵר: "וֶהְיֵה תָמִים", עַכְשָׁו אַתָּה חָסֵר ה' אֲבָרִים:

ב' עֵינַיִם, ב' אָזְנַיִם וְרֹאשׁ הַגְּוִיָּה. אוֹסִיף לְךָ אוֹת עַל שִׁמְךָ, וְיִהְיוּ מְנָיָן אוֹתִיּוֹתֶיךָ רמ"ח כְּמְנָיָן אֵיבָרֶיךָ.

(ב) וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבֶּה אוֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד:

ב וְאֶתְּנָה קְיָמִי בֵּין מֵימְרִי וּבֵינָךְ וְאַסְגֵּי יָתָךְ לַחֲדָא לַחֲדָא:

רש"י ◂ **וְאֶתְּנָה בְרִיתִי** • בְּרִית שֶׁל אַהֲבָה וּבְרִית הָאָרֶץ, לְהוֹרִישָׁהּ לְךָ עַל־יְדֵי מִצְוָה זוֹ.

(ג) וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר:

ג וּנְפַל אַבְרָם עַל אַפּוֹהִי וּמַלִּיל עִמֵּהּ יְיָ לְמֵימָר:

רש"י ◂ **וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו** • מִמּוֹרָא הַשְּׁכִינָה. שֶׁעַד שֶׁלֹּא מָל, לֹא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לַעֲמֹד וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִצַּבֶת עָלָיו, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּבִלְעָם: "נוֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם" (בְּבְרִיתָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מָצָאתִי כֵּן).

(ד) אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם:

ד אֲנָא הָא (גְּזַר בנ"י איננו) קְיָמִי עִמָּךְ וּתְהֵי לְאַב סַגִּי עַמְמִין:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מאמר ש"פ לך לך. ח' מרחשון ה'תשד"מ)

שֶׁדְּוְקָא אַחֲרֵי שֶׁנִּמּוֹל אַבְרָם נַעֲשָׂה לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם. כִּי הִנֵּה עִנְיַן אַב הֲמוֹן גּוֹיִם הוּא שֶׁהוּא בְּבְחִינַת אָב וּמוֹשֵׁל וְשׁוֹלֵט עֲלֵיהֶם. וְלִפְנֵי הַמִּילָה, מִכְּיוָן שֶׁהָיְתָה הַמְשָׁכַת הַחֶסֶד שֶׁלְּמַעְלָה וּנְשָׁמוֹת הַגְּבוֹהוֹת גַּם לַגּוֹיִם, לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, לָכֵן לֹא הָיָה לְאַבְרָם שְׁלִיטָה עֲלֵיהֶם כָּל כָּךְ. וְדְוְקָא כְּשֶׁנִּמּוֹל אַבְרָם, וְנִפְרְדָה הָעָרְלָה מִן הַבְּרִית שֶׁהוּא בְּחִינַת יְסוֹד, הַיְנוּ שֶׁאֵין אֻמּוֹת הָעוֹלָם מְקַבְּלִים יוֹתֵר מֵחֶסֶד שֶׁלְּמַעְלָה כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל, אָז דְּוְקָא נִפְעָל עִנְיַן אַב הֲמוֹן גּוֹיִם, שֶׁאַבְרָהָם הָיָה בְּבְחִינַת אָב וְשׁוֹלֵט וּמוֹשֵׁל עֲלֵיהֶם.

וְהִנֵּה יֵשׁ עוֹד פֵּרוּשׁ בְּעִנְיַן אַב הֲמוֹן גּוֹיִם שֶׁהוּא אָב לַגֵּרִים, וְגַם עִנְיָן זֶה (עִנְיַן הַגֵּרוּת) נַעֲשָׂה עַל יְדֵי הַמִּילָה. וּמְבֹאָר בָּזֶה בְּהַמַּאֲמָר, דְּהִנֵּה נִתְבָּאֵר לְעֵיל דְּלִפְנֵי הַמִּילָה הָיוּ יוֹרְדִים נְשָׁמוֹת גְּבוֹהוֹת גַּם לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם כַּנַּ"ל, וּמִטַּעַם זֶה, לֹא הָיָה עִנְיַן הַגֵּרוּת לִפְנֵי מִילַת אַבְרָם, כִּי מִכְּיוָן שֶׁגַּם בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם הָיוּ נְשָׁמוֹת הַגְּבוֹהוֹת, לָכֵן לֹא הָיָה לָהֶם סִבָּה וְרָצוֹן לְהִתְגַּיֵּר כוּ', מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אַחֲרֵי מִילַת אַבְרָהָם שֶׁנַּעֲשָׂה

כלי יקר – עוז והדר

יז (ד) **אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ.** לְשׁוֹן **הִנֵּה** מוֹרֶה עַל דָּבָר הַמְצוּי בְּכָבֵר, וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ כְּבָר בְּרִיתִי מָצוּי בָּךְ. וְהָאֱמֶת כֵּן הוּא, כִּי סְתָם מִילָה חִיצוֹנִית זוֹ הִיא לְתִכְלִית נִכְבָּד, וְהוּא שֶׁמַּמְנָה יַקַּח מוֹפֵת עַל מִילַת עָרְלַת הַלֵּב וְטָהֳרָתוֹ. וּבְלִי סָפֵק שֶׁקֹּדֶם סְתָם מִילָה זוֹ כְּבָר הָיָה לְאַבְרָהָם (לֵב טָהוֹר) וְנִמּוֹל, עַל כֵּן אָמַר לוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, יוֹדֵעַ אֲנִי בְּךָ שֶׁכְּבָר **הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ** כִּי טָהוֹר לֵב אַתָּה. אָמְנָם לְפִי שֶׁעָכְשָׁו אֲנִי רוֹצֶה לַעֲשׂוֹתְךָ **אַב הֲמוֹן** לְכָל **גּוֹיִם,** צָרִיךְ אֲנִי לִתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְכָל בָּאֵי עוֹלָם לָמָּה אֲנִי מְמַנֶּה אוֹתְךָ **אַב הֲמוֹן גּוֹיִם,** וְזֶהוּ לְפָרְסֵם מַעֲלָתְךָ וְטוֹהַר לְבָבְךָ נֶגֶד עֵינֵי כָּל הָעַמִּים עַל יְדֵי מִילָה חִיצוֹנִית זוֹ הַמְעִידָה עַל טָהֳרַת הַלֵּב, (וְלִמַּעַן יֵדְעוּ דּוֹרוֹתֵיכֶם כִּי) בְּדִין עָשִׂיתִיךָ **אַב הֲמוֹן גּוֹיִם**:

זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק ז) **וַהֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ,** רָצָה לוֹמַר אוֹתוֹ בְּרִית לְבָבִי פְּנִימִי אֲשֶׁר הָיָה בְּכָבֵר כְּמוּס **בֵּינִי וּבֵינֶךָ** וְלֹא יָדְעוּ בּוֹ כָּל בָּאֵי עוֹלָם, הִנֵּה עַכְשָׁו **הֲקִמֹתִי** דֶּגֶל נֵס הַבְּרִית הַהוּא, לְמַעַן יֵדְעוּ בּוֹ כָּל בָּאֵי עוֹלָם. וְזֶה שֶׁאָמַר **לִבְרִית עוֹלָם,** רָצָה לוֹמַר אוֹתוֹ בְּרִית שֶׁהָיְתָה **בֵּינִי וּבֵינֶךָ** יִהְיֶה עַתָּה **לִבְרִית** כָּל **הָעוֹלָם,** כִּי כָּל בָּאֵי עוֹלָם יֵדְעוּהוּ וְיִסְתַּכְּלוּ בּוֹ:

וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר (פסוק ט), מַהוּ **וְאַתָּה,** וּמַהוּ שֶׁחָזַר וְאָמַר **אַתָּה וְזַרְעֲךָ.** כְּךָ פֵּרוּשׁוֹ, שֶׁעִקַּר הַצִּוּוּי הָיָה בַּעֲבוּר זַרְעוֹ, כִּי הֵם צְרִיכִין לְמִילָה חִיצוֹנִית זוֹ כְּדֵי שֶׁעַל יָדָהּ יִגִּיעוּ אֶל הַמִּילָה הַפְּנִימִית וְטָהֳרַת הַלֵּב, אֲבָל אַתָּה שֶׁיֵּשׁ לְךָ לֵב טָהוֹר כְּבָר, לֹא הָיָה צָרִיךְ לְמִילָתוֹ מִצַּד עַצְמוֹ כִּי אִם מִצַּד כָּל הָעוֹלָם כְּאָמוּר, אֲבָל זַרְעוֹ שֶׁלְּאַחֲרָיו צְרִיכִין אֶל הַמִּילָה מִצַּד עַצְמָם. לְכָךְ אָמַר **וְאַתָּה** בְּוָי"ו הֶעָטוּף, שֶׁגַּם אַתָּה תִּשְׁמֹר בְּרִית חִיצוֹנִי זֶה. וְנָתַן טַעַם שְׁנֵי לַדָּבָר, שֶׁאִם גַּם **אַתָּה תִּשְׁמֹר בְּרִיתִי,** אָז זַרְעֲךָ מִמְּךָ יִרְאוּ וְכֵן יַעֲשׂוּ, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר **אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם**:

וְאָמַר (פסוק י) **זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם,** יֹאמַר לְדוֹרוֹת אֵין תַּכְלִית הַמִּילָה כִּי אִם לַהֲבִיאָם לִידֵי מִילַת עָרְלַת הַלֵּב, דָּבָר הַמְסוּר **בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם** לְבַד. **וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם** (פסוק יא), שֶׁזּוֹ הַמִּילָה הַחִיצוֹנִית הִיא אוֹת נִגְלֶה עַל הַבְּרִית הַפְּנִימִי הַמְסוּר לַלֵּב אֲשֶׁר **בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם. וְהָיְתָה בְּרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם** (פסוק יג), רָצָה לוֹמַר **לִבְרִית** שֶׁיַּבִּירוּ בּוֹ כָּל בָּאֵי **עוֹלָם.** וְכָפַל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עִנְיָן זֶה כַּמָּה פְּעָמִים, לְהוֹרוֹת שֶׁעִקַּר טַעַם מִילָה חִיצוֹנִית זוֹ הִיא לְהַגִּיעַ עַל יָדָהּ אֶל טֹהַר הַלֵּב הַפְּנִימִי: תורה ה

יְרִידָה בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם, הִנֵּה זֶה הָיָה סִבָּה שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם רָצוֹן לְהִתְגַּיֵּר. וּבָזֶה מְבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר מַה שֶּׁאֵין מוֹצְאִים הַרְבֵּה גֵּרִים מִיִּשְׁמָעֵאל, כִּי יִשְׁמָעֵאל נוֹלַד לִפְנֵי בְּרִית זוֹ, וְלָכֵן אַף שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּם כֵּן עִנְיָן נְשָׁמוֹת הַגְּבוֹהוֹת כוּ', וּכְמַאֲמָר אַבְרָהָם יָצָא מְמֻנּוּ יִשְׁמָעֵאל כוּ', בְּכָל זֹאת אֵין מוֹצְאִים הַרְבֵּה גֵּרִים מִיִּשְׁמָעֵאל כִּי יִשְׁמָעֵאל נוֹלַד לִפְנֵי בְּרִית זוֹ. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּעֵשָׂו יֵשׁ יוֹתֵר גֵּרִים, מְשׁוּם שֶׁנּוֹלַד אַחַר הַבְּרִית, וְלָכֵן אַף שֶׁאֵין בּוֹ נְשָׁמוֹת גְּבוֹהוֹת אֲבָל יֵשׁ בּוֹ גֵּרִים, כִּי נוֹלַד אַחַר שֶׁנִּפְרְדָה הָעֶרְלָה מִן הַבְּרִית, וּכְמַאֲמָר כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע, בְּיִצְחָק וְלֹא כָּל יִצְחָק.

(ה) **וְלֹא־יִקָּרֵא עוֹד אֶת־שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אַבְרָהָם כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ׃**

ה **וְלָא יִתְקְרֵי עוֹד יָת שְׁמָךְ אַבְרָם וִיהֵי שְׁמָךְ אַבְרָהָם אֲרֵי אַב סַגִּי עַמְמִין יְהָבְתָּךְ׃**

רמ"י ◂ **כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם •** לְשׁוֹן נוֹטָרִיקוֹן שֶׁל שְׁמוֹ, וְרִי"שׁ שֶׁהָיְתָה בּוֹ בַּתְּחִלָּה, שֶׁלֹּא הָיָה אָב אֶלָּא לַאֲרָם שֶׁהוּא מְקוֹמוֹ, וְעַכְשָׁו אָב לְכָל הָעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ רי"ש שֶׁהָיְתָה בּוֹ מִתְּחִלָּה לֹא זָזָה מִמְּקוֹמָהּ, שֶׁאַף יו"ד שֶׁל שָׂרַי נִתְרַעֲמָה עַל הַשְּׁכִינָה, עַד שֶׁהוֹסִיפָהּ לִיהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ". (במדבר יג)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ לך לך, ח' מרחשון ה'תשד"מ)

בְּאוּר הַהוֹרָאָה הַנִּלְמָדֶת מִפֵּרוּשׁ רַשִׁ"י הַנַּ"ל - בְּנוֹגֵעַ לַעֲבוֹדַת הָאָדָם:

יָדוּעַ וּמְבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁכָּל עִנְיְנֵיהֶם שֶׁל ה"אָבוֹת" נִמְשָׁכִים בִּירֻשָּׁה לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וְדוֹר, אֲצֶל כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּעִנְיָנֵנוּ - הַצִּיווּי עַל עִנְיַן הַמִּילָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַשַּׁיָּךְ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְכֵן בְּנוֹגֵעַ לַנָּשִׁים - "אִשָּׁה כְּמָאן דְּמָהִילָא דַּמְיָא". וְעַד כְּדֵי כָּךְ - שֶׁאֲפִלּוּ מִצַּד עֶצֶם מְצִיאוּתוֹ (עוֹד לִפְנֵי פְּעֻלַּת הַמִּילָה) נֶחְשָׁב כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בֵּין הַמּוּלִים", כִּדְאִיתָא בַּמִּשְׁנָה (נְדָרִים לא, ב) "קוֹנָם שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לָעֲרֵלִים, מֻתָּר בַּעֲרֵלֵי יִשְׂרָאֵל . . שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לַמּוּלִים, אָסוּר בַּעֲרֵלֵי יִשְׂרָאֵל כוּ", כִּי כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (אֲפִלּוּ מִי שֶׁלֹּא נִמּוֹל בְּפֹעַל מַמָּשׁ מִפְּנֵי אֹנֶס כוּ') הֵם בְּעֶצֶם "מוּלִים" (רְאֵה 'אוֹר הַתּוֹרָה' חֲנֻכָּה שיב, א).

וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁאֲצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יֶשְׁנוֹ גַּם הָעִנְיָן דְּ"אַב הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ" (כְּפִי שֶׁנִּפְעַל אֵצֶל אַבְרָהָם אֲבִינוּ עַל־יְדֵי עִנְיַן הַמִּילָה), וְתַפְקִידוֹ שֶׁל הַיְּהוּדִי הוּא - לְהָבִיא כֹּחוֹת אֵלּוּ מֵהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי וּמֵהַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל.

(ו) **וְהִפְרֵיתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם וּמְלָכִים מִמְּךָ יֵצֵאוּ׃**

ו **וְאַפֵּישׁ יָתָךְ לַחֲדָא לַחֲדָא וְאֶתְּנִנָּךְ לְכִנְשִׁין וּמַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא מִנָּךְ יִפְקוּן׃**

רמ"י ◂ **וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם •** יִשְׂרָאֵל וֶאֱדוֹם, שֶׁהֲרֵי יִשְׁמָעֵאל כְּבָר הָיָה לוֹ, וְלֹא הָיָה מְבַשְּׂרוֹ עָלָיו.

◆ שבת קודש י"א מרחשון ◆

(ז) **וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ׃**

ז **וַאֲקִים יָת קְיָמִי בֵּין מֵימְרִי וּבֵינָךְ וּבֵין בְּנָיְךָ בַּתְרָךְ לְדָרֵיהוֹן לִקְיָם עָלָם לְמִהֱוֵי לָךְ לֵאלָהָא וְלִבְנָיְךָ בַּתְרָךְ׃**

רמ"י ◂ **וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי •** וּמַה הִיא הַבְּרִית? לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים.

(ח) וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֵת | אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֵת כָּל־אֶרֶץ כְּנַעַן לַאֲחֻזַּת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים:

ח וְאֶתֵּן לָךְ וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ יָת אַרְעָא תּוֹתָבוּתָךְ יָת כָּל אַרְעָא דִכְנַעַן לְאַחֲסָנַת עָלַם וְאֶהֱוֵי לְהוֹן לֵאלָהָא:

רש"י ◂ **לַאֲחֻזַּת עוֹלָם** • וְשָׁם אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲבָל (בר׳ יְשָׂרְאֵל) הַדָּר בְּחוּצָה־לָאָרֶץ - כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ אֱלוֹהַּ.

(ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת־בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם:

ט וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם וְאַתְּ יָת קְיָמִי תִּטַּר אַתְּ וּבְנָיךְ בַּתְרָךְ לְדָרֵיהוֹן:

רש"י ◂ **וְאַתָּה** • וָא"ו זוֹ מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן: ׳אֲנִי הִנֵּה בְּרִיתִי אִתָּךְ׳, וְאַתָּה הֱוֵי זָהִיר לְשָׁמְרָהּ, וּמַה הִיא | שְׁמִירָתָהּ? ״זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ הַמּוֹל לָכֶם וְגוֹ׳״.

(י) זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר:

י דָּא קְיָמִי דִי תִטְּרוּן בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין בְּנָיךְ בַּתְרָךְ מִגְזַר לְכוֹן כָּל דְּכוּרָא:

רש"י ◂ **בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וְגוֹ׳** • אוֹתָם שֶׁל עַכְשָׁו. **וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ** • הָעֲתִידִין לְהִוָּלֵד אַחֲרֶיךָ. **הִמּוֹל** • כְּמוֹ לְהִמּוֹל, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: ׳עֲשׂוֹת׳, כְּמוֹ לַעֲשׂוֹת.

(יא) וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם:

יא וְתִגְזְרוּן יָת בִּשְׂרָא דְעָרְלַתְכוֹן וּתְהֵי (נ״י וּתְהֵא) לְאָת קְיָם בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן:

רש"י ◂ **וּנְמַלְתֶּם** • כְּמוֹ וּמַלְתֶּם, וְהַנּוּ״ן בּוֹ יְתֵרָה לִיסוֹד הַנּוֹפֵל בּוֹ לִפְרָקִים, כְּגוֹן נ׳ שֶׁל נוֹשֵׁךְ וְנ׳ שֶׁל נוֹשֵׁא. | ״וּנְמַלְתֶּם״ כְּמוֹ ״וּנְשָׂאתֶם״, אֲבָל ״יִמּוֹל״ לְשׁוֹן יִפְעַל, כְּמוֹ: יֵעָשֶׂה, יֵאָכֵל (ברש״י ישן אינו).

(יב) וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מִכֹּל בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעֲךָ הוּא:

יב וּבַר תְּמַנְיָא יוֹמִין יִתְגְּזַר (נ״י יִגְזַר) לְכוֹן כָּל דְּכוּרָא לְדָרָתֵיכוֹן יְלִידֵי בֵיתָא וּזְבִינֵי כַסְפָּא מִכֹּל בַּר עַמְמִין דְּלָא מִבְּנָךְ הוּא:

רש"י ◂ **יְלִיד בָּיִת** • שֶׁיְּלָדָתוּ הַשִּׁפְחָה בַּבַּיִת. **וּמִקְנַת־כֶּסֶף** • שֶׁקְּנָאוֹ מִשֶּׁנּוֹלַד.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ג, עמוד 757 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

זְכוּת בְּרִית מִילָה

וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר (יז, יב)

אִיתָא בְּמִדְרָשׁ תַּנְחוּמָא (מג, ב) "בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנַס דָּוִד לְבֵית הַמֶּרְחָץ כוּ' אָמַר אוֹי לִי שֶׁאֶעֱמֹד עֵרֹם בְּלֹא מִצְוָה, וְכֵיוָן שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּילָה שֶׁבְּבְשָׂרוֹ נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ".

וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ עִיּוּן בָּזֶה, דְּאָטוּ רַק זְכוּת הַמִּילָה הָיְתָה בִּידֵי דָּוִד, וַהֲרֵי וַדַּאי הָיוּ בְּיָדוֹ גַּם מִצְוֹת אֲחֵרוֹת, וּלְדֻגְמָא וַדַּאי שָׁמוֹחַ וְלִבּוֹ שֶׁל דָּוִד עֲדַיִן מְשֻׁעְבָּדִים הָיוּ לוֹ יִתְבָּרַךְ כְּתוֹצָאָה מֵהַנָּחַת תְּפִלִּין, וּמַדּוּעַ רַק עַל־יְדֵי הַמִּילָה נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ?

וְיֵשׁ לוֹמַר, דִּבְמִצְוֹת אֲחֵרוֹת, זֶה שֶׁזְּכוּת הַמִּצְוָה עוֹמֶדֶת גַּם לְאַחַר עֲשִׂיָּתָן, הוּא רַק כְּתוֹצָאָה מֵעֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה, וּכְמוֹ בְּהַנָּחַת תְּפִלִּין, דְּהַלֵּב וְהַמֹּחַ מְשֻׁעְבָּדִים לוֹ יִתְבָּרַךְ גַּם אַחֲרֵי הַנָּחַת הַתְּפִלִּין, אַךְ קִיּוּם הַמִּצְוָה הִיא רַק בְּעֵת הַנָּחָתָן, וְאֵין כְּמִצְוַת תְּפִלִּין וְכִיוֹצֵא בָּזֶה.

הָאָדָם מְקַיֵּם מִצְוַת תְּפִלִּין לְאַחֲרֵי שֶׁהֻסְּרוּ מֵעָלָיו. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּמִצְוַת מִילָה גַּם קִיּוּם הַמִּצְוָה נִמְשָׁךְ לְאַחֲרֵי זְמַן. דְּהִנֵּה מִצְוַת מִילָה הִיא לֹא רַק פְּעֻלַּת הֲסָרַת הָעָרְלָה אֶלָּא גַּם "לִהְיוֹת מָהוּל" (עיין מכתב ה'צפנת פענח' ב'שדי חמד' סוף קונטרס המציצה), דְּכָל רֶגַע מִימֵי חַיֵּי הָאָדָם מְצֻוֶּה הוּא "לִהְיוֹת מָהוּל". וְנִמְצָא, דְּאַף שֶׁפְּעֻלַּת הַמִּילָה הָיְתָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי לְהוֹלְדָתוֹ, מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁכָּל רֶגַע מִימֵי חַיָּיו הֲרֵי הוּא מָהוּל, נִמְצָא שֶׁמְּקַיֵּם הוּא מִצְוַת מִילָה כָּל יְמֵי חַיָּיו.

וְעַל־פִּי־זֶה מְיֻשָּׁב מַה שֶּׁנִּתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ שֶׁל דָּוִד רַק בְּמִצְוַת מִילָה, כִּי זֶה שֶׁזְּכוּת מִצְוָה זוֹ עוֹמֶדֶת לָאָדָם כָּל מֶשֶׁךְ יְמֵי חַיָּיו הוּא, כִּי גַּם קִיּוּם הַמִּצְוָה הוּא בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע, וְלֹא כְּמִצְוַת תְּפִלִּין וְכִיוֹצֵא בָּזֶה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת חֵלֶק י, עַמּוּד 44 וְאֵילָךְ – מִתּוֹךְ 'לִקְרַאת שַׁבָּת')

בְּנִיסַת נֶפֶשׁ הַקְּדֻשָּׁה בְּשָׁעַת הַבְּרִית

וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר (יז, יב)

כָּתוּב בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ הָרַב' שֶׁ"תְּחִלַּת כְּנִיסַת נֶפֶשׁ זוֹ הַקְּדוּשָּׁה הִיא כּוֹ' בְּמִצְוַת מִילָה" (אורח חיים מהדורא תנינא סוף סימן ד (וראה זהר חלק ג צא, ב. סדר היום (בסוף הספר בפירוש משנת בן ה' למקרא). וְעֵין מְנוֹרַת הַמָּאוֹר (להר"י אלנקאוה) חֵלֶק ד פֶּרֶק גִּידוּל בָּנִים, הוּבָא בְּ'רֵאשִׁית חָכְמָה' בְּסוֹפוֹ. 'שׁוּלְחָן עָרוּךְ' יוֹרֶה־דֵּעָה סִימָן רסג סְעִיף ה).

וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, הֲרֵי גַּם קֹדֶם לִידַת הַתִּינוֹק "מְלַמְּדִין אוֹתוֹ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ" (נדה ל, ב), וְנִמְצֵאת בּוֹ נֶפֶשׁ קְדוּשָׁה, וְאֵיךְ יַתְאִים זֶה עִם מַה שֶּׁכָּתֻב שֶׁתְּחִלַּת כְּנִיסַת נֶפֶשׁ הַקְּדֻשָּׁה הִיא בְּעֵת בְּרִית הַמִּילָה?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבַּאוּר בָּזֶה, דְּהִנֵּה מָצִינוּ מַעֲלָה מְיֻחֶדֶת בִּבְרִית מִילָה שֶׁאֵינָהּ בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת, דְּאַף שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת, מִצְוָה מִלְּשׁוֹן "צַוָּתָא וְחִבּוּר" (לקוטי תורה, בחוקותי מה, ג), עִנְיָנָן לְחַבֵּר אֶת הָאָדָם עִם הַקָּבָּ"ה, אֲבָל אֵין חִבּוּר זֶה נָכֹר בְּגוּף הָאָדָם הַמְקַיֵּם הַמִּצְוָה. וּלְדֻגְמָא: הַיָּד הַמְחַלֶּקֶת צְדָקָה, אֵין נָכֹר בַּבָּשָׂר הַגַּשְׁמִי שֶׁל הַיָּד שֶׁעַל־יְדֵי שֶׁחִלְּקָה צְדָקָה נִשְׁתַּנָּה גּוּף הַיָּד.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּמִצְוַת מִילָה, הֲרֵי עַל־יְדֵי הַמִּצְוָה נִהְיָה שִׁנּוּי גָּלוּי בַּבָּשָׂר הַגּוּף, וְהַקָּשֶׁר וְהַחִבּוּר לַהַקָּבָּ"ה שֶׁנּוֹצַר עַל־יְדֵי הַמִּצְוָה נָכֹר בְּבָשָׂר הַגּוּף עַצְמוֹ.

וְלָכֵן אַף שֶׁגַּם קֹדֶם הַבְּרִית נִמְצֵאת נֶפֶשׁ קְדוּשָׁה בָּאָדָם, אַף כְּנִיסַת נֶפֶשׁ הַקְּדֻשָּׁה, הַיְינוּ, הִתְקַשְּׁרוּתָהּ הַפְּנִימִית שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַקְּדוּשָׁה עִם הַגּוּף עַד שֶׁנִּכָּר הַדָּבָר בְּגָלוּי בַּגּוּף, הוּא בְּעֵת בְּרִית הַמִּילָה, כִּי רַק אָז נִכָּר בְּבָשָׂר הַגּוּף שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֶפֶשׁ קְדוּשָׁה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת חֵלֶק כה, עַמּוּד 86 וְאֵילָךְ – מִתּוֹךְ 'לִקְרַאת שַׁבָּת')

בְּרִית מִילָה – קֶשֶׁר שֶׁנּוֹצָר עַל־יְדֵי הַקָּבָּ"ה

וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם (יז, יב)

יֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם שֶׁצִּיּוְתָה תּוֹרָה לָמוּל תִּינוֹק כְּשֶׁהוּא בֶּן ח' יָמִים, וְאֵין לוֹ דֵּעָה כְּלָל, דְּלִכְאוֹרָה הָיָה עָדִיף טְפֵי לָמוּל אוֹתוֹ בְּהְיוֹתוֹ מְבֻגָּר יוֹתֵר, וּמִדַּעְתּוֹ וּרְצוֹנוֹ הוּא מַכְנִיס אֶת עַצְמוֹ לִבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבַּאוּר בָּזֶה:

עִנְיָנָהּ שֶׁל בְּרִית מִילָה הוּא שֶׁעַל־יָדָהּ נוֹצָר קֶשֶׁר וּ"בְּרִית" בֵּין הָאָדָם לַהַקָּבָּ"ה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יז, יג) "וְהָיְתָה בְּרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם".

קֶשֶׁר זֶה אֵינוֹ בָּא מִצַּד הָאָדָם, כִּי בִּהְיוֹת אָדָם נִבְרָא וּמְגֻבָּל, אִי־אֶפְשָׁר לוֹ לִפְעֹל קֶשֶׁר אֲמִתִּי וְנִצְחִי עִם הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ. אֶלָּא שֶׁהַקָּבָּ"ה הוּא זֶה שֶׁמְּקַשֵּׁר עַצְמוֹ עִם כָּל אֶחָד הַנִּכְנָס בִּבְרִית.

וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁמִּצְוַת מִילָה הִיא לִח' יָמִים, כִּי אִם הַקֶּשֶׁר וְהַבְּרִית הָיָה נוֹצָר עַל־יְדֵי הָאָדָם, אָז הָיוּ צְרִיכִים לַעֲשׂוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא בַּר דַּעַת וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל מִכֵּיוָן שֶׁהַקֶּשֶׁר נוֹצָר עַל־יְדֵי הַקָּבָּ"ה וְלֹא עַל־יְדֵי הָאָדָם, אֵין טַעַם לְחַכּוֹת עַד שֶׁתִּהְיֶה לוֹ דַּעַת, אֶלָּא מִיַּד כְּשֶׁאֶפְשָׁר - מַכְנִיסִים אוֹתוֹ לִבְרִית וּמְקֻשָּׁרִים אוֹתוֹ עִם הַקָּבָּ"ה בְּקֶשֶׁר נִצְחִי.

(יג) הִמּוֹל ׀ יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ וְהָיְתָה בְּרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם:

יג אִתְגַּזָּרָא יִתְגַּזְּרוּן (נ"י מִגְזַר יִגְזַר) יְלִיד בֵּיתָךְ וְזִבְנִין כַּסְפָּךְ וִיהֵי קְיָמִי בְּבִשְׂרֵיכוֹן לִקְיָם עָלָם:

רש"י◄ הִמּוֹל יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ • כָּאן כָּפַל עָלָיו וְלֹא אָמַר לִשְׁמוֹנָה יָמִים, לְלַמֶּדְךָ שֶׁיֵּשׁ 'יְלִיד בַּיִת' נִמּוֹל לְאַחַר (ס"א לאחד) שְׁמֹנָה יָמִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (דף קלח)◆

(יד) וְעָרֵל ׀ זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶת־בְּרִיתִי הֵפַר:

יד וְעָרֵל דְּכוּרָא דִּי לָא יִגְזַר יָת בְּשַׂר עָרְלָתֵהּ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהִיא מֵעַמֵּיהּ יָת קְיָמִי אַשְׁנִי:

רש"י◄ וְעָרֵל זָכָר • כָּאן לִמֵּד שֶׁהַמִּילָה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהוּא נִכָּר בֵּין זָכָר לִנְקֵבָה (ב"ר)◆ אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל • מְשֻׁיָּגִיעַ לְכְלַל עֲנָשִׁין: "וְנִכְרְתָה", אֲבָל אָבִיו אֵין עָנוּשׁ עָלָיו כָּרֵת, אֲבָל עוֹבֵר בַּ"עֲשֵׂה". וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ • הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּמֵת קֹדֶם זְמַנּוֹ (שבת קו)◆

(טו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ:

טו וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם שָׂרַי אִתְּתָךְ לָא תִקְרֵי יָת שְׁמַהּ שָׂרָי אֲרֵי שָׂרָה שְׁמַהּ:

רש"י◂ **לֹא־תִקָּרֵא אֶת שְׁמָהּ שָׂרַי** • דְּמַשְׁמַע שָׂרַי, לִי וְלֹא לַאֲחֵרִים, כִּי שָׂרָה סְתָם שְׁמָהּ, שֶׁתְּהֵא שָׂרָה עַל כֹּל (ברכות יג).

(טז) וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן וּבֵרַכְתִּיהָ וְהָיְתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ:

טז וֶאֱבָרֵךְ יָתַהּ וְאַף אֶתֵּן מִנַּהּ לָךְ בַּר וֶאֱבָרְכִנַּהּ וּתְהֵי לְכִנְשִׁין מַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא מִנַּהּ יְהוֹן:

רש"י◂ **וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ** • וּמַה הִיא הַבְּרָכָה? שֶׁחָזְרָה לְנַעֲרוּתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָיְתָה לִי עֶדְנָה". **וּבֵרַכְתִּיהָ** • בַּהֲנָקַת שָׁדַיִם, כְּשֶׁנִּצְרְכָה לָךְ בְּיוֹם מִשְׁתֶּה שֶׁל יִצְחָק, שֶׁהָיוּ מְרַנְּנִים עֲלֵיהֶם שֶׁהֵבִיאוּ אֲסוּפִי מִן הַשּׁוּק, וְאוֹמְרִים: 'בְּנָנוּ הוּא'. וְהֵבִיאָה כָּל אַחַת בְּנָהּ עִמָּהּ, וּמֵנִיקָתָהּ לֹא הֵבִיאָה, וְהִיא הֵנִיקָה אֶת כֻּלָּם, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵנִיקָה בָנִים שָׂרָה", 'בְּרֵאשִׁית רַבָּה' רְמָזוֹ בְּמִקְצָת.

(יז) וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הַלְבֶן מֵאָה־שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד:

יז וּנְפַל אַבְרָהָם עַל אַפּוֹהִי וַחֲדִי וַאֲמַר בְּלִבֵּהּ הַלְבַר מְאָה שְׁנִין יְהֵי וְלַד וְאִם שָׂרָה הֲבַת תִּשְׁעִין שְׁנִין תְּלִיד:

רש"י◂ **וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק** • זֶה תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס לְשׁוֹן שְׂמְחָה: 'וַחֲדִי', וְשֶׁל שָׂרָה לְשׁוֹן מְחוֹךְ, לָמַדְתָּ שֶׁאַבְרָהָם הֶאֱמִין וְשָׂמַח, וְשָׂרָה לֹא הֶאֱמִינָה וְלִגְלְגָה, וְזֶהוּ שֶׁהִקְפִּיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל שָׂרָה וְלֹא הִקְפִּיד עַל אַבְרָהָם. **הַלְבֶן** • יֵשׁ תְּמִיהוֹת שֶׁהֵן קַיָּמוֹת, כְּמוֹ: "הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי"? (שמואל א ב) "הָרוֹאֶה אַתָּה"?; אַף זוֹ הִיא קַיֶּמֶת, וְכָךְ אָמַר בְּלִבּוֹ:

'הֲנַעֲשָׂה חֵסֶד זֶה לְאַחֵר מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה לִי'?. **וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִים שָׁנָה** • הָיְתָה כְּדַאי לֵילֵד. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מוֹלִידִין בְּנֵי ת"ק שָׁנָה, בִּימֵי אַבְרָהָם נִתְמַעֲטוּ הַשָּׁנִים כְּבָר, וּבָא תַּשְׁוּת כֹּחַ בָּעוֹלָם, וְצָא וּלְמַד מֵעֲשָׂרָה דּוֹרוֹת שֶׁמִּנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם שֶׁמִּהֲרוּ תּוֹלְדוֹתֵיהֶן בְּנֵי ס' וּבְנֵי ע'.

(יח) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ:

יח וַאֲמַר אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ לְוַי יִשְׁמָעֵאל יִתְקַיַּם קֳדָמָךְ:

רש"י◂ **לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה** • הַלְוַאי שֶׁיִּחְיֶה יִשְׁמָעֵאל. אֵינִי כְּדַאי לְקַבֵּל מַתָּן שָׂכָר כָּזֶה. **יִחְיֶה לְפָנֶיךָ** • יִחְיֶה בִּירָאָתְךָ, כְּמוֹ: "הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי", פְּלַח קֳדָמַי.

כלי יקר – עוז והדר

(טו) **לֹא תִקָּרֵא אֶת שְׁמָהּ שָׂרַי.** לְפִי שֶׁכָּל יו"ד תֹּאַר לְזָכָר, וּמְצִינוּ לָשׁוֹן זָה בְּזָכָר שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ה טו) (וְשָׂרֵי בְּיִשָּׂשכָר). לְפִי שֶׁהָיְתָה עֲקָרָה בְּזְכָרִים לֹא יוֹלְדִים, וְעִכְּשָׁו נָתַן לָהּ ה"א בְּמָקוֹם יו"ד כִּי כָּל ה"א תֹּאַר לִנְקֵבָה, לְהוֹרוֹת שֶׁמִּעַתָּה תִּהְיֶה נְקֵבָה יוֹלֶדֶת. וּכְדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לַיּוּ"ד תִּרְעֹמֶת לוֹמַר שֶׁנֶּעֱקַר מִן הַתּוֹרָה חֲצִי מִסְפָּרָהּ עַל בֵּן הוֹסִיף ה"א לְאַבְרָהָם (ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ו), לְהַשְׁלִיטוֹ עַל כָּל הֲמוֹן גּוֹיִם וְעַל ה' רָאשֵׁי אֲבָרִים (ראה נדרים לב:).

וּלְדַעַת חַכְמֵי הַקַּבָּלָה יֵשׁ בְּהֵ"א כֹּחַ הַתּוֹלָדָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (להלן מז כג) (הֵא לָכֶם זַרְע), וּכְמוֹ שֶׁאָמַר (להלן ל ב) (הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי) וְגוֹ', וְזֶהוּ טַעַם לִשְׁנֵי הֵהִי"ן שֶׁל בִּלְהָה. עַל כֵּן נִתְּנוּ כָּאן שְׁנֵי הֵהִי"ן, אַחַת לְאַבְרָהָם וְאַחַת לְשָׂרָה. וְנִלְקְחָה ה"א מִן שָׂרָה לְאַבְרָהָם, לְהוֹרוֹת שְׁזּוּכוּת שֶׁל שָׂרָה גָּרַם לָהֶם לְהוֹלָדָה זוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (שם פסוק ג) (וְאַבְנָה גַּם אָנֹכִי מִמֶּנָּה), בְּזְכוּת שֶׁהִכְנִיסָה צָרָתָהּ לְבֵיתָהּ (ראה רש"י שם),

וְאִם כֵּן זְכוּתָהּ שֶׁל שָׂרָה גָּרַם גַּם לְאַבְרָהָם שֶׁיּוֹלִיד:

דְּבָר אַחֵר, לְךָ נִתַּן לָהֶם הַהֵ"א, כִּי בְּהֵ"א בָּרָא ה' אֶת הָעוֹלָם (מנחות כט:), (וְלֹא לְתֹהוּ בְּרָאָהּ כִּי אִם לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ) (ישעיה מה יח), עַל כֵּן תִּהְיֶה הַהֵ"א סִבָּה לְתוֹלְדוֹתָם לְצָרֵף יִשּׂוּב הָעוֹלָם. וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁמָּה שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל יב ב) (וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ) בְּתוֹסֶפֶת הֵ"א, רָמַז שֶׁיּוֹסִיף הֵ"א עַל שְׁמוֹ, וּבְסִבָּה זוֹ (אֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל): תורה טז

(יט) וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִ֗ים אֲבָל֙ שָׂרָ֣ה אִשְׁתְּךָ֔ יֹלֶ֥דֶת לְךָ֖ בֵּ֑ן וְקָרָ֣אתָ אֶת־שְׁמ֔וֹ יִצְחָ֔ק וַהֲקִמֹתִ֥י אֶת־בְּרִיתִ֖י אִתּ֑וֹ לִבְרִ֥ית עוֹלָ֛ם לְזַרְעֹ֖ו אַחֲרָֽיו׃

יט וַאֲמַר יְיָ בְּקוּשְׁטָא אִתְּתָךְ תְּלִיד לָךְ בַּר וְתִקְרֵי יָת שְׁמֵהּ יִצְחָק וַאֲקִים יָת קְיָמִי עִמֵּהּ לִקְיָם עָלָם לִבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי׃

רש"י ◂ **אֲבָל • לְשׁוֹן אֲמִתַּת דְּבָרִים, וְכֵן:** (לקמן מב) "אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ", (מלכים ב ד) "אֲבָל בֵּן אֵין לָהּ". **וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק • עַל שֵׁם הַצְּחוֹק. וְיֵשׁ אוֹמְרִים עַל שֵׁם הָעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת, וְצ' שָׁנָה שֶׁל שָׂרָה, וְח' יָמִים שֶׁנִּמּוֹל וְק' שָׁנָה שֶׁל אַבְרָהָם.** (סְפָרִים אֲחֵרִים: "וְאֶת בְּרִיתִי לָמָּה נֶאֱמַר? חֲרֵי כְּבָר כְּתִיב: "וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ וגו'"? אֶלָּא לְפִי שֶׁאוֹמֵר: "וַהֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי", יָכוֹל בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה בִּכְלַל הַקִּיּוּם?

תַּלְמוּד לוֹמַר: "וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ" וְלֹא עִם אֲחֵרִים). **"וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת יִצְחָק" לָמָּה נֶאֱמַר? אֶלָּא לְמַד שֶׁהָיָה קָדוֹשׁ מִבִּטְנוֹ. דָּבָר אַחֵר: אָמַר רַבִּי אַבָּא: מִכָּאן לָמַד קַל־וָחֹמֶר בֶּן הַגְּבִינָה מִבֶּן הָאָמָה, כְּתִיב: "הִנֵּה בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ" זֶה יִשְׁמָעֵאל, וְקַל־וָחֹמֶר "וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק". אֶת־בְּרִיתִי • בְּרִית הַמִּילָה תְּהֵא מְסוּרָה לְזַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק.**

(כ) וּלְיִשְׁמָעֵ֖אל שְׁמַעְתִּיךָ֑ הִנֵּ֣ה ׀ בֵּרַכְתִּ֣י אֹת֗וֹ וְהִפְרֵיתִ֤י אֹתוֹ֙ וְהִרְבֵּיתִ֣י אֹת֔וֹ בִּמְאֹ֖ד מְאֹ֑ד שְׁנֵים־עָשָׂ֣ר נְשִׂיאִ֔ם יוֹלִ֑יד וּנְתַתִּ֖יו לְגֹ֥וי גָּדֽוֹל׃

כ וְעַל יִשְׁמָעֵאל קַבֶּלְתָּךְ הָא בָּרֵכְית יָתֵהּ וְאַפֵּשׁ יָתֵהּ וְאַסְגֵּי יָתֵהּ לַחֲדָא לַחֲדָא תְּרֵין עֲשַׂר רַבְרְבַיָּא יְלִיד וְאֶתְּנִנֵּהּ לְעַם סַגִּי׃

רש"י ◂ **שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם • כַּעֲנָנִים יִכְלוּ, כְּמוֹ:** (משלי כה) "נְשִׂיאִים וְרוּחַ".

(כא) וְאֶת־בְּרִיתִ֖י אָקִ֣ים אֶת־יִצְחָ֑ק אֲשֶׁ֨ר ׀ תֵּלֵ֣ד לְךָ֣ שָׂרָ֗ה לַמֹּועֵד֙ הַזֶּ֔ה בַּשָּׁנָ֖ה הָאַחֶֽרֶת׃

כא וְיָת קְיָמִי אֲקִים עִם יִצְחָק דִּי תְלִיד לָךְ שָׂרָה לִזְמְנָא הָדֵין בְּשַׁתָּא אָחֳרָנְתָּא׃

(כב) וַיְכַ֕ל לְדַבֵּ֥ר אִתּ֖וֹ וַיַּ֣עַל אֱלֹהִ֑ים מֵעַ֖ל אַבְרָהָֽם׃

כב וְשֵׁיצִי לְמַלָּלָא עִמֵּהּ וְאִסְתַּלַק יְקָרָא דַיְיָ מֵעֲלָווֹהִי דְּאַבְרָהָם׃

רש"י ◂ **מֵעַל אַבְרָהָם • לְשׁוֹן נְקֵיָּה הוּא כְּלַפֵּי שְׁכִינָה, וְלָמַדְנוּ** (ב"ר) **שֶׁהַצַּדִּיקִים מֶרְכָּבָתוֹ שֶׁל מָקוֹם.**

כלי יקר – עוז והדר

(יט) **אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ יֹלֶדֶת לְךָ בֵּן.**

יֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן, וַהֲלֹא כְּבָר אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (פסוק טז) **וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן,** וּמִלַּת **נָתַתִּי,** אַף־עַל־פִּי שֶׁהִבְטָחַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ דּוֹמָה כְּאִלּוּ הִיא נְתוּנָה כְּבָר (ראה ב"ר מד כב), מִכָּל מָקוֹם נִרְאֶה שֶׁהוֹזְכִּיר לְשׁוֹן עָבָר, כִּי כְּבָר נָתַן לְשָׂרָה הַהֵ"א אֲשֶׁר הִיא סִבָּה לְתוֹלְדָה כָּאָמוּר. וְעוֹד מַה שֶּׁאָמַר (פסוק יז) **הַלְּבֶן מֵאָה שָׁנָה יִוָּלֵד,** וְכִי הָיָה אַבְרָהָם מְסֻפָּק בְּיוֹכֶלֶת הָאֵל חֲלִילָה, כִּי פְּשׁוּטוֹ מַשְׁמָע שֶׁאֵין זֶה תְּמִיהָה קַיֶּמֶת, וְוַיַּגֶּד עָלָיו רֵיעוֹ) **וְאִם שָׂרָה הֲבַת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד:**

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה, לְפִי שֶׁמְּצִינוּ לְשׁוֹן 'בֵּן' אַף בִּלְא לֵדָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ ע"ה (שמות ב י) (וַיְהִי לָהּ לְבֵן), כָּךְ חָשַׁב אַבְרָהָם, מֵאַחַר שֶׁנֶּאֱמַר **וְגַם נָתַתִּי לְךָ מִמֶּנָּה בֵּן** וְלֹא הֻזְכַּר הַלֵּדָה, וַדַּאי כַּוָּנָתוֹ שֶׁתָּבִיא אֲסוּפֵי מִן הַשּׁוּק וּתְגַדְּלֵהוּ עַל בִּרְכָּהּ, וְדוֹמֶה כְּאִלּוּ הָיָה בְּנוֹ וּבְנָהּ מַמָּשׁ, כִּי לָמָּה נֹאמַר שֶׁיְּשַׁנֶּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַטֶּבַע בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לְפָרֵשׁ דִּבְרֵי הַשֵּׁם מַסְפִּיקִים עִם הַטֶּבַע. לְכָךְ אָמַר בִּלְשׁוֹן תְּמִיהָה **הַלְּבֶן מֵאָה שָׁנָה יִוָּלֵד.** עַל בֵּן הֵשִׁיב לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא **אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ 'יֹלֶדֶת' בֵּן,** לֵדָה מַמָּשׁ:

וּמַה שֶׁאָמַר (פסוק טז) **וְהָיְתָה לְגוֹיִם** לְשׁוֹן רַבִּים, יִתְּכֵן לְפָרְשׁוֹ שֶׁרְמַז לוֹ שֶׁבִּזְכוּתָהּ נִפְקְדוּ כָּל הָעֲקָרוֹת שֶׁבְּכָל הָעוֹלָם (ראה פסיקתא רבתי מב), וְעַל יְדֵי זֶה דּוֹמֶה כְּאִלּוּ יָצְאוּ **גּוֹיִם** רַבִּים מִמֶּנָּה, שֶׁהֲרֵי מִן שָׂרָה לֹא יָצְאוּ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל (גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ), שֶׁהֲרֵי עֵשָׂו אֵינוֹ בַּכְּלָל, כִּי כְּבָר נֶאֱמַר (להלן כא יב) (כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע) (ראה נדרים לא.): תורה כ

(כב) **וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם.** פֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י 'לְמַדְנוּ מִכָּאן שֶׁהָאָבוֹת הֵן הֵן מֶרְכַּבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם'. הוֹרָה בָּזֶה, שֶׁאֵין שׁוּם אֶמְצָעִי בֵּין הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא וּבֵין הָאָבוֹת, וְיִהְיֶה מְחִצָּתָם לְפָנִים מִמְּחִצַּת מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י עַל פָּסוּק (במדבר כג כג) (כְּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב) וְגוֹ'. וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג כו) (מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת עוֹלָם), כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְעוֹנוֹ לְמַעְלָה, וּמִתַּחְתָּיו הָאָבוֹת שֶׁהֵם 'זְרֹעֹת עוֹלָם', כִּי הֵמָּה מַחְזִיקִים הַכִּסֵּא כְּבִיכוֹל. וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם פסוק כו) (וְרֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ), רָצָה לוֹמַר אַתָּה עוֹזֵר לִי כְּבִיכוֹל, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ (איכ"ר א לג) 'שֶׁהַצַּדִּיקִים מוֹסִיפִין כֹּחַ בִּגְבוּרָה

(כג) וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל־יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל־מִקְנַת כַּסְפּוֹ כָּל־זָכָר בְּאַנְשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם וַיָּמָל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים:

כג וּדְבַר אַבְרָהָם יָת יִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ וְיָת כָּל יְלִידֵי בֵיתֵהּ וְיָת כָּל זְבִינֵי כַסְפֵּהּ כָּל דְּכוּרָא בַּאֲנָשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם וּגְזַר יָת בִּשְׂרָא דְעָרְלָתְהוֹן בְּכַרְן יוֹמָא הָדֵין כְּמָא דִי מַלִּיל עִמֵּהּ יְיָ:

רמ"ו ◂ **בְּעֶצֶם הַיּוֹם** • בּוֹ בַּיּוֹם שֶׁנִּצְטָוָּה, בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה, לֹא נִתְיָרֵא לֹא מִן הַגּוֹיִם וְלֹא מִן הַלֵּצָנִים, וְשֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹיְבָיו וּבְנֵי דּוֹרוֹ אוֹמְרִים: ׳אִלּוּ רְאִינוּהוּ, לֹא הִנַּחְנוּהוּ לָמוּל וּלְקַיֵּם מִצְוָתוֹ שֶׁל מָקוֹם׳. **וַיָּמָל** • לְשׁוֹן וַיִּפְעַל.

(כד) וְאַבְרָהָם בֶּן־תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ:

כד וְאַבְרָהָם בַּר תִּשְׁעִין וְתִשַׁע שְׁנִין בַּד גְּזַר בִּשְׂרָא דְעָרְלָתֵהּ:

רמ"ו ◂ **בְּהִמֹּלוֹ** • בְּהִפָּעֲלוֹ, כְּמוֹ: (ליל ב) "בְּהִבָּרְאָם". **בְּהִמֹּלוֹ** • (נָטַל אַבְרָהָם סַפִּין וְאָחַז בְּעָרְלָתוֹ וְרָצָה לַחְתֹּךְ, וְהָיָה מִתְיָרֵא, שֶׁהָיָה זָקֵן. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא? שָׁלַח יָדוֹ וְאָחַז עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית", ׳לוֹ׳ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "עִמּוֹ", בְּרֵאשִׁית רַבָּה רֹ"ו יָשָׁן).

(כה) וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ:

כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ בַּר תְּלָת עַשְׂרֵי שְׁנִין בַּד גְּזַר יָת בִּשְׂרָא דְעָרְלָתֵהּ:

רמ"ו ◂ **בְּהִמֹּלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ** • בְּאַבְרָהָם לֹא נֶאֱמַר: "אֵת", לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה חָסֵר אֶלָּא חִתּוּךְ בָּשָׂר, שֶׁכְּבָר נִתְמַעֵט עַל־יְדֵי תַּשְׁמִישׁ. אֲבָל יִשְׁמָעֵאל שֶׁהָיָה יֶלֶד, הֵזֵקַק לַחְתֹּךְ עָרְלָה וְלִפְרֹעַ הַמִּילָה, לְכָךְ נֶאֱמַר בּוֹ "אֵת" (בראשית רבה).

(כו) בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ:

כו בְּכַרְן יוֹמָא הָדֵין אִתְגְּזַר (נ"א גְּזַר) אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ:

רמ"ו ◂ **בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה** • שֶׁמָּלְאוּ לְאַבְרָהָם צ"ט שָׁנָה וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים, נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לה עמ' 59)

בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם (יז, כו) **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים נִמּוֹל אַבְרָהָם** (פרקי דרבי אליעזר פכ"ט) וְקָשֶׁה, הֲרֵי מִילָה שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ אֵינָהּ דּוֹחָה לֹא שַׁבָּת וְלֹא יוֹם טוֹב, וְאַבְרָהָם אָבִינוּ קִיֵּם כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּמִכֵּיוָן שֶׁנִּצְטַוָּה עַל הַמִּילָה, וּבוֹ בַּיּוֹם שֶׁצִּיְּוָהוּ מָל (תוד"ה אֶלָּא - ראש השנה יא, א), הֲרֵי זוֹ מִילָה בִּזְמַנָּהּ.

(כז) וְכָל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר נִמֹּלוּ אִתּוֹ:

כז וְכָל אֲנָשֵׁי בֵיתֵהּ יְלִידֵי בֵיתָא וּזְבִינֵי כַסְפָּא מִן בַּר עַמְמִין אִתְגְּזָרוּ (נ"א גְּזָרוּ) עִמֵּהּ: פ פ פ

פפפ קכ"ו פסוקים נמל"ו סימן מכנדב"י סימן. חסלת פרשת לך לך

הפטרה לפרשת לך־לך לשמו"ת ולקריאה בציבור נדפס בעמ' רמב

כלי יקר – עוז והדר

שֶׁלְּמַעְלָה' כוּ'. וְטַעַם לְמָה שֶׁנֶּאֱמַר **וַיַּעַל אֱלֹהִים**, הַיְנוּ כְּדֵי שֶׁיִּתְעַסֵּק אַבְרָהָם בַּמִּילָה וְלֹא יִתְעַכֵּב כָּל זְמַן שֶׁהַשְּׁכִינָה אֶצְלוֹ: תורה כג

(כו) **בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וְגוֹ'.** אַף־עַל־פִּי שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר (פסוק כג) **וַיָּמָל בְּשַׂר עָרְלָתָם**, וּכְתִיב **בְּהִמֹּלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ**, מִכָּל מָקוֹם חָזַר וּפֵרֵשׁ לוֹמַר שֶׁעָשָׂה גַּם מִילָתוֹ **בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה** לְעֵין כֹּל, וְלֹא הָיָה מִתְבַּיֵּשׁ מִפְּנֵי הָרוֹאִים. כִּי עַל פֵּרוּשׁ רַשְׁ"י (פסוק כג) קָשֶׁה לָמָּה יִמְחוּ בּוֹ לְיִצְנֵי הַדּוֹר. וּלְמִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (פרקי דר"א פכ"ט) נִמּוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ הַגְּזֵרָה שָׁוָה **בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה**: תורה כז

חַסְלַת פָּרָשַׁת לֶךְ לְךָ

קטע ממכתב כ״ק אדמו״ר מהוריי״צ

ב״ה א׳ ט״ו סיון, תרפ״ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ״ז באתי בבקשה לכללות אנ״ש שי׳ אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי׳ לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ה׳ מרחשון מפרק כט עד סוף פרק לד	**יום רביעי - ח׳ מרחשון** מפרק מד עד סוף פרק מח
יום שני - ו׳ מרחשון מפרק לה עד סוף פרק לח	**יום חמישי - ט׳ מרחשון** מפרק מט עד סוף פרק נד
יום שלישי - ז׳ מרחשון מפרק לט עד סוף פרק מג	**יום שישי - י׳ מרחשון** מפרק נה עד סוף פרק נט
שבת קודש - י״א מרחשון פרק כ מפרק ס עד סוף פרק סה	

קטע ממכתב כ״ק אדמו״ר מהוריי״צ

[תמוז תרס״ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ׳ שנה ונכנס לשנת הכ״א היה אומר פרק כ״א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ה' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 284, והנה המובן... עד עמ' קמג, של הלכה בלבד.

אגרת הקדש

והנה המובן מהשקפה ראשונה לכאורה מלשון זה המאמר לחסירי מדע שלימוד איסור והיתר וסדר טהרות הוא מאילנא דטוב ורע מלבד שהוא פלא גדול מחמת עצמו וסותר פשטי הכתובים ומדרשי רבותינו ז"ל שכל התורה הנגלית לנו ולבנינו נקרא עץ חיים למחזיקים בה ולא ספר הזהר לבד ובפרט שהיה גנוז בימיהם וגם כל חכמת הקבלה היתה נסתרה בימיהם ונעלמה מכל תלמידי חכמים כ"א ליחידי סגולה ואף גם זאת בהצנע לכת ולא ברבים כדאיתא בגמרא וכמ"ש האריז"ל דדוקא בדורות אלו האחרונים מותר ומצוה לגלות זאת החכמה ולא בדורות הראשונים וגם רשב"י אמר בזוה"ק שלא ניתן רשות לגלות רק לו ולחביריו לבדם ואף גם זאת פליאה נשגבה דלפי זה לא היה לימוד איסור והיתר וכ"ש דיני ממונות דוחין מצות תפלה שנתקנה ע"פ סודות הזהר ויחודים עליונים ליודעים כרשב"י וחביריו וזה אינו כדאיתא בגמ' דר"ש בן יוחאי וחביריו וכל מי שתורתו אומנתו אין מפסיקין לתפלה ואפילו כשעוסק בדיני ממונות כרב יהודה דכולהו תנויי בנזיקין הוי ואפ"ה לא הוי מצלי אלא מתלתין יומין לתלתין יומין כד מהדר תלמודא כדאי' בגמ' ובירושלמי פ"ק דברכות ס"ל לרשב"י דאפי' לק"ש אין מפסיקין

1 וְהִנֵּה, הַמּוּבָן מֵהַשְׁקָפָה רִאשׁוֹנָה לְכְאוֹרָה מִלְּשׁוֹן זֶה
2 הַמַּאֲמָר לַחֲסֵרֵי[6] מַדָּע, – לאלה שחסרים ידע והבנה,
3 – בתורה בעניני אִפּוּר וְהֶתֵּר וְסֵדֶר טָהֳרוֹת – בו נידונים דיני
4 טומאה וטהרה, הוּא מֵאִילָנָא – מעץ הדעת דְּטוֹב וְרָע –
5 מְלֹבָד שֶׁהוּא פֶּלֶא גָּדוֹל
6 מֵחֲמַת עַצְמוֹ, – הענין
7 מצד עצמו הוא פלא
8 גדול, שנאמר שחלק
9 בתורה נקרא "עץ הדעת
10 טוב ורע", שהרי "עץ
11 הדעת טוב ורע" מוסב על
12 קליפת "נוגה" שבה מעורב
13 טוב ורע, וְסוֹתֵר פְּשָׁטֵי
14 הַכְּתוּבִים וּמִדְרְשֵׁי
15 רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל, שֶׁכָּל
16 הַתּוֹרָה הַנִּגְלֵית לָנוּ
17 וּלְבָנֵינוּ – חלק הנגלה
18 שבתורה, נִקְרָא "עֵץ
19 חַיִּים לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ"[7],
20 וְלֹא סֵפֶר הַזֹּהַר לְבַד, –
21 נקרא "עץ חיים", אלא כל
22 התורה כולה, גם חלק
23 הנגלה שבתורה, נקרא
24 "עץ חיים", וּבִפְרָט שֶׁ –
25 ספר הזוהר הָיָה גָּנוּז
26 בִּימֵיהֶם, – הוא עדיין לא
27 נתגלה אז, וְגַם כָּל חָכְמַת
28 הַקַּבָּלָה הָיְתָה נִסְתָּרָה
29 בִּימֵיהֶם וְנֶעֱלָמָה מִכָּל
30 תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כִּי־אִם
31 – היתה גלויה לִיחִידֵי סְגֻלָּה, – בלבד, וְאַף גַּם זֹאת – גם
32 ביחידי סגולה אלה, היה לימודם חכמת הקבלה בְּהַצְנֵעַ לֶכֶת
33 וְלֹא בָּרַבִּים, כְּדְאִיתָא – כמו שאנו מוצאים בַּגְּמָרָא[8], וּכְמוֹ
34 שֶׁכָּתַב הָאֲרִי"ז זַ"ל[9], דְּדַוְקָא בְּדוֹרוֹת אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנִים מֻתָּר
35 וּמְצֻוֶּה לְגַלּוֹת זֹאת הַחָכְמָה, – חכמת הקבלה ופנימיות
36 התורה, וְלֹא בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, – בכל האמור לעיל, כדאי
37 לעיין בהקדמת רבי חיים ויטאל ל"שער ההקדמות", שנדפסה גם
38 בתור הוספה (הוספה א') בקונטרס "עץ החיים" לכ"ק אדמו"ר
39 מהורש"ב נ"ע, בהוצאת "אוצר החסידים" (קה"ת), וכן –
40 בהקדמת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע לקונטרס "עץ החיים"
41 האמור. וְגַם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אָמַר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[10] שֶׁלֹּא
42 נִתַּן רְשׁוּת לְגַלּוֹת – חכמת הקבלה, רַק לוֹ וְלַחֲבֵרָיו לְבַדָּם;
43 וְאַף גַּם זֹאת פְּלִיאָה נִשְׂגָּבָה, דִּלְפִי זֶה – בהתאם למסתבר
44 בהשקפה ראשונה מה"רעיא מהימנא" האמור, שרק ספר הזוהר
45 נקרא "עץ חיים", ואילו
46 חלק הנגלה שבתורה הוא
47 "עץ הדעת טוב ורע", לֹא
48 הָיָה לְמוּד – דיני אִפּוּר
49 וְהֶתֵּר, וְכָל־שֶׁכֵּן – לימוד
50 דִּינֵי מָמוֹנוֹת[11], – על
51 סכסוכים כספיים בין אדם
52 לחברו, לא היו דּוֹחִין
53 מִצְוַת תְּפִלָּה, שֶׁנִּתְקְנָה
54 עַל־פִּי סוֹדוֹת הַזֹּהַר
55 וְיִחוּדִים עֶלְיוֹנִים – היחודים בשמות הקדושים
56 וספירות העליונות,
57 לַיּוֹדְעִים, – הסודות
58 והיחודים, כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן
59 בֶּן יוֹחַאי וַחֲבֵרָיו, –
60 שלהם נתגלו כל הסודות
61 והיחודים שעליהם מבוסס
62 ענין התפלה; וְזֶה אֵינוֹ, –
63 אלא, ענין לימוד דיני
64 איסור והיתר, או אפילו
65 הדינים של דיני ממונות,
66 הרי דוחה ענין התפלה,
67 כְּדְאִיתָא – כמובא
68 בַּגְּמָרָא[12], דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן
69 בֶּן יוֹחַאי וַחֲבֵרָיו וְכָל מִי
70 שֶׁתּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ – המתעסק רק בלימוד התורה, אֵין
71 מַפְסִיקִין – מלימוד תורה, לִתְפִלָּה, וַאֲפִלּוּ בְּשֶׁעוֹסְקִין בְּ –
72 לימוד דִּינֵי מָמוֹנוֹת, כְּרַב יְהוּדָה, דְּכֻלְּהוּ תָּנְוֵי בְּנְזִיקִין
73 הֲווֹי[13], – כל לימודו היה בסדר נזיקין, וַאֲפִלּוּ הָכִי לֹא הֲווֹ
74 מַצְלֵי – לא היה מתפלל, כדי שלא להפסיק מלימודו, אֶלָּא
75 מִתְּלָתִין יוֹמִין לִתְלָתִין יוֹמִין כַּד מְהַדַּר תַּלְמוּדָא, – אלא
76 משלשים יום לשלשים יום[14] – כשהיה חוזר על לימודו,
77 כְּדְאִיתָא – כמובא בַּגְּמָרָא[15], וּבִירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק קַמָּא – פרק
78 ראשון, דִּבְרָכוֹת[16] סְבִירָא־לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי, –
79 סובר רשב"י, דַּאֲפִלּוּ לִקְרִיאַת שְׁמַע אֵין מַפְסִיקִין כִּי־אִם
80

---

6. כן הוא בדפוסי תניא ישנים, "חסירי מדע", ברי"ש, וכן צ"ל, ולא כמו שנראה מהדפוסים האחרים שנכתב "חסידי מדע", בדל"ת - שעל פיהם תורגם בטעות בתניא אידיש וכן באנגלית. **7.** משלי ג, יח. **8.** חגיגה יא, ב. יג, א. **9.** ראה שער הגלגולים הקדמה ט"ו בסופה. ובכ"מ. **10.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אד"ר בתחלתה (זח"ג קכז, ב ואילך) ועוד בכ"מ בזהר עד"ז דברי רשב"י". **11.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי י"ל דמבדיל ד"מ - דבהם הפס"ד דעושין כמנהג התגרין, דינא דמלכותא וכו'. ומהני מחילה וכו'". **12.** שבת יא, א. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לשאלת כמה - איך נעשו היחודים שע"י התפלה בכל יום - ראה תו"א לח, ד. סט, א. ובכ"מ". **13.** ברכות כ, א. ראה לעיל הערה 12. **14.** ר"ה לה, א. **15.** סוף הלכה ב'.

אגרת הקדש

כ"א ממקרא ולא ממשנה דעדיפי ממקרא לרשב"י ולא חילק בין סדר זרעים ומועד וקדשים טהרות לנזיקין (וסותר דעת עצמו ברי"מ בכמה מקומות דמשנה איהי שפחה כו' והמקרא שהוא תורת משה ודאי עדיפא מקבלה דאיהי מטרוניתא ברי"מ שם ותורה שבכתב הוא מלכא (דהיינו יסוד אבא המלובש בז"א כמ"ש האריז"ל)). וגם פלפול הקושיות ותירוצים דמסטרא דרע ורוח הטומאה אשכחן ברשב"י דעסק בי' טובא גם בהיותו במערה ואדרבה בזכות צער המערה זכה לזה כדאיתא בגמ' דאמר לר' פנחס בן יאיר אכל קושי' כ"ד פירוקי וא"ל אילו לא ראיתני בכך כו' (וגם באמת ע"כ עיקר עסקיהם במערה הי' תורת המשניות ת"ר סדרי שהיה בימיהם עד רבינו הקדוש דאילו ספר הזהר והתיקונים היה יכול לגמור בב' וג' חדשים כי בודאי לא אמר דבר אחד ב' פעמים) גם אמרו רבותינו ז"ל מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד.

מִמִּקְרָא, – מתורה שבכתב מפסיקין לקריאת שמע, וְלֹא מִמִּשְׁנָה, – תורה שבעל־פה, דַּעֲדִיפֵי – המשנה עדיפה מִמִּקְרָא[17] לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי, וְלֹא חִלֵּק בֵּין – לימוד סֵדֶר וְזֶרַע וּמוֹעֵד וְקָדָשִׁים טָהֳרוֹת לְ – לימוד סדר נְזִיקִין[18] – שנאמר שבלימוד שאר הסדרים לא יפסיקו ובלימוד סדר נזיקין – יפסיקו, אין רבי שמעון בן יוחאי מחלק כך, אלא לדעתו גם בלימוד סדר נזיקין לא מפסיקין אפילו לקריאת שמע, (וְ – אגב, הוּא סוֹתֵר דַּעַת עַצְמוֹ – כפי שהוא עצמו סובר בְּרַבָּנָא' מְהֵימְנָא' בְּכַמָּה מָקוֹמוֹת[19], דְּמִשְׁנָה – בהשוואה למקרא, אִיהִי – היא, שִׁפְחָה כו', וְהַמִּקְרָא שֶׁהוּא תּוֹרַת מֹשֶׁה וַהֲאי עֲדִיפָא – עדיפה, מְקַבָּלָה, דְּאִיהִי – הקבלה, היא "מַטְרוֹנִיתָא" – מלכה, בְּרַבָּנָא' מְהֵימְנָא' שָׁם, וְתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב הוּא "מַלְכָּא" – בחינת מלך, שהוא חשוב יותר מאשר "מטרוניתא" (מלכה) שהיא משנה; הרי, שרבי שמעון בן יוחאי סובר שמקרא (תורה שבכתב) חשוב אפילו מקבלה, ובוודאי חשוב ממשנה, ואילו כאן יוצא שרבי שמעון בן יוחאי סובר שמשנה חשובה ממקרא, ואשר ממקרא מפסיקין לקריאת שמע וממשנה לא מפסיקין. ועל ענין "מלכא" אומר רבנו הזקן במוסגר (דְּהַיְנוּ – בחינת "מלכא" היא "יְסוֹד אַבָּא" הַמְלֻבָּשׁ בְּ"זְעֵיר אַנְפִּין", כְּמוֹ שֶׁכָּתַב "הָאֲרִ"י זַ"ל[20]). וְגַם פְּלִפּוּל הַקּוּשְׁיוֹת וְתֵרוּצִים, – שבהתאם ל"רעיא מהימנא" האמור, הם דְּמִסְּטְרָא דְּרַע – מצד הרע וְרוּחַ הַטֻּמְאָה, – הרי שלא רק במשניות ובהלכות עצמן – אלא גם בפלפולים של הקושיות והתירוצים שבדינים, אַשְׁכְּחָן בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי דְּעָסַק בֵּיהּ טוּבָא – מוצאים אנו ברשב"י שעסק בהן רבות גַּם בְּהֵיוֹתוֹ בַּמְּעָרָה, – למרות ששם לא היה נוגע לפסוק להלכה, ובפרט בדיני ממונות בין אדם לחברו? וַאֲדַרְבָּה בִּזְכוּת צַעַר – מהיותו מוחבא ב־הַמְּעָרָה זָכָה לָזֶה, כְּדְאִיתָא – כמובא בַּגְּמָרָא[21] דְּאָמַר לְרַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אֲכָל – על כל קוּשְׁיָא כ"ד פֵּרוּקֵי, – תירוצים, וְ – רבי שמעון בן יוחאי אָמַר לוֹ: "אִלּוּ לֹא רְאִיתַנִי בְּכָךְ כו'" – אילו לא ראית אותי במצב זה של צער המערה לא הייתי זוכה ליכולת לענות על כל קושיא כל־כך הרבה תירוצים; שכן, רק בזכות צער המערה זכה לעליונות זו בלימוד התורה, לפלפולים ולקושיות ולתירוצים, (וְגַם בֶּאֱמֶת, עַל כָּרְחָךְ – מן ההכרח הרי לומר, שעִקַּר עִסְקֵיהֶם בַּמְּעָרָה הָיָה תּוֹרַת הַמִּשְׁנָיוֹת, ת"ר סִדְרֵי – משניות, שֶׁהָיָה בִּימֵיהֶם[22] עַד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, – שסידר המשניות בששה סדרים אך לפני זה היה אצלם שש מאות סדרים במשניות, דְּאִלּוּ סֵפֶר הַזֹּהַר וְהַתִּקּוּנִים הָיָה יָכוֹל לִגְמֹר בְּכ' וְג' חֳדָשִׁים, כִּי בְּוַדַּאי לֹא אָמַר דָּבָר אֶחָד ב' פְּעָמִים). – הרי שבודאי היו עסוקים כל הזמן בסדרי המשניות הרבים שהיו לפניהם, גַּם אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[23]: "מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶלָּא ד' אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה בִּלְבַד". – שד' האמות של הלכה הן במקום בית המקדש, כיצד, איפוא, יכולים לומר, בהתאם למסתבר בהשקפה ראשונה מה"רעיא מהימנא" האמור, שהלימוד בהלכות איסור והיתר וכו' הוא ענין של "עץ הדעת טוב ורע"[24]?

---

17. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "י"ל דהוסיף הטעם - כי גם הטעם חלק מהתמי' כדלקמן. ולהעיר דמשנה - גליא דתורה ומקרא שייך לקבלה (לקו"ת בי' דולא תשבית. אבל ראה הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב)". **18.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שבק סדר נשים וכו' (ראה לקוטי לוי"צ לתניא)". **19.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "צ"ע וחיפוש. וראה זח"א כז, ב (הקדמת תקו"ז יד, סע"א ואילך) ובביאוה"ז שם (גם דהצ"צ - ח"ב)". **20.** שער המצוות פ' ואתחנן. ובכ"מ. **21.** שבת לג, ב. **22.** חגיגה יד, א. ובפרש"י. **23.** ברכות ח, א. **24.** על מה שרבנו הזקן אומר כאן ההכרח שמן ההכרח לומר שעיקר עסקם במערה היה בתורת המשניות, בת"ר סדרים שהיו בימיהם, מפני שאת הזוהר והתיקונים היו יכולים לסיים בשנים או שלשה חדשים - מקשה בספר "דברי תורה" לבעל "מנחת אלעזר" מהדורא ח' סימן ע' (אחרי בקשת מחילה מהדרת גאון קדשו וכו'), שלכאורה אין זה הכרח כלל, שכן, כפי שאומר שם: האם בנגלה לא היו יכולים לסיים כל המשניות במשך כמה חדשים, בשעה שלא היו מפלפלים ומסלסלים בחידושים שבהן? - אלא בגלל פלפולם וסלסולם בקושיות ובתירוצים וכו' זה לוקח זמן רב, ואם כך - אומר הוא - הרי אותו דבר בנסתר דתורה, ועוד יותר מאשר בנגלה, שעל ידי ביאור הפרטים והענינים שבספר הזוהר ובתיקונים, זה יכול לארוך זמן רב, שגם י"ג שנה לא יספיקו לכך. ענה **הרבי:** "להשאלה הנ"ל י"ל דאדה"ז האט באוראנט באגה"ק זו עצמה. ובהקדם דלימוד הש"ס ע"י ר' אשי ארך ס' שנה כל שנה ב' חדשים (ב"ב קנז, ב ברשב"ם) - ורק **ב'** "מהדורות" - פעמים היינו עשר שנים רצופות. ואז הי' שש סדרים, והלימוד - שהי' לאחרי ר' יוחנן - **שלא בערך**

יום שני ו' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמג, ועוד יש להפליא... עד עמ' 286, בהסתר כו':

וְעוֹד יֵשׁ לְהַפְלִיא הַפְלֵא וָפְלֵא, – על מה ש"חסירי מדע" לומדים פירושו של ה"רעיא מהימנא" האמור, יש להתפלא פליאה **שלישית**, בנוסף לשתי הפליאות האמורות: א) מצד הענין שחלק מן התורה נקרא "עץ הדעת טוב ורע". ב) מצד זה שבהתאם לכך לא היה הלימוד בדיני איסור והיתר דוחה ענין התפלה שנוסד על פי סודות הזוהר ויחודים עליונים, והרי העובדה היא, שבאלה שתורתם אומנתם, דוחה הלימוד באיסור והיתר את מצות התפלה, הרי בנוסף לשתי פליאות אלו, ישנה פליאה שלישית, כפי שיפרט להלן: אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁלִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ לֹא יִצְטָרְכוּ לֵידַע הֲלָכוֹת אֲסוּר וְהֶתֵּר וְטָמְאָה וְטָהֳרָה, כִּי אֵיךְ יִשְׁחֲטוּ הַקָּרְבָּנוֹת וְגַם חֻלִּין – לצריכה הרגילה, אִם לֹא יֵדְעוּ הֲלָכוֹת דְּרֻסָה וַחֲלָדָה[25] – הפוסלת את השחיטה, וְכִי יִוָּלֵד אִישׁ בְּטִבְעוֹ שֶׁיֶּהֱא שׁוֹחֵט – השוחט בְּלִי פגם שֶׁהָיָה וּדְרָסָה? וְגַם הַסַּכִּין תִּהְיֶה – בטבע, בְּרִיאָה – בלי פגם וְעוֹמֶדֶת בְּלִי פְּגִימָה לְעוֹלָם? – וכיוון שמושלל הדבר שכך יהיה בטבע – מן ההכרח הרי לדעת ההלכות כדי שהשחיטה לא תהיה פסולה, וְעוֹד הַרְבֵּה הֲלָכוֹת – הקשורות בשחיטת הקרבנות וכו', חֵלֶב וְדָם וּשְׁאָר אֲסוּרִין, וְגַם – הלכות טְמֵאַת הַמֵּת יְהֵי'[26] צְרִיכִין – הכהנים שיקריבו הקרבנות לֵידַע, – לדעת, כְּדִכְתִיב: – כמו שכתוב[27]: "הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת"[28], – הרי על־כל־פנים יהיה ענין המיתה – וצריכים הרי לדעת דיני טומאת מת, וְגַם – הלכות טְמֵאַת יוֹלֶדֶת צְרִיךְ לֵידַע, כְּדִכְתִיב: – כמו שכתוב[29]: "הָרָה וְיוֹלֶדֶת יַחְדָּו"[30], – יהיו בין הנגאלים בגאולת משיח, אִם תֵּלֵד אִשָּׁה בְּכָל יוֹם מְבִיאָה אַחַת, – כלומר, שלא יצטרכו לחכות תשעה חדשים להולדת ילד, אלא באותו יום שתתעבר, באותו יום גם תלד, ולאחר מכן יוולדו לאותה אשה עוד ילדים ביום אחר מאותה ביאה שממנה נולד הילד הראשון, אַף־עַל־פִּי־כֵן דִּין אִסּוּר טָמְאָתָהּ לֹא יִשְׁתַּנֶּה, – הרי שיצטרכו לדעת דיני טומאת יולדת גם בזמן המשיח. מה שפירשנו "אם תלד אשה בכל יום", שהכוונה היא שבאותו יום שתתעבר, באותו יום תלד, הוא – כותב הרבי: **"כפי' האריז"ל בלקוטי הש"ס (מילואים לתהלים להצ"צ קאפ' כ'. סד"ה גנתא) – דלא כפרש"י בשבת (ל, ב). וראה חדא"ג שם"** – בהתאם לפירוש האריז"ל שמפרש מה שהגמרא אומרת בשבת (ל, ב) "עתידה אשה שתלד בכל יום", מפרש האריז"ל שהכוונה היא שזמן העיבור יהיה ביום אחד, במקום שעתה זמן העיבור הוא תשעה חדשים, כפי שהאריז"ל אומר ב"לקוטי הש"ס" (על שבת ל, ב), מובא ב"מילואים" לתהלים לה"צמח צדק" על פרק כ', ובסוף מאמר דיבור־המתחיל "גנתא" (ביאורי הזוהר לה"צמח צדק" חלק ב' עמוד תתכז ואילך). ואין זה כפי שמפרש רש"י במס' שבת הפסוק "הרה ויולדת יחדיו" (ממנו מביאה הגמרא את הראיה), שבאותו יום שתתעבר בילד חדש – באותו יום תלד ילד מעיבור קודם, וכפי שאומר שם "חדושי אגדות מהרש"א" שאי אפשר לומר שההריון והלידה של אותו ילד יהיו ביום אחד, כי אז אין ראיה ממה שהראה לתלמיד תרנגולת המולידה ביצים כל יום, שהרי גם בתרנגולת אין ההריון שהיא מתעברת מהזכר ולידת הביצה – באותו יום, אלא בין ההריון ללידת הביצה עוברים עשרים ואחד ימים, כמו שהגמרא אומרת במס' בכורות "תרנגולת לכ"א יום", מפרש רש"י שאחרי שהתרנגולת מתעברת מהזכר, משתהה הביצה להשלמתה, עשרים ואחד יום. ואילו האריז"ל אינו לומד כך פירוש הגמרא במס' שבת, אלא שהכוונה היא שההריון והלידה של **אותו** ולד הם ביום **אחד**. אגב, ה"צמח צדק" ב"מילואים" על תהלים (הנזכר לעיל) מביא ממדרש רבה פרשת נח (התחלת פרשה ל"ו), שכך היה לפני המבול, שבאותו יום שאשה התעברה, באותו יום גם ילדה. מה שרבנו הזקן מוסיף כאן, שזה יהיה "מביאה אחת", הכוונה מן (על ידי) ביאה **אחת**. על מה שישנם הרוצים לפרש, שהכוונה היא "מביאה אחת", שהיא מביאה קרבן אחד – כתב הרבי: **"?! עתה ראיתי שגם המעתיק לאנג' פי' כן! ומה זה שייך לנדו"ד? (ובפרט שזה דין גם עתה). ולדעתי הפי' "מן (ע"י) ביאה אחת" (ובזה גם מתורצת קושית החדא"ג)".** – הרבי כותב אי אפשר ללמוד כך, שכן: איזו שייכות

אגרת הקדש

ועוד יש להפליא הפלא ופלא איך אפשר שלימות המשיח לא יצטרכו לידע הלכות איסור והיתר וטומאה וטהרה כי איך ישחטו הקרבנות וגם חולין אם לא ידעו הלכות דרסה וחלדה ושהי' הפוסלים השחיטה ופגימת הסכין וכי יולד איש בטבעו שיהא שוחט בלי שהי' ודרסה וגם הסכין תהי' בריאה ועומדת בלי פגימה לעולם ועוד הרבה הלכות חלב ודם ושאר איסורין וגם טומאת המת יהי' צריכין לידע כדכתיב הנער בן מאה שנה ימות וגם טומאת יולדת צריך לידע כדכתיב הרה ויולדת יחדיו אם תלד אשה בכל יום מביאה אחת אעפ"כ דין איסור טומאתה לא

לדורו דרשב"י - ראשונים (עירובין נג, א). עאכו"כ כשעסקו ב"שש מאות סדרי שהי' בימיהם", ב"פלפול הקושיות ותירוצים" - כ"ד פירוקי וכו' [להעיר להנ"ל מקו"א בהל' ת"ת לאדה"ז רפ"ג ע' 1684], משא"כ ב"ס' הזהר והתיקונים", כי פלפול... דמסטרא הרע" ולית תמן ב"ס' הזהר והתיקונים" (כדלעיל). אבל מוכרח הי' בלימודו דרשב"י בנגלה ובפרט במערה שעי"ז זכה לזה כו'". **25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ולא הזכיר הגרמה ועיקור". **26.** כצ"ל, "יהי'", בוי"ו, כפי שציין כ"ק אדמו"ר שליט"א ב"לוח התיקון" שבסוף ספר התניא. **27.** ישעי' סה, כ. **28. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראי' שתהי' אז מיתה". **29.** ירמי' לא, ז. **30. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראי' שתהי' אז לידה".

יש לכך לענינינו כאן? ובמיוחד שזה דין **גם כיום** (ולאו דוקא בזמן המשיח). אלא, לומד הרבי, שהכוונה היא "מביאה אחת" – מן ביאה **אחת** תלד ילד **אחד** ביום אחד, וילד **שני** ביום שני וכו'. והרבי מציין מהגמרא בנדה (כז, א) שמביאה אחת היתה לידה של שני ילדים כשבין לידה אחת לשניה עברו כמה וכמה ימים, כפי שהגמרא מביאה שם מקרה של שלשה חדשים שעברו בין הלידה של ילד אחד ללידה של הילד השני, למרות ששתי הלידות היו מביאה אחת. במה שרבנו הזקן מוסיף שזה יהיה מן ביאה **אחת** (אומר הרבי) תוקטן או תתורץ התמיה שהרי אין זה יכול להיות **בכל** יום, שכן אחרי לידה **אחת** באים הרי ימים רבים של **איסור** ביאה, הרי בין־כך אין שום לידה בכל הימים האלה שהם שבעה או ארבע עשרה פעמים יותר מאשר הימים שבהם ביאה מותרת, אך כשאומרים שזה יהיה מביאה **אחת** הרי מהביאה שהיתה בזמן ההיתר היו לאחר מכן כמה וכמה לידות בכמה וכמה ימים, וכפי שאכן כך הדבר בתרנגולת (מה שהגמרא מביאה דוגמה מתרנגולת), שלמרות שאחרי שנתעברה אין התרנגולת מקבלת זכר (בהתאם לרש"י במס' בכורות ח, ב בדיבור־המתחיל "והא") אף־על־פי כן היא מולידה כמה וכמה ביצים בכמה וכמה ימים מן הביאה האחת של הזכר. **וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בְּדָבָר הַפָּשׁוּט וּמְפֹרָסָם הָפְכוּ בְּכָל חַשׁ"ס וּמִדְרָשִׁים**, – שבכל הש"ס והמדרשים מפורסם, שבזמן המשיח יצטרכו לדעת הלכות איסור והיתר, טומאה וטהרה, להיפך מהמסתבר בהשקפה ראשונה מה"רעיא מהימנא" האמור, **דְּפָרִיךְ**[31] – שמקשים **"הִלְכָתָא לְמָשִׁיחָא"?** – לשם מה צריכים לומר **עכשיו** הלכה שתהיה נוגעת רק כשמשיח יבוא? – הרי שעל־כל־פנים בזמן המשיח **יצטרכו** לדעת הלכה זו, **וְאִלֵּיהוּ בָּא לְפַשֵּׁט כָּל הַסְּפֵקוֹת**[32], **וּפָרָשָׁה זוֹ עָתִיד אִלֵּיהוּ לְדָרְשָׁהּ כו'**[33]. **וְעוֹד אֵינוֹ מוּבָן**, – ב"רעיא מהימנא" האמור: **מַה שֶּׁכָּתוּב: "דְּלָא יִתְפַּרְנְסוּן** – שלא יתפרנסו, **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ כו'** – שלכן "עץ הדעת טוב ורע" שהוא איסור והיתר וכו' לא ישלוט בבני ישראל, מפני שתלמידי חכמים לא יתפרנסו מעמי הארץ, **וְלָא "מֵעֲרֵב רַב" דְּאָכְלִין** – שאוכלים **פָּסוּל טָמֵא וְאָסוּר חַס־וְשָׁלוֹם**, [34]**דְּהָא גַּם בְּזַמַּן בַּיִת שֵׁנִי לֹא הָיוּ** – תלמידי חכמים, **מִתְפַּרְנְסִין מֵעַמֵּי הָאָרֶץ דְּאָכְלִין** – שאוכלים **פָּסוּל אָסוּר חַס־וְשָׁלוֹם שֶׁהָרֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָיוּ**[34] **לָהֶם שָׂדוֹת וּכְרָמִים כְּעַמֵּי הָאָרֶץ**, – ולא היו צריכים להזדקק לעמי הארץ לפרנסתם, **וַאֲפִלּוּ הָכִי** – ואף־על־פי־כן, **הָיוּ עוֹסְקִין בְּלִמּוּד אִסּוּר וְהֶתֵּר וְטָמְאָה וְטָהֳרָה כָּל הַזּוּגוֹת** – של התנאים, **שֶׁהָיוּ בֵּימֵי בַּיִת שֵׁנִי**[35], **וְהֶעֱמִידוּ תַּלְמִידִים** – בדינים **אלה** ובחלק **זה** של נגלה דתורה, **לַאֲלָפִים וּרְבָבוֹת**[36], **וְלִמּוּד** – חלק **הַנִּסְתָּר** – שבתורה, היה **בְּהֶסְתֵּר כו'**: – הרי שהעובדה שאין תלמידי חכמים צריכים להזדקק לעמי הארץ לפרנסתם, אינה מהווה סיבה שבגללה לא צריכים חילה ללימוד של דיני איסור והיתר, טומאה וטהרה.

אגרת הקדש

ישתנה ואין להאריך בדבר הפשוט ומפורסם הפכו בכל הש"ס ומדרשים דפריך הלכתא למשיחא ואליהו בא לפשוט כל הספיקות ופרשה זו עתיד אליהו לדורשה כו': ועוד אינו מובן מ"ש דלא יתפרנסון ת"ח מעמי הארץ כו' ולא מערב רב דאכלין פסול טמא ואסור ח"ו שהרי ת"ח שבזמן בית שני לא היו מתפרנסין מע"ה דאכלין פסול אסור ח"ו שהיה להם שדות וכרמים כע"ה ואפ"ה היו עוסקין בלימוד איסור והיתר וטומאה וטהרה כל הזוגות שהיו בימי בית שני והעמידו תלמידים לאלפים ורבבות ולימוד הנסתר בהסתר כו':

יום שלישי ז' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 286, אך באמת כשתדקדק... עד עמ' קמד, הכל אחד:

אַף בֶּאֱמֶת, כְּשֶׁתְּדַקְדֵּק בִּלְשׁוֹן 'רַעְיָא מְהֵימְנָא' דִּלְעֵיל, – רבנו הזקן מסביר להלן, שמדקדוק לשון ה"רעיא מהימנא" מובן, שלא **הדינים ולימוד התורה** של איסור והיתר וכו' נקראים חלילה "עץ הדעת טוב ורע", אלא **הדברים** של איסור והיתר המקבלים חיותם מן ועל־ידי קליפת נוגה, שהיא, קליפת נוגה, היא "עץ הדעת טוב ורע", מעורב בה טוב ורע, כפי שיסביר להלן, לשון ה"רעיא מהימנא" הוא: **"וְאִילָנָא דְּטוֹב וְרָע דְּאִיהוּ אִסּוּר וְהֶתֵּר כו'"**, – והעץ של טוב ורע **שהוא** איסור והיתר וכו', **וְלֹא אָמַר "תּוֹרַת אִסּוּר וְהֶתֵּר"** – הלימוד של עניני איסור והיתר, **אוֹ "הִלְכוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר"**, – שהן, הלימוד או ההלכות של איסור והיתר

אגרת הקדש

אך באמת כשתדקדק בלשון ר"מ דלעיל ואילנא דטוב ורע דאיהו איסור והיתר כו' ולא אמר תורת איסור והיתר או הלכות או"ה אלא ר"ל דגוף

---

31. סנהדרין נא, ב. **32.** ראה עדיות פ"ח מ"ז ובמפרשים שם. **33.** מנחות מה, א. **34.** הבא להלן בחצ"ר ליתא בתניא שלפנינו, וניתוסף כאן ע"פ הגהת הצ"צ, הובאה ב"לוח התיקון" שבסוף ספר התניא. **35.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "חגיגה פ"ב מ"ב". **36.** רמב"ם בהקדמת ספר היד.

הם חלילה "עץ הדעת טוב ורע" – **אֶלָּא** ה"רעיא מהימנא" אומר "איסור והיתר", **רוֹצֶה־לוֹמַר דְּגוּף דָּבָר הָאָסוּר וְדָבָר הַמֻּתָּר** – עצם הדבר אודותו מדובר בדינים אלה, **שדבר** זה אסור **ודבר** זה מותר, **הוּא מֵאִילְנָא דְּטוֹב וְרָע, שֶׁהוּא** קְלִפַּת נֹגַהּ, – בה מעורב טוב ורע, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּעֵץ חַיִּים**[37]. **וְזֶהוּ לְשׁוֹן** "**אָסוּר**", – מלשון קשור, **שֶׁהַקְלִפָּה שׁוֹרָה עָלָיו וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת** לְמַעְלָה – בקדושה, **כְּדָבָר** הַמֻּתָּר, – מלשון התרה, **דְּהַיְנוּ** – המלה "מותר" משמעותה **שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר וְאָסוּר בַּקְלִפָּה**, – שלא יוכל לעלות למעלה, **וְיוֹכֵל לַעֲלוֹת עַל־יְדֵי** הָאָדָם הָאוֹכְלוֹ – את הדבר המותר, **בְּכַוָּנָה** לַה', – שאוכל דבר זה כדי שיהיה לו כוח לעבוד את ה', **וְגַם בְּפִיו** – כשהוא אוכל אותו סתם מבלי שתהיה לו, בשעת מעשה, כוונה כדי לעבוד את ה', **כָּל אָדָם הָעוֹבֵד** ה' **שֶׁבְּכֹחַ הָאֲכִילָה הַהִיא לוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל לַה'**, **וְנִמְצָא שֶׁנַּעֲשָׂה אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה** – שאכל, החיות שבמאכל היא מקליפת "נוגה", והיא עולה לה', **וְזֶהוּ בְּחֹל**, – שאז מן ההכרח להזדקק לתורה ותפילה כדי שהחיות שבאותו מאכל תעלה לה', **אֲבָל בְּשַׁבָּת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ לְקְלִפַּת נֹגַהּ בְּעַצְמָהּ עִם הַחִיצוֹנִיּוֹת שֶׁבְּכָל הָעוֹלָמוֹת**, – שהיא אז בעליה, שכן שבת היא עליית העולמות[38], **לָכֵן מִצְוָה לֶאֱכֹל כָּל תַּעֲנוּגִים בְּשַׁבָּת** – **האכילה עצמה** בשבת היא מצוה, לא רק מה שבכוח האכילה ההיא הוא לומד ומתפלל, **וּלְהַרְבּוֹת בְּ** – אכילת **בָּשָׂר וְ** – בשתיית **יַיִן, אַף שֶׁבְּחֹל** – כשהוא מחפש לאכול בשר ולשתות יין, **נִקְרָא** "**יוֹלֵל וְסוֹבֵא**", – ואילו בשבת, כשהוא אוכל לשם עונג שבת, זו מצוה. על כל פנים, כל האמור הוא בדבר של "היתר" שאינו קשור בקליפה ויש בו היכולת לעלות, וכפי שמוסבר בפרק ז' שבחלק הראשון של ספר ה"תניא". **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּדָבָר אָסוּר** – שאסור לאכול אותו, **שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת** – לקדושה, **לֹא בְּשַׁבָּת וְלֹא בְּחֹל גַּם כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל וְלוֹמֵד בַּכֹּחַ הָהוּא**, – כלומר, דבר איסור אינו יכול לעלות לקדושה, כי הוא אסור וקשור לקליפה, **אִם לֹא שֶׁאָכַל לְפִקּוּחַ נֶפֶשׁ** – להצלת נפשו, **שֶׁהִתִּירוּ רַז"ל וְנַעֲשָׂה הֶתֵּר** [**גְּמוּר**][39]. **אֲבָל הַלִּמּוּד בַּתּוֹרָה, אַף הִלְכוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר טֻמְאָה וְטָהֳרָה,** – לא **הדברים** עצמם שהם אסור וטמא מותר וטהור, אודותם דנות ההלכות, שהם "עץ החיים טוב ורע", אלא הלכות התורה שלומדים אודות דברים אלה, **שֶׁהֵם הַמִּשְׁנָיוֹת וּבְרַיְתוֹת שֶׁבַּגְּמָרָא וּפוֹסְקִים,** – הפוסקים הלכה למעשה, **הַמְבָאֲרִים וּמְבָרְרִים דִּבְרֵיהֶם** – דברי המשנה והברייתות, **לַהֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, הֵן הֵן גּוּפֵי** – עיקר **תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, שֶׁהִיא** – תורה שבעל־פה היא **סְפִירַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, כִּדְאִיתָא** – כמובא **בְּזֹהַר הַקָּדוֹשׁ בְּמָקוֹמוֹת אֵין מִסְפָּר, וּבְרֵישׁ 'תִּקּוּנִים':** – בתחילת "תיקוני זוהר"[40] כתוב: "**מַלְכוּת** – היא בחינת **פֶּה, תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה קְרִינָן לָהּ**", – אנו קוראים לה, **וּבַאֲצִילוּת אִיהוּ** – הוא, אור אין־סוף, **וּגְרְמוֹהִי** – הכלים והמדות שלו (הנקראים "גרמוהי"), **חַד בְּהוֹן**[41], – הם דבר אחד בהם, **דְּהַיְנוּ שֶׁאוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא מִתְיַחֵד בַּאֲצִילוּת בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, שֶׁהוּא וּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ הֲמֻלְבָּשִׁים בְּדִבּוּרוֹ שֶׁנִּקְרָא "מַלְכוּת"** - דבר אחד, הרי ששם לא שייך לומר הענין של "עץ הדעת טוב ורע"; אלא זה תכלית היחוד של אלקות, כך ההלכות של תורה שבעל־פה מהמשניות, הברייתות והפוסקים שהן בחינת "מלכות דאצילות", הן באופן היחוד של "מלכות דאצילות", ולא שייך לומר חס־ושלום עליהם הענין של "עץ הדעת טוב ורע". אלא, כפי שיסביר להלן, כך הדבר מצד עצם הענין של "מלכות דאצילות" כפי שהיא ב"אצילות", ומצד **עצם** הענין של הלכות התורה שהן בבחינת "מלכות דאצילות", אך כפי שזה בא לאחר מכן בהתלבשות, הרי שלא רק ההלכות של תורה באו בהתלבשות בעולמות, בהם יכול להיות עלידן העלם והסתר, כי־אם גם "מלכות דאצילות" כפי שהיא באה בהתלבשות – אלא גם היא נקראת "עץ הדעת טוב ורע", מצד ההתלבשות בקליפת "נוגה" הכלולה מטוב ורע, וזאת – כדי לברר בירורים (לברר את הטוב מן הרע).

אגרת הקדש

דבר האסור ודבר המותר הוא מאילנא דטוב ורע שהוא קליפת נוגה כמ"ש בע"ח. וזהו לשון אסור שהקליפה שורה עליו ואינו יכול לעלות למעלה כדבר המותר דהיינו שאינו קשור ואסור בקליפה ויוכל לעלות ע"י האדם האוכלו בכוונה לה' וגם בסתם כל אדם העובד ה' שבכח האכילה ההיא לומד ומתפלל לה' ונמצא שנעשה אותיות התורה והתפלה העולה לה' מכח הנברר מהמאכל ההוא וזהו בחול אבל בשבת שיש עליה לקליפת נוגה בעצמה עם החיצוניות שבכל העולמות לכן מצוה לאכול כל תענוגים בשבת ולהרבות בבשר ויין אף שבחול נקרא זולל וסובא. משא"כ בדבר איסור שאינו יכול לעלות לא בשבת ולא בחול גם כשמתפלל ולומד בכח ההוא אם לא שאכל לפיקוח נפש שהתירו רז"ל ונעשה היתר [גמור]. אבל הלימוד בתורה אף הלכות איסור והיתר טומאה וטהרה שהם המשניות ובריתות שבגמרא ופוסקים המבארים ומבררים דבריהם להלכה למעשה הן הן גופי תורה שבע"פ שהיא ספי' מלכות דאצילות כדאי' בזוה"ק במקומות אין מספר ובריש תיקונים מלכות פה ותורה שבע"פ קרינן לה ובאצי' איהו וגרמוהי חד בהון דהיינו שאור א"ס ב"ה מתייחד באצילות בתכלית היחוד שהוא ורצונו וחכמתו המלובשים בדבורו שנקרא מלכות הכל אחד:

---

37. שער מ"ט פרק ב'. **38.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר לכהנ"ל מלשון אדנ"ע בעצמו (תו"א פ' ח"ש) ובביאור הצ"צ לשם (נדפס בתו"א קה"ת בהוספה)". **39.** ראה הוספה (הודפס בספר "שיעורים בספר התניא"). **40.** יז, א (בהקדמה - פתח אליהו"). **41.** ראה לעיל ריש ס"כ.

רביעי ח' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמד, ומ"ש האריז"ל... עד עמ' 288, מסטרא דרע.

אגרת הקדש

ומ"ש האריז"ל שהמשניות הן במלכות דיצירה ר"ל לבוש מלכות דיצירה שנתלבשה בה מלכות דאצילות ומלכות דיצירה נקרא שפחה לגבי מלכות דאצילות ומלכות דבריאה נקרא אמה ותדע ממ"ש האריז"ל דמקרא דהיינו תושב"כ הוא בעש' והרי מפורש בזהר ובכתבי האריז"ל מקומות אין מספר שהיא תפארת שהוא ז"א דאצילות אלא שמתלבשת בעש' וכן הוא בהדיא בספר הכוונות שמקרא ומשנה ותלמוד וקבלה כולם באצילות אלא שמקרא מתלבש עד עשיה ומשנה עד היצירה ותלמוד בבריאה. והנה כשהמלכות דאצי' מתלבשת בקליפת נוגה כדי לברר הניצוצות שנפלו בחטא אדה"ר וגם הרפ"ח ניצוצין שנפלו בשבירת הכלים אזי גם המלכות דאצי' נקרא בשם עץ הדעת טוב ורע לגבי ז"א דאצילות שאינו יורד שם ונקרא עץ חיים והנה התלבשות המלכות בקליפת נוגה הוא סוד גלות השכינה אשר שלט האדם באדם כו' וז"ש ברע"מ ובזמנא דאילנא דטו"ר

1 **וּמַה שֶּׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל שֶׁהַמִּשְׁנָיוֹת הֵן בְּמַלְכוּת דְּיִצִירָה,** –
2 ואילו אנו אומרים כאן מהזוהר שהמשניות הן ב"מלכות
3 **דאצילות"? רוֹצֶה־לוֹמַר לְבוּשׁ מַלְכוּת דְּיִצִירָה שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בָּהּ**
4 **מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת,** – כפי ש"מלכות דאצילות" באה בהתלבשות
5 ב"מלכות דיצירה" – שם
6 הוא ענין המשניות
7 שבעולם ה"יצירה",
8 **וּמַלְכוּת דְּיִצִירָה נִקְרָא**
9 **"שִׁפְחָה"** – המשמשת
10 וטפלה לאלה המלובשים
11 בה, שזה **לְגַבֵּי מַלְכוּת**
12 **דַּאֲצִילוּת,**– דבר זה מתרץ
13 מה שרבנו הזקן הביא
14 לעיל מהירושלמי, פרק
15 ראשון של מסכת ברכות,
16 שרבי שמעון בן יוחאי
17 סובר, שגם לקריאת שמע
18 לא מפסיקים אלא ממקרא
19 ולא ממשנה שהיא
20 למעלה ממקרא, והרי
21 סתירה לכך ממה שרבי
22 שמעון בן יוחאי עצמו
23 אומר ב"רעיא מהימנא"
24 שמשנה היא שפחה,
25 ומקרא – מלכא? אלא, כפי
26 הנאמר כאן, אין בכך שום סתירה, שכן מה שהוא אומר שמשנה
27 היא שפחה – הרי זה כפי שהיא באה **בהתלבשות** ב"מלכות
28 דיצירה", אך כפי שמשנה היא בעצם – היא ב"מלכות דאצילות",
29 וכך גם במקרא ישנו הבדל בין כפי שהוא בעצם לבין כפי שהוא
30 בא בהתלבשות, ובלשון רבנו הזקן: **וּמַלְכוּת דְּבְרִיאָה נִקְרָא**
31 **"אָמָה".** – שלמעלה מ"שפחה", **וְתֵדַע,** – ראיה שקיים הבדל בין
32 כפי שזה בעצם לבין כפי שזה בא בהתלבשות, **מִמַּה שֶּׁכָּתַב**
33 **הָאַר"י זַ"ל דִּמְקְרָא דְּהַיְנוּ תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב הוּא בַּעֲשִׂיָּה, וַהֲרֵי**
34 **מְפֹרָשׁ בַּזֹּהַר וּבִכְתְבֵי הָאֲרִיזַ"ל מְקוֹמוֹת אֵין מִסְפָּר, שֶׁהִיא** –
35 ספירת **תִּפְאֶרֶת, שֶׁהוּא "זְעֵיר אַנְפִּין"** – מדות, **דַּאֲצִילוּת?** –
36 הרי שהוא גם למעלה מ"מלכות דאצילות", כיצד, איפוא,
37 אומרים שהוא ב"עשיה"? **אֶלָּא** – כשאומרים שמקרא הוא
38 ב"עשיה", הכוונה היא **שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּעֲשִׂיָּה. וְכֵן הוּא בָּהֶדְיָא** –
39 במפורש, **בְּסֵפֶר הַכַּוָּנוֹת, שֶׁמִּקְרָא וּמִשְׁנָה וְתַלְמוּד וְקַבָּלָה**
40 **כֻּלָּם בַּאֲצִילוּת, אֶלָּא שֶׁמִּקְרָא מִתְלַבֵּשׁ עַד עֲשִׂיָּה,** – שכן,
41 במקרא – תורה שבכתב – העיקר הוא ענין האותיות, ואותיות הן
42 הרי ענין של "עשי'", נכתבות בדיו על הקלף, **וּמִשְׁנָה** – מתלבשת,
43 **עַד הַיְצִירָה,** – שכן, משנה היא הענין של הלכות – כשר ופסול
44 וכו' – שבאות מחסד וגבורה, הרי זו התלבשות ב"יצירה", שעולם
45 היצירה הוא עולם המדות, "שית ספירין מקננין ביצירה", **וְתַלְמוּד**
46 – מתלבש, **בְּבְרִיאָה.** – שכן, "תלמוד" הוא טעמי ההלכות – הרי
47 זו התלבשות ב"בריאה" שעולם ה"בריאה" הוא עולם ההשגה בו
48 מאירה "בינה", "אימא עילאה מקננא בבורסיא" – בעולם
49 הבריאה[42].
50 להלן יסביר רבנו הזקן,
51 שלא רק התורה באה
52 בהתלבשות עד שמצד
53 ההתלבשות שייך גם
54 עליה לומר "עץ הדעת
55 טוב ורע": **וְהִנֵּה,**
56 **כְּשֶׁהַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת**
57 **מִתְלַבֶּשֶׁת בְּקְלִפַּת נוֹגַהּ,**
58 **כְּדֵי לְבָרֵר הַנִּיצוֹצוֹת**
59 **שֶׁנָּפְלוּ בְּחֵטְא אָדָם**
60 **הָרִאשׁוֹן,** וְגַם – לברר
61 **הָרפ"ח** – 288 **נִיצוֹצִין**
62 **שֶׁנָּפְלוּ בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים**
63 – בקבלה ובחסידות
64 מוסבר בפרוטרוט ענין
65 שבירת הכלים ונפילת
66 הניצוצות מצד ענין
67 השבירה, **אָזַי גַּם**
68 **הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת**
69 **נִקְרָא בְּשֵׁם "עֵץ הַדַּעַת**
70 **טוֹב וָרָע" לְגַבֵּי** –
71 ובהשוואה ל-**"זְעֵיר אַנְפִּין" דַּאֲצִילוּת, שֶׁאֵינוֹ יוֹרֵד שָׁם,**
72 **וְ** – "ז"א" **נִקְרָא "עֵץ חַיִּים". וְהִנֵּה, הִתְלַבְּשׁוּת הַמַּלְכוּת**
73 **בְּקְלִפַּת נוֹגַהּ הוּא סוֹד גָּלוּת הַשְּׁכִינָה - "אֲשֶׁר שָׁלַט**
74 **הָאָדָם** – של קליפה, **בְּאָדָם** – של קדושה, **כו'".** – כמובא
75 לעיל, באגרת הקודש סימן כ"ה מ"ספר הגלגולים" על
76 שליטת הקליפה בזמן הגלות, שזה "לרע לו", להעלאת
77 ניצוצי הקדושה מאדם בליעל של קליפה. להלן, יתרץ רבנו
78 הזקן מה שהקשה על דברי ה"רעיא מהימנא" שבפרשת
79 נשא, שבזמן ש"עץ הדעת טוב ורע" שולט, מתפרנסים
80 תלמידי חכמים, המשולים לשבתות ולימים טובים, רק ממה
81 שעמי הארץ נותנים להם ואשר לכן הם מתעסקים בדיני
82 איסור והיתר וכו', ועל כך שאל ממה שתלמידי חכמים, בזמן
83 בית שני, היה להם שדות וכרמים משלהם כמו שהיה לעמי
84 הארץ, ואף־על־פי־כן היה עיקר התעסקותם בדיני איסור
85 והיתר וכו'? יסביר רבנו הזקן, שהכוונה היא, שבזמן שליטת
86 "עץ הדעת טוב ורע", בזמן הגלות, כשהשכינה משפיעה
87 לחיצונים, שהם בקליפת "נוגה", ומהתמצית בלבד מתפרנסים
88 תלמידי חכמים, ואז עסקם של תלמידי חכמים הוא בדיני
89 איסור והיתר, טומאה וטהרה, כדי לברר את הבירורים,
90 לברר את המותר והטהור מהאסור והטמא, דבר שבא על

42. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה תניא ח"א פ"מ בהגה".

ידי הפלפול והעיון בהלכות אלו. וכפי שיסביר להלן, זה גם מסיר את ההעלם וההסתר, שיהיה פסק הלכה ברור ובהיר.

ובלשון רבנו הזקן: **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא:** – מפרשת נשא, כאמור לעיל, **"וּבְזִמְנָא דְּאִילְנָא דְּטוֹב וְרָע שָׁלְטָא כּוֹ' אִינּוּן כּוֹ'",** – ובזמן ש"עץ הדעת טוב ורע" שולט כו', יש לתלמידי חכמים, המשולים לשבתות ולימים טובים, רק ממה שעמי הארץ נותנים להם, **דְּהַיְנוּ בְּזֶמֶן גָּלוּת** – השכינה, **הַשְׁכִינָה** שֶׁ**מַּשְׁפַּעַת לַחִיצוֹנִים שֶׁהֵם בְּקְלִפַּת נֹגַהּ, שֶׁהָעֲרֶב רַב יוֹנְקִים, וּמְתַּמְצִיתָן נִיזּוֹנִין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּגָלוּת,** – בזמן של גלות **וְאָז** השכינה, **עִיקַּר עֲבוֹדַת הָאָדָם וְעִיקַּר עֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הוּא לְבָרֵר הַנִּיצוֹצוֹת כְּנוֹדַע** מֵ**הָאֲרִיזַ"ל, לָכֵן עִיקַּר עִנְיַן הַלִּמּוּד הוּא בְּעִיּוּן וּבֵרוּר הֲלָכָה, פְּסוּקָה מִן הַגְּמָרָא וּפוֹסְקִים** ראשונים **וְאַחֲרוֹנִים, מַה שֶּׁהָיָה בְּהֶעְלֵם דָּבָר קֹדֶם הָעִיּוּן הַלָּז, כִּי ע"י זֶה מַעֲלָה הֲלָכָה זוֹ מֵהַקְלִפּוֹת שֶׁהָיוּ מַעְלִימִים וּמְכַסִּים אוֹתָהּ,** – את ההלכה, **שֶׁלֹּא הָיְתָה יְדוּעָה כְּלָל, אוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה מוּבֶנֶת הֵיטֵב בְּטַעֲמָהּ**[46], – לא הבינו היטב טעם ההלכה – ועל ידי עיונו ובירורו מבינים כעת את הטעם, **שֶׁהַטַּעַם**[47] **הוּא סוֹד הַסְּפִירָה חָכְמָה עִלָּאָה,** – חכמה עליונה, **שֶׁנִּפְלוּ מִמֶּנָּה נִיצוֹצִין בַּקְלִפּוֹת בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, וְהֵם** – הניצוצות של חכמה – הטעם, **שָׁם בִּבְחִינַת גָּלוּת, שֶׁהַקְלִפּוֹת שׁוֹלְטִים עֲלֵיהֶם וּמַעְלִימִים חָכְמַת הַתּוֹרָה מֵעֲלִיּוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים.** – מהנבראים שבעולמות העליונים כמו נשמות ומלאכים, ומבני האדם כאן למטה. **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא',** – מפרשת נשא, כנזכר לעיל בתחילת האגרת, **שֶׁהַקּוּשְׁיָא** – המקשה להבנת ענין בתורה, **הִיא מִפְּטָרָא דְּרַע.** – מצד הרע, מקליפות שהן רע והן מסתירות על החכמה של התורה.

שהם אסור ומותר, טמא וטהור, **שֶׁכְּנֶגֶד עוֹלָם הַיְצִירָה, שֶׁשָּׁם מַתְחִיל** – ענין "עץ הדעת טוב ורע", **בְּחִינַת הַדַּעַת** [נֶפֶשׁ אַחֵר: **הָרַע] שֶׁכְּנֶגְדָּהּ** – שבעולם ה"יצירה", קליפת "נוגה" היא מחצה על מחצה, מחצית טוב ומחצית רע, [נֶפֶשׁ אַחֵר: **וְהַבְּרִיתוֹת, הַמְלֻבָּשׁוֹת בְּקְלִפַּת נֹגַהּ שֶׁכְּנֶגֶד עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה, שֶׁשָּׁם מַתְחִיל בְּחִינַת הָרַע שֶׁכְּנֶגְדָּהּ],** – שבעולם ה"עשיה", קליפת "נוגה" היא **רובה** רע ומיעוטה טוב, **כַּנּוֹדָע** – כידוע, **מֵהָאֲרִיזַ"ל.**

וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין עִנְיָן פֶּלֶא גָּדוֹל מְזֻהֶה מְאֹד, מַה נַּעֲשָׂה בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל עַל־יְדֵי עִיּוּן וּבֵרוּר הֲלָכָה פְּסוּקָה מִן הַגְּמָרָא וּפוֹסְקִים[45] רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים, מַה שֶּׁהָיָה בְּהֶעְלֵם דָּבָר קֹדֶם הָעִיּוּן הַלָּז, – לפני שהתעמק בלימוד הגמרא, היתה ההלכה הפסוקה מוסתרת ולא ידועה, **כִּי עַל־יְדֵי־זֶה** – על ידי התעמקותו בזה ובירורו את ההלכה, **מַעֲלֶה הֲלָכָה זוֹ מֵהַקְלִפּוֹת שֶׁהָיוּ מַעְלִימִים וּמְכַסִּים אוֹתָהּ,** – את ההלכה, **שֶׁלֹּא הָיְתָה יְדוּעָה כְּלָל, אוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה מוּבֶנֶת הֵיטֵב בְּטַעֲמָהּ**[46], – לא הבינו היטב טעם ההלכה – ועל ידי עיונו ובירורו מבינים כעת את הטעם, **שֶׁהַטַּעַם**[47] **הוּא סוֹד הַסְּפִירָה חָכְמָה עִלָּאָה,** – חכמה עליונה, **שֶׁנִּפְלוּ מִמֶּנָּה נִיצוֹצִין בַּקְלִפּוֹת בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, וְהֵם** – הניצוצות של חכמה – הטעם, **שָׁם בִּבְחִינַת גָּלוּת, שֶׁהַקְלִפּוֹת שׁוֹלְטִים עֲלֵיהֶם וּמַעְלִימִים חָכְמַת הַתּוֹרָה מֵעֲלִיּוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים.** – מהנבראים שבעולמות העליונים כמו נשמות ומלאכים, ומבני האדם כאן למטה. **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא',** – מפרשת נשא, כנזכר לעיל בתחילת האגרת, **שֶׁהַקּוּשְׁיָא** – המקשה להבנת ענין בתורה, **הִיא מִפְּטָרָא דְּרַע.** – מצד הרע, מקליפות שהן רע והן מסתירות על החכמה של התורה.

אגרת הקדש

שלטא כו' אינון כו' דהיינו בזמן גלות השכינה שמשפעת לחיצונים שהם בקליפת נוגה שהערב רב יונקים משם ומתמציתן ניזונין תלמידי חכמים בגלות ואז עיקר עבודת האדם ועיקר עסק התורה והמצות הוא לברר הניצוצות כנודע מהאריז"ל לכן עיקר ענין הלימוד הוא בעיון ופלפול הלכה באיסור והיתר טומאה וטהרה לברר המותר והטהור מהאסור והטמא ע"י עיון ופלפול הלכה בחכמה בינה ודעת כנודע דאורי' מחכמה נפקת ובחכמה דייקא אתבריו והיינו חכמה עילאה דאצילות המלובשת במלכות דאצי' סוד תורה שבע"פ (בסוד אבא יסד ברתא) המלובשת במלכות דיצירה (וסוד) [סוד] המשניות וברייתות המלובשות בקליפת נוגה שכנגד עולם היצירה ששם מתחיל בחי' הדעת [נ"א הרע] שבנוגה [נ"א והברייתות המלובשות בק"נ שכנגד עולם העשיה ששם מתחיל בחי' הרע שבנוגה] כנודע מהאריז"ל. והמשכיל יבין ענין פלא גדול מזה מאד מה נעשה בשמים ממעל ע"י עיון ובירור הלכה פסוקה מן הגמרא ופוסקים ראשונים ואחרונים מה שהיה בהעלם דבר קודם העיון הלז כי ע"י זה מעלה הלכה זו מהקליפות שהיו מעלימים ומכסים אותה שלא היתה ידועה כלל או שלא היתה מובנת היטב בטעמה שהטעם הוא סוד הספי' חכמה עילאה שנפלו ממנה ניצוצי' בקליפות בשבה"כ והם שם בבחי' גלות שהקליפות שולטים עליהם ומעלימי' חכמת התורה מעליונים ותחתונים וז"ש בר"מ שהקושי' היא מסטרא דרע.

---

43. זח"ב פה, א. ועוד. **44.** זח"ב רנד, ב. **45.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ובכ"ז שייך בירור הטעם - כדלקמן". **46.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אף שהייתה ידועה - בכמה הלכות בגמרא ובפרט בפוסקים". **47.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ביאור גודל הגלות (והגאולה), אף שההלכה עצמה ידועה - אינה בגלות".

יום חמישי ט' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 288, והנה העליונים... עד עמ' קמה, האומות עו"ג.

אגרת הקדש

והנה העליונים אין בהם כח לברר ולהעלות מהשבירה שבקליפת נוגה אלא התחתונים לבד לפי שהם מלובשים בגוף חומרי משכא דחויא מקליפת נוגה והם מתישים כחה בשבירת התאוות ואתכפיא ס"א ויתפרדו כל פועלי און. ולכן באים העליונים לשמוע חידושי תורה מהתחתונים מה שמחדשים ומגלים תעלומות החכמה שהיו כבושים בגולה עד עתה וכל איש ישראל יוכל לגלות תעלומות חכמה (לגלות) ולחדש שכל חדש הן בהלכות הן באגדות הן בנגלה הן בנסתר כפי בחי' שרש נשמתו ומחוייב בדבר להשלים נשמתו בהעלאת כל הניצוצות שנפלו לחלקה ולגורלה בנועדו (וכל דברי תורה ובפרט דבר הלכה היא ניצוץ מהשכינה שהיא היא דבר ה' כדאיתא בגמרא דבר ה' זו הלכה סוד מלכות דאצילות המלבשת לחכמה דאצילות ומלובשים במלכות דיצירה וירדו בקליפת נוגה בשבירת הכלים). וז"ש בגמרא כל העוסק בתורה אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאלו פדאני ואת בני מבין האומות עו"ג.

וְהִנֵּה, הָעֶלְיוֹנִים – הנשמות והמלאכים הנמצאים בעולמות העליונים יותר, אֵין בָּהֶם כֹּחַ לְבָרֵר וּלְהַעֲלוֹת – הניצוצות מֵהַשְּׁבִירָה שֶׁבִּקְלִפַּת נֹגַהּ, אֶלָּא הַתַּחְתּוֹנִים לְבַד, – הנשמות הנמצאות למטה בעולם זה בגוף – יש בהם הכוח לברר את הניצוצות, לְפִי שֶׁהֵם מְלֻבָּשִׁים בְּגוּף חָמְרִי – הנקרא "מָשְׁכָּא דְּחִוְיָא"[1] – עור של נחש, מִקְלִפַּת נֹגַהּ, – כמובא בפרק ל"א בחלק הראשון של ספר ה"תניא" (מהזוהר[48]), וכפי שביארנו שם, ש"חויא" (נחש) נקראים "שלש הקליפות והטמאות", והגוף שהוא קליפת **נוגה** נקרא "**משכא** דחויא", העור והלבוש של הנחש, וכפי שענין זה מוסבר בפרוטרוט במאמר דיבור־המתחיל "ותפקחנה" מכ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" ב"ספר החקירה" עמוד 136, וְהֵם – הנשמות שבגופים כאן למטה, מַתִּישִׁים כֹּחָהּ – של הקליפה, בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, וְיִתְפָּרְדוּ כָּל פּוֹעֲלֵי אָוֶן". – כלשון הפסוק בתהלים[49]. ולכן, דוקא הן – הנשמות שלמטה בגוף – יש בכוחן לברר ולהעלות מהקליפות, יש בכוחן להעלות חכמת התורה שהקליפות מסתירות, וְלָכֵן בָּאִים הָעֶלְיוֹנִים – הנשמות שבעולמות העליונים, לִשְׁמֹעַ מחדשות, מַה שֶּׁמְּחַדְּשִׁים וּמְגַלִּים תַּעֲלוּמוֹת הַחָכְמָה שֶׁהָיוּ כְּבוּשִׁים בַּגּוֹלָה עַד עַתָּה. – עד שהנשמה שבגוף חידשה ובירורה את ההלכה או את טעמה וחידושה בתורה, וְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל יוּכַל לְגַלּוֹת תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה (לְגַלּוֹת) וּלְחַדֵּשׁ שֶׁכָּל חָדָשׁ, הֵן בַּהֲלָכוֹת, הֵן בָּאַגָּדוֹת, – בחלק האגדה שבתורה, הֵן בַּנִּגְלֶה, – של תורה, הֵן בַּנִּסְתָּר[51], – של תורה; כְּפִי בְּחִינַת שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ, – בכל אחד מחלקי התורה האמורים. וּמְחֻיָּב בְּדָבָר, – לחדש חידושי תורה ולגלות תעלומות חכמה, לְהַשְׁלִים נִשְׁמָתוֹ בְּהַעֲלָאַת כָּל הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁנִּפְּלוּ לְחֶלְקָהּ וּלְגוֹרָלָהּ, – שנשמה זו תעלה ניצוצות אלה, כַּנּוֹדָע[52]. (וְכָל דִּבְרֵי תּוֹרָה, וּבִפְרָט דָּבָר הֲלָכָה, הִיא נִיצוֹץ מֵהַשְּׁכִינָה, שֶׁהִיא הִיא דְּבַר ה', כְּדְאִיתָא – כמובא בַּגְּמָרָא[53]: "דְּבַר ה' - זוֹ הֲלָכָה", סוֹד מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת הַמַּלְבֶּשֶׁת לְחָכְמָה דַּאֲצִילוּת, וּמְלֻבָּשִׁים בְּמַלְכוּת דְּיִצִירָה, וְיָרְדוּ בְּקִלְפַּת נֹגַהּ בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים). – הרי שדברי תורה בכלל, ו"דבר ה"', הלכה, בפרט, הם בגלות בקליפה (המסתירה עליהם), והאדם המחדש חידוש בתורה או מתרץ קושיא ומברר את ההלכה לאשורה – מברר ומעלה ניצוץ השכינה מתוך הקליפה. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא[54]: "כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מַעֲלֶה אֲנִי עָלָיו כְּאִלּוּ פְּדָאנִי וְאֶת בָּנַי מִבֵּין הָאֻמּוֹת הָעוֹלָם". – שכן, על ידי עסק התורה פודים ניצוצות השכינה (של "דבר ה'") מגלות הקליפות. וזהו המצב כעת, כשהשכינה היא בגלות בקליפת "נוגה" הרי עסק התורה הוא לברר בירורים ולהעלות ניצוצות השכינה מהקליפות, שלכן הרי כאמור, עיקר עסק התורה הוא בהלכות איסור והיתר, כשר ופסול וכו',

---

48. תקו"ז תכ"א (מח, ב). **49.** צב, י. **50.** ראה זח"ג קעג, א. **51.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. "בכהנ"ל - ובכאו"א מעלה". **52.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א סוס"ד (וש"נ - בהמ"מ בהוצאת קה"ת)". **53.** שבת קלח, ב. **54.** ברכות ח, א.

יום שישי י' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמה, אבל בצאת השכינה... עד עמ' 290, כמ"ש בע"ח וד"ל:

אגרת הקדש

אבל בצאת השכינה מקליפת נוגה

[נ"א מהקליפות] אחר שיושלם בירור הניצוצות ויופרד הרע מהטוב ויתפרדו כל פועלי און ולא שלטא אילנא דטוב ורע בצאת הטוב ממנה אזי לא יהיה עסק התורה והמצות לברר בירורין כ"א ליחד יחודים עליונים יותר להמשיך אורות עליונים יותר מהאצילות כמ"ש האר"י ז"ל והכל ע"י פנימיות התורה לקיים המצות בכוונות עליונות שמכונות לאורות עליונים כו' כי שרש המצות הוא למעלה מעלה בא"ס ב"ה (ומ"ש רז"ל דמצות בטילות לע"ל היינו בתחיית המתים אבל לימות המשיח קודם תחה"מ אין בטלים) ולכן יהי' גם עיקר עסק התורה גם כן בפנימיות המצות וטעמיהם הנסתרים. אבל הנגלות יהיו גלוים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם אלא לערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה והמצוה וצריכים לעסוק [בתורה] במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם (ע"י עסק התורה. בכ"י ליתא) שלא תשלוט בהם להחטיאם

1 אֲבָל בִּצְאַת הַשְּׁכִינָה מִקְּלִפַּת נוֹגַהּ [נ"א מהקליפות] אַחַר שיושלם בירור הניצוצות, וְיֻפְרַד הָרַע – של הקליפות,
2 מֵהַטּוֹב – של קדושה, וְ"יִתְפָּרְדוּ כָּל פּוֹעֲלֵי אָוֶן", וְלֹא שָׁלְטָא
3 אִילָנָא דְּטוֹב וָרָע – ולא ישלוט "עץ הדעת טוב ורע", שהוא,
4 כאמור לעיל, קליפת
5 "נוגה" השולטת בזמן
6 הגלות, בִּצְאַת הַטּוֹב
7 מִמֶּנָּה – שכן, השליטה
8 שיש לה כיום, היא מצד
9 החלק הטוב שבה, ואילו
10 כשחלק הטוב יצא ויתברר
11 ממנה – לא תהיה
12 השליטה בידה יותר, אֲזַי
13 לֹא יִהְיֶה עֶסֶק הַתּוֹרָה
14 וְהַמִּצְוֹת לְבָרֵר בֵּרוּרִין,
15 – כפי שהדבר עתה, כִּי־
16 אִם לְיַחֵד יְחוּדִים
17 עֶלְיוֹנִים יוֹתֵר, – למעלה
18 מהיחודים הנעשים על ידי
19 לימוד תורה וקיום מצוות
20 כעת, לְהַמְשִׁיךְ אוֹרוֹת
21 עֶלְיוֹנִים יוֹתֵר שֶׁלְּמַעְלָה
22 מֵהָאֲצִילוּת[55], כְּמוֹ
23 שֶׁכָּתַב הָאֲרִ"י ז"ל. וְהַכֹּל
24 – כל האמור ייעשה, עַל־
25 יְדֵי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, –
26 חלק הנסתר שבתורה, לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת בְּכַוָּנוֹת עֶלְיוֹנוֹת
27 שֶׁמְּכֻוָּנוֹת לְאוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים כו'. – הכוונות באות כדי להמשיך
28 אורות עליונים ביותר, כִּי שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוֹת הוּא לְמַעְלָה מַעְלָה
29 בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא – שלמעלה מ"אצילות". (וּמַה שֶּׁאָמְרוּ
30 רַז"ל[56] דְּ"מִצְוֹת בְּטֵלוֹת לֶעָתִיד לָבֹא", הַיְנוּ בְּ – זמן שאחרי
31 תְּחִיַּת הַמֵּתִים, אֲבָל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ קֹדֶם תְּחִיַּת הַמֵּתִים -
32 אֵין בְּטֵלִים)[57]. – ויצטיינו בהמשכת המשכות גבוהות יותר
33 מאשר ההמשכות הנמשכות כעת על ידי המצוות, וְלָכֵן יִהְיֶה
34 גַּם עִקַּר עֶסֶק הַתּוֹרָה גַּם
35 כֵּן בִּפְנִימִיּוּת הַמִּצְוֹת
36 וְטַעֲמֵיהֶם הַנִּסְתָּרִים. –
37 ביחודים העליונים
38 הנעשים על ידי המצוות,
39 ובטעמים מדוע על ידי
40 אופן זה דוקא של קיום
41 המצוות ממשיכים אורות
42 עליונים ויחודים עליונים.
43 אֲבָל הַנִּגְלוֹת – הענינים
44 של נגלה דתורה, יִהְיוּ
45 גְּלוּיִים וִידוּעִים לְכָל אִישׁ
46 יִשְׂרָאֵל בִּידִיעָה בְּתְחִלָּה
47 – מבלי שיצטרכו להתייגע
48 להגיע לאותה ידיעה, בְּלִי
49 שִׁכְחָה, וְאֵין צָרִיךְ – ולא
50 יצטרך האיש הישראלי
51 לַעֲסֹק בָּהֶם, אֶלָּא לְעָרֵב
52 רַב שֶׁלֹּא יִזְכּוּ לְמִטְעַם
53 מֵאִילָנָא דְּחַיֵּי, – לטעום
54 מעץ החיים, שֶׁהוּא
55 פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה
56 וְהַמִּצְוָה, – וכיוון שהם לא יזכו לטעום מפנימיות התורה – לכן
57 וְצָרִיכִים – ויצטרכו לַעֲסֹק [בַּתּוֹרָה] בַּמִּשְׁנָה, – כדי, לְהַתִּישׁ
58 כֹּחַ הַסִּטְרָא־אָחֳרָא הַדָּבוּק בָּהֶם (עַל־יְדֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה (בכתב
59 יד ליתא)), – הם יצטרכו להחליש את הכוח של סטרא־אחרא,
60

---

55. בתניא שלפנינו ליתא תיבת "שלמעלה", אבל ב"לוח התיקון" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל "שלמעלה מהאצילות". **56.** נדה סא, ב. **57.** מה שרבנו הזקן מביא כאן, שמצוות תתבטלנה לעתיד לבוא, והוא מחלק שזה יהי' אחרי תחיית המתים ולא בימות המשיח שלפני תחיית המתים - הרי זה לפי שיטת התוס' שם. שהתוס' מפרשים מה שהגמרא אומרת שממה שבתכריכי מת יכול להיות ענין של כלאים - ראי' שהמצוות תתבטלנה לעתיד לבוא - מפרשים התוס' שהראי' היא מכך, שלמרות שבשעה שיקומו בתחיית המתים הרי יהיו לבושים בלבושים אלה, אף על פי כן אין אנו חוששים לכלאים שבהם - שכן המצוות תתבטלנה לעתיד לבוא ולא יהיה אז האיסור של כלאים; הרשב"א, המובא בחידושי הר"ן שם על הגמרא, מפרש אחרת, שהכוונה היא על הזמן שהמתים הם עדיין מתים, אז המצוות בטלות לגביהם, שכן "כיון שמת נעשה חפשי מן המצוות"; בהתאם לרשב"א זה (המובא גם בספר "סדרי טהרה" על נדה שם) לא תתבטלנה המצוות בתחיית המתים. בכך מתרץ הרבי מה שלכאורה קשה מההגה"ה בפרק ל"ו בתניא, שרבנו הזקן אומר שם, שעיקר קבלת שכר יהי' באלף השביעי שמזה יוצא שבתחיית המתים שלפני אלף השביעי הוא עדיין הזמן של עבודת המצוות, הרי שאי אפשר לומר שמיד אחרי תחיית המתים תתבטלנה המצוות? - אלא שם מדבר רבנו הזקן לפי שיטת הרשב"א. כך גם מה שרבנו הזקן מביא במאמר והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול שב"לקוטי תורה" שמצוות לא תתבטלנה לעתיד לבוא - הוא גם כן בהתאם לשיטת הרשב"א. בהבדל זה שרבנו הזקן מדייק כאן בין זמן ביאת המשיח לבין תחיית המתים (שרק בתחיית המתים תתבטלנה המצוות ולא בזמן ביאת משיח שלפני תחיית המתים) - אומר הרבי - יתורצו רבים מהמקומות שמהר"ץ חיות מביא בהגהותיו על הגמרא בנדה שם (באותם מקומות יוצא שהמצוות לא תתבטלנה לעתיד לבוא) - שכן שם מדובר על הלעתיד-לבוא של זמן המשיח שלפני תחיית המתים, ומה שהגמרא אומרת שם שהמצוות תתבטלנה לעתיד לבוא - הרי זה בזמן שאחרי תחיית המתים (בהתאם לשיטת התוס'). הרבי מציין לעיין ב"שדי חמד" כללים מ' ס"ק ריח (חלק ג' תקסא, ג ואילך, בהוצאת קה"ת); וב"דברי חכמים" סימן נ"ג (א' תתקסב,

שֶׁלֹּא תִּשָּׁלֵט בָּהֶם לְהַחֲטִיאָם, כְּדִכְתִיב: – כמו שכתוב[58]: "**וְהַחוֹטֶא בֶּן מֵאָה שָׁנָה יְקֻלָּל**", **שֶׁיִּהְיוּ חוֹטְאִים מֵעֶרֶב רַב.** – הרי שגם אז יהיו חוטאים, והם ה"ערב רב" שסטרא־אחרא דבוקה בהם, ולכן יהיו הם זקוקים לאמצעים להחלשת הסטרא־אחרא שלא תביא אותם לידי חטא. ולא רק כדי להחליש את ה'סטרא־אחרא' יהיו צריכים להזדקק לנגלה דתורה, אלא – **וְגַם לְמַעֲשֶׂה יִהְיוּ צְרִיכִים לִפְרָטֵי הִלְכוֹת אִסּוּר וְטֻמְאָה יוֹתֵר מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יֵאָרַע לָהֶם** – לבני ישראל, **פְּסוּל וְטֻמְאָה וְאִסּוּר, "כִּי לֹא יֶאֱנָה כּוֹ"**. – וכך לצדיק כל און[59] – וכך יהיו אז כל ישראל בגלוי ובפועל במדריגת צדיק, **וְגַם אֶפְשָׁר וְקָרוֹב הַדָּבָר** – לומר, **שֶׁיֵּדְעוּ מִפְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה כָּל גּוּפֵי הַתּוֹרָה הַנִּגְלֵית, כְּמוֹ אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם,** – שידע מפנימיות התורה כל הענינים של נגלה דתורה. שכן, הגמרא[60] הרי אומרת שאברהם אבינו קיים כל התורה כולה עד שלא ניתנה, והרי ישנם ענינים בתורה ובמצוות שלא היה שייך שיהיו אז בגשמיות, כמו למשל תפילין שכתוב בהם ענין יציאת (מגלות) מצרים וכדומה. אלא קיום המצוות של אברהם אבינו היה בפנימיות וברוחניות (כפי שמסביר רבנו הזקן ב"תורה אור"[61] וב"לקוטי תורה"[62]) – הרי שידע **כל** עניני התורה מפנימיות התורה, וכך ידעו זאת כל ישראל בזמן המשיח. **וְלָכֵן אֵין צְרִיכִים** – לא יצטרכו, **לַעֲסֹק בָּהֶם** – בהלכות איסור והיתר, טומאה וטהרה, **כְּלָל. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּזְמַן בַּיִת שֵׁנִי** – למרות שלא התפרנסו מעמי הארץ, שכן היה להם משלהם שדות וכרמים, בכל זאת **הָיוּ צְרִיכִים לַעֲסֹק** – בדינים אלה, **גַּם כִּי** – למרות שהעסק בזה היה **לֹא בִּשְׂכִיל** – לדעת **הַלָּכָה לְמַעֲשֶׂה בִּלְבַד, אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ עִקַּר עֲבוֹדָה לְהַתִּישׁ כֹּחַ הַסִּטְרָא־אָחֳרָא, וּלְהַעֲלוֹת נִיצוֹצֵי הַקְּדֻשָּׁה עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה וְהָעֲבוֹדָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹם אַחֵר**[63]**. וְאַחַר הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת, יוֹבֵן הֵיטֵב בְּתוֹסֶפֶת בֵּאוּר הָרַעְיָא מְהֵימְנָא' דִּלְעֵיל, כְּמַה שֶּׁאָמַר "אִילָנָא דְּטוֹב וְרָע כּוּ"**, – שזה איסור והיתר וכו', **רוֹצֶה לוֹמַר קְלִפַּת נוֹגַהּ, שֶׁהוּא עוֹלָם הַזֶּה הָעָקֵר,** – ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר" (בסוף ספר ה"תניא") מציין הרבי, שצריך להיות "עיקר עולם הזה", או "עולם הזה בעיקר", כלומר, שקליפת "נוגה" היא העיקר של עולם הזה, כפי שעולם זה הוא לפני ביאת המשיח, שאז שולטת קליפת "נוגה", זו השליטה של "עץ הדעת טוב ורע", ואילו לאחרי ביאת המשיח, תתבטל שליטתה של קליפת "נוגה", והעבודה אז לא תהיה בירור הניצוצות, אלא הענין של יחודים עליונים. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים', וְדֵי לַמֵּבִין:**

אגרת הקדש

כדכתיב והחוטא בן מאה שנה יקולל שיהיו חוטאים מערב רב וגם למעשה יהיו צריכים לפרטי הלכות אסור וטומאה יותר מישראל שלא יארע להם פסול וטומאה ואסור כי לא יאונה כו' וגם אפשר וקרוב הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל. מה שאין כן בזמן בית שני היו צריכים לעסוק גם כי לא בשביל הלכה למעשה בלבד אלא שזהו עיקר עבודה להתיש כח הס"א ולהעלות ניצוצי הקדושה ע"י התורה והעבודה כמ"ש במ"א. ואחר הדברים והאמת יובן היטב בתום' ביאור הר"מ דלעיל במה שאמר אילנא דטוב ורע כו' ר"ל קליפת נוגה שהוא עולם הזה העיקר כמ"ש בע"ח וד"ל:

יום שבת קודש י"א מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 290, כז אהובי אחיי... עד עמ' קמו, באורחותיו נם"ו.

אגרת הקדש

כז מה שכתב ליושבי אה"ק תובב"א לנחמם בכפליים לתושיה על פטירת הרב הגאון המפורסם איש אלקים קדוש נ"י ע"ה פ"ה מהור"ר מנחם מענדל נ"ע.

כז. כפי המצויין בהקדמה לאגרת הקודש זו (סימן כז), כתב רבנו הזקן אגרת זו אל חסידים אחרי הסתלקות רבי מענדעלע מויטבסק (מהורודוק) זכר צדיק לברכה, בתור "אגרת תנחומים" לנחם את החסידים, וסיים את האגרת בקריאה של התעוררות אל החסידים אודות צדקה בכלל ואודות החזקת משפחת רבי מענדעלע מויטבסק בפרט. באגרת זו מנחם רבנו הזקן את החסידים שקבלו מהצדיק, גם ברוחניות, בענינים של תורה ועבודה, וגם בגשמיות, על ידי ברכותיו ועצותיו – שצדיק אחרי הסתלקותו נמצא עדיין בעולם **זה** (והוא מביא מהזוהר, שזה עוד **יותר** מאשר לפני זה כשהיה בחיים חיותו בעולם זה), וביכולת התלמידים לקבל ממנו ברוחניות בענינים של תורה ועבודה – **יותר** מאשר לפני ההסתלקות; וכן גם בגשמיות, מגינים הצדיקים על העולם הזה אחרי הסתלקותם יותר מאשר לפני הסתלקותם. **מַה שֶּׁכָּתַב** – רבנו הזקן לְ – חסידים, **יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ אָמֵן[1], לְנַחֲמָם בִּכְפָלַיִם**

סע"ב ואילך) שם מסומנים המקומות בהם דנים בענין זה. **58.** ישעי' סה, כ. **59.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דרק בזמה"ז פלוגתת תוס' (ורש"י) דדוקא במידי דאכילה (חולין ה, ב) "דזיל בתר טעמא דלעת"ל שלימות כל העולם כו'". **60.** יומא כח, ב. קידושין פב, א. **61.** לך לך יא, ד. **62.** שמיני יח, ג. **63.** ראה לקוטי תורה בהעלותך לב, ד. **1.** בלוח התיקון מציין כ"ק אדמו"ר שליט"א, שאגרת זו נכתבה לחסידים שבחוץ לארץ, ומ"ש כאן שנכתב "לישובי אה"ק תובב"א" הוא ט"ס "כיון שבסוף אגה"ק זה - נדפס בס' גנזי

אגרת הקדש

אהובי אחיי ורעיי אשר כנפשי כו' ה' עליהם יחיו חיים עד העולם וצאצאיהם אתם זרע אמת ברוכי ה' המה מעתה ועד עולם. אחד"ש כמשפט לאוהבי שמו באתי לדבר על לב נדכאים הנאנחים והנאנקים ולנחמם בכפליים לתושיה אשר שמעה אזני ותבן לה על מארז"ל דשבק חיים לכל חי כי צדיק באמונתו יחיה וביראת ה' לחיים וברשפי אש שלהבת אהבתו מחיים לכל בהן חיי רוחו [נ"א ונשמתו] כל ימי חלדו ויהי בהעלות ה' רוחו ונשמתו אליו יאסוף ויעלה בעילוי אחר עילוי עד רום המעלות שבק חיי רוחו פעולתו אשר עבד בה לפנים בישראל פעולת צדיק לחיים לכל חי היא נפש כל חי הקשורה בנפשו בחבלי עבותות אהבה רבה ואהבת עולם בל תמוט לנצח אשר מי האיש החפץ חיים לדבקה בה' חיים בעבודתו תדבק נפשו והיתה צרורה בצרור החיים את ה' בחיי רוח אפינו אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים

אֲהוּבַי אַחַי וְרֵעַי אֲשֶׁר – יקרים לי כְּנַפְשִׁי כּוּ"[1], – בהתאם למובא ב"לקוטי הגהות" על "תניא", הכוונה ב"אהובייי" – על־דרך לשון המדרש[5] "לא זז מחבבה עד שקראה בתי", כבת החביבה על אביה במיוחד, "אחיי" – על־דרך "לא זז מחבבה עד שקראה אחותי", אהבה שהיא אחוואית, "ורעיי" – על־דרך "לא זז מחבבה עד שקראה אמי", כאהבתה של אם, ו"אשר כנפשי" – על־דרך "קראה בשמו"[6] – האהבה כפי שהיא לנפש העצמית, ו"כו" הכוונה **יותר** מאשר הנפש העצמית, המוסב על יחידה שבנפש, ה' עֲלֵיהֶם יִחְיוּ, חַיִּים עַד הָעוֹלָם, – בהתאם לפירוש האמור ב"לקוטי הגהות" מוסב "ה' עליהם יחיו" על מקיפים – **עליהם**, ו"חיים עד העולם" היינו המשכת המקיף בפנימי, וְאַתֶּם אֲשֶׁר דְּבַקְתֶּם בַּה' אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם[7], לְאוֹהֲבֵי שְׁמוֹ, בְּאתִי לְדַבֵּר עַל לֵב נִדְכָּאִים הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים, – מתוך צער על הסתלקות הצדיק רבי מענדעלע, וּלְנַחֲמָם בִּכְפָלַיִם לִתוּשִׁיָּה, אֲשֶׁר שָׁמְעָה אָזְנִי – מה ששמע רבנו הזקן מאחרים, וַתָּבֶן לָהּ[7], עַל מַאֲמַר רַז"ל[8] דְּ"שָׁבַק חַיִּים לְכָל חַי" – שהשאיר חיים לכל החיים, כשצדיק מסתלק אומרים עליו שהשאיר חיים לכל החיים, שבפשטות הכוונה היא, שאחרים נשארו בחיים כשהוא עזב את העולם. ברם, לא ברור, לפי זה, הלשון "שבק", שהרי את החיים של האחרים לא **הוא** זה שהשאיר להם?!. יסביר רבנו הזקן להלן, שלשון חכמינו ז"ל מדוייקת, שכן הכוונה היא אכן שהוא **השאיר** מחייו לאחרים, שהרי מה הם החיים של צדיק – אין הם חיים בשריים, כי־אם חיים רוחניים של אמונה, יראת ה', ואהבת ה', בהן כתוב הלשון "חיים", ובשעה שצדיק עוזב את העולם הוא משאיר מאמונתו, יראתו ואהבתו, לכל מקושריו, שיכולים לקבל **יותר** מאשר כשנשמתו היתה בגוף, כִּי "צַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה"[9], – הרי שלגבי אמונה משתמשים בלשון "חיים", וּכְ"יִרְאַת ה' – כתוב[10]: לְחַיִּים", – שיראת ה' נותנת חיים, וּבְרִשְׁפֵי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת אַהֲבָתוֹ – להקדוש ברוך הוא, שזה יותר מאשר מַחַיִּים, לְכָל בָּהֶן – להכניס בהם חַיֵּי רוּחוֹ [נֶפֶשׁ אַחֵר: וְנִשְׁמָתוֹ] – שהוא מכניס בהם לא רק את רוחו אלא גם את נשמתו, "רוח" יש לה יותר שייכות לתלמידים המקבלים מרוחו, כפי שיאמר רבנו הזקן להלן, אלא כפי המובא ב"לקוטי הגהות" שמן הסתם בבן הרי המועבר אליו כולל גם נשמה, למרות שבתלמיד אחר הרי זה רוח בלבד, כָּל יְמֵי חַלְדּוֹ, – הוא מכניס את רוחו בענינים של אמונה, יראה ואהבה, וַיְהִי בְּהַעֲלוֹת ה' רוּחוֹ, – בשעת הסתלקותו של הצדיק, וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו – אל הקדוש ברוך הוא, יֶאֱסֹף[11], וַיַּעֲלֶה בְּעִלּוּי אַחַר עִלּוּי עַד רוֹם הַמַּעֲלוֹת - שָׁבַק – הוא משאיר אז, חַיֵּי רוּחוֹ, "פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר עָבַד בָּהּ" לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל, – שהשפיע בהם ברוחו הענינים של אמונה, יראת ה' ואהבת ה'. "לפנים" יכולה להיות משמעותה גם הפנימיות, מה שהשפיע בהם ענינים **אלה** בפנימיות, פְּעֻלַּת צַדִּיק לְחַיִּים[12] – שעבודת הצדיק היא **בשביל** החיים, לתת להם חיים, הרי הוא משאיר זאת לְכָל חַי, **היא** נֶפֶשׁ כָּל חַי – בחיים של תורה ומצוות, הַקְּשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ בְּחַבְלֵי עֲבוֹתוֹת אַהֲבָה רַבָּה וְאַהֲבַת עוֹלָם, – אהבה גדולה ואהבת נצח, בַּל תִּמּוֹט לָנֶצַח, אֲשֶׁר מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים, – המחפש לְדָבְקָה בַּה' חַיִּים - בַּעֲבוֹדָתוֹ – של הצדיק, תִּדְבַּק נַפְשׁוֹ, וְהָיְתָה – ותהיה צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶת ה', בְּחַיֵּי רוּחַ אַפֵּנוּ – כמו האויר שאדם שואף על ידי נחיריו, שעל ידי זה הוא חי, אֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּצִלּוֹ נִחְיֶה בַּגּוֹיִם[13], – כלומר, בחינת

נסתרות - אור רב פ"ו - מדובר ע"ד שלא למעט "ח"ו מכל כסף הקדשים אשר יקדישו לה' מדי שנה בשנה (כצ"ל)..לרבותינו שבא"י תובב"א", וממשיך שמבקש שיהי' הכסף מוכן לשלחו בהקדם לאה"ק. הוספה לאח"ז: "מובן הדוחק גדול בכהנ"ל שהרי כותרת זו נמצאת בכל הדפוסים והייתה לעיני רבותינו נשיאינו מתחיל מ"בני המחבר" והצ"צ. ולכן נלפענ"ד לומר דתרווייהו איתנהו: חלק המתאים (והוא הנדפס, ובהשמטת השורה ע"ד "המוכ"ז" - שמזה ג"כ מובן שהגיהו אגה"ק זה) נכתב לאה"ק וכולה - ל"הנדכאים כו' שבמדינתנו". ובלאה"כ מסתבר לומר שכתב אדה"ז אגרת תנחומין להנדכאים כו' שבאה"ק". **2.** ע"ד ל' הכתוב - איוב יא, ו. **3.** ע"ד ל' הכתוב - מלכים ב' ד, ט. **4.** ע"ד ל' חז"ל - ברכות כח, ב. **5.** שמו"ר ס"פ פקודי. ועוד. **6.** זח"א קנד, ב. **7.** ע"ד ל' הכתוב - יחזקאל ט, ד. **8.** הובא בכמה שו"ת. (**הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א**): "ובמב"מ הלכות יבום ספ"ד בנוסח גט חליצה וכן בכתובת יבמין 'חיי לרבנן ולכל ישראל שבק'". **9.** חבקוק ב, ד. **10.** משלי יט, כג. **11.** ל' הכתוב - איוב לד, יד. **12.** משלי י, טז. **13.** **הערת**

אגרת הקדש

אשר שבק לנו בכל אחד ואחד כפי בחי' התקשרותו באמת ואהבתו אהבת אמת הטהורה מקרב איש ולב עמוק כי כמים הפנים וכו' ורוח אייתי רוח ואמשיך רוח ורוחו עומדת בקרבינו ממש כי בראותו ילדיו מעשה ידיו בקרבו יקדישו שמו יתברך אשר יתגדל ויתקדש כאשר נלך בדרך ישרה אשר הורנו ונלכה באורחותיו נם"ו.

חי' שבנשמה שלמעלה מבחינת נשמה, וזה נותן חיות עליונה יותר בבחינת **מקיף**, שבחיות זו יכולים לעבור את הקשיים של הענינים הלא־יהודיים (ענינים שאינם קדושה), **אֲשֶׁר שָׁבַק לָנוּ, בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי בְּחִינַת הִתְקַשְּׁרוּתוֹ בֶּאֱמֶת**, – לצדיק, **וְאַהֲבָתוֹ**, – לצדיק, **אַהֲבַת אֱמֶת הַטְּהוֹרָה**, – אהבה אמיתית טהורה, **מִקֶּרֶב אִישׁ וְלֵב עָמֹק**, – בהתאם לכך, הרי כפי מדת התקשרותו אל הצדיק וכפי מדת האמת והטוהר של אהבתו לצדיק, משאיר לו הצדיק מרוחו והשפעתו בענינים של אמונה, יראה ואהבה, **כִּי "כַּמַּיִם הַפָּנִים וְכוּ"**, – לב האדם לאדם[14], כשיש לו אהבה לצדיק, הרי זה משתקף ויוצר אהבה מהצדיק אליו, **וְרוּחַ** – רוח האהבה שיש לו לצדיק, **אָיְתֵי** – מביאה **רוּחַ** – אל הצדיק, **וַאֲמַשְׁיךְ** – וממשיכה **רוּחַ**[15], – שהיא גבוהה בהרבה, **וְרוּחוֹ** – של הצדיק, **עוֹמֶדֶת בְּקִרְבֵּנוּ מַמָּשׁ**, – רוחו של הצדיק עומדת ומשפיעה **בפנימיות** בנו – מקושריו, **כִּי בְּרְאוֹתוֹ יְלָדָיו** – תלמידים נקראים "בנים"[16], **מַעֲשֵׂה יָדָיו בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שִׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, אֲשֶׁר יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ, כַּאֲשֶׁר נֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה אֲשֶׁר הוֹרָנוּ מִדְּרָכָיו, וְנֵלְכָה בְּאוֹרְחוֹתָיו נֶצַח־סֶלָה־וָעֶד.** – הרבי מציין, בקשר ל"הורנו **מדרכיו** ונלכה **באורחותיו**", לעיין בזוהר חלק ב' (רטו, א) ובזוהר חלק ג' (ס"פ קדושים), שם דן הזוהר בהבדל שבין "דרך" ל"אורח", ש"דרך" היינו דרך סלולה **שכבר** סלל הצדיק שכולם יכולים ללכת בה, ו"אורח" היינו דרכים חדשות ונתיבים הנוצרים כעת, מותאמים לפי אופן עבודתו של כל אחד, וכן – לעיין ב"לקוטי תורה" שיר השירים (יב, ב). ומה שרבנו הזקן מדבר בענין חיי הצדיק בשלשה ענינים **אלה**, אמונה, יראה ואהבה, דוקא – הוא מפני (כפי שהוא מביא ב"אגרת הקודש" סימן א') שהן ה"זרועות" המחזיקות את כל הגוף, הרי שהן היסוד והעיקר בעבודת ה'.

כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ל' הכתוב איכה ד, כ". **14.** משלי כז, יט. **15.** זח"ב קסו, ב. ועוד. **16.** ספרי (הובא בפרש"י) עה"פ ואתחנן ו, ז.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שבת קודש עמוד א

יְהֵיהּ קְדֵישׁ לֹא יָנֻאל', שאם אדם המיר בהמת קדשים בבהמת חולין אינו יכול לפדות את בהמת התמורה, הרי שגאולה היא פדיה והיינו מכירה. ותיבת 'תְּמוּרָה' זוֹ חֲלִיפִין, כלומר שמחליף כלי תמורת חפץ אחר, וְכֵן הוּא – הפסוק (שם כז י) **אוֹמֵר** 'לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ', ובהמשך הפסוק (שם) נאמר, 'לְכֹהֲנִים כָּל דָּבָר שֶׁלַּף אִישׁ נַעֲלוֹ וְנָתַן לְרֵעֵהוּ', מבארת הברייתא מִי נָתַן לְמִי את נעלו, דעת תנא קמא, שִׁבּוֹעֵז [הקונה] נָתַן לַגּוֹאֵל את נעלו, ועל ידי זה הקנה לו הגואל את השדה. רַבִּי יְהוּדָה **אוֹמֵר** שֶׁהַגּוֹאֵל [המקנה] נָתַן לְבוֹעֵז את נעלו. הרי מבואר שרב אמר כתנא קמא, ולוי אמר כרבי יהודה.

מביאה הגמרא דין נוסף בקנין חליפין: תָּנָא בברייתא, קוֹנִין בקנין חליפין **בִּכְלִי** אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים אם רק כלי נעשה חליפין: **אָמַר** רַב נַחְמָן **לֹא** שָׁנוּ שקונים בקנין חליפין **אֶלָּא בִּכְלִי, אֲבָל בִּפֵּרֵי** – בפירות, דהיינו כל דבר שאינו נחשב כלי **לֹא**, ואפילו הוא שוה הרבה. רַב **שֵׁשֶׁת אָמַר**, קונים **אֲפִילּוּ בִּפֵּרוֹת**.

מבארת הגמרא: **מַאי מַעֲמָא** דְּרַב נַחְמָן, משום דְּאָמַר קְרָא – כתוב בפסוק (שם), 'נַעֲלוֹ', ולמדים מכך שרק נַעַל וכל הדומה לנעל, דהיינו כלים, **אִין** – אבן קונה, אך **מִידֵי אַחֲרִינָא** – דבר אחר שאינו כלי **לֹא** קונה. **וּמַאי מַעֲמָיהּ** דְּרַב **שֵׁשֶׁת**, משום דְּאָמַר קְרָא (שם), 'לְכֹהֲנִים כָּל דָּבָר', ולמדים מכך שאפשר לקיים ולעשות את הקנין בכל דבר ואף בפירות.

שואלת הגמרא: **לְרַב** נַחְמָן **נַמִּי** תֵּיכְתִּיב – הרי כתוב 'לְכֹהֲנִים כָּל דָּבָר', ומשמע בכל דבר ואפילו בפירות. משיבה הגמרא: רב נחמן מפרש דַּהַהוּא 'לְכֹהֲנִים כָּל דָּבָר' בא ללמד דִּנְקָנִין בְּמְנָעָל – שגם ב'גאולה' דהיינו מכירה בקנין סודר, וגם ב'תמורה' דהיינו קנין שמחליפין שוה בשוה מתקיים הקנין על ידי מנעל, ולא בא הפסוק לומר במה עושים את קנין החליפין. שואלת הגמרא: **וְרַב** שֵׁשֶׁת **נַמִּי** תֵּיכְתִּיב 'נַעֲלוֹ', ומשמע דוקא כלי. משיבה הגמרא: **אָמַר** לָךְ **רַב** שֵׁשֶׁת, שתיבת 'נעלו' אינה באה למעט שרק כלי כעין נעל קונה בחליפין, אלא באה ללמד מַה **נַּעֲלוֹ** דָּבָר הַמְסוּיָּם – כשם ש'נעל' הוא דבר שלם, **אַף** קונים בכָּל דָּבָר הַמְסוּיָּם ושלם, **לְאַפּוֹקֵי** – להוציא חֲצִי רִמּוֹן וַחֲצִי אֱגוֹז דְּ**לֹא** – שלא עושים בו חליפין.

מביאה הגמרא שנוסח השטר שכותבים כראיה על קנין חליפין, מוכיח כמי ההלכה במחלוקות שהובאו לעיל: **אָמַר רַב** שֵׁשֶׁת **בָּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, כְּמַאן** – כדעת מי כַּתְּבִינַן הָאִידָּנָא – נוהגים עתה לכתוב בשטרות המעידים שנעשה קנין סודר, נוסח זה 'בְּמָנָא דְּכָשֵׁר לְמִקְנֵיָא בֵּיהּ', תיבת 'בְּמָנָא' דהיינו כלי, באה לומר שהקנין נעשה רק בכלי כרב נחמן, **וּלְאַפּוֹקֵי** מִדְּ**רַב** שֵׁשֶׁת דְּ**אָמַר** שקונין גם **בְּפֵרוֹת**. ותיבת 'דְּכָשֵׁר' באה לומר שהקנין נעשה בדבר הראוי לקנין, **וּלְאַפּוֹקֵי** מִדִּ**שְׁמוּאֵל** – להוציא מדעת שמואל דְּ**אָמַר** שקונין

יום ראשון

יום רביעי — ה חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: לך לך, רביעי עם פירש״י.
תהלים: כט־לד.
תניא: והנה המובן . . . קמג בלבד.

יִשְׂרָאֵל נִמְשָׁלוּ לְכוֹכָבִים הַמִּתְנוֹצְצִים בִּשְׁמֵי רָקִיעַ, אֲשֶׁר לְאוֹרָם לֹא יִתְעֶה גַּם הַהוֹלֵךְ בְּמַחֲשַׁכֵּי הַלַּיְלָה.

כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין אִישׁ וּבֵין אִשָּׁה, יֵשׁ בּוֹ דֵּי כֹּחַ מוֹסְרֵי וְרוּחָנִי, לְהַשְׁפִּיעַ לְהַעֲמִיד גַּם אֶת מַכִּירָיו וּמְיֻדָּעָיו בְּקֶרֶן אוֹרָה.

יום שני

יום חמישי — ו חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: לך לך, חמישי עם פירש״י.
תהלים: לה־לח.
תניא: ועוד יש . . . 286 בהסתר כו׳.

כשרצה רבינו הזקן לברך את ר׳ יקותיאל ליעפלער בעשירות, אמר שאינו חפץ בזה, שלא תטרידו העשירות מלימוד החסידות והתעסקות בעבודה. וכשרצה לברכו באריכות ימים אמר: אבער ניט מיט פויערשע יאָהרען, וואָס עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו, מען זעהט ניט קיין ג–טליכקייט און מען הערט ניט קיין ג–טליכקייט.

כְּשֶׁרָצָה רַבֵּנוּ הַזָּקֵן לְבָרֵךְ אֶת ר׳ יְקוּתִיאֵל לִיעֶפְּלְעֶר בַּעֲשִׁירוּת, אָמַר שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ בָּזֶה, שֶׁלֹּא תַּטְרִידוֹ הָעֲשִׁירוּת מִלִּמּוּד הַחֲסִידוּת וְהִתְעַסְּקוּת בָּעֲבוֹדָה. וּכְשֶׁרָצָה לְבָרְכוֹ בַּאֲרִיכוּת יָמִים, אָמַר: אַךְ לֹא בְּחַיֵּי אִכְּר שֶׁ״עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ, אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ״, לֹא רוֹאִים אֶלְקוּת וְלֹא שׁוֹמְעִים אֶלְקוּת.

יום שלישי

יום שישי — ז חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: לך לך, ששי עם פירש״י.
תהלים: לט־מג.
תניא: אך . . . קמד הכל אחד.

הַסֵּדֶר לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה הוּא: הֲסָרַת עָרְלַת הַגּוּף, הַלָּשׁוֹן, הַלֵּב – מַעֲשֶׂה דִּבּוּר מַחֲשָׁבָה, אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁהָיָה קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הֵרֵי בְּתִחְלָה הִכִּיר אֶת בּוֹרְאוֹ – מַחֲשָׁבָה, אַחַר־כָּךְ פָּרְסֵם אֱלְקוּתוֹ, – דִּבּוּר, וְאַחַר־כָּךְ מִילָה – מַעֲשֶׂה.

יום רביעי

שבת קודש — ח חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: לך לך, שביעי עם פירש״י.
תהלים: מד־מח.
תניא: ומ״ש . . . 288 מסטרא דרע.

מִצְוָה לְשׁוֹן צַוָּתָא וְחִבּוּר, וְהָעוֹשֶׂה מִצְוָה מִתְחַבֵּר עִם הָעַצְמוּת בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהוּא הַמְצַוֶּה אֶת הַצִּוּוּי הַהוּא. וְזֶהוּ שְׂכַר מִצְוָה מִצְוָה, דְּזֶה מַה שֶּׁנִּתְחַבֵּר עִם עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף מְצַוֶּה הַצִּוּוּי, זֶהוּ שְׂכָרוֹ. וְיוּבָן בְּמָשָׁל גַּשְׁמִי: אִישׁ פָּשׁוּט בְּיוֹתֵר יֵשׁ לוֹ בְּטוּל פְּנִימִי אֶל הַחָכְמָה וּמַעֲלַת חָכְמָה, בְּבְטוּל דְּהֶעְדֵּר תְּפִיסַת מָקוֹם לְגַמְרֵי. וְכֵן גַּם בְּהֶרְגֵּשׁ הֶחָכָם הֵרֵי אִישׁ הַפָּשׁוּט אֵינוֹ נִכְנָס אֶצְלוֹ בְּגֶדֶר אֱנוֹשִׁי כְּלָל – וְאֵין זֶה דִּמְבַטְּלוֹ וְדוֹחֶה אוֹתוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, דְּזֶהוּ מִדָּה רָעָה – וְנֶחְשָׁב בְּעֵינָיו שֶׁאֵין לוֹ קֶשֶׁר

שֶׁל יַחַס עִמּוֹ כְּלָל. וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הֶחָכָם יְצַוֶּה לָאִישׁ הַפָּשׁוּט לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה דָּבָר בִּשְׁבִילוֹ, הִנֵּה בְּצַוּוּי זֶה נוֹלָד מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הָאִישׁ הַפָּשׁוּט, הֵן לְעַצְמוֹ שֶׁמַּרְגִּישׁ מְצִיאוּתוֹ אֲשֶׁר הוּא יָכוֹל לְקַיֵּם מִצְוַת הֶחָכָם וְלוֹ צִוָּה הֶחָכָם לַעֲשׂוֹת דָּבָר, וְהֵן בְּעֵינֵי הֶחָכָם נֶחְשָׁב לִמְצִיאוּת אֲשֶׁר אֵלָיו יְדַבֵּר וִיצַוֶּה, וּלְבַד זֹאת הֲרֵי צִוּוּי זֶה מְאַחֵד הֶחָכָם הָרָם וְנַעֲלֶה עִם הָאִישׁ הַפָּשׁוּט בְּיוֹתֵר. וְהַנִּמְשָׁל מוּבָן.

וּמוּבָן גַּם כֵּן אֲשֶׁר בְּיַחַס לְהַנַּ"ל, אֵין הֶבְדֵּל כְּלָל בַּמֶּה יִהְיֶה הַצִּוּוּי, אִם דָּבָר גָּדוֹל וְנַעֲלֶה אוֹ קָטָן וּפָשׁוּט.

יום חמישי

יום ראשון — **ט חשון** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וירא, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: מט־נד.
תניא: והנה העליונים . . . קמה עו"ג.

בהיות אאמו"ר בן ד או ה שנים נכנס אל זקנו הצ"צ בש"ק פ' וירא והתחיל לבכות, באמרו: מפני מה נראה ה' אל אברהם אבינו ולנו אינו נראה. ויענהו הצ"צ: אז א איד א צדיק, צו ניין און נייניציג יאָר איז מחליט אז ער דארף זיך מל זיין, איז ער וועט אז דער אויבערשטער זאָל זיך באווייזען צו אים.

בְּהִיוֹת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] בֶּן ד' אוֹ ה' שָׁנִים, נִכְנַס אֶל זְקֵנוֹ ה"צֶּמַח צֶדֶק" בְּשַׁבַּת־קֹדֶשׁ פָּרָשַׁת וַיֵּרָא וְהִתְחִיל לִבְכּוֹת, בְּאָמְרוֹ: מִפְּנֵי מָה נִרְאֶה ה' אֶל אַבְרָהָם אָבִינוּ וְלָנוּ אֵינוֹ נִרְאֶה. וַיַּעֲנֵהוּ ה"צֶּמַח צֶדֶק": כְּשֶׁיְּהוּדִי צַדִּיק, בְּגִיל תִּשְׁעִים וְתִשַּׁע שָׁנִים, מַחְלִיט שֶׁעָלָיו לָמוּל אֶת עַצְמוֹ, רָאוּי הוּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יִתְגַּלֶּה אֵלָיו.

יום ששי

יום שני — **י חשון** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וירא, שני עם פירש"י.
תהלים: נה־נט.
תניא: אבל בצאת . . . בע"ח וד"ל.

דער רבי (רבנו הזקן) פלעגט זאָגען אויף אצילות "אויבען". מען דערציילט אז אין כתב פלעגט ער פון התרגשות, מער ווי "אצי" ניט קענען אָנשרייבען.

הָרַבִּי (רַבֵּנוּ הַזָּקֵן) הָיָה מְכַנֶּה אֶת [עוֹלָם] הָ'אֲצִילוּת' – "לְמַעְלָה". מִסַּפְּרִים, שֶׁבִּכְתַב מֵרֹב הִתְרַגְּשׁוּת, יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר "אֲצִי", לֹא הָיָה מְסֻגָּל לִכְתּוֹב.

שבת קודש

יום שלישי — **יא חשון** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וירא, שלישי עם פירש"י.
תהלים: ס־סה.
תניא: כז. אהובי . . . קמו נס"ו.

בְּ"תּוֹרָה אוֹר" דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "פָּתַח אֱלִיָּהוּ" (פָּרָשַׁת וַיֵּרָא) בְּסָעִיף הַמַּתְחִיל "וְהִנֵּה הַצַּמְצוּם": "שֶׁבְּחִינַת עֵינַיִם הִיא מְקוֹר בְּחִינַת כֵּלִים", צָרִיךְ לִהְיוֹת: "שֶׁהֵם בְּחִינַת עֵינַיִם וּמְקוֹר בְּחִינַת כֵּלִים". שָׁם דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "אַרְדָּה נָּא" בְּסָעִיף הַמַּתְחִיל "וְהִנֵּה בַּזֹּהַר": "דְּפֵרוּשׁ מְשׁוֹטְטִים", צָרִיךְ לִהְיוֹת "דְּפֵרוּשׁ מְשׁוֹטְטוֹת".

לַדִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "פָּתַח אֱלִיָּהוּ" יֶשְׁנָם הַגָּהוֹת מֵאֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] שֶׁהִתְחִיל לְכָתְבָם בְּחֹרֶף רנ"ב.

חומרת איסור עבודה זרה — יום ראשון ה' חשון ה'תשע"ז

הלכות עבודה זרה פרק ז, הלכה י: עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אוֹ אֲשֵׁרָה שֶׁנִּשְׂרְפָה, אֵפְרָהּ אָסוּר בַּהֲנָאָה.

וכתבו התוספות (תמורה לד,א ד"ה הנשרפין) שהלכה זו, שאשירה אסורה לעולם וגם אפרה אסור, מקורה מהכתוב (דברים יג, יח) "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם". וכן דעת רש"י (חולין פט, א) לענין אפר עיר הנידחת שגם הוא אסור לעולם, והדבר נלמד מהפסוק 'ולא ידבק'.

והנה, שנינו (קידושין נו, ב): "המקדש בערלה, בכלאי הכרם, בשור הנסקל ובעגלה ערופה ... אינה מקודשת". ופירש רש"י שאי אפשר לקדש בהם משום שאסורים בהנאה.

והקשו התוספות (פסחים כט, ב): מדוע אינה מקודשת, והרי "כל הנשרפין – אפרם מותר" ואם כן אפשר לקדש גם באיסורי הנאה, שהרי לאחר השריפה יכול להשתמש באפרם ובהנאה זו הוא מקדש!

ותרצו: א. כיון שכעת אין בדברים אלו שוה פרוטה אינו יכול לקדש בהם גם אם בעתיד אולי כן יהיה בהם שוה פרוטה. ב. אם בעתיד יהיה ניתן להפיק מהאפר הנאה בשווי פרוטה אכן יכול לקדש ב'נשרפין', ומה שאמרו שאין לקדש באיסורי הנאה הוא כאשר גם כשיהיו אפר לא יהיה בהם שוה פרוטה.

ועל התירוץ השני הקשה הרשב"א מדברי התוספתא (קידושין ד, ז): "המקדש באשירה ופירותיה, בעיר הנידחת וביושביה... אינה מקודשת", נמצא ש"אף על פי שאלו מן הנשרפין ויש באפרן יותר משווה פרוטה – אינה מקודשת", היפך דברי התוספות שאם יש שווי פרוטה באפר של איסורי הנאה מקודשת?

וה'שער המלך' (חמץ ומצה ג, יא) מיישב: "הרי בעצי אשירה אף על פי שהן מן הנשרפין, הא קתני בברייתא דאפרן אסור, וכתבו התוס' בסוף תמורה דהאי טעמא משום דכתיב 'ולא ידבק' ...". כלומר, באשירה ועיר הנידחת יש איסור מיוחד (הנלמד מהפסוק "ולא ידבק") שגם האפר אסור בהנאה. ולכן, גם אם יש בו יותר משווה פרוטה אינה מוקדשת.

איסור גילוח הזקן משום 'לא ילבש' — יום שני ו' חשון ה'תשע"ז

הלכות עבודה זרה פרק יב, הלכות ז־ט: אָסְרָה תּוֹרָה לְהַשְׁחִית הַזָּקָן... וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּגַלְּחֶנּוּ בְּתַעַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ"... הָעֲבָרַת הַשֵּׂעָר מִשְּׁאָר הַגּוּף, כְּגוֹן בֵּית הַשָּׁחִי... אֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים... כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְקַן עַצְמוֹ תִּקּוּן נָשִׁים.

המסיר שיער בית השחי - לדעה אחת עובר על 'לא ילבש גבר שמלת אשה', כי "אשה דרכה בכך". ולדעה שניה האיסור הוא מדרבנן (נזיר נט, א ובמפרש שם). ופסק הרמב"ם כדעה שהאיסור הוא רק מדרבנן.

ולדעת רוב הפוסקים האיסור הוא גם בהסרת השערות במספריים (שו"ת צמח צדק יו"ד סי' צג). וכן פסק ב'שולחן ערוך' (יו"ד סי' קפב ס"א).

ולענין הסרת שערות הזקן במספריים, שאין בו משום השחתה, תחילה רצה ה'צמח צדק' (שם) ללמוד מדברי הרמב"ם (בה"ט) שהסרת שיער בית השחי יש בה משום 'לא ילבש' (מדרבנן) רק אם הנשים לבדן נוהגות כן, כי האיסור הוא לתקן עצמו ב'תיקון נשים', "אבל במקום שמעבירין השיער האנשים, אם העביר אין מכין אותו". ולפי זה, גילוח הזקן שאינו שייך בנשים, אינו אסור משום 'לא ילבש'. אך דחה זאת שהרי "המלקט שערות לבנות מתוך השחורות מראשו או מזקנו... לוקה, מפני שעדה עדי אשה" (להלן הל' י) אף על פי שלאשה אין זקן, כי כיון שליקוט השערות הלבנות מהשחורות הוא כדי להיראות צעיר, הרי זה דומה לקישוטי נוי של האשה, וכן גם בגילוח הזקן, כיון שנעשה כדי שייראה צעיר ונאה, הרי הוא מתנאה בקישוטי אשה, ואסור משום 'לא ילבש'.

והוסיף ה'צמח צדק' שכך גם משמעות לשון הרמב"ם, כי לגבי גילוח פאות הראש כתב (בהל' ו), "מותר ללקוט הפאות במספרים", ואילו לגבי גילוח הזקן כתב (בהל' ז) "אם גילח זקנו במספרים, פטור", ולשון זה "מורה באצבע דאיסורא איכא לגלח גם במספרים" כי "פטור, משמע בהדיא רק פטור ממלקות... אבל פשיטא דאינו מותר ח"ו".

וכתב ה'שדי חמד' (מערכת ל, כלל קטז) שכדעת ה'צמח צדק' כתבו כמה אחרונים:

ב'חמרא וחיי' (סנהדרין מב, א) הביא שכן יש ללמוד מתרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק "ולא ילבש גבר שמלת אשה". וב'זכר נתן' (צה, א) כתב: "המגלחים זקנם כעין תער במספריים, אינו עובר משום 'פאת זקן' אבל לוקה משום 'לא ילבש'".

וידוי במילה אחת — יום שלישי ז' חשון ה'תשע"ז

הלכות תשובה פרק ב, הלכה ח: הַוִּדּוּי שֶׁנֶּהֱגוּ בּוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל: "אֲבָל אֲנַחְנוּ חָטָאנוּ (כָּלָנוּ)", וְהוּא עִקַּר הַוִּדּוּי.

ה'לחם משנה' כתב שאין כוונת הרמב"ם שיאמר 'חטאנו' בלבד, אלא 'חטאנו עוינו פשענו', וכדברי הגמרא (יומא לו, ב) לגבי וידויו של כהן גדול ביום הכיפורים: 'עוונות – אלו הזדונות, פשעים – אלו המרדים, חטאות – אלו השגגות', ולכן אין די שיאמר 'חטאנו' שבזה נכללים רק השגגות, אלא צריך לומר גם 'עוינו ופשענו'.

ואמנם יש כתבי־יד קדומים בהם נוסח הרמב"ם הוא 'אבל אנחנו חטאנו כולנו', וכדברי ה'לחם משנה' שצריך להמשיך

ולומר גם 'עוינו פשענו', אך בדפוסים שלנו נכתב 'חטאנו כולנו'. ובטור (או"ח סי' תרז) כתב 'ועיקר הוידוי הוא אבל אנחנו חטאנו', ובשולחן ערוך אדמו"ר הזקן (שם ס"ד) כתב בפירוש: 'אם לא פירט חטאיו אלא אמר סתם חטאתי יצא ידי מצות וידוי'.

ואיך יוצא ידי חובת וידוי על הזדונות, שאינם נכללים במילה 'חטאנו'?

והביאור:

באגרת התשובה (לאדמו"ר הזקן, פ"א) כתב שמצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד, ומבואר שהחרטה על החטא אינה מעכבת אלא רק ההחלטה מכאן ולהבא שלא יוסיף לחטוא.

וכן יש לדייק מלשון הרמב"ם (לעיל ה"ב): 'ומה היא התשובה, הוא שיעזוב החוטא חטאו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד . . וכן יתנחם על שעבר', ואם החרטה היא מעצם חובת התשובה היה צריך לכתוב זאת בהמשך 'וינחם על שעבר', וגם להקדים את החרטה לעזיבת החטא אלא נראה שעצם התשובה היא עזיבת החטא והחרטה היא ענין נוסף, שאכן נדרש אך אינו מעכב את עצם התשובה.

ולפי זה מובן מדוע יוצאים ידי חובת תשובה באמירת 'חטאנו' שמשמעותה שגגה, כי החילוק בין שגגה לזדון נוגע רק לגבי החרטה כי כאשר חסרה ההכרה בחומרת החטא יש חיסרון בעומק החרטה, אך מאחר ומצות תשובה מתקיימת בעזיבת החטא בלבד, אפילו ללא חרטה כלל, נדרשת רק ההכרה שחטא ושוב לא יחזור על כך, ואילו חוסר ההכרה בחומרת העבירה אינו מעכב במצות התשובה.

(לקוטי שיחות יז, עמ' 193)

שעבוד מצרים - גזירה או בחירה?

יום רביעי ח' חשון ה'תשע"ז

הלכות תשובה פרק ו, הלכה ה: וַהֲלוֹא כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וְעַבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם" – חֲרֵי נָזֹר עַל הַמִּצְרִיִּים לַעֲשׂוֹת רָע? וּכְתִיב: "וְקֹם הָעֵם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכַר הָאָרֶץ" – חֲרֵי נָזֹר עַל יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְלָמָּה נִפְרַע מֵהֶן? לְפִי שֶׁלֹּא נָזֹר עַל אִישׁ פְּלוֹנִי הַיָּדוּעַ, שֶׁיִּהְיֶה הוּא הַזּוֹנֶה, אֶלָּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאוֹתָן הַזּוֹנִים .. אִלּוּ לֹא רָצָה לַעֲבֹד, לֹא הָיָה עוֹבֵד... וְכֵן הַמִּצְרִיִּים כָּל אֶחָד וְאֶחָד... אִלּוּ לֹא רָצָה לְהָרַע לָהֶם, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ; שֶׁלֹּא נָזֹר עַל אִישׁ יָדוּעַ, אֶלָּא הוֹדִיעוֹ שֶׁסּוֹף זַרְעוֹ עָתִיד לְהִשְׁתַּעְבֵּד בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם.

והקשה הראב"ד: גם לאחר תירוצו של הרמב"ם שה' לא גזר "על איש פלוני הידוע שיהי' הוא הזונה" לא מובן: הרי עדיין יכולים הזונים והמצריים לטעון אל ה': "על מי חלה גזירתך? על אותן שלא זנו? הנה לא נתקיימה גזירתך". ונמצא שמעשה המצריים לא היה באשמתם, אלא מוכרח היה כדי שתתקיים הבטחת הקב"ה!

ויש ליישב את הרמב"ם על פי דברי אדמו"ר הזקן ב'אגרת הקודש' שבתניא (סי' כה) שבכל מזיק וניזק, המזיק הוא שליח של הקב"ה להזיק, שהרי "על הניזק כבר נגזר מן השמים", ומכל־מקום המזיק חייב בדיני אדם ובדיני שמים על הנזק שעשה כי יש לו בחירה על מעשיו והיה יכול שלא להזיק, ואילו גזירת הקב"ה על הניזק היתה מתבצעת ע"י אחרים, כי "הרבה שלוחים למקום".

מכאן שיש להפריד בין תוצאת המעשה לפעולתו ע"י האדם: התוצאה, הנזק, אכן נעשתה ע"י המזיק כשליח לביצוע גזירת הקב"ה אבל אין זה פוטר אותו מאחריות על פעולתו כי לא הוכרח להיות השליח לנזק, אלא עשה זאת רק מצד בחירתו.

וכך גם בענייננו:

השעבוד והעינוי של ישראל אכן היה מוכרח מצד גזירת הקב"ה "ועבדום וענו אותם" אבל המצרים נענשו על רשעתם כי כל אחד מהם לא הוכרח להצר לישראל אלא עשה זאת בבחירתו.

(לקוטי שיחות כז, עמ' 153)

שכר המצוות - כרווח בשותפות

יום חמישי ט' חשון ה'תשע"ז

הלכות תשובה פרק ט, הלכה א: בִּזְמַן שֶׁאָנוּ עוֹשִׂים כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה, יַגִּיעוּ אֵלֵינוּ טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה... וְכָל הָעוֹשֶׂה כָּל הַכָּתוּב בָּהּ... זוֹכֶה בָּהּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא... וְהִכְטִיחָנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁאִם נַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹבַת נֶפֶשׁ... יַשְׁפִּיעַ לָנוּ כָּל הַטּוֹבוֹת הַמְחֻזִּיקוֹת אֶת יָדֵינוּ לַעֲשׂוֹת הַתּוֹרָה... כְּדֵי שֶׁנִּזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

בנוסף למתן שכרן של מצוות בעולם הבא, בו יראו ישראל 'עין בעין' את האור האלוקי הנמשך על ידי עבודתם (כי "שכר מצוה - מצוה") - הבטיחנו הקב"ה שאם "אנו עושין כל מצוות התורה - יגיעו אלינו טובות העולם הזה".

ויש לבאר זאת על פי הלכה בדיני השותפים: "הנותן ביצים לבעל התרנגולים להושיב התרנגולים עליהם עד שיצאו האפרוחים ויגדל אותם בעל התרנגולים ויהיה הריוח ביניהם... חייב להעלות לו שכר עמלו ומזונו בכל יום" (הל' שלוחין ושותפין פ"ח ה"א).

תפקידו של עם ישראל הוא לעשות את העולם הזה דירה לו יתברך (ראה תניא פל"ו) ו'דירה' זו נעשית על ידי שבני ישראל מזככים את העולם ומביאים לידי גילוי את האלוקות הנמצאת בו בהעלם, ועל ידי עשיית העולם 'דירה לו יתברך' נעשים ישראל 'שותף לקב"ה במעשה בראשית' (שבת קיט, ב).

כמו השותפות שנעשתה בין נותן הביצים לבעל התרנגולים, שבעל התרנגולים מגדל את האפרוחים שהיו בביצים 'בכח' ומשתתף עם נותן הביצים בריווח, כך מתחלק ה'רווח' בין הקב"ה וישראל: הקב"ה מתענג, כביכול,

מהשלמת הכוונה של 'דירה בתחתונים', כמאמר חז"ל "נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני" (ספרי פנחס כח, ח) וישראל נהנים 'לחזות בנועם ה' ובגילוי אלוקות שנפעל על ידי עבודתם.

וכשם שבנוסף לרווח שמקבל בעל התרנגולים חייב נותן הביצים "להעלות שכר עמלו ומזונו בכל יום", כך גם בשכר המצוות, בנוסף לרווח לעתיד־לבוא, לאחר השלמת עשיית הדירה לו יתברך, ישנו 'חיוב' לתת לישראל בזמן הזה (במהלך העבודה) את שכר 'עמלם ומזונם' כדי שיוכלו לעבוד עבודתם כשהם "פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה".

(לקוטי שיחות כט, עמ' 140)

כיצד מדקדקים? — יום שישי י' חשון ה'תשע"ז

הלכות קריאת שמע פרק ב, הלכות ח־ט: וְצָרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתָיו; וְאִם לֹא דִּקְדֵּק – יָצָא. כֵּיצַד יְדַקְדֵּק? יִשְׁמֹר שֶׁלֹּא יְרַפֶּה הֶחָזָק, וְלֹא יְחַזֵּק הָרָפֶה... וְצָרִיךְ לְבָאֵר זַ"ץ שֶׁל 'תִּזְכְּרוּ'.

כתבו התוספות (ברכות טו, ב) שהדיוק בביטוי המילה 'תזכרו' הוא כדי שלא יישמע 'תשכרו' מלשון שכר, היינו שעשיית המצוות היא לשם קבלת שכר, שהרי אין לעבוד את ה' על מנת לקבל פרס.

אך הרמב"ם הביא דין זה בהמשך לדין הכללי שצריך לדקדק באותיותיה, ולכאורה משמע מכך שאין זה משום שיכולה להשתמע משמעות שלילית אלא משום שצריך לבטא היטב את המילים, כמו כל שאר המילים בקריאת שמע.

ומדוע לדעת התוספות נזקקו לטעם מיוחד לדקדק במילה זו כדי למנוע משמעות שלילית, הרי יש לדייק בכל המילים שבקריאת שמע, גם כאשר אין חשש למשמעות שלילית?

ונראה כי גם לדעת התוספות יש להיזהר בזה גם משום הדין הכללי של דקדוק באותיותיה, אלא שהוסיפו עוד טעם, כדי שלא יהא נראה כעובד את ה' על מנת לקבל פרס. ו'נפקא מינה' בטעם זה כאשר הזמן קצר ואם ידקדק היטב באותיותיה יעבור הזמן ואז אין צריך לדקדק כי הדקדוק אינו מעכב בדיעבד, אך את המילה 'תזכרו' יש להקפיד לבטא נכון גם אז, כדי למנוע משמעות שלילית (משנת יעקב בשם הגרי"ז מבריסק).

ובטעם הדקדוק דוקא בקריאת שמע, הביא ה'בית יוסף' (או"ח סי' סא) שני טעמים: א) כי יש בה יחוד ה' וקבלת עול מלכות שמים. ב) כי כל ישראל, הן החכמים והן אלה שאינם בקיאים בקריאה, קוראים אותה פעמיים בכל יום.

ולפי הטעם הראשון נמצא שבקריאת שמע צריך לדקדק יותר מבשאר חלקי התפילה, אך לפי הטעם השני אין לחלק בכך, וכן פסק אדמו"ר הזקן (סי' סא סכ"א): "ולא בקריאת שמע בלבד, אלא אף בפסוקי דזמרה ובתפילה צריך לדקדק בכל זה... ומה שהזהירו בקריאת שמע הוא מפני שכל ישראל קורין אותה פעמיים ביום – חכמים ועמי הארץ, לפיכך הוצרכו להזהיר מפני עמי הארץ שאינם בקיאים בקריאה".

מתי יש להחמיר ולא לחשוש ליוהרא? — שבת קודש י"א חשון ה'תשע"ז

הלכות קריאת שמע פרק ד, הלכה ז: כָּל מִי שֶׁהוּא פָּטוּר מִלִּקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע, אִם רָצָה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ לִקְרוֹת – קוֹרֵא; וְהוּא, שֶׁתְּהֵא דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה עָלָיו.

חתן פטור מקריאת שמע כי "לבו טרוד ונחפז בדבר מצוה... שאין דעתו פנויה" (לעיל ה"א), ולא יוכל לכוון בקריאת שמע. ולדעת רבי שמעון בן גמליאל, לדברי רבי יוחנן (ברכות יז, ב), אם החתן רוצה להחמיר על עצמו קורא שמע, ואין בזה (שמראה בעצמו שיכול לכוון לבו". רש"י שם ד"ה לא כל) משום יוהרא. וכן לענין עשיית מלאכה בתשעה באב, שגם במקום שנהגו לעשות מלאכה, תלמידי חכמים בטלים ממלאכה, וסובר רבי שמעון בן גמליאל שכל אדם רשאי לעשות עצמו תלמיד חכם ולהיבטל ממלאכה (גם במקום שנהגו לעשות מלאכה), ואין לחשוש ליוהרא.

והקשה ה'לחם משנה':

כאן פסק הרמב"ם כרשב"ג שהפטור מקריאת שמע רשאי להחמיר על עצמו ואין בזה משום יוהרא, ואילו בהלכות תעניות (פ"ה ה"י) כתב שבמקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב "תלמידי חכמים בטלין בו", ולא הביא את דעת רשב"ג שרשאי כל אדם להחמיר ולהבטל ממלאכה, ומשמע שאסור משום יוהרא?

ותירץ:

גם לענין מלאכה בתשעה באב, סובר הרמב"ם שכל אחד יכול להחמיר ולהיבטל ממלאכה (גם במקום שנהגו לעשות מלאכה) ולא הזכיר זאת, כי סמך על המשך דבריו שם שכל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם, ומזה מובן שראוי לכל אדם להימנע ממלאכה ביום זה.

ובספר 'דברי חפץ' (להר"א טולידו, דרוש טו) ביאר:

הרמב"ם נקט כביאורו של רב שישא (ברכות שם) שלדעת חכמים הפטור מקריאת שמע יכול לקרוא ואין בזה משום יוהרא כי כאשר כולם קוראים קריאת שמע וגם החתן קורא עמהם אינו נראה כמתייהר, ואילו לענין מלאכה בתשעה באב פסק כרבי עקיבא (תענית ל' ב) שראוי להמנע ממלאכה (אף במקום שנהגו לעשות), כי כל העושה בו מלאכה אינו רואה סימן ברכה. ואינו נראה כיוהרא, כי הרואה אותו בטל ממלאכה לא יאמר שזהו משום שמחשיב עצמו לתלמיד חכם, שהרי צא וראה כמה בטלנים יש גם בימי מלאכה.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – ה'־י"א מרחשון תשע"ז

יום ראשון ה' מרחשון ה'תשע"ז

הִלְכוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְחֻקּוֹתֵיהֶם

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) איסור הנאה מעבודה־זרה וממשמשיה; מה בין אליל של גוי לאליל של ישראל.

1 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה הִיא לְאַבֵּד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**
2 **וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ[2] וְכָל הַנַּעֲשֶׂה בִּשְׁבִילָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַבֵּד**
3 **תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת"[3], וְנֶאֱמַר: "כִּי אִם כֹּה**
4 **תַּעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ". וּבְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל**
5 **מִצְוָה לְרַדֵּף אַחֲרֵיהָ, עַד שֶׁנְּאַבֵּד אוֹתָהּ מִכָּל אַרְצֵנוּ.**
6 **אֲבָל בְּחוּץ לָאָרֶץ אֵין אָנוּ מְצֻוִּין לִרְדֹּף אַחֲרֵיהָ, אֶלָּא**
7 **כָּל מָקוֹם שֶׁנִּכְבַּשׁ אוֹתוֹ, נְאַבֵּד כָּל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**
8 **שֶׁבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם**
9 **הַהוּא" - בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְצֻוֶּה לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶן,**
10 **וְאִי אַתָּה מְצֻוֶּה לִרְדֹּף[4] אַחֲרֵיהֶן בְּחוּץ לָאָרֶץ.**

2) כגון הכוסות שמנסכים בהן יין לעבודה־זרה. 3) "אם אינו עניין למקומות עצמם, שהרי אלוהיהם שעל ההרים נאסרים, ולא ההרים אלוהיהם - תנהו עניין לכלים שהשתמשו בהם לעבודה־זרה (עבודה־זרה נא:).
4) (ספרי, ראה). החילוק שבין ארץ־ישראל לחוץ־לארץ הוא: בארץ - מחוייבים אנו לרדוף אחריה ולאבדה אפילו במקום שלא כבשנוהו, כי מצוה עלינו לאבד עבודה־זרה מארצנו; ובחוץ־לארץ אין אנו מצווים לאבדה אלא במקום שכבשנוהו.

11 **ב. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ, וְתִקְרֹבֶת[5] שֶׁלָּהּ, וְכָל**
12 **הַנַּעֲשֶׂה[6] בִּשְׁבִילָהּ, אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא**
13 **תָּבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ". וְכָל הַנֶּהֱנֶה בְּאֶחָד מִכָּל**
14 **אֵלּוּ, לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם "וְלֹא תָבִיא", וְאַחַת**
15 **מִשּׁוּם "וְלֹא יִדְבַּק[7] בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם".**

5) כגון, היין שמנסכים, או הבשר שמקריבים לפניה.
6) כל נויי עבודה־זרה, כגון: נרות שמדליקים לפניה, וכן בגדים ששוטחים לכבודה. 7) (ספרי, ראה; מכות כב.) אף על פי שמקרא זה נאמר בעיר הנידחת ולא בעבודה־זרה, דרשוהו חז"ל לעניין עבודה־זרה, מפני שעבודה־זרה, נקראת חרם, ככתוב: "ותעב תתעבנו כי חרם הוא" (דברים ז, כו); ובפסוק "ולא ידבק בידך... מן החרם" גילתה לנו התורה, שכל מה שהוא חרם אסור בהנאה ומוזהרים על הנאתו. ורבים חולקים על רבינו, ובראשם הרמב"ן ב"ספר המצוות" (לא־תעשה, קצב), הסובר שאין מלקות שתיים בנהנה ממשמשי עבודה־זרה; ומה שאמרו (מכות כב.) שלוקה שתיים, אינו אלא בנהנה מעבודה־זרה עצמה, ולא ממשמשיה ותקרובתה. אבל כדברי רבינו מפורש בירושלמי (עבודה־זרה פרק ה, הלכה י"ב), שנאמר שם: יין נסך ועורות לבובים אסורים בהנאה, משום שנאמר: "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" - הרי שפסוק זה נדרש גם לעניין תקרובת עבודה־זרה. והשווה דברי רבינו ("ספר המצוות", לא־תעשה כה).

16 **ג. בְּהֵמָה שֶׁהִקְרִיבוּהָ כֻּלָּהּ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[8], אֲסוּרָה**
17 **בַּהֲנָאָה; אֶפְלוּ פִּרְשָׁהּ[9] וְעִצְמוֹתֶיהָ וְקַרְנֶיהָ וּטְלָפֶיהָ**
18 **וְעוֹרָהּ, הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה. לְפִיכָךְ אִם הָיָה בָּעוֹר**
19 **סִימָן, שֶׁיּוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁזֶּה הָעוֹר תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**
20 **הוּא, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים, שֶׁקּוֹרְעִים קֶרַע עָגֹל[10] כְּנֶגֶד**
21 **הַלֵּב וּמוֹצִיאִין הַלֵּב - חֲרֵי כָּל אוֹתָן הָעוֹרוֹת שֶׁהֵן כָּךְ**
22 **אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

8) בנוסח קושטא, מנטובא, "בהמה שהקריבוה לעבודת־כוכבים". 9) (עבודה־זרה לד:) משום שנאמר: "ולא ידבק בידך מאומה". 10) פרט לקרע משוך - שמותר, שאין עושים כן לעבודה־זרה, ואלו העורות נקראים במשנה (עבודה זרה פרק ב, משנה ג): "עורות לבובים", על שם קריעתם כנגד הלב.

23 **ד. מַה בֵּין עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים**
24 **לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל? עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל**
25 **עוֹבֵד כּוֹכָבִים אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה מִיָּד[11], שֶׁנֶּאֱמַר:**
26 **"פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ" - מְשֻׁפָּסְלוּ, נַעֲשָׂה**
27 **לוֹ אֱלוֹהַּ. וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה עַד**
28 **שֶׁתֵּעָבֵד[12], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂם בָּסָתָר" - עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהּ**
29 **דְּבָרִים שֶׁבַּסֵּתֶר[13], שֶׁהֵן עֲבוֹדָתָהּ. וּמְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדַת**
30 **כּוֹכָבִים, בֵּין שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים בֵּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֵינָן**
31 **אֲסוּרִין עַד שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[14].**

11) תיכף בגמר עשייתה, אפילו כשלא עבדה עדיין.
12) (עבודה־זרה נב.). 13) כי ישראל עובד עבודה־זרה, עובד אותה בסתר שלא יראוהו, שמא ישמעו בית־דין ויסקלוהו. 14) כי במשמשיה נאמר: אבד תאבדון... אשר עבדו (דברים יב, ב) - אינם אסורים עד שיעבדו בהם (עבודה זרה נא:).

32 **ה. הָעוֹשֶׂה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לַאֲחֵרִים - אַף־עַל־פִּי**
33 **שֶׁהוּא לוֹקֶה[15], שְׂכָרוֹ מֻתָּר; וַאֲפִלּוּ עֲשָׂאָהּ לְעוֹבֵד**
34 **כּוֹכָבִים, שֶׁהִיא אֲסוּרָה מִיָּד, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת עַד**
35 **שֶׁתִּגָּמֵר, וּמַפּוּשׁ[16] אַחֲרוֹן שֶׁגּוֹמְרָהּ אֵין בּוֹ שָׁוֶה**
36 **פְּרוּטָה[17]. הַלּוֹקֵחַ גְּרוּטָאוֹת[18] מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים**
37 **וּמָצָא בָּהֶן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[19] - אִם נָתַן מָעוֹת וְלֹא**
38 **מָשַׁךְ, יַחֲזִירֵם לָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[20]. וְכֵן אִם מָשַׁךְ וְלֹא**
39 **נָתַן מָעוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁמִּשִּׁיכָה בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים**
40 **קוֹנָה[21], כְּמִקַּח טָעוּת הוּא[22]. נָתַן מָעוֹת וּמָשַׁךְ -**
41 **יוֹלִיכֵם לְיָם הַמֶּלַח[23]. וְכֵן עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְגֵר, שֶׁיָּרְשׁוּ**

1 **אֶת אֲבִיהֶן עוֹבֵד כּוֹכָבִים - יָכוֹל הַגֵּר לוֹמַר לָעוֹבֵד**
2 **כּוֹכָבִים: טֹל אַתָּה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וַאֲנִי מָעוֹת[24] ! טֹל**
3 **אַתָּה יַיִן־נֶסֶךְ, וַאֲנִי פֵּרוֹת ! וְאִם מִשֶּׁבָּאוּ לִרְשׁוּת הַגֵּר**
4 **- אָסוּר[25].**

15) משום: ואלוהי מסכה לא תעשו לכם, כמבואר למעלה (פרק ג, הלכה ט). 16) ההכאה האחרונה בפטיש, שהוא גמר מלאכה. 17) כי הלכה היא: "ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף", כלומר: אומן המקבל עליו לעשות כלי הוא קונה את שכרו עם כל חלק וחלק של התקדמות מלאכתו. ולכן האומן המקבל שכר בעד עשיית הצלם, כל שכרו עד להכאה האחרונה בהיתר הוא; וההכאה האחרונה בפטיש שהיתה באיסור, מפני שאז נגמר הצלם, הרי אין בה כדי שוה פרוטה - ולכן שכרו מותר, שאין כאן שכר עבודה־זרה, שהרי כל שכרו כבר קנה מלפני גמר עשייתה (עבודה־זרה יט:). 18) שברי כלי מתכות. 19) והרי אסור ליהנות מעבודה־זרה. 20) כי כל עוד שלא משך את החפץ מידי הנכרי לא נקנה לו לישראל, ואפילו כשכבר נתן לו את הכסף - כי בנכרי משיכה קונה ולא מעות. 21) והרי זה של ישראל, בכל זאת אינו מחוייב לבערה אלא מחזירה לנכרי ודיו. 22) כי אילו ידע שעבודה־זרה ביניהם לא היה מושכם, נמצא שכל קניינו בטעות היה. 23) שמימיו עמוקים ולא ימצאו לעולם (פירוש רבינו, עבודה זרה פרק ג, משנה ט). אף על פי שמצד הדין לא קנה עוד, כי משיכתו בטעות הייתה ויכול הוא לדרוש את כספו חזרה מהנכרי, בכל זאת כיוון שנתן כסף ומשך הרי זה כאילו עבודה־זרה שלו היא, וכשידרוש כספו מאת הנכרי יהא נראה כאילו הוא מוכר עבודה־זרה לנכרי ואסור - לפיכך הוא בעצמו חייב לבער אותה, כדין עבודה־זרה ביד ישראל, וכספו אבוד (עבודה־זרה עא:). 24) ואף על פי שחליפי עבודה־זרה אסורים, אבל הלכה היא: שאין גר יורש את אביו מן התורה, אלא החכמים זיכוהו כדי שלא יחזור לסורו - והרי זה כזוכה מן ההפקר ולא מצד חליפי עבודה־זרה. 25) הואיל ובאו לידו שלו הם ואסור ליהנות מעבודה־זרה, אפילו בחליפיה (דמאי פרק ו, משנה י).

5 **ו. צוּרוֹת שֶׁעָשָׂאוּם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לְנוֹי, מֻתָּרִין.**
6 **בַּהֲנָאָה, וְצוּרוֹת שֶׁעָשָׂאוּם לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲסוּרִין.**
7 **כֵּיצַד? כָּל הַצּוּרוֹת הַנִּמְצָאִים בַּכְּפָרִים, אֲסוּרִים**
8 **בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁחֻזְקָתָן שֶׁלַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הֵן**
9 **עֲשׂוּיִין[26]; וְהַנִּמְצָאוֹת בַּמְּדִינָה[27] - אִם הָיוּ עוֹמְדִין עַל**
10 **פֶּתַח הַמְּדִינָה, וְהָיָה בְּיַד הַצּוּרָה צוּרַת מַקֵּל אוֹ צְפּוֹר**
11 **אוֹ כַּדּוּר אוֹ סַיִף[28] אוֹ עֲטָרָה וְטַבַּעַת, חֻזְקָתוֹ שֶׁהוּא**
12 **לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְאָסוּר בַּהֲנָאָה; וְאִם לָאו - הֲרֵי**
13 **הוּא בְּחֻזְקַת לְנוֹי וּמֻתָּר.**

26) שאין דרך בני הכפרים לעשות צורות לנוי. 27) בעיר. 28) (עבודה זרה מא.). כל אלה צורות חשובות הן אצלם, וסימני מלכות ואדנות הם. המקל - מסמל את הרידוי, כאילו הוא רודה בכל העולם; הציפור - כאילו תופש את כל העולם תחתיו, כציפור שתעוף במרומים ועיניה צופות בכל; הכדור - כאילו תופש הוא בידו את העולם כולו העגול ככדור. וכן שאר הסמלים. ולדעת רבינו ירוחם בדברי רבינו אין האיסור בצורות הללו אלא בצורות אנדרטה של מלכים (מצבת המלך המת שהקימו בשער העיר לזיכרון), אחרת - אין בהם איסור, ואפילו כשיש בידם מקל וכדומה. וחידוש זה מיוסד על דברי הגמרא (שם).

14 **ז. צַלְמֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הַנִּמְצָאִים מֻשְׁלָכִים בַּשָּׁוְקִים**
15 **אוֹ בְּתוֹךְ הַגְּרוּטָאוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין[29]; וְאֵין צָרִיךְ**
16 **לוֹמַר שִׁבְרֵי צַלְמֵיהֶן[30]. אֲבָל הַמּוֹצֵא יָד[31] מְצוּרַת**
17 **כּוֹכָב אוֹ מַזָּל אוֹ רַגְלָהּ אוֹ אֵבֶר מֵאֵיבָרֶיהָ מֻשְׁלָךְ -**
18 **הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָאָה, הוֹאִיל וְיָדַע בְּוַדַּאי שֶׁזֶּה הָאֵבֶר**
19 **מִן צוּרַת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הַנַּעֲבֶדֶת, הֲרֵי הִיא בְּאִסּוּרָהּ,**
20 **עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ שֶׁהָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים עוֹבְדֶיהָ בְּטֻלּוּהָ[32].**

29) מכוח "ספיק־ספיקא", (ספק כפול; דבר הרחוק מאוד מוודאות): ספק נעבדים הם, ספק לא נעבדים; כי ייתכן שאינם אלא לנוי, ואפילו נעבדים הם, שמא כבר ביטלום עובדיהם, הואיל והם מושלכים בחוץ - והלכה היא: שעבודה־זרה שביטלוה עובדיה מותרת בהנאה, כמבואר לקמן (פרק ח, הלכה ח). 30) כי שבירתם מוכיחה עליהם שביטלום ומותרים מכוח "ספק־ספיקא". 31) "יד" זו אינה שבר מן הצורה השלימה, שאם כן "שברי צלמים" הם ומותרים, אלא מתחילתה נעשתה בתבנית זו: בדמות יד או רגל וכדומה, כפירושו של רבינו בפירוש המשנה (עבודה־זרה פרק ג, משנה ב). 32) (שם). ו"הגהות מיימוניות" כתבו: "שצריך להיזהר לא ליקח במשכון, ולא ליהנות מתשמישי עבודה־זרה ונויה, כגון: גביעים ומחתות ומעילים שלובשים בשעת עבודתה. והמכניס את כל אלה לביתו, בין במשכון, בין בקנייה, בין בשאלה, או בכל דרך שהיא - עובר משום: "לא תביא תועבה אל ביתיך", ומשום: "ולא ידבק בידך מאומה" וגו'.

21 **ח. הַמּוֹצֵא כֵּלִים וַעֲלֵיהֶן צוּרַת חַמָּה[33] וּלְבָנָה**
22 **וּדְרָקוֹן[34] - אִם הָיוּ כֵּלֵי כֶסֶף וְזָהָב אוֹ בִּגְדֵי שָׁנִי[35],**
23 **אוֹ שֶׁהָיוּ חֲקוּקִים עַל הַנְּזָמִים[36] וְעַל הַטַּבָּעוֹת, הֲרֵי**
24 **אֵלּוּ אֲסוּרִין[37]; וְעַל שְׁאָר הַכֵּלִים[38], מֻתָּרִין, מִפְּנֵי**
25 **שֶׁחֻזְקָתָן לְנוֹי[39]. וְכֵן שְׁאָר הַצּוּרוֹת הַנִּמְצָאוֹת עַל כָּל**
26 **הַכֵּלִים[40], חֻזְקָתָן לְנוֹי וּמֻתָּרִין.**

33) רבינו בפירושו למשנה (עבודה־זרה פרק ג, משנה ב) יאמר: "צורה זו של חמה ולבנה, אין ענייני שמצא צורה עגולה כשמש, או קשת עגולה, ויאמר עליה: זו לבנה, אלא בעלי הצלמים הנקראים בערבית טלאס"ם מייחסים לכוכבים צורות ויאמרו: צורת "שבתי" היא: זקן שחור; צורת "נוגה" - צורת נערה יפה, וצורת השמש היא צורת המלך מעוטר יושב על עגלה, וכן ייחסו לכל הכוכבים צורות שונות". ולפיכך מה שאמרו במשנה (שם): "צורת חמה", אין הכוונה לצורת השמש עצמה שאינה נאסרת - הואיל ואינה נעבדת - אלא לצורה המייחסים לשמש, או ללבנה ידובר כאן (ש"ך, יורה־דעה קמא, סעיף קטן ח). 34) הוא מין נחש שיש לו סנפירים וקשקשים בחוליות צווארו (עבודה־זרה מג.), והיו מייחסים צורה זו לחלק

מגלגל הלבנה. 35) בגדי משי יקרים הצבועים צבע אדום. 36) תכשיט האף והאוזניים. 37) כי צורות אלו נעבדות הן. 38) שאינם יקרים וחשובים. 39) ולא לעבודה־זרה (שם, מב:): רבן שמעון בן גמליאל אומר: "שעל המכובדים - אסורים: שעל המבוזים - מותרים". 40) אפילו מכובדים.

1 **ט. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַשְׁמַשֶׁיהָ וְכָל הַתִּקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ,**
2 **אוֹסְרִים בְּכָל־שֶׁהֵן[41]. כֵּיצַד? עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**
3 **שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּצוּרוֹת שֶׁל נוֹי, אֲפִלּוּ אַחַת בְּכַמָּה אֲלָפִים**
4 **- יוֹלִיךְ הַכֹּל לְיָם הַמֶּלַח. וְכֵן אִם נִתְעָרֵב כּוֹס[42] שֶׁל**
5 **עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בְּכַמָּה כוֹסוֹת, אוֹ חֲתִיכָה מִן הַבָּשָׂר[43]**
6 **שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּכַמָּה חֲתִיכוֹת - יוֹלִיךְ הַכֹּל לְיָם הַמֶּלַח.**
7 **וְכֵן עוֹר לָבוּב[44] שֶׁנִּתְעָרֵב בְּכַמָּה עוֹרוֹת - הַכֹּל אָסוּר**
8 **בַּהֲנָאָה[45]. עָבַר וּמָכַר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אוֹ אֶחָד**
9 **מִמְּשַׁמְּשֶׁיהָ אוֹ תִּקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ - חֲרֵי הַדָּמִים אֲסוּרִין**
10 **בַּהֲנָאָה, וְאוֹסְרִין בְּכָל־שֶׁהֵן, כַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים,**
11 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ" - כֹּל מַה שָּׁאַתָּה מֵבִיא**
12 **מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמִכָּל מְשַׁמְּשֶׁיהָ וְתִקְרֻבְתָּהּ, חֲרֵי**
13 **הִיא כָּמוֹהָ[46].**

41) (עבודה־זרה עד.). 42) היא אסורה משום: "משמשי עבודה־זרה" ואוסרת בכל שהיא, כמבואר בברייתא (זבחים עד.). כוס - שם משותף: משמש זכר ונקבה. 43) שהקריבוה לעבודה־זרה. 44) עור שקרוע כנגד הלב כעין ארובה עגולה, שדרך שם היו מוציאים את לב השור מחיים, כמבואר לעיל (הלכה ג). 45) (עבודה־זרה עד.). 46) (שם, נד:) "כל מה שאתה מְהַוֶּה (מְהַוֶּה) ממנו - הריהו כמוהו".

14 **י. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אוֹ אֲשֵׁרָה שֶׁנִּשְׂרְפָה, אֶפְרָהּ אָסוּר**
15 **בַּהֲנָאָה[47]. וְגַחֶלֶת שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֲסוּרָה,**
16 **וְהַשַּׁלְהֶבֶת[48] מֻתֶּרֶת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ. סַפָּק**
17 **עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אָסוּר; סְפֵק סְפֵקָה מֻתָּר. כֵּיצַד? כּוֹס**
18 **שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁנָּפַל בְּאוֹצָר מָלֵא כוֹסוֹת, כֻּלָּן**
19 **אֲסוּרִים, מִפְּנֵי שֶׁעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְכָל מְשַׁמְּשֶׁיהָ**
20 **אוֹסְרִין בְּכָל־שֶׁהֵן. פֵּרַשׁ כּוֹס אֶחָד מִן הַמְּעֻרָבֶת וְנָפַל**
21 **לְכוֹסוֹת שְׁנַיִם[49] - חֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין[50]. טְבִעַת שֶׁל**
22 **עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[51] שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה טְבָעוֹת, וְנָפְלוּ**
23 **שְׁתַּיִם מֵהֶן לַיָּם הַגָּדוֹל - הֻתְּרוּ כֻּלָּן, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר:**
24 **אוֹתָהּ הַטַּבַּעַת הָיְתָה בִּכְלַל הַשְּׁתַּיִם[52]. נִתְעָרְבָה**
25 **בְּמֵאָה, וְנִתְחַלְּקוּ אַרְבָּעִים לְמָקוֹם אֶחָד וְשִׁשִּׁים**
26 **לְמָקוֹם אַחֵר, וְנָפְלוּ הָאַרְבָּעִים כֻּלָּן לְטַבָּעוֹת אֲחֵרוֹת**
27 **- כֻּלָּן מֻתָּרוֹת, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: אוֹתָהּ הַטַּבַּעַת הָאֲסוּרָה**
28 **בְּרֹב הִיא[53]. נָפְלוּ הַשִּׁשִּׁים לְטַבָּעוֹת אֲחֵרוֹת - כֻּלָּן**
29 **אֲסוּרוֹת[54].**

47) להכין ממנו בורית לכביסה וכדומה (תמורה לד.). 48) כגון להדליק נר בלהב השלהבת (ביצה לט.). 49) והוא השלישי, הרי בטל ברוב הכשרים. 50) (זבחים עד.) מחמת ספק־ספיקא: ספק אם הכוס שפרשה מהתערובת הראשונה של עבודה־זרה הייתה, או לא; ואפילו של עבודה־זרה הייתה, שמא כוס זו שהוא משתמש בה מהתערובת השנייה איננה אותה שנפלה. וכן בכל כוס מהתערובת השנייה, כשהוא בא להשתמש בה, אנו תולים להקל: שמא אינה הכוס שנפלה מהתערובת הראשונה. וראוי להעיר, ששם בגמרא אמרו: "פרש אחד מהם לרבוא, ומרבוא לרבוא - מותרים". הרי משמע, שגם התערובת השנייה אסורה ולא הותרה אלא התערובת השלישית? ואפשר שגירסא אחרת הייתה לפני רבינו (כסף־משנה). ובתוספות (שם, דיבור המתחיל: "פרש אחד") חידשו: שגם התערובת השנייה מותרת מטעם ספק־ספיקא", אלא שבכל זאת יש חילוק בין התערובת השנייה לשלישית: שהשנייה אסור ליהנות ממנה מכל הכוסות בבת אחת, כי אז לא יישאר אלא ספק אחד: אם אותה הכוס שפרשה מהתערובת הראשונה של עבודה־זרה הייתה, או לא - וספק אחד בעבודה־זרה אסור: אבל התערובת השלישית מותר ליהנות ממנה אפילו כשהוא בא להשתמש בכל הכוסות בבת אחת. כי אפילו אם נניח שהכוס שנפלה מהתערובת הראשונה של עבודה־זרה הייתה, עדיין נשאר "ספק־ספיקא": שמא אותה שנפלה מהשנייה לשלישית של היתר הייתה, ולפיכך מותר ליהנות מכולן בבת אחת. 51) שנתקשטה בה עבודה־זרה. 52) (שם) גם היתר זה מבוסס על יסוד "ספק־ספיקא": שמא הטבעת שנפלה לים של עבודה־זרה הייתה; ואפילו אם נניח: של היתר נפלה, שמא טבעת זו שמשתמש בה אינה של עבודה־זרה. ומה שמצריך רבינו "נפילת שתיים" - אינו אלא כדי שתהא נפילתה ניכרת, כי נפילת טבעת אחת אין חסרונה ניכר כל כך מרוב קטנותה, ושמא יבואו להתיר אף בלא נפילה כלל. ואמנם אנו רואים בחבית של תרומה שנתערבה במאה חביות של חולין, ונפלה אחת מהן לים - כולן מותרות, כי נפילת החבית ניכרת (זבחים עד:; משנה־תורה, הלכות תרומות פרק ט"ו, הלכה ב). עיין (כסף־משנה). 53) בין השישים האחרות; אבל אם לא נפלו אלה הארבעים לטבעות אחרות - אינן מותרות, אף על פי שיש לתלות שהטבעת האסורה ברוב היא, כי אין אנו רואים האיסור כנתבטל אלא כשאבד לגמרי, כגון שנפל לים, כבהלכה הקודמת; אבל כל שהאיסור ישנו בעולם אלא שנשאר ברוב השישים, אין לראותו כדבר וודאי - כי אין ביטול ברוב לעבודה־זרה, ולפיכך כל הטבעות נחשבות לספק אחד ואסורות. וכשנתערבו באחרות - כולן מותרות מחמת "ספק־ספיקא", כאמור (כסף־משנה בשם רש"י, שם). 54) אבל אם לא נפלו כולן, וודאי שמותרות, כי התערובת האחרונה אין בה אלא "ספק־ספיקא" ומותרת.

30 **יא. הָאֲשֵׁרָה[55] - בֵּין שֶׁהָיְתָה נֶעֱבֶדֶת[56], בֵּין שֶׁהָיְתָה**
31 **עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מַנַּחַת תַּחְתֶּיהָ[57] - אָסוּר לֵישֵׁב בְּצִלָּהּ**
32 **קוֹמָתָהּ[58], וּמֻתָּר לֵישֵׁב בְּצֵל הַשָּׂרִיגִים[59] וְהֶעָלִים**
33 **שֶׁלָּהּ. וְאִם יֵשׁ לוֹ דֶּרֶךְ אַחֶרֶת[60], אָסוּר לוֹ לַעֲבֹר**
34 **תַּחְתֶּיהָ. וְאִם אֵין שָׁם דֶּרֶךְ אַחֶרֶת - עוֹבֵר תַּחְתֶּיהָ**
35 **כְּשֶׁהוּא רָץ[61].**

55) אילן הנטוע לשם עבודה־זרה, כמבואר לקמן (פרק ח,

הלכה ג), ומיוחד לעובדי הירח, כדברי ה"זוהר" (בראשית, מט): "כל עובדי השמש, נקראו: "עובדי הבעל", והעובדים לירח נקראו: "עובדי אשרה". 56) שעבדו לאילן עצמו. 57) שנטעוה מתחילה להעמיד עבודה־זרה תחתיה (עבודה־זרה מח.). 58) שאסורה היא בהנאה כשאר עבודה־זרה. 59) הענפים. אבל תחת הענפים עצמם וודאי שאסור לשבת. וכאן לא ידובר אלא בצל הנוטה חוצה להם, כלשון המשנה (שם, מח:): "לא ישב בצילה", וסובר רבינו שאין האיסור אלא בצל האילן עצמו, לא בצל ענפיו. וה"כסף־משנה" הביא קושיית הרמ"ך על רבינו: מדוע מתיר בצל ענפיו, הלא בגמרא (שם) אמרו שגם "צל צילה אסור"? אבל כדברי רבינו מפורש בירושלמי (עבודה־זרה פרק ג, הלכה י"א): "צילה - אסור; צל צילה - מותר. איזהו צילה? כל שאילו תיפול והיא נוגעת בו (האשרה עצמה) - זהו צילה, וכל שאילו תיפול ואינה נוגעת (האשרה עצמה, אלא השריגים והעלים) - זהו צל צילה". הרי שהיתירו של רבינו מקורו מירושלמי. ורש"י פירש את החילוק בין "צל" לבין "צל הצל": "שחרית וערבית, כשהחמה במזרח או במערב, יש לכל דבר צל ארוך מאוד. וכל זמן שלא עברה מידת אורך הצל את מידת גובה קומת האילן, הצל עב וחשוך, והוא הצל; מכאן ואילך הצל דק וקלוש. והוא - צל צילו" (עבודה־זרה מח:). 60) קצרה כמותה. 61) (שם, מח:) ואף על פי שלא אמרו שם אלא באדם חשוב, אבל כל אדם רגיל אינו מחוייב לרוץ, הואיל ואין לו דרך אחרת - בכל זאת הואיל ואין בדבר טורח גדול, השווה רבינו כל אדם כאדם חשוב (כסף־משנה).

1 **יב. אֶפְרוֹחִים שֶׁקִּנְּנוּ בָהּ**[62] **וְאֵין צְרִיכִין לְאַמְּן**[63] **-**
2 **מֻתָּרִין; וְהָאֶפְרוֹחִים וְהַבֵּיצִים שֶׁצְּרִיכִין לְאַמֵּן**[64]**,**
3 **אֲסוּרִין, שֶׁהֲרֵי הָאֲשֵׁרָה כְּמוֹ בָסִיס לָהֶן**[65]**. וְהַקֵּן**
4 **עַצְמָהּ**[66] **שֶׁבְּרֹאשָׁהּ מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹף מֵבִיא עֵצָיו**
5 **מִמָּקוֹם אַחֵר**[67]**.**

62) באשרה. 63) שגדולים הם. 64) שקטנים הם ואינם יכולים לעוף. 65) וגזרו חכמים בהם, כדי שלא יבואו ליהנות מהאשירה עצמה; וכן יש לחוש שמא יעלה על האילן, כי יחוס עליהם פן יפלו (עבודה־זרה מב: ובתוספות, שם). 66) העצים והעשבים שמהם בנה העוף את קינו. 67) ואין לחוש שמא בנהו מעצי האשרה (שם). וכתוב ב"הגהות מיימוניות": "שלא יעלה על האילן לקחת העצים, או האפרוחים, כי אסור להשתמש באשרה במקום סולם, אלא יתיז במקל והם נופלים".

6 **יג. נָטַל מִמֶּנָּה**[68] **עֵצִים - אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה. הִסִּיק בָּהֶן**
7 **אֶת הַתַּנּוּר, יַצָּן**[69]**, וְאַחַר־כָּךְ יַסִּיק בְּעֵצִים אֲחֵרִים שֶׁל**
8 **הֶתֵּר וְיֶאֱפֶה בּוֹ. אָפָה בּוֹ אֶת הַפַּת וְלֹא צִנְּנוֹ - הַפַּת**
9 **אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה. נִתְעָרְבָה בַּאֲחֵרוֹת, יוֹלִיךְ דְּמֵי אוֹתָהּ**
10 **הַפַּת לְיָם הַמֶּלַח**[70]**, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵהָנֶה בָּהּ, וּשְׁאָר**
11 **הַכְּבָרוֹת מֻתָּרִין**[71]**.**

68) מהאשרה. 69) צריכים להמתין עד שיפוג חומו של ההיסק בעצי האיסור (שם, מט:). ובמשנה שם אמרו: "הסיק בהם את התנור אם חדש - יותץ", כי ההיסק הראשון מחזק התנור ומחסמו - ולפיכך אין לו תקנה אלא נתיצה. ורבינו לא הביא דין זה, כי אין הלכה כמשנה זו, כי הואיל ופוסק בסמוך (הלכה יד): "זה וזה גורם - מותר", גם תנור זה מותר לאפות בו את הפת, כי התנור שנגמר באיסור והעצים של היתר גורמים לפת שתיאפה ומותרת. ולפיכך סתם רבינו וכתב: "הסיק בהם את התנור - יוצן", בין ישן בין חדש מועיל לו הצינון (כסף־משנה). 70) כבר גילה הרד"ל בהגהותיו לרמב"ם, שבערבית קוראים לים הגדול וכל הימים הגדולים בשם: "אל מלח". כי מימיהם מלוחים, בניגוד למי נהר שהם מתוקים, ועד היום נקרא הים התיכון: ים־המלח. וראייה לזה, ממה שכותב רבינו בסוף פירושו למשנה: "ומהם עניינים כתבתים ואני עליתי בספינות בים המלח", שוודאי, כוונתו לים הגדול שבו עלה הרמב"ם מספרד למצרים כידוע. אולם בנוגע להלכתנו כאן בעניין איבוד עבודה־זרה בים המלח, כשנעיין בלשון המשנה נראה שפירושו: "ים המלח" דווקא, שהרי בכמה מקומות שידובר בהם על ה"ים" לא נזכר בהם "ים המלח", אלא "ים" סתם. ראה (ברכות פרק ט, משנה ב) לעניין ברכת הרואה, וכן (פסחים פרק ב, משנה א) לעניין ביעור חמץ ועוד. וכן מבואר הדבר (פסחים כח.), ש"ים המלח" המוזכר לעניין עבודה־זרה, פירושו: "ים המלח" דווקא, ורש"י מפרש (שם): ים המלח, "הנקרא מי"ר בטיא"ה (ים המוות) אין ספינה עוברת בו". מבואר איפוא שעבודה־זרה טעונה איבוד ל"ים המלח" דווקא, כדי שלא ייכשלו בה בני־אדם ויטלוה. וכבר הקשו התוספות (שם, דיבור המתחיל: "עבודת אלילים"): מה יעשו בעבודה־זרה, האם תמיד נוליכה לים המלח? ותירצו, שאפשר לפוררה ולזרותה לרוח במקום שאינו מגדל צמחים, כדי שלא ייהנו ממנה; ולא נאמר "ים המלח" אלא אם רוצה להשליכה שלימה כמו שהיא, בלתי שחוקה, כי אז אין לה תקנה אלא "בים המלח", מקום שאין ספינות עוברות שם, ואין חשש תקלה. 71) כדעת רבי אליעזר במשנה (עבודה־זרה מט:), וחכמים חולקים עליו ואומרים: "אין פדיון לעבודה־זרה" וכל הכיכרות אסורות, אלא שבגמרא (שם) קבעו ההלכה כרבי אליעזר.

12 **יד. נָטַל מִמֶּנָּה כַּרְכָּר**[72] **וְאָרַג בּוֹ אֶת הַבֶּגֶד - אָסוּר**
13 **בַּהֲנָאָה. נִתְעָרֵב בִּבְגָדִים אֲחֵרִים, יוֹלִיךְ דְּמֵי אוֹתוֹ**
14 **הַבֶּגֶד לְיָם הַמֶּלַח, וּשְׁאָר כָּל הַבְּגָדִים**[73] **מֻתָּרִין. וּמֻתָּר**
15 **לְטַע תַּחְתֶּיהָ יְרָקוֹת - בֵּין בֵּימוֹת הַחַמָּה, שֶׁהֵן צְרִיכִין**
16 **לְצֵל, בֵּין בֵּימוֹת הַגְּשָׁמִים**[74]**, מִפְּנֵי שֶׁצֵּל הָאֲשֵׁרָה,**
17 **שֶׁהוּא אָסוּר, עִם הַקַּרְקַע, שֶׁאֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת, גּוֹרְמִין**
18 **לִירָקוֹת אֵלּוּ לִצְמֹחַ; וְכֹל שֶׁדָּבָר אָסוּר וְדָבָר מֻתָּר**
19 **גּוֹרְמִין לוֹ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר בְּכָל מָקוֹם**[75]**. לְפִיכָךְ שָׂדֶה**
20 **שֶׁזִּבְּלָהּ בְּזֶבֶל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, מֻתָּר לִזְרֹעַ אוֹתָהּ,**
21 **וּפָרָה שֶׁשִּׁפְטָמָהּ בְּכַרְשִׁינֵי**[76] **עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**[77] **תֵּאָכֵל**[78]**,**
22 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.**

72) הוא מחט האורגים עשוייה עץ, שקושרים בה את חוט הערב לזרקו בין חוטי השתי. 73) (שם); אבל אינו מוכר כל הבגדים כאחד, אלא כל אחד בפני עצמו. 74) שהאילן קשה להם, שמעכב מהם את זהרי החמה. 75) (שם, מח:).

76) מין ירק ממשפחת הקטניות המיוחד למאכל בהמה, ונזכר במשנה (שבת פרק א, משנה ה). 77) של תקרובת עבודה־זרה, או שעבדום (לשון רש"י שם, מט.). 78) (שם) כי הלכה היא: "זה וזה גורם - מותר", והפרה הלא נתפטמה גם בכרשיני היתר - לפיכך מותרת.

1 **טו. בָּשָׂר אוֹ יַיִן אוֹ פֵּרוֹת, שֶׁהֻכְנִינוּם לְהַקְרִיבָם**
2 **לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, לֹא נֶאֶסְרוּ בַּהֲנָאָה[79], אַף־עַל־פִּי**
3 **שֶׁהֻכְנִיסוּם לְבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, עַד שֶׁיַּקְרִיבוּם**
4 **לְפָנֶיהָ. הִקְרִיבוּם לְפָנֶיהָ - נַעֲשׂוּ תִּקְרֹבֶת; וְאַף־עַל־פִּי**
5 **שֶׁחָזְרוּ וְהוֹצִיאוּם[80], הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין לְעוֹלָם[81]. וְכָל**
6 **הַנִּמְצָא בְּבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[82], אֲפִלּוּ מַיִם[83] וּמֶלַח,**
7 **אָסוּר בַּהֲנָאָה מִן הַתּוֹרָה; וְהָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כָּל־שֶׁהוּא[84],**
8 **לוֹקֶה[85].**

79) (עבודה־זרה כט:) כי אין הכנתם גרידא אוסרתם, הואיל ו"אין הקדש לעבודה־זרה" (שם, מד:). 80) אחרי שהקריבום לעבודה־זרה חזרו בהם והוציאום. 81) (שם, כט:). 82) במקום המיוחד לעבודתה. 83) שאינם לנוי ואף אינם מיוחדים להקרבה, כי אין דרך המלח להקריבו לבדו, וגם המים אינם באים לניסוך לבדם - ואפילו ניסוך המים בחג שבבית־המקדש לא היה בא לבדו אלא עם ניסוך היין - בכל זאת אסורים, כי הואיל ונמצאו במקום עבודתה שהוא לפנים מן הוילון הפרוס לפני עבודה־זרה - וודאי לתקרובת או לצורך תשמיש אחר של עבודה־זרה הובאו לשם (שם, נא:). 84) אפילו פחות מכשיעור, כמשמעות לשון הכתוב: "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם". 85) וכבר כתב רבינו לעיל (הלכה ב) שלוקה שתיים, אלא שסמך כאן על מה שביאר כבר למעלה. ראה (לחם־משנה; הלכות מאכלות אסורות פרק יא, הלכה א).

~ נקודות משיחות קודש ~

"והאוכל ממנו כל שהוא לוקה".

ידוע הכלל - שה'עצם', כשאתה תופס במקצתו אתה תופס בכולו, והגם ש"מקצתו" ו"כולו" הם שני הפכים, בכל זאת כשמדובר ב'עצם', הרי כל נקודה ונקודה שבו היא ככולו.

כך גם כשאדם פוגע בעניין כללי גם אם יפגע במשהו קטן ממנו, הרי הוא פוגע בכולו. לכן יש שני אופנים בגדר "משהו", האחד הוא שיכול להיות משהו שהוא חלק ממשהו, כי מתחלק ונפרד ממנו ונעשה מציאות חדשה, והאופן השני הוא שבכל חלק הכי קטן, ישנו המציאות של ה"משהו".

כך גם באיסורי הנאה מעבודה־זרה, שכל חלק וחלק ממנה אסור מאותה סיבה שאסור הכל, ולכן גם "האוכל ממנו כל שהוא - לוקה".

(על־פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 154)

9 **טז. הַמּוֹצֵא כְּסוּת וְכֵלִים וּמָעוֹת בְּרֹאשׁ עֲבוֹדַת**
10 **כּוֹכָבִים - אִם מְצָאָן דֶּרֶךְ בְּזָיוֹן, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין;**
11 **וְאִם מְצָאָן דֶּרֶךְ כָּבוֹד, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין[86]. כֵּיצַד?**
12 **מָצָא כִּיס תָּלוּי בְּצַוָּארוֹ[87], כְּסוּת מְקֻפֶּלֶת[88] וּמֻנַּחַת עַל**
13 **רֹאשׁוֹ, כְּלִי כָּפוּי עַל רֹאשׁוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, מִפְּנֵי**
14 **שֶׁהוּא דֶּרֶךְ בְּזָיוֹן, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. מָצָא בְּרֹאשׁוֹ**
15 **דָּבָר שֶׁכַּיּוֹצֵא בּוֹ קָרֵב לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[89] - הֲרֵי זֶה**
16 **אָסוּר[90]. כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[91]? בִּזְמַן שֶׁמְּצָאָן חוּץ**
17 **לִמְקוֹם עֲבוֹדָתוֹ; אֲבָל אִם מְצָאוֹ בִּפְנִים[92] - בֵּין דֶּרֶךְ**
18 **כָּבוֹד בֵּין דֶּרֶךְ בְּזָיוֹן, בֵּין דָּבָר הָרָאוּי לַמִּזְבֵּחַ בֵּין דָּבָר**
19 **שֶׁאֵינוֹ רָאוּי - כָּל הַנִּמְצָא בִּפְנִים אָסוּר, אֲפִלּוּ מַיִם[93]**
20 **וָמֶלַח. וּפְעוֹר וּמַרְקוּלִיס[94], כָּל הַנִּמְצָא עִמָּהֶן, בֵּין**
21 **בִּפְנִים בֵּין בְּחוּץ, אָסוּר[95] בַּהֲנָאָה. וְכֵן אַבְנֵי מַרְקוּלִיס**
22 **- אֶבֶן הַנִּרְאֵית שֶׁהִיא עִמּוֹ, אָסוּר בַּהֲנָאָה[96].**

86) (עבודה־זרה נא:) משום נויי עבודה־זרה, ככתוב: ותראו את שיקוציהם... כסף וזהב אשר עימהם (דברם כט, טז) - כל שעימהם ולכבודם, הרי הם שיקוצים. 87) פרט למעות עצמן בלי כיס המונחות על ראשה - שדרך כבוד הן. 88) פרט לבלתי מקופלת ותלוייה לה מעל ראשה - שדרך כבוד היא. 89) שבמקדש, כגון: סלתות, יינות ושמנים נתונים בכליהם. 90) כי וודאי עשו מהם תקרובת לעבודה־זרה ואלה שנמצאו שיריים הם (ר"ן, שם). 91) שיש לחלק בין דרך כבוד לדרך בזיון ועוד. 92) לפנים מן המחיצה הפרוסה לפני עבודה־זרה, שהוא מקום עבודתו. 93) שאין דרכם לעשות מהם תקרובת, כמבואר בהלכה הקודמת, הואיל ונמצאו בפנים, וודאי לאיזה תשמיש עבודה־זרה הובאו שם. 94) שעבודתם דרך בזיון היא, כמבואר לעיל (פרק ג, הלכה ב). 95) כי באלה המבוזים - חוץ למקום עבודתם כמקום עבודתם של אחרים המכובדים, והכל נחשב אצלם לתקרובת עבודה־זרה (שם). 96) (שם, מט:) כחכמים האומרים: כל שהאבן סמוכה לו בתוך אמה - אסורה, כי חוששים שמהמרקוליס נפלה, וכל שהיא רחוקה ממנו יותר מאמה - מותרת, שאין לחוש שממנו נפלה.

23 **יז. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁהָיָה לָהּ מֶרְחָץ[97] אוֹ גִּנָּה -**
24 **נֶהֱנִים בָּהֶם שֶׁלֹּא בְּטוּבָה[98], וְאֵין נֶהֱנִים בָּהֶם בְּטוּבָה.**
25 **הָיָה לָהּ וְלַאֲחֵרִים[99] - נֶהֱנִין בָּהֶן אֲפִלּוּ בְּטוּבַת**
26 **כֹּהֲנֶיהָ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתֵּן שָׂכָר[100].**

97) בחצר עבודה־זרה. 98) בנוסח ונציה, קושטא ומנטובה; "שלא בטובת כוהניה". 99) שהמרחץ משותף לעבודה־זרה ולסתם נכרים. 100) שאסור לגרום הנאה לעבודה־זרה, אבל הרחיצה שם מותרת. ואין זה דומה לנהנה מעבודה־זרה, מפני שהמרחץ הזה אינו מ"משמשי עבודה־זרה", ועל זה אמרו (שם מד:): "אין הקדש לעבודה־זרה", כלומר: באמירה בעלמא לא די, עד שיקריבנה בתקרובת.

27 **יח. מֶרְחָץ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[101], מֻתָּר לְרָחֵץ**
28 **בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא נַעֲשֵׂית שָׁם לְנוֹי וְלֹא לְעֲבָדָהּ[102],**
29 **שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהֵיהֶם" - בִּזְמַן שֶׁנּוֹהֲגִים בָּהּ מִנְהַג**
30 **אֱלָהוּת, וְלֹא בִּזְמַן שֶׁמְּבַזִּין אוֹתָן; כְּגוֹן זוֹ שֶׁהִיא**
31 **עוֹמֶדֶת עַל הַבִּיב[103] וְהַכֹּל מַשְׁתִּינִין בְּפָנֶיהָ[104]. וְאִם**
32 **הָיְתָה דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ[105], אָסוּר לְכָנֵס בּוֹ.**

101) שאליל עומד בתוכו. 102) נמצא, שהאליל משמש נוי למרחץ והמרחץ עיקר. 103) חריץ עשוי בקרקע להוציא השופכים לחוץ. 104) וזוהי ראייה שאין האליל עומד לעבדו, אלא הוא משמש נוי למרחץ (עבודה־זרה פרק ג, משנה ד:). וראוי להעיר, שבמשנה הוסיפו עוד טעם להתיר, וכך שנינו שם: "שאל פרוקלוס בן־פלוספוס את רבן גמליאל בעכו, שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי. אמר לו: כתוב בתורתכם: ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (דברים יג, יח), מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי?... אמר לו: אני לא באתי בגבולה, היא באה בגבולי (שהמרחץ קדם לה ונעשה לכל הבא לרחוץ). אין אומרים: "נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי", אלא אומרים: "נעשה אפרודיטי נוי למרחץ". דבר אחר: אם נותנים לך ממון הרבה אי אתה נכנס לעבודה־זרה שלך ערום.... ומשתין בפניה: וזו עומדת על פי הביב וכל העם משתינים בפניה. לא נאמר אלא "אלוהיהם" - את שנוהג בו משום אלוה אסור" וכו'. וכבר תמה ה"לחם־משנה": מדוע לא מביא רבנו את הטעם הראשון שבמשנתנו, שיש לחלק בין מרחץ שקדם לעבודה־זרה, או להיפך? אולם בתוספות רי"ד וכן בספר ה"אשכול" פירשו: "היא באה בגבולי" - לא שהמרחץ קדם לעבודה־זרה, אלא שעבודה־זרה נעשית נוי למרחץ, ובזה היא באה בגבולי ומותר, לא כן אילו היה המרחץ נוי לעבודה־זרה, אז הייתי אני בא בגבולה ואסור. ולפי זה הטעם הראשון והשני שבמשנתנו אינם אלא שניים שהם אחד, המשלימים זה את זה; ואין במשנתנו אלא שני טעמים, ושניהם הביאם רבינו בהלכה זו (עבודת המלך). 105) (שם).

1 **יט. סַכִּין שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[106] שֶׁשָּׁחַט בָּהּ, הֲרֵי זֶה**
2 **מֻתָּר[107], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְקַלְקֵל[108]. וְאִם הָיְתָה בְּהֵמָה**
3 **מְסֻכֶּנֶת[109], הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקֵּן[110];**
4 **וַהֲרֵי זֶה הַתִּקּוּן מֵהֲנָאַת מְשַׁמְּשֵׁי[111] עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים.**
5 **וְכֵן אָסוּר לַחְתֹּךְ בָּהּ בָּשָׂר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקֵּן[112]. וְאִם**
6 **חָתַךְ דֶּרֶךְ הֶפְסֵד[113] וְהִשְׁחָתָה - מֻתָּר.**

106) שמשתמשים בה לעבודה־זרה לשחוט בהמות, וכן לחתוך מנות בשר להגיש לפניה כתקרובת. 107) הבשר הנשחט מותר באכילה, אבל לשחוט בה לכתחילה אסור. 108) שבשחיטתה הוא מקלקל את הבהמה, שבחייה עמדה לשלושה דברים: לגדל וולדות, לחרישה ולשחיטה, ולפיכך דמיה מרובים; נשחטה - אינה אלא לאכילה ונפחתו דמיה. 109) חולה. 110) שאלמלא שחטה הייתה מתה ונעשית נבילה, והייתה אסורה באכילה. 111) וכבר נתבאר לעיל (הלכה ב) שמשמשי עבודה־זרה אסורים בהנאה. 112) ואם חתכו בה - הבשר נאסר בהנאה. אבל אם מוליך דמי הנאת הסכין לים המלח - הבשר מותר" (כסף־משנה; ש"ך, יורה־דעה סימן קמב, סעיף קטן ו). 113) כגון, שחתך חתיכות יפות העומדות להשתלח מתנות לאנשים חשובים לחתיכות קטנות, ועל ידי זה אבדה חשיבותן (חולין ח). ושם הוסיפו: שבסכין מלובנת באש ידובר, שאם לא כן הרי נאסר הבשר מחמת בליעת איסור נבילה הנבלע בסכין, ואפילו אינה של עבודה־זרה הייתה אוסרת גם כן.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) אלו דברים אינם נאסרים משום עבודה־זרה; ביטול עבודה־זרה וכל דיניו.

7 **א. כֹּל שֶׁאֵין בּוֹ תְּפִיסַת יַד אָדָם[2] וְלֹא עָשָׂהוּ[3] אָדָם,**
8 **אַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּעֱבַד, הֲרֵי זֶה מֻתָּר[4] בַּהֲנָאָה. לְפִיכָךְ**
9 **עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הָעוֹבְדִים אֶת הֶהָרִים וְאֶת הַגְּבָעוֹת**
10 **וְאֶת הָאֵילָנוֹת הַנָּטוּעִין[5] מִתְּחִלָּתָן לְפֵרוֹת[6], וְאֶת**
11 **הַמַּעְיָנוֹת הַנּוֹבְעִין לָרַבִּים[7] וְאֶת הַבְּהֵמָה[8] - הֲרֵי אֵלּוּ**
12 **מֻתָּרִין בַּהֲנָאָה, וּמֻתָּר לֶאֱכֹל אוֹתָן הַפֵּרוֹת שֶׁנֶּעֱבְדוּ**
13 **בִּמְקוֹם גְּדִילָתָן[9] וְאוֹתָהּ הַבְּהֵמָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר**
14 **הַבְּהֵמָה שֶׁהֶקְצָת[10] לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת**
15 **בַּאֲכִילָה בֵּין שֶׁהִקְצוּהָ לְעָבְדָהּ, בֵּין שֶׁהִקְצוּהָ**
16 **לְהַקְרִיבָהּ[11], הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[12]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים**
17 **שֶׁאֵין הַבְּהֵמָה נֶאֱסֶרֶת? בְּשֶׁלֹּא עָשָׂה בָהּ מַעֲשֶׂה לְשֵׁם**
18 **עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲבָל עָשָׂה בָהּ מַעֲשֶׂה כָּל־שֶׁהוּא,**
19 **אֲסָרָהּ. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁשָּׁחַט בָּהּ סִימָן[13] לַעֲבוֹדַת**
20 **כּוֹכָבִים. עֲשָׂאָהּ חֲלִיפִין[14] לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲסָרָהּ;**
21 **וְכֵן חֲלִיפֵי חֲלִיפִין[15], מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשִׂים דְּמֵי עֲבוֹדַת**
22 **כּוֹכָבִים[16]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[17]? בִּבְהֵמַת עַצְמוֹ;**
23 **אֲבָל אִם שָׁחַט בֶּהֱמַת חֲבֵרוֹ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אוֹ**
24 **הֶחֱלִיפָהּ, לֹא נֶאֱסָרָה, שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ**
25 **שֶׁלּוֹ[18]. הַמְשַׁתֵּחֲוֶה לְקַרְקַע עוֹלָם[19], לֹא אֲסָרָהּ. חָפַר**
26 **בָּהּ בּוֹרוֹת, שִׁיחִין וּמְעָרוֹת, לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים -**
27 **אֲסָרָהּ[20].**

2) כגון הרים וגבעות שהם מחוברים, ואינם נתפסים בידי אדם. 3) כגון בהמה ושאר בעלי חיים, אף על פי שתלושים הם ונתפסים בידי אדם, אבל אין עשייתם בידי אדם. 4) (ע"ז מה.) שנאמר (דברים יב, ב): אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגויים... את אלהיהם על ההרים - אלהיהם על ההרים אסורים, ולא ההרים אלהיהם, כי אין ה"מחובר" נאסר. וכן "בעלי חיים" אינם נאסרים, מתוך שהיה צורך בפסוק מיוחד למעט בעל חי נעבד לקרבן, כמו שדרשו (תמורה כח:): "מן הבקר" (ויקרא א, ב) - להוציא את הנעבד, מכלל שמותר להדיוט באכילה; כי אילו היה נאסר להדיוט באכילה, הרי ממילא פסול הוא לקרבן על פי הכלל: ממשקה ישראל (יחזקאל מה, טו) - מן המותר לישראל תקריב, ולא מן האסור (תמורה כט.). 5) אף על פי שנטעם אדם, אין הם בכלל: "עשהו אדם", כי הקרקע והמים הם הם המגדלים אותן (כסף־משנה). 6) פרט לנטעם מתחילה לשם עבודה־זרה שנאסרים, שהרי זוהי ה"אשרה" שאסרתה תורה, בצוותה: "ואשריהם תשרפון באש" (דברים יב, יג). 7) שהרי מחוברים הם ואינם נתפסים בידי אדם; אבל מעיינות של יחיד אסורים, כי יש לחוש שמא חפר את הבור לשם עבודה־זרה ואז נאסרו מימיו, כי גם ה"מחובר" נאסר כשעושה בו מעשה לשם עבודה־זרה, כמו שיתבאר בסמוך; אבל במעיינות הרבים אין לחוש שרבים חפרום לשם עבודה־זרה, ולפיכך אינם נאסרים כדין כל "מחובר" (פרישה, טור יו"ד קמה; ראה

ט"ז, יו"ד שם, ס"ק ג). 8) (תמורה כח:): "דבר שיש בו רוח חיים - מותר". 9) כשהם מחוברים באילן, ואף על פי שסופם להיתלש מהאילן אינם נחשבים כ"תלוש". 10) שייחדוה לעבודה־זרה ועדיין לא נעבדה. 11) תקרובת לעבודה־זרה. 12) כי אין מוקצה לעבודה־זרה אסור אפילו לגבוה, עד שיעשו בו מעשה, כגון: שיגזזו אותו לשם עבודה־זרה, או יעבדו בו איזו עבודה לשם עבודה־זרה (תמורה כט.). 13) משני סימני השחיטה: הוושט או הגרגרת ואסר אותה משום תקרובת עבודה־זרה (חולין מ.). 14) שהיה לו אליל והחליפו בבהמה (ע"ז נד:). 15) כשהחליף את הבהמה המוחלפת בחפץ אחר, הרי אותו החפץ נקרא: "חלופי חליפין". 16) ואסורים, משום שנאמר (דברים ז, כו): "והיית חרם כמוהו" - כך שאתה מהיה ממנו הרי הוא כמוהו (שם). 17) שהבהמה נאסרת על ידי מעשה. 18) (חולין מ:) ואין הדברים אמורים אלא בישראל סתם, שהואיל וכשר הוא אין הוא מתכוון לאסרה אלא לצער את חברו בעלמא; אבל ישראל מומר, או גוי ששחט בהמת ישראל לעבודה־זרה - אסרה, כמבואר (שם, מא.). ורבינו ביארו בהלכות שחיטה (פ"ב, ה"כב) וקיצר כאן, מפני שסמך על מה שכתב שם (כסף־משנה). ומניין שאדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה? - מכלים של אחז, שנאמר בהם (דברי הימים־ב כט, יט): "ואת כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו, הֲכַנּוּ והקדשנו". ואמרו חז"ל: הכנו - שגנזנום, כי נאסרו אף להדיוט; והקדשנו - שהקדשנו אחרים תחתיהם, והלא כלי המקדש האלה לא של אחז היו, ולמה נאסרו במעלו? אלא מתוך שעשה בהם מעשה והשתמש בהם לעבודה־זרה - נאסרו (ע"ז נד:). 19) קרקע טבעית, שלא הביאו עפר תלוש ממקום אחר; כי אילו היתה מכונסת מעפר תלוש, הרי יש בה "תפיסת יד אדם" ונאסרת ככל דבר תלוש (הרב "המאירי" לסנה' מז:). 20) (ע"ז נד:) הואיל ועשה בה מעשה.

ב. מַיִם שֶׁעֲקָרָן הַגַּל וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהֶן, לֹא אֲסָרָן[21]. נְטָלָן בְּיָדוֹ וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהֶן - אֲסָרָן[22]. אַבְנֵי הַר שֶׁנִּדַּלְדְּלוּ[23] וַעֲבָדָן בְּמְקוֹמָם[24] - מֻתָּרוֹת, שֶׁהֲרֵי אֵין בָּהֶן תְּפִיסַת יַד אָדָם[25].

21) כי לא נתלשו על ידי אדם, ועדיין יש להם דין מחובר (ע"ז נט.). 22) הראב"ד משיג: אם מים אלה של רבים הם מדוע נאסרים? הלא אמרו (שם): מים של רבים אינם נאסרים? אבל רבינו סובר שאם נטלם לתוך ידו זכה בהם מן ההפקר ונעשו שלו ולפיכך נאסרו, כדין כל מים של יחיד, כפירוש התוספות רי"ד (שם). 23) שנעקרו ממקומן על ידי סערה. 24) שעוד לא הגביהן אדם. 25) (שם, מו.). וגם כאן משיג הראב"ד ושואל: הלא בגמרא (שם) נחלקו בזה בני רבי חייא ורבי יוחנן: חד אוסר וחד מתיר, ולא נתברר שם מיהו המתיר - והרי זה "ספק איסור תורה" שהולכים בו תמיד לחומרא? אבל דברי רבינו נובעים מהירושלמי (ע"ז פ"ג, ה"ה) שאמרו שם: חזקיה (בן רבי חייא) מתיר ור' יוחנן אוסר - הרי שבני ר' חייא המתירים ופסק כמותם (ש"ך, יו"ד קמה, ס"ק ג).

ג. יִשְׂרָאֵל שֶׁזָּקַף לִבְנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהּ וְלֹא הִשְׁתַּחֲוָה לָהּ, וּבָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ, אֲסָרָהּ[26]. בַּהֲנָאָה, שֶׁזִּקִּיפָתָהּ - מַעֲשֶׂה[27]. וְכֵן אִם זָקַף בִּיצָּה[28], וּבָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ - אֲסָרָהּ[29]. חָתַךְ דְּלַעַת וְכִיּוֹצֵא בָהּ וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ - אֲסָרָהּ[30]. הִשְׁתַּחֲוָה לַחֲצִי דְּלַעַת, וְחֲצִי הָאַחֵר מְעֹרֶה[31] בּוֹ - הֲרֵי זֶה אָסוּר[32] מִסָּפֵק, שֶׁמָּא זֶה הַחֲצִי כְּמוֹ יָדוֹ[33] לַחֲצִי הַנֶּעֱבָד. אִילָן שֶׁנִּטְעוֹ מִתְּחִלָּה שֶׁיִּהְיֶה נֶעֱבָד, אָסוּר בַּהֲנָאָה[34]; וְזוֹ הִיא אֲשֵׁרָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה. הָיָה אִילָן נָטוּעַ, וְגִדְּעוֹ[35] וּפִסְלוֹ[36] לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[37], אֲפִלּוּ הִבְרִיךְ[38] וְהִרְכִּיב[39] בְּגוּפוֹ שֶׁל אִילָן וְהוֹצִיא שָׂרִיגִים[40] - כּוֹרֵת אֶת הַשָּׂרִיגִים, וְהֵם אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה, וּשְׁאָר הָאִילָן מֻתָּר[41]. וְכֵן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְאִילָן, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱסַר גּוּפוֹ[42] - כָּל הַשָּׂרִיגִים וְהֶעָלִים וְהַלּוּלָבִין[43] וְהַפֵּרוֹת שֶׁיּוֹצִיא כָּל־זְמַן שֶׁהוּא נֶעֱבָד, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה[44]. אִילָן שֶׁהָיוּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מְשַׁמְּרִין אֶת פֵּרוֹתָיו, וְאוֹמְרִים שֶׁהֵם מוּכָנִים לֶעָשׂוֹת שֵׁכָר לְבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים פְּלוֹנִי, וְעוֹשִׂין מֵהֶן שֵׁכָר וְשׁוֹתִים אוֹתוֹ בְּיוֹם חַגָּם - הֲרֵי זֶה הָאִילָן אָסוּר בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁסְּתָמוֹ שֶׁהוּא אֲשֵׁרָה, וּלְפִיכָךְ עוֹשִׂין בְּפֵרוֹתָיו כָּךְ, שֶׁזּוֹ הִיא חֻקָּה שֶׁל אֲשֵׁרָה[45].

~ נקודות משיחות קודש ~

"אסרה בהנאה, שזקיפתה מעשה".

יש להקשות, מנין לקח הרמב"ם שיש צורך במעשה, והלא מקור הדין הוא בגמרא (ע"ז מו. נג:) ש"כשזקף לבנה, גליא דעתי' שניחא ליה בעבודה־זרה, וכיון דאתו עכו"ם ופלח לי' שליחותא דידי' קעביד", והיינו שמספיק גילוי דעת ואין צריך מעשה.

ויש לומר שמקורו בגמ' (ע"ז שם נג:) ששואלת על הפסוק "ואשיריהם תשרפון באש", הלא אין זה אשיריהם של הגויים, שהרי ארץ ישראל היא ירושת עם ישראל, והלא "אין אדם אוסר דבר שאינו שלו", ומתרצת ש"כיון שפלחו ישראל לעגל, גלו דעתייהו דניחא להו בעבודה זרה". ומכאן מוכח שגילוי דעת "דניחא להו" חייב לבוא ביחד עם מעשה, כמו כאן שעבדו לעגל.

על פי זה, תתורץ שאלה כללית, היאך עשה אהרן את העגל, שיש שתירצו שאמר לישראל "פרקו נזמי הזהב כו' והביאו אלי" (ולא אמר "ותנו לי"), והיינו שלא קנה אותו מידם, וכיון שאינו שלו הרי "אין אדם אוסר דבר שאינו שלו". ועל תירוץ זה קשה, הרי היה כאן גילוי דעת ש"ניחא להם" בעבודה־זרה, שהרי רצו לעשות העגל, ומדוע שלא יוכל לאסור את הזהב שהביאו אליו. אלא שע"פ הנ"ל יתורץ שמעשה העגל לא יכול להקרא על שם אהרן, כי מה שגילו דעתם ד"ניחא להו" אינו מספיק, כי צריך גם

מעשה, וכשפנו ישראל לאהרן שיעשה את העגל, עדיין לא עבדו עבודה־זרה ולא היה כאן גילוי דעת עם מעשה, ואתי שפיר שאהרן יכול היה לאסור את הזהב, כי "אין אדם אוסר דבר שאינו שלו".

על־פי־זה יובן גם המשך הגמרא שם "מיבעי לי' היכא שזקף ביצה להשתחוות לה ולא השתחווה לה, והא עכו"ם והשתחווה לה אסורה או לא, "לבינה הוא דמינכרא זקיפתה, אבל ביצה לא. או דילמא לא שנא". ולכאורה למאי 'נפקא מינה' אם ניכרת זקיפתה או לא, והרי הכל תלוי בגילוי הדעת של הזוקף, וזה יכול להעשות גם על ידי זקיפת ביצה. ועל־פי־זה יתורץ, ששאלת הגמ' אם "מינכרא זקיפתה" שאולי אין זה אלא מעשה זוטא שאינו נחשב, ואף שבוודאי יש בזה גילוי דעת - אינו מספיק כי צריך גם מעשה.

(עפ"י לקו"ש חלק יא עמוד 147)

26) אף על פי שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אלא אם כן עשה בו מעשה, והשתחוויה אינה נחשבת "מעשה". 27) ובה גילה דעתו שנוח לו לעבוד עבודה זרה, וכשהנכרי משתחוה לה הרי הוא כשליחו של ישראל ואוסרה, ואף על פי שאינה שלו (ע"ז מו.). 28) אף על פי שאין זקיפתה ניכרת כל כך כזקיפת הלבנה. 29) (שם). 30) אף על פי שאינה שלימה. וכך אמרו (חולין קכח.): "המשתחוה לחצי דלעת - אסרה". 31) מחובר אל החצי השני הנעבד. 32) החצי השני הבלתי נעבד. 33) בית יד לאוכל, כמו בית יד לכלי; וה"יד" נדונית כאוכל עצמו, ולפיכך נאסר גם החצי השני בתורת "יד". והואיל שבגמרא (שם) נסתפקו בזה ולא פשטוה, לפיכך אומר רבינו: "אסור מספק" כדין כל "תיקו" שהולכים בו לחומרא באיסור דאורייתא. 34) שהרי היתה בו תפיסת ידי אדם לשם עבודה־זרה כשנטעו. ואין זה דומה לאילן שנטעו ולסוף עבדו שאינו נאסר, כמבואר לעיל (ה"א), כי בשעה שעובדו אין בו "תפיסה". שהרי מושרש הוא בארץ ומחובר לה; אבל כשנטעו מתחילה לשם עבודה־זרה, הרי בשעת נטיעת הגרעינים, יש בהם "תפיסת יד אדם" לשם עבודה־זרה (ע"ז מח.). 35) קיצץ ענפיו. 36) שהסיר פסולתו. ויש מפרשים: שחתך כל ענפיו כדי שהאילן יתעבה, מלשון: "פסל לך" (שמות לד, א). הערוך, ערך "זבל". 37) כדי לעבוד גידוליו שיגדלו בו מעתה. 38) דרך הכורמים לכופף זמורה המחוברת לאילן ולטמון אותה בעפר ואת ראשה הם מוציאים מצד אחר, כדי שתשריש ותצמח משם כגפן חדשה, וזוהי: "הַבְרָכָה", מלשון: "ויברך הגמלים" (בראשית כד, יא). 39) הביא ענף של אילן אחר והרכיבו בזה, והיא: הַרְכָּבָה, ושתיהן נזכרות במשנה (שביעית פ"ב, מ"ו). 40) הצמיח ענפים. 41) אף על פי שעשה מעשה בגוף האילן, אין זה כאילן שנטעו מתחילה לשם עבודה־זרה שנאסר כולו, אלא שריגיו החדשים אסורים ושאר האילן מותר (שם). 42) שלא עשה בו שום מעשה. 43) הפרחים הצומחים באילן בעת בלבלובו. וכן הענפים הרכים היוצאים מן האילן בשעת לבלובו, נקראים: "לולבים" ונזכרים במשנה (עקצין פ"ג, מ"ד). 44) (ע"ז מח.). 45) (שם).

ד. אֵילָן שֶׁמַּעֲמִידִין תַּחְתָּיו[46] עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - כָּל־זְמַן שֶׁהִיא תַּחְתָּיו, אָסוּר בַּהֲנָאָה. נִטְּלָה מִתַּחְתָּיו, הֲרֵי זֶה מֻתָּר[47], מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָאִילָן עַצְמוֹ הוּא הַנֶּעֱבָד. בַּיִת שֶׁבָּנָאוּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מִתְּחִלָּה שֶׁיִּהְיֶה הַבַּיִת עַצְמוֹ נֶעֱבָד, וְכֵן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְבַיִת בָּנוּי - הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָאָה[48]. הָיָה בָּנוּי, וְסִידְּרוּ[49] וְכִירְּרוּ[50] לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים עַד שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ - נוֹטֵל מַה שֶּׁחִדֵּשׁ, וְהַחִדּוּשׁ אָסוּר בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁעֲשָׂאָהוּ לְעָבְדוֹ, וּשְׁאָר הַבַּיִת מֻתָּר[51]. הִכְנִיס עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לְתוֹךְ הַבַּיִת[52] - כָּל־זְמַן שֶׁהִיא שָׁם, הַבַּיִת אָסוּר בַּהֲנָאָה; הוֹצִיאָהּ - הֵתֵּר הַבַּיִת[53]. וְכֵן אֶבֶן שֶׁחֻצְּבָה[54] מִתְּחִלָּה לְעָבְדָהּ, אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה[55]. הָיְתָה חֲצוּבָה, וְצִיְּרָהּ וְכִירְּרָהּ[56] שֶׁתֵּעָבֵד - אֲפִלּוּ צִיֵּר וְכִיֵּר בְּגוּף[57] הָאֶבֶן, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם כִּיֵּר עָלֶיהָ[58] - נוֹטֵל[59] מַה שֶּׁחִדֵּשׁ, וְהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה, הוֹאִיל וְנַעֲשָׂה שֶׁיֵּעָבֵד, וּשְׁאָר הָאֶבֶן מֻתָּר[60].

46) שהיה נטוע מתחילה לשם כך, כי אם לא כן אינו נאסר - שהרי אינו גרוע מאילן שנטעו ולבסוף עבדו, שאינו נאסר כמבואר לעיל (ה"א; ר"ן, שם). והתוספות (שם, מז: בדיבור המתחיל: "העמיד תחתיו") פירשו: שאף על פי שלא נטעו מתחילה לשם כך, נאסר האילן מדרבנן - משום שבשעה שעבודה־זרה נראית תחתיה נראה הדבר כאילו האילן נטוע מתחילה לשם כך. 47) (שם). 48) אף על פי שהבית מחובר הוא, הרי עציו ואבניו תלושים היו טרם שבנוהו, וכל "תלוש ולבסוף חיברו" - כתלוש דומה (שם, מז:). ואין זה דומה לאילן שאינו נאסר הואיל ושרשיו מעורים בארץ, שהרי הוא "מחובר" יותר מבית (ש"ך, יו"ד קמה, ס"ק ג). 49) טח אותו בסיד. 50) עשה בו צורות בולטות או שוקעות. 51) (ע"ז, מז): שהרי לא עבד לבית עצמו; אבל אם אחרי שחידשהו עבד את הבית עצמו, נאסר בהנאה כדין המשתחוה לבית. 52) שלא הקצהו לעבודה־זרה, אלא לפי שעה. 53) (שם). 54) מההר. 55) אף על פי שעדיין לא עבדה, כי עבודה־זרה של נכרי נאסרת בהנאה מיד. 56) שפסל בה ציורים וציצים. 57) שחקק בה באבן גופה. 58) ולא באבן גופה. 59) כשבא ישראל להשתמש בה. 60) שהאבן עצמה לא נעבדה (שם).

ה. אֶבֶן שֶׁהֶעֱמִיד עָלֶיהָ[61] עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה כָּל־זְמַן שֶׁהִיא עָלֶיהָ. סִלְּקָהּ - הָאֶבֶן מֻתֶּרֶת[62]. מִי שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ סָמוּךְ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[63] וְנָפַל - אָסוּר לִבְנוֹתוֹ[64]. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ[65] וּבוֹנֶה, וְאוֹתוֹ הָרֶוַח מְמַלְּאֵהוּ קוֹצִים אוֹ צוֹאָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְחִיב לְבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[66]. הָיָה הַכֹּתֶל שֶׁלּוֹ וְשֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[67] - יְדוֹן מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה: מֶחֱצָה שֶׁלּוֹ[68] מֻתָּר בַּהֲנָאָה, וְשֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה. אֲבָנָיו, עֵצָיו וַעֲפָרוֹ, הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה[69].

61) באופן זמני. 62) (שם) אבל אם מתחילה הקצה את האבן שתשמש בסיס לאליל בקביעות - הרי היא אסורה כעבודה־זרה עד שיבטלנה הנכרי, כמבואר בסמוך (ה"ט). 63) שהיה אחד מכתליו משמש קיר לבית עבודה־זרה. 64) שהרי בונה בית לעבודת־זרה. ובירושלמי מפרש: שהיה בנין ביתו קודם לבית עבודה־זרה, שאם לא כן, הרי אסור לישראל לסמוך ביתו בקיר בית עבודה־זרה. 65) כנוסח המשנה (ע"ז פ"ג, מ"ו): כונס בתוך שלו ארבע אמות ובונה"; וכן הרמב"ם כתב־יד אברבנאל. 66) (ע"ז מז.). 67) שעובי הכותל, חציו של עבודה זרה וחציו של ישראל. 68) האבנים שלו מותרות, וכגון שמכיר איזו אבנים הן שלו; אבל אם אינו מכירן - אסורות, אלא שיכול למכור לנכרי חלקו בכל מקום שהוא (ר"ן, בשם הירושלמי, שם). 69) כנוסח אוקספורד.

1 **ו. כֵּיצַד מְאַבֵּד[70] עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּשְׁאָר דְּבָרִים**
2 **הָאֲסוּרִים בְּגִלָּלָהּ, כְּגוֹן מְשַׁמְּשֶׁיהָ וְתִקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ?**
3 **שׁוֹחֵק וְזוֹרֶה לָרוּחַ[71], אוֹ שׁוֹרֵף וּמֵטִיל לְיָם הַמֶּלַח[72].**

70) שמצוה עליו לאבדה, כמבואר לעיל (פ"ז, ה"א). 71) ואף על פי שתיעשה זבל ותועיל לקרקע - אין חוששים לה, כי הזבל האסור והקרקע המותר מגדלים את הצמחים, וכבר נתבאר לעיל (פ"ז, ה"א): כ"שזה וזה גורם - מותר". 72) שאין ספינות עוברות שם (מלשון רש"י, פסחים כח.), וראה בבאורנו לעיל (פ"ז, ה"יג). אבל לזרקו לים כשהוא שלם - אסור (ע"ז מג:). ויש מפרשים דברי רבינו לצדדים: "או שורף", הכוונה לאליל של עץ שאפשר לשרפו ואין צורך בזרייתו לרוח, או בהטלתו לים המלח; ואליל של מתכת שאי אפשר לשרפו - אפשר להטילו לים המלח בלי שחיקה; ואם אינו רוצה לטרוח ללכת לים המלח, ישחקנו ויזרנו לרוח, באופן ששלשה דרכים באיבוד עבודה־זרה: שחיקה וזרייה לרוח, שריפת אליל של עץ, או הטלה לים המלח אפילו כשהוא שלם (מרכבת המשנה). השווה דברי רבינו (הלכות חמץ ומצה, פ"ג).

4 **ז. דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ תְּפִיסַת יַד אָדָם שֶׁנֶּעֱבַד, כְּגוֹן הָרִים**
5 **וּבְהֵמָה וְאִילָן - אַף־עַל־פִּי שֶׁהַנֶּעֱבָד עַצְמוֹ מֻתָּר**
6 **בַּהֲנָאָה, צְפּוּיוֹ[73] אָסוּר בַּהֲנָאָה. וְהַנֶּהֱנֶה בְּכָל־שֶׁהוּא**
7 **מֵהֶן, לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב**
8 **עֲלֵיהֶם"[74]. וְכָל צְפּוּיֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[75] הֲרֵי הֵן בִּכְלַל**
9 **מְשַׁמְּשֶׁיהָ[76].**

73) אם ציפה את ההר כסף או זהב. וכסף וזהב לאו דווקא, אלא כל מיני ציפוי לנוי. 74) גזירת הכתוב היא: שכל ש"עליהם", אפילו שעל "נעבד מחובר" - נאסר (ע"ז מה.). ואף על פי ששאר משמשי עבודה־זרה לוקה עליהם שתים, כמבואר לעיל (פ"ז, ה"ב), אין הציפוי של נעבד מחובר נאסר אלא משום: "לא תחמוד כסף וזהב"; אבל ציפויו של "נעבד תלוש", כשאר משמשי עבודה־זרה הוא שחייבים עליהם שתים ("נר מצוה", בפירושו ל'ספר המצוות' לרבינו ל"ת, כב). 75) של אלילים תלושים. 76) ולוקים עליהם שתים, משום משמשי עבודה־זרה. וכן לענין ביטול: שאם ביטל הנכרי את האליל בטלו משמשיה מאליהם, כמבואר בסמוך (ה"ט).

10 **ח. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל נָכְרִים שֶׁבִּטְּלוּהָ נָכְרִים קֹדֶם[77]**
11 **שֶׁתָּבֹא לִידֵי יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת בַּהֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר:**
12 **"פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ" - כְּשֶׁשָּׂבוּ לְיֶדֵינוּ**
13 **וְהֵן נוֹהֲגִין בָּהֶם אֱלָהוּת; אֲבָל אִם בִּטְּלוּם, הֲרֵי אֵלּוּ**
14 **מֻתָּרִין[78].**

77) כי אם כבר באה לידי ישראל - לא מועיל לה ביטול, כמבואר בסמוך. 78) (תוספתא דע"ז, פ"ו; ע"ז נב.) דרשו: "מנין לנכרי שפוסל אלהיו? שנאמר: פסילי אלהיהם תשרפון באש". ועוד אמרו (שם): כתוב: "לא תחמוד כסף וזהב עליהם", וכתוב: "ולקחת לך" - הא כיצד? פסלו לאלוה - לא תחמוד; פסלו מאלוה (ביטלו) - ולקחת לך.

15 **ט. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם[79].**
16 **אֲפִלּוּ הָיָה לְנָכְרִי בָּהּ שֻׁתָּפוּת[80], אֵין בִּטּוּלוֹ מוֹעִיל**
17 **כְּלוּם, אֶלָּא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה לְעוֹלָם וּטְעוּנָה גְּנִיזָה[81].**
18 **וְכֵן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל נָכְרִי שֶׁבָּאת לְיַד יִשְׂרָאֵל,**
19 **וְאַחַר־כָּךְ בִּטְּלָהּ הַנָּכְרִי - אֵין בִּטּוּלוֹ מוֹעִיל כְּלוּם,**
20 **אֶלָּא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה לְעוֹלָם[82]. וְאֵין יִשְׂרָאֵל מְבַטֵּל**
21 **עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וַאֲפִלּוּ בִּרְשׁוּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים[83].**
22 **עוֹבֵד כּוֹכָבִים קָטָן אוֹ שׁוֹטֶה אֵינוֹ מְבַטֵּל עֲבוֹדַת**
23 **כּוֹכָבִים[84]. וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁבִּטֵּל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, בֵּין**
24 **שֶׁלּוֹ, בֵּין שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֲחֵרִים, בְּעַל כָּרְחוֹ,**
25 **אַף־עַל־פִּי שֶׁאָנְסוֹ יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ - הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה;**
26 **וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא הַנָּכְרִי הַמְבַטֵּל עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים;**
27 **אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֵין בִּטּוּלוֹ**
28 **בִּטּוּל[85]. הַמְבַטֵּל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - בִּטֵּל מְשַׁמְּשֶׁיהָ[86].**
29 **בִּטֵּל מְשַׁמְּשֶׁיהָ - מְשַׁמְּשֶׁיהָ מֻתָּרִים, וְהִיא אֲסוּרָה**
30 **בַּהֲנָאָה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה, עַד שֶׁיְּבַטְּלֶנָּה. וְתִקְרֹבֶת עֲבוֹדַת**
31 **כּוֹכָבִים אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם[87].**

79) סמכו חז"ל על הפסוק: "ארור האיש אשר יעשה פסל... ושם בסתר" (דברים כז, טו) - אין לה תקנה אלא גניזה (ע"ז, שם). 80) וזה ביטל את חלקו, אין אנו אומרים: ישראל על דעת הנכרי הוא עובדה, ומתוך שהנכרי ביטל את חלקו יהיה חלקו של ישראל מבוטל מאליו - אלא ישראל על דעת עצמו עובדה ואינו תלוי בביטול הנכרי שותפו (שם, נג.). 81) קבורה בקרקע; לא כעבודה־זרה של נכרי הטעונה שחיקה וזרייה לרוח, או שריפה. וכדעת התוספות (יבמות קד.). 82) (ע"ז סד:). 83) שהנכרי נתן לו רשות לבטל אליל שלו, אין ביטול של ישראל מועיל כלום - כי לא נאמרה תורת ביטול אלא לנכרי בלבד (שם, נב:). 84) כי אינו יודע בטיב עבודה־זרה ומשמשיה ואין ביטולו מועיל, כפי שיתבאר בסמוך. 85) "אמר רבי יהושע בן־לוי: פעם אחת הייתי מהלך אחר רבי אלעזר הקפר בריבי בדרך ומצא שם טבעת ועליה צורת דרקון. ומצא נכרי קטן ולא אמר לו כלום; מצא נכרי גדול ואמר לו: בטֵלָה! ולא ביטלה. סטרו וביטלה. באותה שעה למדתי ממנו שלשה

דברים: שנכרי מבטל עבודה־זרה של חברו, וכל מי שאינו יודע בטיב עבודה־זרה אינו מבטל, ושנכרי מבטל אפילו בעל כרחו (ע"ז מג.). 86) (שם, נב:). 87) שנאמר: ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים (תהלים קו, יח) - מה מת אין לו ביטול לעולם (שאסור בהנאה לעולם) אף תקרובת עבודה־זרה אינה בטלה עולמית (שם, נ.).

1 **י. כֵּיצַד מְבַטְּלָהּ? קָטַע רֹאשׁ חָטְמָהּ, רֹאשׁ אָזְנָהּ,**
2 **רֹאשׁ אֶצְבָּעָהּ; פְּחָסָהּ[88] בְּפָנֶיהָ, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא**
3 **חִסְּרָהּ; אוֹ שֶׁמְּכָרָהּ לְצוֹרֵף יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זוֹ[89] בְּטֵלָה.**
4 **אֲבָל אִם מִשְׁכְּנָהּ אוֹ מְכָרָהּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[90] אוֹ**
5 **לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ צוֹרֵף, אוֹ שֶׁנָּפְלָה עָלֶיהָ מַפֹּלֶת וְלֹא**
6 **פִנָּהּ; גְּנָבוּהָ לִסְטִים וְלֹא תָּבְעוּהָ; רָקַק בְּפָנֶיהָ,**
7 **הִשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ, גָּרָרָהּ[91], זָרַק בָּהּ אֶת הַצּוֹאָה - הֲרֵי**
8 **זוֹ אֵינָהּ בְּטֵלָה[92].**

88) היכה בפטיש על פניה ומיעך צורתה. 89) כי יודע הוא מראש שהצורף ישברנה ויתיכנה לעשות ממנה כלים שונים (שם, נג.); אבל מכרה לצורף נכרי עדיין לא ביטלה, כי סובר המוכר שהצורף הנכרי יעבדנה ולא ישברנה. 90) ואפילו צורף. 91) בטיט, סחוב והשלך (רש"י). 92) כי בכל אלה אין עוד הוכחה גמורה שמתכוון לבטלה, כי ייתכן שכעס עליה לשעה ואחרי עבור כעסו ישוב ויעבדנה, וחכמינו ז"ל סמכו על המקרא: "והיה כי ירעב והתקצף, וקלל מלכו ובאלהיו ופנה למעלה, ואל ארץ יביט והנה צרה וגו' (ישעיה ח, כא־כב) - אף על פי שקילל מלכו ואלהיו, חוזר ל"הביט אל ארץ", לעבוד עבודה־זרה שלו (שם).

9 **יא. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁהִנִּיחוּהָ עוֹבְדֶיהָ - בִּשְׁעַת**
10 **שָׁלוֹם[93], מֻתֶּרֶת בַּהֲנָאָה, שֶׁהֲרֵי בְּטָלוּהָ[94]; בִּשְׁעַת**
11 **מִלְחָמָה, אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִנִּיחוּהָ אֶלָּא מִפְּנֵי**
12 **הַמִּלְחָמָה. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁנִּשְׁבְּרָה מֵאֵלֶיהָ -**
13 **שְׁבָרֶיהָ אֲסוּרִים[95] בַּהֲנָאָה, עַד שֶׁיְּבַטְּלוּהָ. לְפִיכָךְ,**
14 **הַמּוֹצֵא שִׁבְרֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין**
15 **בַּהֲנָאָה, שֶׁמָּא לֹא בְּטָלוּהָ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[96]. וְאִם**
16 **הָיְתָה שֶׁל פְּרָקִים[97], וְהֶדְיוֹט[98] יָכוֹל לְהַחֲזִירָם - צָרִיךְ**
17 **לְבַטֵּל כָּל פֶּרֶק וּפֶרֶק מִפְּרָקֶיהָ[99]. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל**
18 **לְהַחֲזִיר - כֵּיוָן שֶׁבִּטֵּל אֵבֶר אֶחָד מִמֶּנָּה, בָּטְלוּ כָּל**
19 **הַשְּׁבָרִים[100].**

93) ואין דעתם לחזור. 94) ולפיכך לא לקחוה עמהם (שם, נג:). 95) (שם, מא:) כי עובדים הם אפילו לשברים. 96) אף על פי שיש לומר: הנכרי ביטלה ולפיכך שברה, אין אנו מקילים בה כל כך. הואיל והיא ודאי עבודה־זרה, וספק ביטלוה או לא - ואין ספק מוציא מידי ודאי (ע"ז מא:). 97) של חוליות קטנות ונתפרקו חוליותיה. 98) מי שאינו אומן לכך. 99) ואין האחד ניתר בביטול חבירו. 100) כי הואיל ואין ההדיוט יכול להחזירם הרי זה נידון ככלי שבור, ובביטול כל שהוא נתבטל ומותר (שם מט:).

20 **יב. מִזְבֵּחַ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁנִּפְגַּם[101] - עַדַיִן הוּא**
21 **אָסוּר בַּהֲנָאָה, עַד שֶׁיִּנָּתֵץ רֻבּוֹ[102] בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים.**
22 **וּבִימוֹס[103] שֶׁנִּפְגַּם - מֻתָּר[104]. אֵי־זֶהוּ בִימוֹס וְאֵי־זֶה**
23 **הוּא מִזְבֵּחַ? בִּימוֹס - אֶבֶן אַחַת, מִזְבֵּחַ - אֲבָנִים**
24 **הַרְבֵּה[105]. וְכֵיצַד מְבַטְּלִין אַבְנֵי מַרְקוּלִיס? בְּיָוָן שֶׁנָּפְנָה**
25 **מֵהֶם בְּנָיָן אוֹ חֻפָּה בָּהֶן[106] אֶת הַדְּרָכִים וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ**
26 **- הֲרֵי הֵן מֻתָּרִין בַּהֲנָאָה[107]. כֵּיצַד מְבַטְּלִים אֶת**
27 **הָאֲשֵׁרָה? קוֹרְסֵם[108] מִמֶּנָּה עָלֶה אוֹ זָרָק מִמֶּנָּה**
28 **יוֹנֵק[109]; נָטַל מִמֶּנָּה מַקֵּל אוֹ שָׁרְבִיט, אוֹ שֶׁשָּׁפָאָהּ[110]**
29 **שֶׁלֹּא לְצָרְכָּהּ[111] - הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה[112]. שָׁפָאָהּ לְצָרְכָּהּ[113]**
30 **- הֵיא אֲסוּרָה, וּשְׁפָאֶיהָ[114] מֻתָּרִים. וְאִם הָיְתָה שֶׁל**
31 **יִשְׂרָאֵל - בֵּין לְצָרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא לְצָרְכָּהּ, בֵּין הִיא וּבֵין**
32 **שְׁפָאֶיהָ - אֲסוּרָה לְעוֹלָם[115], שֶׁעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל**
33 **יִשְׂרָאֵל אֵין לָהּ בִּטּוּל לְעוֹלָם.**

101) שניתץ מקצתו. 102) (שם, נג:) כי כל זמן שלא ניתץ רובו עדיין דעתם עליו לתקנו. וסמכו חכמינו על הפסוק: בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנופצות לא יקומו אשרים וחמנים (ישעיה כז, ט), אם נופץ כאבני גיר - לא יקומו אשרים וחמנים, ואם לא - יקומו, עוד יקריבו עליו (שם, נד.). 103) אבן שמעמידים עליה עבודה־זרה, והיא משמשת בסיס לה. 104) כי הואיל ונפגמה משליכים אותה ונותנים אחרת במקומה. 105) (שם, נג:). 106) כיסה, ריצף. 107) (שם, נ.) בלי כל חשש. ואפילו רבי מנחם בר' סימאי שהיה נקרא בנם של קדושים, מפני שלא היה מסתכל בצורה של מטבע משום חשש של עבודה־זרה, היה מהלך עליהן. 108) קטף. 109) חתך ענף רך. 110) שהחליקה במקצועה. 111) לא כדי ליפותה, אלא מפני שהוא צריך לשפאים להסיק בהם, או לצורך תשמיש אחר. 112) (שם, מט:), מפני שבמעשים אלה גילה דעתו שבזויה היא בעיניו וכבר ביטלה, כי על כן משתמש הוא בה לצרכיו: היא משמשת אותו ולא להיפך. 113) ליפותה. 114) השבבים הדקים הנופלים מתחת המקצועה. 115) (שם).

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) איסור משא ומתן עם עובדי עבודה־זרה בחגיהם ולפני חגיהם.

34 **א. שְׁלֹשָׁה יָמִים לִפְנֵי חַגָּם שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אָסוּר**
35 **לִקַּח[2] מֵהֶם וְלִמְכֹּר לָהֶם דָּבָר הַמִּתְקַיֵּם[3]; לְלוֹת מֵהֶן[4]**
36 **וּלְהַלְוֹתָם[5], לְפָרַע[6] מֵהֶן וְלִפְרֹעַ לָהֶם מִלְוֶה בִּשְׁטָר[7]**
37 **אוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן[8]. אֲבָל מִלְוֶה עַל־פֶּה נִפְרָעִין מֵהֶן,**
38 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמַצִּיל[9] מִיָּדָם. וּמֻתָּר לִמְכֹּר לָהֶן דָּבָר**
39 **שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם, כְּגוֹן יְרָקוֹת וְתַבְשִׁיל, עַד[10] יוֹם חַגָּם.**
40 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[11]? בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל[12], אֲבָל בִּשְׁאָר**
41 **אֲרָצוֹת[13], אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא יוֹם חַגָּם בִּלְבָד. עָבַר וְנָשָׂא**
42 **וְנָתַן עִמָּהֶן בְּאוֹתָן הַשְּׁלֹשָׁה יָמִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר**
43 **בַּהֲנָאָה. וְהַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּיוֹם חַגָּם עִמָּהֶן, הֲרֵי זֶה**
44 **אָסוּר בַּהֲנָאָה[14].**

2) (ע"ז ב.) כי על ידי זה שהנכרי ירויח במכירת סחורתו,

או ישיג בקנייתו את המצרכים הנחוצים לו לשמחת החג, ישמח ויודה לאלהיו והישראל יהיה הגורם בדבר. 3) המשתמר ואינו מתקלקל מהר, שאז יראהו הנכרי ביום חגו וישמח בו. ולקחת ממנו: בין דבר המתקיים ובין דבר שאינו מתקיים - אסור. כי דמי החפץ הנמכר המונחים ברשותו משמחים לבו והוא מודה לעבודה־זרה (ע"ז ו:). 4) שיש לחשוש שמא יודה לאלהיו על שהישראל נצרך לו. 5) אף על פי שנצטרך לישראל, אבל לא ידע מחסור ביום חגו ויודה לעבודה־זרה. 6) לקבל ממנו תשלום חוב. ואף על פי שהוא מצטער בשעת הפרעון, אבל שמח הוא לאחר זמן, וישמח למחר ביום אידו (שם, ב.). 7) הואיל והכסף בטוח ואין פה הצלת ממון - אסור לו להיפרע מהם (שם, ו:). 8) (ירושלמי, ע"ז פ"א, ה"א). 9) (ע"ז ו:). 10) הואיל וביום חגם לא יהיה כבר, או שיהיה כבר מקולקל ונשחת ושוב לא ישמח בו ולא יודה (שם). 11) שכל אלה אסורים. 12) שאין אנו זקוקים להם ואין אנו מתפרנסים מהם. 13) שבתוכם אנו יושבים ופרנסתו מהם (שם, יא:). 14) (שם, ו:). וכבר נפסקה ההלכה (שו"ע יו"ד קמח, סעיף יב): שאין הדברים הללו אמורים אלא בזמנם: אבל בזמן הזה שאינם בקיאים בטיב האלילים - מותר לשאת ולתת עמהם ביום חגם, ללוות ולהלוות וכדומה (על פי הרשב"א והתוספות, ע"ז ב.). והרמ"א מוסיף שם: ואפילו לתת מעות לכהניהם אין איסור, כי אין עושים מהם תקרובת או נוי לעבודה־זרה אלא אוכלים ושותים בהם.

1 **ב. וְאָסוּר לְשָׁלֵחַ דּוֹרוֹן[15] לְנָכְרִי בְּיוֹם אִידוֹ[16], אֲלָא־**
2 **אִם־כֵּן נוֹדַע לוֹ שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְאֵינוֹ**
3 **עוֹבְדָהּ[17]. וְכֵן נָכְרִי שֶׁשָּׁלַח דּוֹרוֹן לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם חַגּוֹ,**
4 **לֹא יְקַבְּלֶנּוּ מִמֶּנּוּ. וְאִם חָשַׁשׁ לְאֵיבָה[18] - נוֹטְלוֹ**
5 **בְּפָנָיו, וְאֵינוֹ נֶהֱנֶה בּוֹ עַד שֶׁיּוֹדַע לוֹ שֶׁזֶּה הַנָּכְרִי אֵינוֹ**
6 **עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְאֵינוֹ מוֹדֶה בָּהּ[19].**

15) מתנה. 16) כינוי ליום חגו של עובד־כוכבים, מלשון הכתוב: כי קרוב יום אידם (דברים לב, לה). 17) (ע"ז סה.). 18) שיגרום סירובו לקבל ממנו את הדורון. 19) (שם, ו:).

7 **ג. הָיָה אִידָן שֶׁל אוֹתָן עוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יָמִים**
8 **הַרְבֵּה, שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה אוֹ עֲשָׂרָה - כָּל אוֹתָן**
9 **הַיָּמִים בְּיוֹם אֶחָד הֵן, וְכֻלָּן אֲסוּרִין עִם שְׁלֹשָׁה יָמִים**
10 **לִפְנֵיהֶן[20].**

20) (ע"ז ח.) ובמשנה מנו חכמים את חגיהם, וביניהם חגים הנמשכים שמונה ימים, כגון: "קלנדא" הנמשך שמונה ימים אחר תקופת טבת, היא התחלת שנתם: ו"סטרנורא" הנמשך שמונה ימים הוא גם הוא לפני תקופת טבת בסוף השנה למנינם. ואף על פי שארוכים הם אסרו חכמינו גם שלשה ימים לפניהם.

11 **ד. כְּנַעֲנִים עוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הֵם, וְיוֹם רִאשׁוֹן**
12 **הוּא יוֹם אִידָם. לְפִיכָךְ אָסוּר לָתֵת וְלָשֵׂאת עִמָּהֶם**
13 **בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל יוֹם חֲמִישִׁי וְיוֹם שִׁשִּׁי שֶׁבְּכָל שַׁבָּת**
14 **וְשַׁבָּת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר יוֹם רִאשׁוֹן עַצְמוֹ, שֶׁהוּא**
15 **אָסוּר בְּכָל מָקוֹם. וְכֵן נוֹהֲגִין עִמָּהֶם בְּכָל אֵידֵיהֶם[21].**

21) עיין לעיל בפרקנו (ה"א, הערה יג).

16 **ה. יוֹם שֶׁמִּתְכַּנְּסִין בּוֹ עוֹבְדֵי כוֹכָבִים לְהַעֲמִיד לָהֶם**
17 **מֶלֶךְ, וּמַקְרִיבִין וּמְקַלְּסִים לֵאלֹהֵיהֶם - יוֹם חַגָּם הוּא,**
18 **וַהֲרֵי הוּא כְּשֶׁאָר חַגֵּיהֶם[22]. אֲבָל עוֹבֵד כּוֹכָבִים**
19 **שֶׁעוֹשֶׂה הוּא חַג לְעַצְמוֹ, וּמוֹדֶה לַכּוֹכָב שֶׁלּוֹ וּמְקַלְּסוֹ**
20 **בַּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד בּוֹ, וְיוֹם תִּגְלַחַת זְקָנוֹ אוֹ בְּלוֹרִיתוֹ[23],**
21 **וְיוֹם שֶׁעָלָה בּוֹ מִן הַיָּם וְשֶׁצָּא מִבֵּית־הָאֲסוּרִים, וְיוֹם**
22 **שֶׁעָשָׂה בּוֹ מִשְׁתֶּה[24] לְבָנוֹ, וְכֵיוֹצֵא בָּאֵלּוּ - אֵינוֹ אָסוּר**
23 **אֶלָּא אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְאוֹתוֹ[25] הָאִישׁ בִּלְבָד. וְכֵן יוֹם**
24 **שֶׁמֵּימוֹת לָהֶן בּוֹ מֵת וַיַּעֲשׂוּהוּ חַג[26] - אוֹתָם הָעוֹשִׂים**
25 **אֲסוּרִין אוֹתוֹ הַיּוֹם. וְכָל מִיתָה שֶׁשּׂוֹרְפִין בָּהּ כֵּלִים[27]**
26 **וּמְקַטְּרִים קְטֹרֶת[28], בְּיָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[29].**
27 **אֵין יוֹם הֶחָג אָסוּר, אֶלָּא לְעוֹבְדֵיהּ בִּלְבַד, אֲבָל אוֹתָם**
28 **שֶׁשְּׂמֵחִים בּוֹ וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין, וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ מִפְּנֵי**
29 **מִנְהָג[30] אוֹ מִפְּנֵי כְּבוֹד הַמֶּלֶךְ, אֲבָל הֵם אֵין מוֹדִין בּוֹ**
30 **- הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמָּהֶן[31].**

22) ששלשה ימים לפניהם - אסורים. 23) מניחים השער באמצע הראש, ומגלחים כל מה שסביבותיו. השער האמצעי שנשאר נקרא: בלורית, ופעם בשנה יגלחו אותה (על פי פירוש המשנה לרבינו, ע"ז פ"א, מ"ג). 24) סעודת נישואין. 25) פרט למשועבדיו, כלומר: משרתיו והסרים למשמעתו אינם בכלל איסור זה ומותר לישא וליתן עמהם, ואין חוששים שילכו ויודו לעבודה־זרה ביום חג אדוניהם (ע"ז ח.). 26) משנה לשנה. 27) כגון: מיטתו וכלי תשמישי המת, כדרך ששורפים על המלכים ביום מותם, ככתוב (ירמיה לד, ה): בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים אשר היו לפניך כן ישרפו לך. ושריפה זו - חשיבות היא להם, כלומר: אין אדם אחר ראוי להשתמש במה שנשתמש בו זה (ע"ז יא., ובר"ן שם). 28) (ירושלמי, ע"ז פ"א, ה"ב). 29) מרוב חשיבות המת קבעו יום מותו לחג (ע"ז ח.). 30) משום שלום המדינה שהם חוסים בצלה. 31) (שם, ח:).

31 **ו. דְּבָרִים שֶׁהֵן מְיֻחָדִין לְמִין מִמִּינֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[32]**
32 **שֶׁבְּאוֹתוֹ מָקוֹם, אָסוּר לְמֹכֶר לְעוֹבְדֵי אוֹתָהּ עֲבוֹדַת**
33 **כּוֹכָבִים[33] שֶׁבְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם לְעוֹלָם[34]; וּדְבָרִים שֶׁאֵינָן**
34 **מְיֻחָדִין לָהּ, מוֹכְרִין אוֹתָם סְתָם[35]. וְאִם פֵּרַשׁ הָעוֹבֵד**
35 **כּוֹכָבִים שֶׁהוּא קוֹנֶה אוֹתָם לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - אָסוּר**
36 **לְמֹכֶר לוֹ[36], אֲלָא־אִם־כֵּן פָּסְלוֹ מִלְּהַקְרִיבוֹ[37] לַעֲבוֹדַת**
37 **כּוֹכָבִים, לְפִי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין חָסֵר לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים.**

32) כגון תאנות לבנות ולבונה זכה, כמבואר (שם, יג:). 33) (שם) לפי שיקריבום לעבודה־זרה, ועובר ישראל משום: "ולפני עור לא תתן מכשול", כי גם בני נח הוזהרו על עבודה־זרה. 34) אפילו שלא בימי חגם. 35) כל שאינו מפרש בשעת הקנייה שלצורך עבודה־זרה הוא קונה.

36) אפילו דברים שאינם מיוחדים לעבודה־זרה. 37) כגון שקטע בטרם שמכר אצבע מתרנגול לבן שנהגם להקריבו לעבודה־זרה, שמאחר שמחוסר אבר הוא שוב לא יקריבוהו (שם).

1 **ז. הָיוּ מְעֹרָבִין דְּבָרִים הַמְיֻחָדִין עִם דְּבָרִים שֶׁאֵין**
2 **מְיֻחָדִין, כְּגוֹן לְבוֹנָה זַכָּה[38] בִּכְלַל לְבוֹנָה שְׁחֹרָה[39] -**
3 **מוֹכֵר הַכֹּל סָתָם, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יַלְקֵט הַזַּכָּה**
4 **לְבַדָּהּ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[40].**

38) המיוחדת לעבודה־זרה. 39) שאינה מיוחדת. 40) (שם). "מותר למכור לו תרנגול בין התרנגולים", כלומר: אף על פי שתרנגול לבן מיוחד לעבודה־זרה ואסור למכרו בפני עצמו, אבל אם מוכר לו הרבה תרנגולים מצבע אחר וביניהם נמצא תרנגול לבן - מותר למכרו עם השאר, כי מכיון שקונה גם תרנגולים אחרים, מוכח הדבר שלא לשם עבודה־זרה הוא קונה. וכן בכל הדברים המעורבים. וראוי להעיר שבגמרא (שם, יד.) אמרו: "ומכולם הוא מוכר להם חבילה. וכמה חבילה? - משקל שלשה מנים", כלומר: שמותר למכור להם כמות גדולה של "מינים המיוחדים לעבודה־זרה", ואין אנו חוששים שיקריבום לעבודה־זרה, כי ודאי לסחורה הם מתכוננים. ושמא תאמר: עדיין יש חשש של מכירת "דברים המיוחדים לעבודה־זרה" לשם עבודה־זרה, שיש לחשוש שהסוחרים ימכרום לצורכים שהם יקריבום? כבר השיבו בגמרא (שם) על "לפני עור" חוששים, על "לפני דלפני" אין אנו חוששים - כי כל שאין הצרכן קונה מידינו אנו, אין אנו אחראים לו.

5 **ח. כְּשֵׁם שֶׁאֵין מוֹכְרִין לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים דְּבָרִים**
6 **שֶׁמַּחֲזִיקִין[41] בָּהֶן יְדֵיהֶן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כָּךְ אֵין**
7 **מוֹכְרִין לָהֶם דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֶזֶק לָרַבִּים[42], כְּגוֹן דֻּבִּים**
8 **וַאֲרָיוֹת וּכְלֵי־זַיִן וּכְבָלִים וְשַׁלְשְׁלָאוֹת[43]; וְאֵין**
9 **מַשְׁחִיזִין[44] לָהֶם אֶת הַזַּיִן[45]. וְכֹל שֶׁאָסוּר לִמְכֹּר**
10 **לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אָסוּר לִמְכֹּר לְיִשְׂרָאֵל הֶחָשׁוּד לִמְכֹּר**
11 **לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים. וְכֵן אָסוּר לִמְכֹּר כְּלֵי נֶזֶק לְיִשְׂרָאֵל**
12 **לְסָטִים[46].**

41) שמסייעים להם. 42) כדי שלא יזיקו בהם את ישראל (ע"ז, טו:). 43) שקושרים בהם ידי בני אדם ורגליהם ומענים אותם. 44) מחדדים. 45) כגון: החרב והרומח. 46) (שם) אף על פי שאינו רוצח ואינו חשוד על שפיכות דמים, אבל מתוך שהוא גזלן השומט ממון מידי בעליו ונמלט, וכשרודפים אחריו הוא נלחם בנשק ומציל עצמו, ובינתים יאבד זה ממונו (מלשון רש"י, שם).

13 **ט. הָיוּ יִשְׂרָאֵל שׁוֹכְנִים בֵּין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְכָרְתוּ**
14 **לָהֶם בְּרִית - מֻתָּר לִמְכֹּר כְּלֵי־זַיִן לְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ**
15 **וְגִיסְוָתָיו[47], מִפְּנֵי שֶׁעוֹשִׂים בָּהֶם מִלְחָמָה עִם צָרֵי**
16 **הַמְּדִינָה לְהַצִּילָהּ, וְנִמְצְאוּ מְגִנִּים עָלֵינוּ, שֶׁהֲרֵי אָנוּ**
17 **שְׁרוּיִין בְּתוֹכָם[48]. עִיר[49] שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עַבוֹדַת כּוֹכָבִים,**
18 **מֻתָּר לְהַלֵּךְ חוּצָה[50] לָהּ, וְאָסוּר לְהִכָּנֵס בְּתוֹכָהּ[51]. הָיָה**
19 **חוּצָה לָהּ עַבוֹדַת כּוֹכָבִים - מֻתָּר לְהַלֵּךְ בְּתוֹכָהּ.**

47) חיילות שלו. 48) (שם, טז.). 49) בדפוסים האחרונים נמשכת הלכה זו להלכה ט' שלפניה, אבל מתוך מרוצת הדברים נראה שכאן התחלת הלכה חדשה: וכן נראה מתוך הדפוסים הישנים. 50) שאין הם נמשכים אחרי עבודה־זרה שבעיר הסמוכה להם. 51) (ע"ז יא:). וכה יאמר שם רבינו בפירושו למשנה: "לפי שאסור להיכנס בעיר שיש בה עבודה־זרה, כל שכן לדור בתוכה, וכל שכן לסחור בה" וכו'. אבל רוב המפרשים והראב"ד בראשם, מפרשים את המשנה (ע"ז, שם): שבעיר שיש בה יריד ידובר, וכל האיסור אינו אלא לשאת ולתת עמהם: אבל הכניסה לתוכה בלא משא ומתן - אין בה איסור, אם לא ביום חגם שיש לחוש שמא ישא ויתן עמהם.

20 **י. הַהוֹלֵךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אָסוּר לוֹ לַעֲבֹר[52] בְּעִיר**
21 **שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עַבוֹדַת כּוֹכָבִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
22 **בִּזְמַן שֶׁהַדֶּרֶךְ מְיֻחֶדֶת[53] לְאוֹתוֹ מָקוֹם; אֲבָל אִם יֵשׁ**
23 **שָׁם דֶּרֶךְ אַחֶרֶת, וְנִקְרֶה[54] וְהָלַךְ בָּזוֹ - מֻתָּר[55].**

52) אפילו שלא לשהות בתוכה, אלא לעבור דרכה לעיר אחרת - מפני שאסור ליהנות מאותה הדרך. 53) שאין דרך אחרת להגיע לאותו מקום אלא דרך עיר זו, אז הוא נקרא: "נהנה". 54) וקרה מקרה. 55) כי אין הנאתו ניכרת, הואיל ואפשר לו ללכת דרך עיר אחרת (שם).

24 **יא. אָסוּר לִבְנוֹת עִם הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים כְּפָה[56]**
25 **שֶׁמַּעֲמִידִים בָּהּ עַבוֹדַת כּוֹכָבִים. וְאִם עָבַר וּבָנָה,**
26 **שְׁכָרוֹ מֻתָּר[57]. אֲבָל בּוֹנֶה הוּא לְכַתְּחִלָּה הַטְרַקְלִין אוֹ**
27 **הֶחָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אוֹתָהּ הַכְּפָה[58].**

56) בנין עשוי כמין קשת עם תקרה מקומרת ובה מעמידים את האליל, והרי זה כמשמשי עבודה־זרה. 57) (ע"ז יט:) כי משמשי עבודה־זרה אינם אסורים עד שיעבדו, אבל אסור לבנותה לכתחילה. 58) (שם טז.) "הגיע לכיפה מותר לבנות אפילו לכתחילה (הגהות הגר"א, יורה דעה קמג, ס"ק ו). והעיר הט"ז (שם, ס"ק ד), שאינו מותר אלא לסייע להם, כלשון המשנה (שם): "בונים עמהם", אבל שהישראל לבדו יהיה הבונה בלי עזרת הנכרים - ודאי שאסור.

28 **יב. עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עַבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְהָיוּ בָהּ חֲנֻיּוֹת**
29 **מְעֻטָּרוֹת[59] וְשֶׁאֵינָן מְעֻטָּרוֹת - הַמְּעֻטָּרוֹת אָסוּר לֵהָנוֹת**
30 **בָּהֶן, בְּכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָן[60], מִפְּנֵי שֶׁחִזְּקָתָן שֶׁבִּגְלַל**
31 **עַבוֹדַת כּוֹכָבִים נִתְעַטְּרוּ[61]; וְשֶׁאֵינָן מְעֻטָּרוֹת, מֻתָּרוֹת**
32 **בַּהֲנָאָה[62]. חֲנֻיּוֹת שֶׁל עַבוֹדַת כּוֹכָבִים[63], אָסוּר לִשְׁכֹּרָן,**
33 **מִפְּנֵי שֶׁמְּהַנֶּה עַבוֹדַת כּוֹכָבִים[64].**

59) מקושטות בוורדים והדסים או בפירות. 60) אפילו שלא מן הקישוט עצמו. 61) ולכן כל מה שבתוכן כ"דברים המיוחדים לעבודה־זרה" הם (שם, יב:). ורבים מפרשים טעם האיסור: מפני שחנויות אלה מעלות מכס לכהני עבודה־זרה ונתקשטו להיות מסומנות וניכרות - ולכן אסור לקנות בהן, כי מהנה הוא עבודה־זרה וכהניה (רש, י ור"ן). 62) (שם). 63) שהם קנין לעבודה־זרה. 64) (ירושלמי, ע"ז פ"ד, ה"ג).

יג. הַמּוֹכֵר בַּיִת לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, דָּמָיו אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה[65], וְיוֹלִיכֵם לְיָם הַמֶּלַח[66]. אֲבָל עוֹבְדֵי כוֹכָבִים שֶׁאָנְסוּ יִשְׂרָאֵל וְגָזְלוּ בֵּיתוֹ וְהֶעֱמִידוּ בּוֹ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, דָּמָיו מֻתָּרִין[67], וְכוֹתֵב[68] וּמַעֲלֶה בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶם[69].

65) (תוספתא דע"ז, פ"ז: גיטין מד.) משום קנס, שמכר ביתו לעבודה־זרה. 66) מבואר לעיל (פ"ז, ה"ט). וכבר שאלו ה"תוספות" (ע"ז מג: דיבור־המתחיל: "שוחק"): "וכי בכל שעה ילך לים המלח? ותירצו: שאפשר לשחוק ולזרות במקום שאינו מגדל צמחים, ולא נאמר: "ים המלח" אלא להצריך מקום שאינו מגדל צמחים. 67) שהרי אנוס הוא ואין לקנסו. 68) שטר מכירה. 69) בבתי דינם לחתום עליו. ואף על פי שהוא מחשיבם בזה שמחתימם על שטרו - מותר, מפני שהוא כמציל מידם (שם).

יד. וַחֲלִילִין[70] שֶׁל עוֹבְדֵי כוֹכָבִים, אָסוּר לִסְפֹּד בָּהֶן[71]. הוֹלְכִין לְיָרִיד[72] שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְלוֹקְחִין מֵהֶן בְּהֵמָה, עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, בְּגָיוּתָן[73], וּבָתִּים וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים, וְכוֹתֵב וּמַעֲלֶה בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶן[74], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמַצִּיל מִיָּדָם[75]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּלוֹקֵחַ מִבַּעַל־הַבַּיִת שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן מֶכֶס, אֲבָל הַלּוֹקֵחַ שָׁם מִן הַתַּגָּר[76], אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹתֵן מֶכֶס, וְהַמֶּכֶס לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְנִמְצָא זֶה מְהַנֶּה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. עָבַר וְלָקַח מִן הַתַּגָּר - אִם בְּהֵמָה לָקַח, מְנַשֵּׁר[77] פַּרְסוֹתֶיהָ מִן הָאַרְכֻּבָּה וּלְמַטָּה; וְאִם כְּסוּת וְכֵלִים לָקַח - יְרָקְבוּ. לָקַח מָעוֹת וּכְלֵי מַתָּכוֹת[78], יוֹלִיכֵם לְיָם הַמֶּלַח. לָקַח עֶבֶד - לֹא מַעֲלִים[79] וְלֹא מוֹרִידִין[80].

70) כלי־נשיפה שמספידים בהם את המת, כנזכר במשנה (ב"מ פ"ו, מ"א). 71) (תוספתא דע"ז, פ"ז). 72) שוק גדול שבאים אליו לסחורה מכל הסביבה, ושלא בימי חגם ידובר. 73) שהם עדיין נכרים: וכל שכן "עבדים כנענים" שכבר נמכרו פעם לישראל ונימולו ונמכרו אחר כך לנכרים - שהם חייבין אז במצוות שאין הזמן גרמא (ע"ז יג.). 74) אף על פי שתפארת וכבוד הוא להם, ויש לחשוש שיודו לאלילים על זה. 75) "שמתוך כך יהיו לו עדים ומסייעים להצילו מן העוררים" (לשון רש"י, שם). 76) סוחר. 77) מפיל. עוקר וחותך פרסותיה למטה מן הארכובה, מקום שאינו עושה טריפה: כי למעלה מן הארכובה נטרפת, ואסור לנו לטרוף בהמה בידים. וטעם ה"נישור" - כדי שלא ייהנה בה, כי אחרי שנעקרו פרסותיה אינה ראויה לעבודה וגם לשחטה ולאכלה - אסור (כדעת רש"י, שם). ושם בגמרא מצאו סמך ל"עיקור" זה, ממה שנאמר (יהושע יא, ו): "את סוסיהם תעקר". 78) שאינם נרקבים. 79) אותו מן הבור כשנפל לתוכו. 80) לבור ולהמיתו בידים, כדין כל הנכרים עובדי עבודה־זרה שלא מעלים ולא מורידים (שם, יג:). ודוקא "עבד בגויותו", אבל "עבד כנעני" הנימול - הרי הוא כישראל ומצוה להעלותו (שם).

טו. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁעָשָׂה לִבְנוֹ אוֹ לְבִתּוֹ מִשְׁתֶּה[81],

81) לשמחת נישואין. 82) (ע"ז ח.). 83) שאמר לו בפירוש: שמזמינו למסיבתו מחמת הנישואין. 84) שלא יימשך אחריה לעבדה על ידי התקרבותו היתירה, ולא כדעת רש"י (שם) המנמק את האיסור, מפני שהנכרי יודה לעבודה־זרה ויקריב לה תקרובת. 85) ואמרו (שם): רבי ישמעאל אומר: ישראל שבחוצה לארץ עובדי עבודה־זרה בטהרה הם (בלא כוונה, ואינם שמים על לב, רש"י). כיצד נכרי שעשה משתה לבנו וזימן כל היהודים שבעירו, אף על פי שאוכלים משלהם ושותים משלהם, ושמש שלהם עומד לפניהם - מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים (כינוי לתקרובת עבודה־זרה), שנאמר: "וקרא לך ואכלת מזבחו" - משעה שאתה קורא לו, מעלה אני על אכילתך כאילו היא מזבחו.

טז. בַּת יִשְׂרָאֵל לֹא תֵּינִיק אֶת בְּנָהּ שֶׁל עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים[86], מִפְּנֵי שֶׁמְּגַדֶּלֶת בֵּן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים; וְלֹא תְּיַלֵּד אֶת הַנָּכְרִית עַכּוּ"ם. אֲבָל מְיַלֶּדֶת הִיא בְּשָׂכָר, מִשּׁוּם אֵיבָה[87]. וְהַנָּכְרִית עַכּוּ"ם מְיַלֶּדֶת אֶת בַּת יִשְׂרָאֵל וּמְנִיקָה אֶת בְּנָהּ[88] בְּרְשׁוּתָהּ[89], כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּהֲרֹגֶנּוּ[90].

86) ואפילו בשכר, כי אין לחוש לאיבה שתתעורר על ידי זה, כי יכולה היא לומר: איני רוצה להתגנות בעיני בעלי (ע"ז כו). וכתבו ה"הגהות מיימוניות": שאם יש לה חלב הרבה והיא מצטערת - מותר לה להיניק משום רפואתה. 87) (שם). אבל בלא שכר אין חשש איבה, כי יכולה היא לומר: צריכה אני ללכת לעבודתי להרויח מזונותי. ובגמרא (שם) אמרו: שבשבת אסור לה ליילד אפילו בשכר, כי יכולה היא לומר: בנינו שישמרו את השבת - מותר לנו לחללה עליהם: שלכם, שאינם שומרי שבת - לא נחללה עליהם. וה"כסף־משנה" תמה: למה לא הזכיר רבינו הלכה זו? אבל באמת מביאה רבינו (הלכות שבת פ"ב, ה"יב), כי שם מקומה. 88) וביר‍ושלמי (ע"ז פ"ב, ה"א) למדוה ממקרא מפורש (ישעיה מט, כג): "והיו מלכים אומניך ושרותיהם מיניקותיך" - הרי שמותר לינוק מאשה נכרית. 89) בביתה של הישראלית ובנוכחותה. 90) (ע"ז כו.). וכתבו ה'תוספות' (שם) שאסור להשהות תינוק ותינוקת יחידים בבית הנכרי לרפואתם, מפני שחשודים על שפיכות־דמים. ואפילו הם גדולים קצת - אסור, שמא ימשכום למינות.

יז. הַהוֹלְכִין לְתַרְפּוּת[91] עַכּוּ"ם, אָסוּר לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמָּהֶן[92], וְהַבָּאִים מֵתָּרִין[93]. וְהוּא, שֶׁלֹּא יְהִיוּ קְשׁוּרִין[94] זֶה בָּזֶה, שֶׁאִם הָיוּ קְשׁוּרִין - שֶׁמָּא דַּעְתָּן לַחֲזֹר. יִשְׂרָאֵל הַהוֹלֵךְ לְתַרְפּוּת עַכּוּ"ם - בַּהֲלִיכָה מֻתָּר לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמּוֹ, שֶׁמָּא יַחֲזֹר בּוֹ[95], וּבַחֲזִירָה אָסוּר[96]. יִשְׂרָאֵל מוּמָר - בֵּין בַּהֲלִיכָה בֵּין בַּחֲזִירָה, אָסוּר[97].

91) כינוי של גנאי ודרך בזיון לבתי עבודה־זרה שהולכים אליהם מאמיניהם למרחוק. ולפי "הערוך" (ערך "תרף") מקורו בלשון רומית. "לעג וקלס" (תהלים מד, יד) מתורגם ממקנותא ותורפיתא. ובירושלמי (ע"ז פ"ב, ה"ג) פירשו: מלשון "תרפים" הנזכרים בתורה (בראשית לא, יט). 92) (ע"ז כט:) שילך ויודה לעבודה־זרה. וכן יש לחוש, שמא יקנו אצלנו דברים ויקריבום לעבודה־זרה. 93) כי אחרי שחזרו משם, אין לחוש עוד (שם, לב:). 94) שלא ילכו חבורות חבורות אלא בד בבד, ואז מסתמא ילך כל אחד לביתו ולא יחזור להודות (שם, לג.). 95) ולא ילך שמה כלל. 96) שיש לחוש שדבק בעבודה־זרה ויחזור להודות לה. 97) שיודה לע"ז בהליכתו ככל נכרי, וגם בחזירתו ישוב ויודה לה הואיל והוא אדוק בה ביותר (ע"ז לג.).

יח. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָלַךְ לְיָרִיד[98] שֶׁל עַכּוּ"ם - בַּחֲזִירָה אָסוּר לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמּוֹ, שֶׁמָּא עַכּוּ"ם מָכַר[99] לָהֶן שָׁם; וּדְמֵי עַכּוּ"ם בְּיַד יִשְׂרָאֵל אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, וּבְיַד עַכּוּ"ם מֻתָּרִין בַּהֲנָאָה[100]. וּמִפְּנֵי זֶה[101] נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין עִם עַכּוּ"ם הַבָּא[102] מִן הַתַּרְפּוּת שֶׁל עַכּוּ"ם[103], וְאֵין נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין עִם יִשְׂרָאֵל הַבָּא מִן הַתַּרְפּוּת[104] הַהוּא; וְלֹא עִם יִשְׂרָאֵל מוּמָר, לֹא בַּהֲלִיכָתוֹ[105] וְלֹא בַּחֲזִירָתוֹ[106].

98) שוק גדול שמתקבצים שם מכל הסביבה לסחורה ויש שם עבודה־זרה שעובדים אותה כל ימי היריד. 99) כי אילו היה בידו חפץ אחר למכור לא היה הולך שמה, אלא היה מוכרו כאן לנו (שם). 100) (שם, סד.). והטעם: כי מה שעבודה־זרה תופסת דמיה אנו למדים מ"והיית חרם כמוהו" (דברים ז, כו), "כל שאתה מהווה ממנו הרי הוא כמוהו" (ע"ז נד:). ופסוק זה בישראל נאמר ולא בבן נח, ולפיכך דמי עבודה־זרה ביד נכרי מותרים (תוספות שם, דיבור המתחיל: "מסתברא"). 101) שדמי עבודה־זרה ביד נכרים - מותרים. 102) אבל בהליכתו שם - אסור, כי יש לחוש שיודה לעבודה־זרה שביריד, כגירסת הרי"ף (ע"ז, פ"ב): "נכרי ההולך ליריד: בהליכתו - אסור, בחזירתו - מותר". והטעם: הואיל ויש עבודה־זרה ביריד שעובדים אותה, הרי זה כשלשה ימים לפני חגם שאסור לישא וליתן עמהם: אבל בחזירתו אין לחוש, שהרי לא ישוב להודות לעבודה־זרה. ולדמי עבודה־זרה אין לחוש - כי דמי עבודה־זרה ביד נכרי מותרים. 103) כנוסחת ונציה, דפוס קדום. ונוסח אחר: תרפות. 104) כי יש לחוש לדמי עבודה־זרה שבידו: אבל אין לחוש שמא ישוב להודות, כי ה"יריד" יש לו זמן קבוע ואחרי עבור זמנו אין שם ע"ז. לא כן ב"תרפות" (לעיל, ה"יז) הואיל וקבועה היא, יש לחוש שמא ישוב להודות. 105) כי ילך לשם ויודה לעבודה־זרה. 106) משום דמי ע"ז בידו (עבודת המלך).

יום שני ו' מרחשון ה'תשע"ז

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) מכירת בתים ושדות והשכרתם לעכו"ם בארץ ישראל ובחו"ל; שמפרנסים עניי גויים עם עניי ישראל.

א. אֵין כּוֹרְתִין בְּרִית לִשְׁבָעָה עַמְמִין[2] כְּדֵי שֶׁנַּעֲשֶׂה עִמָּהֶן שָׁלוֹם וְנַנִּיחַ אוֹתָם לַעֲבֹד עַכּוּ"ם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית". אֶלָּא יַחֲזִרוּ מֵעֲבוֹדָתָם אוֹ יֵהָרְגוּ. וְאָסוּר לְרַחֵם עֲלֵיהֶם[3], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחָנֵּם"[4]. לְפִיכָךְ אִם רָאָה מֵהֶם אוֹבֵד אוֹ טוֹבֵעַ בַּנָּהָר, לֹא יַעֲלֵנוּ; רָאָהוּ נָטוּי לָמוּת[5], לֹא יַצִּילֶנּוּ. אֲבָל לְאַבְּדוֹ בְּיָדוֹ אוֹ לְדָחְפוֹ לְבוֹר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, אָסוּר[6], מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה עִמָּנוּ מִלְחָמָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשִׁבְעָה עַמְמִין; אֲבָל הַמּוֹסְרִים[7] וְהָאֶפִּיקוֹרְסִין[8] מִיִּשְׂרָאֵל, הָיָה דִּין לְאַבְּדָן בְּיָד וּלְהוֹרִידָן עַד בְּאֵר שַׁחַת[9], מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ מְצָרִים[10] לְיִשְׂרָאֵל וּמְסִירִין אֶת הָעָם מֵאַחֲרֵי ה', כְּצָדוֹק וּבַייתוֹס[11] וְתַלְמִידֵיהֶם - "שָׁם רְשָׁעִים, יְרֻקָּב"[12] (משלי י, ז).

2) והם הכנעני והחיתי והאמורי וכו', יושבי ארץ־ישראל בתקופת מלחמת הכיבוש בימי יהושע והשופטים. ונוסח דפוס קושטא, רס"ט ונוסח אוקספורד: עובדי עבודה־זרה, כי כן שיטת הרמב"ם, שבכל עובדי עבודה־זרה הכתוב מדבר, כמבואר בסמוך (הלכה ו). 3) אפילו שלא בשעת מלחמה. וכל זאת - כדי להתרחק מהם שלא יסירו את לבבם מאחרי ה'. 4) כתרגום אונקלוס: ולא תרחם עליהון; מגיזרת: וחנותי את אשר אחון (שמות לג, יט). 5) ונוסח אוקספורד: לקוח למות. 6) שכן אמרו חז"ל: "העכו"ם - לא מעלין ולא מורידין" (עבודה־זרה כו.). 7) המלשינים מבני ישראל, המוסרים נפשות אחיהם וממונם בידי שונאיהם. 8) כופרים בעיקר ורודפי תענוגים, והם נקראים על שם הפילוסוף היווני אפיקור (411־340 לפחב"ש) שהיה כופר בהישארות נהפש והורה כי תענוגי העולם הזה הם תכלית החיים ומטרת האדם. ורבינו בפירושו למשנה (סנהדרין פרק י) פירש את השם מלשון הפקר: מי שנוהג הפקרות ומבזה את התורה ולומדיה. והמדקדק אליהו הבחור, בספרו "תשבי" בשורש: "פקור" אומר: מין ואפיקורוס היו שני אנשים שלא היו בעלי דת, והנמשכים אחריהם נקראים: מינים ואפיקורסים. על המינים והאפיקורסים למיניהם, עיין לקמן (הלכות תשובה, פרק ג). 9) כמאמרם: המינים והמסורות והמומרים - מורידין ולא מעלין (עבודה־זרה כו:). 10) מציקים וצוררים. 11) תלמידי אנטיגנוס איש סוכו שעיקמו תורת רבם ויצאו לתרבות רעה (אבות דרבי נתן פרק ה). 12) כנוסח אוקספורד ועוד. ובנוסחאות אחרות חסרה הפיסקה.

ב. מִכָּאן[13] אַתָּה לָמֵד, שֶׁאָסוּר לְרַפֵּאת[14] עַכּוּ"ם אֲפִלּוּ בְּשָׂכָר. וְאִם הָיָה מְתֻרָּא[15] מֵהֶן אוֹ שֶׁהָיָה חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם אֵיבָה[16] - מְרַפֵּא בְּשָׂכָר, אֲבָל בְּחִנָּם אָסוּר[17]. וְגֵר תּוֹשָׁב[18], הוֹאִיל וְאַתָּה מְצַוֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ[19], מְרַפְּאִים אוֹתוֹ בְּחִנָּם.

13) הואיל ואין מעלין את הטובע. 14) (שם) דרפואה היינו מעלין (כסף־משנה). 15) שאם לא ירפאם - חייו בסכנה. 16) לו או לכלל ישראל. 17) מפני שיכול הוא להתנצל ולומר, כי אץ הוא לדרכו לעשות מלאכתו אשר ממנה ימצא מחייתו. 18) נקרא כן, מפני שמותר לנו להושיבו בתוכנו, בארץ ישראל (הלכות איסורי ביאה פרק י"ד, הלכה ז); וזהו גר שקיבל עליו לקיים את שבע המצוות שבני נח נצטוו עליהן, ואלו הן: א) דינים ומשפטים, ב) ברכת השם. ג) עבודה־זרה. ד) שפיכת דמים. ה) גילוי עריות. ו) גזל, ז) אבר מן החי (סנהדרין נו.). 19) ליתן לו מזונותיו בתורת צדקה (עבודה־זרה סה.). וכמו שאמרה תורה: גר ותושב וחי עמך (ויקרא כה, לה).

ג. אֵין מוֹכְרִין לָהֶם בָּתִּים וְשָׂדוֹת[20] בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל; וּבְסוּרְיָא[21], מוֹכְרִין לָהֶם בָּתִּים, אֲבָל לֹא שָׂדוֹת[22]. וּמַשְׁכִּירִין לָהֶם בָּתִּים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ שְׁכוּנָה[23]. וְאֵין שְׁכוּנָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה. וְאֵין מַשְׁכִּירִין לָהֶם שָׂדוֹת[24]. וּבְסוּרְיָא, מַשְׁכִּירִין לָהֶם שָׂדוֹת[25]. וּמִפְּנֵי מָה הֶחֱמִירוּ בְּשָׂדֶה? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁתַּיִם: מַפְקִיעָה[26] מִן הַמַּעֲשְׂרוֹת, וְנוֹתֵן לָהֶם חֲנָיָה בַּקַּרְקַע[27]. וּמֻתָּר לְמֹכֵר לָהֶם בָּתִּים וְשָׂדוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ אַרְצֵנוּ.

20) (עבודה־זרה כא.), והטעם מבואר לקמן (הלכה ד): כשלא תהיה להם קרקע תהא ישיבתם ארעית ולא ישתקעו בה. 21) הארצות שכבש דוד, כגון: ארם צובא, ארם נהריים שאין קדושתן כקדושת ארץ־ישראל, השווה דברי רבינו (הלכות תרומות פרק א, הלכה ג): "שיצאה מכלל חוץ לארץ ולכלל ארץ ישראל לא הגיעה". ומפני מה ירדה ממעלת ארץ־ישראל? - "מפני שדוד כבש אותה קודם שכבש כל ארץ־ישראל (הארץ היעודה), אלא עוד נשאר בה משבעת עממים. ואילו תפס כל ארץ־ישראל לגבולותיה ואחרי כן כבש ארצות אחרות, היה כיבושו כולו כארץ־ישראל לכל דבר". 22) חומר בשדה מבבית: מפני שבשדה שני נימוקים לאיסור, כמו שהוא הולך ומבאר בסמוך. 23) רחוב מיוחד שייקרא על שמם. 24) גזירה משום מכירה: שאם נתיר להשכיר יבואו גם למכור. 25) דאין גוזרים גזירה לגזירה: המכירה גופא בסוריא אינה אלא גזירה: שמא יבוא למכור שדות גם בארץ־ישראל. נמצא, שאם תיאסר השכירות בסוריא משום מכירה - אינה אלא גזירה לגזירה. 26) מסלקה. מוציא אותה מידי חיוב המעשרות; כי כל עוד שהשדה ברשות הנכרי לא יפריש ממנה את מעשרותיה, למרות זאת שאין קניין לעכו"ם בארץ־ישראל להפקיע מיד מעשר (תוספות עבודה־זרה, כא.). 27) (עבודה־זרה, שם).

ד. אַף בְּמָקוֹם שֶׁהִתִּירוּ[28] לְהַשְׁכִּיר, לֹא לְבֵית דִּירָה הִתִּירוּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַכְנִיס לְתוֹכָהּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְנֶאֱמַר: "לֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ". אֲבָל מַשְׁכִּיר לָהֶן בָּתִּים לַעֲשׂוֹתָן אוֹצָר[29]. וְאֵין מוֹכְרִין לָהֶן פֵּרוֹת וּתְבוּאָה וְכֵיוֹצֵא בָהֶן בְּמְחֻבָּר לְקַרְקַע[30], אֲבָל מוֹכֵר הוּא מְשֻׁקָּק[31], אוֹ מוֹכֵר לוֹ עַל־מְנָת[32] לָקוֹץ, וְקוֹצֵץ. וּמִפְּנֵי מָה אֵין מוֹכְרִין לָהֶן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחָנֵּם"[33] - לֹא תִתֵּן לָהֶם חֲנָיָה בַּקַּרְקַע, שֶׁאִם לֹא יִהְיֶה לָהֶם קַרְקַע, יִשְׁבָּתָן יְשִׁיבַת עֲרַאי הִיא. וְכֵן אָסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָן, וַאֲפִלּוּ לוֹמַר: כַּמָּה נָאֶה עוֹבֵד כּוֹכָבִים זֶה בְּצוּרָתוֹ[34]! כָּל־דָּחְמֵר שֶׁיְּסַפֵּר בְּשֶׁבַח מַעֲשָׂיו, אוֹ שֶׁיְּחַבֵּב דָּבָר מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחָנֵּם"[35] - לֹא יִהְיֶה לָהֶם חֵן בְּעֵינֶיךָ, מִפְּנֵי שֶׁגּוֹרֵם לְהִדָּבֵק עִמּוֹ וְלִלְמֹד מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים. וְאָסוּר לִתֵּן לָהֶם מַתְּנַת חִנָּם[36], אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְגֵר תּוֹשָׁב[37], שֶׁנֶּאֱמַר: "לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי" - בְּמִכְירָה וְלֹא בְּנְתִינָה.

28) כגון בתים בארץ־ישראל כשאין עושים שכונה. 29) מחסן לסחורה. ומעיר הראב"ד: כי ליין אסור להשכיר גם בתור אוצר, שהרי יין נסך אסור בהנאה. עיין דברי רבינו (הלכות מאכלות אסורות פרק י"א, הלכה ג). 30) כל עוד שהפירות מחוברים באילן והתבואה בקרקע, מפני שבינתיים - עד שתגיע עת הקציר והקטיף - ישב בארץ ויתערה בה. 31) כשכבר נקצרה תבואת השדה ונקטף פרי האילן. 32) שמתנה עימו בפירוש, שתיכף עם גמר בישול היבול - יקצור ויקטוף וילך לו. 33) משורש חָנַה, שלא יהיו חונים בארץ בקביעות. 34) (עבודה־זרה כ.). אבל אם כוונתו לתת שבח והודייה לה' שברא בריות נאות ושככה לו בעולמו - מותר (הגהות מיימוניות). 35) זה פועל שנגזר משם העצם: "חן". 36) שנאמר: "ולא תחנם" (שם). 37) שקיבל עליו שבע מצוות בני־נח, ואוכל נבילות וטריפות (שם).

ה. מְפַרְנְסִים[38] עֲנִיֵּי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עִם עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[39]. וְאֵין מְמַחִין[40] בְּיַד עֲנִיֵּי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּלֶקֶט, שִׁכְחָה וּפֵאָה, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. וְשׁוֹאֲלִים בִּשְׁלוֹמָם, וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם חַגָּם[41], מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. וְאֵין פּוֹקְדִין[42] לָהֶן שָׁלוֹם לְעוֹלָם[43]. וְלֹא יִקָּנֵס לְבֵיתוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּיוֹם חַגּוֹ[44] לָתֵת לוֹ שָׁלוֹם. מְצָאוֹ בַּשּׁוּק, נוֹתֵן לוֹ שָׁלוֹם בְּשָׂפָה רָפָה וּבְכֹבֶד רֹאשׁ[45].

38) מקופת הצדקה (גיטין סב.). 39) שלא לעורר איבה ומשטמה בינם ובינינו, כי גדול השלום כנגד הכול. 40) אין מעכבים בידם מללקוט יחד עם עניי ישראל. 41) ואין חוששים שמא יודה על זה לאלילו ביום אידו. 42) לומר: שלום, שלום! 43) ואפילו שלא ביום חגו, כי "מפני דרכי שלום" די בפעם אחת (גיטין, שם). 44) כי יחשוב לו זאת לכבוד ויודה על זה לאלילו ואסור להיות

הגורם לזה, שנאמר: לא ישמע על פיך (שמות כג, יג). 45) (שם).

1 ו. אֵין כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[46] אֲמוּרִים, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁגָּלוּ
2 יִשְׂרָאֵל לְבֵין הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים, אוֹ שֶׁיַּד עַכּוּ"ם
3 תַּקִּיפָה עַל יִשְׂרָאֵל; אֲבָל בִּזְמַן שֶׁיַּד יִשְׂרָאֵל תַּקִּיפָה
4 עֲלֵיהֶם, אָסוּר לָנוּ לְהַנִּיחַ עוֹבְדֵי כוֹכָבִים בֵּינֵינוּ.
5 וַאֲפִלּוּ יוֹשֵׁב יְשִׁיבַת עֲרַאי אוֹ עוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם
6 בִּסְחוֹרָה[47], לֹא יַעֲבֹר בְּאַרְצֵנוּ, אֶלָּא עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו
7 שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יֵשְׁבוּ
8 בְּאַרְצְךָ" - אֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה[48]. וְאִם קִבֵּל עָלָיו שֶׁבַע
9 מִצְוֹת, הֲרֵי זֶה גֵּר תּוֹשָׁב. וְאֵין מְקַבְּלִין גֵּר תּוֹשָׁב,
10 אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג[49], אֲבָל שֶׁלֹּא בִּזְמַן הַיּוֹבֵל,
11 אֵין מְקַבְּלִין אֶלָּא גֵּר[50] צֶדֶק בִּלְבָד.

46) של השכרת בתים בארץ־ישראל. ופרנסת עניי עכו"ם וכו'. 47) דווקא לסחורה שיש לחשוש שמא יתעכב בארץ לרגלי מסחרו וישתרש בה, אבל העברה כשהיא לעצמה - אין בה איסור (מעשה רוקח). 48) והראב"ד מעיר על זה ואומר: זאת לא מצאנו ולא שמענו מעולם! והכתוב: "לא ישבו בארצכם" שהוא מביא - בשבעת העמים מדבר; ואפילו לדבריו, "ישיבה" כתיב בהם ולא "העברה"! אבל דברי רבינו מקורם טהור במכילתא דרבי שמעון בן־יוחאי הנמצאת במדרש הגדול (פרשת משפטים) על פסוק: "לא ישבו בארצך" - זו אזהרה שלא יושיבו גוי עובד עבודה־זרה ביניהם; ואפילו לעבור בארץ־ישראל. יכול על חינם? תלמוד לומר: "פן יחטיאו אותך לי". 49) (ערכין כט.). ובימי בית שני לא היה כבר היובל נוהג, שכתוב ביובל: וקראתם דרור בארץ לכל יושביה (ויקרא כה, ו) - בזמן שכל יושביה עליה, ובימי בית שני לא היו כבר עשרת השבטים (ערכין לב:). 50) זה המקבל עליו כל תרי"ג מצוות. וכן אמרו (בכורות ל:): נכרי שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד - אין מקבלין אותו. רבי יוסי בן רבי יהודה אומר: אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים. השווה דברי רבינו (משנה תורה, הלכות איסורי ביאה פרק יד, הלכה ח).

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) על מה נאמר: "ובחוקותיהם לא תלכו"; איזהו מנחש, ואיזהו קוסם; דיני עונן ומכשף.

12 א. אֵין הוֹלְכִין בְּחֻקּוֹת הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וְלֹא מִדַּמִּין
13 לָהֶן, לֹא בַּמַּלְבּוּשׁ וְלֹא בַּשֵּׂעָר[2] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר:
14 "וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקֹּת הַגּוֹיִם", וְנֶאֱמַר: "וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא
15 תֵלֵכוּ"[3], וְנֶאֱמַר: "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם" -
16 הַכֹּל בְּעִנְיָן אֶחָד הוּא מַזְהִיר, שֶׁלֹּא יַדְמֶה לָהֶן; אֶלָּא
17 יִהְיֶה הַיִּשְׂרְאֵל מֻבְדָּל מֵהֶן וְיָדוּעַ בְּמַלְבּוּשׁוֹ[4] וּבְשָׂאָר
18 מַעֲשָׂיו, כְּמוֹ שֶׁהוּא מֻבְדָּל מֵהֶן בְּמַדָּעוֹ[5] וּבְדֵעוֹתָיו[6].
19 וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וָאַבְדִּל[7] אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים". לֹא
20 יִלְבַּשׁ[8] בְּמַלְבּוּשׁ הַמְיֻחָד[9] לָהֶן, וְלֹא יְגַדֵּל צִיצִית[10]
21 רֹאשׁוֹ כְּמוֹ צִיצִית רֹאשָׁם, וְלֹא יְגַלַּח מִן הַצְּדָדִין
22 וְיַנִּיחַ הַשֵּׂעָר בָּאֶמְצַע כְּמוֹ שֶׁהֵן עוֹשִׂין, וְזֶה הַנִּקְרָא
23 בְּלוּרִית[11]. וְלֹא יְגַלַּח הַשֵּׂעָר מִכְּנֶגֶד פָּנָיו מֵאֹזֶן לְאֹזֶן
24 וְיַנִּיחַ הַפֵּרַע[12] מִלְּאַחֲרָיו, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין הֵן[13]. וְלֹא
25 יִבְנֶה מְקוֹמוֹת כְּבִנְיַן הֵיכָלוֹת שֶׁל עַכּוּ"ם[14] כְּדֵי
26 שֶׁיִּכָּנְסוּ בָּהֶן רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁהֵן עוֹשִׂין. וְכָל הָעוֹשֶׂה
27 אַחַת מֵאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - לוֹקֶה[15].

2) בתספורת השער ובגידולו, כמבואר בסמוך. 3) אמרו (ספרא, אחרי): "וכי מה הניח הכתוב שלא אמרו? והלא כבר נאמר (דברים יח, י): "לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש" וכיו"ב, ומה תלמוד לומר: "ובחוקותיהם לא תלכו? - שלא תלכו בנימוסות שלהם, בדברים החקוקים להם, כגון: תיאטראות וקרקסאות" וכו'. 4) כמו שאמרו (ספרי, ראה): "פן תנקש אחריהם" וגו' - שלא תאמר: הואיל והם יוצאים באבטיגא (מין מלבוש) - אף אני יוצא באבטיגא; הואיל והם יוצאים בארגמן - אף אני יוצא בארגמן וכו'. ורבינו (ב"ספר־המצוות", ל"ת ל) מוסיף ואומר: "וכבר ידעת לשון הנביא על כל הלובשים מלבוש נכרי", כוונתו לדברי הנביא (צפניה א, ח). 5) בתורתו ובהשקפת עולמו. 6) במידותיו. 7) "אם מובדלים אתם מן העמים - הרי אתם שלי, ואם לאו - הרי אתם של נבוכדנצר וחבריו" (ספרא, קדושים). 8) רבינו הולך ומפרט בזה מה שאמר עד כאן בדרך כלל. 9) לא נתכוון רבינו לאסור אלא מלבוש המיוחד להם ופרשו הישראלים ממנו משום צניעות וכדומה; ואם הישראלים ילבשוהו כעת אחרי שפרשו ממנו, יהא נראה כאילו הם מודים בהם ונמשכים אחריהם. אבל מלבוש שאינו מיוחד להם - אין הישראל חייב להשתנות מהם כלל ועיקר (כס"מ, בשם מהר"י קולון). 10) קווצות השער שממעל למצח, מלשון: ויקחני בציצית ראשי (יחזקאל ח, ג). 11) כמבואר (ע"ז כט.). 12) קווצת שער ארוכה היורדת ונופלת מאחורי הראש. 13) והוא הנקרא בפי חז"ל: מספר קומי (ב"ק פג.). ופירש שם רש"י: "שמספרין מלפניהם ומשיירין בלורית מאחריהם". ובתוספתא פ"ז דשבת שנינו: "אלה דברים מדרכי האמורי: המספר קומי, והעושה בלורית". 14) כדמותם וכתבניתם. וכתבו (הגהות מיימוניות): "שאין להוסיף מסברא על מה שמנו חכמים - שהיתה קבלה בידם - שהוא מחוקות הגויים". 15) וכן אמרו (דברים־רבה, ס"ב): "המספר קומי והעושה בלורית... מהו חייב? - סופג את הארבעים".

28 ב. עַכּוּ"ם שֶׁהָיָה מִסְתַּפֵּר מִיִּשְׂרָאֵל - כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ
29 לִבְלוּרִית[16] קָרוֹב שֶׁלֹּשׁ אֲצְבָעוֹת לְכָל רוּחַ, שׁוֹמֵט[17]
30 אֶת יָדוֹ.

16) שהוא משאיר באמצע ראשו כמבואר לעיל (ה"א). 17) מסלק את ידו, שלא יהא מתקן ועוזר בגידול הבלורית שהיא לשם עבודה־זרה (ע"ז כט.).

31 ג. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה קָרוֹב לַמַּלְכוּת וְצָרִיךְ לֵישֵׁב לִפְנֵי
32 מַלְכֵיהֶם, וְהָיָה לוֹ גְּנַאי, לְפִי שֶׁלֹּא יִדְמֶה לָהֶן - הֲרֵי
33 זֶה מֻתָּר לִלְבֹּשׁ בְּמַלְבּוּשֵׁיהֶן וּלְגַלַּח כְּנֶגֶד פָּנָיו, כְּדֶרֶךְ
34 שֶׁהֵן עוֹשִׂין[18].

18) שכן אמרו חז"ל (סוטה מט:): שאבטולוס בן־ראובן

התירו לו לספר קומי, מפני שהיה קרוב למלכות. וכן אמרו (מעילה יז.) על ר' ראובן בן־איסטרובלי שהיה מספר קומי והלך וישב לפני השרים.

1 **ד. אֵין מְנַחֲשִׁין[19] כָּעַכּוּ"ם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְנַחֲשׁוּ".**
2 **כֵּיצַד הוּא הַנַּחַשׁ? כְּגוֹן אֵלּוּ שֶׁאוֹמְרִים: הוֹאִיל**
3 **וְנָפְלָה פִתִּי[20] מִפִּי אוֹ נָפַל מַקְלִי מִיָּדִי, אֵינִי הוֹלֵךְ**
4 **לְמָקוֹם פְּלוֹנִי הַיּוֹם, שֶׁאִם אֵלֵךְ, אֵין חֲפָצַי נַעֲשִׂים;**
5 **הוֹאִיל וְעָבַר שׁוּעָל מִימִינִי, אֵינִי יוֹצֵא מִפִּתְחַ בֵּיתִי**
6 **הַיּוֹם, שֶׁאִם אֵצֵא, יִפְגָּעֵנִי אָדָם רַמַּאי; וְכֵן אֵלּוּ**
7 **שֶׁשּׁוֹמְעִים צְפְצוּף הָעוֹף[21] וְאוֹמְרִים: יִהְיֶה כָּךְ וְלֹא**
8 **יִהְיֶה כָּךְ; טוֹב לַעֲשׂוֹת דָּבָר פְּלוֹנִי, וְרַע לַעֲשׂוֹת דָּבָר**
9 **פְּלוֹנִי; וְכֵן אֵלּוּ שֶׁאוֹמְרִים: שְׂחַט תַּרְנְגוֹל זֶה, שֶׁקָּרָא**
10 **עֲרָבִית[22]; שְׂחַט תַּרְנְגֹלֶת זוֹ, שֶׁקָּרְאָה כְּמוֹ תַּרְנְגוֹל;**
11 **וְכֵן הַמֵּשִׂים סִימָנִים לְעַצְמוֹ: אִם יֵאָרַע לִי כָּךְ וָכָךְ,**
12 **אֶעֱשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי, וְאִם לֹא יֵאָרַע לִי, לֹא אֶעֱשֶׂה;**
13 **כֻּלְּהֶעֱוֵר עֵבֶד אַבְרָהָם[23]; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים**
14 **הָאֵלּוּ, הַכֹּל אָסוּר. וְכָל הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מִפְּנֵי דָּבָר**
15 **מִדְּבָרִים אֵלּוּ, לוֹקֶה.**

19) מלשון: ניחשתי ויברכני ה' בגללך (בראשית ל, כז). לחשוב איזה דבר לאות וסימן; לקסום ולהגיד עתידות על פי אותות שונים. 20) (סנהדרין סה:). 21) (שם, סו.). 22) כמו עורב (רש"י, שבת סז:). 23) שסמך על ניחושו ואמר: והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך ואשתה, ואמרה: שתה וגם גמליך אשקה, אותה הוכחת לעבדך ליצחק (בראשית כד, יד). וכל כך היה לבו בטוח בניחושו, שתיכף אחרי השקותה את גמליו נתן צמידים על ידיה, עוד בטרם ששאל אותה: בת מי היא ובטרם ידע כי ממשפחת אברהם היא, והראב"ד בהשגותיו מתקיף קשה את רבינו ואומר: "זה שיבוש גדול, שהרי דבר זה מותר ומותר! ואיך חשב על צדיקים כמותם, כמו אליעזר עבד אברהם ויונתן בן־שאול - שגם הוא ניחש במלחמתו עם הפלשתים, באמרו לנער נושא כליו: ואם כה יאמרו: עלו, ועלינו... וזה לנו האות (שמואל יד, י) - שהם ניחשו ועברו על "לא תנחשו?!" ומה שאמרו חז"ל (חולין צה:): "כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן־שאול אינו נחש" - לא לענין איסור נאמר, אלא לומר: שאין ראוי לסמוך על נחש אחר שלא הותנה מראש כנחש אליעזר ויונתן, שהדגישו ואמרו: אם יארע כך - נעשה זה; ואם לא יארע כך - לא נעשה". והראב"ד מסיים: "אלמלי היו הם בחיים היו מצליפים לו פולסי דנורא". אבל לאמיתו של דבר דעת רבינו מתאימה לדעת רבותינו ז"ל, ונחש כזה של אליעזר ויונתן אסור. שהרי המאמר הנ"ל שבמסכת חולין, לענין איסור נאמר ולא כדעת הראב"ד. אולם כדי ליישב גם את תמיהתו של הראב"ד איך עברו אליעזר ויונתן על "לא תנחשו", מגדיר יפה הר"ן (חולין, שם), שה"נחש" שאסרה תורה היא רק בתולה את מעשיו בסימן שאין השכל מחייב אותו לתועלתו של הדבר או להפסדו, כגון: "נפל פתו מפיו" וכדומה. אבל התולה מעשהו בסימן שהשכל מחייב אותו - וודאי אין זה נחש, וזהו הניחוש של אליעזר ויונתן: אם הנערה תיענה לו ולא תתרשל ותשאב ותשקה גם את הגמלים - אות ומופת הוא, כי חרוצה היא וטובת לב וראויה היא להיות לאשה לבן־אדוניו. וכן אם הפלשתים לא יאמרו: "דומו! עד הגיענו אליכם", ויאמרו: "עלו אלינו!" אות הוא, כי נפל פחד העברים עליהם. ולסימנים כאלה לא נאמר: "נחש", כי כך הם כל מעשי בני אדם ותחבולותיהם בנויים על סימנים ואותות הגיוניים.

16 **ה. מִי שֶׁאָמַר: דִּירָה זוֹ שֶׁבָּנִיתִי, סִימָן טוֹב הָיְתָה**
17 **עָלַי[24]; אִשָּׁה זוֹ שֶׁנָּשָׂאתִי וּבְהֶמָה זוֹ שֶׁקָּנִיתִי מִבְּרֶכֶת**
18 **הָיְתָה; מֵעֵת שֶׁקָּנִיתִיהָ, עָשַׂרְתִּי; וְכֵן הַשּׁוֹאֵל**
19 **לְתִינוֹק: אֵי־זֶה פָּסוּק אַתָּה לוֹמֵד? אִם אָמַר לוֹ פָּסוּק**
20 **מִן הַבְּרָכוֹת, יִשְׁמַח וְיֹאמַר: זֶה סִימָן[25] טוֹב; טוֹב! - כָּל**
21 **אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מֻתָּר, הוֹאִיל וְלֹא כְּוִן מַעֲשָׂיו וְלֹא**
22 **נִמְנַע מִלַּעֲשׂוֹת[26], אֶלָּא עָשָׂה זֶה סִימָן לְעַצְמוֹ לְדָבָר**
23 **שֶׁכְּבָר הָיָה - חֲרֵי זֶה מֻתָּר[27].**

24) כי מאז שבניתיה הצלחתי בעסקי; אבל אינו מכוון מעשיו לעתיד לפי סימן זה. 25) אבל אין בדעתו לכוון על פיו את פעולותיו אשר יעשה, או שלא יעשה. 26) על פי הסימן. 27) כמבואר (חולין צה:): "בית, תינוק ואשה - אף על פי שאין נחש, יש סימן", כלומר: לנחש עליהם בנוגע למעשים בעתיד - אסור, אבל לקבוע אותם בתור סימן טוב למעשיו שהצליחו בעבר - מותר. ורבים חולקים על רבינו ובראשם הראב"ד ודעתם היא: שמותר לסמוך על סימנים אלה גם כלפי המעשים לעתיד לבוא. והסמ"ג (הובא ב"כסף־משנה") כתב: מצינו כמה גדולים שאמרו לתינוק: פסוק לי פסוקין (חולין, שם) ועשו מעשיהם על פי זה, בחשבם זאת כעין נבואה.

24 **ו. אֵיזֶהוּ קוֹסֵם? זֶה הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מְשֻׁאָר**
25 **הַמַּעֲשִׂיּוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ[28] וְתִפָּנֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ מִכָּל**
26 **הַדְּבָרִים[29], עַד שֶׁיֹּאמַר דְּבָרִים שֶׁעֲתִידִים לִהְיוֹת,**
27 **וְיֹאמַר: דָּבָר פְּלוֹנִי עָתִיד לִהְיוֹת אוֹ אֵינוֹ הֹוֶה, אוֹ**
28 **שֶׁיֹּאמַר שֶׁרָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְהִזָּהֲרוּ מִכָּךְ; יֵשׁ מִן**
29 **הַקּוֹסְמִין שֶׁמְּשַׁמְּשִׁים בְּחוֹל אוֹ בַּאֲבָנִים; וְיֵשׁ מִי**
30 **שֶׁגּוֹהֵר[30] לָאָרֶץ וְנָעוּעַ וְצוֹעֵק; וְיֵשׁ מִי שֶׁמִּסְתַּכֵּל**
31 **בְּמַרְאָה שֶׁל בַּרְזֶל אוֹ בַּעֲשָׁשִׁית וּמְדַמְדֵּמִין[31] וְאוֹמְרִים[32].**
32 **וְיֵשׁ מִי שֶׁנּוֹשֵׂא מַקֵּל בְּיָדוֹ וְנִשְׁעָן עָלָיו וּמַכֶּה בּוֹ, עַד**
33 **שֶׁתִּפָּנֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ וּמְדַבֵּר. הוּא שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר: "עַמִּי**
34 **בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ[33] יַגִּיד לוֹ".**

28) שיהא כאיש משמים ונדהם, נבהל ומשתומם. 29) שמסביב לו, שיהיה מרוחק מהמציאות והיישות עד שלא ירגיש בהן. השווה דברי רבינו ("ספר המצוות", ל"ת לא): "שיזעק זעקות משונות ויעזוב מחשבותיו ויביט לארץ, כמו ענין חולי הנופל ויגיד מה שעתיד להיות על פי כח הדמיון... בעלי הכוחות הדמיוניים לא יתפעלו מבלי שיעשו איזה מעשה או פעולה אשר יגיעו כח דמיונו" וכו'. 30) מלשון הכתוב: ויגהר ארצה (מלכים־א יח, מב) ופירושו: כופף את עצמו לארץ: משתטח על הארץ. 31) הוזים בכח דמיונם מחשבות כוזבות. 32) ומגידים

לשואליהם עתידות. 33) "איזהו קוסם? - זה שאוחז במקלו ואומר: אלך, אם לא אלך?" (ספרי, שופטים).

1 **ז. אָסוּר לִקְסֹם[34], וְלִשְׁאֹל לַקּוֹסֵם. אֶלָּא שֶׁהַשּׁוֹאֵל**
2 **לַקּוֹסֵם, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[35]. אֲבָל הַקּוֹסֵם**
3 **עַצְמוֹ, אִם עָשָׂה מַעֲשֶׂה מִכָּל אֵלּוּ[36] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן -**
4 **לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ, קֹסֵם**
5 **קְסָמִים".**

34) לעשות מעשה קסמים בעצמו. 35) מלקות דרבנן, מדברי רבינו ("ספר המצוות", ל"ת לא) משמע, שהשואל לקוסם אינו בכלל הלאו של: "לא ימצא בך... קוסם קסמים", שעיקרו לקוסם עצמו ולא לשואל בו. וכן כתב שם מפורש: "אבל השאלה לקוסם מגונה מאד". 36) המנויים בהלכה הקודמת.

6 **ח. אֵיזֶהוּ מְעוֹנֵן? אֵלּוּ נוֹתְנֵי עִתִּים[37], שֶׁאוֹמְרִים**
7 **בְּאִצְטַגְנִינוּת[38]: יוֹם פְּלוֹנִי טוֹב; יוֹם פְּלוֹנִי רַע; יוֹם**
8 **פְּלוֹנִי רָאוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה פְּלוֹנִית; שָׁנָה פְּלוֹנִית**
9 **אוֹ חֹדֶשׁ פְּלוֹנִי רַע לְדָבָר פְּלוֹנִי;**

37) המחשבים את העתים והשעות. מעונן - מלשון: ועונתה לא יגרע (שמות כא, י), שפירושו: עת וזמן. 38) חכמת הוברי שמים (אסטרולוגיה בלע"ז) המתפארים להגיד עתידות על פי מעמד הכוכבים ומהלכם. וחושב רבינו שמה שאמר רבי עקיבא (סנהדרין סה:) איזהו מעונן? - זה המחשב עתים ושעות ואומר: היום יפה לצאת וכו' - על פי איצטגנינות הוא אומר.

10 **ט. אָסוּר לְעוֹנֵן, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה, אֶלָּא**
11 **הוֹדִיעַ אוֹתָן הַכַּזָּבִים שֶׁהַכְּסִילִים מְדַמִּין[39] שֶׁהֵן דִּבְרֵי**
12 **אֱמֶת וְדִבְרֵי חֲכָמִים. וְכָל הָעוֹשֶׂה מִפְּנֵי**
13 **הָאִצְטַגְנִינוּת[40], וְכֵן מְלַאכְתּוֹ אוֹ הֲלִיכָתוֹ בְּאוֹתוֹ הָעֵת**
14 **שֶׁקִּבְּעוּ הוֹבְרֵי[41] שָׁמַיִם - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה[42], שֶׁנֶּאֱמַר:**
15 **"לֹא תְעוֹנְנוּ". וְכֵן הָאוֹחֵז[43] אֶת הָעִינַיִם, וּמְדַמֶּה[44]**
16 **בִּפְנֵי הָרוֹאִים שֶׁעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה תְּמָהוֹן, וְהוּא לֹא עָשָׂה**
17 **- הֲרֵי זֶה בִּכְלַל מְעוֹנֵן[45], וְלוֹקֶה[46].**

39) טועים לחשוב בדמיונם הכוזב. רבינו נאמן בזה לשיטתו בפירוש המשנה (ע"ז פ"ד, מ"ז), שחכמת הוברי שמים (אסטרולוגיה) חכמת הבל היא ואין בה ממש, ואלה דבריו: "לפי שאני יודע שרוב בני־אדם נפתים בזה פיתוי גדול עד כי הטובים, החסידים מבני דתנו, חושבים שהם דברים אמיתיים, אלא שהם אסורים מצד התורה; ואינם יודעים שהם דברים בטלים וכוזבים, ונצטוינו בתורה שלא לעשותם, כמו שהזהירה אותנו על הכזב". וראוי להעיר, כי ה"בית יוסף" (על הטור יו"ד, קעט) מאריך בנידון זה ומביא מקורות שונים ובתוכם גם את ה"נימוקי יוסף" לסוף פ"ז דסנהדרין, שדעתם היא: שאין "חוזים בכוכבים" בכלל מנחשים ומעוננים, ועל זאת יתפלל כל חסיד לה': שיגן עליו מגזירת הכוכבים והמזלות. אבל רז"ל הזהירו שלא ישים אדם מחשבתו באלו הדברים, ואמרו (פסחים קיג:): מניין שאין שואלים בכלדיים (חוזים בכוכבים)? - שנאמר: תמים תהיה עם ד' אלהיך (דברים יח, יג). ודעת הטור כדעת הרמב"ם. 40) על פי עצת האיצטגנינים. 41) (ישעיה מז, יג). הָבַר - מקורו בערבית, והוראתו: גָּזַר, חָלַק. ו"הוברי שמים" הם האסטרולוגים הגוזרים ומחלקים את השמים למחלקות ומתימרים להגיד עתידות על פי מעמד הכוכבים. וגם הרד"ק, כנראה, פירשו מלשון: גזור. (עיין שם). 42) שהרי עשה מעשה, אבל המעונן עצמו שאינו אלא בודה דברים ומכזב ואינו עושה מעשה ממש - אינו אלא באזהרה ואינו לוקה. 43) העושה מעשה להטים ומראה דברים שאינם בטבע המציאות. 44) מטעה במעשי להטיו את דמיון הרואים לחשוב שיש ממש במעשיו; והרואים - כמדומה להם שכן הוא. ואולי ייתכן לנקד: מדמה - התפעל בחסרון ת־ההתפעל לפני אות ד' כדין. וכן: "כאדם מדמה כועס ואינו כועס" (הלכות דעות פ"ב, ה"ו). 45) נגזר משם העצם: עינים, וכמאמרם: איזהו מעונן? - זה האוחז את העינים (סנהדרין סה:). וסובר רבינו, שהחכמים אינם חולקים על רבי עקיבא האומר: "לא תעוננו" - זה המחשב עתים ושעות, אלא מוסיפים הם על דבריו, ולפיכך הוא מבאר את האיסור של "מעונן" בשתי דרכים: מחשב עתים ואוחז עינים (כסף־משנה). 46) ואף על פי שלאו שאין בו מעשה הוא, שהרי אינו אלא אוחז את העינים ומראה כאילו הוא עושה ואינו עושה כלום, אבל בעצם הדבר של "אחיזת העינים" שהוא מכה את עיני הרואים בסנוורים ומטעה אותם, יש ויש מעשה שבאמצעותו הוא מוציא להטיו אל הפועל - ועל מעשה להטים זה הוא לוקה (כס"מ, לקמן ה"טו).

18 **י. אֵיזֶהוּ חוֹבֵר[47]? זֶה שֶׁמְּדַבֵּר בְּדִבְרִים שֶׁאֵינָן לְשׁוֹן**
19 **עַם[48] וְאֵין לָהֶם עִנְיָן[49], וּמַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ בְּסִכְלוּתוֹ,**
20 **שֶׁאוֹתָן הַדְּבָרִים מוֹעִילִין; עַד שֶׁהֵן אוֹמְרִים,**
21 **שֶׁהָאוֹמֵר כָּךְ וְכָךְ עַל הַנָּחָשׁ אוֹ עַל הָעַקְרָב, אֵינוֹ**
22 **מַזִּיק, וְהָאוֹמֵר כָּךְ וְכָךְ עַל הָאִישׁ, אֵינוֹ נִזּוֹק. וּמֵהֶן**
23 **- אוֹחֵז בְּיָדוֹ בְּעֵת שֶׁמְּדַבֵּר מַפְתֵּחַ אוֹ סֶלַע וְכַיּוֹצֵא**
24 **בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ, הַכֹּל אָסוּר. וְהַחוֹבֵר עַצְמוֹ שֶׁאָחַז**
25 **בְּיָדוֹ כְּלוּם אוֹ שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה עִם דִּבּוּרוֹ, אֲפִלּוּ**
26 **הֶרְאָה בְּאֶצְבָּעוֹ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא**
27 **בְּךָ וְגוֹ', וְחֹבֵר חָבֶר". אֲבָל אִם אָמַר דְּבָרִים בִּלְבַד,**
28 **וְלֹא הֵנִיד לֹא אֶצְבַּע וְלֹא רֹאשׁ, וְלֹא הָיָה בְּיָדוֹ כְּלוּם;**
29 **וְכֵן אָדָם שֶׁאָמַר עָלָיו הַחָבָר אוֹתָן הַקּוֹלוֹת, וְהוּא**
30 **יוֹשֵׁב לְפָנָיו וּמְדַמֶּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּזֶה הֲנָאָה - מַכִּין אוֹתוֹ**
31 **מַכַּת מַרְדּוּת[50], מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּף בְּסִכְלוּת הַחָבָר. וְכָל**
32 **אוֹתָן הַקּוֹלוֹת וְהַשְּׁמוֹת הַמְשֻׁנִּים, הַמְכֻעָרִים, לֹא**
33 **יֵרֵעוּ, וְגַם הֵיטֵב אֵין אוֹתָם[51].**

47) שאמרה תורה: לא ימצא בך... וחובר חבר (דברים יח, י־יא). 48) אלא הברות בעלמא, כמו שאמרו (סוטה כב.): רטין מגושא ולא ידע מאי אמר (המכשף מלמל ולא ידע בעצמו מה שמלמל). "וחובר חבר" - תרגומו: וְרָטִין רָטָן. רבים מרבותינו מפרשים: חובר חבר - זה המחבר הרבה נחשים ועקרבים ואוספם למקום אחד. וכן פירש גם רש"י על התורה על סמך דברי חז"ל (סנהדרין סה:). ודברי רבינו

מוצאים סמוכים בתוספתא (מכות, פ"ד) שמצינו שם: "החובר את האדם ואת הבהמה", שלפי דעתו פירוש הדברים: שהוא לוחש על אדם ועל הבהמה שלא יזיקו וכדומה. 49) תוכן ומובן. 50) אבל לא מלקות מדאורייתא: ארבעים חסר אחת, כי אין לוקין על לאו שאין בו מעשה (מכות טז.). 51) כלשון הכתוב (ירמיה י, ה).

1 **יא. מִי שֶׁנִּשְׁכּוֹ עַקְרָב אוֹ נָחָשׁ, מֻתָּר לִלְחֹשׁ עַל**
2 **מְקוֹם הַנְּשִׁיכָה, וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[52], כְּדֵי לְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ**
3 **וּלְחַזֵּק לִבּוֹ; אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הַדָּבָר מוֹעִיל כְּלוּם,**
4 **הוֹאִיל וּמְסֻכָּן הוּא, הִתִּירוּ לוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְרַף דַּעְתּוֹ**
5 **עָלָיו[53].**

52) שאסור להרבות בו בשיחה בטלה. 53) מרוב פחד וצער; ומשום פיקוח נפש - מותר (סנהדרין קא.).

6 **יב. הַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה[54] וְקוֹרֵא פָּסוּק מִן הַתּוֹרָה, וְכֵן**
7 **הַקּוֹרֵא עַל הַתִּינוֹק שֶׁלֹּא יִבָּעֵת, וְהַמַּנִּיחַ סֵפֶר־תּוֹרָה**
8 **אוֹ תְּפִלִּין עַל הַקָּטָן בִּשְׁבִיל שֶׁיִּישַׁן[55] - לֹא דַי לָהֶם**
9 **שֶׁהֵם בִּכְלַל מְנַחֲשִׁים וְחוֹבְרִים, אֶלָּא שֶׁהֵן בִּכְלַל**
10 **הַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה, שֶׁהֵן עוֹשִׂין דִּבְרֵי תּוֹרָה רְפוּאַת**
11 **גּוּף, וְאֵינָן אֶלָּא רְפוּאַת נְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִהְיוּ**
12 **חַיִּים לְנַפְשֶׁךָ". אֲבָל הַבָּרִיא שֶׁקָּרָא פָּסוּקִין וּמִזְמוֹר**
13 **מִתְּהִלִּים, כְּדֵי שֶׁתָּגֵן עָלָיו זְכוּת קְרִיאָתָן וְיִנָּצֵל מִצָּרוֹת**
14 **וּמִנְּזָקִים - חֲרֵי זֶה מֻתָּר[56].**

54) דברי לחשים כסגולה לרפואת המכה. ויש שהיו משתמשים לפעמים לתכלית זו גם בפסוקים מן התורה (סנהדרין צ.). 55) (ירושלמי, שבת פ"ו, ה"ב). 56) כמו שמצינו בריב"ל (שבועות טו:), שהיה קורא פסוקים ממזמורי תהלים לפני שנתו, אף על פי שהוא עצמו אמר: ש"אסור להתרפאות בדברי תורה"; אבל להשתמש בדברי תורה בתור אמצעי הגנה שלא להינזק - מותר. וכן צריכים לפרש דברי רבינו: ש"אסור להניח ספר־תורה על תינוק בשביל שיישן", אינו אלא אחרי שחלה כבר; אבל כשהוא בריא מותר להשתמש בכגון אלה, בתור אמצעי הגנה שלא יחלה (כסף־משנה).

15 **יג. אֵיזֶהוּ דּוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים[57]? זֶה הַמַּרְעִיב אֶת**
16 **עַצְמוֹ, וְהוֹלֵךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת[58], כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא מֵת**
17 **בַּחֲלוֹם וְיוֹדִיעוֹ מַה שֶּׁשָּׁאַל עָלָיו. וְיֵשׁ אֲחֵרִים, שֶׁהֵם**
18 **לוֹבְשִׁים מַלְבּוּשִׁים יְדוּעִים, וְאוֹמְרִים דְּבָרִים,**
19 **וּמַקְטִירִין קְטֹרֶת יְדוּעָה, וְיֹשְׁנִים לְבַדָּן, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא**
20 **מֵת פְּלוֹנִי וְיְסַפֵּר עִמּוֹ בַּחֲלוֹם. כָּלְלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל**
21 **הָעוֹשֶׂה כְּדֵי שֶׁיָּבֹא הַמֵּת וְיוֹדִיעוֹ, לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר:**
22 **"לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר וְגוֹ', וְדוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים".**

57) שאמרה תורה: לא ימצא בך... ודורש אל המתים (דברים יח, י־יא). 58) (סנהדרין סה:).

23 **יד. אָסוּר לִשְׁאֹל בַּעַל אוֹב אוֹ בַּעַל יִדְּעוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר:**
24 **"לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר וְגוֹ', וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעוֹנִי".**
25 **נִמְצָאתָ לָמֵד, שֶׁבַּעַל אוֹב וְיִדְּעוֹנִי עַצְמָן בִּסְקִילָה[59],**
26 **וְהַנִּשְׁאָל בָּהֶן - בְּאַזְהָרָה, וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[60].**
27 **וְאִם כִּוֵּן מַעֲשָׂיו וְעָשָׂה כְּפִי מַאֲמָרָן - לוֹקֶה[61].**

59) ואזהרתם: אל תפנו אל האובות ואל הידעונים (ספרא, קדושים פ"ט). השווה "ספר המצוות", ל"ת לז. 60) ולא מלקות, מפני שלא עשה מעשה בזה ששאל, שהשאלה היא רק דברים בעלמא. 61) כדין כל לאו שיש בו מעשה.

28 **טו. הַמְכַשֵּׁף - חַיָּב סְקִילָה[62]. וְהוּא, שֶׁעָשָׂה מַעֲשֵׂה**
29 **כְשָׁפִים[63]. אֲבָל הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם[64], וְהוּא, שֶׁיַּרְאֶה**
30 **שֶׁעָשָׂה וְהוּא לֹא עָשָׂה - לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת[65]; מִפְּנֵי**
31 **שֶׁלָּאוֹ זֶה[66] שֶׁנֶּאֱמַר בִּמְכַשֵּׁף בִּכְלַל "לֹא יִמָּצֵא בְךָ"[67]**
32 **הוּא, וְלָאוֹ שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית־דִּין הוּא[68], וְאֵין**
33 **לוֹקִין עָלָיו[69], שֶׁנֶּאֱמַר: "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה".**

62) (סנהדרין נג.). 63) כגון: שהיתה שדה מלאה קישואים והוא ליקטה כולה בכשפים. 64) שהראה כאילו הוא מלקט את הקישואים, בעוד שהקישואים לא זזו ממקומם. 65) ולא מלקות ממש, כדברי רבי עקיבא משום רבי יהושע: "שנים לוקטים קישואים: אחד ליקט - חייב; ואחד ליקט - פטור. העושה מעשה - חייב; האוחז את העינים - פטור" (שם, סז). 66) רבינו הולך ומפרש את הטעם מדוע הוא פטור ממלקות. 67) לא ימצא בך... קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף (דברים יח, י). 68) שדין המכשף בסקילה (שם), שנאמר: "מכשפה לא תחיה", ועל לאו כזה אין לוקין אפילו בשעה שאינו חייב מיתה, כמו כאן שהוא מכשף רק באחיזת עינים. אבל משום "לאו שאין בו מעשה" אין לפטרו שהרי כבר אמרנו לעיל (ה"י) שאחיזת עינים יש בה מעשה. 69) (מכות יג:). ובעל כרחנו עלינו לומר שכוונת רבינו כאן היא, כשהתרו בו משום "מכשף" ואז הוא פטור ממלקות, מפני שזה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית־דין הוא; אבל כשהתרו בו משום "מעונן" אז הוא חייב מלקות מן התורה כשהיה אוחז את העינים, היות שהוא לאו שיש בו מעשה, כמבואר למעלה (הלכה ט). עיין (כסף־משנה).

34 **טז. וּדְבָרִים[70] הָאֲלוּ כֻּלָּן דִּבְרֵי שֶׁקֶר וְכָזָב הֵן, וְהֵם**
35 **שֶׁהִטְעוּ בָהֶן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הַקַּדְמוֹנִים לְגוֹיֵי**
36 **הָאֲרָצוֹת כְּדֵי שֶׁיִּנְהֲגוּ[71] אַחֲרֵיהֶן. וְאֵין רָאוּי לְיִשְׂרָאֵל,**
37 **שֶׁהֵם חֲכָמִים מְחֻכָּמִים, לְהִמָּשֵׁךְ בַּהֲבָלִים אֵלּוּ, וְלֹא**
38 **לְהַעֲלוֹת עַל לֵב שֶׁיֵּשׁ תּוֹעֶלֶת בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא**
39 **נָחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל", וְנֶאֱמַר: "כִּי הַגּוֹיִם**
40 **הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל מְעוֹנְנִים וְאֶל**
41 **קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ, וְאַתָּה לֹא כֵן" וְגוֹ'. כָּל הַמַּאֲמִין**
42 **בְּדִבְרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וּמְחַשֵּׁב בְּלִבּוֹ שֶׁהֵן אֱמֶת**
43 **וּדְבַר חָכְמָה, אֲבָל הַתּוֹרָה אֲסָרַתַן - אֵינָן אֶלָּא מִן**
44 **הַסְּכָלִים וּמֵחַסְרֵי הַדַּעַת, וּבִכְלַל הַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים**
45 **שֶׁאֵין דַּעְתָּן שְׁלֵמָה[72]. אֲבָל בַּעֲלֵי הַחָכְמָה וּתְמִימֵי**
46 **הַדַּעַת יֵדְעוּ בְּרִאָיוֹת בְּרוּרוֹת, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים**
47 **שֶׁאָסְרָה תּוֹרָה אֵינָם דִּבְרֵי חָכְמָה, אֶלָּא תֹּהוּ וָהֶבֶל,**
48 **שֶׁנִּמְשְׁכוּ בָהֶן חַסְרֵי הַדַּעַת וְנָטְשׁוּ כָּל דַּרְכֵי הָאֱמֶת**

1 בְּגִלְלָן. וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרָה תּוֹרָה כְּשֶׁהִזְהִירָה עַל כָּל
2 אֵלּוּ הַהֲבָלִים: "תָּמִים[73] תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ".

~ נקודות משיחות קודש ~

"תמים תהיה עם ה' אלהיך"

בפירוש הפסוק "תמים תהיה עם ה' אלוקיך" נחלקו הרמב"ם והרמב"ן. שהרמב"ם פרשו כציווי כללי על שלימות הדעת שכולל קיום כל ציוויי הקב"ה, ומכיון שהוא ציווי כולל - לא מנה אותו כמצוה בפני עצמה.

אבל הרמב"ן בהשגותיו (סהמ"צ במנין העשין מ"ע ח.) מנאו "שנצטווינו להיות לבנו תמים עמו יתברך וכו'" כי לשיטתו הגם שמדובר בציווי כללי על האמונה, מכל־מקום עוסק בפרטים מסויימים באמונתו ית' "אשר ביכולתו לשנות מערכות הכוכבים כו' שלכן אין צריך לחקור אצלם דברי עתידות.

ורש"י בחומש פירש "התהלך עמו בתמימות", היינו להתנהג כתם שאינו בקי ואינו חריף.

(ענל־פי לקו"ש חלק יד עמוד 69)

70) אוב וידעוני, וכל דברי נחש וכשפים למיניהם. 71) שיתגעגעו ויימשכו אחריהם. מלשון: וינהו כל בית ישראל אחרי ה' (שמואל־א ז, ב). ניקדנוהו בנפעל כניקוד המקרא, ואף על פי שרבינו (באיגרתו לר' יהונתן כהן) השתמש בו בקל: "הנוהים אחריו". 72) השווה פירוש המשנה לרבינו (ע"ז פ"ד, מ"ז). 73) וכן אמרו חז"ל (פסחים קיג:): מניין שאין שואלים בכלדיים (חוזים בכוכבים)? שנאמר: תמים תהיה וגו', כלומר: היה בוטח בו בכל הקורות והנולדות הבאות לך (רשב"ם).

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) דיני הקפת הראש וגילוח הזקן; מצוות־עשה שהנשים פטורות מהן; דיני כתובת קעקע וכו'.

3 **א. אֵין מְגַלְּחִין פַּאֲתֵי[2] הָרֹאשׁ כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין**
4 **עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[3], שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא**
5 **תַשְׁחִית פְּאַת זְקָנֶךָ" - כֹּל שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּ'בַל תַּשְׁחִית'[15]**
6 **יֶשְׁנוֹ בְּ'בַל תַּקִּיף'; וְאֵשֶׁה, שֶׁאֵינָהּ בְּ'בַל תַּשְׁחִית',**
7 **לְפִי שֶׁאֵין לָהּ זָקָן, אֵינָהּ בְּ'בַל תַּקִּיף'[16]. לְפִיכָךְ**
8 **הָעֲבָדִים[17], הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהֶם זָקָן, אֲסוּרִים[18] בְּהַקָּפָה.**

2) השער הצומח על שתי הרקות, שבין העינים והאוזנים. 3) רבינו מנמק את איסור גילוח הפאות כאן, ולקמן (הלכה ז) את איסור גילוח הזקן: "מפני שדרך העכו"ם וכהניהם לעשות כן" - ועל זה יצאו עליו עוררים. הטור יו"ד סי' קפא כותב: "וזה אינו מפורש!" (כלומר: לא נזכר לא בתורה ולא בתלמוד) ואין אנו צריכים לבקש טעם למצוות, כי מצות המלך עלינו אף אם לא נדע טעמה". ומרן ה"בית־יוסף" מגן שם על רבינו ועל דעתו שגילה בסוף הלכות מעילה: "שכל מצוה שנוכל למצוא בה טעם - עלינו לאמרו: ומה שלא נמצא בה טעם - נייחס הדבר לקוצר השגתנו" וכו'. ומה שנוגע לגילוח הפיאות והזקן. שרבינו נותן בהם טעם משום "עבודת כוכבים" - אומר ה"בית־יוסף" - שזה למד מתוך סמיכות הכתובים שלפניהם ושלאחריהם המדברים בחוקת העכו"ם, כמו: "לא תנחשו ולא תעוננו", "וכתובת קעקע לא תתנו", שבודאי גם איסור הגילוח מטעם "ובחוקותיהם לא תלכו" הוא. והב"ח כותב (שם): שמדברי רבינו ("ספר המצוות", ל"ת מג) רואים, שמפי ספרים נתברר לו, שכך היו העכו"ם וכמריהם עושים לשם עבודה־זרה. וכן הוא מעיד בספרו (מו"נ ח"ג, לז): שכך היה מנהגם כפי שקרא הרבה בספריהם. ורבינו כתב כל זה בטעם המצוה כאן, כדי להגדיל האזהרה: שמלבד הלאו המפורש בהקפת הראש והזקן, הוא עובר גם משום: "ובחוקותיהם לא תלכו". 4) הימנית והשמאלית. 5) רקותיו. חלק הפנים שבין העינים והאזנים. וחלפה רקתו (שופטים ה, כו) תרגומו: אעברת סכתא בצדיעה. 6) ויחד עמו גם הפאות. 7) שהקפת כל הראש שמה: הקפה (נזיר נז:). 8) שלוקה. 9) על ידי אחרים. 10) שהרי לא עשה מעשה. הראב"ד משיג ואומר: אף־על־פי שאינו לוקה, כיון שמדעתו עשה - עובר הוא על לאו. אולם מרן בעל ה"כסף־משנה" דוחה זאת ואומר: יותר נראה לי דלא שייך לומר שהוא עובר בלאו, כיון שלא עשה מעשה כלל. ואפילו אם אמר לו למגלח להקיף לו פאת ראשו - הלא אין שליח לדבר עבירה. 11) שהזמין שערותיו והמציאן למגלח, ואז שניהם: גם המקיף וגם הניקף חייבים (מכות כ:). 12) שאינו בר־עונשין. 13) כי כשהזהירה תורה: "לא תקיפו", אף על פאות הקטן הזהירה (נזיר נז:).

ב. הָאִשָּׁה שֶׁגִּלְּחָה פְּאַת רֹאשׁ הָאִישׁ אוֹ שֶׁנָּתְגַּלְּחָה -
פְּטוּרָה[14], שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא
תַשְׁחִית פְּאַת זְקָנֶךָ" - כֹּל שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּ'בַל תַּשְׁחִית'[15]
יֶשְׁנוֹ בְּ'בַל תַּקִּיף'; וְאִשָּׁה, שֶׁאֵינָהּ בְּ'בַל תַּשְׁחִית',
לְפִי שֶׁאֵין לָהּ זָקָן, אֵינָהּ בְּ'בַל תַּקִּיף'[16]. לְפִיכָךְ
הָעֲבָדִים[17], הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהֶם זָקָן, אֲסוּרִים[18] בְּהַקָּפָה.

14) ממלקות. ויש הפרש בין "גילחה" ל"נתגלחה": כשגילחה - היא פטורה אבל אסורה, שהרי הניקף מוזהר על הקפה ואסור להקיפו: וכשנתגלחה - היא פטורה ומותרת אף לכתחילה. ומפני שרבינו עירבם יחד, כתב סתם: פטורה (כסף־משנה). 15) כגון: איש שיש לו זקן. 16) (קידושין לה:). ושם הוסיפו ללמוד זה גם מ"גזירה שוה": פאת - פאת מבני אהרן. נאמר כאן בסתם ישראל: "ולא תשחית את פאת זקנך", ונאמר בבני אהרן: "ופאת זקנם לא יגלחו" - מה להלן נשים פטורות, שהרי "בני אהרן" אמורים בפרשה ולא "בנות אהרן", אף כאן נשים פטורות. ורבינו קיצר ולא הזכיר את ה"גזירה שוה" (כסף־משנה). 17) כנענים, אף על פי שאינם חייבים אלא במצוות שנשים חייבות בהן, כמבואר במסכת (חגיגה ד.). 18) כי אין יסוד לפטרם כמו שנפטרו הנשים על־ידי "פאת זקנך", ועדיפים הם בזה מהן, הואיל ויש להם זקן (כסף־משנה).

ג. כָּל מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד

נָשִׁים חַיָּבִים[19], חוּץ מִ׳כַּל תַּשְׁחִית׳ וּ׳כַל תַּקִּיף׳ וּ׳כַל יִטַּמֵּא כֹּהֵן[20] לַמֵּתִים׳. וְכָל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהִיא מְזְמַן לִזְמַן[21] וְאֵינָהּ תְּדִירָה[22], נָשִׁים פְּטוּרוֹת[23], חוּץ מִקִּדּוּשׁ הַיּוֹם[24], וַאֲכִילַת מַצָּה[25] בְּלֵילֵי הַפֶּסַח[26], וַאֲכִילַת הַפֶּסַח וּשְׁחִיטָתוֹ[27], וְהַקְהֵל[28], וְשִׂמְחָה[29], שֶׁהַנָּשִׁים חַיָּבוֹת.

19) (קידושין לה.). שנאמר: איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם (במדבר ה, ו) - השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה. 20) כי באזהרה של היטמאות למתים (ויקרא כא, א) "בני אהרן" כתיב ולא "בנות אהרן" - וקל־וחומר נשיהם (קידושין לה:). 21) בשעות קבועות במשך היממה (יום ולילה), או ימים וזמנים קבועים במשך השנה. מצוה כזאת נקראת: מצות־עשה שהזמן גרמא. 22) תמיד, בכל עת ובכל שעה. 23) כי כל התורה הוקשה למצוות תפילין, ככתוב: והיה לאות על ידך... למען תהיה תורה ה' בפיך (שמות יג, ט). וכשם שמצות תפילין "מצות־עשה שהזמן גרמא היא, שאינה נוהגת אלא ביום ולא בלילה, בחול ולא בשבת ומועד, ונשים פטורות הימנה - כך כל מצות־עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. ותפילין מנין שנשים פטורות? - מתלמוד תורה. כתוב: ולימדתם אותם את בניכם (דברים יא, יט) - "בניכם", ולא בנותיכם. וסמוך למעלה מזה כתוב: וקשרתם אותם לאות על ידכם (שם, יח) - להגיד: כשם שנשים פטורות מתלמוד תורה, כך הן פטורות מתפילין (קידושין לד.). 24) של שבת שהוא מצות־עשה שהזמן גרמא. וכן אמרו חז"ל: "נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה" (ברכות כ:), שנאמר: זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ, ח): ובדיברות השניות כתוב: שמור את יום השבת לקדשו (דברים ה, יב). וכלל הוא: כל מקום שנאמר: השמר, פן ואל - אינו אלא בלא־תעשה (ע"ז נא:). ולפי זה, הציווי: "שמור את יום השבת" הוא לא מצות־עשה אלא מצות לא־תעשה, כמו "לא תעשה מלאכה ביום השבת" - ומצוות ל"ת, אחד אנשים ואחד נשים, חייבים. ולפיכך אמרו חכמינו (ברכות, שם): "כל שישנו בשמירה, ישנו בזכירה". ומפני שנשים ישנן בשמירה של "לא תעשה כל מלאכה", ישנן גם בזכירה של "זכור את יום השבת לקדשו", שהוא קידוש היום שזוכרים אותו על היין. 25) כמבואר (פסחים מג:): כתוב בתורה: לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות (דברים טז, ג) - כל שישנו ב"בל תאכל חמץ", ישנו באכילת מצה. והנשים, הואיל והוזהרו על אכילת חמץ שהיא ל"ת - חייבות על אכילת מצה. 26) כי בכל שאר ימי הפסח אין חובת אכילת מצה: יש רק איסור של אכילת חמץ. 27) שנאמר בקרבן פסח: במכסת נפשות תכוסו על השה (שמות יב, יד), "נפשות" - גם אשה במשמע (פסחים צא:). 28) מצות הקהל היתה מתקיימת בזמן שבית־המקדש היה קיים בחג הסוכות מקץ שנת השמיטה, כמפורש בתורה: הקהל את העם, האנשים והנשים וגו' (דברים לא, יב). 29) שמחת החג, כמפורש בתורה: ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וגו' (שם טז, יד).

ד. טֻמְטוּם[30] וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[31], הֲרֵי הֵן סָפֵק[32] - נוֹתְנִין עֲלֵיהֶן חָמְרֵי הָאִישׁ[33] וְחָמְרֵי הָאִשָּׁה[34] בְּכָל מָקוֹם, וְחַיָּבִים בַּכֹּל[35]. וְאִם עָבְרוּ - אֵינָם לוֹקִין[36].

30) משורש אטם, טמטם. שאין להבחין בו את הבדל המין. 31) שיש לו זכרות ונקבות. ביוונית קוראים לזכר: אנדרו, ולנקבה: גינוס ("הערוך", ערך "אנתרופי"). שניהם נזכרים במשנה (ביכורים פ"א, מ"ה: חגיגה פ"ב, מ"א). 32) אם איש או אשה. 33) להתחייב ב"בל תקיף" וב"בל תשחית": ואם כהנים הם - ב"בל יטמא" למת, וכן בכל המצוות שהזמן גרמא, כמבואר (ביכורים פ"ד, מ"ב). 34) שאינו מתייחד עם אנשים, שאינו חולק בנחלה עם הבנים ואינו אוכל בקדשי המקדש וכיו"ב, כמבואר (שם, מ"ג9. 35) כאנשים ונשים. 36) שאין לוקים על הספק (שם).

ה. אַף־עַל־פִּי שֶׁהָאִשָּׁה מֻתֶּרֶת לְגַלֵּחַ פְּאַת רֹאשָׁהּ, הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה[37] לְגַלֵּחַ פְּאַת רֹאשׁ הָאִישׁ; וַאֲפִלּוּ קָטָן[38], אָסוּר לָהּ לְגַלֵּחַ לוֹ פֵּאָה.

37) אבל אינה לוקה, הואיל והיא גופה אינה בכל תקיף והאיסור הוא רק מדרבנן (כס"מ). 38) שאינו בר עונשים.

ו. וּפֵאָה זוֹ שֶׁמַּנִּיחִים בַּצְּדָעִים, לֹא נִתְּנוּ בּוֹ חֲכָמִים שִׁעוּר. וְשָׁמַעְנוּ מִזְּקֵנֵינוּ, שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ פָּחוֹת מֵאַרְבָּעִים שְׂעָרוֹת[39]. וּמֻתָּר לְלַקֵּט[40] הַפֵּאוֹת בְּמִסְפָּרַיִם; לֹא נֶאֱסַר אֶלָּא הַשַּׁחְתָּה בְּתָעַר[41].

39) שרוחב הפאה לא יהיה פחות מארבעים שערות (בית יוסף, טור יו"ד, קפא). 40) לגזוז. 41) המקור לדברי רבינו הוא (תוספתא, מכות מ"ג), שמפורש שם: "אינו חייב עד שיקיפנו בתער". וכפירוש "היראים", שהקפת הראש נלמדת מהשחתת הזקן ששתיהן סמוכות זו לזו: לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך (ויקרא יט, כז) - מה זו בהשחתה, אף זו בהשחתה (עבודת המלך).

ז. דֶּרֶךְ כֹּהֲנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הָיָה לְהַשְׁחִית זְקָנָם[42]. לְפִיכָךְ אָסְרָה תּוֹרָה לְהַשְׁחִית הַזָּקָן. וְחָמֵשׁ פְּאוֹת יֵשׁ בּוֹ: לְחֵי הָעֶלְיוֹן[43], וּלְחֵי הַתַּחְתּוֹן[44] מִזֶּמִין, וְכֵן מִשְּׂמֹאל, וְשִׂבְלֶת הַזָּקָן[45]. וְלוֹקֶה עַל כָּל פְּאָה וּפְאָה[46]. וְאִם נְטָלָן כֻּלָּן כְּאַחַת - לוֹקֶה חָמֵשׁ. וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּגַלְּחֶנּוּ בְּתַעַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ" - גִּלּוּחַ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַשְׁחָתָה. לְפִיכָךְ אִם גִּלַּח זְקָנוֹ בְּמִסְפָּרַיִם[47], פָּטוּר[48]. וְאֵין הַמִּתְגַּלֵּחַ לוֹקֶה עַד שֶׁיְּסַיֵּעַ[49]. וְאִשָּׁה מֻתֶּרֶת לְהַשְׁחִית זְקָנָהּ, אִם יֵשׁ לָהּ שֵׂעָר בַּזָּקָן. וְאִם הִשְׁחִיתָה זְקַן הָאִישׁ - פְּטוּרָה[50].

42) השוה "ספר המצוות", ל"ת מד: "וזה היה קישוט, כמו שהוא מפורסם היום בקישוט גלחי עכו"ם שהם יגלחו זקנם". 43) המחובר לצדעים. ובמקרא: לחי חמור טריה (שופטים טו, טו), נקבה. 44) זה מקום חיבור הסנטר לעצם משני צדדיו (הרע"ב, מכות פ"ג, מ"ה). 45) השער שעל הסנטר. 46) (מכות כ.), כי לא נאמר בתורה: לא תשחית זקנך, אלא "פאת זקנך" - לחייב על כל פאה ופאה,

כדברי רבינו ("ספר המצוות", ל"ת מד). 47) שאינם משחיתים כתער החותך את השער בצד עיקר (רש"י). 48) ומותר אף לכתחילה (כס"מ). 49) וימציא את השער למגלח. 50) אבל אסורה.

1 **ח. הַשָּׂפָה, מֻתָּר לְגַלְּחוֹ בְּתַעַר**[51]**; וְהוּא הַשֵּׂעָר שֶׁעַל**
2 **גַּב הַשָּׂפָה הָעֶלְיוֹנָה, וְכֵן הַשֵּׂעָר הַמְּדַלְדֵּל מִן הַשָּׂפָה**
3 **הַתַּחְתּוֹנָה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר**[52]**, לֹא נָהֲגוּ**
4 **יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁחִיתוֹ, אֶלָּא יְגַלַּח**[53] **קְצָתוֹ, עַד שֶׁלֹּא**
5 **יְעַכֵּב אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה**[54]**.**

51) ואין בו משום גילוח הזקן (מ"ק יח.). 52) חוזר אל השפם. 53) לא בתער אלא במספרים, כמו בגילוח הזקן (ב"ח, יו"ד קפא). 54) (מ"ק, שם).

6 **ט. הָעֲבָרַת הַשֵּׂעָר מִשְּׁאָר הַגּוּף, כְּגוֹן בֵּית הַשָּׁחְי**[55]
7 **וּבֵית הָעֶרְוָה, אֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא מִדִּבְרֵי**
8 **סוֹפְרִים**[56]**. וְהַמַּעֲבִירוֹ, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. בַּמֶּה**
9 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַעֲבִירִין אוֹתוֹ אֶלָּא**
10 **נָשִׁים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְתַקֵּן עַצְמוֹ תִּקּוּן נָשִׁים; אֲבָל**
11 **בְּמָקוֹם שֶׁמַּעֲבִירִין הַשֵּׂעָר הַנָּשִׁים וַאֲנָשִׁים, אִם**
12 **הֶעֱבִיר, אֵין מַכִּין אוֹתוֹ**[57]**. וּמֻתָּר לְהַעֲבִיר שֵׂעָר שֶׁאָר**
13 **אֵיבָרִים בְּמִסְפָּרַיִם בְּכָל מָקוֹם**[58]**.**

55) השקע שמתחת לאצילי הידים מול השכם. 56) (נזיר נט.) מפני שזה מקישוטי נשים ואסור לאיש להתקשט ולתקן עצמו בתיקוני נשים; ואפילו במספרים אסור לו להעבירו. 57) היא דעת רב שרירא גאון שהובאת בר"ן (ע"ז, פ"ב). ומדברי רבינו: "אין מכים אותו" - משמע שעל־כל־פנים ישנו איסור. 58) אפילו במקום שאין מנהג האנשים להעביר שער אבריהם (עבודת המלך). ובשם הגאונים מובא ב"הגהות מיימוניות") "שמי שמגלח כל שערו: מראשו ועד רגליו - מותר לו לגלח גם שער בית־השחי ובית־הערוה - שאין זה יפוי, אלא ניוול הוא לו".

14 **י. לֹא תַעֲדֶה**[59] **אִשָּׁה עַדְיָהּ**[60] **הָאִישׁ, כְּגוֹן שֶׁתָּשִׂים**
15 **בְּרֹאשָׁהּ מִצְנֶפֶת אוֹ כּוֹבַע, אוֹ תִּלְבַּשׁ שִׁרְיוֹן**[61] **וְכַיּוֹצֵא**
16 **בּוֹ, אוֹ שֶׁתְּגַלַּח רֹאשָׁהּ כְּאִישׁ**[62]**. וְלֹא יַעֲדֶה אִישׁ עֲדִי**
17 **אִשָּׁה, כְּגוֹן שֶׁיִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין וַחֲלִי זָהָב**[63]
18 **בְּמָקוֹם שֶׁאֵין לוֹבְשִׁין אוֹתָן הַכֵּלִים וְאֵין מְשִׁימִים**
19 **אוֹתוֹ הַחֲלִי אֶלָּא נָשִׁים - הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. אִישׁ**
20 **שֶׁעָדָה עֲדֵי אִשָּׁה, וְאִשָּׁה שֶׁעָדְתָה עֲדֵי אִישׁ -**
21 **לוֹקִין**[64]**. הַמְלַקֵּט שְׂעָרוֹת לְבָנוֹת מִתּוֹךְ הַשְּׁחֹרוֹת,**
22 **מֵרֹאשׁוֹ אוֹ מִזְּקָנוֹ**[65] **- מְשֻׁיְּלָקִין שַׁעֲרָה אַחַת, לוֹקֶה**[66]**,**
23 **מִפְּנֵי שֶׁעָדָה עֲדֵי אִשָּׁה. וְכֵן אִם צָבַע שְׂעָרוֹ שָׁחוֹר -**
24 **מְשֻׁיְּצָבַע שֵׂעָר לְבָנָה אַחַת, לוֹקֶה**[67]**. טֻמְטוּם**
25 **וְאַנְדְּרוֹגִינוּס אֵינוֹ עוֹטֶה**[68] **כְּאִשָּׁה, וְלֹא מְגַלֵּחַ רֹאשׁוֹ**
26 **כְּאִישׁ**[69]**; וְאִם עָשָׂה כֵּן, אֵינוֹ לוֹקֶה.**

59) לא תתקשט. 60) קישוטי האיש, מלשון: הורד עדיך מעליך (שמות לג, ה). 61) כר' אליעזר בן־יעקב (נזיר נז.): מניין לאשה שלא תצא בכלי זין למלחמה? שנאמר: לא יהיה כלי גבר על אשה (דברים כב, ה). וכן מתרגם אונקלוס: לא יהא תיקון זין דגבר על אתתא. 62) (ביכורים פ"ד, מ"ב) שנאמר שם על אנדרוגינוס: "ומסתפר כאנשים" - משמע שאשה אסורה בתספורת אנשים. את המקור הזה לדברי רבינו מציין הגר"א (יו"ד קפב, ס"ק ח). ובכתב־יד תימן הנוסח: או שתגלה ראשה. 63) שם תכשיט: חלי, או חליה, כמו: ותעד נזמה וחליתה (הושע ב, טו). 64) שעברו על ל"ת שבתורה: לא ילבש גבר שמלת אשה, ולא יהיה כלי גבר על אשה (דברים כב, ה). 65) מתנאה בנויי אשה (רש"י, מכות כ:). 66) (שם). 67) זה נלמד ממלקט שערות לבנות מתוך שחורות (כסף־משנה). 68) אינו מתלבש. 69) כי האשה אסור לה לגלח ראשה כאיש, כמבואר למעלה. אבל במסכת (ביכורים, פ"ב), ששם המקור להלכה זו, הנוסח הוא: "ומסתפר כאנשים" וזה ההיפך מדברי רבינו. אולם בכתב־יד תימן הנוסח: "ולא מגלה ראשו כאיש" - אלא מכסה אותו משום צניעות כאשה.

27 **יא. כְּתֹבֶת קַעֲקַע הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה**[70] **הוּא, שֶׁיִּשְׂרֹט עַל**
28 **בְּשָׂרוֹ, וְימַלֵּא מְקוֹם הַשְּׂרִיטָה כְּחוֹל**[71] **אוֹ דְיוֹ אוֹ**
29 **שְׁאָר צְבָעוֹנִים**[72] **הָרוֹשְׁמִים**[73]**. וְזֶה הָיָה מִנְהַג הָעַכּוּ"ם**
30 **שֶׁרוֹשְׁמִין**[74] **עַצְמָן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא**
31 **עֶבֶד מָכוּר לָהּ וּמֵרְשָׁם לַעֲבוֹדָתָהּ. וּמֵעֵת שֶׁיִּרְשֹׁם**
32 **בְּאֶחָד מִדְּבָרִים הָרוֹשְׁמִין אַחַר שֶׁיִּשְׂרֹט בְּאֵי־זֶה מָקוֹם**
33 **מִן הַגּוּף, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה - לוֹקֶה. כָּתַב**[75] **וְלֹא**
34 **רָשַׁם בְּצָבַע, אוֹ שֶׁרָשַׁם בְּצָבַע וְלֹא כָתַב בִּשְׂרִיטָה -**
35 **פָּטוּר, עַד שֶׁיִּכְתֹּב וְיַקְעֲקֵעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּכְתֹבֶת**
36 **קַעֲקַע"**[76]**. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים**[77]**? בְּכוֹתֵב**[78]**, אֲבָל זֶה**
37 **שֶׁכָּתְבוּ בִּבְשָׂרוֹ וְקִעְקְעוּ בּוֹ, אֵינוֹ חַיָּב, אֶלָּא־אִם־כֵּן**
38 **סִיַּע, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה**[79]**; אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה**
39 **כְּלוּם, אֵינוֹ לוֹקֶה.**

70) וכתובת קעקע לא תתנו בכם (ויקרא יט, כח). 71) צבע שנשים כוחלות בו את עיניהן. 72) (מכות כא.). 73) שרישומם ניכר. 74) שמסמנים את עצמם להיות חותם ברית תמיד בבשרם: שיכירו הכל כי לעכו"ם הם מוקדשים. 75) שרט. 76) משמע שצריכים שתיהן: כתובת וקעקע. 77) שלוקה. 78) כשהוא כותב ורושם בעצמו. 79) כנראה שדין זה נלמד מדין הקפת הראש (כסף־משנה).

40 **יב. הַשּׁוֹרֵט שְׂרִיטָה אַחַת עַל הַמֵּת**[80]**, לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר:**
41 **"וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם" - אֶחָד כֹּהֵן וְאֶחָד**
42 **יִשְׂרָאֵל**[81]**. שָׂרַט שְׂרִיטָה אַחַת עַל חֲמֵשׁ מֵתִים אוֹ**
43 **חֲמֵשׁ שְׂרִיטוֹת עַל מֵת אֶחָד - לוֹקֶה חֲמֵשׁ**[82]**; וְהוּא,**
44 **שֶׁהִתְרוּ בּוֹ עַל כָּל אַחַת וְאַחַת**[83]**.**

80) מתוך אבל וצער. 81) שהרי לאו זה מפורש גם אצל כהנים: ובבשרם לא ישרטו שרטת (ויקרא כא, ה), וגם בישראל (שם יט, כח). 82) שנאמר: "ושרט לנפש" - לחייבו על כל נפש ונפש (מכות כ:). וכן דרשו (שם): "ושרט לנפש" - לחייב על כל שריטה ושריטה. 83) כששרט חמש שריטות זו אחר זו ידובר כאן: אבל

כששרט אותן בחמש אצבעותיו בבת אחת - לוקה חמש, אפילו כשלא התרו בו אלא פעם אחת, כמבואר בסמוך אצל קרחה (ה"ט).

1 **יג. גְּדִידָה וּשְׂרִיטָה, אַחַת[84] הִיא. וּכְשֶׁם שֶׁהָיוּ**
2 **הָעַכּו"ם שׂוֹרְטִים בִּבְשָׂרָם עַל מֵתֵיהֶם מִפְּנֵי הַצַּעַר,**
3 **כָּךְ הָיוּ חוֹבְלִין[85] בְּעַצְמָן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[86], שֶׁנֶּאֱמַר:**
4 **"וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם" - גַּם זֶה אָסְרָה[87] תּוֹרָה,**
5 **שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִתְגֹּדְדוּ". אֶלָּא שֶׁעַל מֵת, בֵּין שָׂרַט**
6 **בְּיָדוֹ בֵּין שָׂרַט בִּכְלִי, לוֹקֶה; לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: בִּכְלִי**
7 **- חַיָּב מַלְקוּת, בְּיָדוֹ - פָּטוּר[88].**

84) אף על פי ש"גדידה" הוא בכלי, ככתוב: ויתגודדו כמשפטם בחרבות (מל"א יח, כח), ושריטה היא ביד. ולפיכך אם גדד בכלי והתרו בו משום "ושרט לנפש" - חייב (כסף־משנה). 85) בכלי משחית. 86) לא שהיו עובדים אותה בכך - שאלמלי כן היו חייבים סקילה על הגדידה משום עובד עבודה־זרה - אלא כדי לעורר רחמים אצל פסיליהם לקבל תפילתם. כפי דעתם המשובשת (כסף־משנה). 87) כלומר: אף על פי ש"לא תתגודדו" בעכ"ום כתוב, בכל זאת אם גדד בכלי על מת - גם כן חייב. 88) (מכות כא.).

8 **יד. וּבְכָלַל אַזְהָרָה[89] זֶה, שֶׁלֹּא יִהְיוּ שְׁנֵי[90] בָּתֵּי־דִינִין**
9 **בְּעִיר אַחַת, זֶה נוֹהֵג כְּמִנְהָג זֶה וְזֶה נוֹהֵג כְּמִנְהָג**
10 **אַחֵר, שֶׁהָבָר זֶה גּוֹרֵם לְמַחֲלוֹקוֹת גְּדוֹלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר:**
11 **"לֹא תִתְגֹּדְדוּ" - לֹא תַעֲשׂוּ אֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת[91].**

89) של לא תתגודדו. 90) כדברי אביי האומר: "לא תתגודדו" - כגון: שני בתי־דינין בעיר אחת, הללו מורים כבית־שמאי והללו כבית־הלל (יבמות יד.). ולפי שבכל מקום אין הלכה כאביי לגבי רבא, נדחק רבי דוד הכהן לפרש דברי רבינו, שכוונתם לבית־דין אחד שחבריו חלוקים בדעותיהם. וייתכן שחסר פה כ' הדמיון וצריך להיות: "שלא יהיו כשני בתי־דינין", וכרבא האומר (שם): כגון: בית־דין בעיר אחת, פלג (חציו) מורים כבית־שמאי ופלג כבית־הלל: אבל שני בתי־דינים בעיר אחת - מותר (כסף־משנה). 91) מפני שלא כתוב: לא תגודדו, או לא תגודו - אלא "לא תתגודדו", למדו מזה גם שלא ליעשות אגודות אגודות, כתות שונות (שם).

12 **טו. הַקּוֹרֵחַ קָרְחָה עַל הַמֵּת, לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא**
13 **תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת". אֶחָד יִשְׂרָאֵל וְאֶחָד**
14 **כֹּהֵן שֶׁשָּׂרַט עַל הַמֵּת, אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אֶחָת[92].**
15 **הַקּוֹרֵחַ אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ קְרָחוֹת עַל מֵת אֶחָד, לוֹקֶה**
16 **כְּמִנְיַן הַקְּרָחוֹת; וְהוּא, שֶׁהִתְרוּ בּוֹ עַל כָּל קָרְחָה**
17 **וְקָרְחָה. אֶחָד הַקּוֹרֵחַ בְּיָדוֹ אוֹ בְּסֶם[93], אוֹ הִטְבִּיל**
18 **אֶצְבְּעוֹתָיו בְּסֶם וְהִנִּיחָם בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת בְּרֹאשׁוֹ**
19 **בְּבַת אַחַת - הוֹאִיל וְקָרַח חָמֵשׁ קְרָחוֹת, אַף־עַל־פִּי**
20 **שֶׁהִיא הַתְרָאָה אַחַת, לוֹקֶה חָמֵשׁ, שֶׁהֲרֵי כֻּלָּן בְּאֵין**
21 **כְּאַחַת[94]. וְחַיָּב עַל כָּל הָרֹאשׁ[95] כְּבֵין הָעֵינַיִם,**
22 **שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יְקָרְחוּ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם". וְכַמָּה שִׁעוּר**
23 **הַקָּרְחָה? כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה מֵרֹאשׁוֹ כְּגְרִיס[96] פָּנוּי בְּלִי**
24 **שֵׂעָר.**

92) שלא תטעה לומר: הואיל ונאמר בכהנים: לא יקרחו קרחה בראשם (ויקרא כא, ה), ונאמר בתורה סתם: ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת (דברים יד, א), לפי זה יתחייבו הכהנים שתים - לפיכך הוא אומר: "אינו לוקה אלא אחת". 93) משחה חריפה המשירה את השער. 94) (מכות כ:). 95) אף על פי שכתוב: ולא תשימו קרחה בין עיניכם (דברים, שם), לומדים אנו ב'גזירה שוה' קרחה - קרחה מכהנים שכתוב בהם: לא יקרחו קרחה בראשם (ויקרא כא, ה) - לחייב על שערות כל הראש (מכות כ:). 96) כחצי הפול, ושיעורו: כשלשים ושש שערות, כמבואר במסכת נגעים פ"ו, מ"א.

25 **טז. הַקּוֹרֵחַ רֹאשׁוֹ אוֹ הַשּׁוֹרֵט בִּבְשָׂרוֹ עַל בֵּיתוֹ שֶׁנָּפַל**
26 **וְעַל סְפִינָתוֹ שֶׁנִּטְבְּעָה בַּיָּם - פָּטוּר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא**
27 **עַל הַמֵּת[97] בִּלְבַד, אוֹ הַשּׁוֹרֵט לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[98].**
28 **הַקּוֹרֵחַ קָרְחָה בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְהַשּׁוֹרֵט שְׂרִיטָה**
29 **בִּבְשַׂר חֲבֵרוֹ, וְהַכּוֹתֵב כְּתֹבֶת קַעֲקַע בִּבְשָׂרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ,**
30 **וְהָיָה חֲבֵרוֹ מְסַיֵּעַ - בְּזִמַּן שֶׁשְּׁנֵיהֶן מִזִּידִין, שְׁנֵיהֶן**
31 **לוֹקִין[99]; אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד - הַמֵּזִיד מִשְּׁנֵיהֶם**
32 **לוֹקֶה וְהַשּׁוֹגֵג פָּטוּר.**

97) (מכות כ:). 98) ודווקא בכלי, כמבואר לעיל (ה"ג), שחייב רק על הגדידה שהיא בכלי: וכן פירש גם (מעשה רוקח). 99) (תוספתא, מכות פ"ג).

יום שלישי ז' מרחשון ה'תשע"ז

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה

מִצְוַת־עֲשֵׂה אַחַת, וְהוּא שֶׁיָּשׁוּב הַחוֹטֵא מֵחֶטְאוֹ לִפְנֵי ה' וְיִתְוַדֶּה.
וּבְאוֹר מִצְוָה זוֹ וְעִקָּרִים הַנִּגְרָרִים עִמָּהּ בִּגְלָלָהּ - בְּפִרְקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) מעלת התשובה, ווידוי דברים; עבירות שמתכפרות בשעתן (מיד כשחוזרים בתשובה) ועבירות שמתכפרות לאחר זמן.

33 **א. כָּל מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה - בֵּין עֲשֵׂה, בֵּין לֹא־תַעֲשֶׂה -**
34 **אִם עָבַר אָדָם עַל אַחַת מֵהֶן, בֵּין בְּזָדוֹן, בֵּין בִּשְׁגָגָה**
35 **- כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה[2] וְיָשׁוּב מֵחֶטְאוֹ[3], חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת[4]**
36 **לִפְנֵי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי**
37 **יַעֲשׂוּ וְגוֹ'. וְהִתְוַדּוּ אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ" - זֶה**
38 **וִדּוּי דְּבָרִים[5]. וִדּוּי זֶה מִצְוַת עֲשֵׂה. כֵּיצַד מִתְוַדִּין?**
39 **אוֹמֵר: אָנָּא הַשֵּׁם, חָטָאתִי[6], עָוִיתִי[7], פָּשַׁעְתִּי[8]**
40 **וְעָשִׂיתִי כָּךְ וְכָךְ, וַהֲרֵי נִחַמְתִּי וּבוֹשְׁתִּי[9] בְּמַעֲשַׂי,**
41 **וּלְעוֹלָם אֵינִי חוֹזֵר[10] לְדָבָר זֶה; וְזֶהוּ עִקָּרוֹ שֶׁל וִדּוּי.**
42 **וְכָל הַמַּרְבֶּה לְהִתְוַדּוֹת וּמַאֲרִיךְ בְּעִנְיָן זֶה - הֲרֵי זֶה**

מְשֻׁבָּח. וְכֵן בַּעֲלֵי חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת[11], בְּעֵת שֶׁמְּבִיאִין קָרְבְּנוֹתֵיהֶן עַל שְׁגָגָתָן אוֹ עַל זְדוֹנָן[12] - אֵין מְתַכַּפֵּר לָהֶן בְּקָרְבָּנָם עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה([13] וְיִתְוַדּוּ וְדוּי דְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ". וְכֵן כָּל מְחַיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית־דִּין וּמְחַיְּבֵי מַלְקוּת - אֵין מִתְכַּפֵּר לָהֶן בְּמִיתָתָן אוֹ בִּלְקִיָּתָן, עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְיִתְוַדּוּ[14]. וְכֵן הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ וְהַמַּזִּיק מָמוֹנוֹ - אַף־עַל־פִּי שֶׁשִּׁלֵּם לוֹ מַה שֶּׁהוּא חַיָּב לוֹ, אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר עַד שֶׁיִּתְוַדֶּה וְיָשׁוּב מִלַּעֲשׂוֹת כָּזֶה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם"[15].

2) כשיגמור בליבו לשוב מדרכו הרעה אל ה' ואל תורתו. 3) שלא יוסיף לעשותו. 4) להודות בפיו כי חטא ולהביע את חרטתו על זה. 5) שהמתוודה צריך לפרוט ולפרש את חטאו בשפתיו. 6) בשגגה, ככתוב: נפש כי תחטא בשגגה (ויקרא ד, ב). 7) בזדון, שנאמר: היכרת תיכרת הנפש ההיא עוונה בה (במדבר טו, לא). 8) להכעיס, במרד ובמעל, כמו שנאמר: מלך מואב פשע בי (מלכים־ב ג, ז). וסדר הוידוי הוא מן הקל אל הכבד (יומא לו:), שכן מצינו לשון הכתוב: בדניאל שאמר בוידויו: חטאנו ועוינו, הרשענו ומרדנו (דניאל ט, ה). 9) מעין הכתוב: בושתי ונכלמתי להרים, אלוקי, פני אליך (עזרא ט, ו). 10) "וכשם שעשיתי - איני עושה" (ירושלמי, יומא פרק ח, הלכה ז). 11) שנתחייבו להביא קרבן חטאת או אשם. 12) כגון: אשם גזלות, חטאת שבועת העדות שבאה על הזדון כשוגג; בעוד שרוב הקרבנות אינם באים אלא על השוגג. ראה "מניין המצוות" (הלכות שגגות עמוד סז). 13) (שבועות יג.). 14) (סנהדרין מג:). אמרו שם: כל המומתים מתוודים, שכל המתוודה יש לו חלק לעולם הבא; שכן מצינו בעכן שאמר לו יהושע: בני, שים נא כבוד לה' אלוקי ישראל ותן לו תודה (וידוי). ויען עכן: אמנה אנוכי חטאתי וגו' (יהושע ז, יט־כ). כמו כן מי שחלה ונוטה למות, אומרים לו: התוודה! (שבת לב.). 15) ממה שבינו לבין חבירו: על הגניבות ועל הגזילות ועל לשון הרע (ספרי זוטא, הובא בילקוט שמעוני, נשא). וב"ספר המצוות" מראה רבינו את המקור לכל ההלכה במכילתא שהייתה לפניו.

ב. שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ[16] - לְפִי שֶׁהוּא כַּפָּרָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, כֹּהֵן גָּדוֹל מִתְוַדֶּה עָלָיו עַל לְשׁוֹן כָּל יִשְׂרָאֵל[17], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְוַדָּה עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר עַל כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, הַקַּלּוֹת וְהַחֲמוּרוֹת - בֵּין שֶׁעָבַר בְּזָדוֹן, בֵּין שֶׁעָבַר בִּשְׁגָגָה; בֵּין שֶׁהוֹדַע[18] לוֹ, בֵּין שֶׁלֹּא הוֹדַע לוֹ - הַכֹּל מִתְכַּפֵּר[19] בְּשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ; וְהוּא, שֶׁעָשָׂה[20] תְּשׁוּבָה. אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵין הַשָּׂעִיר מְכַפֵּר לוֹ אֶלָּא עַל הַקַּלּוֹת. וּמָה הֵן הַקַּלּוֹת וּמָה הֵן הַחֲמוּרוֹת? הַחֲמוּרוֹת הֵן, שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶם מִיתַת בֵּית־דִּין אוֹ כָּרֵת[21]. וּשְׁבוּעַת שָׁוְא[22] וָשֶׁקֶר[23], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן כָּרֵת, הֲרֵי הֵן מִן הַחֲמוּרוֹת[24]. וּשְׁאָר מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה וּמִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁאֵין בָּהֶן כָּרֵת - הֵם הַקַּלּוֹת.

16) לעזאזל ביום־הכיפורים, כמפורש בתורה (ויקרא טז, י). 17) שהיה אומר בוידויו עליו: חטאו, עוו, פשעו לפניך עמך בית ישראל (יומא סו.). 18) בין שנודע לו לפני יום הכיפורים שבא לידי ספק עבירה ובין שלא נודע לו. ומהו? כגון שהיו מונחות לפניו שתי חתיכות: אחת של שומן ואחת של חלב, ואכל אחת מהן ואינו יודע אם של שומן או של חלב אכל, שדינו להביא "אשם תלוי", מפני שכפרתו תלוייה ועומדת עד שידע אל נכון אם שומן אכל, או חלב - ואז הוא מביא קרבן חטאת ונסלח לו. 19) אשם תלוי זה אם לא הביאו לפני יום־הכיפורים, אינו צריך להביאו אחר יום־הכיפורים, מפני שכבר נתכפר על ידי השעיר המשתלח. אבל אשם וודאי וחטאות אין השעיר המשתלח מכפר - אלא צריך להביא קרבנו אחר יום־הכיפורים ויתכפר לו, כמבואר (כריתות כה.; משנה תורה, הלכות שגגות פרק ג, הלכה ט). 20) כחכמים ולא כרבי (שבועות יב:). 21) כמבואר לקמן (פרק ח, הלכה א). 22) כגון, שנשבע לשנות את הידוע: שנשבע על עמוד של אבן שהוא זהב, או להיפך. וכן כשנשבע על עמוד של אבן שהוא אבן (שבועות כט.). 23) מי שממון חבירו היה בידו וכפר בו והשביעוהו הדיינים והוא נשבע - הרי זו שבועת שקר. וכן כשנשבע שאכל - ולא אכל, או להיפך - על אלה וכיוצא בהן אמרה תורה: ולא תשבעו בשמי לשקר (ויקרא יט, יב). 24) (שבועות לט.). מפני שנאמר בהן: כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא (שמות כ, ז).

ג. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְאֵין לָנוּ מִזְבַּח־כַּפָּרָה[25] - אֵין שָׁם[26] אֶלָּא תְּשׁוּבָה[27]. הַתְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת עַל כָּל הָעֲבֵרוֹת[28]. אֲפִלּוּ רָשָׁע כָּל יָמָיו וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה בָּאַחֲרוֹנָה - אֵין מַזְכִּירִין לוֹ שׁוּם דָּבָר מֵרִשְׁעוֹ[29], שֶׁנֶּאֱמַר: "רִשְׁעַת הָרָשָׁע לֹא יִכָּשֵׁל־בָּהּ בְּיוֹם שׁוּבוֹ מֵרִשְׁעוֹ". וְעַצְמוֹ[30] שֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר לַשָּׁבִים[31], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם".

25) שהקרבנות יכפרו עלינו; וכן השעיר המשתלח המכפר על עבירות קלות אפילו בלא תשובה, ובתשובה גם על עבירות חמורות בלי יסורים ומיתה. 26) על דרך לשון ערב. ראה לעיל (הלכות יסודי התורה פרק א, הלכה א). 27) כלומר: אין עצה ואין תחבולה אחרת להיטהר מטומאת החטא - אלא תשובה. 28) בדרך כלל, וראה לקמן (הלכה ד). 29) (קידושין מ:). 30) עצם היום הקדוש, יום הכיפורים. מכפר על עבירות לא־תעשה שתשובה לבדה אינה מועילה (יומא פו.), כמבואר לקמן בסמוך (הלכה ד). 31) אבל לא לשאינם שבים.

ד. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַתְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת[32] עַל הַכֹּל וְעַצְמוֹ שֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר - יֵשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁהֵן מִתְכַּפְּרִים[33] לְשָׁעָתָן[34], וְיֵשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁאֵין מִתְכַּפְּרִים אֶלָּא לְאַחַר זְמָן. כֵּיצַד? עָבַר אָדָם עַל מִצְוַת עֲשֵׂה

1 שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת[35] וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - אֵינוֹ זָז מִשָּׁם עַד
2 שֶׁמּוֹחֲלִין[36] לוֹ. וּבָאלּוּ נֶאֱמַר: "שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים,
3 אֶרְפָּה[37] מְשׁוּבֹתֵיכֶם וְגוֹ'". עָבַר עַל מִצְוַת לֹא-תַעֲשֶׂה
4 שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת[38] וְלֹא מִיתַת בֵּית-דִּין וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה -
5 תְּשׁוּבָה תּוֹלָה[39] וְיוֹם-הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. וּבָאלּוּ נֶאֱמַר:
6 "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה[40] יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם". עָבַר עַל כָּרֵתוֹת
7 וּמִיתוֹת בֵּית-דִּין וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - תְּשׁוּבָה וְיוֹם-
8 הַכִּפּוּרִים תּוֹלִין, וְיִסּוּרִין הַבָּאִין עָלָיו[41] גּוֹמְרִין לוֹ
9 הַכַּפָּרָה. וּלְעוֹלָם[42] אֵין מְתַכַּפֵּר לוֹ כַּפָּרָה גְּמוּרָה עַד
10 שֶׁיָּבוֹאוּ עָלָיו יִסּוּרִין. וּבָאלּוּ נֶאֱמַר: "וּפָקַדְתִּי בְּשֵׁבֶט
11 פִּשְׁעָם וּבִנְגָעִים[43] עֲוֹנָם". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[44]?
12 בְּשֶׁלֹּא חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם[45] בַּשָּׁעָה שֶׁעָבַר; אֲבָל הַמְחַלֵּל
13 אֶת הַשֵּׁם, אַף-עַל-פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, וְהִגִּיעַ יוֹם-
14 הַכִּפּוּרִים וְהוּא עוֹמֵד בִּתְשׁוּבָתוֹ, וּבָאוּ עָלָיו יִסּוּרִין -
15 אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר לוֹ כַּפָּרָה גְּמוּרָה עַד שָׁמוּת. אֶלָּא
16 תְּשׁוּבָה, יוֹם-הַכִּפּוּרִים וְיִסּוּרִין, שְׁלָשְׁתָּן תּוֹלִין,
17 וּמִיתָה מְכַפֶּרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִגְלָה בְאָזְנָי ה' צְבָאוֹת,
18 אִם יְכֻפַּר הֶעָוֹן הַזֶּה[46] לָכֶם עַד תְּמֻתוּן"[47].

32) עד כאן דיבר רבינו על התשובה המכפרת ואופני כפרתה בדרך כלל, מכאן ואילך הוא מבאר את דרכיה בפרוטרוט. 33) כפרה גמורה וסופית שאינה תלוייה ואינה זקוקה לגורמים נוספים. 34) תיכף בשעת עשיית התשובה. 35) כשעוברים עליה במזיד, כגון: אכילת מצה בלילי פסחים וכיוצא בזה. 36) מיד, מחילה גמורה. 37) ומיד כשתשובו - ארפא לכם. 38) כגון: "לא תלבש שעטנז". 39) עדיין לא נתכפר כפרה גמורה והיא תלוייה ועומדת. 40) אבל לא קודם לכן. הא למדת: שיש עבירה שצריכה לעצמו של יום כיפור. 41) וממרקים עוונותיו. 42) אפילו כשעברו עליו הרבה פעמים יום-הכיפורים. 43) למדת: שיש עבירה שצריכים יסורים. ומסתבר: שעונש קל על עוון קל, וחמור על עוון חמור. 44) שיסורים ממרקים עוונותיו של אדם ומתכפר לו (יומא פו.). 45) שלא היה חוטא ומחטיא אחרים (רש"י, שם). ולדעת רבינו: כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצוות האמורות בתורה בשאט נפש להכעיס - הרי זה מחלל את השם (הלכות יסודי־התורה פרק ה, הלכה י). 46) של חילול השם: שה' קרא לכם על ידי נביאיו לשוב אליו בתשובה שלימה לפני בוא הפורענות, ואתם צחקתם לו ואכלתם ושתיתם - וזהו חילול השם (רד"ק, שם). 47) הא למדת: שיש עבירה, והיא: חילול השם שאין לה כפרה אלא במיתה (יומא פו.).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) תשובה גמורה מהי; באיזה זמן התשובה מקובלת ביותר; אלו עבירות צריך החוטא לפרסם בעת תשובתו; סדר בקשת מחילה מחבירו.

19 **א. אֵי זוֹ הִיא תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה? זֶה שֶׁבָּא לְיָדוֹ דָּבָר**
20 **שֶׁעָבַר בּוֹ, וְאֶפְשָׁר בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ, וּפָרַשׁ וְלֹא עָשָׂה**
21 **מִפְּנֵי הַתְּשׁוּבָה[2]; לֹא מִיִּרְאָה[3] וְלֹא מִכִּשָּׁלוֹן-כֹּחַ[4].**
22 **כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁבָּא עַל אִשָּׁה בַּעֲבֵרָה, וּלְאַחַר זְמַן**
23 **נִתְיַחֵד עִמָּהּ[5], וְהוּא עוֹמֵד בְּאַהֲבָתוֹ בָּהּ וּבְכֹחַ גּוּפוֹ**
24 **וּבַמְּדִינָה שֶׁעָבַר בָּהּ[6], וּפָרַשׁ וְלֹא עָבַר - זֶהוּ בַּעַל**
25 **תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר: "וּזְכֹר אֶת**
26 **בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְחוּרוֹתֶיךָ"[7]. וְאִם לֹא שָׁב אֶלָּא בִּימֵי**
27 **זִקְנוּתוֹ וּבְעֵת שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁהָיָה**
28 **עוֹשֶׂה - אַף-עַל-פִּי שֶׁאֵינָהּ תְּשׁוּבָה מְעֻלָּה[8], מוֹעֶלֶת**
29 **הִיא לוֹ וּבַעַל תְּשׁוּבָה הוּא. אֲפִלּוּ עָבַר כָּל יָמָיו,**
30 **וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּיוֹם מִיתָתוֹ וּמֵת בִּתְשׁוּבָתוֹ - כָּל**
31 **עֲוֹנוֹתָיו נִמְחָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד אֲשֶׁר לֹא-תֶחְשַׁךְ**
32 **הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים, וְשָׁבוּ הֶעָבִים אַחַר**
33 **הַגָּשֶׁם" - שֶׁהוּא יוֹם הַמִּיתָה. מִכְּלָל, שֶׁאִם זָכַר**
34 **בּוֹרְאוֹ וְשָׁב קֹדֶם שֶׁיָּמוּת - נִסְלַח לוֹ[9].**

2) מפני שגמר בלבו לחזור בתשובה שלימה. 3) משום שהוא מתיירא ממי שהוא. 4) חולשת הגוף. 5) נזדמנו יחד במקרה למקום אחד. 6) כלומר: הוא נמצא באותו המצב ובאותם התנאים שהיה אז כשעבר את העבירה. 7) כמאמר חז"ל (שבת קנא:): "עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועידן בידך". 8) מפני שבאה אצלו בתקופת חיים שאין כבר חפץ בה. וכמו שאמרו (ע"ז יט.): אשרי איש ירא את ה' (תהלים קיא, א) - אשרי איש, ולא אשה?! - אלא אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש (בגבורתו). 9) וכן אמרו: "אלו רשעים גמורים שבישראל שמכניסים יגון ואנחה בלבם (שמתחרטים) בשעה שנכנסים לבית עולמם בשביל מעשים שעשו - אם חזרו ועשו תשובה ומתו מתוך תשובה, הם בני עולם הבא" (ילקוט, בלק, על הפסוק: כנחלים נטיו).

35 **ב. וּמַה הִיא הַתְּשׁוּבָה? הוּא, שֶׁיַּעֲזֹב הַחוֹטֵא חֶטְאוֹ**
36 **וְיסִירוֹ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ, וְיִגְמֹר בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֵׂהוּ עוֹד,**
37 **שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְגוֹ'". וְכֵן יִתְנַחֵם עַל**
38 **שֶׁעָבַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי". וְיָעִיד[10]**
39 **עָלָיו יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת[11], שֶׁלֹּא יָשׁוּב לְזֶה הַחֵטְא**
40 **לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא נֹאמַר עוֹד[12] אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה**
41 **יָדֵינוּ וְגוֹ'". וְצָרִיךְ לְהִתְוַדּוֹת בִּשְׂפָתָיו וְלוֹמַר עִנְיָנוֹת**
42 **אֵלּוּ שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"...ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם".

מפשטות לשונו משמע, שזהו אחד התנאים לתשובה, ומביא ראיה על זה מהפסוק "...ולא נאמר עוד אלוקינו למעשה ידינו כו'", היינו שלוקח עליו את הקב"ה לעד.

ולכאורה קשה:

א. מניין לחדש שהתשובה צ"ל באופן כזה שיעיד עליו כו' שלא יחטא לעולם, הרי לפי־זה אם עבר ושנה אין תשובתו תשובה, שהרי אתגלי מילתא למפרע שלא עשה תשובה, ולא מצינו בהלכה שישנו תנאי בתשובה שלא ישוב לעולם. אדרבה! מצינו שאין בי"ד עושים בחינה אם

התשובה היא באופן כזה שלא ישוב עוד לעולם (כדלקמן).
ב. "הרשעים פסולין לעדות", והדין הוא ש"אם העידו עליו שני עדים שעשה עבירה פלונית הרי זה פסול לעדות" "ואין מוציאין ממון בעדותו ולא ידון עד שיודע שעשה תשובה", וא"כ איך יכולים בי"ד להוציא ממון בעדותו של מי שכשרותו מוטלת בספק, ומניין ידעו בי"ד שעשה תשובה ולא יחטא עוד לעולם למשך כל ימי חייו.
ג. זה ש"לא ישוב לעולם" הוא היפך המציאות, כי רואים בפועל שיש יהודי שעשה תשובה ובי"ד מוציאים ממון על פיו, ולאחר זמן "עבר ושנה" ואעפ"כ הוא מוחזק כשר לאותו הזמן.
ויש לומר, שאין כוונתו בהלכה זו "שיעיד עליו" הוא לעיכובא, אלא שהרמב"ם מבאר כמה דרגות בתשובה, ובהלכה זו מדבר בתכלית השלימות של תשובה.
א: תשובה מיראה שאינה מרצונו ממש אלא מצד יראת העונש, ו"זדונות נעשות לו כשגגות".
ב: תשובה מאהבה, ש"זדונות נעשו לו כזכויות".
ג: אחרי שעשה תשובה מאהבה "בא לידו דבר שעבר בו... ולא עשה מפני התשובה.." והיא שלימות נעלית יותר בתשובה מאהבה.
ד: והיא תכלית השלימות "שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם".
והגם שמפשטות הלשון שכתב הכל בהמשך אחד "ומה היא התשובה... שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם", משמע שהתחלת התשובה צריכה להיות באופן זה, אעפ"כ מצד השאלות האמורות י"ל שאין זו התחלת התשובה כי־אם תכלית השלימות של תשובה.

(עפ"י יין מלכות' סי' ר"ד)

ג. כָּל הַמִּתְוַדֶּה בִּדְבָרִים וְלֹא גָמַר בְּלִבּוֹ לַעֲזֹב, הֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְטוֹבֵל[13] וְשֶׁרֶץ[14] בְּיָדוֹ, שֶׁאֵין הַטְּבִילָה מוֹעֶלֶת לוֹ עַד שֶׁיַּשְׁלִיךְ הַשֶּׁרֶץ[15]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וּמוֹדֶה וְעוֹזֵב[16] יְרֻחָם". וְצָרִיךְ לְפָרֵט אֶת הַחֵטְא[17], שֶׁנֶּאֱמַר: "אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדוֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב".

10) ויקח לו לעד, כאחד המעיד עליו שמים וארץ. 11) את ה', שאין דבר נעלם ממנו. 12) פסוק זה מחובר אל שלפניו: "ושובו אל ה', אמרו אליו: כל תשא עוון... ולא נאמר עוד" וגו' - הרי שלוקחים אותו יתברך לעד על זה: שלא נאמר עוד... ולא נשוב עוד לאותו עוון (לחם־משנה). ובפסיקתא דרב כהנא, וכן בילקוט על הפסוק: שובה ישראל עד ה' אלהיך (הושע יד, א): "אומרים ישראל לפני הקב"ה: רבונו של עולם! אם אנו עושים תשובה, מי מעיד עלינו? אמר להם הקב"ה: לרעה נעשיתי עד, שנאמר: וקרבתי אליכם למשפט, והייתי עד ממהר במכשפים... ובנשבעים לשקר ובעושקי שכר שכיר וגו' (מלאכי ג, ה), ולטובה איני נעשה לכם עד?! הוי, שובה ישראל עד (עד) ה' אלהיך".

13) להיטהר מטומאתו. 14) מת שמטמא. 15) (תענית סז.): אמר רב אדא בר אהבה: אדם שיש בו עבירה ומתוודה ואינו חוזר בו (שאינו גומר בלבו לשוב), למה הוא דומה? לאדם שתופס שרץ בידו, שאף על פי שטובל בכל מימות שבעולם - לא עלתה לו טבילה; זרקו מידו, כיון שטבל בארבעים סאה - עלתה לו טבילה". 16) אמר ר' יהודה: "ומודה" על מנת "ועוזב" (ילקוט, תהלים ק). 17) לפרוש ולבטא בפיו ולומר: חטא פלוני חטאתי (יומא פו:), כדעת רבי יהודה בן־בבא. והטור (או"ח, סי' תרז) פסק כרבי עקיבא, דאין צריך לפרוט.

ד. מִדַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה, לִהְיוֹת הַשָּׁב צוֹעֵק תָּמִיד לִפְנֵי הַשֵּׁם בִּבְכִי וּבְתַחֲנוּנִים, וְעוֹשֶׂה צְדָקָה כְּפִי כֹּחוֹ[18], וּמִתְרַחֵק הַרְבֵּה מִן הַדָּבָר שֶׁחָטָא[19] בּוֹ, וּמְשַׁנֶּה שְׁמוֹ[20], כְּלוֹמַר: אֲנִי אַחֵר, וְאֵינִי אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה אוֹתָן הַמַּעֲשִׂים. וּמְשַׁנֶּה מַעֲשָׂיו כֻּלָּן לְטוֹבָה וּלְדֶרֶךְ יְשָׁרָה, וְגוֹלֶה[21] מְמְקוֹמוֹ; שֶׁגָּלוּת מְכַפֶּרֶת[22] עָוֹן, מִפְּנֵי שֶׁגּוֹרֶמֶת לוֹ לְהִכָּנַע וְלִהְיוֹת עָנָו וּשְׁפַל־רוּחַ.

18) כפי יכלתו, כאשר תשיג ידו. ורבינו (הלכות מתנות עניים פ"ז, ה"ה) יאמר: וכמה? עד חמישית נכסיו - מצוה מן המובחר; אחד מעשרה מנכסיו - בינוני; פחות מכאן - עין רעה. 19) כמו שאמר רבינו (הלכות דעות פ"ב, ה"ב): "שאם היה גבה־לב ינהוג עצמו בבזיון הרבה וישב למטה מן הכל, וילבש בלויי סחבות המבזות את לובשיהם, וכיוצא בדברים אלו". 20) להיקרא בשם אחר. 21) (ר"ה טז:) אמר ר' יצחק: ארבעה דברים מקרעים גזר דינו של אדם, ואלו הם: צדקה, צעקה, שינוי השם ושינוי מעשה. צדקה - שכתוב: וצדקה תציל ממות (משלי י, ב); צעקה - שכתוב: "ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם" (תהלים קז, כח); שינוי השם - שכתוב: "שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי, כי שרה שמה. ונאמר: וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן (בראשית יז, טו); שינוי מעשה - שכתוב: "וירא האלהים את מעשיהם... וינחם האלהים על הרעה וגו' (יונה ג, י). ויש אומרים: אף שינוי מקום - שכתוב: ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך... ואעשך לגוי גדול (בראשית יב, א). 22) (סנהדרין לז:).

ה. וְשֵׁבַח גָּדוֹל לַשָּׁב, שֶׁיִּתְוַדֶּה בָּרַבִּים וְיוֹדִיעַ פִּשְׁעָיו לָהֶם, וּמְגַלֶּה עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ לַאֲחֵרִים[23] וְאוֹמֵר לָהֶם: אֲמָנָם חָטָאתִי לְפְלוֹנִי וְעָשִׂיתִי לוֹ כָּךְ וְכָךְ, וַהֲרֵינִי הַיּוֹם שָׁב וּמִתְנַחֵם. וְכָל הַמִּתְגָּאֶה וְאֵינוֹ מוֹדִיעַ, אֶלָּא מְכַסֶּה פִּשָׁעָיו - אֵין תְּשׁוּבָתוֹ גְּמוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְכַסֶּה פְּשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[24]? בַּעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ; אֲבָל בַּעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, אֵינוֹ צָרִיךְ לְפָרְסֵם עַצְמוֹ[25], וְעַזּוּת־פָּנִים הִיא לוֹ[26] אִם גִּלָּם[27]. אֶלָּא שֶׁכְּ לִפְנֵי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא וּפוֹרֵט חֲטָאָיו לְפָנָיו, וּמִתְוַדֶּה עֲלֵיהֶם לִפְנֵי רַבִּים סְתָם[28]. וְטוֹבָה הִיא לוֹ שֶׁלֹּא נִתְגַּלָּה עֲוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי נְשׂוּי פֶּשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה".

ו. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַתְּשׁוּבָה וְהַצָּעָקָה יָפָה לְעוֹלָם[29] - בָּעֲשָׂרָה הַיָּמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים הִיא יָפָה בְּיוֹתֵר[30] וּמִתְקַבֶּלֶת הִיא מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ"[31]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיָחִיד; אֲבָל צִבּוּר - כָּל זְמַן[32] שֶׁעוֹשִׂים תְּשׁוּבָה וְצוֹעֲקִין בְּלֵב שָׁלֵם, הֵם נַעֲנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כַּה' אֱלֹקֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו"[33].

29) בכל ימות השנה. 30) שהם ימי רחמים ורצון. ועוד: כל אדם נידון בראש־השנה וגזר דינו נחתם ביוה"כ, ולפיכך יכול גם היחיד לבטל גזר דינו קודם שנחתם (מהרש"א, יבמות מט:). 31) משמע שאינו מצוי ואינו נענה בכל עת אלא בעתים ידועות (יבמות קה.). 32) אפילו בשאר ימות השנה (שם). 33) כי גדולה זכות הציבור שאפילו נחתם גזר דינו, הוא נקרע על־ידי תשובה (ר"ה יח.).

ז. יוֹם־הַכִּפּוּרִים הוּא זְמַן תְּשׁוּבָה לַכֹּל[34], לְיָחִיד וְלָרַבִּים, וְהוּא קֵץ[35] מְחִילָה וּסְלִיחָה לְיִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ חַיָּבִים הַכֹּל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וּלְהִתְוַדּוֹת בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים. וּמְצוָה וִדּוּי יוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁמַּתְחִיל מֵעֶרֶב הַיּוֹם קֹדֶם שֶׁיֹּאכַל[36], שֶׁמָּא יֵחָנֵק[37] בִּסְעוּדָה קֹדֶם שֶׁיִּתְוַדֶּה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִתְוַדָּה קֹדֶם שֶׁיֹּאכַל, חוֹזֵר וּמִתְוַדֶּה בְּלֵילֵי־יוֹם־הַכִּפּוּרִים עַרְבִית, וְחוֹזֵר וּמִתְוַדֶּה בְּשַׁחֲרִית וּבְמוּסָף וּבְמִנְחָה וּבְנְעִילָה. וְהֵיכָן מִתְוַדֶּה? יָחִיד - אַחַר תְּפִלָּתוֹ[38], וְשָׁלִיחַ־צִבּוּר - בְּאֶמְצַע תְּפִלָּתוֹ, בִּבְרָכָה רְבִיעִית[39].

34) שהרי נאמר ביום־הכפורים: "לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז, ל). 35) גמר ימי המחילה שהם מראש־השנה ועד יום הכפורים ("מעשה רוקח"). 36) את הסעודה המפסקת. 37) (יומא פז:) לפי גירסת הרי"ף שם. אבל בנוסח הגמרא שלפנינו כתוב: "שמא תיטרף דעתו בסעודה" (מחמת שיכרות, כפירוש רש"י, שם). 38) אחרי שגמר תפילת "שמונה־עשרה". 39) היא ברכת היום, שהיא הברכה האמצעית בין שלש הראשונות ושלש האחרונות שבתפילת "שמונה־עשרה" (שם).

ח. הַוִּדּוּי שֶׁנֶּהֱגוּ בּוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל: "אֲבָל אֲנַחְנוּ חָטָאנוּ (כֻּלָּנוּ)"[40], וְהוּא עִקַּר הַוִּדּוּי[41]. עֲבֵרוֹת שֶׁהִתְוַדָּה עֲלֵיהֶם בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים זֶה - חוֹזֵר וּמִתְוַדֶּה עֲלֵיהֶן בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים אַחֵר, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עוֹמֵד בִּתְשׁוּבָתוֹ[42], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי פִשְׁעַי אֲנִי אֵדָע וְחַטָּאתִי נֶגְדִּי תָמִיד"[43].

40) כנוסח מנטובה. 41) (יומא פז:) והוא גם ממשיך ואומר: עוינו, פשענו, שכל זה מעיקר הוידוי הוא, כמבואר לעיל (פ"א, ה"א, וכדברי ה"לחם־משנה"). 42) ואינו יודע בעצמו שום עוון וחטא. 43) (יומא פו:) "איני סבור שכיפרת לי, והרי הוא תמיד כאילו הוא נגדי עומד" (מלשון רש"י, שם).

ט. אֵין הַתְּשׁוּבָה וְלֹא יוֹם־הַכִּפּוּרִים מְכַפְּרִין אֶלָּא עַל עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כְּגוֹן מִי שֶׁאָכַל דָּבָר אָסוּר אוֹ בָעַל בְּעִילָה אֲסוּרָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אֲבָל עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כְּגוֹן הַחוֹבֵל אֶת חֲבֵרוֹ[44] אוֹ הַמְקַלֵּל חֲבֵרוֹ אוֹ גּוֹזְלוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינוֹ נִמְחָל לוֹ לְעוֹלָם, עַד שֶׁיִּתֵּן לַחֲבֵרוֹ מַה שֶּׁהוּא חַיָּב לוֹ וִירַצֶּהוּ[45]. אַף־עַל־פִּי שֶׁהֶחֱזִיר לוֹ מָמוֹן שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ - צָרִיךְ לְרַצּוֹתוֹ וְלִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ שֶׁיִּמְחַל לוֹ[46]. אֲפִלּוּ לֹא הִקְנִיט אֶת חֲבֵרוֹ אֶלָּא בִּדְבָרִים - צָרִיךְ לְפַיְּסוֹ[47] וְלִפְגַּע בּוֹ עַד שֶׁיִּמְחַל לוֹ. לֹא רָצָה חֲבֵרוֹ לִמְחֹל לוֹ - מֵבִיא לוֹ שׁוּרָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה בְּנֵי־אָדָם מֵרֵעָיו וּפוֹגְעִין בּוֹ וּמְבַקְּשִׁין[48] מִמֶּנּוּ. לֹא נִתְרַצָּה לָהֶן - מֵבִיא לוֹ שְׁנַיָּה וּשְׁלִישִׁית. לֹא רָצָה - מַנִּיחוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ, וְזֶה שֶׁלֹּא מָחַל הוּא הַחוֹטֵא[49]. וְאִם הָיָה רַבּוֹ - הוֹלֵךְ וּבָא אֲפִלּוּ אֶלֶף פְּעָמִים, עַד שֶׁיִּמְחַל לוֹ[50].

44) בגופו. 45) (יומא פה:). "את זו דרש רבי אלעזר בן־עזריה: "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" - עבירות שבין אדם למקום יום־הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום־הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו. 46) (ב"ק

פ"ח, מ"ז). אבל שם לא נאמר זה אלא בחובל בחבירו ולא בגוזלו. ויש מביאים ראיה מדרשת חז"ל (ב"ק ס:) על הפסוק: "חבל ישיב רשע, גזלה ישלם" (יחזקאל לג, טו): "אף על פי שגזילה משלם - רשע הוא". וכל זה כשעוד לא פייס את חבירו ("קובץ" על הרמב"ם). 47) (יומא פז:). שנאמר (משלי ו, ב): נוקשת באמרי פיך... לך והתרפס ורהב רעיך - הרבה עליו רעים שיבקשו עליך מחילה ממנו. 48) (שם), שנאמר (בראשית נ, טז): "אנא, שא נא, ועתה שא נא" - הרי שלש פעמים "נא", ואין "נא" אלא לשון בקשה. 49) (ב"ק צב.), ובמדרש תנחומא (חוקת, אות יט) אמרו: "ומניין שאם סרח אדם לחבירו ואומר לו: חטאתי! שאם אינו מוחל לו - נקרא חוטא? שנאמר (שמואל-א יב, כג): "גם אנכי חלילה לי מחטוא לה' מחדול להתפלל בעדכם". אימתי? - כשבאו ואמרו: חטאנו, שנאמר (שם): "התפלל בעד עבדיך... כי יספנו על כל חטאתנו רעה". 50) כמו שמצינו ברב, שהלך לפייס את רבי חנינא רבו שלש-עשרה שנה, בכל ערב יום-כפורים, על שפגע בכבודו (יומא פז:).

1 **י. אָסוּר לָאָדָם לִהְיוֹת אַכְזָרִי[51] וְלֹא יִתְפַּיֵּס, אֶלָּא יְהֵא**
2 **נוֹחַ לִרְצוֹת וְקָשֶׁה לִכְעֹס. וּבְשָׁעָה שֶׁמְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ**
3 **הַחוֹטֵא לִמְחֹל, מוֹחֵל בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה.**
4 **וַאֲפִלּוּ הֵצַר לוֹ וְחָטָא לוֹ הַרְבֵּה, לֹא יִקֹּם וְלֹא יִטֹּר.**
5 **וְזֶהוּ דַּרְכָּם שֶׁל זֶרַע יִשְׂרָאֵל וְלִבָּם[52] הַנָּכוֹן; אֲבָל**
6 **הָעוֹבְדֵי-כוֹכָבִים עֲרֵלֵי-לֵב אֵינָן כֵּן, אֶלָּא: "וְעֶבְרָתָן**
7 **שָׁמְרָה נֶצַח"[53]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר עַל הַגִּבְעוֹנִים לְפִי**
8 **שֶׁלֹּא מָחֲלוּ[54] וְלֹא נִתְפַּיְּסוּ[55]: "וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי**
9 **יִשְׂרָאֵל הֵמָּה"[56].**

51) (ב"ק צב.) כמו שמצינו באברהם אבינו, אחרי שאבימלך ביקש ממנו מחילה - נתפייס. ולא עוד אלא שהתפלל עליו לה', כמו שנאמר (בראשית כ, יז): ויתפלל אברהם אל האלהים. 52) (בירושלמי, פרק החובל) הא דאת אמר: שצריך למחול - "בשלא הוציא לו שם רע; אבל הוציא לו שם רע - אין לו מחילה עולמית" (הגהות מיימוניות). 53) מלשון הכתוב (עמוס א, יא). 54) לשאול המלך שהמית את הגבעונים, כמו שמסופר (שמואל-ב, כא). 55) על ידי דוד המלך, כששאל אותם: "מה אעשה לכם ובמה אכפר?" ושמרו את עברתם הקשה בלבם (שם). וראה במסכת (יבמות עח:). 56) ואינם ראויים לבוא בקהל ה' (שם, עט.). וכך אמר דוד: "שלשה סימנים יש באומה זו (ישראל): רחמנים, ביישנים וגומלי חסדים. כל שיש בו שלשה סימנים הללו - ראוי להידבק באומה זו; ואלה הגבעונים, מתוך שאינם רחמנים - אינם ראויים להידבק בהם". ומיד גזר עליהם ואמר: והגבעונים לא מבני ישראל המה (שמואל-ב כא, ב).

10 **יא. הַחוֹטֵא לַחֲבֵרוֹ, וּמֵת חֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיְּבַקֵּשׁ מְחִילָה**
11 **- מֵבִיא עֲשָׂרָה בְּנֵי-אָדָם וּמַעֲמִידָן עַל קִבְרוֹ, וְיֹאמַר**
12 **בִּפְנֵיהֶם: חָטָאתִי לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל[57] וְלִפְלוֹנִי זֶה**
13 **שֶׁכָּךְ וְכָךְ עָשִׂיתִי לוֹ. וְאִם הָיָה חַיָּב לוֹ מָמוֹן - יַחֲזִירוֹ**
14 **לַיּוֹרְשִׁים. לֹא הָיָה יוֹדֵעַ לוֹ יוֹרְשִׁין - יַנִּיחֶנּוּ בְּבֵית-**
15 **דִּין[58] וְיִתְוַדֶּה.**

57) (יומא פז.). וחילוק יש בין המבקש מחילה מחבירו בחייו, ובין המבקש ממנו אחרי מותו: שבראשון - הוא מבקש מחילה מחבירו קודם ואחרי-כן הוא מתוודה לפני ה', כי כל עוד שלא פייס את חבירו הוא מעוכב מחילה מאת ה'; ובשני - הוא מתוודה קודם לפני ה' ואחר כך מבקש מחילת חבירו, וכך נאה לו: להקדים כבוד שמים לכבוד חבירו המת ("מעשה רוקח"). 58) ויהי הממון מונח ביד בית-דין עד שיבואו היורשים; או בית-הדין יעשו בו כטוב בעיניהם. כפירוש רבינו (ב"ק פ"ט, מ"ה).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) מי נקרא צדיק, בינוני או רשע; טעם לתקיעת שופר בראש-השנה; חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא; מי הם שאין להם חלק לעולם הבא; המינים והאפיקורסים למיניהם.

16 **א. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי-הָאָדָם יֶשׁ-לוֹ זְכֻיּוֹת וַעֲוֹנוֹת.**
17 **מִי שֶׁזְּכֻיּוֹתָיו יְתֵרוֹת עַל עֲוֹנוֹתָיו - צַדִּיק, וּמִי**
18 **שֶׁעֲוֹנוֹתָיו יְתֵרוֹת עַל זְכֻיּוֹתָיו - רָשָׁע. מֻחֱזָה לְמֻחֱזָה**
19 **- בֵּינוֹנִי. וְכֵן הַמְּדִינָה - אִם הָיוּ זְכֻיּוֹת כָּל יוֹשְׁבֶיהָ**
20 **מְרֻבּוֹת עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶן, הֲרֵי זוֹ צַדֶּקֶת; וְאִם הָיוּ**
21 **עֲוֹנוֹתֵיהֶם מְרֻבִּין, הֲרֵי זוֹ רְשָׁעָה. וְכֵן כָּל הָעוֹלָם**
22 **כֻּלּוֹ[2].**

2) (קידושין מ:) רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו, עשה מצוה אחת - אשריו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות: עבר עבירה אחת - אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה, שנאמר: וחוטא אחד יאבד טובה הרבה (קהלת ט, יח) - בשביל חטא יחידי שחטא זה אבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה. ושמא תשאל: מה מועיל לנו שיקול המדינה אם צדקת היא או רשעה, הלא דנים את העולם כולו, והכל הולך אחרי שיקול העולם? על זה יש להשיב: "שיקול המדינה" נצרך לפעמים, כגון: כשהעולם כולו חציו זכאי וחציו חייב, אז שוקלים ורואים כל מדינה כפי מה שהיא: אם היא רשעה - היא נחרבת: ואם היא צדקת - היא ניצולת וחוטאיה המועטים נאבדים (לחם-משנה).

23 **ב. אָדָם שֶׁעֲוֹנוֹתָיו מְרֻבִּין עַל זְכֻיּוֹתָיו, מִיָּד הוּא מֵת**
24 **בִּרְשָׁעוֹ[3], שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל רֹב עֲוֹנְךָ"[4]. וְכֵן מְדִינָה**
25 **שֶׁעֲוֹנוֹתֶיהָ מְרֻבִּין - מִיָּד הִיא אוֹבֶדֶת, שֶׁנֶּאֱמַר:**
26 **"זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה[5] וְגוֹ'". וְכֵן כָּל הָעוֹלָם**
27 **כֻּלּוֹ - אִם הָיוּ עֲוֹנוֹתֵיהֶם מְרֻבִּין מִזְּכֻיּוֹתֵיהֶן, מִיָּד הֵן**
28 **נִשְׁחָתִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם"[6].**
29 **וְשִׁקּוּל זֶה אֵינוֹ לְפִי מִנְיַן הַזְּכֻיּוֹת וְהָעֲוֹנוֹת, אֶלָּא לְפִי**
30 **גָּדְלָם: יֵשׁ זְכוּת שֶׁהִיא כְּנֶגֶד כַּמָּה עֲוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר:**
31 **"יַעַן נִמְצָא בּוֹ דָּבָר טוֹב"[7]. וְיֵשׁ עָוֹן שֶׁהוּא כְּנֶגֶד**
32 **כַּמָּה זְכֻיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחוֹטֵא אֶחָד[8] יְאַבֵּד טוֹבָה**

הַרְבֵּה". וְאֵין שׁוֹקְלִין אֶלָּא בְּדַעְתּוֹ שֶׁל אֵל דֵּעוֹת,
וְהוּא הַיּוֹדֵעַ הֵיאַךְ עוֹרְכִין הַזְּכֻיּוֹת כְּנֶגֶד הָעֲוֹנוֹת.

3) ואף על פי שאנו רואים רשעים גמורים שעוונותיהם מרובים על זכויותיהם ומאריכים ימים - אולם "שיקול" זה, אינו לפי רוב מספר המצוות והעבירות אלא לפי גדלן, כמבואר בסמוך בסוף הלכה זו. ולכן אפשר אדם שידמה לנו שהוא רשע גמור, אבל הוא עשה מצוה אחת שבזכותה זכה לחיים ארוכים (כסף־משנה). ויש מפרשים: שרבינו ידבר כאן בשיקול הנעשה בשעת מיתת האדם: אם ימות בחטאו כבהמה וייכרת מחיי העולם הבא, או יזכה לחיי עולם הבא. וכן מוכח מדברי רבינו בסמוך (ה"ג) שבשיקול העשוי בשעת מיתה ידובר כאן (לחם־משנה). 4) הרי שהאדם נידון לפי רוב עוונותיו. 5) הרי שהעיר נידונית לפי רוב עוונותיה. 6) מין האדם. 7) באביה בן ירעבם בן־נבט נאמרו הדברים הללו, שלמרות חטאותיו וחטאות אביו יבוא לקבורת ישראל, ככתוב: "כי זה לבדו יבוא לירבעם אל קבר, יען נמצא בו דבר טוב". ואמרו חז"ל (מ"ק כל.): "שביטל פרדסאות (משמרות) שהושיב ירבעם אביו על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל". רואים אנו, שלפעמים דבר טוב אחד שקול כנגד הרבה לא טובים. 8) כפשוטו חטא אחד לפעמים יאבד הרבה זכויות גדולות וטובות.

ג. כָּל מִי שֶׁנִּחַם עַל הַמִּצְוֹת שֶׁעָשָׂה וְתָהָה[9] עַל הַזְּכֻיּוֹת, וְאָמַר בְּלִבּוֹ: וּמָה הוֹעִלְתִּי בַּעֲשׂיָתָן, הֲלוַאי
לֹא עָשִׂיתִי אוֹתָן - הֲרֵי זֶה אִבֵּד אֶת כֻּלָּן, וְאֵין
מַזְכִּירִים לוֹ שׁוּם זְכוּת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְצִדְקַת
הַצַּדִּיק לֹא תַצִּילֶנּוּ בְּיוֹם רִשְׁעוֹ" - אֵין זֶה אֶלָּא
בְּתוֹרָה עַל הָרִאשׁוֹנוֹת[10]. וּכְשֵׁם שֶׁשּׁוֹקְלִין זְכֻיּוֹת אָדָם
וַעֲוֹנוֹתָיו בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ, כָּךְ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה שׁוֹקְלִין
עֲוֹנוֹת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּאֵי הָעוֹלָם עִם זְכֻיּוֹתָיו
בְּיוֹם־טוֹב שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה. מִי שֶׁנִּמְצָא צַדִּיק -
נֶחְתָּם לְחַיִּים, וּמִי שֶׁנִּמְצָא רָשָׁע - נֶחְתָּם לְמִיתָה.
וְהַבִּינוֹנִי - תּוֹלִין אוֹתוֹ עַד יוֹם־הַכִּפּוּרִים: אִם עָשָׂה
תְּשׁוּבָה - נֶחְתָּם לְחַיִּים, וְאִם לָאו - נֶחְתָּם לְמִיתָה[11].

9) התחרט וניחם. וינחם ה' כי עשה את האדם (בראשית ו, ו). תרגום ירושלמי: והוה תהי מן קדם ה' (הערוך). 10) (קידושין מ:) כי אם לא כן מדוע לא תצילנו צדקתו ביום פשעו, הרי זכויותיו מרובות על עוונותיו? ומדוע לא יחשבו לו לכל הפחות כמחצה על מחצה: מחצה עוונות ומחצה זכויות? אלא על כרחך, במי שתוהה ומתחרט על הטוב שעשה הכתוב מדבר. 11) (ר"ה טז:). כבר הזכרנו למעלה (ה"ב) את השאלה הידועה: הרי רואים אנו שכמה צדיקים אשר זכויותיהם מרובות מעוונותיהם, מתים: ורשעים שעוונותיהם מרובים - חיים ומאריכים ימים? שאלה זו מתרץ הרמב"ן ב"שער הגמול" (הובא בר"ן, ר"ה) כך: שצדיקים ורשעים האמורים כאן, הכוונה לצדיקים בדין זה או לרשעים בדין זה. כי אלה שיצאו זכאים בדין מחמת איזו זכות נקראים כאן: צדיקים גמורים, היות שבדין זה זכו ויצאו זכאים למרות היותם חוטאים בדרך כלל. כי כך מידתו של הקב"ה לשלם שכר בעולם הזה על איזו זכות מיוחדת של הנידון בשעת דינו. וכן הצדיקים שזכויותיהם מרובות, כיון שנתחייבו באיזה דין עכשיו מפני עבירה קלה שעשו, נקראים: רשעים ביחס לדין זה, כמו שאמר הכתוב: והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע (דברים כה, א). ועוד כותב הרמב"ן (שם): אין האדם נידון בראש־השנה אלא על עניני עולם הזה. וזה שאמרו: לחיים או למיתה אין זה בימים בלבד (אורך ימים או קוצר ימים), אלא כל הענשים שבעולם הזה: מנגעים ופגעים, מיתת בנים ועוני וכיוצא בזה, כינו אותם חכמינו בלשון: מיתה, ואת השכר והגמול הטוב - בלשון: חיים.

ד. אַף־עַל־פִּי שֶׁתְּקִיעַת שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה גְּזֵרַת
הַכָּתוּב[12] - רֶמֶז יֵשׁ בָּהּ, כְּלוֹמַר: עוּרוּ יְשֵׁנִים
מִשְּׁנָתְכֶם, וְנִרְדָּמִים הָקִיצוּ מִתַּרְדֵּמַתְכֶם וְחַפְּשׂוּ
בְּמַעֲשֵׂיכֶם וְחִזְרוּ בִתְשׁוּבָה[13] וְזִכְרוּ בּוֹרַאֲכֶם. אֵלּוּ[14]
הַשּׁוֹכְחִים אֶת הָאֱמֶת בְּהַבְלֵי הַזְּמַן וְשׁוֹגִים[15] כָּל
שְׁנָתָם בְּהֶבֶל וָרִיק אֲשֶׁר לֹא יוֹעִיל וְלֹא יַצִּיל - הַבִּיטוּ
לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם וְהֵיטִיבוּ דַּרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם, וְיַעֲזֹב כָּל
אֶחָד מִכֶּם דַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמַחֲשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה.
לְפִיכָךְ[16] צָרִיךְ כָּל אָדָם שִׁירְאֶה עַצְמוֹ כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ
כְּאִלּוּ חֶצְיוֹ זַכַּאי וְחֶצְיוֹ חַיָּב; וְכֵן כָּל הָעוֹלָם, חֶצְיוֹ
זַכַּאי וְחֶצְיוֹ חַיָּב: חָטָא חֵטְא אֶחָד - הֲרֵי הִכְרִיעַ אֶת
עַצְמוֹ וְאֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף־חוֹבָה וְגָרַם לוֹ
הַשְׁחָתָה; עָשָׂה מִצְוָה אַחַת - הֲרֵי הִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ
וְאֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף־זְכוּת, וְגָרַם לוֹ וְלָהֶם
תְּשׁוּעָה וְהַצָּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם" - זֶה
שֶׁצָּדַק, הִכְרִיעַ אֶת כָּל הָעוֹלָם לִזְכוּת וְהִצִּילוֹ[17].
וּמִפְּנֵי עִנְיָן[18] זֶה נָהֲגוּ כָּל בֵּית־יִשְׂרָאֵל לְהַרְבּוֹת
בִּצְדָקָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְלַעֲסֹק בְּמִצְוֹת מֵרֹאשׁ־
הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם־הַכִּפּוּרִים[19] יָתֵר מִכָּל הַשָּׁנָה. וְנָהֲגוּ
כֻּלָּם לָקוּם בַּלַּיְלָה בַּעֲשָׂרָה יָמִים אֵלּוּ וּלְהִתְפַּלֵּל
בְּבָתֵּי־כְּנֵסִיּוֹת בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים וּבְכִבּוּשִׁין[20] עַד שֶׁיֵּאוֹר
הַיּוֹם.

12) מבלי תת טעם לדבר, כלשון חז"ל: "למה תוקעים? - רחמנא אמר: תקעו" (ר"ה טז.). 13) וכן מצינו דרשת חז"ל (ויקרא־רבה, אמור): "תקעו בחודש שופר (תהלים פא, ד), "בחודש" - חדשו מעשיכם: "בשופר" - שפרו מעשיכם. אם שיפרתם מעשיכם - הריני נעשה לכם כשופר: מה שופר זה מכניס בזו ומוציא בזו, אף אני עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים". ובפסיקתא דרב כהנא (פיסקא בחודש השביעי) אמרו: "שכך התקנתי לכם: שתהיו תוקעים בשופר בראש־השנה, שתהיו חרדים מתקיעת השופר להתקין עצמכם לתשובה. 14) הישנים והנרדמים. 15) עוסקים בהתמסרות. ולדברי ר' משה הדרשן הובאו ברש"י על הפסוק: באהבתה תשגה תמיד (משלי ה, יט), מקור המלה בערבית והוראתה: עסק וטיפול. ויש מפרשים מלשון: משגה. תועים במעשיהם. 16) חוזר אל מה שנאמר בהלכות הקודמות, כי האדם נידון אחרי רובו, בין בראש־השנה ובין בשעת מיתה: וכן העולם נידון אחר רובו.

לפיכך, הואיל והרוב קובע - צריך כל אדם וכו'. וכן הוא הנוסח בברייתא (קידושין מ:). 17) וכאילו הוא היסוד שעליו העולם קיים. 18) שהימים האלה הם ימי שיקול הזכויות והעוונות, ועת חיפוש דרכים ופישפוש במעשים. 19) (ירושלמי, פאה פ"ח, ה"ח). 20) במסכת תענית (פ"ב מ"א) שנינו: "הזקן שבהם אומר לפניהם דברי כיבושין", ופירושו: דברי מוסר הכובשים את הלב ומחזירים אותו למוטב. וכאן שהמדובר בתפילה, אולי יש לפרשו: לעורר רחמיו של הקב"ה שיכבוש כעסו מעלינו.

1 **ה. בְּשָׁעָה שֶׁשּׁוֹקְלִין עֲוֹנוֹת אָדָם עִם זְכֻיּוֹתָיו, אֵין**
2 **מְחַשְּׁבִין עָלָיו עָוֹן שֶׁחָטָא בּוֹ תְּחִלָּה וְלֹא שְׁנִי**[21]**, אֶלָּא**
3 **מִשְּׁלִישִׁי וְאֵילָךְ. אִם נִמְצְאוּ עֲוֹנוֹתָיו מִשְּׁלִישִׁי וְאֵילָךְ**
4 **מְרֻבִּין עַל זְכֻיּוֹתָיו - אוֹתָם שְׁתֵּי עֲוֹנוֹת מְצָטָרְפִים,**
5 **וְדָנִין אוֹתוֹ עַל הַכֹּל; וְאִם נִמְצְאוּ זְכֻיּוֹתָיו**[22] **כְּנֶגֶד**
6 **עֲוֹנוֹתָיו אֲשֶׁר מֵעָוֹן שְׁלִישִׁי וְאֵילָךְ - מַעֲבִירִים כָּל**
7 **עֲוֹנוֹתָיו רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן**[23]**, לְפִי שֶׁהַשְּׁלִישִׁי נֶחְשָׁב**
8 **רִאשׁוֹן, שֶׁכְּבָר נִמְחֲלוּ הַשְּׁנַיִם; וְכֵן הָרְבִיעִי הֲרֵי הוּא**
9 **רִאשׁוֹן, שֶׁכְּבָר נִמְחַל הַשְּׁלִישִׁי, וְכֵן עַד סוֹפָן**[24]**. בַּמֶּה**
10 **דְּבָרִים אֲמוּרִים**[25]**? בְּיָחִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵן־כָּל אֵלֶּה**
11 **יִפְעַל־אֵל פַּעֲמַיִם שָׁלוֹשׁ עִם־גָּבֶר"**[26]**. אֲבָל הַצִּבּוּר,**
12 **תּוֹלִין לָהֶן עָוֹן רִאשׁוֹן, שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל**
13 **שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ".**
14 **וּכְשֶׁמְּחַשְּׁבִין לָהֶן - עַל דֶּרֶךְ זֶה מְחַשְּׁבִין לָהֶן**
15 **מְרִבְיעַי**[27] **וְאֵילָךְ. הַבֵּינוֹנִים - אִם הָיָה בִּכְלַל מֶחֱצָה**
16 **עֲוֹנוֹת שֶׁלָּהֶן, שֶׁלֹּא הִנִּיחַ תְּפִלִּין מֵעוֹלָם, דָּנִין אוֹתוֹ**
17 **כְּפִי חֶטְאוֹ**[28]**, וְיֵשׁ־לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן כָּל**
18 **הָרְשָׁעִים שֶׁעֲוֹנוֹתֵיהֶן מְרֻבִּים - דָּנִין אוֹתָן כְּפִי**
19 **חַטָּאֵיהֶם**[29]**, וְיֵשׁ לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל**
20 **יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא**[30] **אַף־עַל־פִּי שֶׁחָטְאוּ,**
21 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ" -**
22 **אֶרֶץ זוֹ מָשָׁל, כְּלוֹמַר: אֶרֶץ הַחַיִּים, וְהוּא הָעוֹלָם**
23 **הַבָּא**[31]**. וְכֵן חֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם**[32]**, יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק**
24 **לָעוֹלָם הַבָּא**[33]**.**

21) (יומא פו:). 22) שקולות. 23) שנאמר: נושא עוון ועובר על פשע (מיכה ז, יח). "תנא דבי ר' ישמעאל: מעביר ראשון, ראשון", כלומר: עוון הבינונים מעבירו ראשון ראשון. כמו שהעביר שנים הראשונים ולא צירפם לחשבון, כן מתחיל להעביר ולמחול את העוון השלישי של בינוני זה שעוונותיו שקולים כנגד זכויותיו (ר"ה יז.). 24) ושמא תאמר: אם כן למה כתב רבינו לעיל (ה"ג) וה"בינוני תולים לו עד יום־הכפורים, ואם לא עשה תשובה - נחתם למיתה", הלא מעבירים עוונותיו ראשון ראשון, ואם כן כבר נמחלו כל עוונותיו וצריך היה איפוא להיחתם לחיים? ויש לומר: שלעיל מדבר בראש־השנה ואז אין מעבירים לו ראשון, ראשון: וכאן ידובר בשעת מיתה ששוקלים עוונותיו לדעת אם ילך לגן־עדן או לגיהנום (כסף־משנה). 25) שמתחילים לחשוב עוונות האדם משלישי ואילך. 26) שמהפעם השלישית יפעל אל לעשות חשבונותיו על גבר חוטא. 27) שאין מניחים ג' הראשונים על כף המאזנים עד שישקלו כל עוונותיהם. ואם נמצאו עוונותיהם מרביעי ואילך מרובים על זכויותיהם, אז מצרפים אליהם גם את השלשה הראשונים ודנים אותם על הכל: ואם נמצאו זכויותיהם כנגד עוונותיהם מרביעי ואילך - אז מעבירים עוונותיהם ראשון, ראשון. 28) מה שאמרנו שהבינונים עוונותיהם נמחלים ואינם נידונים לגיהנם, זהו רק כשאין בין עוונותיהם עוון ביטול מצות תפילין: אבל אם נמצא ביניהם עוון חמור זה שהעושה אותו נקרא: "פושע ישראל בגופו" - הוא נידון בגיהנם, ואחרי שקיבל ענשו הוא נוחל חיי עולם הבא (ר"ה יז.). 29) (שם). 30) (סנה' פ"י, מ"א). 31) עולם הנפשות הם החיים אחרי החיים עלי אדמות. 32) שקיבלו עליהם שבע מצוות בני נח. וזה לשון רבינו (הל' מלכים פ"ח, ה"יא): "כל המקבל עליו שבע מצוות ונזהר לעשותן - הרי זה מחסידי אומות העולם", על ז' המצוות עיין למעלה בביאורנו (הל' עבודת־כוכבים פ"י, ה"ו). 33) (סנהדרין קה.).

25 **ו. וְאֵלּוּ הֵן שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא**
26 **נִכְרָתִים וְאוֹבְדִים וְנִדּוֹנִין**[34] **עַל גֹּדֶל רִשְׁעָם וְחַטָּאתָם**
27 **לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הַמִּינִים**[35]**, וְהָאֶפִּיקוֹרְסִין,**
28 **וְהַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה, וְהַכּוֹפְרִים בְּתְחִיַּת הַמֵּתִים וּבְבִיאַת**
29 **הַגּוֹאֵל, הַמּוֹרְדִים**[36] **וּמַחֲטִיאֵי הָרַבִּים וְהַפּוֹרְשִׁין**
30 **מִדַּרְכֵי צִבּוּר**[37] **וְהָעוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת בְּיָד רָמָה בְּפַרְהֶסְיָה**
31 **כְּיִהוֹיָקִים**[38] **וְהַמּוֹסְרִים וּמַטִּילֵי אֵימָה עַל הַצִּבּוּר**
32 **שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם**[39] **וְשׁוֹפְכֵי דָמִים וּבַעֲלֵי לָשׁוֹן הָרַע**[40]
33 **וְהַמּוֹשֵׁךְ עֶרְלָתוֹ**[41]**.**

34) בגיהנם. 35) כל אלה המנויים כאן בהלכה ו' ביארם רבינו בהלכות הבאות שבפרק זה. 36) כגירסת אוקספורד, דפוס קושטא. וכן הגירסא בפירוש רבי חננאל לר"ה יז:. ונוסחה אחרת: המורדים. 37) כל אלה שנויים בברייתא (ר"ה יז.). 38) (ירושלמי, פאה פ"א, ה"א). וחז"ל סיפרו עליו, שהיה אומר: "המלכים שהיו לפני לא ידעו להרגיז את ה'. כולם אנו צריכים לאורו? יש לנו זהב פרווים שאנו משתמשים בו, יטול לו אורו!" והכתוב מעיד עליו (דברי־הימים־ב לו, ח): "ויתר דברי יהויקים ותועבותיו אשר עשה" (סנהדרין קג:). 39) (ר"ה יז.), ומפורשים בסמוך (הלכה יא־יב). 40) (ירושלמי, פאה פ"א, ה"א בשם תוספתא). וזה לשון רבינו (אבות פ"א, מ"יז): "ולשון התוספתא: על שלשה דברים נפרעים מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא: עבודה־זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים - ולשון הרע כנגד כולן". וראוי להעיר שבתוספתא (פאה, פ"א) שלפנינו כתוב: "נפרעים מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא - אבל המכוון אחד הוא. וכן בפדר"א פ' נג: "כל המספר לשון הרע - אין לו חלק לעולם הבא. 41) שלא יכירו שהוא מהול, שהוא מתבייש בבריתו של אברהם אבינו. וזהו ששנינו באבות (אבות פ"ג, מ"יא): המפר בריתו של אברהם אבינו... אין לו חלק לעולם הבא.

34 **ז. חֲמִשָּׁה הֵן הַנִּקְרָאִים מִינִים: הָאוֹמֵר שֶׁאֵין שָׁם**

אֱלוֹהַּ וְאֵין לָעוֹלָם מַנְהִיג[42]; וְהָאוֹמֵר שֵׁישׁ שָׁם מַנְהִיג, אֲבָל הֵן שְׁנַיִם[43] אוֹ יוֹתֵר; וְהָאוֹמֵר שֵׁישׁ שָׁם רִבּוֹן אֶחָד, אֲבָל שֶׁהוּא גּוּף וּבַעַל תְּמוּנָה[44]. וְכֵן הָאוֹמֵר, שֶׁאֵינוֹ לְבַדּוֹ הָרִאשׁוֹן וְצוּר לַכֹּל[45]. וְכֵן הָעוֹבֵד כּוֹכָב אוֹ מַזָּל וְזוּלָתוֹ, כְּדֵי לִהְיוֹת מֵלִיץ בֵּינוֹ וּבֵין רִבּוֹן־הָעוֹלָמִים[46]; כָּל אֶחָד מֵהֶחְמְשָׁה אֵלּוּ הוּא מִין.

42) כמו שאמרו (ברכות יב:): "אחרי לבבכם" - זו מינות. וכן הוא אומר: אמר נבל בלבו: אין אלהים (תהלים יד, א). ובמדרש תהלים (פרק א) דרשו: ולב כסילים לא כן (משלי טו, ז) - אלו המינים שאומרים: אבטומטוס הוא העולם, כלומר: שאין לו בורא ומנהיג, והוא מנהיג עצמו. 43) כמו שאמרו: "לפיכך נברא אדם יחידי, שלא יהיו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים" (סנהדרין פ"ד, מ"ה). (ראה הלכות יסודי התורה פ"א, ה"ו). 44) והרי נאמר: כי לא ראיתם כל תמונה (דברים ד, טו). וכל תארי הגוף הנמצאים אצל ה' בתורתנו ובספרות הנביאים והכתובים, אינם אלא לשון ומליצה לשבר את האוזן: מפני שאין בני־אדם מכירים אלא הגופות - לפיכך דיברה תורה כלשון בני־אדם. ראה למעלה (הלכות יסודי התורה פ"א, ה"ט). והראב"ד משיג על זה ושואל: "למה קרא לזה: "מין"? וכמה גדולים וטובים ממנו (מן הרמב"ם) הלכו בזו המחשבה, לפי שראו במקראות ויותר ממה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעות". וה"כסף־משנה" משתומם על השגת הראב"ד ואומר "ויש לתמוה על פה קדוש איך יקרא לאומרים שהוא גוף ובעל תמונה: "גדולים וטובים ממנו?!" וכדי להניח את דעת עצמו ודעת אחרים מסיים ה"כסף־משנה" ואומר: "ואפשר שעיקר הנוסחה של השגת הראב"ד, כמו שכתוב ב"ספר העיקרים" (פ"כ. מאמר ראשון) וזה לשונו: אמר אברהם: אף על פי שעיקר האמונה כן הוא (כדברי הרמב"ם), בכל זאת המאמין היותו גוף - מצד תפיסתו לשונות הפוסקים והמדרשות כפשוטן - אין ראוי לקרותו: מין. והגאון בעל "אור שמח" מגיה נוסח הראב"ד שלפנינו ומתקן: "גדולים וטובים ממנו", במובן: מאתנו בגוף ראשון, ולא אל הרמב"ם ז"ל התכוון הראב"ד באמרו: "ממנו". דעה זו של רבינו, שאין לבורא תמונה ולא דמות הגוף עוררה התנגדות גדולה בעולם הרבנים, ויש שרצו לגנוז את "ספר המדע" בגלל זה. והרמב"ן ערך מכתב לרבני צרפת, ובו הוא לוחם מלחמת רבינו ואומר: ואחרים, שמעתי, אומרים שאתם תופשים על "ספר המדע" באמרו: "שאין למעלה צורה ותבנית". ולמה, רבותינו, תפשתם עליו בדבר הזה? הרי כל הגאונים בחיבוריהם, וכל חכמינו הקדמונים בפיוטיהם בספרד - הכל יחשבו את הנוטה מזה כהולך אחר ההבל". (ראה דברי רב האי גאון ורבינו נסים גאון ז"ל ב"הכותב" ל"עין יעקב" (ברכות נט.), והובאו דבריהם ב"אוצר הגאונים" לברכות: שכל התוארים הגשמיים הנמצאים בפסוקים ובמדרשים, אינם אלא משל לשבר את האוזן, כי דיברה תורה בלשון בני־אדם). "סוף דבר, ממשיך הרמב"ן במכתבו לרבני צרפת, הכל נשמע - כי על זאת האמונה אומתנו אומנה. גם לחכמי צרפת אשר אימרתם צרופה מצאתי שכתוב כן בחיבוריהם. וכן ראיתי בחיבור הרב החסיד ר' אליעזר מגרמזיא ז"ל בשער "יסוד האיחוד והאמונה" שכתב שם: "יוצר הכל אין לו פנים ואחור וגובה וכו'. ומה שכתוב בקרא ענינים גשמיים, לא נכתבו כי אם להבין לבני אדם. וכבר הזהירנו בתורתו שלא נחשוב עליו דמות וצורה, שכן כתוב: "ונשמרתם מאד לנפשותיכם, כי לא ראיתם כל תמונה..." וכל הסובר על הבורא שיש לו צלם, דמות ואיברים - אין לו אלוה כלל. על כן אני אומר: שהמאמין באלהים יבין, כי כמו שאין איברים לנשה שיצאה מכסא כבודו, כך אין לבורא גוף ודמות כלל... וידוע תדעו כי לא ישמעו הקהילות בגזירתכם לגנוז ספרי הרב הגדול... והפורש מהם כפורש מחייו... ומה יאמרו ל"ספר המדע"? והמכתב מכתב אלהים הוא: מפתח לספרי הרב בתלמוד ומבוא לכל חיבוריו: מלמד לתלמידים כבוד ומורא בהלכות תלמוד תורה: יורה חטאים דרך בהלכות "תשובה" בלי קושיות והוויות, מפיק מרגליות. כי לא מצינו דברי "תשובה" בתלמוד רק מפורדים ומפוזרים בין ההלכות וההגדות בלי בירורים. ובכל חיבורי הגאונים הראשונים והאחרונים לא מצינו אותם הענינים דרושים לכל חפציהם ומזומנים, כאשר המה מפורשים ומבוארים בספר ההוא הממולא פנינים, המיוחס בספרים מבחוץ ומבפנים..." 45) שיצר וברא את הכל. כלומר: אמת שיש אלוה יחיד ואינו גוף, אבל אינו לבדו ראשון, כי יש חומר קדום שלא בראו ה', ומן החומר ההוא ברא אלהים את העולם. כאותו הפילסוף שאמר לרבן גמליאל (בראשית־רבה, פ"א): "צייר גדול הוא אלהיכם, אלא שמצא סממנים טובים שסייעו אותו: תהו ובהו, חושך ומים ורוח" וכו'. ובפירושו למשנה (סנהדרין פ"ו, היסוד הרביעי) אומר רבינו: "שנאמין כי ה' הוא קדמון בהחלט, וכל מה שנמצא זולתו בלתי קדמון בערכו אליו, הוא שאמר הכתוב: מעונה אלהי קדם (דברים לג, כז)". 46) זאת היתה טעות אנוש ובני דורו, כאמור למעלה (הלכות עבודת כוכבים פ"א, ה"א).

ח. שְׁלֹשָׁה הֵן הַנִּקְרָאִין אֶפִּיקוֹרְסִין: הָאוֹמֵר שֶׁאֵין שָׁם[47] נְבוּאָה כְּלָל, וְאֵין שָׁם מַדָּע[48] שֶׁמַּגִּיעַ מֵהַבּוֹרֵא לְלֵב בְּנֵי־הָאָדָם; וְהַמַּכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[49]; וְהָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַבּוֹרֵא יוֹדֵעַ מַעֲשֵׂה[50] בְּנֵי־הָאָדָם; כָּל אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֵלּוּ הֵן אֶפִּיקוֹרְסִים. שְׁלֹשָׁה הֵן הַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה: הָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מֵעִם ה'. אֲפִלּוּ פָּסוּק אֶחָד, אֲפִלּוּ תֵּבָה אַחַת - אִם אָמַר: מֹשֶׁה אָמָרוֹ מִפִּי עַצְמוֹ, הֲרֵי זֶה כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה[51]. וְכֵן הַכּוֹפֵר בְּפֵרוּשָׁהּ וְהוּא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה[52], וְהַמַּכְחִישׁ מַגִּידֶיהָ[53], כְּגוֹן צָדוֹק וּבַיְתוֹס[54]. וְהָאוֹמֵר, שֶׁהַבּוֹרֵא הֶחֱלִיף מִצְוָה זוֹ בְּמִצְוָה אֲחֶרֶת, וּכְבָר בָּטְלָה תּוֹרָה זוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא הָיְתָה מֵעִם ה'[55]; כְּגוֹן הַהֶגְרִים כָּל אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֵלּוּ כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה.

47) מלה מיותרת לפי הסגנון העברי, אבל מתיקוני הלשון הערבית היא, ורבינו השתמש בה גם בעברית. ראה ביאורנו (הלכות יסודי התורה פ"א, ה"א). 48) חכמה מן החכמות: תורה ומצוה הנמסרת מאת אלהים לנביא בהקיץ או בחלום,

כפי מדרגתו ומעלתו. והרבה מקומות בתורה ובנביאים מעידים על מציאות הנבואה, כמו: נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה'... אליו תשמעון (דברים יח, טו). ולמעלה (הלכות יסודי התורה פ"ז, ה"א) אמר רבינו: "מיסודי הדת: לידע, שהאל מנבא את בני האדם". 49) שהיה אדון הנביאים ואביהם, לקודמים לפניו ולבאים אחריו והגיע עד למדרגת המלאכים ו"לא נשאר מסך שלא קרעו ונכסה ממנו" (מלשון רבינו, סנהדרין פ"י, היסוד השביעי). וראה למעלה (הלכות יסודי התרה פ"ז, ה"ו) ארבעה חילוקים בין נבואת משה רבינו לנבואת שאר הנביאים. 50) והפסוק מעיד: וירא ה' כי רבה רעת האדם (בראשית ו, ה). ובירמיה (לב, יט) אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני־אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. 51) (סנהדרין צט.) כי דבר ה' בזה (במדבר טו, לא) - "זה האומר אין תורה מן השמים". ואפילו אמר: כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק אחד שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו - עליו נאמר: "כי דבר ה' בזה". ורבינו בפירוש המשנה (סנהדרין פ"י, היסוד השמיני) יאמר: משה בנט היה כמו סופר שקוראים לו והוא כותב, ולפיכך נקרא: מחוקק. ואין הפרש בין: "ובני חם כוש ומצרים", ותמנע היתה פילגש" לבין: "אנכי ה' אלהיך". ומי שאומר שאלה הפסוקים משה סיפרם מדעתו, הוא אצל חכמינו - כופר. אין בתורה לב וקליפה, אלא כל דיבור ודיבור יש בו חכמה ופלאים למי שיבין אותו... ואין לאיש אלא - להלך בעקבות דוד משיח אלוהי יעקב שהתפלל: גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (תהלים קיט, יח). 52) (סנהדרין צט.). "ואפילו אמר: כל התורה מן השמים חוץ מדקדוק זה, מגזירה שוה זו - הרי הוא בכלל: כי דבר ה' בזה", שאין חילוק בין מכחיש תורה שבכתב למכחיש תורה שבעל־פה. 53) הם חכמי התורה ומפרשיה, שדרך משנתם היתה לומר: "מגיד הכתוב". 54) שכפרו בקבלת החכמים ובמסורת ופירשו את התורה כטוב בעיניהם והם: הצדוקים ותלמידיהם הקראים, שאינם מחזיקים אלא בצורת המקרא כפשוטו. ואנו הוזהרנו: על פי התורה אשר יורוך... לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (דברים יז, יא). מדברי רבינו בפירושו לאבות (פ"א, מ"ג) 55) והרי נאמר (דברים כט, כח): והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. ראה לעיל (הלכות יסודי התורה פ"ט, ה"א).

ט. שְׁנַיִם הֵם הַמּוֹמָרִים מִיִּשְׂרָאֵל: הַמּוֹמָר לַעֲבֵרָה אַחַת, וְהַמּוֹמָר לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. מוֹמָר לַעֲבֵרָה אַחַת - זֶה שֶׁהֶחֱזִיק עַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ עֲבֵרָה בְּזָדוֹן וְהֻרְגַּל וְנִתְפַּרְסֵם בָּהּ, אֲפִלּוּ הָיְתָה מִן הַקַּלּוֹת[56], כְּגוֹן שֶׁהֶחֱזִיק תָּמִיד לִלְבֹּשׁ שַׁעֲטְנֵז[57] אוֹ לְהַקִּיף פֵּאָה, וְנִמְצָא כְּאִלּוּ בָּטְלָה מִצְוָה זוֹ מִן הָעוֹלָם אֶצְלוֹ - הֲרֵי זֶה מוּמָר לְאוֹתוֹ דָּבָר; וְהוּא, שֶׁיַּעֲשֶׂה לְהַכְעִיס[58]. מוּמָר לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ - כְּגוֹן הַחוֹזְרִים לְדָתֵי הָעוֹבְדֵי־כוֹכָבִים בְּשָׁעָה שֶׁגּוֹזְרִין גְּזֵרָה[59], וְיִדְבַּק בָּהֶם וְיֹאמַר: מַה בֵּצַע לִי לְהִדָּבֵק בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם שְׁפָלִים וְנִרְדָּפִים; טוֹב לִי שֶׁאֶדְבַּק בְּאֵלּוּ שֶׁיְּדֻם תַּקִּיפָה[60] - הֲרֵי זֶה מוּמָר לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ.

56) שאין בה עונש כרת אלא איסור לאו גרידא. 57) (הוריות יא.). 58) מומר להכעיס - כל שהיתר ואיסור מונחים לפניו ואוחז באיסור ומניח את ההיתר: ומומר לתיאבון - זה שאינו עובר אלא להנאתו, דינו כישראל ויש לו חלק לעולם הבא (חולין ד.). 59) קשה על ישראל, ויש לו האפשרות לברוח ולמלט נפשו ואינו בורח, כמבואר (הלכות יסודי התורה פ"ה, ה"ד). 60) וקל־וחומר החוזר לדתם שלא בשעת הגזירה. והראב"ד השיג: "אם הוא חוזר לדתי עכו"ם הנה הוא מודה באלהיהם, והריהו מין"? כלומר: שהוא גרוע ממומר. והכס"מ מתרץ: "מין" הוא המאמין באחד מחמשת הדברים המנויים לעיל בפרקנו (ה"ז): והחוזר לדתי עכו"ם אינו מאמין בדתם, אלא מתחבר אליהם כדי שלא יהא נרדף, אבל בלבו יודע הוא שאין צור זולתי אלהינו.

י. מַחֲטִיאֵי הָרַבִּים כֵּיצַד? אֶחָד שֶׁהֶחֱטִיא בְּדָבָר גָּדוֹל, כְּגוֹן יָרָבְעָם[61] וְצָדוֹק וּבַיְתוֹס[62]; וְאֶחָד שֶׁהֶחֱטִיא בְּדָבָר קַל, אֲפִלּוּ לְכַשֵּׁל מִצְוַת עֲשֵׂה[63]; וְאֶחָד הָאוֹנֵס אֲחֵרִים עַד שֶׁיֶּחֱטְאוּ כְּמַנַּשֶּׁה, שֶׁהָיָה הוֹרֵג אֶת יְשַׁעְיָהוּ עַד שֶׁשִּׁעְבְּדוּ עַבּוֹדַת־כּוֹכָבִים[64], אוֹ שֶׁהִטְעָה אֲחֵרִים וְהִדִּיחָם[65].

61) שחטא והחטיא את אחרים לעבודה־זרה. 62) כמבואר לעיל בביאורנו (ה"ח). 63) מבואר בברייתא המובאת ברי"ף (סוף מסכת יומא): ורבינו הביאה לקמן (פ"ד, ה"א): "המעכב את הרבים מלעשות מצוה - אין מספיקים בידו לעשות תשובה". 64) (סנהדרין קג:) כמו שמעיד עליו הכתוב: וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד וגו' (מלכים־ב כא, טז). 65) מהדרך הישרה בדברי חלקות ומרמה.

יא. הַפּוֹרֵשׁ מִדַּרְכֵי צִבּוּר, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא עָבַר עֲבֵרוֹת, אֶלָּא נִבְדָּל מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה מִצְוֹת בִּכְלָלָן, וְלֹא נִכְנָס בְּצָרָתָן, וְלֹא מִתְעַנֶּה בְּתַעֲנִיתָן, אֶלָּא הוֹלֵךְ בְּדַרְכּוֹ כְּאֶחָד מִגּוֹיֵי הָאָרֶץ, וּכְאִלּוּ אֵינוֹ מֵהֶן - אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[66]. הָעוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת בְּיָד רָמָה כְּיהוֹיָקִים - בֵּין שֶׁעָשָׂה קַלּוֹת[67], בֵּין שֶׁעָשָׂה חֲמוּרוֹת[68] - אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה[69], מִפְּנֵי שֶׁהֵעֵז מִצְחוֹ וְגִלָּה פָּנָיו וְלֹא בוֹשׁ מִדִּבְרֵי־תּוֹרָה.

66) כבר העירונו לעיל (הלכה ו), כי מקורו (ר"ה יז.). 67) שאין בהם כרת. 68) שענשן כרת או מיתה. 69) (ירושלמי, פאה פ"א, ה"א).

יב. שְׁנַיִם הֵם הַמּוֹסְרִין: הַמּוֹסֵר חֲבֵרוֹ בְּיַד עַכּוּ"ם לְהָרְגוֹ אוֹ לְהַכּוֹתוֹ, וְהַמּוֹסֵר מָמוֹן חֲבֵרוֹ בְּיַד עַכּוּ"ם[70], אוֹ בְּיַד אַנָּס[71] שֶׁהוּא כְּעַכּוּ"ם; וּשְׁנֵיהֶם אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

70) גם זה נקרא: מסור, כמבואר (ב"ק קיז.) ברב כהנא שהרג את מי שמסר ממון ישראל ביד נכרי. השווה דברי רבינו (הלכות חובל ומזיק פ"ח, ה"י), ודברי הרב המגיד (שם). 71) איש זרוע, חמסן.

יג. מַטִּילֵי אֵימָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם־שָׁמַיִם - זֶה הָרוֹדֶה צִבּוּר בְּחָזְקָה, וְהֵם יְרֵאִים וּמְפַחֲדִים מִמֶּנּוּ, וְכַוָּנָתוֹ לִכְבוֹד עַצְמוֹ, וְכָל חֲפָצָיו שֶׁלֹּא לִכְבוֹד שָׁמַיִם, כְּגוֹן מַלְכֵי הָעַמּוֹ"ם[72].

72) הנותנים חתיתם בארץ ומרגיזים תבל - והכל לכבוד עצמם.

יד. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵעֶשְׂרִים־וְאַרְבָּעָה[73] אֲנָשִׁים אֵלּוּ שְׁמָנִינוּ - אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם מִיִּשְׂרָאֵל, אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְיֵשׁ עֲבֵרוֹת קַלּוֹת מֵאֵלּוּ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁהָרָגִיל בָּהֶן אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וּכְדֵי הֵן לְהִתְרַחֵק מֵהֶן וּלְהִזָּהֵר בָּהֶן. וְאֵלּוּ הֵן: הַמְכַנֶּה שֵׁם לַחֲבֵרוֹ[74], וְהַקּוֹרֵא לַחֲבֵרוֹ בְּכִנּוּיוֹ[75], וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים[76], וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ בְּקִלּוֹן חֲבֵרוֹ[77], וְהַמְבַזֶּה תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים[78], וְהַמְבַזֶּה רַבּוֹתָיו, וְהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת[79], וְהַמְחַלֵּל אֶת הַקָּדָשִׁים[80]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁכָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא? כְּשֶׁמֵּת בְּלֹא תְשׁוּבָה; אֲבָל אִם שָׁב מֵרִשְׁעוֹ וּמֵת וְהוּא בַּעַל־תְּשׁוּבָה - הֲרֵי זֶה מִבְּנֵי הָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁעוֹמֵד בִּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה[81]. אֲפִלּוּ כָּפַר בְּעִקַּר כָּל יָמָיו, וּבְאַחֲרוֹנָה שָׁב - יֶשׁ־לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק[82] וְלַקָּרוֹב אָמַר ה' וּרְפָאתִיו". כָּל הָרָשָׁעִים וְהַמּוּמָרִים וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁחָזְרוּ בִתְשׁוּבָה - בֵּין בְּגָלוּי, בֵּין בְּמַטְמוֹנִיּוֹת[83] - מְקַבְּלִין אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים" - אַף־עַל־פִּי שֶׁעַדַיִן שׁוֹבָב הוּא, שֶׁהֲרֵי בַּסֹּתֶר שָׁב וְלֹא בְגָלוּי, מְקַבְּלִין אוֹתוֹ בִּתְשׁוּבָה[84].

73) חמשה מינים, שלשה אפיקורסים, שלשה כופרים, שני מומרים, שני מוסרים, כופר בתחיית המתים, כופר בביאת הגואל, מחטיא את הרבים, פורש מדרכי ציבור, עושה עבירות ביד רמה, מטיל אימה על הצבור, שופך דמים, לשון הרע, מושך בערלתו - כל אלה יחד עולים לעשרים וארבעה. 74) (ב"מ נח:). 75) שכינוהו אחרים (שם: תענית כ:). "שאלו תלמידיו את רב אדא בר אהבה: במה הארכת ימים? אמר להם: ולא קראתי לחברי בחניכתי: ויש אומרים: בחניכתו" (כגרסת הערוך) ופירש הערוך: "בחניכתי" - שלא כניתי לו שם. "בחניכתו" - שאפילו שם שכינו לו אחרים לא קראתיו. 76) (אבות פ"ג, מ"יא: ב"מ נח:). 77) (ירושלמי, חגיגה פ"ב, ה"א). 78) (סנהדרין צט:). 79) (אבות פ"ג, מ"יא) שעושה מלאכה בימי חול־המועד ונוהג בהם כבחול. 80) (שם) שמביא קדשי זבח לידי פיגול ונותר: או המועל ונהנה מקדשי מזבח ומקדשי בדק הבית. 81) (ירושלמי, פאה פ"א, ה"א). 82) לזה שהיה רחוק ונתקרב. 83) בסתר ובטמון. 84) (ע"ז ז:) והכס"מ שאל: הלא רבינו כתב לעיל (הלכות עבודת כוכבים פ"ב, ה"ה): "האפיקורסים מישראל - אין מקבלין אותם בתשובה לעולם, שנאמר: כל באיה לא ישובון?" שאלה זאת נשאלה כבר בחיי רבינו והשיב: "ידוע תדע כי אין כאן שום סתירה, כי ענין המאמר: "אין מקבלים אותם בתשובה" הוא: שאנו לא נקבל מהם תשובה ולא יהיו בעניניו במעלת בעלי תשובה... ואם גם מתנהגים ביושר ובחסידות - אולי מפני היראה, וגניבת דעת הבריות יש כאן. וענין המאמר האחר הוא: אם שבו באמת בכל לבבם בינם ובין בוראם - אז בודאי יש להם חלק לעולם הבא: וזה אם כן נוגע לדבר שבינם לבין בוראם. וההלכה האחרת נוגעת לדבר שבינם לבין שאר האנשים" (תשובות הרמב"ם סימן קא, הוצאת פרימן). ראה לעיל (הלכות עבודת כוכבים פ"ב, ה"ה) בביאורנו.

יום רביעי ח' מרחשון ה'תשע"ז

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) עשרים וארבעה דברים המעכבים את התשובה; שאין לך דבר העומד בפני התשובה.

א. אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים דְּבָרִים מְעַכְּבִין[2] אֶת הַתְּשׁוּבָה. אַרְבָּעָה מֵהֶן עָוֹן גָּדוֹל, וְהֶעוֹשֶׂה אֶחָד מֵהֶן, אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַסְפִּיק[3] בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה לְפִי גֹּדֶל חֶטְאוֹ. וְאֵלּוּ הֵן: א) הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים[4]; וּבְכְלַל עָוֹן זֶה, הַמְעַכֵּב אֶת הָרַבִּים מִלַּעֲשׂוֹת מִצְוָה[5]. ב) וְהַמַּשֶּׂה אֶת חֲבֵרוֹ מִדֶּרֶךְ טוֹבָה בְּדֶרֶךְ לְרָעָה, כְּגוֹן מֵסִית[6] וּמַדִּיחַ[7]. ג) הָרוֹאֶה בְּנוֹ יוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה וְאֵינוֹ מְמַחֶה בְּיָדוֹ; הוֹאִיל וּבְנוֹ בִּרְשׁוּתוֹ - אֵלּוּ מְחָה בּוֹ הָיָה פּוֹרֵשׁ, וְנִמְצָא כְּמַחֲטִיאוֹ. וּבְכְלַל עָוֹן זֶה, כֹּל שֶׁאֶפְשָׁר בְּיָדוֹ לְמַחוֹת בַּאֲחֵרִים[8] - בֵּין יָחִיד, בֵּין רַבִּים, וְלֹא מִחָה, אֶלָּא יַנִּיחֵם בְּכִשְׁלוֹנָם. ד) וְהָאוֹמֵר: אֶחֱטָא וְאָשׁוּב; וּבְכְלַל זֶה הָאוֹמֵר: אֶחֱטָא, וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר[9]!

2) הרי"ף בסוף מסכת יומא הביא את הדברים האלה בשם ברייתא. וכבר השיב רבינו באחת מתשובותיו על מקור ברייתא זו וזה לשונו: "זה המניין אינו בגמרא ולא בתוספתא ולא בספרא וכו'. אמנם אם חיברם זולתו מהמחברים אפשר; אבל רובם מוזכרים במשנה ובתלמוד, והשאר שלא נתבאר יוצא ממה שנתבאר" (תשובות הרמב"ם סימן סז, הוצאת פרימן, ירושלים תרצ"ד). מעכבין - מפריעים. עוצרים בעדה שלא תתעורר בלב ולא תבוא. 3) כלומר: מן השמים אין מסייעים לו, כמו שמסייעים לכל הבא לעשות תשובה, כמאמרם: "הבא לטהר מסייעים אותו" (יומא לח:); אבל אם שב מעצמו בתשובה שלימה - וודאי שתשובתו מתקבלת, ונקרא: "בעל תשובה", כמבואר לקמן סוף פרק זה. רבינו חילק את ה"עשרים וארבעה דברים" לחמש חלוקות, ואלו הן: א) שאין מספיקים בידו לעשות תשובה, ב) הנועלים דרכי תשובה מפני עושיהם. ג) שאי־אפשר לעושה אותם לשוב בתשובה גמורה. ד) שהעושה אותם אין חזקתו לשוב מהם, ה) דברים שקשה לו לאדם העושה אותם לפרוש מהם (עבודת המלך). 4) "כדי שלא יהא הוא בגן עדן ותלמידיו שנתחייב בנפשם בגיהנם" והכתוב צווח ואומר (משלי כח, יז): אדם עשוק

בדם נפש - עד בור ינוס אל יתמכו בו (יומא פז.). 5) כמו שאמרו חכמינו על גחזי: לא הספיקו בידו לעשות תשובה מפני שדחה תלמידים מישיבתו של אלישע ולא נתנם ללמוד תורה (סנהדרין קז:). 6) את היחיד לעבודה־זרה. 7) את הרבים, כמבואר (הלכות עבודת כוכבים פרק ה, הלכה ב) ובספר "ארחות צדיקים" בשער התשובה העתיק את דברי רבינו אלה, ושם כתוב: "והמטה את הרבים, או חבירו מדרך טובה לדרך רעה". 8) (שבת נד:). 9) (יומא פרק ח, משנה ט), כי כל המחשב כן - תשובתו קשה מאוד, ולעולם לא יחדל לחטוא, מכיוון שהוא חושב שישוב ונסלח לו, על כן העבירה קלה בעיניו ("ארחות צדיקים", שער התשובה).

1 **ב. וּמֵהֵן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים הַנּוֹעָלִים[10] דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה**
2 **בִּפְנֵי עוֹשֵׂיהֶן. וְאֵלּוּ הֵן: א) הַפּוֹרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר[11],**
3 **לְפִי שֶׁבִּזְמַן שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה לֹא יִהְיֶה עִמָּהֶן, וְאֵינוֹ**
4 **זוֹכֶה עִמָּהֶן בַּזְּכוּת שֶׁעוֹשִׂין. ב) וְהַחוֹלֵק עַל דִּבְרֵי**
5 **חֲכָמִים, לְפִי שֶׁמַּחֲלֹקְתּוֹ גּוֹרֶמֶת לוֹ לִפְרֹשׁ מֵהֶן, וְאֵינוֹ**
6 **יוֹדֵעַ דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה. ג) וְהַמַּלְעִיג עַל הַמִּצְוֹת, שֶׁפְּיָנוֹ**
7 **שָׁנְתְּבַּזּוּ בְּעֵינָיו אֵינוֹ רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶן וְלֹא עוֹשֶׂן; וְאִם**
8 **לֹא יַעֲשֶׂה - בַּמֶּה יְזֻכֶּה? ד) וְהַמְבַזֶּה רַבּוֹתָיו, שֶׁדָּבָר**
9 **זֶה גּוֹרֵם לוֹ לְדָחְפוֹ וּלְטָרְדוֹ כְּגַחֲזִי[12]; וּבִזְמַן שֶׁנִּטְרָד,**
10 **לֹא יִמְצָא מְלַמֵּד וּמוֹרֶה לוֹ דֶּרֶךְ הָאֱמֶת[13]. ה) וְהַשּׂוֹנֵא**
11 **אֶת הַתּוֹכָחוֹת, שֶׁהֲרֵי לֹא הִנִּיחַ לוֹ דֶּרֶךְ תְּשׁוּבָה;**
12 **שֶׁהַתּוֹכָחָה גּוֹרֶמֶת לִתְשׁוּבָה, שֶׁבִּזְמַן שֶׁמּוֹדִיעִין לוֹ**
13 **לָאָדָם חֲטָאָיו וּמַכְלִימִין אוֹתוֹ, חוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, כְּמוֹ**
14 **שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "זְכֹר וְאַל תִּשְׁכַּח"; "מַמְרִים**
15 **הֱיִיתֶם"; "וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב"; "עַם נָבָל וְלֹא**
16 **חָכָם". וְכֵן יְשַׁעְיָהוּ הוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאָמַר: "הוֹי**
17 **גּוֹי חוֹטֵא"; "יָדַע שׁוֹר קוֹנֵהוּ"; "מִדַּעְתִּי כִּי קָשֶׁה**
18 **אָתָּה". וְכֵן צְוָּהוּ הָאֵל לְהוֹכִיחַ לְחַטָּאִים, שֶׁנֶּאֱמַר:**
19 **"קְרָא בְגָרוֹן אַל תַּחְשֹׂךְ". וְכֵן כָּל הַנְּבִיאִים הוֹכִיחוּ**
20 **לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁחָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַעֲמִיד**
21 **בְּכָל קָהָל וְקָהָל מִיִּשְׂרָאֵל חָכָם גָּדוֹל[14] וְזָקֵן וְיִרְא־**
22 **שָׁמַיִם מְנֻעוּרָיו וְאָהוּב לָהֶם[15], שֶׁיְּהֵא מוֹכִיחַ לָרַבִּים**
23 **וּמַחֲזִירָן בִּתְשׁוּבָה. וְזֶה שֶׁשּׁוֹנֵא אֶת הַתּוֹכָחוֹת אֵינוֹ**
24 **בָּא לְמוֹכִיחַ וְלֹא שׁוֹמֵעַ דְּבָרָיו, לְפִיכָךְ יַעֲמֹד**
25 **בְּחַטֹּאתָיו, שֶׁהֵם בְּעֵינָיו טוֹבִים.**

10) כשהוא מתעורר ובא לשוב, הוא מוצא שערי תשובה נעולים בפניו, כמו שהוא הולך ומבאר. 11) אינו נכנס בצרתם ואינו מתענית בתעניתם, כאילו אינו מכלל ישראל. ורבינו (הלכות אבל פרק א, הלכה י) אומר: "כל הפורשים מדרכי הציבור. והם: האנשים שפרקו עול המצוות מעל צווארם, ואינם נכללים בכלל ישראל בעשיית המצוות ובכיבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות... אלא הרי הם ככבני חורין לעצמם" 12) (סנהדרין קז:). 13) ובזה הוא נועל בעצמו את שערי התשובה בפניו. 14) (תענית טז.). 15) כמו שאמרו: "ראויות היו התוכחות להיאמר מפי בלעם והברכות מפי משה - אלא אילו הוכיחם בלעם, היו ישראל אומרים: שונא מוכיחנו! ואילו בירכם משה, היו אומות העולם אומרות: אוהבם בירכם! אמר הקדוש־ברוך־הוא: יוכיחם משה שאוהבם ויברכם בלעם ששונאם, שיתברורו הברכות והתוכחות ביד ישראל" (דברים־רבה, פרשה א).

26 **ג. וּמֵהֶם חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, הָעוֹשֶׂה אוֹתָן, אִי אֶפְשָׁר לוֹ**
27 **שֶׁיָּשׁוּב בִּתְשׁוּבָה גְּמוּרָה, לְפִי שֶׁהֵם עֲוֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם**
28 **לַחֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ חֲבֵרוֹ שֶׁחָטָא לוֹ כְּדֵי שֶׁיְּחַזֵּיר לוֹ**
29 **אוֹ יִשְׁאַל מִמֶּנּוּ לְמְחֹל לוֹ. וְאֵלּוּ הֵן: א) הַמְקַלֵּל אֶת**
30 **הָרַבִּים, וְלֹא קִלֵּל אָדָם יָדוּעַ כְּדֵי שֶׁיִּשְׁאַל מִמֶּנּוּ**
31 **כַּפָּרָה. ב) וְהַחוֹלֵק עִם גַּנָּב, שֶׁלְּפִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ גְּנֵבָה**
32 **זוֹ שֶׁל מִי הִיא, אֶלָּא הַגַּנָּב גּוֹנֵב לָרַבִּים וּמֵבִיא לוֹ**
33 **וְהוּא לוֹקֵחַ; וְעוֹד, שֶׁהוּא מַחֲזִיק[16] יַד הַגַּנָּב**
34 **וּמַחֲטִיאוֹ. ג) וְהַמּוֹצֵא אֲבֵדָה וְאֵינוֹ מַכְרִיז עָלֶיהָ עַד**
35 **שֶׁיְּחַזֵּירָהּ לִבְעָלֶיהָ - לְאַחַר זְמַן כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה,**
36 **אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי יַחֲזִיר. ד) וְהָאוֹכֵל שׁוּר[17] עֲנִיִּים**
37 **וְיִתּוֹמִים וְאַלְמָנוֹת; אֵלּוּ בְּנֵי־אָדָם אֻמְלָלִין הֵם,**
38 **וְאֵינָם יְדוּעִים וּמְפֻרְסָמִים, וְגוֹלִים מֵעִיר לְעִיר וְאֵין**
39 **לָהֶם מַפִּיר כְּדֵי שֶׁיֵּדַע שׁוּר זֶה שֶׁל מִי הוּא וְיַחֲזִירֶנּוּ**
40 **לוֹ. ה) וְהַמְקַבֵּל שֹׁחַד לְהַטּוֹת דִּין, אֵינוֹ יוֹדֵעַ עַד**
41 **הֵיכָן הִגִּיעַ[18] הַטָּיָה זוֹ וְכַמָּה הִיא כֹּחָהּ[19] כְּדֵי**
42 **שֶׁיְּחַזֵּיר[20], שֶׁהַדָּבָר יֵשׁ־לוֹ רַגְלַיִם; וְעוֹד, שֶׁהוּא**
43 **מַחֲזִיק יַד זֶה וּמַחֲטִיאוֹ.**

16) בזה שהוא חולק עימו הוא מעודדו לבל יעזוב דרכו ויוסיף לחטוא. 17) בנוסח אוקספורד, מנטובה. וכן מעיד ה"מגדל עוז" שבדק בכתיבת יד רבינו ומצא שוד בדלי"ת, כלשון הכתוב: משוד עניים (תהלים יב, ו), ובספרים אחרים: [=כגרסתנו] שור. ועל נוסחה זו השיג הראב"ד וכתב: דומה שהוא שונה שור ברי"ש ואינו אלא שוד בדלי"ת, כלומר: שהוא דוחק את העני בחובו ולוקח ממנו את קרקעותיו או מטלטליו בפחות משוויין ואומר: "שלי אני נוטל". 18) הואיל והשוחד יעוור את העיניים אין הדיין המשוחד מרגיש כלל שהיטה את הדין. 19) להשחית ולהזיק, וכמה אנשים ניזוקו על ידי זה שהיטה את הדין. 20) לאלה שניזוקו על ידו.

44 **ד. וּמֵהֵן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, הָעוֹשֶׂה אוֹתָן אֵין חֶזְקָתוֹ**
45 **לָשׁוּב[21] מֵהֶן, לְפִי שֶׁהֵם דְּבָרִים קַלִּים בְּעֵינֵי רֹב**
46 **הָאָדָם, וְנִמְצָא חוֹטֵא, וְהוּא יָדַמֶּה שֶׁאֵין זֶה חֵטְא.**
47 **וְאֵלּוּ הֵן: א) הָאוֹכֵל מִסְעוּדָה שֶׁאֵינָהּ מַסְפֶּקֶת[22]**
48 **לְבַעֲלֶיהָ, שֶׁזֶּה אַבָּק גָּזֵל[23] הוּא; וְהוּא מְדַמֶּה שֶׁלֹּא**
49 **חָטָא וְיֹאמַר: כְּלוּם אָכַלְתִּי אֶלָּא בִּרְשׁוּתוֹ! ב)**
50 **הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בַּעֲבוֹטוֹ[24] שֶׁל עָנִי[25], שֶׁהָעֲבוֹט שֶׁל עָנִי**
51 **אֵינוֹ אֶלָּא כְּגוֹן קַרְדֹּם וּמַחֲרֵשָׁה, וְיֹאמַר בְּלִבּוֹ: אֵינָן**
52 **חֲסֵרִים, וַהֲרֵי לֹא גָּזַלְתִּי אוֹתוֹ! ג) הַמִּסְתַּכֵּל**
53 **בַּעֲרָיוֹת[26], מַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁאֵין בְּכָךְ כְּלוּם, שֶׁהוּא**
54 **אוֹמֵר: וְכִי בְּעָלְתִּי אוֹ קָרַבְתִּי אֲצָלָהּ! וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ**
55 **שֶׁרְאִיַּת הָעֵינַיִם עָוֹן גָּדוֹל, שֶׁהִיא גּוֹרֶמֶת לְגוּפָן שֶׁל**
56 **עֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי**
57 **עֵינֵיכֶם"[27]. ד) הַמִּתְכַּבֵּד בְּקִלְקוּל חֲבֵרוֹ, אוֹמֵר בְּלִבּוֹ**

10) כשהוא מתעורר ובא לשוב, הוא מוצא שערי תשובה נעולים בפניו, כמו שהוא הולך ומבאר. 11) אינו נכנס בצרתם ואינו מתענית בתעניתם, כאילו אינו מכלל ישראל. ורבינו (הלכות אבל פרק א, הלכה י) אומר: "כל הפורשים מדרכי הציבור. והם: האנשים שפרקו עול המצוות מעל צווארם, ואינם נכללים בכלל ישראל בעשיית המצוות ובכיבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות... אלא הרי הם ככבני חורין לעצמם" 12) (סנהדרין קז:). 13) ובזה הוא נועל בעצמו את שערי התשובה בפניו. 14) (תענית טז.). 15) כמו שאמרו: "ראויות היו התוכחות להיאמר מפי בלעם והברכות מפי משה - אלא אילו הוכיחם בלעם, היו ישראל אומרים: שונא מוכיחנו! ואילו בירכם משה, היו אומות

שֶׁאֵינוֹ חֹטֵא, לְפִי שֶׁאֵין חֵבְרוֹ עוֹמֵד שָׁם וְלֹא הִגִּיעַ לוֹ בֹּשֶׁת וְלֹא בִּיּשׁוֹ, אֶלָּא עָרַךְ מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וְחָכְמָתוֹ לְמוּל מַעֲשֵׂה חֵבְרוֹ אוֹ חָכְמָתוֹ, כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה מִכְּלָלוֹ שֶׁהוּא מְכֻבָּד וַחֲבֵרוֹ בָּזוּי. ה) וְהַחוֹשֵׁד כְּשֵׁרִים, אוֹמֵר בְּלִבּוֹ שֶׁאֵינוֹ חֹטֵא, לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר: מֶה עָשִׂיתִי לוֹ? וְכִי יֵשׁ שָׁם אֶלָּא חֲשָׁד שֶׁמָּא עָשָׂה אוֹ לֹא עָשָׂה; וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה עָוֹן, שֶׁמִּשִּׁים אָדָם כָּשֵׁר בְּדַעְתּוֹ כְּבַעַל עֲבֵרָה[28].

21) אלא יאחז בדרכו זו גם להבא, מאחר שאינו רואה שום עוול במעשיו. 22) שהעני מזמינו מתוך בושה או מתוך נימוס לסעוד עימו, והוא נענה לו ואוכל אצלו בשעה שהוא יודע שהסעודה אינה מספיקה גם לבעליה. 23) לא גזל ממש, ולכן לא יהרהר בתשובה על זה לעולם. 24) במשכונו. 25) גם בעבוטו של עשיר אסור להשתמש; אלא עבוטו של עשיר שהוא כרגיל בעל ערך ודמיו נפחתים על ידי תשמיש, הוא נזהר ממילא מהשתמש בו משום גזילה; לא כן עבוטו של עני שהוא כרגיל עשוי ברזל, כגון קרדום ומחרישה וכדומה, שהם פחותי ערך - הוא מורה היתר לעצמו ואינו שם על לב, כי גם אלה דמיהם נפחתים מרוב תשמיש (בבא מציעא פב:). 26) ריבוי מן ערווה. 27) הלב והעין שני סרסורי עבירה הם (ירושלמי, ברכות פרק א, הלכה ה). 28) וכבר הפליגו חז"ל בעוון זה (שבת צז.).

ה. וּמֵהֶן חֲמָשָׁה דְּבָרִים, הָעוֹשֶׂה אוֹתָם יִמָּשֵׁךְ אַחֲרֵיהֶם תָּמִיד וְקָשִׁים הֵם לִפְרֹשׁ מֵהֶן. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר מֵהֶן שֶׁמָּא יִדְבַּק בָּהֶן, וְהֵן כֻּלָּן דֵּעוֹת רָעוֹת עַד מְאֹד. וְאֵלּוּ הֵן: רְכִילוּת[29], וְלָשׁוֹן הָרַע[30], וּבַעַל חֵמָה, וּבַעַל מַחֲשָׁבָה רָעָה[31], וְהַמִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע; מִפְּנֵי שֶׁהוּא לוֹמֵד מִמַּעֲשָׂיו וְהֵם נִרְשָׁמִים בְּלִבּוֹ. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "וְרֹעֶה כְסִילִים יֵרוֹעַ". וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת דֵּעוֹת דְּבָרִים שֶׁצָּרִיךְ כָּל אָדָם לִנְהֹג בָּהֶן תָּמִיד, קַל־וָחֹמֶר לְבַעַל־תְּשׁוּבָה.

29) הטוען דברים והולך מזה אל זה כרוכל המחזר בעיירות. 30) המספר בגנות חבירו, כמבואר (הלכות דעות פרק ז, הלכה ב). 31) החושב מחשבות להרע לחבירו, כלשון הכתוב: כי עלי חשבו מחשבות: נשחיתה עץ בלחמו ונכרתנו מארץ החיים (ירמיה יא, יט).

ו. כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אַף־עַל־פִּי שֶׁמְּעַכְּבִין אֶת הַתְּשׁוּבָה, אֵין מוֹנְעִין[32] אוֹתָהּ; אֶלָּא אִם עָשָׂה אָדָם תְּשׁוּבָה מֵהֶן, חֲרֵי זֶה בַּעַל־תְּשׁוּבָה[33], וְיֵשׁ־לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[34].

32) אין עושין אותה לנמנע, לבלתי אפשרית. 33) שאמרו חז"ל: אין כל דבר העומד בפני התשובה (ירושלמי, פאה פרק א, הלכה א). 34) כמבואר לעיל (סוף פרק ג).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) שהבחירה ביד האדם; ידיעת ה' אינה שוללת את בחירתו של האדם.

א. רְשׁוּת לְכָל אָדָם נְתוּנָה, אִם רָצָה לְהַטּוֹת עַצְמוֹ לְדֶרֶךְ טוֹבָה וְלִהְיוֹת צַדִּיק - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ; וְאִם רָצָה לְהַטּוֹת עַצְמוֹ לְדֶרֶךְ רָעָה וְלִהְיוֹת רָשָׁע - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[2]. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע"; כְּלוֹמַר: הֵן מִין זֶה שֶׁל אָדָם הָיָה יָחִיד בָּעוֹלָם וְאֵין מִין שֵׁנִי דּוֹמֶה לוֹ בְּזֶה הָעִנְיָן, שֶׁיְּהֵא הוּא מֵעַצְמוֹ[3] בְּדַעְתּוֹ וּבְמַחֲשַׁבְתּוֹ יוֹדֵעַ הַטּוֹב וְהָרַע, וְעוֹשֶׂה כָּל מַה שֶּׁהוּא חָפֵץ וְאֵין מִי שֶׁיַּעַכֵּב בְּיָדוֹ מִלַּעֲשׂוֹת הַטּוֹב אוֹ הָרָע. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן־הוּא - "פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ".

~ נקודות משיחות קודש ~

"רשות לכל אדם נתונה לו".

צריך להבין: עניין בחירה חופשית שמזכיר כאן הרמב"ם, הוא עניין יסודי בתשובה, וא"כ מדוע אחרו לסוף ספר המדע, ולא כתבו מיד בתחילת הלכות תשובה, הלא הוא "עיקר גדול... והוא עמוד התורה והמצוה", היינו שהוא עיקר ו"עמוד" של כל התורה והמצוות".

ויש לומר שהשייכות בין בחירה לתשובה היא בעצם מהותם, כי בכל במצוות לא נוגע כל־כך עניין הבחירה כדי לקיימן, ויכול שאדם יקיימן גם ללא כוונה מיוחדת, אבל מהות עניין התשובה היא ההכרה והידיעה שלאדם ישנה בחירה חופשית, והוא שהחליט לעבור על ציווי התורה ורק מתוך כך יכול לבוא לידי תשובה.

ובעומק יותר יש לומר, שהרמב"ם רוצה לרמז כאן עניין נוסף באופן התשובה, כי התשובה האמיתית נעשית לא מחמת שבאו צרות על האדם או מפני שירא מהעונש אלא שעושה תשובה מעצמו, מהכרה פנימית שזוהי דרך האמת ומרצון פנימי להדבק בקב"ה, ולכן הקדים כאן עניין הבחירה החופשית ללמדך שכשם שהחטא נעשה בבחירה חופשית, כך גם התשובה הנעלית צריכה לבוא מתוך בחירה חופשית ולא בגלל שבאו עליו צרות וייסורים ח"ו. על־פי־זה תתורץ גם שאלת המפרשים בפרשת מקץ על דברי ראובן לאחיו, שאחרי שאמרו "אבל אשמים אנחנו על אחינו כו'" אמר להם "הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד ולא שמעתם", ולכאורה מה התועלת בדבריו הרי ראה שהאחים כבר מתחרטים על מעשיהם, וכשמישהו נמצא בצרה וצוקה ר"ל המביאתו לידי שבירת הלב ולהכרה שהוא עצמו גרם לזה, הרי שההנהגה האנושית מחייבת להשתדל לדבר על לבו ולנחמו ולא להוסיף צער על צערו.

אלא שראובן התכוון לומר שאמנם הם עושים עכשיו תשובה, אבל התשובה האמיתית הייתה צריכה להיות לפני שבאו הצרות, כשם שהוא עצמו הורה דרך התשובה והיה עסוק ב"שקו ותעניתו" על שבלבל יצועי אביו, ועליהם לחזור בתשובה לא בגלל הצרה שבאה עליהם עכשיו אלא מפני גודל העוון, כפי שהסביר להם אז "אל תחטאו בילד" שלא רק שהוא לאו בר עונשין מחמת גילו אלא שגם לא שמעתם אלי והתאכזרתם אליו "בהתחננו אלינו".

(על־פי לקו"ש חלק ל' עמוד 198)

ב. אַל יַעֲבֹר בְּמַחֲשַׁבְתְּךָ דָּבָר זֶה, שֶׁאוֹמְרִים טִפְּשֵׁי אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְרֹב גָּלְמֵי[4] בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גּוֹזֵר עַל הָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ[5] לִהְיוֹת צַדִּיק אוֹ רָשָׁע - אֵין הַדָּבָר כֵּן. אֶלָּא כָּל אָדָם רָאוּי לוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק כְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ[6] אוֹ רָשָׁע כְּיָרָבְעָם[7], אוֹ חָכָם אוֹ סָכָל[8], אוֹ רַחֲמָן אוֹ אַכְזָרִי, אוֹ כִילַי[9] אוֹ שׁוֹעֵ[10], וְכֵן שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת[11]. וְאֵין לוֹ מִי שֶׁיְּכַפֶּהוּ[12] וְלֹא גּוֹזֵר עָלָיו וְלֹא מִי שֶׁמּוֹשְׁכוֹ לְאֶחָד מִשְּׁנֵי הַדְּרָכִים[13], אֶלָּא הוּא מֵעַצְמוֹ וּמִדַּעְתּוֹ נוֹטֶה לְאֵי־זוֹ דֶּרֶךְ שֶׁיִּרְצֶה. הוּא שֶׁיִּרְמְיָהוּ אָמַר: "מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא הָרָעוֹת וְהַטּוֹב"[14], כְּלוֹמַר: אֵין הַבּוֹרֵא גּוֹזֵר עַל הָאָדָם לִהְיוֹת טוֹב וְלֹא לִהְיוֹת רַע; וְכֵיוָן שֶׁכֵּן־הוּא - נִמְצָא, זֶה הַחוֹטֵא הוּא הִפְסִיד אֶת עַצְמוֹ, וּלְפִיכָךְ רָאוּי לוֹ לִבְכּוֹת וּלְקוֹנֵן עַל חֲטָאָיו וְעַל מַה שֶּׁעָשָׂה לְנַפְשׁוֹ וּגְמָלָהּ רָעָה. הוּא שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו: "מַה יִּתְאוֹנֵן אָדָם חָי[15] וְגוֹ'", וְחָזַר וְאָמַר: הוֹאִיל וּרְשׁוּתֵנוּ בְּיָדֵינוּ, וּמִדַּעְתֵּנוּ עָשִׂינוּ כָּל הָרָעוֹת - רָאוּי לָנוּ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה וְלַעֲזֹב רִשְׁעֵנוּ, שֶׁהָרְשׁוּת עַתָּה בְּיָדֵינוּ[16]. הוּא שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו: "נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקוֹרָה וְנָשׁוּבָה וְגוֹ'".

4) נבערים מדעת, שהם כגולם בלי צורה. (עיין הלכות יסודי התורה פ"ד, ה"ח). 5) הם הפטליסטים, המאמינים בגורל עיוור (פטום), בגזירה קדומה של כל המתרחש בעולם, ושאין ביד האדם לשנות גורלו ומזלו. 6) שכן מצינו "שכל אחד ואחד מישראל חייב לומר: מתי יגיעו מעשי למעשי אבות: אברהם, יצחק ויעקב (תדב"א פ' כה). 7) בן־נבט שחטא והחטיא את הרבים. 8) על זה הקשה בעל "הגהות מימוניות": הלא חז"ל אמרו (נדה טז:): "אותו מלאך הממונה על ההריון "לילה" שמו ונוטל טיפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר: "טיפה זו מה תהא עליה: גבור או חלש, חכם או טיפש" וכו' - הרי בפירוש משמע שגם זה בידי שמים? ליישב את הסתירה הזאת מביא בעל "ההגהות" את התירוץ שתירץ לו רבו ר' מאיר מרוטנבורג בהיותו אסור במגדל אינזיסהיים, והוא: "מה שאמר כאן רבינו: "חכם או סכל" פירושו - לאחוז בחכמה או בסכלות, כלומר: לשקוד על התורה והחכמה, או לפנות להן עורף; לבחור בטוב או ברע - וזה ביד האדם. ומה שאמרו (נדה טז:), שהקב"ה גוזר על האדם להיות "חכם או טיפש", כוונתם: לעשות לו לב חכם או טיפש בהכנה - וזה בידי שמים". שייתכן שהאדם יהיה מחונן בכשרון מתחילת לידתו, כלומר: שה' עשה לו לב חכמה, אבל אין זה מחייב שיהא חכם בפועל. כי אם לא ישקוד על למודיו, לעולם לא יהיה חכם בפועל למרות זאת שהוא חכם בכח מטבעו. וכן אדם שנולד בלב טיפש אין זה מחייבו שיישאר כל ימיו בור ועם־הארץ; אלא אם יתאמץ וילמד, יגיע למעלות ידועות בסולם החכמה. "כי אין האדם נולד בטבע בעל מעלה או בעל חסרון, כמו שאינו נולד מטבעו בעל מלאכה מן המלאכות, אבל אפשר יוולד בטבע מוכן למעלה או לחסרון" (לשון רבינו בהקדמתו לאבות, פ"ח). 9) קמצן נפרז. 10) נדיב פזרן. (ראה הלכות דעות פ"א, ה"א). 11) המידות. 12) שיכריח אותו. 13) הטוב והרע. 14) "הרעות והטוב" האמורים כאן, אין כוונתם למתן שכר או עונש הבא מאת ה', אלא המעשים הרעים והטובים של האדם. 15) שאין לו להתאונן על ה' ועל גורלו בחיים, אלא על חטאיו שעשה ברצונו ובזדון לבו, ובזה גרם לעצמו כל אשר הגיע לו. 16) לפשפש במעשים ולעזוב דרך רשע.

ג. וְדָבָר זֶה[17] עִקָּר גָּדוֹל הוּא, וְהוּא עַמּוּד[18] הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים", וְכֹתִיב: "רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם", כְּלוֹמַר, שֶׁהָרְשׁוּת בְּיֶדְכֶם. וְכֹל שֶׁיַּחְפֹּץ הָאָדָם לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה בְּנֵי הָאָדָם, עוֹשֶׂה - בֵּין טוֹבִים, בֵּין רָעִים[19]. וּמִפְּנֵי זֶה הָעִנְיָן נֶאֱמַר: "מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם"[20], כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין הַבּוֹרֵא כּוֹפֶה בְּנֵי הָאָדָם וְלֹא גּוֹזֵר עֲלֵיהֶן לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה, אֶלָּא הַכֹּל מָסוּר לָהֶם.

17) שהברירה בידו לעשות כרצונו ויכלתו. 18) שעליו נשענת התורה ומצוותיה. 19) והברכה באה מאליה לעושה הטוב, והקללה - לעושה הרע. הוא שאמר רבי אלעזר (דברים־רבה, פ"ד) על הפסוק: "ראה אנכי נותן" וגו': משאמר הקב"ה הדבר הזה בסיני, באותה שעה "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב" - אלא מאליה באה הרעה על עושה הרעה, והטובה - על עושה הטובה. 20) כאילו אין הדבר תלוי אלא בהם.

ד. אִלּוּ הָאֵל הָיָה גּוֹזֵר עַל הָאָדָם לִהְיוֹת צַדִּיק אוֹ רָשָׁע; אוֹ אִלּוּ הָיָה שָׁם דָּבָר שֶׁמּוֹשֵׁךְ אֶת הָאָדָם בְּעִקַּר תּוֹלַדְתּוֹ[21] לְדֶרֶךְ מִן הַדְּרָכִים[22], אוֹ לְמַדַּע[23] מִן

1 הַמַּדָּעוֹת, אוֹ לְדֵעָה[24] מִן הַדֵּעוֹת, אוֹ לְמַעֲשֶׂה[25] מִן
2 הַמַּעֲשִׂים, כְּמוֹ שֶׁבּוֹדִים מִלִּבָּם הַטְּפָשִׁים הוֹבְרֵי
3 שָׁמַיִם[26] - הֱיאַךְ הָיָה מְצוּיָה לָנוּ עַל־יְדֵי הַנְּבִיאִים:
4 עֲשֵׂה כָּךְ וְאַל תַּעֲשֶׂה כָּךְ ! הֵיטִיבוּ דַּרְכֵיכֶם וְאַל תִּלְכוּ
5 אַחֲרֵי רִשְׁעֲכֶם ! וְהוּא מִתְחַלַּת בְּרִיָּתוֹ כְּבָר נִגְזַר עָלָיו,
6 אוֹ תּוֹלַדְתּוֹ[27] תִּמְשֹׁךְ אוֹתוֹ לִדְבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָזוּז
7 מִמֶּנּוּ ? וּמַה מָּקוֹם הָיָה לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ ? וּבְאֵי־זֶה
8 דִּין וְאֵיזֶה מִשְׁפָּט נִפְרָע מִן הָרָשָׁע אוֹ מְשַׁלֵּם שָׂכָר
9 לַצַּדִּיק ? הֲשׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט[28] ? !
10 וְאַל תִּתְמַהּ וְתֹאמַר : הֵיאַךְ יִהְיֶה הָאָדָם עוֹשֶׂה כָּל מַה
11 שֶּׁיִּחְפֹּץ וְיִהְיוּ מַעֲשָׂיו מְסוּרִים לוֹ - וְכִי יֵעָשֶׂה בָּעוֹלָם
12 דָּבָר שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת קוֹנוֹ וְלֹא חֶפְצוֹ, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר :
13 "כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה' עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ" ? ! דַּע,
14 שֶׁהַכֹּל בְּחֶפְצוֹ יֵעָשֶׂה, וְאַךְ־עַל־פִּי שֶׁמַּעֲשָׂינוּ מְסוּרִין
15 לָנוּ ! כֵּיצַד ? כְּשֶׁם שֶׁהַיּוֹצֵר חָפֵץ לִהְיוֹת הָאֵשׁ וְהָרוּחַ
16 עוֹלִים לְמַעְלָה, וְהַמַּיִם וְהָאָרֶץ יוֹרְדִים לְמַטָּה,
17 וְהַגַּלְגַּל[29] סוֹבֵב בְּעִגּוּל, וְכֵן שֶׁאָר בְּרִיּוֹת הָעוֹלָם
18 לִהְיוֹת כְּמִנְהָגָן[30] שֶׁחָפֵץ בּוֹ - כָּכָה חָפֵץ לִהְיוֹת הָאָדָם
19 רְשׁוּתוֹ בְּיָדוֹ וְכָל מַעֲשָׂיו מְסוּרִין לוֹ, וְלֹא יִהְיֶה לוֹ,
20 לֹא כּוֹפֶה וְלֹא מוֹשֵׁךְ, אֶלָּא הוּא מַעֲצְמוֹ וּבְדַעְתּוֹ
21 שָׂנָתַן לוֹ הָאֵל, עוֹשֶׂה כֹּל שֶׁהָאָדָם יָכוֹל לַעֲשׂוֹת.
22 לְפִיכָךְ דָּנִין אוֹתוֹ לְפִי מַעֲשָׂיו : אִם עָשָׂה טוֹבָה -
23 מְטִיבִין לוֹ ; וְאִם עָשָׂה רָעָה - מְרֵעִין לוֹ. הוּא
24 שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר : "מִיַּדְכֶם הָיְתָה זֹּאת לָכֶם" ; "גַּם
25 הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם". וּבְעִנְיָן זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה :
26 "שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶךָ... וְדַע כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה יְבִיאֲךָ
27 הָאֱלֹקִים בַּמִּשְׁפָּט" ; כְּלוֹמַר : דַּע שֶׁיֵּשׁ בְּיָדְךָ כֹּחַ
28 לַעֲשׂוֹת, וְעָתִיד אַתָּה לִתֵּן אֶת הַדִּין[31] !

21) טבעו. תכונה או סגולה הטבועה באדם מראשית לידתו. 22) טוב או רע. 23) לחכמה מן החכמות; להשקפה באמונות ודעות. 24) מידה, תכונת נפש. ואין להקשות ממה שכתב רבינו למעלה (הלכות דעות פ"א, ה"ב), שבדעות "יש מהן שהן לאדם מתחילת ברייתו לפי טבע גופו" שזה ההיפך ממה שכתב כאן - שיש לומר: מה שכתב שם יתכן באותן הדעות שלא יפול בהן עוון או מצוה, כגון: עצבות, עצלות, חריפות וכיוצא בהן (הערה להוצאת מנטובה). 25) העשויים בידי אדם יום יום. 26) החוזים בכוכבים האומרים הכל תלוי במזל שבו נולד האדם ואין לשנותו. 27) טבעו ומזגו. 28) למה ישלם שכר טוב לאדם, או למה יענישהו על מעשים שעשה שלא מדעתו ורצונו, אלא בהכרח גזירה קדומה. "ואני יודע - כותב רבינו באחת מאגרותיו - שאפשר שתמצאו דברי יחידים מחכמי האמת, רבותינו ע"ה בתלמוד, כגון: (שבת קנו.), ובמשנה ובמדרשות, שמשמע מהם שבעת לידתו של אדם גרמו הכוכבים כך וכך - אל יקשה זה בעיניכם... ואין ראוי לאדם להניח דברים של דעת שכבר נתאמתו הראיות בהן ויתלה בדברי יחיד מן החכמים ע"ה, שאפשר שנתעלם ממנו דבר, או שיש בהם רמז וכדומה. הלא תראו שכמה פסוקים מן התורה אינם כפשוטם; ולפי שנודע בראיות של דעת שאי אפשר שיהיה הדבר כפשוטו, תרגמו המתרגם (אונקלוס) ענין שהדעת סובלת אותו, ולעולם אל ישליך אדם דעתו אחריו, כי העינים הן לפנים ולא לאחור" (אגרות הרמב"ם, דפוס ליפסיאה, עמ' כו). 29) הוא הגלגל התשיעי המקיף את כל העולם בתנועתו המהירה במשך עשרים וארבע שעות, ונקרא גם הגלגל היומי, כמבואר (הלכות יסודי התורה פ"ג, ה"א). 30) כפי טבען שהטביע בהן ששת ימי בראשית. השווה הקדמת רבינו למסכת אבות (פ"ח). 31) (שבת סג:).

29 ה. שָׁמָּא תֹּאמַר : וַהֲלֹא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹדֵעַ כָּל
30 מַה שֶּׁיִּהְיֶה, וְקִדֵּם שֶׁיִּהְיֶה יָדַע שֶׁזֶּה יִהְיֶה צַדִּיק אוֹ
31 רָשָׁע אוֹ לֹא יָדַע : אִם יָדַע שֶׁהוּא יִהְיֶה צַדִּיק - אִי
32 אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה צַדִּיק[32] ; וְאִם תֹּאמַר, שֶׁיָּדַע שֶׁיִּהְיֶה
33 צַדִּיק, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה רָשָׁע - הֲרֵי לֹא יָדַע הַדָּבָר עַל
34 בֵּרְיוֹ[33] ? דַּע, שֶׁתְּשׁוּבַת שְׁאֵלָה זוֹ אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּה[34]
35 וּרְחָבָה מִנִּי יָם, וְכַמָּה עִקָּרִים גְּדוֹלִים וַהֲרָרִים רָמִים
36 תְּלוּיִים בָּהּ ; אֲבָל צָרִיךְ אַתָּה לְיַדַּע וּלְהָבִין בְּדָבָר זֶה
37 שֶׁאֲנִי אוֹמֵר : כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שֵׁנִי[35] מֵהִלְכוֹת יְסוֹדֵי
38 הַתּוֹרָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִדֵּעָה שֶׁהִיא
39 חוּץ מִמֶּנּוּ כְּבְנֵי־אָדָם שֶׁהֵם וְדַעְתָּם שְׁנַיִם ; אֶלָּא הוּא
40 יִתְעַלֶּה, שְׁמוֹ וְדַעְתּוֹ אֶחָד, וְאֵין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם
41 יְכוֹלָה לְהַשִּׂיג דָּבָר זֶה עַל בֵּרְיוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין כֹּחַ
42 בָּאָדָם לְהַשִּׂיג וְלִמְצֹא אֲמִתַּת[36] הַבּוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר : "כִּי
43 לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי" - כָּךְ אֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַשִּׂיג
44 וְלִמְצֹא דַּעְתּוֹ[37] שֶׁל בּוֹרֵא. הוּא שֶׁהַנָּבִיא אָמַר : "כִּי
45 לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי".
46 וְכֵיוָן שֶׁכֵּן[38] הוּא - אֵין בְּנוּ כֹּחַ לְיַדַּע הֵיאַךְ יֵדַע
47 הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כָּל הַבְּרוּאִים וְהַמַּעֲשִׂים ; אֲבָל
48 נָדַע בְּלֹא סָפֵק, שֶׁמַּעֲשֵׂה הָאָדָם בְּיַד הָאָדָם, וְאֵין
49 הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מוֹשְׁכוֹ וְלֹא גּוֹזֵר עָלָיו לַעֲשׂוֹת
50 כָּךְ[39]. וְלֹא מִפְּנֵי קַבָּלַת הַדָּת בִּלְבַד[40] נוֹדַע דָּבָר זֶה,
51 אֶלָּא בְּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת מִדִּבְרֵי הַחָכְמָה. וּמִפְּנֵי זֶה
52 נֶאֱמַר בַּנְּבוּאָה, שֶׁדָּנִין אֶת הָאָדָם עַל מַעֲשָׂיו כְּפִי
53 מַעֲשָׂיו אִם טוֹב וְאִם רַע, וְזֶה הוּא הָעִקָּר שֶׁכָּל דִּבְרֵי
54 הַנְּבוּאָה תְּלוּיִין בּוֹ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה... כו'" "דע שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים כו'".

ולכאורה קשה א: קושיית הראב"ד ש"לא נהג זה המחבר מנהג החכמים... והניח הדבר בקושיא.. כו'".

ב. הרי מובן שידיעת הדבר באה כתוצאה מהתרחשותו, ומכיון שאצל הקב"ה עבר הווה ועתיד כאחד, הוא יודע גם את העתיד לקרות כי אצלו הדבר כבר קרה, וא"כ קושיית הרמב"ם מלכתחילה לא קיימת, ומדוע כתב ש"תשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה כו'".

וי"ל שהכלל הנ"ל שהידיעה מסובבת ובאה אחרי ההתרחשות, הוא ע"פ גדרי השכל, ומכיון שהוא ית' אינו מוגדר בגדרי השכל, הרי ידיעתו אינה מצד הדבר שיודע אלא מצד הדבר עצמו, אבל אחרי שצמצם עצמו כביכול בגדרי השכל, הפכה הידיעה למסובבת מהדבר (אבל גם בבחינה זו הוא יודע את העתיד מצד שעבר ועתיד כאחד לפניו), וזוהי כוונת הרמב"ם ש"אין בנו כח כו'" כי כשמדובר "לפני הצמצום" אין מקום לגדרי השכל.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 474)

32) כי ידיעתו של הקדוש־ברוך־הוא מחייבת זאת בהכרח, והרי אמרנו שהאדם חפשי בבחירתו והכל תלוי ברצונו? 33) ולא ייתכן דבר כזה אצל הקדוש־ברוך־הוא שהוא שלם בתכלית השלימות. 34) מידתה, כלשון הכתוב (איוב יא, ט). 35) הלכה י, וראה בביאורנו שם. 36) מציאותו ומהותו האמתית. 37) אופן ידיעתו. 38) שאין כח באדם להשיג ולהבין דעתו ואופן ידיעתו של הבורא. והראב"ד השיג ואמר: "לא נהג זה המחבר מנהג חכמים: שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו. והוא החל בשאלות קושיות והניח הדבר בקושיא והחזירו לאמונה; וטוב היה לו להניח הדבר בתמימות התמימים ולא יעורר לבם ויניח דעתם בספק, ואולי שעה אחת יבוא הרהור בלבם על זה". אחר שגמר את השגתו מנסה הראב"ד עצמו את כחו ליישב את השאלה החמורה הנדונה, אבל הוא מסיים ואומר: "וכל זה איננו שוה", כלומר: כל התאמצות לסתור את השאלה לשוא היא. התשובות רפויות הן ואין כדאי כלל לעורר שאלות כאלה ששכרן יוצא בהפסדן. השגת הראב"ד מצאה הד בספרות התלמודית והמחקרית, וספרות שלימה נכתבה לבאר את תשובת רבינו הסתומה. (ראה שו"ת הריב"ש, סימן קיח; תיו"ט, אבות פ"ג, מ"טו). וה"כסף־משנה" מגין על תשובת רבינו זו ואומר: "ויש לתרץ שרבינו נתכוון, שאם איזה אדם תקשה לו קושיא זו ותבלבל דעתו, לכן הציע לפניו דברים אלה כדי שידע שאין מטבע שאלה זו ליישבה, ולכן אין לשאול שאלות כאלה - היות **שאין בנוכח לידע: איך יודע הקב"ה כל הברואים ומעשיהם**". ובעל "עבודת המלך" מסביר יפה את הענין הנידון ואומר, שרבינו **נהג כאן מנהג חכמים** ולא רק שלא הניח הדבר בקושיא - כדברי משיגו הראב"ד - אלא עקר את השאלה משרשה: רבינו לא בא כאן לבאר דברים שהם למעלה מהשגה האנושית, אלא עמד פה על ענין שהוא בגדר ה"נמנע" (דבר שאי אפשר להיות), והוא: איך אפשר ש"הידיעה" ו"הבחירה" יתאימו יחד, הלא זה כאילו תאמר: שתים כפול שתים הן - שלש, שזה דבר "נמנע", וכל דבר נמנע הוא שקר? ועל זה השיב רבינו: אמת, זה דבר "נמנע" לפי ידיעתנו וכח השגתנו האנושית; אולם מאחר שהוכח כבר כי לא כידיעתנו ידיעתו של הקב"ה, ושהיא למעלה מהשגתנו כידיעת מציאותו - שוב אין כאן שאלת "נמנע" אלא שאלה שהיא למעלה מהשגתנו, ובכגון זו אין לנו עסק כלל, כי לשוא ילאה בהן בן־אדם למצוא פתרונן. 39) הוא שאמר רבי עקיבא (אבות פ"ג, מ"טו): "הכל צפוי והרשות נתונה" - שאף על פי שה' צופה ויודע כל מעשי בני־אדם, בכל זאת הרשות נתונה לאדם להיות צדיק או רשע כרצונו ואין ידיעתו של הקב"ה שוללת את בחירתו (מפירוש רבינו, שם). 40) מתוך אמונה שבלב גרידא.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) ביאור הפסוקים שמשמעותם, לכאורה, היות האדם מוכרח במעשיו.

א. פְּסוּקִים הָרַבֶּה יֵשׁ בַּתּוֹרָה וּבְדִבְרֵי נְבִיאִים, שֶׁהֵן נִרְאִין כְּסוֹתְרִין עִקָּר זֶה[2], וְנִכְשָׁלִין בָּהֶן רֹב הָאָדָם, וְיַעֲלֶה עַל דַּעְתָּן מֵהֶן שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הוּא גּוֹזֵר עַל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת רָעָה אוֹ טוֹבָה, וְשֶׁאֵין לִבּוֹ שֶׁל אָדָם מָסוּר לוֹ לְהַטּוֹתוֹ לְכָל אֲשֶׁר יִרְצֶה. וַהֲרֵי אֲנִי מְבָאֵר עִקָּר גָּדוֹל, שֶׁמִּמֶּנּוּ תֵּדַע פֵּרוּשׁ כָּל אוֹתָן הַפְּסוּקִים: בְּזְמַן שֶׁאָדָם אֶחָד אוֹ אֲנָשִׁי מְדִינָה חוֹטְאִים, וְעוֹשֶׂה הַחוֹטֵא חֵטְא שֶׁעוֹשֶׂה מַדַּעְתּוֹ וּבִרְצוֹנוֹ כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ - רָאוּי לְהֻפְרָע[3] מִמֶּנּוּ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹדֵעַ אֵיךְ יִפָּרַע. יֵשׁ חֵטְא, שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁנִּפְרָעִים מִמֶּנּוּ עַל חֶטְאוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּגוּפוֹ[4] אוֹ בְּמָמוֹנוֹ[5] אוֹ בִּבְנָיו הַקְּטַנִּים[6]; שֶׁבָּנָיו שֶׁל אָדָם הַקְּטַנִּים שֶׁאֵין בָּהֶם דַּעַת וְלֹא הִגִּיעוּ לְכְלַל מִצְוֹת, כְּקָנְיָנוֹ הֵן, וּכְתִיב: "אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יָמוּת" - עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה אִישׁ[7]. וְיֵשׁ חֵטְא, שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ לָעוֹלָם הַבָּא, וְאֵין לָעוֹבֵר עָלָיו שׁוּם נֶזֶק בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְיֵשׁ חֵטְא, שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא[8].

2) עיקר הבחירה החפשית של האדם לחיות ולהיות כרצונו: רע או טוב, צדיק או רשע. 3) לשלם לו כפעלו. ואשלמה להם (תהלים מא, יא), מתרגם יונתן: ואפרע להון. 4) שבאים עליו מיחושים וחליים שונים. 5) נכסיו נפסדים או יורדים לטמיון וכלים. 6) שמתים בעוון אבותם. 7) וכל זמן שלא הגיע לכלל "איש" אפשר לו שימות בעוון אבותיו. וכן אמרו (ספרי, תצא): "איש בחטאו יומתו" - גדולים מתים בעוון עצמם: קטנים מתים בעוון אבותם. וכן במסכת כתובות ח, ע"ב: וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו (דברים לב, יט) דור שאבות מנאצים לקב"ה - כועס על בניהם ובנותיהם ומתים כשהם קטנים. 8) הוא עולם הנפשות: העולם, הבא לאדם אחרי מותו, ושאין שם אלא חיי נפש בלבד, כמבואר לקמן (פ"ח, ה"ח).

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[9]? בְּזְמַן שֶׁלֹּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה; אֲבָל אִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה - הַתְּשׁוּבָה כְּתֵרִיס[10] בִּפְנֵי הַפֻּרְעָנוּת[11]. וּכְשֵׁם שֶׁהָאָדָם חוֹטֵא מִדַּעְתּוֹ וּבִרְצוֹנוֹ, כָּךְ הוּא עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה מִדַּעְתּוֹ וּבִרְצוֹנוֹ[12].

9) שנפרעים ממנו על חטאותיו. 10) מגן. ולא יקדמנה מגן (מלכים־ב יט, לב), תרגומו: ולא יקדמינה בתריסין. 11) (אבות פ"ד, מ"יא). 12) ללא אונס וכח מכריח חיצוני.

ג. וְאֶפְשָׁר שֶׁיְּחֻטָּא אָדָם חֵטְא גָּדוֹל אוֹ חֲטָאִים רַבִּים, עַד שֶׁיִּתֵּן הַדִּין לְפָנָיו דִּין הָאֱמֶת, שֶׁיִּהְיֶה

הַפַּרְעֹה[13] מִזֶּה הַחוֹטֵא עַל חַטָּאִים אֵלּוּ שֶׁעָשָׂה בְּרִצּוֹנוֹ וּמִדַּעְתּוֹ, שֶׁמּוֹנְעִין מִמֶּנּוּ הַתְּשׁוּבָה וְאֵין מַנִּיחִין לוֹ רְשׁוּת לָשׁוּב מֵרִשְׁעוֹ, כְּדֵי שֶׁיָּמוּת וְיֹאבַד בְּחֶטְאוֹ שֶׁעָשָׂה. הוּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אָמַר עַל־יְדֵי יְשַׁעְיָהוּ: "הַשְׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה וְגוֹ'"[14], וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַיְהִיו מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבוֹזִים דְּבָרָיו וּמִתַּעְתְּעִים[15] בִּנְבִיאָיו עַד עֲלוֹת חֲמַת ה' בְּעַמּוֹ עַד לְאֵין מַרְפֵּא"; כְּלוֹמַר: חָטְאוּ בִּרְצוֹנָם וְהִרְבּוּ לִפְשֹׁעַ, עַד שֶׁנִּתְחַיְּבוּ לִמְנֹעַ מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהִיא הַמַּרְפֵּא. לְפִיכָךְ כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וַאֲנִי אַחֲזֵק אֶת לֵב פַּרְעֹה" - לְפִי שֶׁחָטָא מֵעַצְמוֹ תְּחִלָּה וְהֵרַע לְיִשְׂרָאֵל הַגָּרִים בְּאַרְצוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ" - לְפִיכָךְ חִזֵּק הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת לִבּוֹ. וְלָמָּה מִמֶּנּוּ, לְפִיכָךְ חִזֵּק הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת לִבּוֹ. וְלָמָּה הָיָה שׁוֹלֵחַ לוֹ בְּיַד מֹשֶׁה וְאוֹמֵר: שַׁלַּח וַעֲשֵׂה תְּשׁוּבָה! וּכְבָר אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: אֵין אַתָּה מְשַׁלֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי וְגוֹ'. וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ"? כְּדֵי לְהוֹדִיעַ לְבָאֵי הָעוֹלָם, שֶׁבְּזְמַן שֶׁמּוֹנֵעַ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַתְּשׁוּבָה לַחוֹטֵא, אֵינוֹ יָכוֹל לָשׁוּב, אֶלָּא יָמוּת בְּרִשְׁעוֹ שֶׁעָשָׂה בַּתְּחִלָּה בְּרִצּוֹנוֹ. וְכֵן סִיחוֹן, לְפִי עֲוֹנוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ[17], נִתְחַיֵּב לְמָנְעוֹ מִן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הִקְשָׁה ה' אֱלֹקֶיךָ אֶת רוּחוֹ וְאִמֵּץ אֶת לִבּוֹ"[18]. וְכֵן הַכְּנַעֲנִים, לְפִי תּוֹעֲבוֹתֵיהֶן מָנַע מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה, עַד שֶׁעָשׂוּ מִלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מֵאֵת ה' הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת לִבָּם לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחֲרִימָם".

וְכֵן יִשְׂרָאֵל בִּימֵי אֱלִיָּהוּ, לְפִי שֶׁהִרְבּוּ לִפְשֹׁעַ, מָנַע מֵאוֹתָן הַמַּרְבִּים לִפְשֹׁעַ תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה הַסְבֹּתָ אֶת לִבָּם אֲחֹרַנִּית", כְּלוֹמַר: מָנַעְתָּ מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה[19]. נִמְצָאתָ אוֹמֵר, שֶׁלֹּא גָּזַר הָאֵל עַל פַּרְעֹה לְהָרַע לְיִשְׂרָאֵל, וְלֹא עַל סִיחוֹן לַחֲטֹא בְּאַרְצוֹ, וְלֹא עַל הַכְּנַעֲנִים לְהַתְעִיב[20], וְלֹא עַל יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד עֲפוּ"ם - אֶלָּא כֻּלָּן חָטְאוּ מֵעַצְמָן, וְכֻלָּם נִתְחַיְּבוּ לִמְנֹעַ מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"לפי שחטא מעצמו תחילה... שנאמר הבה נתחכמה לו, נתן הדין למנוע ממנו תשובה".

צריך להבין: כיון שהרמב"ם רוצה לתאר כאן את חומרת מעשיו של פרעה, מדוע לא ציין את הפסוקים המתארים את פשעיו כלפי עם ישראל "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכו'" וכד'.

אלא שבזה מסביר הרמב"ם מדוע לא היתה לפרעה בחירה חופשית, כי הן אמת שבתחילה היתה לו בחירה, אבל מאחר "שהרשיע והתריס כנגדי..." נלקחה ממנו הבחירה, והוא שמרמז הפסוק במילים הבה נתחכמה לו, שהוא ית' נורא עלילה על בני אדם, וכיון שאמר "מי ה' אשר אשמע בקולו" וכפר במציאותו ית', הראהו ה' מדה כנגד מדה, שהוא השולט גם בבחירתו ובמחשבותיו עד שאפילו אינו מבין שהמחשבה שנזרקה בו "הבה נתחכמה לו" היא מצד "נורא עלילה על בני אדם".

(על־פי לקו"ש חלק ו' עמוד 63 הערה 37).

13) העונש. 14) שלא יראה נכוחות ולא יבין, כדי שלא ישוב ולא יירפא. רואים אנו בזה שלפעמים אין הקב"ה רוצה בתשובתם של החוטאים, וזהו מפני גודל רשעתם. 15) ומתקלסים. 16) ומצינו: "כיון שראה הקב"ה שלא חזר בו מחמש המכות הראשונות, מכאן ואילך - אמר הקב"ה - אפילו אם ירצה לשוב אני מחזיק לבו, כדי שאפרע כל הדין ממנו" (שמות־רבה, פ"יא). וכן דרשו (שם, פ"יג) על הפסוק: "כי אני הכבדתי את לבו" - אמר רבי יוחנן: מכאן פתחון פה למינים לומר: "לא היתה ממנו שיעשה תשובה, שהרי נאמר: כי אני הכבדתי את לבו?!" - שיעשה תשובה, שהרי נאמר: כי אני הכבדתי את לבו?!" אמר לו ריש לקיש: ייסתם פיהם של מינים! אלא אם ללצים - הוא ילין (משליג, לד): "הקב"ה מתרה בו באדם פעם ראשונה, שניה, שלישית ואינו חוזר בו - והוא נועל לבו מן התשובה, כדי לפרוע ממנו מה שחטא". 17) עוד בטרם שבאו בני־ישראל לגבולו. 18) למן תת אותו בידי ישראל על עוונותיו המרובים. לא כרבים החושבים שכל חטאו היה: שלא נתן לבני־ישראל עבור בגבולו, ולכן תמהים הם ושואלים: מדוע נענש סיחון, הלא מן השמים אימצו את לבבו? - אלא שנתחייב עונש קשה מכבר וה' אימץ את לבו להתגרות גם בישראל כדי למצוא מקום לגבות ממנו חובו, ונהרג בידי ישראל על חטאיו הקודמים (מדברי רבינו בהקדמתו לאבות, פ"ח). 19) ומניעת התשובה מן האדם וביטול רצונו היא כמניעתה וביטולה של תנועת אברי גופו בתור עונש שלא יוכל להניעם כרצונו, כמו שמצינו אצל ירבעם בן־נבט שיבשה ידו ולא יכול להשיבה אליו (מלכים־א יג, ד). וכן באנשי סדום (בראשית יט, י) שהוכו בסנוורים ולא יכלו למצוא את הפתח (מדברי רבינו, שם). 20) לעשות מעשי תועבה.

ד. וּכְעִנְיָן זֶה שׁוֹאֲלִין הַצַּדִּיקִים וְהַנְּבִיאִים בִּתְפִלָּתָם מֵאֵת ה' לְעָזְרָם[21] עַל הָאֱמֶת; כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד: "הוֹרֵנִי ה' דַּרְכֶּךָ", כְּלוֹמַר: אַל יִמְנָעוּנִי חֲטָאַי דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, שֶׁמִּמֶּנָּה אֵדַע דַּרְכְּךָ וְיִחוּד[22] שְׁמֶךָ. וְכֵן זֶה שֶׁאָמַר: "וְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי", כְּלוֹמַר: תַּנִּיחַ רוּחִי לַעֲשׂוֹת חֶפְצֶיךָ[23], וְאַל יִגְרְמוּ לִי חֲטָאַי לְמָנְעֵנִי מִתְּשׁוּבָה, אֶלָּא תִּהְיֶה הָרְשׁוּת בְּיָדִי[24] עַד שֶׁאֶחֱזֹר וְאָבִין וְאֵדַע דֶּרֶךְ הָאֱמֶת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ כָּל הַדּוֹמֶה לִפְסוּקִים אֵלּוּ.

21) לסייע אותם למצוא את הדרך הנכונה. 22) כסופו של הפסוק: "יחד לבבי ליראה שמך". 23) ונו"א: חפצה. 24) כמשמעה של "רוח נדיבה", העושה מעשיה מרצון טוב.

ה. וּמַהוּ זֶה שֶׁאָמַר דָּוִד: "טוֹב וְיָשָׁר ה', עַל כֵּן יוֹרֶה

1 חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ. יַדְרֵךְ עֲנָוִים וְגוֹ'"[25]? זֶה שֶׁשָּׁלַח
2 נְבִיאִים לָהֶם מוֹדִיעִים דַּרְכֵי ה' וּמַחֲזִירִין אוֹתָן
3 בִּתְשׁוּבָה. וְעוֹד, שֶׁנָּתַן בָּהֶם כֹּחַ לִלְמֹד וּלְהָבִין;
4 שֶׁמִּדָּה זוֹ בְּכָל אָדָם, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ בְּדַרְכֵי
5 הַחָכְמָה וְהַצֶּדֶק - מִתְאַוֶּה לָהֶן וְרוֹדֵף אוֹתָם. וְהוּא
6 מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: בָּא לְטַהֵר -
7 מְסַיְּעִין אוֹתוֹ[26], כְּלוֹמַר: יִמְצָא עַצְמוֹ נַעֲזָר עַל הַדָּבָר.
8 וַהֲלוֹא כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם" - הֲרֵי
9 גָּזַר[27] עַל הַמִּצְרִיִּים לַעֲשׂוֹת רָע? וּכְתִיב: "וְקָם הָעָם
10 הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכַר הָאָרֶץ" - הֲרֵי גָּזַר עַל
11 יִשְׂרָאֵל[28] לַעֲבֹד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְלָמָּה נִפְרַע מֵהֶן?
12 לְפִי שֶׁלֹּא גָּזַר עַל אִישׁ פְּלוֹנִי הַיָּדוּעַ, שֶׁיִּהְיֶה הוּא
13 הַזּוֹנֶה, אֶלָּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאוֹתָן הַזּוֹנִים לַעֲבֹד
14 כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אִלּוּ לֹא רָצָה לַעֲבֹד, לֹא הָיָה
15 עוֹבֵד, וְלֹא הוֹדִיעוֹ[29] הַבּוֹרֵא אֶלָּא מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם[30].
16 הָא לָמָּה זֶה דּוֹמֶה? לָאוֹמֵר: הָעָם הַזֶּה יִהְיֶה בָּהֶן
17 צַדִּיקִים וּרְשָׁעִים. לֹא מִפְּנֵי זֶה יֹאמַר הָרָשָׁע כְּבָר נִגְזַר
18 עָלָיו שֶׁיִּהְיֶה רָשָׁע, מִפְּנֵי שֶׁהוֹדִיעַ לְמשֶׁה שֶׁיִּהְיוּ
19 רְשָׁעִים בְּיִשְׂרָאֵל. כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן
20 מִקֶּרֶב הָאָרֶץ[31]. וְכֵן הַמִּצְרִיִּים כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאוֹתָן
21 הַמְצָרִים וְהַמְּרֵעִים לְיִשְׂרָאֵל, אִלּוּ לֹא רָצָה לְהָרַע
22 לָהֶם, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ; שֶׁלֹּא גָּזַר עַל אִישׁ יָדוּעַ, אֶלָּא
23 הוֹדִיעוֹ שֶׁסּוֹף זַרְעוֹ עָתִיד לְהִשְׁתַּעְבֵּד בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם.
24 וּכְבָר אָמַרְנוּ[32], שֶׁאֵין כֹּחַ בָּאָדָם לֵידַע הֵיאַךְ יֵדַע
25 הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דְּבָרִים הָעֲתִידִין לִהְיוֹת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"הרי גזר על ישראל לעבוד עבודה־זרה, ולמה נפרע מהם".

ולכאורה שאלה זו כבר תירץ הרמב"ם בהל' תשובה פרק ה' "שאף שהקב"ה יודע כל מה שיהיה, וקודם שיהיה יודע שזה יהיה צדיק כו' שאין ידיעתו מכרחת כי אין ידיעתו כידיעתנו כו' ואין (ידיעת) הקב"ה מושכו ולא גוזר עליו". ויש לומר שזהו דווקא כשאין הדבר בא בדיבורו של הקב"ה, אבל אם בא בדיבור, הרי "גזר בו" כלשון הרמב"ם כאן, ולכן הוצרך כאן לתירוץ האחר "שלא גזר על איש ידוע כו'".

(על־פי לקו"ש חלק ה' עמוד 132 הערה 3.)

25) הלא מתוך הכותבים האלה משמע, כי לא בבחירתו החפשית של האדם תלויה דרכו? 26) (יומא לח:). 27) מוסב על דברי רבינו למעלה (ה"ג), שאמר: "שלא גזר האל על פרעה להרע לישראל", אלא שחטא מעצמו ומרצונו ונתן הדין למנוע ממנו את התשובה - הלא רואים אנו שה' גזר על עבדות בני־ישראל ועינויים במצרים? 28) גם זה מוסב על דברי ההלכה ההיא, שנאמר שם: "וכן ישראל בימי אליהו מנע מאותם המרבים לפשוע את התשובה" - הלא ממקרא זה משמע, כי ה' גזר עליהם זה מכבר לעבוד אלוהי נכר הארץ, ומדוע ענש אותם? 29) למשה רבינו. 30) שיהיו בו טובים ורעים: צדיקים עובדי ה' ורשעים עובדי ע"ז. 31) כמנהגו של עולם: אבל אין מזה הכרח כלל, שכל אחד יהיה אביון. הראב"ד יאמר: "וענין המצרים אינה שאלה" ונימוקיו עמו. אחד מהם הוא: כי הבורא אמר: "ועינו אותם" - והם עבדו בהם בפרך והמיתו מהם וטיבעו מהם, כענין שנאמר: אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה (זכריה א, טו) - ולפיכך נתחייבו. כזה אנו מוצאים (שמות־רבה פ"ל): "כך גזר הקב"ה שיהיו ישראל משועבדים במצרים עד שירצה ויחזירם - עמדו עליהם ושיעבדום בחוזק. אמר להם ה': היה לנהוג בהם כבעבדים ויעשו צרכיהם עד שתשלם הגזירה - אלא אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה". 32) כאן חוזר רבינו על שאלתו הגדולה הנזכרת לעיל (פ"ה, ה"ה): היא שאלת "הידיעה והבחירה": איך אפשר לאדם לבחור בטוב טו ברע. אחרי שה' ידע כבר מראש שזה יהיה צדיק או רשע. הלא ידיעת ה' שוללת בהכרח את בחירת האדם, ואי אפשר לו לאדם להיות צדיק אחרי שידע ה' מראש שיהיה רשע? ואם נאמר: שכן, שאפשר - הרי יוצא שידיעת ה' אינה על בוריה ואינה שלימה? וחזר כאן רבינו לשאלה זו ברצותו לומר: שאם אמנם הצלחנו להוכיח שאין גזירת ה' מחייבת את האיש הפרטי להיות רשע, אבל ידיעתו המוקדמת שוללת סוף סוף את בחירתו בעל כרחו? ועל זה הוא משיב: וכבר אמרנו שאין כח באדם וכו'. עיין לעיל (שם), והשווה דברי רבינו (מו"נ ח"ג, כ). עם סיום פרק זה סיכם רבינו את ראיותיו המכריעות, שהאדם חפשי בבחירתו לעשות הטוב או הרע כרצונו, ואין מי שיכפהו וימשכנו לאחד משני הדרכים. הנחה מוסכמת זו היא כל כך מבוססת בעיני רבינו עד שיאמר עליה באחת מתשובותיו: "וכל המניח דברים שביארנו בפרושנו למס' אבות ובס"ספר המדע" שחיברנו, שהם בנויים על יסודי עולם, והוא הולך ומחפש בהגדה מן ההגדות, או במדרש מן המדרשים, או בדברי אחד מן הגאונים ז"ל עד שימצא מילה אחת שישיב בה על דברינו שהם דברי דעת ותבונה - אינו אלא מאבד עצמו לדעת, ודי לו מה שעשה לנפשו" (תשובות הרמב"ם סימן קנט, דפוס ליפסיא).

יום חמישי ט' מרחשון ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) התנהגות אדם בעל תשובה; כמה מעולה מעלת התשובה.

א. הוֹאִיל וּרְשׁוּת כָּל אָדָם נְתוּנָה לוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, 26
יִשְׁתַּדֵּל אָדָם לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וּלְהִתְוַדּוֹת בְּפִיו 27
מֵחֲטָאָיו וְלִנְעֹר כַּפָּיו[2] מֵחֲטָאָיו, כְּדֵי שֶׁיָּמוּת וְהוּא 28
בַּעַל־תְּשׁוּבָה, וְיִזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. 29

2) מלשון הכתוב: נוער כפיו מתמוך בשוחד (ישעיה לג, טו), כלומר: לא די ב"וידוי שפתיים" לבד, אלא גם להתרחק מכל חטא ועוון.

ב. לְעוֹלָם יִרְאֶה אָדָם עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא נוֹטֶה לָמוּת, 30
וְשֶׁמָּא יָמוּת בִּשְׁעָתוֹ[3] וְנִמְצָא עוֹמֵד בְּחֶטְאוֹ, לְפִיכָךְ 31

1 יָשׁוּב מֵחֶטְאָיו מִיָּד[4]; וְלֹא יֹאמַר, כְּשֶׁאַזְקִין אָשׁוּב,
2 שֶׁמָּא יָמוּת טֶרֶם שֶׁיַּזְקִין. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר
3 בְּחָכְמָתוֹ: "בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים"[5].

3) בשעה זו שהוא עומד בה כחוטא, ובטרם שהספיק עוד לחזור בתשובה. 4) (אבות פרק ב, משנה י) "שוב יום אחד לפני מיתתך". ואמרו (שבת קנג.): "שאלו תלמידיו את רבי אליעזר: וכי אדם יודע איזהו יום ימות? אמר להם: וכל שכן! ישוב היום, שמא ימות מחר ונמצא כל ימיו בתשובה". 5) כדי שתהא מוכן ומזומן בכל עת שיקראוך, ורש"י ז"ל בפירושו אומר: "התקן עצמך בכל שעה במעשה טוב, שאם תמות היום - תיכנס בשלום. ומשל שלמה החכם את הדבר הזה לאדם שהזמינו המלך לסעודה ולא קבע לו זמן, אם חכם הוא או פיקח - מיד מכבס כסותו ורוחץ וסך. וכן יום מחר עד עת ייקרא אל הסעודה - וכן יהיו כל שעה בגדיו לבנים והוא רחוץ וסך. כך דרשוהו רבותינו במסכת שבת" (שם).

4 ג. אַל תֹּאמַר שֶׁאֵין תְּשׁוּבָה אֶלָּא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן
5 מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן זְנוּת וְגָזֵל וּגְנֵבָה; אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁצָּרִיךְ
6 אָדָם לָשׁוּב מֵאֵלּוּ, כָּךְ הוּא צָרִיךְ לְחַפֵּשׂ בְּדֵעוֹת[6]
7 רָעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וְלָשׁוּב מִן הַמַּעַס וּמִן הָאֵיבָה וּמִן
8 הַקִּנְאָה וּמִן הַהִתּוּל[7] וּמֵרְדִיפַת הַמָּמוֹן וְהַכָּבוֹד
9 וּמֵרְדִיפַת הַמַּאֲכָלוֹת[8] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מִן הַכֹּל צָרִיךְ
10 לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. וְאֵלּוּ הֶעָוֹנוֹת קָשִׁים מֵאוֹתָן שֶׁיֵּשׁ
11 בָּהֶן מַעֲשֶׂה, שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם נִשְׁקָע בְּאֵלּוּ, קָשֶׁה הוּא
12 לִפְרֹשׁ מֵהֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ
13 וְגוֹ'"[9].

6) מידות מגונות. 7) ליצנות. 8) כזולל וסובא הלהוט אחר האכילה והשתייה, וסופו גם ללסטם את הבריות. 9) כלומר: עבירות שאין בהן מעשה, רק מחשבה, כגון: מידות רעות ומושחתות.

14 ד. וְאַל יְדַמֶּה אָדָם בַּעַל־תְּשׁוּבָה שֶׁהוּא מֻרְחָק
15 מִמַּעֲלַת הַצַּדִּיקִים מִפְּנֵי הֶעָוֹנוֹת וְהַחַטָּאוֹת שֶׁעָשָׂה -
16 אֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא אָהוּב וְנֶחְמָד הוּא לִפְנֵי הַבּוֹרֵא
17 כְּאִלּוּ לֹא חָטָא מֵעוֹלָם. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁשְּׂכָרוֹ
18 הָרְבֵּה, שֶׁהֲרֵי טָעַם טַעַם הַחֵטְא וּפָרַשׁ מִמֶּנּוּ וְכָבַשׁ
19 יִצְרוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים: מָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה עוֹמְדִין,
20 אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִין יְכוֹלִין לַעֲמֹד בּוֹ[10], כְּלוֹמַר:
21 מַעֲלָתָן גְּדוֹלָה מִמַּעֲלַת אֵלּוּ שֶׁלֹּא חָטְאוּ מֵעוֹלָם,
22 מִפְּנֵי שֶׁהֵן כּוֹבְשִׁים אֶת יִצְרָם יוֹתֵר מֵהֶם.

10) (ברכות לד:) שנאמר: שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' (ישעיה נז, יט). הקדים ה' לומר: שלום ל"רחוק" שנתקרב, כלומר: לבעל תשובה עוד בטרם שאמר שלום ל"קרוב", זהו צדיק גמור שהיה תמיד קרוב אליו.

23 ה. כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּן צִוּוּ עַל הַתְּשׁוּבָה, וְאֵין יִשְׂרָאֵל
24 נִגְאָלִין אֶלָּא בִּתְשׁוּבָה[11]. וּכְבָר הִבְטִיחָה תּוֹרָה, שֶׁסּוֹף
25 יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה בְּסוֹף גָּלוּתָן וּמִיָּד הֵן נִגְאָלִין,
26 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים וְגוֹ',
27 וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹקֶיךָ... וְשָׁב ה' אֱלֹקֶיךָ וְגוֹ'".

11) רבי אליעזר אומר: "אם ישראל עושים תשובה - נגאלים; ואם לאו - אין נגאלים. אמר לו רבי יהושע: אם אין ישראל עושים תשובה - אין נגאלים?! אלא הקדוש־ברוך־הוא מעמיד להם מלך שגזירותיו קשות כהמן וישראל עושים תשובה ומחזירם למוטב" (סנהדרין צז:).

28 ו. גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה, שֶׁמְּקָרֶבֶת אֶת הָאָדָם לַשְּׁכִינָה[12],
29 שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹקֶיךָ", וְנֶאֱמַר:
30 "וְלֹא שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם ה'", וְנֶאֱמַר: "אִם תָּשׁוּב
31 יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה', אֵלַי תָּשׁוּב", כְּלוֹמַר: אִם תַּחֲזֹר
32 בִּתְשׁוּבָה - בִּי תִדְבָּק. הַתְּשׁוּבָה מְקָרֶבֶת אֶת
33 הָרְחוֹקִים: אֶמֶשׁ הָיָה זֶה שָׁנוּאַי לְפָנַי הַמָּקוֹם,
34 מְשֻׁקָּץ וּמְרֻחָק וְתוֹעֵבָה, וְהַיּוֹם הוּא אָהוּב וְנֶחְמָד,
35 קָרוֹב וְיָדִיד[13]. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁבַּלְשׁוֹן שֶׁהַקָּדוֹשׁ־
36 בָּרוּךְ־הוּא מַרְחִיק הַחוֹטְאִים, בָּהּ מְקָרֵב אֶת
37 הַשָּׁבִים - בֵּין יָחִיד, בֵּין רַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה
38 בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם לֹא עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם
39 בְּנֵי אֵל חָי"[14]. וְנֶאֱמַר בִּיכַנְיָהוּ בְּרִשְׁעָתוֹ: "כִּתְבוּ
40 אֶת הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי[15] גֶּבֶר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו";
41 "אִם יִהְיֶה כָּנְיָהוּ בֶן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חוֹתָם[16]
42 עַל־יַד יְמִינִי כִּי מִשָּׁם אֶתֶּקְנֶךָּ[17] וְגוֹ'". וְכֵיוָן שֶׁשָּׁב
43 בְּגָלוּתוֹ, נֶאֱמַר בְּזֶרֻבָּבֶל בְּנוֹ[18]: "בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם
44 ה' צְבָאוֹת אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן־שַׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי נְאֻם
45 ה' וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם"[19].

12) (יומא פו.). 13) וכן מצינו (ילקוט, תהילים מה): כל העושה תשובה מעבירה שבידו הקדוש־ברוך־הוא מוסיף וקורא לו שם חביב. בוא וראה בבני קורח, משעשו תשובה נקראו: שושנים וידידים, שנאמר: למנצח על שושנים לבני קורח משכיל שיר ידידות (תהילים מה, א). 14) ובפסוק שלאחריו: "אמרו לאחיכם: עמי". וכן אמרו (פסיקתא רבתי, פרק מד): "הוא הפה שאמר: כי אתם לא עמי (הושע א, ט), חזר וריפא ואמר: ואמרתי ללא עמי - עמי אתה (שם ב, כה). 15) בודד וגלמוד, מחוסר בנים. אם יש לו בנים - ימותו בחייו; ואם אין לו - לא יהיה לו (רד"ק). 16) הטבעת שחותמים בה הכתבים נקראת: "חותם", והיא לא תסור מיד האדם לא ביום ולא בלילה. 17) אנתק ואסירך משם. 18) בנו לאו דווקא, שהרי זרובבל היה בן־פדייה, בן־שאלתיאל, בן־אסיר, בן־יכניה, כמפורש בספר (דברי־הימים־א ג, יז) - אלא בני בנים הרי הם כבנים. 19) ואמרו חז"ל (פסיקתא דרב כהנא, הובאת בילקוט, ירמיה כב): "גדולה תשובה שביטלה הגזירה וביטלה השבועה, את השבועה מניין? - שנאמר: "חי אני, נאום ה', כי אם יהיה כניהו בן־יהויקים חותם על יד ימיני... משם אתקנך; וכתיב: ביום ההוא אקחך" וגו'. את הגזירה מניין? - שנאמר: "כתבו את האיש הזה עריריי". וכתיב: "ובני יכניה: אסיר, שאלתיאל" וגו'.

46 ז. כַּמָּה מַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה[20] - אֶמֶשׁ הָיָה זֶה

1 מַבְדָּל מֹה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ
2 מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם"; צוֹעֵק וְאֵינוֹ נַעֲנֶה,
3 שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תַרְבּוּ תְפִלָּה וְגוֹ'"; וְעוֹשֶׂה מִצְוֹת
4 וְטוֹרְפִין[21] אוֹתָן בְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי בִקֵּשׁ זֹאת
5 מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי"; "מִי גַם בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם
6 וְגוֹ'"; וְהַיּוֹם הוּא מֻדְבָּק בַּשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם
7 הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹהֵיכֶם"; צוֹעֵק וְנַעֲנֶה מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר:
8 "וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה"; וְעוֹשֶׂה מִצְוֹת
9 וּמְקַבְּלִין אוֹתָן בְּנַחַת וְשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כָבֵר
10 רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֶׂיךָ". וְלֹא עוֹד, אֶלָּא
11 שֶׁמִּתְאַוִּים לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָרְבָה לַה׳ מִנְחַת יְהוּדָה
12 וִירוּשָׁלָיִם, כִּימֵי עוֹלָם[22] וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת"[23].

20) לשון נופל על הלשון. 21) חובטים ומרסקים, כמו: דרסה וטרפה בכותל (חולין פרק ג, משנה ג). ועוללים ירוטשו (הושע יד, א), תרגם יונתן: ועולמהון יטרפון (הערוך). 22) בימי משה. 23) בימי שלמה, שקיבל ה׳ את קרבנותיהם ברצון ואש של מעלה הייתה רבוצה על המזבח כארי (יומא כא:).

13 ח. בַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה, דַּרְכָּן לִהְיוֹת שְׁפָלִים וַעֲנָוִים
14 בְּיוֹתֵר. אִם חֵרְפוּ אוֹתָן הַכְּסִילִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם
15 הָרָאשׁוֹנִים וְאָמְרוּ לָהֶן: אֶמֶשׁ הָיִיתֶם עוֹשִׂים כָּךְ וָכָךְ,
16 וְאֶמֶשׁ הָיִיתֶם אוֹמְרִים כָּךְ וָכָךְ - אַל יַרְגִּישׁוּ[24] לָהֶן, אֶלָּא
17 שׁוֹמְעִין וּשְׂמֵחִים וְיוֹדְעִין שֶׁזּוֹ זְכוּת לָהֶם; שֶׁכָּל זְמַן
18 שֶׁהֵם בּוֹשִׁים מִמַּעֲשֵׂיהֶם שֶׁעָבְרוּ וְנִכְלָמִים מֵהֶן -
19 זְכוּתָם מְרֻבָּה וּמַעֲלָתָם מִתְגַּדֶּלֶת. וְחֵטְא גָּמוּר הוּא
20 לוֹמַר לְבַעַל־תְּשׁוּבָה: זְכֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים[25]! אוֹ
21 לְהַזְכִּירָן לְפָנָיו כְּדֵי לְבַיְּשׁוֹ, אוֹ לְהַזְכִּיר דְּבָרִים
22 וְעִנְיָנִים הַדּוֹמִין לָהֶם כְּדֵי לְהַזְכִּירוֹ מֶה עָשָׂה - הַכֹּל
23 אָסוּר, וּמְזֻהָר עָלָיו בִּכְלַל הוֹנַאַת דְּבָרִים, שֶׁהַזְהִירָה
24 תּוֹרָה עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ".

24) אל ישימו לב להם. 25) (בבא מציעא נח:).

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) שכר הצדיקים ופירעון הרשעים בעולם הבא; אם יש גוף בעולם הבא, או אכילה ושתייה וכדומה.

25 א. הַטּוֹבָה הַצְּפוּנָה לַצַּדִּיקִים הִיא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא,
26 וְהִיא, הַחַיִּים שֶׁאֵין מָוֶת עִמָּהֶן, וְהַטּוֹבָה שֶׁאֵין עִמָּהּ
27 רָעָה. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ
28 יָמִים". מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[2] לָמְדוּ: "לְמַעַן יִיטַב לָךְ" -
29 לָעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב; "וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים" - לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ
30 אָרֹךְ[3], וְזֶהוּ הוּא הָעוֹלָם הַבָּא. שְׂכַר הַצַּדִּיקִים הוּא,
31 שֶׁיִּזְכּוּ לְנַעַם זֶה וְיִהְיוּ בְּטוֹבָה זוֹ; וּפִרְעוֹן[4] הָרְשָׁעִים
32 הוּא, שֶׁלֹּא יִזְכּוּ לְחַיִּים אֵלּוּ, אֶלָּא יִכָּרְתוּ וְיָמוּתוּ. וְכָל
33 מִי שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה לְחַיִּים אֵלּוּ, הוּא הַמֵּת שֶׁאֵינוֹ חַי
34 לָעוֹלָם, אֶלָּא נִכְרָת בְּרִשְׁעוֹ וְאָבַד כַּבְּהֵמָה, וְזֶהוּ כָּרֵת
35 הַכָּתוּבָה בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ
36 הַהִיא"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[5]: "הִכָּרֵת" - בָּעוֹלָם
37 הַזֶּה, "תִּכָּרֵת" - לָעוֹלָם הַבָּא; כְּלוֹמַר, שֶׁאוֹתָהּ
38 הַנֶּפֶשׁ שֶׁפְּרָשָׁה מִן הַגּוּף בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֵינָהּ זוֹכָה
39 לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא גַּם מִן הָעוֹלָם הַבָּא נִכְרֶתֶת[7].

2) עיין למעלה (הלכות יסודי התורה פ״ה, ה״ד). 3) (קידושין לט:). 4) שילום שטר חובם, כלומר: ענשם. 5) (סנהדרין סד:). 6) שימות קודם זמנו וערירי. 7) מרן ה״כסף־משנה״ אומר: ״ממה שכתב רבינו כאן, וכן ממה שכתב להלן (ה״ה): ״הנקמה שאין נקמה גדולה ממנה״ נראה, שאין שום ענוש וצער אחר לרשע אלא ה״כרת״ הזה בלבד; ודבר זה אינו לא כפי דברי התורה ולא כפי דברי רז״ל. שהרי לפי הדברים האלה אין ענוש אדם אלא כרת - והלא אין התורה מחייבת כרת לכל אדם, ונמצאת פוטר בטענה זו את כל החוטאים מן העונש?! התשובה על כל זה נתן הרמב״ן ז״ל. ראה לקמן בפרקנו (סוף ה״ה, בביאור).

40 ב. הָעוֹלָם הַבָּא אֵין בּוֹ גּוּף וּגְוִיָּה, אֶלָּא נַפְשׁוֹת
41 הַצַּדִּיקִים בִּלְבַד בִּלֹא גּוּף כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. הוֹאִיל
42 וְאֵין בּוֹ גְּוִיּוֹת - אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה וְלֹא
43 דָּבָר מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁגּוּפוֹת בְּנֵי־אָדָם צְרִיכִין לָהֶן
44 בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְלֹא יֵאָרַע[8] דָּבָר בּוֹ מִן הַדְּבָרִים
45 שֶׁמִּאֹרְעִין לַגּוּפוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּגוֹן יְשִׁיבָה וַעֲמִידָה
46 וְשֵׁנָה וּמִיתָה וְעֵצֶב וּשְׂחוֹק וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. כָּךְ אָמְרוּ
47 חֲכָמִים[9] הָרִאשׁוֹנִים: הָעוֹלָם הַבָּא אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה
48 וְלֹא שְׁתִיָּה וְלֹא תַשְׁמִישׁ, אֶלָּא צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין
49 וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶן וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה. הֲרֵי
50 נִתְבָּרֵר לְךָ שֶׁאֵין שָׁם גּוּף, לְפִי שֶׁאֵין שָׁם אֲכִילָה
51 וּשְׁתִיָּה. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ: "צַדִּיקִים יוֹשְׁבִים" - דֶּרֶךְ
52 חִידָה[10] אָמְרוּ, כְּלוֹמַר: הַצַּדִּיקִים מְצוּיִין שָׁם בְּלֹא
53 עָמָל וּבְלֹא יְגִיעָה[11]. וְכֵן זֶה שֶׁאָמְרוּ: "עַטְרוֹתֵיהֶן
54 בְּרָאשֵׁיהֶן", כְּלוֹמַר: דַּעַת שֶׁיָּדְעוּ[12] - שֶׁבִּגְלָלָהּ זָכוּ
55 לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא[13] - מְצוּיָה עִמָּהֶן, וְהִיא הָעֲטָרָה
56 שֶׁלָּהֶן, כְּעִנְיָן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "בָּעֲטָרָה[14] שֶׁעִטְּרָה־לּוֹ
57 אִמּוֹ". וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל
58 רֹאשָׁם", וְאֵין הַשִּׂמְחָה גּוּף כְּדֵי שֶׁתָּנוּחַ[15] עַל רֹאשׁ;
59 כָּךְ עֲטָרָה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים כָּאן[16] הִיא הַיְדִיעָה. וּמַהוּ
60 זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ: "נֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה" - שֶׁיּוֹדְעִים
61 וּמַשִּׂיגִין מֵאֲמִתַּת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, מַה שֶּׁאֵינָם
62 יוֹדְעִים וְהֵם בַּגּוּף הָאָפֵל הַשָּׁפֵל[17].

8) ויש שמנקדים אותו בקל: יארע. 9) (ברכות יז:). 10) דרך משל. 11) שהרי ״ישיבה״ היא סמל המנוחה והשלוה. 12) הדעת שקנו להם בחייהם היא עטרת תפארת שבראשם. 13) מפני שבה הגיעו להכרת הבורא, המביאה לחיי עוה״ב. 14) שאין הכוונה לעטרה ממש, שכן מצינו (שה״ש רבה) אמר ר׳ יצחק: חזרנו על כל המקרא ולא מצינו שעשתה בת־שבע עטרה לשלמה בנה״, אלא כולו משל וסמל. ראה לקמן (פ״י, ה״ג). 15) שהרי ״שמחה״ שם מופשט הוא. 16) ״ועטרותיהם בראשיהם״

משל הוא, ומסמל את החכמה והדעת אשר עמהם. 17) בעוה"ז. לשון נופל על לשון. הראב"ד משיג על רבינו ואומר: "דברי האיש הזה בעיני קרובים למי שאומר: אין תחיית המתים לגופות אלא לנשמות בלבד. וחיי ראשי! לא היתה דעת חז"ל על זה. שהרי אמרו: "עתידים הצדיקים שיעמדו בלבושיהם" (כתובות קיא:); וכן אמרו: "צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותם אינם חוזרים לעפרם, אלא עומדים בגוייתם" (סנהדרין צב.), ועוד הרבה כיו"ב. וכל אלה מוכיחים כי בגוויתם הם עומדים חיים; אבל אפשר שהבורא ישים גויותיהם חזקות ובריאות כגוויות המלאכים וכגווית אליהו זכור לטוב, ויהיו העטרות כמשמען וכפשוטן ולא יהיה משל"? וה"כסף־משנה" מפשר בין רבינו ובין הראב"ד ואומר: "לי נראה שאין חילוק בין רבינו והראב"ד ואין הבדל בשיטותיהם אלא בשמות בלבד: לרבינו - העולם שלאחר המות יקרא: "עולם הבא", כמבואר בדבריו בסוף פרק זה. וכל אותם מאמרי חז"ל, שהראב"ד הביאם להסתייע בהם, הם ל"עולם התחיה", כשהבורא יפקוד את המתים להחיות אותם, אלא שהראב"ד קורא לעולם התחיה: עולם הבא. ובכך עלו דברי שניהם כהוגן, ואלו ואלו דברי אלהים חיים". ואף על פי שלא הזכיר רבינו בפרק זה "עולם התחיה", אולם כבר דיבר על אמונתנו בתחיית המתים לעיל (פ"ג, ה"ו), וקבע אותה כיסוד גדול בתורת היהדות בין שלשה־עשר עיקרי הדת בפירושו למשנה (סנהדרין פ"י), ואלה דבריו שם: "ותחיית המתים הוא יסוד מיסודי משה רבינו ע"ה; ואין דת ואין דבקות בדת יהודית למי שלא יאמין בזה".

ג. כָּל נֶפֶשׁ הָאֲמוּרָה בְּעִנְיָן זֶה[18], אֵינָהּ הַנְּשָׁמָה הַצְּרִיכָה לְגוּף[19], אֶלָּא צוּרַת הַנֶּפֶשׁ[20], שֶׁהִיא הַדֵּעָה שֶׁהִשִּׂיגָה מֵהַבּוֹרֵא כְּפִי כֹּחָהּ, וְהַשִּׂיגָהּ הַדֵּעוֹת הַנִּפְרָדוֹת[21] וּשְׁאָר הַמַּעֲשִׂים[22]; וְהִיא הַצּוּרָה שֶׁבְּאַרְנוּ עִנְיָנָהּ בְּפֶרֶק רְבִיעִי מֵהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה[23], הִיא הַנִּקְרֵאת נֶפֶשׁ בְּעִנְיָן זֶה. חַיִּים אֵלּוּ - לְפִי שֶׁאֵין עִמָּהֶם מָוֶת, שֶׁאֵין הַמָּוֶת אֶלָּא מִמְּאוֹרְעוֹת הַגּוּף, וְאֵין שָׁם גּוּף נִקְרָאוּ צְרוֹר הַחַיִּים שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים[24]. וְזֶהוּ הַשָּׂכָר שֶׁאֵין שָׂכָר לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ וְהַטּוֹבָה שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ טוֹבָה וְהִיא שֶׁהִתְאַוּוּ לָהּ כָּל הַנְּבִיאִים[25].

18) כגון: והיתה נפש אדוני (שמואל־א כה, כט) וכדומה. 19) היא הנשמה החיונית נחלת כל חי למינהו הצריכה לגוף ותלויה בו, ושעם מותו תאבד גם היא. 20) צורת הנפש החיונית, נשמת הנשמה החיונית. 21) הם מלאכי מעלה למדרגותיהם השונות, ונקראים: צורות נפרדות, או "שכלים נפרדים", מפני שהם צורות רוחניות שאינן מחוברות בגוף, כמבואר לעיל (הלכות יסודי התורה פ"ב, ה"ג). 22) מעשה בראשית ומעשה מרכבה. 23) (הלכות ח"ט). 24) החיים הנצחיים הצרורים לעד ולא יפרדו. וכן בתרגום יונתן שם: ותהא נפשא דרבוני גניזא בגנז חיי עלמא. 25) כמו: מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים לא, כ) וכדומה, כמבואר לקמן בסמוך (ה"ז).

ד. וְכַמָּה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לָהּ[26]. דֶּרֶךְ מָשָׁל[27]: "הַר ה'", וּ"מָקוֹם קָדְשׁוֹ", וְ"דֶרֶךְ הַקֹּדֶשׁ", וְ"חַצְרוֹת ה'", וְ"נַעַם ה'", וְ"אֹהֶל ה'", וְ"הֵיכַל ה'", וּ"בֵּית ה'", וְ"שַׁעַר ה'". וַחֲכָמִים קָרְאוּ לָהּ דֶּרֶךְ מָשָׁל, לְטוֹבָה זוֹ הַמְּזֻמֶּנֶת לַצַּדִּיקִים: סְעוּדָה[28], וְקוֹרִין לָהּ בְּכָל מָקוֹם: הָעוֹלָם הַבָּא.

26) לטובה זו. 27) ודמיון, כדי לשבר את האוזן שאינה שומעת דברים מופשטים מגשמיות. 28) (אבות פ"ג, מ"טו) "והכל מתוקן לסעודה", שכוונתה: לחיי עולם הבא. הראב"ד משיג: "ואם זו היא הסעודה - אין כאן כוס של ברכה". כוונתו למה שאמרו חז"ל (פסחים קיט:): עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמול חסדו לזרעו של יצחק, לאחר שאוכלים ושותים נוטל הקב"ה כוס של ברכה ומחזר על כל האבות... עד שמגיע לדוד והוא נוטל ומברך". ולכן הוא שואל: אם הוא כדברי רבינו, הלא אין כאן סעודה - וכוס של ברכה מניין? והכס"מ מתרץ: "אותה כוס של ברכה מיועדת ל"עולם התחיה"; ומה ששנינו: "והכל מתוקן לסעודה" - היינו "עולם הבא" שאחר המות, שהוא "עולם הנפשות". כי שיטת רבינו היא: עולם הבא ותחיית המתים שני דברים שונים הם. עוה"ב אין בו גוף כלל ואינו אלא לנפשות, ולכן אין בו לא אכילה ולא שתיה וכדומה; אבל בעולם התחיה ודאי שיש גוף - שהתורה היא גם לגופות - ויש שם אכילה ושתיה. וכדברי רבינו מפורש גם בזוהר (בראשית, קלה): "סעודת הצדיקים לעתיד לבוא תהיה על־דרך הכתוב: ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו (שמות כד, יא). הצדיקים שזכו ניזונים עד שישיגו השגה שלימה בזיו ה', ואין אכילה ושתיה אלא זו - וזוהי הסעודה. ומניין? - ממשה, שכתוב בו: ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכל ומים לא שתה (שמות לד, כח). מדוע לא אכל ולא שתה? - מפני שהיה ניזון מזיו של מעלה. ובדרך זו תהא סעודת הצדיקים לעתיד לבוא, אמר ר' יהודה: אם כן מהו לויתן, ומהו שור הבר? - להמוני העם תוקנו. שראו החכמים שהגלות נמשכת ואין כח ביד ישראל לסבול עול הצרות, סמכו על פסוקים שבתורה וחיזקום ועודדום שמזומנים הם לאכול ולשתות בסעודה גדולה שהקב"ה יתקן להם - ועל זה רוב ההמון נושא וסובל עול הגלות. אבל אמונת הצדיקים וכיסופם הוא: לשמוח בה', ככתוב: נגילה ונשמחה בך (שה"ש א, ד) - "בך" ולא באכילה.

ה. הַנְּקָמָה, שֶׁאֵין נְקָמָה גְּדוֹלָה מִמֶּנָּה - שֶׁתִּכָּרֵת[29] הַנֶּפֶשׁ וְלֹא תִזְכֶּה לְאוֹתָן הַחַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא עֲוֹנָהּ בָּהּ"[30]. וְזֶהוּ הָאֲבַדּוֹן[31] הוּא שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ הַנְּבִיאִים דֶּרֶךְ מָשָׁל: "בְּאֵר־שַׁחַת"[32], וַ"אֲבַדּוֹן"[33], וְ"תָּפְתֶּה"[34], וַ"עֲלוּקָה"[35], וְכָל לְשׁוֹן כְּלָיָה וְהַשְׁחָתָה קוֹרְאִין לוֹ, לְפִי שֶׁהִיא הַכְלָיָה שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ תְּקוּמָה, וְהַהֶפְסֵד שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר לְעוֹלָם[36].

29) כענף הנכרת מן האילן עץ החיים. 30) כשלא עשה החוטא תשובה, ועוונו עמו (שבועות יג). 31) הנאמר בעונש כרת: והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה (ויקרא

כג, ל), שאבדה הנפש את הנועם הגדול שהיתה ראויה לו מפאת שהיתה זכה וטהורה, שלוקחה ממקום כבוד המלאכים או למעלה מהם - וזה עונש גדול ואבדון חמור. 32) (תהלים נה, כד). 33) (שם פח, יב). 34) (ישעיה ל, לג). מדורת אש, ונגזר מן תופת: מקום השריפה בני־בן־הנוס בדרומה של ירושלים, ששם היו מעבירים את בניהם באש. ולפי שאותו מקום היה מימות יאשיה מלך יהודה הפחות שבמקומות, שהשליכו שם נבילות וכל טמא - לפיכך נקרא דין הרשעים: תופת וגיהנם. כמו שנקרא שכר הצדיקים: גן־עדן, להיותו מבחר כל המקומות (רד"ק, שורש תופת). ראה (עירובין יט.). 35) (משלי ל, טו) תולעת מים המוצצת דם. ויש מפרשים: רוח רעה בצורת חיה מוצצת דם טַרְפָּה. 36) הלכה זו נתנה מקום לטעות, כאילו רבינו כופר בדינה של גיהנם (עיין למעלה ה"א בביאורנו), וכך הבינו רבני צרפת מדברי רבינו ז"ל, המתאר את העונש הגדול ביותר באבדן הנפש וכריתתה מחיי עולם הבא ומתעלם מדינה של גיהנם. וכמעט שרצו לגנוז את "ספר המדע", לולא קם הרמב"ן ז"ל וערך אגרת לרבני צרפת (בשנת ד"א תתקצ"ב לבריאת העולם), ובה הוא תובע עלבונו של רבינו ושואל: "ומחסדכם, רבותינו, הודיעונו מה לכם ולספר ההוא? כי שמענו שאתם אומרים, כי הוא ככופר בדינה של גיהנם, מפני שאמר: "הנקמה שאין למעלה ממנה היא: שתיכרת הנפש" - ואני לא האמנתי לשמועה כי קראתם אחריו מלא. הלא רבותינו אמרוה באותה לשון (ספרא, אמור): "לפי שהוא אומר "כרת" בכל מקום, ואיני יודע מהו; כשהוא אומר: והאבדתי את הנפש (ויקרא כג, ל) - לימד על הכרת שאינו אלא אבדון. וחס־ושלום מלכפור שיש גיהנם ותפתה... וכך הוא בעיני אני צעיר תלמידכם: כל חייבי כריתות יורדים תחילה לגיהנם ונידונים בה שנים־עשר חודש, ונפשם כלה ומתבטלת והולכת לה. וזהו שאמרו ז"ל (ר"ה יז.): "לאחר שנים־עשר חודש, גופם כלה ונשמתם נשרפת ורוח מפזרתם תחת כפות רגלי הצדיקים", כלומר: מאותה שעה ואילך אינה במקום דין ולא במקום תענוג, אלא בטלה ואובדת - ונמצאו דברי הרב קיימים. ומה שאמר: "הנקמה שאין אחריה נקמה - הוא האבדון", כוונתו: לסוף האבדון ותכליתו, אחרי שנתייסר תחילה בעונש גיהנם. וחלילה לו שיכפור בדין הראשון שבתחילתה, שהרי אמר (לעיל פ"ג, ה"ה): "דנים אותם כפי חטאיהם" - ובודאי בגיהנם הם נידונים להתם חטאת העוברים... זוהי דעתנו בדברי הספר הזה. לכן נשאנוהו על כפים, ושמנוהו בין העינים. וכבר ראו כל בני לוניל והרב הגדול אברהם בר' דוד (הראב"ד) הספר ההוא ולא ציוו לגנזו. ואין אחד מהם על לומדיו חרבו חוגר; אבל כולם איוו לו וחזו בו ופתחו ואין סוגר" (אגרת הרמב"ן, קובץ "אגרות קנאות", לפסיאה).

1 **ו. שְׁמָא תֵּקַל בְּעֵינֶיךָ טוֹבָה זוֹ, וְתַדְמֶה, שֶׁאֵין שָׂכָר**
2 **הַמְּצוֹת וְהַיּוֹת הָאָדָם שָׁלֵם בְּדַרְכֵי הָאֱמֶת, אֶלָּא**
3 **לְהִיוֹתוֹ אוֹכֵל וְשׂוֹתֶה מַאֲכָלוֹת טוֹבוֹת, וּבוֹעֵל צוּרוֹת**
4 **נָאוֹת, וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי שֵׁשׁ וְרִקְמָה, וְשׂוֹכֵן בְּאָהֳלֵי־שֵׁן,**
5 **וּמְשָׁתֵמֵשׁ בִּכְלֵי כֶסֶף וְזָהָב, וּדְבָרִים הַדּוֹמִים לָאֵלּוּ,**
6 **כְּמוֹ שֶׁמְּדַמִּין אֵלּוּ הָעַרְבִיִּים הַטִּפְּשִׁים הָאֱוִילִים**
7 **הַשְּׁטוּפִים בְּזִמָּה[37]. אֲבָל הַחֲכָמִים וּבַעֲלֵי־דֵּעָה יֵדְעוּ,**
8 **שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ דִּבְרֵי הַבַאי וַהֶבֶל הֵם, וְאֵין בָּהֶם**
9 **תּוֹעֶלֶת. וְאֵינָהּ טוֹבָה גְּדוֹלָה אֶצְלָנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה;**
10 **אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ בַּעֲלֵי גוּף וּגְוִיָּה, וְכָל הַדְּבָרִים**
11 **הָאֵלּוּ[38] צָרְכֵי הַגּוּף הֵם וְאֵין הַנֶּפֶשׁ מִתְאַוָּה לָהֶם**
12 **וּמְחַמַּדְתָּן, אֶלָּא מִפְּנֵי צֹרֶךְ הַגּוּף כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא חֶפְצוֹ**
13 **וְיַעֲמֹד עַל בֵּרְיוֹ[39]; וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם גּוּף, נִמְצְאוּ כָּל**
14 **הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ בְּטֵלִים. הַטּוֹבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁתִּהְיֶה בָּהּ**
15 **הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הַבָּא, אֵין שׁוּם דֶּרֶךְ בָּעוֹלָם הַזֶּה**
16 **לְהַשִּׂיגָהּ וְלִידַע אוֹתָהּ. שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה**
17 **אֶלָּא טוֹבַת הַגּוּף וְלָהּ אָנוּ מִתְאַוִּין; אֲבָל אוֹתָהּ**
18 **הַטּוֹבָה גְּדוֹלָה עַד מְאֹד, וְאֵין לָהּ עֵרֶךְ[40] בְּטוּבוֹת**
19 **הָעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא דֶּרֶךְ מָשָׁל; אֲבָל בְּדֶרֶךְ הָאֱמֶת,**
20 **שְׁנַעֲרֹךְ טוֹבַת הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הַבָּא בְּטוּבוֹת הַגּוּף**
21 **בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה - אֵינוֹ כֵן[41]; אֶלָּא**
22 **אוֹתָהּ הַטּוֹבָה גְּדוֹלָה עַד אֵין חֵקֶר וְאֵין לָהּ עֵרֶךְ**
23 **וְדִמְיוֹן. הוּא שֶׁאָמַר דָּוִד: "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ**
24 **לִירֵאֶיךָ וְגוֹ'.**

37) (קידושין מט:): עשרה קבים זנות ירדו לעולם: תשעה נטלה ערביא וכו'. 38) אכילה ושתייה ודומיהן. 39) על בריאות גופו השלימה. 40) שיווי ודמיון, מלשון: ומה דמות תערכו לו (ישעיה מ, יח). 41) מפני שאין שום דמיון כלל ביניהם, ולו גם דמיון רחוק, וכן יאמר רבינו בפירושו למשנה (סנהדרין פ"י): "הוי יודע, כי כמו שלא ישיג הסומא עין הצבעים, ואין החרש משיג הקולות - כן לא ישיגו הגופות התענוגים הנפשיים. וכמו שהדגים אינם יודעים את יסוד האש, לפי היותם ביסוד המים שהוא הפכי - כן אין נודע בעולם הזה הגופני תענוג העולם הרוחני. וכן אנחנו כשיזכה מי מאתנו ויעלה לאותה מעלה אחרי מותו - אינו משיג התענוגים הגופניים ואינו רוצה בהם".

25 **ז. וְכַמָּה כַּמָּה דָּוִד וְהִתְאַוָּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא,**
26 **שֶׁנֶּאֱמַר: "לוּלֵא[42] הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב ה' בְּאֶרֶץ**
27 **חַיִּים". כְּבָר הוֹדִיעוּנוּ הַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[43],**
28 **שֶׁטּוֹבַת הָעוֹלָם הַבָּא אֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַשִּׂיגָהּ עַל**
29 **בֵּרְיָה[44], וְאֵין יוֹדֵעַ גָּדְלָהּ וְיָפְיָהּ וְעָצְמָהּ[45] אֶלָּא**
30 **הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְבַדּוֹ; וְשֶׁכָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁמִּתְנַבְּאִים**
31 **בָּהֶם הַנְּבִיאִים לְיִשְׂרָאֵל אֵינָן אֶלָּא לִדְבָרִים שֶׁבַּגּוּף,**
32 **שֶׁנֶּהֱנִין בָּהֶן יִשְׂרָאֵל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ[46] בַּזְּמַן שֶׁתָּשׁוּב**
33 **הַמְּמְשָׁלָה לְיִשְׂרָאֵל; אֲבָל טוֹבַת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא אֵין**
34 **לָהּ עֵרֶךְ וְדִמְיוֹן, וְלֹא דִּמּוּהָ הַנְּבִיאִים[47], כְּדֵי שֶׁלֹּא**
35 **יְפַחֲתוּ אוֹתָהּ בַּדִּמְיוֹן. הוּא שֶׁיִּשַׁעְיָהוּ אָמַר: "עַיִן**
36 **לֹא־רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה־לוֹ",**
37 **כְּלוֹמַר: הַטּוֹבָה שֶׁלֹּא רָאָתָה עַיִן נָבִיא, וְלֹא**
38 **רָאָה אוֹתָהּ אֶלָּא אֱלֹהִים - עָשָׂה אוֹתָהּ הָאֱלֹהִים**
39 **לָאָדָם שֶׁמְּחַכֶּה לוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים[48]: כָּל הַנְּבִיאִים**
40 **כֻּלָּן לֹא נִבְּאוּ אֶלָּא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֲבָל הָעוֹלָם הַבָּא**
41 **- עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ.**

42) רבינו כיוון למה שאמרו חז"ל (ברכות ד.): "למה נקוד על לולא? אמר דוד לפני הקב"ה: מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו". 43) (שם, לד:). 44) כמו שהיא באמת. 45) תקפה. כלשון תנחומא (פ' ויקרא). 46) שאין ביניהם ובין עוה"ז אלא שעבוד מלכות לבד. ראה לקמן (פ"ט, ה"ב). 47) בדמיונות ומשלים, כמו שנאמר: וביד הנביאים אדמה (הושע יב, יא). 48) (ברכות לד:).

1 **ח.** זֶה שֶׁקָּרְאוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים הָעוֹלָם הַבָּא, לֹא מִפְּנֵי
2 שֶׁאֵינוֹ מָצוּי עַתָּה, וְזֶה הָעוֹלָם אוֹבֵד[49] וְאַחַר־כָּךְ
3 יָבוֹא אוֹתוֹ הָעוֹלָם - אֵין הַדָּבָר כֵּן; אֶלָּא הֲרֵי הוּא
4 מָצוּי וְעוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר צָפַנְתָּ[50] לִירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ
5 וְגוֹ'". וְלֹא קְרָאוּהוּ עוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאוֹתָן
6 הַחַיִּים בְּאֵין לוֹ לָאָדָם אַחַר חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁאָנוּ
7 קַיָּמִים בּוֹ בְּגוּף וָנֶפֶשׁ, וְזֶהוּ הַנִּמְצָא לְכָל אָדָם
8 בָּרִאשׁוֹנָה.

49) אומר הראב"ד: נראה כמכחיש שאין העולם חוזר לתהו ובהו והקדוש־ברוך־הוא מחדש עולמו, והרי אמרו (סנהדרין צז.): שיתא אלפי שנין הוה עלמא וחד חריב", ונמצא שהוא עולם חדש? ומתרץ ה"כסף־משנה": כבר ביארנו שאין רבינו מדבר אלא בעולם שהוא אחר המות, והקבלה שקיבלו חז"ל שהעולם יחרב, אינה ענין לדברי רבינו על עולם הבא. וכדברי רבינו מפורש בתנחומא (ויקרא, אות ח). 50) הרי הוא קיים, צפון ועומד.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) ביאור הפסוקים שנראה מהם, כאילו שכר הצדיקים ופירעון הרשעים הכול בעולם הזה.

9 **א.** מֵאַחַר שֶׁנּוֹדָע שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת, וְהַטּוֹבָה
10 שֶׁנִּזְכֶּה לָהּ אִם שָׁמַרְנוּ דֶּרֶךְ ה' הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה, הִיא
11 חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יִיטַב[2] לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ
12 יָמִים"; וְהַנִּקְמָה שֶׁנּוֹקְמִים מִן הָרְשָׁעִים שֶׁעָזְבוּ
13 אָרְחוֹת הַצֶּדֶק הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה הִיא הַכָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר:
14 "הִכָּרֵת[3] תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא עֲוֹנָהּ בָּהּ" - מַהוּ זֶה
15 שֶׁכָּתוּב בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ: אִם תִּשְׁמְעוּ - יַגִּיעַ לָכֶם
16 כָּךְ, וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּ - יִקָּרֶה אֶתְכֶם כָּךְ; וְכָל אוֹתָן
17 הַדְּבָרִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּגוֹן שִׂבַע וְרָעָב, וּמִלְחָמָה
18 וְשָׁלוֹם, וּמַלְכוּת וְשִׁפְלוּת, וְיִשּׁוּב הָאָרֶץ וְגָלוּת,
19 וְהַצְלָחַת מַעֲשֶׂה וְהַפְסֵדוֹ[4], וּשְׁאָר כָּל דִּבְרֵי הַבְּרִית[5] -
20 כָּל אוֹתָן הַדְּבָרִים אֻמַּת הָיוּ וְיִהְיוּ. וּבִזְמַן שֶׁאָנוּ
21 עוֹשִׂים כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה, יַגִּיעוּ אֵלֵינוּ טוֹבוֹת הָעוֹלָם
22 הַזֶּה כֻּלָּן; וּבִזְמַן שֶׁאָנוּ עוֹבְרִין עֲלֵיהֶן, תִּקְרֶאנָה
23 אוֹתָנוּ הָרָעוֹת הַכְּתוּבוֹת. וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין אוֹתָן
24 הַטּוֹבוֹת הֵן סוֹף מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת וְלֹא אוֹתָן
25 הָרָעוֹת הֵן סוֹף הַנְּקָמָה שֶׁנּוֹקְמִין מֵעוֹבֵר עַל כָּל
26 הַמִּצְוֹת. אֶלָּא כָּךְ הוּא הֶכְרַע[6] כָּל הַדְּבָרִים, הַקָּדוֹשׁ
27 בָּרוּךְ הוּא נָתַן לָנוּ תּוֹרָה זוֹ, עֵץ־חַיִּים הִיא, וְכָל
28 הָעוֹשֶׂה כָּל הַכָּתוּב בָּהּ וְיוֹדְעוֹ[7] דֵּעָה גְּמוּרָה נְכוֹנָה[8],
29 זוֹכֶה בָּהּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וּלְפִי גֹּדֶל מַעֲשָׂיו וְרֹב
30 חָכְמָתוֹ הוּא זוֹכֶה. וְהִבְטִיחָנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁאִם נַעֲשֶׂה
31 אוֹתָהּ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹבַת נֶפֶשׁ וְנֶהְגֶּה בְּחָכְמָתָהּ תָּמִיד,
32 שֶׁיְּסִיר מִמֶּנּוּ כָּל הַדְּבָרִים הַמּוֹנְעִים אוֹתָנוּ מִלַּעֲשׂוֹתָהּ,
33 כְּגוֹן חֹלִי וּמִלְחָמָה וְרָעָב וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן; וְיַשְׁפִּיעַ לָנוּ
34 כָּל הַטּוֹבוֹת הַמַּחֲזִיקוֹת אֶת יָדֵינוּ לַעֲשׂוֹת הַתּוֹרָה,
35 כְּגוֹן שִׂבַע וְשָׁלוֹם וְרִבּוּי כֶּסֶף וְזָהָב, כְּדֵי שֶׁלֹּא נַעֲסֹק
36 כָּל יָמֵינוּ בִּדְבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן, אֶלָּא נֵשֵׁב
37 פְּנוּיִים לִלְמֹד בְּחָכְמָה וְלַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה, כְּדֵי שֶׁנִּזְכֶּה
38 לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּתּוֹרָה, אַחַר
39 שֶׁהִבְטִיחַ בְּטוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה: "וּצְדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ
40 וְגוֹ'"[9]. וְכֵן הוֹדִיעָנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁאִם נַעֲזֹב הַתּוֹרָה
41 מִדַּעַת[10] וְנַעֲסֹק בְּהַבְלֵי הַזְּמַן, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמַן
42 יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט", שֶׁדַּיָּן הָאֱמֶת יָסִיר מִן הָעוֹזְבִים כָּל
43 טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהֵן חִזְקוּ יְדֵיהֶם לִבְעֹט[11],
44 וּמֵבִיא עֲלֵיהֶם כָּל הָרָעוֹת הַמּוֹנְעִים אוֹתָן מִלְּקִנּוֹת
45 הָעוֹלָם הַבָּא, כְּדֵי שֶׁיֹּאבְדוּ בִּרְשָׁעָם. הוּא שֶׁפָּתוּב
46 בַּתּוֹרָה: "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' וְגוֹ'. וְעָבַדְתָּ
47 אֶת אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ ה' בָּךְ". נִמְצָא פֵּרוּשׁ כָּל
48 אוֹתָן הַבְּרָכוֹת וְהַקְּלָלוֹת עַל דֶּרֶךְ זוֹ, כִּלּוֹמַר: אִם
49 עֲבַדְתֶּם אֶת ה' בְּשִׂמְחָה וּשְׁמַרְתֶּם דַּרְכּוֹ - מַשְׁפִּיעַ
50 לָכֶם הַבְּרָכוֹת הָאֵלּוּ וּמַרְחִיק הַקְּלָלוֹת מִכֶּם, עַד
51 שֶׁתִּהְיוּ פְּנוּיִים לְהִתְחַכֵּם בַּתּוֹרָה וְלַעֲסֹק בָּהּ כְּדֵי
52 שֶׁתִּזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְיִיטַב לְךָ - לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ
53 טוֹב, וְתַאֲרִיךְ יָמִים - לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ, וְנִמְצָאתֶם
54 זוֹכִים לִשְׁנֵי הָעוֹלָמוֹת: לְחַיִּים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה,
55 הַמְּבִיאִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁאִם לֹא יִקְנֶה פֹּה
56 חָכְמָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ בַּמֶּה יִזְכֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר:
57 "כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל"[12].
58 וְאִם עֲזַבְתֶּם אֶת ה' וּשְׁגִיתֶם[13] בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה
59 וּזְנוּת[14] וְדוֹמֶה לָהֶם - מֵבִיא עֲלֵיכֶם כָּל הַקְּלָלוֹת
60 הָאֵלּוּ וּמְסִיר כָּל הַבְּרָכוֹת, עַד שֶׁיִּכְלוּ יְמֵיכֶם בִּבְהָלָה
61 וַפַּחַד, וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם לֵב פָּנוּי וְלֹא גּוּף שָׁלֵם לַעֲשׂוֹת
62 הַמִּצְוֹת, כְּדֵי שֶׁתֹּאבְדוּ מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְנִמְצָא
63 שֶׁאַבַּדְתֶּם שְׁנֵי עוֹלָמוֹת. שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם טָרוּד בָּעוֹלָם
64 הַזֶּה בָּחֹלִי וּבְמִלְחָמָה וּרְעָבוֹן, אֵינוֹ מִתְעַסֵּק, לֹא
65 בְּחָכְמָה וְלֹא בְּמִצְוֹת, שֶׁבָּהֶן זוֹכִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

2) ואמרו חז"ל (קידושין לט:): "למען ייטב לך" - ליום שכולו טוב וכו'. 3) (סנהדרין סד:) "הכרת" - בעוה"ז: "תכרת" - לעוה"ב, כמבואר בפרק הקודם. 4) המפורשים בפרשיות התוכחה (ויקרא, כו: דברים, כח). 5) כוונתו לכתוב: אלה דברי הברית וגו' (שם, סט), והלא מכל אלה משמע שהשכר והעונש מיועד לאדם, לכלל ולפרט, בעולם הזה - וזה סותר לדברינו הקודמים? 6) סדר הדברים והצעתם. ונוסח אוקספורד: הציע. 7) את כל הכתוב בתורה. 8) שאינו מעקם את הכתובים ואינו מגלה פנים בתורה שלא

כהלכה. 9) כלומר: טובת עוה"ז תהיה לנו לצדקה. שתאפשר לנו לשמור ולעשות, לזכות על ידי זה לחיי נצחים בעולם הנפשות, שהם העיקר והתכלית למין האנושי. 10) במתכוון, בלי אונס והכרח. 11) כי מרוב טובה שכחו את ה' מיטיבם. 12) שכן אמרו חכמינו (שבת לא.): במתים חפשי (תהלים פח, ו) - "כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות". 13) ועסקתם בהתמסרות ובשכחה עצמית בדברים המוליכים את האדם שולל. 14) כדברי הכתוב: זנות ויין ותירוש יקח לב (הושע ד, יא).

ב. וּמִפְּנֵי זֶה נִתְאַוּוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, נְבִיאֵיהֶם וְחַכְמֵיהֶם, לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, כְּדֵי שֶׁיָּנוּחוּ מִמַּלְכֻיּוֹת[15], שֶׁאֵינָן מַנִּיחוֹת לָהֶן לַעֲסֹק בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת כַּהֹגֶן, וְיִמְצְאוּ לָהֶם מַרְגּוֹעַ וְיִרְבּוּ בְּחָכְמָה, כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. לְפִי שֶׁבְּאוֹתָן הַיָּמִים תִּרְבֶּה הַדַּעַה וְהַחָכְמָה וְהָאֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה'", וְנֶאֱמַר: "וְלֹא יְלַמְּדוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ", וְנֶאֱמַר: "וַהֲסִירֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם". מִפְּנֵי שֶׁאוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ שֶׁיַּעֲמֹד מִזֶּרַע דָּוִד, בַּעַל חָכְמָה יִהְיֶה יוֹתֵר מִשְּׁלֹמֹה, וְנָבִיא גָּדוֹל הוּא קָרוֹב לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ[16]; וּלְפִיכָךְ יְלַמֵּד כָּל הָעָם וְיוֹרֶה אוֹתָם דֶּרֶךְ־ה', וְיָבוֹאוּ כָּל הַגּוֹיִים לִשְׁמְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הֶהָרִים". וְסוֹף כָּל הַשָּׂכָר כֻּלּוֹ[17] וְהַטּוֹבָה הָאֲחֲרוֹנָה שֶׁאֵין לָהּ הֶפְסֵק וְגֶרְעוֹן, הוּא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אֲבָל יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ הוּא הָעוֹלָם הַזֶּה, וְעוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ הוֹלֵךְ, אֶלָּא שֶׁהַמַּלְכוּת תַּחֲזֹר לְיִשְׂרָאֵל. וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[18]: "אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבָד"[19].

15) משעבוד מלכויות. 16) (מדרש תולדות אות יד) הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד (ישעיה נב, יג) - כולו נאמר על משיח בן־דוד: שיהיה גדול מן האבות ונישא ממשה (במובן השררה, וקרוב למשה במובן הנבואה). 17) כלומר: כל זה אינו עדיין השכר הסופי, התכליתי. 18) (שבת סג.). 19) שנפרוק מעל צוארנו עול הגויים. השווה (הלכות מלכים, פרק יג). וכן מבואר כל זה ביתר שאת בפירוש רבינו למשנה (סנהדרין פ"י).

יום שישי י' מרחשון ה'תשע"ז

פֶּרֶק עֶשְׂרִי[1]

1) עבודת ה' מאהבה או מיראה; והמלמד לקטנים ועמי הארץ, על איזה דרך ילמדם; העסק בתורה לשמה.

א. אַל יֹאמַר אָדָם: הֲרֵינִי עוֹשֶׂה מִצְוֹת הַתּוֹרָה וְעוֹסֵק בְּחָכְמָתָהּ כְּדֵי שֶׁאֲקַבֵּל[2] כָּל הַבְּרָכוֹת הַכְּתוּבוֹת בָּהּ, אוֹ כְּדֵי שֶׁאִזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְאֶפְרֹשׁ מִן הָעֲבֵרוֹת שֶׁהִזְהִירָה תּוֹרָה מֵהֶן כְּדֵי שֶׁאִנָּצֵל מִן הַקְּלָלוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא אִכָּרֵת מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אֵין רָאוּי לַעֲבֹד אֶת ה' עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה,

2) (אבות פרק א, משנה ג). 3) המוני עם שאין בידם תורה וחכמה, אבל מנומסים במידות ובהרגלים נאים המועילים לחיזוק החברה ויישוב הארץ. ולפיכך נקראו: "עמי הארץ" שחברתם טובה ליישוב הארץ (על פי פירוש המשנה לרבינו, אבות פרק ה, משנה ז). 4) וכה יאמר רבינו בפירוש המשנה (סנהדרין פרק י, משנה א): "לפי שאין האדם עושה מעשה אלא כדי שתגיע לו ממנו תועלת, או שיסור ממנו איזה הפסד; ואם אינו כן, יהיה אצלו אותו המעשה הבל וריק. היאך ייאמר לבעל תורה: עשה אלה המעשים לא מחמת יראת העונש מאת השם יתברך, ולא כדי לנחול שכר טוב? זה דבר קשה עד מאוד, לפי שלא כל בני־אדם משיגים את האמת כאברהם אבינו (שעבד את ה' מאהבה). לכן התירו להמון כדי שיתיישבו על אמונתם, לעשות את המצוות - לתקוות שכר; ולהינזר מן העבירות - מיראת העונש, "מזרזים אותם על זה עד שישיגו את האמת וידעוה".

ב. הָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה, עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וְהוֹלֵךְ בִּנְתִיבוֹת הַחָכְמָה, לֹא מִפְּנֵי דָּבָר בָּעוֹלָם וְלֹא מִפְּנֵי יִרְאַת הָרָעָה וְלֹא כְּדֵי לִירַשׁ הַטּוֹבָה; אֶלָּא עוֹשֶׂה הָאֱמֶת מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֱמֶת, וְסוֹף הַטּוֹבָה לָבֹא[5] בְּגִלָּלָהּ. וּמַעֲלָה זוֹ הִיא מַעֲלָה גְּדוֹלָה מְאֹד, וְאֵין כָּל חָכָם זוֹכֶה לָהּ, וְהִיא מַעֲלַת אַבְרָהָם אָבִינוּ[6], שֶׁקָּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹהֲבוֹ[7], לְפִי שֶׁלֹּא עָבַד אֶלָּא מֵאַהֲבָה. וְהִיא הַמַּעֲלָה שֶׁצִּוָּנוּ בָּהּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ". וּבִזְמַן שֶׁיֶּאֱהַב אָדָם אֶת ה' אַהֲבָה הָרְאוּיָה, מִיָּד יַעֲשֶׂה כָּל הַמִּצְוֹת מֵאַהֲבָה.

5) מאליה, כמו שאמרו (נדרים סב.): "למוד מאהבה וסוף הכבוד לבוא". 6) (סוטה לא.). 7) שנאמר (ישעיה מא, ח): זרע אברהם אוהבי.

ג. וְכֵיצַד הִיא הָאַהֲבָה הָרְאוּיָה? הוּא, שֶׁיֶּאֱהַב אֶת ה' אַהֲבָה גְּדוֹלָה, יְתֵרָה, עַזָּה מְאֹד, עַד שֶׁתִּהְיֶה נַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּאַהֲבַת ה', וְנִמְצָא שׁוֹגֶה[8] בָּהּ תָּמִיד כְּאִלּוּ חוֹלֶה חֳלִי הָאַהֲבָה, שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה מֵאַהֲבַת אוֹתָהּ אִשָּׁה וְהוּא שׁוֹגֶה בָּהּ תָּמִיד - בֵּין בְּשׁכְבָתוֹ, בֵּין בְּקוּמוֹ, בֵּין בְּשָׁעָה שֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה - יָתֵר מִזֶּה תִּהְיֶה אַהֲבַת ה' בְּלֵב אוֹהֲבָיו שׁוֹגִים בָּהּ תָּמִיד, כְּמוֹ שֶׁצִּוּנוּ: "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ". וְהוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר דֶּרֶךְ מָשָׁל: "כִּי חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי"; וְכָל שִׁיר־הַשִּׁירִים מָשָׁל הוּא לְעִנְיָן זֶה[9].

8) הוגה ועוסק בה. 9) שכל דברי אהבה האמורים שם,

אינם אלא משל לאהבת ה' בין כנסת־ישראל האהובה לאוהבה אביה שבשמים.

ד. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[10]: שְׁמָא תֹּאמַר, הֲרֵינִי לָמֵד תּוֹרָה בְּשְׁבִיל שֶׁאֶהְיֶה עָשִׁיר, בְּשְׁבִיל שֶׁאֶקָּרֵא רַבִּי, בְּשְׁבִיל שֶׁאֲקַבֵּל שָׂכָר בָּעוֹלָם הַבָּא - תַּלְמוּד לוֹמַר: "לְאַהֲבָה אֶת ה'" - כָּל מַה שֶּׁאַתֶּם עוֹשִׂים, לֹא תַּעֲשׂוּ אֶלָּא מֵאַהֲבָה[11]. וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים[12]: "בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד" - וְלֹא בְּשְׂכַר מִצְוֹתָיו. וְכֵן הָיוּ גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים מְצַוִּים לְנְבוֹנֵי תַלְמִידֵיהֶם וּמַשְׁכִּילֵיהֶם בְּיִחוּד[13]: "אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁים אֶת הָרַב וְכוּ'", אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא הָרַב רָאוּי לְשַׁמְּשׁוֹ, כְּלוֹמַר: עִבְדוּ מֵאַהֲבָה.

10) (ספרי, עקב אות מח; נדרים סב.). 11) אהבת ה' ומצוותיו, ולא על מנת לקבל פרס, שכר טוב. וכה יאמר רבינו בפירושו למשנה (סנהדרין פרק י): ואתה, המעיין, הבן זה המשל שאני ממשיל לך: שים בדעתך כי נער קטן הביאוהו אצל המלמד ללמדו תורה, וזהו הטוב הגדול לו לעניין מה שישיג מן השלימות. אלא שהוא, למיעוט שניו וחולשת שכלו, אינו מבין מעלת אותו הטוב... ולפיכך בהכרח יצטרך המלמד לזרז אותו בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות שניו, ויאמר לו: קרא ואתן לך אגוזים או תאנים. ובזה הוא קורא ומשתדל, לא לעצם הקריאה - לפי שאינו יודע מעלתה - אלא כדי שיתנו לו אותם המגדים, שאכילתם יקרה אצלו יותר מן הקריאה. ולפיכך חושב את הלימוד עמל ויגיעה הוא עמל בה, כדי שישיג באותו עמל את התכלית האהובה אצלו, והיא - אגוז אחד, או מעט דבש. וכשיגדל ויחזק שכלו וייקל בעיניו אותו הדבר שהיה אצלו נכבד לפנים, יזרזוהו ויעוררו חפצו בדבר אחר חמוד יותר, ומלמדו יאמר לו: קרא ואקח לך מנעלים יפים, או בגדים חמודים. ובזה ישתדל לקרוא לא לשם עצם הלימוד, אלא לאותו המלבוש, והבגד ההוא נכבד בעיניו יותר מן התורה. וכאשר יהיה יותר שלם בשכלו, ויתבזה בעיניו הדבר הזה, ישים נפשו למה שהוא גדול ממנו, ויאמר לו רבו: למוד פרשה זו ואתן לך דינר אחד או שניים. וכך הוא קורא ומשתדל ולוקח אותו הממון, והוא נכבד אצלו יותר מן הלימוד - לפי שתכלית הלימוד אצלו, שישיג את הדינר שהבטיחוהו. וכשתהיה דעתו גדולה ונקלה בעיניו זה השיעור יתאווה למה שהוא יותר נכבד ויאמר לו רבו; למוד, כדי שתהיה ראש ודיין, ויכבדוך בני אדם ויקומו מפניך. והוא קורא ומשתדל כדי להשיג מעלת הכבוד, ותהיה תכלית הלימוד אצלו: הכבוד שיכבדוהו בני אדם וינשאו אותו וישבחוהו. וכל זה מגונה. ועל לימוד כזה יאמרו החכמים: "שלא לשמה", כלומר: שיעשה המצוות וישתדל בתורה לא לאותו הדבר בעצמו (החכמה), אלא בשביל דבר אחר זולת החכמה. והזהירונו חכמינו על זה ואמרו (אבות פרק ד, משנה ה): "אל תעשם עטרה להתגדל בה ולא קרדום לחפור בה... ולא תהיה אצלו תכלית לימוד החכמה אלא לדעת אותה בלבד. וכן אין תכלית האמת אלא שידע שהוא אמת והתורה אמת, ותכלית ידיעתה - לעשותה. ואסור לאדם השלם לומר: כשאעשה אלה המצוות - שהן המידות הטובות, ואתרחק מן העבירות - שהן המידות הרעות, מה הגמול שאקבל עליהן? לפי שזה כמו שיאמר הנער: מה יתנו לי כשאני קורא? והם אומרים לו: דבר פלוני. לפי שאנו רואים מיעוט שכלו - שהוא מבקש לתכלית, תכלית אחרת - אנו משיבים לו כסכלתו, כמו שנאמר: "ענה כסיל כאיוולתו". 12) (עבודה־זרה יט.). 13) לנבונים ולמשכילים דווקא ולא לכולם, כי אחרים עלולים לטעות ולחשוב שאין בשמים לא גמול ולא עונש, כמו שקרה באנטיגנוס איש סוכו (אבות פרק א, משנה ג. שדרש לפני תלמידיו: "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס". כוונתו הייתה לעבוד את ה' מאהבה ולא מיראה. וטעו שני תלמידיו צדוק ובייתוס, אמר האחד לחבירו: הנה הרב אמר בפירוש, שאין לאדם גמול ולא עונש ואין תקווה כלל כי לא הבינו כוונתו. וסמך האחד את חבירו ופרשו מן החכמים ויסדו כיתות הכופרות בתורה שבעל־פה ובקבלת החכמים, ונקראו: צדוקים ובייתוסים על שמם. הוא שהתנא מזהיר (שם, משנה י"א): "חכמים, היזהרו בדבריכם"! (על פי פירוש רבינו, שם).

ה. כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּגִּיעַ עָלָיו פֻּרְעָנוּת - הֲרֵי זֶה עוֹסֵק שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. וְכָל הָעוֹסֵק בָּהּ, לֹא לִירְאָה וְלֹא לְקַבֵּל שָׂכָר, אֶלָּא מִפְּנֵי אַהֲבַת אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ שֶׁצִּוָּה בָהּ - הֲרֵי זֶה עוֹסֵק בָּהּ לִשְׁמָהּ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: "לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ"[14]. לְפִיכָךְ בְּשֶׁמְּלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנִּים וְאֶת הַנָּשִׁים וּכְלָל עַמֵּי־הָאָרֶץ, אֵין מְלַמְּדִין אוֹתָן אֶלָּא לַעֲבֹד מִיִּרְאָה וּכְדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר; עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַעְתָּן וְיִתְחַכְּמוּ חָכְמָה יְתֵרָה, מְגַלִּים לָהֶם רָז זֶה מְעַט מְעַט וּמַרְגִּילִין אוֹתָן לְעִנְיָן[15] זֶה בְּנַחַת, עַד שֶׁיַּשִּׂיגוּהוּ וְיֵדָעוּהוּ וְיַעַבְדוּהוּ מֵאַהֲבָה.

14) פסחים נ:) אבל ללמוד על מנת לקנטר את חביריו - אסור, ועליו אמרו (ברכות יז.): העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. וכן אמרו (תענית ז.): "כל העוסק בתורה שלא לשמה - נעשית לו סם המוות". 15) שלא זו הדרך הנכונה ללמוד על מנת לקבל פרס.

ו. דָּבָר יָדוּעַ וּבָרוּר, שֶׁאֵין אַהֲבַת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְשֶׁרֶת בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם עַד שְׁיִשְׁגֶּה[16] בָּהּ תָּמִיד כָּרָאוּי וְיַעֲזֹב כָּל מַה שֶּׁבָּעוֹלָם חוּץ מִמֶּנָּה, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ". אֵינוֹ אוֹהֵב הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶלָּא בַּדַּעַת שֶׁיְּדָעָהוּ[17]; וְעַל פִּי הַדֵּעָה תִּהְיֶה הָאַהֲבָה: אִם מְעַט - מְעָט, וְאִם הַרְבֵּה - הַרְבֵּה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם לְיַחֵד עַצְמוֹ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בְּחָכְמוֹת וּתְבוּנוֹת הַמּוֹדִיעִים לוֹ אֶת קוֹנוֹ, כְּפִי כֹּחַ שֶׁיֵּשׁ בָּאָדָם לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה[18].

16) שיעסוק בה תמיד, מלשון הכתוב: באהבתה תשגה תמיד (משלי ה, יט). לפי רבי משה הדרשן (הובא ברש"י, שם) מקור המלה בערבית, והוראתו: עסוק. והראב"ד פירש:

מלשון שגיאה - שבכלל אהבתו לה', ישגה בענייניו היום־יומיים שלא ישים אליהם לב. וכן אמרו (עירובין נד:) על רבי אלעזר בן־פדת, שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי, וסדינו שהתעטף בו מוטל בשוק העליון של ציפורי, וסמכו עליו את הפסוק: "באהבתה תשגה תמיד", וכפירוש רש"י, שם: "בשביל אהבתה תעשה עצמך שוגה ופתי להניח עסקיך ולרוץ לדבר הלכה". וראה בירושלמי (ברכות פרק ה, סוף הלכה א). "ריש לקיש היה מהרהר בדברי תורה ויצא מחוץ לתחום בשבת ולא הרגיש. לקיים מה שנאמר: "באהבתה תשגה תמיד". 17) כפי ידיעתו - אהבתו, לפי שאי אפשר לאהוב דבר שאין יודעים ומכירים אותו. 18) (פרק ד, הלכה יב).

מָה אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי

סֵפֶר שֵׁנִי וְהוּא סֵפֶר אַהֲבָה

הִלְכוֹתָיו שֵׁשׁ. וְזֶהוּ סִדּוּרָן:

א. הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע. ב. הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים. ג. הִלְכוֹת תְּפִלִּין מְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה. ד. הִלְכוֹת צִיצִית. ה. הִלְכוֹת בְּרָכוֹת. ו. הִלְכוֹת מִילָה. וְהַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלִים בָּהֶם מְפֹרָשִׁים בִּשְׁמוֹתָם בִּמְקוֹמָם.

הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת וְהִיא, לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע פַּעֲמַיִם בַּיּוֹם.

וּבְאוֹר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) כמה פרשיות הוא קורא; נוסח ברכות קריאת שמע ומי תיקנן; זמן קריאתה בערב ובבוקר.

1 **א. פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם קוֹרְאִין קְרִיאַת־שְׁמַע: בָּעֶרֶב**
2 **וּבַבֹּקֶר[2], שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּבְשָׁכְבְּךָ[3] וּבְקוּמֶךָ' - בְּשָׁעָה**
3 **שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי־אָדָם שׁוֹכְבִין, וְזֶה הוּא לַיְלָה; וּבְשָׁעָה**
4 **שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִין, וְזֶה הוּא יוֹם[4].**

~ נקודות משיחות קודש ~

פתח בהלכות קריאת שמע, כי הוא בהתאם לתוכנו של כל ספר אהבה, שעליו כתב "המצוות שהן תדירות שנצטווינו בהן כדי לאהוב המקום ולזכרו תמיד", לכן סידר הרמב"ם את ההלכות הגדולות שבספר אהבה, על־פי סדר התדירות של המצוות: בתחילתו הלכות ק"ש ותפילה, כי ק"ש מצוותה פעמיים ביום, וחיוב תפילה מהתורה הוא "להתפלל בכל יום" אבל לא פעמיים.

אחר המצוות שבדיבור, מונה את המצוות שבמעשה לפי סדר תדירותן, קודם תפילין שמצוותן כל יום (ובהקשר לזה גם מזוזה וס"ת, שכמה וכמה הלכות משותפות להם), אח"כ ציצית - כי שלא כבתפילין, החיוב בציצית הוא רק אם יש לו כסות בת ארבע כנפות, אח"כ ברכות שמהתורה חייבים לברך רק אחר האכילה, ורק אם שבע (ובנוסף, הטעם דציצית הוא משום "וזכרתם" שהוא עניין תמידי יותר מברכות), ומסיים בהלכות מילה שהיא פעם אחת בחיים.

(ענ־פי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 26)

2) מפני שהאדם נפתה אחר הבלי העולם ונמשך אחר תאוותו - צריך הוא לזכרון תמידי במלכות שמים וביחוד ה' לשמרו מן החטא. על כן היה מחסדי ה' לזַכותנו, וציוונו לזכרו בקביעות ובכוונה גמורה בשתי העתים האלה: אחת ביום להועיל לכל מעשינו במשך היום, כי בהיות האדם זוכר בבוקר אחדות ה' ומלכותו, ויתן אל לבו כי עיני ה' פקוחות על כל דרכיו וכל צעדיו יספור - תהיה לו מחשבה זו והודאת פיו בדבר הזה למשמר, שלא יחטא כל היום ההוא. וכן תועיל לו הודאתו זו בלילה, לשמור עליו כל הלילה מן החטא (מלשון ה'חינוך', מצוה ת"כ). 3) הקדים הכתוב קריאת־שמע של ערבית, כסדר בריאת העולם שהתחיל היום מן הלילה, ככתוב: ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (בראשית א, ה). 4) ברכות פ"א, מ"ג.

ב. וּמַה הוּא קוֹרֵא? שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת, אֵלּוּ הֵן:
5 **'שְׁמַע'[5], 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ'[6], 'וַיֹּאמֶר'[7]. וּמַקְדִּימִין**
6 **לִקְרוֹת פָּרָשַׁת 'שְׁמַע', מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יִחוּד הַשֵּׁם[8]**
7 **וְאַהֲבָתוֹ[9] וְתַלְמוּדוֹ[10], שֶׁהוּא[11] הָעִקָּר הַגָּדוֹל שֶׁהַכֹּל**
8 **תָּלוּי בּוֹ[12]. וְאַחֲרֶיהָ - 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ', שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִוּוּי**
9 **עַל (זְכִירַת) שְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת[13]. וְאַחַר־כָּךְ - פָּרָשַׁת**
10 **צִיצִת[14], שֶׁגַּם הִיא יֵשׁ בָּהּ צִוּוּי זְכִירַת כָּל הַמִּצְוֹת[15].**
11

5) דברים ו, ד. 6) שם, יא, יג. 7) במדבר טו, לז. 8) האמונה בה' שהוא אחד ואין שני לו - "ה' אלהינו ה' אחד". 9) שעלינו לאהבו, ככתוב: "ואהבת את ה' אלהיך". 10) מצות תלמוד תורה - ככתוב: "ושננתם לבניך ודברת בם". 11) חוזר אל יחוד ה'. 12) כלשון רבינו בהל' יסודי התורה (פ"א, ה"ו): "וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה... כופר בעיקר - שזה הוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו". וכוונת רבינו לומר: שפרשת "שמע" יש בה מלבד אהבת ה' ותלמודו, גם מצות יחוד ה', ולפיכך קוראים אותה לפני פרשת "והיה אם שמוע" שאין בה עיקר גדול זה, אע"פ שיש בה אהבת ה', ככתוב: "לאהבה את ה' אלהיכם: וכן תלמוד, ככתוב: "ולמדתם אותם את בניכם" (הגהות "מעשה רב" לרמב"ם דפוס וילנה). 13) ככתוב: "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי". 14) היא פרשת "ויאמר" המדברת במצות ציצית. 15) "וזכרתם את כל מצוות ה'", וראויה היא פרשת "והיה אם שמוע" להקדימה ל"ויאמר" שאין בה "אהבת ה' ותלמודו, הנאמרים ב"והיה אם שמוע" (מעשה רב). וכבר קדמו בזה הרדב"ז, ח"א אות נ"ו ב"לשונות הרמב"ם".

ג. אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין מִצְוַת צִיצִת נוֹהֶגֶת בַּלַּיְלָה[16] -
12 **קוֹרְאִין אוֹתָהּ בַּלַּיְלָה[17], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ זִכְרוֹן יְצִיאַת**
13 **מִצְרַיִם[18], וּמִצְוָה לְהַזְכִּיר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּיּוֹם**
14 **וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ**
15

מִצְרַיִם כֹּל[19] יְמֵי חַיֶּיךָ. וּקְרִיאַת שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ עַל סֵדֶר זֶה הִיא הַנִּקְרֵאת קְרִיאַת־שְׁמַע[20].

16) שנאמר בה "וראיתם אותו", ולילה לאו זמן ראיה הוא. 17) בקריאת־שמע של לילה. 18) "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים". 19) המלה "כל" באה לַרַבּות את הלילות (ברכות יב:), כי אף־על־פי שיציאת מצרים חלה ביום, ככתוב: "ממחרת הפסח יצאו בני ישראל" וגו' (במדבר לג, ג) - התחלת הגאולה בלילה היתה, שבלילה ניתנה להם הרשות לצאת, ככתוב: "ויקרא למשה ולאהרן לילה, ויאמר: קומו צאו מתוך עמי" (שמות יב, לא), והוא שאמר הכתוב (דברים טז, א): "הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה" (ברכות ס). 20) (ברכות פרק ב' מ"ב). ובירושלמי (ברכות פ"א, ה"ה) אמרו: "מפני מה קוראים שלש פרשיות אלו בכל יום? אמר רבי לוי, מפני שעשרת הדברות כלולין בהן".

ד. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע - כְּשֶׁהוּא גּוֹמֵר פָּסוּק רִאשׁוֹן, אוֹמֵר בְּלַחַשׁ 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד', וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא כְּדַרְכּוֹ[21] 'וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ' עַד סוֹפָהּ. וְלָמָּה קוֹרִין כֵּן[22]? מָסֹרֶת הִיא בְּיָדֵינוּ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁקִּבֵּץ יַעֲקֹב אָבִינוּ אֶת בָּנָיו בְּמִצְרַיִם בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ, צִוָּם וְזֵרָזָם עַל יִחוּד הַשֵּׁם, וְעַל דֶּרֶךְ ה' שֶׁהָלַךְ בָּהּ אַבְרָהָם וְיִצְחָק אָבִיו. וְשָׁאַל אוֹתָם וְאָמַר לָהֶם: בָּנַי, שֵׁמָא יֵשׁ בָּכֶם פַּסְלוּת[23], מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד עִמִּי בְּיִחוּד הַשֵּׁם; כָּעִנְיָן שֶׁאָמַר לָנוּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ: 'פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה' וְגוֹ'? עָנוּ כֻּלָּם וְאָמְרוּ: 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד', כְּלוֹמַר: שְׁמַע מִמֶּנּוּ, אָבִינוּ יִשְׂרָאֵל - ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד[24]. פָּתַח הַזָּקֵן וְאָמַר: 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד'[25]. לְפִיכָךְ נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לוֹמַר שֶׁשַּׁבָּח בּוֹ יִשְׂרָאֵל הַזָּקֵן אַחַר פָּסוּק זֶה[26].

21) וצריך להפסיק מעט בין "עולם ועד" ל"ואהבת" (טור' אורח־חיים סימן סא), והטעם: כדי ליתן ריוח בין קבלת מלכות שמים לדברים אחרים, ו"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" מכלל קבלת מלכות שמים הוא, (ראה פסחים נו.). 22) הלא אין זה פסוק מפרשת "שמע", ומה ענינו לכאן? 23) פסול ופגם באמונתכם בה' ובאחדותו. 24) (פסחים נו.) "כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד". 25) דברי הודאה לה' שבניו צדיקים, ואין בהם פסול. 26) אבל מתוך שמשה רבינו לא אמרו, התקינו לאמרו בלחש (שם). והכסף־משנה שואל: היכן מצינו שיעקב זרזם על יחוד ה', והלא בגמרא (פסחים, שם) לא אמרו אלא שביקש יעקב לגלות את קץ הימין לבניו, ולא שאלם על אמונתם ביחוד ה'? והוא מראה מקור הדברים ב'ספרי' פרשת ואתחנן על הפסוק שמע ישראל וגו'. והדברים מפורשים יותר ב'מדרש רבה' בראשית (פ' צח). וכן ב'דברים רבה' (פ"ב) "מהיכן זכו ישראל לקריאת־שמע? בשעה שנטה יעקב למיתה, קרא לכל השבטים ואמר להם: שמא משאני נפטר מן העולם אתם משתחווים לאלוה אחר... אמרו לו: שמע ישראל... והוא אמר בלחישה: ברוך שם כבוד וגו'. ומפני מה נוהגים לאמרו ביום הכיפורים בקול רם? כתב ה'טור' או"ח (סימן תרי"ט) על־פי ה'מדרש רבה' (שם) "בשעה שעלה משה למרום, שמע למלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה ברוך שם וגו', והוריד אותה לישראל. (אבל אין אומרים אותו בפרהסיא, מפני שמשה לקחו בסתר, שלא ידעו המלאכים ויקנאו בנו). וביום הכיפורים שאנו נקיים כמלאכי השרת, אומרים אותו בפרהסיא.

ה. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע, מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. בַּיּוֹם מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם[27] לְפָנֶיהָ וְאַחַת לְאַחֲרֶיהָ; וּבַלַּיְלָה מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ וּשְׁתַּיִם לְאַחֲרֶיהָ[28].

27) שתי ברכות. 28) ברכות פ"א, מ"ד. ושבע ברכות אלו סמכון חז"ל על הפסוק (תהלים קיט, קסד) "שבע ביום הללתיך" (ירושלמי ברכות פ"א, ה"ה).

ו. בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ בַּיּוֹם - 'יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ' וְכוּ', וּבְרָכָה שְׁנִיָּה - 'אַהֲבַת עוֹלָם[29] אֲהַבְתָּנוּ'. וְשֶׁל אַחֲרֶיהָ - 'אֱמֶת וְיַצִּיב'. וּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ בַּלַּיְלָה - 'מַעֲרִיב עֲרָבִים' וְכוּ', שְׁנִיָּה לָהּ - 'אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהַבְתָּ' וְכוּ'. וּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל אַחֲרֶיהָ - 'אֱמֶת וֶאֱמוּנָה', שְׁנִיָּה לָהּ - 'הַשְׁכִּיבֵנוּ'.

29) כדעת החכמים (ברכות יא:) החולקים על שמואל, האומר: שהנוסח הוא "אהבה רבה", ומקרא מסייע להם, שנאמר: "ואהבת עולם אהבתיך" (ירמיה לא, ב). והגאונים הכריעו לומר שחרית - "אהבה רבה", וערבית - "אהבת עולם", כדי לצאת ידי שניהם, וכן המנהג האשכנזי. (טור' או"ח סי' ס).

ז. בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, פּוֹתֵחַ בָּהּ בְּ'בָרוּךְ' וְחוֹתֵם[30] בָּהּ בְּ'בָרוּךְ'[31]; וּשְׁאָר בְּרָכוֹתֶיהָ - חוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן בְּ'בָרוּךְ', וְאֵין לָהֶם פְּתִיחָה בְּ'בָרוּךְ'[32]. בְּרָכוֹת אֵלּוּ, עִם שְׁאָר כָּל הַבְּרָכוֹת[33] הָעֲרוּכוֹת בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל - עֶזְרָא הַסּוֹפֵר וּבֵית־דִּינוֹ תִּקְּנוּם[34]; וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לִפְחוֹת מֵהֶם וְלֹא לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם. מָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ לַחְתּוֹם בְּ'בָרוּךְ' - אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לַחְתּוֹם; וּמָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא לַחְתּוֹם[35] - אֵינוֹ רַשַּׁאי לַחְתּוֹם[36]. מָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא לִפְתֹּחַ בְּ'בָרוּךְ' - אֵינוֹ רַשַּׁאי לִפְתֹּחַ; מָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ לִפְתֹּחַ - אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לִפְתֹּחַ[37]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל הַמְשַׁנֶּה מִמַּטְבֵּעַ[38] שֶׁטָּבְעוּ חֲכָמִים בַּבְּרָכוֹת - הֲרֵי זֶה טוֹעֶה, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ כַּמַּטְבֵּעַ[39]. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר 'אֱמֶת וְיַצִּיב' בְּשַׁחֲרִית וְ'אֱמֶת וֶאֱמוּנָה' בְּעַרְבִית, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[40].

30) ומסיים. 31) ברוך אתה ה' יוצר המאורות; וכן בערב הוא מסיים "ברוך אתה ה' המעריב ערבים". 32) מפני שהן סמוכות זו לזו, וכלל הוא "כל ברכה הסמוכה לחברתה

(שלפניה) אינה פותחת בברוך" (ברכות מו.), מפני שחתם בראשונה בברוך, אינו צריך לפתוח בו בשניה. וגם הברכה שלאחר קריאת־שמע (אמת ויציב), נקראת סמוכה לחברתה, כי אין קריאת־שמע נחשבת הפסק, הואיל והברכות בשבילה תוקנו, (רש"י שם). 33) כל הברכות לאו דוקא, שהרי יש ברכות שחכמי המשנה תקנון, כגון: ברכת "הטוב והמטיב", שתקנוה ביבנה כנגד הרוגי ביתר שניתנו לקבורה (ברכות מח:), (וראה הלכות ברכות פ"ב, ה"א) אלא רוב הברכות (מעשה רוקח). 34) ברכות לג ע"א. 35) כגון: ברכת הפירות, והמצוות, שאינן חותמות בברוך. 36) ברכות יא, ע"א. 37) (שם): "מקום שאמרו להאריך - אינו רשאי לקצר; לקצר - אינו רשאי להאריך". ופירש רבינו שם, "כל ברכה שיש בתחילתה ברוך ובסופה ברוך, נקראת: ארוכה; ושאינה כן, נקראת: קצרה". ויהיה איפוא פירוש המשנה לדעת רבינו: מקום שאמרו להאריך: לפתוח ולחתום בברוך - אינו רשאי לקצר, כלומר: שלא להתחיל, או שלא לחתום בברוך. 38) מטבע - צורה ונוסח של קבע. 39) דוקא ששינה בפתיחת הברכה או בחתימתה, כגון שחתם במקום שתיקנו שלא לחתום; אבל אם שינה רק בנוסח הברכה, שאמרה במלים אחרות שאין בהן משום שינוי הכוונה - אינו חוזר ומברך, כדברי רבינו לקמן הל' ברכות (פ"א, ה"ו), וכביאור הכסף־משנה שם. 40) ברכות יב., כלומר: אפילו אמר הברכות האלו, אלא שלא התחיל בהן "אמת ויציב", או "אמת ואמונה" - לא יצא ידי קריאת הברכות כראוי (כסף־משנה), ושתי הברכות האלו יש להן חשיבות יתירה, ונוסדו על הפסוק: (תהלים צב, ג) "להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות", וכפירוש רש"י (ברכות שם): "ברכת אמת ויציב - כולה על החסד שעשה עם אבותינו היא, שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם; וברכת אמת ואמונה מדובר בה אף על העתידות, שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים". ולפיכך אם לא אמרן בנוסח הברכות, לא יצא ידי חובת הברכה כראוי, לפי שעיקרן ניתקנו לומר שהקב"ה אֱמֶת הבטחתו במצרים, ועתיד לְאַמְּתָהּ לנו לעתיד־לבוא (כסף־משנה).

1 **ח. הִקְדִּים בְּרָכָה שְׁנִיָּה לִבְרָכָה רִאשׁוֹנָה - בֵּין בַּיּוֹם**
2 **בֵּין בַּלַּיְלָה, בֵּין לְפָנֶיהָ בֵּין לְאַחֲרֶיהָ - יָצָא, לְפִי**
3 **שֶׁאֵין סֵדֶר בַּבְּרָכוֹת[41]. בְּשַׁחֲרִית פָּתַח 'יוֹצֵר אוֹר'**
4 **וְסִיֵּם 'מַעֲרִיב עֲרָבִים'[42] - לֹא יָצָא. פָּתַח בְּ'מַעֲרִיב**
5 **עֲרָבִים'[43] וְסִיֵּם בְּ'יוֹצֵר אוֹר' - יָצָא. וּבָעֶרֶב פָּתַח**
6 **בְּ'מַעֲרִיב עֲרָבִים' וְסִיֵּם בְּ'יוֹצֵר אוֹר' - לֹא יָצָא. פָּתַח**
7 **בְּ'יוֹצֵר אוֹר' וְסִיֵּם בְּ'מַעֲרִיב עֲרָבִים' - יָצָא; שֶׁכָּל**
8 **הַבְּרָכוֹת הוֹלְכוֹת אַחַר חֲתִימָתָן[44].**

41) ברכות יב, ע"א. 42) שבמקום "יוצר המאורות", חתם בברכת "המעריב ערבים". 43) במקום "יוצר אור". 44) שם.

9 **ט. אֵי־זֶהוּ זְמַן קְרִיאַת־שְׁמַע בַּלַּיְלָה? מִצְוָתָהּ מִשְּׁעַת**
10 **יְצִיאַת הַכּוֹכָבִים[45] עַד חֲצִי הַלַּיְלָה. וְאִם עָבַר וְאֵחַר**
11 **וְקָרָא עַד שֶׁלֹּא עָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר[46] - יָצָא יְדֵי**
12 **חוֹבָתוֹ[47]; שֶׁלֹּא אָמְרוּ[48] עַד חֲצוֹת, אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְחִיק**
13 **אָדָם מִן הַפִּשְׁיעָה[49].**

45) שמאז מתחיל זמן שכיבה, והתורה אמרה "ובשכבך". 46) הוא האור הנוצץ בפאת מזרח קודם עלות השמש, בכדי שעה וחומש שעה (מלשון רבינו בפירושו למשנה ברכות פ"א, מ"א). 47) שמן התורה, כל הלילה הוא זמן קריאת שמע, שהרי נאמר: "בשכבך", כל זמן שבני אדם שוכבים - והוא כל הלילה. 48) החכמים. 49) העבירה, (ברכות פ"א, מ"א). כמו ששנינו: "חכמים עשו סייג לדבריהם, כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב, ואומר: אלך לביתי, ואוכל קמעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא קריאת־שמע ואתפלל, וחוטפתו שינה, ונמצא ישן כל הלילה. אבל אדם בא מן השדה בערב - נכנס לבית הכנסת - אם רגיל לקרות - קורא... וקורא קריאת־שמע ומתפלל. ואוכל פתו ומברך" (ברכות ד:). וזוהי ה'פשיעה' שכתב רבינו, שבזמן שאדם אוכל ושותה לפני קריאת־שמע, הרי הוא בא לידי שינה ונמצא מבטל מצות קריאת־שמע, לפיכך יהיה זהיר לקרותה קודם שיאכל, מיד אחר צאת הכוכבים (כסף־משנה).

14 **י. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית אַחַר שֶׁעָלָה**
15 **עַמּוּד הַשַּׁחַר, קֻדֶּם הָנֵץ[50] הַחַמָּה - לֹא יָצָא יְדֵי**
16 **חוֹבָתוֹ; אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה אָנוּס, כְּגוֹן שֶׁפּוֹר[51] אוֹ**
17 **חוֹלֶה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְאָנוּס שֶׁקָּרָא בְּעֵת זֶה אֵינוֹ אוֹמֵר**
18 **'הַשְׁכִּיבֵנוּ'[52].**

50) מלשון הנצו הרימונים (שיר השירים ו, יא). והיא השעה שהשמש מתחילה לזרוח בראשי ההרים (רבינו יונה). 51) ונרדם לאחר עמוד השחר; אבל אם עבר ואיחר במזיד - לא יצא ידי חובתו (ברכות ט.). והטעם שיש לחלק בין מזיד לאונס, הוא: שהתורה אמרה "ובשכבך" - בשעה שדרך בני אדם שוכבים, ומסרה הדבר לחכמים שיפרשו עד אימתי הוא זמן שכיבה. והם פירשו שעיקר זמן שכיבה הוא עד שיעלה עמוד השחר. ולפיכך אפילו מי שאיחר במזיד ולא קראה עד חצות, יכול לקראה עד שיעלה עמוד השחר, ולפי שיש אנשים השוכבים גם אחר עלות השחר קודם הנץ החמה, אמרו שעדיין זמן קריאה הוא לגבי אנוסים, אבל לא לגבי מזידים (כסף־משנה). 52) שאין עתה תחילת זמן שכיבה אלא סוף זמן שכיבה (שם, וברש"י).

19 **יא. וְאֵי־זֶה הוּא זְמַנָּהּ בַּיּוֹם? מִצְוָתָהּ שֶׁיַּתְחִיל**
20 **לִקְרוֹת קֻדֶּם הָנֵץ הַחַמָּה[53], כְּדֵי שֶׁיִּגְמֹר לִקְרוֹת וּלְבָרֵךְ**
21 **בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה[54] עִם הָנֵץ הַחַמָּה[55]. וְשָׁעוּר זֶה[56] -**
22 **כְּמוֹ [עֲשׂוֹר] שָׁעָה[57] קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ[58]. וְאִם**
23 **אַחַר וְקָרָא קְרִיאַת־שְׁמַע אַחַר שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ - יָצָא**
24 **יְדֵי חוֹבָתוֹ, שֶׁעוֹנָתָהּ עַד סוֹף שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם[59] לְמִי**
25 **שֶׁעָבַר וְאֵחַר[60].**

53) אחרי עלות השחר. 54) של קריאת־שמע המסיימת ב"גאל ישראל". 55) התחלת יציאת השמש, וכדברי הגמרא (ברכות ט:): "ותיקין (בעלי מדות טובות ומחבבי מצוה) היו גומרים אותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל ביום", (שזמן הנץ החמה לדברי־

הכל יום הוא) - וזהו מנהג ותיקין הידוע. 56) של תחילת נץ החמה. 57) שהוא כשש דקות. 58) גוף השמש כולו הנראה על כל פני הארץ, בעוד שעם הנץ החמה, "היא מטפטפת (זורחת) על ראשי ההרים" (כלשון הירושלמי ברכות פ"א, ה"ה). וכדאי להעיר שגירסת דפוס שוינצינו היא "כמו שיעור שעה קודם שתעלה השמש". והרמ"א ב'טור' או"ח סימן נח, תומך בגירסא זו ואומר: שכל היודע מעט בחכמת התכונה יודע, ששיעור הנץ החמה שהוא תחילת זריחת השמש עד שיעלה כל גוף השמש הוא כשיעור שעה מלאה". 59) (ברכות ט:) "שכן דרך מלכים לעמוד בשלוש שעות", והרי זה בכלל "ובקומך", שהוא זמן קריאת־שמע של שחרית. ושיעור שלש שעות הוא רבע היום, כדברי רבינו בפירושו למשנה (ברכות פ"א, מ"ג): "ודע כי כל השעות הנזכרות בכל, הן השעות הזמניות". וענין ה'זמניות' הן השעות שיש מהן י"ב שעות ביום, וי"ב שעות בלילה. ומה שאמר "עד שלש שעות" כאילו אמר עד כלות רביע היום, בין שיהיה יום תקופת תמוז, בין שיהיה יום תקופת טבת. 60) אבל לכתחילה - מצוה לקרות כמנהג ותיקין האמור לעיל.

יב. מִי שֶׁהִקְדִּים וְקָרָא קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית אַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִשְׁלִים קֹדֶם שֶׁתָּנֵץ הַחַמָּה - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[61]. וּבְשָׁעַת הַדְּחַק, כְּגוֹן שֶׁהָיָה מַשְׂכִּים לָצֵאת לַדֶּרֶךְ[62] - קוֹרֵא לְכַתְּחִלָּה מִשֶּׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר[63].

61) ברכות ה: , הואיל ויש אנשים הקמים משנתם בזמן זה, הרי זה ג"כ נקרא: "ובקומך". 62) וחושש שלא יוכל לכוין לבו שם בקריאת־שמע. 63) שם. וכתב הרב מנוח, שכן הדין אם יש בעיר קבורת המת, או ברית מילה, וכן ביום הערבה (הושענא רבה) שמרבים בו בתחנונים, יכולים לקרותה מיד אחר עמוד השחר.

יג. הַקּוֹרֵא אַחַר שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, אֲפִלּוּ הָיָה אָנוּס - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת קְרִיאַת־שְׁמַע בְּעוֹנָתוֹ[64], אֶלָּא חֶרֵי הוּא כְּקוֹרֵא בַּתּוֹרָה[65]. וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ כָּל הַיּוֹם, אֲפִלּוּ אַחַר וְקָרָא אַחַר שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת[66].

64) בזמנה. 65) שהרי אינו גרוע משאר כל אדם הקורא פרשה בתורה, אלא שגדול שכר הקורא קריאת־שמע בעונתה יותר מהעוסק בתורה (ברכות י:). 66) (שם), והכסף־משנה מקשה: למה לא יהיה זמן קריאת־שמע של שחרית כל היום, ונאמר שמשמעות לשון התורה "ובקומך" כל זמן שבני אדם קמים, דהיינו כל היום, כמו שזמן קריאת־שמע של ערבית הוא כל הלילה, מפני שאנו מפרשים מלת "ובשכבך" כל זמן שבני אדם שוכבים על מיטתם, והוא כל הלילה? ויפה תירץ ה'טורי זהב' בשולחן־ערוך או"ח (סימן נ"ח ס"ק ד), שדוקא בשכיבה אנו אומרים בשעה שבני אדם שוכבים, והוא כל הלילה. שהרי כל זמן ששוכב לא ישתנה שם "שכיבה"; לא כן ב"קימה" שמשתנה שם קימה לישיבה והילוך, ואין נקראת קימה, אלא כשקם ממיטתו והוא בתחילת היום.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) כוונת קריאת שמע עד היכן היא מעכבת; הפועלים אם מבטלים מלאכתם לקריאת שמע; שצריך לדקדק באותיותיה וכיצד ידקדק; למי מותר לומר שלום בין הפרקים.

א. הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא כִּוֵּן לִבּוֹ בְּפָסוּק רִאשׁוֹן שֶׁהוּא 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל' - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[2]; וְהַשּׁאֵר, אִם לֹא כִּוֵּן לִבּוֹ - יָצָא. אֲפִלּוּ הָיָה קוֹרֵא בַּתּוֹרָה כְּדַרְכּוֹ[3] אוֹ מַגִּיהַּ[4] אֶת הַפָּרָשִׁיּוֹת הָאֵלּוּ בְּעוֹנַת קְרִיאָה - יָצָא[5]; וְהוּא[6] שֶׁכִּוֵּן לִבּוֹ בְּפָסוּק רִאשׁוֹן.

2) ברכות יג: , שהפסוק הראשון מדבר ביחוד ה', והוא עיקר קבלת מלכות שמים, ולפיכך צריך כוונת הלב. 3) לשם לימוד בעלמא. 4) בודק את הספר לראות אם יש בו טעות, שאפילו לקריאה אינו מתכוין. 5) שם, יג. 6) ובלבד.

ב. כָּל אָדָם קוֹרִין כְּדַרְכָּן[7] - בֵּין עוֹמְדִין, בֵּין מְהַלְּכִין, בֵּין שׁוֹכְבִין[8], בֵּין רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְהֵמָה[9]. וְאָסוּר לְקָרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע וְהוּא מוּטָל וּפָנָיו טוּחוֹת[10] בַּקַּרְקַע[11], אוֹ מֻשְׁלָךְ עַל גַּבּוֹ וּפָנָיו לְמַעְלָה. אֲבָל קוֹרֵא הוּא וְהוּא שׁוֹכֵב עַל צִדּוֹ. וְאִם הָיָה בַּעַל בָּשָׂר הַרְבֵּה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְהַפֵּךְ עַל צִדּוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה חוֹלֶה - נוֹטֶה מְעַט לְצִדּוֹ וְקוֹרֵא[12].

7) כי דברי התורה "ובשכבך ובקומך" אינם מכוונים למצב של שכיבה או עמידה אלא לזמן שכיבה וקימה, כלומר: בערב ובבוקר (ברכות י:). ואלה שיושבים ומתפללים, וכשמגיעים לקריאת־שמע הם קמים, ומתכוונים להחמיר על עצמם לקבל מלכות שמים בעמידה - טעות היא בידם, שהרי בפירוש אמרו בית־הלל (שם) "כל אדם קורא כדרכו" (הגהות מיימוניות בשם רש"י, וכן בשו"ע או"ח סימן סג, סעיף ב'). 8) על צדם, כמבואר בסמוך. 9) ברכות ל.: "היה רוכב על החמור והגיע זמן תפילה... ישב במקומו ויתפלל". ואם בתפילה שכולה צריכה כוונה – כך, בקריאת־שמע שאין בה צורך כוונה, אלא בפסוק הראשון בלבד – על־אחת־כמה־וכמה (קובץ). והכסף־משנה מציין מקורו בקידושין (לג:). 10) דבוקות, כלומר: שפניו כלפי הקרקע. 11) ברכות יג:, כי אסור לקבל מלכות שמים דרך שררה וגאוה. ושכיבה זו נקראת בלשון הגמרא "פרקדן". 12) שם.

ג. מִי שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עַל רַגְלָיו - עוֹמֵד בְּפָסוּק רִאשׁוֹן[13], וְהַשְּׁאָר קוֹרֵא וְהוּא מְהַלֵּךְ. הָיָה יָשֵׁן[14] - מְצַעֲרִין אוֹתוֹ וּמְעִירִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּקְרָא פָּסוּק רִאשׁוֹן[15]. וּמִכָּאן וְאֵילָךְ אִם אֲנַסָתּוּ שֵׁנָה, אֵין מְצַעֲרִין אוֹתוֹ[16].

13) לפי שאינו מיושב בדעתו כל־כך כשהוא מהלך, ואינו יכול לכוין כראוי (ירושלמי ברכות פ"ב, ה"א), ובמדרש תנחומא (לך, אות א) אמרו: "אסור לקבל עליו מלכות שמים כשהוא מהלך, אלא יעמוד במקום אחד, ויכוין לבו לשמים באימה וביראה ברתת ובזיע, ביחוד ה', ויקרא שמע

ישראל... ואחר־כך ברוך שם כבוד וכו', וכשמתחיל "ואהבת" - רצה מהלך, רצה עומד". 14) מנמנם, אף־על־פי שאינו ישן ממש. 15) בכוונה. 16) אלא קורא כשהוא מנמנם, ואף־על־פי שאינו מכוין בה כראוי (ברכות יג:).

1 **ד. מִי שֶׁהָיָה עוֹסֵק בִּמְלָאכָה - מַפְסִיק עַד שֶׁיִּקְרָא**
2 **פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה כֻּלָּהּ[17]. וְכֵן הָאֻמָּנִין[18] בְּטֶלִין**
3 **מִמְּלַאכְתָּן בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהֵא קְרִיאָתָן**
4 **עֲרַאי; וְהַשּׁוֹאֵר - קוֹרֵא הוּא[19] כְּדַרְכּוֹ וְעוֹסֵק**
5 **בִּמְלַאכְתּוֹ. אֲפִלּוּ הָיָה עוֹמֵד בְּרֹאשׁ הָאִילָן אוֹ בְּרֹאשׁ**
6 **הַכֹּתֶל[20] - קוֹרֵא בִּמְקוֹמוֹ וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ[21].**

17) (שם טז.), ואף־על־פי שאין כל הפרשה צריכה כוונה אלא פסוק ראשון בלבד, בכל זאת כדי שלא תהא קריאתו נראית כ"קריאת עראי" הצריכוהו החכמים להפסיק ממלאכתו ולקרוא. (כסף־משנה בשם הרי"ף). 18) פועלים העוסקים במלאכת אחרים, אע"פ שיש בקריאתם משום ביטול מלאכה, והם משועבדים למלאכת בעליהם. 19) אפילו זה שעוסק במלאכת עצמו. 20) ואין דעתו מיושבת עליו כל־כך, שהרי מפחד הוא שמא יפול. 21) ולא הטריחוהו החכמים לירד למטה ולקרוא (שם). וכתב הרב מנוח: "בעל הבית שאינו עוסק במלאכה, אלא עומד על פועליו לזרום בעבודה - יורד למטה וקורא".

7 **ה. הָיָה עוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וְהִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת־**
8 **שְׁמַע - פּוֹסֵק וְקוֹרֵא[22] וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. הָיָה**
9 **עוֹסֵק בְּצָרְכֵי רַבִּים - לֹא יִפְסֹק[23], אֶלָּא יִגְמֹר עִסְקֵיהֶן**
10 **וְיִקְרָא, אִם נִשְׁאַר עֵת לִקְרוֹת[24].**

22) (שבת יא.), שקריאת־שמע יש לה זמן קבוע, וקודמת לתלמוד תורה שאין לה זמן קבוע, אלא כל היום מצוותה היא, וכן אמרו (ברכות י:): "גדול הקורא קריאת־שמע בעונתה, יותר מהעוסק בתורה". 23) שהרי עוסק במצוה הוא, ופטור מקריאת־שמע, וכן אמרו (ברכות יא.) על הפסוק: "ובלכתך בדרך" בלכת שלך (הפרטית) אתה חייב לקרות שמע ולא בלכתך בדרך מצוה (לחם־משנה). הרבה נתלבטו מפרשי הרמב"ם למצוא מקור ישיר להלכה זו, ויפה הראה הגאון ר' אליהו דוד רבינוביץ תאומים (אדר"ת), שהדברים מפורשים בתוספתא (ברכות פ"א): "מעשה ברבי עקיבא ורבי אליעזר, והגיע זמן קריאת־שמע ולא קראו מפני שעסוקים בצרכי ציבור היו" וכו'. 24) משמע שאפילו יעבור זמן קריאת־שמע בעודו עוסק בצרכי ציבור, לא יפסיק (כסף־משנה).

11 **ו. הָיָה עוֹסֵק בַּאֲכִילָה[25], אוֹ שֶׁהָיָה בְּמֶרְחָץ, אוֹ**
12 **שֶׁהָיָה עוֹסֵק בְּתִסְפֹּרֶת[26], אוֹ שֶׁהָיָה מְהַפֵּךְ בְּעוּרוֹת[27],**
13 **אוֹ שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בְּדִין[28] - גּוֹמֵר, וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא**
14 **קְרִיאַת־שְׁמַע[29]. וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא שֶׁמָּא יַעֲבֹר זְמַן**
15 **קְרִיאָה וּפָסַק וְקָרָא - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[30].**

25) שהתחיל באכילתו בהיתר, קודם זמן קריאת־שמע. 26) בגילוח שערו. 27) לבדוק אם עובדו כתיקונם. 28) דיינים היושבים בדין. 29) הואיל ועדיין יש שהות לקרוא, אינו מחוייב להפסיק (סוכה לח.). וטעם הדבר שבאכילה, רחיצה ותספורת וכו' אינו פוסק, ואילו בדברי תורה הוא פוסק וקורא? (לעיל ה"ד) - משום שהמפסיק מתלמוד תורה לקריאת־שמע אין הפסקו הפסק גמור, שגם קריאת־שמע בכלל תלמוד תורה היא; אבל העוסק באכילה וכיוצא בה, והוא יפסיק מאכילה לקריאת־שמע, הרי זה הפסק ממש (כסף־משנה). 30) סוכה, שם.

16 **ז. מִי שֶׁיָּרַד לִטְבֹּל[31] - אִם יָכוֹל לַעֲלוֹת וּלְהִתְפַּשּׁוֹת**
17 **קֹדֶם שֶׁתָּגִּיעַ הַחַמָּה[32], יַעֲלֶה וְיִתְפַּשֵּׁט וְיִקְרָא. וְאִם הָיָה**
18 **מִתְיָרֵא שֶׁמָּא תָּגִּיעַ הַחַמָּה קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא - יִתְפַּשֵּׁט**
19 **בַּמַּיִם שֶׁהוּא עוֹמֵד בָּהֶן וְיִקְרָא. וְלֹא יִתְפַּשֵּׁט, לֹא**
20 **בְּמַיִם הָרָעִים שֶׁרֵיחָן[33] רַע, וְלֹא בְּמֵי הַמִּשְׁרָה[34], וְלֹא**
21 **בְּמַיִם צְלוּלִים[35], מִפְּנֵי שֶׁעֲרָוָתוֹ נִרְאֵית בָּהֶן[36]. אֲבָל**
22 **מִתְפַּשֵּׁט הוּא בַּמַּיִם עֲכוּרִין[37], שֶׁאֵין רֵיחָן רַע, וְקוֹרֵא**
23 **בְּמְקוֹמוֹ.**

31) מטומאתו. 32) שהוא זמן קריאת שמע־של ותיקין (ראה לעיל פ"א הי"א ובביאורנו). 33) שאסור לקרוא דברי תורה במקום שיש ריח רע משום בזיון, וחכמינו (ברכות כד:) קראו על העושה כן את הפסוק: "כי דבר ה' בזה". 34) מים ששורים בהם פשתן וקנבוס וריחם רע. 35) זכים ושקופים. 36) והתורה אמרה "ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך" (דברים כג, טו). 37) שאינם צלולים (ברכות כה:).

24 **ח. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע, לֹא יְרַמֵּז[38] בְּעֵינָיו וְלֹא**
25 **יְקָרֵץ בְּשָׂפָתָיו, וְלֹא יֵרָאֶה בְּאֶצְבְּעוֹתָיו[39], כְּדֵי שֶׁלֹּא**
26 **תְּהֶיה קְרִיאָתוֹ עֲרַאי. וְאִם עָשָׂה כֵּן - אַף־עַל־פִּי**
27 **שֶׁיָּצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה[40]. וְצָרִיךְ לְהַשְׁמִיעַ[41]**
28 **לְאָזְנוֹ כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא. וְאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ - יָצָא.**
29 **וְצָרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתָיו; וְאִם לֹא דִּקְדֵּק - יָצָא[42].**

38) רמז שהוא לצורך דבר אחר שלא מענין הקריאה. 39) יומא יט: , "וכולן לשון אחת הן, אלא שזה נופל על העינים, וזה נופל על האצבעות, שנאמר (משלי ו, יג): קורץ בעיניו מולל ברגליו, מורה באצבעותיו" (לשון רש"י שם). 40) ועל העושה כן, עליו הכתוב אומר (ישעיה מג, כב): "ולא אותי קראת יעקב", כלומר: אינך מכוין בקריאתך אלי, והכתוב אומר "ודברת בם" עשה אותם קבע (תדירי ולא מקרי) ואל תעשם ארעי (מקרי וטפל) (יומא, שם). 41) שיחתוך קריאתו בשפתיו, לא שיקרא בלבו (כסף־משנה), משום שנאמר "שמע ישראל" - השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך (ברכות טו.). 42) ברכות טו: .

30 **ט. כֵּיצַד יְדַקְדֵּק? יִשְׁמֹר שֶׁלֹּא יְרַפֶּה הֶחָזָק[43], וְלֹא**
31 **יְחַזֵּק הָרָפֶה[44]; וְלֹא יָנִיחַ הַנָּח[45], וְלֹא יָנִיד הַנָּח[46].**
32 **לְפִיכָךְ[47] צָרִיךְ לִתֵּן רֶוַח בֵּין הַדְּבֵקִים, בֵּין כָּל שְׁתֵּי**
33 **אוֹתִיּוֹת הַדּוֹמוֹת, שֶׁאַחַת מֵהֶן סוֹף תֵּבָה וְהָאַחֶרֶת**
34 **תְּחִלַּת תֵּבָה הַסְּמוּכָה לָהּ; כְּגוֹן 'בְּכָל לְבָבְךָ' - קוֹרֵא**
35 **"בְּכָל" וְשׁוֹהֶה, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא "לְבָבְךָ"; וְכֵן**
36 **'וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה'; 'הַכָּנָף פְּתִיל'[48]. וְצָרִיךְ לְבָאֵר זַי"ן**

שֶׁל ׳תִּזָּכְרוּ׳[49]. וְצָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ בְּדָלֶ"ת שֶׁל ׳אֶחָד׳, כְּדֵי שֶׁיִּמְלְיכֵהוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבְאַרְבַּע רוּחוֹת[50]. וְצָרִיךְ שֶׁלֹּא יַחֲטֹף בְּחֵי"ת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהֵא כְּאוֹמֵר "אִי חַד"[51].

43) הדגוש. שלא יבטא את האות הדגושה כרפויה, כגון: "ב"שדך במקום "ב"שדך. 44) ב"ב"יתך במקום ב"ב"יתך. 45) שלא יבטא שוא־נע כשהוא נח, כגון: לְבָבְ־ךָ במקום לְבָ־בְךָ. 46) שוא־נח כשוא־נע, כגון: וְאָהַ־בְתָּ במקום וְאָהַבְ־תָּ. והמדקדק ר' אליהו בחור נתן סימן לשוא־נע: א' ב' ג' ד' ה', כלומר: השוא הוא נע בחמשה אופנים אלה: א - באות הראשונה שבמילה: שְׁלמה, דְּבָרים. ב - שני שוּאים רצופים באמצע המילה, כגון: מִשְׁפָּטֵי, בְּשָׁכְבְּךָ, השוא השני הוא נע. ג - גדולה, אחרי תנועה גדולה, כגון: שׁוֹמְרִים, כָּתְבָה. ד - אות דגושה, יְדַבְּרוּ, הַבְּרָכָה. ה - הדומות, שתי אותיות דומות, כגון: רִנָּנת, קְלָלַת; וזולת אלה, השוא הוא נח. וב"מגן אברהם" (או"ח ס"א ס"ק יג) נתן סימן לתנועה גדולה "פִּיתּוּחֵי חוֹתָם" כל אלה הנקודות הן גדולות, והיתר הן קטנות. ולדעת מפרשים אחרים (מגדל עוז, ועוד) הכוונה בדברי רבינו "נח ונד" **על כל אות** נחה שלא יניעה וכן להיפך, כגון: "בכל לבבך" הלמ"ד של "בכל" היא נחה, שכן היא בסוף המילה, והלמ"ד של "לבבך" היא נדה, ואם יניע את הלמ"ד של "בכל" הרי הוא מבליעה בלמ"ד של "לבבך", ויראה כאומר "בכה לבבך", וכן להיפך. 47) הואיל וצריך לדקדק באותיותיה, ולהבחין בין נע לנח. 48) ברכות טו: . וסמכו חז"ל על הפסוק: "ולמדתם" שיהא למודך תם, שיתן ריוח בין הדבקים. וב'טור' (או"ח סא) הוסיף: שצריך ליתן ריוח בין "וחרה אף" שלא יהא נראה כקורא "וחרף". וכן צריך להקפיד להפסיק בכל מילה המתחילה באל"ף הבאה אחרי מילה המסיימת במ"ם, כגון: "ולמדתם אותם" שלא יהא נראה כקורא "מותם", וכן "ושמתם את" "וראיתם אותם", ועוד. 49) ירושלמי ברכות פ"ב, ה"ד. שלא יהא נראה כקורא "תשכרו" שתעבדו את ה' על־מנת לקבל פרס ושכר, בניגוד לדברי חכמינו באבות (פ"א, מ"ג). 50) ברכות יג: , כל המאריך באחד, מאריכים לו ימיו ושנותיו. 51) שאם הוא מקצר בחי"ת ומאריך באל"ף, הרי הוא כאומר "אי־חד" כלומר אינו חד אלא שנים; ואם הוא חוטף גם באל"ף, הרי אינו אומר שום מילה שהיא (כסף־משנה).

י. קוֹרֵא אָדָם אֶת ׳שְׁמַע׳ בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁיִּהְיֶה מְבִינָהּ[52]. וְהַקּוֹרֵא בְּכָל לָשׁוֹן, צָרִיךְ לְהַזְהִיר מִדִּבְרֵי שִׁבּוּשׁ שֶׁבְּאוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן; וּמְדַקְדֵּק בְּאוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן[53] כְּמוֹ שֶׁמְּדַקְדֵּק בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

52) ברכות יג., שנאמר "שמע" בכל לשון שאתה שומע. 53) שישתמש בביטויים אמיתיים ונכונים, שיתאימו לתוכן "קריאת שמע" בעברית, ולא ישתמש בביטויים שאינם הולמים את המשמעות הנכונה של תוכן "קריאת שמע" (כסף־משנה).

יא. הַקּוֹרֵא לְמַפְרֵעַ[54] - לֹא יָצָא[55]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסֵדֶר הַפְּסוּקִים; אֲבָל אִם הִקְדִּים פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה - חוֹזֵר לְפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה, שֶׁהוּא ׳וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ׳[69].

54) בסדר הפוך, שמקדים לקרוא הפסוק המאוחר למוקדם. 55) ברכות טו, ע"א. 56) שלכתחילה צריך להקדים "שמע" שיש בו קבלת מלכות שמים, ל"והיה אם שמוע" שיש בו קבלת המצוות, וכמבואר לעיל (פ"א, ה"ב). 57) שגם לפי מקומן בתורה הן רחוקות זו מזו, ואינן סדורות כפי סדר קריאתנו, שהרי פרשת "ציצית" קודמת בתורה לכולן, ובסדר קריאתנו היא האחרונה. 58) (ברכות לג:) שנראה כמקבל עליו שתי מלכיות, וכאילו שתי רשויות הן. ברם הכופל פסוק שלם, אינו אלא מגונה, אבל אין משתקין אותו; שאין זה דומה למקבל עליו שתי מלכויות אלא למתלוצץ בעלמא (ע"פ רש"י שם). ובירושלמי (ברכות פ"ה, ה"ג) אמרו: "אין הדברים הללו אמורים אלא בציבור, אבל ביחיד - תחנונים הם". והכסף־משנה מעיר: "אע"פ שקורא פסוק וכופלו - הרי זה מגונה", בכל זאת עדיף יותר לכוין לבו ולקיים מצות קריאת־שמע כתיקונה ולכפול אותה אם לא כיון בפעם הראשונה, ולא איכפת לנו אם יקרא "מגונה". ומה שאנו אומרים "ה' הוא האלהים" שבע פעמים ביום הכיפורים וביום הערבה (הושענא רבה) מנהג כשר הוא, שמשבחים את ה', שדר למעלה משבעה רקיעים, וגם במקרא (מלכים־א, יח, לט) נכפל פסוק זה פעמיים (תוספות ברכות לד, ושו"ע או"ח סימן סא, סעיף יב).

יב. קָרְאָהּ סְרוּגִין[59] - יָצָא; אֲפִלּוּ שָׁהָה בֵּין סְרוּג לְסְרוּג כְּדֵי לִגְמֹר אֶת כֻּלָּהּ[60], יָצָא; וְהוּא שֶׁיִּקְרָא עַל הַסֵּדֶר. קְרָאָהּ מְתֻנְמֶנֶם, וְהוּא מִי שֶׁאֵינוֹ עֵר וְלֹא נִרְדָּם בְּשֵׁנָה - יָצָא[61]; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה עֵר בְּפָסוּק רִאשׁוֹן[62].

59) בהפסקות הפסקות, כלומר: קורא מעט ושוהה, וחוזר וקורא מעט ושוהה (רע"ב, מגילה פ"ב, מ"ב). 60) ברכות כד: ר"ה לד: . 61) ברכות יג: 62) כדי שיקראנו בכוונה, וכמבואר לעיל (ה"ג).

יג. סָפֵק קָרָא קְרִיאַת־שְׁמַע סָפֵק לֹא קָרָא - חוֹזֵר וְקוֹרֵא[63], וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ[64]. אֲבָל אִם יָדַע שֶׁקָּרָא, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם בֵּרַךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ אוֹ לֹא בֵּרַךְ - אֵינוֹ חוֹזֵר[65] וּמְבָרֵךְ. קָרָא וְטָעָה[66] - יַחֲזוֹר לַמָּקוֹם שֶׁטָּעָה[67]. נֶעְלַם מִמֶּנּוּ בֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי־זוֹ פָּרָשָׁה הִשְׁלִים וְאֵי־זוֹ צָרִיךְ לְהַתְחִיל[68] - חוֹזֵר לְפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה, שֶׁהוּא ׳וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ׳[69].

63) ברכות כא. מפני שמצות קריאת־שמע מן התורה היא. לפיכך עליו לחזור ולקרוא לצאת מידי הספק. 64) אע"פ שהברכות עצמן אינן אלא מדברי סופרים, בכל זאת חוזר ומברך, כי כך היתה תקנת החכמים מתחילה, שכל שחייב

לקרוא את שמע, קוראה עם ברכותיה (תשובת הרשב"א סימן ש"ך, הובאה בכסף־משנה). 65) כי הברכות אינן אלא מדברי סופרים ואין חוזרים ומברכים מספק בדבר שאינו מן התורה (ראה לקמן הל' ברכות פ"ח, הי"ב). 66) שדילג על פסוק אחד, או אפילו על מילה אחת. 67) ויגמור ויקרא על הסדר, שאם לא יקרא הלאה, הרי זה כקורא למפרע, שלא יצא. 68) שיודע שהתחיל לקרוא את שמע, ומוצא עצמו במקום הספק, ואינו יודע מה הספיק כבר להשלים, ומה עדיין לא קרא. 69) כי ההפסק הראשון בקריאת־שמע הוא בין "לעולם ועד" הנמשך לפסוק "שמע", שענינו קבלת מלכות שמים, ובין "ואהבת" שהוא ענין חדש (ברכות טז, וראה ב"י או"ח סי' סד).

1 **יד. טָעָה בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהֵיכָן פָּסַק -**
2 **חוֹזֵר לְרֹאשׁ הַפֶּרֶק[70]. הָיָה קוֹרֵא 'וּכְתַבְתָּם', וְאֵינוֹ**
3 **יוֹדֵעַ אִם הוּא בְּ'וּכְתַבְתָּם' שֶׁל 'שְׁמַע' אוֹ בְּ'וּכְתַבְתָּם'**
4 **שֶׁבְּ'וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ' - חוֹזֵר לְ'וּכְתַבְתָּם' שֶׁל 'שְׁמַע'.**
5 **וְאִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אֵחַר שֶׁקָּרָא 'לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם' -**
6 **אֵינוֹ חוֹזֵר, שֶׁעַל הֶרְגֵּל לְשׁוֹנוֹ הוּא הוֹלֵךְ[71].**

70) שם. ודוקא שאינו יודע אם קרא איזה פסוק מהפרק; אבל אם ברי לו שקרא פסוק אחד או שנים, ואח"כ טעה ודילג איזה פסוק - אינו צריך להתחיל אלא ממקום שדילג בלבד (כסף־משנה). 71) ברכות, שם. אבל בין "וקשרתם" של "שמע", לבין "וקשרתם" של "והיה אם שמוע", אי אפשר לו להסתפק, שהראשון בקמ"ץ וקשרתָם, והשני בסגו"ל וקשרתֶם (ט"ז או"ח סימן ס"ד בשם מהר"ל מפראג).

7 **טו. הָיָה קוֹרֵא וּפָגַע בַּאֲחֵרִים, אוֹ פָּגְעוּ בּוֹ אֲחֵרִים**
8 **- אִם הָיָה בֵּין פֶּרֶק לְפֶרֶק, פּוֹסֵק, וּמַתְחִיל וְשׁוֹאֵל**
9 **שָׁלוֹם[72] מִי שֶׁהוּא חַיָּב בְּכִבּוּדוֹ; כְּגוֹן שֶׁפָּגַע בְּאָבִיו**
10 **אוֹ רַבּוֹ אוֹ מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה; וּמֵשִׁיב**
11 **שָׁלוֹם לְכָל אָדָם שֶׁנָּתַן לוֹ שָׁלוֹם[73].**

72) מקדים לשאול בשלומם, ואין צריך לומר שמותר לו להשיב אם הם הקדימו לומר לו שלום. 73) אבל להתחיל בשאילת שלום - אסור לו (ברכות יג:).

12 **טז. הָיָה קוֹרֵא בְּאֶמְצַע הַפָּרָשָׁה - אֵינוֹ פוֹסֵק**
13 **וּמַתְחִיל לִשְׁאֹל אֶלָּא בַּשָּׁלוֹם מִי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא**
14 **מִמֶּנּוּ[74], כְּגוֹן מֶלֶךְ אוֹ אָנָס[75] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אֲבָל מִי**
15 **שֶׁהוּא חַיָּב בְּכִבּוּדוֹ, כְּגוֹן אָבִיו אוֹ רַבּוֹ - אִם נָתַן לוֹ**
16 **שָׁלוֹם תְּחִלָּה, פּוֹסֵק וּמֵשִׁיב לוֹ שָׁלוֹם.**

74) שם. ואפילו באמצע הפסוק, חוץ מפסוק ראשון שבקריאת־שמע שאינו מפסיק, אם לא מפני הסכנה (ירושלמי ברכות פ"ב, ה"א). ובנוגע לקדושה ולברכו, הסכימו הפוסקים, שמותר לו להפסיק אפילו באמצע הפסוק, שהרי אין זה גרוע ממה שמפסיק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד (שו"ע או"ח סימן סו סעיף ג). וכדאי להעיר שרבינו בתשובותיו, אומר: "אין ראוי להפסיק ביניהם בשום דבר, אפי' באחת הברכות - לפי שהוא עוסק במצוה, ולמה יפסיק ממנה בעד מצוה אחרת" (תשו' הרמב"ם הוצ' פריימן סי' לא). 75) חמסן. ולא רק שמתיירא שיהרגנו, אלא אפי' מתיירא שיצערנו, מותר לו להפסיק (כסף־משנה).

17 **יז. וְאֵלּוּ הֵן בֵּין הַפְּרָקִים: בֵּין בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה**
18 **לְשֵׁנִיָּה[76]; בֵּין שְׁנִיָּה לְ'שְׁמַע'; בֵּין 'שְׁמַע' לְ'וְהָיָה אִם**
19 **שָׁמוֹעַ'; בֵּין 'וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ' לְ'וַיֹּאמֶר'. בֵּין הַפְּרָקִים**
20 **הָאֵלּוּ, שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכָּבוֹד, וּמֵשִׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם.**
21 **אֲבָל בֵּין 'וַיֹּאמֶר' לְ'אֱמֶת וְיַצִּיב' - חֲרֵי זֶה כְּאֶמְצַע**
22 **הַפֶּרֶק, וְלֹא יַפְסִיק[77] אֶלָּא לְשָׁאֹל מִפְּנֵי הַיִּרְאָה**
23 **וּלְהָשִׁיב מִפְּנֵי הַכָּבוֹד.**

76) בין "יוצר המאורות" ל"אהבת עולם". ראה במוספנו "תשובות רבינו". 77) שכן כתוב (ירמיה י, י) וה' אלהים אמת, לפיכך אין מפסיקים בין סוף פרשת ויאמר: "אני ה' אלהיכם" לאמת ויציב (ברכות יד:).

יום ש"ק י"א מרחשון ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) המקומות שאין קוראים בהם; אם נזדמן לו להפריש חבירו מדבר האסור בבית המרחץ כיצד מפרישו; כנגד איזה ערווה אסור לקרות.

24 **א. הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע, רוֹחֵץ יָדָיו[2] בְּמַיִם קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא.**
25 **הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאָתָהּ, וְלֹא מָצָא מַיִם קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא -**
26 **לֹא יְאַחֵר קְרִיאָתָהּ וְיֵלֵךְ לְבַקֵּשׁ מַיִם, אֶלָּא מְקַנֵּחַ יָדָיו**
27 **בְּעָפָר אוֹ בִּצְרוֹר[3] אוֹ בְּקוֹרָה[4] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן וְקוֹרֵא[5].**

2) ברכות טו.) אף על פי שאין ידיו מלוכלכות - מצוה עליו לרחצן, שכן ידיים עסקניות הן, ושמא נגעו במקומות המכוסים בגוף, או בדבר מזוהם; וחז"ל סמכו רחיצה זו על הפסוק: ארחץ בנקיון כפי, ואסובבה את מזבחך ה' (תהילים כו, ו). 3) אבן, והוא שם נרדף ל"צור", ונמצא בתנ"ך (שמואל־ב יז, יג; עמוס ט, ט). 4) העץ שעושים ממנו התקרה (הערוך). 5) ואין המים מעכבים, כי לא כתוב ארחץ במים אלא ארחץ בנקיון כפי - בכל דבר שהוא מנקה (ברכות שם). ולעניין נטילת ידיים לתפילה (ראה לקמן הלכות תפילה פרק ד, הלכה ד).

28 **ב. אֵין קוֹרִין לֹא בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ וְלֹא בְּבֵית־הַכִּסֵּא[6],**
29 **אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בּוֹ צוֹאָה; וְלֹא בְּבֵית־הַקְּבָרוֹת וְלֹא**
30 **בְּצַד הַמֵּת[7] עַצְמוֹ. וְאִם הִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִן הַקֶּבֶר**
31 **אוֹ מִן הַמֵּת - מֻתָּר לִקְרוֹת[8]. וְכָל מִי שֶׁקָּרָא בְּמָקוֹם**
32 **שֶׁאֵין קוֹרִין בּוֹ - חוֹזֵר וְקוֹרֵא[9].**

6) (ברכות כו.) לפי שכתוב: "כי ה' אלוקיך מתהלך בקרב מחניך... והיה מחניך קדוש" (דברים כג, טו), ומקומות אלה שמזוהמים הם, אין אתה קורא בהם "מחניך קדוש". 7) (ברכות יח.) משום שנאמר: "לועג לרש חרף עושהו" (משלי יז, ה), והקורא בבית הקברות כאילו לועג למתים, שאינם יכולים לקרוא. 8) (שם). 9) כיוון שעבר על

דברי חכמים קנסוהו לחזור ולקרוא, ואפילו היה שוגג, כדי שייזהר בפעם אחרת (כסף־משנה). וכן אמרו (ברכות כב:): "הואיל וחטא (שהתפלל ומצא צואה במקומו), אף על פי שהתפלל, תפילתו תועבה".

1 **ג. בֵּית־הַכִּסֵּא חֶדֶשׁ שֶׁהוּכַן וַעֲדַיִן לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ**
2 **- מֻתָּר לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע לְנֶגְדּוֹ, אֲבָל לֹא בְּתוֹכוֹ[10].**
3 **מְרֻחָץ חֶדָשׁ[11], מֻתָּר לִקְרוֹת בְּתוֹכוֹ[12]. הָיוּ שְׁנֵי**
4 **בָּתִּים; זְמַן אֶחָד מֵהֶם לְבֵית הַכִּסֵּא, וְאָמַר עַל הַשֵּׁנִי:**
5 **'וְזֶה' - חֲרֵי הַשֵּׁנִי סָפֵק אִם הִזְמִינוֹ לְכָךְ[13] אִם לֹא[14].**
6 **לְפִיכָךְ אֵין קוֹרִין בּוֹ לְכַתְּחִלָּה[15]; וְאִם קָרָא - יָצָא[16].**
7 **אָמַר: 'גַּם זֶה' - חֲרֵי שְׁנֵיהֶם מְזֻמָּנִין, וְאֵין קוֹרְאִין**
8 **בָּהֶן. חָצַר הַמֶּרְחָץ, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין**
9 **בּוֹ לְבוּשִׁין - מֻתָּר לִקְרוֹת בּוֹ קְרִיאַת־שְׁמַע[17].**

10) שעצם ההזמנה שהזמין את המקום לבית כסא פוסלתו מלקרות בו, הואיל ושמו מגונה ומאוס (שבת דף י עמוד ב; ברכות דף כו עמוד א). 11) שלא רחץ בו אדם מעולם. 12) הואיל ולא הייתה בו זוהמא מעולם, וגם שמו אינו מגונה כל כך (שם). 13) לבית הכסא. 14) כי אפשר שהתכוון לומר "וזה" לתשמיש אחר (נדרים דף ז עמוד א), ודיבור כזה שאינו מבואר כל צרכו נקרא בלשון התלמוד (שם) "יד", כי כשם שיד הכלי אינה עיקר הכלי אלא שהאוחז בה כל הכלי מיטלטל עימה, אף זה לא פירש אלא מקצת דבריו והיתר משתמע ממילא. 15) כי שמא "יד בית הכסא כבית הכסא". 16) הואיל והזמנה גרידא אינה מועילה אלא מדרבנן, לא החמירו בספק הזמנה, כי כלל הוא: "ספיקא דרבנן להקל" (ר"ן שם). 17) (שבת דף י עמוד א) מכיוון שאין בני אדם עומדים שם ערומים, אין ערוות דבר נראית שם, ואתה קורא בו: "והיה מחניך קדוש".

10 **ד. וְלֹא קְרִיאַת־שְׁמַע בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל עִנְיַן שֶׁהוּא**
11 **מִדִּבְרֵי הַקֹּדֶשׁ[18], אָסוּר לְאָמְרוֹ בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ וּבְבֵית־**
12 **הַכִּסֵּא, וַאֲפִלּוּ אָמְרוֹ בִּלְשׁוֹן חֹל. וְלֹא לְאָמְרוֹ בִּלְבָד,**
13 **אֶלָּא אֲפִלּוּ לְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ בְּדִבְרֵי־תוֹרָה בְּבֵית־הַכִּסֵּא**
14 **וּבְבֵית־הַמֶּרְחָץ וּבִמְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ**
15 **בּוֹ צוֹאָה וּמֵי־רַגְלַיִם - אָסוּר[19].**

18) כגון: דברי תורה ותפילה. 19) (ברכות דף כד עמוד ב) אמרו שם: כל הקורא דברי תורה במקומות המטונפים, עליו הכתוב אומר: "כי דבר ה' בזה" (במדבר פרק טו פסוק לא). וכתב הראב"ד, הובא בכסף משנה, שאין איסור להרהר בדברי תורה במקומות אלו אלא לכתחילה, כלומר: לכוון מחשבתו וליבו בדברי תורה - אסור; אבל אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר לאונסו - אין בכך כלום, כמבואר בזבחים (דף קב עמוד ב). וכתוב בספר חסידים סימן תקמ"ו: שלפיכך ראוי לאדם לחשב חשבונותיו החילוניים בבית הכסא, כדי שלא יבוא להרהר בו בדברי תורה, והכתוב אומר: (תהילים פרק יב, פסוק ז) "אמרות ה' אמרות טהורות", ואין ראוי להם אלא מקום טהור.

16 **ה. דְּבָרִים שֶׁל חֹל, מֻתָּר לְאָמְרָן בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ**
17 **בְּבֵית־הַכִּסֵּא[20]. וְכֵן הַכְּנוּיִים[21], כְּגוֹן 'רַחוּם' וְ'חַנּוּן'**
18 **וְ'נֶאֱמָן' וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - מֻתָּר לְאָמְרָן בְּבֵית־הַכִּסֵּא[22].**
19 **אֲבָל הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִים, וְהֵן הַשֵּׁמוֹת שֶׁאֵינָן**
20 **נִמְחָקִין[23] - אָסוּר לְהַזְכִּירָן בְּבֵית־הַכִּסֵּא[24] וּבְבֵית־**
21 **הַמֶּרְחָץ יָשָׁן[25]. וְאִם נִזְדַּמֵּן לוֹ לְהַכְרִיז מִן דָּבָר**
22 **הָאָסוּר[26] בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ אוֹ בְּבֵית־הַכִּסֵּא - מַכְרִיז[27],**
23 **וַאֲפִלּוּ בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ וּבְעִנְיְנֵי קֹדֶשׁ[28].**

20) (שבת דף מ עמוד ב) ומידת חסידות היא להחמיר שלא לומר בבית הכסא אפילו דברים של חול בלשון הקודש, (ספר חסידים סימן תתקצ"ד, הובא ב"מגן אברהם" אורח חיים סימן פ"ה סעיף קט ב'). 21) השמות שמשבחים בהם את ה' על דרך הכינוי בלבד, ואינם שמותיו המיוחדים (ראה הלכות יסודי התורה פרק ו הלכה ה). 22) (שבת דף י עמוד ב). 23) שאסור למחקם, משום שנאמר: ואיבדתם את שמם... לא תעשון כן לה'... (דברים פרק יב, ד) ושבעה שמות הם שאינם נמחקים: יהו"ה, או: אדנ"י, א־ל, א־לוה, אלוקים, אהי־ה, ש־די, צב־אות, (ראה הלכות יסודי התורה פרק ו, הלכה ב). 24) (שבת דף י עמוד ב). ובעל כסף משנה תמה: שלא הזכיר רבינו שאסור לומר "שלום" לחבירו במקומות אלה, משום שנאמר (שופטים פרק ו, פסוק כד) "ויקרא לו ה' שלום", כמבואר במסכת שבת (שם)? ויש לומר: שרבינו סובר שאין הלכה כאותה הסוגיא שבמסכת שבת. שהרי נאמר בסוטה (דף י עמוד א): שכל שם הניתן להימחק אינו שמו של הקדוש־ברוך־הוא אלא "מעין" שמו; והואיל ולא מנו חכמינו ז"ל (שבועות דף לה עמוד א) את השם "שלום" בכלל אלה השמות שאינם נמחקים, - על כורחך אתה אומר ש"שלום" אינו אלא כינוי בלבד ומותר לאמרו בבית הכסא (לחם יהודה). אולם בתוספות (סוטה דף י עמוד א, דיבור המתחיל "אלא") כתבו: ש"שלום" אינו נמחק, ומסדר הברייתא בשבועות (דף לה עמוד א) תנא ושייר, לפיכך פסק ה"מגן אברהם" אורח חיים סימן פ"ה (סעיף קטן ג), שגם "שלום" אסור להזכיר בבית הכסא. 25) מוסב רק על בית המרחץ, אבל בית הכסא אפילו חדש אסור להזכיר בו שם שמים, כמבואר לעיל (הלכה ג). 26) כגון שחבירו רוצה לעשות שם דבר איסור, והוא רוצה להרחיקו מזה. 27) כמסופר במסכת (שבת דף מ עמוד ב): "מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ (בשבת) וביקש להדיח הקרקע. אמר לו: אין מדיחין" (שמא ישווה הגומות שברצפה ויתחייב משום חורש) - הרי שאף בבית המרחץ לא נמנע רבי מאיר מלהורות לתלמידו דין בענייני שבת, כדי להפרישו מאיסור. 28) כרבי מאיר שהורה לתלמידו עניין (דין) קודש ובלשון הקודש.

24 **ו. צוֹאַת הָאָדָם וְצוֹאַת כְּלָבִים וַחֲזִירִין בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ**
25 **בְּתוֹכָן עוֹרוֹת[29], וְכָל צוֹאָה שֶׁרֵיחָהּ רַע כְּגוֹן אֵלּוּ[30] -**
26 **אָסוּר לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע כְּנֶגְדָּן[31]; וְכֵן כְּנֶגֶד מֵי־**
27 **רַגְלַיִם שֶׁל אָדָם. אֲבָל מֵי־רַגְלַיִם שֶׁל בְּהֵמָה, קוֹרִין**
28 **כְּנֶגְדָּן[32]. קָטָן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל כַּזַּיִת דָּגָן[33] בִּכְדֵי[34]**

שֶׁיֹּאכַל הַגְּדוֹל כְּשִׁלְשָׁה בֵּיצֵי דָּגָן - אֵין מַרְחִיקִין, לֹא מִצּוֹאָתוֹ וְלֹא מִמֵּי רַגְלָיו[35].

29) זה מוסב על צואת כלבים וחזירים, שנוהגים לתת אותה בעורות בשעת עיבודם ואז ריחה רע; אבל צואת אדם שריחה רע בכל אופן אפילו בלא עורות - אסור לקרות שמע כנגדה. 30) כגון: צואה אדומה של תרנגולין (כסף משנה). 31) (ברכות דף כה עמוד א; ירושלמי שם פרק ג, הלכה ה). 32) שאין ריחם רע, ולא מצינו להם איסור בשום מקום. והראב"ד משיג: שבירושלמי הנ"ל נאמר: "מי רגליים של חמור שבא מן הדרך אסור לקרוא כנגדן". ברם, נראה שנוסח הירושלמי של רבינו היה "מגללי חמור". ואמנם כן היא הגירסה בירושלמי שלפנינו. אגב, בירושלמי (שם) הוסיפו: "מרחיקים מצואת התרנגולים, ובלבד באדומים", והתוספות בברכות (דף כה עמוד א) נסתפקו בפירוש המלה "אדומים", ומעניין פירושו של בעל "ספר החרדים": אדומים - מארץ אדום, לפי שבארץ אדום היו השעורים רעות מאוד, כמבואר בכתובות (דף סד עמוד ב), והיו מאכילים התרנגולים שעורים וצואתם מסרחת, וכן בב"ח (אורח חיים סימן ע"ט). 33) שם כולל לחמשת מיני תבואה, והם: חיטים, שעורים, כוסמין, שיבולת שועל ושיפון. 34) בתוך שיעור הזמן. 35) (סוכה דף מב עמוד ב), והטעם - שאין ריחם רע.

זֹ. הָיְתָה צוֹאָה יְבֵשָׁה כְּחֶרֶשׁ, אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ[36]. וְאִם הָיְתָה יְבֵשָׁה יוֹתֵר מֵחֶרֶשׁ, עַד שֶׁאִם זָרְקָהּ תִּתְפָּרֵךְ[37] - הֲרֵי הִיא כְּעָפָר, וּמֻתָּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ[38]. מֵי־רַגְלַיִם שֶׁנִּבְלְעוּ בַּקַּרְקַע: אִם הָיוּ מַרְטִיבִין הַיָּד[39] - אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּן; וְאִם לַאו - מֻתָּר[40].

36) אף על פי שנתייבשה כבר כחרס עדיין שם צואה עליה (ברכות דף כה עמוד א). 37) תישבר לשברים רבים. אבל אם אינה נפרכת בזריקה, אף על פי שנפרכת בגלילה (על ידי הרגל), אינה נידונית כעפר, וזהו שכתב רבינו: "עד שאם זרקה" וכו' - למעט נפרכת על ידי גלילה (כסף משנה). 38) ודווקא שאין לה ריח רע, שאם לא כן, הרי היא כ"ריח שיש לו עיקר" ואסור לקרוא על ידו, כמבואר בסמוך (הלכה י"ב). 39) ואף על פי שאין בהרטבה זו "טופח על מנת להטפיח" (ללחלח), כלומר: שיד זו הנרטבת אין בה כדי להרטיב גם אחרים - אסור לקרוא כנגדם (ברכות דף כה עמוד א). 40) אף על פי שרישומם ניכר בקרקע (שם).

חֹ. כַּמָּה יַרְחִיק אָדָם מִצּוֹאָה וּמִמֵּי־רַגְלַיִם וְאַחַר־כָּךְ יִקְרָא? אַרְבַּע אַמּוֹת[41]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהֵם מִלַּאחוֹרָיו אוֹ מִצִּדָּיו; אֲבָל אִם הָיוּ כְּנֶגֶד פָּנָיו - מַרְחִיק מֵהֶן עַד שֶׁלֹּא יִרְאֶה אוֹתָן, וְאַחַר־כָּךְ יִקְרָא[42].

41) (שם כב:). 42) (שם כו.). וראוי להעיר, שמה שמתיר רבינו בהרחקת ארבע אמות בזמן שהם "מצידיו", אינו אלא כשאי אפשר לו לסלקם לאחוריו על ידי הליכה לפניו, כגון שנהר שוטף לפניו, אבל כשאפשר - הרי הם כ"לפניו" וצריך להרחיק מהם כמלוא עיניו (כסף משנה).

טֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[43]? כְּשֶׁהָיָה עִמָּהֶן בַּבַּיִת בְּמָקוֹם שָׁוֶה; אֲבָל אִם הָיָה שָׁם מָקוֹם גָּבֹהַּ מֵהֶן עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ נָמוּךְ מֵהֶם עֲשָׂרָה טְפָחִים - יוֹשֵׁב בִּצַּד הַמָּקוֹם וְקוֹרֵא[44], שֶׁהֲרֵי נִפְסָק בֵּינֵיהֶם. וְהוּא[45], שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לוֹ רֵיחַ רָע[46]. וְכֵן אִם כָּפָה כְּלִי עַל הַצּוֹאָה אוֹ עַל מֵימֵי־רַגְלַיִם - אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן עִמּוֹ בַּבַּיִת, הֲרֵי אֵלּוּ כִּקְבוּרִין[47], וּמֻתָּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּן[48].

43) שצריך להתרחק מהם. 44) ואפילו כשהם בבית אחד עימו, הרי הם כברשות אחרת (ברכות כה:). 45) ובלבד. 46) ולפי זה כשהוא מתפלל בביתו ומריח ריח רע ממקום אחר, צריך הוא להפסיק בתפילתו ולשהות עד שיעבור הריח (כסף־משנה). 47) מכיוון שהם מכוסים, ככתוב: "וחפרת בה... וכיסית את צאתך" דברים כג, יד). 48) (ברכות כה:).

יֹ. הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַצּוֹאָה מְחִצָּה שֶׁל זְכוּכִית - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתָהּ מֵאַחֲרֵי הַזְּכוּכִית, מֻתָּר לִקְרוֹת כְּצִדָּהּ[49]. נָתַן רְבִיעִית מַיִם לְתוֹךְ מֵי־רַגְלַיִם שֶׁל פַּעַם אַחַת[50] - מֻתָּר לִקְרוֹת עִמָּהֶן בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת[51].

49) שאין הדבר תלוי בראייה אלא בכיסוי, כלשון הכתוב: "וכיסית את צאתך" - והרי מחיצת הזכוכית מכסה עליה (ברכות שם). 50) ולשתי פעמים שתי רביעיות וכן לעולם. 51) ואפילו קדמו המים למי הרגליים, אין הם מבטלים אותם בפחות מרביעית. ואין אומרים: "ראשון, ראשון בטל", כלומר: כל טיפה הנופלת למים, מתבטלת תיכף בנפילתה - אלא תמיד צריך שיהיה שיעור רביעית במים (שם). רביעית - רביעית הלוג והיא: כשיעור ביצה וחצי (שבת עו: ברש"י). ובלשון רבינו: "אצבעים על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע" (הלכות נשיאת כפיים פרק ט"ו הלכה ד, על פי דברי התלמוד פסחים קט.). וכיצד משערים ביצה וחצי? - ממלא כלי במים ומערה את המים לכלי אחר, וייתן לכלי הראשון שלוש ביצים, ואחר כך יערה לתוכו את המים מהכלי השני, ומחצית המים ההם שנשארו בכלי השני - הוא שיעור של ביצה וחצי (על פי טור אורח־חיים סימן תנ"ו).

יֹא. הָיְתָה צוֹאָה בְּגֹמֶא - עוֹמֵד בְּסַנְדָּלוֹ עַל הַגֹּמֶא וְקוֹרֵא[52]; וְהוּא[53] שֶׁלֹּא יִהְיֶה סַנְדָּלוֹ נוֹגֵעַ בָּהּ[54]. הָיְתָה כְּנֶגְדּוֹ צוֹאָה מְעוּטָה בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ טְפָּה - רוֹקֵק עָלֶיהָ רֹק עָבֶה עַד שֶׁתִּתְכַּסֶּה וְקוֹרֵא[55]. הָיְתָה נְטוּיָה צוֹאָה עַל בְּשָׂרוֹ[56], אוֹ יָדָיו מְטֻנָּפוֹת מִבֵּית הַכִּסֵּא, וְלֹא הָיָה לָהֶן רֵיחַ רַע כְּלָל מִפְּנֵי קָטָן אוֹ יַבְּשׁוּתָן - מֻתָּר לִקְרוֹת, לְפִי שֶׁאֵין לָהֶן רֵיחַ[57] רָע. אֲבָל אִם הָיְתָה בִּמְקוֹמָהּ[58], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ נִרְאֵית כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד - הוֹאִיל וְנִרְאֵית כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב, אָסוּר לִקְרוֹת עַד שֶׁיְּקַנַּח יָפֶה יָפֶה, מִפְּנֵי שֶׁהַצּוֹאָה לַחָה הִיא וְיֵשׁ לָהּ רֵיחַ[59] רָע. וְכַמָּה גְּאוֹנִים[60] הוֹרוּ, שֶׁאָסוּר לוֹ לִקְרוֹת אִם הָיוּ יָדָיו מְטֻנָּפוֹת; וְכֵן רָאוּי לַעֲשׂוֹת[61].

52) שהרי היא מכוסה על ידי סנדלו. 53) ובלבד.

54) שסנדלו נידון כמלבושו (שם). 55) ודווקא לאלתר כשהרוק בעביו, אבל לאחר שהרוק נבלע בצואה - הרי היא מגולה, ואסור לקרוא **בצידה** (ירושלמי ברכות פרק ג, הלכה ה). 56) התפשטות, מלשון: והינם נטושים על פני כל הארץ (שמואל־א פרק ל, פסוק ט"ז). ועניינה: שאין שם עיקר צואה, אלא הגוף מטושטש ומלוכלך ממראה הצואה. 57) (ברכות כה.), ורמז לזה "כל הנשמה תהלל יה" (תהילים קנ, ו) הפה והחוטם (אברים הנושמים) בכלל ההילול, ולא שאר האיברים (מלשון רש"י שם). 58) בפי הטבעת. 59) (יומא ל.). 60) רב האי גאון ומפרשים אחרים, הובאו בפירוש "רבינו יונה" לברכות (פרק ג). 61) שאף על פי שמצד הדין אין לאסור הקריאה, בשעה שידיו מטונפות, הואיל ואין להם ריח רע - בכל זאת מגונה הוא לקרוא קריאת שמע בידיים מטונפות. וחכמינו ז"ל (ברכות כה.) סמכו על הפסוק: "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך" (תהילים לה, ו), כלומר: גם האברים שאינם נושמים כמו הפה והחוטם, צריכים להיות טהורים ונקיים בשעת קריאתנו אל ה'.

יב. רֵיחַ רַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ עִקָּר[62] - מַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת[63] וְקוֹרֵא, אִם פָּסַק הָרֵיחַ; וְאִם לֹא פָּסַק הָרֵיחַ - מַרְחִיק עַד מָקוֹם שֶׁפָּסַק הָרֵיחַ. וְשֶׁאֵין לוֹ עִקָּר, כְּגוֹן מִי שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְמַטָּה - מַרְחִיק עַד מָקוֹם שֶׁתִּכְלֶה הָרֵיחַ[64] וְקוֹרֵא[65]. גֶּרֶף שֶׁל רְעִי וְעָבִיט שֶׁל מֵימֵי־רַגְלַיִם[66], אָסוּר לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע כְּנֶגְדָּן, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם כְּלוּם וְאֵין לָהֶם רֵיחַ רַע, מִפְּנֵי שֶׁהֵם כְּבֵית־הַכִּסֵּא[67].

62) שצואה מונחת שם ומעלה ריח רע. 63) כשהיא מכוסה; שאילו הייתה מגולה ומונחת לפניו, היה צריך להרחיק ממנה כמלוא עיניו, כמבואר לעיל (הלכה ח). 64) אבל אינו צריך להרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח (ברכות כד.). והראב"ד משיג וסובר שצריך להרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח, כדעת רב חסדא בגמרא (שם), וכן נפסקה ההלכה בשולחן ערוך אורח חיים (סימן ע"ט, סעיף א). 65) (ברכות, שם). 66) שניהם כלי חרס הם, אלא רעי קרוי: גרף, ושל מי רגליים קרוי: עביט, מלשון רש"י (ברכות כה:). 67) הואיל ומיוחדים לכך, ואפילו יתן לתוכם רביעית מים אינה מועילה, כדין כל בית כיסא. ואם הם של זכוכית או של מתכת ורחוצים יפה ואין בהם ריח רע - מותר לקרות קריאת שמע בצידם (שולחן ערוך אורח חיים פרק ז, סעיף א).

יג. צוֹאָה עוֹבֶרֶת, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה שָׁטָה עַל־פְּנֵי הַמַּיִם[68] - אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ[69]. וּפִי חָזִיר - כְּצוֹאָה עוֹבֶרֶת דָּמֵי[70], וְאָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדּוֹ עַד שֶׁיַּעַבְרוּ מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת[71].

68) או שהעבירו לפניו גרף של רעי וכיוצא בה. 69) עד שיעבירוה לאחוריו ארבע אמות, כמבואר לעיל (הלכה ח). 70) דומה. 71) מפני שפיו מלוכלך תמיד בצואה (ברכות כה.). ושם בגמרא הוסיפו: "אפילו עולה מן הנהר", כלומר: אף על פי שרק עכשיו התרחץ בנהר - אסור לקרוא כנגדו, מכיוון שפיו מלוכלך תמיד, יש לו דין של "גרף של רעי", הנידון כבית הכיסא, כמבואר לעיל (הלכה י"ב).

יד. הָיָה קוֹרֵא וְהִגִּיעַ לִמְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת[72] - לֹא יַנִּיחַ יָדוֹ עַל פִּיו[73] וְיִקְרָא[74], אֶלָּא יַפְסִיק עַד שֶׁיַּעֲבֹר מֵאוֹתוֹ מָקוֹם. וְכֵן הַקּוֹרֵא שֶׁיָּצְתָה מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְמַטָּה - יַפְסִיק עַד שֶׁתִּכְלֶה בָּאְשָׁהּ[75], וְחוֹזֵר לִקְרִיאָתוֹ; וְכֵן בְּדִבְרֵי־תּוֹרָה. יָצְתָה רוּחַ מֵחֲבֵרוֹ - אַף־עַל־פִּי שֶׁמַּפְסִיק לִקְרִיאַת־שְׁמַע, אֵינוֹ פּוֹסֵק לְדִבְרֵי־תּוֹרָה[76].

72) מקום צואה או מי רגליים. 73) שיקרא בלחש, שלא יהא ניכר כלל שמרחש בשפתיו (פרישה, לטור אורח חיים סימן פ"ה). 74) (ברכות כד 75) ריח הרע, מלשון הכתוב (יואל ב, כ) "ועלה באשו ותעל צחנתו". 76) (ברכות כה.), והטעם - כי בדברי תורה אי אפשר לו לעזוב את בית המדרש וללמוד בחוץ; אבל בקריאת שמע - יצא לחוץ ויקרא (מפירוש רש"י שם).

טו. הָיָה קוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע בַּבַּיִת, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם יֵשׁ שָׁם צוֹאָה אוֹ מֵימֵי־רַגְלַיִם אוֹ אֵין שָׁם - הֲרֵי זֶה מַתָּר לִקְרוֹת[77]. הָיָה קוֹרֵא בָּאַשְׁפָּה, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם יֵשׁ שָׁם צוֹאָה אוֹ אֵין שָׁם - לֹא יִקְרָא עַד שֶׁיִּבְדֹּק, שֶׁחֶזְקַת הָאַשְׁפָּה שֶׁהִיא מְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת. אֲבָל סָפֵק מֵי־רַגְלַיִם - אֲפִלּוּ בָּאַשְׁפָּה, מַתָּר לִקְרוֹת[78].

77) כי סתם בית הוא בחזקת נקי. 78) (ברכות, שם), והטעם - כי לא אסרה תורה לקרות בצד מי רגליים אלא כנגד עמוד הקילוח בלבד (זאת אומרת: בשעת זרימת השתן), ככתוב: (דברים כג, יג) "ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ", כלומר: לא נאמר בהם כיסוי, אלא יציאה לחוץ כדי שלא יקראו אחרים כנגד עמוד הקילוח. ברם החכמים גזרו שלא לקרות בצידם גם אחרי נפילתם לארץ, אבל לא גזרו אלא על וודאם ולא על ספיקם; אבל בצואה שנאמר בה: "וכסית את צאתך" (שם, יד) יש להחמיר אפילו בספיקא.

טז. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד צוֹאָה וּמֵי־רַגְלַיִם עַד שֶׁיַּרְחִיק, כָּךְ אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד הָעֲרָוָה[79] עַד שֶׁיַּחֲזִיר[80] פָּנָיו. אֲפִלּוּ כּוּתִי[81] אוֹ קָטָן, לֹא יִקְרָא כְּנֶגֶד עֶרְוָתָן, אֲפִלּוּ מְחִצָּה שֶׁל זְכוּכִית מַפְסֶקֶת - הוֹאִיל וְהוּא רוֹאֶה אוֹתָהּ, אָסוּר לִקְרוֹת עַד שֶׁיַּחֲזִיר פָּנָיו. וְכָל גּוּף הָאִשָּׁה עֶרְוָה. לְפִיכָךְ לֹא יִסְתַּכֵּל בְּגוּף הָאִשָּׁה כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא, וַאֲפִלּוּ אִשְׁתּוֹ. וְאִם הָיָה מְגֻלֶּה טֶפַח[82] מִגּוּפָהּ, לֹא יִקְרָא כְּנֶגְדָּהּ[83].

79) משום שנאמר (דברים כג, טו): "והיה מחניך קדוש ולא ייראה בך ערוות דבר ושב מאחריך". 80) אבל אינו צריך להרחיק ד' אמות כמו בצואה, כי לא הקפידה התורה אל על הראייה בלבד, ולפי זה אם עצם את עיניו, או בלילה, או סומא שאינו רואה את הערווה - מותר לקרות קריאת שמע כנגדה, מה שאין כן בצואה, אפילו כשאינו רואה אותה, כגון שעצם את עיניו וכדומה - אסור לקרות כנגדה. שכל זמן **שהמקום מלוכלך** אין אתה קורא בו "והיה מחניך

קדוש" (שולחן ערוך אורח חיים סימן ע"ט סעיף א; סימן ע"ו סעיף ו). 81) (ברכות כה:) שהייתי יכול לומר: הואיל "ובשר חמורים בשרם" (יחזקאל כג, כ), דינם כשאר בעלי חיים - קא משמע לן שאסור. "ומכוון זה אל העמים הפראים השוכנים בנקיקי הסלעים והולכים ערומים כחייתו שדה" ("תורה תמימה" פרשת תצא אות ע"ד). 82) ממקום שדרכו להיות מכוסה. 83) (ברכות כה.), והעירו ב"הגהות מיימוניות" שדווקא באשתו צריך טפח, אבל באשה אחרת פחות מטפח נקרא ערווה ואסור לקרות כנגדה.

1 **יז. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא אָסוּר כְּנֶגֶד עֶרְוַת אֲחֵרִים, כָּךְ הוּא**
2 **אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד עֶרְוָתוֹ[84]; וְלֹא יִקְרָא כְּשֶׁהוּא עָרֹם,**
3 **עַד שֶׁיְּכַסֶּה עֶרְוָתוֹ. הָיְתָה חֲגוֹרָה שֶׁל בֶּגֶד אוֹ עוֹר אוֹ**
4 **שַׂק עַל מָתְנָיו[85], אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׂאָר גּוּפוֹ עָרֹם - מֻתָּר**
5 **לוֹ לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע[86]; וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה עֲקֵבוֹ[87]**
6 **נוֹגֵעַ בְּעֶרְוָתוֹ. הָיָה יָשֵׁן בְּטַלִּיתוֹ וְהָיָה עָרֹם - חוֹצֵץ**
7 **בְּטַלִּיתוֹ מִתַּחַת לִבּוֹ[88] וְקוֹרֵא. אֲבָל לֹא יָחֹץ צַוָּארוֹ**
8 **וְיִקְרָא, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ רוֹאֶה אֶת הָעֶרְוָה, וְנִמְצָא כְּמִי**
9 **שֶׁקּוֹרֵא בְּלֹא חֲגוֹרָה.**

84) (ברכות כה:). 85) והוא מכוסה ממתניו ולמטה. 86) (שם כד:). 87) כשהוא יושב ורגליו מקופלות תחתיו. והוא הדין לשאר איבריו שלא יגעו בבשרו בעת קריאתו, אלא "עקבו" משמיענו לרבותא: שאם אינו נוגע בערוותו אף על פי שהוא מכוון נגד ערוותו ורואה אותה, מותר לקרוא נגדו (רבינו יונה לברכות). 88) (שם כד:) שאם לא יפסיק בטליתו מתחת ליבו הרי ליבו רואה את הערווה ואסור. ומה שחילקו חז"ל בין "ליבו רואה" לשאר אברים, אפשר משום שמצינו בלב לשון "ראייה", ככתוב (קהלת א, טו): "וליבי ראה הרבה חכמה" ("תורה תמימה" פרשת תצא אות ע"ה).

10 **יח. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ יְשֵׁנִים בְּטַלִּית אַחַת - כָּל אֶחָד מֵהֶן**
11 **אָסוּר לִקְרוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁיְּכַסֶּה מִתַּחַת[89] לִבּוֹ; עַד**
12 **שֶׁתְּהֵא טַלִּית מַפְסֶקֶת בֵּינֵיהֶן, עַד שֶׁלֹּא יִגַּע בְּשַׂר זֶה**
13 **בְּבְשַׂר זֶה מִמָּתְנָיו וּלְמַטָּה[90]. וְאִם הָיָה יָשֵׁן עִם אִשְׁתּוֹ**
14 **אוֹ בָּנָיו וּבְנֵי־בֵיתוֹ הַקְּטַנִּים[91] - הֲרֵי גּוּפָן כְּגוּפוֹ,**
15 **וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ מֵהֶן. לְפִיכָךְ אַף־עַל־פִּי שֶׁבְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ**
16 **בָּהֶם, מַחֲזִיר פָּנָיו[92] וְחוֹצֵץ מִתַּחַת לִבּוֹ[93] וְקוֹרֵא[94].**

89) ולא יהא ליבו רואה את ערוות עצמו. 90) שאם לא כן הרי בשר זה נוגע בזה ויבואו לידי הרהור עבירה (ברכות כד.). 91) שהוא רגיל בהם ולא יביאוהו לידי הרהור. 92) אבל אם לא יחזיר פניו אי אפשר שלא יבוא להרהר בה. 93) שלא יהא ליבו רואה את ערוות עצמו. 94) (שם).

17 **יט. עַד אֵימָתַי הֵם קְטַנִּים לְעִנְיָן זֶה? עַד שֶׁיִּהְיֶה**
18 **הַזָּכָר בֶּן שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד; וְהַנְּקֵבָה בַּת**
19 **אַחַת־עֶשְׂרֵה שָׁנָה[95] וְיוֹם אֶחָד; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה תַּבְנִיתָם**
20 **כְּתַבְנִית גְּדוֹלִים, שֶׁרַיִם נָכוֹן וּשְׁעָרָךְ צָמַח[96]; וְאַחַר־**
21 **כָּךְ לֹא יִקְרָא עַד שֶׁתַּפְסִיק טַלִּית בֵּינֵיהֶן. אֲבָל אִם**
22 **עֲדַיִן לֹא הָיוּ שָׁדַיִם נְכוֹנוּ וּשְׁעָרָךְ צָמַח - קוֹרֵא עִמָּהֶן**
23 **בְּקֹרוּב בָּשָׂר וְאֵינוֹ צָרִיךְ הֶפְסֵק, עַד שֶׁיִּהְיֶה הַזָּכָר בֶּן**
24 **שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְהַנְּקֵבָה בַּת שְׁתֵּים־**
25 **עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד[97].**

95) שעד אז לא באו לכלל ביאה ואין אדם מתאווה להם. (שם). 96) מלשון הכתוב (יחזקאל טז, ז), והוא השער הגדל במקום הערווה והוא מהווה סימן נערות לבת, וסימן גדלות לבן ומפורש בנידה (פרק ו, משנה א), וכן מבוארים פרטי סימני הנערות ב"משנה תורה" (הלכות אישות פרק ב). 97) כי מגיל זה ואילך נקראים הם בנידון דידן: גדולים (ברכות כד.); ואפילו כשאינם מפותחים בגופם ולא הביאו "סימני נערות".

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) מי הם הפטורים מקריאת שמע; אם הטמאים חייבים לקרות קריאת שמע וברכותיה, תקנת עזרא ובית דינו שבטלה.

26 **א. נָשִׁים וַעֲבָדִים[2] וּקְטַנִּים[3] פְּטוּרִים מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[4].**
27 **וּמְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנִּים לִקְרוֹתָהּ בְּעוֹנָתָהּ, וּמְבָרְכִין**
28 **לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, כְּדֵי לְחַנְּכָן[5] בְּמִצְוֹת. מִי שֶׁהָיָה לִבּוֹ**
29 **טָרוּד וְנִחְפַּז לִדְבַר מִצְוָה - פָּטוּר מִכָּל הַמִּצְוֹת[6]**
30 **וּמִקְּרִיאַת־שְׁמַע[7]. לְפִיכָךְ חָתָן שֶׁנָּשָׂא בְּתוּלָה, פָּטוּר**
31 **מִקְּרִיאַת־שְׁמַע עַד שֶׁיִּבָּא עָלֶיהָ, לְפִי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ**
32 **פְּנוּיָה, שֶׁמָּא לֹא יִמְצָא לָהּ בְּתוּלִים[8]. וְאִם שָׁהָה עַד**
33 **מוֹצָאֵי[9] שַׁבָּת וְלֹא בָעַל - חַיָּב לִקְרוֹת מִמּוֹצָאֵי־שַׁבָּת**
34 **וְאֵילָךְ, שֶׁהֲרֵי נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ וְלִבּוֹ גַּס בָּהּ[10] אַף־עַל־**
35 **פִּי שֶׁלֹּא בָעַל[11].**

2) כנענים, שנמכרו לישראל, ומחוייבים בכל המצוות שהנשים חייבות בהן. 3) הפחותים מי"ג שנה. ואע"פ שכבר הגיעו לחינוך במצוות, והאב מצווה ללמדם "לקרותה בעונתה" כבסמוך. 4) ברכות כ., והטעם שנשים ועבדים פטורים מקריאת־שמע - מפני שמצות קריאת־שמע נוהגת רק בשעות ידועות מן היום, וכל מצות־עשה "שהזמן גרמא", נשים ועבדים פטורים ממנה (הלכות עבודה־זרה פרק י"ב, הלכה ג). ובירושלמי ברכות (פ"ג, ה"ג) אמרו: "עבדים מניין? שנאמר: "שמע ישראל... ה' אחד" - את שאין לו אדון אלא הקב"ה, יצא העבד שיש לו אדון אחר". 5) אף־על־פי שמן התורה אין הקטנים בכלל המצוות, אבל מדברי סופרים הוא לחנכם במצוות - ולפיכך חייב האב ללמד את בנו הקטן לקרותה בזמנה, כדי לחנכו במצוות, וכן אמר שלמה (משלי כב, ו): "חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה". 6) שכן הלכה היא: "העוסק במצות פטור מן המצוה" (סוכה כה.). 7) אף־על־פי שחשובה מאד, שיש בה קבלת עול מלכות שמים. 8) והרי הוא כטרוד לדבר מצוה. 9) שהוא כבר היום החמישי לנשואיו, שהרי זמן נשואיהם היה ביום רביעי, כדברי המשנה (כתובות פ"א, משנה א) "בתולה נישאת ליום הרביעי". 10) מתוך שנתרגל בה, שוב אין עליו טרדת הנישואין. 11) ברכות טז, ע"א.

ב. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אֶת הַבְּעוּלָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁעוֹסֵק בְּמִצְוָה - חַיָּב לִקְרוֹת, הוֹאִיל וְאֵין לוֹ דָּבָר שֶׁמְּבַלְבֵּל דַּעְתּוֹ[12]. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

12) שהרי אינו מחשב על עסק בתולים.

ג. מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל[13] עָלָיו - פָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע עַד שֶׁיִּקְבְּרֶנּוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה לִקְרוֹת[14]. וְאִם הָיָה מְשַׁמֵּר אֶת הַמֵּת - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵתוֹ, פָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[15]. וְאִם הָיוּ הַשּׁוֹמְרִים שְׁנַיִם - הָאֶחָד מְשַׁמֵּר, וְהַשֵּׁנִי נִשְׁמָט[16] לְמָקוֹם אַחֵר[17] וְקוֹרֵא, וְחוֹזֵר וּמְשַׁמֵּר, וְנִשְׁמָט הָאַחֵר וְקוֹרֵא[18]. וְכֵן הַחוֹפֵר קֶבֶר לְמֵת, פָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[19].

13) כגון אחד משׁשׁת קרוביו המנויים בפרשת אמור (ויקרא כא, ב־ד). 14) כלומר: אפילו כשיש מי שישתדל בכל צרכי המת, פטור האבל מקריאת־שמע, כי אין דעתו מיושבת עליו מפני אבלו (ירושלמי ברכות פרק ג, ה"א). וסמכו חכמינו ז"ל על הפסוק למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך (דברים טז, ג) - "ימים שאתה עוסק בהם בחיים, ולא ימים שאתה עוסק בהם במתים" (שם). 15) משום שהעוסק במצוה, פטור ממצוה אחרת. 16) מסתלק. 17) שאסור לקרוא בתוך ארבע אמות של מת - משום "לועג לרש", הואיל והמת אינו בכלל מצוות, והכתוב אומר: "לועג לרש חרף עושהו" (משלי יז, ה). 18) ברכות יח, ע"א. 19) שם יד, ע"ב.

ד. אֵין מוֹצִיאִין אֶת הַמֵּת לְקָבְרוֹ סָמוּךְ לִזְמַן קְרִיאַת־שְׁמַע[20], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה אָדָם גָּדוֹל[21]. וְאִם הִתְחִילוּ וְהוֹצִיאוּ וְהִגִּיעַ זְמַן הַקְּרִיאָה, וְהֵן מְלַוִּין אֶת הַמֵּת - כֹּל שֶׁיֵּשׁ לַמִּטָּה צִדָּהּ בָּהֶן, כְּגוֹן נוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה וְחִלּוּפֵיהֶן וְחִלּוּפֵי חִלּוּפֵיהֶן[22], בֵּין שֶׁהָיוּ לְפָנֵי הַמִּטָּה, בֵּין שֶׁהָיוּ לְאַחַר הַמִּטָּה - פְּטוּרִין. וּשְׁאָר הַמְלַוִּין, שֶׁאֵין לַמִּטָּה צִדָּהּ בָּהֶן[23] - חַיָּבִין[24].

20) שלא יתבטלו מקריאת־שמע בזמנה. 21) שם יט, ע"א. הואיל ואדם חשוב הוא אין כבודו שיתעסקו בשום דבר ואפילו בקריאת־שמע, עד שיקברוהו בכבוד ('בית יוסף' 'טור' או"ח סימן ע"ז). וכדאי להעיר שב'שולחן ערוך' לא הביאו חילוק זה להלכה; וכן ה'טור' לא כתב לחלק בין אדם פשוט לאדם חשוב, והטעם - מפני שאין בדורותינו אדם חשוב כזה, שיהא ראוי שלא יקראו קריאת־שמע בגללו עד שיקברוהו ('בית יוסף', שם). 22) רגילים היו להתחלף בנשיאת מיטת המת, שהכל חפצים לזכות בה. 23) אלא מלווים את המת משום כבודו בלבד. 24) ברכות יז, ע"ב.

ה. הָיוּ עוֹסְקִין בְּהֶסְפֵּד[25] וְהִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת־שְׁמַע, בִּזְמַן שֶׁהַמֵּת מֻנָּח לִפְנֵיהֶן - נִשְׁמָטִים אֶחָד אֶחָד[26] וְקוֹרְאִין, וְחוֹזְרִין לַהֶסְפֵּד. אֵין הַמֵּת מוּטָל לִפְנֵיהֶם[27] - כָּל הָעָם קוֹרִין קְרִיאַת־שְׁמַע, וְהָאֵבֶל יוֹשֵׁב וְדוֹמֵם[28], לְפִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לִקְרוֹת עַד שֶׁיִּקְבֹּר אֶת מֵתוֹ.

25) שהעם שומע דברי הספד מפי החזנים המספידים ('טור' או"ח סימן ע"ב). 26) אבל לא כולם בבת אחת, משום כבוד המת. 27) כגון שהמת בבית אחר והם מספידים אותו כאן, או שהיה המת נתון (באותו החדר) לצד אחר (מלשון רש"י ברכות יט.). 28) ובגמרא (ברכות יט.) אמרו, שהאבל מצדיק עליו את הדין, ואומר: "צדיק אתה ה' על כל הבא עלי; יהי רצון מלפניך שתגדור את פרצותי ואת פרצות כל עמך ישראל ברחמים". וכן הוא בריי"ף ובראי"ש.

ו. קָבְרוּ אֶת הַמֵּת, וְחָזְרוּ הָאֲבֵלִים לְקַבֵּל תַּנְחוּמִין, וְכָל הָעָם הוֹלְכִים אַחֲרֵיהֶם מִמְּקוֹם הַקֶּבֶר לַמָּקוֹם שֶׁעוֹמְדִים בּוֹ הָאֲבֵלִים לַעֲשׂוֹת שׁוּרָה[29] לְקַבֵּל תַּנְחוּמִים: אִם יְכוֹלִים הָעָם לְהַתְחִיל וְלִגְמֹר אֲפִלּוּ פָּסוּק אֶחָד[30] קֹדֶם שֶׁמַּגִּיעוּ לַשּׁוּרָה - יַתְחִילוּ; וְאִם לָאו - לֹא יַתְחִילוּ; אֶלָּא יְנַחֲמוּ אֶת הָאֲבֵלִים[31], וְאַחַר שֶׁיִּפָּטְרוּ מֵהֶן יַתְחִילוּ לִקְרוֹת[32]. בְּנֵי־אָדָם הָעוֹמְדִים בַּשּׁוּרָה[33] - הַפְּנִימִיִּים, שֶׁהֵן רוֹאִין פְּנֵי הָאֲבֵלִים, פְּטוּרִין מִקְּרִיאַת־שְׁמַע; וְהַחִיצוֹנִים, הוֹאִיל וְאֵינָן רוֹאִין אֶת הָאֲבֵלִים - חַיָּבִין בִּקְרִיאַת־שְׁמַע בִּמְקוֹמָן[34].

29) שהעם עומד בשורה מכאן ומכאן, והאבל עובר ביניהם ומנחמים אותו. 30) הוא הפסוק הראשון של קריאת־שמע, שיש בו עיקר קבלת עול מלכות שמים. 31) (ברכות יז:) שתנחומי אבלים, מצוה מן התורה היא. ובכלל גמילות חסדים היא, שגומל חסד לחיים ולמתים כאחד. וגמילות חסדים מן התורה היא, כמו שאמרו חז"ל (בבא מציעא ל:): והודעת להם את הדרך ילכו בה וגו' (שמות יח, כ) "את הדרך" - זו גמילות חסדים, וכן מצינו בהקדוש־ברוך־הוא שניחם אבלים, שנאמר (בראשית כה, יא): "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו" (ראה סוטה יד.). ולפיכך פטורים המנחמים מקריאת־שמע, שכבר אמרנו: העוסק במצוה פטור מן המצוה (רבינו יונה). 32) מדברי רבינו משמע שאין הדברים אמורים אלא כשיש עוד שהות לקרוא, אבל אם אין עוד שהות לקרוא - יתחילו בכל אופן, כיון שעדיין לא התחילו במצוות תנחומין (כסף־משנה, וראה מגן־אברהם או"ח סי' ע"ז סק"ד). 33) ונוסח אחר: בשורות. 34) ברכות יז, ע"ב. והראב"ד חולק, וסובר שאין הפירוש "פנימיים" כמשמעות דברי רבינו, אלא כל שהם קרובי האבל הצריכים לראותו, הם הנקראים: "פנימיים", ואפילו כשהם עומדים בשורה החיצונה; וכל שאינם ממשפחת האבל ואינם צריכים לראותו, נקראים: "חיצוניים", ואפילו הם עומדים בשורה הפנימית קרוב לאבל.

ז. כָּל מִי שֶׁהוּא פָּטוּר מִלִּקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע, אִם רָצָה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ לִקְרוֹת - קוֹרֵא; וְהוּא, שֶׁתְּהֵא דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה עָלָיו[35]. אֲבָל אִם הָיָה זֶה הַפָּטוּר מִלִּקְרוֹת מְבֹהָל[36] - אֵינוֹ רַשַּׁאי לִקְרוֹת עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ עָלָיו[37].

35) כמו שמצינו ברבן גמליאל "שקרא בלילה הראשון

שנשא" (אשה), ואמר לתלמידיו - שהעירו לו על כך - "איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים אפילו שעה אחת" (ברכות פ"ב, מ"ה). 36) נרעש, בלתי מיושב. 37) כדי שיוכל לקרוא ק"ש בכוונה. והראב"ד שואל: ומה בכך (שאינו יכול לכוין), יקרא ויהא כקורא בתורה, ולא יהיה כפורק שם שמים מעליו? ולדעתו צריך כל חתן לקרות קריאת־שמע. וכבר כתבו ה'תוספות' (ברכות יז:): שבזמן הזה שאין אנו מכוונים היטב בקראנו את שמע בכל יום, גם החתן בליל נשואיו צריך לקרוא, ואף־על־פי שלא יכוין בה כראוי; כי אם לא יקרא, הרי זה נראה כיהירות, כאילו אומר: כל פעם אני מכוין בקריאתי, ורק היום איני בטוח אם אכוין בה כראוי, וכן נפסקה ההלכה בשו"ע (או"ח סימן ע, סעיף ג).

1 **ח. כָּל הַטְּמֵאִין חַיָּבִין בִּקְרִיאַת־שְׁמַע, וּמְבָרְכִין**
2 **לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ וְהֵן בְּטָמְאָתָן[38], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֶפְשָׁר**
3 **לָהֶן לַעֲלוֹת מְטֻמְאָתָן[39] בּוֹ בַּיּוֹם, כְּגוֹן הַנּוֹגְעִין בְּשֶׁרֶץ**
4 **אוֹ בְּנִדָּה וְזָבָה וּמְשַׁכְּבָהּ[40] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[41]. וְעֶזְרָא**
5 **וּבֵית־דִּינוֹ תִּקְּנוּ[42], שֶׁלֹּא יִקְרָא בִּדְבְרֵי־תוֹרָה בַּעַל־**
6 **קֶרִי[43] לְבַדּוֹ, וְהוֹצִיאוּהוּ מִכְּלַל שְׁאָר הַטְּמֵאִין[44] עַד**
7 **שֶׁיִּטְבֹּל[45]. וְלֹא פָשְׁטָה תַּקָּנָה זוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא**
8 **הָיָה כֹּחַ בְּרֹב הַצִּבּוּר לַעֲמֹד בָּהּ, לְפִיכָךְ בָּטְלָה[46].**
9 **וּכְבָר נֶהֱגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה וְלִקְרוֹת קְרִיאַת־**
10 **שְׁמַע[47] וְהֵן בַּעֲלֵי קְרָיין[48], לְפִי שֶׁאֵין דִּבְרֵי־תוֹרָה**
11 **מְקַבְּלִין טֻמְאָה[49], אֶלָּא עוֹמְדִין בְּטָהֳרָתָן לְעוֹלָם,**
12 **שֶׁנֶּאֱמַר: 'הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם יְיָ' - מָה אֵשׁ**
13 **אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה, אַף דִּבְרֵי־תוֹרָה אֵינָם מְקַבְּלִין**
14 **טֻמְאָה[50].**

38) אף־על־פי שעדיין טומאתם עליהם. 39) על־ידי טבילה במקוה מים. 40) כנוסח בעל "מעשה רוקח" ועוד. ונוסח אחר: "ומשכבה". 41) כגון הנוגע בזה או בטמא מת, שמיד אחרי טבילתם נטהרים - בכל זאת מותרים לקרוא בדברי תורה בעוד טומאתם עליהם, שהרי אפילו זבים ומצורעים עצמם קיבלו את התורה בהר סיני (ברכות כב.). 42) בבא־קמא פב, ע"ב. 43) בעל מקרה לילה, כלשון הכתוב (דברים כג, יא. וראה ויקרא טו, טז). 44) המותרים לקרוא. 45) כי בעל קרי אין טומאתו באה לו אלא מתוך קלות ראש וזחות הדעת, לפיכך גזרו עליו (ברכות כב. וברש"י שם). וחכמינו ז"ל מצאו סמך לתקנה זו. נאמר בדברי תורה: "והודעתם לבניך ולבני בניך", וסמוך לו נאמר: "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב" (דברים ד, ט־י) מה להלן בעלי קריין אסורין (שהרי קודם מתן תורה נצטוו לפרוש מנשותיהם, ראה שמות יט, טו), אף כאן בעלי קריין אסורים (ברכות כא:). 46) כלומר: בטלה מעצמה ולא שביטלוה בית־דין, שהרי "אין בית־דין יכול לבטל את דברי בית־דין חבירו אלא־אם־כן גדול ממנו בחכמה ובמנין" (עדיות פרק א, משנה ה), ואחרי בית־דינו של עזרא לא קם עוד בית־דין כמוהו, אלא מתוך שלא היה כח ברוב הציבור לעמוד בה, לא כפה בית־דין את העם על קיום התקנה ובטלה מאליה. וכלל הוא: כל שלא פשט האיסור ברוב הציבור מחמת שאין בו כח לעמוד בו - הרי האיסור בטל מאליו, ואין צורך אפילו בבית־דין אחר שיבוא לבטלו (עבודה־זרה לו.); (וראה הלכות ממרים פ"א, ה"ו). 47) ואין זה סותר לדברי רבינו לעיל (פ"ג, ה"ד), שאסור לקרוא "שמע" וכן להרהר בדברי תורה במקומות המטונפים - כי שם מדובר בדבר נמאס המונח לעינינו, או שאנו מרגישים בריחו הרע, ויש בזה משום בזיון שאומרים דברי תורה שם; אבל טומאת הטמאים האמורה כאן איננה דבר מורגש ומוחש, אלא דבר עיוני הוא: שאיש זה טמא הוא מצד גזירת התורה, ועל זה נאמר: "אין דברי תורה מקבלים טומאה" (כסף־משנה). 48) שלא טבלו מטומאת קרי. 49) ובנוגע לתפילה, ראה לקמן הלכות תפילה (פ"ד, הלכה ד־ו ובביאורנו שם). 50) ברכות כב., ואמרו שם: "מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם (לא ביטא את תלמודו בצחות, כי בעל קרי היה) למעלה מרבי יהודה בן בתירא, אמר לו: בני! פתח פיך ויאירו דבריך, שאין דברי תורה מקבלים טומאה".

סְלִיק הִלְכוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים

יֵשׁ בְּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה. א) לַעֲבֹד אֶת ה' בְּכָל יוֹם בִּתְפִלָּה. ב) לְבָרֵךְ כֹּהֲנִים אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל יוֹם. וּבְאוֹר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

~ נקודות משיחות קודש ~

"לעבוד את ה' בתפילה בכל יום".

במצות התפילה שני חלקים: העבודה שבלב, ודיבור התפילה. ואע"פ שעיקר עניינה של התפילה הוא כוונת הלב ולא הדיבור (עד כדי כך ש"תפילה שאינה בכוונה אינה תפלה"), מכל־מקום נחשבת מצוה זו כמצוה שבדיבור, שזהו פשטות הלשון "יתפלל" - הדיבור שבתפילה.

וב'מניין המצוות' נקט הרמב"ם לשון "להתפלל אליו" כי ב'מניין המצוות' מונים את עניין הדיבור שבתפילה ולא את הכוונה שבה.

(לקו"ש חלק ל"ח עמוד 20)

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) משורש פלל. ועניינו - שפוט, כמו: ופללו אלהים (שמואל־א ב, כה): ונתן בפלילים (שמות כא, כב), והמתפלל מבקש מאת ה' פלילה ומשפט, כלומר: שישפטנו ברחמים, כדברי הנביא (ירמיה י, כד): יסרני ה' אך במשפט אל באפך פן תמעיטני.

1 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר:**
15 **'וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם'[2]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3] לָמְדוּ,**
16 **שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ הִיא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּלְעָבְדוֹ בְּכָל**
17

1 **לְבַבְכֶם[4] - אָמְרוּ חֲכָמִים[5]: אֵי־זוֹ הִיא עֲבוֹדָה**
2 **שֶׁבַּלֵּב? זוֹ תְּפִלָּה[6]. וְאֵין מְנַיַּן הַתְּפִלּוֹת[7] מִן הַתּוֹרָה;**
3 **וְאֵין מִשְׁנֵה הַתְּפִלָּה הַזֹּאת מִן הַתּוֹרָה[8]; וְאֵין לַתְּפִלָּה**
4 **זְמַן קָבוּעַ[9] מִן הַתּוֹרָה.**

≈ נקודות משיחות קודש ≈

"מצות־עשה להתפלל בכל יום"

למד הרמב"ם מדרשת חז"ל על הפסוק "ולעבדו בכל לבבכם - אי זו היא עבודה שבלב, זו תפילה".

ובביאור מצות התפילה שב'ספר המצוות' כתב, שאף שהיא מהציוויים הכוללים (ואין צריך למנותה), מ"מ יש בה הציווי להתפלל, ומציין לדרשות ה'ספרי' - "ולעבדו זו תפילה", ומוסיף: "ואמרו גם־כן, ולעבדו - זה תלמוד".

וקשה: מדוע ב'ספר המצוות' הביא את הדרשה "ולעבדו - זה תלמוד", הלא דרשה זו משמשת ראיה לפוסקים שתפילה היא מדרבנן, והרי פסק בספר הי"ד כדרשת חז"ל ש"לעבדו - זו תפילה" ושהחיוב להתפלל בכל יום הוא מהתורה.

וי"ל שבוודאי סובר הרמב"ם שתפילה בכל יום היא מדאורייתא, אלא שכוונתו ב'ספר המצוות' להוכיח שדרשת חז"ל "ולעבדו - זו תפילה" אינה אסמכתא בעלמא אלא מ"ע מהתורה ממש, וכמו שהדרשה "ולעבדו בכל לבבכם - זה תלמוד" אינה אסמכתא, כי ת"ת הוא בוודאי חיוב דאורייתא, כך גם הדרשה "ולעבדו - זו תפילה" מלמדת על מ"ע מדאורייתא ואינה אסמכתא למצוה דרבנן.

לכן, הפך הרמב"ם את סדר הדרשות מכפי שהובאו ב'ספרי', וכתב קודם הדין דתפילה ואח"כ הראיה שהוא דין תורה מהדרשה "ולעבדו - זה תלמוד".

ובספר "דרך מצותיך" לה'צמח צדק' כתב שרוב מוני המצוות סברו שתפילה בכל יום ונוסח התפילה הם דרבנן. ולכאורה, הרי תורת החסידות החשיבה עד מאוד את עניין התפילה, ואיך יתכן שבביאורו ל'שורש מצות התפילה' לא הביא אפילו את לשון הרמב"ם ש"מצות־עשה להתפלל בכל יום", ובפרט הדברים הידועים שאמר אדמוה"ז "וגם האומרים תפילה מדרבנן לא ראו מאורות מימיהם". ועוד, שעל־פי הידוע, ראה את כתביו של הצ"צ ובוודאי את ההתחלה של 'שורש מצות התפילה'.

וביאור על־פי מה שכתוב ב'לקוטי תורה' בביאור הדבר דמצות תפילה דרבנן ואינה ממנין המצוות, שהיא בדוגמת "חוט השדרה" המעמיד ומקיים את כל האברים "שהיא בחי' כוונה ופנימית להמצוות, והיא עיקר המעמיד ומקיים את הרמ"ח מצוות־עשה". ונמצא, שמה שהדגיש הצ"צ את הפוסקים הסוברים שתפילה היא מדרבנן, הוא לא מפני שאינה חשובה, אלא אדרבא היא המעמידה ומקיים את כל המצוות.

וזו גם כוונתו של אדמוה"ז באומרו על הסוברים דתפילה מדרבנן ש"לא ראו מאורות מימיהם" שאין כוונתו לפוסקים הסוברים כך, אלא שאלה הרוצים להסתמך על דבריהם כדי להמעיט בערך התפילה, עליהם אמר "שלא ראו מאורות מימיהם", היינו לא ראו את הביאור שהתפילה גדלה מעלתה מאוד עד שהיא למעלה מכל המצוות ואינה נמנית עמהם.

(על־פי 'יין מלכות' סי' כ"א)

2) זו קריאת־שמע ותפילה (בבא־מציעא קז:). ואף־על־פי שלא נתפרש בפסוק זה שחיוב תפילה הוא בכל יום - הדעת מחייבת זאת; שאם לא כן, נבוא לומר שהיא פעם אחת בכל ימי חייו - זהו דבר שלא תסבלהו הדעת (כסף־משנה). ואף־על־פי שאין ראיה לדבר - זכר לדבר, שנאמר: ולעמוד בבוקר להודות ולהלל לה', וכן לערב (דברי הימים־א כג, ל). ויש אומרים: הואיל ובסוף פסוק זה נאמר: "וברך את לחמך ואת מימיך", והרי לחם ומים הם צרכים חיוניים שהאדם צריך להם בכל יום - לפיכך גם התפילה שאדם שואל בה צרכיו, היא בכל יום ('קרית ספר'). 3) כל דבר מתורה שבעל־פה שקיבלוהו חז"ל איש מפי איש עד למשה רבינו, ויש לו אסמכתא בקרא - קוראו רבינו: "מפי השמועה" ("יד מלאכי"). 4) הואיל ומן הפסוק הקודם "ועבדתם" שבו **נצטוינו על עבודת ה'** לא נתפרש עבודה זו מה טיבה. לפיכך הוצרך רבינו להביא פסוק זה שעבודת ה' היא עבודה שבלב, וזו - תפילה. ומאחר שהפסוק הזה אינו מדבר בתורת מָצֳוָה ומחייב אלא דרך סיפור דברים: אם שמוע תשמעו... לאהבה את ה' ולעבדו בכל לבבכם - ונתתי מטר ארצכם, לכן משמש הפסוק "ועבדתם" המקור למצות תפילה (כסף־משנה). 5) תענית ב, ע"א. 6) המביעה רחשי לב האדם ושפך שיחו לפני קונו. - כאן סוף הלכה א (לפי דפוס מנטובה, שכ"ו). וה'חינוך' (מצוה תל"ג) אומר: "כבר הקדמתי לך שהברכות והטובות יחולו על בני אדם כפי פעולתם וטוב לבבם. ואדון הכל שבראם הדריכם במצוותיו שיזכו בהן, ופתח להם פתח אשר ישיגו בו כל משאלותיהם לטוב, והוא: שיבקשו ממנו ברוך־הוא, אשר בידו הסיפוק והיכולת למלא את כל חסרונם, כי הוא יענה לכל אשר יקראוהו באמת". 7) שבכל יום. אלא חז"ל קבעו מנינם, כמבואר בסמוך (הלכה ה). 8) אלא באיזה נוסח שיזדמן לו לאדם - יתפלל. משנה - נוסח, מלשון הכתוב: משנה התורה הזאת (דברים יז, יח) שתרגומו: פתשגן אורייתא הדא. ופירוש פתשגן - נוסח (כסף־משנה בשם ה"ר מנוח). וכן 'הערוך', ערך: פתשגן, ויש גורסים: "מטבע התפילה". 9) לומר: שעה זו זמן תפילה היא, וכשעברה השעה - עבר זמנה; אלא כל השעות כשרות לתפילה, לא כקריאת־שמע שזמנה קבוע "בשכבך ובקומך". אבל חכמינו ז"ל קבעו זמנה, כמו ששנינו (תוספתא ברכות

פ"ג): "כשם שנתנה תורה קבע לקריאת־שמע, כך נתנו חכמים קבע לתפילה".

ב. וּלְפִיכָךְ[10] נָשִׁים וַעֲבָדִים[11] חַיָּבִין בַּתְּפִלָּה, לְפִי שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלֹּא הַזְּמַן גְּרָמָהּ[12]. אֲלָא חִיּוּב מִצְוָה זוֹ כָּךְ הוּא[13] - שֶׁיְּהֵא אָדָם מִתְחַנֵּן וּמִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם, וּמַגִּיד שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְאַחַר־כָּךְ שׁוֹאֵל צָרְכָיו[14], שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶם, בְּבַקָּשָׁה וּבִתְחִנָּה, וְאַחַר־כָּךְ נוֹתֵן שֶׁבַח וְהוֹדָיָה[15] לַה' עַל הַטּוֹבָה שֶׁהִשְׁפִּיעַ לוֹ, כָּל אֶחָד לְפִי כֹּחוֹ[16].

10) הואיל ואין לתפילה זמן קבוע. 11) שהם פטורים מכל מצוות־עשה שהזמן גרמא. (ראה הלכות ע"ז פי"ב, ה"ג). ובעבדים כנענים מדובר כאן שחייבים במצוות שנשים חייבות (חגיגה ד.). 12) כי מן התורה זמנה היא (ברכות פ"ג, מ"ג). 13) כלומר: מכיון שאין מטבע התפילות ומנינן מן התורה, א"כ מה נתחייבנו להתפלל? וכמה נתחייבנו להתפלל? את זה הולך לבאר רבינו כאן ובהלכה הבאה, ומיישב: שיהא אדם מתחנן וכו' (כסף־משנה). 14) ברכות לב, ע"א: "דרש רבי שמלאי: לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש־ברוך־הוא ואחר־כך יתפלל (יבקש צרכיו), שכן מצינו במשה: ואתחנן אל ה'... אתה החילות להראות את עבדך... אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך... וכתוב אחריו: אעברה נא וארא את הארץ הטובה (דברים, ג כד־כה) - הרי הקדים משה שבחו של מקום קודם שהציע לפניו את בקשתו. 15) המקור לזה ב'ספרי' (פרשת ברכה) "ויאמר: ה' מסיני בא וזרח משעיר" - מגיד הכתוב, שכשפתח משה לא פתח בצרכם של ישראל תחילה עד שפתח בשבחו של מקום, שנאמר: ויאמר ה' מסיני בא וגו', ואח"כ פתח בצרכם של ישראל, שנאמר: ויהי בישורון מלך, וחזר וחתם בשבחו של מקום, שנאמר: אין כאל ישורון (דברים לג, כו). ('פרי מגדים' בפתיחתו לשו"ע או"ח). וראה סמוכים לזה (ברכות לד.). 16) כח השגתו ויכלתו.

ג. אִם הָיָה רַגִּיל[17] - מַרְבֶּה בִּתְחִנָּה וּבַקָּשָׁה; וְאִם הָיָה עָרֵל שְׂפָתַיִם[18] - מְדַבֵּר בְּפִי יְכָלְתּוֹ, וּבְכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה. וְכֵן מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת - כָּל אֶחָד בְּפִי יְכָלְתּוֹ: יֵשׁ מִתְפַּלֵּל פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם, וְיֵשׁ מִתְפַּלְּלִין פְּעָמִים הַרְבֵּה. וְהַכֹּל יִהְיוּ מִתְפַּלְּלִין נֹכַח הַמִּקְדָּשׁ[19], בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה[20]. וְכֵן הָיָה הַדָּבָר תָּמִיד[21], מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ וְעַד עֶזְרָא[22].

17) שיש לו לשון לימודים לדבר צחות. 18) כלומר: שאינו רגיל לערוך תפילות ותשבחות. 19) שיעמוד בתפילה כשפניו מכוונים לאותה רוח שבית־המקדש עומד שם, כמו שדרשו ב"משנתו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי" על הפסוק: "את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד" (דברים ו, יג): עבדהו בתורתו, עבדהו במקדשו, כלומר: התפלל נוכח המקדש (כסף־משנה). ובברכות (ל.) אמרו: מניין שיכוין את לבו כנגד בית־המקדש? שנאמר (ד"ה־ב ו, לב): והתפללו אל הבית הזה, (השווה ספר המצוות לרבינו מצוה ה). 20) חוזר אל המתפלל: בין שיהיה בארץ בין שיהיה בחוץ לארץ. או שמוסב על המקדש: בין שיהיה במדבר, בין שיהיה בגלגל ובין שיהיה בירושלים - לעולם יתפללו נכחו (כסף־משנה). 21) שהיה כל אחד מתפלל כפי יכלתו. 22) שהיו מדברים בלשון הקודש ובקיאים בה.

ד. כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע, נִתְעָרְבוּ בְּפָרַס וְיָוָן וּשְׁאָר הָאֻמּוֹת[23], וְנוֹלְדוּ לָהֶם בָּנִים בְּאַרְצוֹת הַגּוֹיִם, וְאוֹתָן הַבָּנִים נִתְבַּלְבְּלוּ שְׂפָתָם, וְהָיְתָה שְׂפַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְעֹרֶבֶת מִלְּשׁוֹנוֹת הַרְבֵּה[24]; וְכֵיוָן שֶׁהָיָה מְדַבֵּר, אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר כָּל צָרְכּוֹ בְּלָשׁוֹן אַחַת, אֶלָּא בְּשִׁבּוּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּבְנֵיהֶם חֲצִי מְדַבֵּר אַשְׁדּוֹדִית' וְגוֹ', וְאֵינָם מַכִּירִים לְדַבֵּר יְהוּדִית וְכִלְשׁוֹן עַם וָעָם. וּמִפְּנֵי זֶה, כְּשֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן מִתְפַּלֵּל, תִּקְצַר לְשׁוֹנוֹ לִשְׁאֹל חֲפָצָיו אוֹ לְהַגִּיד שֶׁבַח הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, עַד שֶׁיִּעָרְבוּ עִמָּהּ לְשׁוֹנוֹת אֲחֵרוֹת. וְכֵיוָן שֶׁרָאָה עֶזְרָא וּבֵית־דִּינוֹ כָּךְ, עָמְדוּ וְתִקְּנוּ[25] לָהֶם שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת עַל הַסֵּדֶר[26]: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת[27] - שֶׁבַח לַה', וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת[28] - הוֹדָיָה, וְאֶמְצָעִיּוֹת - יֵשׁ בָּהֶן שְׁאֵלַת כָּל הַדְּבָרִים, שֶׁהֵן כְּמוֹ אָבוֹת[29] לְכָל חֶפְצֵי אִישׁ וָאִישׁ וּלְצָרְכֵי הַצִּבּוּר[30] כֻּלָּן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֲרוּכוֹת בְּפִי הַכֹּל וְיִלְמְדוּ אוֹתָן, וְתִהְיֶה תְּפִלַּת אִלּוּ הָעִלְגִים[31] תְּפִלָּה שְׁלֵמָה, כִּתְפִלַּת בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן הַצָּחָה. וּמִפְּנֵי עִנְיָן זֶה תִּקְּנוּ כָּל הַבְּרָכוֹת וְהַתְּפִלּוֹת מְסֻדָּרוֹת בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה עִנְיָן כָּל בְּרָכָה עָרוּךְ בְּפִי הָעִלֵּג.

23) ישבו בקרבם. 24) שפה בלולה, ז'רגון בלע"ז. 25) מגילה יז, ע"ב: "מאה ועשרים זקנים - ובהם כמה נביאים - תיקנו שמונה־עשרה ברכות על הסדר". 26) לפי סדר המקראות, להקדים המוקדם ולאחר המאוחר. 27) שהן: אבות, גבורות, וקדושה. 28) שהן: עבודה, הודאה ושים שלום. 29) דברים עיקריים. 30) וכמו שאמרו (ברכות לד.): "ראשונות - דומות לעבד שמסדר שבח לפני רבו, אמצעיות - דומות לעבד שמבקש פרס מרבו, אחרונות - דומות לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו". 31) שאינם יכולים להביע בקשתם כראוי, מלשון הכתוב (ישעיה לב, ד): "ולשון עלגים תמהר לדבר צחות".

ה. וְכֵן תִּקְּנוּ[32], שֶׁיְּהֵא מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת כְּמִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת: שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת בְּכָל יוֹם - כְּנֶגֶד שְׁנֵי תְּמִידִין[33]; וְכָל יוֹם שֵׁשׁ קָרְבַּן מוּסָף[34], תִּקְּנוּ בּוֹ תְּפִלָּה שְׁלִישִׁית כְּנֶגֶד קָרְבַּן מוּסָף[35]. וּתְפִלָּה שֶׁהִיא כְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֹּקֶר, הִיא הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת הַשַּׁחַר; וּתְפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, הִיא הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת מִנְחָה[36]; וּתְפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד הַמּוּסָפִין, הִיא נִקְרֵאת תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין.

32) אנשי כנסת הגדולה. 33) שהקריבו במקדש שנים ליום עולה תמיד; אחד בבוקר, והשני בין הערבים (במדבר כח,

ו. וְכֵן הַתְקִינוּ, שֶׁיְּהֵא אָדָם מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה אַחַת בַּלַּיְלָה[37], שֶׁהֲרֵי אֵיבְרֵי תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם מְתְעַכְּלִין[38] וְהוֹלְכִין כָּל הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הִיא הָעֹלָה' וְגוֹ'; כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: 'עֶרֶב[39] וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה וַיִּשְׁמַע קוֹלִי'. וְאֵין תְּפִלַּת עַרְבִית חוֹבָה כִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית וּמִנְחָה[40]. וְאַף-עַל-פִּי-כֵן נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית, וְקִבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם כְּתִפְלַּת חוֹבָה[41].

37) והיא הנקראת: תפילת ערבית. 38) נקטרים ונשרפים. 39) הרי שגם בערב יש תפילה (וראה ברכות לא.). 40) שם כז, ע"ב: "תפילת ערבית רשות". ויש להעיר שלדעת ה'תוספות' (שם) אין הכוונה ב"רשות" שיכול לבטלה מתי שירצה, אלא היא נחשבת "רשות" ביחס למצוה אחרת שזמנה עובר, אז תידחה תפילת ערבית מפניה, אבל בחינם אין לבטלה. 41) רי"ף פ"ד דברכות. ומכל-מקום, אין הש"ץ חוזר על תפילת שמונה-עשרה בקול רם, כמו שהוא חוזר בשאר התפילות - מפני שאין תפילת ערבית חובה, ולפיכך אין לברך ברכות לבטלה; שהרי אין כאן אדם שנתחייב בה, כדי להוציאו ידי חובתו. מדברי רבינו (פ"א ה"ט).

ז. וְכֵן תִּקְּנוּ תְּפִלָּה אַחַר תְּפִלַּת מִנְחָה, סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, בְּיוֹם הַתַּעֲנִית בִּלְבָד[42], כְּדֵי לְהוֹסִיף תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה מִפְּנֵי הַתַּעֲנִית; וְזוֹ הִיא הַתְּפִלָּה הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת נְעִילָה[43], כְּלוֹמַר - נִנְעֲלוּ שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם בְּעַד הַשֶּׁמֶשׁ וְנִסְתְּרָה, לְפִי שֶׁאֵין מִתְפַּלְּלִין אוֹתָהּ אֶלָּא סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[44].

42) כמו יום צום כיפור ושאר תעניות ציבור שגוזרים בית-דין על כל צרה שלא תבוא, כגון: על עצירת גשמים וכדומה; אבל לא בט' באב וביז"ז בתמוז, שהם רק זכר למאורעות שאירעו בהם לפנים, ראה לקמן (פרק י"ד, הלכה ב). 43) וביר‍ושלמי (ברכות פ"ד, ה"א) אמרו: "מנין לנעילה? אמר רבי לוי: נאמר: גם כי תרבו תפילה. (ישעיה א, טו) מכאן: שכל המרבה בתפילה - נענה", כלומר: אף תפילת נעילה, לריבוי תפילה תקנוה. 44) כלומר: מתחילים אותה בעוד השמש על ראשי האילנות, ולכשתגמר תשקע השמש (ירושלמי ברכות פ"ד, ה"א).

ח. נִמְצְאוּ הַתְּפִלּוֹת בְּכָל יוֹם שָׁלֹשׁ: עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה; וּבַשַּׁבָּתוֹת וּבַמּוֹעֲדִים וּבְרֹאשֵׁי-חֳדָשִׁים - אַרְבַּע: שָׁלֹשׁ שֶׁל כָּל יוֹם, וּתְפִלַּת הַמּוּסָפִין; וּבְיוֹם-הַכִּפּוּרִים - חָמֵשׁ: אַרְבַּע אֵלּוּ, וּתְפִלַּת נְעִילָה.

ט. תְּפִלּוֹת אֵלּוּ, אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם. אִם רָצָה אָדָם לְהִתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - הֲרְשׁוּת[45] בְּיָדוֹ. וְכָל אוֹתָן הַתְּפִלּוֹת שֶׁיּוֹסִיף - כְּמוֹ מַקְרִיב נְדָבוֹת. לְפִיכָךְ צָרִיךְ שֶׁיְּחַדֵּשׁ[46] דָּבָר בְּכָל בְּרָכָה וּבְרָכָה מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת מֵעֵין הַבְּרָכוֹת[47]. וְאִם חִדֵּשׁ אַפִלּוּ בִּבְרָכָה אַחַת - דַּיּוֹ, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁהִיא נְדָבָה וְלֹא חוֹבָה. וְשָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, לְעוֹלָם אֵין מוֹסִיפִין בָּהֶן וְלֹא פּוֹחֲתִין מֵהֶן וְאֵין מְשַׁנִּין בָּהֶן דָּבָר[48].

45) ברכות כא, ע"א. 46) כדי שלא תהא תפילתו נראית כחובה, והיא דעת רבינו האי גאון. הובאה בר"ש לברכות (פ"ג, אות ט"ו). 47) כגון: אם היה לו חולה - מבקש עליו רחמים בברכת "רפאנו", כפי צחות לשונו (לקמן פ"ו, ה"ג). 48) ברכות לד, ע"א. ומה שאנו נוהגים בעשרת ימי תשובה להוסיף בשלוש הראשונות: "זכרנו" "מי כמוך אב הרחמים", ובאחרונות: "וכתוב" ועוד - מפני שהן בקשות בצרכי רבים, אבל בצרכי יחיד אין מוסיפין בברכות אלו, ראה לקמן (פ"ו, ה"ג).

י. אֵין הַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת נְדָבָה, לְפִי שֶׁאֵין הַצִּבּוּר מְבִיאִין קָרְבַּן נְדָבָה[49]. וְלֹא יִתְפַּלֵּל, אֲפִלּוּ יָחִיד, מוּסָף שַׁבָּתוֹת: אַחַת חוֹבַת הַיּוֹם וְאַחַת נְדָבָה, לְפִי שֶׁאֵין מִתְנַדְּבִין קָרְבַּן מוּסָף[50]. וְיֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁאָסוּר לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת נְדָבָה בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, לְפִי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין בָּהֶן נְדָבָה, אֶלָּא חוֹבַת הַיּוֹם בִּלְבָד[51].

49) שכל קרבנות הציבור, קרבנות חובה הם. 50) אלא היה בא חובה מטעם הציבור (דעת הרי"ף, ברכות סג). ולדעת הראב"ד, גם בלי טעם זה אסור להתפלל מוסף בנדבה, שלא אמרו: "הלואי ויתפלל אדם כל היום" (ברכות כא.), אלא בתפילת שמונה-עשרה של חול שהיא תפילת רחמים ותחנונים, לפיכך יכול הוא לכופלה ולהוסיף בה בקשות; אבל בתפילת שבת ויום-טוב שאינה אלא הודאה ושבח לה' - ודאי אסור להודות ולחזור ולהודות, שלא תהא ברכתו לבטלה. וכן בכל ברכות המצוות והפירות. 51) וכתב הרא"ש בתשובותיו (כלל ד): "צריך שיהא האדם מכיר את עצמו וזריז וזהיר ואמיד בדעתו, שיוכל לכוין בתפלתו מראש ועד סוף - אז קוראים בו: נדיב לב עולות (דברי הימים-ב כט, לא); אבל אם אין יכול לכוין יפה - קרינן בו: למה לי רוב זבחיכם (ישעיה א, יא). והלואי שיוכל לכוין יפה בשלש תפילות הקבועות ליום". וכן הוסכם להלכה ב'שולחן ערוך' או"ח סימן ק"ז, ס"ד.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ה'־י"א מרחשון תשע"ז

יום ראשון ה' מרחשון ה'תשע"ז

הִלְכוֹת כֵּלִים

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר שכלי מתכות אין מקבלים טומאה עד שתיגמר כל מלאכתם. ומה הן גולמי כלי מתכות וכלי המלחמה ותכשיטי האדם אם מקבלין טומאה. תכשיטי הבהמה והכלים חותמות וטבעות. אם הכלים יורדים לטומאה במחשבה או עולים במחשבה. אומן שעושה ומניח זוגין לבהמה ולדלתות, וזוגים הנמצאים.

1 **א.** כָּל כְּלֵי מַתָּכוֹת[2] אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה עַד שֶׁתִּגָּמֵר
2 מְלַאכְתָּן כֻּלָּהּ וְלֹא יְהֵיֶה הַכְּלִי מְחֻסָּר מַעֲשֶׂה כְּלָל.
3 אֲבָל גָּלְמֵי כְּלֵי מַתָּכוֹת אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה.

2) ברייתא, חולין כה, א.

4 **ב.** וְאֵילּוּ הֵן[3] גָּלְמֵי כְּלֵי מַתָּכוֹת? כֹּל שֶׁעָתִיד לָשׂוּף[4]
5 אוֹתוֹ אוֹ לְשַׁבֵּץ[5] אוֹ לְגָרַר[6] אוֹ לְכָרְכֵּב[7] אוֹ לְהַקִּישׁ
6 בְּקוֹרְנָס[8], אוֹ שֶׁהָיָה מְחֻסַּר אֹזֶן אוֹ אֹגֶן[9] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ
7 מְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁיְּתַקְּנֶנּוּ וְיַגִּיפֶנּוּ וְלֹא תִּשָּׁאֵר בּוֹ
8 מְלַאכָה כְּלָל. כֵּיצַד? הַסַּיִף[10] אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה עַד
9 שֶׁיְּשׁוֹפְנוּ[11], וְהַסַּכִּין - עַד שֶׁיַּשְׁחִיזֶנָּה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא
10 בְּמַעֲשִׂים אֵלּוּ. לְפִיכָךְ, הָעוֹשֶׂה כֵּלִים[12] מִן הָעֶשֶׁת שֶׁל
11 בַּרְזֶל[13] אוֹ מִן הַחֲרָרָה[14] שֶׁל מַתֶּכֶת, וּמִן הַסּוֹבֵב שֶׁל
12 גַּלְגַּל[15], וּמִן הַטַּסִּין וּמִן הַצַּפּוּיִין[16], וּמִכַּנֵּי[17] הַכֵּלִים
13 וּמֵאָגְנֵי הַכֵּלִים[18] וּמֵאָזְנֵי הַכֵּלִים, וּמִן הַשְּׁחוֹלָה[19] וּמִן
14 הַנְּדוֹדֶת[20] - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִים[21], מִפְּנֵי שֶׁכָּל אֵלּוּ
15 שֶׁנַּעֲשׂוּ גָּלְמֵי כְּלֵי מַתָּכוֹת הֵן[22]. אֲבָל הָעוֹשֶׂה כְּלֵי
16 מִשְׁבְּרֵי כְּלֵי מַתָּכוֹת וּמִן הַכֵּלִים[23] שֶׁנִּשְׁחֲקוּ מֵרֹב הַזְּמַן
17 וּמִן הַמַּסְמְרוֹת שֶׁיָּדוּעַ שֶׁנַּעֲשׂוּ מִן הַכֵּלִים - הֲרֵי אֵלּוּ
18 מְקַבְּלִין טֻמְאָה, לְפִי שֶׁאֵינָם גְּלָמִים[24]. אֲבָל מַסְמְרוֹת
19 שֶׁאֵין יָדוּעַ אִם נַעֲשׂוּ מִן הַכֵּלִים אוֹ מִן הָעֶשֶׁת - הֲרֵי הֵן
20 טְהוֹרִין. אֲפִלּוּ הִתְקִין אוֹתָם לִכְלִי[25] - אֵינָם מְקַבְּלִין
21 טֻמְאָה.

3) שם. 4) לשפשף בשופין כדי להחליקו. 5) להסיר "הקליפה אשר יתרועע (מלשון רעוע) אצל השיפה" (לשון רבינו בפירושו למשנה, כלים פי"א מ"ג). 6) בברייתא: "לגרד". פירוש, אחרי השיפה נשארות בליטות ושקיעות זעירות ומגרדים אותן בכלי מיוחד לכך. 7) ללטוש כדי שיבריק. 8) לדפוק עליו בפטיש כדי ליישר את הקמטין הקטנים. 9) שפה. 10) כלים פי"ד מ"ה. 11) ימרח אותה בשמן אחר הליטוש (רבינו בפירושו למשנה. ראה למעלה בפירוש המילה לשוף). 12) כלים פי"א מ"ג. 13) גוש ברזל שהוצא מן המחצבה לפני היתוכו, ומעורבים בו גושי עפר. 14) אחרי ההיתוך והפרדת העפר, עושים גושים גושים בצורת עוגה גדולה (חררה) וממנה עושים כלים. 15) הגלגל הוא של עץ, ונותנים סביבו חישוק של מתכת לחזקו. 16) הסיר מתכת מכלי עץ שהוא מצופה במתכת ועשה ממנה כלים [לפני שהסירה גם כן אינה מקבלת טומאה מפני שהיא בטלה לגבי הכלי]. 17) בסיסים שמעמידים עליהם את הכלים. 18) שפה שאינה מגוף הכלי, ומשימים אותה על פי הכלי. 19) אחר עשיית הכלים, נשארים עוקצים בולטים מן השפה ומורידים אותם, ופירורים אלה נקראים "שחולה". 20) צ"ל הגרודת (וכן הוא בדפוס רומא (ר"מ) וכן הגירסא במשנתינו). פירוש, הפירורים הנופלים כשגורדים את הכלי. 21) כדי לבאר שיטת רבינו בהלכה זו שלכאורה היא תמוהה מאוד (ראה ראב"ד וכסף־משנה) עלינו להקדים ולהביא את המשניות, שהן הן המקור לשיטתו, ולפרשן. במשנה א שנינו: "כלי מתכת, פשוטיהם ומקבליהם טמאין. נשברו – טהרו. חזר ועשה מהם כלים – חזרו לטומאתם הישנה" (בשבת טז, ב אמרו: שמעון בן שטח גזר על טומאה ישנה). ובמשנה ג שם: "העושה כלים מן העשת וכו' טהורין. משברי כלים מן הגרוטים ומן המסמרות שידוע שנעשו מכלים – טמאין". ופירשו הראב"ד והר"ש שמשנה ג עוסקת בענין טומאה ישנה כהמשך למשנה א. ובכן, בבא ראשונה אומרת, שאם עשה כלים מהדברים שנמנו שם – הכלים טהורים, מפני שאלה אינם מקבלים טומאה כלל, וממילא אין על הכלים חשש טומאה ישנה. ובבא שניה מלמדת, שאם עשה כלים משברי כלים שהיו ראויים לקבל טומאה לפני שבירתם – הרי אלו טמאים, שמא היו הכלים הראשונים טמאים, וחזרו החדשים לטומאתם הישנה. אולם רבינו הוכרח להתנגד לפירוש זה לפי שיטתו במס' טהרות פ"ג מ"ה, שאם נמצאה מחט שבורה או חלודה באופן שבמצבה בשעת מציאתה אינה ראויה לקבל טומאה, ולפני שנשברה או נחלדה היתה טמאה מספק – הרי היא טהורה לגמרי ואינה חוזרת לטומאתה כשיעשה ממנה כלי חדש, מפני שכל הטומאות כשעת מציאותן, וזו שנמצאה בטהרה – חזקתה טהורה. [מלשונו של רבינו בהל' אבות הטומאה פט"ו ה"ו בדין מחט שנמצאה שבורה, אמנם משמע, שהוא מפרש את המשנה טהרות פ"ג שלא כפירושו הנ"ל, אבל אין להסיק מזה שחזר בו גם מהסברא עצמה שהיא הגיונית]. לפי שיטה זו, אין לטמא כלים שנעשו משברי כלים מחשש טומאה ישנה, ולפיכך הוא מפרש שמדובר בקבלת טומאה מכאן ולהבא. [אמנם אפשר לפרש בדוחק, שמדובר בכלים שלימים שנמצאו שהם טמאים מגזירת כלים הנמצאים (ראה הל' אבות הטומאות פי"ג ה"ג) ונשברו אחר שנמצאו, אבל לא נוח היה לרבינו לקבל פירוש דחוק זה, כי המשנה כותבת סתם "משברי כלים". ועוד קשה היה לו מה משמיעה הבבא הראשונה? הלא זה מובן מאליו שאם עשה כלים מדברים שאינם מקבלים טומאה הם טהורים?] ושיטתו היא, שהמשנה מחלקת בין גולמי כלים שנעשו מדבר הראוי לקבל טומאה, לבין נעשו מדבר שאינו ראוי לכך. האחרונים אינם מקבלים טומאה כל זמן שלא נגמרה כל מלאכתם,

כאמור בראש הלכה זו, אבל אלה שנעשו מדבר המקבל טומאה ונשברו ופקעה מהם תורת קבלת טומאה – הרי הם חוזרים לתורת כלי ממש לענין קבלת טומאה כאשר אך נגמרה צורת הכלי, אף־על־פי שהוא מחוסר עדיין השיפורים שמטרתם לייפותו ולהחליקו. ואפשר להתאים גם את דברי רבינו בפירושו למשנתינו לפירושנו זה. [והדעת נוטה שגם לענין טומאה ישנה מספיק גמר מלאכת הכלי עצמה בלי השיפורים], ומשנתינו תתפרש בדין קבלת טומאה של גולמי כלי מתכת, ומה שכתבה "טהורין" הכוונה שאינם מקבלים טומאה (כמו שמצאנו עשרות פעמים במשנה), וכן תתפרש גם מילת "טהורים" שבדברי רבינו בהלכה שבה אנו עומדים. 22) שהרי לא נגמרה מלאכתם, והם נעשו מדברים שאינם מקבלים טומאה. 23) ולפיכך דינם כחלק מגוף הכלי, ומקבלים טומאה, אבל מסמרות שלא היו חלק מכלי - אינם מקבלים טומאה. 24) מכיוון שנעשו מכלים שנגמרה כל מלאכתם, חזרה להם תורת כלים עם גמר צורת הכלי, כמבואר למעלה. [אפשר גם לפרש, שהדברים שמהם נעשו הכלים החדשים אינם גולמים]. 25) עשה מהם מרצע או שפוד, אבל חסרים עוד התיקונים האחרונים. ובזה מסולקות כל התמיהות על רבינו. [ראה כסף־משנה, וקשה מאד לקבל פירושו. כיצד אפשר לחבר שחולה וגרודת ולעשות מהן כלי ללא התכה].

ג. כְּלִי מַתָּכוֹת שֶׁאֵינוֹ מְחֻסָּר אֶלָּא כִּסּוּי - מְקַבֵּל טֻמְאָה, שֶׁאֵין הַכִּסּוּי חָשׁוּב מִגּוּף הַכְּלִי.

ד. מַחַט[26] שֶׁלֹּא נִקְּבָה אֶלָּא שָׁפָהּ[27] וְתִקְּנָהּ לְכָךְ[28] מִתְּחִלָּתָהּ - מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁמּוֹצִיאִין בָּהּ אֶת הַקּוֹץ[29]. אֲבָל אִם עָתִיד לְנַקְּבָהּ - חֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר גְּלְמֵי כְּלֵי מַתָּכוֹת וְאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[30].

26) שבת קכג, א - אביי אליבא דרבא. ראה לקמן פי"א הי"ד. 27) החליקה. 28) להשאירה כמות שהיא בלי חור. 29) שנתחב בבשר האדם. 30) שהרי אינה ראויה עדיין למלאכה שהתכוון לה.

ה. מֵאַחַר שֶׁבֵּאַרְנוּ, שֶׁגְּלְמֵי כְּלֵי מַתָּכוֹת טְהוֹרִים וְגָלְמֵי כְּלֵי עֵץ טְמֵאִים[31], וּפְשׁוּטֵי כְּלֵי מַתָּכוֹת טְמֵאִים[32] וּפְשׁוּטֵי כְּלֵי עֵץ טְהוֹרִים[33] דִּין תּוֹרָה, נִמְצָא[34]: הַטָּמֵא[35] בִּכְלֵי עֵץ - טָהוֹר בִּכְלֵי מַתָּכוֹת, טָמֵא בִּכְלֵי מַתָּכוֹת - טָהוֹר בִּכְלֵי עֵץ.

31) נתבאר למעלה פ"ה ה"א. 32) נתבאר למעלה פ"א ה"ט. 33) שם ה"י. 34) יוצא מזה. 35) חולין כה, א.

ו. כָּל כְּלֵי הַמִּלְחָמָה[36], כְּגוֹן הַסַּיִף וְהָרֹמַח וְהַכּוֹבַע[37] וְהַשִּׁרְיוֹן וְהַמַּגָּפַיִם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מְקַבְּלִין טֻמְאָה. וְכָל תַּכְשִׁיטֵי הָאָדָם, כְּגוֹן הַקַּטְלָה[38] וְהַנְּזָמִים[39] וְהַטַּבָּעוֹת[40], בֵּין שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶן חוֹתָם[41] בֵּין שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם חוֹתָם, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מְקַבְּלִין טֻמְאָה. אֲפִלּוּ דִּינָר[42] שֶׁנִּפְסַל[43] וְהִתְקִינוּ לְתַלּוֹתוֹ בְּצַוָּאר קְטַנָּה - מְקַבֵּל טֻמְאָה[44]. וְכֵן קֶמֵיעַ שֶׁל מַתֶּכֶת[45] - מִתְטַמֵּא כְּכָל תַּכְשִׁיט אָדָם[46].

36) כלים פי"א מ"ח. 37) של מתכת. וכן המגפיים, שהם עשויים להגן מפני החיצים ומכת חרב. 38) רביד של זהב שתולים על הצואר. 39) כולל נזמי האוזן (עגולים) ונזמי האף ששימשו תכשיטים בעמים העתיקים. 40) שמשימים על האצבע, אבל טבעות גדולות שחוגרים סביב המתניים אינן מקבלות טומאה (תוספתא, כלים בבא־מציעא פ"ב ה"א). והטעם, מפני שחוגרים אותן על הבגדים, ולכן נידונים כתכשיטי כלים (ראה לקמן ה"ז). 41) רגילים היו לחרות אותיות או צורה על הטבעות, וחותמים בהן מכתבים ומסמכים. 42) מטבע רומית עתיקה. 43) השלטון ביטל את ערכו כמטבע עובר לסוחר, או שניטל חלק ממנו. 44) שם פי"ב מ"ז. 45) תוספתא פ"א ה"ד. 46) ב'ספרי זוטא' (מובא בר"ש למשנתנו) מרבה תכשיטי אדם לקבלת טומאה, מן הכתוב (במדבר לא כד): "וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים".

ז. כָּל תַּכְשִׁיטֵי הַבְּהֵמָה וְהַכֵּלִים[47], כְּגוֹן הַטַּבָּעוֹת שֶׁעוֹשִׂין לְצַוָּאר הַבְּהֵמָה וּלְאָזְנֵי הַכֵּלִים - טְהוֹרִין וְאֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה[48] בִּפְנֵי עַצְמָן[49]; חוּץ מִזּוּג[50] שֶׁל בְּהֵמָה וְכֵלִים הַמַּשְׁמִיעַ קוֹל לָאָדָם[51]. כֵּיצַד? הָעוֹשֶׂה[52] זוּגִין[53] לְמַכְתֶּשֶׁת[54] וְלַעֲרִיסָה[55], לְמִטְפָּחוֹת סְפָרִים[56] וְתֵינוֹקוֹת[57] - טְהוֹרִים[58]. עָשָׂה לָהֶן עִנְבּוֹלִין - מְקַבְּלִים טֻמְאָה; הוֹאִיל וְנַעֲשׂוּ לְהַשְׁמִיעַ קוֹל לָאָדָם, הֲרֵי הֵן כְּתַכְשִׁיטֵי אָדָם. וַאֲפִלּוּ נִטְלוּ עִנְבּוֹלֵיהֶן[59] - מְקַבְּלִין טֻמְאָה[60], שֶׁהֲרֵי הוּא רָאוּי לְהַקִּישׁוֹ עַל הַחֹרֶס[61].

47) כלים פי"ב מ"א. 48) לא ריבו חכמים לטומאה אלא תכשיטי אדם בלבד ולא תכשיטי בהמה וכלים (ר"ש במשנתנו). 49) אבל מתטמאים לפעמים כחלק מכלי אחר. 50) פעמון קטן. 51) לצורך האדם. הצלצול של הפעמון מודיע לרועה את מקומה של הבהמה. במס' שבת נח, ב - אמרו בשם רבי יונתן: "מנין למשמיע קול בכלי מתכת שהוא טמא? (פירוש שמקבל טומאה), שנאמר (במדבר לא, כד) "כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר", אפילו דיבור (כלי ועשוי להשמעת קול בלבד) "יבא באש". [הכתוב הזה אמנם לא נאמר לענין טומאה, אלא לענין הגעלה משום בליעת דברים אסורים, אבל כבר הסבירו ב'תוספות' שם ד"ה כל דבר, שנלמד מ"אם אינו ענין לאיסורין, תנהו ענין לטומאה" [מידה מקובלת בדרשות חז"ל]. 52) תוספתא, כלים שם. 53) ולא תלה בהם את העינבל ואינם מקשקשים כשמנענעים אותם. 54) שכותשים בה בשמים, ותולים בה פעמון שישמיע קול בשעת הכתישה. מקובל הוא אצל חכמינו ז"ל "שהקול יפה לבשמים" (כריתות ו, ב). 55) שיצלצלו בשעת נענועה. 56) כששומעים הילדים הצלצול, הם נכנסים לבית הספר (רש"י שבת נח, ב). 57) פירוש, למטפחות של התינוקות (רש"י שם). 58) שלא נגמרה עדיין מלאכתם לפי שאין להם עינבל. 59) אחר שתלאום בתוך הזוג. 60) מכיון שירדה עליהם תורת כלי לענין קבלת טומאה, אינם יוצאים מזה כל זמן שהם ראויים קצת למלאכתם, וכך מסיים רבינו: "שהרי הוא ראוי להקישו (לדפוק) על החרס", פירוש,

וישמיע צלצול, ואם כן לא נפסל עדיין לגמרי משימוש המיועד לו. 61) כדי להשמיע קול, ואם כן הוא ראוי למלאכתו הראשונה.

ח. זוג[62] הֶעָשׂוּי לְאָדָם: אִם נַעֲשָׂה לְקָטָן - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה אֶלָּא בָּעִנְבּוּל שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי לְקוֹל נַעֲשָׂה[63]; נַעֲשָׂה לְגָדוֹל[64] - הֲרֵי זֶה תַּכְשִׁיט וּמְקַבֵּל טֻמְאָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ עִנְבּוּל.

62) שבת, שם. 63) ולא נגמרה מלאכתו. 64) ישנם אנשים שתולים בצואריהם זוג בלי עינבל עשוי מכסף או זהב.

ט. כָּל[65] הַפְּרָצוּפוֹת[66] מְקַבְּלוֹת[67] טֻמְאָה, וְכָל הַחוֹתָמוֹת טְהוֹרִין, חוּץ מֵחוֹתָם שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁבּוֹ חוֹתְמִין בִּלְבַד[68]. וְכָל הַטַּבָּעוֹת טְהוֹרוֹת, חוּץ מִטַּבַּעַת אֶצְבַּע; אֲבָל טַבַּעַת שֶׁחוֹגֵר בּוֹ אֶת מָתְנָיו, שִׁקּוּשָׁרָה בֵּין כְּתֵפָיו - טְהוֹרָה. טַבַּעַת הַשִּׁיר[69] שֶׁל בְּהֵמָה, הוֹאִיל וְהָאָדָם מוֹשֵׁךְ בָּהּ אֶת הַבְּהֵמָה - מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[70]. וְכֵן מַקֵּל[71] שֶׁל בְּהֵמָה שֶׁל מַתֶּכֶת, הוֹאִיל וְאָדָם רוֹדֶה אוֹתָהּ בּוֹ - מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה.

65) תוספתא, כלים בבא־מציעא פ"א ה"ד. 66) מסכות שנותנים על הפנים. 67) בתוספתא כתוב: "טמאין", ומפרש רבינו שמקבלות טומאה. 68) המילה "בלבד" נמשכת למילה "מתכת", פירוש רק חותם של מתכת מקבל טומאה, אבל לא חותמות עשויים מחמרים אחרים. 69) במשנה, שבת פא, א - מפרש רבינו: שיר הוא מתג וטבעת קבועה בו, וקושרים רצועה בטבעת ומושכים בה את הבהמה. 70) שבת נב, ב. 71) שם.

י. כָּל הַכֵּלִים[72] יוֹרְדִים לְטֻמְאָה[73] בְּמַחֲשָׁבָה[74], וְאֵין עוֹלִין מִידֵי טֻמְאָה[75] אֶלָּא בְּשִׁנּוּי מַעֲשֶׂה. וְהַמַּעֲשֶׂה מְבַטֵּל מִיַּד הַמַּחֲשָׁבָה[76] וּמִיַּד הַמַּחֲשָׁבָה[77], וְהַמַּחֲשָׁבָה אֵינָהּ מְבַטֶּלֶת לֹא מִיַּד הַמַּעֲשֶׂה וְלֹא מִיַּד הַמַּחֲשָׁבָה. כֵּיצַד? טַבַּעַת בְּהֵמָה אוֹ כֵלִים שֶׁחָשַׁב עָלֶיהָ לְהַחֲזִירָהּ טַבַּעַת אָדָם - הֲרֵי זוֹ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה בְּמַחֲשָׁבָה זוֹ, וּכְאִלּוּ נַעֲשֵׂית לְאָדָם מִתְּחִלַּת עֲשִׂיָּתָהּ[78]. חָזַר וְחָשַׁב עָלֶיהָ לְהַנִּיחָהּ טַבַּעַת בְּהֵמָה כְּשֶׁהָיְתָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְקַשְּׁטָה בָּהּ הָאָדָם[79] - הֲרֵי זוֹ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה; שֶׁאֵין הַמַּחֲשָׁבָה מְבַטֶּלֶת מִיַּד הַמַּחֲשָׁבָה עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן שֶׁיְּשׁוּף אוֹתָהּ אוֹ יִתְקָעֶהָ[80] בְּמַעֲשֶׂה שֶׁל בְּהֵמָה. הָיְתָה הַטַּבַּעַת לְאָדָם וְחָשַׁב עָלֶיהָ לִבְהֵמָה - עַדַיִן הִיא מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה כְּשֶׁהָיְתָה; שֶׁאֵין הַכֵּלִים עוֹלִין מִידֵי טֻמְאָתָן בְּמַחֲשָׁבָה. עָשָׂה בָּהּ מַעֲשֶׂה וְשִׁנָּהּ לִבְהֵמָה - אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה; שֶׁהַמַּעֲשֶׂה מְבַטֵּל מִיַּד הַמַּעֲשֶׂה.

72) משנה, כלים פכ"ה מ"ט. 73) נעשים ראויים לקבל טומאה. 74) מחשבתו של האדם גורמת לכך. לקמן מביא רבינו דוגמאות. 75) כלי שהוא ראוי לקבל טומאה, אין מחשבה מועילה לבטל הכשרתו לכך. 76) אפילו אם עשה בכלי מעשה שהביא לו הכשירו לקבל טומאה. 77) וגם חישב להשתמש בו שימוש כלי המקבל טומאה, אף־על־פי־כן יפה כוחו של שינוי מעשה לבטל את הכשירו. 78) דוגמא ל"יורדים לטומאה במחשבה". 79) ואם כן לא השתמשו בה מעולם לצרכי האדם עצמו. 80) נראה שצ"ל יתקנה.

יא. חֶרֶשׂ שׁוֹטֶה וְקָטָן - יֵשׁ לָהֶן מַעֲשֶׂה[81] וְאֵין לָהֶן מַחֲשָׁבָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְמַעְלָה בְּעִנְיַן הֶכְשֵׁר אֲכָלִין[82].

81) מעשיהם מועילים כמו מעשהו של גדול ובריא. 82) פי"ד ה"ב. ושם נתבאר שהמעשה מועיל רק כשמחשבתו ניכרת מתוך מעשהו. ראה שם.

יב. זוּג[83] שֶׁל דֶּלֶת[84] שֶׁחִשֵּׁב עָלָיו לִבְהֵמָה - מְקַבֵּל טֻמְאָה[85]; וְשֶׁל בְּהֵמָה שֶׁעָשָׂאוּהוּ לְדֶלֶת, אֲפִלּוּ חִבְּרוֹ בַּקַּרְקַע וַאֲפִלּוּ קָבָעוֹ בְּמַסְמֵר - מְקַבֵּל טֻמְאָה כְּשֶׁהָיָה, עַד שֶׁיְּשַׁנֶּה בּוֹ מַעֲשֶׂה בְּגוּפוֹ[86].

83) שבת נח, ב. 84) שאינו מקבל טומאה מפני שהוא בטל לגבי הבית ואינו כלי כלל. 85) נתבאר למעלה ה"ז שזוג של בהמה מקבל טומאה. 86) בזוג.

יג. אֶמֶן[87] שֶׁעוֹשֶׂה וּמַנִּיחַ[88] זוּגִין לִבְהֵמָה וְלִדְלָתוֹת[89]: אִם רֹב הֶעָשׂוּי לְדָבָר שֶׁמְּקַבֵּל טֻמְאָה[90] - הֲרֵי הַכֹּל מְקַבֵּל טֻמְאָה, עַד שֶׁיְּפָרִישׁ מִקְצָתָן לְדָבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה[91]; וְאִם רֹב הֶעָשׂוּי לְדָבָר שֶׁאֵין מְקַבֵּל טֻמְאָה - הֲרֵי הַכֹּל טָהוֹר, עַד שֶׁיְּפָרִישׁ מִקְצָתָן לְדָבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה.

87) תוספתא, כלים בבא־מציעא פ"א ה"ד. 88) מכין מלאי של זוגים על־מנת למכרם. 89) הזוגים מתאימים גם לבהמה וגם לדלתות. 90) הוא מתכוון למכור רוב הזוגים לצרכי בהמה. 91) ואלה שהפריש לא יקבלו טומאה.

יד. זוּגִין[92] הַנִּמְצָאִין בְּכָל מָקוֹם - מְקַבְּלִין טֻמְאָה[93]; חוּץ מֵהַנִּמְצָאִים בַּכְּרָכִים, מִפְּנֵי שֶׁרַבָּן לִדְלָתוֹת[94].

92) שם. 93) רוב הזוגים עשויים בשביל בהמות. 94) תושבי כרכים נוהגין לקבוע זוגים בדלתותיהם. ועוד, שאין דרכם לגדל בהמות.

טו. אָמַר לְאֶמֶן[95]: עֲשֵׂה לִי שְׁנֵי זוּגִים, אֶחָד לְדֶלֶת וְאֶחָד לִבְהֵמָה; עָשָׂה לִי שְׁתֵּי מַחְצָלָאוֹת, אַחַת לִשְׁכִיבָה[96] וְאַחַת לְאֹהָלִים[97]; עָשָׂה לִי שְׁנֵי סְדִינִים, אֶחָד לְצוּרוֹת[98] וְאֶחָד לְאֹהָלִים[99] - שְׁנֵיהֶן מְקַבְּלִין טֻמְאָה, עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ וְיֹאמַר: זֶה לְכָךְ וְזֶה לְכָךְ[100].

95) שם. 96) שהיא מקבלת טומאה. 97) שאינה מקבלת טומאה. 98) מצויירות בהם צורות שונות המשמשות דוגמאות לרוקם המסתכל בהן ועושה כמותן. סדינים אלה אין עליהם תורת בגד, שהרי משמשים רק לדוגמא בלבד, ולכן אינם מקבלים טומאה (רבינו בפירושו למשנה, כלים פכ"ד מי"ג). 99) במשנה, אמרו: לוילון – טמא טומאת

מת. 100) ואז הראוי לקבל טומאה – יקבל, ושאינו ראוי – לא יקבל.

יום שני ו' מרחשון ה'תשע"ז

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר כלי מתכות שיש להם שם בפני עצמם או שם לווי. שתי טבעות שמשימות הבנות ברגליהן.

1 **א. כָּל כְּלֵי מַתָּכוֹת[2] שֶׁיֵּשׁ לָהֶן שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמָן -**
2 **מְקַבְּלִין טֻמְאָה, חוּץ מִן הַדֶּלֶת וְהַנָּגָר[3] וְהַמַּנְעוּל**
3 **וְהַפּוֹתָה[4] שֶׁתַּחַת הַצִּיר וְהַצִּיר וְהַקּוֹרָה וְהַצְּנוֹר[5]; מִפְּנֵי**
4 **שֶׁאֵלּוּ עֲשׂוּיִין לַקַּרְקַע[6] אוֹ לְשַׁמֵּשׁ אֶת הָעֵץ[7] אֵינָן**
5 **מְקַבְּלִין טֻמְאָה, וַאֲפִלּוּ קֹדֶם שֶׁיִּקָּבְעוּ[8]. וְכָל כְּלֵי**
6 **מַתָּכוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׁם לְוַי - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא בִּפְנֵי עַצְמוֹ,**
7 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמִקְצָת כֵּלִי. כֵּיצַד? עֵקֶרֶב שֶׁל פִּרְמְבִּיָא[9]**
8 **- טָמֵא[10], וּלְחָיַיִם שֶׁלָּהּ שֶׁעַל לְחָיֵי הַבְּהֵמָה מִכָּאן**
9 **וּמִכָּאן - טְהוֹרִין, וְאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה בִּפְנֵי עַצְמָן,**
10 **מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמָן. וּבִשְׁעַת חִבּוּרוֹ[11] -**
11 **הַכֹּל מְקַבֵּל טֻמְאָה[12].**

2) כלים פרק י"א משנה ב. 3) מוט של ברזל המשמש בריח לשער של עץ. 4) כעין כוס של מתכת שמשקיעים בקרקע ובה משימים את ציר הדלת (במלכים־א ז, ט: "והפותות לדלתות הבית"). 5) העשוי להניח בקרקע. 6) כלל הוא בידינו: המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע. 7) נגר ומנעול. 8) מפני שנעשו מלכתחילה כדי לקבעם בקרקע. 9) פרומביא הוא רסן שנותנים על פי הבהמה ובו חתיכת ברזל שמכניסים לתוך פיה. ברזל זה נקרא עקרב. 10) מפני שהוא לצורך האדם, כדי לכוון הילוך הבהמה ויש לו שם בפני עצמו. 11) כשהם מחוברים לרסן. 12) ואם נגע טמא באחד מחלקי הרסן - נטמאו כל חלקיו.

12 **ב. טַסִּין שֶׁל בַּרְזֶל שֶׁמַּנִּיחִין עַל לְחָיֵי הָאָדָם[13]**
13 **בִּשְׁעַת מִלְחָמָה - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין**
14 **לָהֶם שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמָן[14]. וְאִם יֵשׁ בָּהֶן בֵּית קִבּוּל**
15 **מַיִם[15] - מִתְטַמְּאִין כְּכָל כְּלֵי קִבּוּל[16].**

13) להגן עליו. במשנתנו מפרש רבינו לוחות ברזל לכסות את החזה. 14) טסים אלה הם חלק מכובע הברזל המכסה את הראש. 15) לשתות במלחמה. 16) למדנו מזה, שכלי שיש לו בית קיבול - מקבל טומאה אף על פי שאין לו שם בפני עצמו.

16 **ג. נֶזֶם הֶעָשׂוּי כִּקְדֵרָה[17] מִלְמַטָּה וְכַעֲדָשָׁה מִלְמַעְלָה**
17 **וְנִפְסַק - הַקְּדֵרָה שֶׁלּוֹ[18] מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ,**
18 **שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָהּ בֵּית קִבּוּל, וְהָעֲדָשָׁה[19] מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה**
19 **בִּפְנֵי עַצְמָהּ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהּ שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמָהּ,**
20 **וְהַצְּנִירָה[20] שֶׁלָּהּ שֶׁהִיא נִכְנֶסֶת בָּאֹזֶן אוֹ בָּאַף אֵינָהּ**
21 **מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ[21]. הָיָה הַנֶּזֶם עָשׂוּי כְּמִין**
22 **אֶשְׁכּוֹל[22] וְנִפְרַךְ[23] - טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ בֵּית קִבּוּל,**
23 **וְאֵין לְכָל גַּרְגִּיר מֵהֶן שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְהֲרֵי אֵינוֹ**
24 **רָאוּי לְתַכְשִׁיט[24] מְשֻׁנְפָּרָק.**

17) מורכב משני חלקים, החלק העליון עשוי בצורת עדשה ובו הצינורא הנכנסת לנקב שבאלית האוזן, והחלק התחתון תבניתו כקדירה חלולה. 18) שאין לה שם בפני עצמה. 19) שאין לה בית קיבול. 20) שאין לה בית קיבול ולא שם בפני עצמו. 21) אבל כשהיא מחוברת לנזם הרי היא כחלק מכלי שלם. 22) גרגירי מתכת דבוקים יחד בתבנית אשכול ענבים. 23) נפרדו הגרגירים זה מזה. 24) למעלה פרק ח הלכה ו נתבאר שתכשיט אדם מקבל טומאה.

25 **ד. טַבַּעַת אַחַת שֶׁמַּנִּיחִין הַבָּנוֹת בְּרֶגֶל אַחַת - הִיא**
26 **הַנִּקְרֵאת בִּירִית, וְאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין**
27 **עָלֶיהָ צוּרַת כְּלִי תַּכְשִׁיט, אֶלָּא כְּמוֹ טַבַּעַת הַכֵּלִים**
28 **אוֹ טַבַּעַת שֶׁקּוֹשְׁרָה בָּהּ בֵּין כְּתָפָיו. אֲבָל שְׁתֵּי טַבָּעוֹת**
29 **שֶׁמְּשִׁימוֹת הַבָּנוֹת בִּרְגְלֵיהֶן וְשַׁלְשֶׁלֶת מֵטֶלֶת בֵּינֵיהֶן**
30 **מִזּוֹ לָזוֹ[25] - מְקַבְּלִין טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן תַּכְשִׁיטֵי**
31 **הַבָּנוֹת. וְהֵן הַנִּקְרָאִין כְּבָלִים.**

25) בגמרא שם מפרש, שהשלשלת מעכבת עליהן מלפסוע פסיעות גסות. נאה לבנות לפסוע פסיעות מדודות.

32 **ה. קַטְלָא שֶׁל חֲלִיּוֹת[26] שֶׁל מַתֶּכֶת, וְהֵם בְּחוּט שֶׁל**
33 **צֶמֶר אוֹ שֶׁל פִּשְׁתָּן, וְנִפְסַק הַחוּט - הַחֲלִיּוֹת מְקַבְּלוֹת**
34 **טֻמְאָה, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ[27]. הָיָה**
35 **הַחוּט שֶׁלָּהּ שֶׁל מַתֶּכֶת וְהַחֲלִיּוֹת שֶׁל אֲבָנִים טוֹבוֹת**
36 **וְשֶׁל מַרְגָּלִיּוֹת אוֹ שֶׁל זְכוּכִית, וְנִשְׁבְּרוּ הַחֲלִיּוֹת**
37 **וְהַחוּט קַיָּם - הֲרֵי זוֹ מִתְטַמֵּא בִּפְנֵי עַצְמוֹ[28]. שְׁרָרֵי**
38 **קַטְלָא[29] - כְּמִלֹּא צַוַּאר קְטַנָּה[30].**

26) גרגירי זהב וכסף נקובים, ותכשיט זה קושרות הנשים בצווארן. 27) ראוייה לתכשיט לתלותה על הצוואר, ישנן נשים התולות על צווארן חולייא אחת של זהב או כסף. 28) לפעמים קושרות חוט זהב או כסף על הצוואר לקישוט. 29) קטלא שנקרעה. 30) אם נשאר כדי לקשור סביב צווארה של ילדה קטנה בגיל מתאים לקישוט. המדובר בחוט כסף וזהב שהם עצמם תכשיט.

39 **ו. כָּל הַכִּסּוּיִין שֶׁל מַתֶּכֶת טְהוֹרִין וְאֵין מְקַבְּלִין**
40 **טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמָן[31], חוּץ**
41 **מִכִּסּוּי הַמֵּחַם[32] וּמִכִּסּוּי טְנִי[33] שֶׁל רוֹפְאִין[34]; מִפְּנֵי**
42 **שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ אֶת הָאִסְפְּלָנִית[35], נַעֲשָׂה כְּלִי קִבּוּל.**

31) ומיועדים רק לכסות את הכלים בלבד ולפיכך דינם כמשמשי כלים. 32) קומקום גדול. ידעו חכמים שרגילים להשתמש בכיסוי מיחם ככלי בפני עצמו. 33) טנא = סל. 34) הרופאים רוקחים את התרופות בכלי גדול של מתכת. 35) רטייה ותרופות אחרות מוכנות לשימוש.

43 **ז. כִּסּוּי שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁשָּׁפוּ וּלְטָשׁוּ וְעָשָׂהוּ מַרְאָה -**
44 **הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה[36].**

36) שהמראה משמשת את האדם ויש עליה תורת כלי. פסק כחכמים שם.

45 **ח. כָּל הַמִּשְׁקוֹלוֹת[37] שֶׁל מַתָּכוֹת מְקַבְּלוֹת טֻמְאָה.**

וְהֵן הַנִּקְרָאִין אוּנְקְיוֹת. קְנֵה מֹאזְנַיִם שֶׁל עֵץ שֶׁהָיוּ אוּנְקְיוֹת שֶׁל בַּרְזֶל תְּלוּיוֹת בּוֹ - מְקַבֵּל טֻמְאָה[38], מִפְּנֵי הָאוּנְקְיוֹת הַתְּלוּיוֹת בּוֹ[39]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמֹאזְנַיִם שֶׁל מוֹכְרֵי פִּשְׁתָּן וּמוֹכְרֵי צֶמֶר[40]; אֲבָל שֶׁל בַּעֲלֵי בָּתִּים אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁיִּהְיוּ הָאוּנְקְיוֹת קְבוּעוֹת בּוֹ[41].

37) מאזניים עשויים מקנה רחב קצת של עץ, ומשני צדדיו תלויים ווים של מתכת כפופים כלפי מעלה לתלות בהם הדברים הנשקלים, ו"משקולת" שנאמר כאן - הכוונה לאותם הווים. 38) ואף על פי שהוא כלי עץ פשוט. 39) הקנה נעשה חלק מכלי מתכת. 40) מאזניים שלהם גדולים, ודרכם להסיר את האונקיות אחר שגמרו לשקול ולהחזירן בעת הצורך, כי לא ישקלו בלי האונקיות. ואומר רבינו, שבזמן שהן תלויות בעץ הוא מקבל טומאה כחלק מן הכלי. 41) בעלי בתים ששוקלים לצרכי עצמם, אינם מדקדקים כל כך במשקל ולכן הם שוקלים לפעמים בלי האונקיות, ותולים את הדבר הנשקל על העץ עצמו, ואם כן העץ אינו חלק קבוע של הברזל, אלא כלי עץ פשוט בפני עצמו, ולפיכך אפילו כשתולים לפעמים את האונקיות לא בטל העץ לגביהם אלא אם הן קבועות בו, אבל השוקלים כדי למכור מקפידים על משקל מדוייק ומשתמשים תמיד באונקיות הניתלות במקום המיוחד להן בעץ ולפיכך הכל ככלי אחד, כל זמן שהן תלויות. [הר"ש מפרש שאונקיות היינו כפות המאזניים שנותנים בתוכן את הדברים הנשקלים. פירושנו הוא על פי ביאורו של רבינו במשנה].

ט. מִשְׁקָלוֹת[42] שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִירָן[43] וְשׁוֹקֵל בָּהֶן - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה[44]. יִחֵד מֵהֶן[45] חֲצָאֵי לִיטְרִין, שְׁלִישֵׁי לִיטְרִין, רְבִיעֵי לִיטְרִין - הֲרֵי אֵלּוּ מְקַבְּלִין טֻמְאָה[46].

42) משקלות ממש (לא אונקיות) ששוקלים כנגדם את המשאות. 43) צירף יחד את שבריהם. 44) שאינם ראויים למלאכתם כמו לפני השבירה. 45) קבע חתיכה שמשקלה חצי ליטרא שתשמש משקל של חצי ליטרא וכן שליש או רביע הליטרא. 46) לפי שהם משקלות חדשים בלתי שבורים.

י. סֶלַע[47] שֶׁנִּפְסְלָה וְהִתְקִינָהּ[48] לִהְיוֹת שׁוֹקֵל בָּהּ - מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה.

47) מטבע של כסף עתיק, שווה ארבעה דינרים רומיים. 48) המדובר כשהסלע אינו ראוי למשקל בלי תיקון על ידי מעשה בגופו, כגון אם נשחק או נשבר וצריך לתקנו ולכוון את משקלו, אבל אם אינו מחוסר מעשה - מספיקה מחשבה לעשותו כלי לעניין קבלת טומאה, כמו שנאמר למעלה בפרק ח הלכה י: "כל הכלים יורדים לטומאה במחשבה". [כתב הר"ש שהכוונה לשקול נגדו כסף וזהב וכדומה, אבל אסור לשקול בו דברים הנדבקים כגון שמן, כמו שאמרו בבבא בתרא פט ב: "אין עושין משקלות של מתכת". והטעם, מפני שהשמן נדבק במתכת ומכביד את משקלן].

יא. אוּנְקְלֵי שֶׁל כַּפְּתֵּים[49] - טְהוֹרָה[50], וְשֶׁל רוֹכְלִים[51] - מְתַטְמְאָה[52]. אוּנְקְלֵי שֶׁל נַקְלִיטֵי הַמֶּטָה[53] - טְהוֹרָה[54], וְשֶׁל דַּרְגֵּשׁ[55] - מְתַטְמְאָה[56]. אוּנְקְלֵי שֶׁל כַּוֶּרֶת הַצַּיְדִים שֶׁצָּדְיִן בָּהּ הַדָּגִים[57] - טְהוֹרָה[58], וְשֶׁל שִׂדָּה[59] - מְתַטְמְאָה. אוּנְקְלֵי שֶׁל מְנוֹרוֹת הָעֵץ - טְהוֹרוֹת[60], וְשֶׁל שֻׁלְחָן - מְתַטְמֵא[61]. זֶה הַכְּלָל: כָּל כְּלֵי שֶׁמְּקַבֵּל טֻמְאָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ מִן הַתּוֹרָה[62] - הֲרֵי הָאוּנְקְלֵי שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁלּוֹ וְשַׁלְשֶׁלֶת שֶׁלּוֹ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה; וּכְלֵי שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּגוֹן פִּשּׁוּטֵי כְּלֵי עֵץ וּכְלֵי עֵץ הַבָּאִים בְּמִדָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אוּנְקְלֵי שֶׁל מַתֶּכֶת וְהַשַּׁלְשֶׁלֶת שֶׁלּוֹ אֵינָן מְקַבְּלוֹת טֻמְאָה. וְכָל אַחַת וְאַחַת[63] בִּפְנֵי עַצְמָהּ[64] טְהוֹרָה, שֶׁאֵין הָאוּנְקְלֵי אוֹ הַשַּׁלְשֶׁלֶת כְּלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא חֲרֵי הֵן כְּמִקְצָת כְּלִי[65]. וַאֲפִלּוּ אוּנְקְלֵי שֶׁמַּכְפְּתָלִים[66] שְׁתוּלִין בָּהּ הַכֵּלִים וְהַבְּגָדִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - טְהוֹרָה[67].

49) מוט עץ ארוך ואונקלאות תלויות בו בשני ראשיו, והכתפים (=סבלים הנושאים משאות על כתפיהם) שמים את העץ על הכתף ותולים שק אחד לפניהם ואחד לאחוריהם. 50) מפני שעיקר הכלי הוא העץ המונח על הכתף, והאונקלי משמשת את כלי העץ. 51) מוכרי בושם. 52) הרוכלים חוקקים כעין קערה במוט ונותנים בה את סחורתם, ואם כן יש לו בית קיבול ומקבל טומאה. ויש מפרשים שלאונקלי עצמה יש בית קיבול, ואמרנו למעלה (בהלכה ב) שכלי מתכות שיש לו בית קיבול מקבל טומאה, אף על פי שאין לו שם בפני עצמו. 53) שני עמודים של עץ העומדים אחד למראשותי המטה ואחד למרגלותיה. בראשי העמודים קבועים ווי מתכת שעליהם מניחים מוט ארוך ופורסים עליו סדין. 54) הנקליטים והמוט הם עיקר והווים (האונקלות) בטלים לגביהם כמשמשים פשוטי כלי עץ. 55) מיטה של עור. בארוכות המיטה תחובות אונקלאות של ברזל וקושרים בהן את הרצועות הקבועות בעור ששוכבים עליו. 56) מפני שמצע העור עצמו מקבל טומאה. רבינו מפרש במשנה שדרגש היינו ערש קטן, אבל לא פירש טעם ההבדל בין מיטה לדרגש. ואולי התכוון גם כן לערש ששוליו הם של עור. 57) במשנה: "של אקון", ומפרש רבינו תיבה של עץ ואונקלאות מחוברות בה וקושרים בהם חבלים ומשלשלים את התיבה לים. תיבה זו עשוייה כמלכודת שהדגים נכנסים לתוכה ואינם יכולים לצאת. 58) כוורת הציידים היא גדולה ומקבלת ארבעים סאה ואינה מקבלת טומאה (ראה למעלה פרק ג הלכה ב) ולפיכך גם האונקלי שלה, אף על פי שהיא של מתכת, אינה מקבלת טומאה, שהרי היא טפלה לגבי הכוורת. 59) תיבה שאינה מחזיקה ארבעים סאה. [בתוספתא כלים בבא מציעא פרק ב הלכה ד אמרו: אונקלי של שידה טמאה ואם הייתה באה במידה - טהורה]. 60) המנורה עצמה אין לה בית קיבול ומעמידים עליה את הנר, שבו השמן והפתילה, נתבאר למעלה פרק ד הלכה א שאינה מקבלת טומאה מפני שהיא כלי עץ פשוט, ולפיכך גם האונקלי שלה אינה מקבלת טומאה.

61) נתבאר שם ששולחן מקבל טומאה, מפני שהוא משמש את האדם ואת הכלים. 62) במשנה כתוב סתם: "המחובר לטמא - טמא, והמחובר לטהור - טהור", ורבינו הוסיף את המלים "מן התורה". ומשמע שהמחובר לכלי שמקבל טומאה מדרבנן אינו מתטמא. 63) שלשלת ואונקלי של כלי המקבל טומאה ושאינו מקבל טומאה. 64) בזמן שאינה מחוברת בכלי. 65) כחלק מכלי. 66) שאינה חלק מכלי. 67) מפני שהיא מחוברת לקרקע וכל המחובר לקרקע אינו מקבל טומאה.

1 **יב. שַׁלְשֶׁלֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית נְעִילָה[68] - מִתְטַמְּאָה[69],**
2 **וְהָעֲשׂוּיָה לִכְפִיתָה[70] - טְהוֹרָה[71].**

68) כעין מנעול לסגור שני ראשיה. שלשלת כזו נותנים ברגלי הסוס, כדי שלא יוכל לברוח ושלא יגנבוהו. 69) שהוא כלי לצורך האדם. 70) שקושרים בצוואר הקופים הקטנים והכלבלבים לנוי. 71) מפני שהיא תכשיט של בהמה וחיה.

3 **יג. שַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל סִיטוֹנוֹת[72] - מִתְטַמְּאָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן**
4 **נוֹעֲלִין בָּהּ אֶת הַחֲנֻיּוֹת; וְשֶׁל בַּעֲלֵי בָּתִּים - טְהוֹרָה,**
5 **שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה אֶלָּא לְנוֹי[73].**

72) לסגור בהם את דלתות החנויות. 73) באליהו רבא מנמק, מפני שבעלי בתים רגילים להשאיר את השלשלת כשראשה אחד קבוע בדלת ולכן דינה כמחובר לקרקע.

6 **יד. שַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל מוֹשְׁחֵי קַרְקַע[74] וְיִתְּדוֹתֵיהֶן**
7 **שֶׁתּוֹקְעִין בַּקַּרְקַע בְּשָׁעָה שֶׁמּוֹשְׁחִין - מְקַבְּלוֹת**
8 **טֻמְאָה[75]; וְשֶׁל מְקוֹשְׁשֵׁי עֵצִים[76] - טְהוֹרָה, לְפִי**
9 **שֶׁהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת אֶת הָעֵץ[77].**

74) מודדי קרקע, מהנדסים. 75) שהרי הן משמשות את האדם ויש להן שם בפני עצמן. 76) לקשור בה חבילת עצים. 77) והעץ עיקר.

10 **טו. שַׁלְשֶׁלֶת דְּלִי גָּדוֹל - אַרְבָּעָה טְפָחִים[78] מִמָּנָּה**
11 **סָמוּךְ לַדְּלִי מִתְטַמְּאָה עִם הַדְּלִי, מִפְּנֵי שֶׁהִיא צָרִיךְ**
12 **הַדְּלִי; וְהַשְּׁאָר טָהוֹר, לְפִי שֶׁאֵין לוֹ שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמוֹ.**
13 **וְשַׁלְשֶׁלֶת דְּלִי קָטָן - עֲשָׂרָה טְפָחִים[79].**

78) ארבעה טפחים הסמוכים לדלי מקבלים טומאה, מפני שהם כיד לדלי, וידות הכלים דינן ככלים. אבל למעלה מארבעה טפחים אינה לצורך הכלי. 79) שלשלת של דלי גדול אוחזים במקום קרוב לדלי ושל קטן מרחיקים את היד מן הדלי.

14 **טז. הַכַּדּוּר שֶׁל מַתֶּכֶת, וְהַסַּפָּן, וְהַקַּנְטָר[80] שֶׁל**
15 **בַּנַּאי, וְהַדֶּקֶר[81] שֶׁל חָרָשׁ[82], וַחֲמוֹר שֶׁל נַפָּח[83],**
16 **וְהַמְטַלְטֶלֶת[84] וְהַמִּשְׁקוֹלוֹת שֶׁל בַּנָּאִים, וְהַכִּירַיִם**
17 **שֶׁל בַּרְזֶל שֶׁחוֹבְטִין בָּהֶם הַזֵּיתִים, וְהָאַפַּרְכֶּס[85] שֶׁל**
18 **מַתֶּכֶת, וְהָאוֹלָר שֶׁפּוֹרְתִין בּוֹ הַסּוֹפְרִים רֹאשׁ**
19 **הַקֻּלְמוֹס שֶׁל קָנֶה, וְהַקֻּלְמוֹס שֶׁל מַתֶּכֶת, וְהַכֶּפֶן[86]**
20 **וְהַכַּפָּא שֶׁמְּשַׂרְטְטִין בּוֹ הַסּוֹפְרִים - כָּל אֵלּוּ**
21 **מְקַבְּלִין טֻמְאָה, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן יֵשׁ לוֹ שֵׁם בִּפְנֵי**
22 **עַצְמוֹ.**

80) משנה שם פרק י"ד ג: "קנה מברזל מרובע ואורכו כמו אמה ולו יד מעץ יפסלו (יגזרו) בו העץ. 81) יתד חדה. 82) נגר. 83) חתיכת ברזל בתבנית חמור והנפח רוכב עליו ומכה בפטיש על המתכת המונחת לפניו. 84) חתיכת מתכת תלוייה בחוט והבנאים משתמשים בה, כדי ליישר את הכותל. וכן היא המשקולת, אלא שהיא עשוייה בצורה אחרת קצת. 85) כלי של ריחיים רחב מלמעלה והולך ומשתפע כלפי מטה והוא פתוח משני ראשיו ומעמידים את הראש הצר על האבנים הטוחנות. לכלי זה שופכים את החיטה הנופלת קימעא קימעא על האבנים הטוחנות. 86) כשמשרטטים מניחים לוח תחת הקלף ועליו את הסרגל ליישר את הקו. הלוח נקרא "כן" והסרגל "כנא".

יום שלישי ז' מרחשון ה'תשע"ז

פֶּרֶק עֶשְׂרִי[1]

1) יבאר מסמרות העשויים לתקוע אותם בעצים. המסמרים שמקבלים טומאה או אין מקבלים. כלי מתכות המתטמאים בעגלה או הטהורות. חצוצרות וכל כלי מתכת שמקבלים טומאה ושאינם מקבלים.

23 **א. מַסְמְרוֹת[2] שֶׁמַּחֲזִיקִין בָּהֶן הַתִּקְרָה, הָעֲשׂוּיִין**
24 **לִתְקֹעַ אוֹתָן בָּעֵצִים - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה. וְכֵן**
25 **הַמַּסְמְרוֹת שֶׁתּוֹקְעִין אוֹתָן בַּכְּתָלִים לִתְלוֹת בָּהֶן. וְאִם**
26 **הִתְקִינוּ לִהְיוֹת כְּלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ[3] - מְקַבֵּל טֻמְאָה.**
27 **כֵּיצַד? מַסְמֵר שֶׁהִתְקִינוּ לִהְיוֹת פּוֹתֵחַ וְנוֹעֵל בּוֹ[4] אוֹ**
28 **לְהוֹצִיא אֶת הַפְּתִילָה, אוֹ שֶׁנָּתְנוּ בְּרֹחַב שֶׁל יָד אוֹ**
29 **שֶׁל חֲמוֹר - הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה. הִתְקִינוּ לִפְתֹּחַ בּוֹ**
30 **אֶת הֶחָבִית - טָהוֹר, עַד שֶׁיְּצָרְפֶנּוּ[5].**

2) כלים פי"ב מ"ה. 3) לתלות עליהם בגדים. נתבאר למעלה בפ"ט הי"א. 4) וכפף את ראשו בתבנית מתאימה לתשמיש זה. 5) יכה עליו בפטיש, ויתאימו לכך (ע"פ פירוש רבינו במשנה. והראב"ד והר"ש מפרשים שיצרפנו באש ובמים כדי לחזקו, ובלי צירוף הוא רך ואינו מתאים לפתיחת חבית. כל זמן שלא תוקן להיות ראוי לתשמיש שהאדם רוצה בו - לא נגמרה מלאכתו, והרי הוא גלם כלי מתכת.

31 **ב. מַסְמֵר[6] הֶעָשׂוּי בְּסִימָן לִשְׁמִירַת הַפֶּתַח[7] - אֵינוֹ**
32 **מְקַבֵּל טֻמְאָה. וְכֵן מַסְמֵר שֶׁל שַׁלְחָנִי שֶׁתּוֹלֶה בּוֹ**
33 **הַמֹּאזְנַיִם וְהַכִּיס - טָהוֹר[8]. וְכֵן תְּלוּיֵי הַמַּגְרֵדוֹת[9] -**
34 **טְהוֹרוֹת[10]. אַף עַל פִּי שֶׁמַּסְמְרִין אֵלּוּ מִשֵּׁנִין בְּצוּרָתָן**
35 **מִשְּׁאָר מַסְמְרוֹת הַתְּקִיעָה.**

6) שם. 7) מניחים את המסמר במקום כזה, שהפותח את הדלת יזיז אותו ממקומו, ואם בא בעל הבית ומצאו שלא במקומו, יודע הוא שמי שהוא פתח את הדלת. 8) מפני שהוא מחובר לעמוד עץ שלפני השולחן, שאינו מקבל טומאה ואין לו שם בפני עצמו. 9) הבלנים מגרדים את

רגלי המתרחצים בטס מתכת, ובו אזניים לתלותם על מסמרים התקועים בכתלי בית המרחץ. מסמרים אלה נקראים תלויי־מגרדות. 10) כחכמים במשנה, מפני שהם מחוברים לקרקע. ואף־על־פי שדרכם של הבלנים להוציאם ממקום זה ולתוקעם במקום אחר (תפארת ישראל).

1 **ג. מַסְמֵר[11] הַגָּרָע[12], וְהוּא הַכְּלִי שֶׁמַּקְזִיזִין - מְקַבֵּל**
2 **טֻמְאָה. וּמַסְמֵר שֶׁל אֶבֶן הַשָּׁעוֹת[13] - טָהוֹר[14].**

11) שם מ"ד. 12) סכין שהחובש (גרע) משתמש בו להקזה. 13) שעון שמש עשוי מאבן עגולה שרשומים בה מספרי השעות, ובאמצעיתה תקוע מסמר, וצילו מורה את השעה. 14) מפני שהוא מחובר לאבן, שהיא עיקר הכלי, והמסמר טפל לה (בתפארת ישראל למשנתנו מפרש שהאבן מהודקת יפה לקרקע, ולפיכך כל הכלי דינו כמשמש את הקרקע).

3 **ד. מַסְמֵר[15] הַגַּרְדִּי[16], וְהוּא הַמַּסְמֵר הָאָרֹךְ כְּעֵין**
4 **שַׁפּוּד שֶׁמַּכְנִיס בּוֹ הָאוֹרֵג[17] שְׁפוֹפֶרֶת הַקָּנֶה אוֹ הָעֵץ**
5 **וְלוֹפֵף[18] עָלֶיהָ חוּטִים - מְקַבֵּל טֻמְאָה[19].**

15) שם. 16) של האורג. 17) הסגנון אינו ברור. והכוונה היא שהאורג מכניס את השפוד בשפופרת הקנה. 18) כורך. 19) מפני שהמסמר הוא עיקר הכלי (סדרי טהרות).

6 **ה. אֵלּוּ[20] כְּלֵי מַתֶּכֶת הַמִּתְטַמְּאוֹת בָּעֶגְלָה: הָעֹל[21]**
7 **שֶׁל מַתֶּכֶת, וְהַקַּטְבֵר[22], וְהַכְּנָפַיִם[23] הַמְקַבְּלוֹת אֶת**
8 **הָרְצוּעוֹת, וּבְרֶזֶל שֶׁתַּחַת צַוְּארֵי הַבְּהֵמָה[24], וְהַסּוֹמֶךְ[25],**
9 **וְהַמַּחְגֵּר[26], וְהַמַּתְמְחוּיוֹת[27], וְהָעֲנִבּוֹל[28], וְהַצְּנִירָה[29],**
10 **וּמַסְמֵר הַמְחַבֵּר אֶת כֻּלָּם[30]. וְאֵלּוּ טְהוֹרִים בָּעֶגְלָה[31]:**
11 **הָעֹל שֶׁל עֵץ הַמְצֻפֶּה[32], וּכְנָפַיִם הָעֲשׂוּיִין לְנוֹי,**
12 **וְהַשְּׁפוֹפָרוֹת הַמַּשְׁמִיעוֹת אֶת הַקּוֹל, וְהָאֲבָר[33] שֶׁבְּצַד**
13 **צַוְּארֵי בְּהֵמָה[34], וְהַסּוֹבֵב שֶׁל גַּלְגַּל[35], וְהַטַּסִּין[36]**
14 **וְהַצְּפוּיִין[37]. וּשְׁאָר כָּל הַמַּסְמְרוֹת שֶׁבָּהּ - טְהוֹרִין.**

20) שם פי"ד מ"ד. 21) רבינו מפרש, העץ הקבוע בעגלה ונמשך בין שתי הבהמות, ואם עשאו ממתכת - מקבל טומאה. 22) העץ המונח על צווארי הבהמות המושכות את העגלה. 23) בשני ראשי הקטרב של עץ, מחוברות קצוות של מתכת נקובים, ומכניסים רצועות של עור בנקבים וקושרים אותן בעגלה. 24) משמש הגנה על הבהמה שלא תיחנק בחבל או ברצועה המתמחים כשהעגלה נמשכת. 25) "יתד מברזל ונעשה בקצה העגלה" (רבינו בפירושו למשנה). ורב האי גאון מפרש, כעין טבעת שמכניסים בה ראש העגלה וראש המחרישה. 26) גם כן יתד מברזל יהיה בקצה העול (שם). 27) מקום בעגלה מיוחד להניח בו אבנים וכדומה, ומקום זה הוא קערורי, כדי שלא תיפולנה האבנים. 28) לשון הפעמון, ומקבל טומאה מפני שראוי להקישו על גבי חרס וישמיע קול, וכל המשמיע קול - טמא (למעלה פ"ח ה"ז). בשבת נח, ב נימק רבא כך טומאת זוג שניטלו עינבלו, ונראה שגם העינבל ראוי לכך. 29) האונקלי (וו) אשר יתקעו במשא אשר על העגלה כדי שלא יפול (שם). 30) את כל חלקי העגלה. 31) שם מ"ה. 32) המחופה במתכת. ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פ"ז ה"ח דרשו מן המקרא, שכל חיפויי כלים אינם מקבלים טומאה. 33) עופרת. 34) התלויים לנוי, למעלה בפ"ח ה"ז נתבאר שתכשיטי בהמה אינם מקבלים טומאה. 35) חישוק של ברזל שעל גבי גלגל עץ. הסובב משמש את הגלגל. 36) לוחות מתכת דקים, ותולים אותם לנוי. 37) כל חלקי העגלה של עץ המחופים מתכת.

15 **ו. עַקְרַב[38] בֵּית הַבַּד[39] - מְקַבֵּל טֻמְאָה. אָרוֹן[40] שֶׁל**
16 **גְּרוֹסוֹת[41], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָהוֹר[42], אִם הָיְתָה**
17 **תַּחְתָּיו עֲגָלָה שֶׁל מַתֶּכֶת - הֲרֵי זוֹ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[43].**

38) שם פי"ב מ"ג. 39) ברזל שבקורה שכותשים בה הזיתים. 40) שם מ"ד. 41) ארון של מוכרי גריסים. 42) התיבה שמוכרי גריסים נותנים בה את סחורתם היא כבידה מאד ואינה עשויה להיטלטל, ולפיכך אינה מקבלת טומאה. 43) ואין אנו אומרים שהיא טפילה לארון ומשמשת אותו.

18 **ז. רֵיחַיִם[44] שֶׁל פִּלְפְּלִין[45] מְקַבְּלֶת טֻמְאָה מִשּׁוּם**
19 **שְׁלֹשָׁה כֵּלִים[46]: מִשּׁוּם כְּלֵי מַהֲכוֹת[47], וּמִשּׁוּם כְּלֵי**
20 **קִבּוּל[48], וּמִשּׁוּם כְּבָרָה[49].**

44) משנה ביצה כג, ב. 45) הריחיים ששוחקים בהם פלפלים, מורכבים משלושה חלקים: בחלק העליון טוחנים את הפלפלים, ועיקר כלי זה הוא של מתכת; החלק האמצעי העשוי ככברה, מקבל את כל הפלפל הטחון ומנפה אותו; והחלק התחתון היא קערה קטנה, ולתוכו נופל הפלפל הדק. 46) כלומר, כל חלק משלושת החלקים האלה מקבל טומאה בפני עצמו. 47) החלק העליון מקבל טומאה מפני שהוא כלי מתכת, ואף־על־פי שאין לו בית קיבול, שהרי כל הפלפל נופל למטה. 48) התחתון שכולו עץ מקבל טומאה ככל כלי עץ שיש לו בית קיבול. 49) החלק האמצעי. גזרו טומאה על כברה משום אריג (רש"י שם). והמדובר כשהשוליים המנוקבים אינם של מתכת, שאם הם של מתכת מקבלת טומאה בלי גזירת אריג. [בגמרא שם אמרו: "תנא, תחתונה משום כלי קיבול, אמצעית משום כלי כברה, עליונה משום כלי מתכת". ורבינו קיצר בלשונו].

21 **ח. הַדֶּלֶת[50] שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁמַּגְדֶּלֶת[51] שֶׁל בַּעֲלֵי בָּתִּים -**
22 **אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[52]; וְשֶׁל רוֹפְאִים - מְקַבֶּלֶת**
23 **טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁמַּנִּיחִים בָּהּ אֶת הָאִסְפְּלָנִית[53] וְתוֹלֶה**
24 **בָּהּ אֶת הַמִּסְפָּרַיִם[54].**

50) כלים פי"ב מ"ג. 51) ארון גדול. 52) מפני שאינה כלי אלא משמשת את הארון ואין לה שם שפני עצמו, כי סתם דלת היא דלת של בית, וזו - "דלת של ארון" שמה. [ואפשר גם לפרש, שהמדובר במגדל של עץ העשוי לנחת (ראה למעלה פ"ג ה"א), ואינו מקבל טומאה, והדלת בטילה לגבי המגדל]. 53) תחבושת. 54) ולפיכך היא כלי בפני עצמו (ראה למעלה פ"ט ה"ו).

25 **ט. טַסִּין[55] שֶׁל מַתֶּכֶת[56] שֶׁמְּנַעֲרִין בָּהֶן אֶת הַקְּדֵרָה[57]**
26 **- מְקַבְּלִין טֻמְאָה[58], וְהַקְּבוּעִין בַּכִּירָה[59] - טְהוֹרִין[60].**

55) משנה שם, ותוספתא שם בבא מציעא פ"ב ה"ה. 56) במשנה: "הייתוכין טמאים, והפרכין טהורים" ובתוספתא: אלו שהחנוונין מנער בהן את הקדירה, והפרכים - הקבועים בכירה (גירסת רבינו). 57) רבינו השמיט כאן את המילה "החנוונין" וכנראה כוונתו לקדירה שיש בה תבשיל חם, ואי אפשר להחזיקה ביד ולנערה לקערה אלא על־ידי טסים העשויים כעין צבת (וכן פירש הר"ש, והוא מקיים את הגירסא "שהחנוונין", ומבאר שהמדובר בקדירה שיש בה כסף מהותך ומריקים אותו לכלי אחר בעזרת מלקחיים. ומכאן השם "ייתוכין"). 58) שהרי הם כלים. 59) משתמשים בהם לשמור שלא ישרף במהירות בלתי רצויה (רבינו בפירושו למשנתנו. ראה כסף־משנה). והמדובר בכיריים קבועים בבנין. 60) מפני שהם קבועים במחובר לקרקע.

1 **י. הַמַּלְקָחַיִם**[61] **שֶׁמְּמַעֲךְ בָּהֶן אֶת הַפְּתִילָה**[62] **- מְקַבְּלִין**
2 **טֻמְאָה; וְהַצְּנוֹרוֹת**[63] **שֶׁתְּוֹפְסוֹת אֶת הָרֵחַיִם מִלְמַעְלָה**
3 **- אֵינָן מְקַבְּלוֹת טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיוֹת אֶלָּא**
4 **לְחַזֵּק**[64].

61) צבת. 62) כשמתקבץ פחם בראש הפתילה הדולקת, דועך אורה קצת, והשתמשו בצבתות של מתכת מיוחדת למחוט את הפתילה. 63) ברזלים. 64) תוספתא שם ה"ו.

5 **יא. קְלוֹסְטְרָא**[65] **שֶׁנּוֹעֲלִין בָּהּ הַדְּלָתוֹת: אִם הָיְתָה**
6 **שֶׁל מַתֶּכֶת - מִתְטַמְּאָה; הָיְתָה שֶׁל עֵץ וּמְצֻפָּה מַתֶּכֶת**
7 **- טְהוֹרָה**[66].

65) בריח שראשו אחד עבה. בפתח שיש לו שתי דלתות קובעים טבעת בכל אחת מהן, וכשרוצים לסוגרן מכניסים את הקלוסטרא בטבעות (שם פי"א מ"ד). 66) נתבאר למעלה הלכה ה, ובכמה מקומות אחרים, שכלים מצופים אינם מקבלים טומאה.

8 **יב. הַפִּין**[67] **וְהַפּוּרְנָא**[68] **- טְמֵאִים.**

67) שם. 68) פורנא הוא המנעול, ופין הן השיניים הנכנסות לתוך המנעול (הפורנא) וסוגרות אותו.

9 **יג. פְּקָק**[69] **שֶׁל מַתֶּכֶת - טָהוֹר, לְפִי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת**
10 **אֶת הָעֵץ**[70].

69) חצי כדור נקוב שנותנים אותו בראש הפלך בשעת טוויה, והחוטים נמשכים דרך הנקב (רבינו בפירושו למשנתנו). 70) הפלך הוא של עץ, והוא עיקר הכלי, והפיקה היא תוספת להקל את הטווייה.

11 **יד. הַכּוֹשׁ**[71] **וְהַמַּפְלֵא**[72] **וְהַמַּקֵּל וְסִמְפּוֹנְיָא וְחָלִיל**[73]
12 **שֶׁל מַתֶּכֶת**[74] **- מְקַבְּלִין טֻמְאָה. הָיוּ שֶׁל עֵץ וּמְצֻפִּין**
13 **מַתֶּכֶת - טְהוֹרִין**[75]**; חוּץ מִן הַסִּמְפּוֹנְיָא, שֶׁאִם הָיָה**
14 **בָּהּ בֵּית קִבּוּל כְּנָפַיִם**[76]**, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מְצֻפָּה -**
15 **טְמֵאָה**[77].

71) פלך (שם מ"ו). 72) במשנה (שם) הגירסא "והאימה". העץ שכורכים עליו את החוטים, וממנו טווים אותם בפלך. 73) כלי נגינה. 74) נמשך לכל הדברים המנויים למעלה. 75) שיטת רבינו, שכל דבר מצופה אינו מקבל טומאה, ואפילו הוא ראוי לקבל טומאה בלי הציפוי, כי הציפוי גורם טהרה מגזירת הכתוב. ורבים חולקים עליו. 76) לוחות דקים של מתכת שמכניסים אותם לתוך הסימפוניא, וכשנופחים בסימפוניא הם נרעדים ומשמיעים קול. 77) מפני שבית הקיבול אינו מצופה, כי המקום צר מאד ואין אפשרות טכנית לצפותו ('תוספות יום טוב'. ונראה להוסיף שנמנעו מלצפות מפני שהציפוי משפיע לרעה על צליל הכנפים). [כלי הנגינה "סימפוניא", מובאת במקרא (דניאל ג, ה)].

16 **טו. הַחֲצוֹצְרֹת**[78] **שֶׁמְּמַצֶּלֶת חֲלִיּוֹת חֲלִיּוֹת**[79]**: אִם אֵין**
17 **יוֹדֵעַ לְהַחֲזִירָהּ אֶלָּא אֻמָּן**[80] **- הֲרֵי זוֹ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה**
18 **כְּשֶׁהִיא מְחֻבֶּרֶת**[81]**; וְאִם יְכוֹלִין**[82] **הַכֹּל לְפָרְקָהּ**
19 **וּלְהַחֲזִירָהּ - אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה**[83].

78) שנינו שם (מ"ז): "קרן עגולה טמאה ופשוטה טהורה, אם היתה מצופית שלה של מתכת - טמאה. הקב שלה, ר' טרפון מטמא וחכמים מטהרין, ובשעת חיבורן הכל טמא". ומבאר שם רבינו, שהכוונה לחצוצרת מורכבת מהרבה חלקים, ולא לקרן של בהמה (כלי נגינה זה כתוב במקרא (דניאל שם): "קל קרנא משרוקיתא"), וכל חלק בפני עצמו אין עליו תורת כלי. וישנם שני סוגים של כלי זה: קרן עגולה וקרן פשוטה, העגולה רק אומן יכול להרכיב את חלקיה, ואת הפשוטה יכול כל אדם לפרקה ולהרכיבה, ולפיכך אמרו (שבת מז א): המחזיר קרן עגולה בשבת חייב חטאת (מפני שעשה מלאכה), פשוטה - פטור. ודעת רבינו שחלקי הפשוטה אפילו כשהם מחוברים אינם חיבור לטומאה, מפני שהם מתפרקים ללא כל טירחה ובלי ידע אומנות, ומתוך ביאור זה תתפרש הלכה זו והבאה אחריה. 79) של עץ או עצם שאין להן בית קיבול. 80) ואם כן היא מסוג קרן עגולה. 81) מפני שהוא כלי שלם. 82) שהיא קרן פשוטה. 83) חיבור חלש כזה אינו חיבור לטומאה, והחוליות נידונות כמפורקות (ראה ראב"ד וכסף־משנה).

20 **טז. הַקָּצֶה**[84] **שֶׁמַּנִּיחִין הַפֶּה עָלָיו בִּשְׁעַת תְּקִיעָה**[85] **-**
21 **מְקַבֵּל טֻמְאָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ**[86]**; וְהַקָּצֶה הָאַחֵר הָרָחָב**[87]
22 **- אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ**[88]**; וּבִשְׁעַת חִבּוּר -**
23 **הַכֹּל טָמֵא**[89]**. כֵּיוֹצֵא בּוֹ**[90]**: קְנֵי מְנוֹרָה**[91] **בִּפְנֵי עַצְמָן -**
24 **אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהֶן שָׁם לְוַי**[92]**;**
25 **הַפֶּרַח שֶׁלָּהּ**[93] **וְהַבָּסִיס - מִתְטַמְּאִין בִּפְנֵי עַצְמָן**[94]**;**
26 **וּבִשְׁעַת חִבּוּר - הַכֹּל טָמֵא.**

84) שם. 85) הכוונה ל"מצופית" שנאמרה במשנה. 86) אפילו כשאינו מחובר לחצוצרה. והטעם, מפני שהיא של מתכת ויש לה שם בפני עצמו. במשנה כתוב בפירוש: "אם היתה מצופית שלה של מתכת טמאה". ותמוה הדבר, שרבינו השמיט את המילים: אם היתה של מתכת. 87) במשנה: "הקוו שלה". פירוש, החלק התחתון של החצוצרה. 88) אפילו אם הוא מתכת, מפני שאין לו שם בפני עצמו (ראה למעלה פ"ט ה"א). 89) כל החצוצרה

נידונית ככלי אחד, והמצופית היא עיקר. ולפיכך הכל טמא, ואפילו אם הקוו הוא של עץ או עצם. 90) דומה לזה. 91) שאינם מחוברים חיבור של קבע לגוף המנורה. 92) נקראים: "קני מנורה", ולא "קנה" סתם. 93) שקע בראש המנורה, שבו מכניסים את הנר (נר = כלי שנותנים בו השמן והפתילה). 94) אפילו כשהם מפורקים מגוף המנורה, ואף־על־פי שאין להם שם בפני עצמם. והטעם, מפני שיש להם בית קיבול. למעלה פ"ט ה"ב נתבאר שכלי מתכת שיש לו בית קיבול מקבל טומאה, אפילו אין לו שם בפני עצמו.

יז. קוֹרַת הַחִצִּים[95], שֶׁהִיא הַמַּטָּרָה[96], שֶׁיֵּשׁ בָּהּ לְשׁוֹנוֹת שֶׁל מַתֶּכֶת - מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה; וְשֶׁמַּנִּיחִים אוֹתָהּ בְּרַגְלֵי הָאֲסוּרִים[97] - טְהוֹרָה[98]. וְהַקּוֹלָר[99] - מְקַבֵּל טֻמְאָה. מְגֵרָה[100] שֶׁעָשָׂה שִׁנֶּיהָ לְחוֹר הַדֶּלֶת[101], אַף עַל פִּי שֶׁמִּשְׁתַּמֶּשׁ בָּהּ[102] - אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[103]. וְאִם מִשְּׁנִּטְמְאַת עֲשָׂאָהּ לְחוֹר הַדֶּלֶת - הֲרֵי זוֹ בְּטֻמְאָתָהּ עַד שֶׁיְּקַבְּעֶנָּה בְּמַסְמֵר[104]. הֲפָכָהּ[105], בֵּין מִלְמַעְלָה בֵּין מִלְמַטָּה[106] בֵּין מִן הַצְּדָדִים - טְהוֹרָה[107].

95) שם פי"ב מ"א. 96) לוח שקולעים אליו את החיצים. 97) גוש ברזל ובו פגימה רחבה, ומכניסים לתוכה רגל האסיר, ולמעלה מניחים קורה וקושרים אותה אל הברזל. מכשיר זה שמו "סד" במקרא (איוב יג, כז). 98) מפני שאינה כלי כלל. 99) שעל צוארי האסירים, דומה לעול שעל צואר הבהמה. 100) תוספתא כלים, בבא מציעא פ"ד ה"ה. 101) עשה חריץ במשקוף, והכניס בחריץ את המגירה, ושיניה בולטות לחלל הפתח. [מגירה = משור, מלשון הכתוב (שמואל־ב יב, לא) וישם במגירה]. 102) כשהיא מחוברת. 103) מפני שהיא מחוברת לקרקע. [במשנה שם פי"ד ג, אמרו: "מגירה שעשה שיניה בתוך החור טמאה", ופירשו הרא"ש והברטנורא שבמשנה המדובר במגירה שנטמאה לפני שקבעה, ואינה יוצאת מידי טומאתה על ידי קביעה בלי מסמר, מפני שהנכנסים ויוצאים ניזוקים בה יש להניח שיסירה ממקומה, ולפיכך אינה נידונית כקבועה בקרקע, וכך שנינו גם בתוספתא. אבל למנוע הורדת טומאה, מועילה קביעה זו]. 104) כשקבעה במסמר, הוכיח שאין בדעתו להסירה. 105) באופן שהשיניים אינן בולטות לתוך החלל. 106) במשנה כתוב: "מלמטן למעלן" פירוש, הכניס את השיניים לתוך החריץ שבמשקוף ואינן בולטות לחוץ, ומתוך כך אי־אפשר לנסר בהן. ונראה שגם כאן וגם בתוספתא יש לגרוס כך. הגירסא שלפנינו אינה מובנת. [בדוחק אפשר לפרש שהתכוון לאסקופה ולמזוזות]. 107) יצאה מטומאתה, מפני שביטלה לגמרי מתשמישה המיוחד לה. ועוד, מפני שאינה מזיקה לנכנסים ויוצאים אין בדעתו להסירה. [רבינו חזר בו כאן מפירושו במשנה הנ"ל (סדרי טהרות)].

יום רביעי ח' מרחשון ה'תשע"ז

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר כמה שיעור השבר שיישבר כלי מתכת ולא יקבל טומאה. ודין כלי מתכת שניקבו.

א. כַּמָּה שִׁעוּר הַשֶּׁבֶר[2] שֶׁיִּשָּׁבֵר כְּלִי מַתֶּכֶת וְלֹא יְקַבֵּל טֻמְאָה אוֹ יִטְהַר מִטֻּמְאָתוֹ?[3] הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא[4].

2) כלים פי"ד מ"א. 3) שירדה עליו לפני שנשבר. 4) אין שיעור אחיד לכל הכלים, השיעורים השונים יתבארו בהלכות הבאות.

ב. כָּל זְמַן[5] שֶׁהַכְּלִי יָכוֹל לַעֲשׂוֹת מֵעֵין מְלַאכְתּוֹ[6] - עֲדַיִן הוּא כְּלִי וְחָשׁוּב כְּלִי שָׁלֵם. כֵּיצַד? כְּלִי שֶׁל מַתֶּכֶת[7] שֶׁנִּשְׁבַּר וַהֲרֵי הוּא יָכוֹל לְמַלּאוֹת בּוֹ - הֲרֵי הוּא כְּלִי כְּשֶׁהָיָה. הַקֶּמְקוֹם - כְּדֵי לָחֹם בּוֹ חַמִּין. הַמִּחַם[8] - כְּדֵי לְקַבֵּל סְלָעִים[9]. הַלֶּפֶס[10] - כְּדֵי לְקַבֵּל קִיתּוֹנוֹת[11] שֶׁל מַתֶּכֶת. הַקִּיתּוֹן - כְּדֵי לְקַבֵּל פְּרוּטוֹת[12]. מִדּוֹת הַיַּיִן[13] - כְּדֵי לָמֹד בָּהֶן הַיַּיִן[14]. וְכֵן מִדּוֹת הַשֶּׁמֶן[15] - כְּדֵי לָמֹד בָּהֶן הַשֶּׁמֶן. מְסַגֶּנֶת שֶׁל חַרְדָּל[16] שֶׁנִּפְרְצוּ בָּהּ שְׁלֹשָׁה נְקָבִים מִלְמַטָּה[17] זֶה לְתוֹךְ זֶה[18] - טְהוֹרָה[19], לְפִי שֶׁאֵינָהּ מְשַׁמֶּשֶׁת מֵעֵין מְלַאכְתָּהּ. מַגְרֵפָה[20] שֶׁנִּטְּלָה בַּפֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא כְּקוּרְנָס - טְהוֹרָה; שֶׁאֵינָהּ עוֹשָׂה מֵעֵין מְלַאכְתָּהּ אֶלָּא מֵעֵין הַקּוּרְנָס, וְהִיא לֹא נַעֲשֵׂית לְתִקְעַ בָּהּ קְקוּרְנָס. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[21].

5) שם. 6) שלפני שבירתו. 7) במשנה: "דלי". וגם רבינו מתכוון לדלי שמלאכתו הקבועה היא מילוי מים. 8) שהוא גדול יותר מקומקום. 9) ולא יפלו דרך הנקב. סלע = מטבע כסף עתיק (ראה פ"ט ה"י). מפני שהוא כלי גדול נתנו לו שיעור גדול, נראה שרגילים היו להשתמש לפעמים במיחם להניח בו סלעים, שאם לא כן - הרי אינו ראוי למלאכתו הראשונה ('תפארת ישראל'). 10) כלי גדול מאוד שמחממים בו מים ומנקים בו כלים קטנים. 11) כדים. 12) גם כשהוא שלם הניחו בו מטבעות קטנות. [הר"ש מפרש שבדלי וקומקום מדובר כשנתרועעו, פירוש שנשחקו ונחלשו, וממיחם ואילך - בניקבו. ומסתמך בפירושו זה על התוספתא, שם פ"ד ה"א. וגם בהלכה שלפנינו אין לפרש את כל הכלים באותו קלקול עצמו, שהרי רבינו מתחיל "שנשבר" ונותן שיעורים מתאימים לכלי שבור בדלי וקומקום, ואחר מכאן הוא קובע שיעורים של קיבול מטבעות, שהם מתאימים לכלים שניקבו. ונראה שרבינו מפרש דלי וקומקום שנשברו, ונשאר בדלי מקום לשאוב מים, ובקומקום כדי לחמם בו מים, ובכלים האחרים מדובר כשניקבו (ראה 'תפארת ישראל')]. 13) כלים המיוחדים למדידת יין שניקבו. 14) אם אין היין יוצא דרך אותו הנקב, הכלי מקבל טומאה. [יש מפרשים, שאפילו אם

טיפות זעירות מתמצות לאט לאט דרך הנקב - הכלי מקבל טומאה, מפני שאינו מפריע למדידה שהיין מתעכב בכלי זמן קצר]. 15) שמן הוא יותר סמיך מיין, ואינו יוצא אלא דרך נקב יותר גדול. 16) רגילים היו לשרות את החרדל במים או בחומץ ולהעבירו דרך מסננת ששוליה אריגה של חוטי מתכת. 17) נקרעו חוטי האריגה בשלושה מקומות סמוכים זה לזה. 18) שלושת הנקבים התלכדו לחור גדול אחד, והחרדל נופל דרך החור. 19) אע"פ שיכולה לקבל דברים גסים יותר מחרדל. 20) כלים פי"ג מ"ד. ופירש רבינו, תרווד גדול שבוחשים בו את התבשיל, ובית יד שלו עשוי בתבנית קורנס (פטיש) ואפשר להשתמש בו לתקוע מסמרים. 21) כל הדומה לזה, כל כלי שנשבר ואינו ראוי למלאכתו הראשונה אינו מקבל טומאה, אף־על־פי שהאדם משתמש בו למלאכה אחרת.

1 **ג. מַסְרֵק[22] שֶׁל עֶמֶר[23] שֶׁנִּטְּלוּ שִׁנָּיו, אִם נִשְׁתַּיֵּר בּוֹ**
2 **שָׁלֹשׁ בְּמָקוֹם אֶחָד[24] - טָמֵא. הָיְתָה הַחִיצוֹנָה[25] אַחַת**
3 **מִן הַשָּׁלֹשׁ - טָהוֹר, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִסְרֹק בּוֹ**
4 **פִּשְׁתָּן[26], שֶׁהַחִיצוֹנָה אֵינָהּ מוֹעֶלֶת לִסְרֹק, וְכֹל שֶׁאֵינוֹ**
5 **עוֹשֶׂה מֵעֵין מְלַאכְתּוֹ בִּכְלִי מַתֶּכֶת - טָהוֹר. נִטְּלוּ מִן**
6 **הַמַּסְרֵק שְׁתַּיִם וַעֲשָׂאָן[27] לְמַלְקֶטֶת[28] - טְמֵאוֹת. אַחַת[29]**
7 **וְהִתְקִינָהּ לַגֵּר[30] אוֹ לִלְפֹּף[31] עָלֶיהָ הַחוּט לִרְקוֹם -**
8 **מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה. וְאִם הָיְתָה הַשֵּׁן עֲבָהּ וּגְדוֹלָה, אַף**
9 **עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתְקִינָהּ - הֲרֵי זוֹ מִתְטַמֵּאת בִּפְנֵי**
10 **עַצְמָהּ[32].**

22) שם פי"ג מ"ח. 23) שסורקים בו את הצמר. בית היד של המסרק עשוי מעץ, ומחטים של ברזל תחובות בו. 24) ראוי הוא עדיין לסרוק בו. 25) השן החיצונה שהיא רחבה ואינה ראויה לסרוק בה. 26) תיבה זו נשתרבבה לכאן בטעות ויש למוחקה. מסרק של צמר שמחטיו דקות, אינו ראוי כלל לסרוק בו פשתן. 27) את שתי המחטים. 28) כעין מלקחיים להוריד בהן את השיער מן הגוף. 29) ניטלה שן אחת. 30) כפף קצה אחד בתבנית מתאימה להוציא בה את הפתילה מהנר. 31) לכרוך. 32) מפני שהיא ראויה לכתוב בה על לוח של שעווה. כרב פפא ביבמות מג, א (ראה כסף־משנה).

11 **ד. מַסְרֵק[33] שֶׁל פִּשְׁתָּן[34] שֶׁנִּטְּלוּ שִׁנָּיו וְנִשְׁתַּיֵּר בּוֹ**
12 **שְׁתַּיִם - טָמֵא[35]; נִשְׁתַּיֵּר בּוֹ אַחַת - טָהוֹר[36].**

33) שם. 34) חוטי הפשתן הם יותר עבים, ושיני המסרק עבות ומרוחקות זו מזו יותר מבמסרק של צמר. 35) ראוי הוא עדיין לסרוק בו פשתן. 36) שתי הלכות אלו ג' ו־ד' מנוגדות לשיטת הסוגיא ביבמות (שם. העיר על זה ב'כסף משנה' בהלכה הקודמת. ראה שם).

13 **ה. הַכְּדוּמִים[37] שֶׁנִּשְׁבְּרוּ וְאוּנְקְלִי[38] שֶׁלָּהֶן רַיֶּמֶת -**
14 **טְמֵאִין[39], שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לְהוֹצִיא בָּהֶן הַדְּלִי מִן**
15 **הַבְּאֵר[40] כְּשֶׁהָיוּ מְקֻדָּם.**

37) שם מ"ז: הכדומים האשקלוניים. 38) השלשלת עם הווים. 39) באשקלון היו רגילים להשתמש בכלי זה המורכב ממוט עץ ארוך, ובו קבועות שלשלאות של ברזל שבראשיהן ווים כפופים, בכלי זה מוציאים כלים שנפלו לבור. והוא מקבל טומאה אף־על־פי שהמוט הוא עץ פשוט, מפני שהשלשלאות והווים הם עיקר הכלי, והעץ משמש אותם. 40) כשהבאר אינה עמוקה או אם יקשור בה חבל.

16 **ו. מְגֵרָה[41] שֶׁנִּטְּלָה שֵׁן אַחַת מִבֵּינְתַיִם[42] - טְהוֹרָה[43].**
17 **נִשְׁתַּיֵּר בָּהּ[44] מְלֹא הַסִּיט[45] בְּמָקוֹם אֶחָד - טְמֵאָה,**
18 **שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לָגֹר[46] בַּנִּשְׁאָר.**

41) משור (שם מ"ד). 42) מבין כל שתי שיניים ניטלה אחת [כל שן שנייה ניטלה, ולא נשארו שתי שיניים בלי הפסק ביניהן]. 43) כי אי־אפשר לנסר בה. 44) מקום שלא ניטלו שיניה. 45) כשיעור ארבעה אגודלים. רבינו בפירושו למשנתינו מבאר, שיש הבדל בין מלוא הסיט לרוחב הסיט, מלוא הסיט שיעורו כמו שאמרנו, ורוחב הסיט הוא המרחק בין ראש האגודל וראש האצבע כשמרחיקים אותן זה מזו עד קצה האפשרות. [בפירושו למשנה שבת קה, ב - כותב רבינו, שמלוא הסיט הוא שתות הזרת, ושיעור זה הוא פחות מחצי השיעור האמור כאן, שהרי הזרת הוא חצי אמה = שתים עשרה אצבעות (לא אגודלים), וצע"ג, ראה פירושו לערלה פ"ג מ"ב]. 46) לנסר.

19 **ז. הַמַּעֲצָד[47] וְהָאִזְמֵל[48] וְהַמַּפְסֶלֶת[49] וְהַמַּקְדֵּחַ[50]**
20 **שֶׁנִּפְגְּמוּ[51] - עֲדַיִן מְקַבְּלִין טֻמְאָה[52]. נִטַּל חִסּוּמָן[53] -**
21 **טְהוֹרִין[54]. וְכֻלָּן שֶׁנֶּחְלְקוּ לִשְׁנַיִם[55] - טְמֵאִין[56]; חוּץ**
22 **מִן הַמַּקְדֵּחַ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לִנְקֹב בּוֹ[57]. וְהָרוּנָקִי[58]**
23 **בִּפְנֵי עַצְמָהּ - אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא**
24 **מִקְצָת כְּלִי.**

47) כלים, שם. גרזן שמשתמשים בו נגרים. 48) רבינו במשנה מפרש: ברזל ארוך מחודד בקצהו התחתון, והנגר אוחז אותו בשתי ידיו וחותך בו את העצים. 49) סכין חדה מורכבת בבית יד של עץ, ומחליקים בה את הקרשים. 50) כלי שהנגרים קודחים בו נקבים בעץ, ראה לקמן הערה נו. [פירשנו כל הכלים האמורים למעלה ע"פ פירוש רבינו במשנה, אולם כיום משתמשים במונחים אלה לכלים אחרים]. 51) נסדקו. 52) מפני שהם עדיין ראויים למלאכתם. רבינו שם מפרש, שכל הכלים האלה עשויים משני חלקים מרותכים זה לזה, האחד הוא ברזל פשוט, והשני – החלק שבו יחתכו וינקבו – עשוי מברזל יותר קשה ויותר חזק (כנראה הכוונה לפלדה). ואם נסדק החלק שאינו חזק כל־כך אין הסדק עובר את גבול הברזל הקשה, כאילו זה חוסם את המעבר, ולפיכך נקרא חלק זה "חיסום". 53) הברזל הקשה. 54) חלק זה הוא עיקר הכלי. 55) לארכן. 56) שהרי נשאר כלי קטן שהוא עדיין ראוי למלאכתו הראשונה. 57) בדפוסים שלנו בפירוש המשניות, כתוב: "ומקדח שם המקבת", אולם מכאן הוכחה שטעות הדפוס או המעתיק היא, וצ"ל "מנקבת". 58) ה'ערוך' מפרש שהוא הכלי שמחליקים בו העצים, אולם

רבינו פירש כך "מפסלת" שנאמרה במשנתינו, ולא ביאר כאן רונקי מה הוא, וכתב רק שהוא כלי מורכב משני חלקים וכל חלק בפני עצמו אינו כלי שלם ולכן אינו מקבל טומאה.

ח. הַסַּיִף[59] וְהַסַּפִּין, וְהַסַּפִּין הֶעָקֹם כְּמוֹ מַגָּל[60], וְהָרֹמַח וּמַגָּל יָד[61] וּמַגָּל קָצִיר[62] וְזוּג מִסְפָּרַיִם קְטַנִּים שֶׁל בַּעֲלֵי בָּתִּים וְזוּג מִסְפָּרַיִם גְּדוֹלִים שֶׁל סַפָּרִים[63] שֶׁנֶּחְלְקוּ[64] - כָּל חֵלֶק מֵהֶן מְקַבֵּל טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מֵעֵין מְלַאכְתּוֹ[65].

59) שם מ"א. 60) רבינו מפרש כך פגיון שנאמר במשנה. והר"ש מפרש סכין שיש לו שני פיות. 61) שמשתמשים לצרכי הבית. 62) שקוצרים בו תבואה. 63) מדובר בכלים של חוליות מחוברות או שיש להם בית יד המחובר בהם. ראה 'משנה אחרונה'. 64) נתפרקו בחלקים ולא נשברו. 65) אפשר לחתוך שערות בכל חלק מהם.

ט. מִסְפָּרַיִם[66] שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם[67] - טְהוֹרָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ מַעֲבֶרֶת אֶת הַשֵּׂעָר[68] אֶלָּא בְּדֹחַק.

66) במשנה כתוב "מספרת". כלי זה אינו מורכב משני סכינים. רב האי גאון, מפרש: "יביאו רדיד (טס דק) של ברזל ויחודו אותו משני ראשיו ומכפלים אותו לצד אחד". 67) נשברה. 68) שערות סבוכות. [בתוספתא, שם פ"ג ה"ב, אמרו: "רבי יהודה מטמא, מפני שהוא כבתחילתו, בתחילה חותך בה את הסבך ועכשיו חותך בה את הסבך, וחכמים מטהרים". ופירש שם הגר"א חותך סבכי אילנות, ורבינו מפרש סבכי שערות.

י. שְׁרִיוֹן[69] שֶׁנֶּחֱלַק לְאָרְכּוֹ - טָהוֹר[70]; לְרָחְבּוֹ[71], אִם מְשַׁמֵּשׁ מֵעֵין מַלַּאכְתּוֹ רִאשׁוֹנָה - טָמֵא. מֵאֵימָתַי טָהֲרָתוֹ? מִשֶּׁיִּבָּלֶה[72] וְאֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ מֵעֵין מַלַּאכְתּוֹ. בָּלָה וְנִשְׁתַּיֵּר בּוֹ רֻבּוֹ: אִם מִלְּמַעְלָה[73] - טָמֵא[74], וְאִם מִלְּמַטָּה - טָהוֹר. קְצָץ מִמֶּנּוּ וְעָשָׂה חֲלָיָא לְתַכְשִׁיט - הֲרֵי זוֹ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[75].

69) תוספתא, כלים בבא־מציעא פ"ג. 70) אינו ראוי להגן, שהרי אינו מכסה כל רוחב הגוף. 71) ונשתייר חלק מכסה חלקו של הגוף לכל רחבו. 72) על־ידי חלידה. 73) החלק העליון נשאר. 74) מפני שהוא מכסה את הלב ואת החזה. 75) כלי חדש בא לכאן – תכשיט אדם שהוא מקבל טומאה (ראה למעלה פ"ח ה"ו).

יא. שְׁפוֹפֶרֶת[76] שֶׁל זְהָבִים[77] וְשֶׁל זוֹגִין[78] וְשֶׁל נַפָּחִים[79] וְשֶׁל עוֹשֵׂי זְכוּכִית[80] שֶׁנֶּחְלְקָה לְאָרְכָּהּ - טְהוֹרָה; לְרָחְבָּהּ: אִם מְשַׁמֶּשֶׁת מֵעֵין מְלַאכְתָּהּ רִאשׁוֹנָה - טְמֵאָה, וְאִם לָאו - טְהוֹרָה.

76) תוספתא, שם ה"ו. 77) מפוח קטן שמנפחים בו הגחלים כדי להתך את הזהב. 78) בתוספתא כתוב: זגגין. 79) מפוח לליבון ברזל. 80) הגר"א גורס בתוספתא "עושי כלי זכוכית". נראה שהוא מפרש שזגגים הם המהתכים את הזכוכית ומשתמשים במפוחים גדולים, ועושי כלי זכוכית משתמשים בזכוכית מהותכת או רכה.

יב. כְּלָבְיָא[81] שֶׁל סַפָּרִים[82] וְשֶׁל רוֹפְאִים וְשֶׁל עוֹשֵׂי זְכוּכִית שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם - טְהוֹרָה[83]; וְשֶׁל נַפָּחִים[84] - טְמֵאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּתְּחִלָּה [חוֹתֶה בָּהּ אֶת הַגֶּחָלִים]; וְעַכְשָׁו חוֹתֶה בָּהּ אֶת הַגֶּחָלִים[85].

81) תוספתא, שם. 82) כלי מיוחד להניח בו את הכלים השונים שמשתמשים בהם רופאים, ספרים ועושי זכוכית בשעת מלאכה. 83) עיקר תשמישה הוא לקבץ את הכלים במקום אחד כדי שלא יצטרך לחפשם, ואם נחלקה לשניים - נופלים הכלים מתוכה ומתפזרים. 84) ב'ערוך השלם' מפרש, כלי שתחובים בו מסמרים מעוקמים בראשיהם, ובהם מוציאים הברזל החם מן הכור. 85) כשהנפח רוצה להוציא את הברזל החם מן הכור, הוא חותה את הגחלים שעל גביו ומצדדיו.

יג. מַרְאָה[86] שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁנִּשְׁבְּרָה אוֹ שֶׁנִּטַּשְׁטְשָׁה[87]: אִם אֵינָהּ מַרְאָה רֹב הַפָּנִים - טְהוֹרָה; הָיְתָה מַרְאָה רֹב הַפָּנִים - עֲדַיִן הִיא כְּלִי כְּשֶׁהָיְתָה[88].

86) משנה, כלים פי"ד, ו. 87) אינה מבריקה ואינה מחזירה תמונה ברורה. 88) מפני שאפשר להשתמש במראה קטנה כזו.

יד. מַחַט[89] שֶׁנִּטַּל קְצָתָהּ הַנָּקוּב אוֹ עֻקְצָהּ - טְהוֹרָה[90]. וְאִם הִתְקִינָהּ[91] לִלְפֹף[92] עָלֶיהָ הַחוּט לִרְקֹם בָּהּ[93] - טְמֵאָה[94]. אֲבָל מַחַט שֶׁל שַׁקִּין[95] שֶׁנִּטַּל קְצָתָהּ הַנָּקוּב - טְמֵאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רוֹשֶׁם[96] בַּקֶּצֶה הַשֵּׁנִי[97].

89) משנה, שם פי"ג מ"ה. 90) אינה ראוייה לתפירה. 91) עשה בה מעשה כדי להתאימה. 92) לכרוך. 93) כשהחוט כרוך על איזה חפץ עגול, נוח יותר לרקום. 94) אע"פ שאינה ראוייה למלאכתה הראשונה - מועיל התיקון. 95) שהיא עבה מאד. 96) חורט בחומר רך. 97) גם לפני שנשבר הקצה הנקוב משתמשים בה לרשום, ואם כן ראויה היא למלאכתה שלפני שבירתה.

טו. הַמַּחַט[98] שֶׁלּוֹפְפִין עָלֶיהָ[99] הַשֵּׁנִי[100] אוֹ הַזָּהָב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן כְּדַרְכָּהּ שֶׁעוֹשִׂין הָרוֹקְמִין, בֵּין שֶׁנִּטַּל הַנָּקוּב שֶׁלָּהּ בֵּין שֶׁנִּטַּל עֻקְצָהּ - טְמֵאָה, שֶׁאֵין מְלַאכְתָּהּ הַתְּפִירָה[101].

98) שם. 99) שנעשתה בעיקרה לשם כך, ולפעמים משתמשים בה גם בחודה ובעוקצה. 100) צמר צבוע אדום. 101) עיקר מלאכתה אינה התפירה אלא הליפוף, ולזה היא ראויה גם אחר השבירה. חוטי שני וחוטי זהב הם דקים מאד, ולכן לופפים אותם על מחטים דקים.

טז. מַחַט[102] שֶׁהֶעֱלָתָהּ חֲלוּדָה: אִם מְעַכֶּבֶת הַתְּפִירָה - טְהוֹרָה, וְאִם לָאו - טְמֵאָה.

102) שם.

יז. הַסַּיִף[103] וְהַסַּכִּין שֶׁהֶעֱלוּ חֲלוּדָה - טְהוֹרִין; שָׁפָן[104] וְהִשְׁחִיזָן[105] - חָזְרוּ לְטֻמְאָתָן הַיְשָׁנָה. וְכֵן[106]

צְנוֹרָא[107] שֶׁפִּשְׁטָהּ - טְהוֹרָה; כְּפָפָהּ - חֲזָרָה לְטֻמְאָתָהּ הַיְשָׁנָה.

103) תוספתא, שם בבא־מציעא פ"ג ה"ו. 104) נמשך לסייף. 105) נמשך לסכין. למעלה פ"ח ה"ב כתב רבינו שגמר מלאכת הסייף הוא משישופנה, ושל הסכין משישחיזנה, ומשום כך אנו מוכרחים לחלק ולבאר כלמעלה. ב'מנחת ביכורים' על התוספתא מבאר, שסייף אינה טעונה השחזה מפני שמכים בה בכוח, אולם סכין אינה ראויה למלאכתה לפני ההשחזה]. 106) משנה, שם פי"ג ה. 107) הברזל שעל ראש הפלך וראשו מעוקם, ואם נפשט העיקום אינו ראוי לטוויה (ע"פ פירוש רב האי גאון. והר"ש מפרש מזלג מעוקם שמהפכים בו את הבשר הניצלה על גחלים).

יח. מַפְתֵּחַ[108] עָקֹם כְּמוֹ אַרְכֻּבָּה[109] שֶׁנִּשְׁבַּר מִתּוֹךְ אַרְכֻּבּוֹתָיו - טָהוֹר[110]. וְכֵן מַפְתֵּחַ הֶעָשׂוּי כְּמִין גַּם[111] שֶׁנִּשְׁבַּר מִתּוֹךְ גַּמּוֹ - טָהוֹר. שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לִפְתֹּחַ בָּהֶן, וַהֲרֵי אֵינָן מְשַׁמְּשִׁין מֵעֵין מְלַאכְתָּן. הָיוּ בָהּ[112] שִׁנַּיִם[113] וּנְקָבִים[114] - טָמֵא, שֶׁעַדַיִן הוּא מַפְתֵּחַ[115]. נִטְלוּ הַשִּׁנַּיִם - טָמֵא מִפְּנֵי הַנְּקָבִים[116]; נִסְתְּמוּ הַנְּקָבִים - טָמֵא מִפְּנֵי הַשִּׁנַּיִם. נִטְלוּ הַשִּׁנַּיִם וְנִסְתְּמוּ הַנְּקָבִים אוֹ שֶׁנִּפְרְצוּ הַנְּקָבִים זֶה לְתוֹךְ זֶה[117] - טָהוֹר.

108) שם פי"ד מ"ח. 109) שמקום העקימה הוא עגול כמו ברך ('תפארת ישראל'). 110) אף־על־פי שנשאר קצת עיקום במקום השבירה. והטעם, מפני שהעיקום אינו מגיע עד מקום הבריח ולא יעתיקו ממקומו. 111) אות יוונית שצורתה כך: ? 112) צ"ל בו, פירוש בחלק השבור. 113) בליטות שאפשר לאחוז בהן את הבריח ולהעתיקו. 114) ואפשר להכניס בהם את הבריח ולהעתיקו. היו להם מנעולים שקצה הבריח הסוגר נכנס לנקבי המפתח המסיע אותו ממקומו, וסוג שני נפתח על ידי שיניים שבמפתח כדוגמת המפתחות שלנו. 115) אפשר לפתוח בו מנעול בדוחק בעזרת השיניים או הנקבים. 116) ראוי עדיין לפתוח בו מנעול מהסוג הראשון שאמרנו. 117) ונעשה חור אחד גדול שאינו ראוי להזיז את הבריח ממקומו.

יט. כְּלִי[118] שֶׁיֵּשׁ בְּרֹאשׁוֹ הָאֶחָד כַּף לְהָרִים בּוֹ הַדֶּשֶׁן[119] וּבְרֹאשׁוֹ הַשֵּׁנִי מַזְלֵג לְצֵלוֹת בּוֹ הַבָּשָׂר: נִטְלָה כַּפּוֹ[120] - טָמֵא מִפְּנֵי שִׁנָּיו[121]; נִטְלוּ שִׁנָּיו - טָמֵא מִפְּנֵי כַּפּוֹ. וְכֵן מִכְחוֹל[122] שֶׁנִּטְלָה כַּפּוֹ שֶׁגּוֹרְפִין בָּהּ הַכְּחוֹל[123] - טָמֵא מִפְּנֵי הַזָּכָר[124] שֶׁפּוֹחֲלִים בּוֹ הָעַיִן; נִטַּל הַזָּכָר - טָמֵא מִפְּנֵי הַכָּף.

118) שם פי"ג מ"ב. 119) רבינו מפרש כך "קוליגריפון" שנאמר במשנה. 120) ואינו ראוי לגרוף בו את האפר. 121) שאפשר להשתמש בהן לצלות בשר, ועדיין תורת כלי עליו. 122) כלי שתשמישו לצבוע את העיניים, קצהו האחד עגול ככף קטנה ובה נוטלים את הצבע, וקצהו השני ישר. 123) הצבע. 124) הקצה הישר של המכחול, שבו מכניסים את הצבע לתוך העין.

כ. כְּלִי[125] שֶׁבְּרֹאשׁוֹ אֶחָד כַּף כִּסְבָכָה[126] לִצְלוֹת עָלָיו וּבַקָּצֶה הַשֵּׁנִי שִׁנַּיִם לְהוֹצִיא מֵהֶן הַבָּשָׂר מִן הַקְּדֵרָה אוֹ מֵעַל הָאֵשׁ: נִטְלָה[127] כַּפּוֹ - טָמֵא מִפְּנֵי שִׁנָּיו; נִטְלוּ שִׁנָּיו - טָמֵא מִפְּנֵי כַּפּוֹ. וְכֵן עֵט שֶׁל מַתֶּכֶת[128]: שֶׁכּוֹתְבִין בְּרֹאשׁוֹ הָאֶחָד וּבְרֹאשׁוֹ הַשֵּׁנִי מוֹחֲקִין[129]: נִטַּל הַכּוֹתֵב - טָמֵא מִפְּנֵי הַמּוֹחֵק; נִטַּל הַמּוֹחֵק - טָמֵא מִפְּנֵי הַכּוֹתֵב. וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַנִּשְׁאָר יָכוֹל לַעֲשׂוֹת מֵעֵין מְלַאכְתּוֹ. כֵּיצַד? עֵט שֶׁנִּטַּל הַמּוֹחֵק שֶׁלּוֹ וְנִשְׁאַר הַכּוֹתֵב, אִם נִשְׁאַר מֵאָרְכּוֹ כְּדֵי שֶׁיְּגִיעַ לְקִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתָיו[130] - טָמֵא, שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיֹּאחֲזוּ בּוֹ וְיִכְתֹּב בּוֹ. נִטַּל הַכּוֹתֵב וְנִשְׁאַר הַמּוֹחֵק, אִם נִשְׁאַר מֵאָרְכּוֹ מְלוֹא פַּס יָדוֹ[131] - טָמֵא, שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לוֹ לִמְחֹק בּוֹ. נִשְׁאַר פָּחוֹת מִזֶּה - טָהוֹר. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

125) שם. 126) רשת. מניחים עליה את הבשר ונותנים אותה על גחלי אש. 127) זהו לדעת רבינו "זומא לסטרא" שנאמרה במשנה. [הראב"ד וכן ה'כסף משנה' הסבירו, שהלכה יט היא פירוש של זומא לסטרא, והלכה כ' של "קוליגריפון". כנראה לא הגיע לידם פירוש למשניות אלו, שעליו מסתמך פירושנו כאן]. 128) שכותבים בו על השעווה או חומר רך אחר. 129) ראשו זה הוא רחב קצת ומחליקים בו את השעווה שחרטו בה אותיות. 130) למקום שהאצבעות מחוברות לפס היד. 131) כדי שיוכל לאחוז את המכתב בכף היד ולמחוק בו.

כא. קֶרְדֹּם[132] שֶׁנִּטַּל עֵשְׁפּוֹ[133], וְהוּא הַצַּד שֶׁהֶחָרֵשׁ מְנַגֵּר בּוֹ - טָמֵא מִפְּנֵי בֵּית בְּקוּעוֹ; נִטַּל בֵּית בְּקוּעוֹ - טָמֵא מִפְּנֵי בֵּית עֵשְׁפּוֹ. נִשְׁבַּר מַקּוֹפּוֹ[134] - טָהוֹר[135].

132) שם מ"ג. 133) הקורדום שני קצותיו מחודדים, האחד רחב מאד ומשתמשים בו הנגרים, והשני קצר ומעוגל קצת ומבקעים בו עצים במשק הבית. הראשון נקרא עושף, מפני שהוא דומה למחרישה ["במחרשתו" (שמואל־א יג, כ) מתרגם יונתן עושפיה], והשני נקרא "בית ביקוע". 134) בית קיבולו של הקת (ראה 'הגהות מים טהורים' לפירוש המשניות, שם). 135) מפני שאינו ראוי למלאכתו.

כב. חַרְחוּר[136] שֶׁנִּפְגַּם[137] - עַדַיִן הוּא כְּלִי עַד שֶׁיִּנָּטֵל רֻבּוֹ[138]. נִשְׁבַּר מַקּוֹפּוֹ[139] - טָהוֹר.

136) הברזל שמכניסים בו ראש המרדע ומנערים בו את העפר מן המחרישה וגם חותכים בו שרשים, ראה הלכה כג. 137) נטל חלק מחודו. 138) של החוד. 139) ראה בהלכה הקודמת. [בפירושו למשנתינו, גורס רבינו "קופו"].

כג. הַמַּרְדֵּעַ[140] הוּא הַמַּלְמָד[141], וְהוּא עֵץ אָרֹךְ עָב. וּכְמוֹ מַסְמֵר חַד תָּקוּעַ בְּקָצָתוֹ מִלְמַעְלָה, וְזֶה הַבַּרְזֶל נִקְרָא דָּרְבָן. וּבַקָּצֶה הַשֵּׁנִי מִלְמָטָה בַּרְזֶל כְּמוֹ רֹמַח וְהָעֵץ נִכְנָס בּוֹ[142], וְזֶה הַבַּרְזֶל נִקְרָא חַרְחוּר.

140) תוספתא, כלים בבא־מציעא פ"ג ה"ה (בדפוס ראם וילנא, כתוב "מרדה". וצ"ל "מרדע"). 141) שנותנים על

צואר הבהמה ליישר הילוכה. 142) ע"פ דפוס רומא. בדפוסים מאוחרים, הושמטה המילה "בו".

1 **כד. מְנִיקַת[143] שֶׁל מַהֶכֶת, שֶׁהִיא כְּמוֹ שְׁפוּפֶרֶת[144],**
2 **שֶׁנִּטְמְאָה - מֻשֶּׁקְבָּעָה בְּמַקֵּל[145] אוֹ בְּדֶלֶת[146]**
3 **וְיִחַבְּרָהּ[147] עִם הָעֵץ תִּטְהַר[148]. לֹא נִטְמְאָה וְקָבָעָהּ**
4 **בְּמַקֵּל[149] אוֹ בַּדֶּלֶת[150] - הֲרֵי זוֹ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה**
5 **בִּמְקוֹמָהּ[151]; שֶׁכָּל כְּלֵי מַהֶכֶת שֶׁקְּבָעָם בַּקּוֹרָה אוֹ**
6 **בַּכֹּתֶל - מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּשֶׁהָיוּ עַד שֶׁיְּשַׁנֶּה[152] אֶת**
7 **מַעֲשֵׂיהֶם. לְפִיכָךְ, דַּף שֶׁל נַחְתּוֹמִין[153] שֶׁקְּבָעוֹ בַּכֹּתֶל - טָמֵא[154]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִשְּׁאָר**
8 **כְּלֵי מַהֶכֶת שֶׁנִּקְּבָעוּ[155], בֵּין מְקַבְּלֵיהֶן בֵּין פְּשׁוּטֵיהֶן**
9 **- מְקַבְּלִים טֻמְאָה כְּשֶׁהָיוּ.**
10

143) שם פי"ד מ"ב. 144) שמשתמשים בה לשאוף יין מן החבית. 145) יש אנשים שמרכיבים שפופרת של מתכת קטנה על מקל – לנוי. 146) לנוי, [ויש מפרשים שנותנים אותה תחת הדלת, כדי לשמור על העץ שלא ירקב]. 147) במסמרים (רבינו בפירושו למשנתינו). 148) מפני שהאדם שינה תשמישה במעשה בגופה ממש, שתקע בה מסמרים וניקבה, ועכשיו היא משמשת את העץ. 149) תחב בה את המקל ולא חיברה במסמרים. 150) הכניסה בחריץ שבדלת ולא קבעה במסמרים. 151) ומכל־שכן אם נטמאה, לא פקעה ממנה טומאתה. ומדובר כשלא עשה השפופרת לכתחילה בכוונה לקובעה בדלת או במקל, אבל אם עשאה לכתחילה לשם כך - לא ירד עליה תורת כלי, ולפיכך אינה מקבלת טומאה. 152) ע"י מעשה בגופם. [כל פירוש הלכה זו מיוסד על פירוש רבינו למשנתינו]. 153) שהנחתום עורך עליו את הלחם. 154) מקבל טומאה, מפני שלא עשה מעשה בגופו. 155) ולא נעשה שינוי בגופם.

יום חמישי ט' מרחשון ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר כלי עץ ועור ועצם שנשברו ועשה משבריהם כלי. ודין חזרת כלי מתכות לטומאתם הישנה. ברזל טמא שבללו עם ברזל טהור וכו'. ודין כלי זכוכית שנטמאו ונשברו אם טהרו בכל הכלים. ושבריהם אם מקבלים טומאה. ודין כל כלי זכוכית המקבלים טומאה ושאין מקבלים.

11 **א. כְּלֵי עֵץ[2] וּכְלֵי עוֹר וּכְלֵי עֶצֶם שֶׁנִּשְׁבְּרוּ - טְהוֹרִים**
12 **מִטֻּמְאָתָן. חָזַר וְעָשָׂה כְּלִי[3] מִשִּׁבְרֵיהֶם אוֹ שֶׁקִּבֵּץ אֶת**
13 **שִׁבְרֵיהֶן וְעָשָׂה מֵהֶן כֵּלִים אֲחֵרִים - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשְׁאָר**
14 **הַכֵּלִים הַטְּהוֹרִים שֶׁלֹּא נִטְמְאוּ מִקֹּדֶם[4], שֶׁהֵן מְקַבְּלִין**
15 **טֻמְאָה מִכָּאן וּלְהַבָּא. וְכֵן כְּלֵי מַתֶּכֶת[5] שֶׁנִּשְׁבְּרוּ אַחַר**
16 **שֶׁנִּטְמְאוּ - טְהוֹרִים. הִתִּיכָן וְחָזַר וְעָשָׂה מֵהֶן כֵּלִים**
17 **אֲחֵרִים[6] - חָזְרוּ לְטֻמְאָה הַיְשָׁנָה. וְאֵין לִכְלֵי מַתֶּכֶת**
18 **טְהֵרָה גְּמוּרָה[7] עַד שֶׁיְּטַבְּילֵם בְּמָקְוֶה כְּשֶׁהֵם שְׁלֵמִים[8]**
19 **אוֹ יִשָּׁאֲרוּ שְׁבוּרִים.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"כלי עץ וכלי עור וכלי עצם שנשברו טהרו מטומאתן חזר ועשה כלי משבריהם .. הכלים טהורים".

כלי עץ, כלי עור וכלי עצם רומזים על כל אחד ואחד מישראל - "כי האדם עץ השדה" ועור שאינו מציאות לעצמו אלא טפל לבשר ומגן עליו מרמז על יהודי ש"אני נבראתי לשמש את קוני", ועצם מרמז על עצמיותו של יהודי - "חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו".

וכולם הם כלים כיהודי שהוא כלי לאלוקות. אלא שירד לעוה"ז ויש לו יצר הרע וכו' ובגלל זה יכול להיות אצלו היפך הטהרה. והעצה לזה שבירת הכלי שהוא ענין "לב נשבר" - עבודת התשובה ואז "טהרו מטומאתן". אמנם אין הכלי צריך להשאר שבור וכל ענייני הקדושה צריכים להיות בכלים שלמים ומלאים וכך גם האדם צריך להיות כלי שלם גם בענייניו הגשמיים - בני חיי ומזונא רויחא ולכן אחרי השבירה: "חזר ועשה כלי משבריהם" חוזר והופך להיות כלי שלם ובאופן נעלה יותר ממה שהיה קודם השבירה כשאר כלים הטהורים שלא נטמאו מקודם.

(יין מלכות סימן קמט)

2) כלים פרק ב משנה א ופרק טו משנה א. 3) כמו שהיה לפני שבירתו. 4) הטומאה הישנה פקעה לחלוטין ואינה חוזרת. 5) המלה "וכן" נמשכת לדין "נשברו טהרו" בלבד ולא לדין "חזר ועשה כלי". 6) אפילו שלא כדוגמת הכלים שנשברו. 7) מוחלטת, שאינה חוזרת לעולמים, אפילו על ידי היתוך ועשיית כלים חדשים. 8) טבילת השברים אינה מונעת חזרת הטומאה, מפני שהם טהורים אין טבילתם מוסיפה ולא גורעת.

20 **ב. וַחֲזָרַת כְּלֵי מַתֶּכוֹת לְטֻמְאָתָן הַיְשָׁנָה - מִדִּבְרֵי**
21 **סוֹפְרִים[9]. וּמִפְּנֵי מָה גָּזְרוּ עַל כְּלֵי מַתֶּכוֹת שֶׁיַּחְזְרוּ**
22 **לְטֻמְאָתָן הַיְשָׁנָה? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִטְמֵא לוֹ כְּלִי**
23 **וַיַּתִּיכֶנּוּ וְיַעֲשֶׂה מִמֶּנּוּ כְּלִי אַחֵר בּוֹ בַּיּוֹם. אִם יֹאמַר**
24 **שֶׁהוּא טָהוֹר כְּדִין תּוֹרָה, יָבוֹא לוֹמַר: הַשְׁבִּירָה**
25 **מְטַהֶרֶת וְהַטְבִּילָה מְטַהֶרֶת; כְּשֶׁם שֶׁאִם נִשְׁבַּר**
26 **וְהִתִּיכוֹ וְעָשָׂה מִמֶּנּוּ כְּלִי כְּשֶׁהָיָה - הֲרֵי הוּא טָהוֹר**
27 **בּוֹ בַּיּוֹם[10], כָּךְ אִם הִטְבִּילוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
28 **כְּשֶׁהָיָה - הֲרֵי הוּא טָהוֹר בּוֹ בַּיּוֹם, וְיָבוֹאוּ לוֹמַר**
29 **שֶׁאֵין הַכֵּלִים צְרִיכִין הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ. מִפְּנֵי זֶה הַחֲשָׁשׁ**
30 **גָּזְרוּ טֻמְאָה עֲלֵיהֶם[11].**

9) גזירת חכמים. 10) לפני הערב שמש. 11) כרבא שם. [לשון רבא: "שמא יאמרו טבילה בת יומה עולה לה", ומפרש רש"י שם, הרואה שמשתמשים בכלי ביום שנטמא ואינו יודע שהתיכוהו יחשוב שהטבילוהו ומשתמשים בו לפני הערב שמש. אולם רבינו במשנתנו פירש כאמור כאן]. בגמרא שם אמרו: מעשה בשלומציון המלכה שעשתה משתה לבנה ונטמאו כל הכלים ושברתם ונתנתן לצורף

וריתכן ועשה מהן כלים חדשים ואמרו חכמים יחזרו לטומאתן ישנה.

ג. אֶחָד כְּלִי שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת אוֹ[12] בִּשְׁאָר הַטֻּמְאוֹת[13], אִם הִתִּיכוֹ - חָזַר לְטֻמְאָתוֹ הַיְשָׁנָה עַד שֶׁיַּטְבִּיל. נִטְמָא בְּמֵת וְהִזָּה עָלָיו בַּשְּׁלִישִׁי[14] וְאַחַר כָּךְ הִתִּיכוֹ וַעֲשָׂאָהוּ כְּלִי אַחֵר וְהִזָּה עָלָיו בַּשְּׁבִיעִי וְהִטְבִּילוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא, וְאֵין הַזָּיָה שֶׁקָּדֶם הִתּוּךְ מִצְטָרֶפֶת לְהַזָּאָה שֶׁאַחַר הִתּוּךְ. וְאֵין לוֹ טָהֳרָה עַד שֶׁיַּזֶּה עָלָיו שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי וְיִטְבֹּל כְּשֶׁהוּא כְּלִי קֹדֶם שְׁבִירָה, אוֹ יַזֶּה עָלָיו שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי וְיִטְבֹּל אַחַר שֶׁיִּתִּיכֻנּוּ[15].

12) בין ... ובין. 13) כחכמים, שלא גזרו אלא על טומאת מת בלבד, כדי שלא תיבטל הזאת מי אפר פרה אדומה בכלים, כי בעל הכלים שנטמאו במת לא ירצה לחכות שבעה ימים ולטרוח ולהזות פעמיים ויעדיף לשוברם ולהתיכם ולעשות כלים חדשים, וחשש זה אינו בשאר טומאות שאינן צריכות הזאה. 14) כלי שנטמא במת צריך להזות עליו מי אפר פרה אדומה ביום השלישי לטומאתו וביום השביעי. 15) מלשונו משמע, שאם הזה וטבל את השברים המהותכים - ניטהרו. וכן כתב בפירוש בביאורו למשנה (שם פרק י"ד ז): ויצטרך הזאת שלישי ושביעי על הכלי או על הנתך, וזה מנוגד לדבריו בהלכה א: "שיטבילם במקווה כשהם שלמים". ונראה שכוונתו כאן עד שיתיכנו ויעשה כלים חדשים וזה יתאים ללשונו של רבי יהושע במשנה (שם משנה ז) "אין מיטהרין אלא שלמים" וכן תתפרש המלה "נתך" שהבאנו למעלה.

ד. בַּרְזֶל טָמֵא שֶׁבְּלָלוֹ עִם בַּרְזֶל טָהוֹר[16]: אִם רֹב מִן הַטָּמֵא - טָמֵא; וְאִם רֹב מִן הַטָּהוֹר - טָהוֹר; מֻחֶצָּה לְמֻחֶצָּה - טָמֵא[17]. וְכֵן טִיט[18] שֶׁבְּלָלוֹ בִּגְלָלִים[19] וְשָׁרַף הַכֹּל בְּכִבְשָׁן וַעֲשָׂאָהוּ כְּלִי: אִם רֹב מִן הַטִּיט - הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּלִי חֶרֶס; וְאִם רֹב מִן הַגְּלָלִים - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה.

16) התיכם יחד ועשה מהם כלי. 17) אף על פי שהברזל הטמא נטהר מן התורה על ידי התכתו, גזרו חכמים טומאה ישנה גם על מחצה למחצה. 18) כלי העשוי מטיט שרוף בכבשן הוא כלי חרס ומקבל טומאה. 19) צפיעי בהמה. נתבאר למעלה (פרק א הלכה ו), שכלי גללים אינם מקבלים טומאה.

ה. כְּלֵי מַתָּכוֹת הַטְּהוֹרִין שֶׁאָנָכָן[20] בַּאֲנָךְ[21] טָמֵא - טְמֵאִים. אֲבָל הָעוֹשֶׂה כֵּלִים מִן הָאֲנָךְ הַטָּמֵא - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין[22].

20) ציפה אותם. 21) מתכת מתוקנת למלאכת ציפוי. 22) בתוספתא מוחלפת הגירסא: ברישא כתוב "טהורין" ובסיפא "טמאין", ויש להתאים את דברי רבינו כאן לגירסת התוספתא. וביאור הדברים: אנכם - הם טהורים לשיטת רבינו, שכלים מצופים אינם מקבלים טומאה. ובסיפא מלמדת התוספתא, שמתכת שבעיקרה עומדת לציפוי ולא לעשות ממנה כלים, גם כן חוזרת לטומאתה הישנה אם עשה ממנה כלי.

ו. קֶרְדֹּם שֶׁעֲשָׂאָהוּ מִן הַבַּרְזֶל הַטָּהוֹר וְעָשָׂה עָשְׁפּוֹ מִן הַטָּמֵא - הֲרֵי זֶה טָמֵא. עָשָׂה עָשְׁפּוֹ מִן הַטָּהוֹר וְהַקֶּרְדֹּם מִן הַטָּמֵא - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר עוֹשֶׂה הַמְּלָאכָה.

ז. קֶרְדֹּם טָהוֹר שֶׁחִסְּרוֹ[23] בְּבַרְזֶל טָמֵא - טָהוֹר[24].

23) ציפה את חודו בברזל קשה (=פלדה). 24) ציפוי דק זה בטל לגבי הכלי.

ח. קִיתוֹן[25] שֶׁעֲשָׂאָהוּ מִן הַטָּמֵא וְשׁוּלָיו מִן הַטָּהוֹר - טָהוֹר. עֲשָׂאָהוּ מִן הַטָּהוֹר וְשׁוּלָיו מִן הַטָּמֵא - טָמֵא. שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַמְקַבֵּל[26] הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה[27].

25) כוס גדולה. 26) השוליים הם המקבלים העיקריים. 27) מלאכת הקיבול.

ט. כְּלֵי מַתָּכוֹת שֶׁנִּטְמְאָה שֶׁהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּגוֹן שֶׁנִּטְמָא בַּעֲבוֹדָה זָרָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ, וְנִשְׁבַּר וְהִתִּיכוֹ וְחָזַר וְעָשָׂה מִמֶּנּוּ כְּלִי אַחֵר - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם חָזַר לְטֻמְאָתוֹ הַיְשָׁנָה אוֹ לֹא חָזַר.

י. כְּלֵי זְכוּכִית שֶׁנִּטְמְאוּ וְנִשְׁבְּרוּ - טָהֲרוּ כְּכָל הַכֵּלִים. וַאֲפִלּוּ הִתִּיכָן וְעָשָׂה מֵהֶן כֵּלִים אֲחֵרִים - אֵינָם חוֹזְרִים לַטֻּמְאָה הַיְשָׁנָה; לְפִי שֶׁעִקַּר טֻמְאָתָם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[28], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, לֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן בִּטְמְאָה יְשָׁנָה. וְכֵן כְּלֵי זְכוּכִית שֶׁנִּשְׁבְּרוּ, אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁבְרֵיהֶן כֵּלִים[29] וּרְאוּיִין לְתַשְׁמִישׁ, הוֹאִיל וְהֵם שִׁבְרֵי כֵלִים - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה[30], לְפִי שֶׁאֵינָן דּוֹמִין לִכְלֵי חֶרֶס[31]. כֵּיצַד? קְעָרָה שֶׁל זְכוּכִית שֶׁנִּשְׁבְּרָה וְהִתְקִין שׁוּלַיִם[32] לְתַשְׁמִישׁ - אֵין הַשּׁוּלַיִם מְקַבְּלִין טֻמְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כְּקְעָרָה. וְאִם קִרְסֵם[33] אֶת מְקוֹם הַשֶּׁבֶר וְשָׁפוֹ בְּשׁוֹפִין[34] - הֲרֵי זוֹ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[35].

28) כלומר, עיקר טומאת כלי זכוכית היא גזירת חכמים, שאפילו אם נגעו בשרץ או במת אינם מקבלים טומאה מן התורה. באמרו "שעיקר" התכוון רבינו להסביר את ההבדל בין ההלכה הקודמת ובין זו, ואומר שכלי מתכת עיקר טומאתם היא מן התורה, אלא שכאן המדובר כשנטמאו בטומאה דרבנן ולפיכך אפשר שגזרו בהם חכמים על טומאה ישנה, מה שאין כן בכלי זכוכית (וכן הסבירו גם התוספות עבודה זרה שם דיבור המתחיל תיבעי ושבת טז, א דיבור המתחיל בטומאה). 29) שאפשר להשתמש בהם כמו בכלים שלמים, כגון כד שנשבר דופנו וחלק ממנו נשאר וראוי הוא לקבל משקין, אמנם לא כשיעורו שלפני שבירתו. 30) שלא כדין כלי חרס. 31) אין דרכו של אדם להשתמש בכלי זכוכית שבור משום שמקום השבר חד ועלול לפצוע את היד האוחזת בו. 32) המדובר בשוליים שלהם שפה סביב וכשהופכים את הכלי על פיו אפשר להשתמש בבית הקיבול שלהם. 33) הוריד את הגבשושיות שבמקום

השבר. 34) החליקו בפצירה דקה. 35) מפני שאפשר להשתמש בשוליים ללא סכנת פציעה.

1 **יא. צְלוֹחִית[36] קְטַנָּה הַנִּטֶּלֶת בְּיָד אַחַת שֶׁנִּטַּל פִּיהָ -**
2 **מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין מַכְנִיסִין הַיָּד לְתוֹכָהּ אֶלָּא**
3 **יוֹצֵק מִמֶּנָּה[37]. אֲבָל גְּדוֹלָה הַנִּטֶּלֶת בִּשְׁתֵּי יָדַיִם שֶׁנִּטַּל**
4 **פִּיהָ - טְהוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא חוֹבֶלֶת בַּיָּד בְּשָׁעָה**
5 **שֶׁמַּכְנִיס יָדוֹ לְתוֹכָהּ. וְכֵן צְלוֹחִית שֶׁל פַּלְיָטוֹן[38], אַף**
6 **עַל פִּי שֶׁהִיא קְטַנָּה, אִם נִטַּל פִּיהָ - טְהוֹרָה, מִפְּנֵי**
7 **שֶׁחוֹבֶלֶת בְּאֶצְבָּעוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמּוֹצִיא הַבֹּשֶׂם מִתּוֹכָהּ.**

36) בקבוק. 37) ואפשר להשתמש בה ללא חשש פציעה. 38) מין בושם סמיך ואינו נשפך מעצמו וצריך להוציאו באצבע.

8 **יב. לְגִינִים הַגְּדוֹלִין שֶׁנִּטַּל פִּיהֶן - עֲדַיִן הֵן כֵּלִים,**
9 **מִפְּנֵי שֶׁמַּתְקִינָם הוּא לְכַבְשָׁנִים[39].**

39) משתמש בהם לכבוש ירקות ופירות והם נשארים שם זמן רב ללא כל טיפול.

10 **יג. פּוֹס[40] שֶׁנִּפְגַּם רֻבּוֹ[41] - טָהוֹר. נִפְגַּם בּוֹ שְׁלִישׁ**
11 **הֶקֵּפוֹ בְּרֹב גָּבְהוֹ - טָהוֹר[42]. נִקַּב וְסָתָמוֹ, בֵּין בְּבַעַץ**
12 **בֵּין בְּזֶפֶת - טָהוֹר. וְהַפּוֹס וְהַצְּלוֹחִית שֶׁנִּקְּבוּ, בֵּין**
13 **מִלְמַעְלָה בֵּין מִלְמַטָּה - טְהוֹרִין.**

40) של זכוכית. 41) רוב היקף השפה. 42) אין אדם משתמש בכלי פגום שכזה.

14 **יד. הַמַּחְוִי[43] וְהַקְּעָרָה שֶׁנִּקְּבוּ: מִלְמַעְלָה -**
15 **טְמֵאִין[44], מִלְמַטָּה - טְהוֹרִין. נִסְדְּקוּ: אִם יְכוֹלִין**
16 **לְקַבֵּל אֶת הַחֲמִין כַּצּוֹנְנִין[45] - טְמֵאִין, וְאִם לָאוּ -**
17 **טְהוֹרִין.**

43) קערה גדולה. 44) שהרי אפשר להשתמש בחלק השלם. 45) אם יש ביקוע בכלי ונותנים לתוכו חמים מתרחב הסדק ולפעמים הוא מתפוצץ ולכן אינו מקבל טומאה, אלא אם כן הכלי עבה או חזק וראוי לקבל חמים.

18 **טו. הַכּוֹסוֹת הַחֲתוּכִין[46], אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁפוּתוֹתֵיהֶם**
19 **סוֹרְכִין[47] אֶת הַפֶּה - מְקַבְּלִים טֻמְאָה[48].**

46) השפה חתוכה ואינה חלקה כל כך. 47) מסרטים קצת. 48) ראויות הן לשימוש, מפני שאינן גורמות חבלה ממשית.

20 **טז. הָאַפַּרְכֵּס[49] שֶׁל זְכוּכִית - טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי הוּא כְּמוֹ**
21 **מַחַץ שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל.**

49) משפך גדול רחב מלמעלה וצר מלמטה.

22 **יז. זְכוּכִית שֶׁעוֹשִׁין אוֹתָהּ לְמַרְאָה[50] - טְהוֹר, אַף עַל**
23 **פִּי שֶׁהִיא מְקַבֶּלֶת[51], לְפִי שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית לְקַבָּלָה.**
24 **הַתַּרְוָד שֶׁל זְכוּכִית שֶׁהוּא מְקַבֵּל, אַף עַל פִּי**
25 **שֶׁכְּשֶׁמַּגִּיחוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן נֶהְפָּךְ עַל צִדּוֹ[52] וְאֵינוֹ מְקַבֵּל**
26 **- הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה.**

50) נעשתה מלכתחילה לשם כך. 51) אינה שטוחה לגמרי אלא יש בה שקערורה, והיא מקבלת מה שנותנים לתוכה. 52) מפני שהוא עגול.

27 **יח. תַּמְחוּי שֶׁל זְכוּכִית שֶׁעָשָׂאוֹ מַרְאָה[53] - מְקַבֵּל**
28 **טֻמְאָה[54]. וְאִם מִתְּחִלָּה עֲשָׂאָהוּ לְמַרְאָה כְּדֵי שֶׁיְּהֵיוּ**
29 **דְּבָרִים שֶׁמַּגִּיחִין בּוֹ נִרְאִין מֵאֲחוֹרָיו[55] - הֲרֵי זֶה**
30 **טָהוֹר. וְכָל כְּלֵי זְכוּכִית אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה עַד**
31 **שֶׁתְּגַמֵּר מְלַאכְתָּן, כְּכָל הַכֵּלִים.**

53) מתחילה נעשה לתבשיל ואחר־כך ייחדו להשתמש בו כבמראה. 54) לא יצא מתורת כלי, שהרי לא עשה שינוי בגופו ממש ודבר המקבל טומאה אינו יוצא מידי קבלת טומאה על ידי מחשבה. 55) במשנה כתוב "אספקלריא" ורבינו מפרש שם: זכוכית שקופה ומפני ששיטחה מעוגל רואים את הדברים שמאחריה בתבנית מוגדלת או מוקטנת ושלא במקומם, ואין מראה זו דומה למראות הצובאות (שמות לח, ב) המחזירות את התמונה כמו שהיא.

יום שישי י' מרחשון ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר שהטמא בכלי חרס טהור בכל הכלים, והטהור בכל הכלים טמא בכלי חרס. ודין אם כלי חרס מטמא כלים מאוירו ואם היו משקין בתוך הכלים. כלי חרס שכפאו על הטומאה המונחת בארץ. גומא שהיה השרץ מונח בתוכה וכפה כלי חרס עליה. השרץ שנמצא בעין של תנור, בעין של כירה, בעין של כופח. כלי חרס שהיו לו שלוש שפיות זו לפנים מזו וכו'. אילפסים זה בתוך זה ושפתותיהם שוות ושרץ בעליון וכו'. הנקרא חיבור לטומאה ולא להזייה, לא לטומאה ולא להזייה או לזה ולזה.

32 **א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, שֶׁאֵין כְּלֵי חֶרֶס**
33 **מִתְטַמֵּא אֶלָּא מֵאֲוִירוֹ[2] אוֹ בְּהֶסֵּט הַזָּב[3]; וּשְׁאָר כָּל**
34 **הַכֵּלִים שֶׁנָּגְעָה בָּהֶן הַטֻּמְאָה - נִטְמְאוּ, וְאִם נִכְנְסָה**
35 **טֻמְאָה לַאֲוִירָן וְלֹא נָגְעָה בָּהֶן - הֲרֵי הֵם טְהוֹרִין.**
36 **נִמְצָא[4] הַטָּמֵא בִּכְלֵי חֶרֶס - טָהוֹר בַּכֵּלִים[5], וְהַטָּמֵא**
37 **בְּכָל הַכֵּלִים - טָהוֹר בִּכְלֵי חֶרֶס. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין כְּלֵי**
38 **חֶרֶס מִתְטַמֵּא אֶלָּא מֵאֲוִירוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: וּכְלִי חֶרֶשׂ**
39 **אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ וְגוֹמֵר - מִתּוֹכוֹ הוּא**
40 **מִתְטַמֵּא, לֹא מֵאֲחוֹרָיו[6].**

2) אם נכנסה הטומאה לתוך הכלי, ואפילו לא נגעה בדופן הכלי. 3) אם הזיזו הזב ממקומו, שהרי הזיז גם את אוירו. 4) חולין כד ב. 5) בכל הכלים האחרים. 6) דרשה זו נאמרה ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פרשתא ז ה"ה. בחולין כה, א למדו דין זה מן הכתוב (במדבר יט, טו): "וכל כלי פתוח", ורבינו העדיף דרשת ה'תורת כהנים' שהיא יותר פשוטה.

41 **ב. וּכְשֶׁם שֶׁמִּתְטַמֵּא מֵאֲוִירוֹ, כָּךְ מִטַּמֵּא אֻכָלִין**
42 **וּמַשְׁקִין מֵאֲוִירוֹ. כֵּיצַד? כְּלִי חֶרֶס שֶׁנִּטְמָא וְנִכְנְסוּ**
43 **אֻכָלִין וּמַשְׁקִין לַאֲוִירוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגְעוּ בּוֹ -**

חֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין; שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא[7]. אֲבָל שְׁאָר הַכֵּלִים הַטְּמֵאִין אֵינָן מְטַמְּאִין אֶלָּיִן וּמַשְׁקִין עַד שֶׁיִּגְּעוּ בָּהֶן.

7) בחולין שם מבאר ר' יונתן "התורה העידה על כלי חרס, ואפילו מלא חרדל". פירוש, התורה אמרה, שכל הנמצא בכלי חרס טמא - נטמא, אפילו גרעינים קטנים כחרדל, שרק חלק קטן מהם נוגע בכלי.

ג. אֵין כְּלִי חֶרֶס[8] מְטַמֵּא כֵּלִים מֵאֲוִירוֹ[9], בֵּין כְּלֵי חֶרֶס בֵּין שְׁאָר כֵּלִים. כֵּיצַד? כְּלִי חֶרֶס גָּדוֹל שֶׁהָיוּ בְּתוֹכוֹ כֵּלִים וְנִכְנְסָה טֻמְאָה בַּאֲוִירוֹ - הוּא טָמֵא וְכָל הַכֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ טְהוֹרִין. הָיוּ מַשְׁקִין בַּכֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ - נִטְמְאוּ הַמַּשְׁקִין מֵאֲוִירוֹ, וְחוֹזְרִין וּמְטַמְּאִין אֶת הַכֵּלִים[10]. וְחֲרֵי זֶה אוֹמֵר[11]: מְטַמְּאֶיךָ[12] לֹא טִמְּאוּנִי, וְאַתָּה טִמֵּאתָנִי.

8) כלים פ"ח מ"ד. 9) ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פ"ט ה"א, דרשו: יכול (אפשר לחשוב) אף הכלים מיטמאים באויר כלי חרס? תלמוד לומר: "האוכל" (אחר שנאמר "כל אשר בתוכו יטמא", ממשיך הכתוב ואומר: מכל האוכל אשר יאכל), אוכלים מיטמאין באוויר כלי חרס, ואין כלים מיטמאין באויר כלי חרס. 10) גזרו חכמים שמשקין יטמאו כלים (ראה הלכות אבות הטומאות פ"ז ה"ב). 11) הכלי אומר למשקין. 12) הכלי שטימא אותך.

ד. כְּלִי חֶרֶס[13] שֶׁנָּגְעוּ מַשְׁקִין טְמֵאִין בַּאֲחוֹרָיו בִּלְבַד - נִטְמְאוּ אֲחוֹרָיו, כְּשְׁאָר כָּל הַכֵּלִים[14]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה לוֹ תּוֹךְ; אֲבָל אִם אֵין לוֹ תּוֹךְ וְנָגְעוּ בּוֹ מַשְׁקִין טְמֵאִין - חֲרֵי זֶה טָהוֹר[15]; שֶׁכֹּל שֶׁאֵין לוֹ תּוֹךְ בִּכְלִי חֶרֶס - אֵין אֲחוֹרָיו מִתְטַמְּאִין בְּמַשְׁקִין. נָגְעוּ אֲכָלִין אוֹ מַשְׁקִין בַּאֲחוֹרֵי כְּלִי חֶרֶס הַטָּמֵא - חֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין[16]. וְאֶחָד כְּלִי חֶרֶס וְאֶחָד שְׁאָר כָּל הַכֵּלִים בְּדָבָר זֶה. שֶׁכָּל הַכֵּלִים הַטְּמֵאִין שֶׁנָּגְעוּ אֲכָלִין אוֹ מַשְׁקִין בָּהֶן, בֵּין מִתּוֹכָן בֵּין מֵאֲחוֹרֵיהֶן - נִטְמְאוּ.

13) ראה פ"ז מהלכות אבות הטומאות ה"ב וה"ג, ובהערותינו שם. 14) אבל תוכו לא נטמא. 15) ב'תורת כהנים' של פרשתא ז ה"ד, אמרו בשם רבן גמליאל: "כל שאין לו תוך בכלי חרס, אין לו אחוריים". פירוש, כלי חרס שאין לו תוך אינו מקבל טומאה כלל, אפילו כשנגע במשקין טמאים. 16) בכלים פ"ב מ"א אמרו, שכלי חרס "מטמאים מאחוריהם", ומפרש רבינו, שכלי חרס שנטמאו מאוירם מטמאים גם את הנוגע בהם מאחוריהם. [הר"ש שם מפרש, שהכוונה לבית קיבול שבאחורי הכלי, כגון ששולי הכלי מוקפים שפה מבחוץ].

ה. אֶחָד כְּלִי חֶרֶס שֶׁנִּכְנְסָה טֻמְאָה לַאֲוִירוֹ אוֹ שֶׁכָּפָהוּ עַל הַטֻּמְאָה הַמֻּנַּחַת עַל הָאָרֶץ וְנַעֲשָׂה אֹהֶל עָלֶיהָ[17], שֶׁחֲרֵי הַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[18] לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל תּוֹכוֹ[19] - לְרַבּוֹת אֶת הָאֹהָלִים.

17) 'תורת כהנים' שם ה"א. 18) איש מפי איש עד משה רבינו. 19) ב'תורת כהנים' שם למדו מן "וכל כלי חרס".

ו. גֻּמָּא[20] שֶׁהָיָה הַשֶּׁרֶץ מֻנָּח בְּתוֹכָהּ וְכָפָהּ כְּלִי חֶרֶס עַל הַגֻּמָּא - לֹא נִטְמָא; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל תּוֹכוֹ - עַד שֶׁתִּכָּנֵס עַצְמָהּ שֶׁל טֻמְאָה בְּתוֹכוֹ[21]. לְפִיכָךְ, הַשֶּׁרֶץ שֶׁנִּמְצָא לְמַטָּה מִנְּחִשְׁתּוֹ שֶׁל תַּנּוּר[22], שֶׁהִיא קַרְקָעִית - הַתַּנּוּר טָהוֹר; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: חַי נָפַל, וְעַכְשָׁו מֵת בְּתוֹךְ גֻּמָּא זוֹ[23]. וְכֵן אִם נִמְצֵאת מַחַט אוֹ טַבַּעַת לְמַטָּה מִנְּחִשְׁתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַכֵּלִים הַנִּמְצָאִים[24] - טְמֵאִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[25], חֲרֵי הַתַּנּוּר טָהוֹר[26]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: שָׁם הָיוּ עַד שֶׁלֹּא בָּא הַתַּנּוּר, וְהַתַּנּוּר נִבְנָה עֲלֵיהֶן, וְלֹא נָפְלוּ בְּתוֹכוֹ. נִמְצְאוּ בַּדְּשָׁן[27] - חֲרֵי הַתַּנּוּר טָמֵא, שֶׁאֵין לוֹ בְּמַה יִתְלֶה[28]. נִמְצְאוּ בִּנְחִשְׁתּוֹ[29] שֶׁל תַּנּוּר[30] נִרְאִין אֲבָל אֵינָן יוֹצְאִין לַאֲוִירוֹ: אִם אוֹפֶה אֶת הַבָּצֵק וְהוּא נוֹגֵעַ בָּהֶן[31] - נִטְמָא הַתַּנּוּר כְּאִלּוּ הָיוּ בְּתוֹךְ אֲוִירוֹ; וְאִם לָאו - הַתַּנּוּר טָהוֹר כְּאִלּוּ הָיוּ לְמַטָּה מִנְּחִשְׁתּוֹ. בְּאֵי זֶה בָּצֵק אָמְרוּ? בְּבָצֵק הַבֵּינוֹנִי, שֶׁאֵינוֹ רַךְ בְּיוֹתֵר וְלֹא קָשֶׁה[32].

20) כלים פ"ט מ"ג. 21) וכאן הטומאה מונחת למטה מדופני הכלי ולא באווירה. 22) המדובר בתנור שאין לו שוליים ועומד על הקרקע, והמקום שהתנור עומד עליו נקרא "נחושתו של תנור". 23) שאם נפל מת, הרי היה באוויר התנור בשעת נפילה. 24) ואין אנו יודעים אם טהורים או טמאים. 25) בפי"ג מהלכות אבות הטומאות הי"ג. 26) ולא נטמא מן המחט והטבעת. 27) המונח על קרקעית התנור. 28) לומר, שמעולם לא נכנסו לאויר התנור. 29) שם מ"א. 30) תחובות בקרקע התנור, ואינן בולטות למעלה משטחו. 31) הבצק הוא רך, ונדחק לתוך הגומא הזעירה שעל המחט והטבעת. 32) ונדחק בסדק דק.

ז. הַשֶּׁרֶץ[33] שֶׁנִּמְצָא בָּעַיִן שֶׁל תַּנּוּר[34], בָּעַיִן שֶׁל כִּירָה, בָּעַיִן שֶׁל כֻּפָּה, אִם נִמְצָא מִן הַשָּׁפָה הַפְּנִימִית וְלַחוּץ[35] - טָהוֹר. וְכֵן אִם נִמְצָא בַּאֲוִיר הָעַיִן[36] - טָהוֹר; שֶׁחֲרֵי לֹא נִכְנַס לַאֲוִיר הַתַּנּוּר אוֹ הַכִּירָה אוֹ הַכֻּפָּה, אֶלָּא תַּחַת עֲבִי דָּפְנוֹתֵיהֶן הוּא תָּלוּי. וַאֲפִלּוּ הָיָה שָׁם כְּזַיִת מִן הַמֵּת - טָהוֹרִין[37]; אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בָּעֲבִי הָעַיִן פּוֹתֵחַ טֶפַח[38], שֶׁחֲרֵי מְבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לַאֲוִיר הַתַּנּוּר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר[39] בְּעִנְיַן טֻמְאַת מֵת.

33) שאינו נכנס אלא לגומא רחבה. 34) שם פ"ח מ"ז. 35) חור שבתנור, שדרכו יוצא העשן, וסותמים אותו מבפנים בשעת אפיה כדי שיישמר החום. 36) דופן התנור הוא עבה, וכשסותמים את העין מבפנים, נשאר שטח מסויים של קירות התנור מחוץ לסתימה, ואומר רבינו שאם נמצא שרץ באותו שטח - לא נטמא התנור (ראה לקמן ה"ט). תנור כירה וכופח, שלשתם תנורים עשויים בתבניות שונות (ראה ספר זמנים הלכות שבת פ"ג). 37) לא נתבארה לי כוונתו, הרי בנמצא שם השרץ הוא גם כן באויר

הכלי? (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 38) התנור ומה שבתוכו, עובי דופן החור נידון ככלי בפני עצמו, ולפיכך לא נטמא התנור מנגיעה זו. ואפילו אם נאמר שחלק זה נטמא, אין בכוחו לטמא את התנור, מפני שכלי חרס אינו מטמא כלים אפילו מאוירו, שהרי הוא ראשון לטומאה אפילו נגע במת (ראה הלכות אבות הטומאות פ"י ה"ח). 39) טפח על טפח ברום טפח.

1 **ח. נִמְצָא[40] הַשֶּׁרֶץ בְּמָקוֹם הַנָּחַת הָעֵצִים[41] מִן הַשָּׁפָּה**
2 **הַפְּנִימִית וְלַחוּץ - טָהוֹר[42]. נִמְצָא בְּמָקוֹם יְשִׁיבַת**
3 **הַבַּלָּן[43], בְּמָקוֹם יְשִׁיבַת הַצַּבָּע, בְּמָקוֹם יְשִׁיבַת שׁוֹלְקֵי**
4 **הַזֵּיתִים[44] - הַכֹּל טָהוֹר.**

40) בפי"ב מהלכות טומאות מת. ודין זה נאמר בטומאת מת בלבד, אבל טומאת שרץ וכדומה אינה נכנסת אפילו בפותח טפח. 41) שם מ"ח. 42) בתנורים גדולים, היה מקום זה משוך מחוץ לחלל התנור. 43) כחכמים שם. דינו כדין עיין, ולמה לא כלל רבינו שני הדינים בבת אחת? מפני שבעיין אין כל מחלוקת, אבל במקום הנחת עצים חולק ר' יהודה, ומטמא מן השפה החיצונה ולפנים. 44) המחמם את המים בבית המרחץ.

5 **ט. אֵין הַתַּנּוּר[45] וְלֹא הַכִּירָה וְלֹא שְׁאָר מְקוֹמוֹת**
6 **הַיְקוּד[46] מִתְטַמְּאִין אֶלָּא אִם כֵּן נִמְצֵאת הַטֻּמְאָה מִן**
7 **הַסְּתִימָה[47] וְלִפְנִים[48].**

45) תנורים אלה רחבים מאוד מלמטה, ויש מקום מספיק לאומנים לשבת ולא להיכוות. 46) סיום המשנה שם. 47) מקומות שהאש יוקדת. 48) התפארת ישראל מפרש, שקירות התנורים האלה הם עבים מאוד, ועושים שקע במזוזותיהם כרחבו של אדם, ושקע זה הוא מקום ישיבת האומנים.

8 **י. כְּלִי חֶרֶס[49] שֶׁשּׁוֹתִין בּוֹ בַּעֲלֵי בָּתִּים הַמַּיִם,**
9 **שֶׁבְּאֶמְצָעוֹ[50] כְּמוֹ רֶשֶׁת שֶׁל חֶרֶס וּשְׁפָתוֹ שֶׁלְּמַעְלָה מִן**
10 **הָרֶשֶׁת כְּמוֹ מַסְרֵק[51], וְזֶהוּ הַנִּקְרָא צַרְצוּר, אִם נִכְנְסָה**
11 **הַטֻּמְאָה לָאֲוִיר הַמַּסְרֵק לְמַעְלָה מִן הָרֶשֶׁת - נִטְמָא**
12 **כֻּלּוֹ[52], שֶׁזֶּהוּ תּוֹכוֹ שֶׁל כְּלִי זֶה.**

49) ונטמא התנור, ונטמאו גם החלקים שמן השפה הפנימית ולחוץ (ראה השלמות). 50) שם פ"ב מ"ח. 51) נראה שהכוונה לפי הכלי, וכן פירשו הר"ש והברטנורא. 52) פגימות רבות סביב כל השפה, ונראית כמו מסרק. הפגימות האלו נעשו בכוונה לנוי.

13 **יא. כְּלִי חֶרֶס[53] שֶׁהָיָה לוֹ שָׁלֹשׁ שְׁפָיוֹת[54] זוֹ לִפְנִים**
14 **מִזּוֹ: הָיְתָה הַפְּנִימִית עוֹדֶפֶת[55] וְנִכְנְסָה טֻמְאָה לָאֲוִיר**
15 **הַפְּנִימִית[56] - כָּל הָאֳכָלִין וְהַמַּשְׁקִין שֶׁבָּאֲוִיר שֶׁבֵּין**
16 **הַשָּׁפָה הַפְּנִימִית וּבֵין הָאֶמְצָעִית וְהַחִיצוֹנָה טְהוֹרִין[57].**
17 **הָיְתָה הָאֶמְצָעִית עוֹדֶפֶת וְנִטְמָא אֲוִירָהּ[58] - מְמֻנָּה**
18 **וְלִפְנִים[59] טָמֵא[60], מְמֻנָּה וְלַחוּץ טָהוֹר[61]. הָיְתָה**
19 **הַחִיצוֹנָה עוֹדֶפֶת וְנִטְמָא אֲוִירָהּ - הַכֹּל טָמֵא[62]. הָיוּ**
20 **שָׁווֹת - כֹּל שֶׁנִּטְמָא אֲוִירָהּ טָמֵא, וְהַשְּׁאָר טָהוֹר[63].**

53) כחכמים שם. 54) שם פ"ד מ"ד. 55) דפנות, וביניהם ריווח כזה: כאן יש ציור (הציור שבפירוש רבינו למשנה הוצאת ראם אינו מדוייק, כי הוא מדגים שלוש קדירות זו בתוך זו). 56) גבוהה יותר משתי השפיות האחרות. 57) לאוויר הקדירה. 58) מקומות אלה נידונים כגב הכלי, וכלי חרס אינו מקבל טומאה מגבו. 59) נכנסה טומאה לרווח שבינה ובין הפנימית. 60) כל הנמצא במקום הרווח הזה, וכן הנמצא בקדירה עצמה. 61) מפני שכל זה נמצא בתוך אווירה של שפה זו. 62) מפני שזה גב הכלי שהטומאה בתוכו. 63) מפני שאוויר כל הקדירה עולה עד לגובהה, והשרץ מטמא את כולו.

21 **יב. אַלְפָּסִים[64] זוֹ בְּתוֹךְ זוֹ וְשִׁפְתוֹתֵיהֶן שָׁווֹת וְהַשֶּׁרֶץ**
22 **בָּעֶלְיוֹנָה[65] אוֹ בַּתַּחְתּוֹנָה[66] - זוֹ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הַשֶּׁרֶץ טְמֵאָה,**
23 **וּשְׁאָר הָאַלְפָּסִין טְהוֹרִין הֵן וְכָל הָאֳכָלִין שֶׁבָּהֶן[67]. הָיָה**
24 **כָּל אַלְפָּס מֵהֶן נְקוּבָה בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה[68] וְהַשֶּׁרֶץ**
25 **בָּעֶלְיוֹנָה - כָּל הָאֳכָלִין וְהַמַּשְׁקִין שֶׁבְּכָל הָאַלְפָּסִים**
26 **טְמֵאִים[69]; שֶׁהַטֻּמְאָה בַּאֲוִיר כֻּלָּן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[70].**
27 **הָיָה הַשֶּׁרֶץ בַּתַּחְתּוֹנָה[71] - הִיא טְמֵאָה וְכֻלָּן טְהוֹרוֹת;**
28 **שֶׁהֲרֵי לֹא נִכְנַס שֶׁרֶץ לַאֲוִיר הָעֶלְיוֹנָה[72], וְאֵין שִׁפַּת**
29 **הַתַּחְתּוֹנָה עוֹדֶפֶת כְּדֵי לְטַמֵּא כָּל הָאֳכָלִין וְהַמַּשְׁקִין**
30 **שֶׁבְּתוֹכָהּ[73]. הָיָה הַשֶּׁרֶץ בָּעֶלְיוֹנָה[74] וְהָיְתָה שִׁפַּת**
31 **הַתַּחְתּוֹנָה עוֹדֶפֶת - הָעֶלְיוֹנָה טְמֵאָה, שֶׁהַשֶּׁרֶץ**
32 **בְּתוֹכָהּ; וְכֵן הַתַּחְתּוֹנָה, מִפְּנֵי שֶׁשִּׁפָּתָהּ עוֹדֶפֶת הֲרֵי**
33 **הַשֶּׁרֶץ בַּאֲוִירָהּ; וּשְׁאָר הָאַלְפָּסִין[75] שֶׁבְּתוֹךְ הַתַּחְתּוֹנָה**
34 **טְהוֹרִין, שֶׁאֵין[76] כְּלִי חֶרֶס מְטַמֵּא כֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ[77].**
35 **וְאִם הָיָה בֵּינֵיהֶן מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ[78] - כֹּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַשְׁקֶה**
36 **טוֹפֵחַ טְמֵאָה[79]; שֶׁהַמַּשְׁקֶה מִתְטַמֵּא מֵאֲוִיר הַתַּחְתּוֹנָה**
37 **הָעוֹדֶפֶת וְחוֹזֵר וּמְטַמֵּא אֶת הָאַלְפָּס.**

64) כחכמים במשנה שם. 65) שם פ"י מ"ח. קערות גדולות. 66) הפנימית. 67) שהיא החיצונה. 68) האילפסים עצמם טהורים, מפני שכלי - אפילו כלי חרס - אינו מיטמא מאוויר כלי חרס, והרי השרץ אינו נמצא באווירם, והאוכלין טהורים, מפני שאינם נמצאים בתוך כלי שהטומאה בתוכו אלא בכלי הנמצא בו, והתורה אמרה "אל תוכו . . . יטמא" (ויקרא יא, לג), ודרשו חכמים ('תורת כהנים' שמיני פרשתא ז ה"ז): "אל תוכו" ולא תוך תוכו. 69) אם יתנו מקום הנקב על משקה, ייכנס לכלי דרך נקב זה. 70) אבל האילפסים עצמם טהורים, מפני שיצאו מתורת כלי. [רבינו מפרש שהמדובר בכלים שהנקב מטהר אותם]. 71) לקמן בפי"ד ה"ט, שכלי נקוב אינו מציל על האוכלין והמשקין שבתוכו, והרי הם כאילו מונחים בכלי שהשרץ בתוכו. 72) שהיא החיצונה. 73) הטומאה אינה נכנסת דרך השוליים אלא דרך פי הכלי. 74) אילמלי היתה החיצונה עודפת, היה כל הנמצא באילפסים שדפנותיהם נמוכים, כאילו הוא מונח באוויר של הדפנות הגבוהים, כמו שנתבאר בהלכה הקודמת. 75) מכאן ואילך המדובר בכלי שלם. 76) אם שפתם שוה לשפת העליונה. 77) כמבואר למעלה בהלכה ג, ואף־על־פי שהכלים לא

נטמאו - נטמאו האוכלין והמשקין שבתוכם. ואינם ניצולים מכוח תוך תוכו, מפני שהתחתונה עודפת, רואים אותם כאילו הם מונחים באוירה ממש. 78) מרטיב את האצבע הנוגעת בו. 79) והוא־הדין לאילפס המונח בו ושוליו נוגעים במשקה, שהרי משקין מטמאים כלי חרס מגבו, לדעת רבינו בפ"ז מהלכות אבות הטומאות ה"ג. ראה ראב"ד והשלמות.

1 **יג. טַבְלָא[80] שֶׁל חֶרֶס שֶׁהָיוּ קְעָרוֹת דְּבוּקוֹת בָּהּ**
2 **בְּתְחִלַּת מַעֲשֶׂיהָ[81] וַהֲרֵי הַכֹּל כְּלִי אֶחָד, וְנִטְמָאת אַחַת**
3 **מֵהֶן - לֹא נִטְמְאוּ כֻּלָּן[82]. וְאִם הָיָה לַטַּבְלָא דֹּפֶן**
4 **עוֹדֵף[83], שֶׁנִּמְצְאוּ כָּל הַקְּעָרוֹת בְּתוֹכוֹ, וְנִטְמָאת אַחַת**
5 **מֵהֶן - נִטְמְאוּ כֻּלָּן[84]. וְכֵן הַדִּין בְּבֵית הַתַּבְלִין[85] שֶׁל**
6 **חֶרֶס, וְקַלְמִירִין הַמַּתְאִימוֹת בַּיּוֹצֵא בּוֹ.**

80) שם פ"ב מ"ז. 81) לפעמים עושים טבלא מטיט ושורפים אותה, ואחר־כך מדביקים לה קערות קטנות, אולם כאן המדובר כשהאומן עשה מלכתחילה מטיט טבלא עם קערות דבוקות בה ונשרפו יחד בכבשן. 82) כל קערה נידונית ככלי בפני עצמו. 83) שפה גבוהה עודפת על שפת הקערות הדבוקות בה. 84) השפה עושה כולן כלי אחד. 85) טבלא עם בתי קיבול רבים, שנותנים בהם תבלינים שונים.

7 **יד. בֵּית הַתַּבְלִין שֶׁל עֵץ שֶׁנִּטְמָא אֶחָד מִבָּתָּיו**
8 **בְּמַשְׁקִין - לֹא נִטְמְאוּ שְׁאָר הַבָּתִּים[86]. וְאִם יֵשׁ לוֹ**
9 **דֹּפֶן עוֹדֵף, שֶׁנִּמְצְאוּ כָּל הַבָּתִּים בְּתוֹכוֹ, וְנִטְמָא אֶחָד**
10 **מִבָּתָּיו בְּמַשְׁקִין - נִטְמְאוּ כֻּלָּן; שֶׁהַכֹּל[87] כִּכְלִי אֶחָד[88],**
11 **וּכְלִי שֶׁנִּטְמָא תּוֹכוֹ בְּמַשְׁקִין - נִטְמָא כֻּלּוֹ. הָיוּ בָּתָּיו**
12 **קְבוּעִין בְּמִסְמֵר[89] - הֲרֵי אֵלּוּ חִבּוּר זֶה לָזֶה לְטַמְאָה**
13 **וּלְהַזִּיָּה[90]. הָיוּ תְּקוּעִין בִּלְבַד[91] - הֲרֵי אֵלּוּ חִבּוּר**
14 **לְטַמְאָה וְלֹא לְהַזִּיָּה. וְאִם הָיוּ בָּתָּיו נְטָלִין וְנִתָּנִין[92] -**
15 **אֵינָן חִבּוּר לֹא לְטַמְאָה וְלֹא לְהַזִּיָּה.**

86) ודווקא כשנטמא במשקין טמאים. אבל אם נטמא בשרץ, נטמאו כולם, אפילו כשאין שם דופן עודף. בטבלא של חרס (בהלכה יג) כתב סתם "ונטמאת", ולא הגביל את הדין לטומאת משקין בלבד, משמע שאפילו שרץ אינו מטמא את כולן. וטעם ההבדל הזה נתבאר בפירוש רבינו למשנתנו, כלי חרס אינו מקבל טומאה מגבו, וכאשר נגעה הטומאה - אפילו שרץ שטומאתו מן התורה - בתוכו של בית אחד הרי לגבי שאר הבתים יש לדון נגיעה זו כנגיעה בגבם, ולפיכך לא נטמאו, אלא־אם־כן יש לטבלא לבזבז עודף על שפת הכלים, שאז תוכה של הטבלא משמשת תוך משותף לכל הכלים. וכל זה בטבלא של חרס, אבל בכלי עץ שהוא מטמא מגבו, נטמאו כל הבתים ע"י נגיעת השרץ באחד מהם כאילו נגע בגבם. וכל זאת בטומאת שרץ, אולם כשנטמאו במשקין טמאים, נתבאר כבר (בפ"ז מהלכות אבות הטומאות ה"ג) שאם נגעו באחורי כלים - לא נטמא תוכם. ומכיון שאמרו, שתוכו של זה (הבית שנגע בטומאה) נעשה גב לחבירו, הרי שאר הבתים לא נטמאו במשקין אלה כלל. 87) כל הבתים, וגם חלקי הטבלא שבין הבתים. 88) וכל בית נטמא מנגיעה בטומאה עצמה. 89) ללא חיבור טבעי מתחילת עשייתם. 90) אם נטמאו במת, והזה מי אפר פרה על אחד מהם - נטהרו כולם. והמדובר בדופן עודף. 91) בלי חיבור מסמרים. 92) לפרקים מוציאים אותם מהחורים שהם תקועים בהם, ולפעמים מחזירים אותם.

יום שבת קודש י"א מרחשון ה'תשע"ז

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר שכל המציל בצמיד פתיל באוהל המת – מציל בכלי חרס. ודין כשם שאין טומאת צמיד פתיל לטומאת אוהל כך הוא באויר כלי חרס. ודין הבלועים בחי אם מצילים מיד כלי חרס ובאי זה מקום הם כבלועים. ודין תוכו ולא תוך תוכו והדבר שמציל בסתימת זפת מיד כלי חרס.

16 **א. כָּל הַמַּצִּיל[2] בְּצָמִיד פָּתִיל[3] בְּאֹהֶל הַמֵּת[4] - מַצִּיל**
17 **בְּצָמִיד פָּתִיל בַּאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס[5]. אִם הִצִּיל בְּמֵת**
18 **הֶחָמוּר[6], דִּין הוּא שֶׁיַּצִּיל בִּכְלִי חֶרֶס[7] הַקַּל[8]. וְכֹל**
19 **שֶׁאֵינוֹ מַצִּיל בְּאֹהֶל הַמֵּת - אֵינוֹ מַצִּיל בַּאֲוִיר כְּלִי**
20 **חֶרֶס.**

2) כלים פ"ח מ"א. 3) כיסוי מחובר ומהודק. 4) בטומאת אוהל המת, אמרה תורה (במדבר יט, טו): "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא", ומכאן שאם יש עליו צמיד פתיל – הוא וכל מה שבתוכו טהורים. 5) אוכלין ומשקין הנמצאים בכלי חרס צמיד פתיל המוטל בתוך כלי חרס גדול שטומאה בתוכו – לא נטמאו. 6) שמטמא טומאת שבעה ימים. 7) בטומאת תוכו של כלי חרס. 8) טומאת יום אחד. נתבאר כבר כמה פעמים, שכלי חרס אינו נעשה אב הטומאה אפילו אם נגע במת.

21 **ב. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין צָמִיד פָּתִיל לַטֻּמְאָה[9] בְּאֹהֶל**
22 **הַמֵּת[10], כָּךְ אֵין צָמִיד פָּתִיל לַטֻּמְאָה בַּאֲוִיר כְּלִי**
23 **חֶרֶס. כֵּיצַד? קְדֵרָה שֶׁהִיא מְלֵאָה אֲבָנִים וּמַשְׁקִין**
24 **וּמֻקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל וּנְתוּנָה בְּתוֹךְ הַתַּנּוּר[11] הַטֻּמְאָה**
25 **- הֲרֵי הַקְּדֵרָה וְכֹל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ טְהוֹרִין[12]. הָיָה**
26 **הַשֶּׁרֶץ אוֹ מַשְׁקִין טְמֵאִין בְּתוֹכָהּ וּמֻקֶּפֶת צָמִיד**
27 **פָּתִיל וּנְתוּנָה בַּאֲוִיר הַתַּנּוּר - נִטְמָא הַתַּנּוּר[13]. [וְכֵן**
28 **כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

9) צמיד פתיל מציל שלא תיכנס הטומאה לתוכו ותטמא את הדבר הטהור הנמצא בו, אבל אינו מעכב על הטומאה הנמצאת בו מלצאת. 10) כזית מן המת סגור בכלי צמיד פתיל המוטל באוהל, טומאתו חודרת ומטמאה כל הנמצא באוהל. 11) של חרס. 12) הכלי הסגור עיכב על הטומאה מלהיכנס. 13) הטומאה יצאה מהצמיד פתיל וטימאה את התנור וגם את כל מה שבתוכו (תוספתא, כלים פ"ו ה"ו).

29 **ג. טַבַּעַת[14] טְמֵאָה שֶׁמִּבְלַעַת בְּתוֹךְ הַלְּבֵנָה אוֹ מַחַט**
30 **טְמֵאָה שֶׁמִּבְלַעַת בְּתוֹךְ הָעֵץ וְנִפְלוּ לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס**
31 **- נִטְמָא[15]. אַף עַל פִּי שֶׁאִם נָגַע כִּכַּר תְּרוּמָה בְּעֵץ זֶה**

1 **אוֹ בִּלְבָנָה זוֹ - טְהוֹר[16], חֲרֵי הֵן מְטַמְּאִין כְּלֵי חֶרֶס**
2 **מֵאֲוִירוֹ[17].**

14) משנה, שם פ"ט, מ"ו. 15) כלי החרס וכל שבתוכו.
16) מפני שרק נגיעה ישירה, כשאין דבר חוצץ בין הטמא לטהור – מטמאה. 17) מפני שכלי חרס מיטמא כשטומאה נמצאת באווירו, בלי נגיעה כלל, והרי כאן הטומאה נמצאת באווירו, מה־שאין־כן בטומאת נגיעה.

3 **ד. תַּרְנְגוֹל[18] שֶׁבָּלַע שֶׁרֶץ אוֹ בְּשַׂר מֵת וְנָפַל לַאֲוִיר**
4 **הַתַּנּוּר[19] - חֲרֵי זֶה טָהוֹר[20]. וְאִם מֵת שָׁם הַתַּרְנְגוֹל -**
5 **נִטְמָא הַתַּנּוּר[21]. שֶׁהַבְּלוּעִין בַּחַי מַצִּילִין מִיַּד כְּלֵי**
6 **חֶרֶס[22], כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּצִּילִין בְּאֹהֶל הַמֵּת[23].**

18) שם פ"ח מ"ה. 19) ויצא כשהוא חי. 20) מבואר בסוף ההלכה, שטומאה בלועה בגוף חי אינה מטמאה.
21) מן הטומאה שבמעי התרנגול. התרנגול עצמו אינו מטמא, כי נבלת עוף טהור מטמאה רק בבית הבליעה של האדם האוכלה (ראה הל' אבות הטומאות פ"ג ה"א).
22) מטומאת אוויר כלי חרס שמטמא אפילו בלי נגיעה. וכל־שכן שנגיעתה אינה מטמאה. 23) ראה הל' טומאת מת פ"כ ה"א־ב.

7 **ה. דְּבָרִים[24] שֶׁבְּתוֹךְ הַפֶּה אוֹ בְּתוֹךְ הַקֶּמֶטִין[25] - אֵינָן**
8 **כְּבִלּוּעִין. כֵּיצַד? אָדָם שֶׁהָיוּ מַשְׁקִין טְמֵאִין בְּתוֹךְ פִּיו**
9 **וְקֻפָּץ[26] פִּיו וְהִכְנִיס רֹאשׁוֹ לַאֲוִיר כְּלֵי חֶרֶס - טְמֵאָהוּ.**
10 **וְכֵן טָהוֹר שֶׁהָיוּ אֻכָּלִין וּמַשְׁקִין לְתוֹךְ פִּיו וְהִכְנִיס**
11 **רֹאשׁוֹ לַאֲוִיר תַּנּוּר טָמֵא - נִטְמְאוּ אֻכָּלִים שֶׁבְּפִיו.**
12 **הָיָה לוֹ בְּתוֹךְ קֶמְטוֹ כַּעֲדָשָׁה[27] מִן הַשֶּׁרֶץ וְהִכְנִיסוֹ**
13 **לַאֲוִיר הַתַּנּוּר - נִטְמָא הַתַּנּוּר, אַף עַל פִּי שֶׁהַטֻּמְאָה**
14 **בְּתוֹךְ הַקֶּמֶט[28].**

24) שם מ"י. 25) שבגוף בעל חי (נדה מב, ב). 26) סגר.
27) בשר השרץ כעדשה – מטמא. 28) כרבא שם, שקמט נידון כבית הסתרים שמטמא באוויר כלי חרס, ולא כבלוע בבעל חי.

15 **ו. סְפוֹג[29] שֶׁבָּלַע מַשְׁקִין טְמֵאִין, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
16 **נָגוּב מִבַּחוּץ, אִם נָפַל לַאֲוִיר כְּלֵי חֶרֶס - טְמֵאָהוּ,**
17 **שֶׁסּוֹף מַשְׁקֶה לָצֵאת[30]. וְכֵן חֲתִיכָה שֶׁל לֶפֶת[31] וְשֶׁל**
18 **גֶּמִי[32]. חֲרָסִים שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן מַשְׁקִין טְמֵאִין וְנִגְּבוּ**
19 **וְנָפְלוּ לַאֲוִיר כְּלֵי חֶרֶס - לֹא טִמְּאוּהוּ[33]. נָפְלוּ לַתַּנּוּר[34]**
20 **וְהֵסַק - נִטְמָא, שֶׁסּוֹף מַשְׁקֶה לָצֵאת[35]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
21 **אֲמוּרִים?[36] בְּמַשְׁקִין קַלִּין[37]; אֲבָל בַּחֲמוּרִין, כְּגוֹן דָּם**
22 **הַנִּדָּה וּמֵימֵי רַגְלֶיהָ[38], אִם הָיוּ יְכוֹלִין לָצֵאת[39]**
23 **וְהִקְפִּיד עָלָיו שֶׁיֵּצֵא - חֲרֵי זֶה מְטַמֵּא הַתַּנּוּר אַף עַל**
24 **פִּי שֶׁלֹּא הֵסַק; וְאִם אֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו - אֵינוֹ מְטַמֵּא**
25 **עַד שֶׁיֵּסַק וְיֵצֵא הַמַּשְׁקֶה[40]. וְכֵן בְּגֶפֶת[41] חֲדָשָׁה[42]**
26 **הַבָּאָה מִמַּשְׁקִין טְמֵאִין שֶׁהֵסַק בָּהּ הַתַּנּוּר - נִטְמָא,**
27 **שֶׁסּוֹף מַשְׁקֶה לָצֵאת; אֲבָל בִּישָׁנָה - טָהוֹר[43]. אֵיזוֹ**
28 **הִיא יְשָׁנָה? לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְאִם יָדוּעַ**

29 **שֶׁיּוֹצֵא מִמֶּנָּה מַשְׁקֶה בְּשָׁעַת הַסֵּק[44] אֲפִלּוּ לְאַחַר**
30 **שָׁלֹשׁ שָׁנִים[45] - נִטְמָא הַתַּנּוּר כְּשֶׁיִּסָּק.**

29) שם פ"ט מ"ד. 30) הספוג עומד לסחיטה. ועוד, שהמשקין יוצאים מאליהם טיפה אחר טיפה. [בתוספתא, שם פ"ו ה"י, אמרו: "מפני שעשוי להכניס ולהוציא". ונראה ששני הנימוקים משלימים זה את זה]. 31) הראב"ד בהשגותיו כאן מפרש שסוחטים את הלפת ומוציאים את המשקה ומניחים את הלפת היבש על המכה והוא מוצץ את הליחה. 32) בתוספתא שם מנמק תנא־קמא, מפני שעושי יין נותנים גמי ביין וסוחטים את הנבלע בו, כדי לבדוק את טיב היין. 33) אף־על־פי שלדעת רבינו, טומאה בלועה בכלי מטמאה. וטעמו של דבר, מפני שלא אמרו בלועים אינם מצילים אלא כשהטומאה הבלועה נשארה כמו שהיתה לפני שנבלעה, אלא שהיא מחופה מכל צד, אבל משקין שנבלעו בחרסים מתלכדים עמהם ובטלה לגמרי עמידתם העצמית, כזה מציל אפילו בכלים. 34) שם מ"ה.
35) על ידי החום. 36) שאין מטמאים בלי היסק התנור.
37) שטומאתם קלה. 38) שהם אב הטומאה. 39) אם אפשר להוציאם על ידי היסק. 40) בנידה סב, ב - נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בפירוש המשנה. ריש לקיש אומר: "לא שנו אלא משקין קלים, אבל משקין חמורים אף־על־פי שלא הוסק התנור טמא". ורבי יוחנן אמר: "אחד משקין קלים ואחד משקין חמורים, אם הוסק התנור – אין (כן), אי לא – לא". ובמסקנא שם אמר רב פפא "יכול לצאת והקפיד עליו, דברי־הכל טמא, כי פליגי (במה נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש) ביכול לצאת ולא הקפיד עליו, מר סבר (דעת ריש לקיש), כיוון דיכול לצאת אף־על־פי שלא הקפיד – טמא, ומר סבר (דעת רבי יוחנן) אף־על־גב דיכול לצאת, אם הקפיד – אין (כן), פירוש טמא, אפילו בלי היסק) אי לא – לא". מדובר שם במשקין חמורים, ופסק רבינו כרבי יוחנן.
41) פסולת זיתים אחר שנסחט שמנם. 42) שלא נתייבשה.
43) מפני שכבר נתייבש כל המשקה שבה. 44) רואים שיש בה עוד לחלוחית בכמות שהחום מסוגל להוציא.
45) כלומר לאחר זמן רב, ואפילו יותר משלוש שנים.

31 **ז. כְּלֵי חֶרֶס[46] שֶׁחִלְקוֹ בְּמַחְיצָה מִשְׁפָּתוֹ עַד**
32 **קַרְקָעִיתוֹ, וְנִכְנְסָה טֻמְאָה בַּאֲוִיר אֶחָד מִשְּׁנֵי הַחֲלָקִים**
33 **- נִטְמָא הַכְּלִי כֻּלּוֹ, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְחַלֵּק**
34 **כְּלֵי חֶרֶס[47] כְּדֶרֶךְ שֶׁחוֹלְקִין הָאֹהָלִים[48]. לְפִיכָךְ, תַּנּוּר**
35 **שֶׁחָצָצוֹ בִּנְסָרִים אוֹ בִּירִיעוֹת, וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בְּמָקוֹם**
36 **אֶחָד - הַכֹּל טָמֵא.**

46) כלים פ"ח מ"א. 47) נימוקו של תנא־קמא במשנה, שם. 48) כלומר, אף־על־פי שבאוהל המת מועילה מחיצה שכזו, ומת הנמצא מצד זה של המחיצה אינו מטמא מה שמעבר למחיצה, בכלים שאין דרכם של בני אדם להעמיד בתוכם מחיצה – אינה מועילה.

37 **ח. כְּלִי שֶׁהָיְתָה הַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ, וְהִכְנִיס הַכְּלִי לַאֲוִיר**
38 **כְּלִי חֶרֶס[49], וּשְׁפַת הַכְּלִי הַטָּמֵא חוּץ לִכְלִי חֶרֶס, אַף**
39 **עַל פִּי שֶׁהַטֻּמְאָה מְכֻוֶּנֶת בְּתוֹךְ כְּלִי חֶרֶס[50] - חֲרֵי זֶה**
40 **טָהוֹר[51]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל תּוֹכוֹ - לֹא אֶל תּוֹךְ תּוֹכוֹ[52].**

ט. וְכֵן[53] אִם הָיָה כְּלִי חֶרֶס טָמֵא וְהִכְנִיס לַאֲוִירוֹ כְּלִי אַחֵר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֳכָלִים וּמַשְׁקִין, וּשְׁפַת הַכְּלִי הָאַחֵר חוּץ לִכְלִי חֶרֶס, אַף עַל פִּי שֶׁהָאֳכָלִין וְהַמַּשְׁקִין מְכֻוָּנִין בְּתוֹךְ כְּלִי חֶרֶס טְמֵאִים[54] - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין; שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא - וְלֹא שְׁבָתוֹךְ תּוֹכוֹ[55]. כֵּיצַד? כַּוֶּרֶת[56] אוֹ קֻפָּה[56] אוֹ קְדֵרָה אוֹ חֻמֶּת[57] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהָיָה הַשֶּׁרֶץ בְּתוֹכָהּ, וְשִׁלְשֵׁל הַקֻּפָּה לַאֲוִיר הַחֻבִּית אוֹ לַאֲוִיר הַתַּנּוּר, אַף עַל פִּי שֶׁהַשֶּׁרֶץ מְכֻוָּן בְּתוֹךְ אֲוִיר הַחֻבִּית, הוֹאִיל וּשְׁפַת הַקֻּפָּה אוֹ הַחֻמֶּת לְמַעְלָה מִשְׁפַת הַחֻבִּית אוֹ מִשְׁפַת הַתַּנּוּר - הֲרֵי אֵלּוּ[58] טְהוֹרִין. וְאִם הָיָה בְּתוֹךְ הַחֻמֶּת אוֹ בְּתוֹךְ הַקְּדֵרָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אֳכָלִין אוֹ מַשְׁקִין וְשִׁלְשְׁלָן לַאֲוִיר הַתַּנּוּר אוֹ לַאֲוִיר הֶחָבִית הַטְּמֵאִין[59] - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין. הָיְתָה הַכַּוֶּרֶת אוֹ הַקֻּפָּה אוֹ הַחֻמֶּת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן נְקוּבִין - אֵינָן מַצִּילִין[60]; אֶלָּא אִם הָיָה הַשֶּׁרֶץ לְתוֹכָן וְשִׁלְשְׁלָן לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס הַטָּהוֹר - נִטְמָא, וְאִם הָיוּ אֳכָלִין אוֹ מַשְׁקִין לְתוֹכָן וְשִׁלְשְׁלָן לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס טָמֵא - נִטְמְאוּ. וְכַמָּה יִהְיֶה בַּנֶּקֶב? אִם הָיָה בִּכְלִי שֶׁטֶף[61] - בְּמוֹצִיא זֵיתִים[62]. וְאִם הָיָה בִּכְלִי חֶרֶס: הֶעָשׂוּי לְאָכָלִין[63] - שִׁעוּרוֹ בִּזֵיתִים; וְהֶעָשׂוּי לְמַשְׁקִין - שִׁעוּרוֹ בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה; וְהֶעָשׂוּי לְכָךְ וְכָךְ[64] - מַטִּילִין אוֹתוֹ לְחֻמְרוֹ, וּכְשֶׁיִּנָּקֵב כְּלִי חֶרֶס זֶה בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה - אֵינוֹ מַצִּיל מִיַּד כְּלִי חֶרֶס[65].

י. סָתַם[66] נֶקֶב כְּלִי חֶרֶס בְּזֶפֶת: אִם הָיָה הַשֶּׁרֶץ בִּכְלִי זֶה וְשִׁלְשְׁלוֹ לַאֲוִיר הַתַּנּוּר הַטָּהוֹר - נִטְמָא[67]; שֶׁאֵין הַצָּמִיד מַצִּיל עַל הַטֻּמְאָה מִלְּטַמֵּא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[68]. אֲבָל אִם הָיָה בִּכְלִי זֶה אֳכָלִין אוֹ מַשְׁקִין וְשִׁלְשְׁלוֹ לַאֲוִיר הַתַּנּוּר הַטָּהוֹר - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין, שֶׁהֲרֵי הַנֶּקֶב סָתוּם[69]. וּשְׁאָר כָּל הַכֵּלִים שֶׁסְּתָמָן בְּזֶפֶת וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - אֵינוֹ מַצִּיל[70] מִיַּד כְּלִי חֶרֶס[71].

יא. כַּוֶּרֶת[72] פְּחוּתָה[73], אַף עַל פִּי שֶׁסְּתָמָם הַפְּתָחַת בְּקַשׁ - אֵינָהּ מַצֶּלֶת מִיַּד כְּלִי חֶרֶס[74], שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ כְּלִי.

יב. הַחֻמֶּת[75] וְהַכְּפִישָׁה[76] שֶׁנִּפְחֲתוּ בְּמוֹצִיא רִמּוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁבָּטְלוּ מִתּוֹרַת כְּלִי[77] - הֲרֵי אֵלּוּ מַצִּילִין מִיַּד כְּלִי חֶרֶס[78]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַפְּתָחָת לְמַעְלָה מִשְׁפַת כְּלִי חֶרֶס מִבַּחוּץ[79] וְיִהְיֶה בֵּית קִבּוּל שֶׁלָּהֶן מִשֶּׁלָּשׁ לְתוֹךְ כְּלִי חֶרֶס[80].

יג. עוֹר[81] פָּשׁוּט[82] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁהָיָה שָׁקוּעַ לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס אוֹ לַאֲוִיר הַתַּנּוּר וְהַשֶּׁרֶץ בְּתוֹךְ הָעוֹר[83] - הֲרֵי הַתַּנּוּר טָמֵא. וְאִם הָיָה הַשֶּׁרֶץ בַּתַּנּוּר - אֳכָלִין וּמַשְׁקִין שֶׁבְּתוֹךְ הָעוֹר טְמֵאִין. שֶׁאֵין מַצִּיל מִיַּד כְּלִי חֶרֶס אֶלָּא כֵּלִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן תּוֹךְ[84], כְּגוֹן הַסַּל וְהַקֻּפָּה וְהַחֻמֶּת.

יד. כְּלִי חֶרֶס[85] שֶׁהָיְתָה טְמֵאָה בְּתוֹכוֹ, וְהָיָה כְּלִי חֶרֶס טָהוֹר כָּפוּי עַל פִּי הַכְּלִי הַטָּמֵא, אוֹ שֶׁהָיָה הַכְּלִי שֶׁהַטֻּמְאָה דְּבוּקָה בְּתוֹכוֹ כָּפוּי עַל פִּי הַכְּלִי הַטָּהוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁאֲוִיר שְׁנֵיהֶן מְעֹרָב[86] - הַטֻּמְאָה בְּטֻמְאָתוֹ וְהַטָּהוֹר בְּטָהֳרָתוֹ, שֶׁהֲרֵי לֹא נִכְנְסָה הַטֻּמְאָה עַצְמָהּ[87] לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס הַטָּהוֹר[88]. לְפִיכָךְ, חֲבִית שֶׁהָיְתָה מְלֵאָה מַשְׁקִין טְהוֹרִין וּנְתוּנָה לְמַטָּה מִנַּחֲשְׁתּוֹ[89] שֶׁל תַּנּוּר, וְנָפַל שֶׁרֶץ לְתוֹךְ הַתַּנּוּר - הֲרֵי הֶחָבִית וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין[90], אַף עַל פִּי שֶׁאֲוִיר הַתַּנּוּר מְעֹרָב

49) טהור. 50) הטומאה שבכלי הפנימי נמצאת בחלק השקוע בין דפנות כלי החרס. 51) כלי החרס לא נטמא. 52) 'תורת כהנים' פרשת שמיני, פרשתא ז ה"ח.

53) כלים פ"ח מ"ב. 54) מונחים במקום שהוא למטה משפת הכלי הטמא. 55) והרי האוכלין ומשקין אינם מונחים באופן ישר באווירו (בתוכו) של הכלי הטמא אלא בתוך כלי הנמצא בתוכו של הטמא, וזה נקרא תוך תוכו.

56) כלי עץ. 57) נוד – כלי עור. 58) החבית והתנור והאוכלין והמשקין שבהם. 59) גם בבבא זו מדובר, כששפת החבית או התנור נמוכה משפת החמת והקדירה.

60) ב'תורת כהנים' (שם) למדו זה מן הכתוב. 61) כלים שטבילה במקווה מטהרת אותם. 62) נקב שזיתים נופלים דרכו ('תורת כהנים' שם, ראה השלמות). 63) משנה, שם.

64) לאוכלין ולמשקין. 65) ולענין קבלת טומאה קובע השיעור הגדול יותר, ואם ניקב ככונס משקה - עודנו מקבל טומאה כמו העשוי לאוכלין.

66) הלכה זו אינה מדברת בכלים פתוחים ששפתם החיצונה עודפת, אלא בשילשל כלי שלם וסתום ובדין צמיד פתיל.

67) דין זה פשוט, ונאמר כעין מבוא לבבא שלאחריו.

68) למעלה פי"ד ה"ב. [פירושנו זה מיישב השגתו של הראב"ד]. 69) זפת מתחבר יפה עם החרס (ראה לקמן פי"ט הי"ד). 70) הזפת אינו מתחבר יפה עם כלים אלה, ודינם כנקובים. 71) אם שילשל כלי (שאינו חרס) נקוב סתום בזפת שאוכלין ומשקין בתוכו לתוך כלי חרס ששרץ בתוכו – נטמאו האוכלין והמשקין מאוויר כלי החרס.

72) שם. 73) נפלה חתיכה ממנה ונשאר כעין חלון (רבינו בפירושו). 74) ראה סוף ההלכה הקודמת. [ראה ההערות להלכה יב].

75) תוספתא, כלים בבא־קמא פ"ו ה"ו. 76) באהלות פ"ה מ"ו, פירש רבינו: "כלי אשר לו שפה ניצבת על השטח".

77) לענין קבלת טומאה. 78) אם שלשלו אותם לכלי חרס טמא, לא נטמא מה שבתוכם. 79) ואווירו אינו בתוך הכלי הטמא אלא בתוך תוכו, אבל כשהפחת למטה משפת הכלי - מתחבר אוויר החמת עם אוויר כלי החרס הטמא.

80) כלומר, אף־על־פי שבית הקיבול נמצא בתוך הכלי הטמא. המילה "ויהיה" מתפרשת כאן – אפילו אם יהיה (ראה למעלה ה"ט).

81) עור פשוט. 82) וכיוצא בו – הבד. 83) כרוך ומכוסה מכל צד. 84) דין צמיד פתיל, כתוב בתורה (במדבר יט, טו) בלשון "כלי פתוח". אמנם שם נאמר לענין טומאה, אבל ממנו למדנו להצלה.

85) שם ה"ב. 86) שאין לו תוך. 83) כרוך ומכוסה מכל צד. 84) דין צמיד פתיל, כתוב בתורה (במדבר יט, טו) בלשון "כלי פתוח". אמנם שם נאמר לענין טומאה, אבל ממנו למדנו להצלה.

עִם אֲוִיר הֶחָבִית. וְכֵן אִם הָיְתָה הֶחָבִית כְּפוּיָה עַל פִּי הַתַּנּוּר וּפִיהָ לַאֲוִיר הַתַּנּוּר[91] - אֲפִלּוּ הַמַּשְׁקֶה שֶׁבְּשׁוּלֵי הֶחָבִית[92] טָהוֹר.

85) משנה, כלים פ"ח ג. 86) פירוש, האווירים נוגעים זה בזה. 87) המונחת בכלי. 88) בהי"ב למדנו שאם פחת החמת למטה משפת הכלי הטמא – נטמא מה שבחמת, ואין בזה סתירה לנידון כאן, כי שם דפנות הכלי מקיפין את הפחת ונמצא אוירה בתוך הדפנות, ולכן אין זה בכלל תוך תוכו, מה־שאין־כן בהלכה שלפנינו. 89) משולי התנור. 90) התנורים הגדולים לא היו להם שוליים אלא דפנות בלבד, ומעמידים אותם על הקרקע. ומשמיענו כאן, שאם היתה גומא במקום שהתנור עומד עליו, ובאותה גומא מונחת חבית טהורה, וכולה למטה מראשי הדפנות התחתונים של התנור – לא נטמאה החבית. 91) למעלה. 92) המוקפים שפה ויש להם תוך (ראה למעלה פי"ג ה"ו בדין שרץ בגומא).

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ה'־י"א מרחשון תשע"ז

יום ראשון ה' מרחשון ה'תשע"ז
מצות לא תעשה יא. יב. יג.
מצות עשה קפה.
מצות לא תעשה כה. כב. מח. נ.
נא. ל. לג. לא. לב.

הַמִּצְוָה הַי"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת מַצֵּבָה (מִבְנָה) שֶׁיִּתְקַבְּצוּ אֵלֶיהָ וְיִכְבְּדוּהָ, אֲפִלּוּ נַעֲשֵׂית לַעֲבוֹד עָלֶיהָ אֶת ה', כָּל־זֶה כְּדֵי שֶׁלֹּא נִתְדַּמֶּה בַּעֲבוֹדָתוֹ יִתְעָלֶה לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, לְפִי שֶׁכָּךְ הָיוּ עוֹשִׂים: בּוֹנִים מַצֵּבוֹת וְשָׂמִים אֶת הַנַּעֲבָדִים עֲלֵיהֶן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה בָּאַזְהָרָה עַל כָּךְ: "וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים טז, כב); וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת.

הַמִּצְוָה הַי"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת עֲבָנִים מוּכָנוֹת לְהִשְׁתַּחֲוֹת עֲלֵיהֶן, אֲפִלּוּ אוֹתָהּ הַהִשְׁתַּחֲוָיָה הִיא לַה' יִתְעָלֶה. וְגַם זֹאת כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהִתְדַּמּוֹת לְעוֹבְדֵי פְּסִילִים, לְפִי שֶׁכָּךְ הָיוּ עוֹשִׂים אֲבָנִים מְצֻיָּרוֹת מַעֲשֶׂה אֻמָּן לִפְנֵי הַפְּסִילִים, וַעֲלֵיהֶן הָיוּ מִשְׁתַּחֲוִים לְאוֹתוֹ הַפֶּסֶל. אָמַר יִתְעָלֶה: "וְאֶבֶן מַשְׂכִּית (מצויירת) לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ" (ויקרא כו, א), וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (סוף פרשת בהר): "לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם — בְּאַרְצְכֶם אִין אַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים עַל הָאֲבָנִים, אֲבָל מִשְׁתַּחֲוִים אַתֶּם עַל הָאֲבָנִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּגְמָרָא מְגִלָּה (כב:).

הַמִּצְוָה הַי"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּנָטְעוֹ אִילָנוֹת בְּמִקְדָּשׁ אוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ לְנוֹי וּלְיוֹפִי, אֲפִלּוּ נִתְכַּוֵּן בְּכָךְ לַעֲבוֹדַת ה', כֵּיוָן שֶׁכָּךְ הָיוּ מְכַבְּדִים גַּם לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהָיוּ נוֹטְעִים לָהּ עֵצִים נָאִים, יָפִים לְמַרְאֶה, בְּבָתֵּי עֲבוֹדָתָם. אָמַר יִתְעָלֶה: "לֹא־תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל־עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים טז, כא), הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּגְמָרָא תָּמִיד (כח:), וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁהַנִּטְיָעָה בְּכָל־הַמִּקְדָּשׁ אֲסוּרָה.

הַמִּצְוָה הַקפ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַשְׁמִיד כָּל־עֲבוֹדָה זָרָה וּבָתֶּיהָ בְּכָל־מִינֵי הַשְׁמָדָה וְהַשְׁחָתָה: לִשְׁבֹּר, לִשְׁרוֹף, לַהֲרוֹס וְלִכְרוֹת — כָּל־מִין בְּמַה־שֶּׁרָאוּי לוֹ, כְּלוֹמַר: בְּמַה שֶׁיִּהְיֶה יוֹתֵר גָּמוּר וּמָהִיר בְּהַשְׁמָדָתוֹ. לְפִי שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא שֶׁלֹּא נַשְׁאִיר לָהּ זֵכֶר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "אֲבֵד תְּאַבְּדוּן אֶת־כָּל־הַמְּקֹמוֹת" (שם יב, ב). וְעוֹד אָמַר: "כִּי אִם־כֹּה תַּעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ וְגוֹ'" (שם ז, ה), וְאָמַר עוֹד: "וְנִתַּצְתֶּם אֶת־מִזְבְּחֹתָם" (שם יב, ג). וּבְרֶרֶךְ אַגַּב שֶׁנִּזְכְּרָה בִּגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (צ.) מִצְוַת עֲשֵׂה דַּעֲבוֹדָה זָרָה, אָמְרוּ בְּתִמְיָהָה: "בַּעֲבוֹדָה זָרָה מַאי (איזו) מִצְוַת עֲשֵׂה אָבָא (ישנה)? ! תִּרְגְּמָה (פירשה) רַב חִסְדָּא: 'וְנִתַּצְתֶּם'". וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה שם): "מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאִם קִצֵּץ אֲשֵׁרָה וְהֶחֱלִיפָהּ אֲפִלּוּ עֲשָׂר פְּעָמִים שֶׁחַיָּב לְקַצְּצָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'אֲבֵד תְּאַבְּדוּן'". וְשָׁם אָמְרוּ: "וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמָם מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא (שם) בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְצֻוֶּה לְרַדּוֹף אַחֲרֵיהֶם, וְאֵין אַתָּה מְצֻוֶּה לְרַדּוֹף אַחֲרֵיהֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ".

הַמִּצְוָה הַכ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף כְּלוּם מִשֶּׁל עֲבוֹדָה זָרָה עַל מְמוֹנֵנוּ אֶלָּא נִתְרַחֵק מִמֶּנָּה וּמִבָּתֶּיהָ וּמִכָּל־הַמִּתְיַחֵס אֵלֶיהָ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ" (שם ז, כו). וְהַנֶּהֱנֶה מֵאֵיזֶה דָּבָר מִמֶּנָּה — לוֹקֶה. וּבְסוֹף מַכּוֹת (כד.) בֵּאֲרוּ, שֶׁהַמַּכֶּשֶׁל בַּעֲצֵי אֲשֵׁרָה — לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם "וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ", וְאַחַת מִשּׁוּם "וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה" (שם יג, יח) — (ראה מצות לא תעשה כד — שיעור יג); וְהֶבֵן זֹאת.

וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מֵעֲבוֹדָה זָרָה.

הַמִּצְוָה הַכ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּהָנוֹת בַּתַּכְשִׁיטִים שֶׁקִּשְּׁטוּ בָּהֶם עֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם" (שם ז, כה). וּבְסִפְרָא (ויקרא פרשה ב הלכה יז) בֵּאֲרוּ, שֶׁצִּפּוּיֵי נֶעֱבָד אֲסוּרִין, וְהִסְמִיכוּ אֶת־זֶה לְאָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם". הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מֵעֲבוֹדָה זָרָה (מה.).

הַמִּצְוָה הַמ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּכָרוֹת בְּרִית עִם הַכּוֹפְרִים וּלְהַנִּיחָם שְׁקֵטִים בִּכְפִירָתָם, כְּלוֹמַר שֶׁבְּעָה

עֲמָמִין. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית" (שם ז, ב). וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה, בְּמִצְוָה קפז, שְׁמִלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִין וְכֹל מַה־שֶּׁנֶּאֱמַר בָּהֶם, רָאוּי לְמְנוֹתוֹ, וְאֵין דִּינוֹ בַּמִּצְוֹת שֶׁאֵינָן נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה חֲמִשִּׁים — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהִרָנוּ מִלַּחֲמוֹל (לרחם) עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וּמִלְּשַׁבֵּחַ שׁוּם דָּבָר מִכֹּל מַה שֶּׁמֵּיחַד לָהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תְחָנֵּם" (שם ז, ב), וּבָא בַּקַּבָּלָה (וקיבלו חז"ל בעבודה זרה כ.): "לֹא תִתֵּן לָהֶם חֵן". וַאֲפִלּוּ אָדָם מֵעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁצִּוְּרָתוֹ נָאָה — אָסוּר לָנוּ לוֹמַר: זֶה נָאֶה בְּצִוְּרָתוֹ אוֹ זֶה יָפֶה פָּנִים, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּגְּמָרָא דִּילָן (שלנו). וּבִגְמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה יְרוּשַׁלְמִי (פרק א הלכה ט) אָמְרוּ: לֹא תִּתֵּן לָהֶם חֵן — בְּלֹא־תַעֲשֶׂה.

הַמִּצְוָה הַנ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהִרָנוּ שֶׁלֹּא יָדוּרוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּאַרְצֵנוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא נִלְמַד כְּפִירָתָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי" (שמות כג, לג). וַאֲפִלּוּ רָצָה הַגּוֹי לַעֲבוֹר בְּמוֹשְׁבוֹתֵינוּ אֵין זֶה מֵתֶר לָנוּ, עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְאָז יִהְיֶה מֻתָּר לוֹ לָדוּר, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: גֵּר תּוֹשָׁב. הַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁהוּא "גֵּר" לְעִנְיַן שֶׁמֻּתָּר לוֹ לָדוּר בָּאָרֶץ בִּלְבָד. וְכָךְ אָמְרוּ (עבודה זרה סד.): "אֵיזֶהוּ גֵּר תּוֹשָׁב? זֶה שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה"*; אֲבָל עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה אַל יָדוּר וְאֵין מוֹכְרִין לוֹ קַרְקָעוֹת וְלֹא מַשְׁכִּירִין. וּבְמִפְרָשׁ בָּא לָנוּ הַבְּאוּר (שם כ.): לֹא תִתֵּן לָהֶם חֲנָיָה בַּקַּרְקַע. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסַנְהֶדְרִין וּבַעֲבוֹדָה זָרָה.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שִׁלְשִׁים — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהִרָנוּ מִלְּקוֹסֵם, מִלָּלֶכֶת אַחֲרֵי הַכּוֹפְרִים וּמִלְּהִתְנַהֵג כְּמִנְהָגָם, וַאֲפִלּוּ בְּמַלְבּוּשָׁם וְכִנּוּסֵיהֶם בְּאוּלָמֵיהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקֹּת הַגּוֹי אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם" (ויקרא כ, כג). וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה בְּאָמְרוֹ: "וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ" (שם יח, ג). וּבָא הַפֵּרוּשׁ (ספרא פרשת אחרי־מות): לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּחֻקִּים הַחֲקוּקִים לָהֶם וְלַאֲבוֹתֵיהֶם. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "וּבְחֻקּוֹתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ — שֶׁלֹּא תְהַלְּכוּ בְּנִמּוּסוֹת שֶׁלָּהֶם, בְּדְבָרִים הַחֲקוּקִים לָהֶם, כְּגוֹן תְּרַטִּיּוֹת (מקום משחק לאדם) וְקִרְקָסָיוֹת (מקום משחק לחיות) וְהָאַסְטַדְיָוֹת (אולמות לשיחות והטפות בעניני דת) אֵלֶּה הֵן מִינֵי מְסִבּוֹת שֶׁהָיוּ מִתְכַּנְּסִים בָּהֶן לָעֲבוֹדַת הָאֱלִילִים; רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֵלּוּ דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים; רַבִּי יְהוּדָה בֶּן־בְּתֵירָא אוֹמֵר: שֶׁלֹּא תִנְחוֹר (יגלח שערותיו כחררה — עוגה) וְלֹא תְגַדֵּל צִיצִית (בלורית בראשו) וְשֶׁלֹּא תְסַפֵּר קוֹמֵי" (גילוח השער שכנגד פניו). וְהָעוֹשֶׂה דָּבָר מִכָּל־אֵלּוּ — חַיָּב מַלְקוּת. וְנִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ: "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם" (דברים יב, ל). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "הִשָּׁמֶר" — (בטוי של) בְּלֹא־תַעֲשֶׂה; "פֶּן" — (בטוי של) בְּלֹא־תַעֲשֶׂה; "תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם" — שֶׁמָּא תִּדְמֶה לָהֶם וְתַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיִהְיוּ לְךָ לְמוֹקֵשׁ, שֶׁלֹּא תֹאמַר: הוֹאִיל וְהֵם יוֹצְאִין בָּאַרְגָּמָן (צבע אדום) אֲנִי אֵצֵא בָּאַרְגָּמָן; הוֹאִיל וְהֵם יוֹצְאִין בִּתְלוּסִין, אַף אֲנִי אֵצֵא בִּתְלוּסִין — וְזֶה ("תלוסין") מִין מִמִּינֵי תַּכְשִׁיטֵי הַצָּבָא. וְיָדוּעַ לְךָ לְשׁוֹן סִפְרֵי הַנְּבוּאָה: "[וְהָיָה בְּיוֹם הַהוּא וּפָקַדְתִּי (אעניש) עַל־הַשָּׂרִים וְעַל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ...] וְעַל כָּל־הַלּוֹבְשִׁים מַלְבּוּשׁ נָכְרִי" (צפניה א, ח). כָּל־זֶה לְשֵׁם הַרְחָקָה מֵהֶם וְגִנּוּי לְכָל־מִנְהֲגֵיהֶם — אֲפִלּוּ בַּמַּלְבּוּשׁ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִשַּׁבָּת (סז.) וְגַם בְּתוֹסֶפְתָּא שַׁבָּת (פרק ז, ח).

הַמִּצְוָה הל"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהִרָנוּ מִלְּנַחֵשׁ (להמר), כְּגוֹן זֶה שֶׁאוֹמְרִים הֶהָמוֹן: כֵּינָן שֶׁחָזַרְתִּי מִן־הַדֶּרֶךְ לֹא אַצְלִיחַ בְּמַעֲשַׂי; אוֹ: הַדָּבָר הָרִאשׁוֹן שֶׁרָאִיתִי הַיּוֹם הוּא דְּבַר פְּלוֹנִי, וַדַּאי אֲרוּיחַ הַיּוֹם דָּבָר. וְאֶפֶן זֶה נָפוֹץ מְאֹד אֵצֶל הֲמוֹנֵי הָעַמִּים הַסְּכָלִים. וְכָל־הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַל פִּי הַנַּחוּשׁ — לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ" (דברים יח, י). וּכְבָר כָּפַל צִוּוּי זֶה וְאָמַר: "לֹא תְנַחֲשׁוּ" (ויקרא יט, כו). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יח): "מְנַחֵשׁ — כְּגוֹן הָאוֹמֵר: נָפְלָה פִּתִּי מִפִּי, נָפְלָה מַקֵּלִי מִיָּדִי, עָבַר נָחָשׁ מִימִינִי וְשׂוּעָל מִשְּׂמֹאלִי". וּבְסִפְרָא (ויקרא יט, כו): "לֹא תְנַחֲשׁוּ — כְּגוֹן אֵלּוּ הַמְנַחֲשִׁים בַּחֲלָדָה וּבָעוֹפוֹת וּבַכּוֹכָבִים וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִשַּׁבָּת (סז:) וּבְתוֹסֶפְתָּא שַׁבָּת (תוספתא שבת פרק ז, ח).

הַמִּצְוָה הל"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהִרָנוּ מִלְּקוֹסֵם, כְּלוֹמַר: לְעוֹרֵר אֶת־כֹּחַ הַהַשְׁעָרָה (לעתיד) בְּאֶחָד מִמִּינֵי הָעִוְּרוּת. לְפִי שֶׁכָּל־בַּעֲלֵי הַכְּחוֹת הַמַּגִּידִים מַה שֶּׁיִּהְיֶה קֹדֶם הֱיוֹתוֹ — לֹא יִתְּכֵן לָהֶם דָּבָר זֶה אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁכֹּחַ הַהַשְׁעָרָה שֶׁלָּהֶם חָזָק וְיֵאָרַע עַל־פִּי־רֹב כְּפִי הָאֱמֶת וְהַנָּכוֹן; לְפִיכָךְ מַרְגִּישִׁים מַה־שֶּׁיִּהְיֶה, וְיֵשׁ לָהֶם יִתְרוֹן זֶה עַל זֶה בְּכָל־כֹּחַ עַל זֶה כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לְכָל־בְּנֵי־אָדָם יִתְרוֹן זֶה עַל זֶה בְּכָל־כֹּחַ מִכְּחוֹת הַנֶּפֶשׁ. וְהֶכְרֵחִי הוּא לְבַעֲלֵי הַכְּחוֹת הַהַשְׁעָרָתִיִּים הָאֵלּוּ לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה מַעֲשֶׂה כְּדֵי לְעוֹרֵר בּוֹ אֶת־כֹּחוֹ וּלְעוֹדֵד אֶת־פְּעֻלָּתוֹ (של כח ההשערה). יֵשׁ מֵהֶם מִי שֶׁמַּכֶּה בְּמַטֶּה עַל הָאָרֶץ הַכָּאוּת תְּכוּפוֹת וְצוֹעֵק צְעָקוֹת מְשֻׁנּוֹת וּמְפַנֶּה מַחֲשַׁבְתּוֹ וְעוֹשֶׂה כָּךְ זְמַן מִמְּשָׁךְ עַד שֶׁיֵּאָרַע לוֹ מְעֵין מַצָּב הִתְעַלְּפוּת וַיַּגִּיד מַה שֶּׁיִּהְיֶה — וּכְבָר רָאִיתִי זֹאת פַּעַם בְּמַעֲרָב הַפָּנִימִי. וְיֵשׁ מֵהֶם מִי שֶׁזּוֹרֵק אֲבָנִים קְטַנּוֹת בִּירִיעַת עוֹר וּמַאֲרִיךְ לְהַבִּיט בָּהֶן וְאַחַר־כָּךְ יַגִּיד, וְזֶה מְפֻרְסָם בְּכָל־מָקוֹם שֶׁעָבַרְתִּי בּוֹ. וּמֵהֶם מִי שֶׁזּוֹרֵק חֲגוֹרַת עוֹר אֲרֻכָּה עַל הָאָרֶץ וּמִסְתַּכֵּל בָּהּ וּמַגִּיד. הַכַּוָּנָה בְּכָל־אֵלּוּ לְעוֹרֵר אֶת־הַכֹּחַ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, לֹא שֶׁאוֹתוֹ דָּבָר בְּעַצְמוֹ פּוֹעֵל מַשֶּׁהוּ אוֹ מוֹרֶה עַל מַשֶּׁהוּ. וְזוֹהִי טָעוּת הֶהָמוֹן: כִּי כַּאֲשֶׁר מִתְאַמְּתוֹת מִקְצָת אוֹתָן הַהַגָּדוֹת, חוֹשְׁבִים שֶׁפְּעֻלּוֹת אֵלּוּ

מוֹרוֹת עַל מַה שֶּׁיִּהְיֶה. וְנִמְשָׁךְ (נשתרש מתוך הרגל) הַדָּבָר אֶצְלָם בְּטָעוּת זוֹ עַד שֶׁחָשְׁבוּ שֶׁמְּקֻצָּת אוֹתָן הַפְּעֻלּוֹת הֵן הַגּוֹרֵם שֶׁיִּהְיֶה מַה שֶּׁיִּהְיֶה, כְּמוֹ שֶׁמְּדַמִּים בַּעֲלֵי מִשְׁפְּטֵי הַכּוֹכָבִים. לְפִי שֶׁמִּשְׁפְּטֵי הַכּוֹכָבִים אֵינָם אֶלָּא מִן־הַסּוּג הַזֶּה, כְּלוֹמַר: שֶׁהֵם מִין מִמִּינֵי (חוש מחושי) עוֹרְרוּת־הַכֹּחַ (בנפש); לָכֵן אֵין שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שָׁוִים בַּאֲמִתַּת הַגְּדֻּת הָעֲתִידוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם שָׁוִים בִּידִיעַת הַמִּשְׁפָּטִים (חכמת הכוכבים). וְהָעוֹשֶׂה אֵיזֶה מַעֲשֶׂה שֶׁיִּהְיֶה מֵהַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה וְזוּלָתָם, מִכָּל־מַה שֶּׁנּוֹהֵג בְּדֶרֶךְ זוֹ — נִקְרָא: קוֹסֵם, אָמַר ה' יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ [וְגוֹ'] קֹסֵם קְסָמִים" (דברים יח, י). וּלְשׁוֹן סְפָרִי (שם): אֵיזֶהוּ קוֹסֵם? זֶה הָאוֹחֵז בְּמַקְלוֹ וְאוֹמֵר: אִם אֵלֵךְ, אוֹ לֹא אֵלֵךְ. וְעַל סוּג זֶה שֶׁל עוֹרְרוּת הַמְפָרְסָם בְּאוֹתוֹ הַזְּמָן אָמַר הַנָּבִיא: "עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ" (הושע ד, יב). וְהָעוֹבֵר בְּמַעֲשֶׂה זֶה — חַיָּב מַלְקוּת, כְּלוֹמַר: הַקּוֹסֵם וּמַגִּיד עֲתִידוֹת עַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה, לֹא הַשּׁוֹאֵל אֶת־הַקּוֹסֵם; אֲבָל שְׁאֵלַת הַקּוֹסֵם (בלבד) מְגֻנָּה מְאֹד (אף שאין חייבים עליה מלקות). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (סה.) וּבְתוֹסֶפְתָּא שַׁבָּת (פרק ז, ח) וּבְסִפְרֵי.

הַמִּצְוָה הַל"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּכַוֵּן מַעֲשֵׂינוּ בִּבְחִירַת הַזְּמַנִּים עַל פִּי מַעֲרָכוֹת הַכּוֹכָבִים (איצטגנינות), וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹם זֶה רָאוּי לִפְעֻלָּה פְּלוֹנִית וְנִתְכַּוֵּן לַעֲשׂוֹתוֹ, אוֹ יוֹם זֶה לֹא רָצוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ פְּעֻלָּה פְּלוֹנִית וְנִמְנַע מִלַּעֲשׂוֹתָהּ. וְזֶה אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' מְעוֹנֵן" (דברים שם). וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה וְאָמַר: "וְלֹא תְעוֹנְנוּ" (ויקרא יט, כו). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם פרק ו הלכה ב): לֹא תְעוֹנְנוּ — אֵלּוּ נוֹתְנֵי הָעִתִּים. לְפִי שֶׁהוּא נִגְזָר מִן "עוֹנָה", כְּלוֹמַר: לֹא יִהְיֶה בָּכֶם קוֹבֵעַ עִתִּים הָאוֹמֵר: עֵת פְּלוֹנִית טוֹבָה וְעֵת פְּלוֹנִית רָעָה. וְגַם הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת, כְּלוֹמַר: הַמּוֹדִיעַ אֶת־הָעוֹנוֹת, לֹא זֶה הַשּׁוֹאֵל עֲלֵיהֶן; אֲבָל גַּם הַשְּׁאֵלָה עַל דָּבָר זֶה — אֲסוּרָה נוֹסָף עַל הֱיוֹתָהּ דָּבָר בִּלְתִּי אֲמִתִּי. וְהַמְכַוֵּן מַעֲשָׂיו לִזְמַן מְסֻיָּם מִתּוֹךְ חֹשֶׁב שֶׁיִּאָשֵׁר אוֹ יַצְלִיחַ בְּאוֹתָהּ הַפְּעֻלָּה — חֲרֵי גַּם (גם אם הוא שואל בלבד הרי) זֶה לוֹקֶה, לְפִי שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה. וְעוֹד בִּכְלַל הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אִסּוּר מַעֲשֶׂה אֲחִיזַת הָעֵינַיִם. וּלְשׁוֹן חֲכָמִים (סנהדרין סה:): "מְעוֹנֵן — זֶה הָאוֹחֵז אֶת־הָעֵינַיִם", וְהוּא סוּג גָּדוֹל מִסּוּגֵי הַתַּחְבּוּלוֹת וְנוֹסָף לְכָךְ קַלּוּת (זריזות) תְּנוּעַת הַיָּד, עַד שֶׁנִּדְמִים לָאָדָם דְּבָרִים בִּלְתִּי אֲמִתִּיִּים. כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁהֵם עוֹשִׂים תָּמִיד, שֶׁמְּשִׁיחוּ לוֹקֵחַ חֶבֶל בְּיָדוֹ וְנוֹתְנוֹ בְּכִנַּף בִּגְדּוֹ לְעֵינֵי בְּנֵי אָדָם וְאַחַר־כָּךְ מוֹצִיאוֹ נָחָשׁ; אוֹ זוֹרֵק טַבַּעַת לָאֲוִיר וּמוֹצִיאָהּ מִפִּי אָדָם שֶׁלְּפָנָיו וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה מִמַּעֲשֵׂי אֲחִיזַת הָעֵינַיִם הַמְפָרְסָמִים אֵצֶל הֶהָמוֹן — כָּל־מַעֲשֶׂה מְאֻלּוּ אָסוּר, וְהָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ נִקְרָא: אוֹחֵז אֶת־הָעֵינַיִם וְהוּא מִן מְמִינֵי הַכְּשָׁפִים וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה. וְעִם זֶה הוּא גּוֹנֵב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת. וְהַהֶפְסֵד הַנִּגְרָם עַל־יְדֵי כָּךְ עָצוּם מְאֹד, לְפִי שֶׁהַדְּבָרִים הַנִּמְנָעִים לַחֲלוּטִין נַעֲשִׂים אֶפְשָׁרִיִּים בְּעֵינֵי הַסְּכָלִים וְהַנְּשִׁים וְהַנְּעָרִים, וּמַחֲשַׁבְתָּם מִתְרַגֶּלֶת לְקַבֵּל אֶת־הַנִּמְנָעוֹת וְלַחְשׁוֹב שֶׁהֵם אֶפְשָׁרִיִּים לִהְיוֹת. וְהֶבֵן זֹאת.

יום שני ו' מרחשון ה'תשע"ז
מצות לא תעשה לה. לח. לו. לז. לד. מג. מד. מ. לט. מא. מה. קעא.

הַמִּצְוָה הַל"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּחְבּוֹר (לאסוף קבוצות של שרצים ו"לחברם" יחד, ולקבל מהן עצות שונות), וְהוּא שֶׁיֹּאמַר דְּבָרִים (הברות וצירופי מילים משונות של "שמות" ו"לחשים") שֶׁמְּדַמֶּה שֶׁהֵם מוֹעִילִים לְכָךְ וְכָךְ, וּמַזִּיקִים לְכָךְ וְכָךְ, וּלְשׁוֹן סִפְרִי: "וְחֹבֵר חָבֶר — אֶחָד חוֹבֵר (אוסף) אֶת־הַנָּחָשׁ וְאֶחָד חוֹבֵר אֶת־הָעַקְרָב", כְּלוֹמַר: הָאוֹמֵר עֲלֵיהֶם דְּבָרִים (לחשים) כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכְּחוּהוּ לְפִי דִּמְיוֹנוֹ. אוֹ שֶׁאוֹמְרָם עַל מְקוֹם נְשִׁיכָתָם כְּדֵי לְהַשְׁקִיט הַכְּאֵב; וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִשַּׁבָּת (סז.).

הַמִּצְוָה הַל"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּדְרוֹשׁ יְדִיעָה מִן־הַמֵּתִים — כְּפִי מַה שֶּׁמְּדַמִּים (בדמיונם הכפרני) אוֹתָם (הרשעים) שֶׁהֵם מֵתִים בֶּאֱמֶת (שלהם ראוי באמת התואר "מתים"), אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם אוֹכְלִים וּמַרְגִּישִׁים (שהרי "רשעים בחייהם קרויים מתים" וקבעו בדמיונם) — שֶׁמִּי שֶׁעוֹשֶׂה כָּךְ וְלוֹבֵשׁ כָּךְ יְבוֹאֵהוּ הַמֵּת בְּשְׁנָתוֹ וְיַגִּיד לוֹ מַה־שֶּׁיִּשְׁאַל עָלָיו. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' דֹּרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים" (שם). וּבְגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (סה:): "דֹּרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים — זֶה הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ וְהוֹלֵךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טֻמְאָה"; וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת.

הַמִּצְוָה הַל"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּשְׁאוֹל (להתייעץ) בַּעַל אוֹב וּמִלְבַקֵּשׁ יְדִיעָה מִמֶּנּוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וְשֹׁאֵל אוֹב" (שם). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, כְּלוֹמַר: הַשּׁוֹאֵל בַּעַל אוֹב — אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, אֲבָל דָּבָר זֶה אָסוּר (וראה לעיל מצות לא תעשה ח — שיעור יד).

הַמִּצְוָה הַל"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּשְׁאוֹל (להתייעץ) בַּעַל יְדִעוֹנִי וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ יְדִיעָה (ראה לעיל לא תעשה ט — שיעור יד), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי" (שם). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים): "'אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים' (ויקרא יט, לא), אוֹב — זֶה פִּיתוֹם (שם מכשף שתרגומו: מגלה נעלמות) הַמְדַבֵּר מִשֶּׁחְיוֹ (קולו נשמע מתחת למקום החיבור של הזרוע אל הכתף); וְיִדְּעוֹנִי — הַמְדַבֵּר בְּפִיו — הֲרֵי אֵלּוּ (הם עצמם) בְּסִקְילָה; וְהַנִּשְׁאָל (המתייעץ) בָּהֶם בְּאַזְהָרָה".

הַמִּצְוָה הַל"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִכָּל־מַעֲשֶׂה

הַכְּשָׁפִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וּמְכַשֵּׁף" (דברים יח, י) וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב סְקִילָה אִם הוּא מֻזְהָר, וְחַטָּאת קְבוּעָה (שאינה תלויה בהשגת־ידו של המקריב) אִם הוּא שׁוֹגֵג. אָמַר יִתְעַלֶּה: "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה" (שמות כב, יז). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (סז.).

הַמִּצְוָה הַמ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּגַלַּח הַצְּדָעִים, (חלק המצח שליד האוזן) וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם" (ויקרא יט, כז). וְגַם הַלָּאו הַזֶּה הוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהִתְדַּמּוֹת לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, לְפִי שֶׁכָּךְ הָיוּ עוֹשִׂים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁמְּגַלְּחִים צִדְעֵיהֶם בִּלְבָד. וּלְפִיכָךְ הֻצְרְכוּ לְבָאֵר בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת (ה.) וְאָמְרוּ: "הַקָּפַת כָּל־הָרֹאשׁ — שְׁמָהּ הַקָּפָה", שֶׁלֹּא תֹּאמַר שֶׁתַּכְלִית הָאִסּוּר הוּא גִּלּוּחַ הַצְּדָעִים וְהַנָּחַת שְׂאָר הַשֵּׂעָר כִּדְרָכָיו עֲבוֹדָה זָרָה, אֲבָל אִם מְגַלֵּחַ הַכֹּל הֲרֵי אֵין בְּכָךְ הִתְדַּמּוּת לָהֶם — לְפִיכָךְ הוֹדִיעוּנוּ, שֶׁאָסוּר לְגַלַּח הַצְּדָעִים כְּלָל בֵּין לְבַדָּם בֵּין עִם כָּל־הָרֹאשׁ; וְחַיָּב מַלְקוּת עַל כָּל־צֶדַע מֵהֶם, וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה שְׁתַּיִם אִם גִּלַּח כָּל־רֹאשׁוֹ. וְהַטַּעַם שֶׁלֹּא נִמְנָה אֵלּוּ כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁלּוֹקֶה שְׁתַּיִם, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם שְׁנֵי לְשׁוֹנוֹת תַּחַת לָאו אֶחָד. שֶׁאִלּוּ אָמַר: לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשׁ מִימִין וּפְאַת רֹאשׁ מִשְּׂמֹאל וְהָיֵינוּ מוֹצְאִים שֶׁחִיְּבוּ עֲלֵיהֶם שְׁתַּיִם כִּי אָז הָיָה אֶפְשָׁר לִמְנוֹתָם כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת; אֲבָל הוֹאִיל וְהֵם בְּלָשׁוֹן אֶחָד וְעִנְיָן אֶחָד — הֲרֵי הֵם מִצְוָה אַחַת. אַף־עַל־פִּי שֶׁבָּא (שקיבלנו) הַפְּרוּשׁ (בכתוב), שֶׁלָּאו זֶה כּוֹלֵל חֲלָקִים שׁוֹנִים מֵהַגּוּף וְשֶׁהוּא חַיָּב עַל כָּל־חֵלֶק מֵהֶם לְבַדּוֹ, אֵין זֶה מְחַיֵּב שֶׁיִּהְיוּ מִצְוֹת הַרְבֵּה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַכּוֹת (כ.); וְלָאו זֶה אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בּוֹ.

הַמִּצְוָה הַמ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּגַלַּח אֶת־הַזָּקָן, וְיֵשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה חֲלָקִים: הַלֶּחִי הָעֶלְיוֹן מִצַּד יָמִין, וְהַלֶּחִי הָעֶלְיוֹן מִצַּד שְׂמֹאל, וְהַלֶּחִי הַתַּחְתּוֹן מִצַּד יָמִין, וְהַלֶּחִי הַתַּחְתּוֹן מִצַּד שְׂמֹאל, וְשִׂבּוֹלֶת הַזָּקָן. וּכְבָר בָּא הַלָּאו בְּלָשׁוֹן זֶה: "וְלֹא תַשְׁחִית אֶת פְּאַת זְקָנֶךָ" (שם), לְפִי שֶׁהַכֹּל נִקְרָא: זָקָן. וְלֹא אָמַר וְלֹא תַשְׁחִית זְקָנֶךָ, אֶלָּא אָמַר: "וְלֹא תַשְׁחִית אֶת פְּאַת זְקָנֶךָ" — רְצוֹנוֹ לוֹמַר: לֹא תַשְׁחִית אַף פֵּאָה אַחַת מִכְּלַל הַזָּקָן. וּבָא הַפֵּרוּשׁ שֶׁהֵן חֲמִשׁ פֵּאוֹת, כְּמוֹ שֶׁחִלְּקוּנוּ אוֹתָן. וְחַיָּב חֲמֵשׁ מַלְקִיּוֹת אִם גִּלַּח הַכֹּל, וַאֲפִלּוּ גִּלְּחָן בְּבַת אַחַת. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (מכות כ.): "וְעַל הַזָּקָן (אם גלחו) חֲמִשָּׁה (מלקויות): שְׁתַּיִם מִכָּאן וּשְׁתַּיִם מִכָּאן וְאַחַת מִלְמַטָּן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם נָטְלָן כֻּלָּן כְּאַחַת — אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת". וְאָמְרוּ בַּתַּלְמוּד (שם כא.): "אַלְמָא קָסָבַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (רואים אם כן שרבי אליעזר סובר) לָאו אֶחָד הוּא". הֲרֵי זוֹ רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁתְּנָא קַמָּא (החולק על רבי אליעזר) סוֹבֵר שֶׁהֵם חֲמִשָּׁה לָאוִין וְכָךְ הִיא הַהֲלָכָה. וְגַם זֶה הָיָה דֶּרֶךְ כָּמְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפָרָשׁ הַיּוֹם בְּקִשּׁוּט נְזִירֵי הָאֵירוֹפִּים שֶׁהֵם מְגַלְּחִים אֶת־זְקָנָם. וְהַטַּעַם שֶׁאֵין לִמְנוֹתָן כְּחָמֵשׁ מִצְוֹת — לְפִי שֶׁהָאַזְהָרָה שֶׁבָּהּ נֶאֱמְרָה בְּלָשׁוֹן יָחִיד וְהוּא עִנְיָן אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּמִּצְוָה שֶׁלְּפָנֶיהָ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַכּוֹת; וּמִצְוָה זוֹ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ.

הַמִּצְוָה הַמ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִתְקַשֵּׁט בְּתַכְשִׁיטֵי הַנָּשִׁים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה" (דברים כב, ה). וְכָל־גֶּבֶר שֶׁנִּתְקַשֵּׁט אוֹ לָבַשׁ מַה שֶּׁיָּדוּעַ בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁצִּוּוָּה זוֹ מֵיֻחֶדֶת לַנָּשִׁים — לוֹקֶה. וְדַע שֶׁמַּעֲשֶׂה זֶה, כְּלוֹמַר: שֶׁהַנָּשִׁים מִתְקַשְּׁטוֹת בְּתַכְשִׁיטֵי הַגְּבָרִים אוֹ הַגְּבָרִים בְּתַכְשִׁיטֵי הַנָּשִׁים — יֵשׁ שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה לְעוֹרֵר אֶת־הַטְּבָעִים לִזְנוּת, כְּמוֹ שֶׁמְּפָרָשׁ אֵצֶל הָעַמִּים, וְיֵשׁ שֶׁנַּעֲשֶׂה לְמֵינֵי עֲבוֹדָה זָרָה כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּסְּפָרִים הַמְיֻחָדִים לָכְךָ. וּפְעָמִים רַבּוֹת שֶׁמַּתְנִים בַּעֲשִׂיַּת מִקְצָת הַקְּמָעוֹת וְאוֹמְרִים (שכדי שיצליחו הקמעות, ראוי): שֶׁאִם הַמִּתְעַסֵּק בָּזֶה הוּא אִישׁ — יִלְבַּשׁ בִּגְדֵי נָשִׁים וְיִתְקַשֵּׁט בִּזְהָב וּמַרְגָּלִיּוֹת וְדוֹמֵיהֶם; וְאִם הִיא אִשָּׁה — תִּלְבַּשׁ שְׁרְיוֹן וְתַחְגּוֹר כְּלֵי זַיִן. וְזֶה מְפֹרָסָם מְאֹד אֵצֶל בַּעֲלֵי הָעִנְיָן הַזֶּה.

הַמִּצְוָה הַל"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ גַּם־כֵּן מִלְּלֶכֶת בְּדַרְכֵי הַכּוֹפְרִים בַּמֶּה שֶׁהַנָּשִׁים לוֹבְשׁוֹת בִּגְדֵי הַגְּבָרִים וּמִתְקַשְּׁטוֹת בְּתַכְשִׁיטֵיהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִהְיֶה כְלִי־גֶבֶר עַל־אִשָּׁה" (שם). וְכָל־אִשָּׁה הַמִּתְקַשֶּׁטֶת בְּתַכְשִׁיט מִתַּכְשִׁיטֵי הַגְּבָרִים, שֶׁיָּדוּעַ בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁתַּכְשִׁיט זֶה מְיֻחָד לַגְּבָרִים — לוֹקָה.

הַמִּצְוָה הַמ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּרַשּׁוֹם בְּגוּפֵנוּ בְּצִבְעֵי הַכְּחוֹל וְהַסְּקָרָא (צבע בגוון ירוק אדום) וְזוּלָתָם, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה כַּמְּפֹרָסָם אֵצֶל בְּנֵי מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם. וְהָאַזְהָרָה עַל כָּךְ, הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם" (ויקרא יט, כח); הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת, וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַסֶּכֶת מַכּוֹת.

הַמִּצְוָה הַמ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּשָׁרְטוֹ אֶת־עַצְמֵנוּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תִתְגֹּדְדוּ" (דברים יד, א). וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם" (ויקרא יט, כח). וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא יְבָמוֹת (יג:): שֶׁגּוּפֵיהּ דִּקְרָא (עיקר הפסוק) "לֹא תִתְגֹּדְדוּ" מִבְּעֵי לֵיהּ (נצרך) לְגוּפֵיהּ (למשמעותו הראשונית) דְּאָמַר רַחֲמָנָא: (התורה אומרת) לֹא תַעֲשׂוּ חֲבוּרָה עַל מֵת (לאות אבל). וּבִגְמָרָא מַכּוֹת (כא.) אָמְרוּ: "שְׂרִיטָה וּגְדִידָה אַחַת הִיא". וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁעַל הַמֵּת בֵּין בְּיָד בֵּין בַּכְּלִי — חַיָּב; וְעַל עֲבוֹדָה זָרָה, בַּכְּלִי חַיָּב, בְּיָד פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּסִפְרֵי הַנְּבִיאִים: "וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים" (מלכים־א יח, כח) — (מכאן שדרך השריטה לעבודה זרה

היא רק בכלי). וּכְבָר אָמְרוּ (יבמות יג:) שֶׁבִּכְלַל לָאו זֶה, גַּם הָאַזְהָרָה מִפְּלוּגוּ הָעָם וּמַחְלֹקֶת הָרַבִּים וְאָמְרוּ: "לֹא תִתְגֹּדְדוּ — לֹא תַעֲשׂוּ אֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת"; אֲבָל גּוּפֵיהּ דִּקְרָא הוּא כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ וְאָמְרוּ: "לֹא תַעֲשׂוּ חֲבוּרָה עַל הַמֵּת", וְזֶה מֵעִין דְּרָשׁ. וְכֵן אָמְרָם (סנהדרין קי.): "כָּל־הַמַּחֲזִיק בְּמַחְלֹקֶת עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא־יִהְיֶה כְקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ" (במדבר יז, ה), שֶׁגַּם הוּא עַל דֶּרֶךְ הַדְּרָשׁ; אֲבָל גּוּפֵיהּ דִּקְרָא הֲרֵי הוּא אֵיפוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּהוּ חֲכָמִים שֶׁהוּא שְׁלִילָה, לֹא אַזְהָרָה, לְפִי שֶׁהֵם בֵּאֲרוּ שֶׁעִנְיַן דָּבָר זֶה: שֶׁה' מוֹדִיעַ שֶׁהַחוֹלֵק עַל הַכֹּהֲנִים וְטוֹעֵן לְעַצְמוֹ אֶת הַכְּהֻנָּה בַּדְּרוֹת הַבָּאִים לֹא יֵאָרַע בּוֹ מַה שֶּׁאֵרַע לְקֹרַח וְלֹא יִהְיֶה עָנְשׁוֹ, הַבְלִיעָה (כמו שנענשו קרח ועדתו), אֶלָּא יִהְיֶה עָנְשׁוֹ "כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ" (שם), כְּלוֹמַר: הַצָּרַעַת, בְּאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לְמֹשֶׁה: "הָבֵא־נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וְגוֹ'" (שמות ד, ו), וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּעַזִּיָּה (דברי הימים־ב כו) — (שנענש בצרעת בכל חייו בגלל שחלק על הכהנים). אֶחָזוֹר לְעִנְיָן הַמִּצְוָה וְאֹמַר, שֶׁכְּבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַכּוֹת (כ.). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַקע"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִתְלַשׁ שְׁעַר רֹאשׁ עַל הַמֵּתִים כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים הַסַּכָּלִים, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא־תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת" (דברים יד, א). וְכָפַל לָאו זֶה בַּכֹּהֲנִים וְאָמַר: "לֹא־יִקְרְחָה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם" (ויקרא כא, ה), כְּדֵי לְהַשְׁלִים הַדִּין, לְפִי שֶׁמִּמַּה־שֶּׁאָמַר "בֵּין עֵינֵיכֶם" הָיִינוּ אוֹמְרִים שֶׁרַק מִפְּאַת פָּנִים בִּלְבַד אָסוּר — לְפִיכָךְ בֵּאֵר וְאָמַר: "לֹא יִקְרְחָה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם" לְחַיֵּב עַל כָּל־הָרֹאשׁ כְּבֵין הָעֵינַיִם. וְגַם אִלּוּ אָמַר: "לֹא יִקְרְחָה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם" בִּלְבָד, הָיִינוּ אוֹמְרִים: בֵּין עַל הַמֵּת בֵּין שֶׁלֹּא עַל הַמֵּת — לְפִיכָךְ בֵּאֵר שָׁם "לָמֵת". וְכָל־הַמְּגַלֶּה (הקורח) כַּגְּרִיס מִשְּׁעַר רֹאשׁוֹ בִּתְלִישָׁה עַל הַמֵּת דַּוְקָא — לוֹקֶה, בֵּין שֶׁהוּא כֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ יִשְׂרְאֵל לוֹקֶה עַל כָּל־קָרְחָה וְקָרְחָה מַלְקוּת אֶחָת. וְכֵן מַה־שֶּׁכָּפַל בַּכֹּהֲנִים: "וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבִבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת" (שם) לֹא בָּא אֶלָּא לְהַשְׁלִים תּוֹרַת הַמִּצְוָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת (בא.).

יום שלישי ז' מרחשון ה'תשע"ז

מצות עשה עג.

הַמִּצְוָה הָע"ג — הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ לְהוֹדוֹת בַּחֲטָאִים שֶׁחָטָאנוּ לְפָנָיו יִתְעַלֶּה (להתודות עליהם) בְּדִבּוּר, כְּשֶׁנָּשׁוּב מֵהֶם — וְזֶהוּ הַוִּדּוּי וְעִנְיָנוֹ, שֶׁיֹּאמַר: "אָנָּא הַשֵּׁם! חָטָאתִי, עָוִיתִי, פָּשַׁעְתִּי וְעָשִׂיתִי כָּךְ וְכָךְ". וְיַרְחִיב אֶת־הַדִּבּוּר וְיבַקֵּשׁ כַּפָּרָה בְּעִנְיָן זֶה כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹנוֹ. דַּע, שֶׁאַפְלּוּ הַחֲטָאִים שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת הָאֲלֶה שֶׁנִּזְכְּרוּ מִקֹּדֶם, שֶׁבָּהֶם אָמַר יִתְעַלֶּה, שְׁמִי שֶׁמְּקַרִיבָם נִתְכַּפֵּר לוֹ — צָרִיךְ עַל־כָּל־פָּנִים גַּם לְהִתְוַדּוֹת בִּשְׁעַת הַקָּרְבָּתָם. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם וְגוֹ' וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ" (במדבר ה, ו־ז), וּלְשׁוֹן הַמְכִלְתָּא בְּפָרוּשׁ פָּסוּק זֶה: "לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהָיָה כִי־יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה] וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא' (ויקרא ה, ה) — יִתְוַדֶּה עַל חֵטְא אֲשֶׁר חָטָא; 'עָלֶיהָ' — עַל הַחַטָּאת כְּשֶׁהִיא קַיֶּמֶת, לֹא מְשֻׁנְּשְׁחָטָה. אֵין בְּמַשְׁמַע שֶׁיִּתְוַדֶּה הַיָּחִיד אֶלָּא עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ". לְפִי שֶׁפָּסוּק זֶה, כְּלוֹמַר אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה "אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ" (שם) נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא בִּמְטַמֵּא מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו וְהַנִּזְקָרִים עִמּוֹ (קבוצת חטאים שחייבים עליהם קרבן חטאת, עולה ויורד) כְּמוֹ שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ (מצוה עב — שיעור קצ), לְפִיכָךְ אָמַר כָּאן בַּמְכִלְתָּא, שֶׁלֹּא הָיִינוּ לְמֵדִים מִפָּסוּק זֶה אֶלָּא חִיּוּב הִתְוַדּוּי לְמִטַּמֵּא מִקְדָּשׁ (קבוצת החטאים מאותו סוג בלבד); "מִנַּיִן אַתָּה מַרְבֶּה שְׁאָר כָּל־הַמִּצְוֹת? אָמַר (פסוק נוסף בחומש במדבר): דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְוַדּוּ. וּמִנַּיִן אַף מִיתוֹת וּכְרֵתוֹת? אָמַר: חַטָּאתָם, כָּל־חַטָּאתָם — לְרַבּוֹת מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה; כִּי יַעֲשׂוּ — לְרַבּוֹת מִצְוֹת עֲשֵׂה". וְשָׁם אָמְרוּ עוֹד: "'מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם' — מִמַּה שֶּׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ: עַל הַגְּנֵבוֹת וְעַל הַגְּזֵלוֹת וְעַל לָשׁוֹן הָרָע; 'לִמְעֹל' — לְרַבּוֹת הַנִּשְׁבָּע בְּשֵׁם לַשָּׁקֶר וְהַמְקַלֵּל; 'וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ' — לְרַבּוֹת כָּל־חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁיִּתְוַדּוּ. יָכוֹל אַף הַנֶּחֱרָגִין עַל־פִּי זוֹמְמִין? לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא 'וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא' כְּלוֹמַר שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת אִם יָדַע שֶׁלֹּא חָטָא, אֶלָּא הֵעִידוּ עָלָיו עֵדֵי שֶׁקֶר". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁעַל כָּל־סוּגֵי הַחֲטָאִים הַחֲמוּרִים וְהַקַּלִּים וַאֲפִלּוּ עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה חַיָּבִים עֲלֵיהֶם וִדּוּי, וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר הַצִּוּוּי הַזֶּה, כְּלוֹמַר "וְהִתְוַדּוּ", יַחַד עִם חִיּוּב הַקָּרְבָּן, הָיָה יָכוֹל לַעֲלוֹת בְּדַעְתֵּנוּ, שֶׁאֵין הַוִּדּוּי לְבַדּוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ אֶלָּא הוּא מֻהְנָגָרִים אַחַר הַקָּרְבָּן, לְפִיכָךְ הֻצְרְכוּ לָבֹאר אֶת־זֶה בְּמַכְלְתָּא בִּלְשׁוֹן זֶה: "יָכוֹל בִּזְמַן שֶׁהֵם מְבִיאִין (קרבן) מִתְוַדִּין; וּמִנַּיִן אַף בִּזְמַן שֶׁאֵין מְבִיאִין? אָמַר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְוַדּוּ (בכל מצב). אֵין בְּמַשְׁמַע וִדּוּי אֶלָּא בָּאָרֶץ; מִנַּיִן אַף בַּגָּלוּת? אָמַר: וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֹנָם וְאֶת־עֲוֹן אֲבֹתָם" (שם כו, מ). וְכֵן דָּנִיֵּאל אָמַר: "לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים" (דניאל ט, ז). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ מִכֹּל מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ, שֶׁהַוִּדּוּי מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְחוֹבָה עַל הַחוֹטֵא עַל אֵיזֶה חֵטְא שֶׁחָטָא, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בֵּין שֶׁהֵבִיא קָרְבָּן וּבֵין שֶׁלֹּא הֵבִיא קָרְבָּן, חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ". וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ויקרא טז, כא, פרשת אחרי מות) גַּם־כֵּן: "וְהִתְוַדָּה — זֶה וִדּוּי דְּבָרִים". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִכִּפּוּרִים (פז:).

יום רביעי ח' מרחשון ה'תשע"ז

מצות עשה עג.

הַמִּצְוָה הָע"ג נדפסה ביום הקודם.

יום חמישי ט' מרחשון ה'תשע"ז

מצות עשה עג.

הַמִּצְוָה הָע"ג נדפסה ביום שלישי.

יום שישי י' מרחשון ה'תשע"ז

מצות עשה עג. י.

הַמִּצְוָה הָע"ג נדפסה ביום שלישי.

1 הַמִּצְוָה הָעֲשִׂירִית —— הִצְווּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְרֹא קְרִיאַת
2 שְׁמַע בְּכָל־יוֹם —— עַרְבִית וְשַׁחֲרִית —— וְהוּא אָמְרוֹ
3 יִתְעַלֶּה: "וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשָׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ" (דברים ו, ב). וּכְבָר
4 נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, וְשָׁם (כא.) נִתְבָּאֵר
5 שֶׁקְּרִיאַת שְׁמַע דְּאוֹרַיְתָא (מן התורה). וּלְשׁוֹן הַתּוֹסָפְתָּא
6 (ריש פרק ג דברכות): "כְּשֵׁם שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה קֶבַע (זמן)
7 לִקְרִיאַת שְׁמַע, כָּךְ נִתְּנוּ חֲכָמִים זְמַן לַתְּפִלָּה", כְּלוֹמַר:
8 זְמַנֵּי הַתְּפִלָּה אֵינָם מִן־הַתּוֹרָה; אֲבָל מִצְוַת הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ
9 הִיא מִן־הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (מצות עשה ה), וַחֲכָמִים
10 תִּקְּנוּ לָהּ זְמַנִּים —— וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרָם (ברכות כו.): "תְּפִלּוֹת
11 כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקָּנוּם", כְּלוֹמַר: תִּקְּנוּ זְמַנֵּיהֶן בְּזְמַנֵּי
12 הַהַקְרָבָה. וּמִצָּוָה זוֹ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ".

יום שבת קודש י"א מרחשון ה'תשע"ז

מצות עשה י. ה.

הַמִּצְוָה הָעֲשִׂירִית נדפסה ביום הקודם.

13 הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית —— הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ
14 יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֵת
15 ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים
16 יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ"
17 (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם
18 הַכְּלָלִיִּים —— כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי —— חֲרֵי
19 יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים
20 יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ —— זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ ——
21 זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי
22 הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעִקַּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא
23 (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג).
24 וְאָמְרוּ: "עֲבֹדָה זוֹ בְּתוֹרָתוֹ, עֲבֹדָה זוֹ בְּמִקְדָּשׁוֹ" —— כְּלוֹמַר
25 יָשִׂים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ
26 שֶׁבֵּאֵר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה"
27 (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

אגרות קודש

ב"ה, ה' מ"ח, תשכ"ב
ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה!

מכ' נתקבל.

ויהי רצון אשר בכל עניניו יבשר טוב בטוב האמתי, וע"פ מה שנתבאר בתחלת וראש פרשת שבוע זה:

לך לך: ההוראה כללית היא ללכת לך - לאמיתית מציאותך ועצמותך - העצם של כאו"א מזרע אברהם אבינו, וזהו ע"י עזיבה והליכה **מארצך:** ענינים הארציים והחומריים. גסות נהי"ם דנה"ב, **וממולדתך:** מה שבא מצד הרגילות, מדות דנה"ב, **ומבית אביך:** מוחין דנה"ב,

וזוהי הדרך שבאים **אל הארץ** - העליונה - **אשר אראך**.

וכידוע מהבעש"ט בשם הרס"ג כי עיקר בריאת האדם בעוה"ז לשבר מדות כו' שלו כו' וז"ש לך לך גו', ובדרגא נעלית יותר - מענה אדה"ז להצ"צ: כל ענין החסידות לשנות טבעי מדותיו.

וציווי ה' ע"י עבדיו רבותינו נשיאינו ה"ז גם נתינת כח, אלא שצ"ל: דוקא - אתה בבחירתך.

המצפה לבשו"ט בכהנ"ל.

ישעיה פרק לב חי־יד

ח וְנָדִיב נְדִיבוֹת יַעֲץ וְהוּא עַל־נְדִיבוֹת יָקוּם: (ס) ט נָשִׁים שַׁאֲנַנּוֹת קֻמְנָה שְׁמַעְנָה קוֹלִי בָּנוֹת בְּטֻחוֹת
הַאְזֵנָּה אִמְרָתִי: י יָמִים עַל־שָׁנָה תִּרְגַּזְנָה בְּטֻחוֹת כִּי כָלָה בָצִיר אֹסֵף בְּלִי יָבוֹא: יא חִרְדוּ שַׁאֲנַנּוֹת
רְגָזָה בְּטֻחוֹת פְּשֵׁטָה וְעֻרָה וַחֲגוֹרָה עַל־חֲלָצָיִם: יב עַל־שָׁדַיִם סֹפְדִים עַל־שְׁדֵי־חֶמֶד עַל־גֶּפֶן פֹּרִיָּה: יג עַל
אַדְמַת עַמִּי קוֹץ שָׁמִיר תַּעֲלֶה כִּי עַל־כָּל־בָּתֵּי מָשׂוֹשׂ קִרְיָה עַלִּיזָה: יד כִּי־אַרְמוֹן נֶטֹּשׁ הֲמוֹן עִיר עֹזֶב
עֹפֶל וָבַחַן הָיָה בְעַד מְעָרוֹת עַד־עוֹלָם מְשׂוֹשׂ פְּרָאִים מִרְעֵה עֲדָרִים:

רש"י

(ח) על נדיבות יקום. בשביל נדיבותיו תהיה לו תקומה: **(ט) נשים שאננות.** מדינן דיתבן שליון: **בנות בוטחות.** כרכין דיתבין לרוחצן: **(י) ימים על שנה.** כמו (לעיל כט) ספו שנה על שנה ותמיד עונותיכם מתגברין וסוף תרגזנה אלו שהן עכשיו לבטח כי יכלה מהם בציר הענבים ואוסף התבואה לא יבוא אל הבית: **אוסף.** שם דבר, לכך טעמו למעלה ונקוד פתח: **(יא) רגזה.** כמו לרגז: **פשוטה.** כמו לפשוט: **ועורה.** כמו לערות ל' עריה (מיכה א): **וחגורה.** כמו לחגור לכך טעמו למעלה וכן תירגם יונתן שלחו איתערטילו ואסרו על חרצין מתוך שיפשיטו ויתערמו מבגדיהם לא יחגרו על בגדיהם כי על מתניהם: **(יב) על שדים סופדים.** יטפחו על לבם: **(על שדי חמד.** על שדות) חמדתן, ומ"א על חכמי סנהדראות שהם כשדי' המניקי' יספדו, ועל עיר חמדתן שתחרש כשדה ועל גפן פוריה הם ישראל שנקראו גפן כמ"ש גפן ממצרי' תסיע: **(יג) קוץ שמיר.** הובאי ובור כי כל חורבן זה יהיה על כל בתי משוש ועל קריה עליזה, ירושלים שהיא משוש לכל הארץ (איכה ב): **(יד) כי ארמון.** היכל המלך מלך יהודה נוטש: **והמון עיר.** גלה: **עופל ובחן.** בית מקדשי שהיה להם למבצר: **היה בעד מערות.** יהיה בתוך חורבות, מערת ל' ערו ערו (תהלים קלז), **ובעד כמו הבעד ערפל ישפוט** (איוב כב): **עד עולם.** עד עת קץ: **עופל ובחן.** שניהם ל' מבצר: **משוש פראים.** לתאות ישמעאל (ולמרעה אדום) ולחיילותיו:

מצודת דוד

(ח) ונדיב. אבל הנדיב מתייעץ בנפשו לעשות נדיבות והוא עומד על נדיבות רצה לומר לא בלבד יחשוב אלא עומד הוא על נדיבות ולא יעבור ממנו ואם כן אינו דומה לנבל וכלי לא במחשבה ולא במעשה ואיך א"כ יהיו נקראים בשם נדיב ושוע: **(ט) נשים שאננות.** אמר דרך קינה אתן נשי בני יהודה היושבות שאנן כי לא השיגו אותן יד סנחריב: **בנות בוטחות** וכו'. כפל הדבר במ"ש: **(י) ימים על שנה.** שנה עם שנה ר"ל לא שנה אחת כי־אם שנה אחר שנה תחרדנה אתן נשים בוטחות כי גם עליכם יבוא האויב והוא נ"נ מלך בבל: **כי כלה בציר.** כי אף שיכלה הבציר לא יבוא האוסף אל הבית כי האויב יקחהו: **(יא) חרדו.** מעתה חרדו על הצרה הבאה: **רגזה.** כפל הדבר במ"ש: **פשוטה ועורה.** כי כל אחד תהיה מופשטה מבגדיה ותשאר מגולה בשרה בעת תלך בגולה: **וחגורה.** תחגור עצמה על החלצים לכסות הערוה לבד: **(יב) על שדים.** יטפחו על שדיהן דרך הספד: **על שדי חמד.** ההספד תהיה על אבדן השדות החמודות ועל הגפנים המגדלים פירות הרבה: **(יג) על אדמת עמי.** על האדמה אשר תהיה שממה ויגדלו שם קוצים: **כי על כל בתי משוש.** כי הקוצים יגדלו אף על כל הבתים שהיו שמחים בהם תדיר העומדים בירושלים קריה עליזה: **(יד) כי ארמון נטש.** היכל המלך יהיה נעזב כי מלך יהודה יגלה ממנו: **המון עיר.** המון העם שבעיר יהיה נעזב ומופקר: **עופל ובחן.** מגדלי המבצר יחרבו וישובו למערות מדור לחיות השדה: **עד עולם.** ר"ל עד זמן רב וכן ועבדו לעולם (שמות כא): **משוש פראים.** הם ישמחו שמה כי ימצאו שמה מרעה: **מרעה עדרים.** יהיה מקום מרעה לעדרים:

מצודת ציון

(ח) נדיבות. נתינת המתן: **יקום.** ענין עמידה והוא הפוך ההעברה: **(ט) שאננות.** ענין השקט ושלוה וכן שאנן מואב (ירמיה מח): **קומנה.** הוא ענין לשון זרוז וכן קום עבור את הירדן (יהושע א): **האזנה.** ענין נטיות האוזן לשמוע: **(י) ימים.** ענינו שנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה): **על שנה.** עם שנה וכן ויבואו האנשים על הנשים (שמות לה): **תרגזנה.** ענין חרדה כמו רגזו ואל תחטאו (תהלים ד): **כלה.** ענין השלמה: **בציר.** כן נקרא תלישת הענבים כמו כי תבצור כרמך (דברים כד): **אוסף.** הענבים המכניסים אל הבית עד לא יבואו ימי החורף וכן ולא נאסף את תבואתינו (ויקרא כה): **(יא) פשוטה.** מל' הפשט המלבוש: **ועורה.** ענין גלוי הבשר כמו ואת ערום וערייה (יחזקאל טו): **חלצים.** מתנים: **(יג) קוץ שמיר.** שמות מיני קוצים: **תעלה.** תגדיל: **קריה.** עיר: **עליזה.** ענין שמחה: **(יד) נוטש.** נעזב כמו והנה נטש אביך (ש"א י): **המון.** ריבוי עם: **עופל.** מגדל ומבצר כמו וסביב לעופל (דה"ב ל"ג): **ובחן.** גם הוא כעין מגדל וכן הקימו בחוניו (לעיל ל"ג): **בעד.** הוא במקום למ"ד השמוש וכן באה במקום מ"ם השמוש כמו בעד החלון (בראשית כ"ז) ומשפטו מהחלון: **מערות.** מלשון מערה: **פראים.** חמור הבר:

איוב פרק יא יח־כ

יח וְבָטַחְתָּ כִּי־יֵשׁ תִּקְוָה וְחָפַרְתָּ לָבֶטַח תִּשְׁכָּב: יט וְרָבַצְתָּ וְאֵין מַחֲרִיד וְחִלּוּ פָנֶיךָ רַבִּים: כ וְעֵינֵי רְשָׁעִים תִּכְלֶינָה וּמָנוֹס אָבַד מִנֵּהֶם וְתִקְוָתָם מַפַּח־נָפֶשׁ:

איוב פרק יב א־ו

א וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר: ב אָמְנָם כִּי אַתֶּם־עָם וְעִמָּכֶם תָּמוּת חָכְמָה: ג גַּם־לִי לֵבָב | כָּמוֹכֶם לֹא־נֹפֵל אָנֹכִי מִכֶּם וְאֶת־מִי־אֵין כָּמוֹ־אֵלֶּה: ד שְׂחֹק לְרֵעֵהוּ | אֶהְיֶה קֹרֵא לֵאלוֹהַּ וַיַּעֲנֵהוּ שְׂחוֹק צַדִּיק תָּמִים: ה לַפִּיד בּוּז לְעַשְׁתּוֹת שַׂאֲנַן נָכוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֶל: ו יְשְׁלָיוּ אָהָלִים | לְשֹׁדְדִים וּבַטָּחוֹת לְמַרְגִּיזֵי אֵל לַאֲשֶׁר הֵבִיא אֱלוֹהַּ בְּיָדוֹ:

רש״י

(כ) ועיני רשעים. שונאיך: **תכלנה.** בפנותם ברעתך לראות ולא ישיגו (תאוותם) וכל כליון עינים שבלשון קודש זהו המצפה לראות ואינו משיג וכמו ועיניך רואות וכלות אליהם וגו׳ (דברים כח): **ומנוס.** הוא מבטח: **ותקותם.** מה שהם מקוים לראות בך למפח נפש יהיה להם: **(א) מענה איוב: (ב) תמות חכמה.** כשתמותו תמות עמכם כל חכמה כי כל חכמה בכם, אבל: **(ג) גם לי לבב כמוכם.** ואת מי אין כמו אלה, שהקב״ה שליט לעשות רצונו ולהאריך שלוות רשעים אינכם אלא כמשחקים בי, ואני הוא (ההוה) שחוק לרעהו: **(ד) אהיה קורא.** להקב״ה ויענהו מצער הקנטתכם ומה יענהו לתת לו שחוק לצדיק ותמים שלם: **שחוק צדיק תמים.** היא הענייה אשר יענהו ידעתי אני כאשר אמרתם, כי: **(ה) לפיד בוז.** אש של גיהנם עומד למי ששאנן בעשתותו לומר שלום יהיה לי: **נכון.** מזומן הוא העשתות שאנן להיות במועדי רגל שרגלם מועדת: **(ו) ישליו.** ידעתי אני כי ימי ישליו אוהלים לבני קדר השוכנים באהלים המדברה, והם שודדים שנאמר פרא אדם ידו בכל (בראשית טז): **ובטוחות.** שלימות יש למרגיזי אל, לכל אשר הביא לו הצור השלום בידו אם טוב ואם רע:

מצודת דוד

(יח) ובטחת. תשב בטח כי יש תקוה לשבת בטח כאשר כן תעשה: **וחפרת.** כאילו חפרת סביבך חפירה עמוקה לבל קרוב אליך כן תשכב לבטח מבלי מחריד: **(יט) ורבצת.** וכאשר תרבץ לנוח אין מי יחרידך: **רבים.** גדולי העם יחלו פניך למלאות משאלותם בהיות לאל ידך: **(כ) ועיני רשעים.** אבל הרשעים עם גודל הצלחתם סוף תכלינה עיניהם כי לא ישיגו תוחלתם וכאשר יבואו ימי הפקודה יאבד מהם המנוס כי לא ימצאו מי לנוס אליו לעזרה: **ותקותם.** ר״ל מוכנים הם לדאבון נפש וכאילו יקוו לה כי בוודאי כן יהיה (העולה מהמענה ההיא שדעת צופר כדעת אליפז ובלדד שהכל בא בהשגח׳ אולם גמול המעשה תחלק לפי שעור מדרגת הכנת האנשים ומי שהכנתו מרובה וקצר בחכמה יחשב לרשע ומי שהכנתו מועטת אף המעט לרב יחשב עד כי ימצא מרבית אנשים ישוו בדבר המעל בעיני העם ויתחלפו בגמול עונשם וישפוט על ״יסורי איוב על כי קצר בחכמה לפי שיעור הכנתו): **(ב) אמנם.** האמת כי אתם הרבים ולמולי תחשבו לעם כי נשארתי לבדי ואין מי יחזיק בידי אבל וכי בעבור כי אתם הרבים למולי תמות החכמה עמכם ר״ל וכי כל החכמה היא בכם עד שאם תמותו תמות גם היא ולא תשאר בעולם: **(ג) גם לי לבב.** הנה לא כן היא כי גם לי יש לב מבין כמו לכם ואינני נופל במעלה להיות גרוע ופחות מכם: **ואת מי.** ועם מי מהאנשים אין לב מבין כמו שיש עם אלה הריעים וכי חכמה גדולה יש בכם אשר לא תמצא בשאר האנשים: **(ד) שחוק לרעהו.** על כי הרבה צופר לבזותו, אמר הנה אני אהיה לשחוק וללעג למחשבתו אשר בעבור גודל הצלחתו אשר ישיג כל תאותו כאילו בכל אשר יקרא לשאול מאלוה יענה וישיב לו למלאות שאלתו לזה גבה לבו עד כי ישחוק עלי אשר אני באמת צדיק תמים: **(ה) לפיד בוז** וגו׳. כי כן הדרך אשר למחשבות איש שאנן ושקט מרוב כל יחשב כלפיד הבזוי את מי אשר הוא נכון שימעדו רגליו ליפול, ולזה הרבה צופר לשחק בי: **(ו) ישליו.** אבל לא מרוב חכמה ויושר לבב רבה הצלחתו כי הלא ראינו אשר אהלי השודדים המה בשלוה ומשכנות בטוחות נמצאים למרגיזי אל לאשר יעבוד הכו״מ אשר לא ימוש ממקומו ומביא אותו בידו ועכ״ז אליו ישתחוה ולו יעבוד וא״כ אף מהצלחת צופר אין ראיה על החכמה ויושר הלבב:

מצודת ציון

(יט) ורבצת. ענין השכיבה לנוח: **יחלו.** ישאלו ויבקשו: **רבים.** גדולים כמו ורבי המלך (ירמיה מא): **(כ) תכלינה.** המתאוה לדבר ואינה באה קרוי בל׳ מקרא כליון עינים: **ומנוס.** מל׳ ניסה ובריחה: **מנהם.** מהם: **מפח נפש.** דאבון נפש על שם שקרובה הנפש לפחת לצאת מן הגוף וכן ונפש בעליה הפחתי (לקמן לא): **(ג) לא נופל.** לא פחות וגרוע וכן נופלים מערלים (יחזקאל לב): **(ד) לרעהו.** מלשון רעיון ומחשבה כמו בנת לרעי מרחוק (תהלים קלט): **(ה) לפיד.** הוא העץ שמנדנדים בו האש ונשרף גם הוא כמו כלפיד יבער (ישעיה סב) ועל כי לא יצלח למלאכה ובזוי הוא מאד אמר לפיד בוז: **לעשתות.** למחשבות כמו אבדו עשתונותיו (תהלים קמו): **שאנן.** שוקט ובוטח כמו שאנן מואב (ירמיה מח): **למועדי.** ענין החלקה והשמטה לנפול כמו ולא מעדו קרסולי (תהלים יח): **(ו) ישליו.** מלשון שלוה: **ובטוחות.** ר״ל משכנות בטוחות, וקיצר בדבר המובן:

ז וְכֵן חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן שֶׁנִּשְׁפְּכָה – אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְטַפֵּחַ, אֶלָּא נוֹהֵג בָּהּ כְּדַרְכּוֹ שֶׁהוּא נוֹהֵג בַּחֻלִּין.
ח הַמַּעֲרֶה מִכַּד לְכַד וְנוֹטֵף שָׁלֹשׁ טִפִּים – נוֹתֵן לְתוֹכָהּ חֻלִּין. הִרְכִּינָהּ וּמִצָּה – הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה. וְכַמָּה תְּהֵא בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי וְיוֹלִיכֶנָּה לַכֹּהֵן? אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה לַשְּׁמִינִית.
ט בַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה – מַאֲכִילִין אוֹתָם לַבְּהֵמָה, וְלַחַיָּה, וְלַתַּרְנְגוֹלִים. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׂכַר פָּרָה מִכֹּהֵן, מַאֲכִילָהּ בַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה; וְכֹהֵן שֶׁשָּׂכַר פָּרָה מִיִּשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁמְּזוֹנוֹתֶיהָ עָלָיו – לֹא יַאֲכִילֶנָּה בַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׂכַר פָּרָה מִכֹּהֵן, לֹא יַאֲכִילֶנָּה בַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה; וְכֹהֵן שֶׁשָּׂכַר פָּרָה מִיִּשְׂרָאֵל, מַאֲכִילָהּ בַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה.

פירוש ברטנורא

ז מטפח. מאסף את השמן בטפח שלו, כלומר מקנחו באצבעותיו:
ח המערה. יין או שמן של תרומה מכד לכד, ואחר שעירה כל מה שבתוכו נטפו ממנו שלש טפין, טפה אחר טפה, כדרך הכלים לאחר שעירה כל מה שבתוכן: **נותן לתוכה חולין.** וא"צ לקנחה יפה קודם שיתן החולין לתוכה: **הרכינה.** הטה אותה על צדה, לחבית שהיה בה תרומה אחר שעירה כל מה שבתוכה ומיצה היין או השמן שהיה בה ונראה כנום בתוכה: **הרי זו תרומה.** ולא אמרינן חולין הן הואיל ועירה כל מה שבתוכה ונטפו ממנו שלש טפין: **בתרומת מעשר של דמאי.** שהמעשר שלו, ונותן תרומת מעשר לכהן, ואם יש בידו א' משמנה שבשמינית הלוג צריך להוליכה לכהן, אבל פחות לא. והני מילי בטמא, אבל בטהור אפילו כל שהוא צריך לחזר בדמאי, אבל בודאי בין טמא בין טהור בין רב בין מעט צריך לחזר אחר כהן:
ט ברשיני תרומה. עיקרם למאכל בהמה, דאי עיקרם למאכל אדם היה אסור להאכילן לבהמה. ומכל מקום חזו קצת למאכל אדם, דאי לא הוו חזו כלל לאדם, לא היו מפרישים עליהם תרומות ומעשרות, דמידי דלא חזי לאדם אין מפרישין עליו תרומות ומעשרות: **מאכילין אותן.** כהנים להבהמתן: **מאכילה ברשיני תרומה.** הואיל וגוף הבהמה לכהן אע"פ שמזונותיה על ישראל. ואין כאן משום גזל, שאם היה רוצה היה נותן התרומה לבעל הפרה ואנן סהדי דניחא ליה לבעל הפרה שיתן לה ברשיני תרומה כדי שיאכילנה בריוח, והוי כאילו זכה בהן כהן והוא מאכילן לבהמתו: **לא יאכילנה ברשיני תרומה.** כיון שגוף הפרה לישראל, דכתיב (ויקרא כב) וכהן כי יקנה נפש קנין כספו, ונפש אפילו נפש בהמה במשמע. ואמר רחמנא קנין כספו דכהן ליכול בתרומה, קנין

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ז

משנתנו מוסיפה ללמד, שהכהן נוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין.

וְכֵן חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן – תרומה, **שֶׁנִּשְׁפְּכָה** – לארץ, **אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְטַפֵּחַ** – שיספוג את השמן על ידי מגע כף ידו בו מפעם לפעם עד שיקנחו כליל מהארץ, **אֶלָּא נוֹהֵג בָּהּ כְּדַרְכּוֹ שֶׁהוּא נוֹהֵג בַּחֻלִּין** – בחבית שמן זו, **שֶׁהוּא נוֹהֵג בַּחֻלִּין** – שאוסף מן השמן כמו שהיה עושה אילו נשברה לו חבית של שמן חולין ואין במה שנשאר משום איבוד תרומה. – "מטפח" מלשון "טפח". רוחב כף היד, כלומר שיהא מקנח בכף ידו את השמן, כמו שבארנו לעיל.

באור משנה ח

למדנו לעיל, שאין לחשוש לגרגרים המעטים של תרומה שנשארו במגורה לאחר שפינה ממנה את חיטי התרומה, אלא מכבד את המגורה כדרך שנוהג בחולין, וכן אם נשפכה חבית של שמן תרומה, אין חושש ללחלוחית השמן שבארץ, אלא אוסף את השמן כדרך שהוא נוהג בחולין. משנתנו מוסיפה ללמד, שאין חוששים לטיפות מועטות של תרומה הנשארות בכלי, לאחר שמערים ממנו שמן או יין של תרומה לכלי שני. כן באה המשנה להשמיענו – אגב הלכות אלו – שתרומת מעשר של דמאי, אם אין בה כשיעור קורטוב, כפי שיבואר במשנה, אינו צריך לטפל בה כדי להמציאה לידו של כהן.

הַמַּעֲרֶה מִכַּד לְכַד – יין או שמן של תרומה, **וְנוֹטֵף שָׁלֹשׁ טִפִּים** – ולאחר שעירה כל מה שבתוך הכד, השהה אותה על גבי הכד השנייה וטפטפו ממנה שלש טיפות, טיפה אחר טיפה, כדרך הכלים שמטפטפים עדיין לאחר העירוי, **נוֹתֵן לְתוֹכָהּ חֻלִּין** – מותר לו אחר כך ליתן יין או שמן חולין לתוך הכד שעירה ממנה, ואינו צריך לקנחה יפה תחילה, שאין חוששים לטיפות המועטות שנשארו בכד. **הִרְכִּינָהּ** – הטה את הכד על צידה לאחר שהטיף ממנה שלש טיפות, **וּמִצָּה** – את שיירי היין או השמן, כלומר שהניח את הכד על צידה עד שכונסו השיירים שבדפנות לשולי הכד, **הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה** – אף על פי שלאחר שעירה כל מה שבתוכה, והטיף ממנה שלש טיפות מותר היה לו ליתן לתוכה חולין, מכל מקום כל זמן שלא נתן בה חולין, השיירים המתמצים בה הרי הם תרומה. **וְכַמָּה תְּהֵא בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי וְיוֹלִיכֶנָּה לַכֹּהֵן** – כבר למדנו (במסכת דמאי), שהפירות הנלקחים מעם הארץ נקראים "דמאי", היינו ספק מעושרים ספק אינם מעושרים, ולכן חייבים להפריש מהם מספק תרומת מעשר וליתנה לכהן (כלומר שהלוקח פירות מעם הארץ קורא שם למעשר ראשון של הפירות הללו ומפריש ממנו את תרומת מעשר, כמבואר שם), ושואלת משנתנו: כמה הוא השיעור הקטן ביותר של תרומת מעשר של דמאי שיהא חייב לטרוח בה כדי להמציאה לידי כהן? **אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה לַשְּׁמִינִית** – של הלוג, היינו אחד משישים וארבע בלוג (1/64) והוא הנקרא "קורטוב"; אם יש לו לפחות שיעור כזה של תרומת מעשר של דמאי חייב הוא להצניעה עד שתינתן ליד כהן, אבל פחות מכן מותר לו לאבדה בידים. בירושלמי מבואר, שדווקא בתרומת מעשר של דמאי שהיא טמאה נוהג שיעור זה, ואילו בתרומת מעשר טהורה אפילו כל שהוא נותן לכהן. ברם, בתרומת מעשר של ודאי בין טמאה בין טהורה אפילו משהו חייב ליתן לכהן **(הר"ש; ברטנורא)**.

ברם, דעת הרמב"ם היא אחרת, והרי לשונו (הל' תרומות ג, טז): "תרומת מעשר שהיה בה אחד משמונה בשמינית, מוליכה לכהן. פחות מכן, אינו מטפל להוליכה, אלא משליכה באור ושורפה. ובין ובשמן אפילו כל שהוא מוליכה לכהן. ובלבד שתהא תרומת מעשר ודאית וטהורה, אבל אם היתה טמאה או שהיתה של דמאי, אם אין בה כשיעור, אינו מטפל בה אלא שורפה".
אמנם הראב"ד משיג על הרמב"ם והוא כותב: "לא מצאתי בירושלמי אלא במשקה שיעורו באחד משמונה בשמינית שהיא מידת הלח, אבל באוכל – בכביצה. ובדמאי: אבל בודאי אפילו כל שהוא חייב להחזיר. ובדמאי עצמו דווקא בטמא, אבל בטהור אפילו כל שהוא חייב להחזיר" (עיין בנושאי כליו של הרמב"ם שמתחבטים שם ליישב דברי הרמב"ם).

יום שני

באור משנה ט

בַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה – הכרשינים מין צמח מספוא (וויק"י בלע"ז), שעיקרו מאכל בהמה, אלא שבשעת הדחק ראויים הכרשינים גם למאכל אדם, ולכן חייבים הם בתרומה, ובאה המשנה להשמיענו, שהואיל והכרשינים עיקרם מאכל בהמה, **מַאֲכִילִין אוֹתָם לַבְּהֵמָה, וְלַחַיָּה, וְלַתַּרְנְגוֹלִים** – כלומר שמותר לכהן להאכילם לבהמתו, לחייתו ולתרנגוליו. ברם, מאכל של תרומה שעיקרו לאדם, אסור להאכילו לבהמה. **יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׂכַר פָּרָה מִכֹּהֵן** – כגון לצורך מלאכתו, **מַאֲכִילָהּ בַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה** – לפי שהפרה של כהן, ואין בזה משום גזל הכהנים, שאם היה רוצה היה נותן את כרשיני התרומה לבעל הפרה, ובודאי ניחא לו לבעל הפרה שיתן לה את כרשיני התרומה, כדי להאכילה בריווח, והרי זה כאילו זכה בהם הכהן והוא מאכילם לפרתו. **וְכֹהֵן שֶׁשָּׂכַר פָּרָה מִיִּשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי**

י מַדְלִיקִין שֶׁמֶן שְׂרֵפָה בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת, וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, וּבְמִבּוֹאוֹת הָאֲפֵלִין, וְעַל גַּבֵּי הַחוֹלִין – בִּרְשׁוּת כֹּהֵן. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנְּשׂאת לַכֹּהֵן, וְהִיא לְמוּדָה אֵצֶל אָבִיהָ – אָבִיהָ מַדְלִיק בִּרְשׁוּתָהּ. מַדְלִיקִין בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה, אֲבָל לֹא בְּבֵית הָאֵבֶל; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בְּבֵית הָאֵבֶל, אֲבָל לֹא בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה. רַבִּי מֵאִיר אוֹסֵר כָּאן וְכָאן. רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר כָּאן וְכָאן.

סליק מסכת תרומות

פירוש ברטנורא

כספו של ישראל לא ליכול בתרומה: **ישראל ששם פרה מכהן.** שקבל פרה מכהן בשומא כפי מה שהיא שוה עכשיו כך וכך דמים, ויטפל בה ישראל לפטמה, ומה שישביח על השומא יחלקו הריוח ביניהם: **לא יאכילנה כרשיני תרומה.** שכיון שקבלה הישראל בשומתה כפי מה שהיא שוה, נעשית פרתו של ישראל ואינה אוכלת בתרומה: **וכהן שקבל פרתו של ישראל.** בשומא בדרך זו: **מאכילה כרשיני תרומה.** מפני שהיא נעשית פרתו של כהן משעה שקבלה עליו בשומא:

י שמן שריפה. שמן תרומה שנטמאת. ואמאי קרי ליה שמן שריפה הואיל ולשריפה עומד: **ברשות כהן.** היינו כשיש שם כהן, דנר לאחד נר למאה: **מדליק ברשותה.** כשהיא שם: **מדליקין בבית המשתה.** מתוך שעומדים בבגדים נקיים אין רגילין למלטל נרות של שמן ממקומן שמא יטנפו את בגדיהם, הלכך ליכא למיחש שמא יטלטלו הנר ממקום שהכהן שם למקום שאין שם כהן, אבל בבית האבל שלובשין בגדים צואים חיישינן: **בבית האבל אבל לא בבית המשתה.** בבית האבל מתוך שלבן נשבר ונבנע לא חיישינן שמא יוציאו הנר למקום שאין שם כהן, אבל בבית המשתה שהן שמחים ומתוך שמחתן רגילים להתעסק ולטלטל הנרות ממקום למקום חיישינן: **אוסר כאן ומתיר כאן.** דתופס סברת שניהן לחומרא: **ור"ש מתיר כאן ומתיר כאן.** דתופס סברת שניהם לקולא. והלכה כר"ש:

משניות מבוארות – קהתי

שֶׁמְּזוֹנוֹתֶיהָ עָלָיו – שהכהן חייב במזונותיה, **לֹא יַאֲכִילֶנָּה כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה** – שנאמר **(ויקרא כב, יא)**: "וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו", ו"נפש" אפילו נפש בהמה במשמע, ומכאן שבהמה שהיא קניין כספו של כהן מותרת לאכול בכרשיני תרומה, אבל פרה זו ששכר מישראל הואיל ואינה קניין כספו, אסור לכהן להאכילה כרשיני תרומה. **יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁם פָּרָה מִכֹּהֵן** – שקיבל ממנו פרה בשומא, ששמו אותה כמה היא שווה עכשיו, והישראל יטפל בה לפטמה, ואחריותה עליו, ומה שהפרה תשביח יחלקו ביניהם את הריווח, **לֹא יַאֲכִילֶנָּה כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה** – שהואיל וקיבלה הישראל בשומא כפי שוויה, והיא כולה באחריותו, הרי היא נעשתה פרתו של ישראל, ואף על פי שיש לכהן חלק בשבחה, אסור להאכילה כרשיני תרומה. **וְכֹהֵן שֶׁשָּׁם פָּרָה מִיִּשְׂרָאֵל** – אבל כהן שקיבל פרה מישראל בשומא, **מַאֲכִילָהּ כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה** – שהרי נעשתה פרתו של כהן, מהטעם שבארנו לעיל.

באור משנה י

שמן תרומה שנטמא נקרא "שמן שריפה", לפי שהוא עומד להישרף, שכן תרומה טמאה אסורה באכילה, אבל מותר לכהנים ליהנות בשריפתה, והיינו שמשתמשים בשמן להדלקה. הדלקת "שמן שריפה" דינה כאכילת תרומה שאינה מותרת אלא לכהנים. ואף על פי שתרומה אינה מאיסורי הנאה, ומותרת היא בהנאה לזרים, מכל מקום הנאה של כיבוי. כגון בעניננו שההנאה באה משריפת התרומה, אסור היא לזרים. ברם, יש דעה שאיסור זה אינו אלא מדרבנן (עיין "משנה למלך" על הרמב"ם הל' תרומות ב, יד). משנתנו באה ללמד, שלצורך הרבים או לשם מצוה כפי שיבואר, מותר להדליק שמן שריפה.

מַדְלִיקִין שֶׁמֶן שְׂרֵפָה – שמן תרומה שנטמא, **בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת, וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, וּבְמִבּוֹאוֹת הָאֲפֵלִין** – בסמטאות חשוכות, **וְעַל גַּבֵּי הַחוֹלִין** – אצל אנשים חולים, **בִּרְשׁוּת כֹּהֵן** – שהכהן מרשה להדליקו **(רמב"ם)**, ויש מפרשים: ברשות כהן – כשיש שם כהן, שנר לאחד נר למאה. בירושלמי מבואר, שהפיסקה "ברשות כהן" אינה מוסבה אלא על החולים, שלצורך היחיד אין מדליקים שמן שריפה אלא ברשות כהן, אבל בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים, שהוא לצורך הרבים, מותר להדליקו אפילו שלא ברשות כהן. וכן פוסק הרמב"ם **(הל' תרומות יא, יח)**. ברם בתוספות **(פסחים לד, א)** כתבו: "ובמסכת תרומות אמרו, שמדליקין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בשמן של תרומה שנטמא ברשות כהן", הרי שלדעתם מוסבה הפיסקה "ברשות כהן" על כל הרישא. **בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנְּשׂאת לַכֹּהֵן, וְהִיא לְמוּדָה אֵצֶל אָבִיהָ** – רגילה היא לבוא אל אביה, **אָבִיהָ מַדְלִיק** – שמן שריפה, **בִּרְשׁוּתָהּ** – בהסכמתה, שהואיל והיא רגילה להיות אצלו הרי הוא מדליק גם לצורכה. ויש מפרשים: ברשותה – כשהיא נמצאת שם **(רדב"נוא)**. **מַדְלִיקִין** – שמן שריפה, **בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה** – של ישראל שכהנים יושבים שם, **אֲבָל לֹא בְּבֵית הָאֵבֶל** – אף שנמצאים בו כהנים אסור להדליק שם שמן שריפה, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה** – בירושלמי מבואר טעמו, שבבית המשתה נזהרים שלא לנגוע בנר של שמן, שמא ילכלכו את בגדיהם הנקיים, וכולן אין חוששים שמא יטלטלו את הנר למקום שאין שם כהן **(ר"ש)**, או שמא ישתמשו בשמן לצורך אחר **(רמב"ם)**, אבל בבית האבל, הואיל ואין בגדיהם נקיים, חוששים לכך. **וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בְּבֵית הָאֵבֶל, אֲבָל לֹא בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה** – מדליקין שמן שריפה בבית האבל אבל לא בבית המשתה. וטעמו של רבי יוסי, כמבואר בירושלמי, לפי שבבית האבל לבם נשבר ולא יבואו לטפל בנר של שמן, אבל בבית המשתה עלולים מתוך שמחתם לשכוח ולהתעסק בנר של שמן לטלטלו ממקום למקום **(לפי הר"ש)**, או שישכחו וישתמשו בשמן לצרכים אחרים **(רמב"ם)**. **רַבִּי מֵאִיר אוֹסֵר כָּאן וְכָאן** – בבית המשתה ובבית האבל, שתופס סברות שניהם לחומרא. **רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר כָּאן וְכָאן** – שגם בבית המשתה וגם בבית האבל מותר להדליק שמן שריפה, שתופס סברות שניהם לקולא, שבבית האבל לא יתעסקו בנר של שמן מפני אבלותם ודאגת נפשם, ובבית המשתה ייזהרו מלנגוע בו מפני בגדיהם הנקיים שלא ילכלכו אותם. ההלכה כרבי שמעון **(רמב"ם הל' תרומות יא, יט)**.

יום שלישי

מסכת מעשרות

באור משנה א

מסכת זו עוסקת בהלכות הנוהגות בכל ה"מעשרות", היינו: תרומה, מעשר ראשון, מעשר שני ומעשר עני. מכאן שם המסכת: "מעשרות", שהוא לרוב שם כולל לתרומה ולמעשרות. וכבר בארנו (בהקדמה למסכת דמאי ובמקומות אחרים) ענין המעשרות וסדר הפרשתם.

מסכתנו דנה בעיקרה בפרטי העניינים דלקמן: א. מה הם הגידולים החייבים במעשרות. ב. מאימתי מתחייבים הגידולים במעשרות. ג. עד מתי מותרים באכילת עראי קודם שהופרשו מהם המעשרות. ד. איזהו גמר מלאכתם הקובע למעשר, ואוסר בהם אפילו אכילת עראי לפני הפרשת המעשרות. ה. הדברים השונים הקובעים למעשר.

מסכת מעשרות

פרק ראשון

א כְּלָל אָמְרוּ בַּמַּעֲשְׂרוֹת: כָּל שֶׁהוּא אוֹכֶל, וְנִשְׁמָר, וְגִדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ – חַיָּב בַּמַּעֲשְׂרוֹת. וְעוֹד כְּלָל אַחֵר אָמְרוּ: כָּל שֶׁתְּחִלָּתוֹ אוֹכֶל וְסוֹפוֹ אוֹכֶל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שׁוֹמְרוֹ לְהוֹסִיף אוֹכֶל – חַיָּב קָטָן וְגָדוֹל; וְכָל שֶׁאֵין תְּחִלָּתוֹ אוֹכֶל, אֲבָל סוֹפוֹ אוֹכֶל – אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה אוֹכֶל.

ב מֵאֵימָתַי הַפֵּרוֹת חַיָּבִין בַּמַּעֲשְׂרוֹת? הַתְּאֵנִים מִשֶּׁיַּבְחִילוּ, הָעֲנָבִים וְהָאֲבָשִׁים מִשֶּׁיְּהַבְאִישׁוּ, הָאוֹג וְהַתּוּתִים מִשֶּׁיַּאְדִּימוּ, וְכָל הָאֲדָמִים מִשֶּׁיַּאְדִּימוּ. הָרִמּוֹנִים מִשֶּׁיְּמַסּוּ, הַתְּמָרִים מִשֶּׁיְּטִילוּ שְׁאוֹר, הָאֲפַרְסְקִים מִשֶּׁיְּטִילוּ גִּידִים, הָאֱגוֹזִים מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ מְגוּרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָאֱגוֹזִים וְהַשְּׁקֵדִים מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ קְלִפָּה.

פירוש ברטנורא

מסכת מעשרות

א א כלל אמרו במעשרות כל שהוא אוכל. למעוטי סמים שקורין בערבי ני"ל, וקוצה שקורין בערבי אלעצפו"ר, שאלו אינן אוכל, אע"פ שהן נאכלים ע"י הדחק, ואינם חייבים במעשרות: **ונשמר.** למעוטי הפקר שאין לו בעלים שישמרוהו: **וגדוליו מן הארץ.** למעוטי כמהין ופטריות. וכל הני ילפינן מקרא, דכתיב (דברים יד) עשר תעשר את כל תבואת זרעך וכו'. את כל תבואת, דומיא דתבואה שהוא אוכל. זרעך, המיוחד לך פרט להפקר שאין לו בעלים מיוחדים. זרעך דבר שזורעים אותו ומצמיח, פרט לכמהין ופטריות שאינן נזרעות: **כל שתחלתו אוכל וסופו אוכל.** כגון ירקות, שמיד כשהן גדלים ראוין לאכילה, ומשמרין אותו עד שיגדל ויוסיף אוכל: **חייב קטן וגדול.** שהרי ראוין לאכילה בין גדולים בין קטנים: **וכל שאין תחלתו אוכל.** כגון מיני פירות: **אינו חייב עד שיעשה אוכל.** דכתיב (ויקרא כו) מזרע הארץ מפרי העץ, עד שיגדל ויעשה פרי:

ב מאימתי הפירות חייבים במעשרות. דתחלתן אינו אוכל וצריך ליתן שיעור לכל פרי ופרי מאימתי יגיע זמנו להיות ראוי לאכילה: **משיבחילו.** תחילת בשולם קרוי בוחל, ודוגמא לזו תחילת ימי הנעורים באשה קרוי בוחל. ומפרש בגמרא משילבין ראשיהם זהו התחלת בשולם: **האבשים.** מין ממיני הענבים הרעים כמו ויעש באושים (ישעיה ה): **משהבאישו.** שנתבשלו כל כך עד שהחרצנים שבפנים נראים מבחוץ מתוך הקליפה. ואשכול שיש בו גרגיר א' שהגיע לשיעור זה הוי כולו חבור למעשרות: **והאוג.** אילן שפירותיו אדומים, וקורין לו בלע"ז (א) קורניאול"ו: **והתותים.** בערבי תו"ת ובלע"ז (ב) מורא"ש: **משימסו.** משתמעך האוכל מתחת ידו. ואם הגיעה אפילו פרידה אחת של רמון לשיעור זה כל הרמון חייב במעשרות: **משיטילו שאור.** משיפתחו כשאור שיש בו סדקים: **משיטילו גידים.** כשמתחילים להתבשל נראים בהם כמין גידים אדומים: **משיעשו מגורה.** משיבדל האוכל מן הקליפה החיצונה ויהיה האוכל כאילו מונח במגורה דהיינו אוצר: **משיעשו קליפה.** הקליפה התחתונה הסמוכה לאוכל ואינה נעשית אלא אחר גמר בשול הפרי. ואין הלכה כר' יהודה:

משניות מבוארות – קהתי

משנתנו פותחת את המסכת בשני כללים שאמרו חכמים על הגידולים החייבים בתרומה ובמעשרות.

כְּלָל אָמְרוּ – חכמים, **בַּמַּעֲשְׂרוֹת** – כלומר בענין התרומה והמעשרות: **כָּל שֶׁהוּא אוֹכֶל** – לאדם, **וְנִשְׁמָר** – שיש לו בעלים השומרים עליו, כלומר שאינו הפקר, **וְגִדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ** – פרט לכמהין ופטריות שאין להם שרשים בקרקע, **חַיָּב בַּמַּעֲשְׂרוֹת** – בתרומה ובמעשרות. בירושלמי סמכו כלל זה על הכתוב **(דברים יד, כב):** "עשר תעשר את כל תבואת זרעך", ודרשו: "תבואת זרעך" – מה התבואה שהיא אוכל, אף כל כיוצא בה שהוא אוכל; "זרעך" – דבר הנזרע והוא גדל מן הארץ; "זרעך" – המיוחד לך, לא של הפקר. ויש למדים דין הפקר ממה שנאמר **(שם שם, כט):** "ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך" – ממה שיש לך ואין לו, חייב אתה לעשר וליתן לו, יצא הפקר שידך וידו שווין בו, כלומר שהזוכה בתבואת הפקר פטור ממעשרות. – יש סוברים, שמן התורה אין חייבים בתרומה ובמעשרות אלא דגן תירוש ויצהר המפורשים בכתוב, אבל כל שאר מיני הגידולים אינם חייבים אלא מדרבנן, ומה שלמדו אותם מן המקראות, אין זה אלא אסמכתא בלבד **(הראב"ד; רש"י; ר"ש).** ברם, **מלשון הרמב"ם (הל' תרומות ב, א)** משמע, שכל אוכל אדם הנשמר שגידוליו מן הארץ חייב בתרומה ובמעשרות מן התורה; ואף על פי שאין מפורשים בתורה אלא דגן תירוש ויצהר, לאו דווקא הוא, אלא כל כיוצא בהם חייב בתרומות ובמעשרות. **וְעוֹד כְּלָל אַחֵר אָמְרוּ** חכמים: **כָּל שֶׁתְּחִלָּתוֹ אוֹכֶל** – שבתחילת גידולו הוא ראוי לאכילה, כגון ירקות, שמיד כשהם גדלים ראויים הם לאכילה, **וְסוֹפוֹ אוֹכֶל** – בגמר גידולו, **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שׁוֹמְרוֹ** – מניחו במחובר לקרקע, **לְהוֹסִיף אוֹכֶל** – כדי שיגדיל עוד ויוסיף אוכל, **חַיָּב קָטָן וְגָדוֹל** – חייב לעשרו בין אם תולשו כשהוא קטן ובין אם תולשו כשהוא גדול, שהרי ראוי הוא לאכילה בין קטן בין גדול. **וְכָל שֶׁאֵין תְּחִלָּתוֹ אוֹכֶל, אֲבָל סוֹפוֹ אוֹכֶל** – כגון פירות האילן, שאינם ראויים לאכילה עד שיגדלו ויבשילו, **אֵינוֹ חַיָּב** – לעשרו, **עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה אוֹכֶל** – כמבואר להלן (משניות ב-ג), שנאמר **(ויקרא כג, ל):** "וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ" – עד שיגדל ויעשה פרי **(רמב"ם; ברטנורא).**

באור משנה ב

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת, ש"כל שאין תחילתו אוכל אבל סופו אוכל, אינו חייב עד שייעשה אוכל", באה משנתנו ללמד בפירות שונים, אימתי הם נעשים אוכל, היינו ראויים לאכילה.

מֵאֵימָתַי הַפֵּרוֹת – שאין תחילתם אוכל, כפי שלמדנו במשנה הקודמת, **חַיָּבִין בַּמַּעֲשְׂרוֹת** – כלומר מאימתי ראויים הם לאכילה, שיהא חל עליהם החיוב בתרומה ובמעשרות? **הַתְּאֵנִים מִשֶּׁיַּבְחִילוּ** – משהתחילו להבשיל, ואז מלקטים את התאנים ומניחים אותן עשרים וארבע שעות, ואחר כך ראויות הן לאכילה **(רמב"ם): הָעֲנָבִים וְהָאֲבָשִׁים** – ויש גורסים: והבאושים. והם ענבי הבר, **מִשֶּׁהִבְאִישׁוּ** – משהבשילו כל כך עד שהחרצנים נראים מבחוץ מתוך הזג. ואשכול שיש בו גרגיר אחד שהגיע לשיעור זה, הרי הוא כולו חייב במעשרות **(הרא"ש). הָאוֹג** – אילן שפירותיו אדומים (סומא"ק בלע"ז), **וְהַתּוּתִים מִשֶּׁיַּאְדִּימוּ** – משייעשו אדומים, **וְכָל הָאֲדָמִים מִשֶּׁיַּאְדִּימוּ** – וכל הפירות שדרכם להאדים, משיאדימו הרי הם נעשים אוכל וחל עליהם החיוב במעשרות. **הָרִמּוֹנִים מִשֶּׁיְּמַסּוּ** – משייעשה האוכל רך עד שהוא מתמעך ביד. ואם הגיעה פרידה אחת (גרגר) לשיעור זה, כל הרימון חייב במעשרות **(הרא"ש): הַתְּמָרִים מִשֶּׁיְּטִילוּ שְׁאוֹר** – משיתחילו לתפוח כשאור; **הָאֲפַרְסְקִים מִשֶּׁיְּטִילוּ גִּידִים** – משייראו בקליפתם כעין גידים אדומים; **הָאֱגוֹזִים מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ מְגוּרָה** – משיבדל האוכל מן הקליפה העלינה ויהיה כאילו מונח במגורה (במחסן). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָאֱגוֹזִים וְהַשְּׁקֵדִים מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ קְלִפָּה** – היא הקליפה הדקה הפנימית הדבוקה לאוכל. ואין הלכה כרבי יהודה.

ג הֶחָרוּבִין מְשֻׁיָּנָקְדוּ, וְכָל הַשְּׁחוֹרִים מְשֻׁיָּנָקְדוּ. הָאֲגָסִים וְהַקְּרֶסְטוֹמְלִין וְהַפְּרִישִׁים וְהָעֲזָרְדִים – מְשֻׁיְּקָרְחוּ, וְכָל הַלְּבָנִים מְשֻׁיְּקָרְחוּ. הַתְּלָתָן מְשֻׁתְּצַמֵּחַ, הַתְּבוּאָה וְהַזִּיתִים – מְשֻׁכָּנִיסוּ שְׁלִישׁ.

ד וּבְיָרָק: הַקִּשּׁוּאִים, וְהַדְּלוּעִים, וְהָאֲבַטִּיחִים, וְהַמְּלָפְפוֹנוֹת; הַתַּפּוּחִים, וְהָאֶתְרוֹגִין – חַיָּבִים גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים. רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר אֶת הָאֶתְרוֹגִין בְּקָטְנָן. הַחַיָּב בַּמְּתוּקִים – פָּטוּר בַּמְּתוּקִים; הַחַיָּב בַּמָּתוּקִים – פָּטוּר בַּמָּרִים.

ה אֵיזֶהוּ גָּרְנָן לַמַּעֲשְׂרוֹת? הַקִּשּׁוּאִים וְהַדְּלוּעִים, מְשֻׁיְּפַקְּסוּ; וְאִם אֵינוֹ מְפַקֵּס, מְשֻׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה. אֲבַטִּיחַ מְשֻׁיְּשַׁלֵּק;

פירוש ברטנורא

ג משינקדו. משיהיה בהם נקודות שחורות. כי בגמר בשולם הם מתחילים להשחיר: **וכל השחורים.** כגון ענבי הדם וענבי סנה: **אגסים.** בערבי אג"ם, ובלע"ז (ג) פירא"ש: **קרוסטמלין.** תפוחים קטנים הדומים לעפצים שקורין מילין: **פרישין** קונדוניי"ש (א) בלע"ז, ובערבי ספרג"ל: **עזוזרדין.** בערבי זערו"ד, ובלע"ז (ב) סורב"ש: **משיקריחו.** פירות הללו בקטנן מכוסים שערות דקות כמין נוצה, וכשיתחילו להתבשל נקרחים מעט מעט, ובגמר בשולם נופל הכל: **התלתן משיצמח.** משהיה נגמר בבשולו עד שאם היו זורעים אותו היה צומח. וסימן לידע מתי הגיע לשיעור זה, נותן אותו לתוך המים וכל פרידה ששוקעת רובה במים בידוע שאם יזרענה תצמיח. ודרשינן לה מדכתיב (דברים יד) עשר תעשר את כל תבואת זרעך, דבר שהוא נזרע ומצמיח: **משיכניסו שליש.** שנתגדלו שליש ממה שעתידין להתגדל. אי נמי כשבא לעצרן ולסותן מוציא מהן עכשיו שליש ממה שמוציא כשנתבשלו יפה:

ד וביורק הקשואים והאבטיחים. הכי קאמר ד' מינים הללו ביורק, שהן הקשואין והאבטיחים והדלועין והמלפפונות, ובפירות האילן התפוחים והאתרוגים, חייבים בין גדולים בין קטנים, לפי שתחלתן אוכל וסופן אוכל והן נאכלים בין גדולים בין קטנים: **רבי שמעון פוטר את האתרוגין בקטנן.** דסבירא ליה שאין נאכלים קטנים, ולא הוי תחלתן אוכל. ואין הלכה כרבי שמעון: **שקדים המרים.** נאכלים בקטנן ואין נאכלים בגדלן, ושקדים מתוקים איפכא:

ה איזהו גרנן למעשרות. אימתי הוקבעו הפירות למעשר ואסור לאכול מהן עראי, כמו התבואה בגורן. שאף על פי שהגיעו הפירות לעונת המעשרות עדיין מותר לאכול מהן עראי עד שיהא גרנן למעשרות: **משיפקסו.** משינטל פיקם שלהם והוא שער הצומה בהן כשהן קטנים וכשנתבשלו כל צרכן נושר: **משיעמיד ערימה.** שיעשה מהן כרי: **משישלק.** שילוק לאבטיח כמו פיקום לדלועים: **מוקצה.** לפי שאין עושים ערימה מן האבטיחים אלא שוטחים אותם,

משניות מבוארות – קהתי

יום רביעי

באור משנה ג

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא מוסיפה ללמד "מאימתי הפירות חייבים במעשרות".

הֶחָרוּבִין מְשֻׁיָּנָקְדוּ – משייעשו בהם נקודות שחורות, **וְכָל הַשְּׁחוֹרִים מְשֻׁיָּנָקְדוּ** – וכן כל הפירות השחורים חייבים במעשרות משיתהוו בהם נקודות שחורות; **הָאֲגָסִים וְהַקְּרֶסְטוֹמְלִין** – מין אגסי בר קטנים, **וְהַפְּרִישִׁים** – חבושים, אספרגלים, **וְהָעֲזָרְדִים** – כעין תפוחים קטנים, **מְשֻׁיְּקָרְחוּ** – משנקרחו השערות שעליהם; **וְכָל הַלְּבָנִים מְשֻׁיְּקָרְחוּ** – וכן כל הפירות הלבנים חייבים במעשרות משיקרחו; **הַתְּלָתָן מְשֻׁתְּצַמֵּחַ** – משהבשילה כל כך עד שאם יתלשנה ויזרענה תחזור ותצמח; בירושלמי נתנו סימן לשיעור זה, שנוטל מלא קומצו תלתן ונותן לתוך ספל מים, אם שוקעים הגרגרים במים או ששוקע רובו של כל גרגר במים, חייבים הם במעשרות. **הַתְּבוּאָה וְהַזֵּיתִים מְשֻׁכָּנִיסוּ שְׁלִישׁ** – משהביאו שליש גידולם; ויש מפרשים, שאם יבוא לטחון את התבואה או לסחוט את הזיתים, יוציא מהתבואה שליש קמח או מהזיתים שליש שמן ממה שהם מוציאים בגמר בישולם (**ברטנורא**). בירושלמי דרשו שיעור זה מן הכתוב (**דברים יד, כב**): "עשר תעשר את כל תבואת זרעך" – דבר שהוא נזרע ומצמיח, יצא פחות משליש שאינו נזרע ומצמיח. ואמנם זהו השיעור היסודי בכל הפירות שנימנו לעיל, אלא שבמינים ההם יש סימנים לכך כמפורט בכל אחד מהם (**הר"ש; הרא"ש**).

באור משנה ד

וּבְיָרָק – ארבעת המינים דלקמן: **הַקִּשּׁוּאִים, וְהַדְּלוּעִים, וְהָאֲבַטִּיחִים, וְהַמְּלָפְפוֹנוֹת** – וכן בפירות האילן: **הַתַּפּוּחִים, וְהָאֶתְרוֹגִין** – כל אלו תחילתם אוכל וסופם אוכל, ולכן **חַיָּבִים** – בתרומה ובמעשרות, **גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים** – בין כשהם גדולים בשעה שתולשם, ובין כשהם קטנים, היינו כשתולשם בתחילת גידולם, שכן ראויים הם לאכילה בין גדולים ובין קטנים. **רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר אֶת הָאֶתְרוֹגִין בְּקָטְנָן** – שסובר רבי שמעון, שאין האתרוגים נאכלים כשהם קטנים, והרי אין תחילתו אוכל. ואין הלכה כרבי שמעון. **הַחַיָּב בַּשְּׁקֵדִים הַמָּרִים, פָּטוּר בַּמְּתוּקִים** – השקדים המרים ראויים לאכילה רק בעודם קטנים, ואילו השקדים המתוקים אינם ראויים לאכילה אלא כשהם כבר גדולים. ומכאן באה משנתנו ללמד, שמה שחייב במעשרות בשקדים המרים, היינו כשהם קטנים, פטור ממעשרות בשקדים המתוקים, שהשקדים המתוקים אינם ראויים בקוטנם לאכילה; **הַחַיָּב בַּמְּתוּקִים** – מה שחייב במעשרות בשקדים המתוקים, היינו כשהם גדולים ונגמר פריים, **פָּטוּר בַּמָּרִים** – שהשקדים המרים כשהם כבר גדולים אינם ראויים לאכילה, ולכן פטורים הם ממעשרות.

יום חמישי

באור משנה ה

במשניות הקודמות (ב-ד) למדנו, מאימתי נעשים הפירות ראויים לאכילה, שיהא חל עליהם החיוב במעשרות, כגון התבואה, אם נקצרה לאחר שהביאה שליש, הרי היא חייבת במעשרות, אבל אם נקצרה קודם שהביאה שליש, אינה חשובה אוכל, ופטורה היא ממעשרות; וכן כל הפירות שנימנו שם, אינם חייבים במעשרות אלא אם כן נתלשו לאחר שכבר היו בהם הסימנים המפורטים בכל אחד מהם – התאנים משביזחלו, הענבים מהשהבאישו, התותים משיאדימו וכו' – שכן סימנים אלו מוכיחים על התחלת הבשלתם של הפירות, היינו שכבר הביאו לפחות שליש גידולם (הר"ש; הרא"ש), ומאז קרויים הם "אוכל" להתחייב במעשרות. – הרמב"ם מגדיר ענין זה בשם "ענות המעשרות", וכן לשונו: "איזו היא ענות המעשרות? משיגיעו הפירות להזריע ולצמוח (עיין לעיל משנה ג בענין התלתן, ומה שהבאנו שם – בסוף באורנו למשנה – מהירושלמי), הכל לפי מה שהוא הפרי. כיצד? התאנים, משיינשו רכים עד שיהו ראויים לאכילה אחר עשרים וארבע שעות משעת אסיפתן; הענבים והבאושים, והם הענבים הדקים המדבריים, משייראה החרצן שלהם מבחוץ" וכו' וכו' (**הל' מעשרות ב, ה**).

ברם, פירות שנתלשו, אף על פי שהגיעו לעונת המעשרות, עדיין מותר לאכול מהם אכילת עראי בלא הפרשת תרומה ומעשרות, עד שתיגמר מלאכתם, שכל זמן שלא נגמרה מלאכתם אינם חייבים בתרומה ובמעשרות אלא אם כן אוכלים מהם אכילת קבע, כגון תבואה שקצרוה ועדיין לא הובאה לגורן, מותר לאכול ממנה אכילת עראי בלא הפרשת תרומה ומעשרות. אבל משהובאה לגורן ומירחו את הכרי, נגמרה מלאכתה למעשרות, ואסור לאכול ממנה אפילו אכילת עראי עד שיפריש ממנה תרומה ומעשרות. וכן כל הפירות, משנגמרה מלאכתם, כמו התבואה בגורן, אסור לאכול מהם אפילו אכילת עראי, עד שיפריש מהם תרומה ומעשרות. מכאן, גמר מלאכתם של הפירות לענין התרומה והמעשרות מכונה במשנה בשם "גורן", המושאל מענין התבואה. – משנתנו באה איפוא לפרט איזהו גמר מלאכתם של פירות שונים.

אֵיזֶהוּ גָּרְנָן – "גורן" של הפירות, **לַמַּעֲשְׂרוֹת** – כלומר אימתי נגמרה מלאכתם של הפירות לענין מעשרות, כדין תבואה שהובאה לגורן, ואסור לאכול מהם אפילו אכילת עראי עד שמפריש מהם תרומה ומעשר? **הַקִּשּׁוּאִים וְהַדְּלוּעִים מְשֻׁיְּפַקְּסוּ** – משיטלו מהם את הפיקס, היינו את השער הדק שעליהם ("פיקס" הוא מלשון יווני פיקוס, שפירושו: שער); **וְאִם אֵינוֹ מְפַקֵּס** – אם בעל הקשואים

וְאִם אֵינוֹ מְשַׁלֵּק, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מֻקְצֶה. יָרָק הַנֶּאֱגָד מִשֶּׁאֵגַד; אִם אֵינוֹ אוֹגֵד, עַד שֶׁיְּמַלֵּא אֶת הַכְּלִי; וְאִם אֵינוֹ מְמַלֵּא אֶת הַכְּלִי, עַד שֶׁיְּלַקֵּט כָּל צָרְכּוֹ. כַּלְבָלָה, עַד שֶׁיְּחַפֶּה; וְאִם אֵינוֹ מְחַפֶּה, עַד שֶׁיְּמַלֵּא אֶת הַכְּלִי; וְאִם אֵינוֹ מְמַלֵּא אֶת הַכְּלִי, עַד שֶׁיְּלַקֵּט כָּל צָרְכּוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוֹלִיךְ לַשּׁוּק; אֲבָל בְּמוֹלִיךְ לְבֵיתוֹ — אוֹכֵל מֵהֶם עֲרַאי עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְבֵיתוֹ.

ו הַפֶּרֶד, וְהַצְּמוּקִין, וְהֶחָרוּבִין — מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה. הַבְּצָלִים, מִשֶּׁיְּפַקֵּל; וְאִם אֵינוֹ מְפַקֵּל, מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה. הַתְּבוּאָה, מִשֶּׁיְּמָרֵחַ; וְאִם אֵינוֹ מְמָרֵחַ, עַד שֶׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה. הַקִּטְנִיּוֹת, מִשֶּׁיְּכַבֵּר; וְאִם אֵינוֹ כוֹבֵר, עַד שֶׁיְּמָרֵחַ. אַף עַל פִּי שֶׁמֵּרַח, נוֹטֵל מִן הַקְּטָעִים, וּמִן הַצְּדָדִים, וּמִמַּה שֶּׁבְּתוֹךְ הַתֶּבֶן, וְאוֹכֵל.

ז הַיַּיִן, מְשַׁיְּקִפָּה; אַף עַל פִּי שֶׁקִּפָּה, קוֹלֵט מִן הַגַּת הָעֶלְיוֹנָה וּמִן הַצִּנּוֹר, וְשׁוֹתֶה. הַשֶּׁמֶן, מְשַׁיֵּרֵד לָעוּקָה; אַף עַל

פירוש ברטנורא

ומקום ששוטחים בו הפירות קרוי מוקצה: **ירק הנאגד.** שדרכו למכרו אגודות: **ואם אינו ממלא את הכלי.** כגון שרוצה למלאות שנים או שלשה כלים, אוכל מכל אחד עראי עד שימלא את האחרון: **כלבלה.** המלקט ירק לתוך הכלבלה דהיינו סל: **משיחפה.** את הירק בחוצין או בעלין שדרכן לכסות בו: **בד"א.** שזהו גרנן למעשרות: **במוליך לשוק.** למכור, דלאו בדעתו הדבר תלוי שמא ימצא לקוחות ויהיו הפירות טבולים שהמקח קובע למעשר: **אבל במוליך לביתו אוכל עראי עד שמגיע לביתו.** דבדעתו תלוי הדבר ולא יהיו הפירות טבולים עד שיגיע לביתו, שהטבל אינו חייב במעשר עד שיראה פני הבית, דכתיב (דברים כו) בערתי הקדש מן הבית:

ו הפרד. רגילין היו לפרד ברמונים וליבשן, ואותן הגרגרים יבשים קרויין פרד ע"ש שמפרידים אותן כדי שתכנס בהן [החמה] מכל צד: **משיפקל.** כמו משיקלף, כלומר משסיר מעליהן הקליפות הרעות: **משימרח.** אחר שמנקין התבואה מן המוץ שלה צוברים אותה במקום א' בגורן ומיפה פני הכרי ומחליקן אותו, והוא הנקרא מרוח: **משיכבור.** לפי שרגילים לעקור הקטנית עם העפר צריך לכברם בכברה: **קוטעים.** שבלים קטועים שלא נדושו: **מן הצדדים.** צדי הכרי שלא נתמרח: **וממה שבתוך התבן.** שלא נזרה מן המוץ:

ז משיקפה. משסיר החרצנים והזגים שמעלה היין בתוך בור של יין בשעת רתיחתו: **מן הגת העליונה.** שעדיין לא ירד לבור: **ומן הצינור.** העשוי בפי

משניות מבוארות – קהתי

והדלועים אינו נוטל מהם את הפיקס, **מְשַׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה** – גמר מלאכתם הוא משיעשה מהם כרי. **אֲבַטִּיחַ מְשַׁיְּשַׁלֵּק** – שילוק באבטיחים כפיקוס בקישואים ובדלועים; **וְאִם אֵינוֹ מְשַׁלֵּק, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מֻקְצֶה** – יש גורסים: משיעשה מוקצה. כלומר משישטחם ב"מוקצה", שאין עושים עריסה מן האבטיחים אלא שוטחים אותם במקום המיוחד לכך הקרוי "מוקצה". **יָרָק הַנֶּאֱגָד** – שדרכו להימכר באגודות **מִשֶּׁאֵגַד** – גמר מלאכתו משיעשהו אגודות; **אִם אֵינוֹ אוֹגֵד** – אם בעל הירק אינו אוגדו, **עַד שֶׁיְּמַלֵּא אֶת הַכְּלִי** – נוסח אחר: משימלא את הכלי. שהוא נותן לתוכו את הירק להביאו לשוק; ואם הוא רוצה למלא כלים אחדים, גמר מלאכתו הוא משימלא את הכלי האחרון **(הרא"ש)**; **וְאִם אֵינוֹ מְמַלֵּא אֶת הַכְּלִי, עַד שֶׁיְּלַקֵּט כָּל צָרְכּוֹ** – נוסח אחר: משילקט כל צורכו. כל מה שהוא רוצה ללקט. **כַּלְבָּלָה** – המלקט פירות לתוך כלכלה, היינו סל גדול, **עַד שֶׁיְּחַפֶּה** – נוסח אחר: משיחפה – גמר מלאכתו משיכסה את הפירות בעלים; **וְאִם אֵינוֹ מְחַפֶּה** – את הכלכלה, **עַד שֶׁיְּמַלֵּא אֶת הַכְּלִי** – נוסח אחר: משימלא את הכלי; **וְאִם אֵינוֹ מְמַלֵּא אֶת הַכְּלִי** – ואינו מחפהו, **עַד שֶׁיְּלַקֵּט כָּל צָרְכּוֹ** – נוסח אחר: משילקט כל צרכו. כמו שבארנו לעיל. **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** – ששיעורים אלו גמר מלאכה הם למעשרות? **בְּמוֹלִיךְ לַשּׁוּק** – כשבדעתו להביא אותם לשוק למכירה; **אֲבָל בְּמוֹלִיךְ לְבֵיתוֹ** – אם דעתו להביא את הפירות לביתו, **אוֹכֵל מֵהֶם עֲרַאי עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְבֵיתוֹ** – אף לאחר שנגמרה מלאכתם, מותר לאכול מהם אכילת עראי עד שיביאם לביתו שנאמר **(דברים כו, יג)**: "בערתי הקודש מן הבית", ולמדו מכאן שאין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית **(בבלי בבא מציעא פח, א)**. בירושלמי מבואר, שבמוליך לשוק אין אומרים שאוכל מהם עראי עד שיגיע לשוק, לפי שלא בדעתו תלוי הדבר, כי שמא יזדמנו לו לקוחות מיד, קודם שיצא לשוק, ויתחייבו הפירות במעשרות, שמקח קובע למעשר, אבל במוליך לביתו, בדעתו תלוי הדבר, ולכן מותר לו לאכול מהן אכילת עראי עד שיכניסם לביתו; והוא הדין לחצרו (כמבואר להלן ג, ה), שכשם שהבית קובע למעשר כך החצר קובעת למעשר **(הל' מעשר ד, ז)**.

יש סוברים שבדגן תירוש ויצהר, אף על פי שבדעתו להוליכם לביתו, מכל מקום כיון שנגמרה מלאכתם, כגון בתבואה משנמרח הכרי (ובין ובשמן כמבואר להלן משנה ז), אסור לאכול מהם עראי (הראב"ד), אבל לדעת הרמב"ם אין הבדל בענין זה בין דגן תירוש ויצהר לשאר הפירות.

באור משנה ו

משנה זו היא המשך למשנה הקודמת והיא מוסיפה לפרט בפירות שונים, איזהו גמר מלאכתם לענין מעשרות.

הַפֶּרֶד – הגרגרים היבשים של הרימונים, **וְהַצְּמוּקִין** – הענבים המיובשים, **וְהֶחָרוּבִין** – כל אלו גמר מלאכתם למעשרות, **מְשַׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה** – משיעשה מהם עריסה. **הַבְּצָלִים, מְשַׁיְּפַקֵּל** – משיקלף מעליהם את הקליפות הרעות; **וְאִם אֵינוֹ מְפַקֵּל** – את הבצלים, **מְשַׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה** – כמבואר לעיל. **הַתְּבוּאָה, מְשֶׁיְּמָרֵחַ** – משיחליק פני הכרי, שכן לאחר שמנקים את התבואה מן המוץ, צוברים אותה בגורן ומייפים פני הכרי ומחליקים אותו, והוא הנקרא "מירוח"; **וְאִם אֵינוֹ מְמָרֵחַ** – את התבואה, **עַד שֶׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה** – נוסח אחר: משיעמיד ערימה. משיעשה כרי. **הַקִּטְנִיּוֹת, מְשֶׁיְּכַבֵּר** – בכברה לנקותן מן העפר ומן הצרורות, שכן רגילים לעקור את הקטניות עם העפר; **וְאִם אֵינוֹ כוֹבֵר** – את הקטניות, **עַד שֶׁיְּמָרֵחַ** – אוכל מהן עראי עד שימרחן בכרי. **אַף עַל פִּי שֶׁמֵּרַח** – את התבואה **("מלאכת שלמה"), נוֹטֵל מִן הַקְּטָעִים** – מן השיבלים הקטועות שלא נידושו, **וּמִן הַצְּדָדִים** – מן השיבלים שבצידי הכרי שלא נתמרחו, **וּמִמַּה שֶּׁבְּתוֹךְ הַתֶּבֶן** – שלא נזרה מן המוץ, **וְאוֹכֵל** – אכילת עראי בלא הפרשת המעשרות, שכל אלו עדיין לא נגמרה מלאכתם למעשר.

יום שני

באור משנה ז

משנתנו באה ללמד ביין ובשמן אימתי גמר מלאכתם למעשרות.

הַיַּיִן, מְשַׁיְּקִפָּה – משיסיר את החרצנים והזגים שעולים וצפים על פני היין התוסס שבגת התחתונה; **אַף עַל פִּי שֶׁקִּפָּה** – מן הגת התחתונה, **קוֹלֵט מִן הַגַּת הָעֶלְיוֹנָה** – מותר לו לקלוט יין מן הגת העליונה, שדורכים בה את הענבים והיין יורד ממנה לגת התחתונה, הקרויה "בור", **וּמִן הַצִּנּוֹר** – שהיין מקלח בו מהגת העליונה לתחתונה, **וְשׁוֹתֶה** – שתיית עראי, שהיין שבגת העליונה ובצינור

פִּי שֶׁיָּרַד, נוֹטֵל מִן הָעָקָל וּמִבֵּין הַמַּמָּל וּמִבֵּין הַפַּצִּים, וְנוֹתֵן לַחֲמִימָטָה וְלַתַּמְחוּי, אֲבָל לֹא יִתֵּן לַקְּדֵרָה וְלַלְּפָּם כְּשֶׁהֵן רוֹתְחִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לַכֹּל הוּא נוֹתֵן, חוּץ מִדָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֹמֶץ וְצִיר.

ח הָעֲגוּל, מְשַׁיְּחַלִּיקְנוּ. מַחֲלִיקִים בַּתְּאֵנִים וּבָעֲנָבִים שֶׁל טֶבֶל; רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר. הַמַּחֲלִיק בָּעֲנָבִים, לֹא חִכְשַׁר; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חִכְשַׁר. הַגְּרוֹגָרוֹת, מְשֻׁיָּדוֹשׁ; וּמְגוּרָה, מְשֻׁיְּעַגֵּל. הָיָה דָּשׁ בֶּחָבִית וּמְעַגֵּל בַּמְּגוּרָה, נִשְׁבְּרָה הֶחָבִית וְנִפְחֲתָה הַמְּגוּרָה — לֹא יֹאכַל מֵהֶם עֲרַאי; רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר.

פרק שני

א הָיָה עוֹבֵר בַּשּׁוּק, וְאָמַר: טְלוּ לָכֶם תְּאֵנִים — אוֹכְלִין וּפְטוּרִין; לְפִיכָךְ, אִם הִכְנִיסוּ לְבָתֵּיהֶם, מְתַקְּנִים וַדַּאי. טְלוּ

פירוש ברטנורא

הגת, והיין מקלח מן הצנור לבור. והיין שבגת או שבצנור עדיין לא נגמרה מלאכתו: **לעוקה.** גומא שלפני בית הבד שהשמן יורד לתוכה: **עָקַל.** כלי עשוי מחבלים שצוברים הזיתים לתוכו כשמכבידים הקורה עליהם: **ממל.** הרכב העליונה שטוחנין בה הזיתים: **מבין הפצים.** שמן היוצא מבין הנסרים: **חמיטה.** היא עוגה דקה, וכשמוציאין אותה מן התנור רגילים להחליק פניה בשמן, וקמ"ל דלא חשיב כמבושל. שהאש קובעת למעשר ואסור לאכול עראי מכל תבואה ופירות ויורקות שנתבשלו באור, אבל האי לא חשיב בישול: **וכן לתמחוי.** דכלי שני הוא ואינו מבשל: **אבל לא יתן.** שמן לקדרה ולאילפס כשהן מרתיחים. אע"פ שהעבירן מן האור, ויאכל אכילת עראי, דכל זמן שהיד סולדת בהן חשוב כמבשל וקבעי למעשר: **לכל הוא נותן.** לכל אלפסין רותחין ולכל קדרות רותחות הוא נותן, לאחר שהעבירן מן האור, ואינו קובע למעשר: **חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר.** שחריפתו של חומץ וציר מסייע לבשל. ואין הלכה כרבי יהודה:

ח העגול של דבילה. רגילין להחליק פניו במשקין, והוא גמר מלאכתו למעשר: **בתאנים ובענבים של טבל.** במשקין היוצאים מתאנים וענבים של טבל מחליקים בהם העגול של דבילה ולא חשיבי כיון דאולי לאבוד: **ורבי יהודה אוסר.** דמשקין חשובין הם ואסורים משום טבל. ואין הלכה כרבי יהודה בכולה מתני': **המחליק בענבים.** משפשף הענבים על עגול של דבילה: **לא חוכשר.** העגול לקבל טומאה דלא חשיב משקה זה שיוצא מן הענבים. ובמשקה העומד לצחצח פליגי [בה] ת"ק ור' יהודה אי חשיב משקה אי לא: **משידוש.** מיבשים התאנים ואח"כ דשים אותם במקלות לתוך החבית, או מעגלין אותה בידים לתוך האוצר. ודישת החבית ועגול המגורה הוא נמר מלאכתן: **לא יאכל מהן עראי.** דקא סבר לא עלין צריך לתחתון ולא תחתון צריך לעליון וכבר נגמרה מלאכתן. ורבי יוסי סבר עדיין צריכין זה לזה ולא נגמרה מלאכתן. ואין הלכה כרבי יוסי:

ב א היה עובר בשוק. עם הארץ החשוד על המעשרות: **אוכלין ופטורים.** דאימור לא ראו פני הבית ולא הוקבעו למעשר. ואע"ג דמכר קובע למעשר

משניות מבוארות – קהתי

עדיין לא נגמרה מלאכתו למעשר. **הַשָּׁמֶן** – גמר מלאכתו, **מְשֻׁיָּרַד לָעוּקָה** – לגומא שהשמן יורד לתוכה מבית הבד; **אַף עַל פִּי שֶׁיָּרַד** – השמן לעוקה, **נוֹטֵל מִן הֶעָקָל** – סל נצרים שעוצרים בו את שארית השמן מפסולת הזיתים על ידי קורה ששמים עליהם, **וּמִבֵּין הַמַּמָּל** – האבן הכותשת את הזיתים בבית הבד, **וּמִבֵּין הַפַּצִּים** – הנסרים או הקורות שהזיתים נעצרים ביניהם, ששמן זה עדיין לא נגמרה מלאכתו; יש מפרשים: העקל – היקף מחיצה של נסרים שמניחים בתוכו את הזיתים ונותנים עליהם את הקורה לסחוט מהם את שמנם; הממל – האבן הקבועה בקרקע שמכניסים בה עץ והוא דוחק וכותש את הזיתים; הפצים – הקורות סביבות העקל המחזקות אותו שלא יתפרק מדוחק הקורה **(ר"ח אלבק)**; **וְנוֹתֵן לַחֲמִיטָה** – היינו עוגה דקה שמחליקים את פניה בשמן לאחר האפייה, **וְלַתַּמְחוּי** – לקערה גדולה מלאה תבשיל, **אֲבָל לֹא יִתֵּן** – משמן זה, **לַקְּדֵרָה וְלַלְּפָּס** – ולאילפס, **כְּשֶׁהֵן רוֹתְחִין** – שהעבירם מעל האש כשהם רותחים, שכל זמן שהיד סולדת בהם הרי הם מבשלים את הניתן לתוכם, והבישול קובע למעשר, הלכך אסור לאכול את המבושל אפילו אכילת עראי. **בִּרְמִי**, לתמחוי מותר לו לתת את השמן שלא נגמרה מלאכתו, שכלי שני הוא ואינו מבשל. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לַכֹּל הוּא נוֹתֵן** – את השמן שלא נגמרה מלאכתו, אפילו לקדירה ולאילפס כשהם רותחים לאחר שהעבירם מן האש, שאינם קובעים למעשר, **חוּץ מִדָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֹמֶץ וְצִיר** – שמחמת חריפותם מסייעים הם לבשל. "ציר" היינו רוטב היוצא מדגים הנמלחים.

באור משנה ח

משנה זו באה ללמד בעגולי דבלה ובגרוגרות, מאימתי גמר מלאכתם למעשרות.

הָעֲגוּל – של דבילה, היינו תאנים דרוסות ודבוקות בצורת עיגול, **מְשַׁיְּחַלִּיקְנוּ** – רגילים היו להחליק את פני העיגול במשקים, והרי זה גמר מלאכתו למעשר. **מַחֲלִיקִים בַּתְּאֵנִים וּבָעֲנָבִים שֶׁל טֶבֶל** – מותר להחליק עיגול של דבילה בתאנים או בענבים של טבל, והיינו שמשפשפים בהם את פני העיגול והמיץ נסחט מהם ומחליקו, שהמיץ היוצא מהם אינו חשוב משקה **(ר"ש)** ואין בו משום איסור טבל. יש מפרשים, שמשנתנו באה להשמיע, שאף על פי שאסור להפסיד טבל משום הפסד התרומה שבו, מכל מקום מותר להחליק עיגול של דבילה בתאנים או בענבים של טבל, ואין בזה משום הפסד טבל **(רמב"ם)**. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר** – להחליק בתאנים ובענבים של טבל, שיש בזה הפסד טבל **(רמב"ם)**. **הַמַּחֲלִיק בָּעֲנָבִים** – המשפשף ענבים על פני עיגול של דבילה להחליקו, **לֹא חֻכְשַׁר** – העיגול לקבל טומאה, שאף על פי שיין מכשיר לקבל טומאה, מכל מקום המיץ היוצא מן הענבים לצחצוח העיגול אינו חשוב משקה להכשירו; **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חֻכְשַׁר** – העיגול של דבילה לקבל טומאה, כמבואר טעמו לעיל, שמיץ היוצא מן הענבים חשוב משקה, ודינו כיין שמכשיר את האוכלים לקבל טומאה. ברם, המיץ היוצא מן התאנים אף לרבי יהודה אינו מכשיר, שאין מכשיר משום משקה היוצא מפרי אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים (תרומות יא, ב-ג). **הַגְּרוֹגָרוֹת** – תאנים יבשות, **מְשֻׁיָּדוֹשׁ** – משידרוס אותן בחבית נגמרה מלאכתן למעשר; **וּמְגוּרָה** – גרוגרות שכונסן לאוצר, **מְשֻׁיְּעַגֵּל** – במעגילה את פני הערימה שבמגורה הרי זה גמר מלאכתן למעשר. **הָיָה דָּשׁ בֶּחָבִית** – את הגרוגרות, **וּמְעַגֵּל בַּמְּגוּרָה** – או מעגל את הערימה במגורה, ותוך כדי עבודתו **נִשְׁבְּרָה הֶחָבִית וְנִפְחֲתָה הַמְּגוּרָה** – והוא צריך לחזור ולדוש או לעגל אותו, אף על פי כן **לֹא יֹאכַל מֵהֶם עֲרַאי** – לפי שכבר נגמרה מלאכתן. **רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר** – לאכול מהם עראי, שלדעתו לא נגמרה מלאכתן עד שיגמור לדוש או לעגל את כל הגרוגרות. ואין הלכה לא כרבי יהודה **(ברישא)** ולא כרבי יוסי **(רמב"ם)**. ויש כותבים (על פי הירושלמי), שהלכה כרבי יוסי **(הר"ש; ועיין "תוספות יום טוב")**.

שבת קודש

באור משנה א

הָיָה עוֹבֵר בַּשּׁוּק – עם הארץ החשוד על המעשרות, ועמו תאנים שהוליך לביתו, **וְאָמַר** – למכיריו: **טְלוּ לָכֶם תְּאֵנִים** – במתנה, **אוֹכְלִין** – מותר להם לאכול מהתאנים אכילת עראי, **וּפְטוּרִין** – מלעשרן, שאנו אומרים, שעדיין לא ראו פני הבית ולא הוקבעו למעשר. ואמנם מכר קובע למעשר, אבל מתנה אינה קובעת למעשר, וזה הרי

וְהַכְנִיסוּ לְבָתֵּיכֶם – לֹא יֹאכְלוּ מֵהֶם עֲרַאי; לְפִיכָךְ אִם הִכְנִיסוּ לְבָתֵּיהֶם, אֵינָם מְתַקְּנִים אֶלָּא דְּמַאי.
ב הָיוּ יוֹשְׁבִין בַּשַּׁעַר אוֹ בַּחֲנוּת, וְאָמַר: טְלוּ לָכֶם תְּאֵנִים – אוֹכְלִין וּפְטוּרִין, וּבַעַל הַשַּׁעַר וּבַעַל הַחֲנוּת חַיָּבִין. רַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר, עַד שֶׁיַּחֲזִיר אֶת פָּנָיו, אוֹ עַד שֶׁיִּשְׁנֶה מְקוֹם יְשִׁיבָתוֹ.

פירוש ברטנורא

האי מתנה יהיב להו ומתנה אינה קובעת: מתקנים ודאי. שהנותן לא עישר דסבר הוא שיאכלו בשוק ולא בעי עשורי, וכיון דהכניסום לבית הוקבעו. ודוקא שנתן להם דבר מועט שראוי לאכלו בשוק, אבל אם נתן דבר מרובה, או שהיה המקבל אדם שאין דרכו לאכול בשוק, או הדבר הניתן אינו נאכל כך כמות שהוא, בכל אלו הוי כאומר הכניסו לבתיכם, ואסור לאכול מהם עראי דמסתמא כבר הוקבעו למעשר: **אין מתקנים אלא דמאי.** ונותן תרומות מעשר לכהן, ומעשר ראשון ועני נוטל לעצמו:

ב ואמר טלו לכם תאנים. בעל השער או בעל החנות אמר כן: **ובעל השער ובעל החנות חייבין.** דביתו של אדם טובל לו, אבל לא לאחרים: **ורבי יהודה פוטר.** משום דשער וחנות אדם בוש לאכול בתוכו. וחצר הקובעת למעשר היא כל שאין אדם בוש לאכול בתוכה: **עד שיחזיר פניו.** במקום שיושב ומוכר הוא בוש לאכול בלא חזרת פנים אבל במקום שאינו יושב ומוכר אינו בוש, וקיימא לן מקום שהוא בוש פטור מקום שאינו בוש חייב, ואין הלכה כרבי יהודה:

משניות מבוארות – קהתי

נותן להם במתנה; **לְפִיכָךְ, אִם הִכְנִיסוּ לְבָתֵּיהֶם** – מהתאנים הללו שנטלו ממנו, **מְתַקְּנִים וַדַּאי** – מעשרים אותן בתורת טבל ודאי, שהואיל ואמר "טלו לכם תאנים" הרי כוונתו היתה שיאכלו אכילת עראי, ומכאן שבוודאי הוא לא עישרן, הלכך כשהכניסו את התאנים לבתיהם הוקבעו למעשר, ואסור להם לאכול מהן עד שיפרישו מהם תרומה ומעשרות. אבל אם אמר בעל התאנים: **טְלוּ וְהַכְנִיסוּ לְבָתֵּיכֶם** – כלומר מותר לכם להכניסן לבתיכם ולאכלן אכילת קבע, שכבר הוקבעו למעשר ועישרתי אותן, **לֹא יֹאכְלוּ מֵהֶם עֲרַאי** – שאנו מאמינים לו שכבר הוקבעו למעשר, אבל אין אנו מאמינים לו שעישר; **לְפִיכָךְ אִם הִכְנִיסוּ לְבָתֵּיהֶם** – את התאנים שנטלו ממנו, **אֵינָם מְתַקְּנִים אֶלָּא דְּמַאי** – אין מעשרין אותן אלא בתורת דמאי, כדין פירות הנלקחים מעם הארץ, שמפרישים מהם מספק תרומת מעשר ומעשר שני בלבד, ואילו מעשר ראשון דיו בקריאת שם, וכן מעשר עני (כמבואר במסכת דמאי).

באור משנה ב

הָיוּ יוֹשְׁבִין בַּשַּׁעַר אוֹ בַּחֲנוּת, וְאָמַר – להם העובר בשוק עם תאנים: **טְלוּ לָכֶם תְּאֵנִים** – אף על פי שהשער והחנות קובעים למעשר, **אוֹכְלִין וּפְטוּרִין** – מותר לאנשים היושבים שם לאכול מהתאנים אכילת עראי ופטורים מלעשרן, לפי שהשער והחנות אינם שלהם ואין ביתו של אחר קובע למעשרות, **וּבַעַל הַשַּׁעַר וּבַעַל הַחֲנוּת חַיָּבִין** – אבל הבעלים של השער והחנות חייבים לעשר, שהרי הם אוכלים בבתיהם, שכן השער והחנות דינם כבית הקובע למעשר. **רַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר** – מלעשר אף את בעל השער ובעל החנות, שלדעתו השער והחנות אין דינם כבית ואינם קובעים למעשר, לפי שאדם בוש מלאכול בתוכם, **עַד שֶׁיַּחֲזִיר אֶת פָּנָיו** – ואין רואים אותו אוכל, **אוֹ עַד שֶׁיִּשְׁנֶה מְקוֹם יְשִׁיבָתוֹ** – ויושב במקום שאינו בוש מלאכול, שבכגון זה אף השער והחנות קובעים למעשר.

בארנו משנתנו על פי הרמב"ם. אבל יש מפרשים אותה בדרך אחרת, שבעל השער או בעל החנות אמר ליושבים בשער או בחנות: "טלו לכם תאנים", וסובר תנא קמא שהם אוכלין ופטורין, ובעל השער ובעל החנות חייבין, לפי שביתו של אדם טובל לו (אוסר עליו את הפירות משום טבל), אבל לא לאחרים; ורבי יהודה סובר, שאף בעל השער ובעל החנות פטורים, לפי שהשער והחנות אינם קובעים למעשר הואיל והם מתביישים לאכול בתוכם (ר"ש; ברטנורא). ויש מעירים לפירוש זה, שהמדובר כאן, שהפירות מונחים בשוק, שאילו הפירות גם כן בשער או בחנות, הרי הוקבעו למעשר ואסורים הם גם לאחרים ("תוספות יום טוב").

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שלישי עמוד א

גמרא

הגמרא מביאה את דין תשלומי גזילה כאשר השתנה ערכה אחר שעת הגזילה: **אָמַר רַבָּה, הַאי מַאן** – מי **דְּגָזַל חֲבִיתָא דְּחַמְרָא מֵחֲבֵירֵיהּ** – שגזל חבית יין מחבירו, ועתה אינה קיימת, **מַעִיקָּרָא** – מלכתחילה, בעת שגזלה, **שָׁוְיָא זוּזָא** – היתה שוה זוז אחד בלבד, ואילו **הַשְׁתָּא**, בעת שיצאה מן העולם, כבר הוקרו דמיה **וְשָׁוְיָא** – שוה החבית **אַרְבָּעָה** זוזים, ובא הגזלן לשלם את דמיה, ויש לדעת כמה ישלם, אם בערכה עתה או בערכה בעת הגזילה, הדין בזה הוא כך, שאם יצאה מן העולם מפני שה**תַּבְרָה אוֹ שֶׁתָּיְיָה** – שהגזלן שבר את החבית או שתה את יינה, **מְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה** זוזים, ומהטעם שיבואר, ואילו אם **אִיתְּבַר מִמֵּילָא** – נשברה החבית מאליה, **מְשַׁלֵּם** הגזלן **זוּזָא** בלבד. **מַאי טַעְמָא** שאם שברה או שתאה משלם ארבעה, **שִׁבְיָן דְּאִי אִיתָּהּ הַדְרָא לְמָרַהּ בְּעָיָא** – כיון שאילו היתה בעולם עתה בעת התביעה, היתה חוזרת לבעליה כמות שהיא, נמצא ש**הַהִיא שַׁעֲתָא דְּקָא תָּבְרָה לָהּ קָא גָּזֵל מִינַּיהּ** – שבאותה שעה ששתאה או שברה גזלה שוב מבעליה, **וְתָנַן** במשנה בבבא קמא (צג:) **כָּל הַגַּנָּלִין מְשַׁלְּמִין כְּשָׁעַת הַגְּזֵילָה**, ובעת הגזילה השניה הרי היה מחירה ארבעה זוזים. ומה ש**אִיתְּבַר מִמֵּילָא** – נשברה מאליה שמְ**שַׁלֵּם** זוּזָא בלבד, **מַאי טַעְמָא, דַּהַשְׁתָּא לֹא עָבִיד לָהּ וְלֹא מִידִּי** – עתה בעת שנשברה לא עשה לה כלום, **אַמַּאי קָא מְחַיְּיבַתְּ לֵיהּ** – על איזו שעה הינך מחייבו, **אַהַהִיא שַׁעֲתָא דְּגָזְלָהּ** – על אותה שעה שגזלה והוציאה מרשות בעליה, **הַהִיא שַׁעֲתָא זוּזָא הוּא דְּשָׁוְיָא** – באותה שעה לא היתה שוה אלא זוז בלבד.

הגמרא מקשה על רבה מהמשנה: **תָּנַן** במשנתנו, השולח יד בפקדון, **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים**, משלם **כְּעֵרכּוֹ** של הפקדון **בְּשָׁעַת הַהוֹצָאָה**. מבררת הגמרא: **מַאי כְּשָׁעַת הוֹצָאָה, אִילֵימָא** שהכוונה **כְּשָׁעַת הוֹצָאָה מִן הָעוֹלָם**, שאם לאחר שנשתנה ערכו שוב נפסד ואיננו, משלם כערכו בעת שיצא מן העולם, **וְכִמַּאי** – ובאיזה מקרה אמרו כן, **אִי בְּחָסֵר** – שפחתו דמיו, ועל כך אמרו שמשלם כערכו הנמוך ושלא כדעת בית שמאי שאמרו שלעולם משלם כערך הגבוה, **מִי אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר** – האם יש מישהו שיאמר כן, שמשלם כערכו עתה, הנמוך, ולא כערכו הגבוה בעת הגזילה, **וְהָא תָּנַן** במשנה בבבא קמא (שם) שכָּל **הַגַּנָּלִין מְשַׁלְּמִין** את דמי הגזילה כאשר אינה בעולם, **כְּשָׁעַת הַגְּזֵילָה. וְאִי בְּיָתֵר** – ואם דיברו באופן שנתייקרו דמיו, ואמרו שמשלם בשעת הוצאה מן העולם כערכו הגבוה, ולא כערכו הנמוך בעת הגזילה, **הֵיינוּ** ממש דברי **בֵּית שַׁמַּאי**, ובמה נחלקו עליהם.

רש"י

נטיעה מקטע רגליהן דקצביא – נטיעת ערלה שאמרה תורה להמתין שלש שנים מלאכול פירות, מקטע רגלי הקצבים הממהרין לאכול קודם הפשט ונתוח, ופעמים שנמצאת טרפה. וכן דבועלי נדות, שממהרין ואינם יכולין להמתין עד שתטבול. **תורמוס** – מין קטנית, עגול כמין עדשה ורחב כמעה קטנה, והוא מר מאוד, עד ששולקין אותו שבע פעמים ונעשה מתוק וטוב עד שיאכל למטעמים בקנוח סעודה. **מקטע רגליהון דשונאי ישראל** – דכתיבי שבעה עבודה־זרה בהאי קרא, ולבסוף "ויעזבו את ה'". התורמוס הזה, לאחר שהטריח את בעליו שבע פעמים – הוא חוזר למוטב, והן הטריחו את בוראן להביא עליהן פורעניות, ולהכעיסו בשבעת אלה, ולא חזרו בהן. **מאי ולא עבדוהו** – לשון קבלה הוא שהוא קובל עליהם: הקדיחוני והקניטוני שבע פעמים כבישול התורמוס, ואחרי כל זאת לא נחשבתי בעיניהם. **שהן עזים** – ונתנה להם תורה שיעסקו בה, והיא מתשת כחם ומכנעת לבם. **דתיהן של אלו** – מנהגם של אלו אש, שהם עזים כאש. **מימינו אש דת למו** – מימינו נתן להם התורה, מפני שאש דת למו. והרבה מקראות חסרים כזה. **עזים** – קשים להנצח, אנדרי"ש בלע"ז. **צלף באילנות** – לא ידעתי מהו עזות שלו. **משנה אבל לא במדה** – בגמרא מפרש לה, ומאי פלוגתייהו. **שהיה ממלא מדותיו כו'** – שאין מודדין ביום טוב. **אף בחולו של מועד עושה כן** – בגמרא מפרש טעמא. ולא גרסינן במתניתין מפני ברורי המדות. ואית דגרס ליה, והן העלאת הרתיחות, ובגמרא מפרש. **מפני מצוי המדות** – כשהיה מוכר שמן היה לו מדות הרבה, ומביאין הלקוחות כליהן ומודד לאיש ואיש במדה לעצמו, ומתמצות והולכות לתוך כליהן כל הלילה.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף טז ע"ב: **נְטִיעָה** - נטיעת אילן, שאמרה תורה להמתין שלש שנים מלאכול פירותיו, **מְקַטַּע רַגְלֵיהוֹן דְּקַצָּבְיָא** - שוחטי הבהמות, שממהרין לאכול מהבהמה קודם הפשט וניתוח ופעמים שנמצאת טריפה, **וּדְבוֹעֲלֵי נִדּוֹת** - שאינם ממתינים לנשותיהן עד שתיטהרנה, שהיה להם ללמוד מן הנטיעה שהזהירה תורה שלא למהר לאכול פירותיה בשלש שנים הראשונות.

תּוּרְמוּסָא - מין קטנית, והוא מר מאוד בתחילתו, ושולקין אותו שבע פעמים ונעשה מתוק וטוב עד שנאכל בקינוח סעודה, **מְקַטַּע רַגְלֵיהוֹן דְּשׂוֹנְאֵיהוֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל** - עם ישראל [בלשון סגי נהור], **שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיּוֹסִיפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרָע בְּעֵינֵי ה' וַיַּעַבְדוּ אֶת הַבְּעָלִים וְאֶת הָעַשְׁתָּרוֹת וְאֶת אֱלֹהֵי אֲרָם וְאֶת אֱלֹהֵי צִידוֹן וְאֶת אֱלֹהֵי מוֹאָב וְאֶת אֱלֹהֵי בְנֵי עַמּוֹן וְאֶת אֱלֹהֵי פְּלִשְׁתִּים'** - הרי מנה כאן שבעה מיני עבודה־זרה שעבדו בני ישראל, ומסיים הכתוב **'וַיַּעַזְבוּ אֶת ה' וְלֹא עָבָדוּהוּ'.**

מדייקת הגמרא: **מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיַּעַזְבוּ אֶת ה'** וכי **אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא עָבָדוּהוּ, וְא"כ מָה תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְלֹא עָבָדוּהוּ', אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲפִילּוּ כַּתּוּרְמוּס הַזֶּה, שֶׁשּׁוֹלְקִין אוֹתוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ בְּקִנּוּחַ סְעוּדָה לֹא עָשׂוּנִי בָּנַי,** שאילו התורמוס הזה אחר שהקניט את בעליו לשלקו שבע פעמים, הרי הוא חביב על בעליו ואוכל אותו בקינוח סעודה, ואילו אותי אפילו אחרי שהקניטוני שבע פעמים והטריחוני להענישם כנגדם בשבע פורעניות, עדיין איני חביב בעיניהם.

אגב שנזכר קשיות ערפם של ישראל, מביא עוד מאמרים על עזותם: **תָּנָא מְשָׁמֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר, מִפְּנֵי מָה נִתְּנָה הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי שֶׁהֵן עַזִּין** - קשים להכניעם, ולכך ניתנה להם תורה והיא מתשת כחם ומכנעת לבם. וכן **תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** על הפסוק: **'מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ', אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רְאוּיִין הָיְלָדִים** מפני עזותן **שֶׁתִּנָּתֵן לָהֶם** התורה שהיא **דַּת אֵשׁ** ומתשת עזותן. **אִיכָּא דְּאָמְרֵי, דָּתֵיהֶם** - טבעם ומנהגם **שֶׁל אֵלּוּ** - בני ישראל, הוא **אֵשׁ,** כלומר עזין הם כאש, **שֶׁאִלְמָלֵא (לֹא) נִתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל אֵין כָּל אוּמָה וְלָשׁוֹן יְכוֹלִין לַעֲמוֹד בְּפְנֵיהֶם** מרוב עזותן, ופירוש הפסוק ללשון זה הוא כך, 'מימינו' נתן להם התורה, מפני שה'אש דת למו' שטבעם עז כאש. **וְהֵיינוּ דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, שְׁלֹשָׁה עִזִּין הֵן. יִשְׂרָאֵל** עזין **שֶׁבָּאוּמוֹת, כֶּלֶב** עז **שֶׁבַּחַיּוֹת, תַּרְנְגוֹל** עז **שֶׁבָּעוֹפוֹת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף עֵז** היא העזה **שֶׁבְּהֶמָה דַּקָּה, וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף צְלָף** הוא עז **שֶׁבָּאִילָנוֹת.**

משנה אוֹמֵר אָדָם לַחֲבֵרוֹ המוכר, **מַלֵּא לִי כֵּלַי זֶה** שמן או יין, **אֲבָל לֹא בְּמִדָּה. רַבִּי יְהוּדָה** מחמיר **ואוֹמֵר, אִם הָיָה כֵּלִי שֶׁל מִדָּה, לֹא יְמַלְּאֶנּוּ.** ובגמרא יבואר במה נחלקו. **מַעֲשֶׂה בְּאַבָּא שָׁאוּל בֶּן בָּטְנִית שֶׁהָיָה מְמַלֵּא מִדּוֹתָיו מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב,** מפני שאין מודדים ביו"ט, **וְנוֹתְנָן לַלָּקוֹחוֹת בְּיוֹם טוֹב. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, אַף בְּחוּלּוֹ** של **מוֹעֵד** היה אבא שאול בן בטנית **עוֹשֶׂה כֵּן, מִפְּנֵי בְּרוּרֵי הַמִּדּוֹת** - כששופך יין לתוך כלי היין מעלה קצף, וללקוחות לא היה פנאי במועד להמתין עד שתרד רתיחתו וישקע הקצף, ונמצאת המדה חסרה, לכך היה מודד כבר בערב ומכין לכל אחד כפי מדתו המלאה, ולמחר באים ונוטלים את כליהם. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אַף בְּחוּלּוֹ** היה **עוֹשֶׂה כֵּן,** שהיה מכין מבערב, **מִפְּנֵי מְצוּי הַמִּדּוֹת** - כשהיה מוכר שמן, היו לו הרבה כלי מדידה, ולקוחותיו הביאו כליהם כבר בערב, והמידה היתה מתמצית והולכת כל הלילה לתוך כליהם, כדי שלא ישאר השמן מודבק בשולי המידה ובדפנותיה, ונמצא גוזל את הרבים:

צָרִיךְ דַּעַת בְּעָלִים – צריך הגנב להודיע לבעלים שהחזיר את הגניבה, ועד אז חייב באחריות הטלה או הסלע.

מקשה הגמרא: אִי – אם התנא במשנתינו רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הוא, מַאי אִירְיָא – מדוע העמיד את דבריו כשלֹא יְחֵדוּ הבעלים מקום לחבית, הרי אֲפִילּוּ באופן שיְחֵדוּ לה מקום, נַמִּי – גם כן יהיה הדין שנפטר הגולן מאונסין כאשר החזיר את החבית למקומה, שהרי לדעת רבי ישמעאל אין ההשבה צריכה דעת בעלים.

מתרצת הגמרא: לֹא מִיבַּעְיָא קָאָמַר – כוונת המשנה ללמדנו ברמז אופן נוסף שאין צורך לשנותו, דהיינו לֹא מִיבַּעְיָא – אין צריך לומר שכאשר יְחֵדוּ הבעלים מקום לחבית, והחזירה השומר למקום זה, שפטור, דְּהָרֵי מְקוֹמָהּ שיחדו לה הבעלים הוּא, והרי זו השבה גמורה, אֶלָּא אֲפִילּוּ כאשר לֹא יְחֵדוּ לה הבעלים מקום, וכשהניח השומר את החבית, הניחה במקום דְּלַאו מְקוֹמָהּ הוּא שהרי אין מקום זה מיוחד לחבית, אף על פי כן נפטר השומר, משום שלֹא בְּעֵינַן דַּעַת בְּעָלִים, והרי השיב את החבית למקום המשתמר.

מקשה הגמרא: אֵימָא – הבה ונלמד את הסֵיפָא במשנה, יְחֵדוּ לָהּ הַבְּעָלִים מָקוֹם, וְשִׁלְּטָהּ השומר משם וְנִשְׁבְּרָה, בֵּין אם נשברה מֵאֵלֶיהָ בֵּין מִמֶּשֶׁהֵנִיחָהּ במקום שהיה מיוחד לה, אם טלטלה לְצָרְכּוֹ, חַיָּיב, ואם לְצָרְכָּהּ, פָּטוּר. וקשה, מדוע כאשר טלטל את החבית לצרכו, חייב באונסין אף לאחר שהשיב את הגניבה למקומה, והלא לרבי ישמעאל משהניחה שוב אינו חייב באונסין.

מתרצת הגמרא: אָתָאן לְרִבִּי עֲקִיבָא – דין זה אמרו רבי עקיבא, דְּאָמַר שבהשבת גזילה בְּעֵינַן דַּעַת בְּעָלִים, וכאן שלא הודיעם שהשיב חייב באונסי החבית.

מקשה הגמרא: אִי רַבִּי עֲקִיבָא, מַאי אִירְיָא כשיְחֵדוּ, הרי אֲפִילּוּ כאשר לֹא יְחֵדוּ נַמִּי אינו נפטר מחיוב אונסין אף לאחר שהחזירה עד שיודיע לבעלים.

מתרצת הגמרא: לֹא מִיבַּעְיָא קָאָמַר, לֹא מִיבַּעְיָא – אין צריך לומר שכאשר לֹא יְחֵדוּ לה הבעלים מקום, שבכל מקום שיניחנה השומר עדיין חייב באחריותה, כיון דְּלָאו מְקוֹמָהּ הוּא, שהרי לא יחדו לה הבעלים מקום, אֶלָּא אֲפִילּוּ יְחֵדוּ נַמִּי, והחזירה למקום זה, דְּמְקוֹמָהּ הוּא, אף על פי כן לא נפטר מאונסיה, משום שבְּעֵינַן דַּעַת בְּעָלִים, ואין זו השבה.

מקשה הגמרא: נמצא שהרֵישָׁא אמרה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וְהסֵיפָא אמרה רַבִּי עֲקִיבָא, והאם יתכן כן.

מתרצת הגמרא: אִין – אכן כך, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאן דְּמַתְנֵי לַהּ את כל המשנה של חֲבִית אַלִּיבָּא דְּחַד תַּנָּא – כתנא אחד, מוֹבְלָנָא מָאנֵי דְּתַרְוַיְיהוּ לְבֵי מַפּוּתָא – אהיה משמשו ואוביל את כליו [בגדיו] אחריו לבית המרחץ.

הגמרא מביאה דברי שלושה אמוראים ליישב את המשנה כדעת רבי ישמעאל, וכולם יישבוה באופן המבואר להלן בסוף דבריהם, אלא שנחלקו מה היא הגזילה שבה מדובר במשנה:

א. תְּרֵנְתָּהּ – ביאר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אַבָּא את המשנה קַמֵּיהּ דְּרַב – לפני רב, שמדובר באופן שֶׁנִּטְּלָהּ השומר עַל מְנָת לְגַוְזְלָהּ, ולכן צריך הוא להשיבנה השבה גמורה.

ב. תְּרֵנְתָּהּ רַבִּי נָתָן בַּר אַבָּא קַמֵּיהּ דְּרַב, שהמדובר באופן שֶׁנִּטְּלָהּ השומר עַל מְנָת לִשְׁלוֹחַ לָהּ יָד, דהיינו שהתכוון ליטול רק את מקצתה ולא לגזול את כולה.

מבררת הגמרא: בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי – במה נחלקו שביארו את המשנה באופנים שונים.

מבארת הגמרא: נחלקו בְּשִׁלּוּחֵי יָד צְרִיכָה חִפָּרוֹן, כלומר, האם שומר השולח יד בפקדון, מתחייב באונסין כדין גזלן, רק אם החסיר ממנו. מַאן דְּאָמַר – רבי יעקב בר אבא שהעמיד את המשנה כשנטלה לְגַוְזְלָהּ, קָסָבַר שְׁלִיחוּת יָד צְרִיכָה חִפָּרוֹן, ולכן כאן שהחבית לא נחסרה צריך היה להעמיד באופן שנטלה לגוזלה. וּמַאן דְּאָמַר – רבי נתן בר אבא שהעמיד את המשנה כשנטלה על מנת לְשַׁלּוֹחַ בָּהּ יָד, קָסָבַר שְׁלִיחוּת יָד אֵינָהּ צְרִיכָה חִפָּרוֹן, ולכן השומר התחייב כאשר נטלה על מנת לשלוח בה יד כלומר ליטול מקצתה לעצמו, אף אם עדיין לא נחסרה החבית.

ג. מַתְקִיף לָהּ רַב שֵׁשֶׁת – הקשה רב ששת, מִידֵּי נְטָלָהּ קָתָנֵי – וכי במשנה נאמר שנטלה לעצמו, והלא טַלְטְלָהּ קָתָנֵי, ומשמע שטלטלה לצורך תשמישו, ואם כן, מנין לכם להעמיד באופן שגזל את החבית. אֶלָּא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן כְּגוֹן שֶׁטִּלְטְלָהּ השומר כדי לעלות וּלְהָבִיא עָלֶיהָ גּוֹזָלוֹת ממקום גבוה, וְקָא סָבַר התנא במשנתינו שׁוֹאֵל חפץ שֶׁלֹּא מִדַּעַת הבעלים, גָּזְלָן הָוֵי, ולכן התחייב השומר באונסין.

וְלִפְלִי כל אלו האמוראים בביאור הגזילה שבמשנה, כּוּלָּהּ כדעת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא, וְהחילוק בין הסיפא לרישא הוא שבסֵיפָא מדובר באופן שֶׁהֶנִּיחָהּ השומר בְּמָקוֹם שֶׁאֵינָהּ מְקוֹמָהּ שיחדו לה הבעלים, ולכן אין זו השבה גמורה, ולא נפטר השומר בכך. אך ברישא, שלא יחדו לה הבעלים מקום מיוחד, כל מקום הוא מקומה והרי זו השבה גמורה.

שואלת הגמרא: וְרַבִּי יוֹחָנָן שאמר לעיל שאין דרך לבאר המשנה לפי תנא אחד, מדוע לא העמיד את המשנה כפי שהעמידו האמוראים האחרים. משיבה הגמרא: לדעת רבי יוחנן, לשון המשנה 'הֶנִּיחָהּ', שהניח את החבית בְּמְקוֹמָהּ הראשון מַשְׁמַע, ולכן לא העמיד את המשנה כמותם, שהניחה במקום אחר.

כיון שהוזכרה המחלוקת האם שליחות יד צריכה חסרון, מביאה הגמרא שאמוראים נוספים נחלקו בכך: אִיתְּמַר, רַב וְלֵוִי נחלקו בדבר זה, חַד מהם אָמַר, שְׁלִיחוּת יָד צְרִיכָה חִפָּרוֹן, וְחַד מהם אָמַר, שְׁלִיחוּת יָד אֵינָהּ צְרִיכָה חִפָּרוֹן.

הגמרא מבררת מה אמר כל אחד מהם: תִּסְתַּיֵּים – יש להוכיח הוכחה גמורה דְּרַב הוּא דְּאָמַר שְׁלִיחוּת יָד אֵינָהּ צְרִיכָה חִפָּרוֹן, ולוי הוא זה שאמר שצריכה חסרון, דְּתַנְיָא, רוֹעֶה שֶׁהָיָה רוֹעֶה את עֶדְרוֹ, וְהִנִּיחַ את עֶדְרוֹ וּבָא הרועה לָעִיר, וּבָא בינתיים זְאֵב וְטָרַף מהעדר, וּבָא אֲרִי וְדָרַס מהעדר, פָּטוּר, שכן זאב או ארי הם אונס. אמנם אם הֵנִיחַ הרועה את מַקְלוֹ וְתַרְמִילוֹ – או את תרמילו, עָלֶיהָ – על הבהמה, ובא הזאב וטרפה או הארי ודרסה, חַיָּיב הרועה, שכן הנחתם היא שליחות יד, והשולח יד חייב באונסין. וְהַוֵינַן בָּהּ – ודנו האמוראים בברייתא זו, והקשו, וכי מִשּׁוּם דְּהֵנִיחַ הרועה את מַקְלוֹ וְתַרְמִילוֹ עָלֶיהָ, חַיָּיב, הָא שַׁקְלִינְהוּ – הרי לפני שנטרפה כבר הוריד אותם מהבהמה, ואף אם נאמר שהנחת המקל והתרמיל היא שליחות יד, כיון שהשתמש בבהמה לצורכו, הרי מכיון שהורידו אותם מהבהמה, החזיר הרועה את המצב לקדמותו, וצריך הרועה להיפטר מאונסין. וְאָמַר רַב נְחָמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ אָמַר רַב ליישב, שמדובר כאן בְּעוֹדָן עָלֶיהָ – שהמקל או התרמיל עדיין היו על הבהמה בשעה שנטרפה, וכיון שלא עשה השבה משליחות היד שלו, חייב. והקשנו על כך, וְכִי עוֹדָן עָלֶיהָ מַאי חָזֵי – מה בכך, הָא – הרי לֹא מַשְׁכָּהּ הרועה, וכיון ששליחות יד צריכה מעשה קנין, והוא לא עשה מעשה קנין, נמצא שלא היתה כאן שליחות יד. וְאָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק אָמַר רַב ליישב, שמדובר באופן שֶׁהִכְּישָׁהּ – הכה אותה הרועה בַּמַּקֵּל, כלומר שהניח עליה את המקל או התרמיל בחוזק, וְרָצְתָה – ורצה לְפָנָיו הבהמה מחמת הכשה זו, ואם כן הרי משך אותה, וקנאה להתחייב עליה.

ומעתה יש להוכיח מהי דעת רב, דהרי יש לשאול, מדוע הוא מתחייב, וְהָא לֹא חָסְרָה – הרי לא נחסרה הבהמה כלל במעשה הרועה, ואף על פי כן מבואר בברייתא שזו שליחות יד, והרועה מתחייב באונסין. אֶלָּא לַאו שְׁמַע מִינָּהּ – האם אין ללמוד מכך שקָסָבַר רב שְׁלִיחוּת יָד אֵינָהּ צְרִיכָה חִפָּרוֹן.

דוחה הגמרא: אַיְמָא – אפשר לבאר שכוונת רב 'שהכישה במקל', היתה לומר 'שֶׁהִכְחִישָׁהּ בַּמַּקֵּל', כלומר שהוכחשה מחמת ההכאה במקל, ואם כן, מדובר באופן שיש בו חסרון. דְּיָקָא נַמִּי – ואפשר לדקדק שזו אכן כוונת רב, ולדעתו שליחות יד צריכה חסרון, דְּקָתָנֵי – שנקט רב 'שֶׁהִכִּישָׁהּ בַּמַּקֵּל', ולא שהכישה סתם, ומשמע שכוונתו למכת מקל דווקא, שהיא מכה חזקה ומכחישה את הבהמה. מסיקה הגמרא: אכן שְׁמַע מִינָּהּ כן.

וּמְדָרַב – ומכיון שרב קָסָבַר שְׁלִיחוּת יָד צְרִיכָה חִפָּרוֹן, משמע שלֵוִי החולק על רב, קָסָבַר שְׁלִיחוּת יָד אֵינָהּ צְרִיכָה חִפָּרוֹן.

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּלֵוִי. מבארת הגמרא: טעמו הוא כפי שאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן נְהוֹרַאי, שמְשׁוּנָּה – אינה דומה

המשך בעמוד יט

צְרִיךְ דַּעַת בְּעָלִים. וְאִם לֹא הוֹדִיעָם חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָם אִם מֵת אוֹ נִגְנַב דְּמִדְּשַׁקְלֵיהּ קָם לֵיהּ בְּרֵשׁוּתֵיהּ וְהָשְׁבָּה בְּלֹא יְדִיעָה לְאוֹ דְּוַקָּא הֵיכִי דְּמַקּוֹמָהּ הָיָא. וְכֵיוָן דְּבָאוֹתוֹ מָקוֹם הֶחֱזִירָהּ חֲזָרָה גְּמוּרָה הִיא: **אִתְּאַן לְר"ע.** תִּירוּצָא הוּא: תְּרֵיתֵי בְּרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. דְּתִיקוּ בְּרֵי"ה כְּחַד תַּנָּא וּבִתְרֵי טְעָמֵי רִישָׁא שֶׁהֶחֱזִירָהּ לְמָקוֹמָהּ דְּכָל מָקוֹם שֶׁהֶחֱזִירָהּ מָקוֹמָהּ הִיא דְּהָא לֹא יָחֲדוּ לָהּ מָקוֹם וְסֵיפָא שֶׁהֶחֱזִירָהּ לְמָקוֹם שֶׁאִינָהּ מְקוֹמָהּ דְּהָא דְּמַסְקִינַן בְּסִיפָא דְּלֹא יָחֲדוּ לָהּ מָקוֹם אַחֵר נָתַן וְאָבַד שֶׁשֵּׁת וּמְשׁוּם דְּהַנִּיחָהּ חוּץ לְמָקוֹמָהּ לֹא הָוְיָא חֲזָרָה וּכְגוֹן שֶׁנִּטְלוּ מִתְּחִלָּה עַל מְנָת לְגוֹזְלָהּ וְהֵיינוּ לְצָרְכּוֹ דְּמַתְנִיתִין דְּאִילּוּ לִשְׁאֵלָה בְּעָלְמָא וּלְתַשְׁמִישׁ בֵּיוָן דְּלֹאו גְּזֵילָה הוּא סָגֵי לָהּ בְּהַשָּׁבָה כָּל דְּהוּ וְכָל מָקוֹם שֶׁהִנִּיחָהּ פָּטוּר בְּאוֹנְסִין אֲבָל מִשּׁוּם דְּגְזֵילָה הָוְיָא וּבְגְזֵילָה כְּתִיב וְהֵשִׁיב וְזֶה שֶׁהִנִּיחָהּ לְמָקוֹם שֶׁלֹּא יָחֲדוּ לָהּ בְּעָלִים לֹא הָוְיָא הַשָּׁבָה: **וְר' נָתָן תִּרְגְּמָהּ.** דְּאֲפִילּוּ לֹא נָטְלָה עַל מְנָת לְגוֹזְלָהּ כו' אֶלָּא עַל מְנָת לְשׁוֹלְחָהּ בָּהּ יָד וְלֵיטוֹל מֵקַצָתָהּ וְלֹא נָטַל אפ"ה קָמָה לֵיהּ בִּרְשׁוּתֵיהּ כּוֹלָּהּ וְהָוְיָא לָהּ גְּזֵילָה וּבְעֵי' הַשָּׁבָה בִּמְקוֹם שֶׁאִינוֹ מְקוֹמָהּ לְאוֹ הַשָּׁבָה הִיא וְרַב שֵׁשֶׁת לֹא שָׁבִיק דְּלֵיסְיְמוּ לְתִירוּצַיְיהוּ וְאַתָּקִיף מִידֵּי נָטְלָה קָתָנֵי כו' וּמִידֵּי סֵיפָא דְּמַקְשֵׁנָא דְּמִילְּתָא דְּמַסְקֵנָא וְסֵיפָא שֶׁהִנִּיחָהּ בְּמָקוֹם שֶׁאִינוֹ מְקוֹמָהּ אכּוֹלָּהּ קָאֵי: **שְׁלִיחוּת יַד.** אֲפִילּוּ נְאֱנְסָה כְּדִכְתִיב (שמות כב) וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה וגו' שְׁבוּעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ וגו' דְּמִשְׁמַע הָא שָׁלַח נִתְחַיֵּיב שׁוּב בְּמִיתָתָהּ וּבִשְׁבִיָּיתָהּ: **צְרִיכָה חָפָּרוֹן.** לֹא הָוֵי שְׁלִיחוּת יַד לְהַעֲמִידָהּ בִּרְשׁוּתוֹ אֶלָּא אֵ"צ חָפָּרוֹן: **מִידֵּי נָטְלָה קָתָנֵי.** דְּמִשְׁמַע שֶׁנָּטְלָה לְעַצְמוֹ: **טַלְטְלָה קָתָנֵי.** לִתְשְׁמִישׁ בְּעָלְמָא מִשְׁמַע לְצָרְכּוֹ דְּמַתְנִי': **אֶלָּא בְּגוֹן שֶׁטִּלְטְלָה לְהַבִּיא עָלֶיהָ גּוֹזְלוֹת.** לְעֵלוֹת עָלֶיהָ בְּדֶרֶךְ סוּלָּם לִישׁוּט גּוֹזְלוֹת מִמֶּנָּ גְּבוֹהַּ וְאַפ"ה הָוְיָא גְּזֵילָה לְמֵיקָם בִּרְשׁוּתֵיהּ עַד דְּעָבִיד הַשָּׁבָה דְּקָסָבַר שׁוֹאֵל שְׁלֹא מִדַּעַת בְּעָלִים גַּזְלָן הוּא: **וְכוּלָּהּ ר' יִשְׁמָעֵאל הִיא.** אַשִּׁינּוּיָיא דְּכוּלְּהוּ קָאֵי אַדַּר' יַעֲקֹב וְאַדַּר' נָתָן וְאַדְּרַב שֵׁשֶׁת: **וְסֵיפָא שֶׁהִנִּיחָהּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינָהּ מְקוֹמָהּ.** אֲבָל רִישָׁא כָּל מָקוֹם שֶׁהִנִּיחָהּ מְקוֹמָהּ הִיא: **וְר' יוֹחָנָן.** דְּאָמַר לְעֵיל מֵאן דְּמִתְרַגֵּם לִי כו': **הִנִּיחָהּ בְּמָקוֹמָהּ מַשְׁמַע.** הִלְכָּךְ לֹא מִיתְּמָקְמָא בְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל: **שְׁלִיחוּת יַד.** שֶׁחִייְבוֹ הַכָּתוּב עָלֶיהָ וַאֲפִילּוּ נְאֱנְסָה כְּדִכְתִיב אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה וגו' שְׁבוּעַת ה' תִּהְיֶה אִם לֹא שָׁלַח דְּמִשְׁמַע הָא אִם שָׁלַח נִתְחַיֵּיב שׁוּב בְּמִיתָתָהּ וּבִשְׁבִיָּיתָהּ: **צְרִיכָה חָפָּרוֹן.** וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא חָסְרָה לֹא קָמָה בִּרְשׁוּתֵיהּ לְהִתְחַיֵּיב בְּאוֹנְסֵיהּ: **וְאַב.** טוֹרַח נוֹשֵׂא הַשָּׁרָח לְחוֹרֹז: **פָּטוּר.** דְּאוֹנְסִין נִינְהוּ וְאִי מִשּׁוּם דְּהִנִּיחַ אֵצֶל בַּעַל הַפִּקָּדוֹן הָוְיָא מוֹקְמִינַן לָהּ דְּעָל בְּעִידְּנָא דַּעֲיָילֵי אִינָשֵׁי כְּדַאֲמַרִינַן בְּהַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (לקמן צג:) א"נ דְּשָׁמַע קוֹל אַרְיֵה וְעָל: **הָא שַׁכָּלְיְנְהוּ.** וְאִי נַמִּי שְׁלִיחוּת יַד חַשִּׁיבָא הָוְיָא הָדָר אַהֲדְרָהּ כְּשֶׁנְּטָלָהּ הַיְמְנוּ וְאָנַן מוֹקְמִינַן לְעֵיל סְתָם מַתְנִי' כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל דְּאֵין צְרִיכָה דַּעַת בְּעָלִים: **הָא לֹא מָשְׁכָה.** בְּשִׁלְטוֹחוֹת יָד כְּדֵי לְקַנּוֹתָהּ וּמִטַּלְטְלִין אֵינָן נִקְנִין אֶלָּא בְּמִשִּׁיכָה וְלֹא בְּמַקָּח וְלֹא לְעִנְיַן גֵּזֶל וְלֹא לְעִנְיַן שְׁלִיחוּת יָד כִּדְתָנֵן בְּמַתְנִי' (לקמן דף מג:) הִשָּׁה אֶת הַחֻבִּית וְנָטַל מִמֶּנָּה רְבִיעִית יַיִן אֵין מְשַׁלֵּם אֶלָּא רְבִיעִית אַלְמָא בְּעִנְיַן דְּלֵיקְנְיֵי כו': וְאָמַר רַב שְׁמוּאֵל גַּרְסִינַן: **שֶׁהִכְּישָׁהּ בְּמַקֵּל.** כְּשֶׁנִּתְנוּ עָלֶיהָ וְרָצְתָה זוֹ הִיא מְשִׁיכָה מְשֻׁעְקֶרֶת יָד וְרֶגֶל עַל יָדוֹ: **וְהָא לֹא חָפְרָה.** לְאוֹ פִּירְכָא הִיא אֶלָּא מַסְקָנָא וְסֵיפָא הוּא לְמֵילְתֵיהּ דְּאָמַר חִסְרוֹן מִדְּשֵׁנֵי רַב כְּרַב יִצְחָק אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק אָמַר רַב שֶׁהִכִּישָׁהּ בְּמַקֵּל וְרָצְתָה לְפָנָיו וְהָא לֹא חָסְרָה אֶלָּא לַאוֹ שׁ"מ קָסָבַר שְׁלִיחוּת יַד אֵינָהּ צְרִיכָה חִסָּרוֹן אֵימָא שֶׁהִכְּחִישָׁהּ בְּמַקֵּל דְּקָתָנֵי שֶׁהִכִּישָׁהּ בְּמַקֵּל שׁ"מ וּמִדְּרַב סָבַר שְׁלִיחוּת יַד צְרִיכָה חִסָּרוֹן: **לֵוִי סָבַר שְׁלִיחוּת יַד אֵינָהּ צְרִיכָה חִסָּרוֹן.** מַאי טַעְמָא דְּלֵוִי א"ר יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' יוֹסֵי בֶּן נְהוֹרַאי מְשׁוּנָּה שְׁלִיחוּת יַד הָאֲמוּרָה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר מִשְּׁלִיחוּת יַד הָאֲמוּרָה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם

אִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֲפִילּוּ יְחָדוּ נַמִּי. וְא"ת מִנַּ"ל דְּמִדְּנָקַט טָלָה וְסָלַע דְּסִתָּם טָלֶה לֹא יָחַד לוֹ מָקוֹם אֶלָּא הוֹלֵךְ מִמְּרֵעָה לִמְרֵעָה וְסִתָּם סָלַע יְחָדוֹ לוֹ מָקוֹם בְּכִיס וְגַם כִּיס יְחָדוֹ לוֹ מָקוֹם בְּתִיבָה וּלְכַךְ פָּרִיךְ נַמִּי בְּסָמוּךְ לֹ"ע אֲפִילּוּ לֹא יְחָדוֹ נַמִּי: **שָׁנָּטְלָה** וְהִגְבִּיהָהּ ע"מ לְגוֹזְלָהּ כו'. וְהֵיינוּ חִסָּרוֹן שֶׁהַבֵּל גּוֹזֵל וְנָטַל לְצוֹרֵךְ עַצְמוֹ: **שֶׁנָּטְלָה** ע"מ לְשַׁלּוֹחַ בָּהּ יָד. פֵּי' לִיטוֹל מִקְצָת אע"פ שֶׁלֹּא נָטַל אוֹתָהּ מִקְצָת חַיָּיב בְּכוּלָּהּ דְּדַאֲמַר בִּשְׁלָהֵי פֶּרְקִין (דף מד.) לֹא נָטַל נָטַל מִמֶּנּוּ אֶלָּא בְּיַיִן שֶׁהִגְבִּיהַּ לִיטוֹל אע"פ שֶׁלֹּא נָטַל אֲבָל לְמ"ד ע"מ לְגוֹזְלָהּ דְּבָעֵי חִסָּרוֹן אִם הִגְבִּיהָּ לִיטוֹל קְצָת אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיִּטּוֹל הַמִּקְצָת כֵּיוָן דְּבָעֵי חִסָּרוֹן וְקָשֶׁה דִּבְשִׁלְהֵי פֶּרְקִין קָאָמַר אַפֵּי' לְמ"ד בָּעֵי חִסָּרוֹן מוֹדֶה בְּחֻבִּית אִם הִגְבִּיהָּ אע"פ שֶׁלֹּא נָטַל חַיָּיב דְּיֵניקָה לֵיהּ דְּתֵיהֲוֵי כּוֹלָּהּ בְּסִיס לְהַאי רְבִיעִית וּמַתְנִי' בְּחֻבִּית אֵיירֵי וְיֵשׁ לוֹמַר דְּמַתְנִי' אֵיירֵי אֲפִילּוּ בְּשָׁמֶן דְּלֹא מַנְּטַר פּוּרְתָּא אַגַּב הָאַחֵר:

וְבָא זְאֵב וְטָרַף. בְּשָׁעַת מִשְׁלַחַת זְאֵבִים וְרַבִּי יְהוּדָה הִיא דְּאָמַר זְאֵב אֶחָד אוֹנֵס בָּפֵּ' הַפּוֹעֲלִים (לקמן דף צג:): **הָא** שֶׁקִּילְיְנְהוּ. לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל פָּרֵיךְ דְּאָמַר לֹא בְּעִנְיַן דַּעַת בְּעָלִים כִּפְרֵישׁ': **הָא** לֹא מְשָׁכָה. דְּאַע"ג דְּעוֹדֶן עָלֶיהָ לֹא קְיֵימָא בִּרְשׁוּתֵיהּ לְהִתְחַיֵּיב בְּאוֹנְסֵיהּ עַד שֶׁיִּמְשׁוֹךְ כְּדַאָמַר בְּמַתְנִי' (לקמן דף מג:) הִשָּׁה אֶת הַחֻבִּית וְנָטַל מִמֶּנָּה רְבִיעִית אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא דְּמֵי רְבִיעִית כֵּיוָן דְּלֹא הִגְבִּיהָּ אֶת הַחֻבִּית וּמִשְּׁנֵי שֶׁהִנִּיחָהּ מִקַּלּוֹ וְתַרְמִילוֹ עָלֶיהָ כָּל כָּךְ בְּחוֹזֵק עַד שֶׁרָצְתָה לְפָנָיו: **דְּיָקָא** נַמִּי דְּקָתָנֵי שֶׁהִכִּישָׁהּ. וְא"ת בְּפֵ"ק דְּקִדּוּשִׁין (דף כב:) תַּנְיָא אוֹ שֶׁהִכִּישָׁהּ בְּמַקֵּל וְרָצְתָה לְפָנָיו דְּאָקְרֵי מְשִׁיכָה וְלֹא הָוְיָא הַכְחָשָׁה וְי"ל דְּהָתָם דְּאָדָם נִכְרֵי לְקַחָהּ וְאֵינָהּ מַכִּירָתוֹ בְּדִבּוּרוֹ שַׁיָּיךְ לְמֵימַר הַכִּישָׁהּ אֲבָל הָכָא דְּאֵיירֵי בְּרוֹעֶה שֶׁהִבְהֲמָה מַכִּירָתוֹ וְאִלּוּ לֹא מְחֻמֶּת דִּבּוּרוֹ לֹא שַׁיָּיךְ לְמֵימַר שֶׁהִכִּישָׁהּ:

לוֹמַר

רש"י

לומר לך שליחות יד אינה צריכה חסרון. וא"ת התינח שומר שכר דאייתיר קרא להכי אלא בשומר חנם מנ"ל אי משומר שכר מה לשומר שכר שכן חייב בגנבה ואבידה וי"ל כיון דשליחות יד חייב בתרוייהו אין זה אלא גילוי מילתא למילף דין שלו זה בזה:

קרנא בלא שבועה. וא"ת ורבי יוחנן ור' אלעזר דלית להו הך סברא מנ"ל דפ' ראשונה בשומר חנם ושניה בשומר שכר וכתיב בתרוייהו אם לא שלח ידו במלאכת רעהו (לקמן דף צה:) פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם שכתיב שבועת ה' תהיה וגו' ואמרינן בהשואל (לקמן דף צח:) פרשה ראשונה נאמרה בשומר שכר וכתיב אם לא שלח ידו במלאכת רעהו:

ואני אומר. ר' יוחנן פליג אדרבי יוסי בן נהוראי רביה ואמר אף היא לצורך נאמרה ולרי ס"ל כרבי יוסי בן נהוראי למידרש מיניה דאין צריכה חסרון דאי מקרא קמא לא תיסק אדעתין לחיובי עד דמחסר ליה: בשומר חנם נאמר ונקרב בעל הבית וגו' בשומר שכר כתיב שבועת ה' תהיה וגו' ואמרינן בהשואל (לקמן דף צח:) פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם שניה בשומר שכר וכתיב בתרוייהו אם לא שלח ידו במלאכת רעהו שקר ופטור אז נשבה או נשבר או נאנס: **שומר חנם שפטור.** כל זמן שלא שלח בה יד כדכתיב אם לא ימצא הגנב ונקרב בעה"ב דנשבע שלא שלח בה יד ולא פשע בשמירתו ופטור כדאמרינן לקמן בשמעתין דהאי ונקרב שבועה הוא: **שומר שכר שחייב בגנבה ואבדה.** דפרשה שניה כתיב בה נאמרה וכתיב בה אם גנב יגנב כו': **לא כ"ש.** שאם שלח בה יד חייב באונסין: **דא ודא אחת היא.** במשמעה של זו כך משמעה של זו לפי ששתיהן הוצרכו ואין כאן מקרא יתר: **מאי דא ודא אחת היא.** למה שתיהן שוות הלא לא הוצרכה השניה: **שומר חנם שפטר עצמו בטענת גנב.** בלומר גנב גנב ממני ובאו עדים שהיא אצלו משלם תשלומי כפל דכתיב אם לא ימצא הגנב וגו' ודרשינן בבבא קמא (דף סג:) אם לא ימצא בימה שאמר אלא שהוא עצמו גנבו מה כתיב אחריו אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים אבל שומר שכר אינו משלם כפל שאם טען ונגנבה משלם קרן שהרי הוא חייב בגביה וטענה אחרת אינה מביאה אותו לידי כפל: **קרנא בלא שבועה עדיפא מכפילא בשבועה.** חמור שומר שכר שחייב בקרן עד שלא נשבע לשקר במקום ששומר חנם פטור דהיינו גניבה ואבידה משומר חנם שמשלם כפל ומדה זו אינה אלא לאחר שנשבע לשקר שנגנבה ובאו עדים שהוא גנבה דכי אתרבי כפל בטוען טענת גנב לאחר שבועה אתרבי כדלקמן בשמעתין: **רבא אמר.** אפילו לרבי אלעזר נמי אתיא דלא תימא כו': **ותיתי משואל.** שחייבו הכתוב באונסין בשביל שכל הנאה שלו ושולחו יד נמי כל הנאה שלו: (**ומה שואל**) **שלדעת בעלים.** שלח בה יד לעשות מלאכתו חייב באונסין: **שומר חנם ושומר שכר.** השולחין יד שעושין מלאכתן שלא לדעת בעלים לא כ"ש דחייב שוב באונסין: **לומר תאמר.** כשתיתן לו מדה זו אינה אלא לאחר שנשבע לשקר ואידך: **האמורה בשומר חנם.** דיו לשלא יהא נשבע ונפטר: **לדין נאמרה.** לחייבו בגניבה ואבידה: **ולמטה.** לפטרו בשבועה: **ונאמרה שלא תאמר דיו לבא כו'.** אם לא נאמרה בשאר שומרין ולמדה משואל היינו אומר דיו לשלוחי יד דשומרין שבא מדין שואל להיות כנדון: **מה שואל.** אם בעליו עמו כתיב לא ישלם אונסין אף שומרין ששלחו יד אם בעליו עמו יפטר כתב קרא יתירא לחייבו אפילו בבעלים וגלי רחמנא בחדא והוא הדין בכולהו: **לשבועה.** והכי קאמר אם לא ימצא כמה שאמר שנגנבה אלא הוא גנבה והוא כבר נקרב אל הדיינין לשבועה ונשבע לשקר ואח"כ באו עדים אשר ירשיעון הדיינין ישלם בפל: **אתה אומר.** קריבה לשבועה או אינו אלא קריבה לדין שמשטעה שטענן בב"ד נגנבה אע"פ שלא נשבע ישלם בפל אם באו עדים: **נאמר שלוחי יד למטה.** אצל שומר שכר שבועת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח: **ונאמר שלוחי יד למעלה.** ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח: **אף כאן לשבועה.** למדנו שאין משלמין בפל ע"י טענת גנב אלא לאחר שבועה וגם למדנו שנפטר מגנבה ואבדה בשבועה:

מתני'

ואני אומר אלא שומר שכר וכתיב בתרוייהו אם לא שלח ידו במלאכת רעהו שקר ופטור אז נשבה או נשבר או נאנס: **שומר חנם שפטור.** כל זמן שלא שלח בה יד כדכתיב אם לא ימצא הגנב ונקרב בעה"ב דנשבע שלא שלח בה יד ולא פשע בשמירתו ופטור כדאמרינן לקמן בשמעתין דהאי ונקרב שבועה הוא: **שומר שכר שחייב בגנבה ואבדה.** דפרשה שניה כתיב בה נאמרה וכתיב בה אם גנב יגנב כו': **לא כ"ש.** שאם שלח בה יד חייב באונסין: **דא ודא אחת היא.** במשמעה של זו כך משמעה של זו לפי ששתיהן הוצרכו ואין כאן מקרא יתר: **מאי דא ודא אחת היא.** למה שתיהן שוות הלא לא הוצרכה השניה: **שומר חנם שפטר עצמו בטענת גנב.** בלומר גנב גנב ממני ובאו עדים שהיא אצלו משלם תשלומי כפל דכתיב אם לא ימצא הגנב וגו' ודרשינן בבבא קמא (דף סג:) אם לא ימצא בימה שאמר אלא שהוא עצמו גנבו מה כתיב אחריו אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים אבל שומר שכר אינו משלם כפל שאם טען ונגנבה משלם קרן שהרי הוא חייב בגביה וטענה אחרת אינה מביאה אותו לידי כפל: **קרנא בלא שבועה עדיפא מכפילא בשבועה.** חמור שומר שכר שחייב בקרן עד שלא נשבע לשקר במקום ששומר חנם פטור דהיינו גניבה ואבידה משומר חנם שמשלם כפל ומדה זו אינה אלא לאחר שנשבע לשקר שנגנבה ובאו עדים שהוא גנבה דכי אתרבי כפל בטוען טענת גנב לאחר שבועה אתרבי כדלקמן בשמעתין: **רבא אמר.** אפילו לרבי אלעזר נמי אתיא דלא תימא כו': **ותיתי משואל.** שחייבו הכתוב באונסין בשביל שכל הנאה שלו ושולחו יד נמי כל הנאה שלו: (**ומה שואל**) **שלדעת בעלים.** שלח בה יד לעשות מלאכתו חייב באונסין: **שומר חנם ושומר שכר.** השולחין יד שעושין מלאכתן שלא לדעת בעלים לא כ"ש דחייב שוב באונסין: **לומר תאמר.** כשתיתן לו מדה זו אינה אלא לאחר שנשבע לשקר ואח"כ באו עדים אשר ירשיעון הדיינין ישלם בפל: **אתה אומר.** קריבה לשבועה או אינו אלא קריבה לדין שמשטעה שטענן בב"ד נגנבה אע"פ שלא נשבע ישלם בפל אם באו עדים: **נאמר שלוחי יד למטה.** אצל שומר שכר שבועת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח: **ונאמר שלוחי יד למעלה.** ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח: **אף כאן לשבועה.** למדנו שאין משלמין בפל ע"י טענת גנב אלא לאחר שבועה וגם למדנו שנפטר מגנבה ואבדה בשבועה:

תוספות

חדא לומר ולך שליחות יד) אין צריכה חסרון. וא"ת ונילף משואל דאינה צריכה חסרון דמשעת משיכה חייב באונסיה אע"ג דלא נשתמש בדאמר בפ' השואל (לקמן דף צט.) גבי שואל קורדום מחבירו כ"ש שומרין שמושכין להשתמש שלא מדעת בעלים שחייבים וי"ל בשואל דין הוא דיוקר לדעת בעלים חשיב באילו נשתמש בה דלדעת כן שאלה ולאו לאוקמה בבילתא אבל שלא לדעת אינו חשיב באילו כבר נשתמש בשביל משיכה בלבד לא ילפינן משואל אלא משיכה שיש בה חסרון: **חדא** לדיו וחדא לבדתניא. ולמ"ד נמי אינה צריכה חסרון דצריכי תרוייהו יליף שפיר ג"ש לבדתניא לפי שיש בכל כך תיבות בזה כמו בזה אם לא שלח ידו במלאכת רעהו:

אמר

לא ייתכן שתהיה העשייה וההנהגה היום־יומית כדבעי, אם חסרה אצלו אהבה והתמדה ושקידה בלימוד התורה.
משיחת אור לי"ט כסלו, ה'תשכ"ז

ממשיך רבי יוחנן ואומר: וַאֲנִי אוֹמֵר, שלא כדברי רבי יוסי בן נהוראי, אלא שליחות יד האמורה בשומר שכר אֵינָהּ מְשׁוּנָּה משליחות יד האמורה בשומר חינם, שכשם שזו נאמרה ללמד את גוף הדין, שיש דין שליחות יד בשומר חינם, כך זו נאמרה לגופה, ללמד שיש דין שליחות יד בשומר שכר.

הגמרא מבארת את דברי רבי יוסי בן נהוראי. מבררת הגמרא: וּמַאי מְשׁוּנָּה – מדוע שליחות יד שנכתבה בפרשת שומר שכר היא מיותרת לדרשה, בעוד ששליחות יד שנכתבה בפרשת שומר חינם אינה מיותרת.

מבארת הגמרא: משום שלֹא תֵאָמֵר פרשת שְׁלִיחוּת יָד בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר, וְתֵיתֵי – ונלמד אותה מְשׁוֹמֵר חִנָּם בקל וחומר, וּמַה שׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁפָּטוּר בְּגִנְבָה וַאֲבֵדָה אם לא שלח ידו בפקדון, אך אם שָׁלַח בָּהּ יָד, חַיָּיב בגניבה ואבידה, וקל וחומר באונסין, שׁוֹמֵר שָׂכָר, שֶׁחַיָּיב בְּגִנְבָה וַאֲבֵדָה אף אם לא שלח יד בפקדון, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שיתחייב באונסין אם שלח בו יד. ואם כן, לְמַאי הִלְכְתָא כַּתְבִינְהוּ רַחֲמָנָא – מדוע כתבה התורה ששומר שכר ששלח יד מתחייב באונסין, אלא לוֹמַר לָךְ – לדרוש וללמד שִׁלְיחוּת יָד אֵינָהּ צְרִיכָה חִסָּרוֹן.

הגמרא מבארת את דברי רבי יוחנן: וַאֲנִי אוֹמֵר, אֵינָהּ מְשׁוּנָּה, כְּדִברי רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר דָּא וְדָא אַחַת הִיא – שני הפסוקים נצרכים באותה מדה, ואין אחד מהם מיותר לדרשה יותר מחבירו.

מבררת הגמרא: מַאי כוונת רבי אלעזר באומרו דָּא וְדָא אַחַת, והרי הפסוק השני, בשומר שכר, אינו נצרך. מבארת הגמרא: כוונתו היא, מְשׁוּם דְּאִיכָּא לְמִפְרַךְ – אפשר לפרוך קל וחומר זה ולומר, מַה לְּשׁוֹמֵר חִנָּם שמתחייב בשליחות יד, שֶׁכֵּן דינו חמור, שהרי מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל בְּטוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב – אם טען השומר שנגנב הפקדון, ונשבע על טענתו, ובאו עדים והעידו ששיקר והפקדון אצלו, הרי הוא מתחייב לשלם למפקיד תשלומי כפל. ואילו שומר שכר לעולם אינו מתחייב בתשלומי כפל, שהרי אם טען שהפקדון נגנב, משלם את הקרן לבעלים, ואינו נפטר בטענה זו. נמצא שדינו של שומר חינם חמור מדינו של שומר שכר בדבר זה, ואי אפשר ללמוד קל וחומר משומר חינם לשומר שכר, ולכן הוצרכה התורה לכתוב שנית דין שליחות יד. וכיון שאין הפסוק בשומר שכר מיותר, אי אפשר ללמוד ממנו ששליחות יד אינה צריכה חסרון.

מבארת הגמרא: וּמַאן דְּלָא פָּרִיךְ – רבי יוסי בן נהוראי, שאינו פורך את הקל וחומר, סָבַר ששומר שכר חמור משומר חינם, משום שֶׁנִּקְרְנָא בְּלֹא שְׁבוּעָה מְכַפֵּילָא בְּשְׁבוּעָה – דינו של שומר שכר, שכאשר טוען 'נגנב' מיד מתחייב בקרן, חמור מדינו של שומר חינם, שאף שיכול לבוא לידי תשלומי כפל אם טוען 'נגנב', מכל מקום אין זה אלא אם נשבע על טענתו ובאו עדים ששיקר. ונמצא שהחומרא של חיובו בכפל היא בגלל הקולא שנפטר בטענת 'נגנב', ולכן אין זו חומרא כלל, כי מנין לנו שיבוא לידי שבועה. לכן אפשר ללמוד קל וחומר משומר חינם לשומר שכר, והפסוק שמחייב שומר שכר בששלח יד מיותר, ובא ללמד ששליחות יד אינה צריכה חסרון.

הגמרא מבארת שאפשר לבאר את טעמו של לוי, הסובר ששליחות יד אינה צריכה חסרון, אף לשיטתו של רבי אלעזר הסובר שאין ללמוד קל וחומר משומר חינם לשומר שכר:

רָבָא אָמַר, לֹא תֵאָמֵר פרשת שְׁלִיחוּת יָד, לֹא בְּשׁוֹמֵר חִנָּם וְלֹא בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר, וְתֵיתֵי – ונלמד אותה מִשּׁוֹאֵל, שהרי שואל חייב באונסין משום שכל ההנאה שלו, ולכן גם שולח יד שכל ההנאה שלו צריך להיות חייב באונסין. והקל וחומר הוא, וּמַה שׁוֹאֵל, דִּלְדַעַת בְּעָלִים קָא עָבֵיד – שהבעלים מרשים לו להשתמש בחפץ, שהרי על מנת כן שאל אותו, אף על פי כן אם שָׁלַח בָּהּ יָד, חַיָּיב, שׁוֹמֵר חִנָּם וְשׁוֹמֵר שָׂכָר, שאין הבעלים מרשים להם להשתמש בפקדון, האם לֹא כָּל שֶׁכֵּן שיתחייבו בשליחות יד. ואם כן לָמָּה נֶאֱמַר דין שליחות יד בשומר חינם ובשומר שכר, הרי שני פסוקים אלו מיותרים, אלא חֲדָא – הפסוק הראשון [בשומר חינם] נאמר כדי לוֹמַר לָךְ – ללמד שִׁשְׁלִיחוּת יָד אֵין צְרִיכָה חִסָּרוֹן, וְאִידָךְ – הפסוק השני [בשומר שכר] נאמר כדי שֶׁלֹּא תֹּאמַר בשליחות יד בשאר השומרים הנלמדת משואל, 'דִּיוּ לָבָא מִן הַדִּין לִהְיוֹת בַּנְּדוֹן' – אין הדין הלמד יכול להיות חמור יותר מהדין הלמד, ולכן דין שליחות יד בשאר שומרים [הלמד] דינו כדין שליחות יד בשואל [הלמד], וּמַה שׁוֹאֵל בַּבְּעָלִים – כשהיו בעלי החפץ שאולים לשואל בזמן השאלה, פָּטוּר, שנאמר (שמות כב יד).'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ, לֹא יְשַׁלֵּם, אַף שליחות יד בְּשׁוֹמֵר חִנָּם וְשׁוֹמֵר שָׂכָר, שנלמד משואל, בַּבְּעָלִים – כשבעלי הפקדון שאולים לו בזמן שקיבל את הפקדון, יהיה פָּטוּר. לכן נכתבה שוב שליחות יד [בשומר שכר], כדי ללמד שחייב אף אם היו הבעלים שאולים עמו בזמן שנעשה שומר.

שואלת הגמרא: וְלִמַאן דְּאָמַר – לדעת רב (לעיל ע"א), הסובר שִׁשְׁלִיחוּת יָד צְרִיכָה חִסָּרוֹן, הֲנֵי תְּרֵתֵי פסוקים של שְׁלִיחוּת יָד, בשומר חינם ושומר שכר, לָמָּה לִי – למה נצרכו, הרי אפשר ללמוד דין זה משואל.

משיבה הגמרא: חֲדָא – פסוק אחד נצרך, שֶׁלֹּא תֹּאמַר 'דִּיוּ לָבָא מִן הַדִּין לִהְיוֹת בַּנְּדוֹן', כאשר התבאר. וְאִידָךְ – הפסוק השני, נצרך לְכִדְתַנְיָא – ללמד את הדין השנוי בברייתא, המבארת את הפסוק הנאמר בשומר חינם שטוען שנגנב הפקדון, ובאו עדים שהוא עצמו גנבו, (שמות כב ז) 'וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים', ויש לבאר קריבה זו שהיא לִשְׁבוּעָה, ורק אחריה מתחייב בתשלומי כפל. ומשמעות הפסוק היא, 'וכבר נקרב בעל הבית [השומר] לשבועה', כלומר שכבר נשבע, ואזי (שם כב ח) 'יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ'. מבררת הברייתא: אַתָּה אוֹמֵר שקריבה זו היא לִשְׁבוּעָה, אוֹ אולי נפרש שאֵינוֹ אֶלָּא לְדִין – שקרב השומר לבית הדין לטעון שנגנב הפקדון, וללמדנו, ששומר חינם שטען 'נגנב' ונמצא שהוא עצמו גנבו, חייב בתשלומי כפל אף אם לא נשבע על טענתו. אין לומר כן, משום שנֶּאֱמְרָה שְׁלִיחוּת יָד לְמַטָּה – בשומר שכר, וְנֶאֱמְרָה שְׁלִיחוּת יָד לְמַעְלָה – בשומר חינם, מַה לְּהַלָּן – בשומר שכר, הכוונה לִשְׁבוּעָה, כמו שנאמר (שם כב י) 'שְׁבֻעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ' וגו', אַף כָּאן בשומר חינם שנאמר בו (שמות כב ז) 'וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ', כוונת הפסוק היא קריבה לִשְׁבוּעָה. ונמצא שיש צורך לכתוב שליחות יד גם בשומר חינם וגם בשומר שכר, כדי ללמד בגזירה שוה ששומר חינם שטען 'נגנב' ונמצא שהוא עצמו גנבו, חייב תשלומי כפל רק אם כבר נשבע על טענתו:

אגרות קודש

[ח' מ"ח, תשכ"ב]

לאחרי הפסק ארוך נתקבל מכתבו מו' מ"ח, בו כותב אודות העניינים בהם עסק בקשר לפרנסתו, וכותב שקשה למצוא עבודה מתאימה.

ומובן הפלא בדבר, שהרי אמרו חז"ל מאן דיהיב חיי יהיב מזוני, ומבואר בקונטרס ומעין, שצריך להיות זה על ידי עבודה ומלאכה כמה שכתוב וברכך ה' אלקיך בכל אשר **תעשה**, שמזה מובן שבודאי ישנה עבודה מתאימה לפניו, אלא שככל עניני עולם הזה אולי קשור זה ביגיעה והשתדלות, וכיון שכן הוא מנהגו של עולם מובן שאין להתרשם מזה, וכבר נאמר אדם לעמל יולד, ואומר הכתוב **יגיע** כפיך כי תאכל אשריך וגו'

המשך בעמוד רב

משנה

1 משנה זו עוסקת בגדרי חיובי שמירת מעות, והאופנים שבהם יש
2 לחייב את השומר על שלא שמר כדין.
3 אדם הַמַּפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ, והלך השומר וְצָרָרָן למעות אלו
4 בבגדו וְהִפְשִׁילָן לַאֲחוֹרָיו ונגנבו, אוֹ שֶׁמְּכָרָם השומר למעות אלו
5 לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ חֲקָטָנִים, וְנָעַל בִּפְנֵיהֶם [–בפני בנו ובתו] את הדלת שֶׁלֹּא
6 כָּרָאוּי ונגנבו, חַיָּיב השומר בתשלום המעות, מאחר שפשע בכך
7 שֶׁלֹּא שִׁימֵר אותם כְּדֶרֶךְ שרגילים הַשּׁוֹמְרִים לשומרם. וְאִם שִׁימֵר
8 כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִים ואף על פי כן נגנבו, פָּטוּר הוא מתשלום המעות:

גמרא

9 הגמרא מבררת מהו החסרון באופן שצררן והפשילן לאחוריו:
10 בְּשִׁלְמָא כּוּלְּהוּ – לגבי כל שאר האופנים הנזכרים במשנה, מבואר
11 מדוע יש לחייב את השומר בתשלום המעות, מאחר שֶׁלֹּא שִׁימֵר
12 כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִים, אֶלָּא לגבי האופן שנטל את המעות וְצָרָרָן וְהִפְשִׁילָן
13 לַאֲחוֹרָיו אין מבואר מדוע יש לחייבו על כך, וכי מַאי הֲוָה לֵיהּ
14 לְמֵיעֲבַד – מה יכול היה לעשות כדי לשומרן, הרי צררן בבגדו.
15 מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר קְרָא (דברים יד
16 כה) 'וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ', ויש ללמוד מן המקרא שאַף עַל פִּי
17 שֶׁהמעות צְרוּרִין וסגורים, מכל מקום יִהְיוּ בְּיָדֶךָ, ואין לך להפשילן
18 לאחוריך, ומאחר שלא עשה השומר כן, פשע בשמירתו וחייב.
19 הגמרא מביאה מימרות נוספות של רבי יצחק העוסקות בענייני
20 ממון: וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק לְעוֹלָם יְהֵא כִּיסּוֹ שֶׁל אָדָם מָצוּי בְּיָדוֹ, ולא
21 יפקידנו במקום אחר, כדי שאם תזדמן לו סחורה שיכול הוא
22 להרויח בה יהיו המעות מזומנות תחת ידו, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף
23 בְּיָדֶךָ'.
24 וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק לְעוֹלָם יַשְׁלִישׁ אָדָם אֶת מָעוֹתָיו – יש לאדם לחלק
25 את מעותיו לשלושה חלקים, שְׁלִישׁ יטמין בַּקַּרְקַע, וּבְשָׁלִישׁ יעסוק
26 בְּפַרְקְמַטְיָא [–סחורה], וּשְׁלִישׁ יניח תַּחַת יָדוֹ שיהא מזומן לו
27 לכשיצטרך.
28 וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֶלָּא בְּדָבָר הַסָּמוּי [–מכוסה] מִן
29 הָעַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כח ח) 'יְצַו ה' אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ', ויש
30 לדרוש מתיבת 'באסמיך' שהוא מלשון דבר הסמוי מן העין.
31 תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁאֵין הָעַיִן
32 שׁוֹלֶטֶת בּוֹ – שאינו גלוי לעין כל, שֶׁנֶּאֱמַר 'יְצַו ה' אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה
33 בַּאֲסָמֶיךָ'.
34 תָּנוּ רַבָּנָן, אדם הַהוֹלֵךְ לָמוֹד [–למדוד ולספור] אֶת תבואת גורנו,
35 אוֹמֵר קודם שמתחיל למדוד, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁתְּשַׁלַּח
36 בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. לאחר שהִתְחִיל לָמוֹד ועדיין לא סיים, אוֹמֵר
37 בָּרוּךְ הַשּׁוֹלֵחַ בְּרָכָה בְּכָרֵי הַזֶּה, אך אם מָדַד את הגורן כולו וְאַחַר כָּךְ
38 בֵּירֵךְ, הֲרֵי זֶה תְּפִילַּת שָׁוְא, שלאחר המדידה שוב אין הברכה יכולה
39 לחול בגורן זה, לְפִי שֶׁאֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה לא בְּדָבָר הַשָּׁקוּל במשקל,
40 וְלֹא בְּדָבָר הַמָּדוּד בכלי מדידה, וְלֹא בְּדָבָר הַמָּנוּי במספר, אֶלָּא בְּדָבָר
41 הַסָּמוּי מִן הָעַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר 'יְצַו ה' אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ'.
42 הגמרא מבארת את האופן שבו יש לשמור על כספי פקדון: אָמַר
43 שְׁמוּאֵל, כְּסָפִים המופקדים ביד שומר, אֵין לָהֶם שְׁמִירָה אֶלָּא על ידי
44 הטמנתם בְּקַרְקַע, ואם לא הטמינם השומר בקרקע ונגנבו חייב
45 לשלמם, שהרי פשע בשמירתם.
46 אָמַר רָבָא, וּמוֹדֵי שְׁמוּאֵל באופן שהפקיד הכספים בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין
47 הַשְּׁמָשׁוֹת, שאין השומר חייב להטמינם בקרקע קודם השבת,
48 משום דְּלֹא אַטְרְחוּהוּ רַבָּנָן להטמין המעות בשעה זו, שטרוד הוא
49 בהכנת צרכי השבת. אמנם לאחר השבת מוטל עליו מיד לקבור
50 המעות באדמה, וְאִי שָׁהָא השומר לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת שִׁעוּר שהיה בו
51 כדי לְמִקְבְּרִינְהוּ וְלֹא קַבְּרִינְהוּ, מַחַיֵּיב, שהרי פשע בשמירתם. וְאִי
52 צוּרְבָּא מֵרַבָּנָן הוּא – אם המפקיד הוא תלמיד חכם ומדקדק
53 במצוות המחזור אחר יין להבדלה, אין השומר חייב להטמין
54 המעות מיד בצאת השבת, אלא רשאי להמתין עד הבוקר, מאחר
55 שֶׁכֵּבָר דְּלֶמָא מְיַצְּעֵי לֵיהּ זוּזֵי לְאַבְדָּלְתָּא – חושש הוא שמא המפקיד
56 זקוק למעות אלו לקנות בהם יין להבדלה, ועתיד לבקשם ממנו,
57 ועל כן אינו ממהר להטמינם.
58 הגמרא מבארת שדינו של שמואל נשתנה בזמן הזה: וְהָאִידְּנָא
59 דְּשַׁכִּיחֵי גְּשׁוֹשָׁאֵי – בזמנינו שמצויים גנבים המגששים בקרקע
60 בשפודים של ברזל, להבחין אם יש בה חלל שבו מוטמנות מעות,
61 אֵין לָהֶן [–לכספים] שְׁמִירָה בקרקע, אֶלָּא בְּשִׁמְיָי קוֹרָה – בתוך תקרת
62 הבית.
63 ולאחר זמן נשתנה גם דין זה: וְהָאִידְּנָא דְּשַׁכִּיחֵי פָּרוֹמָאֵי – בזמן הזה
64 שמצויים גנבים השוברים את התקרה למצוא בה מעות, אֵין לָהֶם
65 שְׁמִירָה אֶלָּא בֵּינֵי אוּרְבֵי – יש להטמין המעות בין שורות הלבֵנים,
66 בכותל הבית.
67 הגמרא מביאה דעה החולקת בענין זה: אָמַר רָבָא, וּמוֹדֶה שְׁמוּאֵל
68 בְּכוֹתֶל – דעת שמואל היא שניתן להטמין את המעות בכותל
69 גרידא, ואין צריך להטמינם בין שורות הלבֵנים בדווקא. (אִי נַמִּי בֵּין
70 הַקְּרָנוֹת).
71 לאחר זמן נשתנה אף דין זה: וְהָאִידְּנָא דְּשַׁכִּיחֵי טָפּוֹחָאֵי – ובזמן הזה
72 שמצויים גנבים הטופחים על הקירות כדי לידע אם יש בהם חלל,
73 אֵין לָהֶן [–לכספים] שְׁמִירָה אֶלָּא בכותל, אך לא בכל הכותל, אלא
74 רק בְּטֶפַח הַסָּמוּךְ לַקַּרְקַע אוֹ בְּטֶפַח הַסָּמוּךְ לְשִׁמְיָי קוֹרָה – לתקרה,
75 שבמקומות אלו אין דרך הגנבים לחפש.
76 הגמרא מבררת את שיעור עומק הטמנת המעות בקרקע: אָמַר לֵיהּ
77 רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף לְרַב אַשִׁי, הָתָם תְּנַן – לגבי ביעור חמץ
78 שנינו במסכת פסחים (לא:), שחַמֵּין שֶׁנִּפְלָה עֲלֵיהֶן מַפּוֹלֶת של אבנים,
79 חֲרֵי הוּא כִּמְכוּעָר מן העולם, ואין צריך לפנות את המפולת כדי
80 להוציא את החמץ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, ששיעור גובה
81 המפולת שפטור מלפנותה הוא, כָּל שֶׁאֵין הַכֶּלֶב יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרֶיהָ
82 – אחר החמץ הטמון ולהוציאו מתחת המפולת, אין הבעלים צריך
83 לפנותו משם. וְתָנָא בברייתא, כַּמָּה הוא שיעור חֲפִישַׂת הַכֶּלֶב,
84 שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, שעד לעומק שלושה טפחים יכול הכלב לחפש
85 ולהוציא את החמץ מתחת המפולת, ולפיכך יש לבעלים לפנותו.
86 ועתה יש לדון, הָכָא מַאי – כאן לגבי שמירת כספים בקרקע, עד
87 איזה עומק מוטל על השומר לחפור ולהטמינם, מִי בְּעֵינַן שְׁלֹשָׁה
88 טְפָחִים – האם צריך הוא לחפור בעומק שלושה טפחים כמו לגבי
89 חמץ, אוֹ לֹא.
90 אָמַר לֵיהּ רב אשי לרב אחא בריה דרב יוסף, הָתָם לגבי חמץ, הטעם
91 שצריך החמץ להיות מוטמן בעומק הוא מִשּׁוּם רֵיחָא – כדי שלא
92 יריח הכלב את ריח החמץ ויוציאנו לחוץ ויעבור בעליו בבל יראה,
93 ולפיכך בְּעֵינַן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, שעד לשיעור זה הכלב מריח את
94 ריחו של החמץ, אבל הָכָא לגבי שמירת מעות בקרקע, אין הטעם
95 אלא מִשּׁוּם אִיכַּסּוֹיֵי מֵעֵינָא – שיהיו המעות מכוסות מעיני בני אדם,
96 ולפיכך לֹא בְּעֵינַן בזה שיעמיק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים בקרקע. וְכַמָּה – אלא
97 כמה יש לו לחפור כדי להטמין, אָמַר רַפְרָם מִסֵּיכְרָא [–שם מקום],
98 עליו להעמיק כשיעור טֶפַח.
99 הגמרא מביאה מעשים שונים בדיני שמירת מעות: הַהוּא גַּבְרָא
100 דְּאַפְקֵיד זוּזֵי גַּבֵּי חֲבֵרֵיהּ – מעשה באדם שהפקיד מעות אצל חבירו,
101 אוֹתְבִינְהוּ בְּצִרְפָּא דְּאוּרְבָּנֵי – הניח השומר את המעות בצריף
102 העשוי מענפי ערבה, אֲיִגְּנוּב – ונגנבו המעות משם. אָמַר רַב יוֹסֵף,
103 אַף עַל גַּב דְּלֹא בְּעֵינַן נָמֵי נְטִירוּתָא הֵיא – אף שלגבי גניבה שמר הנפקד
104 את המעות כדין, שהניחם במקום שאין דרך גנבים לחפש בו
105 מעות, מכל מקום לְעֵינַן נוֹקְא פְּשִׁיעוּתָא הֵיא – לגבי שריפה פשע
106 הנפקד בשמירתו, שהרי הניחם במקום שעלולות להישרף. ונמצא,
107 דַּהֲוָה תְּחִלְּתוֹ בְּפְשִׁיעָה לגבי שריפה, וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס – שלבסוף לא
108 נשרפו המעות אלא נגנבו, ולגבי גניבה שמורות היו, ובאופן כזה
109 שפשע השומר מתחילה, חַיָּיב הוא בתשלום הממון, אף שלבסוף
110 אירע הנזק באונס.
111 וְאֵיכָּא דְּאָמְרֵי שרב יוסף אמר באופן אחר, שאַף עַל גַּב דְּלֹא נוֹקְא
112 פְּשִׁיעוּתָא הֵיא – אף שלשריפה פשע השומר שהניח המעות במקום
113 זה, אבל הרי לְעֵינַן גְּנֵבָי נְטִירוּתָא הֵיא – לגניבה שמרן כהלכה, וְכל
114 נזק שֶׁתְּחִלָּתוֹ בְּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס, פָּטוּר, ויש לפטור את השומר.
115 וְהֵילְכְתָא, שכל דבר שֶׁתְּחִלָּתוֹ בְּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס, חַיָּיב.
116 מביאה הגמרא מעשה נוסף: הַהוּא גַּבְרָא דְּאַפְקֵיד זוּזֵי גַּבֵּי חֲבֵרֵיהּ,

המשך בעמוד יט

מתני' צְרָרָן. בְּסוּדְרוֹ וְהִפְשִׁילָן לְאַחוֹרָיו: **גמ'** מַאי הָוֵה לֵיהּ לְמֵיעֲבַד. הֲרֵי צְרָרָן: מָצוּי בְּיָרוֹ. לֹא יַפְקִידֶנּוּ לְאַחֵרִים בְּמָקוֹם אַחֵר שֶׁאִם תּוֹזֵקְנָה לוֹ סְחוֹרָה לִשְׁכֹּר יְהֵא מְזוּמָּן לוֹ: תַּחַת יָדוֹ. לְהִיוֹת מְזוּמָּן לוֹ לְצוֹרְךָ רִיוּחַ הַבָּא פִּתְאוֹם: אֵין הַבְּרָכָה. שְׁמוּתְבְּרָךְ וְרָבָה מֵאֵלָיו פּוֹיְשִׁישׁ"ן בְּלַעְוָ: בַּאֲמָמֵיהּ. דְּרִישׁ לֵיהּ לִשּׁוֹן דָּבָר הַסָּמוּי מִן הָעַיִן: שֶׁאֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר

אָמַר שְׁמוּאֵל בְּסָפִים אֵין לָהֶם שְׁמִירָה כו'. צָרִיךְ עִיּוּן אִם שָׁמְרָם בְּקַרְקַע וְנִגְנְבוּ מִשָּׁם אִם שׁוֹמֵר שָׂכָר חַיָּיב וּבְפֶרֶק הַכּוֹנֵס (ב"ק דף נז. ושם ד"ה כגון) מַשְׁמַע דְּחַיָּיב אֲפִילּוּ לִרְבִּי יוֹסֵף וְהָאָמַר ר' יוֹחָנָן הַטּוֹעֵן טְעָנַת גַּנָּב בְּאֲבִידָה מְשַׁלֵּם תְּשִׁלּוּמֵי כָּפֶל וְאִי שׁוֹמֵר אֲבִידָה שׁוֹמֵר שָׂכָר הָוֵי קַרְקַע בְּעֵי לְשַׁלּוּמֵי וּמַאי פָּרִיךְ דִּלְמָקַמְּטַעוֹן בְּטַעֲנַת גַּנָּב בְּאוֹנֵס בְּגוֹן שֶׁהָעֲמִיק בְּקַרְקַע ק' אַמּוֹת אוֹ שֶׁתָּקְפָתוּ שִׁינָה אוֹ חוֹלִי אֶלָּמָא כָּל גְּנֵיבָה לֹא הָוְיָא אוֹנֵס אֶלָּא לִסְטִים מְזוּיָּין וְכֵן בָּתַר הָכֵי דְּמִיתֵי לֹא אִי אָמְרַתְּ בְּשׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁכֵּן מְשַׁלֵּם בְּכָפֶל וְאִי לִסְטִים מְזוּיָּין גַּנָּב הוּא שׁוֹמֵר שָׂכָר נָמֵי מְשַׁלֵּם בְּכָפֶל מִשְׁמַע דְּמִשּׁוּם גְּנֵיבָה לֹא מְפַטַּר שׁוֹמֵר שָׂכָר אִם לֹא בְּטַעֲנַת גְּנֵיבַת לִיסְטִים מְזוּיָּין מִידֵּי הַנָּהוּ יֵשׁ לְדַחוֹת דְּה"מ לְמֵימַר וְלִיטַעְמֵיךְ דִּבְלָאו הָכֵי נָמֵי מְצֵי לְמֵימַר וְלִיטַעְמֵיךְ אֲפִי' גּוֹלֶן הוּא תִּמְצָא שׁוֹמֵר שָׂכָר מְשַׁלֵּם כָּפֶל בִּבְעָלִים וְיֵשׁ לְהָבִיא רְאָיָה מִפ' הַשּׁוֹאֵל (לקמן דף צה. ושם) דְּכִי לֵילִיף גְּנֵיבָה וַאֲבִידָה בְּשׁוֹאֵל מִשּׁוֹמֵר שָׂכָר פָּרִיךְ מָה לְשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן מְשַׁלֵּם בְּכָפֶל בְּטַעֲנַת לִיסְטִים מְזוּיָּין וּמִשֵּׁנִי אִי בְּעֵית אֵימָא גּוֹלֶן הוּא מְשַׁלֵּם שֵׁאין שׁוּם גְּנֵיבָה שִׁיפָּטֵר בָּהּ שׁוֹמֵר שָׂכָר אַךְ תִּמְהוֹן גָּדוֹל הוּא לְמָה לֹא יְהֵא אוֹנֵס אִם הֶעֱמִיק בְּקַרְקַע ק' אַמּוֹת דְּמַאי ה"ל תו לְמֵיעֲבַד אוֹ אִם תִּקְפָתוּ שִׁינָה אוֹ חוֹלִי גָּדוֹל וְאֵיךְ יִתְכַּן שֶׁשּׁוּם גְּנֵיבָה לֹא נִמְצָא שְׁתְּהֵא אוֹנֵס גְּמוּר בְּלִיסְטִין מְזוּיָּין וּלְרַבָּה אִית לֵיהּ בְּסוֹף הַמְּפַלְּעִים (לקמן דף צג.) דְּאִי עַל בְּעִידָּנָא דְּעֵילֵּי אִינְשֵׁי פְּטוּר א"כ תִּמְצָא גְּנֵיבַת אוֹנֵס בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר וּמִידֵּי יֵשׁ לְדַחוֹת דְּרַבָּה יְסִבּוֹר כְּאִידָךְ שִׁינּוּיָא דְּקָרֵנָא עָדִיף בְּרֵב יוֹסֵף בְּהַכּוֹנֵס (ב"ק דף נז:) וּמ"מ אֵין סָבָרָא בְּלָל שֶׁלֹּא נִמְצָא גְּנֵיבַת אוֹנֵס שֶׁיִּפָּטֵר בָּהּ שׁוֹמֵר שָׂכָר וְאֵין לְתַרֵּץ דְּהוֹאִיל וְחַיָּיב רַחְמָנָא שׁוֹמֵר שָׂכָר בִּגְנֵיבָה אע"פ שֶׁהִיא קְרוֹבָה לְאוֹנֵס כִּדְאָמַר בְּהַשּׁוֹאֵל (לקמן ד' צה.) חַיָּיב אַף בְּכָל גְּנֵיבַת אוֹנֵס דְּהָא בְּלִיסְטִין מְזוּיָּין הוּא פְּטוּר אע"ג דְּנָפֵיק הוּא לְרַב יוֹסֵף א"כ מַאי מְשַׁנֵּי בְּהַשּׁוֹאֵל (דף צה.) לִסְטִין מְזוּיָּין גּוֹלָן הוּא אַבְּתִּי אֵיכָא לְמִיפְרַךְ מָה לְשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן מְשַׁלֵּם בְּכָפֶל בְּטַעֲנַת גְּנֵיבָה אוֹנֵס תֹּאמַר בְּשׁוֹאֵל דְּכִי נִילַף שְׁחַיָּיב בִּגְנֵיבָה וַאֲבִידָה לֹא יְשַׁלֵּם בְּכָפֶל אֲפִילּוּ בְּטַעֲנַת גְּנֵיבָה אוֹנֵס דְּמִסְתַּמָּא הוּא חַיָּיב קָרֵן בְּכָל אוֹנְסִין דִּכְעֵין זֶה פָּרִיךְ פ"ק דְּמְנָחוֹת (דף ה:) גְּבֵי הַצֹּאן לְהוֹצִיא הַטְּרֵפָה וּבְפֶרֶק שׁוֹר שֶׁנָּגַח ד' וְזֶה: (ב"ק דף מ:) גְּבֵי שׁוֹר הָאִצְטָדִין מֵהוּ לְגַבֵּי מְזִבֵּחַ וְנִרְאֶה דְּכֵיוָן דְּאִתֵּי שׁוֹאֵל מִק"ו דְּשׁוֹמֵר שָׂכָר אֵין לְחַיְּיבוֹ בִּגְנֵיבַת אוֹנֵס בְּקֶרֶן וְדַיּוֹ לָבָא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כִּנְדוֹן דְּשׁוֹמֵר שָׂכָר פָּטוּר מִגְּנֵיבַת אוֹנֵס אַף שׁוֹאֵל כֵּן וְא"ת וּגְנֵיבַת אוֹנֵס בְּשׁוֹאֵל לְפִי הָאֱמֶת מִנַּ"ל דְּלֹא מְצִינוּ שֶׁשּׁוֹאֵל פָּטוּר אֶלָּא בְּמִיתָה מַחֻמֶּת מְלָאכָה דְּמִשּׁוֹמֵר שָׂכָר לֹא אָתֵי כְּדִפְרֵי' וְי"ל דְּנַפְקָא לָן מִנִּכְוֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ וְי"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן וְהָוֵי כְּאִילּוּ אִילּוּ לֹא נֶאֱמַר קְרָא הָיִיתִי אוֹמֵר ק"ו:

שֶׁאֵין הַכֶּלֶב יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו. וְאִם תֹּאמַר

מתני' הַמַּפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ צְרָרָן וְהִפְשִׁילָן לַאֲחוֹרָיו אוֹ שֶׁמָּסְרָם לְבֶנוֹ וּלְבֶתּוֹ הַקְּטַנִּים וְנָעַל בִּפְנֵיהֶם שֶׁלֹּא רָאוּי חַיָּיב שֶׁלֹּא שָׁמַר כְּדַרְכּוֹ הַשּׁוֹמְרִים וְאִם שָׁמַר כְּדַרְכּוֹ הַשּׁוֹמְרִים פָּטוּר: **גמ'** בְּשִׁלְמָא פּוֹלְחוֹ שֶׁלֹּא שָׁמַר כְּדַרְכּוֹ הַשּׁוֹמְרִים אֶלָּא צְרָרָן וְהִפְשִׁילָן לַאֲחוֹרָיו מַאי הָוֵה לֵיהּ לְמֵיעֲבַד אָמַר רָבָא א"ר יִצְחָק אָמַר קְרָא וְצָרַתְּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ אע"פ שֶׁצְּרוּרִין יִהְיוּ בְּיָדֶךָ וא"ר יִצְחָק לְעוֹלָם יְהֵא כַּסְפּוֹ שֶׁל אָדָם מָצוּי בְּיָדוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְצָרַתְּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ וא"ר יִצְחָק אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֶלָּא בְּדָבָר הַסָּמוּי מִן הָעַיִן שֶׁנֶּאֱמַר יְצַו ה' אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ תא"ר הַהוֹלֵךְ לְמוֹד אֶת גּוֹרְנוֹ אוֹמֵר יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁתְּשַׁלַּח בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ הַתְחֵל לְמוֹד אוֹמֵר בָּרוּךְ הַשּׁוֹלֵחַ בְּרָכָה בַּכְּפָרִי הַוֵּה מָדָד וְאח"כ בְּיִרְךָ חֲרֵי זֶה תְּפִילַּת שָׁוְא לְפִי שֶׁאֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה לֹא בְּדָבָר הַמָּדוּד וְלֹא בְּדָבָר הַמָּנוּי אֶלָּא בְּדָבָר הַסָּמוּי מִן הָעַיִן שֶׁנֶּאֱמַר יְצַו ה' אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ אָמַר שְׁמוּאֵל בְּסָפִים אֵין לָהֶם שְׁמִירָה אֶלָּא בְּקַרְקַע וְנִגְנְבוּ מִשָּׁם אִם שָׁמְרָם בְּקַרְקַע חַיָּיב וּבְפֶרֶק הַכּוֹנֵס (ב"ק דף נז. ושם ד"ה כגון) מַשְׁמַע דְּחַיָּיב אֲפִילּוּ לְרַב יוֹסֵף וְהָאָמַר ר' יוֹחָנָן הַטּוֹעֵן טְעָנַת גַּנָּב בְּאֲבִידָה מְשַׁלֵּם תְּשִׁלּוּמֵי כָּפֶל וְאִי שׁוֹמֵר אֲבִידָה שׁוֹמֵר שָׂכָר הָוֵי קַרְקַע בְּעֵי לְשַׁלּוּמֵי וּמַאי פָּרִיךְ דִּלְמָקַמְּטַעוֹן בְּטַעֲנַת גַּנָּב בְּאוֹנֵס בְּגוֹן שֶׁהֶעֱמִיק בְּקַרְקַע ק' אַמּוֹת אוֹ שֶׁתָּקְפָתוּ שִׁינָה אוֹ חוֹלִי אֶלָּמָא כָּל גְּנֵיבָה לֹא הָוְיָא אוֹנֵס אֶלָּא לִסְטִים מְזוּיָּין וְכֵן בָּתַר הָכֵי דְּמִיתֵי לֹא אִי אָמְרַתְּ בְּשׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁכֵּן מְשַׁלֵּם בְּכָפֶל בְּטַעֲנַת גְּנֵיבַת לִיסְטִים מְזוּיָּין וְאִי לִסְטִים מְזוּיָּין גַּנָּב הוּא שׁוֹמֵר שָׂכָר נָמֵי מְשַׁלֵּם בְּכָפֶל מִשְׁמַע דְּמִשּׁוּם גְּנֵיבָה לֹא מְפַטַּר שׁוֹמֵר שָׂכָר אִם לֹא בְּטַעֲנַת גְּנֵיבַת לִיסְטִים מְזוּיָּין מִידֵּי הַנָּהוּ יֵשׁ לְדַחוֹת דְּה"מ לְמֵימַר וְלִיטַעְמֵיךְ דִּבְלָאו הָכֵי נָמֵי מְצֵי לְמֵימַר וְלִיטַעְמֵיךְ אֲפִי' גּוֹלֶן הוּא תִּמְצָא שׁוֹמֵר שָׂכָר מְשַׁלֵּם כָּפֶל בִּבְעָלִים וְיֵשׁ לְהָבִיא רְאָיָה מִפ' הַשּׁוֹאֵל (לקמן דף צה. ושם) דְּכִי לֵילִיף גְּנֵיבָה וַאֲבִידָה בְּשׁוֹאֵל מִשּׁוֹמֵר שָׂכָר פָּרִיךְ מָה לְשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן מְשַׁלֵּם בְּכָפֶל בְּטַעֲנַת לִיסְטִים מְזוּיָּין וּמִשֵּׁנִי אִי בְּעֵית אֵימָא גּוֹלֶן הוּא מְשַׁלֵּם שֵׁאין שׁוּם גְּנֵיבָה שִׁיפָּטֵר בָּהּ שׁוֹמֵר שָׂכָר אַךְ תִּמְהוֹן גָּדוֹל הוּא שׁוֹמֵר שָׂכָר לְמָה לֹא יְהֵא אוֹנֵס אִם הֶעֱמִיק בְּקַרְקַע ק' אַמּוֹת דְּמַאי ה"ל תו לְמֵיעֲבַד אוֹ אִם תִּקְפָתוּ שִׁינָה אוֹ חוֹלִי גָּדוֹל וְאֵיךְ יִתְכַּן שֶׁשּׁוּם גְּנֵיבָה לֹא נִמְצָא שְׁתְּהֵא אוֹנֵס גְּמוּר בְּלִיסְטִין מְזוּיָּין וּלְרַבָּה אִית לֵיהּ בְּסוֹף הַמְּפַלְּעִים (לקמן דף צג.) דְּאִי עַל בְּעִידָּנָא דְּעֵילֵּי אִינְשֵׁי פְּטוּר א"כ תִּמְצָא גְּנֵיבַת אוֹנֵס בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר וּמִידֵּי יֵשׁ לְדַחוֹת דְּרַבָּה יְסִבּוֹר כְּאִידָךְ שִׁינּוּיָא דְּקָרֵנָא עָדִיף בְּרֵב יוֹסֵף בְּהַכּוֹנֵס (ב"ק דף נז:) וּמ"מ אֵין סָבָרָא בְּלָל שֶׁלֹּא נִמְצָא גְּנֵיבַת אוֹנֵס שֶׁיִּפָּטֵר בָּהּ שׁוֹמֵר שָׂכָר וְאֵין לְתַרֵּץ דְּהוֹאִיל וְחַיָּיב רַחְמָנָא שׁוֹמֵר שָׂכָר בִּגְנֵיבָה אע"פ שֶׁהִיא קְרוֹבָה לְאוֹנֵס כִּדְאָמַר בְּהַשּׁוֹאֵל (לקמן ד' צה.) חַיָּיב אַף בְּכָל גְּנֵיבַת אוֹנֵס דְּהָא בְּלִיסְטִין מְזוּיָּין הוּא פְּטוּר אע"ג דְּנָפֵיק הוּא לְרַב יוֹסֵף א"כ מַאי מְשַׁנֵּי בְּהַשּׁוֹאֵל (דף צה.) לִסְטִין מְזוּיָּין גּוֹלָן הוּא אַבְּתִּי אֵיכָא לְמִיפְרַךְ מָה לְשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן מְשַׁלֵּם בְּכָפֶל בְּטַעֲנַת גְּנֵיבָה אוֹנֵס תֹּאמַר בְּשׁוֹאֵל דְּכִי נִילַף שְׁחַיָּיב בִּגְנֵיבָה וַאֲבִידָה לֹא יְשַׁלֵּם בְּכָפֶל אֲפִילּוּ בְּטַעֲנַת גְּנֵיבַת אוֹנֵס דְּמִסְתַּמָּא הוּא חַיָּיב קָרֵן בְּכָל אוֹנְסִין דִּכְעֵין זֶה פָּרִיךְ פ"ק דְּמְנָחוֹת (דף ה:) גְּבֵי הַצֹּאן לְהוֹצִיא הַטְּרֵפָה וּבְפֶרֶק שׁוֹר שֶׁנָּגַח ד' וְזֶה: (ב"ק דף מ:) גְּבֵי שׁוֹר הָאִצְטָדִין מֵהוּ לְגַבֵּי מְזִבֵּחַ וְנִרְאֶה דְּכֵיוָן דְּאִתֵּי שׁוֹאֵל מִק"ו דְּשׁוֹמֵר שָׂכָר אֵין לְחַיְּיבוֹ בִּגְנֵיבַת אוֹנֵס בְּקֶרֶן וְדַיּוֹ לָבָא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כִּנְדוֹן דְּשׁוֹמֵר שָׂכָר פָּטוּר מִגְּנֵיבַת אוֹנֵס אַף שׁוֹאֵל כֵּן וְא"ת וּגְנֵיבַת אוֹנֵס בְּשׁוֹאֵל לְפִי הָאֱמֶת מִנַּ"ל דְּלֹא מְצִינוּ שֶׁשּׁוֹאֵל פָּטוּר אֶלָּא בְּמִיתָה מַחֻמֶּת מְלָאכָה דְּמִשּׁוֹמֵר שָׂכָר לֹא אָתֵי כְּדִפְרֵי' וְי"ל דְּנַפְקָא לָן מִנִּכְוֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ וְי"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן וְהָוֵי כְּאִילּוּ אִילּוּ לֹא נֶאֱמַר קְרָא הָיִיתִי אוֹמֵר ק"ו: **שֶׁאֵין** הַכֶּלֶב יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו. וְאִם תֹּאמַר

כל

שֶׁאֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה לֹא בְּדָבָר הַמָּדוּד וְלֹא בְּדָבָר הַמָּנוּי אֶלָּא בְּדָבָר הַסָּמוּי מִן הָעַיִן שֶׁנֶּאֱמַר יְצַו ה' אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ אָמַר שְׁמוּאֵל בְּסָפִים אֵין לָהֶם שְׁמִירָה אֶלָּא בְּקַרְקַע וְנִגְנְבוּ מִשָּׁם אִם שָׁמְרָם בְּקַרְקַע חַיָּיב וּבְפֶרֶק הַכּוֹנֵס (ב"ק דף נז. ושם ד"ה כגון) מַשְׁמַע דְּחַיָּיב אֲפִילּוּ לְרַב יוֹסֵף וְהָאָמַר ר' יוֹחָנָן הַטּוֹעֵן טְעָנַת גַּנָּב בְּאֲבִידָה מְשַׁלֵּם תְּשִׁלּוּמֵי כָּפֶל וְאִי שׁוֹמֵר אֲבִידָה שׁוֹמֵר שָׂכָר הָוֵי קַרְקַע בְּעֵי לְשַׁלּוּמֵי וּמַאי פָּרִיךְ דִּלְמָקַמְּטַעוֹן בְּטַעֲנַת גַּנָּב בְּאוֹנֵס בְּגוֹן שֶׁהֶעֱמִיק בְּקַרְקַע ק' אַמּוֹת אוֹ שֶׁתָּקְפָתוּ שִׁינָה אוֹ חוֹלִי אֶלָּמָא כָּל גְּנֵיבָה לֹא הָוְיָא אוֹנֵס אֶלָּא לִסְטִים מְזוּיָּין וְכֵן בָּתַר הָכֵי דְּמִיתֵי לֹא אִי אָמְרַתְּ בְּשׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁכֵּן מְשַׁלֵּם בְּכָפֶל בְּטַעֲנַת גְּנֵיבַת לִיסְטִים מְזוּיָּין וְאִי לִסְטִים מְזוּיָּין גַּנָּב הוּא שׁוֹמֵר שָׂכָר נָמֵי מְשַׁלֵּם בְּכָפֶל מִשְׁמַע דְּמִשּׁוּם גְּנֵיבָה לֹא מְפַטַּר שׁוֹמֵר שָׂכָר אִם לֹא בְּטַעֲנַת גְּנֵיבַת לִיסְטִים מְזוּיָּין מִידֵּי הַנָּהוּ יֵשׁ לְדַחוֹת דְּה"מ לְמֵימַר וְלִיטַעְמֵיךְ דִּבְלָאו הָכֵי נָמֵי מְצֵי לְמֵימַר וְלִיטַעְמֵיךְ אֲפִי' גּוֹלֶן הוּא תִּמְצָא שׁוֹמֵר שָׂכָר מְשַׁלֵּם כָּפֶל בִּבְעָלִים וְיֵשׁ לְהָבִיא רְאָיָה מִפ' הַשּׁוֹאֵל (לקמן דף צה. ושם) דְּכִי לֵילִיף גְּנֵיבָה וַאֲבִידָה בְּשׁוֹאֵל מִשּׁוֹמֵר שָׂכָר פָּרִיךְ מָה לְשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן מְשַׁלֵּם בְּכָפֶל בְּטַעֲנַת לִיסְטִים מְזוּיָּין וּמִשֵּׁנִי אִי בְּעֵית אֵימָא גּוֹלֶן הוּא מְשַׁלֵּם שֵׁאין שׁוּם גְּנֵיבָה שִׁיפָּטֵר בָּהּ שׁוֹמֵר שָׂכָר אַךְ תִּמְהוֹן גָּדוֹל הוּא שׁוֹמֵר שָׂכָר לְמָה לֹא יְהֵא אוֹנֵס אִם הֶעֱמִיק בְּקַרְקַע ק' אַמּוֹת דְּמַאי ה"ל תו לְמֵיעֲבַד אוֹ אִם תִּקְפָתוּ שִׁינָה אוֹ חוֹלִי גָּדוֹל וְאֵיךְ יִתְכַּן שֶׁשּׁוּם גְּנֵיבָה לֹא נִמְצָא שְׁתְּהֵא אוֹנֵס גְּמוּר בְּלִיסְטִין מְזוּיָּין וּלְרַבָּה אִית לֵיהּ בְּסוֹף הַמְּפַלְּעִים (לקמן דף צג.) דְּאִי עַל בְּעִידָּנָא דְּעֵילֵּי אִינְשֵׁי פְּטוּר א"כ תִּמְצָא גְּנֵיבַת אוֹנֵס בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר וּמִידֵּי יֵשׁ לְדַחוֹת דְּרַבָּה יְסִבּוֹר כְּאִידָךְ שִׁינּוּיָא דְּקָרֵנָא עָדִיף בְּרֵב יוֹסֵף בְּהַכּוֹנֵס (ב"ק דף נז:) וּמ"מ אֵין סָבָרָא בְּלָל שֶׁלֹּא נִמְצָא גְּנֵיבַת אוֹנֵס שֶׁיִּפָּטֵר בָּהּ שׁוֹמֵר שָׂכָר וְאֵין לְתַרֵּץ דְּהוֹאִיל וְחַיָּיב רַחְמָנָא שׁוֹמֵר שָׂכָר בִּגְנֵיבָה אע"פ שֶׁהִיא קְרוֹבָה לְאוֹנֵס כִּדְאָמַר בְּהַשּׁוֹאֵל (לקמן ד' צה.) חַיָּיב אַף בְּכָל גְּנֵיבַת אוֹנֵס דְּהָא בְּלִיסְטִין מְזוּיָּין הוּא פְּטוּר אע"ג דְּנָפֵיק הוּא לְרַב יוֹסֵף א"כ מַאי מְשַׁנֵּי בְּהַשּׁוֹאֵל (דף צה.) לִסְטִין מְזוּיָּין גּוֹלָן הוּא אַבְּתִּי אֵיכָא לְמִיפְרַךְ מָה לְשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן מְשַׁלֵּם בְּכָפֶל בְּטַעֲנַת גְּנֵיבָה אוֹנֵס תֹּאמַר בְּשׁוֹאֵל דְּכִי נִילַף שְׁחַיָּיב בִּגְנֵיבָה וַאֲבִידָה לֹא יְשַׁלֵּם בְּכָפֶל אֲפִילּוּ בְּטַעֲנַת גְּנֵיבַת אוֹנֵס דְּמִסְתַּמָּא הוּא חַיָּיב קָרֵן בְּכָל אוֹנְסִין דִּכְעֵין זֶה פָּרִיךְ פ"ק דְּמְנָחוֹת (דף ה:) גְּבֵי הַצֹּאן לְהוֹצִיא הַטְּרֵפָה וּבְפֶרֶק שׁוֹר שֶׁנָּגַח ד' וְזֶה: (ב"ק דף מ:) גְּבֵי שׁוֹר הָאִצְטָדִין מֵהוּ לְגַבֵּי מְזִבֵּחַ וְנִרְאֶה דְּכֵיוָן דְּאִתֵּי שׁוֹאֵל מִק"ו דְּשׁוֹמֵר שָׂכָר אֵין לְחַיְּיבוֹ בִּגְנֵיבַת אוֹנֵס בְּקֶרֶן וְדַיּוֹ לָבָא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כִּנְדוֹן דְּשׁוֹמֵר שָׂכָר פָּטוּר מִגְּנֵיבַת אוֹנֵס אַף שׁוֹאֵל כֵּן וְא"ת וּגְנֵיבַת אוֹנֵס בְּשׁוֹאֵל לְפִי הָאֱמֶת מִנַּ"ל דְּלֹא מְצִינוּ שֶׁשּׁוֹאֵל פָּטוּר אֶלָּא בְּמִיתָה מַחֻמֶּת מְלָאכָה דְּמִשּׁוֹמֵר שָׂכָר לֹא אָתֵי כְּדִפְרֵי' וְי"ל דְּנַפְקָא לָן מִנִּכְוֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ וְי"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן וְהָוֵי כְּאִילּוּ אִילּוּ לֹא נֶאֱמַר קְרָא הָיִיתִי אוֹמֵר ק"ו:

שֶׁאֵין הַכֶּלֶב יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו. וְאִם תֹּאמַר

כל

וְהָלֹא פְּטוּר לְבַדּוֹק חוֹר מִפְּנֵי סְכָנַת עַקְרַב וְי"ל דְּהָכָא יָכוֹל לְפָנוֹת הַמְּפוּלֶת א"נ הָכָא שִׁיּשׁ שָׁם חֹמֶץ בּוֹדְאֵי אֵינוֹ פָּטוּר מִשּׁוּם חֲשָׁשַׁת עַקְרָב דְּהָא מִבְּעָיָא לֵן בִּסְפָקוֹת (דף י.) כִּכַּר בְּפֵי נָחָשׁ צָרִיךְ חֲבֵר לְהוֹצִיאוֹ אוֹ לֹאו: **ה"ג** ר"ח הִילְכְתָא תִּחְלָתוֹ בְּפִשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֵס חַיָּיב. וְכֵן מוּכָח בְּשׁוֹלְחֵי הַפּוֹעֲלִים (לקמן דף צג.) דְּהִלְכְתָא דְּפָרִיךְ אַבַּיֵּי אִי הָכֵי תִּחְלָתוֹ בְּפִשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֵס הוּא וְחַיָּיב וְכֵן מוּכָח רֵישׁ פֶּרֶק הַכּוֹנֵס (ב"ק דף נו.) וְדַוְקָא הֵיכָא שֶׁיָּכוֹל לְהִיוֹת שֶׁהָאוֹנֵס לֹא הָיָה נֶאֱרָע אִם לֹא פָּשַׁע בְּתִּחְלָה אֲבָל פָּשַׁע וְיָצָאת לְאֹנֶס וּמִתָּה פְּטוּר דְּמַלְאַךְ הַמָּוֶת מַה לִּי וְכוּ' וְצָרִיךְ לוֹמַר דְּצְרִיפָא דְּאוּרְבָּנֵי הָוֵי שְׁמִירָה מְעַלְיָא לְזוּזֵי לְעִנְיַן גַּנָּבֵי כְּמוֹ קַרְקַע לְהָבֵי קָרֵי לֵיהּ לְעִנְיַן גַּנָּבֵי אוֹנֵס:

כָּל הַמַּפְקִיד עַל דַּעַת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו הוּא מַפְקִיד. אוֹמֵר ר"ת דְּהֵיינוּ לְעִנְיַן שֶׁאִינוֹ יָכוֹל לוֹמַר אֹתָהּ מֵהַמָּנָת לִי בִּשְׁבוּעָה וְלֹא הָאִיךְ אֲבָל אִם פָּשְׁעוּ אֲפִּי' אֵין לָהֶם מַה לְּשַׁלֵּם יִשְׁלֵם הַנִּפְקָד דְּאִם לֹא כֵּן כָּל מַה שֶּׁהוּפְקַד אֵצֶל בְּעָה"ב תָּבֹא אִשְׁתּוֹ וְתִפְטֹר וּלְכָךְ נִמִּי הָכָא מִשְׁתַּבַּעַ אִמַּיהּ דְּהַנְהוּ זוּזֵי אוֹתְבִינְהוּ בְּקַרְטָלִיתָא שֶׁלֹּא פָּשְׁעָה וְהָא דְּקָאָמַר נִימָא לֵיהּ לְאִימֵּיהּ דְּלִישְׁלְמָא לְאוֹ מִשּׁוּם דְּאִם לֹא הָיָה לָהּ מַה לְּשַׁלֵּם שֶׁיִּפְטֹר הַנִּפְקָד אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה לָהּ:

נִימָא לֵיהּ לְאַפּוֹטְרוֹפּוֹס זִיל שַׁלֵּים אֲמַר [אֲנָא] לְבַקָּרָא מִסְרַתֵּיהּ. מִשְּׁמַע דְּאִם לֹא הָיְתָה זֹאת הַטַּעֲנָה הָוֵי פּוֹשֵׁעַ וְחַיָּיב וְקָשֶׁה דִּבְפ' ד' וְה' (ב"ק דף לט. ושם ד"ה דאי) אָמְרִינַן מֵעַלַּיִיתָא מֵאן מֵעַלַּיִיתָא יְתוֹמִים דְּאִי אָמְרַתְּ מֵעַלַּיִיתָא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס מִמְּנֵעַי וְלֹא עַבְדֵי אֶלָּמָא פְּטוּרִים מִן הַפְּשִׁיעָה וּמַמְּתְנִי' דְּהַנִּזְקִין (גיטין דף נב.) דְּקָתָנֵי מִינָּהּ ב"ד שֶׁלֹּא יִשְׁבֹּעַ מִינָּהּ אֲבִי יְתוֹמִים יִשְׁבַּע אֲבָא שָׁאוּל אוֹמֵר הַזֹּאת הַדְּבָרִים אֵין לְהוֹכִיחַ דְּחַיָּיב בְּפְשִׁיעָה דְּי"ל דְּהַשְׁבוּעָה לֹא הָיְתָה שֶׁלֹּא פָּשַׁע אֶלָּא שֶׁלֹּא עִבֵּב כְּלוּם מִשֶּׁלָּהֶם מִשּׁוּם דְּמוֹרֵי הֵיתֵּירָא דְּטָרַח קְמַיְּידוּ וְי"ל דְּוַדַּאי אַפּוֹטְרוֹפּוֹס חַיָּיב בְּפְשִׁיעָה כִּדְמַשְׁמַע הָכָא וְלֹא מִמְּנֵעַי כֵּיוָן שֶׁהַחֲזִיקוּהוּ בְּנֶאֱמָן אֲבָל הָתָם שֶׁלֹּא מִנּוּהוּ לְצוֹרֶךְ הַיְתוֹמִים אֶלָּא לְתַקָּנַת הָעוֹלָם שֶׁלֹּא יְזוּקוּ מִשּׁוֹרֵם הָתָם דְּוַקָא חַיְישִׁינַן דִּלְמָא מִמְּנֵעַי וְהָכִי אִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק הַנִּזְקִין דְּקָאָמַר אַתְיָא דְּר' יוֹחָנָן כְּרַבָּנָן בְּתַמְיָה פֵּירוּשׁ כְּרַבָּנָן דְּאָמְרִי מִנּוּהוּ ב"ד לֹא יִשְׁבַּע אֲפִילּוּ סָבַר כְּאַבָּא שָׁאוּל בְּעֵי הַהוּא בַּר נַשׁ מִיתֵּן בְּגִין דְּמִתְקְרֵי מְהֵימָן פֵּי' רוֹצֶה לִיתֵּן אִם יִפָּשַׁע וְלֹא יְמָנֵעַ כֵּיוָן שֶׁנִּקְרָא נֶאֱמָן אֲבָל הָכָא שֶׁלֹּא הוֹעֲמַד אֶלָּא לְתַקָּנַת הָעוֹלָם חַיְישִׁינַן דִּלְמָא מִמְּנֵעַ אֲתָיָא דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא דְּאָבָא שָׁאוּל בְּתַמְיָה אֲפִילּוּ סָבַר כְּרַבָּנָן אָדָם מְבַרְיֵחַ עַצְמוֹ מִן הַתַּשְׁלוּמִין פֵּירוּשׁ כְּשֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁפָּשַׁע רוֹצֶה לְשַׁלֵּם אֲבָל אִם נֶאֱבַד אֵינוֹ חַפֵּץ לְשַׁלֵּם שֶׁלֹּא פָּשַׁע דְּא"כ חוֹשְׁדִין אוֹתוֹ:

הָכָא בְּסַפְסִירָא דְּזַבַּן מֵהָכָא וְזַבַּן לְהָכָא. וּמְסַפְּקָא לֵיהּ בְּהָא דְּיָנָא אַלִּיבָּא דְּר' יוֹסֵי דְּאָמַר תַּחְזוֹר פָּרָה לְבַעֲלִים הָרִאשׁוֹנִים אֶלָּמָא מְשַׁכִּיר בְּמָקוֹם שׁוֹכֵר קָאֵי וְאֵית לֵיהּ דְּיָנָא בְּהֶדֵי שׁוֹאֵל וְהָכָא נַמִּי סַפְסִירָא בְּמָקוֹם יְתֹמֵי קָאֵי וְאֵית לֵיהּ דְּיָנָא בְּהֶדֵי בָּקָרָא בְּאִילּוּ הָוֵי שׁוֹמֵר שָׁלוֹ אוֹ דִּלְמָא לֹא דְּהָתָם וַדַּאי מְשַׁכִּיר בְּמָקוֹם שׁוֹכֵר דְּשׁוֹכֵר שַׁיָּיךְ בְּגוּף הַפָּרָה שֶׁהֲרֵי שָׁכְרָהּ אֲבָל גַּבֵּי יְתֹמֵי בֵּיוָן דְּמָקוֹם טָעוּת הוּא אֵין לָהֶם בְּגוּף הַשּׁוֹר מֵאוּמָה אֵיךְ יַעֲמוֹד הַסַּפְסִירָא בְּמָקוֹמָם וּמֵיהוּ אִי לָאו דְּטָעֵן בָּקָרָא אֲנָא בְּהֶדֵי תּוֹרֵאי אוֹקִימְתְּהִיא הָוֵה פְּשִׁיטָא לֵיהּ דְּמִיחַיֵּיב בָּקָרָא אע"ג דְּמָקוֹם טָעוּת הוּא וְלֵית לֵיהּ דְּיָנָא בְּהֶדֵי סַפְסִירָא

בֵּיוָן דְּפָשַׁע חַיָּיב דְּסַפְסִירָא תּוֹלֶבֶת לְיִתְמֵי שׁוֹרוֹ שֶׁמֵּת בְּפְשִׁיעָה וְהֵם שׁוֹמְרִים חִנָּם עָלָיו וְהַיְתוֹמִים יְחַזְרוּ עַל הַבָּקָרָא שֶׁיִּפְטְרֵם מִן הַסַּפְסִירָא כִּי פוֹשֵׁעַ הוּא:

דְּמֵי בָּשָׂר בְּזוֹל. פֵּרֵשׁ"י הַטִּיל פָּשָׁרָה בֵּינֵיהֶם וְרַבִּינוּ תַּם פֵּירֵשׁ דְּדִין גְּמוּר הוּא דְּאִם הָיָה מוֹדִיעוֹ הָיָה הַסַּפְסִירָא שׁוֹחֲטוֹ מִיָּד וּמוֹכְרוֹ בָּזוֹל וְלֹא הָיָה יָכוֹל לְהַשְׁהוֹתוֹ עַד יוֹם הַשּׁוּק שֶׁהָיָה מֵת קוֹדֶם:

מִי אָמַר לִי מֵהָאי דְּמֵהָאי לֹא תִּרְמֵי. וְאִם תֹּאמַר דִּבְפ' הַתַּקָּבָּל (גיטין דף סה: ושם ד"ה הא) תָּנֵי חֲדָא עֲרַב לִי בְּתַמְרִים וְעִירַב לוֹ בְּגַרְגְּרוֹת עֵירְבוּ עֵירוּב וְתָנֵיא אִידָךְ אֵין עֵירוּב כָּאן בְּשֶׁלּוֹ כָּאן בְּשֶׁל חֲבֵירוֹ וְקָמְפָרֵשׁ דְּשֶׁלּוֹ הָוֵי קְפִידָא וְאע"ג דְּלֹא אָמַר לֵיהּ מֵהָכָא לֹא תֶּעֱרַב וְיֵשׁ לוֹמַר דִּבְשֶׁנֵּי מִינִין הָוֵי קְפִידָא אע"ג דְּלֹא א"ל מֵהָאי לֹא תֶּעֱרַב וְגַבֵּי הָכָא לִי מֵן הַחֻלִּין וְהָבֵיא מִן הַדְּלוּסְקְמָא (מעילה כא.) דְּשֶׁלֹּא מֵעַל אע"ג דְּמִין אֶחָד הוּא הָתָם מְיִירֵי שֶׁלֹּא הָיוּ בְּמָקוֹם אֶחָד וְהָכָא מְיִירֵי שֶׁהָיוּ בְּבַיִת אֶחָד וְלֹא הָיָה לוֹ לְיַדֵּעַ שֶׁאָמַר דָּוִקָא מֵהָאי דְּמֵהָאי:

בְּכִיסֵי. פֵּרֵשׁ"י שֶׁהָיְתָה הַכִּשּׁוּת מְלֵא קוֹצִים וְלֹא הַשְׁבִּיחָ בְּשָׂכָר כ"א מֵעֵט וְא"ת פְּשִׁיטָא שֶׁלֹּא יִתֵּן יוֹתֵר אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁשָּׁוֶה לְהַטִּיל בְּשָׂכָר וי"ל דְּאע"פ שֶׁהָיָה שָׁוֶה לְהַטִּיל בְּשָׂכָר לֹא הָיָה רוֹצֶה לִיתֵּן יוֹתֵר שֶׁבְּדָבָר מוּעָט הָיָה נַעֲשֶׂה הָרִיכּוּךְ בְּשׁוּת שֶׁצָּרִיךְ רִיכּוּךְ וּבְלֹא רִיכּוּךְ אֵין שָׁוֶה לְהַטִּיל בְּשָׂכָר וּלְכָךְ לֹא הָיָה שָׂכָר טוֹב וְקמ"ל שֶׁלֹּא יְשַׁלֵּם אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁשָּׁוֶה הַשָּׂכָר אע"פ שֶׁהָיוּ שָׁוִים הַרְבֵּה יוֹתֵר שֶׁבְּדָבָר מוּעָט הָיָה נַעֲשֶׂה הָרִיכּוּךְ:

מאי

כָּל הַמַּפְקִיד עַל דַּעַת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו הוּא מַפְקִיד

נִימָא לָהּ לְאִימֵּיהּ זִילִי שַׁלְּמִי אָמְרָה לֹא אָמַר לִי

דְּהָלְאו דִּידֵיהּ נִינְהוּ דְּאַקְפְּרִינְהוּ נִימָא לֵיהּ אַמַּאי לֹא

אָמְרַתְּ לָהּ אָמַר כ"ש דְּכִי אֲמִינָא לָהּ דִּדִידִי נִינְהוּ

טָפֵי מְזַדַּהֲרָא בְּהוּ אֶלָּא אָמַר רָבָא מִשְׁתַּבַּע אִיהוּ

דְּהַנְהוּ זוּזֵי אַשְׁלְמִינְהוּ לְאִימֵּיהּ וּמִשְׁתַּבַּעָא אִימֵּיהּ

דְּהַנְהוּ זוּזֵי אוֹתְבִינְהוּ בְּקַרְטָלִיתָא וְאִיגְּנוּב וּפְטוּר

הָהוּא אַפּוֹטְרוֹפָּא דְּיָתְמֵי דְּזַבַּן לְהוּ תּוֹרָא לְיָתְמֵי

וּמַסְרֵיהּ לְבַקָּרָא נִימָא לֵיהּ לְבַקָּרָא זִיל שַׁלֵּים אָמַר אֲנָא

בַּהֲדֵי תּוֹרֵי אוֹקִימְתֵּיהּ אוּכְלָא שְׁדָאֵי לֵיהּ לֹא הֲוָה

יָדְעִינָן דְּלֹא אָכַל מִכְּדֵי בְּקָרָא שׁוֹמֵר שָׂכָר הַיְתְמֵי

הוּא אִיבָּעֵי לֵיהּ לְעִיּוּנֵי אִי אִיכָּא פְּסִידָא דַּיְתְמֵי

הָכִי נַמִּי וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן דְּלֵיכָּא פְּסִידָא דַּיְתְמֵי

דְּאַשְׁכְּחוּהוּ לְמָרֵיהּ דְּתוֹרָא וְשָׁקוֹל יַתְמֵי וְזוּזֵי מִינֵּיהּ

אֶלָּא מַאן קָא טָעֵין מָרֵיהּ דְּתוֹרָא קָטָעֵין אִיבָּעֵי

לֵיהּ לְאוֹדוֹעֵי מַאי מוֹדָעִינָן לֵיהּ מֵידַע יָדַע וְהָמְקַח

טָעוּת הֲוֵי בְּסַפְסִירָא דְּזַבַּן מֵהָכָא וּמְזַבֵּין לְהָכָא הִלְכָךְ

מִישְׁתַּבַּע אִיהוּ דְּלֹא הֲוָה יָדַע וּמְשַׁלֵּם בָּקָרָא דְּמֵי

בָּשָׂר בְּזוֹל הָהוּא גַּבְרָא דְּאַפְקִיד כְּשׁוּתָא גַּבֵּי חַבְרֵיהּ

הֲוָה לֵיהּ לְדִידֵיהּ נַמִּי בָּרְיָא דְּכִשׁוּתָא א"ל לְמָרֵיהּ

מֵהַאי רְמֵי אֲזַל רָמָא מֵאִידָךְ אָמַר רַב עַמְרָם הֵיכִי

נְדַיְינוּ דַּיְינֵי לְהַאי דִּינָא נֵימָא לֵיהּ לְדִידֵיהּ זִיל שַׁלֵּים

אָמַר אֲנָא אֲמָרִי לֵיהּ מֵהַאי רְמֵי נֵימָא לֵיהּ לְמָרֵיהּ

זִיל שַׁלֵּים אָמַר לֹא א"ל מֵהַאי רְמֵי וּמֵהַאי לֹא

תִּירְמֵי וְאִי דְּשָׁהָא שִׁיעוּר לְאִיתְוֵי לֵיהּ וְלֹא אַיְיתֵי

לֵיהּ גַּלֵּי אַדַּעְתֵּיהּ דִּניחָא לֵיהּ בְּדְלָא שָׁהָא סוֹף סוֹף

מַאי פְּסִידָא אִיכָּא וְהָא קָא מְשַׁתַּרְשֵׁי לֵיהּ א"ר סַמָּא

בְּרֵיהּ דְּרַבָּא דַּהֲוָה שָׁכִיר חַלָּא רַב אַשֵׁי אָמַר בְּכִיסֵי

ומשלם

כָּל הַמַּפְקִיד. עַל דַּעַת שֶׁלֹּא יְהֵא שׁוֹמֵר נִמְנָע מִלְּמוֹסְרָן לְאַנְשֵׁי בֵּיתוֹ הַגְּדוֹלִים וְנֶאֱמָנִים לוֹ הוֹא"א דְּמַפְקִיד: **נִימָא** לָהּ לְאִימֵּיהּ. אִם אוֹכֵל אִם לָאו: **אִי אִיכָּא פְּסִידָא** לְיָתְמֵי לְהוֹדִיעֵנִי שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל: **אִיבָּעֵי** לֵיהּ לְעִיּוּנֵי. אִם אוֹכֵל אִם לָאו: **אִי אִיכָּא פְּסִידָא** לְיָתְמֵי כו'. תִּירוּצָא הוּא: **דְּאַשְׁכְּחוּהוּ** לְמָרֵיהּ דְּתוֹרָא. הַמּוֹכֵר: **וְשָׁקוֹל** דְּמֵיהֶן: דְּאָמְרֵי לֵיהּ מָקָח טָעוּת הוּא: **אֶלָּא מַאן טָעֵין**. מִי תּוֹבֵעַ כְּלוּם דְּקָאָמַר (רְבָא) הֵיכִי נְדַיְּינוּ: **מָרֵיהּ דְּתוֹרָא טָעֵין**. וְשׁוֹאֵל שִׁמְּתָה בְּהֶמְתּוֹ אֲצָלְךָ וְתוֹבֵעַ אֶת הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס: **סַפְסִירָא**. קוֹנֶה וּמוֹכֵר בְּהֲמוֹת בְּשׁוּק בְּיוֹם שֶׁקָּנָה מוֹכֵר: **מִשְׁתַּבַּע סַפְסִירָא**. דְּלֹא הֲוָה יָדַע: **וּמְשַׁלֵּם בָּקָרָא** דְּמֵי בָּשָׂר בְּזוֹל. וְתָמְהִי אֲנִי מִנַּיִן לְרַמֵּי בַּר חָמָא דִּין זֶה מַה לוֹ לְסַפְסִירָא עִם הָרוֹעֶה לֹא שׁוֹמֵר שֶׁלּוֹ הוּא וְנִרְאֶה לִי דְּמִתְנִיתִין (לעיל דף לה:) דְּהַשּׁוֹכֵר הַפָּרָה לַחֲבֵירוֹ וְהִשְׁאִילָהּ לְאַחֵר וּמֵתָה בִּדְרִכָּהּ דְּקָאָמַר ר' יוֹסֵי יְחַזִּיר פָּרָה לַבְּעָלִים וְאוֹקִימְנָא דְּהָלְכָה בִּר' יוֹסֵי אַלְמָא אע"פ שֶׁאֵין הַבְּעָלִים בַּעֲלֵי דְּבָרִים שֶׁל שׁוֹאֵל וְהַשּׁוֹכֵר שֶׁהוּא לוֹ בַּעַל דְּבָרִים אֵינוֹ חֶסֶר כְּלוּם שֶׁהֲרֵי פָּטוּר בְּאוֹנְסִין אַפִּי' הָכִי הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ דִּין עַל הַשּׁוֹאֵל לְגִבּוֹת יַעֲמִידוּ הַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים בְּמָקוֹמוֹ וְגוֹבִין מִן הַשּׁוֹאֵל ה"נ הוֹאִיל וְיֵשׁ לְיִתְמִים לְגִבּוֹת מִן הָרוֹעֶה שֶׁהוּא שׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁלָּהֶם יַעֲמִידוּ בְּעָלִים בְּמָקוֹם הַיְתוֹמִים וְגוֹבִין וּמֵיהוּ אִי הֲוָה מִפְסְדִי יְתוֹמִים לֹא הָיָה עוֹשֶׂה פְּשָׁרָה בְּמָמוֹן יְתוֹמִים לְשַׁלֵּם בְּזוֹל דְּיִתְמֵי לָאו בְּנֵי מִחִילָה נִינְהוּ אֲבָל עַכְשָׁיו שֶׁהוּא מוּגָבֶת לִבְעָלִים וְכָאן אֵין פְּשִׁיעָה כָּל כָּךְ דְּאָמַר בְּהֶדֵי תּוֹרֵאי אוֹקִימְתֵּיהּ כו' הַטִּיל פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶם וְלֹא יְשַׁלֵּם כָּל דְּמֵי הַשּׁוֹר בְּמוֹת שֶׁהוּא חַי אֶלָּא הָעוֹר יַחְזִיר לַבְּעָלִים וְהַבְּשָׂר שָׁמִין וְיִשַּׁלֵּם שְׁנֵי שְׁלִישִׁים דְּהֵיכָא דְּאָמְרִינַן בְּגִמָּרָא מְשַׁלֵּם בְּזוֹל כָּל זוּזָא שֶׁהוּא שֵׁשׁ מֵעָה כֶּסֶף חִשְׁבִינַן בְּאַרְבָּעָה דִּנְקֵי בְּפֶרֶק מִי שֶׁמֵּת (ב"ב דף קמו:): **בְּשׁוּתָא**. הוּמלוֹן שֶׁמְּטִילִין לְתוֹךְ הַשֵּׂכָר: **בָּרְיָא**. כְּרִי: **אָמַר** לֵיהּ. בַּעַל הַבַּיִת: **לְסַרְסִירָא**. לְאֶשֶׁר עַל בֵּיתוֹ הָעוֹשֶׂה שֶׁכָּר שֶׁלּוֹ: **מַהָא רְמֵי**. הַרְאֵהוּ הַכְּרִי שֶׁלּוֹ וְאֵ"ל מִזֶּה תְּטִיל לְשָׂכָר: **מֵאִידָךְ**. שֶׁל פִּקָּדוֹן: **וְאִי דְּשָׁהָא שִׁיעוּר כו'**. גְּמִ' פָּרִיךְ אִם הָיָה כְּרִי שֶׁלּוֹ קָרוֹב וְשֶׁל פִּקָּדוֹן רָחוֹק וְשָׁהָא הַשְׁלִיחַ שִׁיעוּר מֵהֲלֹךְ דֶּרֶךְ הַקָּרוֹב וְלֹא אַיְיתֵי: **גַּלֵּי דַּעֲתֵּיהּ**. דְּבַעל הַבַּיִת דִּניחָא לֵיהּ שֶׁהֲרֵי יָדַע שֶׁמִּשֵּׁל פִּקָּדוֹן הָיָה וְלֹא מִיחָה בְּיָדוֹ: **וְהָא קָמְשַׁתַּרְשֵׁי לֵיהּ**. וְהֲלֹא הוּא נִשְׂכָּר הַבְּשׂוּת שֶׁל פִּקָּדוֹן שֶׁהֲטִילוֹ בְּשֵׂכָר וְשָׁלוֹ עוֹמֵד וּמְשַׁלֵּם מִשֶּׁלּוֹ: **חַלָּא**. הַחֹמֶץ: **בְּכִיסֵי**. שֶׁהָיְתָה בִּישׁוּת גְּרוּעָה וְקוֹצִים מְעוּרְבִין בָּהּ וְלֹא הִשְׁבִּיחַ הַשֵּׂכָר בִּרְצוֹנוֹ וְקָשֶׁה בְּעַיְנוֹ שֶׁהֲטִילוֹ בְּתוֹכוֹ:

ומשלם

המשך מעמוד קצט

תקותי שתיכף לקבלת מכתבי זה יתייעץ עם ידידיו שי' אנ"ש אשר במקום, לפניהם יפרט ענייניו עד עתה, והאם התעסק בהם בהשתדלות הדרושה אלא שלא מצא, או שעדיין לא השתדל כדבעי, וכבר נאמר ותשועה ברוב יועץ.

שכל אדם המפקיד מעות אצל חבירו, על דעת שלא ימנע הנפקד מלמוסרן לאשתו ובניו הגדולים לשומרם הוא מפקיד, ולפיכך רשאי היה הנפקד למסור את המעות לאמו.

נימא להאי מימי ולי שלימי – ואם נאמר לאמו של השומר שעליה לשלם את המעות, מאחר שפשעה בכך שלא קברתן באדמה, **אמרה** – יכולה היא לומר, **לא אמר לי** דלאו דידיה **ניתנו** דאקפדינהו – לא אמר לי בני שמעות אלו אינן שלו, שאם היה אומר כן הייתי מטמינה אותן באדמה.

נימא ליה – ואם נאמר לשומר, **אמאי לא אמרת** לה – מדוע אכן לא אמרת לאמך שמעות אלו פקדון הן בידך. **אמר** – יכול הוא לומר, כל שבן דכי **אמינא** לה דידי ניתנו טפי מזדהרא בהו – סברתי בליבי, שאם תהא אמי סבורה שמעות אלו שלי הן, תיזהר בהן יותר מאשר במעות של אחרים, ועל כן לא אמרתי לה שמעות פקדון הן.

אלא אמר רבא, משתבע איהו דהנחו זוזי **אשלמינהו** לאימיה – על השומר להישבע שמעות אלו שהופקדו בידו מסרן לאמו, **ומשתבעא** אימיה דהנחו זוזי **אותבינהו** בקרטילתא **ואינגוב** – ועל האם להישבע שאת המעות שקיבלה מבנה הניחה בארגז ונגנבו משם, **ופטור** – ופטורים שניהם מתשלום.

הגמרא מביאה מעשה נוסף שיש להסתפק כיצד לדונו: **ההוא אפוטרופא** דיתמי – מעשה היה באפוטרופוס של יתומים, **דיהב** ליה **תורא** ליתמי – שקנה שור עבור היתומים, **ומסריה לבקרא** – ומסרו לרועה לשומרו. **לא** הוו ליה **כבי ושיני** למיכל – לא היו לשור זה שינים פנימיות וחיצוניות, ולפיכך לא יכול היה לאכול, **ומית** – ומת.

אמר רמי **בר** חמא, היכי נדיינו דייני להאי דינא – כיצד ידונו הדיינים דין זה.

נימא ליה לידיה זיל שלים – אם נאמר לנפקד שעליו לשלם את דמי הכשות, **אמר** – יכול הוא לומר, **אנא אפרי** ליה מהאי רמי – אני אמרתי למשרת שישים בשיכר מן הכשות שלי, ואין עלי להתחייב על ששינה מדברי.

נימא ליה לרפרפיה זיל שלים – ואם נאמר למשרת שישלם את דמי הכשות, מאחר ששינה מדברי בעל הבית, **אמר** – יכול הוא לומר, **לא אמר לי** מהאי רמי ומהאי **לא תירמי** – לא אמר לי הבעלים לקחת דווקא מכשות זו ולא מאחרת, ולפיכך סבור הייתי שאין הוא מקפיד על כך.

מקשה הגמרא: **ואי** דשהא **שיעור** לאיתויי ליה **ולא** אייתי ליה – אם שהה השליח זמן שיכול היה להביא את הכשות של בעל הבית ולא הביא, **גלי אדעתיה** דניחא ליה – גילה הבעל הבית את דעתו שנוח לו שיטול משל הפקדון. דהיינו, אם היתה הכשות של בעל הבית עומדת בסמוך, וכשות הפקדון עומדת במקום מרוחק יותר, ושהה השליח זמן רב מכדי הצורך להביא את הכשות של בעל הבית, יכול היה בעל הבית להבין שמביא הוא מן הפקדון, ומאחר שלא מיחה בידו גילה את דעתו שנוחה היא במעשה זה.

מתרצת הגמרא: **בדלא** שהא – מדובר באופן שלא היתה הכשות של הפקדון מרוחקת יותר משל הבעלים, ולפיכך לא היה צריך המשרת לשהות בכדי להביאה.

שבה הגמרא ומקשה: **סוף סוף מאי** פסידא איכא – מה הפסיד הנפקד ממעשי המשרת, **והא** קא משתרשי ליה – והלא הרויח הנפקד מן הכשות של הפקדון, שעשה ממנה שיכר, ולפיכך יש לו לתת עתה את הכשות שלו למפקיד תמורת הכשות שהוטלה בשיכר, ומה מקום יש לטעון בזה.

מתרצת הגמרא: **אמר רב סמא** ברייה **דרבא, דהוה שיכרא חלא** – השיכר שבו הטיל המשרת את הכשות של הפקדון החמיץ, ונמצא שאין הנפקד מרויח מן הכשות של הפקדון מאומה, ולפיכך אינו חפץ עתה ליתן את שלו תמורתה.

תירוץ נוסף: **רב אשי אמר, בכיסי** – קוצים. דהיינו, הכשות של הפקדון גרועה היתה, וקוצים מעורבים בה, ולפיכך לא השביח השיכר כראוי, ועל כן אין הנפקד חפץ ליתן את שלו תמורתה, שנמצא מפסיד מכך.

השור על כך, הרי **מידע** ידע דמסקא טעות **חזי** – הרי בשעת המכירה ידע הבעלים שמקח זה בטעות הוא, מאחר שאין לשור שינים.

מתרצת הגמרא: **בספסירא** דזבן **מהכא** ומזבין **להכא** – מוכר השור ליתומים סוחר שוורים היה, שדרכו לקנות במקום אחד ולמכור במקום אחר, ובאותו יום שמכר את השור ליתומים קנאו מאדם אחר, ולא היה יודע שאין לשור שינים, ולפיכך תובע הוא את האפוטרופוס מדוע לא הודיעו שאין השור יכול לאכול.

ומסקנת דברי רמי בר חמא היא: **הלכך**, מאחר שהספסירא טוען שלא ידע את מצב השור, **מישתבע איהו דלא הוה ידע** – עליו להישבע שאכן לא ידע זאת, **ומשלם** בקרא דמי בשר בזול – ומוטל על הרועה שנכנס במקום האפוטרופוס לשלם לספסירא את דמי השור, אמנם אינו חייב לשלם את כל דמיו אלא רק שני שליש משווי בשרו.

הגמרא מביאה מעשה נוסף שיש להסתפק כיצד לדונו: **ההוא נברא** דאפקיד כשותא **נפי חבריה** – מעשה היה באדם שהפקיד כשות אצל חבירו, **הוה** ליה לידיה **נמי** ברייא דכשותא – והיה לו לנפקד גם כן כרי של כשות השייך לו, **אמר** ליה לסרסיה **מהאי** רמי – הראה בעל הבית למשרתו את הכרי שלו, ואמר לו 'מזה תטיל בשיכר', **אזל** רמא מאידך – הלך המשרת והטיל לתוך השיכר מן הכשות של הפקדון.

אמר רב עמרם, היכי נדיינו דייני להאי דינא – כיצד ידונו הדיינים דין זה.

נימא ליה לידיה זיל שלים – אם נאמר לנפקד שעליו לשלם את דמי הכשות, **אמר** – יכול הוא לומר, **אנא אפרי** ליה מהאי רמי – אני למדתי שור זה לרועה, והיה עליו לבדוק את מצב השור, ולהודיעני שאין הוא יכול לאכול.

נימא ליה לבקרא זיל שלים – ואם נאמר לרועה שישלם את דמי השור, מאחר שפשע בכך שלא השגיח שאין הוא אוכל, **אמר** – יכול הוא לומר, **אנא בהדי תורי אוקימתיה** – אני העמדתי שור זה יחד עם השוורים האחרים, **אוכלא שדאי** ליה – ונתתי אוכל לפניו, **לא הוה ידעינן דלא אכל** – ולא ידעתי שאין הוא יכול לאכול.

מקשה הגמרא: **מכדי בקרא שומר שכר** היתמי הוא – הרי הרועה נוטל שכר מן היתומים על שמירתו, ואם כן **איבעי** ליה לעיוני – היה לו להתבונן ולהבחין האם השור אוכל או לא, ומאחר שלא עשה כן עליו לשלם את דמיו.

מתרצת הגמרא: **אי איכא** פסידא דיתמי **הכי** נמי – אילו היו היתומים נפסדים ממיתת השור, אכן היה על הרועה לשלם להם את דמיו, מאחר שלא שמרו כראוי. **והכא** במאי עסקינן דליכא פסידא דיתמי – אך במעשה זה אין היתומים נפסדים ממיתת השור, **דאשכחוהו** לסרסיה דתורא **ושקול** יתמי זוזי מיניה – מאחר שפגשו היתומים את מוכר השור, ונטלו ממנו את הדמים ששילמו לו עבור השור, שהרי מקח טעות היה זה, שלא נתכוונו לקנות שור ללא שינים.

מברר הגמרא: **אלא** מאן **קא טעין** – אלא מי הוא הטוען בזה, מאחר שאין היתומים נפסדים מאומה, **ברייה דתורא קטעין** – בעל השור הוא הטוען על האפוטרופוס, שהרי מת שורו ברשותו, וטענתו היא **דאיבעי** ליה **לאודועי** – שהיה על האפוטרופוס להודיעו שאין השור יכול לאכול.

מקשה הגמרא: **מאי מודעינן** ליה – מה מקום יש להודיע למוכר

לא מספיק ולא די הלימוד בלבד, אלא צריך להיות לימוד המביא לידי מעשה, היינו, שלאחרי הלימוד יקיימו את העניינים האמורים בתורה.

משיחת אור לי"ט כסלו, ה'תשכ"ז

וּמְשַׁלֵּם לֵיהּ דְּמֵי כֵּיסֵי – ועל כן אינו משלם לו אלא דמי כשות של קוצים, לפי מה שהשביח בשיכר:

משנה

המשנה עוסקת בדינו של פקדון מעות, האם מותר לשומר להשתמש בהן, ומה דינו אם אבדו מעמו.

הַמַּפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל שׁוּלְחָנִי – המחליף בספים, **אִם** המעות הן **צְרוּרִין** – סגורים בצרור קשור, **לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן** השולחני. **לְפִיכָךְ**, מכיון שלא הותרו לו לשימוש, על כן **אִם אָבְדוּ** המעות **אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָן** – אינו אחראי לשלם אותן, משום שאינו אלא שומר חינם הפטור מגניבה ואבידה. אולם אם נתנן לו המפקיד כשהן **מוּתָּרִין**, דהיינו שהצרור אינו קשור, **יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן** השולחני אם ירצה. **לְפִיכָךְ**, מכיון שמותר לו השימוש, על כן **אִם** עוד קודם שהספיק להשתמש במעות הן **אָבְדוּ**, **חַיָּיב** השולחני **בְּאַחֲרָיוּתָן**, דהיינו שהוא חייב לשלמן. ואין צריך לומר שאם לאחר שכבר השתמש בהן אבדו או נאנסו, שחייב, שהרי לאחר שהשתמש בהן ודאי שדינו ככל שואל שחייב בכל.

המפקיד מעות **אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת** – אדם פרטי שאינו שולחני וגם אינו בעל חנות, **בֵּין** היו המעות **צְרוּרִין** וסגורים בצרורם, **וּבֵין** היו **מוּתָּרִין** שאינן קשורים, **לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן** בעל הבית. **לְפִיכָךְ**, מאחר שאין לו להשתמש במעות, על כן **אִם אָבְדוּ אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָן**. **חֲנָנִי דִּינוֹ כְּבַעַל הַבַּיִת**, שאפילו אם הופקדו אצלו מעות מותרין לא ישתמש בהן ואם אבדו אינו חייב באחריותן, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, דין **חֲנָנִי כְּדִין שׁוּלְחָנִי**, שאם המעות מותרין יכול הוא להשתמש בהן, ואם אבדו חייב באחריותן:

גמרא

שנינו במשנה שאם הפקיד מעות אצל שולחני והיו צרורין, לא ישתמש בהן. הגמרא מבארת מהו 'צרורין'. מקשה הגמרא: **מַשּׁוּם דִּצְרוּרִין** המעות על כן **לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן**, בתמידה, שכיון שאמרת שאם הן מותרין יכול הוא להשתמש בהן, שיודע כל אדם שהשולחני צריך תדיר למעות, אם כן גם בצרורין יוכל להשתמש, שהלא כל אדם צורר מעותיו, ואין כאן גילוי דעת שאינו רוצה שישתמש בהן.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב אַסִּי, אָמַר רַב יְהוּדָה, בְּצִרְּרִין וַחֲתוּמִין** – בסגורים היטב עם חותם, **שָׁנוּ** במשנה שלא ישתמש.

תשובה נוספת: **רַב מָרִי אָמַר**, מדובר שהן צרורין **בְּקֶשֶׁר מְשׁוּנֶּה**, שזהו סימן שאינו רוצה שיפתחנו.

נוסח אחר בדברי רב מרי: **אִיכָּא דְּאָמְרֵי** – יש שאמרו בשמו של רב מרי, שלא בא לבאר את המשנה, אלא רק **בָּעֵי** – נסתפק **רַב מָרִי**, קשורים **בְּקֶשֶׁר מְשׁוּנֶּה מַאי**, האם מותר להשתמש בהן.

הגמרא מסיקה: **תֵּיקוּ** – יעמוד הספק בלא הכרעה, שלא נפשט:

שנינו במשנה: אם המעות **מוּתָּרִין, יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן כּוּ'**, לפיכך אם אבדו חייב באחריותן:

הגמרא דנה במה הוא חייב ומה הטעם לחיובו: **אָמַר רַב הוּנָא, וַאֲפִילּוּ נָאֲנְסוּ** המעות, דהיינו שנפסדו באונס גמור עוד קודם שנשתמש בהן השולחני, גם כן חייב הוא לשלמן, לפי שמיד מעת שנמסרו לו דינו כשואל.

מקשה הגמרא: **וְהָא** – והרי **'אָבְדוּ' קָתָנֵי** במשנה, ומשמע שחייב רק באבידה רגילה שאינה נחשבת כאונס גמור, אבל באונס גמור פטור השולחני.

מתרצת הגמרא: ביאור המשנה כאן הוא כְּדבריו **דְּרַבָּה** במקום אחר (להלן נח.), **דְּאָמַר רַבָּה** על מה שנאמר שם (נז:) 'ונגנבו או שאבדו', **ש'נִּגְנְבוּ' הַיְינוּ בְּלָסְטִין מְזוּיָּין שגנבם, ו'אָבְדוּ' הַיְינוּ שֶׁטָּבְעָה סְפִינָתָן בַּיָּם**, ששניהם אונס גמור הם, ואף שנאמר שם גניבה ואבידה הכוונה לגניבה ואבידה באונס, וכמו כן יש לפרש כאן מה שנאמר במשנה 'אבדו', היינו שטבעה ספינתו בים שאונס גמור הוא, ואף על פי כן חייב, שדין שואל עליו.

הגמרא מביאה דעה אחרת: **וְרַב נַחְמָן אָמַר**, אם **נָאֲנְסוּ** המעות **לֹא** יתחייב השולחני, אם עדיין לא השתמש בהם, שאינו נחשב שואל קודם שהשתמש, וחייב רק בסתם אבידה, כדין שומר שכר.

הגמרא מביאה משא ומתן בדברי רב נחמן: **אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן, לְדִידָךְ** – לשיטתך **דְּאָמַרְתְּ נָאֲנְסוּ לֹא, אֶלָּמָא** – מוכח אם כן **שֹׁאֵל חָיֵיב שׁוֹאֵל עֲלַיְיהוּ** – אין לו עדיין דין שואל, ומעתה קשה, **אִי שׁוֹאֵל לֹא חָיֵיב** – אם שואל אינו, **שׁוֹמֵר שָׂכָר נַמִּי לֹא חָיֵיב** – גם שומר שכר אינו, שהלא אינו נוטל שכר על שמירתו, אלא אתה בא לחייבו על זאת שסמך עליהן להשתמש בהן בעת הצורך, ואם על כך אתה מחייבו, דינו להיות שואל, שהרי כל הנאה שלו.

אָמַר לֵיהּ רב נחמן לרבא, **בָּהָא מוֹדֵינָא לָךְ** – בדבר זה מודה אני לך, שאף שאינו נעשה שואל עד שישתמש בהן, מכל מקום דין שומר שכר עליו, **דְּהוֹאִיל וְנֶהֱנֶה** מהבעלים במה שיכול לשאול את המעות ולהשתמש בהן, לפיכך אף הוא **מְהֵנָּה** אותו ומתחייב באחריות כשומר שכר, **שִׁבְּהֵהוּא הֲנָאָה** – שמפני הנאה זו **דְּאִי מִיתְרְמֵי לֵיהּ זְבִינָא דְּאִית בֵּיהּ רְוִוחָא זָבַן בֵּהּ חָיֵיב עֲלַיְיהוּ שׁוֹמֵר שָׂכָר** – שאם היתה מזדמנת לו קנייה שיש בה רווח, היה קונה אותה במעות אלו, הרי הוא מוכן להיות שומר שכר על המעות ולהתחייב עליהן בגניבה ואבידה.

רב נחמן מקשה על רב הונא מברייתא: **אִיתְּיבֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַב הוּנָא**, שנינו בברייתא, גזבר הקדש **הַמַּפְקִיד מָעוֹת** שסבר שאינן של הקדש אלא שהן שלו, **אֲבָל שׁוּלְחָנִי, אִם** המעות הן **צְרוּרִין, לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן** השולחני, **לְפִיכָךְ אִם הוֹצִיא** השולחני את המעות, שהשתמש בהן שלא כדין, אף שהוברר אחר כך שטעה הגזבר והמעות שנתן מעות הקדש הן, ונמצא שהשולחני מעל בהקדש, בכל זאת **לֹא מָעַל הַגִּזְבָּר** – לא עבר הגזבר על איסור מעילה במעות הקדש, אף שהוא זה שמסרן לשולחני, משום שלא היה לו לשולחני להשתמש בהן. **וְאִם** המעות היו **מוּתָּרִין, יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן** השולחני. **לְפִיכָךְ אִם הוֹצִיא** השולחני את המעות, **מָעַל הַגִּזְבָּר**, שחייב קרבן מעילה על כך, משום שהרי זה כאילו נתן הגזבר רשות לשולחני להשתמש בהן במה שמסרן לו כשהן מותרין, ונחשב השולחני שלוחו להוציאן. **וְאִי אָמְרַתְּ** בביאור משנתינו, **שֶׁאֲפִילּוּ נָאֲנְסוּ** המעות חייב השולחני, נמצא שדין שואל עליו מיד כשקיבלם לידו, ואם כן **מַאי אִירְיָא** – למה דווקא אם **הוֹצִיא** השולחני את המעות מעל הגזבר, הלא **אֲפִילּוּ לֹא הוֹצִיא נַמִּי** – גם כן מעל, שמיד שמסרן לו כאילו הלוה לו אותן, ויצאו מרשות הקדש לרשות השולחני, ואין הוצאה גדולה מזו.

רב הונא מיישב את השאלה: **אָמַר לֵיהּ** רב הונא לרב נחמן, מה שנאמר בברייתא שאם הוציאם השולחני מעל הגזבר, **הוּא הַדִּין אַף עַל גַּב דְּלֹא הוֹצִיא**, וכמו שאמרת, **וְאַיְידֵי דְּתָנָא רֵישָׂא** – ואגב ששנה התנא של הברייתא ברישא של הברייתא שאם היו צרורין אפילו **הוֹצִיא** השולחני לא מעל הגזבר, ששם נזכר שהוציא ללמד שאפילו באופן זה פטור, אגב כך **תָּנָא סֵיפָא נַמִּי** – שנה התנא גם בסיפא, לגבי מי שמסר לשולחני מעות מותרין, שאם **הוֹצִיא** השולחני מעל הגזבר, אבל באמת דין אחד לזה ולאופן שלא הוציא כלל:

משנה

דין שולח יד בפקדון כשנשתנה ערכו אחר עת ההפקדה: **הַשּׁוֹלֵחַ יָד בְּפִקָּדוֹן**, שנשתמש בו שלא כדין וניזוק, ונשתנה ערכו בין שעת שליחות היד לשעת התשלומין, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יִלָּקַח בֶּחָסֵר וְיָתֵר** – יענש לשלם כמחיר הגבוה יותר, שאם חסרו ונפחתו דמי הפקדון אחר השעה ששלח בה יד, שהיא שעת הגזילה, ישלם כערכו בעת השליחות יד, שאז היו דמיו יקרים, ואם הוסיפו ונעשו דמיו יתרים על שעת שליחות היד, ישלם כשויו עתה שהוא המחיר היקר. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, משלם **כִּשְׁעַת הוֹצָאָה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר**, משלם **כְּשָׁעַת הַתְּבִיעָה** לדין:

המשך בעמוד קצד

וּמְשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי כֵּיסֵי. דְּמֵי כְּשׁוּת שֶׁל קוֹצִים לְפִי מַה שֶּׁהִשְׁבִּיחָה: **גמ'** מְשׁוּם דְּצָרוּרִין לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן. בְּתִמְיָה וּמַה גִּילּוּי דַּעַת יֵשׁ כָּאן שֶׁאֵין חֵפֶץ שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם מֵאַחַר שֶׁאִם הֵן מוּתָּרִין קָאָמַרְתְּ יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן דְּהַמַּפְקִיד אָצְלוֹ יוֹדֵעַ שֶׁהוּא צָרִיךְ תְּדִיר לְמָעוֹת צְרוּרִין נָמֵי יִשְׁתַּמֵּשׁ דַּדְרָךְ כָּל אָדָם לְצוֹרֵר מָעוֹתָיו; **וְאַפְּילּוּ נָאֲנְסוּ.** קָאָמַר מִתְּנֵי' דְּחַיֵּיב בְּאֹנֶס וְאַפִּילּוּ לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן דְּמֵהַשְׁתָּא הָוֵי שׁוֹאֵל עֲלַיְיהוּ: **נָאֲנְסוּ לֹא.** כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ לֹא הָוֵי שׁוֹאֵל אֶלָּא אַבְּדוּ דְּוָקָא חַיָּיב כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר; **וְאִי שׁוֹאֵל לֹא הָוֵי שׁוֹמֵר שָׂכָר נַמִּי לֹא הָוֵי.** מַה שָּׁכָר נָטַל עַל שְׁמִירָתָם אֶלָּא עַל שֶׁמָּמָךְ עֲלֵיהֶם לְהַחֲזִיקָן וּלְהִשְׁתַּכֵּר אִם יָבֹא לִידוֹ אַתָּה מְחַיֵּיבוֹ וּשְׁאֵלָה הִיא זוֹ שֶׁהֲרֵי כָּל הַנֶּאֱנָס שָׁלוּחַ: **בַּהֲהִיא מוֹדֵינָא.** אַע"ג דְּאָמְרִינְהוּ לֹא הָוֵי שׁוֹאֵל מֵהַשְׁתָּא עַד שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ מוֹדִינָא דִּשׁוֹמֵר שָׂכָר הָוֵי; **דְּהוֹאִיל וְנֶהֱנָה מֻתָּרִין.** לְבַעֲלִים: **הַמַּפְקִיד מָעוֹת.** גּוֹבֶה שֶׁהַמַּפְקִיד מָעוֹת הִקְדִּישׁ כִּסְבוּר שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ: **לֹא מָעֲלָ נְזֵבֵי.** שֶׁהֲרֵי לֹא בְּרִשּׁוּת הוֹצִיאָן וְאִינוֹ שָׁלוּחַ: **מוּתָּרִין.** דְּהֶדְיוֹט לִיהּ רְשׁוּת וְהֶדְיוֹט לִיהּ שָׁלוּחַ: **לְפִיכָךְ אִם אֲבָדוּ.** שׁוֹלְחָנִי מַעֲלָ נְזֵבֵי: **וְאִי אִמְרַתְ אֲפִילּוּ נָאֲנְסוּ.** תְּנָא מַתְנִי' דְּחַיֵּיב שׁוֹלְחָנִי בְּאַחֲרָיוּתָן נִמְצָא מַשְׁמֵשׁ שֶׁהִפְקִידוּ אֶצְלוֹ יָצְאוּ מֵרְשׁוּת הַקְּדֵשׁ וּבְאוּ לִרְשׁוּת שׁוֹלְחָנִי וְנַעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁלְּוֹ וְאֵין הוֹצָאָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ מַאי אִירְיָא הוֹצִיא: **אִירְיָא דְּתָנָא רִישָׁא הוֹצִיא.** לְאַשְׁמוּעִינָן רִבּוּתָא דַּאֲפִילּוּ הוֹצִיא לֹא מָעֲלָ נְזֵבֵי תָּנָא סֵיפָא הוֹצִיא: **מתני'** יָלְקָה בְּחֶסֶר וּבְיֶתֶר. אִם חִסְרוּ דָּמָיו שֶׁהוּוְּלָה בַּשּׁוּק יְשַׁלֵּם דָּמָיו כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה שָׁוֶה בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁלַח בָּהּ יַד שֶׁהִיא שָׁעָה הַגְּוֵלָה וְכֵן כָּל הַגְּוֵלָנִין מְשַׁלְּמִין כְּשָׁעַת הַגְּוֵלָה וּכְגוֹן שֶׁהוֹצִיאָהּ שְׁאִינָהּ בְּעֵין אֲבָל אִם יְשָׁנָהּ בְּעֵין כְּמוֹת שֶׁגְּוֵלָהּ אוֹמֵר לוֹ הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ כְּדַאֲמְרִינַן גַּבֵּי מְטַבֵּעַ וְנִפְסַל תְּרוּמָה וְנִטְמֵאת בְּפ' הַגּוֹזֵל (קמא) (ב"ק דף צו:); **וּבְיֶתֶר.** אִם שֶׁהָתָה בְּיָדוֹ מְשֻׁלָּשׁ בָּהּ יַד וְנִתְיַקְּרָה וְאַחַ"כ הוֹצִיאָהּ לוֹקָה בְּיִתְרָהּ דָּמֶיהָ לְשֻׁלָּם כְּשָׁעַת הוֹצָאָה: **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים כו'.** בְּגֶמָרָא מְפָרֵשׁ מַאי קָאָמְרִי: **בְּשָׁעַת הַתְבִיעָה.** כְּשָׁעַת שִׁיתְבְּעוּ לְדִין וּבְגֶמָרָא מְפָרֵשׁ טַעֲמָא: **גמ'** מַעֲיָקְרָא. כְּשָׁגְּוָלָהּ: וּלְבַסּוֹף. כְּשֶׁיְּצָתָה מִן הָעוֹלָם: הֲבָרָה. בִּידִים: אוֹ שַׁתְּיָיה. אַחַר שֶׁהוּקְרָה: דְּאִי אִיתָא. כֵּאן בְּשָׁעַת הַתְבִיעָה הָוֶה מַהֲדְרָנָא בְּעֵינָא דְּכִי אֲמְרִינַן מְשֻׁלָּם בְּשָׁעַת הַגְּוֵלָה הֵיכָא דְּלֵיתָהּ בְּעֵין אֲבָל יְשָׁנָהּ בְּעֵין בֵּין שֶׁהוּקְרָה בֵּין שֶׁהוּוְּלָה חוֹזֶרֶת כְּמוֹת שֶׁהִיא הִלְכָךְ הוֹאִיל וְאִם תִּבְעֶנָּה בְּעוֹדָהּ קַיֶּימֶת לְאַחַר שֶׁהוּקְרָה הָיְתָה חוֹזֶרֶת בְּעֵין אִשְׁתְּכַח דְּהַהִיא שֶׁעָתָא דְּקָא שָׁתֵי לֵיהּ הוּא דְּגָזַל לָהּ; **וּכְתַאי.** אַהֲנֵיהּ בְּפִלְגֵי בֵּית הִלֵּל: **אִי בְּחֶסֶר.** שֶׁהוּוְּלָה בְּשָׁעַת הַגְּוֵלָה וְקָאָמְרִי לְשַׁלֵּם שֶׁהָיְתָה בְּשָׁעַת הַגְּוֵלָה: **וּמִי אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר.** בֵּית הִלֵּל בְּשָׁעַת הוֹצָאָה: הֵיכָא דְּלֵיתֵיהּ בְּעֵין דְּכָל הַגְּוֵלָנִין לְאוֹ בְּשָׁעַת הַגְּוֵלָה מְשֻׁלְּמִין:

אלא

בְּחֶסֶר מִי אִיכָּא לְמ"ד וְהָא תְּנַן כָּל הַגְּוֵלָנִין מְשַׁלְּמִין בְּשָׁעַת הַגְּוֵלָה וְאִי בְּיִתְרָה הֵיינוּ ב"ש אלא

מַאי אִירְיָא הוֹצִיא כִּי לֹא הוֹצִיא נַמִּי. כֵּיוָן דְּהֵיתֵיר תְּשַׁמִּישׁ מְחַייֵב בְּאוֹנְסִין וְא"ת הָא דְּתָנַן לְקַמָּן בְּהֶזְּבֵד (דף מד. מז: מת.) נָתַן לוֹ מָעוֹת וְלֹא מָשַׁךְ מִמֶּנּוּ פֵּירוֹת יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ לְרַב הוּנָא דְּאִית לֵיהּ דְּהֵיתֵר תְּשַׁמִּישׁ מְחַייֵב בְּאוֹנְסִין וְכֵן לְרַב יוֹסֵף בְּפֶרֶק אֵלּוּ מְצִיאוֹת (לעיל דף כט.) הַמּוֹכֵר אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּמָּעוֹת שֶׁקִּבֵּל שֶׁאִם הָיָה מוּתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ תִּקְשֶׁה לְהוּ הָךְ בְּרֵייתָא דְּמַיְיתֵי אַפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְר"ל נְתָנָן לַבָּלָן מֵעָל דְּוָקָא בַּלָּן דְּלֹא מֻחְסָרָא מִשְׁכָּרָה כִּדְקָתָנֵי סֵיפָא הָרֵי מֻרְחָץ לְפָנֶיךָ הַכְנֵס וּרְחוֹץ אֲבָל סַפָּר לֹא מֵעָל עַד דְּמָשִׁיךְ וּלְדִידְהוּ כִּי נָתְנָה לְסַפָּר נַמִּי לְמֵעוֹל אַע"ג דְּלֹא מָשִׁיךְ בֵּיוָן דְּסַפָּר מוּתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בֵּין מְיֻרֵּי בְּסַפָּר נָבְרֵי בַּר' יוֹחָנָן בֵּין בְּסַפָּר יִשְׂרְאֵל בַּר' ל' וּכְמוֹ שֶׁאָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לְרַב הוּנָא וּלְרַב יוֹסֵף ה"נ לְר"ל וּלְר' יוֹחָנָן דְּבָרֵיהּ לֹא פְּלִיגִי וְלֹא הָוֵה הַמּוֹסֵר עַל אוֹתָם מָעוֹת כִּי אִם שׁוֹמֵר חִנָּם לְכ"ע וְא"כ לְרַבִּי יוֹחָנָן מַה הוֹעִילוּ בְּמַה שֶׁתִּקְּנוּ דְּאֵין מָעוֹת קוֹנוֹת דְּאִי מָעוֹת קוֹנוֹת יֹאמַר מוֹכֵר נִשְׁרְפוּ חִסְּיָר בָּעֲלִיָּה הַשְׁתָּא דְּלָא קָנֵי יֹאמַר נִשְׁרְפוּ מְעוֹתֶיךָ בָּעֲלִיָּה וְעוֹד דְּרַב הוּנָא גּוּפֵיהּ סָבַר בְּפ' הַזָּהָב (לקמן דף מו:) דְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת כְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר רַב הוּנָא מִכֹּחַ לִי בְּאִלּוּ קָנָה וְר"ל דְּאַע"ג דְּלֹא הָוֵי עַל הַמָּעוֹת כִּי אִם שׁוֹמֵר חִנָּם לֹא מָצֵי א"ל נִשְׁרְפוּ מְעוֹתֶיךָ בָּעֲלִיָּה דִּכְסָפִים אֵין לָהֶם שְׁמִירָה אֶלָּא בְּקַרְקַע וְא"ת בֵּיוָן דְּהֵיכָא שֶׁלֹּא מָשַׁךְ אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּמָּעוֹת א"כ הָא דְּאָמַר פּוֹסֵק עִמּוֹ עַל הַגְּדִישׁ אוֹ עַל שְׁעַר שֶׁבַּשּׁוּק מַה מְּרִירוּת בְּהַקְדֵּמַת מָעוֹת וי"ל כְּגוֹן שֶׁפֵּירֵשׁ ע"מ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם א"נ אֲפִילּוּ בִּסְתָם בֵּיוָן שֶׁהוּא פוֹסֵק וּמְקַדֵּים לוֹ מָעוֹת חֲצִי שָׁנָה מִן הַגְּדִישׁ עַד יְמוֹת הַקַּיִץ אַדְעָתָא דְּהָכִי נוֹתֵן שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן וְעוֹד י"ל דִּלְרַבִּי יוֹחָנָן וּלְרַב הוּנָא דְּאִית לְהוּ דְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת לֹא הִפְקִיעוּ כֹּחַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְמוֹכֵר בְּמָעוֹת שֶׁיְּכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בֵּיוָן דְּקוֹנוֹת מִן הַתּוֹרָה וְהָוֵי שׁוֹאֵל עֲלַיְיהוּ וְלֹא מְצֵי א"ל נִשְׁרְפוּ מְעוֹתֶיךָ בָּעֲלִיָּה וְלֹא תִּקְנוּ מְשִׁיכָה אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ נִשְׁרְפוּ חִסְּיָר בָּעֲלִיָּה אֲבָל לר"ל וְדַאי בֵּיוָן דְּמָעוֹת אֵינָם קוֹנוֹת אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמָעוֹת וְלֹא הָוֵי שׁוֹאֵל עֲלַיְיהוּ הִלְכָךְ נְתָנָהּ לְסַפָּר לֹא מֵעָל עַד שֶׁיִּמְשׁוֹךְ וְכֵן לְרַבִּי יוֹחָנָן וּלְרַב הוּנָא בְּסַפָּר נָבְרִי לֹא מֵעָל עַד שֶׁיִּמְשׁוֹךְ דְּמָעוֹת בְּנֶבְרֵי אֵינָם קוֹנוֹת: **וְהָתְנַן** כָּל הַגְּוֵלָנִים מְשַׁלְּמִין בְּשָׁעַת הַגְּוֵלָה. וְאַע"ג דְּבַפ' הַגּוֹזֵל (קמא) (ב"ק דף צו:) אָמְרִי' זֶה הַכְּלָל כָּל הַגְּוֵלָנִים מְשַׁלְּמִין בְּשָׁעַת הַגְּוֵלָה לְאַתּוּיֵי דְּרַבִּי אֶלְעָאי דְּאָמַר גָּנַב טָלָה וְנַעֲשָׂה אַיִל עֵגֶל וְנַעֲשָׂה שׁוֹר נַעֲשָׂה שינוי בְּיָדוֹ וְקָנָאָה מִשְׁמַע דְּלֹא מְיֻרֵּי בְּיוּקְרָא וְזוֹלָא אֶלָּא בְּשִׁינּוּי כְּדְמְיֻרֵּי בְּרֵישָׁא דְּמַתְנִי' הַגּוֹזֵל עֵצִים וְעָשָׂה כֵּלִים צָמַר וְעָשָׂה בְּגָדִים הַיְינוּ דְּוָקָא יִתְּרָה דְּזֶה הַכְּלָל אֲבָל פְּשִׁיטָא דְּמַתְנִיתִין דְּמִשְׁלַמִין בְּשָׁעַת הַגְּוֵלָה מְיֻרֵּי בְּיוּקְרָא וְזוֹלָא וְהָתָם בְּהַגּוֹזֵל (דף קנ.) נָמֵי מְיֻרֵּי לְעִנְיַן יוֹקְרָא וְזוֹלָא גַּבֵּי אַיֵּיקֵר כְּתָנָא דְּרַב כַּהֲנָא וּבִפְרָק כָּל שָׁעָה (פסחים דף לב.) גַּבֵּי לְפִי דְּמִים מְשֻׁלָּם וְא"ת רַב דְּאָמַר בְּמָרוּבָּה (ב"ק דף סה. ושם ד"ה גופא) קָרֵן בְּעֵין שְׁגָנַב וְכָפַל וכו') וְאוֹקְמָהּ בְּגוֹן דְּמַעְיְקְרָא שָׁוְיָא ד' וּלְבַסּוֹף שָׁוְיָא זוּזָא מַאי טַעְמָא דְּרַב דְּמַתְנִי' הֵיא וְעוֹד מַאי בָּעֵי הָתָם מַאי טַעְמָא דְּרַב לֵיבָעֵי מַאי טַעְמָא דְּמַתְנִיתִין וְי"ל דְּרַב קַמ"ל דְּאַע"ג דְּקָרֵן בְּעֵין שְׁגָנַב כָּפַל לֹא הָוֵי כְּמוֹ קָרֵן אֶלָּא בְּשָׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין וּבְעֵינָן מַאי טַעְמָא דְּרַב דְּמַחְלֵק בְּכָפַל מִדִּין קָרֵן וּמִשְּׁנֵי גִּקְנְבָה וְחַיִּים אַחֲרָיָיה לְקָרֵן כְּעֵין שְׁגָנַב דְּוָקָא קָרֵן וְלֹא כָּפַל:

לימא

צריך יהודי למלא את השליחות לפעול שהעולם יהיה דירה לו יתברך, עולם שיהיה בנוי ונשלט על פי צדק ויושר, טוב וקדושה, ולא להיפך ח"ו.

משיחת אור לי"ט כסלו, ה'תשכ"ז

רש"י

לימא רבה דאמר כב"ש. וא"ת לוקי פלוגתייהו באתבר ממילא ורבה כב"ה וי"ל דא"כ לא הוו ליה פליגי בית שמאי:

בית שמאי סברי שליחות יד אינה צריכה חסרון. וא"ת א"כ תרי בבי הך דהכא וסיפא דהושש לשלוח יד לימה לי וי"ל דסיפא אשמועי' דלב"ש אפילו דבור בלא משיכה חייב והך דהכא אשמועינן דלב"ה צריכה חסרון:

אלא הא דאמר רבא שואל שלא מדעת גזלן הוי. אומר ר"ת דגרסינן בכל הני רבא דהך דשואל ע"כ רבא הוי דקאמר בתר רבה ורב יוסף בהמוכר הספינה (ב"ב דף פח.) ומדהאי רבא כולהו נמי רבא דאי לאו הכי לא פריך מידי דמצי לאוקומה פלוגתיה בחד מהנך פלוגתי' דלעיל:

משלם אותה ואת גיזתיה ואת ולדותיה דברי ר"מ רבי יהודה אומר גזלה חוזרת בעיניה. וא"ת הא דתנן בפרק הגוזל קמא (ב"ק דף ק:) הנותן צמר לצבע לצבוע לו אדום וצבעו שחור אם השבח יתר על הוצאה נותן לו היציאה ואם הוצאה יתירה על השבח נותן לו השבח דברי רבי יהודה ר"מ אומר אין נותן לו אלא דמי צמרו בלבד אלמא סברתם הפוכות ותירץ ר"ת דהכא גבי גזילה סבר ר"מ שינוי אינו קונה משום דקנסא קניס במזיד אבל בלצבוע לו אדום דשוגג לא קניס והכי איתא בהגוזל ור' יהודה דסבר הכא דשינוי קונה היינו משום דמתחזין לקנותו שחור אין מתחזין לקנותו בכך:

ר"ע אומר כשעת התחביעה. תימה מאי קסבר אי קסבר שינוי קונה למה ישלם השבח כשעת התחביעה הלא בשעת גזידה קנאה ואם הגדילה רחל או הגזיזה ונתייקרה לא ישלם אלא כמו ששוה רחל בשעת גזידה ואי קסבר שינוי אינו קונה א"כ בשגזזה אחר התחביעה נמי יהא הכל לנגזל דבמאי קנה ועוד דקאמר ומודה ר"ע במקום שיש עדים בשעת שליחות יד שישלם באותה שעה במאי קנה והלא אפתי אפילו שינוי ליכא וגם כי יגזזנה שינוי לא יקנה ועוד למאן מודה הלא בין לב"ש בין לב"ה לא קנאה בשעת שליחות יד עד שעת שינוי ועוד דשמואל ור' יוחנן פסקו כר"ע בשמעתין ובהגוזל קמא (ב"ק דף צד:) אית להו דשינוי קונה לכך נראה לב"ש דאמרי ילקה בחסר ויתר מיירי אף ביוקרא וזולא דאם הוקרה משלם כשעת הוצאה מן העולם ואם הוזלה משלם כשעת התביעה בין הוזלה ובין הוקרה דבהא לא פליגי נמי ב"ש ב"ה והיינו כרבה אלא ב"ש מיירי נמי בשינוי כדקאמר דיקא נמי מדלא קתני בזול ויוקר ובהא פליגי ב"ה דשינוי קונה ור"ע פליג אזול ויוקר דאמר משלם כשעת התביעה בין הוזל ובין הוקר:

החושש לשלוח יד. הך מחשבה היו דבור בדליף מעל כל דבר וכן מחשבת פגול נמי היו בדבור ולא בלב בדמוכח בפרק ב' דזבחים (דף ל.) ובפ"ק דמנחות (דף ג:) ובפרק תמיד נשחט (פסחים דף סג.) ובפרק הנזקין (גיטין דף נד:) ובמקומות אחרים פירשתי:

אלא פשיטא כשעת הוצאה מבית בעלים. כשעת הגזילה ובירושלמי דקאמרי ב"ש אם הזקרה ילקה לשלם כשעת הוצאה מן העולם ובית הלל אמרי כשעת הוצאה מבית הבעלים: **כי פליגי בחסר.** וקאמרי ב"ה כשעת הוצאה מן העולם ודקא קשיא לך כל הגזלנין משלמים כשעת הגזילה מפני דגוזלה מעיקרא ה"ג אבל הכא דבדהיתרא אתא לידי' ומשום שליחות יד קמחייבת ליה בהא פליגי: **ב"ש** סברי שליחות יד אינה צריכה חסרון. דקאמר שלא תאמר שליחות יד כו': **הא דאמר רבא.** בהמוכר את הספינה (ב"ב דף פח.): **שואל שלא מדעת לרבנן גזלן הוא.** גבי שולח את בנו אצל חנוני דפליגי רבנן ור' יהודה ואוקי רבא בפלוגתייהו בשואל שלא מדעת ואמר דלרבנן גזלן הוי ומדאוקי רבא לרבנן בהכי סבירא ליה לדידיה גזלן הוי ואהדר לאוקמי מילתיה ברבנן דהלכתא כרבים: **לימא כב"ש.** אמרה: **אלא הכא בשבח גזילה פליגי.** והאי חסר ויתר דמתני' לאו ביוקרא וזולא אלא במאי דחסרה דהיינו גיזות ובמאי שהותירה כגון אם נתעברה אצלו דב"ש סברי הכל ישלם כר"מ דברייתא וב"ה כרבי יהודי' כשעת הוצאה מבית הבעלים: **דיקא נמי.** דבגיזות וולדות פליגי דקתני לשון חסר ויתר ולא קתני לשון זול ויוקר: **ומודה ר"ע במקום שיש עדי.** כמה היתה שוה ביום שגזלה וראו שגזלה הימנו דמשלם כשעת הגזילה: **מאי טעמא דרבי עקיבא.** דאמר כשעת התביעה: **דאמר קרא ביום אשמתו.** בדמים של אותו יום שהוא מתחייב לו והיכא דתבעו והודה דעל פיו הוא מתחייב העמדתו בדין והודאתו הוא יום אשמתו אבל אם יש עדים משעה שראוהו שגזלה הוא אשם לו: **להתם.** לארץ ישראל: **אקיו.** הרבה את הדרך וסבב דרך ארוכה על דבר זה ללכת דרך מעלת של הר צור מקום שר' יעקב שם ובניו מניניה מה שמע מר' יוחנן רבו על כך כל מהלך דרך ארוכה במקום שיש קצרה מקיף הוא: **אי נמי** דחדרה לרוכתה. להכי אשמועינן לעולם לומר שאם החזירה למקומה לאחר ששלח בה יד ונשברה באונס אף בזו הלכה כר"ע דאמר לעיל גבי גנב טלה מן העדר צריך דעת בעלי: **ורבא** אמר הלכה כב"ה. כשעת גזילה ואגן כרבא עבדינן דהדור ליה בתראה: **מתני'** החושב לשלוח יד. אמר בפני עדים אטול פקדונו של פלוני לעצמי: חייב. באונסים מהיום והלאה אם נאנס חייב באחריות: **הפה את החבית.** מלתא באנפי נפשה היא: **ונשברה.** לאחר זמן: **אינו משלם אלא רביעית.** דשליחות יד אינו מתחייב באונסין עד שימשוך או יגביה דהוי קנייה: **הנבירה ונטל.** דהוי קנייה בהגבהתה וחסרון מנטילת רביעית חייב באונסיה:

גמ'

אֶלָּא פְּשִׁיטָא כְּשָׁעַת הוֹצָאָה מִבֵּית בְּעָלִים לֵימָא רַבָּה דְּאָמַר כְּבֵית שַׁמַּאי אָמַר לְךָ רַבָּה בֵּיתֵר כּוֹלֵי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי כִּי פְּלִיגִי בְּחָסֵר ב"ש סָבְרֵי שְׁלִיחוּת יָד אֵינָהּ צְרִיכָה חִסָּרוֹן וְכִי חָסֵר בִּרְשׁוּתָא דִּידֵיהּ חָסֵר וּב"ה סָבְרֵי שְׁלִיחוּת יָד צְרִיכָה חִסָּרוֹן וְכִי חָסֵר בִּרְשׁוּתָא דְּמָרֵיהּ חָסֵר אֶלָּא הָא דְּאָמַר רָבָא שְׁלִיחוּת יַד אֵינָהּ צְרִיכָה חִסָּרוֹן לֵימָא רָבָא דְּאָמַר כב"ש אֶלָּא הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן בְּגוֹן שֶׁמִּלְטְלָהּ לְהָבִיא עָלֶיהָ גּוֹזָלוֹת וּבְשׁוֹאֵל שֶׁלֹּא מִדַּעַת קָא מִיפַּלְגִי ב"ש סָבְרֵי שׁוֹאֵל שֶׁלֹּא מִדַּעַת גַּזְלָן חָוֵי וְכִי חָסֵר בִּרְשׁוּתָא דִּידֵיהּ חָסֵר וּב"ה סָבְרֵי שׁוֹאֵל שֶׁלֹּא מִדַּעַת לָרַבָּנַן גַּזְלָן חָוֵי לֵימָא רָבָא דְּאָמַר כב"ש אֶלָּא הָכָא בְּשָׁבַח שֶׁל גְּזֵילָה קָמִיפַּלְגִי ב"ש סָבְרֵי שָׁבַח גְּזֵילָה דְּנָגְזַל חָוֵי וּבִית הִלֵּל סָבְרֵי שָׁבַח גְּזֵילָה דְּגָזְלָן חָוֵי וּבְפָלוּגְתָּא דְּהָנֵי תַּנָּאֵי דְּתַנְיָא הַגּוֹזֵל אֶת הָרָחֵל גְּזָזָהּ וְיָלְדָה מְשַׁלֵּם אוֹתָהּ וְאֶת גִּיזוֹתֶיהָ וְאֶת וַלְדוֹתֶיהָ דִּיקָא נָמֵי דְּקָתָנֵי ב"ש אוֹמְרִים יִלָּקֶה בְּחָסֵר וּבְיִתֵּר וּב"ה אוֹמְרִים בְּשָׁעָה שֶׁהוֹצִיא מִבֵּית בְּעָלִים: ר"ע אוֹמֵר כְּשָׁעַת הוֹצָאָה ש"מ: ר"ע אוֹמֵר כְּשָׁעַת הַתְּבִיעָה: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל הֲלָכָה כְּר' עֲקִיבָא וּמוֹדֶה ר"ע בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ עֵדִים מ"ט דְּאָמַר קְרָא לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ וְכֵיוָן דְּאִיכָּא עֵדִים מֵהֲהוּא שַׁעֲתָא הוּא דְּאִיחַיֵּיב לֵיהּ אַשְׁמָה א"ל ר' אוֹשַׁעְיָא לְרַב יְהוּדָה ר' אַתָּה אוֹמֵר כֵּן הָכֵי א"ר אַפִּי אָמַר ר' יוֹחָנָן חָלוּק הָיָה ר"ע בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ עֵדִים מ"ט דְּאָמַר קְרָא לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ וּבִי דִּינָא הוּא דְּקָא מְחַיְּבֵי לֵיהּ אַשְׁמָה א"ל ר' זֵירָא לְר' אַבָּא בַּר פָּפָּא כִּי אָזְלַת לְהָתָם אַקְיוֹ אַסְפּוֹלְמָא דְּצוֹר וְעוּל לְגַבֵּיהּ דְּר' יַעֲקֹב בַּר אִידִי וּבְעֵי מִינֵּיהּ אִי שְׁמִיעָא לֵיהּ לְר' יוֹחָנָן הֲלָכָה כְּר"ע אוֹ אֵין הֲלָכָה כְּר"ע א"ל הָכִי אָמַר ר' יוֹחָנָן הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא לְעוֹלָם מַאי לְעוֹלָם אָמַר רַב אַשִׁי שֶׁלֹּא תֹּאמַר הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּלֵיכָּא עֵדִים אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָּא עֵדִים לֹא וְאִי נָמֵי דְּאַהַדְּרַהּ לְדוּכְתָּהּ וְאִיתַּבְּרָא לַאֲפוּקֵי מִדְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל דְּאָמַר לֹא בְּעֵינָן דַּעַת בְּעָלִים קָא מַשְׁמַע לָן דִּבְעֵינַן דַּעַת בְּעָלִים וְרָבָא אָמַר הֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל: **מתני'** הַחוֹשֵׁב לִשְׁלוֹחַ יַד שַׁמַּאי אוֹמְרִים חַיָּיב וּבִית הִלֵּל אוֹמְרִים אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיִּשְׁלַח בּוֹ יַד שֶׁנֶּאֱמַר אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ הִטָּה אֶת הֶחָבִית וְנָטַל הַיְּמָנָה רְבִיעִית וְנִשְׁבְּרָה אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא רְבִיעִית הִגְבִּיהָהּ וְנָטַל הַיְּמָנָה רְבִיעִית וְנִשְׁבְּרָה מְשַׁלֵּם דְּמֵי כוּלָּהּ:

גמ'

הַדְרָן עָלָךְ הַמַּפְקִיד

הזהב

אֶלָּא פְּשִׁיטָא שהפירוש בדברי בית הלל שמשלם כְּשָׁעַת הוֹצָאָה הוצאה כשעת ההוצאה של הפקדון מִבֵּית בַּעֲלִים, דהיינו כשוויו בעת הגזילה, ומדובר כשנתייקרו דמי הפקדון, שאינו משלם כערכו עתה כדעת בית שמאי, אלא כערכו הנמוך בעת הגזילה. ומעתה קשה, לֵימָא – שיש לומר שרַבָּה דְּאָמַר שאם שברה או שתאה משלם ארבעה, כעת ההוצאה מהעולם, כְּבֵית שַׁמַּאי הוא, שאמרו שלוקה ביתר, דהיינו שמשלם כערכו הגבוה עתה, ושלא כדעת בית הלל שמשלם כשעת הוצאה מבית בעלים, שהוא כערך הנמוך.

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רַבָּה, בְּיֹתֵר – באופן שהוקר, כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי שמשלם כשעת היוקר, וכמו שאמר שאם תברה או שתייה לחבית שגזל, משלם ארבעה כשווי החבית עתה, כִּי פְּלִיגִי – אימתי נחלקו, בָּהֶסֵּר – שפחתו דמיו של הפקדון, שבֵּית שַׁמַּאי סָבְרֵי שבכדי להתחייב משום שְׁלִיחוּת יָד ושיחשב כאילו גזל את הפקדון והביאו לרשותו, אֵינָהּ צְרִיכָה שיהיה בה, בשליחות יד, גם מעשה של חִסָּרוֹן בפקדון, אלא משעה ששלח בה יד כבר נעשה גזלן על הפקדון, וְעל כן כִּי חָסֵר – כהוזל אחר כך הפקדון, בָּרִאשׁוֹנָה דִּיֵּירֵיהּ חָסֵר – ברשות השומר הוזל, שכבר הוא כשלו מעת השליחות יד שהיא כגזילה, ולכן משלם כערכו בעת השלחות יד. וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי, שְׁלִיחוּת יָד צְרִיכָה שיהיה בה גם מעשה של חִסָּרוֹן בפקדון כדי שיחשב כאילו כבר של הגזלן הוא, וכאן שלא חסר בעת השלחות יד לא נעשה עדיין גזלן עליו, וְעל כן כִּי חָסֵר – כשהוזל אחר כך, בָּרִאשׁוֹנָה דְּמָרֵיהּ חָסֵר – ברשות בעליו הוזל, ורק עתה בשעה שהוציאו מן העולם נעשה גזלן עליו, ומשלם כשוויו עתה.

שואלת הגמרא: אֶלָּא הָא דְּאָמַר רָבָא לעיל (מא:) שִׁשְׁלִיחוּת יָד אֵינָהּ צְרִיכָה חִסָּרוֹן, לֵימָא רָבָא דְּאָמַר כְּבֵית שַׁמַּאי.

הגמרא מבארת את מחלוקתם באופן אחר: אֶלָּא, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – במשנתינו מדובר בחבית, וּבְגוֹן שֶׁשִּׁלְטְלָה לְהָבִיא עֲלֶיהָ גוֹזָלוֹת – לעלות עליה כדרך סולם להביא גוזלות מקן גבוה, ואחר כך השיבה למקומה, ואחר כך הוציאה מן העולם, וּבְדִין שׁוֹאֵל שֶׁלֹּא מִדַּעַת קָא מְיַפְּלְגִי בית שמאי ובית הלל, בֵּית שַׁמַּאי סָבְרֵי, שׁוֹאֵל שֶׁלֹּא מִדַּעַת נִזְקָן חָוֵי, וכבר הוא גזלן מעת שטלטלה, וְכִי חָסֵר בָּרִאשׁוֹנָה דִּיֵּירֵיהּ חָסֵר – ברשות השומר הוזלה, ועל כן ישלם כערכה הגבוה בעת הטלטול, ולא בערכה הנמוך עתה בעת שנפסדה מן העולם, וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי, שׁוֹאֵל שֶׁלֹּא מִדַּעַת שׁוֹאֵל חָוֵי, וְכִי חָסֵר בָּרִאשׁוֹנָה דְּמָרֵיהּ חָסֵר – עדיין ברשות בעליה היתה, ורק עתה מתחייב עליה בשעת הוצאתה מן העולם, ומשלם כשוויה עתה.

שואלת הגמרא: אֶלָּא הָא דְּאָמַר רָבָא בבבא בתרא (פח.) שׁשׁוֹאֵל שֶׁלֹּא מִדַּעַת לְרַבָּנָן נִזְקָן חָוֵי, לֵימָא רָבָא דְּאָמַר כְּבֵית שַׁמַּאי.

הגמרא מבארת בדרך אחרת: אֶלָּא, הָכָא – כאן במשנה מדובר בפקדון של בהמה, ששלח בה יד, וּבְשֶׁבַח שֶׁל גְּזֵילָה – של הבהמה הגזולה, שהן הגיזות שגדלו עליה וכן הולדות שנתעברה בהם אחר ששלח בה יד, בין מה שעדיין עליה ובין מה שכבר אינו עליה, דְּמַיְּפְלְגִי בית שמאי ובית הלל, וזהו מה שאמרו 'בחסר וביתר', ופירושו, מה שנחסרה, דהיינו גיזות שגזז ממנה, ומה שנתווסף בה, דהיינו ולדות שנתעברה בהם. שבֵּית שַׁמַּאי סָבְרֵי, שֶׁבַח גְּזֵילָה – הגיזות והולדות, דְּנָגְזֵל חָוֵי, וכל הגיזות והולדות שבאו לעולם אחר ששלח בה יד, עליו לשלם, וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי, שֶׁבַח גְּזֵילָה דְּנָזְלָן חָוֵי, ואינו צריך לשלמו. וְנחלקו בְּפִלּוּגְתָּא דְּחָנָי תַּנָּאֵי, דְּתָנְיָא, הַגּוֹזֵל אֶת הָרֶחֶל ואחר כך גָּזָזָהּ, וְיָלְדָה – או שאחר כך ילדה, כשהוא בא לשלם את הגזילה לנגזל, מְשַׁלֵּם אוֹתָהּ וְאֶת גִּיזּוֹתֶיהָ וְאֶת וְלָדוֹתֶיהָ, והיינו דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, גְּזֵילָה חוֹזֶרֶת בְּעֵינֶיהָ, והיינו שמחזיר רק את הרחל עצמה, אבל את הגיזות והולדות שלא היו בעולם בשעת הגזילה אינו מחזיר. ובמחלוקת זו נחלקו גם בית שמאי ובית הלל.

הגמרא מוכיחה כביאור זה: דְּיָקָא נַמִּי – יש לדייק במשנה כביאור זה שנחלקו לגבי הגיזות והולדות, דְּקָתָנֵי במשנה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים יִלְקֶה בָּהֶסֵּר וּבְיֹתֵר, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים כְּשָׁעַת הוֹצָאָה, ולא נקטו בית שמאי לשון 'ילקה בגזל וביוקר', אלא 'בחסר וביתר' דהיינו מה שחסרה בגופה ומה שהותירה בגופה. שָׁמַע מִינָּהּ – אכן יש להוכיח כן.

שנינו במשנה: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר כְּשָׁעַת הַתְּבִיעָה:

הגמרא מבארת את דברי רבי עקיבא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא שמשלם כשעת התביעה. וּמוֹדֶה רַבִּי עֲקִיבָא בְּמָקוֹם שֵׁשׁ עֵדִים שמעידים כמה היתה שוה בשעת הגזילה, וראו שגזלה ממנו, שמשלם כשעת הגזילה. שהרי מַאי טַעְמָא אמר רבי עקיבא שמשלם כיום התביעה, דְּאָמַר קְרָא – שנאמר בפסוק (ויקרא ה כד) לגבי השבת גזילה, 'וְשִׁלַּם אתו בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשָּׁתָיו יֹסֵף עָלָיו לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ', והיינו שמשלם את הגזילה כפי שוויה ביום שהוא מתחייב לשלמה, ואם תבעו בדין והודה, אותו יום הוא זמן חיובו, וּלפי זה באופן זה שאמרנו שבאו עדים, בְּיוֹן דְּאִיכָּא עֵדִים – שיש עדים שגזלה ממנו וכמה היתה שוה באותה שעה, מֵהָהוּא שַׁעְתָּא הוּא דְּאִיחַיַּיב לֵיהּ אַשְׁמָה – מאותה שעה שעליה הם מעידים נתחייב ואשם לו, ועל כן משלם כשוויה אז.

הגמרא מביאה שיש חולקים על כך: אָמַר לֵיהּ רַב אוֹשַׁעְיָא לְרַב יְהוּדָה, רַבִּי, וכי אַתָּה אוֹמֵר כֵּן שרבי עקיבא מודה באופן שבאו עדים על שוויה בשעת הגזילה, הלא הָכִי – כך אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, חָלוּק הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא אֲפִילּוּ בְּמָקוֹם שֵׁשׁ עֵדִים, וּמַאי טַעְמָא – מהו הטעם לכך, דְּאָמַר קְרָא 'לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ', וּכִי דִּינָא הוּא דְּקָא מַחַיַּיבִי לֵיהּ אַשְׁמָה – ובית דין הם המחייבים אותו ומטילים עליו את האשמה בשעת התביעה והתעמדה לדין, ושעת הגזילה היא לא שעת האשמה אפילו אם באו עדים על כך, ועל כן אפילו באו עדים אינו משלם אלא כשוויה בשעת התביעה ולא כבשעת הגזילה.

הגמרא מביאה את פסק ההלכה במחלוקת התנאים במשנתינו: אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַבִּי אַבָּא בַּר פָּפָּא, כִּי אָזַלְתְּ לְהָתָם – כאשר הנך הולך מבבל לארץ ישראל, אַקְּרִיעַ אַסְפּוּקְמָא דְּצוֹר – הארך את דרכך וסבב אותה כדי שתלך דרך מעלות הר צור, וְעוֹיל לְגַבֵּיהּ [–והכנס אצל] דְּרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי הגר שם, וּבְעֵי מִינֵּיהּ – ושאל ממנו אִי שְׁמִיעָא לֵיהּ – אם שמע לְרַבִּי יוֹחָנָן רבו שאמר אם הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא אוֹ אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא. ועשה כן רבי אבא בר פפא, ונכנס אצל רבי יעקב ושאלו כן. אָמַר לֵיהּ רבי יעקב, הָכִי – כך אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא שמשלם כשעת התביעה לְעוֹלָם.

שואלת הגמרא: מַאי לְעוֹלָם – מה כוונת רבי יוחנן שאמר שהלכה כרבי עקיבא לעולם, ומה בא להוסיף בזה.

משיבה הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, שֶׁלֹּא תֹּאמַר הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּלֵיכָּא עֵדִים – כל מה שהלכה כמותו אין זה אלא כשאין עדים על שוויה בשעת הגזילה, אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָּא עֵדִים – אבל אם באו עדים והעידו כן, לֹא תהיה הלכה כמותו, לכן אמר רבי יוחנן שהלכה כרבי עקיבא לעולם, כלומר גם באופן שיש עדים. וְאִי נַמִּי – או שנאמר שבאומרו 'לעולם' בא להוסיף שיש הלכה נוספת שגם בה הלכה כרבי עקיבא, והיא באופן דְּאַהְדְּרָהּ לְדוּכְתָּהּ וְאִיתַּבְרָא – שהחזיר את החבית למקומה לאחר ששלח בה יד ונשברה, לְאַפּוֹקֵי – ולהוציא מִדעתו דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּאָמַר לעיל (מ:) שהמשיב את הגזילה לֹא בָּעֵינַן – אינו צריך דַּעַת בְּעָלִים שידעו שהשיב, ודִי שהשיבה למקומה, קָא מַשְׁמַע לָן – השמיענו רבי יוחנן שגם בזה הלכה כרבי עקיבא, דְּבָעֵינַן – שמשיב הגזילה צריך דַּעַת בְּעָלִים.

וְרָבָא אָמַר, הֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל שמשלם כשעת הגזילה.

משנה

המשנה עוסקת בדיני שליחות יד: הַחוֹשֵׁב לִשְׁלוֹחַ יָד בְּפִקָּדוֹן, דהיינו שאמר בפני עדים שיטול את פקדונו של פלוני לעצמו, אולם עדיין לא עשה כן, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מאותה שעה ואילך חַיָּיב באונסי הפקדון, כדין שולח יד. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיִּשְׁלַח בּוֹ

המשך בעמוד יט

גמרא

הגמרא מבררת את טעמי מחלוקת בית שמאי ובית הלל: מְנָהֲנֵי מִילֵּי – מהיכן למדו את דבריהם, דְּתָנוּ רַבָּנָן בברייתא, נאמר בתורה (שמות כב ח) ״עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם״ וגו׳, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, פסוק זה שאמר ״על כל דבר״, מלשון דיבור, מְלַמֵּד שֶׁחַיָּיב עַל הַמַּחְשָׁבָה והדיבור לשלוח יד, כְּמַעֲשֶׂה של שליחות יד ממש. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיִּשְׁלַח בּוֹ יָד ממש, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ז) ״אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ״, ומשמע שמתחייב רק אם שלח ידו ממש. אָמְרוּ לָהֶן בֵּית שַׁמַּאי לְבֵית הִלֵּל, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר ״עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע״, ומשמע שדי בדיבור ומחשבה. אָמְרוּ לָהֶן בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר ״אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ״, ומשמע שצריך שישלח ידו ממש. וְאִם כֵּן מָה תַּלְמוּד לוֹמַר ״עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע״, לא בא הכתוב ללמד אלא דין זה, שֶׁיָּכוֹל הייתי אומר שאין לִי ללמוד שיתחייב בשליחות יד אֶלָּא אם הוּא עצמו שלח ידו, אבל אָמַר לְעַבְדּוֹ וְלִשְׁלוּחוֹ שישלחו יד בפקדון, ועשו כן, מִנַּיִן שאף בזה הוא מתחייב, תַּלְמוּד לוֹמַר ״עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע״, שפסוק זה מלמדנו שמתחייב גם על הדיבור, והיינו אם שלח שליח לשלוח יד ועשה שליחותו. ואף שבכל התורה ההלכה היא שאין שליח לדבר עבירה, כאן ריבתה התורה שבשליחות יד שלוחו כמותו אף על פי שיש בזה עבירה:

שנינו במשנה: הַטָּה אֶת הַחֻבִּית כּוּ׳ ונטל הימנה רביעית ונשברה, אינו משלם אלא רביעית: רבה מלמד שפעמים שהוא חייב על כולה: אָמַר רַבָּה, לֹא שָׁנוּ שפטור על כולה אם רק הטה אותה ולא הגביהה, אֶלָּא באופן שֶׁנִּשְׁבְּרָה, שאונס הוא ואינו חייב באונסין, אֲבָל אם הֶחֱמִיצָה, שהחמיץ יינה בתוכה, אף שאינו חייב באונסיה, מכל מקום באופן זה מְשַׁלֵּם אֶת כּוּלָּהּ. מַאי טַעְמָא, גִּירֵי דִּידֵיהּ הוּא דְּאַהֲנוּ לָהּ – חציו הם שעשו כן, כלומר מעשהו שנטל מקצת יינה הוא שגרם לה להחמיץ, שכן דרך יין להחמיץ בכלי חסר, ופשיעה היא ומזיק בידים הוא, וחייב:

שנינו במשנה: הִגְבִּיהָהּ וְנָטַל חֲמִשָּׁה כּוּ׳ רביעית ונשברה, משלם דמי כולה: הגמרא מבארת אם אכן צריך שיטול את הרביעית: אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא התכוונה המשנה כשאמרה ׳נָטַל׳, שֶׁנָּטַל מַמָּשׁ את רביעית היין, אֶלָּא בֵּיוָן שֶׁהִגְבִּיהָהּ – את החבית על מנת לִיטּוֹל ממנה רביעית, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָטַל ממש, גם כן חייב על כולה.

שואלת הגמרא: לֵימָא קָא סָבַר שְׁמוּאֵל שִׁשְׁלִיחוּת יָד שמתחייב בה השומר אֵינָהּ צְרִיכָה שיעשה בפקדון חִסָּרוֹן ממש, שלכן די בכך שהגביה על מנת להחסיר, אף שלא החסיר. דוחה הגמרא: אָמְרֵי – אמרו בני הישיבה לבאר את דעתו של שמואל, לֹא, אין להוכיח כן, שַׁאנֵי הָכָא – כשהגביה על מנת ליטול רביעית יין, שבה חייב אף שלא החסירה ממש, משום דְּניחָא לֵיהּ דִּתְתֵּיהֲוֵי הָא חֻבִּית כּוּלָּהּ בָּסִים לְהָא רְבִיעִית – שנוח לו שתהיה כל החבית בכסיס ושמירה לרביעית זו שהוא חפץ בה, שלא תחמיץ, שכן יין אינו משתמר אלא בכלי מלא, והרי הוא כמי שנטל את הרביעית והחזירה לחבית על מנת לשומרה, וממילא הוא נעשה שואל על כל שאר החבית.

הגמרא מביאה ספק בענין זה: בָּעֵי – נסתפק רַב אַשִׁי, הִגְבִּיהַּ אַרְנָקִי מלא דינרים על מנת לִיטּוֹל הֵימֶנָּה דִּינָר אחד בלבד, ולא נטלו עדיין, מַהוּ שיתחייב לשמואל באונסי כל הארנק. האם נאמר שרק חַמְרָא הוּא דְּלֹא מִינְטַר אֶלָּא אַגַּב חַמְרָא – יין אינו נשמר אלא אגב יין אחר, ולכן אף שלא נטל את רביעית היין שחפץ לקחת, הרי הוא כאילו נטלה והחזירה לחבית לשומרה שם, אֲבָל זוּזָא – זוז, דהיינו דינר, מִינְטַר – נשמר גם ללא שאר הדינרים, ולכן אין לומר כאן שנוח לו שיהיה הארנק כולו בסיס לדינר זה ונראהו כאילו נטלו והחזירו לשם, אוֹ דִּלְמָא – או אולי נאמר דְּשַׁאנִי נִטְירוּתָא דְּאַרְנָקִי מִנִּטְירוּתָא דְּדִינָר – ששונה שמירת ארנק משמירת דינר, שארנק מלא נראה יותר, ונשמר יותר, ואינו קרוב להיאבד כדינר בודד, וממילא גם בזה נאמר שחייב על כל הארנק. מסיקה הגמרא: תֵּיקוּ:

הדרן עלך המפקיד

פרק רביעי הזהב

משנה

משנתינו עוסקת בדיני קניית מטלטלין: הקונה מחבירו מטבעות זהב תמורת מטבעות כסף, הדין הוא שמשיכת מטבעות הַזָּהָב בידי בעל מטבעות הכסף, קוֹנֶה – מחייב אותו לתת לבעל מטבעות הזהב אֶת מטבעות הַכֶּסֶף, ואילו משיכת מטבעות הַכֶּסֶף בידי בעל מטבעות הזהב אֵינוֹ קוֹנֶה – מחייבהו לתת לשכנגדו אֶת מטבעות הַזָּהָב. לפי שכיון שאין מטלטלין נקנין בכסף, לעולם משיכת החפץ בידי הקונה מחייבתו לשלם מה שסיכם עם המוכר, ואין משיכת התשלום בידי המוכר מחייבתו להעמיד לקונה את החפץ. וכאן, שמטבעות הכסף משמשות למסחר יותר ממטבעות הזהב, הן אלה הנחשבות כתשלום, ומטבעות הזהב נחשבות לחפץ הנקנה ואותן יש למשוך כדי לקיים את המקח.

וכמו כן הקונה מחבירו פרוטות נחושת תמורת מטבעות כסף, משיכת מטבעות הַנְּחֹשֶׁת קוֹנֶה – מחייבתו ליתן לשכנגדו אֶת מטבעות הַכֶּסֶף שסיכמו, וְאילו משיכת מטבעות הַכֶּסֶף בידי בעל מטבעות הנחושת אֵינוֹ קוֹנֶה – מחייבהו לתת לשכנגדו אֶת מטבעות הַנְּחֹשֶׁת.

מָעוֹת הָרְעוֹת – מטבעות שנפסלו מלסחור בהם, קוֹנוֹת אֶת הַיָּפוֹת, וְהַיָּפוֹת אֵינָן קוֹנוֹת אֶת הָרָעוֹת, שרק משיכת הרעות מחייבת לתת את היפות לשכנגדו, ולא ההיפך, לפי שהיפות הן מטבע והרעות הן החפץ הנקנה.

אֲסִימוֹן [–חתיכת כסף או זהב עגולה ועשויה בצורת מטבע, ועדיין לא חתמו עליה צורת מטבע] קוֹנֶה אֶת הַמַּטְבֵּעַ, וְהַמַּטְבֵּעַ אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת אֲסִימוֹן, שהאסימון הוא כחפץ לעומת המטבע היוצא בהוצאה.

מַטַּלְטְלִין קוֹנִין אֶת הַמַּטְבֵּעַ, שאם משכם חל המקח, ונתחייב ליתן למוכר המטבע שסיכמו תמורתו, אבל מַטְבֵּעַ אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַמַּטַּלְטְלִין, שבמשיכתו בידי המוכר לא נקנה המקח, שאין מטלטלין נקנין בכסף.

(זֶה הַכְּלָל) כָּל הַמַּטַּלְטְלִים קוֹנִין זֶה אֶת זֶה, שעל ידי שאחד מהם מושך את המטלטלין של חבירו נגמר המקח, בין אם נתכוונו לקנות בקנין חליפין, ובין בקנין דמים.

כֵּיצַד שנינו שאין כסף קונה מטלטלין, מָשַׁךְ הלוקח הֵימֶנּוּ [–מהמוכר] פֵּרוֹת, וְעדיין לֹא נָתַן לוֹ מָעוֹת תמורתם, שוב אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ מהמקח, וחייב לשלם תמורתם מה שהסכימו ביניהם. אבל אם נָתַן לוֹ מָעוֹת, וְעדיין לֹא מָשַׁךְ הֵימֶנּוּ את הַפֵּרוֹת, יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ, שאין מטלטלין נקנין בכסף. אֲבָל אָמְרוּ חכמים על החוזר בו אחר נתינת דמים תמורת מטלטלין, מִי שֶׁפָּרַע מֵאַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל וּמִדּוֹר הַפַּלָּגָה, הוּא עָתִיד לְהַפְרַע מִמִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בִּדְבוּרוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל שֶׁהַכֶּסֶף בְּיָדוֹ, והוא המוכר שהכל בידו, בין החפץ הנמכר ובין הכסף שקיבל עבורו, יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה, ורק הוא יכול לחזור בו מהמקח, או לקיימו אם ירצה, אבל הלוקח אינו יכול לחזור בו מהמקח אחר שכבר נתן הכסף:

גמרא

הגמרא דנה אם זהב קונה את הכסף או ההיפך: מַתְנִי לֵיהּ – שנה

המשך בעמוד ג

גמ' אָמַר לְעַבְדּוֹ. שֶׁיִּשְׁלַח יָד וְכֵן עָשָׂה: מַנַּן. שֶׁהוּא חַיָּיב: לֹא שָׁנוּ. דְּהֵיכָא דְּנָטַל וְלֹא הִגְבִּיהּ כָּל הַחֲבִית פָּטוּר: אֶלָּא נִשְׁבְּרָה. דְּאוֹנֶס הוּא וְחָרֵי לֹא קָנְאָה שֶׁיִּתְחַיֵּב בְּאוֹנְסָיו: אֲבָל הֶחֱמִיצָה. פְּשִׁיעָה הִיא וּמְזִיק בְּיָדַיִם הוּא דִּבְשִׁבִּיל שֶׁחִיסְּרָה הֶחֱמִיצָה שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ יַיִן לְהֶחֱמִיץ בִּכְלִי חֶסֶר: גִּירֵי דִידֵיהּ אֲהַנוּ לָהּ. חִצִּים שֶׁלּוֹ גָּרְמוּ לָהּ לְהֶחֱמִיץ:

דְּנָיְיהָא לֵיהּ דְּתָיְיהֲוֵי כּוּלָּהּ חֲבִית בָּסִים לְהַאי רַבִּיעִית. שֶׁתִּשְׁמֹר אוֹתָהּ רְבִיעִית וְלֹא תֶּחֱמִיץ וּלְעוֹלָם שְׁלִיחוּת יַד בְּדָבָר אַחֵר צְרִיכָה חִסָּרוֹן וְהִנּוּחַ פִּקָּדוֹן וּמַגְבִּיהּ עַל מְנָת לְשַׁלּוֹחַ בּוֹ יַד כָּל זְמַן שֶׁלֹּא חִסְּרוֹ אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּהַגְבָּהָתוֹ הוֹאִיל וְלֹא נָטַל ע"מ לְגוֹזְלוֹ אֶת כּוּלּוֹ אֶלָּא לְשַׁלּוֹחַ בּוֹ יַד וּשְׁלִיחוּת יַד בְּלֹא חִסָּרוֹן לֵיתֵיהּ אֲבָל יֵין שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּר אֶלָּא בִּכְלִי מָלֵא הֲוֵה לֵיהּ כְּמוֹ שֶׁנָּטַל וְהִנִּיחוֹ עִם הַשְּׁאָר לְהִשְׁתַּמֵּר וְנַעֲשָׂה שׁוּאל עַל כָּל שְׁאָר הֶחָבִית: הִגְבִּיהַּ אַרְנָקֵי לֵיטוֹל דִּינָר. וְלֹא נָטַל לְשַׁמּוּאל מֵהוּ: אֲבָל זוּזָא מִינְטַר. לְבַדּוֹ וְלֹא נִיחָא לֵיהּ דִּלְהֲוֵי אִינָך בְּסִיס לְהַאי וְלֹא הֲוֵי כְּנוֹטֵל וּמַנִּיחַ: שֶׁאנֵי נְטִירוּתָא דְּאַרְנָקֵי. כֵּיס מָלֵא נִרְאֶה וּמִשְׁתַּמֵּר וְאֵין נוֹחַ לִהְיוֹת נֶאֱבָד בְּדִינָר יְחִידִי: הַדֶּרֶן עָלָךְ הַמַּפְקִיד

הַזָּהָב קוֹנֶה **אֶת** הַכֶּסֶף הַכֶּסֶף אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַזָּהָב הַנְּחוּשֶׁת קוֹנָה אֶת הַכֶּסֶף וְהַכֶּסֶף אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַנְּחוּשֶׁת מָעוֹת הָרָעוֹת קוֹנוֹת אֶת הַיָּפוֹת וְהַיָּפוֹת אֵינָן קוֹנוֹת אֶת הָרָעוֹת אֲסִימוֹן קוֹנֶה אֶת הַמַּטְבֵּעַ וְהַמַּטְבֵּעַ אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת אֲסִימוֹן מְטַלְטְלִין קוֹנִין אֶת הַמַּטְבֵּעַ מַטְבֵּעַ אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַמְּטַלְטְלִין (זֶה הַכְּלָל) כָּל הַמְּטַלְטְלִים קוֹנִין זֶה אֶת זֶה בְּיַצַּד מָשַׁךְ הֵימֵנּוּ פֵּירוֹת וְלֹא נָתַן לוֹ מָעוֹת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ נָתַן לוֹ מָעוֹת וְלֹא מָשַׁךְ הֵימֵנּוּ פֵּירוֹת יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ אֲבָל אָמְרוּ מִי שֶׁפָּרַע מֵאֲנָשִׁי דּוֹר הַמַּבּוּל וּמִדּוֹר הַפַּלָּגָה הוּא עָתִיד לְהַפְרַע מִמִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בִּדְבּוּרוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר כָּל שֶׁהַכֶּסֶף בְּיָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה: **גמ'** מַתְנִי לֵיהּ רֶבִּי לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרֵיהּ הַזָּהָב קוֹנֶה אֶת הַכֶּסֶף א"ל רַבִּי שָׁנִיתָ לָנוּ בְּיִלְדוּתֵיךְ הַכֶּסֶף קוֹנֶה אֶת הַזָּהָב וְתַחֲזוֹר וְתִשָּׁנֶה לָנוּ בְּזִקְנוּתֵיךְ הַזָּהָב קוֹנֶה אֶת הַכֶּסֶף בְּיַלְדוּתֵיהּ מַאי סָבַר וּבְזִקְנוּתֵיהּ מַאי סָבַר בְּיַלְדוּתֵיהּ סָבַר דַּהֲבָא דְּחָשִׁיב חֲיֵי טִבְעָא כַּסְפָּא דְּלָא חָשִׁיב חֲיֵי פֵּירָא וְקָנֵי לֵיהּ פֵּירָא לְטִבְעָא בְּזִקְנוּתֵיהּ סָבַר כַּסְפָּא דחריף

הַזָּהָב. הַנְּחוּשֶׁת קוֹנָה אֶת הַכֶּסֶף. הַאי אִיצְטְרִיךְ דְּאַע"ג דִּבְאַתְרָא דְּמַסְגֵּי פְּרִיטֵי חֲרִיפִין טְפֵי [מִכַּסְפָּא] הֲוֹ פֵּירָא מִשּׁוּם דְּאִיכָּא אַתְרָא דְּלָא מַסְגֵּי כְּדַאֲמַרַן בְּגְמָרָא (עמוד ב) אַף תִּימָה אַמַּאי אִיצְטְרִיךְ לְמֵיתְנֵי דְּמָעוֹת הָרָעוֹת שֶׁנִּפְסְלוּ דְּמִקְּרוּ פֵּירֵי הַשְׁתָּא נְחוֹשֶׁת דְּקָנֵי טוּבָא הֲוֵי פֵּירֵי כָּל שֶׁכֵּן מָעוֹת שֶׁנִּפְסְלוּ וְתוּ דְּכָל הַמְּטַלְטְלִים קוֹנִין זֶה אֶת זֶה מִוקֵּי בְּגְמָ' בְּמָעוֹת חַד פְּסָלְתּוֹ מַלְכוּת וְחַד פְּסָלְתּוֹ מְדִינָה כָּל שֶׁכֵּן דְּמָעוֹת שֶׁנִּפְסְלוּ דְּמִקְּרוּ פֵּירֵי לְגַבֵּי כַּסְפָּא לְכָךְ נִרְאֶה דְּמָעוֹת הָרָעוֹת הָיוּ שֶׁיּוֹצְאוֹת קָצָת וְאֵסִימוֹן אִצְטְרִיךְ לְפַרֵשׁ"י דְּמִפְּרֵשׁ אֲסִימוֹן הָיוּ שֶׁעָשׂוּי כְּתִקּוּן הַמַּטְבֵּעַ הַיּוֹצֵאת בְּעִיר וְאֵין חָסֵר רַק צוּרָה אֲשֶׁמּוּעִינַן דְּאֲפִילּוּ הָכֵי הֲוֵי פֵּירֵי אע"ג דְּאֵינוֹ חָסֵר כ"א מְעַט דִּבְדָבָר מוּעָט יַטְבִּיעוּ הַרְבֵּה מֵהֶם וּלְרַבִּינוּ תָּם דְּמִפְּרֵשׁ אֲסִימוֹן שֶׁיֵּשׁ עָלָיו צוּרָה וְאֵינָהּ מְעוֹת הָרָעוֹת וּמְטַלְטְלִין קוֹנִין מִטְבֵּעַ אֲשֶׁמּוּעִינַן דְּקוֹנִין אֲפִילּוּ מִטְבֵּעַ כְּמוֹ מָעוֹת הָרָעוֹת וְאֲסִימוֹן דְּמִקְּרֵי פֵּירֵי לְגַבֵּי כַּסְפָּא

וּלְגַבֵּי מְטַלְטְלִין מִקְּרֵי טִבְעָא:

אֲסִימוֹן. פְּרֵשׁ"י שֶׁאֵין בּוֹ צוּרָה כְּלָל וְקָשֶׁה לְרַבִּינוּ תָּם דְּבַפֶּרֶק בְּמָה אִשָּׁה (שבת דף סה. ושם ד"ה ליעבד) אָמְרוּ יוֹצְאִין בְּסֶלַע שֶׁעַל גַּבֵּי הַצִּינִית אִי מִשּׁוּם צוּרְתָא לֵיעֲבִיד לֵיהּ פּוּלְסָא מִשְׁמַע דְּפוּלְסָא יֵשׁ עָלָיו צוּרָה וּבְגְמָרָא מְפָרֵשׁ לִקְמָן מַאי אֲסִימוֹן פּוּלְסָא וי"ל לְפַרֵשׁ"י דְּכָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ כְּתוּקּוֹ קָרֵי אֲסִימוֹן אוֹ שֶׁאֵין בּוֹ צוּרָה אוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צוּרָה שֶׁאֵינָהּ חֲשׁוּבָה וְא"ת מַה בֵּין אֲסִימוֹן שֶׁאֵין עָלָיו צוּרָה לְמָעוֹת הַנִּיתָּנִין לִסְחוֹן בְּבֵית הַמֶּרְחָץ דְּאָמְרִי' בְּגְמָ' (שם) זְקוּרִין רַבִּי דּוֹסְקָא דְּאָמַר מְחַלְּלִין עַל אֲסִימוֹן מְזֹרָה שֶׁאֵין מְחַלְּלִין עַל מָעוֹת הַנִּיתָּנִין כּוֹ' וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאֲסִימוֹן הֵם מָעוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּרוֹחַב וּבְעוּבִי וּבְמִשְׁקָל הַמַּטְבֵּעַ הַיּוֹצֵא בָּעִיר וּבְדָבָר מוּעָט יַטְבִּיעוּ הַרְבֵּה מֵהֶם וְלָכָךְ מְחַלְּלִין עַל אֲסִימוֹן וְר"ת מְפָרֵשׁ דְּאֲסִימוֹן יֵשׁ בָּהּ צוּרָה וְאֵינָהּ יוֹצְאָה בְּהוֹצָאָה וְא"ת בְּגְמָרָא קָאָמַר רַבִּי דּוֹסְקָא דְּאָמַר מְחַלְּלִין עַל אֲסִימוֹן וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד דְּתַנְיָא וְצָרְתָּ הַכֶּסֶף לְרַבּוֹת כָּל דָּבָר הַנִּצְרָף בְּיָד דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל ר"ע אוֹמֵר לְרַבּוֹת דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צוּרָה מִשְׁמַע דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל לֹא בָּעֵי צוּרָה וְאֲסִימוֹן יֵשׁ בּוֹ צוּרָה וְא"כ הֵיאַךְ אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד וְיֵשׁ לוֹמַר לְרַבּוֹת כָּל דָּבָר הַנִּצְרָף בְּיָד אע"פ שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא בְּהוֹצָאָה אַךְ שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ צוּרָה כָּל דְּהוּ וְר"ע בָּעֵי צוּרָה חֲשׁוּבָה בְּהוֹצָאָה אַךְ יוֹצְאָה לְגְמָרֵי לֹא בָּעֵי מִדְּאִיצְטְרִיךְ לְרַבּוּיֵי וּלְפֵי' רש"י אִתְּי שַׁפִּיר:

נעשה

אם רוצים שהאכילה ושתי' יהיו לטובת הגוף כפשוטו – צריך להתחיל את היום בתפילה ולימוד, ולעיין בשולחן־ערוך לדעת כיצד עליו לאכול ולשתות, וכיצד עליו לנהל את המסחר.

משיחת אור לי"ט כסלו, ה'תשכ"ז

רש"י

נַעֲשָׂה כְּא"ל עַד שֶׁאֲמָצָא מִפְּתָחַ. וְרַב דְּבָעֵי מֵר' חִיָּיא אע"ג דְּמַתְנִי' הִיא בְּפֶרֶק אֵיזֶהוּ נָשָׁךְ (לקמן דף עה.) מִשּׁוּם דְּשָׁמְעָא לֵהּ הֲלָכָה כְּהִלֵּל דְּפְלִיגִי הָתָם אִי הִלְכְתָא כְּהִלֵּל:

אֶחָד מִשְׁמוֹנָה בְּאִיסָּר. וְא"ת דְּהָכָא מַשְׁמַע דְּאִיסָּר חֲוֵי טִבְעָא טְפֵי מִפְּרוּטָה מִדְּמַצְרִיךְ פְּרוּטָה לְהֵיוֹת ח' בְּאִיסָּר וּבְפ"ק דְּקִדּוּשִׁין (דף יב.) קָאָמַר הָא דְּאִיסָּר הָא דְּזוּל אִיסָּר הָא דְּזוּל דְּתַנְיָא פְּרוּטָה אֶחָד מִן' בְּאִיסָּר דְּזוּל אִיסָּר וְקָם ל"ב בְּזוּזָא וְעוֹד הֵיכִי פָּרִיךְ בְּסָמוּךְ מְשַׁעַר חִנָּא בְּמִידֵּי דְּאוֹקִיר וְזוֹל הָא מְשַׁעַר הָכָא חִנָּא בְּאִיסָּר דְּאוֹקִיר וְזוֹל דְּאָמַר בְּקִדּוּשִׁין וְגִם מִדְּמַשְׁעַרְתְּ לֵיהּ בְּדִינָר שֶׁל כֶּסֶף אַלְמָא לֹא קִיץ לֵיהּ אִיסָּר וי"ל דְּהָכִי פֵּירוּשׁוֹ פְּרוּטָה אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה בְּאִיסָּר וּבְאִיזֶהוּ אִיסָּר שִׁשִּׁ בְּדִינָר כֶּסֶף כ"ד אִיסָּר וְשִׁשִּׁ כ"ה דִּינָר בְּדִינָר שֶׁל זָהָב וְהַשְׁתָּא כּוּלְּהוּ מִשְׁעַר בְּדִינָר שֶׁל זָהָב לְכָךְ פָּרִיךְ מִינַּיהּ אֲבָל בְּאִיסָּר וְדִינָר כֶּסֶף לֹא מְשַׁעַר מִידֵּי וְהָוֶה מָצֵי לְמֵימַר בְּכוּלְּהוּ נ"מ לְקִדּוּשֵׁי אִשָּׁה אֶלָּא דְּמַזְכִּיר נְפָקוֹתָא בְּכָל חַד דְּה"נ הֲוֵי מָצֵי לְמֵימַר בְּכוּלְּהוּ נ"מ לְמָקָח וּמִמְכָּר:

לְקִדּוּשֵׁי אִשָּׁה. הָוֶה מָצֵי לְמֵימַר דְּנ"מ לְחֻמָּשׁ פְּרוּטוֹת דְּמַתְנִיתִין (לקמן דף נה.) אֶלָּא חָדָא מִינַּיְיהוּ נָקֵט:

לְמָקָח וּמִמְכָּר. פֵּרֵשׁ"י שֶׁאִם מָכַר לוֹ דִּינָר בְּיוֹתֵר מִכ"ד אִיסָּרִין נִתְאַנָּה לוֹקֵחַ וְאִם יֵשׁ שְׁתּוּת יַחְזִיר וְקָשָׁה דְּהָא דִּימְנִין דְּזוֹל אִיסָּרֵי כַּדְּאָמְרִי' בְּקִדּוּשִׁין (שם) לְכָן נִרְאֶה לְפָרֵשׁ שֶׁאִם מָכַר לוֹ חֻפָּן בְּכ"ד אִיסָּרִין בְּשָׁהָיוּ כ"ד בְּדִינָר וְאוֹ"כ זוֹל וְהָיָה ל"ב בְּדִינָר אֵינוֹ יָכוֹל לְפָטֵר עַצְמוֹ בְּכ"ד אִיסָּרִין וְלוֹמַר הַדִּינָר הוּא דְּאִיקַּר וְאִיסָּרִין עֲמִדוּ בְּמְקוֹמָן אֶלָּא יִתֵּן לוֹ דִּינָר כֶּסֶף אוֹ ל"ב אִיסָּרִין:

אֶחָד מכ"ה בְּדִינָר וְזָהֵב. קָשֶׁה לר"ת אֵיךְ הָיָה בִּימֵיהֶם שֶׁהָיָה זָהֵב יָקָר כָּל כָּךְ שֶׁדִּינָר זָהֵב הָיָה שָׁוֶה כ"ה דִּינָר שֶׁל כֶּסֶף וְעַתָּה בִּזְמַן הַזֶּה זוֹקֵק זָהֵב שָׁוֶה כֶּסֶף וְאוֹר"ת דְּדִינָר זָהֵב הָיָה שׁוֹקֵל ב' דִּינְרֵי כֶּסֶף לְפִי שֶׁהַזָּהֵב כְּבֵד מִכֶּסֶף וְגִם דִּינָר זָהֵב הָיָה עֵב מִשֶּׁל כֶּסֶף דְּאָמַר בְּאֵלּוּ טְרֵיפוֹת (חולין דף נה:) נְשׁוֹתַייר הֵימֶנּוּ כְּעוֹבִי דִּינָר זָהֵב וְכֵן פֶּרֶק עוֹשִׂין פִּסִּין (עירובין דף יט.) וּפֶרֶק בְּתֶרָא דְּגִטִּין (דף נז.) מַה מְּזַבֵּחַ שֶׁאֵין בְּעוֹבְיוֹ אֶלָּא דִּינָר זָהֵב מַשְׁמַע דְּדִינָר זָהֵב לֹא הָיָה עוֹבְיוֹ שָׁוֶה לְשֶׁל כֶּסֶף וְהָיָה בְּעוֹבְיוֹ וּבְמִשְׁקָלוֹ שָׁוֶה כ"ה דִּינָר שֶׁל כֶּסֶף וְאֵין לְהַאֲרִיךְ כָּאן יוֹתֵר בָּזֶה:

וְטִבְעָא אִפֵּירֵי לֹא מְחַלְּלִינַן. אע"ג דְּבַהֲגוּזּל קַמָּא (ב"ק דף עז:) גְּבֵי מְעוֹת שֶׁל בָּבֶל וְהֵם בְּבָבֶל פָּרִיךְ אִי מִלְּכוּת מַקְפֶּדֶת הֵיכִי מְמַטֵּי לְהוּ דְּזִבְּנִין בְּהוּ בְּהֵמָה אִלְמָא מְחַלְּלִינַן טִבְעָא אִפֵּירֵי הָתָם שֶׁאנִי שֶׁהַפִּירוֹת הֵם כְּבֵדִים לְהוֹלִיךְ וְלִקְנוֹת מְעוֹת יְרוּשָׁלַיִם מִלְּכִיוֹת מַקְפִּידוֹת וְלֹא אֶפְשָׁר אֶלָּא לְקָנוֹת בְּהֵמָה:

לגבי

תוספות

דְּחָרִיךְ. יוֹצֵא בְּהוֹצָאָה וְעוֹבֵר לְסוֹחֵר: כֵּילְוּתֵיהּ מִסְתַּבְּרָא. דְּוַדַּאי כֵּן קִיבְּלָה מֵרַבּוֹ ר"מ שֶׁסְּתָם מִשְׁנָה שְׁלוֹ מִדְּאִתְנַיֵּיהּ בְּהַדָּה הַנַּחֹשֶׁת קוֹנָה אֶת הַכֶּסֶף: **אִי אֲמָרַתְ בְּשִׁלְמָא.** הַכֶּסֶף קוֹנֶה אֶת הַזָּהֵב אִתְנַיֵּיהּ: **הֵיכָא דְּאִצְטְרִיךְ לְמִתְּנֵיהּ הָכָא אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַנְּחֹשֶׁת.** דְּאע"ג דִּלְגַבֵּי דַּהֲבָא חֲוֵי פְּרָא נְחֹשֶׁת דִּלְא חֲשִׁיב חֲוֵי טִבְעָא: **אֶלָּא אִי אֲמָרַתְ כוי.** וְהַזָּהֵב קוֹנֶה אֶת הַכֶּסֶף אַתְנַיֵּיהּ לָמָּה לִי לְאַתְנוּיֵי תּוּ הַנְּחֹשֶׁת קוֹנֶה אֶת הַכֶּסֶף: **אוֹזִיף דִּינְרֵי.** לְזָהֵב זְהוּבִים: **אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּר' חִיָּיא.** חוֹשֵׁשׁ הָיָה מִשּׁוּם רִבִּית: **אִי אֲמָרַתְ בְּשִׁלְמָא דְּהָכָא טִבְעָא חֲוֵי.** וְאֵין הַיּוֹקֵר וְהַזּוֹל תְּלוּי בְּהֶן אֶלָּא הַזּוֹל תָּלוּי בַּמָּעוֹת דִּמְעוֹת הַכֶּסֶף הֵם שֶׁהוֹזִיל לְהַנְתֵּן הַרְבֵּה בְּדִינָר וְזֶה מִטְבֵּעַ הִלּוֹךְ וּמִטְבֵּעַ יְקֵבֵל: **הָוֶה לֵיהּ קָאָה בְּאָאָה.** דִּתְנַן לְקַמָּן (דף עה.) לֹא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵירוֹ הַלְוֵינִי דְּקָא תָנֵי הַנְּחֹשֶׁת קוֹנָה אֶת הַכֶּסֶף דְּאע"פ דְּלְגַבֵּי דַּהֲבָא חֲוֵי פְּרָא הָוֵי לְגַבֵּי נְחֹשֶׁת טִבְעָא חֲוֵי אֶלָּא אִי אֲמָרַתְ כִּסְפָּא לְגַבֵּי דַּהֲבָא חֲוֵי טִבְעָא וְהָכָא מִבְּעָיָא אִיצְטְרִיךְ סַלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא הָנֵי פְּרִיטֵי בְּאַתְרָא דְּסָגְיֵי אִינְהוּ חֲרֵיפֵי טְפֵי מִכַּסְפָּא אֵימָא טִבְעָא חֲוֵי כְּמ"ל כֵּיוָן דְּאִיכָּא דּוּכְתָּא דְּלָא סָגֵי בֵּיהּ פְּרָא חֲוֵי וְאַף ר' חִיָּיא סָבַר דַּהֲבָא טִבְעָא חֲוֵי דְּרַב אוֹזִיף דִּינְרֵי מִבַּרְתֵּיהּ דְּר' חִיָּיא לְסוֹף אַיְיקַר דִּינְרֵי אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא א"ל זִיל שַׁלִּים לָהּ טָבִין וּתְקִילִין אִי אֲמָרַתְ בְּשִׁלְמָא דַּהֲבָא טִבְעָא חֲוֵי שַׁפִּיר אֶלָּא אִי אֲמָרַתְ פְּרָא חֲוֵי הָוֶה לֵיהּ קָאָה בְּקָאָה וְאָסוּר רַב דִּינְרֵי הָוֵי לֵיהּ וְכֵיוָן דַּהֲווּ לֵיהּ דִּינְרֵי נַעֲשָׂה כְּאוֹמֵר לָהּ הַלְוֵינִי עַד שֶׁיָּבֹא בְּנִי אוֹ עַד שֶׁאֶמְצָא מַפְתֵּחַ אָמַר רָבָא הַאי תָּנָא סָבַר דַּהֲבָא טִבְעָא חֲוֵי דְּתַנְיָא פְּרוּטָה שֶׁאָמְרוּ אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה בְּאִיסָּר הָאֵיכַלְכֶל לְמַאי נַפְקָא מִינַּהּ לְקִדּוּשֵׁי אִשָּׁה אִיסָּר אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בְּדִינָר שֶׁל כֶּסֶף אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה לְמָקָח וּמִמְכָּר דִּינָר שֶׁל כֶּסֶף אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה בְּדִינָר שֶׁל זָהָב לְמַאי נַפְקָא מִינַּהּ לְפִדְיוֹן הַבֵּן אִי אַמָּרַתְ בְּשִׁלְמָא טִבְעָא חֲוֵי מִשְׁעַר תְּנָא בְּמִידֵּי דְּקִיץ אֶלָּא אִי אַמָּרַתְ פְּרָא חֲוֵי מִשְׁתַּעַר תְּנָא בְּמִידֵּי דְּאוֹקִיר וְזִיל זִימְנִין דְּמַהֲדַר לֵיהּ כַּהֲנָא וְזִימְנִין דְּמוֹסִיף לֵיהּ אִיהוּ לְכַהֲנָא אֶלָּא שְׁמַע מִינַּהּ טִבְעָא חֲוֵי ש"מ תְּנַן הָתָם בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם סְלָעִין דִּינְרֵי זָהֵב וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין ר' יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ חַד אָמַר מַחְלוֹקֶת בְּסְלָעִים עַל דִּינָרִין דְּב"ש סָבְרֵי כַּסְפָּא טִבְעָא וְדַהֲבָא פְּרָא וְטִבְעָא אַפֵּירָא לֹא מְחַלְּלִינַן וּב"ה סָבְרֵי כַּסְפָּא פְּרָא וְדַהֲבָא טִבְעָא וּפְרָא אַטִּבְעָא מַחְלוֹקֶת אֲבָל פֵּירוֹת עַל דִּינָרִין דִּבְרֵי הַכֹּל מְחַלְּלִינַן אֲבָל פֵּירוֹת עַל דִּינָרִין אִי אִיפְלוּג בְּפֵירוֹת עַל דִּינָרִין מוֹדוּ לָהֶן בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי דְּדַהֲבָא לְגַבֵּי כַּסְפָּא פְּרָא וְלֹא מְחַלְּלִינַן כְּמ"ל תִּסְתַּיֵּים דְּרַבִּי יוֹחָנָן הוּא דְּאָמַר אֵין מְחַלְּלִין דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן

אסור

דְּחָרִיךְ הֲוֵי טִבְעָא דַּהֲבָא דִּלְא חָרִיךְ הֲוֵי פְּרָא וְקָנֵי לֵיהּ פְּרָא לְטִבְעָא אָמַר רַב אַשִׁ כִּילְדוּתֵיהּ מִסְתַּבְּרָא מִדְּקָתָנֵי הַנְּחֹשֶׁת קוֹנָה אֶת הַכֶּסֶף אִי אַמָּרַתְ בְּשִׁלְמָא כַּסְפָּא לְגַבֵּי דַּהֲבָא פְּרָא הֲוֵי הַיְינוּ דְּקָא תָנֵי הַנְּחֹשֶׁת קוֹנָה אֶת הַכֶּסֶף דְּאע"פ דִּלְגַבֵּי דַּהֲבָא פְּרָא הָוֵי לְגַבֵּי נְחֹשֶׁת טִבְעָא חֲוֵי אֶלָּא אִי אַמָּרַתְ כִּסְפָּא לְגַבֵּי דַּהֲבָא חֲוֵי טִבְעָא וְהָכָא מִבְּעָיָא אִיצְטְרִיךְ סַלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא הָנֵי פְּרִיטֵי בְּאַתְרָא דְּסָגְיֵי אִינְהוּ חֲרֵיפֵי טְפֵי מִכַּסְפָּא אֵימָא טִבְעָא חֲוֵי כְּמ"ל כֵּיוָן דְּאִיכָּא דּוּכְתָּא דְּלָא סָגֵי בֵּיהּ פְּרָא חֲוֵי וְאַף ר' חִיָּיא סָבַר דַּהֲבָא טִבְעָא חֲוֵי דְּרַב אוֹזִיף דִּינְרֵי מִבַּרְתֵּיהּ דְּר' חִיָּיא לְסוֹף אַיְיקַר דִּינְרֵי אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא א"ל זִיל שַׁלִּים לָהּ טָבִין וּתְקִילִין אִי אֲמָרַתְ בְּשִׁלְמָא דַּהֲבָא טִבְעָא חֲוֵי שַׁפִּיר אֶלָּא אִי אֲמָרַתְ פְּרָא חֲוֵי הָוֶה לֵיהּ קָאָה בְּקָאָה וְאָסוּר רַב דִּינְרֵי הָוֵי לֵיהּ וְכֵיוָן דַּהֲווּ לֵיהּ דִּינְרֵי נַעֲשָׂה כְּאוֹמֵר לָהּ הַלְוֵינִי עַד שֶׁיָּבֹא בְּנִי אוֹ עַד שֶׁאֶמְצָא מַפְתֵּחַ אָמַר רָבָא הַאי תָּנָא סָבַר דַּהֲבָא טִבְעָא חֲוֵי דְּתַנְיָא פְּרוּטָה שֶׁאָמְרוּ אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה בְּאִיסָּר הָאֵיכַלְכֶל לְמַאי נַפְקָא מִינַּהּ לְקִדּוּשֵׁי אִשָּׁה אִיסָּר אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בְּדִינָר שֶׁל כֶּסֶף אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה לְמָקָח וּמִמְכָּר דִּינָר שֶׁל כֶּסֶף אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה בְּדִינָר שֶׁל זָהָב לְמַאי נַפְקָא מִינַּהּ לְפִדְיוֹן הַבֵּן אִי אַמָּרַתְ בְּשִׁלְמָא טִבְעָא חֲוֵי מִשְׁעַר תְּנָא בְּמִידֵּי דְּקִיץ אֶלָּא אִי אַמָּרַתְ פְּרָא חֲוֵי מִשְׁתַּעַר תְּנָא בְּמִידֵּי דְּאוֹקִיר וְזִיל זִימְנִין דְּמַהֲדַר לֵיהּ כַּהֲנָא וְזִימְנִין דְּמוֹסִיף לֵיהּ אִיהוּ לְכַהֲנָא אֶלָּא שְׁמַע מִינַּהּ טִבְעָא חֲוֵי ש"מ תְּנַן הָתָם בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם סְלָעִין דִּינְרֵי זָהֵב וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין ר' יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ חַד אָמַר מַחְלוֹקֶת בְּסְלָעִים עַל דִּינָרִין דְּב"ש סָבְרֵי כַּסְפָּא טִבְעָא וְדַהֲבָא פְּרָא וְטִבְעָא אַפֵּירָא לֹא מְחַלְּלִינַן וּב"ה סָבְרֵי כַּסְפָּא פְּרָא וְדַהֲבָא טִבְעָא וּפְרָא אַטִּבְעָא מַחְלוֹקֶת אֲבָל פֵּירוֹת עַל דִּינָרִין דִּבְרֵי הַכֹּל מְחַלְּלִינַן אֲבָל פֵּירוֹת עַל דִּינָרִין אִי אִיפְלוּג בְּפֵירוֹת עַל דִּינָרִין הָוֶה אָמֵינָא ה"מ בְּפֵירוֹת עַל דִּינָרִין אֲבָל בְּסְלָעִין עַל דִּינָרִין מוֹדוּ לָהֶן בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי דְּדַהֲבָא לְגַבֵּי כַּסְפָּא פְּרָא הֲוֵי וְלֹא מְחַלְּלִינַן כְּמ"ל תִּסְתַּיֵּים דְּרַבִּי יוֹחָנָן הוּא דְּאָמַר אֵין מְחַלְּלִין דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן

אסור

דְּחָרִיף – הכסף שמשמש יותר למסחר חֲיֵי טַבְעָא, ודַהֲבָא דְּלָא חָרִיף חֲיֵי פֵּירָא כלפיו, וְקָנֵי לֵיהּ פֵּירָא [הזהב] לְמַטְבְּעָא [הכסף].

רב אשי מוכיח מהמשך דברי המשנה שהגירסא הנכונה היא כמו ששנה רבי בצעירותו: אָמַר רַב אַשִׁי, כְּיַלְדוּתֵיהּ דרבי מַתְנָא, מִדְּקָתָנֵי בהמשך המשנה 'הַנַּחֹשֶׁת קוֹנָה אֶת הַכֶּסֶף', אִי אָמְרַתְּ בְּשְׁלָמָא – יובן הדבר אם תאמר שברישא שנינו 'הכסף קונה את הזהב', ומשום דְּכַסְפָּא לְגַבֵּי דַּהֲבָא פֵּירָא חֲזֵי, הֵיינוּ דְּקָא תָנֵי הַנְּחֹשֶׁת קוֹנָה אֶת הַכֶּסֶף, כדי ללמדנו דְּאַף עַל פִּי דִּלְגַבֵּי דַּהֲבָא, פֵּירָא הֲוָיָא הכסף, כיון שהזהב חשוב ממנו, לְגַבֵּי נְחֹשֶׁת טַבְעָא הֲוֵי הכסף, כיון שחשוב יותר מהנחושת. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ שברישא שנינו דְּכַסְפָּא לְגַבֵּי דַּהֲבָא טַבְעָא חֲזֵי, אם כן מיותר לשנות זאת, שהרי הַשְׁתָּא לְגַבֵּי דַּהֲבָא, דְּחָשִׁישׁ מִינֵיהּ – שחשוב יותר מהכסף, מכל מקום אָמְרַתְּ שהכסף טַבְעָא הֲוֵי, כיון שחריף יותר, לְגַבֵּי נְחֹשֶׁת, דְּאִיהוּ [–שהוא, הכסף] גַּם חָשִׁישׁ יותר, וְאִיהוּ גם חָרִיף יותר, מַבָּעְיָא – האם נצרך לשנות שנחשב הכסף לטיבעא כלפיו.

דוחה הגמרא: אַף לזקנותיה דרבי שגרס ברישא שהכסף נחשב למטבע כלפי זהב, אִיצְּטְרִיךְ לשנות שנחשב למטבע גם כלפי נחושת, דַּסְלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא, כיון דְּתָנֵי פְּרִיטֵי – פרוטות הנחושת, בְּאַתְרָא דְּכָנֵי אינהו חֲרִיפֵי טְפֵי – במקומות שהם עוברים לסוחר הם משמשים למסחר יותר מִכַּסְפָּא, אֵימָא טַבְעָא הֲוֵי כלפי כסף, קָא מַשְׁמַע לָן, דכיון דְּאִיכָּא דּוּכְתָּא דְּלָא סָגֵי בֵּיהּ – כיון שיש מקומות שאין מטבע הנחושת עובר לסוחר, לכן פֵּירָא הֲוֵי כלפי כסף העובר לסוחר בכל מקום.

הגמרא מוכיחה שדעת רבי חייא כילדותיה דרבי, שהזהב נחשב למטבע אפילו כלפי כסף: וְאַף רַבִּי חִיָּיא סָבַר דַּדַּהֲבָא טַבְעָא הֲוֵי אפילו כלפי הכסף, דְּרַב אוֹשַׁעְיָא דִּינָרֵי – רב הוה דינרי זהב, מְבָרְתֵיהּ [–מִבִּתּוֹ] דְּרַבִּי חִיָּיא, לְסוֹף בעת הפרעון, אֵיקּוּר דִּינָרֵי – התייקרו הדינרים כלפי שאר המטבעות, אֲתָא רב לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא לשאלו האם יפרע לבתו כל סכום הדינרים שלוה, או שמא צריך להחזיר לה פחות, מחמת איסור ריבית דרבנן. אָמַר לֵיהּ רבי חייא זִיל שַׁלֵּים לָהּ דינרי זהב טָבִין וּתְקִילִין – טובים ובמשקל הראוי, כמו שלוית ממנה. ומעתה, אִי אָמְרַתְּ בְּשְׁלָמָא דַּהֲבָא טַבְעָא הֲוֵי, שַׁפִּיר – מתיישב ומובן מדוע פסק כן, שכיון שהזהב הוא המטבע אפילו כלפי כסף, לעולם אין שינוי בערכו, וכשמתייקר כלפי שאר המטבעות, פירוש הדבר הוא שהם הוזלו כלפיו, ולא שהזהב נתייקר. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ שהזהב פֵּירָא הֲוֵי, ואם משתנה ערכו כלפי הכסף נחשב שהוא זה שהשתנה, הֲוָה לֵיהּ הלואת דינרי זהב, כדין הלואת סְאָה בִּסְאָה, וְאָסוּר ללוות כן, והיה צריך רבי חייא לפסוק שיפרע רק כמה שהיו שווים הדינרים בעת ההלואה.

דוחה הגמרא: באמת יתכן שדעת רבי חייא כזקנותיה דרבי שהכסף הוא המטבע העיקרי, ואם כן בהלואת דינרי זהב יש איסור של 'הלואת סאה בסאה', אלא שבהלואתו של רב לא היה איסור זה, כיון שרַב, דִּינָרֵי הֲווּ לֵיהּ – היו לו דינרי זהב ברשותו בעת שלוה הדינרים מבת רבי חייא, וְכֵיוָן דַּהֲווּ לֵיהּ דִּינָרֵי בעת ההלואה, נַעֲשָׂה [–נחשב הדבר] כְּאוֹמֵר לָהּ, יש לי דינרי זהב ברשותי אמנם איני יכול ליטלם כיון שנעולים הם, ולכן הַלְוֵינִי דינרים עַד שֶׁיָּבֹא בְּנִי ויפתח המנעול, אוֹ עַד שֶׁאֶמְצָא מַפְתֵּחַ, ואוכל ליקח הדינרים שברשותי ולהשיבם לך, ובאופן זה אין איסור בהלואת סאה בסאה.

רבא מביא ברייתא כילדותיה דרבי: אָמַר רָבָא, תָּנָא סָבַר דַּהֲבָא טַבְעָא הֲוֵי אפילו כלפי כסף, דְּתַנְיָא, פְּרוּטָה שֶׁאָמְרוּ חכמים בכל מקום, שיעורה אֶחָד מִשְׁמוֹנָה בְּאִיסָּר הָאִיטַלְקִי. לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ שיעור הפרוטה, לְקִדּוּשֵׁי אִשָּׁה, ששנינו בקדושין (ב.) 'האשה נקנית בפרוטה ובשוה פרוטה'. אִיסָּר הוא אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בְּדִינָר שֶׁל כֶּסֶף. לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ שיעור האיסר, לְמִקָּח וּמִמְכָּר – שהמוכר לחבירו דינר כסף יש לו ליטול תמורתו עשרים וארבעה איסרים, ואם נטל ממנו יותר, הרי זו אונאה. דִּינָר שֶׁל כֶּסֶף הוא אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה בְּדִינָר שֶׁל זָהָב. לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ שיעור הדינר, לשיעורם של חמשת שקלים שחייבה תורה (במדבר יח טז) לְפִדְיוֹן הַבֵּן, וכל שקל של תורה הוא ארבעה דינרים שלנו, ולכן צריך ליתן לכהן עשרים דינרי כסף, וכוונת הברייתא ללמדנו, שאם נותן אבי הבן הבכור לכהן דינר זהב, צריך הכהן להחזיר לו חמשה דינרי כסף.

מבאר רבא הוכחתו כיצד מדוייק מדברי התנא בילדותיה דרבי: אִי אָמְרַתְּ בְּשְׁלָמָא – יובן הדבר אם תאמר שהזהב טַבְעָא הֲוֵי אפילו כלפי כסף, שאז מְשַׁעֵר תָּנָא את שיעור חמשת השקלים של פדיון הבן בְּמִידֵּי דְּיקִירָ – בדבר ששויו קבוע לעולם, והוא הזהב, שלכן קובע התנא שערכם של עשרים דינרי כסף נמדד לעולם בשווי ארבעת חומשי דינר זהב, כיון שבאופן שנשתנה ערך הכסף כלפי הזהב לעולם מחשיבים שערך הכסף הוא שנשתנה, והזהב עמד על מקומו. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ שהזהב פֵּירָא הֲוֵי, והכסף הוא המטבע כלפיו, נמצא שמְשַׁעֵר תָּנָא בְּמִידֵּי דְּאוֹקִיר וְזִיל – התנא קובע את שיעור חמשת השקלים בדבר שערכו עולה וירוד, שאין נכון לומר שלעולם בשנותן האב דינר זהב מחזיר לו הכהן חמישית דינר זהב, שהרי ערך הזהב עולה וירוד, ונמצא שכשנותן האב לכהן דינר זהב, אזי זִימְנִין דְּמַהֲדַּר לֵיהּ כַּהֲנָא – לפעמים צריך הכהן להחזיר לו יותר מחמישית דינר זהב, והיינו באופן שנתייקר הזהב ודינר זהב שוה יותר מעשרים וחמשה דינרי כסף, וְזִימְנִין דְּמוֹסִיף לֵיהּ אִיהוּ לְכַהֲנָא – ולפעמים צריך האב להוסיף לכהן על דינר הזהב שנתן לו, והיינו באופן שהוזל הזהב, ודינר זהב שוה פחות מעשרים דינרי כסף, ולעולם צריך לקבוע שיעור חמשת השקלים לפי ערכם של עשרים דינרי כסף. אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ שהזהב טַבְעָא הֲוֵי אפילו כלפי כסף, ולכן לעולם מחזיר הכהן לאב שנתן לו דינר זהב, חמישית דינר זהב. מסיימת הגמרא: אכן שְׁמַע מִינָּהּ שכך סובר תנא זה.

כהמשך לנידון מי נחשב יותר למטבע, הזהב או הכסף, מביאה הגמרא נידון לענין פדיון מעשר שני התלוי בזה: תָּנַן הָתָם – שנינו במסכת מעשר שני (פ"ב מ"ז) לענין מעות פדיון מעשר שני שצריך להעלותם לירושלים ולקנות בהם דברי מאכל, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם סְלָעִין דִּינָרֵי זָהָב – מי שיש בידו סלעי כסף שחילל עליהם קדושת מעשר שני, לא יחללם על דינרי זהב בכדי להקל על משאו. וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין.

ונחלקו רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ בטעמם של בית שמאי ובית הלל, ובאיזה אופן נחלקו, חַד אָמַר, מַחֲלוֹקֶת התנאים היא דווקא בְּבָא לחלל סְלָעִים עַל דִּינָרִין, דְּבֵית שַׁמַּאי סָבְרִי, כַּסְפָּא טַבְעָא וְדַהֲבָא פֵּירָא, וְטַבְעָא אַפֵּירָא לֹא מְחַלְּלִינַן. וּבֵית הִלֵּל סָבְרִי להיפך, דְּכַסְפָּא פֵּירָא וְדַהֲבָא טַבְעָא, וּפֵירָא אַטַבְעָא מְחַלְּלִינַן, אֲבָל פֵּירוֹת מעשר שני עַל דִּינָרִין של זהב לִדְבָרֵי הַכֹּל מְחַלְּלִינַן, ואפילו לבית שמאי הסוברים שנחשב הזהב לפירא בכלפי כסף. מַאי טַעְמָא, מִידֵּי דַּהֲוָה אַכֶּסֶף לְבֵית הִלֵּל – מדין חילול על כסף לבית הלל, יש ללמוד דין חילול על זהב לבית שמאי, שהרי כֶּסֶף לְבֵית הִלֵּל, אַף עַל גַּב דְּכַסְפָּא לְגַבֵּי דַּהֲבָא פֵּירָא הֲוֵי – אף שלדעתם הכסף נחשב לפרי כלפי הזהב, ולכן סוברים שמחללים הכסף על הזהב, מכל מקום לְגַבֵּי פֵּירָא ממש טַבְעָא הֲוֵי הזהב, ואפשר לחלל עליו קדושת פירות מעשר שני, זָהָב נַמִּי – כמו כן זהב לְבֵית שַׁמַּאי, אַף עַל גַּב דְּדַהֲבָא לְגַבֵּי כַּסְפָּא פֵּירָא הֲוֵי, לְגַבֵּי פֵּירָא ממש טַבְעָא הֲוֵי, ואפשר לחלל עליו קדושת הפירות. וְחַד אָמַר, אַף בְּחילול פֵּירוֹת עַל דִּינָרִין מַחֲלוֹקֶת, שלדעת בית שמאי נחשב הזהב ל'פירא' גמור, ואף כלפי פירות ממש.

מקשה הגמרא: וְלִמַאן דְּאָמַר אַף בְּפֵירוֹת עַל דִּינָרִין מַחֲלוֹקֶת, אם כן אַדְּמֵיפַלְגִי בית שמאי ובית הלל בְּכַסְפָּא עַל דִּינָרִין, לְפִלּוּג בְּפֵירוֹת עַל דִּינָרִין, ומכך נשמע שאם כלפי פירות נחשב הזהב לפירא לדעת בית שמאי, כל שכן שכלפי הכסף נחשב כן. מתרצת הגמרא: אִי אִיפְּלוּג בְּפֵירוֹת עַל דִּינָרִין, הֲוָה אָמְרִינָא, הָנֵי מִילֵּי – במה דברים אמורים שנחלקו בית הלל והתירו החילול, דווקא בְּפֵירוֹת עַל דִּינָרִין, ומפני שכלפי פירות ממש נחשב הזהב למטבע, אֲבָל בְּכַסְפָּא עַל דִּינָרִין מוֹדוּ לְהָן בֵּית הִלֵּל לִבְיֵת שַׁמַּאי דְּדַהֲבָא לְגַבֵּי כַּסְפָּא פֵּירָא הֲוֵי, וְלֹא מְחַלְּלִינַן, קָא מַשְׁמַע לָן שגם בזה דעת בית הלל שמותר לחלל, והיינו מפני שסוברים שהזהב הוא המטבע אף כלפי

המשך בעמוד יט

אָסוּר לְלְווֹת דִּינָר, בְּדִינָר – על מנת לפרוע דינר במותו, מחמת איסור הלואת ׳סאה בסאה׳. ויש לברר דִּינָר דְּמַאי – לאיזה מין דינר נתכוין רבי יוחנן, אִילֵימָא – אם תאמר שכוונתו דִּינָר שֶׁל כֶּסֶף בְּדִינָר שֶׁל כֶּסֶף, ודאי אינו כן, שהרי לְגַבֵּי נַפְשֵׁיהּ [–עצמו] מִי אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר לָאו מִבָּעֲא הֲוֵי. אֶלָּא פְּשִׁיטָא שכוונתו להלואת דִּינָר שֶׁל זָהָב בְּדִינָר שֶׁל זָהָב, וּלְמַאן – ולשיטת מי אמר זאת, אִי לְבֵית הִלֵּל, הָא אָמְרֵי מִבָּעֲא הֲוֵי אפילו כלפי כסף, ומדוע תאסר הלואתו, אֶלָּא לַאו, אמר זאת לְבֵית שַׁמַּאי הסוברים שמטבע הזהב נחשב לפירא, וּשְׁמַע מִינָּהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן הוּא דְּאָמַר שלדעת בית שמאי אֵין מְחַלְּלִינָן אפילו פירות ממש על דינרי זהב, כיון שאינו נחשב למטבע אפילו כלפיהם, ולכן אסר רבי יוחנן ללוות דינר זהב תמורת דינר זהב, וכמו שאסרו הלואת פירות.

דוחה הגמרא: לֹא, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ רַבִּי יוֹחָנָן הוּא דְּאָמַר שגם לבית שמאי מְחַלְּלִינָן פירות ממש על דינרי זהב, וְשַׁאנִי הַלְוָאָה, כֵּיוָן דִּלְעָנְיַן מַקָּח וּמִמְכָּר שָׁוְיוּהוּ [–העמידו] רַבָּנָן את דינר הזהב כִּי פְּרָא כלפי כסף, כפי ששנינו במשנתינו שהזהב קונה את הכסף, ונמצא דְּבאופן שנשתנה ערכו כלפי הכסף אַמְרִינַן אֵיהוּ נִיחָא דְּאוֹקֵיר וְזִיל – אומרים שהזהב הוא שנשתנה ערכו, והכסף עמד על מקומו, לכן לְגַבֵּי הַלְוָאָה נַמִי, פְּרָא הֲוֵי [דינר הזהב], ואסור מדרבנן ללוותו על מנת לפרוע דינר במותו.

מוסיפה הגמרא: הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא שרבי יוחנן הוא הסובר שגם לבית שמאי מחללים פירות על דינרי זהב, דְּכִי אָתָא רַבִּין מארץ ישראל לְבבל אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ חכמים שֶׁאסוּר לְלְווֹת דִּינָר בְּדִינָר, כיון שנחשב כפרי, אֲבָל מְחַלְּלִין פירות מַעֲשֵׂר שֵׁנִי עָלָיו, שלענין חילול פירות עליו נחשב למטבע. ובהכרח כוונת רבי יוחנן לדינר זהב, ובדעת בית שמאי הסוברים שנחשב כפרי כלפי מטבע הכסף, ולכן גם אסור ללוותו ובדלעיל, ובכל זאת אפשר לחלל עליו פירות מעשר שני, כיון שכלפיהם נחשב למטבע. מסיקה הגמרא: אכן שְׁמַע מִינָּהּ שרבי יוחנן הוא הסובר שגם לבית שמאי מחללים פירות על הזהב, ורק הכסף אין לחלל עליו לשיטתם.

הגמרא מנסה להוכיח כדעת רבי יוחנן: תָּא שְׁמַע, שנינו במסכת מעשר שני (פ״ב מ״ח), הַפּוֹדֶה סֶלַע מִמָּעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי – מי שחילל קדושת פירות מעשר שני על פרוטות נחושת, ורוצה לחללם על סלע כסף, כדי להקל ממשאו בעלותו לירושלים, נחלקו התנאים כיצד יעשה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בְּכָל הַכֶּסֶף מָעוֹת – יכול לפרוט את כל הפרוטות על סלע שלם, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, לא יפרוט כל הפרוטות על סלע שלם, אלא בְּשֶׁקֶל בֶּסֶף וּבְשֶׁקֶל מָעוֹת – חצי מן הפרוטות יפרוט על שקל, וחציים יניח בידו, כדי שיהיו בידו פרוטות בבואו לירושלים.

ומכך שנחלקו בחילול פרוטות על סלע מתבאר שאפשר לחלל פירות מעשר שני על פרוטות נחושת, ואם כן הַשְׁתָּא לְבֵית שַׁמַּאי לְגַבֵּי פְּרִיטֵי מְחַלְּלִינָן – אם אפשר לחלל פירות על פרוטות הנחושת לדעת בית שמאי, לְגַבֵּי דַּהֲבָא מִיבַּעְיָא – כל שכן שאפשר לחללם על דינר זהב החשוב יותר מן הפרוטות, ומוכח כרבי יוחנן שלא אסרו בית שמאי חילול פירות על זהב.

דוחה הגמרא: באמת אפשר שלדעת בית שמאי אין לחלל על מטבע הזהב אפילו פירות, אך על הפרוטות אפשר לחלל, דְּשַׁאנִי פְּרִיטֵי – שונות הפרוטות מהזהב דִּכְאַתְרָא דְּכַנְיָין, חֲרִיפֵי – במקומות שהמסחר נעשה על ידיהם הם חריפים ומשמשות למסחר יותר משאר המטבעות, לכן יש להחשיבם בכל מקום למטבע כלפי פירות לגבי דין חילול.

הגמרא מביאה נוסח אחר למחלוקתם של רבי יוחנן וריש לקיש בביאור מחלוקת בית שמאי ובית הלל: לִישָׁנָא אָחֳרִינָא אָמְרֵי לָהּ, נחלקו רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ בביאור מחלוקת בית שמאי ובית הלל, חַד אָמַר, מְחַלְּלוֹקֶת בְּחילול סֶלַע של כסף הקדושים בקדושת מעשר שני עַל דִּינָרִים של זהב, דְּבֵית שַׁמַּאי סָבְרֵי שיש לדרוש הכתוב בפדיון פירות מעשר שני (דברים יד כה) ׳וְנָתַתָּה בַּכֶּסֶף׳ וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ וְהָלַכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם׳ וגו׳, שדווקא את הַכֶּסֶף הָרִאשׁוֹן שעליו חיללת הפירות [–ונתתה בכסף], יש לך לצור בידך ולהעלותו לירושלים, וְלֹא שתחלל כסף זה על כֶּסֶף שֵׁנִי ואותו תעלה. וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי, הַכֶּסֶף כֶּסֶף – מכך שנכתב שתי פעמים תיבת ׳כסף׳ יש לדרוש שְׁרִיבָּה הכתוב, וְאין חיוב להעלות לירושלים דווקא את הכסף הראשון שנתחללו הפירות עליו, אלא אֲפִילּוּ בְּכֶסֶף שֵׁנִי [–בכסף שחוללה עליו קדושת הכסף הראשון] יכול להעלות לירושלים. אֲבָל פֵּרוֹת של מעשר שני עַל דִּינָרִין של זהב דִּבְרֵי הַכֹּל מְחַלְּלִינָן, דְּאַמַּתַּי – שהרי עדיין כֶּסֶף רִאשׁוֹן הוּא. וְחַד אָמַר, טעמם של בית שמאי הוא לא מחמת שאין לחלל את הכסף הראשון על כסף אחר, אלא מפני שהזהב נחשב כפרי, ולכן אַף בְּחילול פֵּירוֹת מעשר שני עצמם עַל דִּינָרִין של זהב נַמִי מַחֲלוֹקֶת, שלדעת בית שמאי הזהב נחשב כפרי אפילו כלפי פירות ממש.

מקשה הגמרא: וּלְמַאן דְּאָמַר שרק בחילול סֶלַע עַל דִּינָרִין מַחֲלוֹקֶת, וטעמם של בית שמאי הוא מפני שאין לחלל את הכסף הראשון על כסף אחר, אם כן אַדְּמִיפַלְגִי בְּחילול סֶלַע של כסף עַל דִּינָרִין של זהב, לִיפְלְגִי בְּחילול סֶלַע של כסף עַל סֶלַע אחרים של כסף, שלשיטתו אסרו בית שמאי אף חילול זה.

מתרצת הגמרא: אִי אִפְלְגִי בִּסְלָעִין עַל סְלָעִין, הֲוָה אָמֵינָא, הָנֵי מִילֵּי שנחלקו בית הלל והתירו החילול, דווקא בִּסְלָעִין עַל סְלָעִין, ומשום שנחלקו על דרשת בית שמאי, ודרשו ׳הכסף כסף ריבה׳, אֲבָל בִּסְלָעִין עַל דִּינָרִין, מוֹדוּ לְהוּ בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי, דְּהֲכָא לְגַבֵּי כַּסְפָּא פְּרָא הֲוֵי, וְלֹא מְחַלְּלִינָן כסף על הזהב, קָא מַשְׁמַע לָן שאף בזה התירו בית הלל החילול, כיון שהזהב נחשב למטבע גם כלפי הכסף.

הגמרא מנסה להוכיח שאין טעמם של בית שמאי מחמת שדרשו ׳כסף ראשון ולא כסף שני׳: תָּא שְׁמַע, שנינו במסכת מעשר שני (פ״ב מ״ט), הַפּוֹדֶה סֶלַע שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם – הבא לפרוט לפרוטות סלע שפדה בו פירות מעשר שני והעלו לירושלים, כדי לקנות בהם צרכי סעודה לאכלם בקדושת מעשר שני, נחלקו התנאים כיצד יעשה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בְּכָל הַכֶּסֶף מָעוֹת – אם רוצה יכול לפרוט בבת אחת כל הסלע לפרוטות, וּבֵית הִלֵּל חולקים וְאוֹמְרִים שלא יעשה כן, אלא בְּשֶׁקֶל בֶּסֶף וּבְשֶׁקֶל מָעוֹת – חצי סלע יחלל על שקל כסף, וחציו השני יפרוט לפרוטות.

נתבאר מדברי המשנה שלדעת הכל אפשר לחלל סלעים של מעשר שני על הפרוטות, ולא נחלקו אלא בדרך החילול, וְהַשְׁתָּא כַּסְפָּא לְגַבֵּי פְּרִיטֵי – אם כסף על פרוטות שפחות חשובות ממנו מְחַלְּלִינָן, וְלֹא אַמְרִינַן כֶּסֶף רִאשׁוֹן וְלֹא כֶּסֶף שֵׁנִי, לְגַבֵּי דַּהֲבָא דְּחָשִׁיב מִינַּיהּ [מהכסף] מִי אַמְרִינַן כֶּסֶף רִאשׁוֹן וְלֹא כֶּסֶף שֵׁנִי, וקשה על מי שפירש שטעם בית שמאי שאוסרים לחלל הסלעים על דינרים הוא משום שדרשו ׳כסף ראשון ולא כסף שני׳.

דוחה רבא את ההוכחה: אָמַר רָבָא, מחילול הנעשה בִּירוּשָׁלַיִם קָמוֹתַבְתָּ [–אתה מקשה], שַׁאנִי חילול הנעשה בִּירוּשָׁלַיִם כיון דִּכְתִיב בַּיהּ (דברים יד כו), ׳וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן׳, וכשם שאפשר לחלל קדושת הכסף על פירות, כך אפשר לחלל קדושתם על כסף שני, ודרשת ׳הכסף – כסף ראשון, ולא כסף שני׳ נאמרה רק במחלל מחוץ לירושלים.

מביאה הגמרא משנה נוספת להוכיח שאין טעמם של בית שמאי משום ׳כסף ראשון ולא כסף שני׳: תָּא שְׁמַע, שנינו במסכת מעשר שני (שם מ״ח), הַפּוֹדֶה סֶלַע מִמָּעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי – מי שחילל קדושת פירות מעשר שני על פרוטות נחושת, ורוצה לחלל קדושת הפרוטות על סלע כסף, נחלקו התנאים כיצד יעשה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בְּכָל הַכֶּסֶף מָעוֹת – יכול לפרוט את כל הפרוטות על סלע שלם, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, לא יפרוט כל הפרוטות על סלע שלם, אלא בְּשֶׁקֶל בֶּסֶף וּבְשֶׁקֶל מָעוֹת – חצי מן הפרוטות יפרוט על ׳שקל׳, וחציים יניח בידו, כדי שיהיו בידו פרוטות בבואו לירושלים. ומדברי המשנה מבואר שלא דרשו בית שמאי את הדרשה ׳הכסף – כסף ראשון, ולא כסף שני׳, והתירו לחלל גם מחוץ לירושלים מטבע אחת על חברתה.

מכח הוכחה זו חוזרת בה הגמרא מהמובא בלשון השני במחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש, ומביאה נוסח אחר בלשון זה: אֶלָּא, דִּכְווֹלֵי עֲלְמָא דורשים ׳הַכֶּסֶף כֶּסֶף׳ רִיבָּה וְאַפִּילּוּ בְּכֶסֶף שֵׁנִי. אֶלָּא אִי אִיתְּמַר את הלשון השני במחלוקת דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, הָכִי אִיתְּמַר, חַד אָמַר מַחֲלוֹקֶת דווקא בְּחילול סֶלַע של כסף עַל דִּינָרִין של זהב, דְּבֵית שַׁמַּאי סָבְרֵי, גְּזֵירִינַן

תוספות רש"י

אָסוּר לִלְווֹת דִּינָר בְּדִינָר. שֶׁמָּא יוֹקִירוּ וְיָבֹא לִידֵי רִבִּית וּבְדִינָר וְזָהֵב כְּאֶמְצַע כְּדַמְפָרֵשׁ וְאָזִיל:

לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ ר' יוֹחָנָן הוּא דְּאָמַר מְחַלְּלִינַן. דִּלְגַבֵּי פִּירָא טִבְעָא הַוֵי: כֵּיוָן דִּלְעַנְיַן מָקָח וּמֶמְכָּר שָׁוְיוּהוּ רַבָּנָן כִּי פִּירָא. כְּדִתְנַן (לעיל דף מד.) הַזָּהָב קוֹנֶה אֶת הַכִּסֵּא:

הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא. דְּרַבִּי יוֹחָנָן הוּא דְּאָמַר מְחַלְּלִינַן: **הַפּוֹרֵט** מָלֹא מִמָּעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָעוֹת נִחוֹשֶׁת שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּבָא לִפְרוֹטָן בְּסֶלַע כֶּסֶף לְהַעֲלוֹת לִירוּשָׁלַיִם מִפְּנֵי מַשָּׂאוֹי הַדֶּרֶךְ: **ב"ש אוֹמְרִים** בְּכָל הַסֶּלַע מָעוֹת. אִם בָּא לְפוֹרְטָן יִפְרוֹט כּוֹלָן וְיִתֵּן מָעוֹת בִּשְׁבִיל כָּל הַסֶּלַע: **וב"ה אוֹמְרִים לֹא יִפְרוֹט.** אֶלָּא חֲצָיָן שֶׁהַפְּרוּטוֹת יוֹצְאוֹת בִּירוּשָׁלַיִם וּכְשֶׁיָּבֹא שָׁם יְהֵא צָרִיךְ לִפְרוֹטוֹת מִיָּד לְקָנוֹת צָרְכֵי סְעוּדָה וְאִם יְרוּצוּ הַכֹּל אֵצֶל שׁוּלְחָנֵי לִפְרוֹט יוֹקִירוּ הַפְּרוּטוֹת וְנִמְצָא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי נִפְסָד לְפִיכָךְ יִשָּׂאוּ פְּרוּטוֹת עִמָּהֶן לְהוֹצִיא בְּמִקְצָת לְכְשֶׁיִּכְלוּ יִפְרוֹט הַכֶּסֶף שֶׁבִּידוֹ מָעוֹת מֵעֹט: **הַשְׁתָּא לְ"ש** כו'. דְּמַדְקָתָנֵי מָעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי ש"מ חִילֵּל פְּרוּטוֹת עַל הַפְּרוּטוֹת: **לְגַבֵּי דַּהֲבָא מִיבָּעְיָא.** דְּמַחְלְלִין פְּרוּטוֹת וְתַיְיבִתְּיָא דְּמ"ד אַף בְּפְרוּטוֹת עַל דִּינָרִין מְחַלּוֹקֶת: **הַכֶּסֶף.** וְצָרְתָּ הַכֶּסֶף וְהָלַכְתָּ (דברים יד): **כֶּסֶף רִאשׁוֹן.** שֶׁחִלַּלְתָּ הַפְּרוּטוֹת עֲלֵיהֶם אַתָּה צָרִיךְ לְצוּר בְּיָדְךָ וּלְהוֹלִיךְ וְלֹא שֶׁתְּחַלֵּל אוֹתוֹ כֶּסֶף עַל כֶּסֶף אַחֵר: **הַכֶּסֶף כֶּסֶף.** כֶּסֶף יִתְּירָא כְּתִיב בְּפַרְשָׁה: **אַף בְּפְרוּטוֹת עַל דִּינָרִין מַחְלוֹקֶת.** וְטַעֲמָא דְּב"ש מִשּׁוּם דְּדַהֲבָא פָּירָא הוּא וְלֹא מִתְחַלֵּל עָלָיהּ מַעֲשֵׂר: **וּלְמ"ד** בְּסֶלַע עַל דִּינָרִין. דְּזֹקֶא פְּלִיגִי וְטַעֲמָא דְּב"ש מִשּׁוּם כֶּסֶף שֵׁנִי הַוֵי וְלֹא מִשּׁוּם דְּדַהֲבָא פָּירָא הוּא: **אַדְּמִיפְלְגִי בְּסֶלַע עַל דִּינָרִין.** שֶׁיֵּשׁ לִטְעוֹת וְלוֹמַר טַעֲמָא מִשּׁוּם דְּדַהֲבָא חָשִׁיב לֵיהּ פָּירָא הוּא וְנִיפְלְגוּ בְּסֶלַע עַל סֶלַע שֶׁשְּׁנֵיהֶם שֶׁל כֶּסֶף: **חָוֹה אֵמִינָא.** בְּסֶלַע עַל סֶלַע הוּא דְּפָלִיג בֵּית הִלֵּל עֲלֵיהוּ דְּלִית לְהוּ כֶּסֶף רִאשׁוֹן וְלֹא כֶּסֶף שֵׁנִי: **אֲבָל בְּסֶלַע עַל דִּינָרִין** אֵימָא מוֹדוּ לְהוּ. דְּלָא מִיתְּחֲלִי מִשּׁוּם דְּדַהֲבָא פְּרִיךְ הוּא דְּפָלִיג בֵּית הִלֵּל עֲלֵיהוּ דְּלִית לְהוּ כֶּסֶף רִאשׁוֹן וְלֹא כֶּסֶף שֵׁנִי: **מַחְלוֹקֶת אַדְּמִיפְלְגִי בְּסֶלַע עַל דִּינָרִין לְפִלְגֵי בְּסֶלַע עַל סֶלַע אִי אִפְלְגִי בְּסֶלַע עַל סֶלַע הָוֹה אֲמִינָא.** ה"מ בְּסֶלַע עַל סֶלַע אֲבָל בְּסֶלַע עַל דִּינָרִין מוֹדוּ לְהוּ ב"ה לְב"ש דְּדַהֲבָא לְגַבֵּי כַּסְפָּא פְּרִיךְ הַוֵי וְלֹא מְחַלְּלִינַן קמ"ל ת"ש הַפּוֹרֵט סֶלַע שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם ב"ש אוֹמְרִים בְּכָל הַסֶּלַע מָעוֹת וּב"ה אוֹמְרִים בְּשֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל מָעוֹת הַשְׁתָּא כֶּסֶף לְגַבֵּי כֶּסֶף הַוֵי וְלֹא אֲמַרִינַן כֶּסֶף רִאשׁוֹן וְלֹא כֶּסֶף שֵׁנִי לְגַבֵּי דַּהֲבָא דְּחָשִׁיב מִינֵיהּ מִי אֲמַרִינַן כֶּסֶף רִאשׁוֹן וְלֹא כֶּסֶף שֵׁנִי אֲמַר רָבָא יְרוּשָׁלַיִם קָמוֹתְבַת שַׁאנִי יְרוּשָׁלַיִם דְּכִתִיב בֵּיהּ וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וְגוֹ'. וְאִם תֹּאמַר וְהָא בְּעִינַן פֵּרֵי מִפְּרֵי וְגִדּוּלֵי קַרְקַע וְי"ל דְּלָא מְמַעֲטִין אֶלָּא מַיִם וּמֶלַח אֲבָל לֹא פֵּרוּטָה דְּבִפְרוּטָה קוֹנֶה בָּקָר וְצֹאן דְּהָווּ פֵּרֵי מִפֵּרֵי:

לְגַבֵּי נַפְשֵׁיהּ מִי אִיכָּא לְמ"ד לְאו טִבְעָא הַוֵי. וְא"ת א"כ הֵיכִי מוּכַח לְעֵיל (דף מד:) דְּרַבִּי חִיָּיא סָבַר דְּהַבָא הַוֵי טִבְעָא דִּלְמָא הֵיינוּ דְּוָקָא וְלֹא לְגַבֵּי כַּסְפָּא וְי"ל דִּלְעֵיל סָבַר כְּמַסְקָנָא דְּהָכָא דְּאִי לְעִנְיַן מָקָח הַוֵי לְגַבֵּי הֶלְוָאָה נַמִּי פֵּירָא הַוֵי:

אֶלָּא לְב"ש. וְלֹא שֶׁיִּסְבּוֹר כְּמוֹתוֹ אֶלָּא אִלֵּיבָּיהּ קָאָמַר אִי נַמִּי ר' יוֹחָנָן סָבַר לָהּ כְּמַתְנִי' דְּהַזָּהָב קוֹנֶה אֶת הַכֶּסֶף:

וְשַׁאנִי הִלְוָאָה. הַשְׁתָּא מִצִּי מַיְירֵי בְּדִינָר כֶּסֶף וּבְבֵית הִלֵּל וְא"ת הֵיכִי מוּכַח בְּסִמּוּךְ ה"נ מִסְתַּבְּרָא דְּר' יוֹחָנָן דְּאָמַר מְחַלְּלִין מִדְּאָמַר ר' יוֹחָנָן אע"פ שְׁאָמְרוּ אָסוּר לִלְווֹת דִּינָר בְּדִינָר אֲבָל מְחַלְּלִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי עָלָיו מנ"ל דְּאֵיירֵי בְּדִינָר בְּדִינָר וְזָהֵב וּבְבֵית שַׁמַּאי דְּלָמְדָא בְּדִינָר כֶּסֶף וּבְב"ה וְי"ל דְּעַל כָּרְחָךְ בְּדִינָר וְזָהֵב אֵיירֵי דְּאִי בְּשֶׁל כֶּסֶף וּלְבֵית הִלֵּל פְּשִׁיטָא דִּמְחַלְּלִין דְּמַתְנִיתִין הִיא (מע"ש פ"ב מ"ז) לֹא יַעֲשֶׂה סֶלַע דִּינְרֵי זָהֵב אע"ג אוֹתָן סֶלַע חֹלִין פֵּירוֹת עֲלֵיהֶן וּלְב"ש דְּוָקָא אָסוּר לִלְווֹת דְּדַהֲבָא פָּירָא הַוֵי ה"נ מִסְתַּבְּרָא דְּכִי אָתָא רָבִין א"ר יוֹחָנָן אע"פ שֶׁאָמְרוּ אָסוּר לִלְווֹת דִּינָר בְּדִינָר אֲבָל מְחַלְּלִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי עָלָיו מְמַכֵּר שַׁוִּיוּהוּ רַבָּנָן כִּי פִּירָא דְּאַמְרִינַן אִיהוּ נִיהוּ דְּאוֹקִיר וְזִיל לְגַבֵּי הַלָּוֶאָה נַמִּי פֵ

רש"י

אין מטבע נעשה חליפין. אפילו לרב ששת דלא בעי כלי פסל הכא מטבע בפרש"י משום דדעתיה אצורתא דעבידא דבטלה וא"ת ולרב נחמן דאמר לקמן (דף מז.) דכלי דוקא בעי וכי פליג ארב ולוי וי"ל דמטבע מיקרי שפיר כלי שראוי לשקול בו משקולת ועוד דראוי לתלותו בצואר בתו ובלאו הכי צ"ל דמקרי כלי דאי לא מקרי כלי אם כן אמאי נעשה חליפין הלא אפילו לרב ששת דלא בעי כלי פסל הכא מטבע בפרש"י משום דעתיה אצורתא ואע"ת ולרב נחמן דאמר לקמן (דף מז.) דכלי דוקא בעי וכי פליג ארב ולוי וי"ל דמטבע מיקרי שפיר כלי שראוי לשקול בו משקולת ועוד דראוי לתלותו בצואר בתו ובלאו הכי צ"ל דמקרי כלי דאי לא מקרי כלי אם כן אמאי נעשה חליפין הלא אפילו לרב ששת דלא בעי כלי מ"מ פירא מיקא בעי ומטבע לא מקרי פירי כדאמר בסמוך אפי' למ"ד אין מטבע כו' מידי דהוה אפירא לרב נחמן ולקמן (דף מו:) נמי אמרינן ולמאי ד"ת מטבע מאי בייצד ה"ק ופירי נמי עבדי חליפין ועוד אמרי' לקמן (דף מז.) בתמא למעוטי פירות ביה למעוטי מטבע אלמא לא מקרי פירי ואי גם כלי לא הוי אמאי נעשה חליפין אלא ודאי כלי מקרי וי"א שחשוב כלי לפי שיוצא בהוצאה וקונין בו כל דבר ואין נראה דלקמן (דף מו.) משני מטבע דפרוטות דליכא עליהו טבעא וכן מתני' דכל המטלטלין קונין זה את זה מוקי לקמן (דף מו:) אניקא ואניגרא אלמא אפילו היכא שאין יוצאין בהוצאה נעשה ונקנה בחליפין:

מאי לאו בחליפין. וא"ת וכי לא ידע סיפא דהכסף אין קונה את הזהב ועוד מאי מייתי בתר הכי ועוד תניא מי אלימא ממתני' שואת הפרקא גופה בבר הביא ממתניתין וי"ש לומר דה"פ מאי לאו אף בחליפין דהזהב קונה את הכסף בכל ענין בין בחליפין בין בדמים והכסף אינו קונה את הזהב בדמים וקתני אינו קונה ולא אינו מחייב משום דתנא רישא הזהב קונה דמיירי גם בחליפין ומשני דאף רישא לא מיירי אלא בדמים ומשני תני מחייב אינו מגיה המשנה אלא קונה פי' מחייב ומייתי ועוד תניא לא קנה עד שימשוך משמע דאי אפשר לקנות אלא במשיכת הזהב אבל מתני' מצי למימר דאינו קונה בדמים: ונקנינהו

שמא ישהה עליותיו. עד שיסתפיק להיות לו סלעים מעשר עד שיגיעו לדמי דינר זהב בשנה שניה שימכור מעשרות שנה הבאה: **אמזוקי מסיק ליה.** שאין משאן בבד שמעט הן. **אפי' בפירות על דינרין מהלוקת.** דפירי נמי אתי לשהויי: היינו דקתני **לא יעשה.** ולא קתני לשון חולו דקסבר יש חולו אבל חכמים התמירו עליה: **ואין מחללין מבעי ליה.** הכי איבעי ליה למיתני ב"ש אומרים אין סלעים מעשר שני מתחללין על דינרי זהב אי משום כסף שני אי משום דדהבא פירא הוא דהוי איסור דאורייתא ולא מיתפשי בקדושת מעשר: **מטבע נעשה חליפין.** הבא להחליף מטבע בדבר אחר שלא בתורת מקח וממכר אלא בתורת קנין כדרך שקונין בסודר שהקונה נותן סודר למקנה והוא מקנה לו הקרקע או המטלטלין במשיכה שהוא מושך הסודר בדכתיב (רות ד) שלף איש נעלו ונתן לרעהו אף מטבע שאע"פ ששנינו נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות יכול לחזור בו הני מילי בשנתנו בתורת דמים בדרך מקח וממכר אבל אם נתן בתורת חליפין ביון שמשך זה את המעות נקנה לו החפץ שלו בכל מקום שהוא: **אין מטבע נעשה חליפין.** כדתמרגד רב פפא: **מ"ט דמ"ד** כו'. הא ליכא למימר דאית ליה דרב נחמן דאמר לקמן (דף מז.) אין קונין אלא בכלי דנעלו כתיב דא"כ אדמפלגי במטבע ליפלגו בכל דבר שאינו כלי אלא על ברחך ס"ל דכל המטלטלים נעשין חליפין לקנות את שכנגדו ובמטבע לחודיה פליגי: **משום דדעתיה אצורתא.** דעתו של מקנה את החפץ ונוטל המטבע בחליפין אינו סומך אלא על הצורה שבו שאין המטבע חשוב אלא ע"י צורה שבו וצורתא עבידא דבטלה שהמלך פוסלה וגוזר לצור צורה אחרת הלכך הוה ליה כדבר שאינו מסופם ושלם ולקמן (שם) ממעטים דבר שאינו מסופם מדכתיב נעל: **הזהב.** דינרי זהב דהוי ליה מטבע: **הזהב קונה.** משמע מעכשיו הכסף קנוי לו בכל מקום שהוא שם ואין לשון חולו הזהב נופל אלא בדבר שהוא בעין והחליף זה בזה ואי בתורת דמים שמושך הימנו דינר זהב בכ"ה דינר בכסף אין בכאן כסף קנוי אלא המושך הזהב נתחייב לו מעות במשיכה זו והכי איבעי ליה למיתני הזהב מחייב את הכסף וגומר למושך לחייבו בכסף: **הכי** נמי **מסתברא.** דבתורת דמים ולא בתורת חליפין דתשמע מינה מטבע נעשה חליפין: **ומטבע פירא לא קני.** אי משום דמשיכה ממקח מפורשת מן התורה בדלקמן (דף מז.) אי משום דתיקנוהו רבנן שמא יאמר לו נשרפו חטיך בעליית: תרוויהו ליקני. דבין דמטבע נעשה חליפין מה לי של כסף מה לי של זהב: **ועוד תניא** כו'. דשמעינן מינה דלאו בחליפין עסקינן: **אלא אי אמרת.** קונה ואינו קונה דקאמר בחליפין קאמר: ליקני. דהא תניא רישא הזהב קונה את הכסף דאשמועינן בה שמא ישהה עליותיו. עד שיסתפיק להיות לו סלעים מעשר עד שיגיעו לדמי דינר זהב בשנה שניה שימכור מעשרות שנה הבאה: **אמזוקי מסיק ליה.** שאין משאן בבד שמעט הן. **אפי' בפירות על דינרין מהלוקת.** דפירי נמי אתי לשהויי: היינו דקתני **לא יעשה.** ולא קתני לשון חולו דקסבר יש חולו אבל חכמים התמירו עליה: **ואין מחללין מבעי ליה.** הכי איבעי ליה למיתני ב"ש אומרים אין סלעים מעשר שני מתחללין על דינרי זהב אי משום כסף שני אי משום דדהבא פירא הוא דהוי איסור דאורייתא ולא מיתפשי בקדושת מעשר: **מטבע נעשה חליפין.** הבא להחליף מטבע בדבר אחר שלא בתורת מקח וממכר אלא בתורת קנין כדרך שקונין בסודר שהקונה נותן סודר למקנה והוא מקנה לו הקרקע או המטלטלין במשיכה שהוא מושך הסודר בדכתיב (רות ד) שלף איש נעלו ונתן לרעהו אף מטבע שאע"פ ששנינו נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות יכול לחזור בו הני מילי בשנתנו בתורת דמים בדרך מקח וממכר אבל אם נתן בתורת חליפין ביון שמשך זה את המעות נקנה לו החפץ שלו בכל מקום שהוא: **אין מטבע נעשה חליפין.** כדתמרגד רב פפא: **מ"ט דמ"ד** כו'. הא ליכא למימר דאית ליה דרב נחמן דאמר לקמן (דף מז.) אין קונין אלא בכלי דנעלו כתיב דא"כ אדמפלגי במטבע ליפלגו בכל דבר שאינו כלי אלא על ברחך ס"ל דכל המטלטלים נעשין חליפין לקנות את שכנגדו ובמטבע לחודיה פליגי: **משום דדעתיה אצורתא.** דעתו של מקנה את החפץ ונוטל המטבע בחליפין אינו סומך אלא על הצורה שבו שאין המטבע חשוב אלא ע"י צורה שבו וצורתא עבידא דבטלה שהמלך פוסלה וגוזר לצור צורה אחרת הלכך הוה ליה כדבר שאינו מסופם ושלם ולקמן (שם) ממעטים דבר שאינו מסופם מדכתיב נעל: **הזהב.** דינרי זהב דהוי ליה מטבע: **הזהב קונה.** משמע מעכשיו הכסף קנוי לו בכל מקום שהוא שם ואין לשון חולו הזהב נופל אלא בדבר שהוא בעין והחליף זה בזה ואי בתורת דמים שמושך הימנו דינר זהב בכ"ה דינר בכסף אין בכאן כסף קנוי אלא המושך הזהב נתחייב לו מעות במשיכה זו והכי איבעי ליה למיתני הזהב מחייב את הכסף וגומר למושך לחייבו בכסף: **הכי** נמי **מסתברא.** דבתורת דמים ולא בתורת חליפין דתשמע מינה מטבע נעשה חליפין: **ומטבע פירא לא קני.** אי משום דמשיכה ממקח מפורשת מן התורה בדלקמן (דף מז.) אי משום דתיקנוהו רבנן שמא יאמר לו נשרפו חטיך בעליית: תרוויהו ליקני. דבין דמטבע נעשה חליפין מה לי של כסף מה לי של זהב: **ועוד תניא** כו'. דשמעינן מינה דלאו בחליפין עסקינן: **אלא אי אמרת.** קונה ואינו קונה דקאמר בחליפין קאמר: ליקני. דהא תניא רישא הזהב קונה את הכסף דאשמועינן בה

שמא ישהה עליותיו דזימנין דלא מלו זוזי בדינרא ולא מסיק ובית הלל סברי לא גזרינן שמא ישהה עליותיו דכו לא מלו נמי בדינרא אסוקי מסיק ליה אבל בפירות על דינרין דברי הכל מהלללינן דכיון דמרקבי לא משהי להו וחד אמר אפילו בפירות על דינרין נמי מחלוקת בשלמא לרב דאמר דמטבע נעשה חליפין ולא יעשה אלא לרב לישנא דאמרת דמדאורייתא משרא שרי ורבנן הוא דגזרו ביה היינו דקתני יעשה ולא יעשה אלא לרב לישנא דאמרת דמדאורייתא פליגי מהלללינן ולא מהלללינן מבעי ליה קשיא איתמר רב ולוי חד אמר מטבע נעשה חליפין וחד אמר אין מטבע נעשה חליפין אמר רב פפא מ"ט דמ"ד אין מטבע נעשה חליפין משום דדעתיה אצורתא וצורתא עבידא דבטלא תנן הזהב קונה את הכסף מאי לאו בחליפין וש"מ מטבע נעשה חליפין וחד אמר אין מטבע נעשה חליפין אמר רב פפא מ"ט דמ"ד אין מטבע נעשה חליפין לא בדמים אי הכי הזהב קונה [את] הכסף מחייב מבעי ליה תני מחייב הזהב מחייב אינו קונה הכי נמי מסתברא מזקקתני סיפא הכסף אינו קונה את הזהב בדמים אי הכי הזהב קונה דמיירי גם בחליפין ומשני דאף רישא לא מיירי אלא בדמים ומשני תני מחייב אינו מגיה המשנה אלא קונה פי' מחייב ומייתי ועוד תניא לא קנה עד שימשוך משמע דאי אפשר לקנות אלא במשיכת הזהב אבל מתני' מצי למימר דאינו קונה בדמים: ונקנינהו

אבל מתני' מצי למימר דאינו קונה בדמים:

תוספות

אי אמרת בשלמא בדמים משום הכי לא קני אלא אי אמרת בחליפין נקני אלא מאי בדמים אי הכי אימא ריישא הזהב קונה את הכסף כיצד מכר לו דינר של זהב בעשרים וחמשה דינר של כסף כיון שמשך את הזהב נקנה כסף בכל מקום שהוא אי אמרת בשלמא בחליפין היינו דקתני נקנה כסף בכל מקום שהוא אלא אי אמרת בדמים האי נקנה כסף בכל מקום שהוא נתחייב היה אמר מיבעי ליה אי אמר רב אשי לעולם בדמים ומאי בכל מקום שהוא כמות שהוא היה אי אמר ליה מאן דמתני' חדשה יהבינא לך לא מצי יהיב ליה מאן דמתני' ישנה אע"ג דעדיפי מיניה מ"ט דאמר ליה לישנא קא בעינא להו אמר רב פפא אפילו למ"ד אין מטבע נעשה חליפין מיעבד הוא אלא עביד חליפין אקנויי מיקנו בחליפין מידי דהוה אפירא לרב נחמן פירא לרב נחמן לאו אע"ג דאינהו לא עבדי חליפין אקנויי מקנו בחליפין טבעא נמי לא שנא מיתיבי היה עומד בגורן ואין בידו מעות אומר לחביריו הרי פירות הללו נתונים לך במתנה

וחוזר

שֶׁמָּא יַשְׁהֶה עֲלֵיוֹתָיו – יש לחשוש שאם נתיר לו לחלל כך, ישהה דמי המעשר בידו, ולא יעלם לירושלים מיד, דְּזִימְנִין דְּלָא מָלוּ זוּזֵי בְּרִינָרָא – שפעמים לא יהיו בידו סלעים בשווי דינר זהב, וְלָא מַסְיְיקִי לְהוּ – ולא יעלה הסלעים לירושלים, אלא ימתין לשנה הבאה שיתאספו בידו עוד דמי מעשר, עד שיהיו בשווי דינר זהב ויוכל לחללם עליו. וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי, לָא נְגְרִינַן שֶׁמָּא יַשְׁהֶה עֲלֵיוֹתָיו, דְּכִי לָא מָלוּ זְמֵי בְּרִינָרָא אַסּוּקֵי מַסְיֵק לְהוּ – שגם אם לא יהיו בידו סלעים בשווי דינר זהב לא ימנע מלהעלות הסלעים עצמם לירושלים, שאין משאן כבד כל כך. אֲבָל בְּפֵירוֹת עַל דִּינָרִין של זהב, דִּבְרֵי הַכֹּל מְחַלְּלִין, ואין חשש שמא ימתין מלחלל הפירות ולהעלות הדמים לירושלים עד שיהא בידו פירות כשווי דינר זהב, ונמצא משהה מעשרותיו, דְּכֵיוָן דִּמְרַקְּבִי – שכיון שפירות דרכם להרקב, לֹא מַשְׁהֵי לְהוּ, ויחללם על סלע בסף. וְחַד אָמַר, אֲפִילּוּ בְּחִילּוּל פֵּירוֹת עַל דִּינָרִין של זהב נְמִי מַחֲלוֹקֶת, שאף בפירות חששו בית שמאי שימתין מלחללם עד שיתקבצו בידו פירות כשווי דינר זהב, ובית הלל סוברים שאין לחוש לכך לא בחילול פירות ולא בחילול סלעי בסף, ולכן התירו לחללם על דינרי זהב.

הגמרא מוכיחה מהמשנה בלשון האחרון. מקשה הגמרא: בְּשְׁלָמָא לְהַהוּא לִישָּׁנָא דְּאָמְרַתְּ דִּמְדְאוֹרַיְיתָא מְשָׁרֵא שָׁרֵי, וְרַבָּנָן הוּא דְּגָזְרוּ בֵּיהּ – מובן הדבר לפי הלשון האחרון, שמהתורה מותר החילול על הזהב, ואסרוהו בית שמאי מדרבנן, ולפי זה בעבר והילל החילול חל, דַּהֲיְינוּ דְּקָתָנֵי לשון יַעֲשֶׂה וְלֹא יַעֲשֶׂה, ששנינו 'בית שמאי אומרים לא יעשה אדם סלעין דינרי זהב, ובית הלל מתירין', שלשון זה משמע שלא אסרו בית שמאי אלא לכתחילה, אבל לא אמרו שאין שייך לחלל באופן זה, אֶלָּא לְהַהוּא לִישָּׁנָא דְּאָמְרַתְּ דִּמְדְאוֹרַיְיתָא פְּלִיגִי – אבל ללשון שנחלקו אם מהתורה אפשר לחלל על הזהב, אם כן 'מְחַלְּלִינָן' וְ'לֹא מְחַלְּלִינָן' מַכָּעֵי לֵיהּ – היה צריך לשנות 'בית שמאי אומרים אין סלעים של מעשר שני מתחללין על דינרי זהב', שמשמע שאין שייך כלל לחלל באופן זה מהתורה. מסיימת הגמרא: אכן קַשְׁיָא.

'קנין סודר', היינו שהקונה מקנה סודרו למוכר, ובבך נקנה קרקעו או מטלטליו לקונה, שנאמר (רות ד ז) 'לְקַיֵּם כָּל דָּבָר שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ וְנָתַן לְרֵעֵהוּ', וזהו הנקרא 'קנין חליפין'. עתה מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים אם 'מטבע' אף הוא כסודר וקונה ב'קנין חליפין'.

אִיתְּמַר, רַב וְלֵוִי נחלקו בענין קנין חליפין במטבע, חַד אָמַר, מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין – ניתן לקנות על ידי מטבע בתורת חליפין. וְחַד אָמַר, אֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין. מבארת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר – מהו טעמו של האומר אֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין, מִשּׁוּם דְּרַאֲתֵּיהּ אַצּוּרְתָא – רק שהמוכר המקבל את המטבע דעתו רק על הצורה החקוקה במטבע, כיון שאין חשיבות למטבע אלא על ידי הצורה שבו, וְצוּרְתָא עֲבִידָא דְּבָטְלָא – ומאחר ואותה צורה שבמטבע עשויה להיבטל, שהמלך פוסלה וגוזר לצור צורה אחרת, נמצא שנחשב המטבע כדבר שאינו מסוים ושלם, ונתמעט מהפסוק המלמד על קנין חליפין שנאמר בו (רות ד ז) 'נעל' שהיא דבר שלם.

הגמרא סבורה להוכיח ממשנתינו שמטבע נעשה חליפין: תָּנַן – שנינו במשנתינו הַזָּהָב קוֹנֶה אֶת הַכֶּסֶף, מַאי לַאו שהמטבע של זהב קונה את הכסף בְּקִנְיַן חֲלִיפִין, דהיינו שהקונה נתן למקנה מטבע של זהב בתורת חליפין, ונקנה הכסף תמורתו לקונה, וּשְׁמַע מִינָּהּ – ויש ללמוד מזה שמַּטְבֵּעַ הרי הוא כסודר ונַעֲשֶׂה חֲלִיפִין. דוחה הגמרא: לֹא – אין כוונת משנתינו שבתורת חליפין קונה הזהב את הכסף, אלא בְּתורת דְּמִים, כלומר שהמושך את מטבע הזהב מתחייב לשלם תמורתו מטבעות כסף.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם אכן אין כוונת המשנה לומר אלא שהזהב מחייב את הקונה לשלם כסף עבור הזהב, וכי נכון לומר לשון הַזָּהָב 'קוֹנֶה' [אֶת] הַכֶּסֶף, הלא לשון 'מְחַיֵּיב' מַכָּעֵי לֵיהּ – היה לו לומר לשון 'הזהב מחייב את הכסף'. כיון שלשון 'קונה' משמעותה שמטבעות כסף מסוימים נקנים לבעל הזהב בקנין חליפין, והיה למשנתינו לומר לשון 'מחייב' שמשמעותה שהמושך את הזהב נתחייב לשלם תמורתו במטבעות של כסף כל שהם.

מתרצת הגמרא: תָּנֵי – שנה במשנתינו הַזָּהָב 'מְחַיֵּיב' את הכסף.

הגמרא מביאה ראיות שאין משנתינו עוסקת בקנין חליפין: הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא שאכן כוונת המשנה שהזהב רק מחייב את הכסף, ואינו קונה אותו בקנין חליפין, מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא, הַכֶּסֶף אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַזָּהָב. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא בְּדָמִים – שכוונת המשנה ברישא, שהזהב מחייב את הכסף בתורת דמים, הַיְינוּ דְּאַמְּרִינַן בסיפא, שהכסף אינו קונה את הזהב, שהרי דַּהֲבָא פְּרָה – הזהב נחשב כ'פרי' וְכַסְפָּא טַבְעָא – והכסף הוא הנחשב 'מטבע', ויהדין הוא דְּטַבְעָא פְּרָה לָא קָנֵי, כלומר אין כסף קונה מטלטלין, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ ברישא שהזהב קונה את הכסף בַּחֲלִיפִין, אם כן יקשה, תַּרְוַיְיהוּ לְקְנוּ אַהֲדֵי – הזהב והכסף יקנו זה את זה, שכיון שמטבע נעשה חליפין מה החילוק בין כסף לזהב, ומדוע שנינו בסיפא 'הכסף אינו קונה את הזהב'.

וְעוֹד ראיה שאין משנתינו עוסקת בקנין חליפין, מדְּתָנְיָא בברייתא המפרשת את המשנה, הַכֶּסֶף אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַזָּהָב, כֵּיצַד, מָכַר לוֹ עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה דִּינָרִין שֶׁל כֶּסֶף בְּדִינָר שֶׁל זָהָב, אַף עַל פִּי שֶׁמְּשַׁכְּנוֹ בעל הזהב אֶת הַכֶּסֶף לֹא קָנָה חבירו את הזהב, עַד שֶׁיְּמַשְׁכֵּנוּ אֶת הַזָּהָב. וְאִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא שהברייתא מדברת כשהכסף ניתן בְּתורת דְּמִים על הזהב מְשׁוּם הָכִי לֹא קָנֵי את הזהב, שאין מעות קונות מטלטלין, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ שהכסף ניתן בְּתורת קנין חֲלִיפִין, נִקְנֵי – יקנה הכסף את הזהב, כשם ששנינו ברישא שהזהב קונה את הכסף מפני שמטבע נעשה חליפין.

מקשה הגמרא: אם אכן אין לפרש בברייתא שהכסף אינו קונה את הזהב, בקנין חליפין, אֶלָּא בהברח מַאי – מה פירוש הברייתא, אינו קונה את הזהב בְּקנין דְּמִים, אִי הָכִי אֵימָא רֵישָׁא – אמור איך נפרש את הרישא של הברייתא, הַזָּהָב קוֹנֶה אֶת הַכֶּסֶף בְּיצַד, מָכַר לוֹ דִּינָר שֶׁל זָהָב בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה דִּינְרִין שֶׁל כֶּסֶף בְּיוֹן שֶׁמְּשַׁכְּנוֹ אֶת הַזָּהָב נִקְנָה כֶּסֶף בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא. והרי אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא בַּחֲלִיפִין – אם נפרש את הברייתא בקנין חליפין, הַיְינוּ דְּקָתָנֵי 'נִקְנָה כֶּסֶף בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא', שלשון זה משמע שקונה מעות מסוימים בקנין גמור, ואכן כך הוא בקנין חליפין, שקונה את חליפי הדבר בקנין גמור, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ בְּדָמִים – אלא אם נפרש שכוונת הברייתא שהזהב מחייב את הקונה לשלם עבורו דמים, וכי הַאי 'נִקְנָה כֶּסֶף בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא' – וכי שייך לומר שנקנה הכסף היכן שהוא, הלא לשון 'נִתְחַיֵּיב נַגְרָא' מַיְּעֵי לֵיהּ – 'נתחייב הקונה לשלם כסף' היה לו לומר, שהרי אין נקנה למוכר כסף מסוים, אלא שמחויב הקונה ליתן כסף תמורת הזהב.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, לְעוֹלָם כוונת הברייתא שהזהב מחייב את הכסף בְּתורת דְּמִים, וּמַאי – ומהו לשון הברייתא 'בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא', כוונתה שחייב ליתן לו כסף בְּמוֹת שֶׁהוּא, כְּדַאֲמַר לֵיהּ – כפי שהתנה עמו, דהיינו שאי – אם בעל הכסף אָמַר לֵיהּ לבעל הזהב 'מֵאַרְנְקִי חֲדָשָׁה יְהַבְנָא לָךְ' – מארנק של סלעים כסף חדשים אתן לך, לֹא מָצֵי יָהִיב לֵיהּ מֵאַרְנָקֵי יְשָׁנָה – אינו יכול ליתן לו מארנק של סלעים ישנים, אַף עַל גַּב דְּעַדִּיפֵי מִינַּיְיהוּ – אף שהישנים עדיפים מן החדשים, מַאי טַעְמָא – ומה הטעם שיכול בעל הזהב לסרב לקבל מטבעות כסף ישנים וטובים, משום דְּאָמַר לֵיהּ לִישָּׁנָן קָא בָּעֵינָא לְהוּ – צריך אני להניח את הכסף זמן מרובה, וחדשים נוחים לי, שאם אקח ישנים הרי הם ישחירו יותר מדי.

לאחר שנתבאר האם מטבע קונה בחליפין, מבארת הגמרא האם מטבע נקנה בחליפין: אָמַר רַב פָּפָּא, אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר אֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין, מֵיעֲבַד הוּא דְּלָא עֲבִיד חֲלִיפִין, – רק לעשות קנין הוא שאינו עושה, אבל אִקְנוּיֵי מִיקְנוּ בַּחֲלִיפִין – המטבעות עצמם נקנים הם בחליפין על ידי משיכת סודר. וראיה לדבר, מִידֵּי דַּהֲוָה אַפְּרָה – כשם שמצינו בדין חליפין בפירות לְשִׁיטת רַב נַחְמָן הסובר שפירות אינם קונים בחליפין, שהרי בִּפְּרָא לְרַב נַחְמָן לָאו – האם לא מצינו דְּאַף עַל גַּב דְּאֵינָהוּ לֹא עָבְרֵי חֲלִיפִין – שעל אף שהפירות אינם עושים קנין חליפין, מכל מקום אִקְנוּיֵי מִקְנוּ – נקנים הם הפירות בַּחֲלִיפִין, אם כן טַבְעָא נַמִּי לֹא שָׁנָא – אף המטבעות על אף שאינם קונים בחליפין מכל מקום הם עצמם נקנים בחליפין.

מקשה הגמרא מברייתא על דברי רב פפא: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, הָיָה בעל הפירות עוֹמֵד בְּגוֹרָן, ורוצה לחלל פירות מעשר שני, וכיון שכאשר בעל פירות מחלל פירותיו צריך הוא להוסיף חומש על דמי הפירות, לכך רוצה הוא להערים ולחלל על ידי אדם אחר בלא להוסיף חומש, וְאֵין בְּיָדוֹ מָעוֹת ליתנם לחבירו שיפדה בהם חבירו את הפירות, כך הוא עושה, אוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ חֲרֵי פֵּירוֹת הַלָּלוּ של מעשר נְתוּנִים לְךָ בְּמַתָּנָה,

וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר, הֲרֵי הֵן הפירות מְחוּלָּלִין עַל מָעוֹת שֶׁיֵּשׁ לִי בַּבַּיִת, וכיון שעכשיו הוא אינו בעל הפירות לכך אינו צריך להוסיף חומש על פדיונם. מסיימת הגמרא את קושייתה, ממה ששנינו 'ואין בידו מעות', משמע שמַעֲמָא שצריך להקנות את פירות המעשר לחבירו, הוא משום דְּאֵין בְּיָדוֹ מָעוֹת, הָא אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ מָעוֹת, יש תקנה טובה יותר, שלא יקנה לחבירו את הפירות, אלא לִיקְנֵי לְחוּשְׁבְּיֵהּ לְאִידָךְ – יקנה לחבירו את המעות בְּמַשְׁכֵּנָה, וּפָרִיק – ויפדה חבירו במעות אלו את פירות המעשר של הבעלים, דְּהָכִי עָדִיף, דַּהֲוָה לֵיהּ – שבאופן זה הפודה הוא נָבְרִי, ואינה נראית הערמה כל כך להיפטר מן החומש, כמו באופן שמקנה הפירות ופודה הוא. ומעתה יקשה אִי אָמְרַתְּ מַטְבֵּעַ נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין, אף אם המעות בביתו עדיין נִיקְנוּ לֵיהּ מָעוֹת לְהֵיאַךְ אַגַּב סוּדָר – יקנה לו את המעות על ידי קנין חליפין, וְלִפְרוֹק – ויפדה בהם חבירו את פירות המעשר. ומכך שלא אמר התנא תקנה זו, יש להוכיח שאין מטבע נקנה בחליפין, ושלא כדברי רב פפא.

מתרצת הגמרא: אכן אפשר לומר שמטבע נקנה בחליפין, אלא שמדובר באופן דְּלֵית לֵיהּ – שאין לו סוּדָר.

הגמרא עוברת להקשות על הברייתא עצמה: וְנַקְנִינְהוּ נְהֲלֵיהּ אַגַּב קַרְקַע – משום מה לא יקנה בעל הפירות לחבירו מעט קרקע בקנין 'חזקה', ויקנה עמה בקנין 'אגב' את המעות בכל מקום שהם, ויאמר חבירו 'הרי פירות מעשר הללו מחוללים על מעות שיש לי בביתך', כיון שכך עדיף. מתרצת הגמרא: מדובר באופן דְּלֵית לֵיהּ לבעל הפירות קַרְקַע, ולכך אינו יכול להקנות המעות לחבירו בקנין אגב. שואלת הגמרא: ובי אפשר לומר שאין לו קרקע, וְהָא עֲסִיד בַּגְוֵּיהּ קָתָנֵי – הלא שנינו שהוא עומד בגורן. מתרצת הגמרא: מדובר בְּגוֹרֶן שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ.

הגמרא שבה לדחות את התירוץ שתירצה לעיל על רב פפא. מקשה הגמרא: איך אפשר לתרץ שלא היה לו סודר ולכך לא הקנה את המעות בקנין חליפין, וְכִי אִיכַּפַּל – נתעסק הַתַּנָּא וטרח לְאַשְׁמוּעִינַן – להשמיענו הלכה בדבר שאינו מצוי, שיהיה גַּבְרָא עַרְטִילָאֵי דְּלֵית לֵיהּ וְלֹא כְּלוּם – אדם ערום שאין לו שום בגד עמו להקנות על ידו בקנין סודר. אֶלָּא לַאו שְׁמַע מִינָּהּ אֵין מַטְבֵּעַ נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין, שְׁמַע מִינָּהּ – אלא ודאי מדובר באופן שיש לו סודר, ומתוך שלא אמר התנא שיקנה את המעות לחבירו בחליפין יש ללמוד שאין מטבע נקנה בחליפין, ושלא כדברי רב פפא.

הגמרא מביאה שאף רב פפא עצמו חזר בו והודה שאין מטבע נקנה בחליפין: וְאַף רַב פָּפָּא חָדַר בֵּיהּ – חזר בו ממה שאמר שמטבע נקנה בחליפין. כִּי הָא – כפי שיש ללמוד מן המעשה הבא, דְּרַב פָּפָּא הֲוָה לֵיהּ תְּרֵיסַר אַלְפֵי דִּינְרֵי – שנים עשר אלף דינרים מופקדים בֵּי חוּזָאֵי – בבית אנשי מחוזא, ורצה ששלוחו רב שמואל בר אחא יביאם אליו, אך כיון שלא יתנו לשלוחו את הדינרים מחשש שיאבדו בדרך ויתבעם רב פפא שנית, לכן אַקְנִינְהוּ – הקנה רב פפא לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר אַחָא את הדינרים שלו הנמצאים בידו הנפקד אַגַּב אַסְפָּא דְּבֵיתֵיהּ – אגב מפתן ביתו בקנין אגב, ועל ידי כן נתרצו בי חוזאי למסור את המעות לידי רב שמואל, כִּי אָתָא – כאשר בא השליח בחזרה והביא עמו את הדינרים, נָפַק לְאַפֵּיהּ – יצא רב פפא לקבל את פניו, עַד מקום הנקרא תַּווֹךְ. וממה שהוצרך רב פפא להקנותם לו אגב קרקע ולא הקנם לו בקנין סודר יש ללמוד, שאף רב פפא חזר בו והודה שאין מטבע נקנה בחליפין.

לעיל (מה:) הובאה מחלוקת רב ולוי, אם מטבע יכול לשמש במקום סודר לקנות על ידו קרקע או מטלטלין בקנין חליפין, הגמרא מביאה אמוראים נוספים הסוברים שאין מטבע נעשה חליפין, וְכֵן אָמַר עוּלָּא אֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין, וְכֵן אָמַר רַבָּה אַסְפִּי אֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין, וְכֵן אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין.

הגמרא מקשה מברייתא לעולא הסובר שאין מטבע נעשה חליפין: אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְעוּלָּא, שנינו בברייתא, הֲרֵי שֶׁהָיוּ חֲמָרָיו וּפוֹעֲלָיו של אדם תּוֹבְעִין אוֹתוֹ בַּשּׁוּק מעות שכרם, ודוחקים בו, ואין לו מעות אצלו, וְאָמַר אותו אדם לַשּׁוֹלְחָנִי [–פורט מטבעות] תֵּן לִי בְּדִינָר מָעוֹת – פרוטות בשווי דינר, וַאֲפַרְנֵסֵם – אעשה צרכיהם ואסלקם מעלי, וַאֲנִי אֲעֶלֶה לְךָ – אתן לך עֲשָׂה דִּינָר וּטְרִיסִית [–מטבע קטנה] מִמָּעוֹת שֶׁיֵּשׁ לִי בְּבֵיתִי, אִם אכן יֵשׁ לוֹ בביתו אותם מָעוֹת שאמר, מוּתָּר, וְאִם לַאו אָסוּר משום ריבית, שהרי לוה דינר על מנת להחזיר דינר וטריסית, ונמצא שמשלם למלוה תוספת בשכר המתנת מעותיו. והבין רבי אבא שטעם ההיתר כשיש לו מעות בביתו, הוא משום שאיסור ריבית נאמר רק בהלוואה, שאסור למלוה לקחת שכר על המתנת המעות, וממילא כשיש לו מעות בביתו, נמצא שאין כאן הלואה ו'המתנת מעות' כלל, אלא חליפין, שמחליף עתה את הדינר והטריסית שיש לו בביתו בעד הפרוטות בשווי דינר שמקבל. מסיימת הגמרא את קושייתה, וְאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ – ואם יעלה בדעתך לומר שאֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין וכן אינו נקנה בחליפין, אם כן אפילו כשיש לו מעות בביתו לא נקנו עתה המעות שבביתו לשולחני, וְהָוְיָא לֵיהּ הַלְוָאָה – ונמצא שהמעות הללו שנתן לו השולחני אינם אצלו אלא בתורת הלוואה, וְאָסוּר ללוה להחזיר יותר משום ריבית, ומתוך שהתירה זאת הברייתא מבואר שמטבע נעשה [–קונה] ונקנה בחליפין. אִשְׁתִּיק – שתק עולא ולא השיב על קושיה זו.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רבי אבא לעולא, דִּלְמָא – שמא יכול אתה לתרץ, שאִידֵי וְאִידֵי – זה וזה בְּפְרוֹטְטוֹת שָׁנוּ, כלומר, מדובר באופן שגם מעותיו של השולחני וגם מעותיו של בעל הבית הם מעות של נחושת דְּלֵיכָּא עֲלֵייהוּ טַבְעָא – שעדיין אין עליהם צורה, ולכך אִידֵי וְאִידֵי – מעות אלו ומעות אלו פֵּירָא הֲווּ – כפירות הם, כלומר שאין להם דין מטבע אלא דינם כשאר מטלטלין, וּמְשׁוּם הָכִי נָקְנוּ מעותיו לשולחני בַּחֲלִיפִין מיד כשקיבל מן השולחני את המעות, ואין בהם איסור ריבית.

אָמַר לֵיהּ – השיב לו עולא לרבי אבא, אִין – כן, יפה תרצת את הברייתא, דְּיָקָא נַמִּי – ואף מלשונה מדויק כך, דְּקָתָנֵי יֶפֶה דִּינָר וּטְרִיסִית, והרי לשון 'יפה דינר' משמע שאין לו בביתו אלא פרוטות בשווי דינר, וְלֹא קָתָנֵי דִּינָר יָפֶה וּטְרִיסִית, שהיה משמע שיש לו דינר יפה היוצא בהוצאה, ולכך שְׁמַע מִינָּהּ – משמע מלשון הברייתא כתירוצו של רבי אבא.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: רַב אַשֵׁי אָמַר, לְעוֹלָם כוונת הברייתא שנתן לו השולחני את המעות בְּתורת דָּמִים, כלומר שהתנה הבעל הבית עם השולחני, שאינו מקנה לו עכשיו את המעות שבביתו בקנין חליפין, אלא רק מתחייב לתתם לו, וּבְפְרוֹטְטוֹת – ומכל מקום אכן מדובר במעות של נחושת שאין עליהם צורה, וטעם ההיתר הוא, דְּכֵיוָן דְּאֵית לֵיהּ – שיש לו מעות בביתו, נַעֲשֶׂה כְּאוֹמֵר לשולחני הַלְוֵינִי עַד שֶׁיָּבֹא בְּנִי אוֹ עַד שֶׁאֶמְצָא מַפְתֵּחַ, שבאופן זה אין איסור ריבית.

הגמרא סבורה להוכיח ממשנה שמטבע נעשה חליפין: תָּא שְׁמַע – בא ושמע הוכחה ממה ששנינו במשנה בקידושין (כח.), כָּל הַנַּעֲשֶׂה דָּמִים בְּאַחֵר כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה נִתְחַיֵּיב זֶה בַּחֲלִיפִין, ומפרשת הגמרא את לשון המשנה, 'כָּל הַנַּעֲשֶׂה דָּמִים בְּאַחֵר' מַאי נִיהוּ – מה הוא דבר זה, ודאי הוא מַטְבֵּעַ, שרגילים ליתן אותו כתשלום עבור דברים אחרים [ולכן נקרא 'נעשה דמים באחר'], והמשך המשנה 'כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפין' יתפרש כך, אם בעל המטבע נתן את מטבעו בתורת חליפין בעד שור או פרה וכיוצא בזה, כיון שמשך בעל הפרה את המטבע וזכה בו, נתחייב בעל המטבע בכל אונסין שיקרו מעתה לפרה, אף על פי שלא משך אותה, שהרי היא קנויה לו בחליפין על ידי המטבע שנתן כנגדה. וְשָׁמַע מִינָּהּ – ואם כן אנו למדים ממשנה זו שמַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין.

דוחה הגמרא את ההוכחה ומפרשת את המשנה באופן אחר: אָמַר רַב יְהוּדָה הָכִי קָאָמַר – כך כוונת התנא לומר,

---

אותו יהודי שנמצא עתה במצב של פיקוח־נפש – לא ייוושע מזה שפלוני עסק אתמול בהפצת התורה והיהדות!

משיחת שבת פרשת וירא ה'תשמ"ט

תוספות

וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר. חֲרֵי פֵּירוֹת שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלְּךָ יְהוּ מְחוּלָּלִין עַל מְעוֹת שֶׁיֵּשׁ לִי בְּבֵית וְיִקָּנֶה הַמַּעֲשֵׂר הַזֶּה אֶת הַמְּעוֹת וְיֵצֵא לְחוּלִּין: סַלְעָא דְּאִית בֵּיהּ. דִּמְדַקְתָּנֵי וְאֵין בְּיָדוֹ מָעוֹת ש"מ דְּאִם הָיָה בְּיָדוֹ מָעוֹת שָׁם בְּגוֹרָן לֹא הָיָה אוֹמֵר לוֹ הִתְנַח לַעֲשׂוֹת בֵּן אֶלָּא הַמָּעוֹת הָלְלוּ הָיָה מוֹסֵר לְחֲבֵירוֹ וּמְקַנֶּה אוֹתָם לוֹ בְּמִשִּׁיכָה: וּפָרִיק. וַחֲבֵירוֹ זֶה פּוֹדֶה אֶת הַמַּעֲשֵׂר:

דְּהָכֵי עֲדִיף. שֶׁאֵינָהּ נִרְאִית עַרְמָה כָּל כָּךְ לְהִיפָּטֵר מִן הַחוֹמֶשׁ: וְהָוֶה לֵיהּ. חֲבֵירוֹ וּנְכִירָאָה לְגַבֵּי מַעֲשֵׂר וְקָרְיָן בֵּיהּ מִמַּעֲשֵׂרוֹ פְּרָט שֶׁל אֲחֵרִים: נָקְנִינְהוּ נָהֲלֵיהּ אַגַּב קַרְקַע. יִתֵּן לוֹ זֶה בַּעַל מַעֲשֵׂר קַרְקַע בְּחֶזְקָה וְעִמָּהֶן הַמָּעוֹת וּמִשֶּׁיַּחֲזוֹק זֶה בְּקַרְקַע יִהְיוּ הַמָּעוֹת קְנוּיוֹת לוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵן דִּתְנַן (קדושין דף כו.): נָכְסִים שֶׁאֵין לָהֶן אַחֲרָיוּת נִקְנִין עִם נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת בְּכֶסֶף בִּשְׁטָר וּבַחֲזָקָה וַחֲבֵירוֹ זֶה יֹאמַר חֲרֵי פֵּירוֹת שֶׁלְּךָ הָלְלוּ מְחוּלָּלִין עַל מָעוֹת שֶׁיֵּשׁ לִי בְּבֵיתְךָ דְּהָכֵי עֲדִיף דְּהָוֶה לֵיהּ נוֹכְרָאָה מִקַּשְׁיָנֵי אֶלָּא אַתְּמוּהֵי קָא מַתְמַהְנַא אַמַּתְנִי׳: אִיכְּפֵל תַּנָּא כּוּ'. נִתְעַסֵּק הַתַּנָּא וְטָרַח לְהוֹרוֹת לָנוּ הֲלָכָה בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי שֶׁיִּהְיֶה אָדָם עוֹמֵד בְּגוֹרָן עֲרוֹם אֶלָּא לְאוֹ ש"מ בְּגוֹרָן שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ אֲבָל סוֹדֵר יֵשׁ לוֹ וְאֶפִילּוּ הָכֵי הַפֵּירוֹת צְרִיךְ לִיתֵּן לוֹ בְּמַתָּנָה שֶׁאֵין הַמָּעוֹת נִקְנִין בְּחֶלִיפִין: וְאַף רַב כֶּסֶף הָדַר בֵּיהּ. מִמַּאי דְּאָמַר מְטַבֵּעַ נִקְנֶית בְּחֶלִיפִין: וְאִקְנִינְהוּ לְרַב שְׁמוּאֵל. שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ לְשָׁם בְּדֵי שֶׁיְּבִיאֵם לוֹ שֶׁאִילּוּ לֹא הִקְנָה לוֹ לֹא הָיָה נוֹתְנָם לוֹ מִי שֶׁהַפִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ שֶׁאִם יֹאבְדוּ בְּדֶרֶךְ יֵחָזֵר רַב כֶּסֶף בְּיִתְבָּעֵם לוֹ: אַגַּב אִפְּיָא דְּבֵיתֵיהּ. בֵּיתוֹ אֲלָמָא מִדְּאִצְטְרִיךְ לֵיהּ לְקַנּוֹיֵי נָהּ אַגַּב קַרְקַע ש"מ אֵין מְטַבֵּעַ נִקְנֵית בְּחֶלִיפִין: עַד תָּווּךְ. שָׁם מָקוֹם: וְכֵן אָמַר עוּלָּא. הָאי וְכֵן לְעִיל קָאֵי אַפְלוּגְתָּא דְּרַב וְלֵוִי: תּוֹבְעִין אוֹתוֹ. מְעוֹת שֶׁכָּרַם וּמְוּוֹנוֹתֵיהֶם: תֵּן לִי בְּדֵינָר מָעוֹת. תֵּן לִי פְּרוּטוֹת בְּשָׁוֶה דִּינָר וְהַדִּינָר אֵין עִתָּה בְּיָדִי אֲבָל אֲנִי אֶעֱלֶה לְךָ עַד יוֹם פְּלוֹנִי יָפָה דִּינָר וּטְרִיסִית קס"ד דִּינָר יָפָה הֵיוֹצֵא בְּהוֹצָאָה קָאָמַר וּטְרִיסִית מָעָה קְטַנָּה: וְאַפְרַנְסֵם. אֶעֱשֶׂה צְרָכֵיהֶם כְּלוֹמַר אֲסַלְּקֵם מֵעָלַי כָּל צוֹרְךָ סִיפּוּק קְרֵי פַּרְנָסָה קוֹנְדְרִי"ר בְּלַע"ז: אִם יֵשׁ לוֹ בְּבֵיתוֹ. אוֹתָן מְעוֹת שֶׁהוּא אוֹמֵר: מוּתָּר. קס"ד דְּיֵשׁ לוֹ הֲוֹ לֵהּ חֲלִיפִין דְּהַחֲלִיף אֶלּוֹ בְּאֵלּוּ אוֹתָן שֶׁבְּבֵיתוֹ בְּאֵלּוּ וּמַחֲמַת דּוֹחֲקוֹ אוֹזִיל גְּבִיָּה לְתַת לוֹ טְרִיסִית יוֹתֵר וְאֵין כָּאן מִשּׁוּם רִבִּית שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן שְׂכַר הַמַּתָּנָה שֶׁהֲרֵי אֵין מַמְתִּין לוֹ כְּלוּם שֶׁהֲרֵי הוּא פּוֹרְעוֹ מִיָּד דְּמִשְּׁמֵשְׁךָ אֶת מָעוֹת הַשְּׁאוּלִים נִקְנֶה לוֹ הַדִּינָר שֶׁבְּבֵיתוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא: וְאִם לַאו אִסּוּר. דְּבֵינָן דְּאֵין לוֹ הַדִּינָר בְּבֵיתוֹ אֵין כָּאן חֲלִיפִין אֶלָּא כְּשֶׁאֵר מֶכֶר בְּעַלְמָא שֶׁהוּא מִתְחַיֵּב לוֹ הַדִּינָר לְאוֹתוֹ זְמַן וּטְרִיסִית מוֹסִיף לוֹ בִּשְׂכַר מְעוֹתָיו שֶׁהִמְתִּין: וְאִי אֲמָרַתְ אֵין מַטְבֵּעַ נִקְנֵה בַּחֲלִיפִין. וְאֵין מְטַבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין אֲפִילּוּ יֵשׁ לוֹ נְמִי אֵין קָנוּיִן לוֹ בְּמָקוֹם שֶׁהֵם שָׁם וְאֵין זוֹ אֶלָּא הִלְוָאָה וְאע"ג דְּדֶרֶךְ מֶכֶר הוּא קי"ל לְקַמָּן בְּלֵלָא דְּרַבִּיתֵיהּ כָּל אֲגַר נָטָר לֵיהּ אִסּוּר אֶלָּא לְאוֹ שְׁמַע מִינָּהּ מְטַבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין וְנִקְנֵית בְּחֲלִיפִין דְּהָא הָכָא תְּרַוַיְיהוּ מְטַבֵּעַ נִינְהוּ שֶׁל שׁוּלְחָנֵי נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין וְשֶׁל בַּעַל הַבַּיִת נִקְנֵה בַּחֲלִיפִין: אֲמַר לֵיהּ. רַבִּי אַבָּא לְעוּלָּא: דִּילְמָא. מְצִית לְתַרוּצֵינְהוּ דְּאִידֵי וְאִידֵי בֵּין דְּשׁוּלְחָנֵי בֵּין דְּבַעַל הַבַּיִת: בְּפְרוּטְטוֹת. מְעוֹת שֶׁל נְחוּשֶׁת שֶׁהֵם עֲדַיִין בְּלֹא צוּרָה בְּעֵין אֲסִימוֹן שֶׁל בֶּסֶף: אֲמַר לֵיהּ. עוּלָּא אֵין שְׁפִיר תַּרְצַת לָהּ וְדֵיקָא נְמִי מִדְּקָאָמַר יָפָה דִּינָר וּטְרִיסִית דְּמַשְׁמַע אֲעֶלֶה לְךָ מִפְּרוּטוֹטוֹת שֶׁבְּבֵית שָׁוֶה דִּינָר וּטְרִיסִית: וְלֹא קָתָנֵי דִּינָר יָפָה. דִּילְמָא קָתָנֵי בֶּסֶף שֶׁל בֶּסֶף טוֹב וְטָבְעוּ: רַב אֲשֵׁי אָמַר לְעוֹלָם בְּדָמִים בְּאַחַר. הֵיא בְּדַקָּאָמְרַת מִדְּקָתָנֵי יָפָה דִּינָר וּמִידֵּי לְאוֹ מִשּׁוּם דִּנְקָנֵה בַּחֲלִיפִין שֶׁאֵפְשִׁי הִתְנָה עִמּוֹ בְּתוֹרַת דָּמִים אִין כָּאן רִבִּית דְּאָגַר נָטַר לֵיהּ שֶׁאֲפִילּוּ הֲלָוָאָה אִם יֵשׁ לוֹ בְּבֵיתוֹ מוּתָּר לְתַת לוֹ עַכְשָׁיו דַּהֲוָה לֵיהּ הִלְוֵינִי עַד שֶׁיָּבֹא בְּנִי. מִשְׁנָה הִיא בְּקִדּוּשִׁין (דף כח.) וְקס"ד דְּה"ק כָּל הַרְגִּיל לְהִיוֹת נִיתָּן דָּמִים בְּאַחַר דְּהַיְינוּ מְטַבֵּעַ: כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה נִתְחַיֵּב זֶה בַּחֲלִיפִין. אִם נִתְּנָה בְּעֵלִים בְּתוֹרַת חֲלִיפִין שׁוֹר וּפָרָה כֵּיוָן שֶׁמִּשָּׁמַּשׁ בְּעַל הַפָּרָה אֶת הַמְּטַבֵּעַ נִתְחַיֵּב בַּעַל הַמְּטַבֵּעַ בְּכָל אוֹנְסִין שֶׁיִּוָּלְדוּ בַּחֲלִיפִין מֵעַתָּה אִם מֵת הַשּׁוֹר מַת לוֹ אע"פ שֶׁלֹּא מָשַׁךְ כו' אֲלָמָּא קָנָה בַּחֲלִיפִין שֶׁל מְטַבֵּעַ:

וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר חֲרֵי הֵן מְחוּלָּלִין עַל מָעוֹת שֶׁיֵּשׁ לִי בַּבַּיִת טַעֲמָא דְּאִין בְּיָדוֹ מָעוֹת הָא אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ מָעוֹת לֵיקָנֵי לֵהוּ לְאִידָךְ בְּמִשִּׁיכָה וּפָרִיק דְּהָכֵי עֲדִיף דַּהֲוָה לֵיהּ נָכְרִי וְאִי אֲמָרַת מְטַבֵּעַ נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין נִיקְנוֹ לֵיהּ מָעוֹת תְּחִלָּה וְזֶה"ד בְּבְרִיא מִדְּקָנְנוּהוּ רַב מָרִי אע"ג דְּלָא הֲוֵי בַּר יְרוּשָׁה: אֶלָּא ש"מ דְּאֵין מְטַבֵּעַ נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין. וּמ"ד נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין נְמִי אִיתּוֹתֵב דְּמַדְּאִינוּ נִקְנֶה כ"ש שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה וְנָטַע עַד הָכָא כְּדֵי לְהַקְשׁוֹת לְתַרְוַיְיהוּ וּלְכָךְ הַמְּתִין נְמִי עַד הָכָא לוֹמַר וְכֵן אָמַר עוּלָּא וְכֵן אָמַר ר' אַמִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם דְּהָךְ בְּרַיְיתָא מְסַיֵּיע לְהוּ:

אִידֵי וְאִידֵי בְּפְרוּטוֹטוֹת. פֵּירוּשׁ שׁוּלְחֵנֵי נִתַּן לוֹ פְּרוּטוֹטוֹת וּבַעַל הַבַּיִת מְשַׁלֵּם לוֹ פְּרוּטוֹטוֹת דְּלִיקְּבָא עֲלַיְיהוּ צוּרְתָּא וּלְכָךְ נַעֲשֶׂה וְנִקְנֶה בַּחֲלִיפִין וְאֵ"ת מַעֲלֶה בְּלֹא נַעֲשֶׂה אַגַּב אַקַּלְּעִי לְהוּ בֵּי חוֹזָאֵי אַקְנִינְהוּ לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר אַחָא אַגַּב אַסְפֵּיפָא דְּבֵיתֵיהּ כִּי אָתָא נָפַק לְאַסְפֵּיהּ עַד תָּווּךְ וְכֵן אָמַר עוּלָּא אֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין וְכֵן אָמַר רַבִּי אַסֵּי אֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין וְכֵן אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְעוּלָּא חֲרֵי שֶׁהָיוּ חֲמָרָיו וּפוֹעֲלָיו תּוֹבְעִין אוֹתוֹ בַּשּׁוּק וְאָמַר לִשּׁוּלְחָנֵי תֵּן לִי בְּדִינָר מָעוֹת וַאֲפַרְנֵסֵם וַאֲנִי אַעֲלֶה לְךָ יָפָה דִּינָר וּטְרִיסִית מִמָּעוֹת שֶׁיֵּשׁ לִי בְּבֵיתִי אִם יֵשׁ לוֹ מָעוֹת מוּתָּר וְאִם לַאו אָסוּר וְאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ אֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין הַיְינוּ הַלְוָאָה וְאָסוּר אִשְׁתִּיק א"ל דִּלְמָא אִידֵי וְאִידֵי בְּפְרוּטוֹטוֹת שָׁנוּ דְּלֵיקָּא עֲלַיְיהוּ טִבְעָא וְאִידֵי וְאִידֵי פֵּירָא הָווּ וּמש"ה נִקְנוּ בַּחֲלִיפִין א"ל אֵין דַּיְקִינָא מִדְּקָתָנֵי יָפָה דִּינָר וּטְרִיסִי' וְלֹא קָתָנֵי דִּינָר יָפָה וּטְרִיסִי' שְׁמַע מִינָּהּ מְטַבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין. וְאוּ"ג דְּמָעוֹת אֵינָם קוֹנוֹת ה"מ סְתָמָא אֲבָל אִי מְפָרֵשׁ בְּתוֹרַת חֲלִיפִין קָנֵי א"נ אֲפִי' בְּסְתָמָא כֵּיוָן דְּמִזְדַּוְּגִי לוֹ הַמְּטַבֵּעַ בְּדֶרֶךְ לְהַחֲזִיר הַסּוּחֵר קָנוּ הַחֲלִיפִין וְא"ת וְהָלֹא יֹאמַר נִשְׁרְפוּ חִטָּיךְ בְּעֲלָיֶיךָ י"ל דְּלֹא שְׁכִיחִי מִילְּתָא שֶׁיִּקָּנֶה הַמָּעוֹת בְּדֶרֶךְ חֲלִיפִין דְּלֹא שְׁכִיחִי שֶׁיִּתֵּן הַמּוֹכֵר חִטָּיו בְּחֲלִיפִין מָעוֹת שֶׁאֵינָם שְׁווּת הַמִּקָּח דְּדֶרֶךְ חֲלִיפִין שֶׁאֵינָם שָׁוִים מָעוֹת הַמִּקָּח וְלֹא גָּזַר רַבָּנָן כִּדְאָמַר בְּסָמוּךְ גְּבֵי הַחֲלִיף דְּמֵי שׁוֹר בְּפָרָה וּבְקִנְיָן סוּדָר דְּשָׁכִיחָא לֵיכָּא לְמִיחַשׁ שֶׁמָּא יֹאמַר לוֹ נִשְׁרְפוּ חִטָּיךְ בְּעֲלָיֶיךָ דְּכִינּוּן דְּלֹא קִיבֵּל הַמּוֹכֵר הַמָּעוֹת טָרַח וּמְצִיל פֵּן יִסְרַב הַלּוֹקֵחַ לִיתֵּן לוֹ הַמָּעוֹת:

ופירי

וְנָקְנִינְהוּ נִתְחַלֵּיהּ אַגַּב קַרְקַע. אוּ אַבְרַיְיתָא פְּרִיךְ כִּדְפֵּירֵ' רש"י וז"ל דְּאַדְּרַב פָּפָּא פְּרִיךְ אִי אָמְרַת בְּשֶׁלְּמָא דְּאִין מְטַבֵּעַ נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין מְיֵירֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ סוֹדָר וְאִין לוֹ קַרְקַע דְּהַשְׁתָּא לֹא הֲוֵי עַרְטִילָאי אֶלָּא אִי מְטַבֵּעַ נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין וּמְיֵירֵי שֶׁאֵין לוֹ סוֹדָר וְגַם צ"ל דְּמְיֵירֵי בְּגוֹרָן שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ אֲבָל אִי מְטַבֵּעַ נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין וּמְיֵירֵי שֶׁאֵין לוֹ סוֹדָר וְגַם בְּגוֹרָן שֶׁלּוֹ הַיְינוּ דְּקָתָנֵי לְאוֹ פְּרָכָא הִיא אֶלָּא מַסִּיק לְמִילְתֵיהּ דְּמְיֵירֵי דְּלֵית לֵיהּ קַרְקַע וְקָשֶׁה דִּלְקָנֵי לֵיהּ הַמָּעוֹת בְּהוֹדָאָה כְּמוֹ שֶׁקָּנָה רַב מָרִי מֵרְבָא עַל יְדֵי הוֹדָאתוֹ שֶׁל אִיסּוּר בְּפֶרֶק מִי שָׁמַת (ב"ב דף קמט.) אע"פ שֶׁהֶחֱזִינוּ יוֹדְעִין שֶׁלֹּא הָיוּ שֶׁלּוֹ תְּחִלָּה וְזֶה"ד בְּבְרִיא מִדְּקָנְנוּהוּ רַב מָרִי אע"ג דְּלָא הֲוֵי בַּר יְרוּשָׁה: אֶלָּא ש"מ דְּאֵין מְטַבֵּעַ נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין נִיקְנוֹ לֵיהּ מָעוֹת לְהַאי סוּדָר וְלִפְרוֹק דִּילֵית לֵיהּ סוּדָר וְנָקְנִינְהוּ נַהֲלֵיהּ אַגַּב סוּדָר וְלִפְרוֹק דִּילֵית לֵיהּ קַרְקַע וְהָא עוֹלֵי בַּגּוֹרָן קָתָנֵי דִּילֵית לֵיהּ וְאִיכָּפֵל תַּנָּא לְאַשְׁמוּעִינָן נָבְרָא עַרְטִילָאי דִּילֵית לֵיהּ וְלֹא כְּלוּם אֶלָּא לְאוֹ שְׁמַע מִינָּהּ אֵין מְטַבֵּעַ נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין שְׁמַע מִינָּהּ וְאַף רַב כֶּסֶף הָדַר בֵּיהּ כִּי הָא דְּרַב פָּפָּא הָווּ לֵיהּ תְּרֵיסַר אַלְפֵי זוּזֵי דְּאַלְפֵי דִּינְרֵי בֵּי חוֹזָאֵי אַקְנִינְהוּ לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר אַחָא אַגַּב אַסְפֵּיפָא דְּבֵיתֵיהּ כִּי אָתָא נָפַק לְאַסְפֵּיהּ עַד תָּווּךְ וְכֵן אָמַר עוּלָּא אֵין מְטַבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין וְכֵן אָמַר רַבִּי אַסֵּי אֵין מְטַבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין וְכֵן אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אֵין מְטַבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְעוּלָּא חֲרֵי שֶׁהָיוּ חֲמָרָיו וּפוֹעֲלָיו תּוֹבְעִין אוֹתוֹ בַּשּׁוּק וְאָמַר לִשּׁוּלְחָנֵי תֵּן לִי בְּדִינָר מָעוֹת וַאֲפַרְנֵסֵם וַאֲנִי אַעֲלֶה לְךָ יָפָה דִּינָר וּטְרִיסִית מִמָּעוֹת שֶׁיֵּשׁ לִי בְּבֵיתִי אִם יֵשׁ לוֹ מָעוֹת מוּתָּר וְאִם לַאו אָסוּר וְאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ אֵין מְטַבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין הַיְינוּ הַלְוָאָה וְאָסוּר אִשְׁתִּיק א"ל דִּלְמָא אִידֵי וְאִידֵי בְּפְרוּטוֹטוֹת שָׁנוּ דְּלֵיקָּא עֲלַיְיהוּ טִבְעָא וְאִידֵי וְאִידֵי פֵּירָא הָווּ וּמש"ה נִקְנוּ בַּחֲלִיפִין א"ל אֵין דַּיְקִינָא מִדְּקָתָנֵי יָפָה דִּינָר וּטְרִיסִי' וְלֹא קָתָנֵי דִּינָר יָפָה וּטְרִיסִי' שְׁמַע מִינָּהּ מְטַבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין. וְאוּ"ג דְּמָעוֹת אֵינָם קוֹנוֹת ה"מ סְתָמָא אֲבָל אִי מְפָרֵשׁ בְּתוֹרַת חֲלִיפִין קָנֵי א"נ אֲפִי' בְּסְתָמָא כֵּיוָן דְּמִזְדַּוְּגִי לוֹ הַמְּטַבֵּעַ בְּדֶרֶךְ לְהַחֲזִיר הַסּוּחֵר קָנוּ הַחֲלִיפִין דְּלֹא שְׁכִיחִי שֶׁיִּתֵּן הַמּוֹכֵר חִטָּיו בְּחֲלִיפִין מָעוֹת שֶׁאֵינָם שְׁווּת הַמִּקָּח דְּדֶרֶךְ חֲלִיפִין שֶׁאֵינָם שָׁוִים מָעוֹת הַמִּקָּח וְלֹא גָּזַר רַבָּנָן כִּדְאָמַר בְּסָמוּךְ גְּבֵי הַחֲלִיף דְּמֵי שׁוֹר בְּפָרָה וּבְקִנְיָן סוּדָר דְּשָׁכִיחָא לֵיכָּא לְמִיחַשׁ שֶׁמָּא יֹאמַר לוֹ נִשְׁרְפוּ חִטָּיךְ בְּעֲלָיֶיךָ דְּכִינּוּן דְּלֹא קִיבֵּל הַמּוֹכֵר הַמָּעוֹת טָרַח וּמְצִיל פֵּן יִסְרַב הַלּוֹקֵחַ לִיתֵּן לוֹ הַמָּעוֹת:

כֹּל הַנַּעֲשֶׂה דָּמִים בְּאַחַר כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה נִתְחַיֵּב זֶה בַּחֲלִיפִין. לְרַב דְּאָמַר בְּבֶלְיָיו שֶׁל קוֹנֶה ה"פ כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה בְּעֵל הַחֵפֶץ בְּמִטְבֵּעַ נִתְחַיֵּב זֶה הַלּוֹקֵחַ דְּאִיתֵיהּ דִּילֵיהּ הוּא וְאִי ל"ג זֶה שֶׁנִּי הֵכִי פֵּירוּשׁוֹ כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה הַמּוֹכֵר בְּמִטְבֵּעַ נִתְחַיֵּב אֵיהוּ לְשַׁלֵּם לְלוֹקֵחַ הַחֵפֶץ שֶׁהוּא חֲלִיפֵי הַמְּטַבֵּעַ וּלְלוֹי דְּאָמַר בְּבֶלְיוֹ שֶׁל מַקָּנֶה הָווּ פֵּירוֹתָיו אִסְפָּא דְּאִי גַּרְסִינַן זֶה שֶׁנִּי הֵכִי קָאָמַר כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה הַלּוֹקֵחַ בַּמְּטַבֵּעַ נִתְחַיֵּב הַמּוֹכֵר לִיתֵּן לוֹ חֲלִיפִין וְאִי לֹא גַּרְסִינַן זֶה שֶׁנִּי הֵכִי קָאָמַר כֵּיוָן שֶׁזָּכָה הַלּוֹקֵחַ בַּמְּטַבֵּעַ נִתְחַיֵּב הוּא בְּאוֹנְסֵי הַחֵפֶץ אי נְמִי לְלוֹי הָווּ פֵּי' זֶה כְּמוֹ לְרַב וְכֵיוָן שֶׁזָּכָה זֶה פֵּי' הַמּוֹכֵר בְּהֶנְאָה שֶׁקִּבֵּל מִמֶּנּוּ הַלּוֹקֵחַ מְטַבֵּעַ וְהִדְחִיקוּ (לקמן דף ק.) הַמַּחֲלִיף פָּרָה לְלוֹי הָווּ פֵּירוֹתָיו הַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּהֲנָאַת קַבָּלַת חֲמוֹר וְכֵן הַחֲלִיף שׁוֹר בְּפָרָה דְּבִסְמוּךְ: שְׁמַע מִינָּהּ מְטַבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין. וְאוּ"ג דְּמָעוֹת אֵינָם קוֹנוֹת ה"מ סְתָמָא אֲבָל אִי מְפָרֵשׁ בְּתוֹרַת חֲלִיפִין קָנֵי אֲפִי' בְּסְתָמָא כֵּיוָן דְּמִזְדַּוְּגִי לוֹ הַמְּטַבֵּעַ בְּדֶרֶךְ לְהַחֲזִיר הַסּוּחֵר קָנוּ הַחֲלִיפִין דְּלֹא שְׁכִיחִי מִילְּתָא שֶׁיִּקָּנֶה הַמָּעוֹת בְּדֶרֶךְ חֲלִיפִין וְא"ת וְהָלֹא יֹאמַר נִשְׁרְפוּ חִטָּיךְ בְּעֲלָיֶיךָ י"ל דְּלֹא שְׁכִיחִי מִילְּתָא שֶׁיִּתֵּן הַמּוֹכֵר חִטָּיו בְּחֲלִיפִין מָעוֹת שֶׁאֵינָם שְׁווּת הַמִּקָּח דְּדֶרֶךְ חֲלִיפִין שֶׁאֵינָם שָׁוִים מָעוֹת הַמִּקָּח וְלֹא גָּזַר רַבָּנָן כִּדְאָמַר בְּסָמוּךְ גְּבֵי הַחֲלִיף דְּמֵי שׁוֹר בְּפָרָה וּבְקִנְיָן סוּדָר דְּשָׁכִיחָא לֵיכָּא לְמִיחַשׁ שֶׁמָּא יֹאמַר לוֹ נִשְׁרְפוּ חִטָּיךְ בְּעֲלָיֶיךָ דְּכִינּוּן דְּלֹא קִיבֵּל הַמּוֹכֵר הַמָּעוֹת טָרַח וּמְצִיל פֵּן יִסְרַב הַלּוֹקֵחַ לִיתֵּן לוֹ הַמָּעוֹת:

וּפֵירֵי נַמֵּי עַבְדֵי חֲלִיפִין כִּיצַד הַחֲלִיף בְּשֹׂר שׁוֹר בְּפָרָה. רש"י ל"ג בְּשַׂר דְּשׁוֹר וּפָרָה חַיִּים מִיקְרוּ נַמֵּי פֵּירֵי וּפָרִיךְ לְרַב נָתָן בֵּין לְמַאי דְּס"ד מְעִיקָּרָא בֵּין לְמַאי דְּמַשְׁנֵי כָּל הַנִּישׂוֹם וְקָשֶׁה דְּא"כ הָכִי נַמֵּי מִסְתַּבְּרָא לֹא קַאי לְפִי הַמַּסְקָנָא לְרַב נָתָן שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר יֵשׁ דְּמִים שֶׁהֵם כְּחֲלִיפִין וְעוֹד קָשֶׁה לְרַשִׁ"י דְּפָסַק לְקַמָּן כְּרַ"ל לֹא מְתוֹקַמָּא כְּלָל מֵהָנֵי דְּקַיְימָא לָן בְּפֵירֵי לֹא עַבְדֵי חֲלִיפִין כְּרַב נָתָן וְלֵיקָא לְשִׁנּוּיֵי וּפֵירֵי נַמֵּי עַבְדֵי חֲלִיפִין וְלֹא יֵשׁ דְּמִים שֶׁהֵם כְּחֲלִיפִין לְדִבְרֵי רַשִׁ"י כְּרַ"ל וְעוֹד דְּרַ"ח וְרַב אַלְפַס וְסְפָרִים קַדְמוֹנִים גָּרְסֵי וּפֵירֵי נַמֵּי עַבְדֵי חֲלִיפִין כִּיצַד הַחֲלִיף בְּשַׂר שׁוֹר בְּפָרָה וּבְשִׁנּוּיָא דְּכָל הַנִּישׂוֹם לֹא קָאָמַר בְּשַׂר שׁוֹר וְעוֹד דְּתַנְיָא לְקַמָּן פָּרָתְךָ בְּכַמָּה בְּכָךְ וְכָךְ תִּקָּשֶׁה לְרַב נָתָן דְּאָמַר פֵּירֵי לֹא עַבְדֵי חֲלִיפִין דְּלָא מָצֵי מְיָירֵי בְּדָמִים וּמִיהוּ לְפַרַ"ת דַּחֲלִיפִין שָׁוֶה בְּשָׁוֶה קָנֵי לְכ"ע אֲפִילּוּ פֵּירֵי אַתְּ שַׁפִּיר בְּרִיְיתָא דְּבָסְמוּךְ וְנִרְאֶה דְּשׁוֹר וּפָרָה חַיִּים הָוֵי כְּלִי חָשׁוּב לְפִי שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לִטְעוֹן מִשּׁוֹ וְלַחֲרוֹשׁ וּלְמַאי דְּשַׁנֵּי כָּל הַנִּישׂוֹם אַתְּ שַׁפִּיר אֲפִילּוּ לְרַב נָתָן וְלֹא פָּרִיךְ לְרַ"נ אֶלָּא לְפִי מַאי דְּס"ד מְעִיקָּרָא דְּאָמַר הַנִּישׂוֹם מִשְׁמַע לְמִעוּטֵי מִטְבֵּעַ וְצָרִיךְ לוֹמַר לְדִידֵיהּ וּפֵירֵי נַמֵּי עַבְדֵי חֲלִיפִין וּמ"ד אֵינוֹ נַעֲשֶׂה אֵינוֹ חוֹלֵק כִּי אִם בְּמִטְבֵּעַ אֲבָל בְּפֵירֵי יִסְבּוֹר זֶה בְּזֶה:

וּלְרַב נָתָן דְּאָמַר פֵּרֵי לֹא עַבְדֵי חֲלִיפִין מַאי כִּיצַד. וא"ת וּלְפַרַ"ת לוֹקְמִיהּ בַּחֲלִיפִין שָׁוֶה בְּשָׁוֶה גַּם ר"ל אַמַּאי ע"כ בְּרַב שֵׁשֶׁת ס"ל וּלְוָקְמָא בְּפֵירֵי וּבְשָׁוֶה בְּשָׁוֶה וי"ל דּוּמְיָא דְּרֵישָׁא דְּכָל הַנִּישׂוֹם דְּמְיְירִי בַּחֲלִיפִין כְּלִי בִּכְלִי אוֹ כָּל הַנַּעֲשֶׂה לְמָאן דְּאָמַר נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין דְּמְיְירִי בְּאֵינָן שָׁוֶה בְּשָׁוֶה ה"ה סֵיפָא דְּהַחֲלִיף שׁוֹר בְּפָרָה מְיְירִי בְּאֵינָן שָׁוֶה בְּשָׁוֶה וּמִיהוּ לְמָאן דְּאָמַר אֵין מִטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין לֹא מָצֵי לְמֵימַר דִּבְשָׁוֶה בְּשָׁוֶה יוֹעִיל דְּא"כ מַאי פָּרִיךְ מִכָּל הַנַּעֲשֶׂה דְּמִים בְּאַחַר וּמִמַּתְנִי' דְּמִטְבֵּעַ קוֹנִים זֶה אֶת זֶה דְּמְיְירִיתְי בְּסָמוּךְ דְּמִטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין דִּלְמָא אֲיִירִי שָׁוֶה בְּשָׁוֶה וּלְעִיל נַמֵּי אַמַּאי הוֹצְרַךְ לְשַׁנּוּיֵי בְּפֵרוֹטוֹת הָא שָׁוֶה בְּשָׁוֶה הוּא דְּמְשׁוּם טְרִיסִית הָיְתָה לֹא מִקְּרֵי אֵינוֹ שָׁוֶה בְּשָׁוֶה אֶלָּא הֵיכָא שֶׁהַמַּקָּח שָׁוֶה בְּפִלִּים מִן הַמְּעוֹת דְּאִי דוֹמֶה לְחֲלִיפִין אֶלָּא וַדַּאי קָרֵא דְּמְיְירִיתֵּר לְשָׁוֶה בְּשָׁוֶה לְפִירֵי אַתְּ וּלֹא לְמִטְבֵּעַ וא"ת לְמ"ד בֵּין פֵּירֵי בֵּין מִטְבֵּעַ עוֹשֶׂה חֲלִיפִין קָרֵא לְמַאי אָתָא י"ל דְּאָתָא לְרַבּוֹת מְרוֹקֵא אוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְסוּיָם הֵיכָא דַּהֲוֵי שָׁוֶה בְּשָׁוֶה דְּמִמַּעְטִינַן לְהוּ לְקַמָּן מִתּוֹרַת חֲלִיפִין א"נ לְלִוֵּי דְּאָמַר לְקַמָּן בִּכְלִיו שֶׁל מַקָּנֶה אֲתֵי קָרָא לְמֵימַר דְּאַף הוּא שָׁוֶה בְּשָׁוֶה אֲפִי' בִּכְלִיו שֶׁל קוֹנֶה מוֹעִיל: **יֵשׁ** דְּמִים שֶׁהֵם כְּחֲלִיפִין. וּמַקְנֵי לְהוּ בְּמְחִילַת הַדְּמִים אַף עַל גַּב דְּאָמַר בְּקִדּוּשִׁין (דף ו:) הַמְקַדֵּשׁ בְּמִלְוָה אֵינָהּ מְקוּדֶּשֶׁת וּבְמֶכֶר לֹא קָנָה הַיְינוּ כִּי קִדְּשָׁה אוֹ קָנָה הַחֵפֶץ בְּמְעוֹת שֶׁחַיָּב לוֹ אֲבָל קִדְּשָׁה אוֹ קָנָה בְּהַנָּאַת מְחִילַת מִלְוָה מוֹעִיל כְּמוֹ אֲרוּסָה לָהּ זְמַנָּא וְאַדַּבְּרָ עָלֶיךָ לְשַׁלְטוֹן:

כל כָּל הַנִּישׂוֹם דְּמִים בְּאַחַר כֵּינָן שֶׁזָּכָה זֶה נִתְחַיֵּיב זֶה בַּחֲלִיפִין ה"נ מִסְתַּבְּרָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא כֵּיצַד הֶחֱלִיף שׁוֹר בְּפָרָה אוֹ חֲמוֹר בְּשׁוֹר שֶׁמַּע מִינָּה וּלְמַאי דְּסָלִיק אַדַּעְתַּיְיהוּ מֵעִיקָּרָא מַטְבֵּעַ מַאי כֵּיצַד הָכֵי קָאָמַר וּפֵירֵי נַמֵּי עַבְדֵי חֲלִיפִין כֵּיצַד הֶחֱלִיף שׁוֹר בְּפָרָה אוֹ חֲמוֹר בְּשׁוֹר שֶׁמַּע מִינָּה וּלְמַאי דְּסָלִיק אַדַּעְתַּיְיהוּ מֵעִיקָּרָא מַטְבֵּעַ מַאי כֵּיצַד הָכֵי קָאָמַר אֶלָּא לר"נ דְּאָמַר כְּלִי אֵין אֲבָל פֵּירֵי לֹא עַבְדֵי חֲלִיפִין כֵּיצַד הֶחֱלִיף שׁוֹר בְּפָרָה אוֹ חֲמוֹר בְּשׁוֹר שֶׁמַּע מִינָּה וּלְמַאי דְּסָלִיק אַדַּעְתַּיְיהוּ מֵעִיקָּרָא מַטְבֵּעַ מַאי כֵּיצַד הָכֵי קָאָמַר אֲפִילּוּ פֵּירֵי עֲדִיפִי מִכְּלִי דְּאִי

כָּל הַנִּישׂוֹם דָּמִים בְּאַחֵר, כלומר, כל דבר שרגילים להעריך את שוויו כשניתן בתשלום עבור דבר אחר, דהיינו כל המטלטלים ואפילו פירות, אם נתנם הקונה למוכר בתורת חליפין, כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה – המוכר בחפץ שהקונה נתן לו, נִתְחַיֵּיב זֶה – הקונה בַּחֲלִיפִין – באונסין שיקרו מעתה לדבר הנקנה, כיון שזכה בו הקונה מיד בקנין חליפין על אף שלא משך אותו. והחידוש הוא שאף פירות יכולים לקנות בחליפין, ואין צריך דווקא כלי.

הגמרא מוכיחה מן הסיפא של המשנה כתירוצו של רב יהודה: הָכִי נַמִּי מְסְתַּבְּרָא שאין כוונת המשנה ב'כל הנישום' וכו' למטבע אלא למטלטלים, מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא – ממה שמבארת המשנה בסיפא כֵּיצַד הַחֲלִיף שׁוֹר בְּפָרָה אוֹ חֲמוֹר בְּשׂוֹר, הרי שמדובר כאן בשאר מטלטלין בגון שור ופרה ולא במטבע, שְׁמַע מִינָּהּ.

הגמרא מבררת איך סברו מתחילה להעמיד את המשנה בחליפי מעות. שואלת הגמרא: וְלַמַּאי דְּקָאָמְרִיתְּ מַעִיקָּרָא – לפי מה שסברו בתחילה לפרש שכוונת המשנה לַמַּטְבֵּעַ, וחידוש המשנה הוא שמטבע נעשה חליפין, אם כן מַאי כֵּיצַד, – מדוע שנו בסיפא 'כיצד החליף שור בפרה', שהיא דוגמא למטלטלין שאינם מטבע. מיישבת הגמרא: בתחילה סברו שאין הכוונה בסיפא לבאר את עצם החידוש שנשנה ברישא, וְהָכִי קָאָמַר – כך היא כוונת המשנה, לאחר שחידשה ברישא שמטבע נעשה חליפין, מבארת המשנה מהו עצם הקנין חליפין, וְדרך אגב השמיענו התנא חידוש דְּבֵי נַמִּי עָבְדִי חֲלִיפִין – שגם פירות עושים חליפין, ולכך שנו בסיפא 'כֵּיצַד הֶחֱלִיף שׁוֹר בְּפָרָה אוֹ חֲמוֹר בְּשׂוֹר'.

נמצא שבין לסברת המקשן ובין לפי ביאורו של רב יהודה, נתחדש על כל פנים בסיפא של משנה זו שפירות עושים חליפין. שואלת הגמרא: הָנִיחָא – אמנם ביאור זה יובן לְדעת רַב שֵׁשֶׁת דְּאָמַר להלן (מז.) שדורשים ממה שנאמר בפסוק המלמד על קנין חליפין (רות ד ז) 'לְקַיֵּם כָּל דָּבָר' שאף פֵּירֵי עָבְדִי חֲלִיפִין – פירות עושים חליפין, ומה שנאמר בהמשך הפסוק 'שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ' הוא לאו דווקא, אֶלָּא לְרַב נַחְמָן דְּאָמַר שמהפסוק 'שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ' למדים שרק כְּלִי [שהוא בעין נעל] אִין – אכן עושה חליפין, אֲבָל פֵּירֵי לֹא עָבְדִי חֲלִיפִין – אבל פירות שאינם כ'נעל' אינם עושים חליפין, מַאי כֵּיצַד – איך יפרש מה ששנינו בסיפא 'כיצד החליף שור בפרה או חמור בשור', דהיינו חליפין בדבר שאינו ככלי אלא בפירות.

מיישבת הגמרא: לדעת רב נחמן יש לבאר שמשנה זו אינה מדברת כלל בקנין חליפין אלא בקנין כסף, וְהָכִי קָאָמַר, על אף שאין מטלטלין ניקנין בקנין כסף בלא משיכה, מכל מקום יֵשׁ דָּמִים שֶׁהֵן כַּחֲלִיפִין – יש תשלום עבור חפץ שמועיל לקנותו בקנין כסף בלא משיכה, כשם שקנין חליפין מועיל בלא משיכה, ומבררת המשנה: כֵּיצַד יתכן דבר זה. מבארת המשנה: באופן שמכר שור לחבירו וסיכמו שהקונה ישלם למוכר כך וכך מעות, ומשך הקונה את השור ונתחייב במעות, ואחר כך הֶחֱלִיף דְּמֵי שׁוֹר בְּפָרָה אוֹ דְּמֵי חֲמוֹר בְּשׂוֹר – הציע הקונה למוכר שיקנה ממנו פרה בדמי השור שהוא חייב לו, והסכימו שניהם שכך יעשו, הרי בעל הפרה נתחייב לתת לבעל השור את הפרה, ואין אחד מהם יכול לחזור בו, שבאופן זה דמי השור מועילים לקנות את הפרה בקנין כסף בלא שימשוך בעל השור את הפרה.

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָיהּ – מהו טעמו דְּרַב נַחְמָן שבאופן זה מעות קונות, הלא לעיל (מד.) שנינו 'מטבע אינו קונה את המטלטלין'. מבארת הגמרא: רב נחמן סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר לקמן (מז:) דִּבְרֵי תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת את המטלטלין, וּמַפְנֵי מַה אָמְרוּ חכמים שֶׁמִּשְׁכָּה קוֹנָה ולא מעות, גְּזֵירָה שֶׁמָּא יניחם הקונה בבית המוכר זמן מרובה, ותיפול דליקה בעליית המוכר ששם מונחים פירותיו של הקונה, והמוכר לא יטרח להצילם, וְיֹאמַר לוֹ לקונה, נִשְׂרְפוּ חִטֶּיךָ בָּעֲלִיָּיה, משום כך העמידו חכמים את הפירות ברשות המוכר עד שימשוך אותם הקונה לרשותו, שמחמת כן יטרח המוכר להצילם, וכיון שהטעם שמעות אינן קונות אינו אלא גזירה מדרבנן, סובר רב נחמן שלא בכל האופנים גזרו חכמים, וְרַק מִלְּתָא דְּשָׂכִיחָא – בדבר מצוי כגון מכר רגיל, גָּזְרוּ בֵּיהּ רַבָּנָן, אבל מִלְּתָא דְּלָא שָׂכִיחָא, כגון זה שבא לקנות מטלטלין בדמי מטלטלין אחרים שנתחייב לו, לֹא גָּזְרוּ בֵּיהּ רַבָּנָן, אלא העמידוהו על דין התורה, שמעות קונות.

הגמרא מבררת כיצד תתפרש סיפא זו לדעת ריש לקיש, הסובר להלן (מז:) שמן התורה מעות אינן קונות. שואלת הגמרא: וְלֵרִישׁ לָקִישׁ דְּאָמַר שִׁמְשָׁכָה מְפוֹרֶשֶׁת מִן הַתּוֹרָה – שמפורש בתורה שאין מעות קונות מטלטלין בלא משיכה, ונמצא שלדעתו אין לחלק בין מכר המצוי למכר שאינו מצוי, אלא בכל אופן אינן קונות, איך יתפרשו דברי המשנה 'כיצד החליף שור בפרה'. הָנִיחָא אִי נפרש שריש לקיש סָבַר לָהּ כְּרַב שֵׁשֶׁת האומר שפירות עושים חליפין, שלפי זה אף הוא מְתָרֵץ לָהּ למשנה כְּרַב שֵׁשֶׁת, וכפי שאמר רב יהודה לעיל, כל הנישום דמים באחר כגון מטלטלין ופירות שאדם רגיל לשומם כשנותנם בדמי דבר אחר, הרי הם קונים בחליפין, אֶלָּא אִי נפרש שריש לקיש סָבַר לָהּ כְּרַב נַחְמָן דְּאָמַר פֵּירֵי לֹא עָבְדִי – פירות אינם עושים חֲלִיפִין, וְכן מַטְבֵּעַ לֹא קָנֵי – מעות אינן קונות כלל לריש לקיש, הֵיכִי מְתָרֵץ לָהּ – כיצד יפרש את הסיפא 'החליף שור בפרה', הלא אינו יכול לפרשה לא בחליפין ולא בדמים. משיבה הגמרא: עַל כְּרָחָךְ כְּרַב שֵׁשֶׁת מְתָרֵץ לָהּ – אכן בהכרח צריך לומר שריש לקיש סובר כרב ששת שפירות עושים חליפין, וממילא יפרש את המשנה כפי שפירשה רב ששת, בקנין חליפין.

הגמרא חוזרת לענין חליפין במטבע, הנה הובא לעיל (ע"א) דעת כמה אמוראים שאין מטבע נעשה חליפין, וכן הוכיחה הגמרא לעיל ממשנה שאין מטבע נקנה בחליפין, הגמרא מקשה על שני דינים אלה: תְּנַן – שנינו במשנתינו (מד.), כָּל הַמַּטַּלְטְלִין קוֹנִין זֶה אֶת זֶה, וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ שהמשנה באה לרבות, שכל המטלטלין בולם, וַאֲפִילּוּ כִּיס מָלֵא מָעוֹת בְּכִיס מָלֵא מָעוֹת קונים זה את זה, ובהכרח כוונת ריש לקיש שהם קונים זה את זה בקנין חליפין, שהרי אין מעות קונות מטלטלין, ונמצאנו למדים שמטבע נעשה חליפין וגם נקנה בחליפין.

מתרצת הגמרא: תִּרְגְמָא – פירש רַב אַחָא, שאין כוונת ריש לקיש לפרש את המשנה במעות טובים ומתקבלים, אלא כוונתו למטבעות פסולים, כגון בְּדִינָר אַנְקָא וְאַנִיגְרָא, כלומר שהחליפו ביניהם כיס מלא דינרי 'אנקא' בכיס מלא דינרי 'אניגרא', שהם מטבעות פסולים, אֶחָד שֶׁפְּסָלָתוּ מַלְכוּת – שהמלך גזר שלא ישתמשו במטבע זה, אבל בני המדינה משתמשים בו בהצנע, וְאֶחָד שֶׁפְּסָלָתוּ מְדִינָה – שבני המדינה שונאים מטבע זה, אבל המלך לא גזר לפוסלו, ומקבלים אותו בשאר מדינות המלך. ומחמת שהם פסולים אין דינם כמטבע, אלא כשאר מטלטלין שהם נעשים חליפין ונקנים בחליפין.

מבארת הגמרא לשם מה העמיד רב אחא בשתי מיני מטבעות פסולות אלו: וְצָרִיכָא – והוצרך רב אחא להשמיענו שיש חליפין גם במטבע שפסלתו מלכות וגם במטבע שפסלתו מדינה, דְּאִי אֲשְׁמוּעִינַן – שאילו היה משמיענו רק פְּסָלָתוּ מַלְכוּת, היינו טועים לומר שרק באופן זה אינו נחשב מטבע, מִשּׁוּם דְּלֹא קָנֵי – שאינו 'הולך' כָּלָל, כלומר אינו מתקבל בשום מדינה, אֲבָל פְּסָלָתוּ מְדִינָה דְּקָנֵי לֵיהּ בִּמְדִינָה אַחֲרִיתִי – שהוא 'הולך' ומתקבל במדינה אחרת, שלא פסלוהו אלא בני אותה מדינה, אֵימָא – היינו אומרים, אַבַּתִּי – עדיין מַטְבֵּעַ הוּא, וְאֵין מַטְבֵּעַ נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין, לכך השמיענו שמטבע שפסלתו מדינה אינו חשוב מטבע ויש בו חליפין. וְאִי אֲשְׁמוּעִינַן – ואילו היה משמיענו רק פְּסָלָתוּ מְדִינָה, היינו טועים לומר שרק באופן זה אינו נחשב מטבע, מִשּׁוּם דְּלֹא קָנֵי לֵיהּ – שאינו 'הולך' ומתקבל באותה מדינה לֹא בְּצִנְעָא וְלֹא בְּפַרְהֶסְיָא – לא בסתר ולא בגלוי, כיון שבני המדינה שונאים אותו, אֲבָל פְּסָלָתוּ מַלְכוּת דְּקָנֵי לֵיהּ – שהולך ומתקבל בְּצִנְעָא, אֵימָא – היינו אומרים, אַבַּתִּי – עדיין מַטְבֵּעַ הוּא, וְאֵין מַטְבֵּעַ נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין, לכך צָרִיכָא – הוצרך רב אחא להשמיענו שאף מטבע שפסלתו מלכות אינו חשוב מטבע.

הגמרא מביאה נידון חדש: אָמַר רַבָּה אָמַר רַב הוּנָא, אם אחז בידו מעות ואמר לחבירו, מָכוֹר לִי חפץ שלך בָּאֵלּוּ המעות שבידי, וחבירו לא הקפיד לשאול כמה מעות הם אלא הסכים וקיבלם מיד הלוקח, קָנָה הלוקח את החפץ במעות הללו, ואין אחד מהם יכול לחזור בו.

וְיֵשׁ לוֹ לְמוכר עָלָיו דין **אוֹנָאָה** באופן שהיה במעות פחות שישית משווי החפץ, ויכול לתבוע ממנו את המעות החסרות. וביאר רבה את טעמי הדין, הטעם לכך שקָנָה את החפץ **אַף עַל גַּב דְּלֹא קָפִיד** המוכר לשאול אותו, והרי כסף אינו קונה, משום **דְּכֵיוָן דְּלֹא קָפִיד** המוכר לשאול כמה מעות הם, **קָנָה** הלוקח, **דְּכִי חֲלִיפִין דָּמֵי** – שנחשבים המעות כמו קנין חליפין שמועיל אף בלא משיכה. **וְהטעם** לכך שֵׁשׁ לוֹ עָלָיו – למוכר על הלוקח דין **אוֹנָאָה**, משום **דְּמִכּוֹר לֵי בְּאֵלּוּ קָאָמַר לֵיהּ** – שאמר לו 'מכור' שאינו לשון חליפין, אלא משמע שלא נתרצה למכור את החפץ אלא בשויו.

הגמרא מביאה שרבי אבא נחלק על רבה בדעת רב הונא בענין האונאה: **רַב אַבָּא אָמַר** בשם **רַב הוּנָא**, אם אמר לו הלוקח **מְכוֹר לִי** את החפץ **בְּאֵלּוּ** המעות שעמי, **קָנָה**, **וְאַף אֵין לוֹ** למוכר עָלָיו דין **אוֹנָאָה**, שכיון שהמוכר לא הקפיד, נמצא שהסכים למכרו בכל מחיר.

הגמרא מסתפקת איך הדין בהיפך, בחליפין שהקפיד המוכר שיהיו שוים כדמי המקח: אמנם **פְּשִׁיטָא** – דין פשוט הוא לנו, וכמו שביאר רב הונא, שכאשר נותן הלוקח **דָּמִים** עבור החפץ, **וְאֵין** המוכר **מַקְפִּיד** עֲלֵיהֶן לראות אם הם שוים כדמי החפץ שלו, **הָא קָאָמְרִינַן דְּקָנֵי** – הרי אמרנו לעיל שקנה, **דְּכַחֲלִיפִין דָּמוּ**. אך יש להסתפק, כאשר קונה בתורת **חֲלִיפִין**, שמחליף חפץ בחפץ אחר, **וּמַקְפִּיד** המושך עֲלֵיהֶן – על החפץ שקיבל שיהיה שוה כדמי החפץ שלו, **מַאי** – מה הדין, האם קנו שניהם במשיכת האחד, כדין חליפין, או שמא כיון שמקפיד על שויים הרי זה נחשב כקנין מעות, ומעות אינן קונות מטלטלין.

הגמרא סבורה לפשוט את הספק מהברייתא: **אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, תָּא שְׁמַע, חֲרֵי שֶׁהָיָה תּוֹפֵשׂ פָּרָתוֹ וְעוֹמֵד בשוק, וּבָא חֲבֵירוֹ וְאָמַר לוֹ פָּרָתְךָ לָמָּה הבאת לשוק, והשיב לו בעל הפרה, לַחֲמוֹר אֲנִי צָרִיךְ**, ולכך הבאתי את הפרה למוכרה ולקחת תחתיה חמור, ואמר לו חבירו **יֵשׁ לִי חֲמוֹר שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לְךָ**, והוסיף לשאלו **פָּרָתְךָ בְּכַמָּה** תמכור, והשיב **בְּכָךְ וְכָךְ**, ובעל הפרה אף הוא שאל, **חֲמוֹרְךָ בְּכַמָּה** תמכור, והשיבו חבירו **בְּכָךְ וְכָךְ** [באותו הסכום], אם **מָשַׁךְ בַּעַל הַחֲמוֹר אֶת הַפָּרָה** כדי לקנותה, **וְלֹא הִסְפִּיק בַּעַל הַפָּרָה לְמָשׁוֹךְ אֶת הַחֲמוֹר עַד שֶׁמֵּת הַחֲמוֹר, לֹא קָנָה בַּעַל הַחֲמוֹר אֶת הַפָּרָה**. ושָׁמַע מִינָּהּ מברייתא זו שכאשר קונה בקנין **חֲלִיפִין** ו**מַקְפִּיד** עֲלֵיהֶן לברר את שויים, **לֹא קָנָה** בלא משיכה, ומשום כן, כיון שהקפיד שתהיה הפרה שוה כדמי החמור לא קנה את החמור בתורת חליפין, אלא בקנין מעות, שאינו קונה במטלטלין. וכיון שלא קנה את החמור, ממילא אף לא קנה את הפרה שמשך, כיון שלא קיבלה אלא בתורת דמים על החמור.

הגמרא מביאה שרבא פושט את הספק מסברא לאידך גיסא, ודוחה את הראיה מהברייתא: **אָמַר רָבָא, אִטּוּ חֲלִיפִין בְּשׁוּפְטָנֵי עַסְקִינַן** – וכי קנין חליפין האמור בתורה, בשוטים נאמר, **דְּלֹא קָפְדֵי** – שאינם מקפידים לדעת שהחפץ שמקבלים יהיה שוה קצת דמים, שייטב בעיניהם לתת את החפץ שלהם בנגדו, הלא ודאי שאין הכתוב מדבר בשוטים כאלה, **אֶלָּא כָּל חֲלִיפִין מִיקַּפֵּד קָפְדֵי** – כן מקפידים על שויים, **וְקָנָה** – ומכל מקום קונין בחליפין, ולכך אף כאן אין להסתפק ולומר שבמקפיד על שוויו אינו קונה בקנין חליפין. **וְהָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן** – ומה ששנינו בברייתא שבלא הספיק למשכו לא קנה, אין זה משום שמקפיד, אלא בכגון **דְּאָמַר לֵיהּ** נחליף בינינו את **הַחֲמוֹר** שלי **בְּפָרָה** וְטָלֶה שלך, **וּמָשַׁךְ אֶת הַפָּרָה וַעֲדַיִין לֹא מָשַׁךְ אֶת הַטָּלֶה, דְּלֹא הֲוָה לֵיהּ מְשִׁיכָה מֵעִילָּא** – שאין זו משיכה מושלמת כל זמן שלא משך הכל, ולכך לא קנה במשיכה זו את החליפין.

הגמרא חוזרת לדון בדברי רב הונא: **אָמַר מַר** – אמר רב הונא לעיל, אם אמר לחבירו **מְכוֹר לִי** חפץ **בְּמַעוֹת אֵלּוּ, קָנָה** הלוקח את החפץ, **וְיֵשׁ לוֹ עָלָיו אוֹנָאָה**, וביאר הטעם שקנה, משום שבאופן זה הרי זה כקנין חליפין. מבררת הגמרא: **לֵימָא** – האם יש ללמוד מכאן **שֶׁכָּךְ רַב הוּנָא מַמְצֵע נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין**, שאם לא כן איך קונה הוא עם המעות את החפץ. דוחה הגמרא: **לֹא** – אין כוונת רב הונא שקונה הוא בקנין חליפין, אלא בקנין כסף, והטעם שאין צריך משיכה באופן זה, משום **שֶׁרַב הוּנָא קָבַר לָהּ בִּרְבִי יוֹחָנָן דְּאָמַר דְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת, וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ חכמים מְשִׁיכָה קוֹנָה** ולא מעות, **גְּזֵירָה שֶׁמָּא יֹאמַר** לו המוכר לקונה **נְשַׁרְפוּ חִטֶּיךָ בַּעֲלִיָּיה**, ולא יטרח להצילם, וכיון שאין זה אלא גזירת חכמים להצריך משיכה, יש לומר שרק **בְּמִלְּתָא דְּשָׁכִיחָא** – באופן שמצוי **גְּזֵרוּ בָּהּ רַבָּנָן**, ומה שאין כן **בְּמִלְּתָא דְּלֹא שָׁכִיחָא**, כגון באופן זה שאין המוכר מקפיד על מנין הדמים, **לֹא גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנָן**, ולזה נתבונן רב הונא, שמעות אלו קונים בתורת דמים, כשם שחליפין קונים.

אָמַר לֵיהּ מַר הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן לְרַב אַשִׁי, אַתּוּן הָכִי מַתְנִיתוּ לָהּ – אתם שונים כך את דברי רב הונא, שנסתפקתם שמא הוא סובר מטבע נעשה חליפין, ודחיתם שאין להוכיח כן מדבריו. אבל **אֲנַן הָכִי מַתְנִינַן לָהּ** – אנו שנינו בפירוש לעיל (מו.) **וְכֵן אָמַר רַב הוּנָא אֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין**, יחד עם שאר האמוראים הסוברים (שם) שאין מטבע נעשה חליפין. ולכך לא הסתפקנו כלל בדעת רב הונא, שודאי טעמו משום שסובר כרבי יוחנן [וכמו שנתבאר לעיל].

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים באיזה אופן נעשה קנין חליפין. מבררת הגמרא: **בַּמֶּה** קונין – בכליו של מי נעשה קנין החליפין, **רַב אָמַר בִּכְלָיו שֶׁל קוֹנֶה**, כלומר הקונה נותן למוכר את סודרו, ובמשיכת המוכר את הסודר נקנה חליפיו לקונה, וטעם הדבר, משום **דְּנִיחָא לֵיהּ** – נח לו **לְקוֹנֶה דְּלֶהֱוֵי** – שיהיה **הַמָּקֶנֶה** קוֹנֶה את הסודר שלו, **כִּי הֵיכִי דְּלִגְמַר וְלַקְנֵי לֵיהּ** – כדי שעל ידי כך יגמור המוכר בדעתו ויקנה לו. **וְלוִי אָמַר בִּכְלָיו שֶׁל מַקְנֶה**, כלומר המקנה נותן לקונה את סודרו, ובמשיכת הקונה את הסודר נקנה לו אף החפץ, וטעמו **דִּרְבָעְיָנַן לְמֵימַר** – כפי שיתבאר בגמרא **לְקַמָּן**.

הגמרא מקשה על לוי: **אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא מִדְּסַקְּרֶתָּא לְרָבָא, וּלְוִי דְּאָמַר בִּכְלָיו שֶׁל מַקְנֶה**, נמצא שאף קרקעות הנקנים בקנין סודר **הָא קָא קָנֵי אַרְעָא אַגַּב גְּלִימָא** – נעשה הקנין באופן זה שהמוכר נותן סודרו לקונה ומשמשך הקונה את הסודר וזכה בו נקנה לו אגב כך הקרקע, **וְאִם כֵּן הָווּ לֵיהּ** – ואם כן הרי מוצאים אנו **שִׁנְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת** [–קרקעות] **נִקְנִין עִם** [–אגב] **נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶן אַחֲרָיוּת** [–מטלטלין] במשיכה, והיינו בדבר שהוא קנין של מטלטלין ולא של קרקעות, **וְאֲנַן אִיפְּכָא תְּנַן** – והרי אנו שנינו (קידושין כו.) שרק **נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶן אַחֲרָיוּת נִקְנִין עִם נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת** בכסף ובשטר ובחזקה שהם קניינים של קרקעות, אבל קרקעות אינם נקנים אגב מטלטלין.

הגמרא מבארת שלדעת לוי נעשה הקנין באופן אחר, ולא אגב המטלטלין: **אָמַר לֵיהּ** רבא לרב הונא, **אִי הָוָה לֵוִי הָכָא** – אילו היה לוי כאן, **הָוָה מַפֵּיק לְאַפֵּיהּ פּוּלְמֵי דְּנוּרָא** – היה מוציא לפניך ניצוצות של אש, כלומר שהיה מנדה אותך על שחשדת בו שדברים נסתרים ממשנה זו, **מִי סָבְרַתְּ** – וכי אתה סבור שעל ידי שמשך הקונה **גְּלִימָא** של המוכר **מַקְנֶה לֵיהּ** המוכר גם את הקרקע אגב הגלימא, ודאי אינו כן, אלא אף לוי סובר שקנין חליפין נעשה על ידי שנחשב שהמוכר קיבל דבר מהקונה ותמורתו הוא מקנה לקונה את חליפיו. והדבר שקיבל המוכר הוא, **בְּהֶהְיא חֲנָאָה** – באותה הנאה שנהנה המוכר מכך **דְּקָא מְקַבֵּל מִינֵּיהּ** – שהקונה מחשיב אותו ומקבל ממנו את הסודר במתנה, נח לו הדבר כאילו הוא קיבל מן הקונה מתנה גדולה, ותמורת הנאה זו **נָמַר וְאַקְנֵי לֵיהּ** – הוא גומר בדעתו ומקנה לו את הקרקע. ונמצא שאין זה קנין אגב כלל, אלא חליפין.

הגמרא מביאה ברייתא שנחלקו בה התנאים באותה מחלוקת שנחלקו רב ולוי: **כְּתַנָּאֵי** – מחלוקת רב ולוי היא כמחלוקת התנאים ששנינו בברייתא, בפסוק בו נתחדש קנין חליפין (רות ד ז), נאמר 'וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל עַל הַגְּאוּלָּה וְעַל הַתְּמוּרָה לְקַיֵּם כָּל דָּבָר שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ וְנָתַן לְרֵעֵהוּ', מפרשת הברייתא את הפסוק, 'גְּאוּלָּה' זוֹ מְכִירָה, כלומר שמכר לו דבר על מנת שהקונה ישלם מעות למוכר לאחר מכן, ובאים לקיים דבר המכירה על ידי קנין סודר, **וְכֵן הוּא** – הפסוק **אוֹמֵר** (ויקרא כז לג) 'וְאִם הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ

המשך בעמוד צא

וְיֵשׁ לוֹ לַחֲבֵירוֹ עָלָיו דִּין **אוֹנָאָה**. אם אין בְּמַעוֹת כְּדֵי דְּמֵי הַחֻפָּק שֶׁפָּחֲתוּ שְׁתוּת: **כַּחֲלִיפִין דְּמֵי**.
וּלְקַמָּיה פָּרִיךְ וְהָא אֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין: **דְּמָכוֹר לִי קָאָמַר**. לְשׁוֹן מֻמְכָּר וְלֹא לְשׁוֹן חֲלִיפִין:
פְּשִׁיטָא לָן דָּמִים וְאֵין מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן. נִתַּן לוֹ מָעוֹת אוֹ חֻפָּק בִּשְׁבִיל חֻפָּק אַחֵר בְּתוֹרַת דָּמִים
וְלֹא הַקְפִּיד עֲלֵיהֶן לִרְאוֹת אִם יְשָׁנָן כְּדֵי שְׁוִיָּן: **הָא אָמַר**. דְּקָנֵי בְּלָא מְשִׁיכָה: **חֲלִיפִין וּמַקְפִּיד עֲלֵיהֶן**. נִתַּן לוֹ חֻפָּק בְּחֻפָּק בְּתוֹרַת חֲלִיפִין לְקַנּוֹת
כְּדֵין קָנָיַן שְׁקוּלִין בְּסוּדָר וְזֶה מַקְפִּיד לִרְאוֹת שֶׁזֶּהוּ
הַסּוּדָר שָׁוֶה כָּל כָּךְ: **מַהוּ**. מִי קָנוּ תַּרְוַיְיהוּ בַּמְּשִׁיכָה
דְּחַד מִינַּייהוּ אוֹ דִּלְמָא הוֹאִיל וְהִקְפִּיד עֲלֵיהֶם הֲרֵי
הֵן כִּדָּמִים וְהֲוֵי לְהוּ מָעוֹת וְאֵין קוֹנוֹת עַד שֶׁיִּמְשׁוֹךְ
גַּם הַשֵּׁנִי: **פָּרֵיךְ לָמָּה**. הֵיאַךְ בְּשׁוֹק: **אָמַר רָבָא אִטו**
חֲלִיפִין. דְּקָרֵי: **בְּשׁוּפְטָנֵי עַסְקִינַן**. דִּלְמָא קִפְּדִי
לְדַעַת שֶׁיִּהוּ שָׁוִוֹת קְצָת דָּמִים שֶׁיִּיטֹב בְּעֵינָיו לִתֵּת
לוֹ אֶת שֶׁלּוֹ כְּגַבְּדוּ וְאַפֵּי' הָכִי קָאָמַר קְרָא דְּקָנֶה:
לֵימָא קָסָבַר רַב הוּנָא כוּ'. דְּהָא יְהֵב טַעְמָא
לְמִלְּתֵיהּ מִשּׁוּם דְּכַחֲלִיפִין דָּמוּ: **סָבַר לָהּ כְּרַבִּי**
יוֹחָנָן. כִּלְומַר אֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין וְהָנֵי לָאו
חֲלִיפִין נִינְהוּ אֶלָּא דָּמִים דְּהָא מְכוֹר לִי קָאָמַר
וְדָמִים כִּי הַאי גַּוְונָא קָנוּ בְּלֹא מְשִׁיכָה בַּחֲלִיפִין
דְּקָנְיָן סוּדָר מְשׁוּם דְּזִבְינֵי בְּלֹא שְׁכִיחָ נִינְהוּ וּכְרַבִּי
יוֹחָנָן כּוּ': **אִיתוֹ לְכִי מַתְנִיתוֹ לָהּ**. לְדָרֵב הוּנָא
דְּמַסְפֵּקָא לְכוּ אִי סָבַר לֵיהּ מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין
וְאִם לָאו וְדַחְיתוּ דְּחוּי בַּעֲלְמָא: **אֲנַן**. בְּהַדְיָא
מַתְנִינַן רַב הוּנָא בְּהַדֵּי הָנֵךְ רַבָּנַן דְּלֵיעֵל (דף מו.) וְכֵן
אָמַר רַב הוּנָא כוּ': וְלֹא מְסַפְּקָא לָן הָכָא מִידֵּי דְּוַדַּאי
טַעֲמֵיהּ מִשּׁוּם דְּס"ל כְּרַבִּי יוֹחָנָן הוּא: **בְּמָה קוֹנִין**.
קְנְיַן חֲלִיפִין דִּכְתִיב בְּקֶרַע שִׂלְוָה אִישׁ נַעֲלוֹ מִי שָׁלַף
וְנָתַן: דְּלֵילְוֵי מַקָּנֶה קוֹנֶה. אֶת הַכְּלִי: **קָא קָנֵי אַרְעָא**
אַגַּב גְּלִימָא. הַנּוֹתֵן קַרְקַע לַחֲבֵירוֹ בְּקִנְיַן סוּדָר
וְהַמְקַבֵּל מַתָּנָה מוֹשֵׁךְ הַסּוּדָר מִיַּד הַנּוֹתֵן וְנִקְנֵית לוֹ
הַקַּרְקַע עִם הַסּוּדָר בְּמְשִׁיכַת הַסּוּדָר שֶׁנִּקְנֵה
בְּמְשִׁיכָה: **א"כ** הֲוֵי לְהוּ קַרְקָעוֹת נִקְנִין עִם
מְטַלְטְלִין. בְּמְשִׁיכָה בְּדָבָר שֶׁהוּא קִנְיַן לְמְטַלְטְלִין
וְאֵינוֹ קִנְיַן לְקַרְקַע: **נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶן אַחֲרָיוּת נִקְנִין**
עִם נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת. בְּדָבָר שֶׁהוּא קִנְיַן
לְקַרְקַע וְאֵינוֹ קִנְיַן לְמְטַלְטְלִין כִּדְקָתָנֵי בְּכֶסֶף
וּבְשֶׁטָר וּבְחֲזָקָה: **סַפִּיק לְאַפּוֹקֵי פּוּלְכָא דְּנִירָא**.
נִיצוֹצוֹת שֶׁל אוּר אשטינצל"ש שֶׁהֵן עֲגוּלוֹת
כְּפוּלְכָא דְּאַמְרִי' לְקַמָּן אֲסִימוֹן פּוּלְכָא וּלְשׁוֹן
שְׁמָתָא קָאָמַר לֵיהּ שְׁחֲשַׁדְתּוּ בָּזוּז: **מִי סָבְרַת**.
דְּאָמַר לֵיהּ אַגַּב שֶׁעַל יְדֵי מְשִׁיכַת הַכְּלִי שְׁנִקְנָה לוֹ
בְּמְשִׁיכָה יִקְנֶה לוֹ הַקַּרְקַע עִם הַכְּלִי אֵין אֵלּוּ אֶלָּא
כַּחֲלִיפִין כְּאִילּוּ זֶה מוֹסֵר לוֹ חֻפָּק אֶחָד תַּחַת קַרְקַע
וּמִהוּ מְסִירָתוֹ הֲנָאַת קִבְלָתוֹ מִמֶּנּוּ מַתָּנַת הַכְּלִי
שְׁחָשְׁבוּ לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ מַתָּנָה נוֹחַ לוֹ בְּאִילּוּ נוֹתֵן לוֹ
זֶה הַקּוֹנֶה מַתָּנָה רַבָּה וְגָמַר נוֹתֵן וּמַקְנֶה לוֹ הַקַּרְקַע:
נְאוּלָה זוּ מְכִירָה. שֶׁמָּכַר לוֹ מְכִירָה גְּמוּרָה בְּדָמִים
וְלֹא קִיבֵּל מָעוֹת וּבְאִין לְקַיֵּים דִּבְרֵי מְכִירָתָן עַל יְדֵי
קִנְיָן: זוּ **חֲלִיפִין**. שֶׁמְּחַלִּיף כְּלִי זֶה בְּחֻפָּק שֶׁבְּגֶבֶד:
לֹא שָׁנוּ. דְּקוֹנִין קִנְיָן אֶלָּא בִּכְלִי: **אֲבָל בְּפֵרֵי**. כָּל
דָּבָר שֶׁאֵינוֹ כְּלִי: **לֹא**. וְאַפִּילּוּ שָׁוֶה הַרְבֵּה: **לְקַיֵּים כָּל**
דָּבָר. לְקַיֵּים בְּכָל דָּבָר: **הַהוּא לְקַיֵּים כָּל דָּבָר**.
גְּאוּלָה וּתְמוּרָה בְּמִנְעָל: **הַמְסוּיָּים**. שָׁלֵם:

מרוקא

כָּל חֲלִיפִין מִיקַּפֵּד כְּקִבְּדֵי. שִׁיְּהוּ שָׁוִין קְצָת וְלִפְעָמִים שִׁיְּהוּ שָׁוִין כְּמוֹ הַחֻפָּק גּוּפֵיהּ וְאַפִּילּוּ כְּשֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה כַּחֻפָּק שֶׁבְּגֶבֶד וְקָנֶה:

רַב הוּנָא סָבַר כְּר' יוֹחָנָן. וּמְיַירֵי בְּתוֹרַת דָּמִים וּלְעִיל ה"פ וְהָנֵי דָּמִים בְּיָן דְּלֹא שְׁכִיחִי כַּחֲלִיפִין דָּמוּ: **בְּכֶלְיוֹ** שֶׁל מַקָּנֶה. דִּוְקָא בִּכְלָיו שֶׁל מַקָּנֶה וְלֹא בִּכְלָיו שֶׁל קוֹנֶה אוֹ דְּהָא מִקְרָא
יְלִיף לְקַמָּן וְאִי לָוֵי סָבַר אֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין
וְכֵן פֵּירֵי הֵיינוּ טַעְמָא דְּבָעֵי הֲנָאַת קִבְלַת דָּבָר חָשׁוּב
דּוּמְיָא דְּנַעַל וְלֹא מַטְבֵּעַ וּפֵירֵי: **נְאוּלָה** זוּ מְכִירָה
וְכֵן הוּא אוֹמֵר אִם לֹא יִגְאַל וְנִמְכַּר. וְקָשֶׁה לְר"ת
דְּאִדְרְבָּה פָּסוּק זֶה מוֹכִיחַ דִּגְאוּלָה אֵינָהּ מְכִירָה
אֶלָּא גֶּרֶם לֹא יִגְאַל דְּכְתִיב בְּמַעֲשֵׂר בְּהֵמָה וְאָמְרִינַן
בְּפ' כָּל פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין (בכורות דף לב.) דְּהַאי
לֹא יִגְאַל לֹא יִמָּכֵר הוּא דְּאֵינוֹ נִמְכָּר לֹא חַי וְלֹא
שְׁחוּט וּמְפֹרָשׁ ר"ת גְּאוּלָה זוּ מְכִירָה וּלְרִבִּי יוֹחָנָן
גְּאוּלָה בְּכֶסֶף וּלְר"ל בְּמִשְׁיכָה תְּמוּרָה זוּ חֲלִיפִין
שֶׁל שָׁוֶה בְּשָׁוֶה דְּמֵהֲנֵי לְכ"ע אַפֵּי' בְּפֵירֵי לְקַיֵּים
כָּל דָּבָר לְרַבּוֹת אֵינוֹ שָׁוֶה בְּשָׁוֶה לְמַר אַף בְּמַטְבֵּעַ
וּפֵירֵי וּלְמַר דְּוַקָּא בִּכְלִי:

קוֹנִים בִּכְלִי אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה.
וְא"ת בְּפ' כָּל שָׁעָה (פסחים דף לב: ושם
ד"ה ואין) אָמְרִינַן גִּבְּי וְנָתַן לְכֹהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ דְּאֵין
נְתִינָה פְּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה וְה"נ כְּתִיב וְנָתַן לְרֵעֵהוּ
וי"ל דְּהָתָם הֲוֵי תַּשְׁלוּמִין שֶׁגּוֹבֶל הַהֶקְדֵּשׁ הִלְכָּךְ
לֵיתְנֵהוּ פְּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה כְּמוֹ גִּבֵּי מְעִילָה דְּהֲוֵי
תַּשְׁלוּמִין אֲבָל נְתִינַת מִנְעָל הוּא לְרֵעֵהוּ וְלֹא
נְתִינַת מָמוֹן וְכֵן וְנָתַן בִּיָדָהּ דְּגֵט הֲוֵי נְתִינַת גֵּט וְלֹא
נְתִינַת מָמוֹן דִּכְתִיב ס' שְׁנֵי דְּגִיסִין (דף כ. ושם ד"ה
דלמא) כְּתִבוּ עַל אִיסּוּרֵי הֲנָאָה כָּשֵׁר וְכֵן (חולין דף
קלז:) נְתִינַת תְּרוּמָה דַּחְשְׁה אַחַת פּוֹטֶרֶת אֶת הַכְּרִי
וְגִבֵּי סִיכָה דִּכְתִיב וְאֲשֶׁר יִתֵּן וְאֵיכָא לְמ"ד (כריתות
דף ו:) דְּהֲוֵי בְּכָל שֶׁהוּא אע"ג דְּמְעִילָה הִיא הֵיינוּ
מִשּׁוּם דִּכְתִיב סִיכָה דְּמִשְׁמַע בְּכָל שֶׁהוּא וּמ"ד
בְּכַזִּית סָבַר כִּרְבָנָן דְּאִבָּא שָׁאוּל דְּאָמְרֵי נְתִינָה
בְּכַזִּית בְּזֹר שֶׁאֲכַל תְּרוּמָה וְגַבֵּי לְבוֹנָה דִּבְעֵינַן
כְּזַיִת בְּפֶרֶק כָּל הַמִּנְחוֹת (מנחות דף נט: ושם ס. ד"ה
מי) מִשּׁוּם דְּשָׁנֵי מִלְּשׁוֹן שִׁימָה דְּאַתְחִיל בֵּיהּ:
לַאֲפוּקֵי חֲצִי רִמּוֹן וְחֲצִי אֱגוֹז דְּלֹא. וְסוֹדֵר דִּג'
עַל ג' דְּאָמַר לְעֵיל פ"ק (דף ז.) דִּכְמַאן דְּפָסִיק דָּמֵי
חִשּׁוּב דָּבָר מְסוּיָּם:

מרוקא

1 וְיֵשׁ לוֹ עָלָיו אוֹנָאָה קָנָה אַף עַל גַּב דְּלֹא מָשַׁךְ
2 דְּכֵיוָן דְּלֹא קָפִיד קָנָה דְּכִי חֲלִיפִין דָּמֵי וְיֵשׁ לוֹ עָלָיו
3 אוֹנָאָה דְּמִכּוֹר לִי בְּאִלּוּ קָאָמַר לֵיהּ רַב אַבָּא אָמַר
4 רַב הוּנָא מִכּוֹר לִי בְּאִלּוּ קָנָה וְאֵין לוֹ עָלָיו אוֹנָאָה
5 פְּשִׁיטָא דָּמִים וְאֵין מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן הָא קָאָמְרִינַן דְּקָנֵי
6 דְּכַחֲלִיפִין דָּמוּ חֲלִיפִין וּמַקְפִּיד עֲלֵיהֶן מַאי אָמַר רַב
7 אַדָּא בַּר אַהֲבָה תָּא שְׁמַע הֲרֵי שֶׁהָיָה תּוֹשֵׁשׁ פָּרָתוֹ
8 וְעוֹמֵד וּבָא חֲבֵירוֹ וְאָמַר לוֹ פָּרָתְךָ לָמָּה לְחַמּוֹר אֲנִי
9 צָרִיךְ יֵשׁ לִי חֲמוֹר שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לְךָ פָּרָתְךָ בְּכָמָּה בְּכַךְ
10 וְכַךְ חֲמוֹרְךָ בְּכָמָּה בְּכַךְ וְכַךְ מָשַׁךְ בַּעַל הַחֲמוֹר אֶת
11 הַפָּרָה וְלֹא הִסְפִּיק בַּעַל הַפָּרָה לְמִשּׁוֹךְ אֶת הַחֲמוֹר
12 עַד שֶׁמֵּת הַחֲמוֹר לֹא קָנָה בַּעַל הַחֲמוֹר אֶת הַפָּרָה
13 שְׁמַע מִינָּהּ חֲלִיפִין וּמַקְפִּיד עֲלֵיהֶן לֹא קָנָה אָמַר רָבָא
14 אָטוּ חֲלִיפִין בְּשׁוּפְטָנֵי עַסְקִינַן דִּלְמָא קִפְּדִי אֶלָּא כָּל
15 חֲלִיפִין מִיקַּפֵּד כְּקִבְּדֵי קָנֶה וְהָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן דְּאָמַר
16 לֵיהּ חֲמוֹר בְּפָרָה וְטָלָה וּמְשׁוֹךְ אֶת הַפָּרָה וַעֲדַיִין לֹא
17 מָשַׁךְ אֶת הַטָּלֶה דִּלְמָא הָוֶה לֵיהּ מְשִׁיכָה מְעַלְּיָא אָמַר
18 מַר מְכוֹר לִי בְּאִלּוּ קָנָה וְיֵשׁ לוֹ עָלָיו אוֹנָאָה לֵימָא
19 סָבַר רַב הוּנָא מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין לֹא רַב הוּנָא
20 סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר דִּבְרֵי תוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת
21 וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ מְשִׁיכָה קוֹנָה גְּזֵירָה שֶׁמָּא יֹאמַר
22 לוֹ נִשְׁרְפוּ חִטֶּיךָ בָּעֲלִיָּיה מִלְּתָא דְּשִׂכְיָא גָּזְרוּ בָּהּ
23 רַבָּנָן וּמִלְּתָא דְּלֹא שְׁכִיחָא לֹא גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנָן אָמַר
24 לֵיהּ מַר הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן לְרַב אַשִׁי אֲתוּן הָכֵי
25 מַתְנִיתוּ לָהּ אֲנַן הָכֵי מַתְנִינַן לָהּ וְכֵן אָמַר רַב הוּנָא
26 אֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין בַּמֶּה קוֹנִין רַב אָמַר בִּכְלָיו
27 שֶׁל קוֹנֶה דְּנִיחָא לֵיהּ לַקּוֹנֶה דְּלֵילְוֵי מַקָּנֶה קוֹנֶה כִּי
28 הֵיכִי דִּלְגְמַר וְלַקְנֵי לֵיהּ וְלָוֵי אָמַר בִּכְלָיו שֶׁל מַקָּנֶה
29 כְּדִבְעֵינַן לְמֵימַר לְקַמָּן אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא מִדְּסָקַרְתָּא לְרָבָא וּלְלָוֵי דְּאָמַר בִּכְלָיו שֶׁל מַקָּנֶה
30 הָא קָא קָנֵי אַרְעָא אַגַּב גְּלִימָא אִם כֵּן הֲוֵי לֵיהּ נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת וְנִקְנִין עִם נְכָסִים
31 שֶׁאֵין לָהֶן אַחֲרָיוּת וַאֲנַן אֵיפְכָא תְּנַן נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת נִקְנִין עִם נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן
32 אַחֲרָיוּת אָמַר לֵיהּ אִי הָוָה לֵוִי הָכָא מַפֵּיק לְאַפּוֹקֵי דִּנְוִרָא מִי סָבְרַת גְּלִימָא
33 מַקָּנֶה לֵיהּ בְּהַהִיא הֲנָאָה דְּקָא מְקַבֵּל מִינֵּיהּ גְּמַר וְאַקְנֵי לֵיהּ כְּתַנַּאי וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל
34 עַל הַגְּאוּלָה וְעַל הַתְּמוּרָה לְקַיֵּים כָּל דָּבָר שֶׁלַּף אִישׁ נַעֲלוֹ וְנָתַן לְרֵעֵהוּ גְּאוּלָה זוּ מְכִירָה
35 וְכֵן הוּא אוֹמֵר לֹא יִגָּאֵל תְּמוּרָה זוּ חֲלִיפִין וְכֵן הוּא אוֹמֵר לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אוֹתוֹ
36 לְקַיֵּים כָּל דָּבָר שֶׁלַּף אִישׁ נַעֲלוֹ וְנָתַן לְרֵעֵהוּ מִי נָתַן לְמִי בּוֹעַז נָתַן לַגּוֹאֵל רַבִּי יְהוּדָה
37 אוֹמֵר גּוֹאֵל נָתַן לְבוֹעַז תָּנָא קוֹנִין בִּכְלִי אע"פ שֶׁאֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה אָמַר רַב נַחְמָן לֹא
38 שָׁנוּ אֶלָּא בִּכְלִי אֲבָל בִּפֵּירֵי לֹא רַב שֵׁשֶׁת אָמַר אֲפִילּוּ בִּפֵּירוֹת מַאי טַעְמָא דְּרַב נַחְמָן
39 אָמַר קְרָא נַעֲלוֹ אֵין מִידֵּי אַחֲרִינָא לֹא מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּרַב שֵׁשֶׁת אָמַר קְרָא לְקַיֵּים כָּל
40 דָּבָר לְרַב נַחְמָן נַמִּי הָכְתִיב לְקַיֵּים כָּל דָּבָר דִּנְקְנִין בְּמַטְבֵּעַ וְרַב שֵׁשֶׁת נַמִּי הָכְתִיב נַעֲלוֹ אָמַר לָךְ רַב
41 שֵׁשֶׁת מַה נַּעֲלוֹ דָּבָר הַמְסוּיָּם אַף כָּל דָּבָר הַמְסוּיָּם לַאֲפוּקֵי חֲצִי רִמּוֹן וַחֲצִי אֱגוֹז דְּלֹא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי בְּמַאן
42 כַּתְּבִינַן הָאִידָּנָא בְּמָנָא דְּכָשֵׁר לְמִקְנְיָא בֵּיהּ בְּמָנָא לַאֲפוּקֵי מִדְּרַב קוֹנִין בִּפֵּירוֹת דְּכָשֵׁר לַאֲפוּקֵי מִדְּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר קוֹנִין

במרוקא

רש"י

מְרוֹקָא. פֵּירוּשׁ גְּרָעִינֵי תְּמָרָה שֶׁמַּחֲלִיקִין בָּהֶם אֶת הַקְּלָף: **לַאֲפוּקֵי** מִדְּלוּי דְּאָמַר בְּכֵלָיו שֶׁל מַקָּנָה. מִשְׁמַע דְּהֶלְכָה כְּרַב וְאַמְרִינַן נָמֵי פֶּרֶק הַשּׁוֹלֵחַ (גיטין דף לט: ושם ד"ה משום) גַּבֵּי הַהִיא אִמְּתָא דְּאָמַר לָהּ קְנִי הָא וּקְנִי נַפְשָׁךְ אַתְּא לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן אָמַר לֵיהּ לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם דְּהָוֶה לֵיהּ כִּלְיוֹ שֶׁל מַקָּנָה: **וְכִי** תֵּימָא פַּרְשִׁינִי קְמַגְרְשׁ. וְלֹא תִּגְרוֹס וְי"ו דְּעִדּוּל מִלְּעֵילָּא בְּמֶרְחָץ:

נִשְׁרְפוּ חִטֵּיךְ בָּעֲלִייָה. הִקְשָׁה רִיבָ"ן אַמַּאי הִפְקִיעוּ חֲכָמִים קִנְיַן מָעוֹת שֶׁהוּא מִדְּאוֹרַיְיתָא לֵיתְקְנוּ שֶׁיִּצְטָרֵךְ שְׁנֵיהֶם מָעוֹת וּמְשִׁיכָה וְתֵירֵץ אִי מְשִׁיכָה לָבְדָהּ לֹא תִּקְּנָה דְּיֹאמַר לוֹקַח לְמוֹכֵר נִשְׁרְפוּ חִטֶּיךָ בָּעֲלִייָה: **אִי** אֶמְרַת בִּשְׁלָמָא מָעוֹת קוֹנוֹת מְשׁוּם הָכִי מוֹכֵר הָדַר בֵּיהּ וְלֹא לוֹקֵחַ. פֵּרֵשׁ"י דִּקְרָם מוֹכֵר וּמְצִיל מְשׁוּם שֶׁיְּכוֹל לְחַזֵּר וְחַזֵּר אִם יִזְקִירוּ וְלוֹקֵחַ לֹא יְחַזֵּר אִם יִזְלוּ וְא"ת וְכִי תִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בְּשֶׁבִיל שֶׁאִינָם מְהוּגָנִים דְּקָרַם וּמְצִיל לְפִי שֶׁאִם יִזְקִירוּ יַחֲזֵר וְיִקַּבֵּל עָלָיו מִי שֶׁפָּרַע שֶׁצְּדִיקִים לֹא יִחֲזְרוּ לְעוֹלָם אֲפִילּוּ אִם יִזְקִירוּ וְי"ל דְּוַדַּאי לֹא תִּקְּנוּ אֶלָּא מְשׁוּם שֶׁאִינָם מְהוּגָנִים שֶׁיְּנִיחוּ פֵּירוֹת חֲבֵרֵיהֶם לְשָׁרְפָן וְר"ת מְפָרֵשׁ דְּאִם נִשְׁרְפוּ יְכוֹל הַלּוֹקֵחַ לְחַזֵּר אֲפִילּוּ לְר' שִׁמְעוֹן דְּלָקְמָן (דף מט:) אֲמַתְנִיתִין דְּר"ש אוֹמֵר כָּל שֶׁהַכֶּסֶף בְּיָדוֹ מְיֵיתֵי עוּבְדָּא דְּהַהוּא גַּבְרָא דְּיָהֵב זוּזָא אַחְמָרָא וּבָעוּ לְמִנְסְבֵי' דְּבֵי פִּרְזוֹק רוּפֵילָא אָמַר רַב חִסְדָּא בְּדֶרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בְּמוֹכְרִים כָּךְ תִּקְּנוּ בְּלִקּוּחוֹת מְשִׁמַע דְּאַף לְר"ש אֵית לֵיהּ דֶּרֶב חִסְדָּא וְאָפֵּי' מִי שֶׁפָּרַע לֵיקָּא בְּיָנוֹן דְּאִיכָּא הֶפְסֵד לְגַמְרֵי מִדְּלָא א"ל זִיל קַבֵּל עָלָךְ מִי שֶׁפָּרַע כִּדְאָמַר ר' יוֹחָנָן לְרַבִּי חִיָּיא בַּר יוֹסֵף דְּזַבִּין מִלְּתָא וְאִייֵּיצֵר כּוּ' וְלֵיכָּר טָרַח מוֹכֵר וּמְצִיל שֶׁלֹּא יַחֲזֵר בּוֹ לוֹקֵחַ וְלֹא יַעֲמוֹד אֲפִילּוּ בְּמִי שֶׁפָּרַע וַאֲפִילּוּ מְשׁוּם יוֹקְרָא וְזוֹלָא יְכוֹל לְחַזֵּר בּוֹ לוֹקֵחַ אַף לְר"ש כִּדְמוּכַח פֶּרֶק אֵיזֶהוּ נָשָׁךְ (לקמן דף עד:) דְּקָאָמַר כִּי קָאָמַר ר"ש מוֹכֵר חוֹזֵר וְלֹא לוֹקֵחַ בְּחַד תַּרְעָא שְׁעָמַד הַשַּׁעַר בְּמְקוֹמוֹ בְּתַרְעֵי תַּרְעֵי מִי אָמַר לְשָׁם יוֹדֶה דְּאַף לוֹקֵחַ יְכוֹל לְחַזֵּר דְּאִי לֹא תֵּימָא הָכִי מִי שֶׁפָּרַע בְּלוֹקֵחַ לֵית לֵיהּ דֶּרֶב חִסְדָּא וְהָא דְּקָאָמַר בְּשִׁמְעָתִין דְּר"ש לֵית לֵיהּ דֶּרֶב חִסְדָּא הַיְינוּ הֵיכָא דְּלֹא הוֹזִל וְלֹא הוֹקִיר דְּלִקּוֹחַ בְּמִשְׁנָה חוֹלְקִים וְלר"ש מוֹכֵר יְכוֹל לְחַזֵּר בּוֹ מִפְּנֵי שֶׁהַכֶּסֶף בְּיָדוֹ וְלֹא לוֹקֵחַ: אָמַר

תוספות

מְרוֹקָא. כְּלֵי הֶעָשׂוּי מִגְּלִילֵי בָּקָר: לְמַקָּנְיָא. מַשְׁמַע לְקִנּוֹת בּוֹ וְלֹא מַשְׁמַע לְהַקְנוֹת בּוֹ אַלְמָא בְּלָיו שֶׁל קוֹנֶה קָאָמַר: **בִּיהּ.** מַשְׁמַע מִיעוּט בּוֹ וְלֹא בְּדָבָר אַחֵר: **לֹא אִצְטְרִיךְ.** לְמֵימַר דְּלֹא קָנֵי: **הַיְינְטוּת בְּסִימָן.** הַבְּלֵן מְקַבֵּל סִימָנִין מִיַּד הַנִּמְנִין לִרְחוֹץ בְּבֵית הַמֶּרְחָץ לְדַעַת כַּמָּה הֵם וּלְפִיהֶם יָחֵם הַמַּיִם וְיֵכִין אֲלַנְטִיאוֹת וְנוֹתְנִין לוֹ מָעוֹת פְּחוּתוֹת וְרָעוֹת בְּסִימָן: **פּוֹלְקָא.** מְחוּסֵר צוּרָה וְקוֹרִין לוֹ פַּלְדוֹ"ן: **וְאוֹזֶא רַבִּי יוֹחָנָן לְטַעֲמֵיהּ.** מִדְּאוֹקֵי לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל דְּפָלִיג עַל כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ עֲלֵיהּ צוּרָה לְהַתִּיר חִילּוּל עָלָיו דְּאָמַר כֵּר' דּוֹסָא אִשְׁמוּעִינַן רַבִּי יוֹחָנָן דְּאַסִּימוֹן דְּר' דּוֹסָא דָּבָר שֶׁאֵין עָלָיו צוּרָה הוּא: **לְמָעוֹתֵי מַיפּוֹרֵי הַנָּאָה אֵיפָא דְּאָמְרֵי בִּיהּ אָמַר רַב.** מִשְׁמַע דְּמָעוֹת קוֹנוֹת בְּמָקוֹם שֶׁאֵינָם מְהוּגָנִים: **אִי** אֶמְרַת בִּשְׁלָמָא מָעוֹת קוֹנוֹת מְשׁוּם הָכִי מוֹכֵר הָדַר בֵּיהּ וְלוֹקֵחַ לֹא יַחֲזֵר אִם יִזְלוּ אֲפִילּוּ אִם יִזְקִירוּ וְלוֹקֵחַ לֹא יַחֲזֵר אִם יִזְלוּ וְא"ת וְכִי תִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בְּשֶׁבִיל שֶׁאִינָם מְהוּגָנִים דְּקָרַם וּמְצִיל לְפִי שֶׁאִם יִזְקִירוּ יַחֲזֵר וְיִקַּבֵּל עָלָיו מִי שֶׁפָּרַע שֶׁצְּדִיקִים לֹא יַחֲזְרוּ לְעוֹלָם אֲפִילּוּ אִם יִזְקִירוּ וְי"ל דְּוַדַּאי לֹא תִּקְּנוּ אֶלָּא מְשׁוּם שֶׁאִינָם מְהוּגָנִים שֶׁיְּנִיחוּ פֵּירוֹת חֲבֵרֵיהֶם לְשָׁרְפָן וְר"ת מְפָרֵשׁ דְּאִם נִשְׁרְפוּ יְכוֹל הַלּוֹקֵחַ לְחַזֵּר אֲפִילּוּ לְר' שִׁמְעוֹן דְּלָקְמָן (דף מט:) אֲמַתְנִיתִין דְּר"ש אוֹמֵר כָּל שֶׁהַכֶּסֶף בְּיָדוֹ מְיֵיתֵי עוּבְדָּא דְּהַהוּא גַּבְרָא דְּיָהֵב זוּזָא אַחְמָרָא וּבָעוּ לְמִנְסְבֵי' דְּבֵי פִּרְזוֹק רוּפֵילָא אָמַר רַב חִסְדָּא בְּדֶרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בְּמוֹכְרִים כָּךְ תִּקְּנוּ בְּלִקּוּחוֹת מְשִׁמַע דְּאַף לְר"ש אֵית לֵיהּ דֶּרֶב חִסְדָּא וְאָפֵּי' מִי שֶׁפָּרַע לֵיקָּא בְּיָנוֹן דְּאִיכָּא הֶפְסֵד לְגַמְרֵי מִדְּלָא א"ל זִיל קַבֵּל עָלָךְ מִי שֶׁפָּרַע כִּדְאָמַר ר' יוֹחָנָן לְרַבִּי חִיָּיא בַּר יוֹסֵף דְּזַבִּין מִלְּתָא וְאִייֵּיצֵר כּוּ' וְלֵיכָּר טָרַח מוֹכֵר וּמְצִיל שֶׁלֹּא יַחֲזֵר בּוֹ לוֹקֵחַ וְלֹא יַעֲמוֹד אֲפִילּוּ בְּמִי שֶׁפָּרַע וַאֲפִילּוּ מְשׁוּם יוֹקְרָא וְזוֹלָא יְכוֹל לְחַזֵּר בּוֹ לוֹקֵחַ אַף לְר"ש כִּדְמוּכַח פֶּרֶק אֵיזֶהוּ נָשָׁךְ (לקמן דף עד:) דְּקָאָמַר כִּי קָאָמַר ר"ש מוֹכֵר חוֹזֵר וְלֹא לוֹקֵחַ בְּחַד תַּרְעָא שְׁעָמַד הַשַּׁעַר בְּמְקוֹמוֹ בְּתַרְעֵי תַּרְעֵי מִי אָמַר לְשָׁם יוֹדֶה דְּאַף לוֹקֵחַ יְכוֹל לְחַזֵּר דְּאִי לֹא תֵּימָא הָכִי מִי שֶׁפָּרַע בְּלוֹקֵחַ לֵית לֵיהּ דֶּרֶב חִסְדָּא וְהָא דְּקָאָמַר בְּשִׁמְעָתִין דְּר"ש לֵית לֵיהּ דֶּרֶב חִסְדָּא הַיְינוּ הֵיכָא דְּלֹא הוֹזִל וְלֹא הוֹקִיר דְּלִקּוֹחַ בְּמִשְׁנָה חוֹלְקִים וְלר"ש מוֹכֵר יְכוֹל לְחַזֵּר בּוֹ מִפְּנֵי שֶׁהַכֶּסֶף בְּיָדוֹ וְלֹא לוֹקֵחַ: אָמַר

1 בְּמְרוֹקָא לְמַקָּנְיָא לַאֲפוּקֵי מִדְּלָוֵי דְּאָמַר בְּכֵלָיו שֶׁל
2 מַקָּנָה קְמ"ל לְמַקָּנְיָא וְלֹא לַקָּנוּיֵי בִּיהּ רַב פָּפָּא אָמַר
3 לְמָעוֹתֵי מַטְבֵּעַ וְרַב זְבִיד וְאִיתֵּימָא רַב אַשִׁי אָמַר
4 לְמָעוֹתֵי אֵיפּוֹרֵי הַנָּאָה אֵיפָא דְּאָמְרֵי בִּיהּ אָמַר רַב
5 פָּפָּא לְמָעוֹתֵי מַטְבֵּעַ דְּכֶסֶף אָמַר רַב זְבִיד וְאִיתֵּימָא
6 רַב אַשִׁי לְמָעוֹתֵי אֵיפּוֹרֵי הַנָּאָה אֲבָל מוֹרִיקָא לֹא
7 אִצְטְרִיךְ: אֶסִּימוֹן קוֹנֶה אֶת הַמַּטְבֵּעַ וְכוּ': מַאי אֶסִּימוֹן
8 אָמַר רַב מָעוֹת הַנִּיתָּנוֹת בְּסִימָן לְבֵית הַמֶּרְחָץ מֵיתִיבִי
9 אֵין מְחַלְּלִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי עַל אֶסִּימוֹן וְלֹא עַל מָעוֹת
10 הַנִּיתָּנוֹת בְּסִימָן לְבֵית הַמֶּרְחָץ מִכְּלַל דַּאֶסִּימוֹן לָאו
11 מָעוֹת הַנִּיתָּנוֹת בְּסִימָן לְבֵית הַמֶּרְחָץ וְכִי תֵּימָא פְּרוּשֵׁי
12 קְמִפְּרֵשׁ וְהָא לֹא תָּנָא הָכֵי מְחַלְּלִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי עַל
13 אֶסִּימוֹן דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵין מְחַלְּלִין
14 וְשָׁנִין שֶׁאֵין מְחַלְּלִין עַל מָעוֹת הַנִּיתָּנוֹת בְּסִימָן לְבֵית
15 הַמֶּרְחָץ אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מַאי אֶסִּימוֹן פּוּלְטָא
16 וְאוֹזֶא רַבִּי יוֹחָנָן לְטַעֲמֵיהּ דְּאָמַר ר' יוֹחָנָן רַבִּי דּוֹסָא
17 וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד רַבִּי דּוֹסָא הָא דַּאֲמָרַן
18 רַבִּי יִשְׁמָעֵאל מַאי הִיא דְּתָנְיָא וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ
19 לְרַבּוֹת כָּל דָּבָר הַנִּצְרָר בְּיָד דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל רַבִּי
20 עֲקִיבָא אוֹמֵר לְרַבּוֹת כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו צוּרָה: בֵּיצַד
21 מְשַׁכְתָּ הֵימֶנּוּ פֵּירוֹת וְלֹא נָתַן לוֹ מָעוֹת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר
22 בּוֹ וְכוּ': אָמַר ר' יוֹחָנָן דְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת וּמִפְּנֵי
23 מַה אָמְרוּ מְשִׁיכָה קוֹנָה גְּזֵירָה שֶׁמָּא יֹאמַר לוֹ נְשָׁרְפוּ
24 חִטֶּיךָ בָּעֲלִייָה סוֹף סוֹף מַאן דְּשָׁדָא דְּלֵיקָה בָּעֵי
25 שַׁלּוּמֵי אֶלָּא גְּזֵירָה שֶׁמָּא תִּפּוֹל דְּלֵיקָה בְּאוֹנֶס אִי
26 מוֹקְמַת לְהוּ בְּרִשּׁוּתֵיהּ מֵסַר נְפָשֵׁיהּ טָרַח וּמַצִּיל וְאִי
27 לֹא לֹא מְסַר נַפְשֵׁיהּ טָרַח וּמַצִּיל רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר
28 מְשִׁיכָה מִפּוֹרָשֶׁת מִן הַתּוֹרָה מַאי טַעְמָא דְּרֵישׁ לָקִישׁ
29 אָמַר קְרָא וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיַּד לְיָד וְרַבִּי יוֹחָנָן
30 אָמַר מִיַּד לְמָעוֹתֵי קְרַקַּע דִּילֵית בֵּיהּ אוֹנָאָה וְרֵישׁ לָקִישׁ א"כ לִכְתּוֹב קְרָא וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר
31 מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל תּוֹנוּ אוֹ קָנֹה לָמָּה לִי שְׁמַע מִינָּהּ לְמִשִׁיכָה וְרַ' יוֹחָנָן אוֹ קָנֹה מַאי עָבִיד לֵיהּ
32 מִיָּמֶיךָ לֵיהּ לְכְדְתַנְיָא וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר אַל תּוֹנוּ אִין לִי אֶלָּא שֶׁנִּתְאַנָּה לוֹקֵחַ נִתְאַנָּה מוֹכֵר
33 מְנַיִן תַּלְמוּד לוֹמַר אוֹ קָנֹה אַל תּוֹנוּ וְרֵישׁ לָקִישׁ תַּרְתֵּי גָּמַר מִינֵּיהּ תְּנַן ר"ש אוֹמֵר כָּל שֶׁהַכֶּסֶף
34 בְּיָדוֹ יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה מוֹכֵר הוּא דְּמָצֵי הָדַר בֵּיהּ לוֹקֵחַ לֹא מָצֵי הָדַר בֵּיהּ אֶלָּא אִי אַמְרַת
35 מָעוֹת קוֹנוֹת מְשׁוּם הָכֵי מוֹכֵר מָצֵי הָדַר בֵּיהּ לוֹקֵחַ לֹא מָצֵי הָדַר בֵּיהּ אֶלָּא אִי אַמְרַת מָעוֹת
36 אֵינָן קוֹנוֹת לוֹקֵחַ נַמִּי לֵיהֵדַר בֵּיהּ אָמַר לָךְ רֵישׁ לָקִישׁ אַלִּיבָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן לֹא קָאָמְינָא כִּי
37 קָאָמְינָא אַלִּיבָּא דְּרַבָּנָן בִּשְׁלָמָא לְרֵישׁ לָקִישׁ הַיְינוּ דְּאִיכָּא בֵּין ר' שִׁמְעוֹן לְרַבָּנָן אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן מַאי אִיכָּא בֵּין ר"ש לְרַבָּנָן אִיכָּא
38 בֵּינַיְיהוּ דְּרַב חִסְדָּא דְּאָמַר רַב חִסְדָּא בְּדֶרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בְּמוֹכְרִין כָּךְ תִּקְּנוּ בְּלִקּוּחוֹת ר"ש לֵית לֵיהּ דֶּרֶב חִסְדָּא רַבָּנָן
39 אִית לְהוּ דֶּרֶב חִסְדָּא תְּנַן אֲבָל אָמְרוּ מִי שֶׁפָּרַע מִדְּוֹר הַמְּבוּל הוּא עָתִיד לִיפָּרַע מִמֵּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּדִיבּוּרוֹ אִי אַמְרַת בְּשִׁלָּמָא מָעוֹת
40 קוֹנוֹת מְשׁוּם הָכֵי קָאֵי בַּאֲבָל אֶלָּא אִי אַמְרַת מָעוֹת אֵינָן קוֹנוֹת אַמַּאי קָאֵי בַּאֲבָל מְשׁוּם דְּבָרִים וּבְדָבָרִים מִי קָאֵי בַּאֲבָל וְהָתַנְיָא

רבי

בְּמִרוֹקָא – כלי העשוי מגללי בקר. 'לְמַקְנֵיָא', לומר שהקנין נעשה בסודר של הקונה, 'לַאֲפוּקֵי מִדְּלֵוֵי דְּאָמַר בְּבֶלְיוֹ שֶׁל מַקְנֶה, קָא מַשְׁמַע לָן לְמַקְנֵיָא וְלֹא לְקַנּוּיֵי – משמיענו הלשון 'למקניא', שהקונה נותן את הכלי כדי לקנות בו, ולא המקנה כדי להקנות בו. תיבת 'בֵּיהּ', נחלקו אמוראים מה באה למעט, רַב פָּפָּא אָמַר, לְמַעוּטֵי מְטַבֵּעַ, שאינו נעשה חליפין. וְרַב זְבִיד וְאִיתֵימָא רַב אַשִׁי אָמַר, לְמַעוּטֵי אִיפּוּרֵי הֲנָאָה, כגון סודר של עיר הנידחת. וְאֵיכָּא דְּאָמְרֵי שלא נחלקו האמוראים, אלא 'בֵּיהּ', אָמַר רַב פָּפָּא, לְמַעוּטֵי מְטַבֵּעַ. ו'דְּכֻלֵּי', אָמַר רַב זְבִיד וְאִיתֵימָא רַב אַשִׁי, לְמַעוּטֵי אִיפּוּרֵי הֲנָאָה. אֲבָל מוֹרִיקָא לֹא אִצְטְרִיךְ למעט כלל, שפשוט הוא שאינו חשוב לעשות קנין על ידו:

שנינו במשנה: אֲסִימוֹן קוֹנֶה אֶת הַמַּטְבֵּעַ וְכוּ' והמטבע אינו קונה את אסימון:

מבררת הגמרא: מַאי אֲסִימוֹן. אָמַר רַב, מָעוֹת הַנִּיתָּנוֹת בְּסִימָן לְבֵית הַמֶּרְחָץ, שהיה הבלן רוצה לדעת את מנין הרוחצים להחם להם מים, ולכך היה מקבל סימנים מן הנמנים לרחוץ, והיו נותנים לו מעות פחותות ורעות בתורת סימן.

הגמרא מקשה על רב: מֵיתִיבִי, שנינו במשנה (מע"ש פ"א מ"ב), אֵין מְחַלְּלִין פירות מַעֲשֵׂר שֵׁנִי עַל אֲסִימוֹן, וְלֹא עַל מָעוֹת הַנִּיתָּנוֹת בְּסִימָן לְבֵית הַמֶּרְחָץ. מדייקת הגמרא: מִכְּלָל – הרי משמע דְּאֲסִימוֹן לַאו מָעוֹת הַנִּיתָּנוֹת בְּסִימָן לְבֵית הַמֶּרְחָץ, שהרי כפלם התנא. וְכִי תֵּימָא פָּרִישֵׁי קָמְפָרֵשׁ – שמפרשת המשנה שאסימון היינו מעות בית המרחץ, וְהָא לֹא תָּנָא הָכִי – והרי מצינו ברייתא אחרת שמפורש בה ששני דברים הם, ששנינו בברייתא, מְחַלְּלִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי עַל אֲסִימוֹן דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵין מְחַלְּלִין, וְשָׁוִין – ומודים שֶׁאֵין מְחַלְּלִין מעשר שני עַל מָעוֹת הַנִּיתָּנוֹת בְּסִימָן לְבֵית הַמֶּרְחָץ. הרי מבואר בברייתא זו שמעות המרחץ אינן אסימון, שהרי שונים הם בדינם.

הגמרא מבארת באופן אחר מהו 'אסימון': אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי אֲסִימוֹן, פּוּלְטָא – מתכת עגולה העומדת לצור עליה את צורת המטבע. מוסיפה הגמרא: וְאַוְזֵרָא – והלך רַבִּי יוֹחָנָן לְמַעֲמֵיהּ – לטעמו, כלומר ביאר רבי יוחנן בסוגייתנו כפי שביאר כבר בדבריו, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רַבִּי יוֹסֵה וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד – דעתם שוה, דהיינו רַבִּי יוֹסֵה הָא דַּאֲמָרָן – מה שאמר לעיל שמחללין מעשר שני על אסימון, וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל מַאי הִיא – מה הוא הדבר שאמר, דְּתַנְיָא – ששנינו בברייתא, בפסוק האמור לענין חילול פירות מעשר שני, נאמר (דברים יד כה) 'וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ', וכוונת הפסוק לְרַבּוֹת שאפשר לחלל פירות אלו על כָּל דָּבָר הַנִּצְרָר בַּיָּד – דבר שמצניעים אותו לאיזה צורך, אף שאין עליו צורה, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לְרַבּוֹת כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו צוּרָה, דהיינו מטבע טבוע. וממה שאמר רבי יוחנן שדעת רבי ישמעאל המכשיר דבר שאין עליו צורה, כדעת רבי דוסא שהכשיר אסימון, מבואר שפירש שאסימון הוא דבר שאין עליו צורה, דהיינו 'פולטא', וכמו שפירש בסוגייתנו:

שנינו במשנה: כֵּיצַד מַשָּׂךְ חֵימָנוּ פֵּירוֹת וְלֹא נָתַן לוֹ מָעוֹת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ וְכוּ', נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות יכול לחזור בו: הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים האם דין זה שאין המטלטלין נקנים במעות, הוא מן התורה: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, דִּבְרֵי תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת – מדין התורה נתינת מעות קונה אף את המטלטלין, וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ חכמים שרק מַשִּׂיכָה קוֹנָה את המטלטלין, גְּזֵירָה שֶׁמָּא יֹאמַר לוֹ המוכר נְשָׂרְפוּ חִטָּיךְ בָּעֲלִיָּיה – שמא יפול דליקה בבית המוכר, ולא יחוש המוכר לטרוח ולהציל את המטלטלין של הלוקח שנשארו ברשותו, אלא יאמר ללוקח 'נשרפו החטים שלך בעליית הגג', ולכך תקנו חכמים שכל זמן שלא משך הלוקח את המטלטלין לרשותו, יכול הלוקח לחזור בו, ולכך יטרח המוכר להצילם כדי שלא יראה הלוקח את הדליקה באה, ויחזור בו, ויצטרך המוכר להחזיר המעות ללוקח.

שואלת הגמרא: סוֹף סוֹף לא יפסיד הקונה, שהרי מַאן דְּשָׁרָא דְּלֵיקָה בְּעֵי שַׁלּוּמֵי – מי שהטיל את הדליקה צריך לשלם את הנזק לבעל המטלטלין. משיבה הגמרא: אֶלָּא גְּזֵירָה שֶׁמָּא תִּפּוֹל דְּלֵיקָה בְּאוֹנֶס, שלא יתחייב שום אדם לשלם את הנזק. וממילא אִי מוֹקְמַתְּ לְהוּ בְּרִשּׁוּתֵיהּ – אם תעמיד את המטלטלין ברשות המוכר, מָסַר נַפְשֵׁיהּ טָרַח וּמַצֵּיל – ימסור את נפשו ויטרח ויציל אותם, שאם לא כן יחזור בו הלוקח, ויצטרך המוכר להחזיר את המעות שקיבל, וְאִי לֹא נעמידם ברשותו לֹא מָסַר נַפְשֵׁיהּ טָרַח וּמַצֵּיל.

רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, מַשִּׂיכָה מְפוֹרֶשֶׁת מִן הַתּוֹרָה, כלומר, מדין התורה הוא שמטלטלין נקנים במשיכה ולא במעות. מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרֵישׁ לָקִישׁ. משום שדורש את מה דְּאָמַר קְרָא – שנאמר בפסוק (ויקרא כה יד) בענין איסור אונאה במכירה 'וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו', שלשון הפסוק 'מיד' משמעו שהקנין חל על ידי שהַדָּבָר הַנִּקְנֶה עובר מִיָּד המוכר לְיַד הקונה, דהיינו שהקונה מושך את המטלטלין מרשות המקנה לרשותו, הרי לנו שמטלטלין נקנין במשיכה.

מבארת הגמרא מדוע רבי יוחנן לא דורש את הפסוק כריש לקיש: וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, תיבת 'מִיַּד' נצרכת לְמַעוּטֵי – למעט שרק מטלטלין הניקחים מיד ליד יש בהם דין אונאה, אבל קַרְקַע שאינה ניקחת מיד ליד, דְּלֵית [–אין] בָּהּ דין אוֹנָאָה, ולא לימדה התורה כאן באיזה קנין נקנים המטלטלין. וְאילו רֵישׁ לָקִישׁ סבר, שאילו היתה התורה רוצה ללמד רק לענין אונאה, אִם כֵּן לִכְתּוֹב קְרָא רק 'וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל תּוֹנוּ', תיבות 'אוֹ קָנֹה לָמָּה לִי – מדוע נכתבו, שְׁמַע מִינָּהּ לְמַשִּׂיכָה – אלא ממה שנסמכו תיבות 'או קנה' לתיבת 'מיד' למדים אנו דין נוסף, שאין המטלטלין נקנים עד שיצאו מיד המקנה ויבואו ליד הקונה.

שואלת הגמרא: וְרַבִּי יוֹחָנָן הסובר שהפסוק רק בא למעט אונאה בקרקעות, תיבות 'אוֹ קָנֹה' מַאי עָבֵיד לֵיהּ – לאיזה צורך נכתבו תיבות אלו. משיבה הגמרא: מֵיבָּעֵי לֵיהּ – תיבות אלו נצרכות לְכִדְרַבִּי נָתָן, נאמר בפסוק (שם) 'וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר' 'אַל תּוֹנוּ', אֵין לִי אֶלָּא שֶׁנִּתְאַנָּה לוֹקֵחַ על ידי המוכר, אך באופן שנִּתְאַנָּה מוֹכֵר על ידי הקונה מַנַּיִן שאף בכך יש איסור, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אוֹ קָנֹה' 'אַל תּוֹנוּ', שמשמע שאף הקונה לא יאנה את המוכר. וְאילו רֵישׁ לָקִישׁ סבר, תֵּרְתֵּי גְּמַר מִינֵּיהּ – שני דברים למדים מתיבות 'או קנה', ממשמעות הלשון למדים שאסור לקונה לאנות את המוכר, וממה שסמך 'או קנה' ל'מיד' ולא סמך 'ממכר' ל'מיד' למדים שמשיכה קונה.

הגמרא מקשה מדברי רבי שמעון במשנתינו על ריש לקיש: תְּנַן במשנתינו (לעיל מד.), אם הקונה נתן מעות למוכר עבור מטלטלין ולא משך אותם, דעת רבנן שניהם יכולים לחזור בהם מן המקח. אמנם רַבִּי שִׁמְעוֹן חולק וְאוֹמֵר, כָּל שֶׁהַכֶּסֶף בְּיָדוֹ יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה. ולכך רק המוֹכֵר שהמעות והמטלטלין בידו הוּא דְּמָצֵי הָדַר בֵּיהּ – יכול לחזור בו, אך הלוֹקֵחַ לֹא מָצֵי הָדַר בֵּיהּ. מקשה הגמרא: אִי אָמְרַתְּ בְּשִׁלְמָא כדעת רבי יוחנן שמַּעוֹת קוֹנוֹת מן התורה, מַשּׁוּם הָכִי מוֹכֵר מָצֵי הָדַר בֵּיהּ, לוֹקֵחַ לֹא מָצֵי הָדַר בֵּיהּ – אם כן ניתן לומר שתקנו חכמים שרק המוכר יכול לחזור בו ולא הקונה, שהרי די בכך שהמוכר יכול לחזור בו אם יתייקרו המטלטלין, כדי שימסור נפשו להצילם על מנת להרויח. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ כדעת ריש לקיש שמן התורה מָעוֹת אֵינָן קוֹנוֹת, יקשה, אם כן לוֹקֵחַ נַמִּי לִיחֲדַר בֵּיהּ – שגם הלוקח יוכל לחזור בו, שהרי לא חל קנין כלל.

מתרצת הגמרא: אָמַר לְךָ רֵישׁ לָקִישׁ, אֵלֵּיבָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן לֹא קָאָמִינָא – אכן אין דברי אמורים לדעת רבי שמעון, שודאי מודה אני שלדעתו מעות קונות מן התורה, וְכִי קָאָמִינָא – ומה שאמרתי שאין מעות קונות מן התורה, היינו רק אֲלִיבָּא דְּרַבָּנָן – לדעת רבנן החולקים עליו וסוברים שקודם משיכה בין המוכר ובין הקונה יכולים לחזור בהם.

הגמרא שבה ומקשה לאידך גיסא, לדעת רבי יוחנן. שואלת הגמרא: בְּשִׁלְמָא לְרֵישׁ לָקִישׁ הסובר שלפי רבנן מעות אינם קונות מן התורה כלל, הֵיינוּ דְּאֵיכָּא בֵּין רַבִּי שִׁמְעוֹן לְרַבָּנָן, שרבנן סברו שאין מעות קונות מן התורה, ולכן בין הלוקח ובין המוכר יכולים לחזור בהם, ואילו רבי שמעון סבר שזהו רק תקנת חכמים שקודם משיכה אפשר לחזור מן המקח, ולכן רק למוכר תיקנו חכמים שיוכל לחזור בו. אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן הסובר שאף לדעת רבנן מעות

המשך בעמוד מה

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **ז** מִי שֶׁאֵינוֹ נֶהֱנֶה מֵרֵיחַ שֶׁאֵין לוֹ חוּשׁ הָרֵיחַ[ט] לֹא יְבָרֵךְ עַל הַבְּשָׂמִים כְּשֶׁמַּבְדִּיל אֶלָּא אִם כֵּן נִתְכַּוֵּין לְהוֹצִיא
2 בְּנֵי בֵיתוֹ הַקְּטַנִּים הַמְּרִיחִים שֶׁהִגִּיעוּ כְּבָר לְחִנּוּךְ בְּרָכוֹת[39] אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לְבָרֵךְ בְּשִׂבִיל גְּדוֹלִים הַמְּרִיחִים
3 אַף שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים לְבָרֵךְ בְּעַצְמָן לְפִי שֶׁבְּרָכָה זוֹ הִיא בִּרְכַת הֲנָהֶנִין וּבִרְכַת הֲנָהֶנִין אֵין מִי שֶׁאֵינוֹ נֶהֱנֶה יָכוֹל
4 לְבָרֵךְ בְּשִׂבִיל מִי שֶׁנֶּהֱנֶה מִטַּעַם שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסִימָן קס"ז[40].
5 וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לְבִרְכַת הַיַּיִן שֶׁל קִדּוּשׁ שֶׁהִיא גַּם כֵּן בִּרְכַת הֲנָהֶנִין וְאַף־עַל־פִּי־כֵן יָכוֹל מִי שֶׁאֵינוֹ נֶהֱנֶה לְבָרֵךְ
6 לְפִי שֶׁהַיַּיִן שֶׁל קִדּוּשׁ אֵינוֹ תָּלוּי בַּהֲנָאָתוֹ כְּלָל[41] שֶׁלֹּא תִּקְּנוּהוּ חֲכָמִים בְּשִׂבִיל הֲנָאַת הָאָדָם אֶלָּא בְּשִׂבִיל
7 שֶׁצָּרִיךְ לְזָכְרוֹ עַל הַיַּיִן[42] אֲבָל הַבְּשָׂמִים בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת לֹא הִגְהִיגוּ חֲכָמִים אֶלָּא בַּשְּׂבִיל הֲנָאַת הָאָדָם לְהָשִׁיב
8 נַפְשׁוֹ הַדּוֹאֶבֶת לִיצִיאַת הַשַּׁבָּת[43] וַהֲרֵי בִּרְכָתָהּ כִּשְׁאָר בִּרְכַת הַנֶּהֱנִין[44]:

חלק ב סימן רצז דין בשמים להבדלה סעיף ז

ביאורי הלכה

יט] חוש הריח - אבל מי שיש לו חוש הריח - עליו לברך וליהנות מהבשמים[38].

ציונים והוספות

38) גם אם כבר בירך קודם לכן כדלעיל, וכל־שכן שאינו נחשב כהפסק.
(והטעם כדי שתהיה ברכת בשמים על הכוס, אמנם כשהשומעים מברכים בעצמם - די בכך ואינו צריך לברך ולהריח בעצמו).
ואם הוא מצונן ומסופק אם יכול להריח, יכול לבדוק עצמו קודם הברכה אם יכול להריח.

39) ראה המובא להלן מסי' קסז סכ"ג (בסופו).
החידוש הוא שאף שברכה זו מטעם חינוך בלבד - אינה נחשבת כהפסק ומברכים אותה בין ברכת הגפן לשתיית הכוס, ויש מקום להסתפק כשמברך עבור קטן משום חינוך, האם גדול יכול לצאת ידי חובתו בברכה זו (ראה שש"כ פס"א הערה יד).

40) סעיף כג: כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן שברכת הנהנין אינה דומה לברכת המצות שאף מי שאינו מחויב בדבר מפני שכבר יצא ידי חובתו יכול לברך למי שעדיין לא יצא ואינו יודע לברך לעצמו... לפי שבמצות שהן חובה כל ישראל ערבים זה בזה וגם הוא נקרא מחויב בדבר כשחבירו לא יצא ידי חובתו עדיין משא"כ בברכות הנהנין...
וכל זה לגדול שאינו יודע לברך אבל לקטנים רשאי לברך כל ברכת הנהנין כדי לחנכן במצות ואפילו אין חינוכם מוטל עליו כגון שאינן מבני ביתו.

41) **סי' קסז שם**: כל אכילה ושתיה שהן חובה על האדם שלא משום הנאתו כגון מצה בליל ראשון של פסח ויין של קידוש בין של לילה ובין של יום, אם אינו יודע לברך יכול אחר שכבר יצא להוציאו ידי חובתו אף מברכת הנהנין שבהן שהן המוציא ובורא פרי הגפן (אפילו אינו שותה עמהם (סי' רעג ס"ו)).

42) כדלעיל **סי' רעא ס"ב** (לענין החיוב לקדש את יום השבת ולזכרו בדברים בכניסתו וביציאתו): ותקנו חכמים שתהא זכירה זו על כוס של יין בין בכניסתו בין ביציאתו.

43) כדלעיל ס"א.

44) וראה לעיל סי' ריג ס"ה, שמ"מ היא הנאה כעין חובה, ולכן יכול להוציאם אפילו שלא בקביעות ישיבה (כמו בקידוש דלעיל סי' רעג ס"י).

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות פסח – לפי לוח "רב יומי"

1 **לג** במה דברים אמורים כשהוא מתכוין לאכלו אבל אם
2 הוא מתכוין לאכול מאכל אחר אף על פי שנתערב
3 בתוכו חמץ זה שנפסל מאכילת כלב קודם זמן הביעור אם
4 יש במאכל זה רוב כנגד חמץ זה מותר לאכלו ואינו חושש
5 לחמץ זה שבתוכו כיון שאין מתכוין כדי לאכלו שהרי לא
6 עירבו בתוכו בכוונה אלא מאליו נפל שמה או שנתערב שם
7 בשוגג הרי לא נחשב לו חמץ זה כאוכל גמור והרי זה
8 כאוכל עפר שהרי אין עליו תורת אוכל כלל אלא על ידי
9 מחשבתו שמחשב עליו לאכילה:

10 **לד** דיו שבשלו נכרי בשכר בתוך הפסח אסור לכתוב בו
11 במועד גזירה שמא יתן קולמוסו לתוך פיו ואף על פי
12 שהשכר שבדיו זה נפסל מאכילת כלב, מכל־מקום כיון שלא
13 נפסל עד לאחר זמן הביעור כבר נאסר בהנאה קודם שנפסל
14 ואין איסור זה נפקע ממנו לעולם אבל אם נתבשל בשכר
15 קודם זמן הביעור מותר לכתוב בו במועד דאף אם ישכח
16 ויתן קולמוסו לתוך פיו אין בכך כלום כיון שאין מתכוין
17 לאכלו:

חלק ג סימן תמב דין ביעור תערובת חמץ קודם הפסח

א אף על פי שמן התורה אין חמץ אסור באכילה ביום י"ד אלא מסוף שעה ששית ולמעלה כמו שנתבאר בסי' תל"א מכל־מקום כדי שלא יבואו לטעות ביום המעונן אסרוהו חכמים ב' שעות קודם חצות היום דהיינו חמישית וששית.

אלא שכל שעה ה' לא אסרוהו אלא באכילה ואפילו דבר שאיסור אכילתו בתוך הפסח אינו אלא מדברי סופרים אסור לאכלו משעה ה' ואילך אבל מותר להנות ממנו כל מיני הנאות בשעה ה' אפילו הוא חמץ גמור האסור בהנאה מן התורה מחצות היום ואילך אף על פי כן לא רצו חכמים לגזור עליו איסור הנאה בשעה ה' ולפיכך יכול למכרו לנכרי אפילו הרבה ביחד אע"פ שבודאי לא יאכלנו הנכרי קודם הפסח:

ב וכן יכול להאכילן כל שעה ה' לבהמה חיה ועוף ובלבד שיזהר לעמוד עליהם עד שיגמרו לאכול קודם שעה ששית ויראה שלא יצניעו ממה שהן אוכלין בחצירו וישאר מוצנע שם לאחר זמן הביעור ויעבור עליו בבל ימצא, ומה שישתייר מאכילתם יבערנו כשתגיע שעת הביעור ואף אם מאכילם קודם שעה ה' צריך ליזהר בזה כמו שנתבאר בסי' תל"ג ע"ש:

ג אבל מתחלת שעה ששית ולמעלה אסרוהו גם בהנאה ולפיכך אינו יכול למכרו לנכרי ולא ליתנו לו במתנה ולא להפקירו ולא להאכילו לבהמה חיה ועוף אפילו אינן שלו אלא של הפקר ואפילו חמצו של נכרי אסור בהנאה (לפיכך אסור להריח פת חמץ של נכרי משעה ששית ואילך):

ד שעות הללו משערין אותן לפי ענין היום כגון בשנת העיבור שהיום ארוך נחשב כל שעה משעות הללו שעה ורביע משעות בינונית שהן כ"ד למעת לעת לפי שהיום דהיינו מנץ החמה עד שקיעת החמה הוא נחשב לעולם לי"ב שעות בין שהוא ארוך בין שהוא קצר ולפיכך אין לאכול חמץ אלא עד שליש היום דהיינו ב' שעות ומחצה קודם חצות בשנת העיבור ואין למכרו לנכרי אלא עד שעה ורביע קודם חצות היום ואם לא מכרו עדיין ויש הפסד מרובה יש לו שהות למכרו עד שעה קודם חצות לפי שיש מי שאומר דב' שעות הללו שאמרו לענין חמץ דהיינו חמישית ושישית משערין אותן בשעות בינוניות שהן כ"ד למעת לעת ובמקום הפסד מרובה יש לסמוך על דבריו.

(חמץ הנשאר ביום י"ד אסור ליתנו לעבדו ושפחתו הנכרים אם החמץ רב שאי אפשר שיאכלוהו קודם זמן איסורו בהנאה דכיון שהוא חייב במזונותיהם הרי זה כפורע חובו מאיסורי הנאה):

ה אם יש מת בערב פסח ואחר הקבורה לא יהיה שהות לאכול חמץ מוציאין אותו לבית הקברות קודם האכילה ומלוין אותו כל העם וחוזרין לבתיהם לאכול חמץ ואחר כך מקברין אותו כראוי ואף על פי שאין לאכול סעודת קבע בעוד שלא נקבר המת, מכל־מקום כיון שכבר הוציאוהו לבית הקברות כדי לקברו יש להקל ובפרט בשעת הדחק כזה שצריכין רבים ללותו ואחר כך לא יהיה להם שהות לאכול ואע"פ שאם התחילו בהוצאת המת אין מפסיקין אפילו לק"ש כמו שנתבאר בסי' ע"ב היינו שאין מפסיקין באמצע הליכה לבית הקברות וכן אם הביאוהו לבית הקברות והקבר הוא מוכן צריך לקוברו מיד אבל כשעדיין לא הכינו הקבר או שאר כל צרכי קבורה מותר בין הבאת המת לבית הקברות להכנת הקבר ושאר צרכי קבורה שכל אחד ואחד הוא דבר בפני עצמו ואין זו הפסקה באמצע עסק המצוה:

ו ישראל שהיה מופקד בידו חמצו של ישראל אחר חבירו (או שהיה ממושכן אצלו) ימתין מלמכרו עד שתגיע שעה ה' בערב פסח שמא יבא בעל חמץ ויקחנו ממנו ואם הוא דבר שלא ימצא לו קונים בריוח בשעה ה' ויצטרך למוכרו בזול מותר לו למוכרו קודם לכן ומכל־מקום אם הוא בענין שיוכל למכרו לנכרי המכירו שיודע בו שיחזיר לו אחר הפסח אסור למכרו מכירה חלוטה:

ז ואם לא מכרו כלל עד שהגיעה שעה ששית חייב לבערו מן העולם לגמרי אפילו הוא בענין שאין עובר עליו בבל יראה כגון שאין אחריות החמץ עליו אפילו מגניבה ואבידה הבאים ע"י פשיעה מכל־מקום צריך הוא לבערו כדי שלא יעבור עליו בעל החמץ בבל ימצא שכל ישראל ערבים זה בזה ואף על פי שאפשר שבעל החמץ מכר חמץ זה לנכרי במקום שהוא והקנה אותו לו באחד מדרכי הקניות שיתבאר בסי' תמ"ח כיון שיש כאן ודאי חמץ וספק מכרו בעליו לנכרי וספק לא מכרוהו אין ספק מכירה מוציא מידי ודאי חמץ:

ח אם בא בעל החמץ אחר הפסח ותובעו בדין על שלא מכר את החמץ לנכרי קודם זמן הביעור אינו חייב לשלם לו לפי שלא קיבל עליו אלא לשמור את החמץ שיהא שמור לבעליו ולא יחסר ממנו מאומה עד שיחזירנו בשלימות לבעליו אבל לא קיבל עליו למכרו בערב פסח שאין זו בכלל שמירה שהרי במכירה זו מוציאה מרשות בעליו ואינו חייב כלל למוכרו בערב פסח מחמת שקיבל עליו לשומרו אלא מחמת מצות השבת אבידה לבעלים דכיון שהגיעה שעה ה' שהוא קרוב לאסור בהנאה הרי הוא כאבוד מבעליו וחייב כל אדם הרואה אותו נאבד למכרו לנכרי כדי לקיים מצות השבת אבידה.

(ואם חמץ זה שביערו מן העולם לגמרי היה ממושכן אצלו בין שכבר הגיע זמן הפירעון קודם הפסח ולא פרע לו בין שלא הגיע עד לאחר הפסח אם היה המשכון שוה יותר מכדי חובו הרי יש למלוה דין שומר על זה המותר כמ"ש בחו"מ סי' ע"ב) ולפיכך אינו חייב לשלם ללוה על מה שלא מכר מותר הזה לנכרי קודם הפסח כמו שהשומר אינו חייב מטעם שנתבאר אבל מכל־מקום הפסיד חובו ואין הלוה חייב לשלם לו כלום אף על פי שגם על מה שכנגד חובו אין למלוה אלא דין שומר ואם נאנס ממנו לא הפסיד חובו מכל־מקום ודאי דעת כל ממשכן הוא שעל מנת כן ממשכן לו שכל זמן שלא יחזיר לו המלוה משכונו לא יוכל לתבוע

ממנו חובו אלא אם כן יהיה המלוה אנוס באבידת המשכון כגון שיגזלנו ממנו לסטים מזויין וכיוצא בו משאר האונסים (שנתבאר בחושן משפט סי' ש"ג) שאין כח ביד המלוה להנצל מהם אבל כאן שהיה אפשר להמלוה למכרו קודם הפסח ולא מכרו הרי עצלותו גרמה הפסד המשכון שנאסר בהנאה ונתחייב בביעור ובודאי לא היה דעת הלוה כשמשכנו אצלו שישלם לו חובו אם לא יחזיר לו משכונו מחמת שנפסד ולא היה המלוה אנוס מלהצילו מאותו הפסד.

ואם לא ביערו המלוה לאחר זמן הביעור והשהה אותו עד לאחר הפסח אע"פ שכבר נאסר בהנאה כדין חמץ שעבר עליו הפסח, מכל־מקום אם הוא מחזירו ללוה חייב הלוה לקבלו מידו ולפרוע לו חובו מפני שהמלוה יכול לומר לו הרי שלך לפניך שלם כמו שנתת לי (ואע"פ שעכשיו הוא אסור בהנאה חסרון שאינו ניכר הוא):

ט חמץ בפסח אף על פי שהוא אסור מן התורה בכל מיני הנאות ואסור למכרו או להחליפו מכל־מקום אם עבר ומכרו או החליפו אין איסורו תופס את דמיו וחילופיו שיהיו אסורין בהנאה כמוהו אלא מותר ליהנות מדמי החמץ או מחליפיו אע"פ שמכרו או להחליפו, בתוך הפסח מפני שעבודה־זרה היא גם כן מאיסורי הנאה והיא תופסת את דמיה וחילופיה שהן אסורין בהנאה כמוה שנאמר והיית חרם כמוהו ודרשו חכמים כל מה שאתה מהוה ממנה דהיינו דמיה וחילופיה הרי הן חרם כמוהו ואמרה תורה באיסור עבודה־זרה כי חרם הוא ודרשו חכמים הוא חרם ותופס את דמו וחילופיו אבל שאר איסורי הנאה כגון ערלה וכלאי הכרם ובשר בחלב וחמץ בפסח אינן תופסין את דמיהן וחלופיהן:

י וכל זה מן התורה אבל מדברי סופרים אסור לו ליהנות מדמי החמץ או מחליפיו שמכרו או שהחליפו מתחלת שעה ששית ואילך דכיון שאלו הדמים או אלו החליפין באו לידו על ידי החמץ הרי זה משתכר באיסורי הנאה אבל אחרים מותרין ליהנות מדמים וחילופין אלו כיון שהנאה זו אינה באה להם על ידי החמץ שהרי לא היה שלהם הרי אינן משתכרין באיסורי הנאה:

יא וכל זה כשמכרו והחליפו ישראל בעל החמץ בעצמו או על ידי שלוחו בין שהוא ישראל בין שהוא נכרי אבל אם מכרו והחליפו אדם אחר שלא מדעת בעל החמץ הרי דמים וחליפין אלו מותרין אפילו לבעל החמץ עצמו אבל אסורין הן לאותו האיש שמכר או שהחליף:

יב ואם משך הנכרי הלוקח תחלה את החמץ לרשותו ואח"כ נתן דמיו או חליפיו הרי הן מותרין אפילו מכר והחליף הוא בעצמו דכיון שמשך הנכרי את החמץ לרשותו נקנה לו החמץ מיד על ידי משיכה זו והרי הן כשלו ממש ומה שנותן אח"כ דמיו או חליפיו הרי הן כמתנה בעלמא ואינן נקראין דמי החמץ וחליפיו.

ויש חולקין על כל זה ואומרים דאפילו מכרו והחליפו בעל החמץ בעצמו ונטל דמיו או חליפיו ואח"כ משך הנכרי את החמץ לרשותו מותר לו ליהנות מדמים וחליפין אלו ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד מרובה אבל במקום שאין הפסד מרובה יש להחמיר אפילו לא מכרו והחליפו עד לאחר הפסח שאינו אסור בהנאה אלא מדברי סופרים:

יג וכל זה בדמי החמץ וחליפיו אבל החמץ עצמו לעולם הוא עומד באיסורו שאסור לכל אדם ליקח אותו מהנכרי אפילו לא מכרו לו הישראל עד לאחר הפסח ואם נתנו הנכרי במתנה לאחר הפסח חייב לבערו מן העולם כדין חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח שנתבאר בסימן תל"ה:

חלק ג סימן תמג דין חמץ בערב פסח לאחר שש ובו י"ג סעיפים:

א י"ד בניסן שחל להיות בשבת כיון שאי אפשר לבדוק בליל שבת שהרי אסור לטלטל את הנר לבדוק לאורו וגם ביום אי אפשר לבדוק כמו שנתבאר בסי' תל"ג לפיכך מקדימין הכל לבדוק בליל ששי שהוא ליל י"ג ומברכין על ביעור חמץ ומבטלין כל חמץ שנשאר ברשותו שלא מצאו בבדיקה זו ונזהרין בחמץ הנמצא בבדיקה ובחמץ שמשיירין לאכילה להניחו במקום מוצנע שלא יגררו ממנו קטנים או שרצים כמו שנתבאר בסי' תל"ד:

ב וביום ערב שבת צריך לבער כל החמץ שברשותו ולא ישייר ממנו רק מזון ב' סעודות לשבת אבל סעודה שלישית כיון שזמנה הוא אחר חצות היום אי אפשר לאכלה רק מצה עשירה דהיינו מצה שנילושה ביין או שמן או דבש או חלב או שאר משקין ומי פירות שכל אלו אינן נקראין לחם עוני ואין אדם יוצא בהן ידי חובת אכילת מצה בפסח ולפיכך מותר לאכלו בערב פסח אבל כל מצה שאדם יוצא בה ידי חובתו בפסח אסור לאכלה בערב פסח כמ"ש בסי' תע"א:

ג ובמדינות אלו שאין נוהגין כלל לאכול מצה עשירה בערב פסח משעה ה' ואילך מטעם שיתבאר בסי' תס"ב יקיימו סעודה שלישית בבשר ודגים וכיוצא בהן בשאר מיני לפתן שהרי יש אומרים שבדברים אלו אדם יוצא ידי חובת סעודה שלישית בכל שבתות השנה כמו שנתבאר בסי' רצ"א:

ד ואם אין לו מיני לפתן יקיימנה במיני פירות שהרי יש אומרים שגם בזה יוצא ידי חובת סעודה שלישית כמו שנתבאר שם.

והיה ראוי לקיימה במצה מבושלת שלא נימוחה לגמרי בבישולה אלא פרוסותיה קיימין דהיינו שיש בכל אחד מהן כזית בענין שמברכין עליהן המוציא וברכת המזון ויכול לקיים בה סעודה ג' לדברי הכל שהרי מותר לאכלה בערב פסח כיון שאין אדם יוצא ידי חובתו בפסח במצה מבושלת (כמו שיתבאר בסי' תס"א) אלא שאין נוהגין לעשות כן.

ומי שנוהג כן וכן במקומות שנוהגין לאכול מצה עשירה צריכין ליזהר שיאכל סעודה ג' זו קודם שעה עשירית שמכאן ואילך אסור לאכול פת עד הערב כמו שיתבאר בסי' תע"א:

ה כשמבער החמץ בערב שבת אע"פ שמן הדין יכול

לבערו סמוך לחשיכה ואין צריך לבערו קודם חצות היום כמו בשאר כל השנים שהרי מותר לאכלו עד למחר בשעה ה' מכל־מקום טוב ליזהר לבערו בערב שבת קודם חצות היום כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים לבער גם כן אחר חצות היום בערב פסח:

ו אבל אין צריך לבטל בערב שבת בשעת הביעור כמו בשאר השנים שהרי כבר ביטל בליל ו' כל החמץ שברשותו שלא מצאו ואינו יודע ממנו ומה שיש ברשותו מן החמץ הידוע לו אי אפשר לו לבטלו בערב שבת שהרי צריך הוא לאכול ממנו בשבת:

ז יש להזהיר לש"ץ שלא יאריך בתפלה בשבת שחרית משום אכילת חמץ שלא יבואו לידי איסור:

ח אין לבשל לשבת זה מיני הריפות או מיני קמחים או שאר כל מיני תבשילין שדרכן לידבק בקדרה או בקערה כדי שלא יצטרך להדיחן בשבת אחר גמר האכילה להסיר את החמץ הדבוק בהן שהרי הדחה זו אינה לצורך השבת ואסור להדיח כלים שלא לצורך השבת כמו שנתבאר בסי' שכ"ג.

ואם עבר ובישל מינים אלו ונדבקו בכלים בענין שאי אפשר לקנחם היטיב שלא ישאר בהם מאומה מותר להדיחם בשבת כיון שיש בהדחה זו צורך מצוה להעביר החמץ מהכלי כדי לבערו וטוב להדיחם אפילו אין בהם אלא מעט חמץ בענין שאין צריך לבערו מעיקר הדין כמו שנתבאר בסימן תמ"ב אבל אם אפשר לו לקנחם היטיב אסור להדיחם בשבת:

ט אחר שגמר מלאכול סעודת שחרית בשבת זה קודם שעה חמישית ינער היטיב המפה שאכלו עליה מן הפרורין הדקין שנשארו בה והקדירות והקערות והכפות ושאר הכלים שנשתמש בהן חמץ יקנחם היטיב באצבעו שלא ישאר בהם חמץ בעין (ויטמין המפה עם שאר כלי החמץ בחדר שאינו רגיל לילך לשם כל ימי הפסח כמו שיתבאר בסימן תנ"א) וישליך הקינוח והפרורין הדקים במקום דריסת הרגלים אפילו בתוך ביתו דכשתגיע שעה ששית כבר הן מבוערין על ידי דריסת הרגלים.

חלק ג סימן תמד דין ערב פסח שחל להיות בשבת:

לקוטי תורה

תוכן הפרק: העבודה ד"ניסוך המים" בחג הסוכות ה"מקררת" את ה"אש" של עבודת הקרבנות

והנה כל זה הוא בחינת אש שעל גבי המזבח.

כל מה שנתבאר עד כאן בנוגע להתעוררות האהבה הטבעית (אש של מעלה) ע"י הקדמת דחיית והשפלת עצמו להתמרמר על ריחוקו מה' מצד מילי דהדיוטא שלו (אש הבאה מן ההדיוט) - הוא בחי' אש שעל גבי המזבח לצורך הקרבת הקרבנות, שעבודה זו היא בכל השנה.

אך יש בחינה אחרת גדולה וגבוה מזה, והוא בחינת מים שמנסכין על גבי המזבח בחג הסוכות, שהמים מרווין צמאון הבא מיסוד האש, וכמ"ש הוי כל צמא לכו למים.

ונוסף לזה יש בחג הסוכות עבודה נעלית יותר מהקרבת הקרבנות - ניסוך המים, שמים הם למעלה מאש, כמודגש בכך שהמים מרווין את הצמאון שמיסוד האש.

[להבנת הענינים הבאים לקמן יש להקדים: ענין ה"מים" בעבודת ה' (שהוא המרוה את אש האהבה וצמאון הנפש) הוא - כאשר האדם מרגיש גילוי אלקות בנפשו, שאזי שוב אין לו צמאון לאלקות (כי צמאון שייך דק כשהאדם הוא בריחוק מהדבר שצמא אליו, ולא כשכבר נמצא בקירוב אליו). ובמדריגות האהבה - נקראת "אהבה כמים" ו"אהבה בתענוגים", שהאדם זוכה "להתענג על ה' מעין עולם הבא.. והוא בחינת המים.. שבקדושת נפש האלקית".

ואהבה זו היא בעומק פנימיות הלב. דאהבה כרשפי אש שהיא באופן של צמאון (מצד הריחוק), היא בהתפעלות גדולה כאש לוהט, ומקומה בחיצוניות הלב (חלק הלב המתגלה ובא לידי ביטוי בחוץ); משא"כ אהבה בתענוגים (כשאדם נמצא בקירוב מקום אל האהוב ומתענג ממנו) היא בבחינת קרירות בלי התפעלות, כי היא נוגעת עמוק מאד בפנימיות לבבו, במדריגה כזו שאינה באה לידי התגלות ברעש גדול.

וזהו שהולך ומבאר:]

וגם בבחינת ומדרגת מים יש כמה בחינות שונות זו למעלה מזו, [עד למדריגה הנעלית ביותר] **כדכתיב אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים בשמים כו' אין עוד מלבדו, הראת בראייה חושיית, שהוא בחינת ביטול במציאות לגמרי בבחינת ראי' כמ"ש במ"א.**

ב"מים" - היינו גילוי אלקות - שמרווים את צמאון הנפש שמיסוד האש, יש כמה בחינות זו למעלה מזו, והמדרגה הנעלית ביותר היא בחינת

הראי' באלקות (אתה הראת לדעת גו' אין עוד מלבדו), שעל ידה נעשה האדם בבחי' ביטול במציאות לגמרי אליו ית'.

כלומר: הפירוש הפנימי ב"אין עוד מלבדו" הוא (לא רק שאין עוד אלקה ח"ו, אלא) שאין שום מציאות מלבדו, שזוהי המשמעות האמיתית ד"אחדות ה'", אשר האמת היא שהוא יתברך המציאות (האמיתית) היחידה; וכאשר אחדותו יתברך היא בהתגלות אצל האדם, בבחינת ראי', כאילו רואה במו עיניו אשר "אין עוד מלבדו" ממש, הרי בדרך ממילא מתבטל האדם ממציאותו (שהרי מצד הקב"ה לא שייך שום מציאות נפרדת ממנו).

ועל-דרך שהי' בשעת מתן תורה, שבני ישראל היו רואים את הנשמע, היינו שנתגלתה להם אחדותו יתברך "בראיי' חושית", "ולכן היו בטלים במציאות ממש, כמאמר רז"ל שעל כל דיבור פרחה נשמתן כו'".

ובחינה זו נק' בחינת מים, שמקרר ומכבה את חום האש, כי מאחר שהוא בבחינת ביטול במציאות לגמרי אליו ית', הרי ממילא מאליו מתקרר חום האש הטבעי אשר בנפשו האלקית והצמאון כרשפי אש שלהבת.

על ידי בחינת המים מתקרר חום האש והצמאון לה', כיון שכבר נתקרב ונתבטל לגמרי לה'.

כלומר:

ברגש הצמאון לאלקות לא מתבטל האדם ממציאותו, דאדרבא, כל תוכן רגש זה הוא ביטוי רצונו וחפצו של האדם, שהוא רוצה להתקרב לאלקות;

משא"כ כשאור אלקי מתגלה בפועל בנפשו, מתבטל האדם לגמרי מכל וכל, מאחר שמצד אלקות, "אין עוד מלבדו" פשוטו כמשמעו, ובמילא האדם "בבחינת ביטול במציאות לגמרי אליו ית'".

וכמו למשל אהבת הבן אל האב, כשרוצה להתקרב אליו ועדיין הוא קצת רחוק, אזי האהבה נראית ונגלית מן הלב ולחוץ שצועק אבא אבא, משא"כ כשהוא אצל אביו ממש, הנה הלב תוכו רצוף אהבה, אבל אינה נראית ונגלית חוץ מן הלב.

ולכן נקרא בחינת מים, שמקרר בחינת האש שלא תתגלה לחוץ, כי-אם נסתרת בתוך הלב.

*[וזהו ענין ניסוך המים שבחג הסוכות, שלאחרי התגלות בחינת האש שענינה "האהבה והצמאון להיות אליו ית' תשוקתו" (שמתעוררת ע"י הווידויים דיוהכ"פ), ישנו ענין **המים שמרווים** צמאון האש, כיון שמתקרב ומתבטל לגמרי לה').*

וזהו ענין תפלת שמונה-עשרה בלחש בחשאי.

ביטול זה אל הקב"ה (הבא לידי ביטוי באהבה כ"מים") הוא הוא ענינה של תפילת שמונה-עשרה שהיא בלחש ובחשאי, וכנ"ל שהאהבה שבפנימיות הלב היא "קול דממה דקה.. קלא פנימאה".

כי בפסוקי דזמרה הוא מעורר את האהבה כרשפי אש להיות שורף ומכלה את האשים אשר הם אש זרה כנ"ל, והרי הוא כאילו עדיין רחוק מן המלך.

אחד מהפירושים (ע"ד הרמז) בלשון "פסוקי דזמרה" הוא - "זמרה" לשון כריתה (כמו "זמיר עריצים"), ותוכן הענין בעבודת ה', שבעת פסוקי דזמרה צריך האדם ל"זמר" ולכרות מעצמו את תאוות נפשו הבהמית, שזה נפעל על ידי אהבה כרשפי אש דוקא (שהוא הצמאון המתעורר ע"י הרגש הריחוק מאלקות), כנ"ל שעל ידי אש האהבה לה' שורפים ומכלים את כל סוגי האש הזרים אשר לא לה' המה.

משא"כ בתפילה שהרי הוא כאילו עומד לפני המלך, ואומר ברוך אתה וכו', פירוש ברוך, בחינת המשכה, שממשיך יחודו ית' למטה שיהי' הוא בבחינת ביטול אליו ית'.

בתפילת העמידה צריך האדם להרגיש כאילו עומד לפני המלך, היינו שאז הוא בקירוב לאלקות (כבן "כשהוא אצל אביו ממש"), שזהו גם תוכן תפילת העמידה, שעיקרה הוא אמירת ברכות, שענין ה"ברכה" על פי חסידות הוא - ברכה לשון המשכה [כמו בלשון המשנה "המבריך את הגפן", שפירושו שמכופף את הזמורה לארץ ומשם צומח גפן אחר] - והיינו, שתפילת העמידה ענינה להמשיך גילוי אלקות ("אתה ה'") למטה, שעי"ז מתבטל האדם ממציאותו, כנ"ל.

ועד"ז תקנו מודים אנחנו לך, שהוא בחינת ביטול כמ"ש במ"א.

ולכן תיקנו לומר "מודים" בתפילת העמידה, כי ענין ההודאה על פי פנימיות הענינים אינה רק אמירת שבח והודי' לה', אלא מלשון "ומודים חכמים לרבי מאיר", היינו שהאדם מבטל את דעתו להקב"ה, היינו הודאה והכנעה לאלקות.

וזהו ענין הכריעות והשתחוואות כו'.

וזהו שתיקנו הכריעות וההשתחוואות בתפילת העמידה, להורות על ענין הביטול.

לכן הוא בלחש ובחשאי.

גם התפילה בלחש ובחשאי מורה על הביטול וההכנעה.

ד"ה ושאבתם מים בששון פרק ג

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(יז) **והנה** בחי' ההילוך הוא כאשר הולך וניתק ממקומו מעט מעט עד שנתרחק ממקומו הרבה וכל שנתרחק ממקומו יותר בא הוא בקירוב יותר אל המקום שהוא הולך ונמצא שגם בכל פרט ופרט נסיעה והעתקה ממקומו באותו מעט הריחוק הרי נתקרב בזה מעט יותר למקום שהולך ונקרא ריחוק למקום שיצא וקירוב למקום שבא לשם וזהו עיקר ענין ההילוך בכלל וכך הוא ענין ההילוך בתפלה שהוא ענין הקירוב מעט מעט לאלקים חיים והיינו דוקא בבחי' הזזה והעתקה ממקומו מעט מעט והוא עקירת הרצון והתקשרותו בחומר גופו שעוקרו ומעתיקו ומזיזו ממקומו העצמי שנקרא (בל"א גירירט פון אורט) מעט מעט דהיינו בעומק אחר עומק עד שנעתק וניזוז הרבה וכל שנעתק וניזוז מהתקשרותו בחיי גופו נתקרב נפשו ורצונו והתקשרותו לה' אחד כפי אותו ערך הריחוק וההעתקה ממש עד שא"א לחלק זה הענין לשני דברים הא' הריחוק והזזה ממקומו בגופו ואח"כ הקירוב והדביקות לה' כו' אלא חדא מילתא היא דאותו הריחוק והפשטת התקשרותו בחיי בשר הוא עצמו הקירוב והדביקות של הנפש בה' כו' אם מעט או הרבה ממש כמשל ההעתקה והזזה בנסיעה והילוך גשמית שאותו שטח הארץ מאה או מאתים אמה שניזוז ונסע והלך ונתרחק ממקום מעמדו הוא עצמו שיעור מאה או מאתים אמה שנעשה קרוב למקום שהולך לשם וד"ל. וטעם הדברים הוא לפי שאין ענין ההזזה ממקומו באה רק מצד ההשג' והקירוב באלקי' כמו ע"י ההתבוננות אחרי הוי"ה בפסד"ז כנ"ל א"כ שניהם כאחד באים בשיעור ומדה א' ממש דהיינו ערך קירובו בהשגה הוא עצמו ענין א' ממש בריחוק ממקומו וקירובו זה הוא עצמו הריחוק ממקומו והריחוק ממקומו הוא עצמו הקירוב ולא שזה מוקדם לזה כלל וע"ד שאמר באברהם הלוך ונסוע מדרגא לדרגא היינו שעילוי המדרגה הוא ממש עילוי ערך הריחוק מגופו ולא ב' דברים הן כמשל הילוך גשמי הנ"ל וד"ל.

(וכ"ז תירוץ לנבוכים בעצמם לומר נואש לנפשם איזה בהיותם בלתי מרגישים ומכירים בנפשם איזה שינוי בריחוק והזזה מהתקשרות בגופו כלל גם שמעמיקים בהשגות אלקות דודאי זהו דבר שא"א כמובן מתוך כל הנ"ל שהקירוב והריחוק א' הוא ממש וא"כ אם בהשגת אלקות יש קירוב בנפשם ודאי הוא עצמו בחי' הזזה וריחוק מגופו לפי ערך א' ממש אם לא שאין בהשגה שום קירוב כלל ואין האמת כן לכל טועם טעם בנפשו בדא"ח כי ודאי נתקרב נפשו אם מעט או בעומק יותר ומה שאינו מרגיש הריחוק והזזה ממקומו אין זה רק שבלתי מורגש הוא אבל ודאי ניזוז ונעתק ממקומו מאחר שהוא הוא הקירוב עצמו כנ"ל רק שאינו מרגיש בבחי' יש ודבר הנראה לעינים ובאמת לא יורגש זה כלל כי כאשר בא להשיג ולהכיר זה בעצמו לא ימצא מאומה וע"כ העצה רק לעסוק בקירוב ביגיעה גדולה וממילא הריחוק מעצמו בא גם שבלתי מרגיש ולא יחפש בעצמו כלל וסמוי מן העין ברכה מצויה כי ודאי לא ימנע ה' טוב זה להולכים בקירוב אחר קירוב כו' ולא יהיה כל מגמתו רק בקרבת אלקים מצד עצמו ולא מצד חפצו שיהיה מורגש ויטיב לבבו מזה שע"ז נאמר לא יחפוץ כסיל בתבונה כ"א בהתגלות לבו בלבד ואע"פ שנא' קרבת אלקים לי טוב לי דוקא היינו מצד עצם קרבת אלקים חיים כי חיי החיים הוא כו' וכידוע וד"ל). אבל הנה יש הילוך שהולך ושב לאחור דהיינו שאחר שנתקרב ביותר והגיע למקום מחוז חפצו ישוב לאחור מעט מעט עד שחוזר לבוא אל מקומו הראשון ויש דבר זה בכלל ההילוך כאשר גמר הילוכו וכבר בא לקצה מחוז חפצו

וגם בפרט בכל הילוך ונסיעה שחוזר לאחור וכו' והנה בהילוך כללי גם שחוזר אח"כ עכ"ז נק' הילוך הראשון בשם הילוך אחר שנתרחק לגמרי ממקומו הראשון וכבר בא למקום שהלך לשם אבל בהילוך פרטי אם חזר מיד הרי לעולם עומד במקומו הראשון ולא הלך מאומה כו'. וא"כ לפ"ז יש להבין מ"ש בס"י אם רץ לבך שוב כו' דהיינו בהילוך בתפלה אם רץ לבו באהבה וקירוב אחר קירוב כנ"ל שוב כו' שזהו כמו ענין מתהלך שהולך ושב שלעולם לא הלך יותר כי גם אחרי שובו הולך הרי חוזר מיד ונמצא עומד במקומו הראשון כו' והנה בסדר הנסיע' במסעות אין הענין כן שהולך ושב לאחור אלא רק עומד במנוחה ואינו שב לאחור וגם אינו נוסע וכמו מסעות שבמדבר דכתיב ויסעו ויחנו והחניה גורמת הנסיעה דוקא כי כל חניה היא בשביל נסיעה שאחריה ע"כ צריך לנוח מנסיעה הקדומה ובלא טעם נסיעה שאחריה לא היה נח כ"כ וזה לא כמו שוב שאחר הרצוא שהוא הולך לאחור כו' ולזה אמ' באברהם הלוך ונסוע שהליכה זו מעתקת אותו ממקום למקום כנ"ל וכל העתקה נתרחק בה ממעמדו ונתקרב בה למקום חפצו כנ"ל רק שא"א שיהיה ההילוך בבת א' כ"א במנוחה וישיבה בין נסיעה והילוך זה לנסיעה והילוך שלאחריו. והנה כמו במסעות שבמדבר דכתיב ויהי בנסוע ויאמר קומה ה' כו' ובנוחה יאמר שובה כו' כך הוא במלאכי' שנק' מרכבה עילאה שהדגלים שבמדבר היו נוסעים כדוגמתו כמ"ש בזוהר פ' פקודי והוא בבחי' נסיעה וחניה כמ"ש בזוהר פ' בשלח על מימרהא נטלין ועל מימרהא שראן כו' וכמ"ש ובשתי' יעופף כו' (שהוא בחי' שם מ"ב שעי"ז כל בחי' העלאות מלמטה בשית תיבין דאנא בכח שאומר לפני קבלת שבת ובק"ש שעל המטה כמו שית') והפריח' לפעמי' למעלה ולפעמים למטה וכן אמרו מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה כו' דהמרכבה לפעמי' מעלין כמו רוממי שדי והחיות נושאות ולפעמי' יורדין למטה כמו בהתגלות מראה הנבואה לנביאים וכגילוי שכינה בהיכל ק"ק שבבהמ"ק למטה ממש וכה"ג וא"כ לפ"ז יש להבין מ"ש במרכבה והחיות רצוא ושוב כו' וענין רו"ש אינו כענין הולך בנסיעה וחניה כו' וד"ל.

שנער התפילה. אחרי ה"א תלכו. מג"פ

קונטרס קטן בענין בחירה

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

אך באמת עיקר המשכה הוא ע"י עשי' גשמי' כי סוף מעשה במח' תחילה, כי כל מה שגבוה יותר הוא בא בגילוי למטה יותר, וכמשל מהחותם שא"א לראות מחמת בהירות אבן טוב והוא ניכר דוקא בשעוה, ועוד משל די לחכימא ברמיזא שדווקא ע"י רמז אפשר לגלות מה שא"א לגלות בדיבור הגם שהרמיזה היא למטה מן הדיבור אך מזה הטעם גופא אפשר לגלות עי"ז יותר, כך ע"י עשי' גשמי' דווקא אפשר להמשיך יותר מע"י ברכה שבדיבור, והמלאכי' א"א [להם] לעשות מצוה בגשמי' וזהו היתרון בישראל שהם ממשיכי' ע"י מעשה המצות, וזהו ענין הזריעה שהמצות נקר' בשם זריעה וכמ"ש זורע צדקות וכל המצות נקר' בשם צדקה וכמ"ש וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה, ונקראי' כל המצות בשם צדקה והצדקה נקר' בשם זריעה וכמ"ש זורע צדקות, נמצא שכל המצות הן בחי' זריעה, וזהו כמו הגרעין הגם שאין בו טעם וריח ומראה אעפ"כ כשזורעין אותו אזי יצמח הפרי בטעם ובמראה ובריח מחמת שיש בו בהעלם הטעם והמראה והריח כך הוא המצות הגם שהם בדברים גשמים קלף גשמי צמר גשמי אתרוג גשמי אבל הם רומזי' למעלה בדרך רמז, וכמו תפילין בקלף גשמי רומזי' על תפילין דמארי עלמא מה כתי' בהו וכמו ד' פרשיות שבתפילין הם נגד ד' מוחין למעלה, וכמו"כ ד' מינים שבלולב הם נגד ד' אותיו' שם הוי'.

פתחי לי אחותי רעייתי

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

והענין דהנה אמרו במד"ר ע"פ ואנכי איש חלק כמ"ד כי חלק הוי' עמו, וענין חלק הוי' עמו כי הנה ידוע שמה שנתלבשה הנשמה בגוף אין זה כ"א הארה ומקצת הנשמה אבל שרש הנשמה נשארה למעלה, ועיקר העבודה הוא לחבר שרש הנפש עם הנפש שבגוף והוא ע"י תורה ותפלה ומצות כמ"ש סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה כי תפלה הוא העלאות מלמטלמ"ע, ותורה הוא המשכות אלקות מלמעלמ"ט, אך ההעלאה דתפלה הוא בכדי שיהי' ירידה והמשכה, והירידה דתורה הוא בכדי שיהי' העלאה מלמטה, וזהו מוצב ארצה וראשו מגיע כו' ומלאכי אלקים קאי על מצות שנק' בשם שלוחים לכן ע"י תומ"צ ותפלה נתחבר שרש הנפש עם הנפש שבגוף, וניתן זה הכח להם מיעקב אע"ה כמ"ש יעקב חבל נחלתו דכמו שהחבל מחבר העליון עם התחתון כן יעקב נותן הכח לכל נש"י לחבר המקיפי' דנשמה בנשמה, ולכן חלם ליעקב דוקא החלום דסולם ולא לאחר כי לו לבדו ניתן הכח לזה, וזהו כי חלק הוי' עמו כי ד' אותיות דהוי' והקוצו של יו"ד מרמזים על נרנח"י, ועם הוא מלשון עוממות נפרדים, והעבודה הוא לחבר החלק שהוא המקיף דנפש עם העם, אך מי נותן להם כח זה ע"ז מפרש המדרש ואנכי איש חלק שהוא ע"י יעקב כי ל' איש הוא מל' איש האלקים שמשה הי' שליט ומושל על ש' אלקים כן יעקב שולט ומושל על החלק כי ה"ה המחברו.

וזהו מה הקב"ה מחלק עולמות שהוא ית' נותן לכ"א חלקו, כן יעקב מחלק שהוא המחבר החלק אלקי עם הנפש, וזהו אלקי' אלקיך שאע"פ שנשמות דאצי' נק' בשם אלקים ואל, אעפ"כ אני אלקיך שלגבי' ממש שוים אצי' דכללות עם פרט היותר אחרון דעשי' ולכן אלקיך אנכי. וזהו ג"כ הודו להקב"ה שהוא אלקי האלקים, שאלקי' הוא נשמות דאצי' דכללות ואעפ"כ הוא ית' אלקה עליהם כי לגבי' אינם תופסים מקום כלל וכלל, וזהו יותר שבח מבריאת שמו"א שזהו דוקא עיקר גדולת הבורא. וזהו אם זרוע כאל לך, כי כדי להפיל רשעים ששרשם מתהו א"א כ"א בכח הבורא שהוא כל יכול לעשות מתהו לתיקון וכשנצרך להתברר ע"י צדיקי' מתלבש בהם כח אלקי' ואל, ואעפ"כ אלקיך אנכי אני על גבך.

ואם זרוע כאל לך (ב)

בס"ד, פ' שמות, תרל"ב.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

ולפי זה יש לומר דכח הביטול של הכלי הוא מהאור מקיף מבחינת העיגול הגדול כו'. בפרק הקודם נתבאר שכח הביטול של הנשמה הוא מהמקיף של 'אדם קדמון', ועל זה מוסיף כאן, כי כח הביטול של הכלי (הגוף) הוא ממקום נעלה יותר - האור המקיף של העיגול הגדול שלפני הצמצום.

ומרחיב הרבי נ"ע את הענין: **דהנה האור פנימי הוא בבחינת התלבשות בגילוי בהכלים ופועל ביטול בהכלים כו',** - כלומר הביטול של הכלי הוא דוקא מהאור המתלבש בו, **שהרי הכלים הם בבחינת מציאות** של גבול, מכיון שאופן התהוותן הוא על־ידי ריחוק והעלם, **והאור הוא בבחינת אין** - ביטול **כו',** כיון שהוא בדביקות למקורו על כן הוא בביטול אליו, וכמו במשל הגוף והנפש, שהגוף הוא מציאות יש, והנשמה ביחס אליו בחינה של אין ודביקות, ועל־ידי הארת הנשמה בתוך הגוף נעשה ביטול גם בגוף.

רק שיש חילוקי מדריגות באור בחינת אור מקיף ואור פנימי כו', - בתוך האור עצמו יש דרגות שונות, יש אור מקיף ויש אור פנימי **אבל** המכנה המשותף ביניהם **שכללות ענין האור הוא בבחינת אין כו', ועל כן האור פועל הביטול בהכלים כו'** על־ידי שמתלבש בהם **שיהיו גם כן הכלים בבחינת אין כו'** כלומר בבחינת ביטול.

(**ועיין מה שיתבאר לקמן פרק** רצ"ד). שם נתבאר דהביטול בכלי הוא לא מצד עצמו אלא מצד האור, אלא שיש בו גם ביטול מצד עצמו, ומבאר זאת שם בעבודת ה'.

ואם כן, מדוע התבאר לעיל שהביטול בכלי הוא מהאור המקיף? לכאורה אדרבה הביטול הוא על־ידי האור הפנימי המתלבש בו? הנה מיד מבהיר הרבי נ"ע - **אך הכח בהכלים להיות בהם בחינת הביטול על־ידי האור**, כלומר כיון שמציאות הכלי הוא יש, כיצד יש בו כח ואפשרות להתבטל לאור המתלבש בו? **ועוד זאת** לא רק עצם הביטול, אלא גם אופן הביטול - **שהביטול יהיה באופן כזה בבחינת ביטול בעצם מהותם שיתייחדו באור־אין־סוף ברוך־הוא**, כלומר לא רק ביטול חיצוני אלא ביטול בכל מהותו שיתייחד עם האור.

ולכאורה הרי הכלים הם בחינת מציאות - היפך הביטול? זהו מחמת ששרש הכלים **מבחינת המקיף דטהירו עילאה שרש ומקור הכלים כו'**, - כלומר כיון שיש שרש לכלים באור המקיף, הנה זה מאפשר להם להתבטל לאור המתלבש בהם, ושאופן הביטול יהיה בכל מהותם.

והביטול של הכלי מגיע למעלה מהביטול של האור כו'. - כיון שיכולת הביטול של הכלי מגיע מהאור המקיף, אופן הביטול של הכלי הוא במדריגה נעלית יותר מביטול האור המתלבש בו, שהרי האור המתלבש בו הוא אור פנימי, ושרש הכלי הוא מהאור המקיף.

והיינו שיש אופן שהגוף מתבטל בעקבות ביטול הנשמה, ויש דרגה נעלית יותר שביטול הגוף הוא למעלה מביטול הנשמה.

שבת פרשת תבוא

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים קונטרסים חלק א

יש מדרגות בשמחה. א' השמחה מכוסה בעבודת ה', ב' השמחה גורמת את עבודת ה', ג' שמחה בלי הגבלה

וְהִנֵּה בְּנִסּוּחַ הַיַּיִן עַצְמוֹ יֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת,

וְהֵם נִסּוּחַ הַיַּיִן דְּכָל הַשָּׁנָה בִּימוֹת הַחֹל, וְנִסּוּחַ הַיַּיִן בְּיוֹם־טוֹב שֶׁהֵם מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה, וְנִסּוּחַ הַיַּיִן דְּחַג הַסֻּכּוֹת שֶׁהוּא יוֹם־טוֹב וּזְמַן שִׂמְחָתֵנוּ. דְּהִנֵּה כְּתִיב[52] "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּשִׂמְחָה" וְגו', שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת עֲבוֹדָה בְּשִׂמְחָה, וּכְתִיב[53] "שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּה' וְגו'", שֶׁהֵם חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת בְּמַדְרֵגַת הַשִּׂמְחָה. וְיוּבָן זֶה עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בָּאָדָם לְמַטָּה, שֶׁכְּשֶׁעוֹשֶׂה אֵיזֶה דָּבָר בְּזְרִיזוּת וּבְחִבָּה גְּדוֹלָה הַיְנוּ בְּשִׂמְחָה וְחַיּוּת רַב, הִנֵּה הַשִּׂמְחָה נִכֶּרֶת מֵעֲבוֹדָתוֹ, וּכְמוֹ הַבּוֹנֶה בַּיִת שֶׁבּוֹנֶה אוֹתוֹ בְּזְרִיזוּת וּבְחִבָּה מֵאוֹר הַבֹּקֶר עַד שָׁעָה מְאֻחֶרֶת בַּלַּיְלָה, הִנֵּה מֵעֲבוֹדָתוֹ בָּאָדָם הַזֶּה נִכָּר הַשִּׂמְחָה. וְיֵשׁ שִׂמְחָה גְּלוּיָה יוֹתֵר, וּכְמוֹ בְּשִׂמְחַת בְּנוֹ, הִנֵּה הוּא שָׂמֵחַ שִׂמְחָה גְּדוֹלָה וּמַזְמִין כַּמָּה קְרוּאִים וּמְכַבְּדָם בְּקֶרוּב גָּדוֹל כָּל אֶחָד מֵהֶם לְפִי מַהוּתוֹ וּמַעֲלָתוֹ. דְּהַהֶפְרֵשׁ בֵּין שְׁנֵי אָפְנֵי שִׂמְחָה אֵלּוּ הוּא, דְּבָאפֶן הָרִאשׁוֹן הִנֵּה הַשִּׂמְחָה הִיא נִכֶּרֶת מִן הָעֲבוֹדוֹת, דִּזְרִיזוּת וְחִבַּת עֲבוֹדָתוֹ מוֹרָה עַל שִׂמְחָתוֹ, וְלוּלֵי הָעֲבוֹדוֹת לֹא הָיְתָה שִׂמְחָתוֹ נִכֶּרֶת כְּלָל, וּבָאפֶן הַשֵּׁנִי הִנֵּה מִצַּד הַשִּׂמְחָה בָּאָה הָעֲבוֹדָה, דְּזֶה מַה שֶּׁמַּזְמִין קְרוּאִים וּמְכַבְּדָם בְּקֶרוּב גָּדוֹל הוּא לְפִי שֶׁהוּא שָׂמֵחַ שִׂמְחָה גְּדוֹלָה, דְּשֹׂרֶשׁ הַהֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם הוּא דְּבָאפֶן הָרִאשׁוֹן הִנֵּה הָעִקָּר הוּא הָעֲבוֹדָה וְהַשִּׂמְחָה מְכֻסָּה בָּהָעֲבוֹדָה, וּבָאפֶן הַשֵּׁנִי הִנֵּה הָעִקָּר הוּא הַשִּׂמְחָה וּמִצַּד הַשִּׂמְחָה בָּאִים כָּל הָעֲבוֹדוֹת שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּדֶרֶךְ מְמִילָא. אָמְנָם יֵשׁ עוֹד שִׂמְחָה גְּדוֹלָה מִזֶּה, וְהוּא כַּאֲשֶׁר הוּא שָׂשׂ וְשָׂמֵחַ בְּשִׂמְחָה גְּדוֹלָה כָּזוֹ שֶׁיּוֹצֵא מִגְּדֶר הַכֵּלִים לְגַמְרֵי, וּמְפַזֵּז וּמְרַקֵּד וּמְקָרֵב לְכָל אָדָם בְּלִי שִׁעוּר כְּלָל מִפְּנֵי גֹּדֶל שִׂמְחָתוֹ,

שבת חול המועד סוכות, תרח"ץ

---

52) תבוא כח, מז. וראה ספר המאמרים תרח"צ ע' סא הערה 52 ובהנסמן שם.

53) תהלים צז, יב. וראה לקוטי תורה תבוא מב, סוף עמוד ג ואילך.

ל"ג בעומר

א. (כ"ק אדמו"ר נכנס אל האולם, ישב על מקומו ושאל: היכן מחזיק הקהל? וענה אחד מהמסובים: מחזיקים באמצע. ואמר כבוד קדושת אדמו"ר:) דרך המיצוע הוא דרך האמת והישר. אמת היא ישר, ישר הוא אמת, ודרך זו המשיך הסבא ממקורה העצמית בעצמות אין־סוף ברוך־הוא.

ב. הנסיעה הראשונה שערך הרבי ה"צמח צדק" אחרי הסתלקות הרבי האמצעי, היתה למינסק, וממינסק נסע אב־הסבא ה"צמח צדק" לוילנה.

במינסק היו גדולי ישראל, והתאספו גדולי המתנגדים מכל הסביבה, וכן משלחת מוילנה.

גדולי הגאונים הכינו, בקבלת הפנים לכבודו של הרבי ה"צמח צדק", שולחן עם כמה סוגי פירות ומאכלי עידון, כדי לבחון את הרבי ה"צמח צדק" בהלכה ולראות על מה יברך תחילה.

הרבי ה"צמח צדק" אמר: ספק ברכות להקל[3]. אך למצוא קולא קשה יותר מאשר חומרא. וחידש אז בהלכה[4] של דין קדימה בברכות, שלמרות שעל השולחן מוכנים הרבה מיני מאכל וביניהם גם כאלה שמצד עצמם יש להם דין קדימה לגבי מאכלים אחרים, אך אם אין האדם רוצה לאכול אותם, בטל מהם דין הקדימה.

גאוני המתנגדים התפלאו מאד מגאונותו הפלאית העמוקה של הרבי ומפשטות הנהגתו.

השיחה ב"שולחן" היתה בהלכות ברכות, וגאוני וילנה התפלאו מאד מהגאונות העמוקה ומהבקיאות החזקה.

גאוני וילנה שאלו את הרבי ה"צמח צדק": גאוני המתנגדים (עולם'שע) היו מחדשים גדולים והעולם יודע מחידושיהם, ואילו גאוני החסידים בודאי גם הם מחדשים, אבל העולם אינו יודע מהם.

ענה להם הרבי ה"צמח צדק", ההבדל הוא, שגאוני המתנגדים (די עולם'שע) מחדשים תורה בהתאם למצבם הם, ואילו חסידים מסדרים עצמם לפי סדר התורה.

אני מספר לכם זאת כיוון שההנהגה בכל אחד צריכה להיות על פי התורה. כתוב[5] והייתם נקיים מה' ומישראל. על השולחן מונחים מזונות, ומסיבת הבריאות אין אני יכול לאכול כעת מזונות, לכן אברך כעת על היי"ש.

לחיים. הרשב"י הרי לקח על עצמו להגן על כמה דורות[6], זכותו תגן עלינו לישועה כללית לכלל ישראל, אמן.

ג. הדוד ר' משה, בנו של אדמו"ר הזקן, היה מבוגר מה"צמח צדק". בצעירותם (בהיותם בגיל 8־9 או 10־11) למדו את הסוגיא[7] איסי בן יהודה הי' מונה שבחן ואיתא שם שר' שמעון אמר לתלמידיו שנו מדותי שמדותי תרומות מתרומות מדותיו של ר' עקיבא. ר' שמעון הוא ר' שמעון בן יוחאי. ובענין מדותיו פירש רש"י: מדותי – תורתי. ויש עוד פירוש מדותי – מדות ממש.

בלמדם סוגיא זו התעורר אצלם ספק איזה פירוש הוא העיקר. אבל לא היה להם התוקף לשאול על כך את רבנו הזקן.

בישבם שקועים בלימודם, נכנס לפתע הרבי הזקן והתחיל בניגון. – בהנהגתו של הרבי הזקן היתה כל תנועה מסודרת בסדר מדוקדק, כל פעם בשווה.

כל הנהגה של הרבי היתה מיוסדת על־פי סדר ההנהגה של מעלה השייך לענין, הן בדבר תורה, הן בדבר מצוה והן במדה טובה, והכל היה הרבי אומר בניגון –

כשהרבי הזקן נכנס לחדר בו ישבו בן רבנו ונכד רבנו ולמדו, אמר הרבי:

התורה שניתנה לנו מן השמים היא כולה מדות טובות, גם העונשים הם באמת חסד וטוב. ושתי השיטות חד הם והא בהא תליא. לא יכולות להיות מדות טובות בלי תורה, ולא יכולה להיות תורה בלי מדות טובות.

(וסיים כ"ק אדמו"ר:) כעת זקוקים ללב. וציווה לנגן ניגון לבבי.

3) שבת כג, א.
4) ברכת הנהנין פ"י ה"ב.
5) במדבר לב, כב.
6) סוכה מה, ב.
7) גיטין סז, א.

אגרות קודש

ב"ה, י"א כסלו תש"ט
ברוקלין

ידידי הנכבד העסקן המפורסם, המוכתר במעלות טובות במעלת גזעו וחינוכו מאנשי חסידי חב"ד מר שניאור זלמן שי' רובאשאוו

שלום וברכה!

זה עתה שלחתי מברק לידידי,

"בבקשה נפשית להשתמש תיכף בכל השפעתו אשר הבא כח ברוסיא ישתדל בכל תוקף שידידינו מרדכי דובין הנאסר שם ירשו לו ברוסיא להעתיק לארץ ישראל. אישיותו של דובין וגודל ערך הצלתו בהקדם האפשרי ידועים למדי ואין די מלין לבארם. תודה מראש בעד הודעתו מהתוצאות בזה: חתימתי".

על פי הידיעות מרוסיא הנה ידידנו הדגול מרבבה מוה"ר מרדכי דובין שי' נדון למאסר עשר שנים, וגאולתו הוא ענין של פקוח נפש, ועם בוא ימי החורף, הנה יציאתו משם נחוצה בהקדם האפשרי.

אחשוב למותר להדגיש, אשר ידידנו היקר באנשים הר' מרדכי דובין שי' מי שהי' חבר הפרלמנט בלטביא וממנהיגי ישראל באירופא, ועשרות אלפי נפשות קבלו עזרה על ידו בגוף וממון, אשר החובה והמצוה להשתדל למענו להוציאו ממסגר בהקדם האפשרי.

ואני תפלה כי חפץ ה' ביד ידידי שי' יצליחו להוציא את ידידנו הר' מרדכי דובין שי' משעבוד לגאולה. וזכות מצות פדיון שבויים האיש היקר הר' מרדכי דובין שי' תעמוד לו לעד.

ידידו הדורש שלומו ומברכו בגשמיות וברוחניות.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרת קודש מאת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע

תרגום חפשי מאידיש ללא אחריות כלל וכלל

חלק י"ג

ביום הראשון של היריד - היריד היה מתקיים חמשה ימים, מיום ראשון עד יום שישי - יום ראשון בשבוע תיכף לאחר מנין ה'ותיקין', בעת שאנשי השוק החלו רק להתאסף, והפלאטניקעס החלו רק להקים את הדוכנים, עבר ה'מגיד' מחנות לחנות ומעגלון לעגלון, והתחנן אצל היהודים שכאשר ישרור שלום ואחוה ביניהם, מבטיח הוא להם קונים טובים ופרנסה בריוח, וכך היה - מפיו הקדוש לאזניו של הקב"ה - בלי עין הרע, ביריד זה הושפע שפע רב על היהודים, ובכל חמשת הימים זרם זהב.

לאחר שנתקבל ה'מגיד' - ר' מרדכי - כ'מגיד' הקבוע של העיירה, סובב הוא בין החנויות והדלפקים ומבקש מהרוכלים שיחיו בשלום ביניהם, באמרו שכאשר יחיו באהבה ושלום, יעזור השם ית' שיהיה פדיון גדול יותר. וכך היה אמנם קורה, שבאמצע יום קייצי כאשר הנכרים עסוקים, היו באים כמה נכרים צעירים במהירות כזו כנמלטים מעץ התליה, והיו קונים מכל הבא ליד. לבעלי החנויות היה פדיון יומי יפה, וכן לבעלי הדוכנים. בקיץ זה - אומרים אנשי דוברוונא - משום מה באים השלוחים מפריצי הסביבה לקנות את מצרכיהם הרבה יותר מבתקופות הקיץ הקודמות.

גם החולים אותם בירך ה'מגיד' וברוך־השם נתרפאו, וגם אלו שעל־ידי פיו הקדוש הצילם: כמו המקשה לילד שהרופא והסבתא אמרו שצריכים להכאיב, ולמשוך את העובר בחזקה - והנה ה'מגיד' בעברו ברחוב ושמע את זעקות אנשי הבית, נכנס לבית, וציווה לומר שבע פעמים את פרק כ' בתהילים "למנצח.. יענך" - ותיכף נפקדה היולדת עם ילד בריא.

ה'מגיד' ממש 'מחיה מתים', כולם מתפלאים מה שקרה לאברמ'לע חאמקע, בחור פשוט לא מפותח שהתגולל ברפתות והתעסק בעורות של נבלות. היה רובץ אצל הערלים בכפריהם, אכל

את הדברים הלא מותרים, היה רץ לשמחות הגויים, לא התפלל אף פעם ואפילו לא רצה לדעת מתי חלים ימי היארצייט של אביו ואמו.

וכאשר פעם פגשו ה'מגיד' בשוק, צועד ועור של סוס על כתפיו, שואל אותו ה'מגיד': בחור, היכן הציציות שלך? עונה לו הבחור: אני הרי אברמ'לע פושט עור, כל אנשי העיר מכנים אותי "אברהם'ל חאמקע... כאשר תסיים את הובלת העור - אומר לו ה'מגיד' - תבוא אלי לבית המדרש של הקברנים, ואספר לך סיפור יפה שקרה עם אחד, והגמרא הקדושה אומרת שגם פושט נבלות, מלאכה רצויה היא.

מלים מועטות אלו (= של ה'מגיד') השפיעו עליו (= על הבחור) השפעה כה חזקה, עד שדבק ב'מגיד'.

ה'מגיד' מינה עבורו מלמד, הוא החל להתפלל והתנהג כיהודי. כעת כבר מכנה אותו הקהל 'אברהם "חרש העץ", ה'מגיד' ציווה אותו ללמוד את המלאכה וברכו בהצלחה, וכעת הוא מצליח גם מבחינה כלכלית, גם התנהגותו נאותה, הוא מחלק צדקה ביד רחבה, בערב יום־הכיפורים ובהושענא־רבה פיזר צדקה ללא הגבלה, ומציעים לו את השידוכים הנאים ביותר.

כאלו ימי ראש־השנה, עשרת־ימי־תשובה והיום הקדוש - יום כיפור - לא טעם ר' חיים מימיו. לר' חיים אין מילים איך לבטא את שמחתו הפנימית. לפני הימים הנוראים, נעשה ר' חיים אדם אחר לגמרי. וניכרו בו חיות וזריזות. הוא נהיה נייד יותר, הולך הוא בעצמו ללא מוביל, כל ערב שדרש ר' מרדכי היה ר' חיים הולך להאזין לו. הוא - ר' חיים - השתדל להיות בכל דרשותיו של ר' מרדכי, והקשיב להם בתשומת לב רבה.

במוצאי יום הכיפורים, כאשר סיים ר' חיים את תפילתו - בבית המדרש של הקברנים - וכבר קידש את הלבנה, הלך ר' חיים לבית המדרש הגדול לר' מרדכי.

גם בבית המדרש הגדול סיימו להתפלל מעריב, רק ר' מרדכי היה ב'חדר שני' והתפלל עדיין תפילת נעילה. כמה מניני יהודים - מבוגרים ואברכים - מהמקושרים ביותר לר' מרדכי, עמדו והאזינו כיצד מתפלל ר' מרדכי, יהודים אלו לא יכלו להיות שלמים עם עצמם וללכת מבית המדרש.

כאשר הגיע ר' חיים לבית המדרש הגדול ומצא שר' מרדכי מתפלל עדיין, נהנה מאד מכך - כל יום הכיפורים נמשך לבו ללכת לבית המדרש הגדול. לראות ולשמוע כיצד מתפלל ר' מרדכי. היתה אצלו - אצל ר' חיים - תשוקה גדולה להתפלל ביחד עם ר' מרדכי בבית מדרש אחד, תחת קורת גג - מקיף - אחד. לר' חיים היתה כבר ידיעה מסויימת בתורת הקבלה, וידע שתפילה תחת קורת גג - מקיף - אחד עם צדיק, יש בזה ענין וסגולה גדולים. אך היות וכל השנים היה מתפלל בבית המדרש של הקברנים, לא רצה לשנות ממנהגו זה.

ר' חיים מתבונן כיצד עומד ר' מרדכי 'שמונה־עשרה', טליתו לחה לגמרי מדמעות וזיעה - ומזמן לזמן שומעים את נשימתו הכבדה וגניחותיו השקטות של ר' מרדכי. הוא - ר' מרדכי - אינו זועק, (= אלא) עומד בדממה, אך כל רגע מגביה את ידיו כלפי מעלה, ומסיים בבכי מקוטע ובדממה שקטה.

"ותקבלנו בתשובה שלימה לפניך" אומר ר' מרדכי בקול גבוה במקצת. ופותח בניגון תחנונים ששבה כל־כך את הנוכחים עד שכולם החלו בבכי חרישי.

"אין קץ לאישי חובותינו" אומר ר' מרדכי בקול נוגה ורועד. והחל נוקש בידיו על ראשו כאשר זה מלווה בבכי עמוק. עבר מעט זמן, ר' מרדכי התפלל חרישית ונשמעו המילים "הכל הבל".

זמן מה אחר־כך שעבר בדממה, החל ר׳ מרדכי לנגן ניגון געגועים המלווה בקול שמחה, ונשמעות המילים ״אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך״ הורגש שר׳ מרדכי חוזר לעצמו, ונהיה ערני יותר והתפלל כרגיל.

הנוכחים בחשבם שר׳ מרדכי עומד לסיים את התפילה, אך אין רצונם שר׳ מרדכי ידע שהם האזינו לתפילתו, נכנסו לאולם הגדול בבית המדרש, התיישבו ליד השולחן הדרומי, היכן שעדיין דלקו בכלי חרס שאריות נרות מיום כיפור.

גם ר׳ חיים נכנס לבית המדרש הגדול, והחל לספר לנוכחים אודות גדולתו של ר׳ מרדכי, עד כמה הוא גאון - הוא (= ר׳ מרדכי) בקי בש״ס בבלי, ומתמצא היטב בירושלמי, מדרשים, זוהר, וכן הוא בעל קבלה גדול. למד כמה שנים אצל הצדיק מפודוליה־וואהלין, ה׳בעל מופת׳ הגדול, אשר בסביבה ההיא קוראים לו בעל־שם־טוב. ור׳ חיים סיפר לנוכחים מעשיות מהבעל־שם־טוב מאלו ששמע מר׳ מרדכי.

כולם נהיו כהמומים תוך כדי שמעם כיצד אומר ר׳ מרדכי שמע ישראל וגו׳. הפסוקים שמע (=ישראל), ברוך (=שם), ד׳ (=מלך), לשנה (=הבאה), ארכו אצל ר׳ מרדכי זמן ממושך.

לאחר מכן, התפלל ר׳ מרדכי את תפילת מעריב לימי החול, היתה זו תפילת מעריב רגילה, ועם כל זה התארכה התפילה זמן מה, ור׳ חיים המשיך לשוחח עם הנוכחים.

הנוכחים מביטים היטב בר׳ חיים, במראהו, מאזינים לדיבוריו. - מביטים - ואינם מאמינים שזהו ר׳ חיים ׳פרוש׳, הם מכירים את ר׳ חיים מיומו הראשון לבואו מרעסאסנע, הוא נהיה אדם אחר. הוא מדבר עם בני אדם שוה אל שוה, הוא מספר להם מעשי פלא נאים, הם - הנוכחים - אינם מאמינים למשמע אזנם ולמראה עיניהם, שזהו ר׳ חיים ׳פרוש׳, פניו נהיו שונים לגמרי.

כאשר שמע ר׳ חיים שר׳ מרדכי נכנס לחדרו, הלך אחריו. ושאר הנוכחים החלו לדבר אודות ר׳ חיים, מה שנהיה מר׳ חיים, וכל זה בא מכחו של ה׳מגיד׳ (= ר׳ מרדכי).

בינתיים נכנסו ר׳ מרדכי ור׳ חיים לבית המדרש. כאשר ראה ר׳ מרדכי את הנמצאים, אמר להם את ה״גוט יאהר״ בשמחה, והלך לקדש את הלבנה. בשמעו שגם הם עדיין לא קידשו את הלבנה, נעשה ר׳ מרדכי שמח על כך שאפשר לקדש את הלבנה במנין.

לאחר קידוש הלבנה, הניח ר׳ מרדכי את ידו על כתפו של ר׳ חיים, ואת ידו של ר׳ חיים על כתפו, ציווה לשאר הנוכחים גם להניח את ידיהם, והחל לרקוד עם ניגון שמח.

- ר׳ מרדכי היה ׳בעל מנגן׳ גדול, והיה לו חוש גדול בנגינה. בהיותו אצל הבעל־שם־טוב למד את כל הניגונים שניגנו אצל הבעל־שם־טוב.

הבעל־שם־טוב עצמו היה ׳בעל מנגן׳ גדול, והיה לו קול נדיר ביותר שהוא - הבעל־שם־טוב - יכל להחליף את קולו לקולות שונים לגמרי - למנגנים ולחזנים יש לקול זה שם מיוחד - ובהיות לו חוש נגינה מפותח, ניגן לעתים קרובות. הניגון - אצל מורנו הבעל־שם־טוב - הוא דרך ׳עבודה׳, נגינה נוגעת בנפש, מביאה להשתפכות הנפש, לעליצות ועליזות הנפש, לשמחת הנפש. וכל תלמידי הבעל־שם־טוב וה׳חבריא קדישא׳ השתמשו בנגינה לעבודת ה׳ על פי דרכי החסידות -

אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע כרך ג׳ עמודים קנו־רעט
שמועות וסיפורים חלק ג עמודים 1־186.
הוגהה על פי צילום כתב יד קודש. הסיום חסר

פרשת לך־לך

יב א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ
וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אַרְאֶךָּ: ב וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה
שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה: ג וַאֲבָרְכָה מְבָרַכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ
אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה: (לוי) ד וַיֵּלֶךְ
אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט
וְאַבְרָם בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ
מֵחָרָן: ה וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט
בֶּן־אָחִיו וְאֶת־כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת־
הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה
כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן: ו וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ
עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז
בָּאָרֶץ: (ישראל) ז וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר
לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ
לַיהוָה הַנִּרְאֶה אֵלָיו: ח וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה
מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל וַיֵּט אָהֳלָה בֵּית־אֵל מִיָּם וְהָעַי
מִקֶּדֶם וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם
יְהוָה: ט וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה: פ
י וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר
שָׁם כִּי־כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ: יא וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב
לָבוֹא מִצְרָיְמָה וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה־נָא
יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ: יב וְהָיָה כִּי־
יִרְאוּ אֹתָךְ הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ
אֹתִי וְאֹתָךְ יְחַיּוּ: יג אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ לְמַעַן
יִיטַב־לִי בַעֲבוּרֵךְ וְחָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ' 59)

וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה' (יב, ח)

שֶׁהָיָה קוֹרֵא בְּקוֹל גָּדוֹל . . אֶת שֵׁם ה', מוֹדִיעַ אוֹתוֹ וְאֶלְקוּתוֹ לִבְנֵי אָדָם (רמב"ן)

אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ הִמְשִׁיךְ לְפַרְסֵם אֶת הָאֱמוּנָה בַּה' גַּם בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, אֶלָּא שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן עָשָׂה זֹאת בְּאֹפֶן שֶׁבְּאֵין־עֲרוֹךְ לַעֲבוֹדָתוֹ הַקּוֹדֶמֶת. שָׁכֵן, בְּהִיוֹתוֹ בְּחוּץ לָאָרֶץ עָסַק בַּעֲבֹדָה זוֹ מִצַּד הַבְּנָה שֶׁלּוֹ וְהַכָּרָה שֶׁלּוֹ (בִּלְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם: "וְהִבִּין קַו הַצֶּדֶק מִתְּבוּנָתוֹ הַנְּכוֹנָה"), וְאִלּוּ לְאַחַר הַצַּוּוּי "לֶךְ־לְךָ" - הָפַךְ לִהְיוֹת שְׁלִיחַ ה', הַפּוֹעֵל מִצַּד צַוּוּי הַבּוֹרֵא.

שני י וַיְהִי כִּבְוֹא אַבְרָם מִצְרַיְמָה וַיִּרְאוּ הַמִּצְרִים
אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־יָפָה הִוא מְאֹד: טו וַיִּרְאוּ אֹתָהּ
שָׂרֵי פַּרְעֹה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה וַתֻּקַּח
הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה: טז וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ
וַיְהִי־לוֹ צֹאן־וּבָקָר וַחֲמֹרִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת
וַאֲתֹנֹת וּגְמַלִּים: יז וַיְנַגַּע יְהוָה | אֶת־פַּרְעֹה
נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־דְּבַר שָׂרַי אֵשֶׁת
אַבְרָם: יח וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת
עָשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הִוא:
יט לָמָּה אָמַרְתְּ אֲחֹתִי הִוא וָאֶקַּח אֹתָהּ לִי
לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ: כ וַיְצַו עָלָיו
פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־
כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ: **יג** א וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא
וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנֶּגְבָּה:
ב וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב:
ג וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין
הָעָי: ד אֶל־מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם
בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ' 64)

וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה (יב, י)

יְצִיאָתוֹ מִן הָאָרֶץ . . מִפְּנֵי הָרָעָב, עָוֹן אֲשֶׁר חָטָא (רמב"ן)

אֵין הַכַּוָּנָה לְחֵטְא מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי אַבְרָהָם "עָשָׂה יֵצֶר הָרַע טוֹב" (ירושלמי ברכות ט, ה), וְלֹא הָיָה לוֹ כְּלָל יֵצֶר הָרַע (וְכָל אֲבְרֵיהֶם שֶׁל הָאָבוֹת הָיוּ בִּבְחִינַת 'מֻרְכָּבָה' כָּל יְמֵיהֶם). אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא לְחֵטְא מִלְּשׁוֹן חִסָּרוֹן (כְּמוֹ "וְהָיוּ אֲנִי וּשְׁלֹמֹה בְּנִי חַטָּאִים"), הַיְנוּ שֶׁגָּרַם חִסָּרוֹן בְּהַמְשָׁכַת וְגִלּוּי אוֹר אֱלֹקִי. וּבְדַרְגַּמַת מְעוּט הָאוֹר בְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁבְּכָל דַּרְגָּה יֵשׁ מְעוּט אוֹר בְּיַחַס לְדַרְגָּה שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה.

שלישי ה וְגַם־לְלוֹט הַהֹלֵךְ אֶת־אַבְרָם הָיָה צֹאן־
וּבָקָר וְאֹהָלִים: ו וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת
יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ לָשֶׁבֶת

יַחְדָּו: יג וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַיהוָה מְאֹד: יד וַיהוָה אָמַר אֶל־אַבְרָם אַחֲרֵי הִפָּרֶד לוֹט מֵעִמּוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה שָׁם צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה: טו כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם: טז וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר | אִם־יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ גַּם־זַרְעֲךָ יִמָּנֶה: יז קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה: יח וַיְאָהֶל אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה: פ

~ נקודות משיחות קודש ~ (שיחת ז' חשון תשמ"ה)

וְגַם לְלוֹט הַהוֹלֵךְ אֶת אַבְרָם הָיָה צֹאן וּבָקָר וְאֹהָלִים (יג, ה)

מָנָא הָא מִילְתָא דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי, בָּתַר מָרֵי נִכְסֵי צִיבֵי מְשַׁךְ (הִתְחַבֵּר לְבַעַל נְכָסִים וְיִיטַב גַּם לְךָ).. דִּכְתִיב וְגַם לְלוֹט וְגוֹ' (ב"ק צג, א)

הֲרֵי אוֹמֵר, שֶׁהַשְׁפָּעָתוֹ הַחִיּוּבִית שֶׁל שָׂכָר טוֹב (וּלְאִידָךְ, הַשְׁפָּעָתוֹ הַשְׁלִילִית שֶׁל שָׂכָר רַע) הִיא דָּבָר שֶׁרוֹאִים בְּמוּחָשׁ, עַד שֶׁאֲפִלּוּ סְתָם "אִינָשֵׁי", אֱנָשִׁים יְהוּדִים, מַכִּירִים בָּהּ. וְהַשְׁפָּעָה זוֹ חֲזָקָה עַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁאַף שֶׁהָיְתָה כָּאן שְׁכֵנוּת אַרְעִית בִּלְבַד, הֲלֵיכָה יַחַד בַּדֶּרֶךְ, וְלֹא שְׁכֵנוּת שֶׁל קֶבַע - הֵבִיאָה שְׁכֵנוּת זוֹ הֵן בְּרָכָה לְלוֹט, רִבּוּי נְכָסִים, וְהֵן הֶעְדֵּר גִּלּוּי הַשְּׁכִינָה לְאַבְרָם (רש"י פסוק יד).

רביעי **יד** א וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם: ב עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת־בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם וְאֶת־בִּרְשַׁע מֶלֶךְ עֲמֹרָה שִׁנְאָב | מֶלֶךְ אַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ כתיב צביים קרי צְבוֹיִם וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִיא־צֹעַר: ג כָּל־אֵלֶּה חָבְרוּ אֶל־עֵמֶק הַשִּׂדִּים הוּא יָם הַמֶּלַח: ד שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרָדוּ: ה וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא כְדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם וְאֶת־הַזּוּזִים בְּהָם וְאֶת הָאֵימִים בְּשָׁוֵה קִרְיָתָיִם: ו וְאֶת־הַחֹרִי בְּהַרְרָם שֵׂעִיר עַד אֵיל פָּארָן אֲשֶׁר עַל־הַמִּדְבָּר: ז וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־עֵין מִשְׁפָּט הִוא קָדֵשׁ וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי וְגַם אֶת־הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בְּחַצְצֹן תָּמָר: ח וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ אַדְמָה וּמֶלֶךְ כתיב צביים קרי צְבוֹיִם וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִוא־צֹעַר וַיַּעַרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים: ט אֶת כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר וְאַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָסָר אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת־הַחֲמִשָּׁה: י וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ־סְדֹם וַעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ־שָׁמָּה וְהַנִּשְׁאָרִים הָרָה נָסוּ: יא וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־רְכֻשׁ סְדֹם וַעֲמֹרָה וְאֶת־כָּל־אָכְלָם וַיֵּלֵכוּ: יב וַיִּקְחוּ אֶת־לוֹט וְאֶת־רְכֻשׁוֹ בֶּן־אֲחִי אַבְרָם וַיֵּלֵכוּ וְהוּא יֹשֵׁב בִּסְדֹם: יג וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֶּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי וְהוּא שֹׁכֵן בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא הָאֱמֹרִי אֲחִי אֶשְׁכֹּל וַאֲחִי עָנֵר וְהֵם בַּעֲלֵי בְרִית־אַבְרָם: יד וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־דָּן: טו וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם | לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם וַיִּרְדְּפֵם עַד־חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׂק: טז וַיָּשֶׁב אֶת כָּל־הָרְכֻשׁ וְגַם אֶת־לוֹט אָחִיו וּרְכֻשׁוֹ הֵשִׁיב וְגַם

אֶת־הַנְּשִׁים וְאֶת־הָעָם: יז וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם לִקְרָאתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מֵהַכּוֹת אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וְאֶת־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל־עֵמֶק שָׁוֵה הִוא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ: יח וּמַלְכִּי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לֶחֶם וְיָיִן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן: יט וַיְבָרֲכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: כ וּבָרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר־מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת יז)

וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֶּד לְאַבְרָם (יד, יג)

זֶה עוֹג . . וּמִתְּכוּן שֶׁיְּהֵרֵג אַבְרָם וְיִשָּׂא אֶת שָׂרָה (רש"י)

בְּמִדְרַשׁ רַבָּה נֶאֱמַר: וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ עוֹג, שֶׁבָּא וּמָצָא אֶת אַבְרָם יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בְּמִצְוֹת עֲגוֹת וְכוּ'. וְיֵשׁ לְבָאֵר, שֶׁכַּאֲשֶׁר רָאָה עוֹג שֶׁאַבְרָהָם עוֹסֵק בְּמִצְוֹת אֲכִילַת מַצָּה, מִיכְלָא דִּמְהֵמְנוּתָא, אֱמוּנָה שְׁלֵמָעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל, הֵבִין שֶׁבְּוַדַּאי יֵצֵא לַמִּלְחָמָה כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת לוֹט מִתּוֹךְ מְסִירוּת נֶפֶשׁ, דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם מִצַּד הַשֵּׂכֶל.

חמישי כא וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־סְדֹם אֶל־אַבְרָם תֶּן־לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרְכֻשׁ קַח־לָךְ: כב וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־מֶלֶךְ סְדֹם הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל־יְהוָה אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: כג אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר־לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־אַבְרָם: כד בִּלְעֲדֵי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם: ס

טו א אַחַר | הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל־תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד: ב וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֲדֹנָי יֱהוִה מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר: ג וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי: ד וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ: ה וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט־נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ: ו וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ' 54)

שָׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד (טו, א)

וְהָיָה דּוֹאֵג וְאוֹמֵר, שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צִדְקוּתַי (רש"י)

כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (תְּשׁוּבָה י, ב) "אַבְרָהָם אָבִינוּ . . לֹא עָבַד אֶלָּא מֵאַהֲבָה". וְקָשֶׁה, מַדּוּעַ אֵפוֹא דָּאַג עַל קִבּוּל שְׂכָרוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהִיא הַנּוֹתֶנֶת: דַּוְקָא לְהִיוֹתוֹ עוֹבֵד ה' מֵאַהֲבָה, לֹא רָאָה אֶת קַבָּלַת הַשָּׂכָר כִּדָּבָר אִישִׁי, אֶלָּא כְּחֵלֶק שֶׁל עֲבוֹדַת ה', הַיְנוּ קִדּוּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם: כֻּלָּם רוֹאִים, שֶׁמִּי שֶׁעוֹבֵד אֶת ה' מְקַבֵּל עֹשֶׁר וְכָבוֹד.

ששי ז וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ: ח וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יֱהוִה בַּמֶּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה: ט וַיֹּאמֶר אֵלָיו קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ וְתֹר וְגוֹזָל: י וַיִּקַּח־לוֹ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ וַיִּתֵּן אִישׁ־בִּתְרוֹ לִקְרַאת רֵעֵהוּ וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר: יא וַיֵּרֶד הָעַיִט עַל־הַפְּגָרִים וַיַּשֵּׁב אֹתָם אַבְרָם: יב וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא וְתַרְדֵּמָה נָפְלָה עַל־אַבְרָם וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו: יג וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי־גֵר | יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: יד וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל: טו וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקָּבֵר בְּשֵׂיבָה טוֹבָה: טז וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא־שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד־הֵנָּה: יז וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה הָיָה וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה: יח בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת יְהוָה אֶת־אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת: יט אֶת־הַקֵּינִי וְאֶת־הַקְנִזִּי וְאֶת

הַקַּדְמֹנִי: כ וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־
הָרְפָאִים: כא וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־
הַגִּרְגָּשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי: ס טז א וְשָׂרַי אֵשֶׁת
אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וּשְׁמָהּ
הָגָר: ב וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם הִנֵּה־נָא עֲצָרַנִי
יְהוָה מִלֶּדֶת בֹּא־נָא אֶל־שִׁפְחָתִי אוּלַי אִבָּנֶה
מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרָי: ג וַתִּקַּח שָׂרַי
אֵשֶׁת־אַבְרָם אֶת־הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֵּץ
עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתִּתֵּן
אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה: ד וַיָּבֹא אֶל־הָגָר
וַתַּהַר וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ:
ה וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אֲנֹכִי
נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחֵיקֶךָ וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וָאֵקַל
בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ: ו וַיֹּאמֶר אַבְרָם
אֶל־שָׂרַי הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ עֲשִׂי־לָהּ הַטּוֹב
בְּעֵינָיִךְ וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי וַתִּבְרַח מִפָּנֶיהָ: ז וַיִּמְצָאָהּ
מַלְאַךְ יְהוָה עַל־עֵין הַמַּיִם בַּמִּדְבָּר עַל־הָעַיִן
בְּדֶרֶךְ שׁוּר: ח וַיֹּאמַר הָגָר שִׁפְחַת שָׂרַי אֵי־מִזֶּה
בָּאת וְאָנָה תֵלֵכִי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שָׂרַי גְּבִרְתִּי
אָנֹכִי בֹרַחַת: ט וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה שׁוּבִי
אֶל־גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ: י וַיֹּאמֶר לָהּ
מַלְאַךְ יְהוָה הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֵךְ וְלֹא יִסָּפֵר
מֵרֹב: יא וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הִנָּךְ הָרָה
וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי־שָׁמַע יְהוָה
אֶל־עָנְיֵךְ: יב וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בַכֹּל וְיַד
כֹּל בּוֹ וְעַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו יִשְׁכֹּן: יג וַתִּקְרָא שֵׁם־
יְהוָה הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל רֳאִי כִּי אָמְרָה הֲגַם
הֲלֹם רָאִיתִי אַחֲרֵי רֹאִי: יד עַל־כֵּן קָרָא לַבְּאֵר
בְּאֵר לַחַי רֹאִי הִנֵּה בֵין־קָדֵשׁ וּבֵין בָּרֶד: טו וַתֵּלֶד
הָגָר לְאַבְרָם בֵּן וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם־בְּנוֹ אֲשֶׁר־
יָלְדָה הָגָר יִשְׁמָעֵאל: טז וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה
וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת־הָגָר אֶת־יִשְׁמָעֵאל
לְאַבְרָם: ס יז א וַיְהִי אַבְרָם בֶּן־תִּשְׁעִים שָׁנָה
וְתֵשַׁע שָׁנִים וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אֲנִי־אֵל שַׁדָּי הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֱהְיֵה תָמִים:
ב וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבֶּה אוֹתְךָ בִּמְאֹד
מְאֹד: ג וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים
לֵאמֹר: ד אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן
גּוֹיִם: ה וְלֹא־יִקָּרֵא עוֹד אֶת־שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה
שִׁמְךָ אַבְרָהָם כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ:
ו וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם
וּמְלָכִים מִמְּךָ יֵצֵאוּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת כו)

הַמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר (יז, י)

מִצְוַת מִילָה, הַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנִּצְטַוָּה הַיְהוּדִי הָרִאשׁוֹן, מוֹרָה עַל כְּלָלוּת הַמִּצְוֹת. א. רִשּׁוּמָהּ נִכָּר בַּגּוּף. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַמִּצְוֹת, אֶלָּא שֶׁאֵין רֹשֶׁם זֶה נִרְאֶה לְעֵינֵי בָּשָׂר. ב. יֵשׁ בָּהּ גַּם תּוֹעֶלֶת גַּשְׁמִית, אֲבָל הִיא בְּאֵין־עֲרוֹךְ לְתוֹעֶלֶת הָרוּחָנִית. וְאַף בְּכָל הַמִּצְוֹת יֵשׁ תּוֹעֶלֶת בְּחַיֵּי הַגּוּף, אֲבָל הַתּוֹעֶלֶת בְּחַיֵּי הַנְּשָׁמָה הִיא בְּאֵין־עֲרוֹךְ יוֹתֵר. ג. הַתִּינוֹק בּוֹכֶה וְצוֹעֵק מִפְּנֵי הֶעְדֵּר שִׂכְלוֹ, וּכְשֶׁיִּגְדַּל - יָבִין. כְּמוֹ כֵן, הַצּוֹעֵק עַל הַטַּרַח וְהַהֶפְסֵד שֶׁבְּקִיּוּם מִצְוָה, חֲרִי זֶה רַק מִפְּנֵי הֶעְדֵּר הַשֵּׂכֶל.

שביעי ז וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ
אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְךָ
לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ: ח וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ
אַחֲרֶיךָ אֵת | אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֵת כָּל־אֶרֶץ כְּנַעַן
לַאֲחֻזַּת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים: ט וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת־בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר
אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם: י זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר
תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל
לָכֶם כָּל־זָכָר: יא וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם
וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם: יב וּבֶן־שְׁמֹנַת
יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בָּיִת
וּמִקְנַת־כֶּסֶף מִכֹּל בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעֲךָ
הוּא: יג הִמּוֹל | יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ
וְהָיְתָה בְרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם: יד וְעָרֵל |

זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶת־בְּרִיתִי הֵפַר: ס
טו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־ תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ: טז וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן וּבֵרַכְתִּיהָ וְהָיְתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ: יז וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הַלְבֶן מֵאָה־שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד: יח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ: יט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ יֹלֶדֶת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ לִבְרִית עוֹלָם לְזַרְעוֹ אַחֲרָיו: כ וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה ׀ בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ בִּמְאֹד מְאֹד שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם יוֹלִיד וּנְתַתִּיו לְגוֹי גָּדוֹל: כא וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר ׀ תֵּלֶד לְךָ שָׂרָה לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת: כב וַיְכַל לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם: כג וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל־יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל־מִקְנַת כַּסְפּוֹ כָּל־זָכָר בְּאַנְשֵׁי בֵית אַבְרָהָם וַיָּמָל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים: כד וְאַבְרָהָם בֶּן־תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: כו בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ: כז וְכָל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר נִמְּלוּ אִתּוֹ:

פפפ קכ"ו פסוקים נמל"ו סימן מכנדב"י סימן

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פֻּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלַּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

מפטיר כה וְאַבְרָהָם בֶּן־תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: כו בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ: כז וְכָל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר נִמְּלוּ אִתּוֹ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת יח)

וְלֹה שִׁפְחָה מִצְרִית, וּשְׁמָהּ הָגָר (טז, א)

מִצְרִית - רוֹמֵז לְעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה, שֶׁכֻּלָּם בִּגְבוּל וּבְמֵיצַר. הָגָר - עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הֵם בְּדֶרֶךְ אֲרַעִי וְגֵרוּת בִּלְבַד, כְּמַאֲמַר רַז"ל הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לְפְרוֹזְדוֹר, שֶׁאֵין דָּרִים בּוֹ.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

כז לָמָּה תֹאמַר עָמִי יַעֲקֹב וְתֹדַבֵּר יִשְׂרָאֵל נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵיְיָ וּמֵאֱלֹהַי מִשְׁפָּטִי יַעֲבוֹר וְגַם הָעֲבִיר מִלְּפָנַיו מִשְׁפַּט הַגְמוּל הַטּוֹב שֶׁהָיָה לוֹ לְשַׁלֵּם לַאֲבוֹתָיו וְלָנוּ: כח הֲלוֹא יָדַעְתָּ הֲלֹא תוּכַל לְהַשְׂכִּיל מִדַּעְתְּךָ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ מִמַּלְמֵד וּמוֹרֶה אֱלֹהֵי עוֹלָם | יְהוָה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ כֹּחַ מֵהֶם וְחָכְמָה כָּזוֹ הוא יוֹדֵעַ הַמַּחֲשָׁבוֹת, וְלָמָּה הוא מְאַחֵר טוֹבָתָם, אֶלָּא כְּדֵי לְכַלּוֹת אֶת הַפֶּשַׁע וּלְהָסִיר אֶת הַחַטָּאת עַל יְדֵי הַיִּסּוּרִין: כט יְהוֹא הַזָּמַן אֲשֶׁר נָתַן לַיָּעֵף לְיִשְׂרָאֵל כֹּחַ וּלְיֵעֵפִים וּרְגֵעִים וּלְאֵין אוֹנִים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם בְּגָלוּת עָצְמָה יַרְבֶּה: ל רִשְׁעֵי הָעוֹלָם שְׁמוֹסִיפִים כֹּחַ בְּכָל יוֹם וּבְכָל זֹאת וְיֵעָפוּ כְּמוֹ נְעָרִים וְיִגָּעוּ וְיִפֹּסוּ כֹּחָם וּבָחוּרִים וְרִשְׁעֵי הָעוֹלָם שֶׁהֵם שְׁלֵמִים בְּכֹחָם וּבָחוּרִים, גַּם לֹא יוֹעִיל לָהֶם כֹּחָם כְּשֶׁיִּרְצֶה הָאֵל, אֶלָּא כָּשׁוֹל יִכָּשְׁלוּ: לא וְאַתֶּם וְקַוֵּי יְהוָה יַחֲלִיפוּ כֹחַ חָדָשׁ בְּכָל עֵת יַעֲלוּ יִגְדְּלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים (כְּמִלְיָצָה) לְמַהֵר לְעוּף אֶל אַרְצָם יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ יֵלְכוּ בְּדֶרֶךְ וְלֹא יִיעָפוּ: א הַחֲרִישׁוּ אֵלַי שתקו כְּדֵי לִשְׁמוֹעַ אֵלַי (כִּי הַמְדַבֵּר לֹא יִשְׁמַע וְלֹא יַאֲזִין) אַתֶּם יוֹשְׁבֵי אִיִּים וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ יְחַדְּשׁוּ כֹּחַ לְהִתְאַמֵּץ בְּטַעֲנוֹת אִם יוּכְלוּ לְהַשְׂיִבֵנִי, יִגָּשׁוּ אֲלַי לִשְׁמוֹעַ אֲמָרַי אָז יְדַבֵּרוּ יַחְדָּו אֲנִי וְהֵם לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה עַל

הפטרה לפרשת לך לך לקריאה בציבור

ולשמו"ת בישעיה פרק מ־מא

מ כז **לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב וְתֹדַבֵּר יִשְׂרָאֵל נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵיְיָ וּמֵאֱלֹהַי מִשְׁפָּטִי יַעֲבוֹר: כח הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם | יְהוָה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ: כט נֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ וּלְאֵין אוֹנִים עָצְמָה יַרְבֶּה: ל וְיֵעָפוּ נְעָרִים וְיִגָּעוּ וּבַחוּרִים כָּשׁוֹל יִכָּשְׁלוּ: לא וְקַוֵּי יְהוָה יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ: **

מא א **הַחֲרִישׁוּ אֵלַי אִיִּים וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ כֹחַ יִגְּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ יַחְדָּו לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה: ב מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן**

שי למורא

כז) **לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב,** עַם יִשְׂרָאֵל, בְּרֹאשָׁם אֹרֶךְ גָּלוּתָם וְהָלַךְ לִבָּם מֵלְהַאֲמִין בִּישׁוּעָה, אוֹמֵר לָהֶם הַנָּבִיא, אַתָּה יַעֲקֹב לָמָּה תֹאמַר כָּכָה. "יַעֲקֹב", הַכַּוָּנָה לַהֲמוֹן הָעָם, שֶׁהֵם אוֹמְרִים דִּבְרֵיהֶם בְּפַשְׁטוּת, שֶׁהוּא לְשׁוֹן "אֲמִירָה". **וְתֹדַבֵּר יִשְׂרָאֵל,** הַכַּוָּנָה לַגְּדוֹלִים וְרָאשֵׁי הָעֲדָה, שֶׁהֵם מְדַבְּרִים דִּבְרֵיהֶם עִם הֶסְבֵּרִים וּטְעָמִים, שֶׁהוּא לְשׁוֹן "דִּבּוּר". **נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵה',** הָעֲלִים עֵינָיו מִכָּל מַה שֶּׁעֲבָדָנוּהוּ. **וּמֵאֱלֹהַי מִשְׁפָּטִי יַעֲבוֹר,** הֶעֱבִיר מִלְּפָנָיו מִשְׁפַּט הַגְּמוּל הַטּוֹב שֶׁהָיָה לוֹ לְשַׁלֵּם לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. **כט) וְלְאֵין אוֹנִים,** וּלְחַסְרֵי כֹּחוֹת וְתַקָּף. **ל) וְיֵעָפוּ נְעָרִים וְיִגָּעוּ,** רִשְׁעֵי הָעוֹלָם שֶׁמּוֹסִיפִים כֹּחַ בְּכָל יוֹם כְּמוֹ הַנְּעָרִים, חֲדֵי בְּרִצּוֹת ה' יִהְיוּ עֲיֵפִים וְיִגָּעִים וְיִפֹּסֵק כֹּחָם. **וּבַחוּרִים,** רִשְׁעֵי הָעוֹלָם שֶׁהֵם בְּבַחוּרִים שְׁלֵמִים בְּכֹחָם, לֹא יוֹעִילֵם כֹּחָם. **וְקַוֵּי ה' וגו',** אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם מְקַוִּים לַה', יַחֲלִיפוּ כֹּחַ חָדָשׁ בְּכָל עֵת. **לא) יַעֲלוּ אֵבֶר,** יִגְדְּלוּ בְּנַפַּיִם. **א) הַחֲרִישׁוּ אֵלַי,** שִׁתְקוּ וְשִׁמְעוּ אֵלַי. **וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ כֹחַ,** יִתְקַשְּׁטוּ וְיִתְחַזְּקוּ בְּכָל גְּבוּרָתָם אוּלַי יַעַמְדוּ בַּדִּין בְּכֹחַ. **יִגָּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ,** לְאַחַר שֶׁיִּגָּשׁוּ אֵלַי לִשְׁמֹעַ אֲמָרַי, אָז אִם יִמְצְאוּ מַעֲנֶה יְדַבְּרוּ. **ב) מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח,** מִי הֵעִיר אֶת אַבְרָהָם לָעָזוֹב אֶת אֶרֶץ הַמִּזְרָח וּלְמָאֵם אֶת אֱלִילֵי אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ.

שי למורא

צָּדָק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ, בְּכָל מָקוֹם מְדַרְכּוֹ כַּף רַגְלוֹ הָיָה קוֹרֵא אֶת הַצַּדִּיק. **וּמְלָכִים יְרֵכוֹ,** הִשְׁלִיטוֹ בְּמְלָכִים (וְהֵם בְּדַרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ). **יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ,** נָתַן אֶת חַרְבּוֹ וְעָשָׂה חֲלָלִים רַבִּים כֶּעָפָר. **כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ,** נָתַן אֶת קַשְׁתּוֹ וְהָיָה מַרְבֶּה הֲרוּגִים שֶׁהָיוּ נוֹפְלִים כְּקַשׁ נִדָּף. **ג) יַעֲבֹר שָׁלוֹם,** יַעֲבֹר בְּשָׁלוֹם. **אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא,** בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר לֹא בָּא קֹדֶם לָכֵן בְּרַגְלָיו. **ד) מִי פָעַל וְעָשָׂה,** מִי עָשָׂה לְאַבְרָהָם אֶת הַנִּפִּים הָאֵלּוּ. **קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאש,** מִי שֶׁהוּא קוֹרֵא הַדּוֹרוֹת מֵרֹאשׁ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן. **ה) וַיְאָתָיוּן,** וּבָאוּ. כְּמוֹ "אֲתָא בְכַר" (ישעיה כא,יב). **ו) אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ,** אַף שֶׁרָאוּ פְּלָאֵי ה', עִם כָּל זֶה עָזְרוּ זֶה לָזֶה לַעֲשׂוֹת הַפְּסִילִים. **ז) מַחֲלִיק פַּטִּישׁ,** בַּאֲחֵרוֹנָה כְּשֶׁהוּא מַכֶּה בְּנַחַת לְהַחֲלִיק אֶת הַמְּלָאכָה. **הוֹלֶם פָּעַם,** הוּא הַמַּתְחִיל בָּהּ כְּשֶׁהִיא גּוּשׁ מַתֶּכֶת וּמַכֶּה בְּכָל כֹּחוֹ. **ט) וּמֵאֲצִילֶיהָ,** מִגְּדוֹלֵי הָאָרֶץ וּמִלְּכֶיהָ. **י) אַל תִּשְׁתָּע,** אַל תִּפְנֶה וְתָסוּר מֵעָלַי. כְּמוֹ "וְעִינָיו הָשַׁע" (ישעיה ו,י). **יא) הַנֶּחֱרִים בָּךְ,** הַמִּתְגָּרִים בְּךָ. **יד) תּוֹלַעַת יַעֲקֹב,** עֲדַת יַעֲקֹב הַחֲלוּשָׁה

עטרת מרים

מַה שֶּׁהֵם אוֹמְרִים: שֶׁאֵין הַיְכוֹלֶת בְּיָדִי לְהַצִּיל אֶת עַמִּי מִיָּדָם הֲלֹא אָנֹכִי ה': **ב** מֵי **הֵעִיר** אַבְרָהָם אָבִינוּ **מִמִּזְרָח** לַהֲבִיאוֹ מֵאָרַם שֶׁהָיָה בַּמִּזְרָח, לְלֶכֶת מִשָּׁם וְלִמְאוֹם בֶּאֱלִילֵי אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ. אוֹתוֹ שֶׁצָּדָק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ? מִי הוּא אֲשֶׁר יִתֵּן לְפָנָיו לְפִי אַבְרָהָם גּוֹיִם **וּמְלָכִים יַרְדְּ** הִשְׁלִיטוֹ עֲלֵיהֶם, (כְּדַרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ) יִתֵּן הֶרוּגִים **כֶּעָפָר** הָאָרֶץ עַל יְדֵי **חַרְבּוֹ** וְהִרְבָּה חֲלָלִים **כְּקַשׁ נִדָּף** עַל יְדֵי **קַשְׁתּוֹ** הֲלֹא אָנֹכִי ה': **ג** אַבְרָהָם **יִרְדְּפֵם** רָדַף אוֹתָם עִם כָּל זֶה **יַעֲבֹר** שָׁלוֹם עָבַר בְּשָׁלוֹם כִּי לֹא מֵת בְּמִלְחָמָה אֶחָד מֵאֲנָשָׁיו, אִם כִּי רָדָפָם **בְּאֹרַח** בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו מַעוֹלָם **לֹא יָבוֹא** לֹא בָּא לְשָׁם: **ד** מִי הוּא שֶׁ"**פָעַל וְעָשָׂה** אֶת זֹאת, הֲלֹא ה' הַ**קֹּרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאש** עָשָׂהוּ קוֹדֶם שֶׁיִּהְיוּ. **אֲנִי יְהוָה רִאשׁוֹן** לְכָל הַדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ **וְגַם וְאֶת־אַחֲרֹנִים** אֲשֶׁר יִהְיוּ אֶהְיֶה לְעֵזֶר, הֲלֹא **אֲנִי־הוּא: ה רָאוּ** יוֹשְׁבֵי **אִיִּים** הַגַּם שֶׁעָשִׂיתִי לְאַבְרָהָם, **וַיִּירָאוּ** וּפָחֲדוּ, גַּם הַשּׁוֹכְנִים **קְצוֹת הָאָרֶץ** יֶחֶרְדוּ בְּשָׁמְעָם הַגַּם, **קָרְבוּ וַיֵּאָתָיוּן** וּבָאוּ לִפְנֵי אַבְרָהָם לְשָׁאוֹל מִמֶּנּוּ מַתָּנַת חֵנָם וְלֹא בָּאוּ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ סְדוֹם וכו' תֵּן לִי הַנֶּפֶשׁ וכו' (בראשית יד): **ו** וְעִם כָּל זֶה, אַף שֶׁרָאוּ פְּלָאֵי הָאֵל, מִכָּל **מָקוֹם** אִישׁ אֶת־**רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ** עָזְרוּ זֶה לָזֶה לַעֲשׂוֹת הַפְּסִילִים **וּלְאָחִיו יֹאמַר** כָּל אֶחָד חָזָק בְּעַשְׂיַת הַפֶּסֶל: **ז** וַיְחַזֵּק בִּדְבָרָיו חָרָשׁ הָעֹצְמִים הָעוֹשֶׂה הַפֶּסֶל אֶת־**צֹרֵף** לְהִיוֹת זָרִיז בְּמְלֶאכֶת צִפּוּי טַסֵּי הַזָּהָב אֲשֶׁר יְצַפֶּנּוּ, **מַחֲלִיק פַּטִּישׁ** הַמַּכָּה בְּפַטִּישׁ קָטָן לְהַחֲלִיק אֶת הַטַּסִּין **אֶת־הוֹלֶם פָּעַם** הָיָה מְזָרֵז אֶת הַמַּכָּה עַל הַטַּסִּין בְּחָזְק רַב בְּהַתְחָלַת הִתְדַּבְּקוּת אֹמֶר לַדֶּבֶק כַּאֲשֶׁר יִדְבַּק הַטַּסִּין עַל הַפֶּסֶל יִשְׁמַח וְיֹאמַר הִנֵּה **טוֹב הוּא וַיְחַזְּקֵהוּ** בְּמַסְמְרִים לֹא יָמוּט לְמַעַן לֹא יִתְפָּרֵד מֵעַל הַפֶּסֶל: **ח וְאַתָּה** יִשְׂרָאֵל אַתָּה כְּמוֹהֶם **עַבְדִּי יַעֲקֹב**

לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדְּ יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ: ג יִרְדְּפֵם יַעֲבֹר שָׁלוֹם אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא: ד מִי־פָעַל וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי יְהוָה רִאשׁוֹן וְאֶת־אַחֲרֹנִים אֲנִי־הוּא: ה רָאוּ אִיִּים וְיִירָאוּ קְצוֹת הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ קָרְבוּ וַיֵּאָתָיוּן: ו אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק: ז וַיְחַזֵּק חָרָשׁ אֶת־צֹרֵף מַחֲלִיק פַּטִּישׁ אֶת־הוֹלֶם פָּעַם אֹמֵר לַדֶּבֶק טוֹב הוּא וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא יָמוּט: ח וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךְ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי ט אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ וָאֹמַר לְךָ עַבְדִּי־אַתָּה בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מְאַסְתִּיךָ: י אַל־תִּירָא כִּי־עִמְּךָ אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע כִּי־אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ אַף־תְּמַכְתִּיךָ בִּימִין צִדְקִי: יא הֵן יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כָּל הַנֶּחֱרִים בָּךְ יִהְיוּ כְאַיִן וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ: יב תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ: יג כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק יְמִינֶךָ הָאֹמֵר לְךָ אַל־תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ: יד אַל־תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב מְתֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךְ נְאֻם־יְהוָה וְגֹאֲלֵךְ

אַתָּה אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ בְּךָ לִי לְעָם לְפִי שֶׁאַתָּה זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי אֲשֶׁר אֲהַבְתִּי וּפֵרַשׁ מַעֲבוֹדָה־זָרָה: **ט** אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ אַחֲזִיק בְּךָ לְהוֹצִיאֲךָ מֵהַגָּלוּת מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיהָ מִגְּדוֹלֵי הָאָרֶץ קְרָאתִיךָ שֶׁהֵצֵא מִרְשׁוּתָם וָאֹמַר לְךָ עַבְדִּי־אַתָּה מְאַנְתִּיךָ וְלֹא מְאַסְתִּיךָ: **י** אַל־תִּירָא כִּי־עִמְּךָ אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע אַל תִּסּוֹר מֵעָלַי בְּחִשְׁבְּךָ אֲשֶׁר כְּבָר עֲזַבְתִּיךָ כִּי־אֲנִי אֱלֹהֶיךָ כְּמוֹ אֲנִי ה' אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ בְּיָמִים הַקְּדמוֹנִים. **אַף־** בְּהִיוֹתְךָ בְּיַד הָאוֹיֵב תְּמַכְתִּיךָ בִּימִין צִדְקִי לֹא בְּגִמּוּל כִּי־אִם בִּצְדָקָה: **יא** בְּסוֹף הֵן יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כָּל הַנֶּחֱרִים הַמִּתְעַסְּקִים בָּךְ יִהְיוּ כְאַיִן וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ הַמְרִיבִים עִמָּךְ: **יב** אֲפִילּוּ תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ הָרִבִים עִמָּךְ בְּכֹחַ, יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ: **יג** כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק

עטרת מרים

יְמִינֶךָ אוֹתָהּ יְמִינְךָ לְבַל תִּפּוֹל כִּי אֲנִי ה׳ הוּא הָאֹמֵר לְךָ אַל־תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ אֶעֱזוֹר לְךָ: יד אַל־תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב עֲדַת יַעֲקֹב הַחֲלוּשָׁה כְּתוֹלַעַת וְאֵין כֹּחָהּ אֶלָּא בְּפֶה הִיא הַתְּפִלָּה, מְתֵי אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ מֵאָז נְאֻם־יְהוָה וְגֹאֲלֵךְ וְאַתְּיָה גֹּאֲלֵךְ גַּם לֶעָתִיד אֲנִי קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: טו הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים: טז תְּזָרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּלוּ:

שי למורא

כְּתוֹלַעַת וְאֵין כֹּחָהּ אֶלָּא בַּפֶּה, הִיא הַתְּפִלָּה. מְתֵי יִשְׂרָאֵל, אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל. טו) מוֹרַג חָרוּץ, הוּא כְּלִי כָּבֵד, עָשׂוּי מִלּוּחַ עֵץ וּבְתַחְתִּיתוֹ חֲרִיצִים כְּעֵין פְּצִירָה, וְגוֹרְרִים אוֹתוֹ עַל הַקַּשׁ שֶׁל הַתְּבוּאָה לְחַתְּכוֹ לְתֶבֶן דַּק. **בַּעַל פִּיפִיּוֹת,** שֶׁיֵּשׁ לוֹ חִדּוּדֵי חֲרִיצִים. **תָּדוּשׁ הָרִים,** כְּלוֹמַר, תְּכַלֶּה אֶת מַלְכֵי הַגּוֹיִם.

קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: טו הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים: טז תְּזָרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל:

פִּיפִיּוֹת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פִּיּוֹת וְחִדּוּדִים רַבִּים תָּדוּשׁ לְהָסִיר הָרִים שֶׁרֵיהֶם הַגְּדוֹלִים וְתָדֹק כּוּשָׁם וִיכַלֵּם, וּגְבָעוֹת וְעִבְרֵיהֶם כַּמֹּץ כִּפְסוֹלֶת הַתְּבוּאָה תָּשִׂים עַל יְדֵי הֶחָרוּץ שֶׁהוּא יִשְׂרָאֵל: טז תְּזָרֵם תְּפַזְּרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה בִּתְשׁוּעוֹת ה׳, בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּלוּ תִּתְפָּאֲרוּ בְּעֵצֶתְךָ בְּמַה שֶׁתְּלִית בְּטַחוֹנְךָ בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלְיָהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

יח א וַיֵּרָ֖א אֵלָ֣יו יְהוָ֑ה בְּאֵלֹנֵ֖י מַמְרֵ֥א וְה֛וּא יֹשֵׁ֥ב
פֶּֽתַח־הָאֹ֖הֶל כְּחֹ֥ם הַיּֽוֹם: ב וַיִּשָּׂ֤א עֵינָיו֙ וַיַּ֔רְא
וְהִנֵּ֥ה שְׁלֹשָׁ֖ה אֲנָשִׁ֣ים נִצָּבִ֣ים עָלָ֑יו וַיַּ֣רְא וַיָּ֗רָץ
לִקְרָאתָם֙ מִפֶּ֣תַח הָאֹ֔הֶל וַיִּשְׁתַּ֖חוּ אָ֥רְצָה: ג וַיֹּאמַ֕ר
אֲדֹנָ֖י אִם־נָ֣א מָצָ֣אתִי חֵ֣ן בְּעֵינֶ֔יךָ אַל־נָ֥א תַעֲבֹ֖ר
מֵעַ֥ל עַבְדֶּֽךָ: ד יֻקַּח־נָ֣א מְעַט־מַ֔יִם וְרַחֲצ֖וּ
רַגְלֵיכֶ֑ם וְהִשָּׁעֲנ֖וּ תַּ֥חַת הָעֵֽץ: ה וְאֶקְחָ֥ה פַת־לֶ֖חֶם
וְסַעֲד֣וּ לִבְּכֶ֑ם אַחַ֥ר תַּעֲבֹ֖רוּ כִּֽי־עַל־כֵּ֣ן עֲבַרְתֶּ֔ם
עַל־עַבְדְּכֶ֑ם וַיֹּאמְר֗וּ כֵּ֚ן תַּעֲשֶׂ֣ה כַּאֲשֶׁ֔ר דִּבַּ֖רְתָּ:
(לוי) ו וַיְמַהֵ֣ר אַבְרָהָ֣ם הָאֹהֱלָ֗ה אֶל־שָׂרָה֙ וַיֹּ֣אמֶר
מַהֲרִ֞י שְׁלֹ֣שׁ סְאִ֗ים קֶ֚מַח סֹ֣לֶת לוּשִׁ֔י וַעֲשִׂ֖י עֻגֽוֹת:
ז וְאֶל־הַבָּקָ֣ר רָ֔ץ אַבְרָהָ֖ם וַיִּקַּ֣ח בֶּן־בָּקָ֑ר רַ֖ךְ וְטוֹב֙
וַיִּתֵּ֣ן אֶל־הַנַּ֔עַר וַיְמַהֵ֖ר לַעֲשׂ֥וֹת אֹתֽוֹ: ח וַיִּקַּ֞ח
חֶמְאָ֣ה וְחָלָ֗ב וּבֶן־הַבָּקָר֙ אֲשֶׁ֣ר עָשָׂ֔ה וַיִּתֵּ֖ן
לִפְנֵיהֶ֑ם וְה֣וּא־עֹמֵ֤ד עֲלֵיהֶם֙ תַּ֣חַת הָעֵ֔ץ וַיֹּאכֵֽלוּ:
(ישראל) ט וַיֹּאמְר֣וּ אֵלָ֔יו אַיֵּ֥ה שָׂרָ֖ה אִשְׁתֶּ֑ךָ וַיֹּ֖אמֶר
הִנֵּ֥ה בָאֹֽהֶל: י וַיֹּאמֶר֮ שׁ֣וֹב אָשׁוּב֒ אֵלֶ֣יךָ כָּעֵ֔ת
חַיָּ֑ה וְהִנֵּה־בֵ֥ן לְשָׂרָ֖ה אִשְׁתֶּ֔ךָ וְשָׂרָ֕ה שֹׁמַ֖עַת
פֶּ֥תַח הָאֹ֖הֶל וְה֣וּא אַחֲרָ֑יו: יא וְאַבְרָהָם֙ וְשָׂרָ֔ה
זְקֵנִ֖ים בָּאִ֣ים בַּיָּמִ֑ים חָדַל֙ לִֽהְיוֹת֙ לְשָׂרָ֔ה אֹ֖רַח
כַּנָּשִֽׁים: יב וַתִּצְחַ֥ק שָׂרָ֖ה בְּקִרְבָּ֑הּ לֵאמֹ֗ר אַחֲרֵי֙
בְּלֹתִ֣י הָיְתָה־לִּ֔י עֶדְנָ֖ה וַאדֹנִ֥י זָקֵֽן: יג וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה
אֶל־אַבְרָהָ֑ם לָמָּה֙ זֶ֣ה צָחֲקָ֣ה שָׂרָ֔ה לֵאמֹ֕ר הַאַ֥ף
אָמְנָ֖ם אֵלֵ֥ד וַאֲנִ֖י זָקַ֥נְתִּי: יד הֲיִפָּלֵ֥א מֵיְהוָ֖ה דָּבָ֑ר
לַמּוֹעֵ֗ד אָשׁוּב֙ אֵלֶ֣יךָ כָּעֵ֔ת חַיָּ֖ה וּלְשָׂרָ֥ה בֵֽן:

זמן תחילת קידוש לבנה:
יום שני בערב, ו׳ חשון

אגרות קודש

ב״ה, ח׳ מ״ח, תשכ״ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

בתמהון גדול קורא הנני במכתב ומברק שנתקבל על דבר מצב רוחו, ומובנת הפליאה לאחרי שראה נסים ומופתים גלוים בטוב הנראה והנגלה.

ומודגשת הפליאה עוד יותר, שהרי שבועות האחרונות עומדים ברושם של חדש תשרי שסיומו וחותמו שמחת תורה, שמחה הפורצת כל גדר מדידה והגבלה, והרי גם נפסק הדין - שמחת תורה נמשכת עד ז׳ חשון (עיין ש״ך חו״מ סי׳ מ״ג ס״ק מ״ז) וגם לאחרי זה הרי **הציווי** לקחת מהשמחה וענייני׳ על כל השנה כולה.

בנוגע לענינו הוא, הרי מבואר בכ״מ ומובן גם ע״פ הנ״ל, שדוקא ההתחזקות בבטחון בהשי״ת הרופא כל בשר ומפליא לעשות ועד לכדי שמחה גלוי׳ בזה, הם הן הצנור והכלי לקבלת ברכת השי״ת להצלחה גדולה של הטפול לרפואה קרובה ושלימה, ואחכה לבשו״ט בכל האמור בעגלא דידן.

בברכה לבריאות הנכונה ולבשו״ט.

לוח זמנים לשבת פרשת לך־לך בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	06:01	06:06	08:06	08:08	08:40	08:43	09:36	09:38	16:48	16:44	17:15	17:11	16:25	17:22
חיפה (ח)	06:02	06:08	08:06	08:08	08:41	08:44	09:36	09:39	16:48	16:43	17:12	17:08	16:14	17:19
ירושלים (ח)	06:00	06:05	08:04	08:07	08:39	08:42	09:35	09:37	16:50	16:46	17:12	17:09	16:07	17:19
תל אביב (ח)	06:02	06:07	08:06	08:09	08:41	08:44	09:37	09:39	16:47	16:43	17:14	17:10	16:23	17:21
אוסטריה, וינה (ח)	06:48	06:57	08:26	08:30	09:11	09:16	10:01	10:05	16:28	16:20	17:03	16:55	16:03	17:09
אוסטרליה, מלבורן (ק)	06:08	06:02	08:52	08:49	09:34	09:31	10:45	10:44	20:01	20:08	20:31	20:38	19:49	20:50
אוקראינה, אודסה (ח)	06:46	06:55	08:28	08:32	09:11	09:16	10:02	10:06	16:35	16:27	17:09	17:02	16:10	17:15
אוקראינה, דונייצק (ח)	06:22	06:31	08:00	08:04	08:45	08:50	09:35	09:39	16:02	15:54	16:38	16:30	15:38	16:44
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	06:34	06:43	08:11	08:15	08:57	09:02	09:47	09:50	16:12	16:04	16:48	16:40	15:47	16:54
אוקראינה, זיטומיר (ח)	07:04	07:14	08:37	08:42	09:25	09:30	10:14	10:18	16:33	16:24	17:10	17:02	16:07	17:16
אוקראינה, קייב (ח)	06:58	07:08	08:30	08:34	09:17	09:23	10:07	10:10	16:25	16:16	17:02	16:54	15:59	17:08
איטליה, מילאנו (ח)	07:10	07:18	08:54	08:57	09:36	09:41	10:28	10:31	17:06	16:58	17:37	17:30	16:42	17:43
אקוואדור, קיטו (ח)	05:54	05:54	08:24	08:24	08:54	08:54	09:56	09:57	18:01	18:02	18:24	18:25	17:44	18:34
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	05:47	05:42	08:31	08:28	09:10	09:08	10:21	10:20	19:29	19:35	19:57	20:04	19:16	20:16
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:25	06:19	09:10	09:06	09:55	09:52	11:08	11:06	20:33	20:40	21:05	21:13	20:21	21:27
ארה"ב, בולטימור (ח)	06:40	06:47	08:35	08:38	09:13	09:17	10:07	10:09	16:59	16:54	17:29	17:24	16:37	17:36
ארה"ב, ברוקלין (ח)	06:32	06:39	08:24	08:28	09:04	09:08	09:57	10:00	16:46	16:40	17:17	17:11	16:23	17:23
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	06:33	06:40	08:25	08:28	09:04	09:08	09:57	10:00	16:46	16:40	17:17	17:11	16:23	17:23
ארה"ב, דטרויט (ח)	07:12	07:20	09:02	09:05	09:42	09:46	10:34	10:37	17:19	17:13	17:50	17:44	16:55	17:57
ארה"ב, האוסטון (ח)	06:39	06:44	08:46	08:48	09:20	09:23	10:16	10:18	17:31	17:28	17:57	17:54	17:10	18:04
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:16	06:22	08:18	08:21	08:54	08:57	09:49	09:51	16:54	16:50	17:22	17:18	16:33	17:29
ארה"ב, מיאמי (ח)	06:33	06:37	08:44	08:46	09:17	09:19	10:14	10:16	17:36	17:33	18:01	17:59	17:16	18:09
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	06:30	06:37	08:21	08:24	09:00	09:04	09:53	09:56	16:40	16:34	17:11	17:06	16:17	17:18
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	06:56	07:03	08:49	08:52	09:28	09:32	10:21	10:24	17:11	17:05	17:41	17:36	16:48	17:47
ארה"ב, שיקגו (ח)	06:30	06:37	08:20	08:23	09:00	09:04	09:53	09:55	16:38	16:32	17:09	17:04	16:15	17:16
בוליביה, לה-פס (ח)	05:53	05:51	08:31	08:30	09:03	09:02	10:08	10:08	18:40	18:43	19:04	19:07	18:24	19:17
בלגיה, אנטוורפן (ח)	07:44	07:55	09:15	09:19	10:03	10:09	10:52	10:56	17:07	16:58	17:45	17:36	16:41	17:51
בלגיה, בריסל (ח)	07:44	07:54	09:15	09:19	10:03	10:08	10:52	10:56	17:08	16:59	17:46	17:37	16:43	17:52
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:17	05:15	07:58	07:56	08:32	08:31	09:39	09:39	18:28	18:32	18:49	18:53	18:13	19:03
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:07	05:04	07:47	07:45	08:21	08:19	09:28	09:27	18:10	18:14	18:36	18:40	17:56	18:50
בריטניה, לונדון (ח)	07:03	07:14	08:33	08:38	09:22	09:27	10:10	10:14	16:26	16:16	17:02	16:54	16:03	17:08
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	07:18	07:30	08:42	08:47	09:33	09:39	10:21	10:25	16:26	16:16	17:06	16:57	16:03	17:13
גרמניה, ברלין (ח)	07:13	07:23	08:39	08:44	09:29	09:35	10:17	10:21	16:29	16:19	17:06	16:57	16:02	17:12
גרמניה, פרנקפורט (ח)	07:24	07:34	08:57	09:02	09:44	09:50	10:34	10:38	16:53	16:44	17:30	17:22	16:28	17:36
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:14	05:11	07:56	07:54	08:31	08:29	09:39	09:38	18:35	18:39	18:54	18:59	18:20	19:09
הודו, מומבאי (ח)	06:41	06:44	08:59	09:00	09:30	09:31	10:28	10:30	18:03	18:01	18:27	18:25	17:43	18:35
הודו, פונה (ח)	06:37	06:40	08:54	08:56	09:25	09:27	10:24	10:26	18:00	17:58	18:24	18:22	17:40	18:32
הונגריה, בודפשט (ח)	06:35	06:44	08:15	08:19	08:59	09:04	09:50	09:53	16:19	16:11	16:53	16:46	15:54	17:00
טורקיה, איסטנבול (ח)	06:37	06:45	08:29	08:32	09:09	09:12	10:02	10:04	16:50	16:44	17:21	17:15	16:27	17:27
יוון, אתונה (ח)	06:56	07:03	08:53	08:56	09:30	09:34	10:24	10:27	17:21	17:15	17:50	17:45	16:58	17:57
מולדובה, קישינב (ח)	06:55	07:04	08:35	08:40	09:20	09:24	10:10	10:14	16:41	16:33	17:15	17:08	16:16	17:21

לוח זמנים לשבת פרשת לך־לך בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:39	06:42	08:56	08:58	09:27	09:29	10:26	10:27	17:59	17:57	18:24	18:22	17:40	18:31
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	05:00	04:52	07:44	07:39	08:35	08:31	09:49	09:47	19:27	19:35	20:02	20:12	19:16	20:27
נפאל, קטמנדו (ח)	06:18	06:23	08:27	08:29	09:01	09:03	09:57	09:59	17:16	17:13	17:42	17:39	16:55	17:49
סינגפור, סינגפור (ח)	06:46	06:47	09:16	09:16	09:45	09:46	10:48	10:48	18:50	18:51	19:13	19:14	18:33	19:23
פולין, ורשא (ח)	06:41	06:52	08:09	08:13	08:58	09:04	09:47	09:51	15:57	15:48	16:36	16:27	15:31	16:42
פרו, לימה (ח)	05:34	05:33	08:10	08:10	08:41	08:41	09:46	09:46	18:10	18:12	18:33	18:36	17:54	18:45
צרפת, ליאון (ח)	07:28	07:37	09:11	09:15	09:54	09:59	10:45	10:49	17:20	17:13	17:53	17:47	16:56	18:00
צרפת, פריז (ח)	07:46	07:56	09:22	09:27	10:08	10:13	10:58	11:02	17:24	17:15	17:58	17:50	16:59	18:04
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:42	05:43	08:09	08:10	08:39	08:40	09:41	09:41	17:38	17:38	18:01	18:01	17:20	18:10
קנדה, טורונטו (ח)	07:01	07:08	08:47	08:51	09:29	09:33	10:21	10:24	17:04	16:57	17:34	17:27	16:40	17:40
קנדה, מונטריאול (ח)	06:41	06:50	08:25	08:29	09:08	09:12	09:59	10:02	16:35	16:28	17:07	17:00	16:11	17:13
קפריסין, לרנקה (ח)	06:11	06:17	08:12	08:15	08:48	08:51	09:43	09:45	16:47	16:42	17:15	17:10	16:25	17:21
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	08:10	08:22	09:30	09:35	10:23	10:29	11:10	11:14	17:09	16:58	17:51	17:41	16:42	17:57
רוסיה, מוסקבה (ח)	07:47	07:59	09:03	09:09	09:58	10:04	10:44	10:49	16:42	16:31	17:22	17:11	16:15	17:28
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	07:12	07:21	08:52	08:56	09:36	09:41	10:27	10:30	16:57	16:49	17:31	17:24	16:32	17:38
שוויץ, ציריך (ח)	07:17	07:26	08:57	09:01	09:41	09:46	10:32	10:35	17:06	16:58	17:36	17:29	16:41	17:42
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:14	06:17	08:36	08:37	09:06	09:07	10:06	10:07	17:49	17:48	18:13	18:12	17:30	18:21

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לְמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00551
06/11/2016

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים